

รายงาน PROCEEDINGS

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑
MCU Buddhabanya Congress I

“พุทธปัญญา กับทศวรรษ แห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน”

Buddha's Wisdom of the Decennium for Sustainable Development

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

กลุ่มผลงานด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา
และศิลปวัฒนธรรม

“พุทธศาสตร์ : การวิจัยเพื่อนำไปใช้ประโยชน์
ในยุค Thailand ๔.๐”

สารบัญ

หน้า

1. ปัญหาสิ่งแวดล้อมกับคติความเชื่อในสังคมไทย กรณีศึกษา ศาลพระภูมิ <i>พระธานี สมนาโค (ชื่อผาสุข), พระเนกวิทย์ อนาวีโล (รอดพลอย)</i>	1
2. การประยุกต์ไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 <i>พระครูศรีธรรมวรภรณ์</i>	9
3. พุทธศิลปะในอาเซียน : เส้นทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ <i>พระมหาเสรีชน นริสโร, ขยาภรณ์ สุขประเสริฐ, ชมกร เศรษฐบุตร</i>	19
4. การสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มสวดสรภัญญะ ในจังหวัดหนองคาย” <i>นายอนันต์ คติยะจันทร์, พระสุวรรณ สุทธาโส, พระครูปัญญาธรรมมานุกิจ, นายมงคล มาเวียง, ว่าที่ร้อยตรี ชนะพล ดุลยเกษม</i>	31
5. พัฒนาการการสื่อสารสติปัญญา ๔ เพื่อพัฒนาบุคลากร <i>พระปลัดไพบูลย์ ญาณวิบูล</i>	41
6. พัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท <i>พระครูสมุทรวิธานุวัตร</i>	53
7. การประยุกต์หลักขันติธรรมเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุข <i>พระมหาคาพันธ์ รัตนชัย, มนตรี วรภัทรทรัพย์</i>	67
8. ความดับทุกข์ในปัจจุสมุปบาท <i>พระครูสมุทรวิทย์ ผาสุโก, พระมหาชินภัทร ฉินนาลโย</i>	79
9. รูปแบบพัฒนาการภาวะผู้นำเชิงพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน <i>พระปลัดวุฒิมงคล กิตติวัฒน์</i>	91
10. สัมฤทธิผลการใช้ชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ ให้กับประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรา <i>พระครูปริยัติธรรมภรณ์ (ปรัชนันท์ ฉัตรแก้ว), นายพรภิมย์ ยอดบุญ</i>	101
11. ศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอนวิชาธรรมภาคปฏิบัติ 1-7 <i>พระครูสุเมธธรรมธาดา</i>	111
12. พุทธศาสตร์การวิจัยสู่นวัตกรรมยุค 4.0 <i>พระสันต์ทัศน์ คมกิตติโย (สินสมบัติ)</i>	119
13. ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำในด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระครูสิริปัญญาคม(คำสอน จุมทอง) ในเขตตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี <i>พระธีรวุฒิ กนตวิโร, พระครูสิริสุตาภรณ์, พระมหาณัฐกิตติ อนารโท</i>	127
14. ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระครูสุธีร์วัฒน์ (สุบิน สุธีโร)ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตชุมชน ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม <i>พระวิไลย์ ปญญาโร, พระครูธรรมธรรสิริวัฒน์, พระวิมาน คมกิตติโย</i>	139

15. การประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก้งเหนือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอุบลราชธานี <i>พระมหาไม กิตติภทโท (จันทะจน), พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริขุตมโน, พระครูสิริสุตตากรณ...</i>	149
16. ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาและความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกในชุมชนตำบลเกษม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอุบลราชธานี <i>พระอธิการทิพนทร ปญญาทีโป, พระครูสิริสุตตากรณ, พระมหาณัฐกิตติ อนารโท</i>	157
17. การศึกษาการใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของสมาชิกสมาคมผู้ปกครอง นักเรียน และครูโรงเรียน อานาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ <i>สิทธิชัย โกมลเวชกุล, พระครูสิริสุตตากรณ, พระมหาณัฐกิตติ อนารโท</i>	167
18. การสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานของประชาชน ตำบลกุดศกร อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอุบลราชธานี <i>อุดมศรี ภูมิเขียว</i>	179
19. ปรัชญาแนวคิดการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ 4.0 <i>ภูวเดช สิ้นทับศาล, ปญญา นามสง่า, ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ</i>	189
20. แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 ตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ <i>พระประเจน ทองเหมะ, ภาวิทย์ โพธิ์ตาทอง</i>	199
21. การปรับพฤติกรรมของสตรีตามแนวพระไตรปิฎก:กรณีศึกษานางกานาและพระนางเขมาเถรี <i>พระมหาสุรชัย ขยาภิวฑฒโน, พระมหาศุภวัฒน์ สุานวุฑฒโน, แม่ชีกุลภรณ์ แก้ววิสัย</i>	207
22. ยุค 4.0 ความจริงไม่เปลี่ยนแปลง <i>พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ พานิช, ชัยรัตน์ ทองสุข</i>	217
23. การศึกษาโลกวิทูในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท <i>พระยอด เทวธมโม, ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ</i>	225
24. ศึกษาประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวบ้านโสนตำบลโสน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ <i>พระอธิการคาง ขนดีโก (พรมหาดี), พระอธิการเวียง กิตติวณโณ, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม</i>	233
25. องค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการ: ผู้นำแนวพุทธ <i>ดาราวรรณ ศรีกาญจนา</i>	243
26. ศึกษาการทรงผ้าจีวรของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในเถรวาท <i>พระสมุห์จักรพงษ์ จันทลีโล, พระครูพิพิธจารุธรรม, ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ</i>	253
27. การศึกษาพุทธวิธีเพื่อละมานะในพระพุทธศาสนาเถรวาท <i>พระสายชล กตปุณโย, พระครูพิพิธจารุธรรม, ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ</i>	261
28. การบริหารงานสาธารณูปการ : การขออนุญาตเรียไรในศาสนาพุทธ <i>จริยา นันทิยาภูษิต, พรชนก ใจสุข</i>	267
29. หลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง <i>พระครูพิสิฐสรภาน</i>	278
30. แนวคิดในการนำเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธศาสนาสู่การปฏิบัติ <i>กิตติศักดิ์ แห่งทอง</i>	287
31. แนวคิดเรื่องการปฏิสนธิของนามรูปในคัมภีร์มิลินทปัญหา <i>พระมหาวิเชียร สุธีโร (สิงห์คิบุตร)</i>	297

32. การรุกร่วมเพศ : บทวิเคราะห์ตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์ <i>พระกฤษ สุกเนตโต, พระครูสมุห์ธนวิชัย อธิสโร, พระปลัดสมชาย ปโยโค</i>	307
33. วาทกรรมของผู้นำ: การประยุกต์ใช้การบริหารงานอย่างสร้างสรรค์ <i>พระครูกิตติชัยกาญจน์</i>	319
34. นิเวศภาวนา: วิธีการอนุรักษ์ธรรมชาติเชิงพุทธบูรณาการ <i>พระมหาญาณภัทร อติพโล</i>	327
35. การรณยฆาต : วิเคราะห์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ <i>พระครูวินัยธรภาณุมาศ ภาณุปาโณ, พระปลัดศานิตย์ นิจจงค์โม, พระธงชัย อภกวีโร</i>	335
36. เครื่องมือสื่อสารเชิงพุทธบูรณาการเพื่อเตรียมตัวคลอดของผู้รับบริการชาวต่างชาติ รองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โรงพยาบาลสามพราน จังหวัดนครปฐม <i>สุนันทา เอ้าเจริญ, พระครูศรีธรรมวารินทร์, พระเมธีปริยัติวิบูล</i>	343
37. การศึกษาหนังสือสอนพระพุทศศาสนาแก่เด็กในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว <i>เจตน์ ต้นติวณิชชานนท์</i>	359
38. การบริหารเวลาเชิงพุทธบูรณาการ <i>นางสาวพัชรี แซ่มซ้อย</i>	369
39. พุทธปัญญาเพื่อการพัฒนาตนในปรัชญาเซน <i>พนมกร คำวัง</i>	377
40. ปัญหาความรุนแรงในเด็กและเยาวชนและการแก้ไขปัญหาตามหลักพุทธศาสนา <i>นายสุวรงค์ วงศ์สุรวฒน์, ดร.แม่ชีกุลภรณ์ แก้ววิสัย, นายศรายุทธ์ ทัดศรี</i>	385
41. พุทธวิธีการแก้ไขนิรโทษ 5 ของวัยรุ่นในสังคมไทย <i>ภทิตดา แรงทน</i>	393
42. มโนทัศน์เรื่องชาติในพุทธปรัชญาเถรวาท <i>วีรชาติ นิมอนงค์, พระมหาดวงเด่น สุธาดาโม</i>	403
43. ศูนย์ตาแห่งพุทธปรัชญามหายานนิกายมหายมิกะ <i>ณัฐปรีญา วิจิตรฐะพันธ์, พระมหามหวิรินทร์ ปุริสุตโตโม</i>	409
44. ความศรัทธากับพลังบำบัดรักษา <i>อริย์รัช เลิศอมรไชยกิจ, พระมหามหวิรินทร์ ปุริสุตโตโม</i>	421
45. ปรัชญาการปกครองของอันเพยจื่อ <i>พระมหาศกักรินทร์ ธมมาโล, พระมหามหวิรินทร์ ปุริสุตโตโม</i>	431

ปัญหาสิ่งแวดล้อมกับคติความเชื่อในสังคมไทย กรณีศึกษา ศาลพระภูมิ Environmental Problems with the Beliefs in the Thai Societies a case of the household god shrine

พระธานี สมนาโค (ชื่อผาสุข)

PhraThanee Samanaco (Suephasuk)

พระอเนกวิทย์ อนาวิโล (รอดพลอย)

Phra Anekwit Anavilo (Rodploy)

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Buddhapanyasrithawaravadhee Buddhist College

E-Mail : thane๒๕๑๕@gmail.com ๐๘๐-๐๒๑๐๗๘๘

E-Mail : Omen๒๕๒๓@hotmail.com ๐๘๕-๒๔๐๒๕๑๕

บทคัดย่อ

คติความเชื่อศาลพระภูมิ ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การทิ้งศาลพระภูมิตามโคนไม้ หรือที่สาธารณะ เป็นต้น ในมุมมองจริยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาองประเด็นปัญหาเกิดจาก ๑) ความเชื่อต่อบุคคล ๒) ความเชื่อด้านสาธารณะ ในมุมมองนี้ ผ่านทางพุทธจริยศาสตร์จะเห็นว่า การเชื่อในด้านนี้ส่งผลให้เกิดการเก็บพระภูมิที่ชำรุดทรุดโทรมเป็นที่ปนเปื้อนทาง และวัดก็สามารถรองรับได้ ทำให้มีคนมาวัดรู้จักวัด นำเงินมาวัด มาช่วยพัฒนาวัด เป็นการประชาสัมพันธ์วัดในรูปแบบของการจัดสรรสถานที่ เช่น วัดพระบาทน้ำพุ ช่วยคนเอดส์ วัดถ้ากระบอกรช่วยคนติดยา เป็นต้น ในมุมมองด้านสาธารณะจะเห็นว่า การช่วยเหลือกันทางด้านสังคม มีผลต่อความสะอาด จะได้จัดสถานที่ให้เกิดเป็นภูมิทัศน์ที่ดีงาม และช่วยกันจัดเกิดเป็นพลังสามัคคี ที่ยิ่งใหญ่ อย่างไรก็ตาม ความเชื่อต่อศาลพระภูมิในสังคมไทยเรา จึงมีค่าอันยิ่งใหญ่ต่อ สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันและที่สำคัญ คือความเคารพต่อผู้เป็นเทวดา ที่เรียกกันว่า พระภูมิเจ้าที่

ผู้เขียนเห็นว่า คติความเชื่ออันนี้ล้วนเป็นไปเพื่อประโยชน์ ทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม สิ่งแวดล้อมรอบตัวคนในสังคม มิใช่มองเพียงแค่ศาลพระภูมิเท่านั้นที่จะทำลายสิ่งแวดล้อม แต่มีอีกหลายอย่างที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้นควรช่วยกันดูแลและจัดระเบียบให้ดีขึ้นจะช่วยทำให้สังคมและสิ่งแวดล้อมน่าอยู่ขึ้นต่อไป

คำสำคัญ : สิ่งแวดล้อม, คติความเชื่อ, ศาลพระภูมิ

Abstract

Apocalypse The environmental impact, such as the abandonment of the court of the wood. In the view of Buddhist ethics, the problem of 1) the belief in the person. 2) public belief in this view through Buddhist ethics. The belief in this result in the destruction of the goddess. Way and measure can be accommodated. People have come to measure temple money to help develop temples. The public relations in the form of the allocation of places such as Wat Phrabat Namphu help people with HIV / AIDS. In the public view, that is. Social assistance affects cleanliness. It is a place to create a

beautiful landscape. It is a great harmony, but the belief in the court in Thai society. It has a great value to society, economy, culture and friends together. Is respect for the angels. The so-called. The goddess

The author sees that. This belief is to benefit. Both the world and the fair. Environment around people in society. It's not just a court of justice that will destroy the environment. But there are many that affect the environment. It should help to maintain and organize well to help society and the environment continue to live.

Keywords: Environment, Faith, Faith

บทนำ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสำคัญและจำเป็นต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิต เพราะสามารถอำนวยความสะดวกในทุก ๆ ด้าน อาทิ เป็นที่อยู่อาศัย ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ใช้ประกอบอาหารและใช้เป็นยารักษาโรค ปัญหาสภาพแวดล้อม เช่น มลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำและขยะมูลฝอย เป็นสิ่งที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์

สิ่งแวดล้อม ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๓๕ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์ได้ทำขึ้น

สิ่งแวดล้อม ตามความหมายในทางวิชาการ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ มีทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและสิ่งที่เป็นนามธรรม มีทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกัน เป็นปัจจัยในการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายปัจจัยอื่นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เป็นวงจรหรือวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันทั้งระบบ

สิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า อากาศ ดิน น้ำ มนุษย์ สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมอื่นประกอบ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทย่อย ได้แก่สิ่งที่มีชีวิต หรือเรียกว่าสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมีคุณสมบัติเฉพาะตัวของสิ่งที่มีชีวิต เช่น พืช สัตว์ มนุษย์ และสิ่งที่ไม่มีชีวิต หรือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ อาจจะมีมองเห็นหรือมองไม่เห็น เช่น แร่ธาตุ อากาศ เสียง

๒. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นสิ่งที่ได้จากทรัพยากรดั้งเดิม แล้วมนุษย์เป็นผู้ดัดแปลงเช่น ถนน บ้านเมือง ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมเป็นนามธรรม (Abstract หรือ Social Environment) เช่น วัฒนธรรม ประเพณี การเมือง ศาสนา กฎหมาย เป็นต้น

สิ่งแวดล้อม มีคุณสมบัติเฉพาะตัวในแต่ละประเภท สิ่งแวดล้อมนั้น ๆ อยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ มีความเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์ต่อกันเป็นลูกโซ่ เมื่อทำลายสิ่งแวดล้อมหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เนื่องจากสิ่งแวดล้อมจะมีลักษณะที่ทนทานต่อการถูกกระทบแตกต่างกัน (ที่มาใน : <https://www.im2market.com>)

ความเชื่อ

เนื่องจากคนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความเชื่อจึงมุ่งเน้นพระรัตนตรัย หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ

ก) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ใครทำกรรมใดไว้ ผลกรรมนั้นจะตามสนอง ซึ่งมีความเชื่อว่า ทำดี ย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้

ข) ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ สัตว์โลกทั้งหลายย่อมเวียนว่ายตายเกิดวัฏสงสาร ตามผลแห่งกรรมของตน เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ค) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ

ง) ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

เป็นความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่เหนือธรรมชาติ ไม่สามารถพิสูจน์ทราบได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แยกออกได้เป็น ๒ เรื่อง คือ

ความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถา เป็นจำพวกตัวอักษรหรืออักขระที่ผูกเป็นข้อความ ถือว่ามีอำนาจลึกลับแฝงเร้นอยู่ เมื่อนำไปใช้ตามที่กำหนด เช่น คาถาอาคมนำไปบริกรรม เสกเป่าหรือสวด เชื่อว่าจะเกิดความศักดิ์สิทธิ์หรือเกิดความขลัง ปัจจุบันความเชื่อประเภทนี้ได้ลดน้อยลง ด้วยเหตุความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่

ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง เป็นความเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เชื่อว่า สามารถป้องกันอันตราย ยิง แขนง ฟันไม่เข้า ตัวอย่างเช่น เหล็กไหล เขี้ยวเสือ ฯลฯ

ความเชื่อประเภทนี้น่าจะเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับคนไทยมาแต่อดีต ส่วนมากจะพบเห็นได้จากพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง พระเครื่อง รูปเหมือนพระสงฆ์ที่เคารพเลื่อมใส เป็นพระเกจิอาจารย์ อาจกล่าวรวมไปถึงศาลปู่ตา ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่ ความเชื่อประเภทนี้ยังคงมีปรากฏให้เห็นในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

สิ่งลึกลับที่มองไม่เห็นตัวตน ถือว่ามีอิทธิฤทธิ์และอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถให้คุณให้โทษก็ได้ สิ่งเหล่านี้ ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถหาบทสรุปได้แน่ชัดว่ามีจริงหรือไม่ บางครั้งในสิ่งที่เกิดขึ้นก็มีเหตุอันน่าเชื่อถือ

โดยอาศัยดาราศาสตร์เป็นหลัก ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏแพร่หลายในทุกชนชั้นของสังคมไทย จนกระทั่งมีการเรียนการสอน สืบทอดอย่างเป็นทางการ และยึดถือเป็นอาชีพ บทความดี ๆ

ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อยู่คู่กับคนไทยมาช้านาน ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เปรียบเสมือนกำลังใจในการใช้ชีวิตอยู่ของคนไทย เพราะคนไทยแต่โบราณมา จะมีการเข้าวัด หรือมีเทศกาลอะไร ก็จะไปเข้าวัด ทำบุญ และเชื่อเรื่อง ผีसाง นางไม้ เทวดา มีการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่ตามต้นไม้ที่มีอายุยืนยาว มีการสร้างศาลพระภูมิหน้าบ้าน เพื่อให้ผีบ้านผีเรือน ช่วยปกป้องรักษาบ้าน และยังมีเชื่อเรื่อง ผีในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้คนรู้สึกกลัวไปต่าง ๆ นา ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้ว อาจจะเป็นที่จิตเราเองก็ได้ ที่นึกไปเอง จินตนาการไปเองในเรื่องเหล่านี้ แต่จะมีคนบางจำพวกที่ หลงงมงายเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องไสยศาสตร์ ดูได้อย่างในปัจจุบันที่มีผู้คนจำนวนหนึ่งเสียเงิน ทองมากมายให้กับหมอ เพื่อที่จะทำนายอนาคตตัวเอง ว่าต่อไปจะเป็นอย่างไร มีงานการ เงินทอง เนื้อคู่ เป็นอย่างไร หรือ ในเรื่องไสยศาสตร์การทำเสน่ห์ ให้ผิวรัก ผิวหลง จนบางครั้งคนที่ไม่ทำอาจนำพายุเข้ามาสู่ตัวเอง กว่าจะรู้ก็สายเกินไปแล้ว ในความเป็นจริงแล้วความเชื่อเหล่านี้ ไม่ได้เป็นสิ่งที่ผิด แต่ควรพิจารณาถึงสิ่งที่เรากำลังกระทำอยู่ มองให้ลึกถึงความเป็นจริง ว่าสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ช่วยให้เราดำเนินชีวิตไปอย่างระมัดระวังก็จริงอยู่ แต่ควรตั้งอยู่บนรากฐานของสิ่งที่ถูกต้อง

ศาลพระภูมิ

คนไทยเรานับตั้งแต่อดีตมีความเชื่อว่าตาม ดิน น้ำ ภูเขา ต้นไม้ และอาคารบ้านเรือน มีผีเจ้าที่เจ้าทาง ปกป้องรักษาอยู่ บวกกับความเชื่อทางศาสนาพุทธ และพราหมณ์ฮินดู ทำให้เกิดการพัฒนาศาสนพิธีการอัญเชิญผีเจ้าที่เจ้าทาง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาประทับในศาล (ศาลพระภูมิ, ศาลเจ้าที่) เพื่อปกป้องคุ้มครองดูแล รักษาสถานที่บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ให้มีความเป็นสิริมงคล เจริญก้าวหน้าในทุกสถานจึงนิยมตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ในวันปลูกสร้างบ้านเรือนใหม่ เจ้าพิธีผู้ทำพิธีกรรมตั้งศาลพระภูมิ นั้นเป็นได้ทั้งพระ, พราหมณ์, หรือฆราวาสที่ ต้องเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม ตามคติความเชื่อจากพิธีกรรมพื้นบ้านแต่เดิมมีความเชื่อทางพุทธศาสนา และ

พราหมณ์ฮินดู เข้ามาผสมผสานและนำไปพัฒนาเป็นพิธีกรรมพื้นบ้านเพื่อให้เกิดความขลัง และศักดิ์สิทธิ์ขึ้น แล้วเปลี่ยนคำนำหน้าใหม่ให้ดูดีมีมงคลขึ้นจากคำว่า “ผี” ที่มีคุณธรรม ให้เป็นพระ เช่น พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง หรือพระภูมิ เพราะนับถือว่าเป็นนั้นแม้จะเป็น ผีแต่ก็เป็น ผีระดับชั้นสูงเรื่องความเชื่อและการบูชา การตั้งศาลพระภูมิ นำแนวคิดมาจากศาสนาพราหมณ์ฮินดูว่า พระอิศวร หรือพระศิวะทรงมีวิมานประทับอยู่ บนยอดเขาพระสุเมรุเปรียบประดุจมณฑลจักรวาลวิมานของศาลพระภูมิจึงต้องมีเสาเดียว เปรียบประดุจเขาพระสุเมรุมาศวิมานของพระอิศวร พระภูมิถือเป็นเทวดาชั้นหนึ่งเหมือนกัน หากในความเชื่อของทางพระพุทธศาสนาจะเชื่อว่า พระภูมิเป็นเทวดาที่เรียกว่า “ภูมมะเทวดา” ที่อาศัยอยู่ตามเนินดิน หรือซุ้มประตู หรือ “รุกขเทวดา” ที่อาศัยอยู่ตามต้นไม้ ดังนั้นการตั้งศาลพระภูมิตามคติบ้านเรือนของคนไทยจึงมี “เสาเดียว” ส่วนศาลเจ้าที่นั้นเปรียบเสมือนบ้านเรือนชาวบ้านธรรมดาจึงมี ๔ เสาเทียบกันแล้วเหมือนการจำแนกการปกครองของเทพให้เป็นลำดับส่วนลงไปเหมือน กำนันและผู้ใหญ่บ้าน

ประเด็นปัญหา

สาเหตุหลักของปัญหาสิ่งแวดล้อมมีอยู่ ๒ ประการด้วยกัน คือ

๑. ประเด็นปัญหาด้านบุคคล การเพิ่มของประชากร (Population growth) ปริมาณการเพิ่มของประชากรก็ยังอยู่ในอัตราทวีคูณ (Exponential Growth) เมื่อผู้คนมากขึ้นความต้องการบริโภคทรัพยากรก็เพิ่มมากขึ้นทุกทางไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย พลังงาน

๒. ประเด็นปัญหาด้านสาธารณสุข การขยายตัวทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี (Economic Growth & Technological Progress) ความเจริญทางเศรษฐกิจนั้นทำให้มาตรฐานในการดำรงชีวิตสูงตามไปด้วย มีการบริโภคทรัพยากรเกินกว่าความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิต มีความจำเป็นต้องใช้พลังงานมากขึ้นตามไปด้วย ในขณะที่ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีก็ช่วยเสริมให้วิธีการนำทรัพยากรมาใช้ได้ง่ายขึ้นและมากขึ้นผลสืบเนื่องอันเกิดจากปัญหาสิ่งแวดล้อม คือทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอเนื่องจากการใช้ทรัพยากรกันอย่างไม่ประหยัด อาทิ ป่าไม้ถูกทำลาย ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนน้ำ ภาวะมลพิษ (Pollution) เช่น มลพิษในน้ำ ในอากาศและเสียง มลพิษในอาหาร สารเคมี อันเป็นผลมาจากการเร่งรัดทางด้านอุตสาหกรรมนั่นเอง

มลพิษทางอากาศ

โลกของเรามีชั้นของบรรยากาศห่อหุ้มอยู่โดยรอบหนาประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ชั้นของบรรยากาศดังกล่าวนี้ประกอบด้วย ก๊าซไนโตรเจน ออกซิเจน ฟลูออโรอินทรีย์ และเชื้อจุลินทรีย์ต่าง ๆ ในจำนวนก๊าซเหล่านี้ ก๊าซที่สำคัญที่สุดต่อการดำรงอยู่ของ สิ่งมีชีวิตในโลก คือ ก๊าซออกซิเจนและชั้นของบรรยากาศที่มีก๊าซออกซิเจนเพียงพอ ต่อการดำรงชีวิตมีความหนาเพียง ๕ - ๖ กิโลเมตรเท่านั้น ซึ่งปกติจะมีส่วนประกอบ ของก๊าซต่าง ๆ ค่อนข้างคงที่ คือ ก๊าซไนโตรเจน ๗๘.๐๙% ก๊าซออกซิเจน ๒๐.๙๔% ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และ ก๊าซเฉื่อย ๐.๙๗% ในปริมาณคงที่ของก๊าซดังกล่าวนี้ เราถือ ว่าเป็นอากาศบริสุทธิ์แต่เมื่อใดก็ตามที่ ส่วนประกอบของอากาศเปลี่ยนแปลงไปมีปริมาณ ของฟลูออโรอินทรีย์ ก๊าซ กลิ่น หมอกควัน ไอ ไอน้ำ เขม่าและ กัมมันตภาพรังสีอยู่ในบรรยากาศมากเกินไป เราเรียกสภาวะดังกล่าวว่า “อากาศเสีย” หรือ “มลพิษทางอากาศ”

ความหมายของมลพิษทางอากาศ

มลพิษทางอากาศ หมายถึง ภาวะอากาศที่มีสารเจือปนอยู่ในปริมาณที่สูงกว่าระดับปกติเป็นเวลานานพอที่จะทำให้เกิดอันตรายแก่มนุษย์ สัตว์ พืช หรือทรัพย์สินต่าง ๆ อาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ฝุ่น

ละอองจากลมพายุ ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว ไฟไหม้ป่า ก๊าซธรรมชาติอากาศเสียที่เกิดขึ้น โดยธรรมชาติเป็นอันตรายต่อมนุษย์น้อยมาก เพราะแหล่งกำเนิดอยู่ไกลและปริมาณที่เข้าสู่สภาพแวดล้อมของมนุษย์และสัตว์มีน้อย กรณีที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ได้แก่ มลพิษจากท่อไอเสีย ของรถยนต์จากโรงงานอุตสาหกรรมจาก ขบวนการผลิตจากกิจกรรมด้านการเกษตรจากการระเหย ของก๊าซบางชนิด ซึ่งเกิดจากขยะมูลฝอยและของเสีย เป็นต้นในประเด็นนี้คือ ปัญหาในเรื่องของการนำศาลพระภูมิมาตั้งภายในวัด หรือในสถานที่ต่าง ๆ ทำให้ ภูมิทัศน์ต่าง ๆ ไม่สวยงามรวมไปถึงเป็นแหล่งอยู่อาศัยของสัตว์เลื้อยคลานต่าง ๆ

สาเหตุของปัญหา

๑. การเพิ่มของประชากร

ปัจจุบันการเพิ่มของประชากรโดยเฉลี่ยทั่วโลกมีแนวโน้มสูงขึ้น การที่ประชากรเพิ่มจำนวนมากขึ้น หมายถึง ความต้องการในการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิตขึ้นต่าง ๆ ก็เพิ่มขึ้นด้วย (สุพจน์ แสงมณี, ๒๕๔๖) ทำให้เกิดผลต่าง ๆ ตามมา ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของพื้นที่ทำกินทางการเกษตร จนมีการบุกรุกทำลายป่า ทำให้เกิดเสียสมดุลทางธรรมชาติ อีกทั้งความต้องการในการใช้ ทรัพยากรอื่น ๆ มากขึ้นเช่น น้ำ แร่ธาตุ พลังงานอากาศตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่าอัตราการเพิ่มของประชากรมากขึ้นในแต่ละปี เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้นและเป็นผลให้จำนวนทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว และส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรและปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตามมา

๒. การขยายตัวของเมือง

การขยายตัวของชุมชนหรือเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติต่าง ๆ ด้วย เนื่องจากการขยายตัวของ เมืองอย่างรวดเร็วจะทำให้เกิดปัญหาการขาดการวางแผนการวางผังเมืองไว้ล่วงหน้า ทำให้เกิดปัญหาขึ้นอีกทั้งการขยายตัวของเมือง ปกติแล้วจะเกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมเกิดขึ้นด้วย และในขั้นตอนต่าง ๆ ของโรงงานอุตสาหกรรมถ้าหากขาดการวางแผน และการควบคุมที่ดีก็จะส่งผลต่าง ๆ ต่อสิ่งแวดล้อมมากมาย

๓. การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่

เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่นำมาใช้ในทางการผลิตด้านการเกษตร โดยการใช้สารเคมีต่าง ๆ เช่น ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงทำให้เกิดการตกค้าง ของสารเหล่านี้ในดิน และอาจขยายไปสู่แหล่งน้ำและแหล่งต่าง ๆ ในระบบนิเวศ จนเกิดผลต่าง ๆ ตามมา รวมถึงเกิดการสะสม ในสายใยอาหารทางด้านอุตสาหกรรม สารที่ใช้ในกระบวนการผลิตและสารที่เป็นผลเกิดจากกระบวนการผลิต เช่น ตะกั่วปรอท สารหนู เป็นต้น จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพและมีขั้นตอนการกำจัดส่วนที่ตกค้าง (Residuals) ให้หมดสิ้นไปได้ยาก และจะเกิดผลกระทบต่าง ๆ ตามมาอีกมากมาย

๔. การสร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ

การสร้างถนน อ่างเก็บน้ำ เขื่อน นับว่าเป็นสาเหตุใหญ่ที่ทำให้ทรัพยากรหลัก เช่นป่าไม้ถูกทำลาย ทรัพยากรดิน น้ำ สัตว์ป่าจึงพลอย ได้รับ ผลกระทบกระเทือนตามไปด้วย ทำให้มนุษย์เข้าสู่พื้นที่ป่าที่เหลือได้ง่ายกว่าเดิม เนื่องจากการไปมาสะดวก การทำลายจึง เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมื่อป่าเสื่อมโทรมหรือหมดไป ถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าถูกทำลาย โอกาสถูกล่ามีมากขึ้น สัตว์บางชนิดหาอาหาร เป็นไปด้วยความยากลำบาก ในที่สุดก็สูญพันธุ์ไป เป็นต้น

๕. การกีฬา

ส่วนใหญ่เกิดกับทรัพยากรสัตว์ป่า เช่นการยิงนก ตกปลา และการล่าสัตว์เป็นต้น ถ้าทำเพื่อการกีฬาที่แท้จริงก็ไม่มีปัญหา เรื่องการทำลายทรัพยากรธรรมชาติมากนัก แต่เมื่อใดที่เป็นการแข่งขันเพื่อทำสถิติ ด้านจำนวน ขนาดอาวุธร้ายแรงและทันสมัย จะถูกนำมา ใช้มากยิ่งขึ้น สัตว์ป่าที่ได้มาก็จะนำส่วนหนึ่งที่ได้ หรือบางส่วนของร่างกายไปเป็นอาหาร หรือเครื่องใช้เท่านั้น ส่วนที่เหลือจะทิ้ง ไว้ในป่า ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่ คำนึงถึงการสูญเสียชีวิตและพันธุกรรมของสัตว์ป่า

๖. การสงคราม

ก่อให้เกิดการกระตุ้นให้นำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มากมายมาใช้มากขึ้น การนำทรัพยากรแร่ธาตุมาใช้ เพื่อการผลิตอาวุธและเครื่องมือต่าง ๆ ซึ่งสุดท้ายก็ถูกทำลายไป บางครั้งต้องเร่งขุดเจาะน้ำมันดิบเพื่อขาย แล้ว นำเงินตราไปซื้ออาวุธที่ทันสมัยมี ประสิทธิภาพการทำลายสูง มาต่อสู้ซึ่งกันและกัน ผลของสงครามก็คือการ สูญเสียทั้งสองฝ่ายในด้านทรัพยากรมนุษย์หรือทรัพยากรอื่น ๆ เช่นการทิ้งระเบิด ทำลายชีวิตและทรัพยากร ของมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติการทำลายบ่อน้ำมันของอิรักในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ทำให้สูญเสียทรัพยากร ซึ่งต้องใช้เวลานานเป็นล้าน ๆ ปีในการเกิดไปอย่างน่าเสียดายและยังส่งผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมเกือบทั่วโลก

๗. ความไม่รู้หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์

หลาย ๆ ครั้งที่เราทำลายสิ่งแวดล้อมเพราะความไม่รู้ถึงสาเหตุและผลกระทบ ขาดข้อมูลความ เข้าใจที่ถูกต้อง ทำให้เราเข้าถึง และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน ในขณะที่นักอนุรักษ์นึกถึงสิ่งแวดล้อม ในรูปของระบบนิเวศของธรรมชาติ ป่าไม้และสัตว์ป่า แต่ภาคอุตสาหกรรมกลับนึกถึงวัตถุดิบที่เป็นปัจจัยในการ ผลิตเป็นต้นทุนนักเศรษฐศาสตร์ จะนึกถึงทรัพยากรที่ต้องใช้ให้คุ้มค่า ชาวนาจะนึกถึงฝน ภาคท่องเที่ยวนึกถึง เงิน การทำการเกษตรที่ไม่ถูกต้องของเกษตรกร ฯลฯ สังคมยังขาดความเข้าใจถึง สิ่งแวดล้อมในลักษณะรวมทั้ง เป็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่เมื่อเกิดความเสียหายที่ใดที่หนึ่งก็จะมีผลกระทบแก่กันและ กันบางครั้งลืมไป ว่า ความสนุกชั่วคราวช่วยยามของตนเป็นสิ่งที่ทำลายความเป็นธรรมชาติและ ความงดงามของสถานที่

ในประเด็นนี้ ได้สะท้อนมองไปถึงบุคคลผู้นำเอาศาลพระภูมิมาตั้งยังวัด หรือ ในสถานที่ทั่วไป ตามที่ตนเห็นสะดวกโดยไม่ได้คำนึงถึง สถานที่ บางบุคคลยังมีก่ายถึงขนาดนำไปตั้งไว้ข้างถนน

แนวทางการแก้ไข

“ทุกอย่างมีเหตุเป็นแดนเกิด” หนึ่งในพุทธวจนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ถูกกล่าวถึงอยู่ บ่อย ๆ ตามหลักเหตุและผลสิ่งนี้ คือ เรื่องจริงที่ปฏิเสธมิได้ เราเป็นแบบเราอยู่ในปัจจุบันนี้ คือ การสั่งสม ประสพการณ์ สร้างเรื่องราวอย่างต่อเนื่องมาจากอดีต เมื่อเหตุ คือ อดีต ผลก็คือ ปัจจุบัน และเมื่อเหตุ คือ ปัจจุบัน ผลก็คือ อนาคต

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ ณ. ปัจจุบัน ไม่ว่าจะ เป็น ปัญหาโลกร้อน,มลภาวะเป็นพิษที่ขยาย ความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง หรือการลดลงของพื้นที่ป่า ย่อมเกิดสืบเนื่องมาจากการกระทำในอดีต ลองคิดเล่น ๆ แต่จริงจังว่า หากในอดีต เราใช้ชีวิตแบบปล่อยคาร์บอนน้อย ๆ หรือ Low Carbon, ใส่ใจการปล่อยมลภาวะให้ น้อย ๆ หน่อย รวมถึงช่วยกันอนุรักษ์ผืนป่าอย่างต่อเนื่อง ลองคิดดูสิว่าในปัจจุบันโลกใบน้อย ๆ ของเราจะสวย ขนาดไหน ?

หยุดมองอย่างโลกสวย หันกลับมามองความเป็นจริงกับอดีตที่ผ่านมาไปแล้ว เราไม่สามารถแก้ไขอะไร ได้ในอดีต ปัญหาสิ่งแวดล้อมยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและทวีความรุนแรงขึ้น แต่ก็ไม่สายเกินไปที่พวกเขาจะ เรียนรู้เรื่องของอดีตให้ลึกซึ้งและแกะบทเรียนอันทรงคุณค่าเพื่อจะนำมาใช้กับปัจจุบันให้ดีที่สุด

หากเราพร้อมใจกันสร้างสรรค์ปัจจุบันให้เป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม เริ่มจากตัวเราเอง เริ่มจากเรื่องง่าย ๆ ใกล้ตัว ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่สามารถทำได้เดี๋ยวนี้ เช่น ปิดไฟดวงที่ไม่ใช้, ใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า, ใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติก, ใช้กระดาษให้คุ้มค่า ๒ หน้า เพียงเท่านี้ก็จะเริ่มจุดเริ่มต้นต่อยอดไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีในอนาคตได้ เพราะสิ่งแวดล้อมที่ดีในวันนี้ คือ การลงมือทำเพื่อสิ่งแวดล้อมในวันนี้

ผลกระทบในการแก้ไข

ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมหากเป็นไปได้เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมก็ควรทำ โดยไม่ต้องคำนึงถึงผลเกี่ยวกับบุคคลที่ยึดติดกับเรื่องศาลพระภูมิชำรุด และ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชำรุดที่ตนนำไปทิ้ง

แนวคิด

บทความนี้อ้างมาจากแนวคิดนิเวศวิทยามนุษย์ กล่าวคือ " ศาสนาและความเชื่อมีอิทธิพลต่อมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณในแง่ของ การที่มนุษย์อยู่อาศัยในระบบนิเวศ โดยมีขอบเขตของศาสนาและความเชื่อเป็นกรอบ กฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์"

สรุป

สังคมไทย มีความเชื่อในลัทธิ ศาสนาต่าง ๆ ในการบวงสรวงบูชา สร้างสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และเทพเจ้า โดยแสดงออกถึงนัยที่เกิดจากความกลัวของมนุษย์ชาติที่พึ่ง ตั้งแต่ยุคโบราณกาล ดังนั้นศาสนาและบูรพกษัตริย์จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว บำรุงขวัญและกำลังใจว่าจะมีการให้คุณหากบูชา ศาลพระภูมิ ความเชื่อในเรื่องเทพารักษ์เทวดาเจ้าที่เจ้าทางเป็นสิ่งที่มีความแต่โบราณของไทย ที่เชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติและการมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ควบคุมอำนาจเหล่านั้น โดยเฉพาะที่ดิน ชุมชนที่อยู่อาศัยที่ต้องมีการแสดงความเคารพต่อเจ้าที่หรือพระภูมิ อย่างไรก็ตามศาลพระภูมิก็ได้ปรากฏตามเคหสถานบ้านเรือนของเอกชนปัจเจกชน ศาลเทพารักษ์พระภูมิเจ้าที่เดิมนั้นมีลักษณะเป็นศาลของชุมชน ที่เป็นเช่นนี้เพราะไม่มีใครมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินสมัยสังคมศักดินา จนกระทั่งเกิดการปฏิรูปที่ดินเมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมาก็เอกชนถือครองที่ดินได้ มีการซื้อขายที่ดินได้ รัฐไทยออกโฉนดให้ประชาชนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน การได้เป็นเจ้าของที่ดินของเอกชนต่าง ๆ ได้มีส่วนทำให้เกิดคดีการตั้งศาลพระภูมิในเคหสถานบ้านเรือนของตน เพราะถือว่าตนเองเป็นเจ้าของพื้นที่ มีหน้าที่ต้องบูชาพระภูมิเจ้าที่ ศาลพระภูมิจึงมีนัยยะที่สื่อถึงการเป็นเจ้าของที่ดินด้วย เพราะการจะตั้งศาลพระภูมิได้ต้องให้ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินนั้นเป็นประธานประกอบพิธี โดยมีคณะพราหมณ์เป็นผู้ดำเนินการ ความเชื่อเรื่องศาลพระภูมินี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงตามสังคม เมื่อสังคมเข้าสู่ยุคสมัยใหม่รูปแบบโครงสร้างตัวศาลก็เปลี่ยนไปตามสมัยนิยม ความเชื่อในเรื่องการบูชาขอพรก็เปลี่ยนไปในลักษณะของสังคมทุนนิยมที่เน้นความมั่งคั่งร่ำรวย การประสบความสำเร็จในธุรกิจการค้า ความเชื่อในเรื่องศาลพระภูมิจึงไม่สูญหายไปจากสังคมไทย เพราะสามารถปรับเปลี่ยนคติความเชื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยได้ และยิ่งดูเหมือนกับว่าสังคมสมัยใหม่คนจะมีความหวงหวัดในการอยู่รอดของตนมากขึ้น ดังนั้นจึงไม่มีเพียงแต่ศาลพระภูมิต่างที่เห็นที่เคารพ แต่ศาลเทพเจ้าต่าง ๆ ก็ปรากฏขึ้นมามากมายเช่นกัน ความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติจึงยังเป็นที่พึ่งของคนในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ที่บอกว่าตนเองทันสมัย แต่ไม่สามารถตัดขาดจากความเชื่อสมัยบรรพกาลได้ ในแง่หนึ่งสังคมสมัยใหม่อาจมีความเหมือนกับสังคมบรรพกาลอย่างหนึ่ง ในเรื่องที่ว่าทุกฝ่ายต่างก็ไม่มี ความมั่นใจในการอยู่รอดของตน จึงต้องหาที่พึ่งทางใจเพื่อให้มีความเชื่อมั่นว่าตนเองจะมีผู้ช่วยให้เป็นผู้ชนะ ผู้อยู่รอดในสังคมนั้น

บรรณานุกรม

คณะราชครู. ประเพณี-พิธีสำคัญของไทย. พระนคร: เสริมวิทยุบรรณาการ, ๒๕๑๒.

บุญคำ ไชยพรหมวงศา. ตำนานและประเพณีชาวบ้าน. กรุงเทพฯ: อินทรี, ๒๕๔๕.

พร้อมพงษ์ ไพรรณ. ฝึ-พระภูมิเจ้าที่ : ลัทธิความเชื่อของสังคมเมือง. กรุงเทพฯ: วันชนะ, ๒๕๔๗.

พัฒนจักร. พิธีมงคล. พระนคร: บ้านดาดสาส์น, ๒๕๑๓.

พลุลวง. คติความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับการสร้างเรือน. กรุงเทพฯ: มหานคร, ๒๕๒๖.

สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์. พระภูมิเจ้าที่. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๖.

เหรียญ มีเดช. ตำนานและพิธีตั้งศาลพระภูมิ. พระนคร: การพิมพ์ไทย, ๒๕๘๔.

อุรคินทร์ วิริยะบุรณะ. ประเพณีไทยฉบับพระมหाराชาครูฯ. พระนคร: ประจักษ์, ๒๕๑๐.

<http://www.islammore.com/main/content.php?page=sub&category=๑๕&id=๒๒๗๖>

http://tulip.bu.ac.th/~kanong.p/Ethics_Assign_Example_๐๐๒.htm

<http://www.gotoknow.org/blogs/posts/๔๕๙๐๔๒>

<http://www.baanjomyut.com/library/loykratong/index.html>

http://www.praphansarn.com/new/c_town/detail.asp?id=๓๔

การประยุกต์ไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 An Application of Threefold Training to Human Capital Development in 21 Century

พระครูศรีธรรมวารณ

Phrakhrusritammavaraphorn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: g53mcu@gmail.com

บทคัดย่อ

การอยู่ร่วมกันในทางสังคมโดยไม่เบียดเบียนก่อความทุกข์ความเดือดร้อน หรือก่อเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูล ดำรงตนอยู่ในกรอบของศีล ดำเนินชีวิตตามหลักของศีล ให้ความร่วมมือกับการรักษากติกาของสังคม กฎเกณฑ์หรือ กฎหมาย ระเบียบ แบบแผน ของสังคมและวัฒนธรรมที่ตนอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือโลกแห่งวัตถุ หรืออาจกล่าวว่าเป็นการรู้จักใช้อินทรีย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้โดยไม่เกิดผลเสียหรือเกิดโทษ แต่ให้เกิดผลดีส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพ

บทความนี้จะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ไตรสิกขาเพื่อสู่การปฏิบัตินิพพาน โดยจะนำเสนอในประเด็นได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับไตรสิกขา ความหมายของของไตรสิกขา ความสำคัญของไตรสิกขา กระบวนการไตรสิกขา และ การประยุกต์ไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นตัวอย่างในการศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: ไตรสิกขา; ทุนมนุษย์; ศตวรรษที่ 21

Abstracts

Living in social distress, harass, molest, without difficulties or disasters, but known to the official relationship with human friends help to aid troubled within the frame of the sacrament. Life according to the principles of the sacrament, in partnership with the society's rules for treatment. Rules or laws, rules of their society and culture live together happily. Behavior change, with relation to the physical environment, or other object that is a world recognized using eye, ears, nose, tongue, body is organic in perception without consequences or punishment has occurred but rather promotes the quality of life and effective organic training.

This article will present the issues related to the practical application by the threefold training Nirvana, will present the issues include ideas about the meaning of the threefold training of threefold training of threefold training of threefold training process, the importance and the application of threefold training to human capital development in the 21 century, so as to further study.

Keywords: Threefold Training; Human Capital Development; 21 Century

บทนำ

พระพุทธศาสนามีระบบการพัฒนาปัญญา โดยนำหลักของไตรสิกขามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา มีหลักปฏิบัติที่สำคัญได้แก่ สิกขา 3 หรือ ไตรสิกขา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจและสติปัญญาให้สูงขึ้น จนสามารถบรรลุนิพพานอันเป็นจุดหมายหลักในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 1) อธิศีลสิกขา หรือ ศีลสิกขา 2) อธิจิตตสิกขา หรือ จิตตสิกขา หรือว่า สมาธิสิกขา 3) อธิปัญญาสิกขา หรือ ปัญญาสิกขารวมเรียกกันสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักเพื่อการเรียนรู้และฝึกอบรมตน คือ การฝึกอบรม 3 ด้าน ได้แก่ การสำรวมทางกายและวาจา การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว และการพิจารณาเห็นหรือรู้เห็นตามความเป็นจริง การเรียนรู้สู่การปฏิบัติ ด้วยการฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงหรือเกิดวิปัสสนาญาณ คือเห็นแจ้งในพระไตรลักษณ์ อันได้แก่ อนิจจัง คือความไม่เที่ยง ทุกขัง คือความทนอยู่ไม่ได้ และอนัตตา คือความไม่ใช่ตัวตน หรือความบังคับบัญชาไม่ได้ นอกจากนี้ ไตรสิกขา จัดว่าเป็นหลักปฏิบัติหรือหนทางเดียวกันกับอริยมรรค เรียกว่า ทางสายตรง เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน ศีลเป็นบันไดขั้นต้นหรือเริ่มแรกก้าวไปสู่การปฏิบัติขั้นสมาธิและปัญญา ตามลำดับ เพื่อเข้าถึงเป้าหมายคือหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะโดยสิ้นเชิง ข้อนี้ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สมาธิที่ศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาที่สมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่ปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยสิ้นเชิง คือจากกามาสวะ ภาวาสวะ และอวิชชาสวะ”

ศีลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงจุดหมายสูงสุดโดยส่วนเดียวไม่ได้ แต่เป็นวิธีการเพื่อก้าวหน้าไปสู่ความเจริญ ขึ้นต่อไป เพื่อสมาธิ โดยความหมายนี้คุณค่าในศีลก็คือ เจตนาที่จะงดเว้น หรือการไม่มีความดำริในการที่จะกระทำชั่วใดๆ อยู่ในใจ ซึ่งทำให้จิตใจบริสุทธิ์ปลอดโปร่งโล่งใจ ไม่มีความคิดวุ่นวาย ชวนมัวหรือกังวลใดๆ มารบกวน จิตใจจึงสงบทำให้เกิดสมาธิได้ง่าย เมื่อมีใจสงบเป็นสมาธิแล้วก็เกิดความคล่องตัวในการที่จะใช้ปัญญาผลของวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งหมายถึงปัญญาที่กำหนดจนรู้เห็นตาม ความเป็นจริง ว่าชั้น 5 เป็นอนิจจัง ทุกขังและอนัตตา คือ เห็นประจักษ์แจ้งซึ่งไตรลักษณ์แห่งรูปและนาม โดยอาศัยวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นฐานในการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณ

อนึ่ง การเข้าสู่เส้นทางหรือวิปัสสนาญาณ ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยการเจริญศีล เพื่อพัฒนาความประพฤติสำรวมระวัง การประพฤติอบรมศีล เป็นไปเพื่อให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย และเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน การเจริญสมาธิ พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงทางจิต เจริญองกามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย และการเจริญ ปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิต สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและพ้นจากความทุกข์ ฉะนั้น เมื่อจิตได้พัฒนาเต็ม ชั้น เป็นจิตที่มีพลังแห่งอำนาจสมาธิ ย่อมนำจิตนั้นมาใช้ในการพัฒนาปัญญา คือ ปัญญาภาวนาที่เป็น ขบวนการให้เกิดวิปัสสนาญาณ วิปัสสนาญาณเป็นญาณที่เกิดแก่ผู้บำเพ็ญวิปัสสนา โดยลำดับตั้งแต่ต้นจนถึงจุดหมายคือมรรคผลนิพพาน

พระพุทธศาสนา ได้เน้นความสำคัญเกี่ยวกับหลักไตรสิกขา เป็นอย่างมาก เนื่องจากว่า หลักการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมดจัดเข้ารวมอยู่ในหลักสิกขานี้ เมื่อไตรสิกขาเป็นหลัก คำสอนที่ครอบคลุมหลักการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในทางพระพุทธศาสนา ก็กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เรื่องของการศึกษาจึงเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นสำหรับความเป็นมาของหลักไตรสิกขานั้นเป็นอย่างไร ความหมายและประเภทของหลักไตรสิกขาคืออะไร ความสำคัญของหลักไตรสิกขาเป็นอย่างไร และสาระสำคัญของหลักไตรสิกขาเป็นอย่างไร จะได้นำมาศึกษาตามลำดับดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับไตรสิกขา

พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาหลักเป็นระบบศึกษา 3 ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัด อบรม เพื่อพัฒนากาย ใจ และปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัยอีกทั้ง ความง่ายยากตั้งแต่เรื่องเบื้องต้นทั้งของเด็กและผู้ใหญ่จนถึงเรื่องที่ละเอียดและซับซ้อนที่ยากจะหาองค์ความรู้ อื่นใดมาเทียบได้

หลักพุทธศาสนา ศึกษาทำให้คนศึกษา ฝึกฝน เรียนรู้ พัฒนาตนอยู่เสมอ มุ่งไปข้างหน้า เท่านั้น ส่วน อับปมาหะ คือ ความไม่ประมาทก็คอยปลุกเร้าไม่ให้หยุด คือ หยุดไม่ได้เลย หยุดเมื่อไร เป็นการประมาทหันที่ การพัฒนาคนตามหลักพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งการพัฒนามนุษย์ โดยเน้นการ สร้างเสริมคุณภาพของคนที่จะมา เป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของยุคสมัยและเป็นการพัฒนาคน ที่สอดคล้องกับจุดหมายระยะยาวแห่งความ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วย ไม่ใช่เป็นเพียงการพัฒนาคน เพื่อมาสนองความต้องการด้านทรัพยากรคนเฉพาะ กาล เฉพาะกรณี ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน ว่าคนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุดอย่างหนึ่งขององค์การ เพราะคนเป็นทรัพยากรสำคัญที่จะ ก่อให้เกิดความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ ในองค์การ และทรัพยากรนี้ ยังสามารถพัฒนาเพิ่ม ศักยภาพให้สูงขึ้นได้อีกด้วย ดังนั้นในการบริหารทรัพยากรบุคคลในองค์กร จึงไม่เพียงแต่ ให้ความสำคัญกับขั้นตอนในการสรรหา การคัดเลือกเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนา ทรัพยากร มนุษย์ด้วย

พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการศึกษาดำเนินการตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ในพระไตรปิฎกว่า ภิคุ ข์ทั้งหลาย สิกขา 3 ประการนี้ สิกขา 3 ประการมีอะไรบ้าง คือ 1. อธิศีลสิกขา 2. อธิจิตสิกขา 3. อธิปัญญา สิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 87 : 318)

ส่วนคำว่า ตี หรือ ไตร นั้น หมายถึง องค์ประกอบ 3 ประการ คือ อธิศีลสิกขา.อธิจิต สิกขา. อธิปัญญา สิกขา หรือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยมีความหมายตามพระไตรปิฎกดังนี้

1) **อธิศีลสิกขา** (สิกขาคือศีลอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความ ประพฤติอย่าง สูง ดังคำอธิบายในคุหุฎฐกสูตรนิกาย คัมภีร์มหานิทเทส ว่า อธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ ภิคุในพระธรรม วินัยนี้ เป็นผู้ที่มีศีล สำรวมด้วยความสังวรใน พระปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษเพียง เล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่คือ สีสันธุ์เล็ก สีสันธุ์ใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้น เป็น ความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็น กุศล นี้ชื่อว่า อธิศีลสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 29 ข้อ 10 : 48)

2) **อธิจิตสิกขา** (สิกขาคือจิตอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิด คุณธรรมเช่น สมาธิอย่างสูงการสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายดังคำอธิบาย ในคุหุฎฐกสูตรนิกาย คัมภีร์มหานิทเทส ว่า อธิจิตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิคุในธรรมวินัยนี้ สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุทุติยฌานที่มี วิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์ สงบระงับไปแล้ว บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสใน ภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิด จากสมาธิอยู่เพราะปิติจากคลาย ไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุทุติยฌาน ที่พระอรหันต์ทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มี อุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะ โสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถ ฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อธิจิตสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 29 ข้อ 10 : 49)

3) **อธิปัญญาสิกขา** (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิด ความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 เป็นลำดับไป จนทำให้แจ้งทั้ง เจโตวิมุตติ และปัญญา วิมุตติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป ดังคำอธิบายในคุหุฎฐกสูตร นิกายคัมภีร์มหานิทเทส ว่า อธิปัญญา

สิกขา เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียัญญา ประกอบด้วยปัญญา อันประเสริฐยิ่งถึงความเกิด และความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเธอรู้ตาม ความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์”... “นี้ทุกข์ สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)”... “นี้ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)”... “นี้ทุกข์ นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ” ... “นี้อาสวสมุทัย”... “นี้อาสวนิโรธ”... “นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 29 ข้อ 10 : 49)

ความหมายของของไตรสิกขา

เพื่อให้เข้าใจความหมายของไตรสิกขามากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมคำอธิบายจากวรรณกรรมชั้นรองลงมา ซึ่งอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัยได้ขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎก มาแสดงไว้ดังต่อไปนี้

พระอุปติสสเถระ (ลังกา) ได้ให้ความหมายของการศึกษาและขอบเขตของการศึกษา ไว้ในวิมุตติ มรรคว่า สิกขา หมายถึงการศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยมและการศึกษาเพื่อ ความเป็นพระ อเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา) (พระเทพโสมถ (ประยูร ธมมจิตโต) และคณะ, 2548)

พระพุทธโฆษาจารย์ (พระคณาจารย์) (2538) ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ไตรสิกขา เป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอบาย. กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมี เป้าหมายที่การ บรรลุพระนิพพานอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสาย กลางที่มีใช้การปรนเปรอ ตนด้วยกามสุขและการทรมาณตน มีศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่แสดงออกทาง กาย วาจา สมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่กลุ่มมรุมจิต และปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบ อยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระ อริยะผู้มีความบริสุทธิ์ด้วยศีล ได้แก่ พระโสดาบันและพระ สกทาคามี. บริบูรณ์ด้วยสมาธิ ได้แก่พระอนาคามี และบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้ องค์ธรรมทั้ง 3 ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษ อันหาได้ยากในบุคคลทั้งไป ดังมีวิชา 3 เป็นต้น

พุทธทาสภิกขุ (2549) ได้อธิบายว่า การศึกษา ในภาษาไทยหมายถึง การศึกษาเล่าเรียน ซึ่งตรงกับ คำว่า สิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติ ใ้ได้รับปริญญาคือ สิ้น ราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ ผลของการปฏิบัติสิกขาเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความ ทุกข์ทรมาร ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจ ก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนา แก้ไขด้วยการศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2550) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึง การพัฒนามนุษย์ ให้ดำเนินชีวิตตั้งงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือ วิถีชีวิตที่ถูกต้องตั้งงามของมนุษย์ ต้องเรียนรูฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็น อันเดียวกัน เมื่อมองในแง่อริยสัจ 4 ก็เป็น อริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อ เป็นมรรคก็ดำเนิน ก้าวหน้าไปสู่จุดหมายใดก่าจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วย ให้เรามีชีวิตที่พึ่งพา อวิชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำ ของมันพร้อมกับที่เรามีปัญญา เพิ่มขึ้น และดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับจนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกข์ก็หมดก็บรรล ุหมาย เป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546) ได้ให้ความหมายของไตรสิกขาว่า “...ไตรสิกขา หมายถึงสิกขา 3 คือ ศีล เรียกว่า สีสสิกขา สมาธิ เรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่า ปัญญา สิกขา...”

สรุปได้ว่า คำว่าไตรสิกขา คือสิกขา 3 หมายถึง ข้อสำหรับศึกษา การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษาการ ฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา 3 อย่างคือ 1) อธิศีลสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางประพฤติ (ทาง กายวาจา) อย่างสูง 2) อธิจิตตสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง คือ ศึกษาเรื่อง

จิตอบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ 3) อธิปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้อย่างสูง

ความสำคัญของไตรสิกขา

ไตรสิกขานั้นเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์คือการจัดตั้งระบบระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ซึ่งเนื้อหาสาระที่สำคัญของไตรสิกขานั้นได้สอดแทรกอยู่ในหลักธรรมต่าง ๆ เช่น โอวาทปาติโมกข์ ด้วยเหตุนี้ โดยจำแนกพุทธโอวาทที่แสดงถึงความสำคัญของไตรสิกขาออกเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลาย ดังปรากฏใน อนุพุทธสูตรว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสิ้นภพว่าภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้อริยสัจธรรม 4 ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่รอนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ ธรรม 4 ประการ อะไรบ้าง คือ อริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติเราถอนหมดได้แล้ว ภพเนตติสิ้น ไปแล้วธรรมเหล่านี้ คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยมพระโคตมผู้มียศตรัสรู้แล้ว ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อความรู้อยิ่ง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 1 : 1-2)

2. ไตรสิกขารากฐานที่สำคัญของพระวินัย ดังปรากฏในวัชชีปุตตสูตรว่า พระพุทธองค์ทรงให้คำแนะนำภิกษุรูปหนึ่งว่า หากเธอไม่อาจประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทที่บัญญัติไว้ได้ครบถ้วน บริบูรณ์ก็ให้พึงศึกษาปฏิบัติในสิกขา 3 เพื่อการละระคายโทษ โมหะทำให้ผู้ไม่ประกอบ อุกุศลกรรม เพราะสิกขา 3 ประการนี้เป็นที่รวมของสิกขาบทนั่นเอง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 85 : 310-311)

3. ไตรสิกขาเป็นกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐาน ในการฝึก พฤติกรรมที่ดีของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น ดังที่แสดงในปฐมสิกขาสูตร ว่าภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ศีล ทำพอประมาณในสมาธิ และปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระโสดาบัน หรือเป็นพระสกทาคามี ขณะที่ภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล และสมาธิทำพอประมาณในปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระอนาคามี ส่วนภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 87 : 312-314)

พุทธทาสภิกขุ (2549) กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้พอสรุปได้ว่า การจัดการศึกษา ทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรม ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องไม่มีปัญหาแก่ฝ่ายใด จัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรมคือ สร้างมนุษยธรรมขึ้นมา แล้วเสริมมนุษยธรรมให้ก้าวหน้า ก้าวหน้าไปนับตั้งแต่ว่าละสัญญาตญาณอย่างสัตว์แล้วก็มีความคิดนึกอย่างมนุษย์ก็เป็น มนุษยธรรม ก็ส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ดังนั้นเป้าหมายของการศึกษา ก็คือการพัฒนามนุษยธรรมให้มันมา ในทิศทางที่ถูกต้อง คือละอหังการ ละความเห็นแก่ตัว กิเลสไม่อาจจะมีเกิดบุคคลก็จะมีสันติสุขสังคมก็จะมีสันติภาพ นี้คือเป้าหมายของการศึกษา

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2544) กล่าวถึงความสำคัญของไตรสิกขาไว้พอสรุปได้ว่า ไตรสิกขา นี้เมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติต่างๆ ไปใดปรากฏในหลักที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ (พุทธโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ 3 อย่าง) คือ 1. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทั้งทางกาย ทางวาจา จัดเป็น ศีล 2. การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม จัดอยู่ในการปฏิบัติจิตขั้นที่เรียกว่า สมาธิ 3. การทำจิตของตนให้ผ่องใส จัดเป็นการฝึกปฏิบัติในขั้นสูงสุด เรียกว่า ปัญญา

พระเทพโสมถะ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2548) ได้กล่าวถึงความสำคัญของไตรสิกขา หรือ (การศึกษา) ที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ว่า การศึกษา หมายถึง การเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย และทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมล้นด้วยปัญญา จึงเป็นอิสระหลุดพ้นจากการบีบคั้น ของอำนาจกิเลสตัณหา ดังคำกล่าวที่ว่า “ทุกข์มีเพราะยึดทุกข์ยึดเพราะอยาก ทุกข์มากเพราะพลอยทุกข์น้อยเพราะหยุด ทุกข์หลุดเพราะปล่อย” เมื่อปล่อยวางแล้ว

ย่อมหลุดพ้นทุกข์ และพบความสุขสงบคือสันติ ดังนั้นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงผู้บรรลุวิมุตติ คือ เป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเพราะฉะนั้น วิมุตติจึงเป็นเป้าหมายของการศึกษาตามหลักไตรสิกขาตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สมาธิที่มีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก ปัญญา ที่มีสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่มีปัญญาอบรมแล้วย่อมหลุดพ้นจากอาสวะ โดยชอบ” ความหลุดพ้นนี้ก็คือวิมุตติซึ่งเป็นบรมสันติ เมื่อคนเราบรรลุถึงวิมุตติแล้วถือว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เรียกว่า พระอเสขะ หมายถึง ผู้จบการศึกษาสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของไตรสิกขาที่นำมาแสดงข้างต้นนั้นเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ไตรสิกขา เป็นหลักคำสอนสอนทางพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกทุกคนควรนำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิต ที่ตั้งมาเพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมและพร้อมที่จะเป็นอยู่ปฏิบัติกิจและดำเนินการต่าง ๆ เพื่อก้าวหน้าไปอย่างได้ผลดีที่สุดสูงสุดหมายของชีวิตของบุคคล ขององค์กร ของชุมชนตลอดจน สังคมและประเทศชาติต่อไป

ความหมายของทุนมนุษย์

ทุนมนุษย์ หมายถึง ผลรวมของทักษะ ความรู้ความสามารถ และคุณสมบัติเฉพาะส่วนบุคคล โดยเกิดจากการเสริมสร้าง สั่งสม และรวบรวมมาตั้งแต่เยาว์วัย เริ่มจากครอบครัว สังคม โรงเรียน และสถาบันการศึกษาในระดับต่างๆ รวมถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์ผ่านกิจกรรมทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ยิ่งมนุษย์มีโอกาสได้มีการเรียนรู้และสะสมประสบการณ์มากเท่าใดก็ จะยิ่งมีทุนมนุษย์มากขึ้นเท่านั้น (ศิริภัสสรค์ วงศ์ทองดี, 2557) ทุนมนุษย์เป็นสินทรัพย์ประเภทหนึ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากตัวตนของมนุษย์ ทุนมนุษย์จึงถูกใช้เพื่อสร้างประโยชน์และเพิ่มผลตอบแทนให้กับเฉพาะเจ้าของทุนเท่านั้น (Park, 2004) ดังนั้นทุนมนุษย์จึงเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีความสำคัญ สามารถนำมาสร้างคุณค่าให้แก่องค์กร ทำให้องค์กรเกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน (ประไพทิพย์ ลือพงษ์, 2555) สำหรับประเทศไทยเริ่มได้ยินคำว่า “ทุนมนุษย์” เป็นครั้งแรกประมาณปี พ.ศ. 2544 (ธารงศ์ศักดิ์ คงคาสวัสดิ์, 2550) และมีแนวคิดการมองทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถว่าเป็นสินทรัพย์ที่มีค่าเพื่อการลงทุน สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่องค์กร ทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุดขององค์กรในบรรดาปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐานทั้งหมด ได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องจักร (สาคร สุขศรีวงศ์, 2551) แตกต่างจากแนวคิดการจัดการ

ทุนมนุษย์เป็นองค์ประกอบหนึ่งของทุนทางปัญญา โดยที่ทุนทางปัญญาประกอบด้วย 1) ทุนมนุษย์ 2) ทุนโครงสร้าง และ 3) ทุนลูกค้า ทุนมนุษย์เป็นสินทรัพย์ส่วนบุคคลที่มีความสำคัญเพราะสามารถสร้างคุณประโยชน์ให้แก่องค์กร การพัฒนาทุนมนุษย์จึงมีบทบาทสำคัญต่อการเพิ่มผลการดำเนินงานให้กับองค์กร ได้แก่การเพิ่มความสามารถในการทำกำไร การเพิ่มความสามารถในการชำระหนี้ การจัดการสินทรัพย์ให้มีประสิทธิภาพ และความสามารถในการพัฒนาด้านอื่นๆ ต่อไปในอนาคต (Lv & Han, 2015) องค์กรควรให้ความสำคัญในการพัฒนาและฝึกอบรมพนักงาน เพื่อให้พนักงานทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายตามแผนที่ได้วางไว้ (กัลย์ ปิ่นเกษร, 2560) ทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน องค์กรสามารถใช้ตัวชี้วัดทุนมนุษย์ระดับองค์กรแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์รายงานผลการดำเนินงาน การวางแผน และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับกลยุทธ์และบริบทขององค์กรได้อย่างเหมาะสม

การประยุกต์ไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21

บทบาทไตรสิกขาในฐานะเป็นขบวนการฝึกปฏิบัติ 3 ด้านไตรสิกขา เป็นระบบปฏิบัติที่มุ่งในแง่การใช้งานเป็นการนำเอาองค์ของมรรคออกมาเป็นขบวนการวิธีปฏิบัติที่มีขั้นตอนต่างๆ ทำให้บุคคลผู้นั้นรู้จักบังคับควบคุมตนเอง รู้จักคิดรู้จักพิจารณาเกี่ยวกับพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเป็นการเริ่มจากความสัมพันธ์ทางสังคมเข้าไปหาในตัวบุคคล สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การประยุกต์ในการพัฒนาทางด้านร่างกาย (หมวดที่ 1 อธิศีลสิกขา คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ) ไตรสิกขาจึงก้าวจากความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามลำดับระหว่างองค์ธรรมออกมาสู่การฝึกคนเป็นขั้นเป็นตอนจากส่วนที่หยาบไปหาส่วนที่ละเอียดหรือจากส่วนที่เป็นรูปเป็นร่างจัดการง่ายไปสู่สิ่งที่ประณีตลึกซึ้งมองไม่เห็นยากที่จะควบคุมจัดการคือเริ่มด้วยฝึกกาย วาจา เข้าไปหาจิต และปัญญา

2. การประยุกต์ในการพัฒนาทางด้านจิตใจ (หมวดที่ 2 อธิจิตตสิกขา คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ) การควบคุมกิริยาอาการให้อยู่ในภาวะถนัดหรือเหมาะสมที่สุดแก่งานเป็นอธิศีลสิกขา การทำจิตใจให้ตั้งมั่นแน่วแน่ (อยู่กับงานคืออารมณ์ที่กำหนด) มุ่งมั่นในการปฏิบัติอย่างมีความสุข

3. การประยุกต์ในการพัฒนาทางด้านปัญญา (หมวดที่ 3 อธิปัญญาสิกขา คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ) การใช้ปัญญา หรือความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นเป็นไปอยู่ในเวลานั้น ให้เกิดคุณค่าอย่างเหมาะสม

ไตรสิกขาเป็นระบบการฝึกอบรมที่เป็นเชิงปฏิบัติผู้ฝึกอบรมอยู่ในช่วงตอนใดของไตรสิกขาจะเป็นขั้นศีลก็ตาม ขั้นสมาธิก็ตาม ขั้นปัญญาก็ตาม การทำหน้าที่ขององค์มรรค หรือการปฏิบัติองค์มรรคทุกข้อตั้งแต่ สัมมาทิฐิ ถึงสัมมาสมาธิ ย่อมดำเนินอยู่เรื่อยไปตลอดเวลาทุกช่วงตอน การกล่าวออกมาว่าเป็นขั้นศีล ขั้นสมาธิ หรือขั้นปัญญา การทำหน้าที่แห่งองค์ธรรมภายในของมรรค คือ เมื่อประพจน์มีศีล ใจก็มีสมาธิเมื่อใจมีสมาธิ การคิดก็ได้ปัญญา พอได้ปัญญาก็กลายเป็นสัมมาทิฐิ องค์แรกของมรรค สัมมาทิฐิก็ส่งทอดแก่สัมมาสังกัปปะๆ ก็นำทางแก่สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ตามหลักความสัมพันธ์ระหว่างองค์มรรค กลายเป็นการช่วยให้เกิดศีลแล้วสืบทอดต่อกันไปอีก พร้อมกับทำให้คุณภาพทั้งของการฝึกอบรมและทั้งขององค์ธรรมทั้งหลายประณีตเข้มแข็งยิ่งขึ้นเรื่อยๆ

พระพุทธศาสนามีหลักปฏิบัติให้คนไปไกลกว่าเรื่องศีลธรรมไปไกลจนถึงกับสามารถกำจัดความหม่นหมองทุกชนิดที่เหลือวิสัยที่ศีลธรรมจะกำจัดได้ เช่น ความยุ่งยากใจเป็นส่วนตัว ความทุกข์ในใจอันเกิดจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และกิเลสชั้นละเอียด ซึ่งไม่อยู่ในวิสัยที่ศีลธรรมทั้งหลายจะช่วยกำจัดให้ได้จะพ้นทุกข์ได้ก็ต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา และอะไรเป็นเหตุให้ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้มีขึ้นเกิดขึ้นในตัวบุคคล เหตุปัจจัยให้เกิดไตรสิกขาได้ดังนี้ การมีขึ้นของไตรสิกขา เริ่มแรก คือ ศีล เหตุปัจจัยส่วนนี้คือ การคบภักตยาณมิตร (สัทบุรุษที่บริบูรณ์) ผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ่ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจการได้คบผู้รู้และดีพร้อมจะได้รับแต่สิ่งที่มีประโยชน์ยอมทำให้ได้ฟัง (สัทธรรมบริบูรณ์) ได้เล่าเรียน ปรโตโฆสะ ทำให้เกิดศรัทธา ย่อมมีฉันทะหรือความพอใจออกเดินทางแห่งการพันทุกข์ เชื้อกรรมและผลของกรรม จะไม่ยอมทำความชั่วทางกาย วาจา การไม่ทำความชั่วน้อมเข้าไปในการสำรวมกาย วาจาใจ ที่เรียกว่าอินทริยสังวร ระมัดระวังป้องกันอาสวะที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ละอาสวะที่เกิดขึ้นแล้วด้วยสังวร คือ ความสำรวม การสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะจิตนี้เองจึงเป็นเหมือนอย่างสัตว์ 6 จำพวกที่ดิ้นรนกวัดแกว่งกระสับกระส่ายไปต่างๆ เพื่ออารมณ์ทางทวารทั้ง 6 นี้เพราะฉะนั้นจึงเป็นศีลก็ได้ เป็นสมาธิก็ได้ เป็นปัญญาก็ไม่ได้ ถ้าไม่มีการสำรวม การสำรวมกาย วาจา ใจ กายก็สุจริต วาจาสุจริต ใจก็สุจริต ที่เรียกว่า สุจริต 3 ศีลได้เกิดขึ้นในตัวบุคคลแล้วในการสำรวมอายตนะทั้งหกด้วยสติสัมปชัญญะ การกำหนดรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ พร้อมทั้งมีความเพียรในการกำหนดด้วยสติ วิริยะ ความเพียร เป็นความอาจหาญ แก่กล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึงถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้วแม้ได้ยินว่าจุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก

มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลายาวนานเท่านั้น ปีเหล่านี้เดือน เขาก็ไม่ทอดย กลัเห็นเป็น สิ่งทำทหายที่เขาคจะ เอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จจึงเพียรนั่ง เพียรเดิน เพียรกำหนด โดยไม่ขาดระยะย่อต่อเนื่อง เป็นเหตุให้เกิด สมานธิ สมานธิก็จะเกิดขึ้นจากความเพียรและสติสัมปชัญญะนี้เอง การได้ยินได้ฟังได้ศึกษาที่เรียกว่า สุตตะ มาก่อน เพื่อได้มีความรู้ในการปฏิบัติและเพื่อมาปฏิบัติวิธีการกำหนดครูปนามที่เป็นปัจจุบัน พร้อมทั้งจิตก็ได้พิจารณา เมื่อ โยนิโสมนสิการกำลังทำงานอยู่ สติก็จะยังอยู่ด้วยไม่หลงลอยหลุดไป

ไตรสิกขาเป็นการฝึกอบรมเพื่อพัฒนา 3 ด้านคือด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) และด้าน ความรู้ความคิด (ปัญญา) ไตรสิกขานี้มีเนื้อหาครอบคลุมมรรคมีองค์แปดทั้งหมด หน้าที่ของไตรสิกขาในฐานะ เป็นพหุสาสนี คือ เป็นคำพร่ำสอนไว้เป็นอันมากดังปรากฏว่า ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นพื้นฐานส่งเสริมกัน คือ ศีลเป็นพื้นฐานส่งเสริมจิต (สมาธิ) จิตเป็นพื้นฐานส่งเสริมปัญญา บุคคลผู้มีความพร้อมสำรวมในศีล อบรมจิต จนตั้งมั่น เจริญปัญญาย่อมหลุดพ้นจากอภิสวะทั้งหลาย ศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อการก้าวล่วงของกิเลส (วิติกม กิเลส) เพราะสมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่กลุ่มรูป(ปริยฐานกิเลส) เพราะปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลส

สรุป

บทบาทของไตรสิกขาในฐานะเป็นขบวนการให้เกิดวิปัสสนาญาณ เป็นการศึกษาและพัฒนา บุคคล 3 ด้าน คือ ศีลสิกขา ในด้านของศีลสิกขาคือต้องศึกษาในเรื่องศีล คือเจตนาที่จะงดเว้นไม่ละเมิดข้อห้ามด้านกาย ด้านวาจา ให้รักษาความเป็นปกติของความเป็นมนุษย์ผู้ซึ่งมีใจสูงหรือ อาจกล่าวได้ว่าในด้านนี้เป็นการพัฒนา ในเรื่องของพฤติกรรม โดยมีส่วนสำคัญที่ควรเน้น คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือโลกแห่งวัตถุ หรืออาจกล่าวว่าเป็นการรู้จักใช้อินทรีย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใน การรับรู้โดยไม่เกิดผลเสียหรือเกิดโทษ แต่ให้เกิดผลดีส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพ ในการใช้งานให้ตาหูเป็น ให้หูฟังเป็นๆ อยู่ในหลักของอินทรีย์สังวรนั่นเอง การเสพการบริโภคปัจจัย 4 การใช้ ประโยชน์จากวัตถุจากอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยปัญญาที่รู้ เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริงตามความเป็น จริงของรูปนาม ให้ได้คุณภาพชีวิต ไม่หลงไปกับคุณค่าเทียมตามค่านิยมที่ผิดๆ เสียคุณภาพชีวิตเรียกรายๆ ว่า กินเป็น บริโภคเป็นใช้เป็น เริ่มด้วยการกินพอดี อันเป็นการปฏิบัติตามหลัก ของโภชนาการตามหลัก พฤติกรรม จนเกิดปัญญาเป็นที่เข้าใจและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สังคมและโลก เช่น การอยู่ร่วมกันในทางสังคมโดยไม่ เบียดเบียนก่อความทุกข์ความเดือดร้อน หรือก่อเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่าง ช่วยเหลือเกื้อกูล ดำรงตนอยู่ในกรอบของศีล ดำเนินชีวิตตามหลักของศีลให้ความร่วมมือกับการรักษาการศึกษา ของสังคม กฎเกณฑ์หรือ กฎหมาย ระเบียบ แบบแผน ของสังคมและวัฒนธรรมที่ตนอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างมี ความสุข

เอกสารอ้างอิง

- กัลย์ ปิ่นเกษร. (2560). ทุนมนุษย์ : ตัวชี้วัดทุนมนุษย์ระดับองค์การ. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราช ภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 11(2), 193-202.
- ธำรงค์ศักดิ์ คงคาสวัสดิ์. (2550). ทุนมนุษย์: การกำหนดตัวชี้วัดเพื่อพัฒนา. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- ประไพทิพย์ ลือพงษ์. (2555). การพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีสมรรถนะความสามารถในการแข่งขัน. *วารสารนัก บริหาร*, 32(4), 103-108.

- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2546). *ทิศทางการศึกษาไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2544). *พุทธธรรม (ฉบับเดิม)*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพุทธโฆษาจารย์ (พระคณาจารย์). (2538). *วิสุทธิมรรค แปล ภาค 1 ตอน 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระอุปัชฌาย์. (2548). *วิมุตติมรรค*. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). *การศึกษาสมบูรณ์แบบ:คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด*. กรุงเทพฯ: อุษากการพิมพ์, ธันวาคม 2549.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุคคส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.
- ศิริภัสสรค์ วงศ์ทองดี. (2557). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สาคร สุขศรีวงศ์. (2551). *การจัดการ:จากมุมมองนักบริหาร*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Park, Won Joo. (2004). *Human Capital & Economic Growth in Japan*. Japan: Institute of Developing Economies Japan External Trade Organization.

พุทธศิลปะในอาเซียน: เส้นทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ The Buddhist Art in ASEAN Community: History and Changes in the Age of Globalization

พระมหาเสรีชน นริสโร, ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ และชมกร เศรษฐบุตร

PhramahaSerichonNarissaro, ChayapornSukprasert and ChommakornSethabutre

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhist Research Institute, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email : serichonptk@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เพื่อ (1) ศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในกลุ่มประชาคมอาเซียน (2) ศึกษาความสัมพันธ์ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และการสร้างคุณค่าทางสังคมของพุทธศิลปะที่มีต่อประชาชนในกลุ่มประชาคมอาเซียน (3) วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และการเปลี่ยนแปลงการจัดการพุทธศิลปะของกลุ่มประชาคมอาเซียนในกระแสโลกาภิวัตน์ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์ ประชุมกลุ่มย่อย และสรุปผลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาในกลุ่มประชาคมอาเซียนได้รับอิทธิพลจากอินเดียและจีน ผ่านเส้นทางการค้า พระพุทธศาสนามีบทบาทในการเกิดชุมชน การผสมผสานวัฒนธรรม ตลอดจนวางรากฐานชุมชนเมืองในกลุ่มประชาคมอาเซียน โดยที่ความสัมพันธ์ทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และคุณค่าพุทธศิลปะของแต่ละประเทศมีเอกลักษณ์เฉพาะที่พัฒนาจนเป็นมรดกทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามทุกประเทศพบปัญหา อุปสรรคเรื่องการจัดการพุทธศิลปะ อาทิการเสื่อมสลายที่มีสาเหตุมาจากระยะเวลา การแปรสภาพตามกฎของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การกระทำในเชิงพาณิชย์ และการไม่เคารพในรูปเคารพของพุทธศาสนากิจการจัดการพุทธศิลปะในกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีความสัมพันธ์ผลอย่างมาก อาทิการบริหารมหาสถูปบุโรพุทโธของรัฐบาลในประเทศอินโดนีเซีย ที่ไม่มีนโยบายในการกีดกันศิลปะของศาสนาอื่น เห็นคุณค่าในความเป็นศิลปะที่บ่งถึงประวัติศาสตร์สำคัญในอดีตที่รุ่งเรืองและความเป็นมรดกโลก ทำให้ปัจจุบันเป็นแหล่งสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

คำสำคัญ : พุทธศิลปะในกลุ่มประชาคมอาเซียน, เส้นทางประวัติศาสตร์, วัฒนธรรม

Abstract

The purposes of this study were (1) to study the history of Buddhism in the ASEAN community (2) to study the relationship between art, culture, traditions and social values influenced by Buddhist art towards the ASEAN community (3) to analyze the problem, obstacles and movement of the management of Buddhist art in the globalization period. This is the qualitative research according to content analysis of documentary research, interview and group discussion.

The research finding were the Buddhism in ASEAN community have been influenced by Chinese and Indian through trade routes; moreover, play a role to set up the community and the foundations of the urban area. The relationship between art, culture, traditions and social values influenced by Buddhist art of each area created unique identity; therefore, continued to be the culture heritage. However, the decay of Buddhist art in every countries have been caused by time, people, nature, animals and plants, including commercial activities as well as disrespect Buddha image. Management of Buddhist art in the flows of globalization that is very efficiency, for example Borobudur in Indonesia that the government has no policy discriminate against other religious art. They realize the value and count as part of their own prosperous history, world heritage and above all enhance the contribution of the cultural tourism industry.

Keywords: ASEAN Buddhist art, historical route, culture

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในศาสนาแบบอเทวนิยมที่สำคัญของโลกซึ่งถือกำเนิดที่ประเทศอินเดีย โดยเจ้าชายสิทธัตถะที่ทรงเข้าสู่วิถีสมณเพศเมื่อมีพระชนมายุ 29 พรรษา ทรงศึกษาและบำเพ็ญเพียร 6 ปี จึงทรงบรรลุถึงแก่นของสังขารที่อิงอาศัยกัน คืออริยสัจ 4 ที่ประกอบด้วยทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ การพ้นทุกข์ และวิถีทางแห่งการพ้นทุกข์ ศิลปะที่เป็นไปเพื่อการระลึกถึงพระพุทธองค์ที่ต่อมาเรียกกันว่าพุทธศิลปะ เกิดขึ้นตามพุทธพจน์ที่ปรากฏในมหาปรินิพพานสูตรว่าสังเวชนียสถาน 4 แห่งนี้เป็นสถานที่ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 204: 150-151) นอกจากนี้แล้วภายหลังถวายพระเพลิงพระพุทธรูปยังเกิดพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 8 แห่งเรียกว่า “ธาตุเจดีย์” เป็นสถานที่เคารพสักการะบูชาของพุทธบริษัท

การเสริมสร้างเสาประชาคมหลักของอาเซียนด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดความเป็น “สิบชาติ หนึ่งอาเซียน” ย่อมมาจากการศึกษาหาความร่วมมือระหว่างประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียนเพื่อแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่างของความสัมพันธ์ทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และการสร้างคุณค่าทางสังคม พุทธศิลปะเป็นสิ่งสำคัญในส่วนนี้เพราะพระพุทธศาสนามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานในประชาคมอาเซียนส่วนที่เป็นผืนแผ่นดินใหญ่ ปรากฏหลักฐานทั้งทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในประเทศไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม หรือแม้แต่ในอินโดนีเซียที่มีมหาสถูปบุโรพุทโธ พุทธสถานที่เป็นมรดกโลกนอกจากนี้แล้วยังมีพุทธศาสนิกชนในกลุ่มประชาคมอาเซียนประมาณ 150 ล้านคน (ไทย 60 ล้านคน พม่า 50 ล้าน ลาว 3 ล้าน กัมพูชา 5-8 ล้าน เวียดนาม 30 ล้าน) ซึ่งมีวิถีชีวิตผูกพันกับพุทธศาสนาที่สร้างสรรค์อารยธรรมความรุ่งเรืองภายใต้แนวคิดสังคมแห่งสันติภาพและภราดรภาพ ทั้งยังมีการประชุมต่อเนื่องระดับโลก ไม่ว่าจะเป็นการประชุมสุดยอดผู้นำพุทธศาสนาแห่งโลก (World Buddhist Summit) ประชุมวิสาขบูชาในระดับโลก เพื่อทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาทั่วโลกได้มาพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแสวงหาแนวทางสร้างสันติภาพเพื่อความสงบสุข

จากที่กล่าวในตอนต้นจะเห็นได้ว่า 1) ประชาคมอาเซียนมีกระบวนการสร้างความร่วมมือระหว่างกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรมเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวของประชาคม 2) หลายประเทศในประชาคมอาเซียนที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ผูกพันกับพุทธศาสนา มี

การสร้างความร่วมมือทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง 3) เป็นที่น่าสนใจว่าการเปลี่ยนแปลงของ
โลกาภิวัตน์จะส่งผลต่อพุทธศาสนา วัฒนธรรม และศิลปะในประชาคมอาเซียนอย่างไร 4) ยังมีโอกาสสร้าง
ความเข้าใจร่วมกันระดับประชาคมอาเซียน โดยผ่านการศึกษาวិเคราะห์ในเชิงลึกเกี่ยวกับพุทธศาสนา
วัฒนธรรม และการจัดการด้านพุทธศิลปะ

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงศึกษาวิเคราะห์ถึงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ความเป็นมาของพุทธ
ศิลปะ ความสัมพันธ์ทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และการสร้างคุณค่าทางสังคมของพุทธศิลปะ รวมไปถึง
ถึงการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และการเปลี่ยนแปลงการจัดการพุทธศิลปะในกระแสโลกาภิวัตน์ของประเทศ
ที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา เพื่อสร้างองค์ความรู้ของเส้นทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลง
ของพุทธศิลปะของประชาคมอาเซียนในยุคโลกาภิวัตน์ อันจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม
ของประชาคมอาเซียนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในกลุ่มประชาคมอาเซียน
- 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และการสร้างคุณค่าทางสังคมของ
พุทธศิลปะที่มีต่อประชาชนของกลุ่มประเทศประชาคมอาเซียน
- 3) เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และการเปลี่ยนแปลงการจัดการพุทธศิลปะของอาเซียนใน
กระแสโลกาภิวัตน์

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหาและพื้นที่ มุ่งเน้นศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาประวัติพุทธศิลปะ
สภาพการณ์และกระบวนการจัดการพุทธศิลปะ วิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางการเปลี่ยนแปลงการจัดการพุทธ
ศิลปะในกระแสโลกาภิวัตน์ในประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาจำนวน 5 ประเทศ ได้แก่
พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และไทยนอกจากนี้ยังศึกษาประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนากับ
ประเทศในประชาคมอาเซียนที่มีพุทธสถานขนาดใหญ่ที่เป็นมรดกโลก ได้แก่ อินโดนีเซีย

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่างศึกษาวิจัยเชิงลึก มุ่งเน้นการสัมภาษณ์ การสังเกต
เพื่อให้เห็นความคล้ายคลึงและความแตกต่างในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม กระบวนการจัดการ การ
เสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา แนวโน้มและทิศทางของการพัฒนาสังคม-วัฒนธรรมในประชาคม
อาเซียน

การดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงเอกสาร
(Documentary Research) และการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants
เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคการจัดการพุทธศิลปะ

1) ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรเป็นกลุ่มประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา 5 ประเทศ
รวมจำนวน 20 ราย ได้แก่ผู้บริหารภาครัฐ ตัวแทนองค์กรที่ทำงานด้านพระพุทธศาสนาในแต่ละประเทศ
เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม กระบวนการจัดการ ตลอดจนจนถึงแนวโน้มและทิศทางของ
การพัฒนาสังคม-วัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน

2) เครื่องมือการวิจัย

การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ศึกษาจากเอกสาร หนังสือ รายงานจากการประชุมสัมมนาบทความ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องและเพื่อให้การเก็บรวบรวมข้อมูลสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ที่ตั้งประเด็นคำถามเป็นคำถามปลายเปิดแบบไม่มีโครงสร้างในการลงพื้นที่ผู้วิจัยใช้คำถามที่มีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในขณะนั้นบางประเด็น มาเป็นคำถามในการพูดคุยสนทนา ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการจดบันทึกและนำข้อมูลทั้งหมดพร้อมรูปภาพลงในคอมพิวเตอร์อย่างเป็นระบบ

3) การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้มีการบันทึกข้อมูลที่ได้ทั้งหมดอย่างเป็นระบบ ตรวจสอบวิเคราะห์และเปรียบเทียบเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการอภิปรายต่อไป ข้อมูลที่ได้ ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นแนวทางการพัฒนาความร่วมมือการจัดการพุทธศิลปะในกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อเชื่อมโยงความเป็นประชาคมอาเซียน

ผลการวิจัย

1. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศประชาคมอาเซียน

ผลการวิจัยพบว่า ประชาคมอาเซียนคือประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามแนวยุทธศาสตร์การรบของสัมพันธมิตรกับกองทัพญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ร่วมกับประเทศฟิลิปปินส์ จึงประกอบด้วยประเทศเอกราชในปัจจุบัน 11 ประเทศ คือ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย บรูไน ฟิลิปปินส์ และติมอร์ตะวันออก ประชาคมอาเซียนได้รับอิทธิพลประเพณีวัฒนธรรมจากอินเดียและจีนตามสภาพภูมิศาสตร์ และรับวัฒนธรรมตะวันตกตามเส้นทางการค้าสำคัญระหว่างคนยุโรปกับคนเอเชีย ดังนั้น ประชาคมอาเซียนผืนแผ่นดินใหญ่นี้จึงเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม เช่นการรับคติฮินดู-พุทธจากประเทศอินเดีย หลักฐานสำคัญคือ ทำให้ก่อเกิดสกุลช่างทางศิลปะอันเป็นมาตรฐานของสังคมและทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าเอกลักษณ์ทางสังคมทำให้เกิดธรรมเนียมประเพณีที่ทำให้ชุมชนขยายตัวออกไปและสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับชุมชนประการเป็นรากฐานที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้านอักษรศาสตร์ให้แก่ชุมชนเช่นการเรียนรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมทางศาสนาและเป็นปัจจัยกำหนดลักษณะของสถาบันการปกครองและมีส่วนอย่างสูงที่จะส่งเสริมให้เกิดการยอมรับอำนาจและความแตกต่างระหว่างฐานะของผู้นำ จึงอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนามีผลต่อสถาบันการปกครองและการเกิดโครงสร้างทางสังคมอย่างไรก็ตามการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในพื้นที่เดียวกันนั้น อิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีซึ่งกันและกันจึงเป็นไปในลักษณะการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ดังนั้นเมื่อเกิดชุมชนเมืองที่มีการจัดลำดับชั้นของคนในสังคมและคนเริ่มแบ่งงานและหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างเป็นระบบมากขึ้น เมืองจึงถือกำเนิดขึ้น ซึ่งในระยะเริ่มต้นที่เกิดเมืองขึ้นนั้น พระพุทธศาสนามีบทบาทอย่างมากในการเกิดชุมชนเมืองและวางรากฐานของชุมชนเมืองในประชาคมอาเซียน

จากการวิจัยศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของการรับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้ามาปรับใช้กับวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นในลักษณะที่แตกต่างกันโดยส่วนใหญ่การรับวัฒนธรรมพุทธศาสนาจะมาจากกรยอมรับนับถือของผู้ปกครองรัฐหรือกษัตริย์เป็นหลักจึงมีการทำนุบำรุงกิจการทางศาสนาด้วยวิธีการต่างๆ

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมิได้มีแหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศไทย แต่เป็นศาสนาที่เข้าสู่ประเทศไทยจากแหล่งภายนอก ก่อนการเข้ามาของพระพุทธศาสนา ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันเป็น

ที่อยู่อาศัยของผู้นับถือศาสนาแบบวิญญูณนิยม (Animism) มาก่อน (ภัทรพร สิริกาญจน์, 2553: 1) พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยก่อนประวัติศาสตร์แบ่งออกได้สามยุคคือ (1) พ.ศ. 218 ยุคเถรวาทแบบพระเจ้าอโศกมหาราชหลักฐานทางโบราณคดีสันนิษฐานว่าเข้ามายังจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน (2) พ.ศ. 620 ยุคมหายาน ขุนหลวงเจ้าผู้ครองอาณาจักรอัยลาวนับถือพระพุทธศาสนาตามแบบของพระเจ้ามิ่งตี้ พ.ศ. 1300 กษัตริย์แห่งศรีวิชัยมีอาณาจักรครอบคลุมปลายแหลมมลายูและเกาะชวา ตั้งหลักฐานทางโบราณคดี เช่นเจดีย์พระธาตุไชยา พระมหาธาตุนครศรีธรรมราช พ.ศ. 1550 พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้แผ่ขยายอาณาจักรครอบคลุมมายังลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มน้ำมูล โดยที่จังหวัดลพบุรีเป็นเมืองสำคัญที่สุดซึ่งได้รับเอาพระพุทธศาสนาไปจากกัมพูชามาผสมผสานกับพระพุทธศาสนาเถรวาทดั้งเดิม มหายานในสมัยนี้ปนผสมกับศาสนาพราหมณ์มาก เช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (3) พ.ศ. 1600 ยุคเถรวาทแบบพุกาม พระเจ้าอนุรุธะแผ่อาณาเขตเข้ามาถึงอาณาจักรล้านนา อาณาจักรล้านช้าง จรดอาณาจักรลพบุรีและอาณาจักรทวารวดี จึงเผยแพร่พระพุทธศาสนาเถรวาท จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาในประเทศไทยก่อนประวัติศาสตร์มีทั้งเถรวาทและมหายานที่มาจากทั้งประเทศอินเดียและประเทศจีน

ในสมัยประวัติศาสตร์ประเทศไทย นับตั้งแต่ พ.ศ. 1800 พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงสร้างเมืองสุโขทัย นับถือพระพุทธศานานิกายเถรวาทต่อมาพ่อขุนรามคำแหงทรงนำพระพุทธสิหิงค์ และอาราธนาพระสงฆ์จากนครศรีธรรมราชมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบลังกา พระมหาธรรมราชาลิไททรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีพระพุทธศาสนาที่สำคัญ อาทิไตรภูมิพระร่วง พ.ศ. 1840 พระยามังรายทรงสร้างเมืองนบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ นับถือพระพุทธศานานิกายเถรวาทสร้างวัดเชียงมั่น ต่อมาพระเจ้ากือนา (พ.ศ. 1898-1928) เริ่มต้นพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในล้านนา มีการสร้างพระธาตุเจดีย์วัดสวนดอกและพระธาตุตอดยสุเทพ ยุคทองของล้านนาคือพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1985-2031) มีการสร้างวัดเจ็ดยอดเพื่อรองรับการนำต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่กลับมาจากประเทศศรีลังกา และสังคายนาครั้งที่ 1 ของประเทศไทย ในรัชสมัยพระเมืองแก้ว (พ.ศ. 2038-2068) เป็นระยะรุ่งเรืองของวรรณคดีพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์เป็นนักปราชญ์คัมภีร์ภาษาบาลีอาทิ พระสิริมังคลาจารย์ (แต่มังคลทีปนี จักกวาฬทีปนี)

พระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีแล้วทรงสร้างวัดขึ้น 2 แห่ง คือวัดพุทธไสยาสน์ และวัดใหญ่ชัยมงคล พระพุทธศาสนาเจริญสูงสุดในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงสร้างวัดพระศรีสรรเพชญ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานี ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามใน พ.ศ. 2331 โปรดให้ทำการสังคายนาและสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จัดพิธีวิสาขบูชาขึ้นเป็นครั้งแรกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการตั้งคณะธรรมยุตตามพุทธศาสนาแบบมอญขึ้นโดยคณะสงฆ์เดิมนั้นถูกเรียกว่ามหานิกายเกิดพุทธศิลปะแบบผสมผสานศิลปะจีน เช่นวัดราชโอรส วัดยานนาวา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้มีพระราชพิธี "มาฆบูชา" พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมหาราชทรงเริ่มต้นการศึกษาสมัยใหม่ในประเทศไทยโดยให้วัดเป็นศูนย์กลางและให้พระสงฆ์เป็นครูสอนหนังสือแก่เยาวชนทรงสร้างวัดผสมผสานศิลปะไทยและยุโรป เช่นวัดเบญจมบพิตร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้ใช้พุทธศักราช (พ.ศ.) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐพระราชทานไปยังนานาประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงคิดทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงจากหลักพุทธธรรม

พระพุทธศาสนาในพม่าอาจแบ่งตามประวัติศาสตร์การปกครอง (ศักดิ์ชาย สายสิงห์, 2557: 2-33) 1) อาณาจักรพุกาม (พ.ศ.1587-1830) ที่เกิดจากชาวปยูรวมตัวกับชนเผ่าพม่า นับถือพระพุทธศาสนาแบบตันตระในขณะที่ยังคงดั้งเดิมของเมืองพุกามมีความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ นับถือเทวดาประจำ

เมืองเรียกว่า นัต (Nat) พ.ศ.1587 พระเจ้าอนิรุทธะ (Aniruddha) ซึ่งราชสมบัติและสถาปนาเป็นพระมหากษัตริย์มีอาณาเขตทิศเหนือจรดชายแดนนานเจ้า ทิศตะวันออกมีอาณาเขตถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศใต้จดอ่าวเบงกอล ทิศตะวันตกจรดชายแดนอินเดีย (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2551:9) พระองค์เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเถรวาททรงสร้างเจดีย์ขเวสันตเจดีย์ขเวชีกอง วิหารนันทปยา พระเจ้านรปิตติสัทธ (พ.ศ.1713-1716) ได้ส่งสามเณรณปฎไปศึกษาที่ลังกา ได้อุปสมบทในลัทธิลังกาวงศ์ ได้ตั้งนิกายใหม่คือนิกายสิงหล มีการใช้ภาษาพม่าแทนภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ในราว พ.ศ. 1830 กองทัพของพระเจ้ากุบไลخانแห่งประเทศจีนโจมตีอาณาจักรพุกามแตกเป็น 3 อาณาจักรคือ อาณาจักรอองวะ อาณาจักรยะไข่ อาณาจักรมอญ พระเจ้าธรรมเจดีย์ (พ.ศ. 2004-2035) แห่งอาณาจักรมอญ เป็นผู้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ในสมัยนั้นมีคณะสงฆ์เถรวาท 6 คณะ (จากเขมร 1 จากลังกา 5) พระองค์อาราธนาพระสงฆ์มาจากลังกา แล้วให้พระสงฆ์ทั้งหมดอุปสมบทใหม่รวมเข้าเป็นนิกายเดียวกัน ศึกษาอักษรธรรมได้รุ่งเรืองขึ้น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2548: 185) 2) ราชวงศ์ตองอูและราชวงศ์นยองยาน (พ.ศ. 2029-2295) กษัตริย์ที่มีชื่อเสียงคือ พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ที่สามารถตีอาณาจักรมอญ ทรงย้ายเมืองหลวงจากตองอูมายังหงสาวดีซึ่งมีทางออกทะเล 3) ราชวงศ์คองบอง (พ.ศ. 2295 – 2428) อ่องไจยะรวบรวมดินแดนพม่าไทใหญ่ ยะไข่ มอญเข้าด้วยกัน สถาปนาเป็นกษัตริย์พระนามว่าพระเจ้าอลองพญา กษัตริย์ที่สำคัญคือ พระเจ้ามังระที่ย้ายเมืองหลวงจากชเวโบไปยังกรุงอองวะ พระเจ้าปดุงย้ายเมืองหลวงจากอองวะไปยังอมรปุระพร้อมทั้งอัญเชิญพระมหามัณเฑียรสร้างมหาเจดีย์ พระเจ้ามินดงย้ายเมืองหลวงจากอมรปุระไปยังเมืองมัณฑะเลย์โปรดเกล้าให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกและจารึกพุทธพจน์ทั้งสามปิฎกลงบนแผ่นหินอ่อนจำนวน 729 แผ่น สร้างเจดีย์ครอบไว้ทุกแผ่นที่วัดกุโสดอ เมืองมัณฑะเลย์ พ.ศ. 2394 อังกฤษเข้ายึดครองพม่าภาคใต้ โดยมีย่างกุ้งเป็นเมืองหลวง ส่วนภาคเหนือพม่าปกครองตนเอง ต่อมาพ.ศ.2428 อังกฤษส่งกองทัพเข้ายึดพม่าตอนเหนือ พม่าจึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษตั้งแต่นั้นมา 4) ภายใต้การปกครองอังกฤษ (พ.ศ. 2428 – 2490) โดยถือว่าพม่าเป็นมณฑลหนึ่งของอินเดีย เมืองคักรยวพุทธิกสมาคมเป็นขบวนการต่อต้าน 5) หลังได้รับเอกราชจากอังกฤษ (พ.ศ. 2490- ปัจจุบัน) รัฐบาลพม่าเป็นเจ้าภาพจัดสังคายนาพระไตรปิฎกเนื่องในโอกาสฉลอง 25 พุทธศตวรรษ พิมพ์พระไตรปิฎก อรรถกถาและปกรณ์พิเศษต่างๆ ขึ้นใหม่ให้บริสุทธิ์ ในปี พ.ศ. 2505 รัฐบาลทหารทำรัฐประหารปิดประเทศจนถึงปี พ.ศ. 2555 ปัจจุบันประเทศพม่าใช้ชื่อว่าสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ย้ายเมืองหลวงจากย่างกุ้งไปยังกรุงเนปิดอร์

พระพุทธศาสนาในลาวอาจแบ่งตามยุคสมัยการปกครองได้ 6 ยุคสมัย (วรลัญจก์ บุญสุรัตน์, 2555: 200-229) 1) พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง (พ.ศ. 1896 – 2233) พระเจ้าฟ้ารุ่งทรงสร้างราชธานีที่หลวงพระบาง พร้อมอัญเชิญพระบางมาจากเวียงจันทน์ ทรงเจริญพระราชไมตรีกับเชียงใหม่ พ.ศ. 2103 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทรงตั้งเวียงจันทน์เป็นเมืองหลวง ร่วมกับกษัตริย์อยุธยาสร้างพระธาตุศรีสองรัก เมืองด่านซ้าย เป็นหลักเขตแสดงความสัมพันธ์ที่ดีของสองประเทศ 2) พระพุทธศาสนาสมัย 3 อาณาจักร (พ.ศ. 2238 – 2446) ตอนปลายของอาณาจักรล้านช้างแยกออกเป็นสองอาณาจักรคือ อาณาจักรล้านช้างร่มขาวหลวงพระบาง และอาณาจักรล้านช้างร่มขาวเวียงจันทน์ และต่อมาในปี พ.ศ. 2256 นครจำปาศักดิ์แยกเป็นอิสระ 3) พระพุทธศาสนายุคภายใต้การปกครองของไทย (พ.ศ. 2322 – 2436) มีการสร้างพระธาตุพูนีและวัดใหม่สุวรรณะพุมารามในปี พ.ศ. 2337 ในปี พ.ศ. 2377 ครูปากัญจนอรัญญาวิสมาเถระ พร้อมศิษย์จากเมืองแพร่ ได้ไปสังคายนาพระไตรปิฎกที่วัดวิชุนราช จ้างให้มีการจารคัมภีร์ 2,825 ผูก มีการเฉลิมฉลองแล้วนำมาเก็บไว้ที่วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ 4) พระพุทธศาสนายุคการปกครองของฝรั่งเศส (พ.ศ. 2436 – 2497) พ.ศ.2457 พระเจ้าศรีสว่างวงศ์ได้ร่วมกับคณะสงฆ์บูรณะพระธาตุพูนี พ.ศ. 2472 ฝรั่งเศสจัดตั้งสมาคมนักปราชญ์ฝรั่งเศสฝ่ายเอเชียบูรพาเพื่อฟื้นฟูการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนา 5) พระพุทธศาสนายุคได้รับเอกราช (พ.ศ. 2497 –

2518) พระเจ้าศรีสว่างวัฒนา (พ.ศ. 2502 – 2518) ทรงใส่พระทัยในพระพุทธศาสนา ทรงใส่บาตร รักษา ศีลและสนับสนุนพุทธศาสนาทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติ 6) พระพุทธศาสนาหลังยุคการเปลี่ยนแปลง (พ.ศ. 2518 ถึงปัจจุบัน) ในปี พ.ศ. 2518 ยกเลิกสมณศักดิ์ จัดตั้งองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวเพื่อจัดการบริหารการ ปกครองสงฆ์ ประมุขสงฆ์เรียกว่า ประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว โดยมีวาระละห้าปี รวมคณะสงฆ์ สองนิกายคือ มหานิกายและธรรมยุติกนิกายเป็นนิกายเดียว ปี พ.ศ. 2541 องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวได้ จัดทำธรรมนูญสงฆ์ลาว

พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชาแบ่งตามยุคประวัติศาสตร์ออกเป็น 4 ยุค (รุ่งโรจน์ ธรรม รุ่งเรือง, 2557: 16-17) 1) ยุคพูนัน (พ.ศ. 600-1100) ยุคก่อนเขมร ชนพื้นเมืองนับถือลัทธิโลกธาตุ คือการ บูชาดิน น้ำ ลม ไฟ และผีสงเทวดา แต่เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าสู่สุวรรณภูมิแล้วชาวพูนันจึงหันมานับถือ พระพุทธศาสนา จนกระทั่ง พ.ศ. 543 พราหมณ์ชาวอินเดียชื่อเกาณทีนยะ ได้มาสมรสกับสตรีหัวหน้าเผ่าแห่ง ท้องถิ่นนี้ เป็นปฐมวงศ์กษัตริย์แห่งพูนัน ตั้งราชธานีที่เมืองวยาธปุระ อาณาจักรที่เจริญร่วมสมัยกับพูนันคือ อาณาจักรจามปา อยู่ตอนกลาง มีอินทรีปุระเป็นเมืองหลวง (ปัจจุบันคือเมืองเว้ท์) ในราชสำนักนับถือศาสนา พราหมณ์นิกายไศวะ (นับถือพระอิศวร) แต่ประชาชนทั่วไปข้างก้นับถือศาสนาพุทธบ้างก้นับถือศาสนา พราหมณ์ พ.ศ. 1057 พระเจ้ารุทรวรมันขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งพูนัน พระองค์ทรงมีศรัทธา ในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ประกาศพระองค์เป็นอุบาสก ทรงมีพระเกศาธาตุไว้เป็นที่สักการะ 2) ยุคเจน ละ (พ.ศ. 1100-1345) อาณาจักรเจนละตั้งอยู่ตรงกับภาคใต้ของลาวและภาคเหนือของกัมพูชาปัจจุบัน วงศ์ กษัตริย์ของเจนละสืบเชื้อสายมาจากฤาษีกัมพูชายัมภูวะ กับเทพธิดาเมธา จึงได้ชื่อว่า กัมพูชา (มีความหมายว่า ผู้เกิดจากกัมพู) กษัตริย์ในระยะต้นนับถือนิกายไศวะ ต่อมาต้นพุทธศตวรรษที่ 13 ศาสนาพุทธเจริญรุ่งเรือง พระเจ้าชัยวรมันที่ 1 พ.ศ. 1193-1256) ทรงสร้างวัดถวายเป็นอภิมหาอารามที่ทรงผนวช ต่อมาอาณาจักรเจนละแตก เป็น เจนละบกและเจนละน้ำ หลังจากแยกกันประมาณหนึ่งศตวรรษก็สิ้นสุดเพราะขัดแย้งกับอาณาจักรชวา ตามหลักฐานทางโบราณคดีพบรูปพระโพธิสัตว์ต่างๆแสดงว่าพระพุทธศาสนามหายานคงแผ่เข้ามาโดย อิทธิพลของศรีวิชัย 3) ยุคพระนคร (พ.ศ. 1345-1975) เริ่มตั้งแต่พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 พระองค์ทรงนับถือ ศาสนาพราหมณ์ลัทธิหริหระคือนับถือพระนารายณ์และพระอิศวรรวมกัน ทรงตั้งลัทธิเทวราช ยุคนี้อารยธรรม เขมรเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดเป็นมหาอาณาจักรใหญ่มีศิลปะและสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นกว่ายุคใดๆโดยเฉพาะ ปราสาทนครวัด (Angkor Wat) เพื่อบูชาพระวิษณุซึ่งต่อมาที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ผู้ทรงตั้งลัทธิพุทธราช เปลี่ยนเป็นวัดมหายานและสร้างนครธม (Angkor Thom) เป็นพุทธวิหารบายน พ.ศ. 1880 กษัตริย์กัมพูชา พร้อมทั้งราชสำนักทั้งหมดกลายเป็นพุทธศาสนิกชนฝ่ายเถรวาท 4) พระพุทธศาสนาหลังพระนคร (พ.ศ. 1975 ถึงปัจจุบัน) เมื่อยุคพระนครสิ้นสุดแล้วกัมพูชาได้เมืองหลวงใหม่ที่เมืองบาสาน ปัจจุบันอยู่บริเวณเมือง ศรีสันธร (ศรีสอซอ หรือศรีอ) เนื่องจากเมืองนี้น้ำท่วมในฤดูน้ำหลากไม่เหมาะสมแก่การตั้งราชธานี จึงย้ายไป ตั้งราชธานีที่เมืองจตุมุข (คือเมืองพนมเปญในปัจจุบัน) พ.ศ. 2498 สมเด็จพระเจ้าบรมมหาราชทรงสละราช สมบัติ รับการเลือกตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีพร้อมทั้งทรงนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับการเมืองโดยเรียกว่า ทฤษฎีพุทธสังคมนิยม แต่ถูกรัฐประหารโดยนายพลลอนนอลซึ่งประกาศว่าพระพุทธศาสนายังคงเป็นศาสนา ประจำชาติ แต่ขอให้คณะสงฆ์ช่วยต่อต้านคอมมิวนิสต์ ต่อมานายพลพตก็ปฏิวัตินำระบบคอมมิวนิสต์เข้ามาใช้ บริหารประเทศ ไม่มีวัด ไม่มีพระสงฆ์ ไม่มีการสวดมนต์ ในที่สุดองค์การสหประชาชาติเข้ามาช่วยเหลือหลังยุค สงครามกลางเมือง สถานการณ์พระพุทธศาสนาค่อยๆดีขึ้นตามลำดับ

พระพุทธศาสนาในเวียดนามแบ่งออกเป็น 4 ยุค (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2551: 89-121) 1) ปรับเปลี่ยนพระพุทธศาสนานานาชาติสู่พระพุทธศาสนาเวียดนาม (ประมาณ พ.ศ. 300-1500) เมืองหลุยเหลา (ปัจจุบันคือจังหวัดบัคนิงห์ ในเวียดนาม) เป็นเมืองศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของจีนโบราณเมืองนี้

ตั้งอยู่ในเส้นทางค้าขายระหว่างจีนกับอินเดีย พระธรรมทูตอินเดียชอบใช้เป็นที่พักก่อนจาริกเข้าไปตามลุ่มน้ำแยงซีเกียง สรุปว่าในยุคแรกของพระพุทธศาสนาเวียดนามรับเอาหลักการสำคัญทางพระพุทธศาสนาดั้งเดิมจากพระสงฆ์อินเดีย ในหลายศตวรรษต่อมาพระพุทธศาสนาเวียดนามรับเอาแนวคิดพระพุทธศาสนามหายานนิกายฌานจากประเทศจีน 2) ยุคทองพระพุทธศาสนา (ประมาณ พ.ศ. 1500-2000) พระพุทธศาสนารุ่งเรืองสูงสุดในสมัยราชวงศ์ลีและราชวงศ์ตรันเป็นเวลา 4 ศตวรรษ มีการสร้างเจดีย์และสถูปหลายพันองค์ทั่วประเทศ เช่นเจดีย์เสาเดียวที่กรุงฮานอย กษัตริย์หลายพระองค์ทรงสละราชสมบัติหลังจากทรงครองราชย์ระยะหนึ่งเพื่อบำเพ็ญตนเป็นอาจารย์เช่น 3) ยุคเสื่อมและยุคฟื้นฟู (ประมาณ พ.ศ. 2000-2463) ตอนปลายราชวงศ์ตรันปรากฏขงจื้อได้อำนาจลัทธิขงจื้อในราชสำนัก และ พ.ศ. 1957 เวียดนามเป็นเมืองขึ้นของจีน พ.ศ. 2100 ขุนนางตรินท์และขุนนางเหงียนขัดแย้งกันยืดเยื้อยาวนานประมาณ 300 ปี พระสงฆ์จีนจำนวนมากเดินทางมาก่อตั้งนิกายเช่น 4) ยุคพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (ประมาณ พ.ศ. 2463 ถึงปัจจุบัน) พ.ศ.2491 ก่อตั้งสหสมาคมพุทธศาสนาเวียดนามที่กรุงฮานอย พ.ศ. 2494 จัดประชุมชาวพุทธแห่งชาติที่เมืองเว้ พ.ศ. 2497 เวียดนามแบ่งออกเป็นเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ พ.ศ. 2506 พระดิช กวง ดิก สละชีวิตจุดไฟเผาตัวเองประท้วงรัฐบาลโง่ ดินห์ เตียม ในปัจจุบันนี้นิกายที่สำคัญ (ดาวสยาม วชิรปัญญา, 2557: 127-132, 157) คือ 1) นิกายเถียน (เช่น, ธาน, ฌาน) เป็นนิกายส่วนใหญ่ของพระสงฆ์เวียดนาม หลักสอนที่สำคัญคือ สุญญตา (ความว่าง) 2) นิกายดินห์โต (สุชาติ, ชิน) นิกายนี้ถวายเป็นพระอมิตาภะพระพุทธเจ้าที่ประทับอยู่ที่พุทธเกษตร ย่อมได้ขึ้นสวรรค์ไปอยู่ชั้นสุชาติด้วย นิกายนี้แพร่หลายสำหรับบุคคลทั่วไปเพราะปฏิบัติง่าย 3) นิกายเถรวาท นิกายนี้มีเฉพาะทางตอนใต้ เดินทางมาสองทางคือทางน้ำโดยการเข้ามาของพระวินิตฺตฺจฺจิ พระสงฆ์อินเดีย แต่ไม่แพร่หลาย อีกทางคือทางบกโดยในยุคที่เขมรมีอำนาจได้อพยพผู้คนไปอาศัยในสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงคือเวียดนามในปัจจุบัน 4) นิกายขัตตี หรือคัตเส เป็นนิกายที่ผสมผสานเถรวาทกับมหายาน มีลักษณะเด่นคือ แต่งกายเหมือนพระเถรวาท สวดมนต์ภาษาเวียดนาม ฉันทังสวริติ นอกจากพระภิกษุ ในเวียดนามจะมีภิกษุณีจำนวนมากทั้งสายมหายานและเถรวาทที่ได้รับสายอุปัชฌาย์มาจากพระสงฆ์กัมพูชา

นอกจากประเทศห้าประเทศที่กล่าวข้างต้นแล้ว จากการศึกษาพบว่าพระพุทธศาสนาเข้าสู่อินโดนีเซียในตอนต้นศตวรรษที่1 ผ่านเส้นทางสายไหมทางทะเลระหว่างอินเดียและอินโดนีเซียโดยคณะพ่อค้าชาวพุทธนำเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาค่อยๆ เจริญขึ้นและเจริญสูงสุดในช่วงราชวงศ์ไสลันทรา (Sailendra) ซึ่งกษัตริย์ในราชวงศ์นี้นับถือพระพุทธศาสนามหายานนิกายวัชรยาน จึงได้สร้างมหาสถูปบุโรพุทโธขึ้นมหาสถูปนี้เป็นอนุสรณ์สถานทางพระพุทธศาสนาอันยิ่งใหญ่ บุโรพุทโธถูกห้อมล้อมอยู่กลางป่ารกชัฏจนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2357 เซอร์ โทมัส แรฟเฟิลส์ ได้ค้นพบบุโรพุทโธอีกครั้งและทำการปฏิสังขรณ์จนอยู่ในสภาพดีต่อมารัฐบาลอินโดนีเซียร่วมกับองค์การยูเนสโกได้ปฏิสังขรณ์บุโรพุทโธครั้งใหญ่และได้รับการจัดให้เป็นหนึ่งในมรดกโลก

2. ความสัมพันธ์ทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและการสร้างคุณค่าทางสังคมของพุทธศิลปะที่มีต่อประชาชนของกลุ่มประเทศในประชาคมอาเซียน

ผลจากวิจัยพบว่า ประเทศที่พลเมืองส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาในกลุ่มประชาคมอาเซียนมีศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีที่ใกล้เคียงกัน เพราะสืบเนื่องมาจากรากฐานความเชื่อ ความศรัทธาอันนับถือในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ด้านศิลปะที่รับรูปแบบและความเชื่อ ความคิด การรังสรรค์ที่แสดงออกมาในทางอารมณ์ความรู้สึก ความงดงามเดียวกัน โดยรับอิทธิพลมาจากศิลปะอินเดีย อาทิ การสร้างรูปเคารพพระพุทธรูป จากรูปแบบพระพุทธรูปประทับยืนศิลปะปาละสัมพันธ์ต่อพระพุทธรูปพระร่วงโรจนฤทธิ์หน้าองค์พระปฐมเจดีย์ในไทยและพระพุทธรูปจตุรมุขในกัมพูชา เป็นต้น การสร้างสถูปเจดีย์ วิหาร ก็เพื่อส่งเสริมการเผยแผ่ และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรงเช่นเดียวกัน อาทิ จากต้นแบบคือพระมหาเจดีย์พุทธคยา

ศิลปะปาละในอินเดียสัมพันธ์ถึงสถาปัตยกรรมชวาในไทย พระมหาเจดีย์ชเวดากองในพม่า และสัมพันธ์ถึงพระมหาธาตุเจดีย์หลวงในลาว แม้แต่พระสถูปที่สารนาถ เมืองพาราณสี อินเดีย สัมพันธ์มาถึงสถูปพระประโทนในไทยและสถูปพระธาตุหมากโมในลาว เป็นต้น

ด้านวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ยังคงยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีของพระพุทธศาสนา ที่แสดงออกถึงมิตรไมตรีและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีการสืบทอดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ยังรักษาไว้จนถึงปัจจุบันจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว อาทิ งานทำบุญตักบาตรถวายสลากหรือการทำบุญสลากภัต (ทานสลาก) ประเพณีการสืบทอดของชาวภาคเหนือของประเทศไทย ประเพณีการรับบัวโยนบัว การบูชารอยพระพุทธบาท ของชาวภาคกลางของประเทศไทยวันรดน้ำต้นโพธิ์ ของประเทศพม่า การนิยมนมาขอพรหรือทำบุญในทุกวันของชาวพม่า เช่น เจดีย์ชเวดากองที่ย่างกุ้ง เมื่อเสร็จภารกิจหน้าที่การงาน ก่อนกลับบ้านก็มักจะมากราบไหว้ทำวัตรเย็นสวดมนต์และขอพรอย่างสม่ำเสมอ การตักบาตรข้าวเหนียวถือเป็นจุดเด่นของเมืองหลวงพระบาง ซึ่งโดยปกติแล้วนิยมใส่บาตรด้วยข้าวเหนียวเพียงอย่างเดียว เพราะเมื่อถึงเวลานั้น ชาวบ้านจะยกสำรับกับข้าวไปถวายที่วัด เรียกว่า "ถวายจันทน์" โดยเวลาใส่บาตร จะนั่งคุกเข่าและผู้หญิงต้องนุ่งชิ้นส่วนผู้ชายนุ่งกางเกงขายาว และมีผ้าพาดไหล่ไว้สำหรับเป็นผ้ากราบ

คุณค่าของศิลปะต่างๆ แขนงโดยทั่วไปแล้ว คือ ความสวยงาม งดงาม ให้อารมณ์สะเทือนใจ และความประทับใจแก่ผู้ชม แต่เมื่อเป็นพุทธศิลป์ หรือศิลปะในทางพระพุทธศาสนา นอกจากจะให้ความงามในทางศิลปะและองค์ประกอบทางศิลปะแล้ว กลับให้คุณค่าในด้านความเคารพ นับถือ ยกย่อง หรือเทิดทูนบูชาแก่ผู้พบเห็น ทั้งในแง่อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ และในแง่ธรรมาบูชา คือ การบูชาด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน เพราะศิลปะแขนงนี้เกิดมาจากศรัทธา หรือความเคารพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นแรงบันดาลใจให้ศิลปินสร้างศิลปะเหล่านี้ขึ้นคุณค่าของพุทธศิลป์ในทุกประเทศเป็นเช่นเดียวกัน กล่าวคือ 1) เป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของพระพุทธเจ้า ซึ่งพุทธศาสนิกชนทั่วโลกยังให้ความเคารพนับถือเสมือนเป็นตัวแทนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกด้วย 2) เป็นเครื่องระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย และยังเป็นการแสดงถึงความศรัทธาปสาทะต่อพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ อีกด้วย ซึ่งเป็นคุณค่าหลักทางพุทธศิลป์ทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นประเภหจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และปฏิมากรรม 3) เป็นการบันทึก หรือเล่าประวัติความเป็นมาขององค์พระศาสดา 4) เป็นแหล่งเก็บรวบรวมหลักพระธรรมวินัย หรือหลักพระธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา ศิลปะในด้านนี้ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก 5) เป็นที่พักอาศัยของนักบวชในทางพระพุทธศาสนา เช่น วัด อาราม นอกจากนี้วัดยังเป็นสถานที่ที่เก็บ หรือรวบรวมศิลปะทางพระพุทธศาสนาต่างๆ เอาไว้ด้วย (พิน ดอกบัว, 2542: 87-145)

3. ปัญหา อุปสรรค และการเปลี่ยนแปลงการจัดการพุทธศิลป์ของกลุ่มประเทศอาเซียนในกระแสโลกาภิวัตน์

ผลจากวิจัยพบว่าปัจจุบันพุทธศิลป์ประสบกับปัญหาการเสื่อมสลายไม่มากนักน้อยตามสภาพและเงื่อนไขของศิลปะแต่ละประเภท ซึ่งแยกแยะสาเหตุของการเสื่อมสลาย ได้แก่ 1) การเสื่อมสลายจากกาลเวลา 2) การเสื่อมสลายจากการกระทำของคน คนเป็นศัตรูที่สำคัญที่ทำให้เกิดการชำรุดเสียหายขึ้นกับศิลปะโบราณวัตถุ เกิดขึ้นในลักษณะต่างๆ กัน เช่น จากการเก็บรักษาที่ไม่ถูกต้อง การเคลื่อนย้าย การจับต้องโดยไม่ระมัดระวังและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ 3) การเสื่อมสลายการกระทำของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและการกระทำของสัตว์และพืช (กรมศิลปากร, 2536: 98-99)

พุทธศิลป์เป็นศิลปะที่มีความสวยงาม จึงมีการจัดการเกี่ยวกับพุทธศิลป์ไปในทางเชิงพาณิชย์ การรูดคืบของธุรกิจด้วยการขายงานพุทธศิลป์ คุณค่าเชิงจิตใจ เชิงความงาม นับเป็นการเสื่อมสลายจากการกระทำของคน ซึ่งถือว่าเป็นการทำให้พุทธศิลป์เสื่อมสลายสำคัญมากที่สุด ได้แก่ การนำพุทธศิลป์ไปประดับตกแต่ง

โรงแรม ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยวที่ป็นขึ้นไปถ่ายรูปแบบโบราณสถาน การออกกำลังการที่ผิดที่ ผิดทาง ตลอดจนการไม่เคารพในรูปเคารพของพุทธศาสนา เป็นต้น

บทสรุป

พุทธศิลป์เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นตามความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูปในมิติความสัมพันธ์ทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี มีการพัฒนาความสัมพันธ์ จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีการสร้างคุณค่าของพุทธศิลป์ในทุกประเทศเช่นเดียวกัน คือ 1) เป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของพระพุทธรูป 2) เป็นเครื่องระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย 3) เป็นการบันทึกหรือเล่าประวัติความเป็นมาขององค์พระศาสดา 4) เป็นแหล่งเก็บรวบรวมหลักพระธรรมวินัย 5) วัด เป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ ทั้งเป็นที่รวบรวมศิลปะอีกด้วยในช่วงเริ่มแรกสร้างเป็นสัญลักษณ์เช่นธรรมจักรดอกบัวรูปฉัตรรูปโคมรูปบัลลังก์กว้าง ต่อมาได้มีการพัฒนาการสร้างรูปแบบอย่างเห็นได้ชัดนับตั้งแต่หลังการสังคายนาครั้งที่ 3 เสร็จสิ้น พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งพระธรรมทูตเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ดินแดนต่าง ๆ อารยธรรมอินเดียที่แพร่หลายเข้ามาสู่ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 1 ได้ก่อให้เกิดวัฒนธรรมอันเนื่องด้วยศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนาเป็นแรงบันดาลใจของพัฒนาการทางด้านศิลปะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งประกอบด้วย พม่า ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย เป็นดินแดนที่มีลักษณะเฉพาะทางอัตลักษณ์ของผู้คนและวัฒนธรรมมีอารยธรรมที่เป็นของตัวเองมาเนิ่นนาน และสามารถปรับตัวรับวัฒนธรรมเข้ามาจากอินเดีย พัฒนาการของพระพุทธศาสนาจึงเกิดมีขึ้นในดินแดนแถบนี้ มีแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ มีการปฏิสัมพันธ์กันในเชิงเศรษฐกิจการค้าด้วยกัน มีการรับวัฒนธรรมทางความคิด คติ ความเชื่อและการแสดงออกด้วยแนวทางต่างๆ เช่น ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ซึ่งผสมผสานสอดคล้องกันและมีพัฒนาการเชื่อมโยงประสานกันจนเป็นการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงอันก่อให้เกิดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจส่งเสริมการกระจายความเจริญให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ห่างไกลและมีการพัฒนาอย่างเท่าเทียม

พุทธศิลป์มีส่วนช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันของการมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกัน แสดงให้เห็นถึงการมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ผูกพันกับพุทธศาสนาาร่วมกัน มีการสร้างความร่วมมือทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องและอยู่ร่วมกันในประชาชนอาเซียนอย่างมีสุข

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) สร้างและปลูกฝังค่านิยม จิตสำนึกในการอนุรักษ์พุทธศิลป์ทั้งในพื้นที่เดิม และการเก็บรักษาในพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

2) สร้างบุคคล และองค์กรในท้องถิ่น ในชุมชนในแต่ละพื้นที่ให้เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ และให้ความสำคัญต่อโบราณสถานและโบราณวัตถุในท้องถิ่นของตนเพื่อการดำรงคงอยู่ของพุทธศิลป์อย่างถาวรต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

1) ศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พุทธศิลป์เพื่อการสร้างสันติภาพเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้วย หลักสูตรการเรียนรู้อาสาสมัครที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น และบุคคลทั่วไปเข้าไปศึกษาเรียนรู้ในการสร้างงานช่างพุทธศิลป์ โดยสามารถนำไปเป็นหลักสูตรในโรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานต่าง ๆ ของแต่ละประเทศ เพื่อเป็นการสืบทอดช่างฝีมือให้คงอยู่สืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2536). *คู่มือ: การปฏิบัติงานของภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร*. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). *พุกาม : การก่อรูปของสถาปัตยกรรมจากก้อนอิฐแห่งครัทธา*. กรุงเทพมหานคร : อุษาคเนย์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2548). *พระพุทธศาสนาในเอเชีย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา. (2557). *พระพุทธศาสนาในเวียดนาม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เม็ดยุทธพรินติ้ง จำกัด.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. (2551). *พระพุทธศาสนาในจีน ทิเบต เวียดนาม ญี่ปุ่น*. กรุงเทพมหานคร : ไทรายวันการพิมพ์.
- พิน ดอกบัว. (2542). *พระพุทธศาสนากับคนไทย*. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ.
- ภัทรพร สิริกาญจน์. (2553). *พระพุทธศาสนาในประเทศไทย เอกภาพในความหลากหลาย*. กรุงเทพมหานคร : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรืองและคณะ. (2557). *ศิลปะเขมร*. กรุงเทพมหานคร : มติชน.
- วรลัญจก์ บุญสุรัตน์. (2555). *ชื่นชมสถาปัตยกรรมในหลวงพระบาง*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.
- ศักดิ์ชาย สายสิงห์. (2557). *ศิลปะพม่า*. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

**การสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น
ของกลุ่มสวดสรภัญญะ ในจังหวัดหนองคาย**
**SARAPHANYA AND KNOWLEDGE MANAGEMENT ARTS CULTURAL LOCAL
WISDOM SARAPHANYA WITH IN NONG KHAI PROVINCE.**

นายอนันต์ คติยะจันทร์, พระสุวรรณ สุธธาโส,
พระครูปัญญาธรรมานุกิจ, นายมงคล มาเวียง.,
ว่าที่ร้อยตรี ชนะพล ดุลยเกษม, คณาจารย์.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
219 ม.3 ต.ค่ายบกหวาน อ.เมือง จ.หนองคาย 43100
11anan@windowslive.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของการสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของการสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างประชากร กลุ่มสวดสรภัญญะ ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย จำนวน ๑๕ กลุ่ม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสุ่มจากประชากรของผู้สวดสรภัญญะ จำนวน ๙๐ คน โดยใช้วิธีการางสำเร็จรูปของ เกรงซี และมอร์แกน และได้จำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ๗๓ คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าสถิติร้อยละ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และทดสอบค่าเอฟ (F-test) หรือความแปรปรวนทางเดียว

ผลการวิจัย พบว่า

๑) ระดับความคิดเห็นของการสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = ๔.๑๙$) โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านการถ่ายทอด มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = ๔.๒๑$) ด้านการวางแผน มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = ๔.๒๐$) ด้านการดำเนินงาน มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = ๔.๑๙$) และด้านการมีส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = ๔.๑๖$) ซึ่งสรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ด้านการสวดสรภัญญะ ประชาชนยังให้ความสำคัญ พร้อมทั้งยังมีการนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

๒) ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นการสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน, สถานภาพต่างกัน และระดับการศึกษาต่างกัน ไม่ได้มีพฤติกรรมจัดการเรียนรู้ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

คำสำคัญ : สรภัญญะ, การจัดการความรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ABSTRACT

This research study There are two main objectives: 1) to study the opinions of prayer Saraphanya with knowledge of local cultural groups, Saraphanya with. Nong Khai, 2) to compare the opinions of prayer Saraphanya with knowledge of local cultural groups, Saraphanya with. Nong Khai The data were collected from a sample population. Group prayer Saraphanya with Muang, Nong Khai Nong Khai, 15 groups of samples used in the research. The research was conducted at random from the population of prayer Saraphanya 90 people using square blocks of R.V.Krejcie and Morgan and the number of samples used in the study, 73 people with the questionnaire as a tool to study and analyze the data. use the percentage (frequency) average (mean), standard deviation (standard deviation) and hypotheses were tested by t test (t-test) and test F (F-test) or variance to the idea.

this research found that:

1) The level of prayer Saraphanya with and knowledge management arts cultural local wisdom prayer Saraphanya with Nong Khai Overall and specific In a very average ($\bar{x} = 4.19$) in descending order of descending below. The relay has an average ($\bar{x} = 4.21$) planning, the mean ($\bar{x} = 4.20$), the operation is Chia ($\bar{x} = 4.19$) and engaging with the average ($\bar{x} = 4.016$), which concluded that Learning the Saraphanya with People also featured And also to apply them in everyday life, as well as

2) the comparison of results of opinion Saraphanya with pray with knowledge of local cultural groups, Saraphanya with. Nong Khai Test the hypothesis by analyzing the differences between the variables showed that at different ages, different status. And different levels of education Do not behave to the curriculum as a whole is no different. Which rejects the hypothesis

Keywords: Saraphanya, Sufficiency Economy, Local Wisdom.

๑. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จากกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกที่มีการแข่งขันกันสูง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เปรียบเสมือนโลกไร้พรมแดนที่ข้อมูลข่าวสารมาถึงตัวเราอย่างไร้ขีดจำกัด ทำให้กระแสวัฒนธรรมบางอย่างสูญหายไป แต่จากการพัฒนาประเทศนำมาสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ฉบับที่ ๑๑ ที่กำหนดให้มีการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนา มีการพัฒนาหลาย ๆ ด้านโดยชุมชน และเกิดมีองค์กรด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมขึ้นมากมายในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้มองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง

สังคมอีสานก็เป็นอีกสังคมหนึ่งที่มีความเจริญทั้งด้านวัฒนธรรมและวรรณกรรมท้องถิ่นที่ปรากฏเกิดขึ้น มีการสืบทอดต่อ ๆ กันมา จนเป็นวัฒนธรรม จารีตประเพณีที่คนในสังคมยอมรับและถือปฏิบัติมา ล้วนแล้วแต่มีหลักความเชื่อที่มีรากฐานมาจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบันยังนำมาเป็นพื้นฐานแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมพัฒนา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คนในสังคมชาวอีสานพยายามหาวิธีที่จะทำให้สังคมเกิดความสุขสงบร่มเย็นภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่คนในท้องถิ่นร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมา^๑

วัฒนธรรมการสวดสรภัญญะ จึงเป็นวิถีชีวิตโบราณที่มีความเก่าแก่มาพร้อมกับสังคมไทยอีสาน มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ และตาย ซึ่ง สรภัญญะ หมายถึง บทเพลงขับกล่อมทำนองอีสาน เพลงขับร้องในการบูชา การทำขวัญ การให้พร และการตาย การสวดสรภัญญะจึงเป็นเหมือนตัวแทนทางด้านวัฒนธรรมประจำภาคอีสาน หากใครได้ฟัง ได้ร่วมในกิจกรรม ก็จะได้ทักษะแห่งการเรียนรู้ การอนุรักษ์ไปในตัวด้วย

บทเพลงสรภัญญะ จึงเป็นเพลงขับจริยธรรมอย่างแท้จริง การเลือกใช้คำในเพลงสรภัญญะทำให้เกิดความงามและความไพเราะ จะใช้คำให้สัมผัสทั้งในวรรคและระหว่างวรรค นอกจากนี้ที่โดดเด่นที่สุดก็คือมีการเลือกใช้คำภาษาถิ่นของตนมาประยุกต์กับภาษาไทย เป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมอันก่อให้เกิดการพัฒนาความสวยงามสละสลวยในภาษาการแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาความรู้จากกระบวนการจำและคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ให้น่าสนใจในเนื้อหาสาระ อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมความจำได้ จากบทกลอนและคำคล้องจอง นอกจากนี้ยังเป็นสื่อแสดงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษด้านวัฒนธรรมประเพณี สุนทรียภาพเป็นสมบัติล้ำค่าควรแก่การเรียนรู้ อนุรักษ์และสืบสานให้คงอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป^๒ กลอนสรภัญญ์ นิยมแต่งตามสถานการณ์ หรือเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในปัจจุบันบ้าง หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับเรื่องวรรณคดีท้องถิ่นบ้าง เรื่องชาดกบ้างและเรื่องที่เป็นคติสอนใจในการให้คนในสังคมรู้จักรักสามัคคี และรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พี่นเพชาวอีสานโดยทั่วไป เป็นกลุ่มคนที่ชอบศิลปะการร้องรำ ที่สำคัญก็คือการขับร้องสรภัญญะ หรือ สรภัญญ์ ซึ่งมีมาเป็นเวลานาน เริ่มมาจากการอาราธนาศีล และอาราธนาพระปริตมงคล ตลอดถึงอาราธนาเทศน์ ซึ่งเป็นภาษาบาลี โดยพระสงฆ์เป็นผู้ฝึกให้เพราะท่านชำนาญในการสวดสรภัญญะ เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ต่อมาก็มีผู้ประพันธ์กลอนเป็นภาษาพื้นบ้านขึ้น เริ่มตั้งแต่ คำบูชาดอกไม้อัน บูชาพระรัตนตรัย^๓

^๑ พระสมชิต จารุณโม (อุทากิจ), ศึกษาวิธีการสอดแทรกจริยธรรมในบทขับร้องสรภัญญ์อีสาน : ศึกษาเฉพาะกรณีบทขับสรภัญญ์อีสานในเขตตำบลตาตอง อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐, หน้า ๑.

^๒ คณะนักวิจัย คณะครุศาสตร์, การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียนโดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาขั้นตรี – โท – เอก ในสถานศึกษา, โครงการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรมศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๗, หน้า ๔.

^๓ พระทองเพชร วีรธมโม, (พ.กวี.), สรภัญญ์ห้าดาวชาวอีสาน, ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕, หน้า ๑.

การสืบทอดและการอนุรักษ์วัฒนธรรมการสวดสรภัญญะได้รับการดัดแปลงเนื้อหาให้เป็นภาษาปัจจุบันเพื่อให้เป็นที่เข้าใจได้ง่าย การร้องกลอนหากยังคงรูปแบบดั้งเดิมทั้งหมดน่าจะทำให้เกิดความเบื่อหน่ายเนื่องจากเป็นภาษาธรรมที่มีผู้เข้าใจจำกัด และอิงศาสนาเป็นหลัก การจะทำความเข้าใจต้องแปลเป็นภาษาธรรมดา แต่กลอนร้องแบบประยุกต์นั้นคนทั่วไปสามารถเข้าใจความหมายได้ทันทีโดยไม่ต้องแปลความหมายอีก^๔ ดังนั้น สรภัญญะ เป็นการสวดและร้องเพลงพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่ผสมผสานกันมีการร้องและรำประกอบ บทสวดจะมีลักษณะเป็นฉันทหรือกาพย์ บทร้องสรภัญญะเนื้อหาของเพลงสรภัญญะจะกล่าวถึงเรื่องราวของพระพุทธศาสนา ยกย่องสรรเสริญบุคคลผู้มีพระคุณ ให้ความรู้เกี่ยวกับนิทาน ตำนานพื้นบ้านและเหตุการณ์ปัจจุบัน มุ่งอบรมสั่งสอนให้คนทำความดีมีจริยธรรม พรรณนาธรรมชาติ นิทานพื้นบ้าน ช่วยให้เกิดอารมณ์ผ่อนคลาย มีเรื่องราวสนุกสนานก่อให้เกิดความสามัคคี^๕ เป็นเหมือนองค์ความรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สั่งสมมาและมีการถ่ายทอดจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้การสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะของคนที่มิใช่เป็นจำนวนมากนั้น บางพื้นที่มีการสร้างภูมิปัญญาที่ใช้ในพื้นที่ของตน จนเรียกว่าเป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior) ซึ่งเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ที่เป็นองค์รวมระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ แวดล้อม และคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ รวมไปถึงกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ การปรับตัวการเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาชีวิต ความอยู่รอดของบุคคล ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดขึ้นจากความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดที่ชุมชนได้มีการถ่ายทอด สืบสานต่อกันมา^๖ ดังนั้น การสวดสรภัญญะ เปรียบเสมือนการสืบทอดองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทยอีสาน เป็นเหมือนการบอกกล่าวความเชื่อ วิถีชีวิตชุมชน คำสอน และปรัชญาชีวิต เป็นกลวิธีในการสร้างสีสันและความบันเทิงในงานบุญงานกุศลต่างๆ ภายในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการยืนยันตัวตนของวิถีชีวิตของชาวไทยอีสานอีกวิธีหนึ่ง

การศึกษาการสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะนั้น เป็นการศึกษาวิธีการจัดการความรู้ของคณะสวดสรภัญญะ ในการนำองค์ความรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดจากประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อ ทำนอง มาเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน โดยองค์ความรู้ที่นั้น เกิดการวางแผน การดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีการสืบทอดกันภายในชุมชนและภายนอกชุมชน มีการร่วมมือกันระหว่างองค์กรต่างๆ ในการแข่งขัน หรือในงานพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งในจังหวัดหนองคายนั้น มีคณะสวดสรภัญญะอยู่หลายคณะ ซึ่งแต่ละคณะก็มีการออกแบบวิธีการดำเนินงานที่มีใกล้เคียงกัน และยังคงมีการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมในการอนุรักษ์อย่างต่อเนื่องซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิต ชาติพันธุ์ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

^๔ มัลลิกา มาภา, การสวดสรภัญญะของจังหวัดนครพนม : ศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร, วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๔, หน้า ๕๔.

^๕ ศิริลักษณ์ ปัญญา, ผลของการสรุปการเรียนรู้โดยใช้ทำนองสรภัญญะของไทยต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวชของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ ๒ มหาวิทยาลัยราชธานี วิทยาเขตอุดรธานี, การประชุมวิชาการ ฯ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ ๑, RTUNC 2016, ๒๕๕๙, หน้า ๑๔๐.

^๖ กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา, ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕, หน้า ๑.

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย ซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบท ด้านพื้นที่ของจังหวัด เพื่อรองรับการเจริญเติบโตด้านพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ภายใต้การอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ชุมชนมีความสามารถในการดำเนินชีวิต บนพื้นฐานการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างมีความสุข

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของการสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของการสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

ระยะที่ ๑ การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาความคิดเห็นของการสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย ใน ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านการวางแผน ๒. ด้านการดำเนินงาน ๓. ด้านการถ่ายทอด และ ๔. ด้านการมีส่วนร่วม โดยกำหนดตัวแปรที่ศึกษา ดังนี้

ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการศึกษาเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ, สถานภาพ, ระดับการศึกษา

๒) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความคิดเห็นของการสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านการวางแผน ๒. ด้านการดำเนินงาน ๓. ด้านการถ่ายทอด และ ๔. ด้านการมีส่วนร่วม

ระยะที่ ๒ กำหนดกลุ่มประชากร ได้แก่ กลุ่มสวดสรภัญญะ ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย จำนวน ๑๕ กลุ่ม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสุ่มจากประชากรของผู้สวดสรภัญญะ จำนวน ๙๐ คน โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่มและกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนประชากร โดยใช้วิธีตารางสำเร็จรูปของ เครจซี และมอร์แกน ได้จำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ๗๓ คน ได้สุ่มกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้

ระยะที่ ๓ สร้างเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นตามกรอบของความคิดเห็นของนักเรียน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านการวางแผน ด้านการดำเนินงาน ด้านการถ่ายทอด และด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)

ระยะที่ ๔ วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ,ค่าแจกแจงความถี่,ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และทดสอบสมมติฐาน โดยการทดสอบค่าที (t-test) และทดสอบค่าเอฟ (F-test) หรือความแปรปรวนทางเดียว คณะผู้วิจัยได้

นำเสนอผลการวิจัยจากการวิเคราะห์ข้อมูลตามแบบสอบถามของระดับเสนอในรูปตารางประกอบ ความเรียงในบทวิเคราะห์แบบสอบถามใช้สรุปผลการวิจัย

๔. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย” สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

๔.๑ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นมีอายุ ๓๑ ปี ขึ้นไป จำนวน ๖๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๓๐ มีสถานภาพ แต่งงานแล้ว จำนวน ๕๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๙๐ และมีระดับการศึกษา ต่ำกว่ามัธยมศึกษา จำนวน ๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๕๐

๔.๒ ระดับความคิดเห็นของการสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๙

๔.๓ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของการสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย พบว่า ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน, สถานภาพต่างกัน และระดับการศึกษาต่างกัน ไม่ได้มีพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕. อภิปรายผล

จากการศึกษาเกี่ยวกับ “การสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย” คณะผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

๕.๑ ความคิดเห็นของการสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = ๔.๑๙$) โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านการถ่ายทอด มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = ๔.๒๑$) ด้านการวางแผน มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = ๔.๒๐$) ด้านการดำเนินการ ($\bar{x} = ๔.๑๙$) และด้านการมีส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = ๔.๑๔$) ซึ่งสรุปได้ว่า การสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านมีการจัดการความรู้โดยมุ่งเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น มีวิธีการถ่ายทอดโดยใช้การสาธิตให้ดู การปฏิบัติการสวดจริง การบอกเล่า พร้อมทั้งการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน และกัน ซึ่งเป็นกระบวนการจัดการความรู้แบบสั่งสอนและพัฒนาองค์ความรู้ไปในตัว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **มัลลิกา มาภา** ที่ทำการวิจัย การสวดสรภัญญะของจังหวัดนครพนม : ศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร พบว่า จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของเหตุการณ์นี้สื่อสาร สรุปภาพรวมได้ว่า ผู้ร่วมเหตุการณ์สื่อสารหลักของการสวดสรภัญญะประกอบด้วย พิธีการ คณะกรรมการ คณะผู้สวดสรภัญญะ พระสงฆ์ แยกผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ชมผู้ฟัง และผู้รับชมรับฟังอยู่ทางบ้าน สถานที่ของเหตุการณ์สื่อสารคือ ศาลาตรีมุขและศาลาพระธรรมราชานุวัตร วัดพระธาตุพนมมรรมหาวีหาร จังหวัดนครพนม ซึ่งสถานที่ในการดำเนินงานจัดแบ่งส่วนต่างๆ แก่ผู้ร่วมเหตุการณ์อย่างชัดเจน เวลาในการดำเนินการสวด

สรภัญญะ คือ ๐๙.๐๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น. เหตุการณ์สื่อสารทั้งหมดจัดเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ส่วนนำ ส่วนเนื้อหา และส่วนสรุป หัวข้อหลักของการสวดสรภัญญะ คือ การแสดงความเคารพ ความศรัทธาต่อคุณพระศรีรัตนตรัย วัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อเพื่อความเชื่อ ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ยกระดับจิตใจให้ดีขึ้น และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น^๗ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริลักษณ์ ปัญญา จากการศึกษาผลของการสรุปการเรียนรู้โดยใช้ทำนองสรภัญญะของไทยต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวชในนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ ๒ มหาวิทยาลัยราชธานี วิทยาเขตอุดรธานี การพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอนโดยใช้การพัฒนาส่งเสริมกระบวนการคิดและวิเคราะห์โดยนำศิลปวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ในรายวิชาการสอนโดยให้นักศึกษาได้มีการแต่งและขับร้องคำกลอนและขับร้องสรภัญญะเกี่ยวกับจิตทฤษฎีและกลไกทางจิตนำเสนอรายกลุ่ม เพื่อพัฒนาทักษะการคิดและการจำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตและพยาบาลจิตเวชโดยใช้สรภัญญะของไทยในนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ ๒ มหาวิทยาลัยราชธานี วิทยาเขตอุดรธานี ให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดี อีกทั้งยังช่วยในเรื่องของการพัฒนาเสริมสร้างความเข้าใจและสามารถจำเนื้อหาของทฤษฎีที่ศึกษาได้อย่างมีระบบ นักศึกษาสามารถประยุกต์ความรู้ที่ได้จากความเข้าใจและการนำไปปรับใช้ได้ในการเรียน นักศึกษามีความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบนี้เพราะรู้สึกว่าการเตรียมตัวก่อนเข้าชั้นเรียนและมี ปฏิสัมพันธ์ รวมถึงการมีส่วนร่วมในชั้นเรียนทำให้การเรียนง่ายและมีความเข้าใจมากขึ้น^๘ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวุฒิชรรโมภาส (จรัส สว่างผุย) ผลการวิจัยพบว่าด้านประวัติความเป็นมาของการสวดสรภัญญะจังหวัดสุรินทร์ พบว่า การสวดสรภัญญะในจังหวัดสุรินทร์มีลักษณะเป็นการสืบทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น ผู้ที่มีส่วนร่วมส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคนและผู้สูงอายุ ส่วนวัยรุ่นและเด็กให้ความสนใจน้อย การสวดสรภัญญะ ยุคปัจจุบัน มีลักษณะเป็นการประกวดแข่งขันเป็นหลัก การสวดตามประเพณีหรือตามเทศกาลก็เริ่มน้อยลง เนื่องจากขาดผู้สนับสนุน^๙

๕.๒ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของการสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน, สถานภาพต่างกัน และระดับการศึกษาต่างกัน มีพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ สรุปได้ว่าการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ มีความคิดเห็นในเชิงการอนุรักษ์ และมีใจรักในการขับร้องบทสรภัญญะ ในลักษณะเดียวกัน มีการส่งเสริมกิจกรรมร่วมกัน และเพศอายุ มีความเสมอเหมือนกันนั่นเอง การเปรียบเทียบจึงไม่มีความแตกต่างกัน สอดคล้องกับ พฤษมงคล จุลพูล พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านในหมู่บ้านห้วยเวียงงาม นาเมืองทอง นาชมภู และเทพภูเงิน มีการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากครอบครัว เครือญาติ เพื่อบ้าน ในแบบดั้งเดิม ด้วยวิธีการบอกเล่า

^๗ มัลลิกา มาภา, การสวดสรภัญญะของจังหวัดนครพนม : ศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓, บทคัดย่อ.

^๘ ศิริลักษณ์ ปัญญา, ผลของการสรุปการเรียนรู้โดยใช้ทำนองสรภัญญะของไทยต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวชของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ ๒ มหาวิทยาลัยราชธานี วิทยาเขตอุดรธานี, การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ ๑, ๒๕๕๙, หน้า ๑๔๖.

^๙ พระครูวุฒิชรรโมภาส (จรัส สว่างผุย), การประยุกต์ใช้การสวดสรภัญญะเพื่อส่งเสริมและเผยแพร่กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓, บทคัดย่อ.

จดจำ สังเกต ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ลองฝึกลองถูก เป็นลูกมือ และการปฏิบัติจริง จากวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยมีการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษและส่งต่อให้รุ่นลูกหลาน^{๑๐}

๖. ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสวดสรภัญญะกับการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสวดสรภัญญะ จังหวัดหนองคาย” มี ดังนี้

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ความมีการส่งเสริมและฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นให้แพร่หลายในสังคมปัจจุบัน เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประจำถิ่น และเป็นแบบอย่างในการเรียนรู้ประจำถิ่น

๒) ความจัดให้มีการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสวดสรภัญญะให้มีความหลากหลาย มีการขับร้องสรภัญญะ ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สังคมและประเทศชาติ ประกาศคุณค่า ประการให้แก่นักปราชญ์ด้านการขับร้องสรภัญญะให้เป็นรูปธรรม

๖.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย

๑) ควรศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมการสวดสรภัญญะในภูมิภาคอื่นๆ ในการใช้บทขับร้องสรภัญญะกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒) ควรศึกษาปัจจัยการคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน การล่มสลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น กับแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านให้คงอยู่กับคนอีสานรุ่นใหม่

บรรณานุกรม

๑. วิทยานิพนธ์/วิจัย

คณะนักวิจัย คณะครุศาสตร์, การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียนโดยผ่านกระบวนการเรียนการสอน ธรรมศึกษาขั้นตรี – โท – เอก ในสถานศึกษา, โครงการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรมศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๗.

ศิริลักษณ์ ปัญญา, ผลของการสรุปการเรียนรู้โดยใช้ทำนองสรภัญญะของไทยต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในรายวิชาสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวชของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ ๒ มหาวิทยาลัยราชธานี วิทยาเขตอุดรธานี, การประชุมวิชาการ ฯ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ ๑, RTUNC 2016.

พระครูวุฒิชัยธรรมโมภาส (จรัส สว่างผุย), การประยุกต์ใช้การสวดสรภัญญะเพื่อส่งเสริมและเผยแพร่งิจกรรมทางพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓.

พระสมชิต จารุธมโม (อุทากิจ), ศึกษาวิธีการสอดแทรกจริยธรรมในบทขับร้องสรภัญญ์อีสาน : ศึกษาเฉพาะกรณีบทขับสรภัญญ์อีสานในเขตตำบลตาดทอง อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

^{๑๐} พฤษมงคล จุมพุล, การพัฒนาฐานข้อมูลแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๒๔ จังหวัดอุดรธานี, ว.วิจัยสมาคมห้องสมุดฯ,ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ ก.ค. - ธ.ค. ๒๕๕๙, หน้า ๘๐.

๒. วารสาร/สิ่งพิมพ์

กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษา
วิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา, ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
,๒๕๕๕.

มัลลิกา มาภา, การสวดสรภัญญะของจังหวัดนครพนม : ศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร,
วารสารศรีนครินทร์วิโรฒ,วิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖
กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๔.

พฤษมงคล จุมพุล, การพัฒนาฐานข้อมูลแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ของนักเรียน
โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๒๔ จังหวัด
อุดรธานี, ว.วิจัยสมาคมห้องสมุดฯ,ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ ก.ค. - ธ.ค. ๒๕๕๙.

พระทองเพชร วีระมโฆ, (พ.กวี.), สรภัญญ์ห้าดาวชาวอีสาน, ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕.

พัฒนาการการสื่อสารสติปัฏฐาน ๔ เพื่อพัฒนาบุคลากร Development in Communications of Four Satipatthāna for Personal Development

พระปลัดไพบูลย์ ญาณวิบูลย์

Phrapaladphaiboon Yanawipulo

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา

Ratchaburi Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

oadsy1972@gmail.com

บทคัดย่อ

คำสอนเรื่องสติปัฏฐาน 4 เพื่อพัฒนาบุคลากรในคัมภีร์พุทธศาสนานั้น ได้แก่ มหาสติปัฏฐานสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่มีความยาว พระพุทธเจ้าทรงสอนโดยมีบทอุเทศ คือตั้งจุดหมายไว้ 4 ประการได้แก่ (1) มีสติพิจารณาภายในกายเสมอ มีสัมปชัญญะ ความรู้สึกตัวภายใน ก่อนที่จะทำ ขณะกำลังทำ และเมื่อทำเสร็จสิ้นก็ระลึกจำได้ (2) มีสติพิจารณาเวทนาในเวทนา มีสัมปชัญญะความรู้ตัวเสมอ (3) มีสติพิจารณาจิตในจิต มีสัมปชัญญะความรู้ตัวเสมอ (4) และมีสติพิจารณาธรรมในธรรม มีสัมปชัญญะความรู้ตัวเสมอ เพื่อกำจัดอกิขณาและโทมนัสในโลกเสียได้ และสติปัฏฐาน 4 ประการ ประกอบด้วย (1) มีสติตามดูภายในกาย (2) มีสติตามดูเวทนา (3) มีสติตามดูจิตในจิต (4) มีสติตามดูธรรมในธรรม ต่อจากนั้นทรงสอนโดยนิเทศ คืออธิบายขยายความสติปัฏฐานทั้ง 4 และทรงปฏินิเทศ คือสรุปสติปัฏฐานทั้ง 4 ว่า มีอานิสงส์อย่างไร

ส่วนพัฒนาการคำสอนเรื่องสติปัฏฐาน 4 เพื่อพัฒนาบุคลากรในพุทธศาสนานั้น ได้แก่คำสอนเรื่องสติปัฏฐาน 4 มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคม ในยุคพระอรหันตเถระซึ่งท่านได้อธิบายอย่างเป็นรูปธรรมมีการยกตัวอย่างให้เห็นในแต่ละประเด็น ในปัจจุบันนี้ ได้มีการอธิบายให้สอดคล้องกับบริบทสังคมใหม่ด้วยรูปแบบสำนักปฏิบัติธรรม 5 สำนัก คือ (1) สำนักพุทธโธ พระกัมมัฏฐานสายพุทธโธ ก็คืออานาปานัสสติ กัมมัฏฐานนั่นเอง แต่พระเถระจารย์ของไทยได้นำเอาพุทธคุณซึ่งเป็นกัมมัฏฐานอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า “พุทธานุสสติ” มาประกอบกับอานาปานัสสติเพื่อให้จิตเป็นสมาธิง่ายขึ้น (2) สำนักอานาปานัสสติมีสติพิจารณาลมหายใจเข้าและออก (3) สำนักพองหนอยุบหนอ มีสติพิจารณาภายในกาย เวทนา จิต ธรรมนี้ (4) สำนักรูปนาม วิปัสสนากัมมัฏฐาน มีรูป-นาม เป็นอารมณ์วิปัสสนา และ (5) สำนักสัมมาอรหัง บริกรรมว่า “สัมมาอรหัง” นี้เรียกว่า บริกรรมภาวนา

คำสำคัญ : พัฒนาการการสื่อสาร, สติปัฏฐาน 4, เพื่อพัฒนาบุคลากร

ABSTRACT

Satipatthāna to develop personal in the Buddhist scriptures are Formula of Four Satipatthāna, which is a long sutra. The Buddha taught with exhortations. It is set into 5 goals: (1) consciousness in the body, remembers the feeling of inner feelings before, while

doing, and when done. (2) Mindfulness, compassion in compassion. (3) Consciousness, mindfulness, mindfulness, consciousness, and consciousness. (4) Consciousness in the Dharma Always be aware and the four attitudes (1) Consciousness (2) Consciousness (2) Consciousness (3) Consciousness (4) Consciousness in the Dharma Then taught by the teacher. It is a description of the four Satipatthāna, and the four disciplines. What is the virtue of virtue?

The development of the catechesis of the four disciplines for the development of personnel in Buddhism is the doctrine of the four disciplines, which changes in the context of society. In the commentary period, which you have described in concrete, there are examples in each issue. Nowadays, it is described in accordance with the new social context, with the following five practices:

(1) Bureau of Buddhobhavana which the type of meditation is Ānāpānassati, but the Theravada of Thailand has adopted a Buddhagūṇa which is Buddhānussati compared with the Ānāpānassati, so that the mind is easier to meditate. (2) Bureau of Ānāpānassati breathing in-out. The meditator's office, when he breathes in his stomach rising, and when he breathes out his stomach falling. (3) Bureau of rising falling, Mindfulness when he breathes in his stomach, raise up, and when he breathes out his stomach fall. (4) Bureau of Sammā-araham. Prayer that "Sammā-araham" is called prayer. (5) Bureau of 'Rūpa-Nāma'. According to their way to practice and teach the successor disciples.

Keywords : Development in Communications, Satipatthāna, Personal Development

1. บทนำ

ประเทศไทย ในปัจจุบัน ผู้คนในสังคมมีความสับสน “เกิดความเครียดที่ถอถอย ต้องการที่พึ่งทางใจ การพัฒนาจิตด้วยการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นการพัฒนาจิตให้รู้เท่าทันโลก รู้จักปล่อยวางในอารมณ์ที่มาก กระทบ และรู้จักชีวิตตามความเป็นจริง เพื่อลดละจากสิ่งสมมุติภายนอกอันจะเป็นผลให้จิตบริสุทธิ์ เกิดปัญญา และมีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น มีกำลังที่จะทำหน้าที่ของตนต่อครอบครัว ต่อการงาน และต่อการช่วยเหลือสังคม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เพราะการครอบงำของกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ และพร้อมแก้ไขปัญหา และดำรงชีวิต อย่างมีสติสัมปชัญญะ ก่อให้เกิดสันติสุขเกิดความสงบทั้งทางกายและใจในที่สุด” (พระโสภณมหาเถระ (มหาสิยาตอ), 2554 : 256) และสามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง หรือที่เผชิญหน้าปัญหา ด้านการเมือง การปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านอาชญากรรม ทั้งภายในประเทศและคนต่างชาติ เพราะทรัพยากรมนุษย์ในสังคม ถ้าขาดคุณธรรมความยังคิด ขาดมีมโนธรรม ปัญหาในสังคมยิ่งเพิ่มและซับซ้อนขึ้นมาเรื่อยๆ พุทธศาสนิกชนที่เคยมีความสุขสมบูรณ์เย็นจากร่มเงาพระพุทธศาสนา เมื่อพวกเขาขาดธรรมที่ยึดในจิตใจ ปัญหาความเดือนร้อนก็จะมีตามมา ปัญหาด้านสังคมที่แย่งชิงผลประโยชน์ผิดศีลเริ่มโนธรรมจะเกิดขึ้นติดตามมาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ดังนั้น หลักธรรมในสติปัญญา 4 ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคลากร เป็นคุณธรรมสั่งสอน สื่อสารของชาวไทยพุทธ ต้องใส่ใจและปฏิบัติ ฝึกให้มีให้เกิดขึ้นภายในตนเองให้มาก เพื่อต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่

อย่างพร้อมมูล เป็นมรดกวัฒนธรรมพุทธศาสนา หลักสติปัญญา 4 ในพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมอันสำคัญและเป็นศาสนาที่ชนชาติไทยได้ศรัทธา นับถือมาช้านาน ดังคำที่กล่าวว่า

หัวใจการสร้างชาติและรวมชาติไทยเป็นปึกแผ่นมา ประกอบด้วยคุณธรรมในพุทธศาสนา ประเทศไทย ซึ่งมีองค์ประกอบด้วย ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์รวมจิตใจคนไทยทั้งประเทศตลอดมา ชนชาติไทยมีแต่ความสงบสุขในร่มเย็นในสังคมตามหลักธรรมในพุทธศาสนา เพราะตามหลักธรรมพุทธศาสนา เหตุผลอันนี้ จึงเป็นเบ้าหลอมให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ด้านเศรษฐกิจ ความสงบสุขทางการเมือง การปกครอง ที่มีมาในอดีต ดังนั้น ผู้มีอำนาจรัฐในประเทศไทย สมควรกลับมาเริ่มต้นคิดถึงกระบวนการพัฒนาบุคลากรในสังคมของชาติ ด้วยต้นทุนวัฒนธรรมพุทธศาสนา เพราะหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของชนชาติไทย สถิตอยู่ในดวงใจคนไทยส่วนใหญ่มาช้านาน ถือเป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่ง ที่จะนำมาเป็นเบ้าหลอมคุณลักษณะต่อบุคลากรของชาติไทย เพื่อให้ประชาชนในชาติ มีวัฒนธรรม จารีต ประเพณี คุณธรรม มโนธรรม ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ตนเอง และหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมไทย มีความเข้มแข็งถึงพร้อมด้วยหลักธรรมในพุทธศาสนา เมื่อคนในชาติไทยต้องการให้สังคมคนไทยพัฒนา ประเทศชาติไทยให้เจริญทุกๆ ด้าน

“ต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาบุคลากร เพื่อให้ดำเนินไปสู่เส้นทางสันติสุข ด้วยการยึดแนวทางพัฒนาบุคลากรด้วยสติปัญญา 4 เมื่อบุคลากรให้มีสติปัญญาหยั่งรู้ หยั่งคิดในการดำรงตนในสังคมไม่ให้ประมาทเล่นเล่อ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการฝึกภาวนาเพื่อให้มีสติรู้ตัวทั่วพร้อมสำหรับแก้ปัญหาของชีวิตในแง่มุมต่างๆ เมื่อบุคลากรในสังคมมีสติ ในเวลาปฏิบัติหน้าที่ก็จะเป็นบุคลากรที่สำคัญยิ่งของสังคม ด้วยสติความระลึกรู้ตัวทั่วพร้อม ทุกคนจึงต้องมาทำความเข้าใจคำว่า สติคืออะไร สติความระลึกรู้ได้ สติคู่กับสัมปชัญญะ คือความรู้สึกรู้ตัวทั่วพร้อม อาการของสติ คือ เมื่อระลึกรู้ได้ จะเกิดสภาวะรู้ ตื่น เบิกบาน” ถ้าผู้นำของชาติหรือผู้นำในการบริหารประเทศไทย ไม่ได้ละเลย ไม่ได้หลงลืม หันมาใส่ใจต้นทุนทางวัฒนธรรมคือพระพุทธศาสนา กลับมาให้ความสำคัญ ในองค์ประกอบที่สำคัญของชาติ หนึ่งในสามที่กล่าวมาถึง การพัฒนาบุคลากรของชาติไทย ในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองเป็นไปตามหลักคุณธรรมของพระพุทธเจ้า ประเทศไทยจะเกิดสันติสุขอย่างยิ่ง

ประชาชนชาติไทยจะไม่ประสบปัญหามากมายดังที่เป็นอยู่ แต่เพราะความบกพร่องละเลยหลักธรรมพุทธศาสนา ในการเจริญสติ สภาพจิตใจมนุษย์ในสังคม แต่ละบุคคลจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เกิดความประมาท บุคลากรในสังคมจึงคิดประทุษร้ายต่อชีวิต และทรัพย์สินของกันและกัน ในการสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน ผู้คนในสังคมเต็มไปด้วยการกล่าวร้ายซึ่งกันและกันก่อให้เกิดความเข้าใจผิด ถึงกับต้องแยกพวกและผลประโยชน์ในสังคมเดียวกัน ในทางความคิดจิตใจก็มุ่งร้ายต่อกัน ผิดหลักมโนธรรมคุณธรรมในพุทธศาสนา ดังข่าวในสื่อหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์และสื่ออื่นๆ ที่ปรากฏข่าวในปัจจุบันนี้

การฝึกสติที่ดีซึ่งพระพุทธองค์สื่อสารในสติปัญญา 4 จึงเป็นกระบวนการฝึกสติที่แยกกายเป็นมัชฌิมา เพราะสติที่ฝึกดีแล้วจะเป็นบุคคลผู้ไม่ประมาท นำสุขมาให้ ผู้มีปัญญาจึงควรฝึกสติระวังรักษาจิตที่เห็นได้ยากยิ่ง มีความละเอียดอ่อนยิ่ง ชอบใฝ่หาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา ถ้าบุคคลได้รับการพัฒนาด้วยหลักสติปัญญา 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม บุคคลจะไม่ประสบความทุกข์ใจอยู่เสมอ เพราะผู้ที่ไม่ฝึกจิต ไม่คุมครองจิตด้วยสติ ก็เป็นที่มาแห่งปัญหามานานประการ เบื้องต้นจิตเป็นทุกข์ หากความสุขใจมิได้ เพราะจิตเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมของชีวิต ให้คุณค่าและความหมายแก่ชีวิตมนุษย์ทุกรูปทุกนามเสมอกันอย่างยิ่ง (พระกัมมัญฐานาจารย์พระปณิธาภิวัตน์, 2552 : 2)

ถ้าคนไทยผู้ถือตัวว่า เป็นพุทธศาสนิกชนผู้มีสติปัญญา ให้ความสำคัญด้านหลักธรรมในพุทธศาสนา มีจิตใฝ่ยึดค้ำสอนในพุทธศาสนา ก็จะก่อให้เกิดเป็นชุมพลังแห่งปัญญาของบุคลากรในชาติ เชื่อได้เลยว่า เมื่อบุคคลใช้เวลาความคิดในใจของตนตามหลักพุทธศาสนา ทุกคนจะมีแต่ความสุขและเกิดความสงบในใจจะ

ปราศจากความโลภ โกรธ หลง หรือความอยากได้ใคร่ดี ทุกคนก็สามารถจะมองเห็นความสำคัญของพุทธศาสนา ที่อยู่คู่คนไทยมาช้านาน ตั้งแต่ยุค สุโขทัย อยุธยา กรุงธนบุรี พุทธศาสนาเป็นที่พึ่งของคนไทยได้ เป็นชุมพลังปัญญาของคนชาติไทย เมื่อหันมาพิจารณาสติปัญญา 4 แปลว่า เป็นที่ตั้งของสติ คือบุคคลมีสติเข้าไปตั้งอยู่ คือมีสติกำกับอยู่ ในมหาสติปัญญาสูตรว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของทั้งหลาย เพื่อข้ามพ้นโศกและปริเทวะ เพื่อความอัสดงแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุโลกุตระมรรค เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ทางสายนี้คือ สติปัญญา 4” (ส.ม. (บาลี) 19/253/65; อง.ทสก. (ไทย) 24/15/23)

ในคำกล่าวของพระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต) พวกฝรั่งหลายชาติ พวกกันแปลกประหลาดใจ คำสอนพุทธศาสนา ต่างจากศาสนาอื่นใดในโลก เพราะศาสนาส่วนใหญ่เน้นศรัทธา แต่พุทธศาสนากล่าวถึงว่า อย่าเพิ่งเชื่อเพราะสิ่งได้ยิน ได้ฟังตามกันมา จนกระทั่งถึงคำว่า อย่าเพิ่งเชื่อแม้แต่ด้วยถ้อยกันว่า ท่านผู้นี้เป็นครูอาจารย์ของเรา พระพุทธศาสนากล่าวว่าเป็นไปตามเหตุแห่งปัจจัย มนุษย์ยังคงตกอยู่ในวัฏจักรแห่งความดีบ้าง ชั่วบ้าง จึงมีอาจพ้นทุกข์ไปได้สิ้นเชิง ความทุกข์เป็นสิ่งที่บุคคลพยายามหลีกเลี่ยง ส่วนความสุขเป็นสิ่งที่แสวงหากลับทำไม่มนุษย์พบแต่สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะว่าการแสวงหาที่ผิดวิธีการศึกษาความรู้ด้านจิตวิทยาชาติตะวันตก ได้หันมาความสนใจและศึกษาพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการและเหตุผลที่เป็นสากล เหมาะกับอุปนิสัยของนักวิชาการที่ชอบแสวงหาภูมิปัญญาอย่างไม่ขาดสาย เพื่อเป้าหมายที่จะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อมนุษย์และแก่ชีวิตของตนเองและสังคม การศึกษาเรื่องจิตในพุทธศาสนาเถรวาท จึงเป็นสิ่งที่เหมาะกับพวกเขาและจำเป็นสำหรับปูพื้นฐานความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อแก้ปัญหาคุณภาพชีวิตที่แท้จริง (พุทธทาสภิกขุ, 2547 : 65)

พัฒนาการการสื่อสารสติปัญญา 4 เพื่อพัฒนาบุคลากร เป็นการศึกษาพัฒนาการการสื่อสารสติปัญญา 4 เพื่อให้กระบวนการพัฒนาบุคลากรในสังคมพุทธศาสนาให้เกิดผลมีสันติอย่างแท้จริง เพื่อให้สังคมชาวพุทธมีแต่สันติสุข จึงควรศึกษาพัฒนาการการสื่อสารสติปัญญา 4 อันเป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งในพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นมูลฐานสังคมในพุทธศาสนา มีแต่ความเจริญงอกงามด้านจิตใจ การพัฒนาบุคลากรตามหลักสติปัญญา 4 ให้ครบทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ตามหลักพระพุทธศาสนา ที่เริ่มต้นมาจากสังคมอินเดียในสมัยชมพูทวีป ซึ่งมีรากฐานความคิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ถึงแม้กาลจะผ่านมานาน 2560 ปีแล้ว การใช้หลักธรรมพุทธศาสนาเป็นองค์ธรรมพัฒนาบุคลากรมีสติสมบูรณ์เป็นคนไม่มาท นับเป็นสิ่งที่ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อให้บุคลากรมีคุณธรรมโนธรรมที่ดีในสังคมพุทธศาสนิกชน ปัญหามนุษย์ที่เกิดจากกิเลสภายในจิตมนุษย์จะได้รับกำจัดเกลียดด้วยสติปัญญา ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นพัฒนาการการสื่อสารบุคลากรให้เกิดแต่สันติสุขในพุทธศาสนา

2. พัฒนาการการสื่อสารสติปัญญา 4 ในสมัยพุทธกาล

พระพุทธเจ้าทรงแสดงสติปัญญาสูตรเป็นสูตรที่ 22 แห่งที่ขนิทาย และเป็นลำดับที่ 9 แห่งคัมภีร์มหารวรรค ผู้ฟังเป็นอุบาสกอุบาสิกาชาวแคว้นกुरु วันเวลาไม่ปรากฏ สถานที่เป็นกัมมาสธัมมนิคม (กัมมาสทัมมนิคม) แคว้นกुरु สาเหตุเพราะทรงเห็นว่าชาวแคว้นกुरुมีความพร้อมทั้งปัจจัยภายนอกเช่น อุดู กล่าวคือดินฟ้าอากาศ และปัจจัยภายในกล่าวคือกำลังสติปัญญา ที่สามารถเข้าใจเนื้อหา พระธรรมเทศนาที่ลึกซึ้งผลมีภิกษุ 30,000 รูป บรรลุอรหัตผล (พระโสภณมหาเถระ (มหาสียาตอ), 2549 : บมนำ)พระพุทธเจ้าทรงแสดงทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพราะสมาธิที่เกิดจากสติภาวนาที่สืบเนื่อง เป็นเครื่องมือพัฒนาปัญญาที่แก้ปัญหาล้ำขึ้น ต่อผู้ฝึกสติตามลำดับ ดังนี้ที่ทรงอุปมา “รอยเท้าเนื้อในป่า หมายถึง เมื่อนายพรานติดตามเนื้อไป พบรอยเท้าเนื้ออยู่ข้างหน้าแผ่นดินและถัดไปจากแผ่นดิน ก็อนุมานว่า เนื้อได้วิ่งเหยียบแผ่นดินไป ฉนั้นใด แม้พระองค์

จะแสดงสติและปัญญาไว้เท่านั้น ก็เป็นอันตรัสสมาธิไว้โดยอ้อม ฉะนั้น เพราะสติเป็นเหตุเกิดสมาธิ และสมาธิเป็นเหตุให้เกิดปัญญา”

หลักเจริญสติปัฏฐานจะนำไปปฏิบัติมีจิตจดจ่อในรูปนามปัจจุบัน ด้วยความเพียรทางกายและใจ มีสติระลึกรู้ต่อเนื่องไม่ขาด สมาธิ คือจิตมีความแนบสนิทตั้งมั่นเกิดสภาวะธรรมที่สติกำหนดรู้ จึงเกิดผลเป็นวิปัสสนาขั้นฌานสมาธิ คือสมาธิ ตั้งอยู่ชั่วขณะในวิปัสสนา ปัญญาทำให้หยั่งเห็นลักษณะสภาวะธรรมแต่ละอย่างได้อย่างชัดเจนว่า มีเพียงรูปนามที่ไม่ใช่บุคคล เรา ของเรา บุรุษ หรือสตรี และมีสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็นต้น

สติปัฏฐานสูตรนั้น มีความสำคัญมากเพราะเป็นหลักเจริญสติ ในหมู่พุทธศาสนิกชน สติปัฏฐานสูตร เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปแคว้นกुरुซึ่งเป็นแคว้นหนึ่ง ในสมัยพุทธกาล อยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือประเทศอินเดีย ปัจจุบัน คือ กรุงนิวเดลี เมืองหลวงอินเดียปัจจุบัน ส่วนนิคมกัมมาธัมมะเป็นชุมชนใหญ่มีร้านค้าหมู่บ้านนี้มีร้านค้า ประชาชนพลุกพล่าน แต่ไม่มีกำแพงกัน และไม่มีกษัตริย์ปกครองเช่นนครอื่นๆ โดยทั่วไป

ที่ตั้งชุมชนในสมัยพุทธกาลนั้นมี 3 ลักษณะ คือ

- (1) หมู่บ้าน คือสถานที่ไม่มีตลาดและกำแพงเมือง
- (2) นิคม คือสถานที่มีตลาด แต่ไม่มีกำแพงเมือง
- (3) นคร คือสถานที่มีตลาดและกำแพงเมือง (วิสุทธิ. (ไทย) 216/442)

ในชั้นอรรถกถากล่าวว่า ในสมัยนั้น ประชาชนในแคว้นกुरुมีสุขภาพดี เพราะเป็นที่สมบูรณ์ด้วยฤดูกาลและมีอาหารที่เหมาะสม พวกคฤหัสถ์และบรรพชิตในแคว้นกुरु มักกล่าวถึงการเจริญสติปัฏฐานและเจริญสติปัฏฐานอยู่เสมอ พระผู้มีพระพุทธเจ้าแสดงพระสูตรนี้แก่ประชาชนแคว้นกुरु นับเป็นสูตรที่สมบูรณ์ แต่พระองค์ได้ตรัสการเจริญสติปัฏฐานไว้ในหลายพระสูตร (มหาสติปัฏฐานสูตร: ทางสู่พระนิพพาน, 2549 : 19)

3. พัฒนาการการสื่อสารสติปัฏฐาน 4 เพื่อพัฒนาบุคลากร

พระพุทธพจน์ในมหาสติปัฏฐานสูตรว่า ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ อย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ จิตมีราคะ ก็รู้ชัดว่า “จิตมีราคะ” ฯลฯ จิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ชัดว่า “จิตไม่หลุดพ้น” ความรู้เรื่องจิตที่ปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือจิตที่มีความยินดีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เรียกว่า สราคจิต แปลว่า “จิตที่ยังมีราคะ” เมื่อพิจารณาถึงความเห็น “ทิฏฐิ” ในการสื่อสารเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้ที่เข้าใจเรื่องจิตวิทยาในตัวบุคคลนับว่าเป็นผู้ที่ได้เปรียบเพราะสามารถเข้าใจบุคคลที่ตนประสงค์จะให้เขาเข้าใจประเด็นต่างๆ ในเรื่องนั้นๆ ได้ เมื่อโยคีปฏิบัติธรรมมีจิตเกิดขึ้น สมควรจะมีสติรู้ในทุกขณะที่เกิดขึ้นเป็นต้นว่า “ปรารถนา” “ต้องการ” เมื่อมีสติรู้เช่นนั้นอยู่จิตดังกล่าวหายไป แม้เพราะการมีสติรู้เพียงครั้งเดียวก็ได้ หากยังไม่ดับหายไป ก็ควรจะมีสติรู้ต่อเนื่องไป ในทุกขณะที่เกิดขึ้น ในที่สุดจิตดังกล่าวก็จะดับไปเอง เมื่อจิตนั้นดับ จิตทั้งหลายที่บริสุทธิ์หมดจดปราศจากความปรารถนา ก็จะเกิดขึ้นแทนจิตเหล่านั้น เรียกว่า “วิตราคจิต แปลว่า “จิตปราศจากราคะ”

แม้ในขณะที่จิตเหล่านั้นเกิดขึ้น โยคีก็พึงมีสติรู้การเกิดขึ้นของจิตเหล่านั้นด้วย สมดังพระพุทธพจน์ที่ได้ตรัสว่า สราคํ วา จิตตํ วา สราคํ จิตตุนติ ปชานาติ, วิตราคํ วา จิตตํ วิตราคํ จิตตุนติ ปชานาติฯ (ที.ม. (บาลี) 9/381/255) จิตที่โกรธ จิตที่ขัดเคือง จิตที่เสียใจ จิตที่เกลียดจิตที่ประทุษร้าย จิตที่ต้องการให้ผู้อื่นฉิบหาย จิตเหล่านี้เรียกว่า สโทสจิต แปลว่า “จิตมีโทสะ” เมื่อจิตเหล่านี้เกิดขึ้น โยคีควรมีสติรู้ว่า “โกรธ” “เกลียด” เป็นต้น เมื่อโยคีมีสติรู้อย่างนี้จิตดังกล่าวก็จะดับไป แม้เพราะการมีสติรู้เพียงครั้งเดียวก็ได้ ถ้ายังไม่ดับไป ก็ให้มีสติรู้ไปเรื่อยๆ ทุกขณะๆ จิตนั้นเกิด ในที่สุด จิตนั้นก็ดับหายไป ต่อจากนั้นจิตบริสุทธิ์หมดจดปราศจากความโกรธเคืองก็จะเกิดขึ้นแทน ซึ่งจิตนี้เรียกว่า วิตโทสจิต แปลว่า “จิตที่ปราศจากโทสะ” ดังนั้นในทุกๆ ขณะที่วิตโทสจิตนั้นเกิด ก็ให้โยคีมีสติพิจารณาด้วย สมดังที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า สโทสํ วา จิตตํ

สโทส จิตตุนติ ปชานาติ วิตโอส วา จิตตํ วิตโอส จิตตุนติ ปชานาติ ฯ (พระโสภณมหาเถระ (มหาสียาตอ), 2554 : 305)

มีเหตุการณ์ที่ปรากฏในพระสูตร เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตอบปัญหาเกี่ยวกับสภาวะของกิเลส และสภาวะของวิปัสสนาต่อพระมาลยบุตร ที่ภิกษุมาลยบุตรเข้าไปกราบทูล เพื่อขอข้อกรรมฐาน มีข้อความโดยสรุปว่า พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูก่อนมาลยบุตร เธอยังไม่เห็นรูปสีสนใด ๆ ที่สามารถเห็นได้ด้วยตาเลย และเธอก็ยังไม่เคยเห็นมาก่อนและไม่ได้เห็นในปัจจุบัน เธอไม่ควรที่จะจินตนาการว่า “เราสามารถเห็นได้” แล้วอย่างนี้ ความอยาก ความใคร่ ความรักในรูปกล่าวคือสีสนเหล่านั้น จะเกิดขึ้นแก่เธอได้หรือ ภิกษุมาลยบุตรทูลตอบว่า โน เหน็ด หนืด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่ได้เป็นเช่นนั้นเลย พระเจ้าข้า ฯ ในเรื่องนี้ ควรทราบว่า ในคำถามต้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุแห่งการดับกิเลสโดยธรรมชาติไว้โดยตรง ในเรื่องรูปกล่าวคือสีสนที่มีได้ปรากฏเกิดขึ้นภายในจิตใจจริงๆ เป็นแต่เพียงการจินตนาการ หมายความว่า ในรูปสีสนที่ไม่ได้เกิดขึ้นในใจจริงๆ นั้น กิเลสมันดับไปตามธรรมชาติอยู่แล้ว เพียงแต่คิดขึ้นเอง ซึ่งในรูปสีสนเช่นนั้นไม่จำเป็นต้องกำหนดละด้วยวิปัสสนา เนื่องจากว่ากิเลสไม่สามารถเกิดขึ้นได้อยู่แล้ว จึงได้ชื่อว่า ดับโดยธรรมชาติ (พระโสภณมหาเถระ (มหาสียาตอ), 2554 : 232) เพราะฉะนั้น ก็เท่ากับว่าทรงแสดงสาเหตุการเกิดกิเลส และสาเหตุที่กิเลสสามารถเกิดจากการนึกคิดเฉพาะในรูปารมณฺ์ กล่าวคือสีสนที่เห็นได้ หรือปรากฏได้ภายในจิตใจไว้ โดยพยติเรกนัย กล่าวคือนัยที่แสดงให้ทราบหรือให้รู้ด้วยวิธีคิดกลับกันกับนัยที่ตรัสไว้ ก็ถ้าสามารถห้ามหรือเปลี่ยนแปลงด้วยวิปัสสนาญาณไม่ให้เกิดความรักไม่ให้เกิดความเกลียด เหมือนกับความเกลียดในรูปารมณฺ์ที่ไม่ปรากฏได้ไซ้ กิเลสก็ไม่สามารถเกิดได้ในรูปารมณฺ์ที่ปรากฏขึ้นนั้นเช่นกัน

ในพัฒนาการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารระหว่างผู้แสดงและกลุ่มผู้ฟัง เป็นการสื่อสารมวลชน มีความสำคัญในการสื่อสาร 2 อย่าง คือ ผู้สื่อสาร ผู้รับสาร คือผู้รับฟัง ท่านมีคุณสมบัติผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ (ที.ปา. (ไทย) 11/331/333) ดังนี้

- 1) อัมมัญญาตา เป็นผู้รู้ธรรมคือหลักการ หลักความจริง
- 2) อตถัญญาตา รู้จักเนื้อหาสาระ
- 3) อตตัญญาตา รู้จักตนเองรู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อม หรือไม่พร้อมอย่างไร
- 4) มัตตัญญาตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี
- 5) กาลัญญาตา รู้จักเวลา
- 6) ปริสัญญาตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม
- 7) ปุคคลปโรปรัญญาตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า ผู้รับสารแต่ละคน แต่ละกลุ่ม มี

ลักษณะจำเพาะเป็นของตน มีจริต มีอริยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยเพียงใดคำนึงถึงความแตกต่างกัน

1) การจัดเสนอ (Treatment) การปฏิบัติหลักธรรมพุทธศาสนา เปิดเป็นโครงปฏิบัติ มีการประกาศ ประชาสัมพันธ์ โฆษณา ให้พุทธศาสนิกชนทราบ เพื่อให้มีส่วนร่วมโครงการปฏิบัติธรรมให้มาก ด้วยปฏิบัติหาข้อวัตรปฏิบัติ

2) กลุ่มเป้าหมายในการสอน คือ พุทธศาสนิกทั่วไป ที่เกิดศรัทธา ใคร่อยากปฏิบัติธรรม คำสอนพระบรมศาสดาจารย์ มาเป็นคณะบุคคล นิสิตนักศึกษา อุบาสกอุบาสิกา หรือมาบำเพ็ญกุศลที่วัดตามปกติ จำแนกเป็นลักษณะผู้รับสาร (R=Receiver) ดังนี้

- (1) ทักษะในการสื่อสาร (Communication Skills) เป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธาและปัญญา สามารถรับฟังหลักธรรมปฏิบัติได้ ลงมือปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระวิปัสสนาจารย์ ได้สละเวลาและโอกาส

เข้าปฏิบัติธรรม เพื่อความรู้หลักธรรม นำไปแก้ปัญหาชีวิตในครอบครัว หน้าที่การงาน เพื่อให้เกิดความสงบสุข รมเย็นภายในจิตใจ

(2) ทักษะ (Attitude) เป็นผู้ประกอบสัมมาทิฐิ มีความเห็นชอบ ตามทำนองคลองธรรม หลัก ประพฤติคุณกรรม 10 (ที.ปา. (ไทย) 11/84/62) ศรัทธาตั้งมั่นในหลักเจริญภาวนา รับฟังหลักธรรมปฏิบัติ ปฏิบัติเจริญภาวนา

(3) ความรู้ (Knowledge) เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับปัญหา คือ ถึงพร้อมด้วยผล 5 ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา มีความเข้าใจด้วยปัญญาเฉพาะตัวอยู่ รู้หลักธรรมปฏิบัติ คือ มรรคมีองค์ 8 เป็น ศิล สมาธิ ปัญญา อริยสัจ 4 เป็นแนวทางแก้ปัญหาชีวิต ให้ทุกข์น้อยลง

(4) ระบบสังคม (Social System) เป็นสังคมระบบประชาธิปไตย นับถือพุทธศาสนา มีสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นที่ยึดมั่น ประเพณี ค่านิยม สังคม ตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมปฏิบัติ มีความ กตัญญูตเวที (ส.ส. (ไทย) 16/233/323-324) รู้คุณบิดา มารดา ครูอาจารย์ มีเตตธาธรรมต่อเพื่อนร่วมโลก ยึด หลักธรรมพุทธศาสนา เป็นเครื่องดำเนินชีวิตมีความสงบใจ กาย วาจา เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีความสามัคคี ประองตอง เป็นสังคมสันติ สงบสุข ปราศจากความขัดแย้ง

(5) วัฒนธรรม (Culture) เป็นวัฒนธรรมพุทธศาสนา มีการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เข้าวัด ฟังธรรมเจริญเมตตา ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ลักขโมยกัน ไม่ประพฤติผิดประเวณี (วิ.มหา. (ไทย) 1/39/27-28) คือ ผิดลูก ผิดเมีย ผู้อื่น ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด (ม.ม. (ไทย) 13/32/37) ไม่พูดคำหยาบ พูดเพื่อจ้อ ความ เจริญด้านหลักธรรม ผู้ศึกษาปฏิบัตินำไปเป็นแบบแผน เป็นระบบเดียวกันในสายการเจริญภาวนา พองหนอ ยุบหนอ นับได้ว่าเป็นความเจริญวัฒนธรรม การปฏิบัติเจริญภาวนา สมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐานใน สังคมปัจจุบัน

สรุปได้ว่า การเผยแผ่หลักธรรม แสดงธรรม ปาฐกถา บรรยาย อบรมผู้ศรัทธาฝึกปฏิบัติกัมมัฏฐาน ทั้ง 2 อย่าง คือ สมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐาน ตรงตามพุทธพจน์ มหาสติปัฏฐานสูตร อานาปานัสสติสูตร ประสบผลสำเร็จ มีผู้ศรัทธาน้อมปฏิบัติตาม วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยึด ประโยชน์สุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ที่ทรงโอวาทไว้ว่า “พวกเธอจง เทียวจาริกไป

- 1) เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก
- 2) เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกชนหมู่มาก
- 3) เพื่อประโยชน์แก่กุลแก่ทวยเทพและมนุษย์
- 4) เพื่อความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์
- 5) พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548 : 110)

พุทธพจน์นี้ ชี้ชัดว่า

- ก ทิฐุธรรมมีกัตถะประโยชน์ ได้แก่ประโยชน์ในชาตินี้
- ข สัมปรายิกัตถะประโยชน์ ได้แก่ประโยชน์ในชาติหน้า
- ค ปรมัตถะประโยชน์ ได้แก่ประโยชน์อย่างยิ่ง

นักวิชาการอนุกรมจัดทำหลักสูตรพุทธศาสนา กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ จึงแยกลักษณะ สาร (M=Message) เป็นดังนี้

1) รหัส (Code) เนื้อหาหลักธรรมที่อยากต่อความเข้าใจ ที่เป็นรูปธรรม นามธรรม จัดเรียบเรียง เป็นลำดับ กำหนดไว้เป็นเครื่องหมาย บอกที่มาเวลาแสดงธรรมบอกได้ว่า

- ก. เป็นสูตรไหน ?

ข. คัมภีร์อะไร ?

ค. ในปิฎกทั้ง 3

ฌ. เป็นคำอธิบาย ชั้นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา หรือปกรณ์วิเสส

ง. ถ้าเป็นเนื้อหาที่อยากต่อความเข้าใจ ในภาคปริยัติ (ม.ม.อ. (ไทย) 12/14/17) พอถึงภาคปฏิบัติ อธิบายได้เข้าใจของ เพราะผลแห่งความเป็นผู้ปฏิบัติจริง รู้จริง เป็นทักษะใน (Code)

2) เนื้อหา (Content) เนื้อหาธรรม ท่านค้นคว้าสืบสวนจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสสต่าง ๆ แยกมาจัดรูปแบบให้เป็นตามหมวดเรื่องที่ตั้งใจ เช่น

ก. หนังสือที่ท่านรวบรวมเป็นหลักวิชาการ ธรรมปฏิบัติ เล่ม 1-3

ข. แสดงธรรม ปาฐกถา บรรยาย อบรม ผู้ที่เข้ามาศึกษาปฏิบัติ

ค. อบรมพระวิปัสสนาจารย์ทั่วประเทศ เวลาที่มีการอบรม

ง. พระญาณสุนทรกล่าวว่า เพราะเป็นสิ่งสำคัญในการเผยแผ่โดยตรง ผู้ปฏิบัติควรมีความแม่นยำเวลาแสดงข้อธรรมให้ฟัง

จ. เพื่อชี้ความมั่นใจของผู้เข้าปฏิบัติ หรือต้องฝึกฝนปฏิบัติด้วยตนเอง ดังนั้น หลักธรรมต้องเกิดจากใจผู้ปฏิบัติ หรือค้นคว้าสืบสวนจากพระไตรปิฎก

ฉ. อธิบาย ขยายความให้เหมาะกับการแสดง หรือสอนเป็นหลักวิชา

3) การจัดเสนอ (Treatment) เนื้อหาสาระจัดเสนอ แสดงเป็นชุด (ที.มหา. (ไทย) 10/156/110-111) คือ เป็นเรื่อง

ณ. ไป ไม่ให้สับสน แยกแสดงให้ตรงเรื่อง วัตถุประสงค์ สถานที่ บุคคล เวลา ไม่บกพร่อง

4) ทิ้งรหัส เนื้อหา การจัดเสนอ รวมเข้าเป็นโครงสร้าง เป็นเนื้อเรื่อง อธิบายเหตุผล หลักการพระธรรมวินัย เป็นสูตร ๆ คือ เรื่องแต่ละเรื่องชัดเจน ไม่สับสน การใช้สื่อในการประยุกต์และบูรณาการ เพื่อให้เกิดการเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้น มีประโยชน์ พระพุทธเจ้าก็ทรงใช้สื่อ มีทั้งสื่อบุคคล และสื่อประกอบ โดยเฉพาะวิธีจำแนกบุคคลเพื่อให้ง่ายต่อการนำเสนอข้อมูลให้เกิดการเรียนรู้ พระพุทธเจ้าทรงเปรียบบุคคลเหล่านี้ กับบัว 3 เหล่าบัวที่ยังจมอยู่ในน้ำ บัวที่โผล่ขึ้นมาเสมอน้ำ บัวที่โผล่อยู่เหนือน้ำ อรรถกถา เพิ่มบัวที่เสีย ไม่มีโอกาสจะโผล่เหนือน้ำ จึงเป็นบัว 4 เหล่าดังนี้

1. อุชฌฏิตัญญู รู้ฉับพลัน (ฉลาดมาก) ดั่งบัวอยู่เหนือน้ำ ต้องแสงอาทิตย์บาน

2. วิปจิตัญญู รู้ได้ง่าย (เข้าใจง่าย) ดั่งบัวอยู่ระดับน้ำ รอบานวันพรุ่งนี้

3. เนยยะ พอสั่งสอนได้ ดั่งบัวอยู่ในน้ำ รอบานในวันที่สาม

4. ปทปรมะ สอนไม่ได้ (โง่ง) ดั่งบัวที่โผล่เหนือเปือกตม เป็นอาหารปลาและ

เน้นเฉพาะตัวบุคคลเป็นปัจเจกชน คือ ในตัวผู้ส่งสาร เน้นทักษะความชำนาญ ทักษะสติ ความคิดเห็น ความรู้ ระบบสังคม วัฒนธรรม ในตัวผู้รับสารก็เช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้า ทรงแยกบุคคลเป็นเป็นกลุ่มไว้เป็น 4 กลุ่ม แต่ใน 4 กลุ่มนั้น แต่ละกลุ่มก็มีทักษะความชำนาญ ความคิดเห็น ความรู้ ระบบสังคม วัฒนธรรมเป็นของตนเอง ในอินเดียโบราณนั้น แยกกลุ่มชาติพันธุ์ชัดเจน คนวรรณกษัตริย์ ก็มีทักษะ ความชำนาญ ความคิดเห็น ความรู้ ระบบสังคม วัฒนธรรม กลุ่มอื่นก็มี

ดังนั้น พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงสอนก็พิจารณาลักษณะนี้ก่อน จึงทรงแสดงธรรมไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ทั้งไม่เลือกคนหรือกลุ่มทรงแสดงพระธรรมวินัยให้เสมอกัน ถ้าบุคคลนั้นมีความสามารถที่จะรับฟังได้ การใช้สื่อ สามารถนำมาประยุกต์บูรณาการ เพื่อผลแห่งปฏิบัติธรรมปฏิบัติ ให้เหมาะสมกับคนในสมัยปัจจุบัน เห็นสอดคล้องกัน ในการประยุกต์ว่า

ก. เพื่อความเหมาะสมด้านการนำเนื้อหาหลักพระไตรปิฎกไปอธิบาย

ข. เพื่อให้เข้ากับกาลเทศะ ตามหลักปฏิบัติอานาปานัสสติ สำหรับการบูรณาการ

ค. เพื่อรักษาแบบแผนที่พระโบราณจารย์ทั้งหลายสืบทอดมา

ง. เพื่อใช้สื่อหลายอย่างเท่าที่มีอยู่ใกล้ตัวผู้ปฏิบัติ มาเครื่องมือสื่อสาร ตามหลักพระไตรปิฎก อรรถ

กถา ฎีกา อนุฎีกา

การพัฒนาบุคลากรด้วยสติปัญญา

พัฒนาการสติปัญญา เพื่อพัฒนาบุคลากร ในพระธรรมวินัยพระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระบรมศาสดา (ขุ.สุ. (ไทย) 25/346/580) ผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อย่างไม่เห็นแก่ความยากลำบาก ในหมู่ภิกษุหมั่นศึกษาเล่าเรียนเอาใจใส่ด้านปฏิบัติเจริญจิตภาวนา ตามหลักสมถกัมมัฏฐานวิปัสสนากัมมัฏฐาน หมั่นสั่งสอนศิษยานุศิษย์อย่างเคร่งครัด เพื่อความเจริญสถานพรในพระบวรพระพุทธศาสนา ทั้งพยายามเจริญศรัทธาสาธุชน ให้ช่วยกันทำนุบำรุงพุทธธรรมอันประเสริฐนี้ ด้วยวิธีที่พระเถรานุเถระช่วยกันรักษาพระธรรมวินัย จึงเป็นที่มาของปฏิบัติกัมมัฏฐาน เพราะเป็นเหตุตั้งมั่นจริงๆ ของพระธรรมวินัยในจิตผู้ศรัทธา รัับฟัง ปฏิบัติตาม

อานาปานัสสติในการเจริญกรรมฐาน ความสำคัญอานาปานัสสติ ในการเจริญสติสมาธิ ที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญมาก ทรงสนับสนุน ให้ภิกษุทั้งหลายปฏิบัติ และพระพุทธองค์เองก็ทรงใช้เป็นวิถารธรรมอยู่เป็นนิจ ทั้งก่อนและหลังตรัสรู้ ดังพระพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า เมื่อก่อนเราเป็นพระโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้ โดยมาก ก็มักอยู่ด้วยวิถารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่) นี้ เมื่อเราอยู่ด้วยวิถารธรรมนี้ กายก็ไม่ลำบาก จักขุ (ตา) ก็ไม่ลำบาก และจิตใจของเราที่หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งหลาย เพราะไม่ยึดมั่น ถ้อยมั่น ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ หากภิกษุในธรรมวินัยนี้พึงหวังว่า แม้กายของเราไม่พึงลำบาก จักขุของเราไม่พึงลำบาก และจิตของเราหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งหลาย เพราะไม่ถ้อยมั่น ก็พึงมนสิการ (สนใจ) อานาปานัสสติสมาธินี้ให้ดี เมื่อจะกล่าวให้ถูกต้อง ก็พึงกล่าวถึงอานาปานัสสติสมาธิว่า เป็นอริยวิถารบ้าง พรหมวิถารบ้าง ตถาคตวิถารบ้าง ภิกษุเหล่าใด เป็นพระเสขะยังไม่บรรลุอรหัตผล ย่อม ปารณาธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ อานาปานัสสติสมาธิ ที่ภิกษุเหล่านั้นเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ

ส่วนภิกษุเหล่าใด เป็นพระอรหันตตะขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้วปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์ หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ อานาปานัสสติสมาธิ ที่ภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในปัจจุบันและเพื่อมีสติมีสัมปชัญญะนอกจากนี้ ยังทรงยกย่องอานาปานัสสติว่า เป็นไปเพื่อธรรม 7 อย่าง ยกย่องผู้เจริญอานาปานัสสติว่า เป็นผู้ทำตามคำสอนของพระพุทธองค์ด้วย ดังพระพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุเจริญปฐมฌาน (อานาปานัสสติ) แม้ชั่วการลัดนิ้วมือเดียว ภิกษุนี้เราเรียกว่า ผู้อยู่ไม่ห่างเหินจากฌาน ทำตามคำสอนของพระศาสดา ปฏิบัติตามโอวาท ฉันทบิณฑบาตของชาวบ้านอย่างไม่สูญเปล่า ไม่จำเป็นต้องพูดถึงภิกษุผู้ทำให้มากซึ่งปฐมฌาน (อานาปานัสสติ) นั้น”

ด้านชีวิตและสังคม ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ด้วยความรัก ความเมตตากรุณาอย่างแท้จริง การฝึกเจริญอานาปานัสสติมีประโยชน์เกื้อกูลแก่ชีวิตอย่างมากมาย ผู้ขาดสติหรือประมาทย่อมนำชีวิตไปสู่ความทุกข์และความล้มเหลว ฉันทใด ในทางตรงกันข้าม ผู้มีสติชอบหรือเป็นอยู่ด้วยสติย่อมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ฉันทนั้น ผู้ที่มีสติ จึงชื่อว่าเป็นผู้ที่รักษาทั้งตนเอง ครอบครัวและสังคมนั้นๆ ด้วย และผู้ที่มีสติจะทำ พูด คิดสิ่งใด ก็ จะประกอบไปด้วยปัญญาและเมตตาเสมอ ดังนั้น คุณค่าของสติในการดูแลรักษาตนเอง จึงเชื่อมโยงเป็นตั้งกัน และกันกับคนอื่นและสังคมด้วย นอกจากนั้น ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมมีความสุข กล่าวคือผู้มีสติเพียงคนเดียวย่อมเป็นประโยชน์อย่างมากแก่สังคมนั้นๆ และหากคนในสังคมนั้นๆ มีสติแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันก็จะลดลง เพราะสติส่งเสริมให้การคิด การพูด และการกระทำที่ติงามต่อกัน ทำให้เป็นที่รัก

เป็นที่เคารพกัน ไม่วิวาทกัน ด้วยอำนาจพลังแห่งสติ อันเป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันและกันและมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม

๔. บทสรุป

ในสมัยพุทธกาล ครั้งที่พระพุทธองค์ทรงสติปัญญาน 4 เป็นพระสูตรลำดับที่ 22 แห่งที่ขนิทาย และ เป็นลำดับที่ 29 แห่งคัมภีร์มหาเวรรค ผู้ฟังในครั้งนั้น เป็นคณะอุบาสกอุบาสิกาในแคว้นกุรุ กัมมาธัมมนิคม เพราะทรงเห็นว่า ชาวแคว้นกุรุมีความพร้อมทั้งปัจจัยภายนอก มี ฤดูแล้ง ดินฟ้าอากาศและปัจจัยภายใน คือ กำลังสติปัญญาที่สามารถเข้าใจ เนื้อหาพระธรรมเทศนามีความลึกซึ้ง ภิกษุสามหมื่นรูปบรรลุอรหัตผล นอกจากนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระอรรถาภิธาน มีวิธีเจริญสติอานาปานัสสติ ในสติปัญญานสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ถึงวิธีนั่งเจริญภาวนา ด้วยการตั้งกายให้ตรง ดำสติให้มั่น กำหนดลมหายใจเข้า-ออก เป็นการพิจารณาภายใน กาย พิจารณาเวทนาในเวทนา จิตในจิตและพิจารณาธรรมในธรรม และการเจริญสติด้วยกำหนดพิจารณาตาม อิริยาบถย่อยมี ยืน เดิน นั่ง หรือนอน เมื่อปฏิบัติจนแก่กล้าแล้ว ก็มีการพิจารณารู้สติในโพชฌงค์ 7

ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า สัพพัตถิ ธมมตติ ชินาติ ฯ ความปลาบปลื้มยินดีในธรรมสูงกว่า ความยินดี ฯ การรู้สภาวะธรรมที่เป็นจริง 4 ประการ เช่น รู้ในภพหนึ่งๆ นั้น การเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกของชีวิต กล่าวคือรูปขันธ์ 5 เรียกว่าชาติ ถัดจากนั้นเป็นความแก่ ชรา มรณะ ก็การเกิดแก่และตายในภพหนึ่งๆ เหล่านี้ เรียกว่า ทุกขอริยสัจ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ชาติปิ ทุกขา ชราปิ ทุกขา มรณมปิ ทุกขํ ฯ การเกิดก็เป็น ทุกข์ การแก่ชรา ก็เป็นทุกข์ การตายก็เป็นทุกข์ และการเจริญอยู่ในมรรคมืองค์ 8 สำหรับในปัจจุบันมีการเผยแพร่สื่อสารพุทธธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการสื่อสารสติปัญญานสูตร ประกอบด้วย ผู้เผยแพร่/ผู้นำ สาร เนื้อหาสาระ ด้วยวงจภาษา อวจนภาษาหรือสื่ออื่น ๆ ด้วยวิธีผสมผสาน ด้านบริบทของการเผยแพร่ กลุ่มบุคคลเป้าหมายในการเผยแพร่/ผู้รับสาร จัดตามความเห็น ได้แก่ แนวคิดการเผยอานาปานัสสติ ที่ปรากฏตามศาสนบุคคลในสังคมไทยปัจจุบัน แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องการสื่อสาร จำแนกตามสัญลักษณ์ที่สื่อสาร ผลจากการศึกษาพัฒนาการองค์ประกอบการสื่อสาร/ผู้ส่งสาร ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่สติปัญญาน ซึ่งพิจารณาได้จากบุคลิกภาพ ผู้ทำหน้าที่เผยแพร่โดยตรง จึงประมวลได้ ดังต่อไปนี้

(1) ด้านบุคลิกภาพ ผู้สื่อสารเผยแพร่ควรมีลักษณะที่โดดเด่น สง่างาม การใช้งานจากพูดที่ชัดเจน นุ่มนวล ก้องกังวาน ฟังเข้าใจง่าย ภิกษุควรนุ่งห่มเรียบร้อย เป็นปริณทล สำรวมกาย วาจา ใจ ให้สงบเสมอ

(2) ด้านคุณสมบัติของผู้สื่อสารเผยแพร่ ควรมีความประพฤติเรียบร้อย สงบเสถียร เป็นที่ศรัทธา น่าเชื่อถือ น่าเคารพ ข้อวัตรปฏิบัติเฉพาะตนดีเสมอต้นเสมอปลาย มีจิตประกอบด้วยเมตตาต่อเพื่อมนุษย์ แสดงความเป็นมิตรต่อทุกคน

(3) ด้านหลักการของผู้สื่อสารเผยแพร่ ควรมีความรู้จริงเข้าใจหลักอานาปานัสสติและปฏิบัติจริงในหลักธรรมคำสอน มีความอดทนต่อถ้อยคำวิพากษ์วิจารณ์ได้ ในทุกสถานการณ์

(4) ด้านวิธีการสื่อสารเผยแพร่ส่งสาร ผู้สื่อสารเผยแพร่ควรแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ทั้งที่เป็น ปัจจุบันและภายภาคหน้า ควรตั้งมั่นอยู่ในหลักพุทธธรรมจริงๆ ไม่นำข้อชักนำเรื่องเสียหายต่อผู้ฟังทุกครั้งที่ทำ การเผยแพร่

มหาสติปัญญานสูตร เป็นพุทธพจน์เพื่อพัฒนาบุคลากร ในพุทธศาสนาเถรวาทให้มีพระเถระนุเถระ ได้ศึกษาสืบทอดทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ ในประเทศไทยที่รับนับถือพระพุทธศาสนามาช้านานจึงเกิดการพัฒนากฎปฏิบัติสติปัญญานสูตรเป็นสำคัญแห่งข่อยออกไปเช่น สำนักพุทธโธ สำนักอานาปานัสสติ สำนักภองหนอยุบหนอ สำนักอุปนาม และสำนักสัมมาอะระหัง ที่สำคัญที่สุดผู้เผยแพร่ต้องยึดตามสติปัญญานสูตรให้ได้ อย่างแม่นยำเสียก่อน ในการสื่อสารสั่งสอนภาคปฏิบัติจึงจะง่ายต่อการกำหนดปฏิบัติของผู้ศรัทธาใน

พระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงเอาไว้ เป็นหลักปฏิบัติ ปฏิบัติ และปฏิบัติ ในการนำพาให้เกิดภาคปฏิบัติขึ้น และนำปฏิบัติให้เกิดปฏิบัติจริงๆ ตามผลที่คาดหวังจะสำเร็จประโยชน์เต็มความสามารถ จึงประมวลมาดังนี้

(1) เพื่อแสดงวิธีเจริญสติปัฏฐาน ด้วยการมีสติพิจารณา กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม ในอิริยาบถหลักทั้ง 4 ประการ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน และในอิริยาบถย่อยเป็นต้น และแก้ อารมณ์อสุภกัมมัญฐานในอานาปานัสสติ และเมื่อผู้ปฏิบัติด้วยการเจริญสติได้มากแล้ว ย่อมเป็นสภาพสงบ ประณีต สดชื่น เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และทำอกุศลธรรมชั่วร้ายที่เกิดขึ้นแล้วๆ ให้สงบและ อันตรธานไป เกิดการสงบในเวลากำหนดไปโดยเร็ว

(2) เพื่อแสดงวิธีเจริญสติกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ผู้ปฏิบัติมีจิตสงบระงับจากกิเลสนิวรณ์ เป็น อารมณ์ภาวนาที่ละเอียดอ่อน ประณีต ตามแบบพุทธพจน์ สติปัฏฐาน 4 ถ้าเป็นในหลักของอานาปานัสสติโดย อ้อม เมื่อลมหายใจเข้าท้องพองขึ้น กำหนดเจริญภาวนาว่า พองหนอ เมื่อหายใจออกท้องยุบลง กำหนดเจริญ ภาวนาว่า ยุบหนอ กำหนดให้รู้ทันเป็นปัจจุบันขณะ

(3) เพื่อให้พุทธศาสนิกชนผู้ศรัทธาฝึกปฏิบัติ มีสติระลึกได้เกิดสัมปชัญญะความรู้ตัวภายในตน กำหนดลมหายใจเข้า-ออก จนชำนาญเกิดเป็นสมาธิจิต ก่อให้เกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นจริงในสังขารธรรมของชีวิต สามารถนำมาแก้ปัญหาในชีวิตตน และครอบครัวหน้าที่การงานได้

(4) เพื่อให้ผู้เจริญภาวนาเกิดความสงบสุขภายในอย่างแท้จริง ทั้งวิธีปฏิบัติที่ง่าย ใช้สติกำหนดลม หายใจเข้า-ออก ผู้ปฏิบัติกำหนดด้วยสติให้รู้เท่าทันลมหายใจเข้า-ออก ที่มากระทบ ณ จุดที่กำหนดไว้ เพื่อให้เกิดสมาธิจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง

(5) เพื่อสื่อสารให้ผู้ศรัทธาทราบว่าเป็นวิธีเจริญภาวนาที่ละเอียดอ่อนประณีต เป็นพุทธพจน์ ต้อง ยึดเป็นแบบปฏิบัติ ด้วยมีขั้นตอนแต่ละขั้นละเอียด ด้วยใช้สติกำหนดรู้ลมหายใจเข้า-ออก เกิดมีทั้งหายา บละเอียด ยาวหรือสั้นด้วยอิริยาบถ นั่ง ยืน เดิน นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด เพื่อให้เกิดความสงบภายในจิตอย่าง แท้จริง เป็นเป็นสิ่งสำคัญ

(6) เพื่อสื่อสารเผยแผ่ให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าใจว่า ควรต้องมีหลักการที่แม่นยำ เรียนหลักการให้ซ้ำของ ก่อน เมื่อได้ลงมือปฏิบัติจึงจะเกิดผล หรือต้องได้อาจารย์ที่ชำของหลักปฏิบัติจริงๆ แล้วอยู่ฝึกปฏิบัติ ศึกษาเล่า เรียนการปฏิบัติกับท่าน เวลาปฏิบัติก็จะมีผลให้เห็นอย่างแน่นอน เพราะการปฏิบัติถ้าขาดหลักฐานแล้วการ ปฏิบัติก็ฟั่นเฟือน ไม่เกิดผลตามที่คาดหวัง

(7) เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจโครงสร้างหลักสติปัฏฐานและอานาปานัสสติ ทั้ง ๑๖ ชั้น ซึ่งเป็นที่รวมโพธิ ปักขัยธรรม 37 ข้อ และอริยมรรคมีองค์ 8 หรือไตรสิกขา 3 คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

(8) เพื่อให้ผู้ฝึกปฏิบัติมีสติปัญญาที่มีจิตใจสงบปราศจากความกังวล ไม่ฟุ้งซ่านโดยรวดเร็ว

บรรณานุกรม

พระโสภณมหาเถระ (มหาสียาตอ). (2554) **วิปัสสนาธุณี หลักปฏิบัติวิปัสสนา (ฉบับสมบูรณ์)**. แปลโดย

จํารูญ ธรรมดา. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.

Sanook. **วัดบ้านไร่ เตรียมเปิดกรูหลวงพ่อกุณ.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://news.sanook.com/1820246/> [๙ กันยายน ๒๕๖๑].

พระกัมมัญฐานาจารย์พระปณติตาภิวงศ์. (2552) **รู้แจ้งในชาตินี้**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก

จำกัด.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). บรรยาย **จิตวิทยาสู่จิตตภาวนา**. เพื่อการถ่ายทำวิดีโอทัศน์ สำหรับนิสิตใน

โครงการปฏิบัติทางจิตวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ภาควิชาจิตวิทยา การศึกษาและการแนะแนว มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตอนจิตวิทยากับการเจริญภาวนา ที่สถานพำนักสงฆ์ สายใจธรรม ณ เขาลำโรงดงยาง จ.ฉะเชิงเทรา 25 สิงหาคม 2535.

พุทธทาสภิกขุ. (2547) **คำสอนของฮองโป**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสิียดอ). (2549) **มหาสติปัฏฐานสูตร : ทางสู่พระนิพพาน**. แปลโดย พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙ M.A.) ตรวจชำระ พระคันธसारากวีวงศ์ แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายการพิมพ์.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสิียดอ). (2554) **วิปัสสนาขั้นหลักปฏิบัติวิปัสสนา (ฉบับสมบูรณ์)**. แปลโดย รจนา จำรูญ ธรรมดา, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2548) **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535) **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539) **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาสติปัฏฐานสูตร: ทางสู่พระนิพพาน. (2549) แปลโดย พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙ M.A.) ตรวจชำระพระคันธसारากวีวงศ์ แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายการพิมพ์.

พัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

Development of Learning Based on The Threefold Training
in Theravāda Buddhism

พระครูสมุทรวชิราวุฒ

Phrakhrusamutwachiranuwat

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา

Ratchaburi Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Sowiong1991@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาบุคคล การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาสำรวจเอกสาร โดยใช้วิธีการเชิงพรรณนา มีลักษณะการศึกษาพัฒนาการของหลักไตรสิกขา ผลของการวิจัยมีข้อค้นพบดังนี้

หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท จากการวิจัยพบว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักไตรสิกขาไว้ใน วัชชีปุตตยสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสูตร ไตรสิกขามีความหมายว่า การฝึกอบรมด้าน ความประพฤติ จิต และปัญญา ไตรสิกขาสามารถจัดประเภทได้ ตามหลักไตรสิกขา ตามมรรคมืองค์แปด และตามธรรมชั้นสาม ความสำคัญของหลักไตรสิกขาถือเป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในปาฏิโมกข์ เป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ มีอิทธิพลสำคัญทางคัมภีร์พระพุทธศาสนา สารสำคัญของหลักไตรสิกขามี 3 อย่างคือ สีลสมาธิ และปัญญา

กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาบุคคล มี 2 หลักธรรม คือ 1) หลักไตรสิกขา 2) หลักอริยมรรคมืองค์ 8

การนำกระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาไปพัฒนาบุคคลนั้นต้องสร้างศรัทธาและปัญญาให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั้นๆ ก่อนคือ การสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นนั่นเอง เมื่อเกิดสัมมาทิฐิแล้วจึงนำหลักธรรมต่างๆ เข้าสู่กระบวนการพัฒนาตามความเหมาะสม เมื่อสิ้นสุดกระบวนการพัฒนาแล้วจะต้องทำการประเมินผลใน 4 ด้าน คือ ด้านกาย สีล จิต และปัญญา มีเป้าหมายสุดท้ายคือ คุณภาพ

ชีวิตที่มีคุณค่าต่อตนเอง ต่อสังคม และประเทศชาติ นั่นคือ ชีวิตที่พัฒนาแล้วประกอบด้วย สีลสมาธิ ปัญญาอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : พัฒนาการเรียนรู้ ตามหลักไตรสิกขา ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ABSTRACT

The thematic paper, “Development of Learning Based on the Threefold Training in Theravāda Buddhism”. The purposes of this study were, to study principles of The Threefold Training in Theravāda Buddhism, and to study learning process of Threefold Training for

person development. This was qualitative research with the descriptive analysis. The result of this study was found as follow.

The principle of The Threefold Training in Theravāda Buddhism, a result was found that, The Threefold Training is that the Buddha has taught The Threefold Training in Vajjiputta Sutta, Dutiyasikkhattaya Suta, and Tatiyasikkha Sutta. The Threefold Training means training in morality, concentration and wisdom. The Threefold Training can be classified according to the content of Atthangika-magga i.e. the Noble Eightfold Path and dhamma-khandha 3 i.e. bodies of doctrine. The Threefold Training is important because it is the whole source of training in the Patimokka, the fundamental precepts of sublime life, the influence to Buddhist scriptures, the whole source of Buddhist meditation in Buddhism. The essentials of the Threefold Training are the three principles of training i.e, higher training in morality, concentration, and wisdom.

Learning process of Buddhism for person development, there were two Buddhist principles to bring about person development, 1.) The Threefold Training 2.) The Noble Eightfold

Learning process in Threefold Training for person development, give precedence to the one's own training process in faith with true friend who can guide, and considering Critical Reflection, when the person has Critical Reflection, the Right Understanding will arise, and lead him to learning process by practicing. The checking for the rightness of development must go on four sides namely physical, moral, emotion and wisdom, all of which lead one to the goal of life, this is the virtues conducive to benefits in himself, for society and for nation, That is development person.

Keywords : An Analysis, of the Threefold Training, as Education Innovation.

1. บทนำ

เป็นที่ยอมรับกันมานานอารยะประเทศว่า การศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาในทุกๆด้าน สังคมไทยที่พึงปรารถนาในอนาคต คือสังคมที่มีความสงบ สังคมที่มีความสุข เป็นสังคมที่มีสมรรถภาพ มีความยุติธรรม มีความเมตตากรุณา เคารพในสิทธิมนุษยชน มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็ง และมีหลักธรรมของศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิตของคนในสังคมไทย (สมจินตนา ภักดีศรีวงศ์, 2538 : 12)

การจัดการเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต) ได้กล่าวไว้ว่า ภารกิจของการศึกษา คือการสร้างปัญญาหรือวิชา ซึ่งหมายถึงความรู้สภาวะแท้จริงของสรรพสิ่ง รู้จริงให้ถึงแก่นแท้ของสิ่งทั้งหลายไม่ว่าจะเรียนเรื่องอะไรก็ตาม ความรู้อย่างนี้ท่านเรียกว่า ยถาภูตญาณทัศนะ คือความรู้เห็นตามความเป็นจริง การแสวงหาปัญญา คือความรู้เห็นตามความเป็นจริง นั้นแหละคือ ภารกิจสำคัญของการศึกษา (พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต), 2541 : 2) การศึกษาเน้นเรื่องพัฒนาปัญญามากกว่าเรื่องอื่นๆ เพราะปัญญาเป็นคุณธรรมสำคัญที่สุด ปัญญาเป็นประธานแห่งคุณธรรมทั้งหลาย พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ปัญญาหิ กุสลา วทนติ

นภคตตราชาอิวตารกาน

ปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่าปัญญาประเสริฐที่สุด

เหมือนพระจันทร์เด่นที่สุดในหมู่ดาว (ช.ชา. (ไทย) 27/246/541)

ปัญญามีคุณธรรมอื่นเป็นบริวาร เช่นเดียวกับพระจันทร์มีดวงดาวทั้งหลายเป็นบริวารดังพุทธพจน์ที่ว่า สีสปรีภาวิโต สมาธิ มหปผลโล เป็นต้น แปลความว่า สีลทำให้สมาธิมีผลมาก มีอานิสงส์มาก สมาธิทำให้ปัญญามีผลมาก มีอานิสงส์มาก (ที.มหา. (ไทย) 10/76/96)

ภารกิจสำคัญอีกข้อหนึ่งของการศึกษาก็คือการกำจัดอวิชชา มีคำถามว่าอวิชชาคืออะไร บางคนตอบว่าอวิชชาคือ ความไม่รู้ คำตอบนี้ถูกเพียงครึ่งเดียว

ความหมายที่ครบถ้วนของอวิชชาก็คือ ความไม่รู้สิ่งที่ควรรู้ (อวิสุทธิ วิสุทธิ อวิชชา) และความรู้สิ่งที่ไม่ควรรู้ (วิสุทธิ น วิสุทธิ อวิชชา)

อวิชชาไม่ได้หมายถึงความโง่หรือความไม่รู้เท่านั้น แต่ยังหมายถึงความรู้ที่เป็นขยะหรือมลพิษ คือความรู้เรื่องที่ไม่ดีไม่มีสาระไม่มีประโยชน์จัดเป็นอวิชชาเหมือนกัน เพราะถือเป็นการเพิ่มความมืดมิดมาทางกันแสงสว่างคือปัญญา

การเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา ก็คือการจัดการเรียนการสอน ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีจำนวน 84,000 พระธรรมขันธ์ สรุปย่อ ลงได้เป็นหลักการทั่วไป 3 ประการ เรียกว่า หัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักการไม่ทำความชั่วทั้งปวง หลักการทำความดีให้ถึงพร้อมและหลักการทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว (วิทยา ทองดี, 2555 : 37-48) กระบวนการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนาของมนุษย์นั้นต้องเป็นกระบวนการที่เกิดจากการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องและให้มีขึ้นในตัวมนุษย์เอง ด้วยการลงมือปฏิบัติจนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญ และมีความเลื่อมใสศรัทธาในการที่จะประพฤติปฏิบัติตามคำสอนนั้นแนวทางในการพัฒนาการเรียนรู้จนเกิดปัญญาเช่นนี้ ผู้เรียนหรือ ผู้รับการฝึกฝนอบรม จะต้องเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้สร้างปัญญาให้เกิดแก่ตน ต้องเป็นผู้มีส่วนร่วม เป็นผู้ได้ลงมือกระทำเอง และปฏิบัติเองให้มากที่สุด เพราะเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้มนุษย์มีพัฒนาการเรียนรู้อย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ มีระเบียบในการดำเนินชีวิต อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเกื้อกูล พัฒนาจิตใจมีคุณธรรม มีสภาพจิตใจที่สงบสุข และพัฒนาองค์ความรู้ให้ถึงสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง มีเป้าหมายสุดท้าย คือ คุณภาพชีวิตที่ดีมีคุณค่าทั้งต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม และยังเป็นชีวิตที่อุดมด้วยศีล สมาธิ และปัญญาอย่างแท้จริง

พระพุทธพจน์หรือหลักคำสอนที่ทรงแสดงไว้มี 2 ส่วน คือ สัจธรรม และจริยธรรม ; สัจธรรม คือ ส่วนที่ว่าด้วยความจริงของโลกและชีวิต ซึ่งพระพุทธเจ้าจะบังเกิดหรือไม่บังเกิดก็ตาม จะเป็นพระพุทธเจ้าในอดีต ปัจจุบันหรือในอนาคตก็ตาม จะถูกเปิดเผยหรือปกปิดอยู่ก็ตาม ความจริงที่ว่านั้น ก็คงดำเนินไปอยู่อย่างนั้น คือคำสอนที่ว่าด้วยหลักไตรลักษณ์ และหลักปฏิจจสมุปบาท

ส่วนจริยธรรม คือหลักคำสอนว่าด้วยการดำเนินชีวิต เป็นธรรมะที่ปรับได้ คือ เลือกที่จะดำเนินให้เหมาะสมและสอดคล้องกับชีวิต สังคม และธรรมชาติแวดล้อม หลักคำสอนนี้ จึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขไม่ได้เป็นอิสระ หรือหลุดถึงความจริงแท้เหมือนสัจธรรม (จิรภัทร แก้วแก้ว และวีรพันธ์ มาทพูล, 2555 : 69-86)

ผู้วิจัย ได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่เหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอนของการอาชีวศึกษา และการอุดมศึกษาเพื่อที่จะนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนา การเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดต่อไป

2. หลักไตรสิกขาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

1) ความเป็นมาของหลักไตรสิกขา

จากการสืบค้นเกี่ยวกับความเป็นมาของหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎกเบื้องต้นพบว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาไว้ในสถานที่ต่างๆ ดังนี้ คือ ในวัชชีปุตตสูตร มีข้อความตอนหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าขณะทรงประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ขณะนั้นได้มีภิกษุชื่อวัชชีบุตรเข้าไปเฝ้า แล้วกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า สิกขาบท 150 ที่ยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือนข้าพระองค์ไม่สามารถศึกษาได้หมด พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่าเธอจักสามารถศึกษาในสิกขา 3 คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาได้หรือไม่ ภิกษุวัชชีบุตรจึงกราบทูลรับแล้วปฏิบัติตามคำแนะนำของพระพุทธเจ้า ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุวัชชีบุตรได้ศึกษาสิกขา 3 แล้วก็สามารถละระคะ โทสะ และโมหะได้อันเป็นการทำให้ภิกษุวัชชีบุตรไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล ไม่ประพฤตสิ่งเลวทรามอีก (อง.ติก. (ไทย) 20/85/310-311)

อีกที่หนึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องของไตรสิกขา ซึ่งปรากฏอยู่ใน ทุตติยสิกขัตตยสูตร ซึ่งมีใจความสำคัญดังนี้ คือ พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับสิกขา 3 ประการ ในลักษณะปุจฉาและวิสัชนาด้วยพระองค์เองว่า สิกขาบท 3 ประการ อะไรบ้าง คือ 1) อธิศีลสิกขา 2) อธิจิตตสิกขา 3) อธิปัญญาสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีล...สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้เรียกว่า อธิศีลสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามทั้งหลายบรรลุดุคฺคณานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า อธิจิตตสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติขึ้นไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา (อง.ติก. (ไทย) 20/91/319-320)

อีกที่หนึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องของไตรสิกขา ซึ่งปรากฏอยู่ใน ตติยสิกขาสสูตร ซึ่งมีใจความสำคัญดังนี้ คือ พระพุทธเจ้าตรัสถึงการที่ภิกษุที่มีศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ แม้จะละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง แต่สมาทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคง ทำเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติให้แจ้งสิ้นอาสวะกิเลสด้วยปัญญาจึงถึง (ปรินิพพาน) ในปัจจุบันหรือเมื่อละสังโยชน์เบื้องต้น 5 ประการ อันเป็นเหตุให้เข้าถึงอันตรปรินิพพายีบ้าง อุปหัจจปรินิพพายีบ้าง อสังขารปรินิพพายีบ้าง สสังขารปรินิพพายีบ้าง อุทธังโสโต ออกนิฏฐคามมีบ้าง เมื่อละสังโยชน์ 3 ประการได้และทำ ระคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางจึงเป็นสกทาคามี เมื่อละสังโยชน์ 3 ประการได้ จึงเป็นเอกพีชีโสดาบันบ้าง เป็นโกลังโกละโสดาบันบ้าง เป็นสตัดกขัตตูปรมะโสดาบันบ้าง (อง.ติก. (ไทย) 20/91/319-320)

2) ความสำคัญของหลักไตรสิกขา

ความสำคัญของหลักไตรสิกขา หมายถึง ข้อกำหนดที่เป็นลักษณะเด่นพิเศษของหลักไตรสิกขา พุทธพจน์ต่อไปนี้เป็นสิ่งยืนยันให้เห็นถึงความสำคัญอันเป็นข้อกำหนดที่เป็นลักษณะเด่นพิเศษของหลักไตรสิกขาได้เป็นอย่างดี คือ

ภิกษุทั้งหลาย สิกขา 3 ประการนี้แล ภิกษุผู้มีความเพียร มีความเข้มแข็ง มีปัญญาเพ่งพินิจ มีสติ คຸມครองอินทรีย์ ครอบงำทุกทิศด้วยอัปมาณสมาธิ ประพฤติอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา เมื่อก่อนฉันใด ภายหลังก็ฉันนั้น ภายหลังฉันใด เมื่อก่อนก็ฉันนั้น เบื้องต่ำฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องต่ำก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติ และมีความประพฤติบริสุทธิ์ ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลก ท่านผู้ประกอบด้วยวิมุตติอันเป็นที่สิ้นต้นหา ย่อมมีจิตหลุดพ้นจากสังขารธรรมเพราะวิญญาณดับสนิท เหมือนความดับแห่งประทีปฉะนั้น (อง.ติก. (ไทย) 20/91/320)

พุทธพจน์ที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับหลักของไตรสิกขาเป็นอย่างมาก สำหรับข้อกำหนดที่เป็นลักษณะเด่นพิเศษของหลักไตรสิกขาดังกล่าวเป็นได้ดังต่อไปนี้

2.1 หลักไตรสิกขาเป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์

พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ภิกษุศึกษาในหลักไตรสิกขาแทนการฟังหรือการสวดปาฏิโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือนได้ ดังข้อความในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ครั้งนั้น ภิกษุวัชชีบุตรรูปหนึ่งไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิเวทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สิกขาบท 150 ถ้วนนี้มาถึงวาระที่จะยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลับทุกกึ่งเดือน ข้าพระองค์ไม่สามารถศึกษาในสิกขาบทนี้ได้” พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภิกษุ ก็เธอจักสามารถศึกษาในสิกขา 3 คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาได้หรือไม่” ภิกษุวัชชีบุตรนั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์สามารถศึกษาในสิกขา 3 คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาได้” พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ถ้าเช่นนั้น เธอจงศึกษาในสิกขา 3 คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาเถิด เมื่อใด เธอศึกษาอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา เมื่อนั้นเธอ ก็จักละระคาะ โทสะ และโมหะได้ เพราะละระคาะ โทสะ และโมหะได้ เธอจักไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล จักไม่ประพฤตีสั่งที่เลวทราม ครั้นต่อมาภิกษุนั้นศึกษาอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ก็ทำให้ ละระคาะ โทสะ และโมหะได้จึงไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล ไม่ประพฤตีสั่งที่เลวทรามอีก (อง.ติก. (ไทย) 20/85/310-311)

2.2 หลักไตรสิกขาเป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์

ภิกษุที่ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาบริบูรณ์ แม้จะละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง แต่ถ้าได้สมาทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคงก็สามารถบรรลุนิพพานได้คือ พระพุทธเจ้าตรัสถึงการที่ภิกษุที่มีศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ แม้จะละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง แต่สมาทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคง ทำเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติให้แจ้ง สิ้นอาสวะกิเลสด้วยปัญญาจึงเข้าถึง (ปรินิพพาน) ในปัจจุบัน (อง.ติก. (ไทย) 20/91/319-320)

2.3 หลักไตรสิกขามีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา

นอกจากคัมภีร์พระไตรปิฎกจะได้ให้ความสำคัญกับหลักไตรสิกขาดังข้อความที่ยกมากล่าวแล้วนั้น คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในภายหลังคัมภีร์พระไตรปิฎกก็ได้ให้ความสำคัญกับหลักไตรสิกขานี้เป็นอย่างมาก เช่น คัมภีร์วิมุตติมรรค ที่แต่งขึ้นในระหว่าง พ.ศ. 609-653 โดยพระอุปติสสเถระ ชาวศรีลังกา คัมภีร์วิมุตติมรรคนี้ จัดอยู่ในประเภทปกรณ์พิเศษที่นำเอาหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาแต่งอธิบายขยายความได้อย่างละเอียด และ คัมภีร์วิสุทธิมรรค ที่แต่งขึ้นประมาณ พ.ศ. 956 โดยพระพุทธโฆษาจารย์ ท่านนี้เป็นปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ในพระพุทธนิกายเถรวาท คัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้จัดอยู่ในประเภทปกรณ์พิเศษ เช่น เดียวกันกับคัมภีร์วิมุตติมรรคที่นำเอาหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาแต่งอธิบายขยายความได้อย่างละเอียดและพิสดารเป็นอย่างมาก หลักไตรสิกขาในคัมภีร์วิมุตติมรรค และคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ได้มีความสำคัญต่อการศึกษาและการปฏิบัติธรรมของชาวพุทธที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทในประเทศต่างๆ เป็นอย่างมาก

2.4 หลักไตรสิกขาเป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา

หลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเข้าร่วมอยู่ในหลักไตรสิกขานี้ทั้งสิ้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะว่า “ไตรสิกขานี้มันถือกันว่าเป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ มีขอบเขตครอบคลุมมรรคทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคไปใช้อย่างหมดสิ้นสมบูรณ์ จึงเป็นหมวดธรรมมาตรฐานสำหรับแสดงการปฏิบัติธรรมและมักใช้เป็นแม่บทในการบรรยายวิธีการปฏิบัติธรรม”

สรุปความสำคัญของหลักไตรสิกขาได้ดังนี้ คือ หลักไตรสิกขาเป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ เป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ มีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา

3) พัฒนาการไตรสิกขาจากอดีตสู่ปัจจุบัน

หลักไตรสิกขาจัดว่าเป็นองค์ธรรมชั้นสูงครอบคลุมหลักปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่า พุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เรื่อง ของการศึกษาจึงเป็นเรื่องของพุทธศาสนาทั้งสิ้น ไตรสิกขาได้มีการพัฒนาและนำไปปรับใช้อย่างต่อเนื่องจากอดีตจนปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

3.1 โอวาทปาฏิโมกข์

โอวาทปาฏิโมกข์ หรือโอวาท 3 คือ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เรียกว่า เป็นคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่ว่าได้ โอวาท 3 นี้เป็นพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอรหันต์ 1,250 รูป ที่มาชุมนุมกันโดยมิได้นัดหมาย ณ พระเวฬุวนาราม ในวันเพ็ญ เดือน 3 (วันมาฆบูชา) ในครั้งนั้นพระพุทธองค์ ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ โดยตรัสเป็นพระคาถา รวม 3 พระคาถา ซึ่งโอวาทปาฏิโมกข์ หมายถึง หลักคำสอน คำสำคัญของพระพุทธศาสนาอันเป็นไปเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆในชีวิตเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น หรือ คำสอนอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา หลักธรรมประกอบด้วย หลักการ 3, อุดมการณ์ 4, วิธีการ 6, ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ (พุทธทาสภิกขุ, 2528 : 71)

หลักการ 3

1. การไม่ทำบาปทั้งปวง ได้แก่ การงดเว้น การลด การเลิก ทำบาปทั้งปวง ซึ่งได้แก่ อกุศลกรรม 10 ทางแห่งความชั่ว มี 10 ประการอันเป็นความชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ ความชั่วทางกาย ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การประพฤตินอกใจ ความชั่วทางวาจา ได้แก่ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดเพ้อเจ้อ ความชั่วทางใจ ได้แก่ การอยากได้สมบัติของผู้อื่น การผูกพยาบาท และความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

2. การยังกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ การกระทำตามกรรมบท ๑๐ เป็นแบบอย่างของการทำฝ่ายดีมี ๑๐ อย่าง อันเป็นความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจการทำความดีทางกาย ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ทาร้าย เบียดเบียนผู้อื่น มีแต่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้มาเป็นของตน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการไม่ประพฤตินอกใจ การทำความดีทางวาจา ได้แก่ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ พูดแต่ความจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำให้เกิดความสามัคคีและพูดถูกกาลเทศะ การทำความดีทางใจ ได้แก่ การไม่โลภอยากได้ของของผู้อื่น มีแต่คิดเสียสละการไม่ผูกอาฆาต พยาบาทมีแต่คิดเมตตาและปรารถนาดีและมีความเห็นความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

3. การทำจิตใจให้ผ่องใส ได้แก่ การทำจิตของตนให้ผ่องใส ปราศจากนิวรณ์ ซึ่งเป็นเครื่องขัดขวางจิตไม่ให้เข้าถึงความสงบ มี 5 ประการ ได้แก่

1. ความพอใจในกาม (กามฉันทะ)
2. ความอาฆาตพยาบาท (พยาบาท)
3. ความหดหู่ท้อแท้ ง่วงเหงาหาวนอน (ถีนะมิทตะ)
4. ความฟุ้งซ่าน รำคาญ (อุทธัจจะกุกกุจจะ) และ
5. ความลังเลสงสัย (วิจิกิจฉา) เช่น สงสัยในการทำความดี ความชั่วว่ามีผลจริงหรือไม่

อุดมการณ์ 4

1. ความอดทน ได้แก่ ความอดกลั้น ไม่ทำบาปทั้งทางกาย วาจา ใจ
2. ความไม่เบียดเบียน ได้แก่ การงดเว้นจากการทำร้ายรบกวน หรือ เบียดเบียนผู้อื่น
3. ความไม่สงบ ได้แก่ ปฏิบัติตนให้สงบทั้งทางกาย วาจา และทางใจ
4. นิพพาน ได้แก่ การดับทุกข์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นได้จากการดำเนิน

ชีวิตตามรรคมีองค์ 8

วิธีการ 6

1. ไม่ว่าร้าย ได้แก่ ไม่กล่าวให้ร้ายหรือ กล่าวโจมตีใคร
2. ไม่ทำร้าย ได้แก่ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
3. สำรวมในปาฏิโมกข์ ได้แก่ ความเคารพพระเบญจวินัย กฏ กติกา กฎหมายรวมทั้งขนบธรรมเนียม

ประเพณีอันดีงามของสังคม

4. รู้จักประมาณ ได้แก่ รู้จักความพอดีในการบริโภคอาหาร หรือการใช้สอยสิ่งต่างๆ
5. อยู่ในสถานที่ที่สงัด ได้แก่ อยู่ในสถานที่มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม
6. ผีกหัดจิตใจให้สงบ ได้แก่ ผีกหัดชำระจิตให้สงบมีสุขภาพคุณภาพและประสิทธิภาพที่ดี

สรุปว่า โอวาทปาฏิโมกข์เป็นหัวใจของคำสอนของพุทธศาสนา เมื่อเปรียบเทียบกับไตรสิกขา “ข้อพึงปฏิบัติ 3 อย่าง” ได้ดังนี้

1. อริสัสสิกขา ปรับเข้าได้กับการไม่ทำบาปทั้งปวง คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝีกอบรมในทางความประพฤติ (กาย วาจา ใจ) อย่างสูง

2. อริจิตสิกขา ปรับเข้าได้กับการยังกุศลให้ถึงพร้อม คือ ข้อปฏิบัติสำหรับอบรมจิต เพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง

3. อริปัญญาสิกขา ปรับเข้าได้กับการทำจิตให้ผ่องใส คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการฝีกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง (รู้แจ้งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา)

3.2 ไตรสิกขาตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ (สะอาด สว่าง สงบ)

พุทธทาสภิกขุได้ประยุกต์หลักไตรสิกขาไปสู่การปฏิบัติและการเรียนรู้ชีวิตด้วยหลัก 3 ส. คือ สะอาด สว่าง สงบ จะทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากพันธนาการแห่งปัญญา และสามารถบรรลุเป้าหมายการปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตามแนวทางพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงในเรื่อง สะอาด สว่าง สงบ เพื่อปฏิบัติตนให้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ในหัวใจของเรา จะทำให้พบกับชีวิตจริง การทำความเข้าใจธรรม เรื่อง สะอาด สว่าง สงบ เป็นการบริหารตนอย่างหนึ่งที่มีมุ่งไปสู่เป้าหมายให้ทุกสิ่งอยู่เหนือปัญหา เหนือทุกข์ เลิกเป็นทาสความอยากอีกต่อไป ซึ่งเป็นโลกุตตรธรรม

การประยุกต์ธรรมะ เรื่อง สะอาด สว่าง สงบ มาใช้ในการบริหารงานก็เช่นกัน ที่มีมุ่งไปสู่เป้าหมาย หลุดพ้นจากปัญหาทางโลกแห่งธุรกิจแห่งอาชีพการงาน เลิกเป็นทาสสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อการทำงานที่เป็นบริโภคนิยม เลิกเป็นทาสต่อความอยากหรือกิจกรรมอันไร้สาระที่ไม่เป็นการเพิ่มมูลค่าทางด้านการผลิตและบริการอันเป็นโลกียธรรม ซึ่งนักธุรกิจ นักบริหารควรที่จะแสวงหาที่จะบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณค่าทุกขั้นตอน การบริหารงานทุกขั้นตอน ทั้งในด้านวัตถุและด้านจิตใจของคน

แนวทางปฏิบัติของท่านพุทธทาสภิกขุด้าน สะอาด สว่าง สงบ มีดังนี้

สะอาด หมายถึง ไม่สกปรกด้วยกิเลส สว่าง หมายถึง ไม่มีดด้วยโมหะ หรืออวิชชา หรือจิตไม่มีด สงบ หมายถึง ไม่มีการปรุงแต่ง ไม่มีอะไรมากระตุ้นปรุงแต่งหากนำมาเปรียบเทียบกับไตรสิกขาจะได้ว่า

สะอาด ด้วยศีล คือ ทำความสะอาดจิตใจด้วยการรักษาศีล สว่าง ด้วยปัญญา คือ การทำความรู้ให้แจ้งด้วยการภาวนา

สงบ ด้วยสมาธิ คือ การทำจิตให้สงบด้วยการเจริญสมาธิ โดยพยายามตัดสังขารออกไปจากจิตใจ (สังขาร คือ จิตที่ปรุงแต่ง ว่าดี-เลว)

การฝึกตน บริหารตน จะใช้หลัก 3 ป คือ ปริยัติ (ความรู้) ปฏิบัติ (ทำตามที่รู้) และปฏิเวธ (ประเมินผลและแก้ไขปรับปรุง) ในแต่ละขั้นตอนของสะอาด สว่าง สงบ ด้วย บางท่านได้กล่าว 3 ส. อันตราย ต่อพระสงฆ์ มีดังนี้

สมณะ คือ ไม่สามารถรักษาศีลแห่งพระสงฆ์ไว้ได้

สตางค์ คือ ยุ่งเกี่ยวกับเงินตราจนเกิดความโลภแล้วทำให้เสียพระ

สตรี คือ ยุ่งเกี่ยวกับสตรีจนถึงขั้นปาราชิก หรือโลกติเตียน

ตามแนวท่านพุทธทาสจะกล่าวถึง สะอาด สว่าง สงบ เป็นขั้นตอนดังนี้ คือ

ปฏิบัติตนด้านสะอาด สว่าง สงบ ที่สูงขึ้นเรื่อยๆด้วย ปริยัติ-ปฏิบัติ-ปฏิเวธ จากนั้นจะพบว่าที่พึ่งอันเป็นสรณะ ไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย หรือไสยศาสตร์ หรือโชคชะตา แต่เป็นพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ที่ควรมานั่งในหัวใจเราเป็นสรณะ จากนั้นจะพบชีวิตจริงแห่งธรรมะ ทำให้ทราบว่าจะอะไรคือชีวิตที่แท้จริง จากการฝึกปฏิบัติไปเรื่อยๆจะพบภาวะจิตที่ได้รับการอบรมถึงที่สุด เกิดภาวะจิตว่างที่ปราศจากหรือหลุดพ้นกิเลส ตัณหา ไม่เป็นทาสของความอยากอีกต่อไป เป็นอิสระต่อความอยากที่ไร้ประโยชน์ ไร้สาระ รู้สึกความเป็นเช่นนั้นเอง (ตถตา) จิตที่พัฒนาขึ้นจะเกิดภาวะอยู่เหนือปัญหา เหนือทุกข์ เนื่องจากเป็นอิสระต่อทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นบุญหรือบาป หรือสิ่งที่เบียดเบียนชีวิตที่เป็นอยู่ หลังจากนั้นก็จะเป็ชีวิตที่ไม่มีปัญหาหรือทุกข์อีกต่อไป (สมหวัง วิทยาปัญญานนท์, 2544 : 77-79)

จากการศึกษาเรื่องหลักไตรสิกขาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแล้ว สรุปความหมายและประเภทของไตรสิกขา ได้ดังนี้ 1) ความหมายของไตรสิกขา มี 2 ความหมาย คือ (1) ความหมายตามคัมภีร์พระไตรปิฎก หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา 3 อย่าง ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เรียกกันง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา (2) ความหมายที่เชื่อมโยงกับจุดมุ่งหมาย หมายถึง การฝึกปรือความประพฤติ การฝึกปรือจิต และการฝึกปรือปัญญา ชนิดที่ทำให้แก้ปัญหามนุษย์ได้ เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ นำไปสู่ความสุขและความเป็นอิสระแท้จริง 2) ประเภทของไตรสิกขา ที่ได้นำเสนอในหัวข้อนี้ มีการจัดอยู่ 3 ประเภท คือ (1) จัดประเภทตามหลักสิกขา 3 หรือไตรสิกขา (2) จัดประเภทโดยนำเนื้อหาหมวดมรรคมีองค์ 8 มาสังเคราะห์ และ (3) จัดประเภทตามหลักขั้น หรือธรรมชั้น 3

สรุปความสำคัญของหลักไตรสิกขาได้ดังนี้ คือ หลักไตรสิกขาเป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ เป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ มีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาสาระสำคัญของหลักไตรสิกขาสรุปล คือหลักปฏิบัติที่ต้องศึกษา 3 อย่าง ได้แก่ 1) อธิศีลสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของศีล 2) อธิจิตตสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของ จิตใจหรือสมาธิ และ 3) อธิปัญญาสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของปัญญา มักเรียกกันง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า ไตรสิกขาเป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอภาย กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระนิพพานอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน

ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มีใช้การปรนเปรอตนด้วยกามสุขและการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิบัติต่อกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา สมาธิเป็นปฏิบัติต่อกิเลสที่กลุ่มมัจฉิต และปัญญาเป็นปฏิบัติต่ออนุสัยที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะผู้มีความบริบูรณ์ด้วยศีล ได้แก่ พระโสดาบัน และพระสกทาคามี, บริบูรณ์ด้วยสมาธิ ได้แก่ พระอนาคามี และบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้ องค์กรธรรมทั้ง 3 ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษอันหายากในบุคคลทั่วไป

การใช้หลักไตรสิกขาในสมัยพุทธกาลนั้นมีการจัดบุคคลผู้ศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มบรรพชิตหรือกลุ่มนักรบ 2) กลุ่มคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน ทั้งสองกลุ่มนี้รวมเรียกว่าพุทธบริษัท อันได้แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา กลุ่มบรรพชิตจะได้อบรมฝ่ายบัพญญัตติหรือข้อศึกษาที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์สำหรับป้องกันความประพฤติเสียหายและให้ถือสิกขาฝ่ายอภิสมาจารยศึกษศึกษา ส่วนฝ่ายคฤหัสถ์จะได้ศึกษาเกี่ยวกับ ศีล 5 หรือ ศีล 8 เพื่อให้มีพื้นฐานของการดำเนินชีวิต ให้มีศรัทธาและเลื่อมใสเคารพในพระรัตนตรัย

หลักไตรสิกขานั้นได้มีการพัฒนาเป็นลำดับ จากอดีตในสมัยพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน เริ่มจากโอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่าด้วยการไม่ทำบาปทั้งปวง ยังกุศลให้ถึงพร้อม และทำจิตให้ผ่องใส นั่นก็คือ ศีล สมาธิ และปัญญาของหลักไตรสิกขานั้นเอง ต่อมาพุทธทาสภิกขุได้นำหลักไตรสิกขาเข้าสู่กระบวนการพัฒนามนุษย์ โดยใช้หลัก 3 ส. คือ สะอาด สว่าง สงบ และในปัจจุบันได้มีการกำหนดหลักไตรสิกขาไว้ในแผนการศึกษาของชาติ โดยกำหนดให้ผู้เรียน มีคุณลักษณะ เก่ง ดี มีความสุข ซึ่งทั้งหมดทั้งมวลรวมอยู่ในหลักไตรสิกขาทั้งสิ้น

3. กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาบุคคล

3.1 กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

การศึกษาหรือกระบวนการเรียนรู้เป็นสาระของการปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาและการปฏิบัตินั้นท่านเรียกว่าสิกขา อันได้แก่ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์มีขอบเขตครอบคลุมมรรคทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคไปใช้อย่างหมดล้นจบบริบูรณ์จึงเป็นหมวดธรรมมาตรฐานสำหรับแสดงหลักการปฏิบัติธรรมและมักใช้เป็นแม่บทในการบรรยายวิธีปฏิบัติธรรม (พระราชนิพนธ์ ประยุทธ์ ปยุตโต), 2529 : 231)

3.2 การประยุกต์กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาบุคคล

กระบวนการของการศึกษาบวรฐานของไตรสิกขา ได้แก่ สัมมาทิฐิเป็นแกนนำและเป็นฐาน แล้วกระบวนการพัฒนาให้เกิดภายในตัวบุคคลที่ยังไม่รู้เรียนให้รู้ เมื่อรู้แล้วยังไม่เข้าใจ พิจารณาให้เข้าใจ เมื่อพิจารณาให้เข้าใจก็ดำเนินไปได้ กระบวนการศึกษานี้แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ เรียกว่า ไตรสิกขา ดังนี้

1) การฝึกฝนอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางวาจาและอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา เรียกกันง่าย ๆ ว่าศีล

2) การฝึกอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริม คุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพจิต เรียกว่า อธิจิตสิกขา เรียกกันง่าย ๆ ว่าสมาธิ

3) การฝึกอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ทำให้แก้ปัญหาไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระ ผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา เรียกกันง่าย ๆ ว่า ปัญญา

หลักการศึกษานี้ จัดวางขึ้นโดยอาศัยหลักปฏิบัติที่เรียกว่า วิธีแก้ปัญหของ อารยชนเป็นพื้นฐาน วิธีแก้ปัญหแบบอารยธรรมนี้ เรียกตามคำบาลีว่า อริยมรรค แปลว่าทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ที่ทำให้

เป็นอริยชนหรือวิถีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐหรือมีมรรคนี้มีองค์ประกอบที่เป็นเนื้อหาหรือรายละเอียดของการปฏิบัติ 8 ประการ คือ

1) ทศนะ คือ ความคิดเห็น แนวความคิด ความเชื่อถือ ทศนคติ ค่านิยมต่าง ๆ ที่ตั้งงามถูกต้องมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยสอดคล้องกับความเป็นจริงหรือตรงตามสภาวะเรียกว่าสัมมาทิฐิ

2) ความคิด คือ ความดำริตริตตรง หรือคิดการต่าง ๆ ที่ไม่เป็นไปเพื่อเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่เศร้าหมองขุ่นมัว เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ประโยชน์สุข เช่น คิดไปในทางเสียสละ หวังดี มีไมตรีช่วยเหลือเกื้อกูล และความคิดที่บริสุทธิ์ อิงสัจจะ อิงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความเห็นแก่ตัว ความคิดจะได้จะเอา หรือความเครียดแค้น ชิงชัง มุ่งทำลาย เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ

3) การพูด คือ การแสดงออกทางวาจา ที่สุจริต ไม่ทำร้ายผู้อื่น ตรงความเป็นจริง การโกหก หลอกลวงไม่ส่อเสียด ไม่ให้ร้ายป้ายสีไม่หยาบคาย ไม่เหลวไหล ไม่เพ้อเจ้อเลื่อนลอย แต่สุภาพนุ่มนวลชวนให้เกิดไมตรีสามัคคีกัน ถ้อยคำที่มีเหตุผล เป็นไปในทางสร้างสรรค์ก่อประโยชน์ เรียกว่า สัมมาวาจา

4) การกระทำดี สุจริต เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน สร้างสรรค์สามัคคีที่ตั้งงาม ทำให้อยู่ด้วยกันด้วยดี ทำให้สังคมสงบสุข คือ การกระทำหรือทำการต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเป็นไปเพื่อการทำลายชีวิต ร่างกาย การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น การล่วงละเมิดสิทธิในคุ้มครองหรือของรักของหวงแหนของผู้อื่นเรียกว่า สัมมากรรมันตะ

5) การประกอบอาชีพที่สุจริตไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่นเรียกว่า สัมมาอาชีวะ

6) การเพียรพยายามในทางที่ตั้งงามชอบธรรม คือเพียรหลีกเลี่ยงป้องกันสิ่งชั่วร้ายอกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรละเลิกกำจัดสิ่งที่ชั่วร้ายอกุศลธรรมเกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างสรรค์สิ่งที่ตั้งงามหรืออกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรส่งเสริมพัฒนาสิ่งที่ตั้งงามหรืออกุศลที่เกิดขึ้นมีแล้วให้เพิ่มพูนเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนเพียบพร้อมไพบุลย์ เรียกว่า สัมมาวายามะ

7) การมีสติกำกับตัว คุมใจไว้ให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องทำในเวลาอันนั้น ๆ ใจอยู่กับจิต จิตอยู่กับงาน ระลึกได้ถึงสิ่งที่ตั้งงามสิ่งที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์หรือธรรมที่ต้องใช้ในเรื่อนั้น ๆ เวลานั้น ๆ ไม่หลงไหลเลื่อนลอย ไม่ละเลยหรือปล่อยตัวเผอเรอโดยเฉพาะสติที่กำกับทันต่อพฤติกรรมของร่างกาย ความรู้สึกสภาพจิตใจและความนึกคิดของตนไม่ปล่อยให้อารมณ์เฝ้ายวนหรือยั่วยุมาฉุดมากระชาก ให้หลุดเลื่อนลอยไปเสียเรียกว่า สัมมาสติ

8) ความมีจิตตั้งมั่น จิตใจดำเนินอยู่ในกิจในงานหรือในสิ่งที่กำหนด (อารมณ์) ได้สมำเสมอแน่วแน่เป็นอันหนึ่งอันเดียว สงบ ไม่ฟุ้งซ่านไม่วอกแวกหวั่นไหว บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว นุ่มนวลอ่อนคลายไม่เคียดกระด้าง เข้มแข็งเอางาน ไม่หดหู่ท้อแท้ พร้อมทั้งจะใช้งานทางปัญญาอย่างได้ผลดี เรียกว่า สัมมาสมาธิ

3.3 ระบบการศึกษาพัฒนาบุคคลตามหลักไตรสิกขา

ในระบบการดำเนินชีวิต 3 ด้านที่กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อศึกษาฝึกชีวิต 3 ด้านนั้นไปแค่นั้นก็เป็นอยู่ดำเนินชีวิตที่ดีได้เท่านั้น ฝึกอย่างไร ก็ได้เท่านั้น หรือศึกษาอย่างไรก็ได้มรรคอย่างนั้น สิกขา คือการศึกษาที่ฝึกอบรมพัฒนาชีวิต 3 ด้าน นั้นมีดังนี้ (วิทยา ทองดี และสมเดช นามเกต, 2556 : 161-173)

1) การฝึกศึกษาด้านสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ เพื่อนมนุษย์ตลอดจนสรรพสัตว์ หรือสิ่งแวดล้อมทางวัตถุก็ตาม ด้วยอินทรีย์ (เช่น ตา หู) หรือด้วยร่างกาย วาจาก็ตาม เรียกว่าศีล (เรียกเต็มว่า อธิศีลสิกขา)

2) การฝึกศึกษาด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ (เรียกเต็มว่า อธิจิตสิกขา)

3) การฝึกศึกษาด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา (เรียกเต็มว่า อธิปัญญาสิกขา)

รวมความว่าการฝึกศึกษานั้น มี 3 อย่าง เรียกว่า ศึกษา 3 หรือไตรศึกษา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งพูดถ้อยคำของคนยุคปัจจุบันว่า เป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีคุณภาพ เมื่อมองแง่ของศึกษา 3 จะเห็นความหมายของศึกษาแต่ละอย่าง ดังนี้

1. ศีล คือ ศึกษาหรือการศึกษาที่ฝึกในด้านสัมพันธ์ติดต่อกับปฏิบัติจัดการกับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัตถุและทางสังคม ด้วยอินทรีย์ต่างๆ และด้วยพฤติกรรมทางกาย-วาจาพูดอีกอย่างหนึ่งว่า การมีวิถีชีวิตที่ปลอดภัยไร้การเบียดเบียน หรือการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลแก่สังคม และโลก

2. สมาธิ คือ ศึกษาหรือการศึกษาที่ฝึกในด้านจิต ได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติ ต่าง ๆ ของจิตทั้งในด้านคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความมีไมตรี ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู

ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ความขยัน ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความมีปิติ อิมใจ ความมีปราโมทย์ร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ พุดสัน ๆ ว่าพัฒนาคุณภาพสมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

3. ปัญญา คือ การศึกษาหรือการศึกษาที่ฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อที่มีเหตุผล ความเห็นที่เข้าแนวทางของความเป็นจริง การรู้จักหาความ การรู้จักคิดพิจารณา การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ทดลอง ตรวจสอบ ความรู้เข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การเข้าถึงความจริง การนำความรู้มาใช้แก้ไข ปัญหา และคิดการต่าง ๆ ในทางเกื้อกูลสร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้ตามที่มันเป็น ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นเท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดภัย ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพ

หลักทั้ง 3 ประการแห่งไตรศึกษา ที่กล่าวมานี้ เป็นการศึกษาที่จะให้มีชีวิตที่ดีงามเป็นศึกษาชีวิตที่ดีงามเกิดจากการศึกษานั้น เป็นมรรคระบบแห่งศึกษา เริ่มด้วยจัดปรับพื้นที่ให้พร้อมที่จะทำงานฝึกศึกษา ไตรศึกษา เป็นการศึกษา 3 ด้าน ที่พัฒนาชีวิตไปทั้งระบบ แต่ถ้ามองหายาบ ๆ เป็นภาพใหญ่ก็มองเห็นเป็นการฝึกศึกษาที่ดำเนินไปใน 3 ด้าน/ขั้นตอนตามลำดับ (มองได้ทั้งในแง่ประสานกันและเป็นปัจจัยต่อกัน)

4. บทสรุป

1. สรุปหลักไตรศึกษาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาเรื่องหลักไตรศึกษาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแล้ว สรุปความสำคัญของหลักไตรศึกษาสรุปได้ว่า หลักไตรศึกษาเป็นที่หลอมรวมศึกษาบทในพระปาฏิโมกข์ เป็นศึกษาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ มีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา

สาระสำคัญของหลักไตรศึกษาสรุป คือหลักปฏิบัติที่ต้องศึกษา 3 อย่าง ได้แก่ 1) อธิศีลศึกษา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของศีล 2) อธิจิตตศึกษา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของ จิตใจ หรือสมาธิ และ 3) อธิปัญญาศึกษา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของปัญญา มักเรียกกันง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

หลักไตรศึกษานั้นได้มีการพัฒนามาเป็นลำดับ จากอดีตในสมัยพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน เริ่มจากโอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่าด้วยการไม่ทำบาปทั้งปวง ยังกุศลให้ถึงพร้อม และทำจิตให้ผ่องใส นั่นก็คือ ศีล สมาธิ และปัญญาของหลักไตรศึกษานั้นเอง ต่อมาพุทธทาสภิกขุได้นำหลักไตรศึกษาเข้าสู่กระบวนการพัฒนามนุษย์ โดยใช้หลัก 3 ส. คือ สะอาด สว่าง สงบ และในปัจจุบันได้มีการกำหนดหลักไตรศึกษาไว้ในแผนการศึกษาของชาติ โดยกำหนดให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ เก่ง ดี มีความสุข ซึ่งทั้งหมดทั้งมวลรวมอยู่ในหลักไตรศึกษาทั้งสิ้น

2. สรุปกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาบุคคล

จุดหมายของการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนา สูงสุดอยู่ที่ปัญญา กล่าวคือ ปัญญาที่รู้เท่าทันสิ่งทั้งปวงตามธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องเรียนรู้ที่จะฝึกฝนควบคุมระมัดระวังตนให้รู้เท่าทันเมื่อ ตาเห็นรูป จมูกได้กลิ่น หูได้ยินเสียง ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัส ใจรับรู้อารมณ์ ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองภายในขอบเขตของสิ่งที่ได้เรียนรู้ นั่นๆ สามารถที่จะดำเนินชีวิตให้ถูกต้องดีงาม แก้ปัญหาในชีวิตและดับทุกข์ได้ กระบวนการเรียนรู้ในพุทธศาสนานี้ เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญา ซึ่งครูผู้สอนถือเป็นบุคคลสำคัญที่ต้องจัดสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ และฝึกฝนวิธีการคิดโดยแยกคายนนำไปสู่การปฏิบัติ โดยใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาให้ครบทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องมีการรับรู้ ซึ่งการรับรู้เกิดจากองค์ประกอบ คือ อายตนะภายในกระทบกับอายตนะภายนอก เกิดเป็นวิญญาณ หรือเกิดเป็นความรู้แจ้งอารมณ์ในแต่ละอายตนะ เมื่อองค์ประกอบดังกล่าวประจวบเข้าพร้อมกันจะเกิดเป็นผัสสะหรือการรับรู้ ผัสสะจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา เมื่อเกิดผัสสะแล้วเวทนาจะเกิดขึ้นตามมา ถ้าจิตไม่มีกิเลสจะเป็นการรับรู้โลกตามธรรมชาติ คือ การรับรู้สิ่งทั้งหลายที่ปรากฏกับจิตตรงตามความเป็นจริง แต่ถ้าจิตประกอบด้วย ตัณหา มานะ ทิฐิ สัญญาจะปรุงแต่งให้เป็นบุคคล ตัวตน เราเขา สัญญาในขั้นนี้จะเป็น ปัญญาสัญญา เป็นสัญญาที่เนื่องจากสังขาร ซึ่งปรุงแต่งภาพอารมณ์ให้ออกมาในแง่มุมต่างๆ มากมายทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลตามโลกแห่งประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ทำให้ไม่สามารถมองเห็นสิ่งทั้งหลายตรงตามความเป็นจริง ก่อให้เกิดปัญหามากมายในชีวิต เป็นช่องทางการรับรู้แบบเสพรสเสียโยก

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาต่อการพัฒนาบุคคล สรุปได้ว่าการศึกษาคือเป็นรากฐานของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การศึกษาเป็นสาระของการปฏิบัติทั้งหมดของพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติที่น่านเรียกว่าสิกขา อันได้แก่ไตรสิกขา คือ 1) ศีล เป็นการฝึกฝนด้านพฤติกรรม ด้านกาย ด้านวาจา และด้านจิตใจ ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบมีระเบียบวินัยทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม 2) สมาธิ เป็นการฝึกด้านคุณธรรม เป็นบุคคลที่มีความเข้มแข็งมั่นคง ขยันหมั่นเพียรอดทนมีความซื่อสัตย์ มีเมตตา กรุณา เสียสละและกตัญญู เป็นบุคคลที่มีความสุขสดชื่นแจ่มใส จิตใจร่าเริง 3) ปัญญา เป็นการพัฒนาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในศิลปะวิทยาการงานอาชีพของตน และมีระดับที่สูงขึ้น คือ ปัญญาที่รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต รู้ทางเสื่อมทางเจริญและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

การเริ่มเข้าสู่การพัฒนาตนตามหลักอริยมรรคนั้น ต้องเริ่มที่สัมมาทิฐีก่อน แม้หลักธรรมหมวดอื่นๆ ก็จะเริ่มต้นจากสัมมาทิฐิ คือความเห็นถูกต้องชอบธรรม มีความศรัทธาในเบื้องต้น แล้วจากนั้นก็ให้อุบายธรรมหมวดอื่นต่อไป อริยมรรคมีองค์ 8 ในการพัฒนาตน คือ 1) สัมมาทิฐิ คือเห็นความเชื่อความเข้าใจตามทำนองคลองธรรม 2) สัมมาสังกัปปะ คือความคิดความเข้าใจ ความดำริชอบ 3) สัมมาวาจา คือการใช้คำพูดที่ถูกต้องเหมาะสม สรรวมระวัง 4) สัมมากัมมันตะ คือการกระทำในทางที่ชอบ 5) สัมมาอาชีวะ คือการหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ถูกต้องและสุจริต 6) สัมมาวายามะ คือมีความเพียรชอบ มีความเพียรพยายามในทางที่ถูกที่ควร 7) สัมมาสติ คือการคุมใจไว้กับจิต คุมจิตไว้กับสิ่งที่ถูกต้อง 8) สัมมาสมาธิ คือมีจิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์หนึ่งเดียวอย่างมั่นคง

การนำกระบวนการเรียนรู้ในพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาบุคคลนั้น ไม่ว่าจะเป็นหลักธรรมข้อใด ผู้รับการพัฒนา จะต้องเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ในฐานะที่เป็นผู้เลื่อมใสศรัทธาและสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นแก่ตน ต้องเป็นผู้มีส่วนร่วม เป็นผู้ได้กระทำและปฏิบัติเองให้มากที่สุด เพราะเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการ ทำให้บุคคลเกิดการพัฒนาแบบองค์รวมอย่างมีคุณภาพทั้งกายและจิต มีระเบียบในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมในสังคมอย่างเกื้อกูล พัฒนาจิตให้มีคุณภาพ มีสุขภาพจิตที่สุขสงบ เข้าใจตระหนักรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และจะต้อง

มีการวัดผลประเมินผล ของการพัฒนา 4 ด้านคือด้านกาย ด้านศีล ด้านจิต และด้านปัญญา มีเป้าหมายสุดท้าย คือ คุณภาพชีวิตที่มีคุณค่า ต่อตนเอง ต่อสังคมและประเทศชาติ นั่นคือชีวิตที่พัฒนาแล้วอุดมไปด้วยศีล สมาธิ และปัญญาอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- จิรภัทร แก้วกู่ และวีรพันธ์ มาทพูล. (2555). **พุทธวิธีการสอน**. การสอนตามหลักไตรสิกขาอริยสัจ และอนุปุป พิกถา, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2528). **ธรรมในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์.
- พระราชวรมนี (ประยูรค์ ปยุตโต). (2529). **พุทธวิธีการสอน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2541). **ขอบฟ้าแห่งความรู้**. กรุงเทพมหานคร: กรมสามัญศึกษา.กระทรวงศึกษาธิการ.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) **พระไตรปิฎกภาษาไทย**.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทยา ทองดี. (2555). **มนุษย์กับกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสนา**.วารสารบัณฑิตศึกษาปริทัศน์ วิทยาเขตขอนแก่น ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 กันยายน –ธันวาคม.
- วิทยา ทองดี และสมเดช นามเกตุ. (2556). **พุทธปรัชญาการศึกษา**.พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมจินตนา ภักดิ์ศรีวงศ์. (2538). **หัวใจของการศึกษาศาสนาต้องเป็นรากฐาน**. กรุงเทพมหานคร : กรมสามัญศึกษา. กระทรวงศึกษาธิการ.
- สมหวัง วิทยาปัญญานนท์. (2544). **บริหารงานด้วยความสะอาด สว่าง สงบ**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์.

การประยุกต์หลักขันติธรรมเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุข An Application of Khanti Dhamma to Strengthening Social Peace

พระมหาคำพันธ์ ญาณชโย

Phramahakumphan Rananchayo

อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการเชิงพุทธ
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Ratchaburi Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

pramahakumphan@gmail.com

ดร.มนตรี วรรณทรัพย์

Dr.Montree Worapattharasap

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Ratchaburi Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

papamontree@gmail.com

บทคัดย่อ

ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้นทางกาย ทางใจ ไม่ประพฤติกว้างละเมิดและแสดงกิริยาที่เหมาะสม ขันตินับเป็นคุณธรรมสำคัญที่บุคคลควรนำมาประพฤติเพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งามประเภทของขันติธรรมมี 4 อย่างคือ ความอดทนต่อความลำบาก ความอดทนต่อทุกขเวทนา ความอดทนต่อความเจ็บใจ ความอดทนต่ออำนาจกิเลส ขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรมสนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย ขันตินับเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนในการดำรงชีวิตของบุคคลให้ประสบกับสิ่งที่ตั้งาม ดังที่ผู้วิจัยได้จำแนกขันติไว้ 2 ลักษณะ คือ ขันติสำหรับการดำรงชีวิตประจำวันและขันติสำหรับการพัฒนาตนไปสู่ความตั้งาม เพราะการประพฤติขันติย่อมแสดงอาการอดทน อดกลั้นเพื่องดเว้นจากการเบียดเบียน งดเว้นจากการประพฤติชั่ว ทางกาย ทางวาจา ควบคุมกาย วาจาให้เรียบร้อย ผู้ประพฤติขันติจึงรักษาศีล รักษาความปกติเอาไว้ได้ ขันติ จึงมีลักษณะเป็นทั้งคุณธรรมและศีลธรรม

การประยุกต์หลักขันติธรรมในครอบครัวควรยึดหลักประกัน 5 ประการของเบญจศีล-เบญจธรรม คือ หลักประกันร่างกาย หลักประกันทรัพย์สิน หลักประกันครอบครัว หลักประกันสังคมและหลักประกันตนเอง 5 ข้อนี้เป็นกฎระเบียบและเป็นหลักประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคน ขันติธรรมในการประกอบอาชีพ คือการประกอบสัมมาอาชีพ ด้วยการเลี้ยงชีพชอบทางกายทางวาจาและทางใจอย่างมีความอดทนดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถ ขันติธรรมในการบริหารประเทศ การนำหลักขันติธรรมมาใช้บริหารตนตามแนวแห่งสี่ปฐิสธรรม 7 การบริหารคนโดยการบริหารตามแนวทางแห่งพละ 4 และการบริหารงานตามแนวทางแห่งอิทธิบาท 4 นอกจากนี้การใช้หลักขันติธรรมในการฟัง การคิด และการอบรมอย่างมีความอดทน นั้นจะทำให้เกิดปัญญา เมื่อนำหลักขันติธรรมมาเสริมสร้างครอบครัวและสังคมมาใช้ร่วมกับหลักพุทธธรรมในการบริหารประเทศแล้วจะทำให้เกิดความสุขสงบในประเทศได้

คำสำคัญ : การประยุกต์หลักขันติธรรม, การเสริมสร้าง, สังคมสันติสุข

Abstract

Khanti means patience, bodily and mindful tolerance, not behaving in any violation and the expressions of proper manners. Khanti is an important virtue that people should have for their behaviors in attaining good aims. There are 4 types of Khanti-Dhamma, i.e., the patience towards difficulties, towards suffering, towards resentment and towards the power of desires, respectively. The researcher divides Khanti in the aspect of the virtue promoting and supporting the living of a person forecountering the good things into 2 characteristics of which one for leading daily life, and the other for self-developing for the good things. Khanti is both virtue and morality because behaviors with it show the characteristics of patience and tolerance on restraining from exploitation; restraining from doing evils through body and speech; controlling for nice manner and speech. Ones who behave Khanti therefore can observe precepts; hence, Khanti is characterized both virtue and morality

The application of Khanti-Dhamma in families should hold on to each of 5 principles of Pañcasila and Pañcadhamma which are the guarantees of body, property, family, society and self. These 5 guarantees are the basic rules and behavioral principle of practice for every human being. Khanti-Dhamma in having the right occupation is the practice of Sammaajiva with patience through body and speech in leading life according to Kusalakammampatha. In governing the country, Khanti-Dhamma can be used to develop oneself in accordance with the Seven Sappurisadhamma; in human management, it can be used along with the Four Bala; and in work management, it can be used with the Four Iddhipada. Moreover, Khanti-Dhamma being used in listening, thinking and training with patience will lead to wisdom. Upon using Khanti-Dhamma to reinforce families and society together with Buddhaddhamma in governing the country, peaceful happiness can arise

Key words : An Application of Khanti Dhamma, Strengthening, Social Peace

1. บทนำ

มนุษย์มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องอยู่ด้วยกันเป็นหมู่คณะมนุษย์ต่างจักสัตว์อื่นเพราะรู้จักไตร่ตรองด้านหลักแห่งเหตุผลด้วยสติสัมปชัญญะและมีอิทธิพลที่ลึกซึ้งกับองค์ประกอบต่างๆ มีจิตสำนึกรับผิดชอบชีวิต ใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ แต่ถ้าใช้ชีวิตไม่สอดคล้องกับธรรมชาติไม่อาจถือว่าเป็นการใช้ชีวิตที่ถูกต้อง (สมภาร พรหมทา, 2545 : 85-86) จำเป็นจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทั้งในด้านศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี เมื่ออยู่รวมกันเป็นสังคมใหญ่และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลาถ้าหากไม่สามารถจะบริหารความสัมพันธ์กันได้แล้ว ความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันก็ไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้ ถึงแม้ว่าทุกคนต่างก็มีข้อบกพร่องอยู่ก็ตามแต่ถ้าหากรู้จักหลักในการอยู่ร่วมกันพร้อมทั้งได้ปฏิบัติตามหลักการนั้นแล้วก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม กติกาในการอยู่ร่วมกันถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญ (สมภาร พรหมทา, 2548 : 524) เมื่อมีการละเมิดเกิดขึ้นจะสร้างความขัดแย้งทางสังคมและเศรษฐกิจที่ขยายวงกว้างออกไปจนเกิดความรุนแรง (D. Gopalakrishna & Amar Datt, 2011 : 62) สังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่าง

รวดเร็วในยุคนี้ ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางสังคมอย่างมากมาย มีความพยายามในทุกด้านในที่จะเอาชนะคู่แข่ง แม้วิถีทางเหล่านั้นจะเป็นวิถีทางที่ผิดก็ตาม จะเห็นได้จากพฤติกรรมของผู้มีบทบาททางการเมืองการปกครองของประเทศ ที่มักจะใช้วาจาในการใส่ร้ายป้ายสี ซึ่งกันและกัน การแย่งชิงผลประโยชน์ทางธุรกิจ การเอาเปรียบกันหรือการใช้วาจาให้หลงเชื่อ เพื่อหาประโยชน์จากผู้อื่น สังคมจึงมีแต่วิกฤตการณ์ที่มีปัญหาอย่างมากมาย (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), 2547 : 22) จนนำไปสู่ความรุนแรงตามที่ปรากฏในสังคมไทย

กระแสโลกาภิวัตน์ เข้ามาอยู่ในการรับรู้ของผู้คนในสังคมในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาโดย นำมาทั้งสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ และโทษ มาสู่สังคมไทย ขณะเดียวกันในโลกที่เชื่อมโยงคนเข้าหากัน อย่างใกล้ชิด ทำให้เป็นปัญหาที่มนุษย์ ต้องเผชิญวิกฤตการณ์ร่วมกันด้วยเรื่องการเอารัดเอาเปรียบระหว่างรัฐ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อมนุษยชาติโดยทั่วถึงกัน ในปัจจุบันสังคมไทยก็มีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นมาตลอด เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความไม่สงบจากการก่อการร้าย ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง เป็นต้น มีการเบียดเบียนที่ซับซ้อนเกิดขึ้นมากมาย ซึ่งนอกเหนือจากการเบียดเบียนระหว่างบุคคลต่อบุคคลอย่างซึ่งหน้า หรือชัดเจน ยังมีการเบียดเบียนที่เกิดขึ้นผ่านตัวกลาง เช่น สื่อ อิเลคทรอนิกส์ กลไกทางเศรษฐกิจระบบการตลาดและสถาบันในสังคม เป็นต้น (พระไพศาล วิสาโล, 2546 : 232)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติสุขที่ก่อให้เกิดสันติภาพ และมีคำสอนที่เน้นการรู้จักให้อภัยอย่างแท้จริง ให้อภัยการอดทนต่อสิ่งที่เข้ามากระทบในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับดำเนินชีวิต มีปรากฏในคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่เหล่าสาวก ตอนหนึ่งว่า “ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรมผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิตผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่เชื่อว่าเป็นสมณะ” (ที.ม. (ไทย) 10/90/50) เพราะพระพุทธศาสนา สอนให้เรามีความรัก รวมไปถึงการให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ไม่ใช่กำลังเบียดเบียนคนที่ด้อยกำลังกว่าตน รู้จักการอดทนต่อบุคคลอื่น สอดคล้องกับพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องการทำสงครามระหว่างเทพกับอสูร แก่พระภิกษุตอนหนึ่งว่า

...บุคคลใดเป็นคนแข็งแรง
อดกลั้นต่อผู้อ่อนแรงกว่าได้
ความอดกลั้นของบุคคลนั้น
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่าเป็นชั้นดีอย่างยิ่ง
เพราะว่าบุคคลผู้อ่อนแรงจำต้องอดทนอยู่เอง
กำลังของบุคคลใดไม่เข้มแข็ง
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวถึงกำลังของบุคคลนั้นว่า ไม่ใช่กำลัง
เพราะว่าไม่มีบุคคลใดกล่าวโต้ตอบบุคคลผู้มีกำลัง
และมีธรรมคุ้มครองแล้ว (ส.ส. (ไทย) 15/240/365)

จากพุทธพจน์เบื้องต้นที่ได้นำเสนอนั้นแสดงถึงการรู้จักอดกลั้นของของผู้ที่มีกำลังมากกว่าผู้ที่มีกำลังน้อยกว่า และผู้ที่มีอดทนอดกลั้นจะได้รับการสรรเสริญจากบัณฑิต และสามารถพัฒนาจิตใจของตนเองให้สูงขึ้น ดังมีเรื่องเกี่ยวกับความอดทนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่นักปราชญ์โบราณจารย์ นำมาเป็นส่วนหนึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของทศชาติชาดก เรื่อง ขันติบารมีอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ดังปรากฏในวัฒนธรรมของสังคมไทยชาวพุทธ เมื่อเกิดการปลั่งเปลว ทำผิดต่อกัน เกิดความเข้าใจผิดต่อกัน เกิดความขัดแย้งกันก็จะแสดงความรักความเมตตาและมักให้อภัยซึ่งกันและกัน ข้อนี้เป็นการแสดงออกถึงวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมคำสอนมาจากพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น พระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรม ความคิด และการประพฤติปฏิบัติดีของคนไทย การทำความดี

ต่อกันในระหว่างวงศ์ญาติมิตรสหาย เป็นคุณสำคัญที่ต้องเอาใจใส่อย่างยิ่ง สามารถสมัครสมานยึดเหนี่ยวน้ำใจให้รักใคร่กัน ให้นึกถึงกันด้วยความขอบคุณ โลกคือชุมชนที่ตั้งอยู่ด้วยสันติสุขก็เพราะอาศัย ศิล อาศัยสังคหธรรม คือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจให้รักกัน (ที.ปา. (ไทย) 11/210/170-171) ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบันและได้นำมาเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันในสังคม และหลักธรรมสำคัญที่ส่งผลให้เกิดความสันติสุขในประเทศสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

การพัฒนาคนในสังคมให้เป็นคนดี มีความคิดเห็นที่ถูกต้อง มีปัญหาพิจารณาสิ่งต่างๆในชีวิตได้อย่างดี เพื่อความสงบสุขในสังคมไทย หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเห็นว่า การที่คุณธรรมต่างๆ จะเจริญงอกงามขึ้นได้นั้น จำเป็นจะต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่ดี การจัดระเบียบสังคมให้ตั้งงามและเกื้อกูลแก่คุณธรรมด้วยเหตุนี้จึงมีหลักธรรมอยู่หลายประการที่ทำให้คนในสังคมและสภาพแวดล้อมได้รับการจัดสรรก่อให้เกิดชีวิตที่ดีร่วมกัน เพื่อให้คุณธรรมภายในเจริญงอกงาม ซึ่งการพัฒนา จิต และปัญญา นับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในชีวิต อริยสัจข้อสุดท้ายคือ มรรค เป็นการประมวลหลัก ความประพฤติปฏิบัติ หรือระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนภาคปฏิบัติที่จะช่วยให้การดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของกระบวนการธรรมที่รู้เข้าใจแล้วนั้นเป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริงในการดำเนินชีวิตของคน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2549 : 64-66)

จากข้อมูลเบื้องต้นนี้ ผู้เขียนมีความสนใจเรื่อง “การประยุกต์หลักชั้นดีธรรมเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข” เพราะเห็นว่ามีความหมายสาระสมบูรณ์ที่ควรนำมาศึกษาทั้งโดยปริยัติและปฏิบัติอีก ผู้วิจัยจึงได้เสนอหลักการและวิธีการของชั้นดีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อเป็นองค์ความรู้นำไปประยุกต์ใช้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติของคนในสังคม ประเทศชาติ แม้กระทั่งการมีสันติภาพของโลกโดยรวม และเมื่อศึกษาจนได้ข้อสรุปแล้ว ก็หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อที่ผู้สนใจจะศึกษาค้นคว้าในโอกาส และ นำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตต่อไป

๒. หลักชั้นดีธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑) ความหมายของชั้นดีธรรม

ในชั้นดีทุกะแสดงความหมายของชั้นดีไว้ว่า “ความอดทน กิริยาที่อดทนความอดกลั้นความไม่ดูร้ายความไม่เกรี้ยวกราดความเข้มแข็งแห่งจิต” (อภิ.สง. (ไทย) 34/134/337)

พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ได้แสดงความหมายของชั้นดีไว้ดังนี้ “ชั้นดีความอดทน คือทนลำบากทนตรากตรำทนเจ็บใจความหนักเอาเบาสู้อเพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งงาม” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2546 : 32)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้แสดงความหมายของชั้นดีไว้ดังนี้ “ชั้นดี, ชั้นดี น.ความอดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พอใจความอดทน (ป.ชนดี=ความอดทนเป็นบารมี 1 ในบารมี 10)” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 177-178)

เอกสารทางวิชาการที่แสดงความหมายของชั้นดีตั้งที่ผู้วิจัยได้ศึกษามานิยามความหมายของชั้นดีไว้คล้ายคลึงกัน คือ ความอดทนอดกลั้นทั้งทางกาย และทางใจต่อสิ่งที่มากระทบ

ซึ่งการแสดงความหมายของชั้นดีในคำอธิบายศัพท์อื่น ๆ ได้อธิบายไว้ในทำนองเดียวกันเช่น พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม ได้แสดงความหมายของชั้นดีไว้ดังนี้ “ชั้นดีความอดทน อดได้ ทนได้ เพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551 : 65)

ธรรมภาณพจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา ได้แสดงความหมายของชั้นดีไว้ดังนี้

ขันติคือกิริยาที่อดทนต่อโลภะความอยากได้ต่อโทสะความโกรธเคืองจนถึงความพยายามมุ่งร้ายต่อโมหะความหลงงมงายเมื่อได้ประสบกับอารมณ์ที่ยั่วให้เกิดความอยากได้อยากล้างผลาญอยากเบียดเบียนก็อดทนไว้ไม่แสดงวิกลจริตอันชั่วร้ายทางกายวาจาออกไปตามอำนาจแห่งโลภะโทสะโมหะและอดทนต่อทุกขเวทนาเย็นร้อนเป็นต้นอันทำให้ลำบากอดทนตรากตรำประกอบการงานต่างๆ อดทนต่อถ้อยคำที่มีผู้กล่าวขู่ไม่เป็นที่ชอบใจ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2553 : 45)

ในสุสฺสฺตฺสูตฺร แสดงอนุโลมิก ขันติหมายถึง ข้อพินิจที่เกื้อกูลแก่การบรรลุอรุณยัสส 4 ขันติในที่นี้หมายถึงปัญหาหรือวิปัสสนาญาณไว้ดังนี้

บุคคลประกอบด้วยธรรม 6 ประการพึงสัทธรรมอยู่อาจเพื่อก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม ในกุศลธรรมทั้งหลายได้ธรรม๖ประการคือเมื่อบุคคลอื่นแสดงธรรมวินัยที่ตถาคต ประกาศไว้

1. ตั้งใจฟังด้วยดี 2. เงี่ยโสตสดับ 3. ตั้งใจใฝ่รู้ 4. ถือเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ 5. ทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ 6. ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ (อง.ฉก.ก. (ไทย) 22/88/613-614)

ขันติในพระสูตร หมายถึง ปัญหา อันจะนำบุคคลไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดในตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า ขันติไม่ได้มีความหมายเพียงแค่ความอดทนอดกลั้นทางกาย ทางใจ หรือความอดทน อดกลั้นต่อกิเลสเท่านั้น แต่ขันติยังเป็นคุณธรรมที่สนับสนุนให้บุคคลสามารถพัฒนาไปสู่คุณธรรมในระดับสูงได้โดยอาศัยปัญญาที่ประกอบด้วยขันติจึงทำให้บุคคลสามารถอดทนประกอบกิจที่สำคัญยิ่งให้สำเร็จลงได้

จากการศึกษาความหมายของขันติ ขันตินับเป็นหลักธรรมสำคัญทั้งในระดับสามัญแห่งการดำรงชีวิต อันจะส่งเสริมให้บุคคลดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข จนกระทั่งเป็นหลักธรรมสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมระดับสูงเพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา

2) ความสำคัญของขันติธรรม

เป้าหมายในการดำรงชีวิตของมนุษย์คือการตอบสนองความต้องการด้านต่างๆ ของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่ความต้องการทางร่างกายเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด ความต้องการทางสังคมเพื่อความอบอุ่นและความต้องการทางใจ เพื่อชีวิตที่สมบูรณ์ซึ่งการดำเนินชีวิตให้บรรลุเป้าหมายไม่ว่าในระดับใดล้วนต้องอาศัยคุณธรรมสำคัญที่จะส่งเสริมให้ประสบความสำเร็จดังเป้าประสงค์ขันตินับเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่จะส่งผลให้สมประสงค์ในสิ่งนั้น ๆ สามารถพิจารณาได้ดังที่บุญมีแทนแก้วแสดงไว้ในหนังสือความจริงของชีวิตดังนี้ (บุญมีแทนแก้ว, 2542 : 7-8)

1) ความต้องการทางชีววิทยาอันเป็นความต้องการทางร่างกายเป็นความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นอาหารเครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยยารักษาโรคซึ่งผู้เขียนพิจารณาว่าความต้องการปัจจัย 4 เพื่อนำมาตอบสนองความต้องการพื้นฐานของร่างกาย ทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาปัจจัย 4 ด้วยการประกอบอาชีพสร้างรายได้ไม่ว่าจะเป็นอาชีพกรรมกรผู้ใช้แรงงานที่ต้องอดทนต่อความร้อน ความหนาว ความลำบากตรากตรำความเหนื่อยยาก จึงจะได้รับค่าจ้าง หรือกระทั่งอาชีพที่มีความสะดวกสบายทางกาย ยังอาจต้องอดทนทางใจเมื่อได้รับคำตำหนิจากผู้บังคับบัญชา หรือถูกเพื่อนร่วมงานดูถูกดูหมิ่น ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าในการประกอบอาชีพใด ๆ ก็ตามต้องอาศัยความอดทนเป็นคุณธรรมสำคัญ

2) ความต้องการทางสังคมเพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็นสัตว์สังคมชอบอยู่รวมกันเพื่อความอบอุ่นใจเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์กันทำให้มีการแต่งงานมีคู่ครองมีบุตรสืบสกุล

ซึ่งผู้เขียนพิจารณาว่า แม้มนุษย์มีความต้องการสังคมเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นแต่การอยู่ร่วมกันย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นการกระทบกระทั่งขัดแย้งไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะ เป็นในครอบครัวสังคมระดับเล็กที่สุดหรือสังคมที่ใหญ่ขึ้นเป็นชุมชน

3) ความต้องการทางใจอันเป็นความต้องการที่ลึกซึ้งอยู่เบื้องหลังความต้องการด้านอื่น ๆ อาจแบ่งย่อยได้ดังนี้

- (1) ความต้องการความอบอุ่นความปลอดภัยและหลักประกันชีวิต
- (2) ความต้องการความดีความสมบูรณ์อันเป็นสิ่งที่ตั้งงาม
- (3) ความต้องการบรรลุจุดหมายปลายทางชีวิต
- (4) ความต้องการความสุขพิเศษต้องการความสุขที่แท้จริง
- (5) ความต้องการที่พึงอันประเสริฐ
- (6) ความต้องการปรัชญาชีวิต

ซึ่งผู้เขียนพิจารณาว่า ความต้องการทางใจ ซึ่งเป็นความต้องการอันลึกซึ้ง ย่อมอาศัยความอดทน เพื่อนำพาตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดที่อยู่ภายใน ไม่ว่าจะเป็ความต้องการทางใจที่ต้องปรนเปรอด้วยวัตถุสิ่งของทางโลก อาทิ ความต้องการครอบครัวที่ดี สมบูรณ์อบอุ่นปลอดภัย มีหลักประกันชีวิต บุคคลต้องอดทน ประกอบอาชีพเพื่อสร้างความมั่นคง สร้างความสมบูรณ์ตามที่ตนเองปรารถนาจนกระทั่งการบรรลุความไฝฝืนสูงสุดของชีวิต ย่อมต้องอาศัยความอดทนเพื่อสร้าง สรรค์สิ่งที่ไม่ฝืนให้ประสบผลสำเร็จ ไม่ว่าจะต้องพบกับอุปสรรคอย่างไร หรือความต้องการทางใจ ที่ตอบสนองด้วยความเต็มเต็มทางจิตใจ โดยอาศัยหลักศาสนา เพราะความสุขพิเศษความสุขที่แท้จริง ไม่จำเป็นต้องไขว่คว้าแสวงหาจากภายนอก เพียงแค่เข้าใจสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ย่อมพบกับความสุขที่แท้จริงได้อันจะยังเป็นทั้งที่พึงอันประเสริฐแม้ในยามสิ้นชีวิต รวมถึงความต้องการปรัชญาชีวิตเพราะมนุษย์อยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และสลายไป มนุษย์ย่อมต้องอาศัยความอดทน เพื่อยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พร้อมกับรู้จักเรียนรู้เพื่อเข้าใจสิ่งเหล่านั้นถ้าไม่มีความอดทน บุคคลย่อมทำตามความต้องการของตนเอง ไม่ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักศาสนา สุดท้ายไม่สามารถเข้าใจธรรมชาติหรือปรัชญาชีวิตได้

เมื่อพิจารณาจากเป้าหมายของชีวิตที่สำเร็จได้ด้วยอาศัยความอดทน ชั้นต้นนับเป็นคุณ ธรรมสำคัญ ที่บุคคลควรนำมาประพฤติเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งงาม แม้เพียงแค่การรักษาความเป็นมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก็ต้องอาศัยความอดทน ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า “แม้ความเป็นคนนี้ ก็ไม่น่าสนุก น่าเอือมระอา เพราะเป็นที่ตั้งของความทุกข์ ถ้าไม่ยึดถือว่าเป็นคนเสียได้ ก็จะไม่เป็นทุกข์...ไม่ว่า จะเป็นอะไรก็ต้องมีความทุกข์ตามแบบของความเป็นชนิดนั้นๆ เพราะว่าความเป็นอะไรๆ นี้ มันต้องทนเป็นทนดำรงอยู่” (พุทธทาส อินทปัญโญ, 2552 : 86-87) ชั้นตีความอดทนจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่มาพร้อมๆ กับการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งทั้งหลายเพราะเมื่อสิ่งใดเกิดขึ้น สิ่งนั้นย่อมพยายามรักษาความดำรงอยู่แห่งตนเอง ด้วยการอดทน ทั้งทางกายภาพ ทางสังคม และทางจิตใจ รวมถึงใช้ความอดทนพยายามสร้างสิ่งสนับสนุนรอบข้างที่จะเกื้อหนุนให้ตนเองดำรงอยู่อย่างผาสุก

๓. การประยุกต์ใช้หลักขันติธรรมเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุขในสังคม

1) หลักขันติธรรมกับการดำเนินชีวิตครอบครัว

การประยุกต์หลักขันติธรรมใช้ในครอบครัวนั้น ควรยึดหลักประกัน 5 ประการของเบญจศีล-เบญจธรรม คือ

หลักประกันประการที่ 1 : ต่างฝ่ายต่างมีขันติธรรมไม่สร้างความโหดร้ายรุนแรงขึ้นในจิตของกันและกันโดยการตั้งจิตไว้ในความเมตตากรุณา มีความรักใคร่ปรารถนาดีและสงสารเห็นใจอีกฝ่ายเสมอในฐานะที่ได้ตัดสินใจใช้ชีวิตร่วมกันเสมือนลงเรือลาเดียวกันแล้ว เพื่อป้องกันปัญหาการใช้กำลังข่มเหงทำร้ายร่างกายกันซึ่งมีผลเป็นความเป็ความบาดเจ็บทั้งร่างกายและจิตใจโดยเฉพาะสามีต้องให้หลักประกันแก่ภรรยาให้มาก

หลักประกันประการที่ 2 : ต่างฝ่ายต้องซื่อสัตย์ธรรม ไม่เป็นคนมือไวเห็นแก่ได้จนสร้างความระแวง สงสัยให้แก่กันและกัน เพื่อเป็นหลักประกันด้านทรัพย์สินภายในครอบครัว ดังมีสามีภรรยาบางคู่ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องซ่อนค่าใช้จ่ายต่างๆ ไว้เพื่อไม่ให้อีกฝ่ายนำไปใช้อย่างสุรุ่ยสุร่าย อาทิ นำไปเล่นการพนันจัดเป็นการขาดหลักประกันทางด้านเศรษฐกิจ หรือขาดความปลอดภัยทางทรัพย์สิน และขาดความเชื่อใจกัน

หลักประกันประการที่ 3 : ต่างฝ่ายต่างต้องมีขันติธรรมไม่ใจเร็วด่วนได้ ตั้งตนไว้ในความพอดีในเรื่องกามคุณ มีความสันโดษยินดีพอใจเฉพาะในคู่ครองของตนโดยไม่คิดนอกใจไม่เหลาะแหละจึงจะเป็นหลักประกันในเรื่องความรักในคู่ครองได้ ซึ่งนับเป็นความปลอดภัยของครอบครัว เพราะการเป็นต้นแบบที่ไม่เจ้าชู้ให้แก่ลูกหลานด้วย

หลักประกันประการที่ 4 : ต่างฝ่ายต่างต้องมีขันติธรรมไม่พูดปดมตเท็จต่อกัน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจกันด้วยหลักแห่งความสัตย์ เป็นหลักประกันแห่งความซื่อสัตย์ตรงต่อกัน มิเช่นนั้น คนที่รักกันมานาน หากได้รู้ในภายหลังว่าอีกฝ่ายหนึ่งไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน ก็จะเปลี่ยนจากรักเป็นแค้นแทน จนถึงแก่ทำร้ายหรือทำลายกันที่สุดในที่สุด

หลักประกันประการที่ 5 : ต่างฝ่ายต่างต้องมีหลักขันติธรรมไม่สร้างเหตุความลุ่มหลงมัวเมา ขาดสติ โดยใช้สิ่งเสพติดมีนเมาเป็นเครื่องย้อมใจให้เกิดความอึกเขิมต้องใช้หลักการประคับประคองตนด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นหลักประกันแห่งความไม่ประมาทและที่สำคัญที่ต้องตระหนักอย่างแรงกล้า เพราะเป็นทางนำมาของความล่มสลายทางเศรษฐกิจ ทั้งในครอบครัว ชุมชนสังคมและประเทศชาติ ดังคำกล่าวที่ว่า “น้ำท่วม ไฟไหม้ ใจปล้น ยังไม่ร้ายเท่าการพนัน” อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสิ่งเสพติดมีนเมา ในอาบายนุช 6 นั่นเอง

เมื่อนำหลักขันติธรรมมาเสริมสร้างครอบครัวโดยยึดหลักเบญจศีล – เบญจธรรมจะทำให้ครอบครัวมีความสุขในที่สุด

๒) หลักขันติธรรมกับการประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพควรมียึดหลักขันติธรรมโดยประกอบสัมมาอาชีพะ หลักการของสัมมา อาชีพะ ประการแรกคือ การเลี้ยงชีพชอบทางกาย มีสาระสำคัญดังนี้

๑. ใช้หลักขันติธรรมในการเว้นจากมิชฌาณิชา คือ การเลี้ยงชีพในทางที่ไม่สมควรเรียกว่า มิชฌาณิชา คือการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด เพราะเป็นอาชีพที่ส่งเสริมการเบียดเบียนและการทำลายชีวิต ประกอบด้วย

- ๑) สัตตวนิชา การค้าขายศรัตราอันเป็นเครื่องประหาร เช่น หอก ดาบ ปืน ระเบิด เป็นต้น
- ๒) สัตตวนิชา การค้ำมนุษย์
- ๓) มังสวณิชา การค้าสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร
- ๔) มัชชวณิชา การค้าขายสิ่งมีนเมา
- ๕) วิสวณิชา การค้าขายยาพิษ (อง.ปญจก. (ไทย) 22/177/186)

การที่พระพุทธศาสนาสอนให้ละเว้นการค้าขายศรัตรานี้ก็เพราะเห็นว่า เป็นเครื่องมือแห่งการฆ่าทำลายชีวิตทั้งต่อตัวมนุษย์และสัตว์อื่น การแสวงหาเลี้ยงชีพตนเองให้อยู่รอดจากการค้าศรัตรานี้ก็เท่ากับเป็นการดำรงชีวิตจากการฆ่าทำลายโดยเฉพาะกับชีวิตมนุษย์ด้วยกันเอง

การสอนให้ละเว้นการค้ามนุษย์ก็เพราะว่า มนุษย์มีสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานและมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์เหมือนกัน มนุษย์จะซื้อขายมนุษย์ด้วยกันเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องอย่างยิ่ง การค้าขายมนุษย์เท่ากับเป็นการลดค่ามนุษย์ลงไปเป็นสัตว์หรือสิ่งของ การแสวงหากำไรจากการค้ามนุษย์ จะทำให้มนุษย์กดขี่เบียดเบียน

กันเองอย่างรุนแรง โดยกลุ่มมนุษย์ที่มีกำลังอำนาจมากกว่าจะกดขี่เบียดเบียนมนุษย์กลุ่มที่ด้อยโอกาสกว่าเป็นสินค้า ซึ่งเป็นการย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยกันเอง

การสอนให้ละเว้นการค้าขายสัตว์มีชีวิตก็เพราะว่า สัตว์ก็รักชีวิตของตนเอง เหมือนกันการแสวงหาเลี้ยงชีพจากการค้าขายสัตว์เป็นบ่อเกิดของการเบียดเบียน และการทำลายชีวิตเป็นการดำรง ชีวิตตนเองให้อยู่รอดบนความทุกข์ของสัตว์อื่น อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้มีการกระทำผิดกฎหมายของผู้ลักลอบค้าขายสัตว์ป่าสงวน หรือหากเป็นการค้าขายสัตว์เพื่อใช้แรงงาน ทางพระพุทธศาสนาก็สอนให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเมตตาและกรุณาต่อสัตว์

การสอนให้ละเว้นการค้าขายน้ำเมา ก็เพราะยึดหลักการที่ว่า การขายเป็นการส่งเสริมการผลิตและส่งเสริมการดื่ม และการดื่มน้ำเมาเป็นสาเหตุของการประกอบกิจกรรมที่ก่อให้เกิดทุกข์ และเป็นโทษทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นได้หลายประการ ในพระไตรปิฎก ได้แสดงโทษของการดื่มสุราไว้ 6 ประการ คือ

- 1) ทำให้สูญเสียทรัพย์
- 2) ก่อการทะเลาะวิวาท
- 3) ทำลายสุขภาพกายและสุขภาพจิต
- 4) เสื่อมเสียเกียรติชื่อเสียง
- 5) ทำให้ขาดความละเอียด
- 6) ทำลายสติปัญญา (ที.ปา. (ไทย) 11/74/77)

การสอนให้ละเว้นการค้าขายยาพิษก็เพราะว่า ยาพิษทำลายชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะการใช้สารพิษปลอมปนไปกับอาหารเพื่อให้นำรับประทาน ทำให้ผู้บริโภคได้รับสารพิษโดยตรง ส่งผลกระทบต่อชีวิต ทำให้สูญเสียอวัยวะหรือทุพพลภาพ แม้ไม่ตายก็ทำให้สุขภาพจิตและสุขภาพร่างกายเสื่อมโทรมอย่างรุนแรง นอกจากนี้การใช้สารเคมีต่างๆ ยังส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วยการค้าขายดังกล่าวมานี้ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาถือเป็นการประกอบกิจการที่มีโทษ คือ มีโทษต่อผู้อื่นและต่อสังคมส่วนรวมด้วย หากอาชีพเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการทางธุรกิจย่อมเป็นการส่งเสริมให้คนในสังคมกระทำผิดทางจริยธรรมได้ง่ายขึ้นและส่งผลกระทบต่อสังคม (พระธานี เขมธมโม (จำปา), 2550 : 41)

2. การใช้หลักขันติธรรมในการเว้นจากการลักขโมย ทูจริต คดโกง ซึ่งการการลักขโมยทูจริต คดโกงผู้อื่นเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์เฉพาะตน หรือเฉพาะกลุ่มของตน เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน และทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุข คนในสังคมอยู่อย่างรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และด้านศีลธรรมยังเป็นการกระทำผิดทั้งทางกฎหมายและด้านศีลธรรม ซึ่งขัดต่อหลักศีล ๕ ข้อที่สองที่ห้ามลักทรัพย์หรือพฤติกรรมอื่นใดที่ได้ทรัพย์ที่มีใช้ของตนเองมาด้วยลักษณะที่มีชอบ การเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมยหรือทูจริตคดโกงจึงเป็นการดำเนินชีวิตอยู่บนความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้อื่นและของสังคม เป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองหมดสิ้น

3. การใช้หลักขันติธรรมในการเว้นจากอบายมุข อบายมุขคือปากทางแห่งความเสื่อมเป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากอกุศลกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นอาการของความโลภกับความหลง ที่เกิดขึ้นภายในใจของคน มีความโลภอยากได้จนขาดเหตุผลที่จะพิจารณาให้เห็นโทษของการกระทำเช่นนั้น บางเรื่องดูแล้วเป็นลักษณะของตัณหา คือแต่ละข้อนั้นขอเพียงได้หยุดคิดแยกแยะให้เห็นคุณโทษของการเว้นจากอบายมุข และการตกเป็นทาสของอบายมุขตามความเป็นจริงย่อมสามารถที่จะงดเว้นจากอบายมุขและเป็นอิสระได้ แต่เพราะความโลภจัดจนทำให้ปริมาณของโมหะมีความเข้มข้นมากจนปิดบังเหตุผลสติปัญญาของมนุษย์ ทำให้ไม่มีปัญญา

พอที่จะคุ้มครองรักษาตนได้พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของวินัยของผู้ครองเรือนพร้อมกับทรงชี้โทษของอบายมุข ประกอบด้วย

1) ความเป็นนักเลงหญิง หมายถึง การเป็นคนมักมากในกามมีความต้องการทางเพศมากจนขาดการควบคุม ทำตนเป็นคนเจ้าชู้ ยุ่งเกี่ยวกับภรรยาชายอื่นบ้าง หญิงโสเภณีบ้าง จนถึงประกอบอาชญากรรมทางเพศบ้าง

2) ความเป็นนักเลงดื่มสุรา

3) ความเป็นนักเลงเที่ยวกลางคืน

4) การเที่ยวดูการเล่น

5) เล่นการพนันมีโทษ

6) คบคนชั่วเป็นมิตร (ที.ปา. (ไทย) 11/178-184/196-198)

ตามหลักพระพุทธศาสนา การเลี้ยงชีพชอบทางวาจาจัดเป็นกุศลกรรมและเป็นการดำเนินชีวิตที่เป็นสัมมาอาชีวะ โดยยึดหลักการดังต่อไปนี้

1) การไม่โกหกหลอกลวงเลี้ยงชีพ ดำเนินชีวิตอย่างมีสัจจะ รักษาความสัตย์

2) การไม่พูดส่อเสียดเลี้ยงชีพ คือ การเว้นจากการใช้คำพูดยุยงให้คนอื่นแตกแยกกันหรือเข้าใจผิดกัน เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

3) การไม่พูดคำหยาบเลี้ยงชีพ แม้ว่าบางครั้งคำหยาบคายอาจสร้างอารมณ์ขันให้ผู้ฟัง ได้ เหมือนกับพื้กตลกขบขันอยู่บ่อย ๆ แต่ก็เกิดผลเสียแก่ผู้พูด เพราะจะเกิดความเคียดแค้นและจะทำให้ผู้ฟังเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา

4) การไม่พูดเพ้อเจ้อเลี้ยงชีพ คือ ให้เว้นจากการดำเนินชีวิตด้วยอาศัยวาจาที่ไร้สาระไร้แก่นสารไม่เป็นธรรมและไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เนื่องจากคำพูดที่เพ้อเจ้อนั้นทำให้ผู้ฟังหลงผิดเข้าใจผิดได้

5) การไม่ประจบเลี้ยงชีพ คือ เว้นจากการใช้วาจาประจบสอพ้อผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ ของตนเอง

6) การไม่บังคับขู่เข็ญเลี้ยงชีพวาจานั้นยอมไม่เป็นไปเพื่อการข่มขู่หรือบังคับขู่เข็ญเพื่อ แสวงหาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นด้วยความไม่ชอบธรรม (พระธานี เขมธมโม (จำปา), 2550 : 46)

การเลี้ยงชีพชอบทางใจเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลซึ่งเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความสุข ภายใน เป็นการดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ โดยยึดหลักการดังต่อไปนี้

1) มีขันติธรรมไม่โลภอยากได้ทรัพย์คนอื่นเลี้ยงชีพ พระพุทธศาสนาเรียกภาวะทางจิตใจนี้ว่า อนภิชชา เป็นสภาพจิตที่สามารถควบคุมความโลภไว้ได้ คือไม่โลภอยากได้ของๆ คนอื่นในทางที่ไม่ชอบไม่ควรคิดเลี้ยงชีพวางแผนดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกต้องชอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรมจนสามารถพัฒนาจิตของตนให้มีความพร้อมที่จะเสียสละบริจาคสงเคราะห์คนทั้งหลายด้วยความเมตตา กรุณา มีอหิสาภัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารีต่อคนทั้งหลายเรียกว่า เป็นคนมีน้ำใจงาม

2) มีขันติธรรมไม่คิดเบียดเบียนคนอื่นเลี้ยงชีพ เป็นการควบคุมสภาพจิตใจต่อความพยายาบาทปองร้าย ผู้อื่นเพื่อหวังเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน ให้มีจิตเมตตา คิดเอื้อเฟื้อประโยชน์แก่ผู้อื่นอันจะนำไปสู่การแสวงหาประโยชน์ที่ถูกต้องเหมาะสม และไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย

3) มีขันติธรรมไม่คิดเอาเปรียบคนอื่นเลี้ยงชีพ คือ เว้นจากการคิดหาโอกาสเพื่อ ตักตวงเอาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นเพื่อเลี้ยงชีพตนเอง การคิดเอาเปรียบคนอื่นเลี้ยงชีพจัด เป็นความเห็นแก่ตัวและเป็นแนวทางที่ไม่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต ซึ่งขัดต่อหลักสัมมาอาชีวะการเลี้ยงชีพชอบทางใจจัดเป็น

มโนกรรมฝ่ายกุศลที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นต้นตอให้การดำเนินชีวิตภายนอกเป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องชอบธรรม เพราะการกระทำภายนอกต่างๆ สืบเนื่องมาจากภายในจิตใจ

อนึ่งใจของคนเราเป็นกุศล หรืออกุศลแล้ว ผลของการกระทำแสดงออกมาทางกาย และวาจา กล่าวคือ ถ้ากระทำความดีผลกรรมย่อมส่งผลให้ชีวิตเจริญขึ้น แต่ถ้ากระทำความชั่วผลกรรมก็ย่อมส่งผลให้ชีวิตเสื่อมลง

หลักการประกอบอาชีพตามหลักชั้นศีลธรรม คือการประกอบสัมมาอาชีพะด้วยการเลี้ยงชีพ ชอบทางกาย ทางวาจาและทางใจอย่างมีความอดทนดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถนั่นเองหรือ เรียกก๊ออย่างหนึ่งการดำเนินชีวิตสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งเป็นหลักการของสัมมา อาชีพะในทางพระพุทธศาสนา

4. บทสรุป

1) ชั้นศีลธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้นทางกาย ทางใจ ไม่ประพฤติล่วงละเมิดและแสดงกิริยาที่เหมาะสม ขันตินับเป็นคุณธรรมสำคัญที่บุคคลควรนำมาประพฤติเพื่อบรรลุจุดหมายที่ดียิ่ง แม้เพียงแค่การรักษาความเป็นมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก็ต้องอาศัยความอดทน ขันติความอดทนจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่มาพร้อม ๆ กับการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งทั้งหลาย เพราะเมื่อสิ่งใดเกิดขึ้น สิ่งนั้นย่อมพยายามรักษาความดำรงอยู่แห่งตนเองด้วยการอดทน ทั้งทางกายภาพ ทางสังคม และทางจิตใจรวมถึงใช้ความอดทนพยายามสร้างสิ่งสนับสนุนรอบข้างที่จะเกื้อหนุนให้ตนเองดำรงอยู่อย่างผาสุก

ประเภทของขันติธรรมมี 4 อย่างคือ ความอดทนต่อความลำบาก ความอดทน ต่อทุกข์ เวทนา ความอดทนต่อความเจ็บใจ ความอดทนต่ออำนาจกิเลส ขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรมสนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย ขันตินับเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนในการดำรงชีวิตของบุคคลให้ประสบกับสิ่งที่ดีงาม ดังที่ผู้วิจัยได้จำแนกขันติไว้ 2 ลักษณะ คือ ขันติสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน และขันติสำหรับการพัฒนาตนไปสู่ความดีงาม ทำให้ผู้วิจัยสามารถแสดงการนำขันติมาประพฤติในการดำเนินชีวิตได้ ๒ ลักษณะ ดังนี้ ขันติเป็นคุณธรรมที่สนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย ทั้งทางกายภาพ ทางสังคม และทางใจ ในส่วนที่เป็นโลกิยะขันติจึงเป็นคุณธรรมอันเป็นคุณสมบัติที่ดีงามของผู้ประพฤติ บุคคลผู้ประพฤติขันติย่อมประสบความสำเร็จสมดังเป้าหมายแห่งตน ขันติเป็นธรรมที่นักรบควรประพฤติเพื่อแสดงให้เห็นถึงความ เป็นนักรบที่ดีดังแสดงในปฐมโยธาชีวสูตร สรุปความได้ว่า “นักรบที่ดีต้องมีความอดทนเป็นคุณสมบัติของ อดทนต่อสภาพและสถานการณ์ในสนามรบที่โหดร้ายทารุณ อดทนต่อความกลัวและกระทั้งความตายภิกษุผู้ ประกอบด้วยธรรม คือ ความอดทน ย่อมเป็นผู้ควรแก่ของ ที่เขานำมาถวาย ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำ อัญชลีเป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลกดังแสดงในอัสสาขานียสูตร ในขวสูตร ในปฐมอาขานียสูตร และในนาค สสูตร ขันติเป็นธรรมที่มีมิตรแท้ ควรประพฤติเพื่อความเป็นมิตรผู้ควรคบหา ขันติเป็นธรรมที่ผู้ป่วยควรประพฤติ เพื่อความพยายาลง่าย ย่อมเป็นคุณธรรมสำคัญที่จะทำให้บุคคลประสบกับสิ่งที่ตนประสงค์ รวมถึงตลอดถึงบรรลุ จุดมุ่งหมายที่ดีงามและเป็นคุณธรรมประจำตัวของบุคคลนั้นๆ เมื่อบุคคลยึดมั่นในขันติ ความอดทนย่อมงดเว้น การกระทำล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา จนกระทั่งมีความประพฤติเรียบร้อยดีงามพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ พร้อมด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ขันติจึงเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความประพฤติอันดีงามควรแก่การประพฤติของ บุคคลทั้งหลายที่มุ่งความเจริญแห่งตนเองนอกจากนี้ ขันติยัง่อมสามารถนำบุคคลไปสู่จุดหมายปลายทางของ ชีวิต ไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม

ขันติเป็นคุณธรรมสำคัญที่สามารถพิจารณาและนำมาใช้ได้ทั้งในแง่ที่เป็นคุณธรรม ด้วยเป็นคุณสมบัตินี้ประจำตัวของปัจเจกบุคคล เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนในการดำรงชีวิตของบุคคลให้ประสบกับสิ่งที่ดีงาม นอกจากนี้ขันติยังเป็นศีลธรรม เพราะการประพฤติขันติย่อมแสดงอาการ อดทน อดกลั้น เพื่องดเว้นจากการเบียดเบียน งดเว้นจากการประพฤติชั่ว ทางกาย ทางวาจาควบคุมกาย วาจาให้เรียบร้อย ผู้ประพฤติขันติจึงรักษาศีล รักษาความปกติเอาไว้ได้ ขันติ จึงมีลักษณะเป็นทั้งคุณธรรมและศีลธรรม

2) การประยุกต์ใช้หลักขันติธรรมเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุขในสังคมไทยปัจจุบัน

ขันติธรรมมีส่วนอย่างมากในการสร้างเสริมบุคลิกภาพซึ่งจากทัศนะของนักจิตวิทยาหลาย ท่านที่ให้ความสำคัญและความหมายของคำว่าบุคลิกภาพ สรุปได้ว่า บุคลิกภาพมี 2 ประการ คือบุคลิกภาพที่เป็นลักษณะที่ปรากฏภายนอกได้แก่สภาพนิสัยจำเพาะหรือลักษณะเฉพาะตัวของบุคคล หนึ่ง ที่แสดงออกมาในรูปพฤติกรรม ทางกาย วาจา ต่อบุคคลอื่น หรือต่อสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของบุคคลนั้น และบุคลิกภาพที่เป็นลักษณะที่ปรากฏภายใน ได้แก่สภาพลักษณะนิสัย การพัฒนาบุคลิก ภาพ หมายถึง การปรับปรุงบุคลิกภาพที่เป็นลักษณะที่ปรากฏภายนอก และบุคลิกภาพที่เป็นลักษณะภายใน ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เหมาะสม

การพัฒนาพฤติกรรมโดยการใช้หลักขันติธรรมตามแนวทางเบญจศีลคือศีลทั้ง 5 ข้อนี้เป็นกฎระเบียบและเป็นหลักประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคน ต้องใช้หลักขันติธรรมเป็นอย่างมากในการงดเว้นการกระทำล่วงละเมิดเพื่อป้องกันแฉกและภัยทำให้สังคมมีความสงบเรียบร้อยหากคนในสังคมไม่เคารพในหลักของศีลแล้ว ความทุกข์เดือดร้อนก็จะกลายเป็นปัญหาของชีวิตและสังคม พระพุทธเจ้าทรงมุ่งเน้นให้มนุษย์ในสังคมมีความสุข สงบ มีเอกภาพ ความเสมอภาคบนหลักพื้นฐานของการดำเนินชีวิต โดยให้มีความรัก มีเมตตาต่อสรรพชีวิตที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันโดยอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีปกติสุข ไม่เดือดร้อน เป็นที่รองรับของธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลซึ่งมีประโยชน์ และอานิสงส์สืบไปอย่างต่อเนื่องซึ่งหลักขันติธรรมมีความสำคัญต่อเบญจศีล ศีล 5 ข้อนี้เป็นข้อปฏิบัติในการฝึกตน เมื่อปฏิบัติตามศีล 5 อย่างอดทนยอมได้ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล คำว่า เบญจศีลที่มาในพระไตรปิฎกปรากฏในคัมภีร์ชั้นอุปทานและพุทธวงศ์ ต่อมาในภายหลังมีชื่อเรียกเพิ่มว่าเป็น นิจศีล คือ ศีลที่ควรหัดควรรักษาเป็นประจำ และมนุษย์ธรรมดาของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ เพราะผู้จะเกิดเป็นมนุษย์ได้นั้น ต้องเป็นผู้รักษาศีล 5 อย่างบริบูรณ์มาก่อน ศีล ยังมีความหมายว่า เจตนา เจตสิก การสำรวม การไม่ก้าวล่วงความสำคัญของเบญจธรรม มีความหมายเดียวกับคำว่า ‘กัลยาณธรรม’ หมายถึง ธรรมที่ดี หรือธรรมที่สะอาด เพราะกำจัดธรรมที่ไม่สะอาดมีราคะ โทสะ โมหะได้ กัลยาณธรรมนั้นไม่ได้ปรากฏเป็นหมวดหมู่ในพระไตรปิฎก แต่จะมีแทรกอยู่ในหลักธรรมต่างๆ เป็นธรรม 5 ธรรมอันดีงามห้าอย่างคุณธรรมห้าประการคู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาศีล 5 ควรจะมีเบญจธรรมไว้ประจำใจ คือ เมตตาและกรุณา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะ สติสัมปชัญญะ เมื่อเมื่อใช้หลักขันติธรรมพัฒนาจิตด้วยสมณะให้เป็นสมาธิอย่างนี้แล้ว จิตย่อมควรแก่การงานโดยแท้ พร้อมทั้งจะทำการพัฒนาปัญญาให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปได้เต็มที่ จึงเป็นจิตมีคุณภาพสูง มีกำลังควรแก่การงาน นอกจากนี้การใช้หลักขันติธรรมในการฟัง การคิด และการอบรมอย่างมีความอดทนนั้น จะทำให้เกิดปัญญา นอกจากนั้นประสบการณ์ชั้นธรรมตามมีขอบเขตจำกัด เหตุนี้ จึงต้องพัฒนาจิตให้สูงขึ้นเพื่อขยายขอบข่ายของความรู้ ที่ได้รับทางประสาทสัมผัสที่กล่าวได้ว่าประสบการณ์ตรง

การประยุกต์หลักขันติธรรมใช้ในครอบครัวนั้น ควรยึดหลักของเบญจศีล-เบญจธรรม ที่ประกอบด้วย หลักประกันร่างกาย หลักประกันทรัพย์สิน หลักประกันครอบครัว หลักประกันสังคมและหลักประกันตนเองเมื่อนำหลักขันติธรรมมาเสริมสร้างครอบครัวโดยยึดหลักเบญจศีล เบญจธรรมจะทำให้ครอบครัวมีความสุขในที่สุด หลักการประกอบอาชีพตามหลักขันติธรรม คือ การประกอบสัมมาอาชีวะ ด้วย

การเลี้ยงชีพชอบทางกาย ทางวาจาและทางใจอย่างมีความอดทนดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถนั้นเอง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งการดำเนินชีวิตสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจซึ่ง เป็นหลักการของสัมมาอาชีวะ ในทางพระพุทธศาสนาเมื่อนำหลักชั้นดีธรรมมาใช้ร่วมในการบริหารประเทศแล้วจะทำให้เกิดความสุขสงบในประเทศได้อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- พุทธทาส อินทปัญโญ. (2552) **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- พระธานี เขมธมโม (จำปา). (2550) “ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). (2547). **พุทธศาสตร์ร่วมสมัย 2**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546) **พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2549). **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551) **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บุญมี แทนแก้ว. (2542) **ความจริงของชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546) **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- สมภาร พรมทา. (2545). **มนุษย์กับการแสวงหาความจริง และความหมายของชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- สมภาร พรมทา. (2548). **พุทธปรัชญา : มนุษย์สังคม และปัญหาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2553) **ธรรมาภิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช.
- D. Gopalakrishna& Amar Datt, “Buddhist Virtues : The Foundations of Socio Economic Development - A Study”, in **Buddhist Virtues in Socio-Economic Development**, Ven. Dr. KhammaiDhammasami and other Editorial, (Bangkok: Thairaiwanprinting.part, 2011), p. 62.

ความดับทุกข์ในปัจฉิมสัมปทา

The defunct of Dukkha in Patīccasamuppāda

พระครูสมุห์วรวิทย์ ภาสุโก, ดร.

PhrakhrusamuWoravit Pasuko, Dr.

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา

Ratchaburi Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

woravit1@hotmail.com

พระมหาชินภัทร ฉินนาลโย

Phramahachinnapat Chinnalayo

อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการเชิงพุทธ

วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Ratchaburi Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

chinnapatpm2526@gmail.com

บทคัดย่อ

ความดับทุกข์ในปัจฉิมสัมปทาเป็นหลักที่ทำให้บุคคลเป็นผู้ที่มีความเชื่อในเหตุและผล เชื่อกรรมและผลของกรรม ซึ่งความเชื่อเหล่านี้จะเป็นเหตุปัจจัยสนับสนุนให้พัฒนาปัญญา ไปสู่การบรรลุมรรค ผลและพระนิพพาน ปัจฉิมสัมปทามีความเกี่ยวข้องกับชั้น ๕ อริยสัจ ๔ ไตรลักษณ์ และอริยมรรคมีองค์ ๘ กล่าวคือ ปัจฉิมสัมปทา ชั้น ๕ และอริยสัจ ๔ ถือว่า เป็นอย่างเดียวกัน โดยหมวดธรรมเหล่านี้มุ่งอธิบายถึงเรื่องชีวิตในสังสารวัฏฏ์ การออกจากสังสารวัฏฏ์ จะแตกต่างกัน ในรูปแบบการอธิบาย คือ ปัจฉิมสัมปทาอธิบายถึง สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต โดยมุ่งเน้นการอธิบายเหตุปัจจัยที่อาศัยกันและกันและผลธรรมจึงเกิดขึ้น

คำสำคัญ : ความดับทุกข์, ปัจฉิมสัมปทา

ABSTRACT

The defunct of Dukkha in Patīccasamuppāda is the principle that make to be the person who believe in cause and effect believe in karma and the effective of karma. These believe will become the cause of factor that can support the development of wisdom gonna to the attainment of the path the result and Nirvana. Patīccasamuppāda is relevant with the groups of five, the four noble truths, the three characteristics, and the noble eightfold path. It's namely Patīccasamuppāda the groups of five and the four noble truths is unitedly at these dhamma are direct explain to the matter of life it is different in transmigration and the depart of transmigration. In the model of elucidation the Patīccasamuppāda elucidate to organism and in

animation. In focus in cause of factor that living together and the beginning of dhamma result.

Keywords : The defunct of Dukkha Patīccasamuppāda

1. บทนำ

ปฏิจจนสมุพบาทสายเกิด หรือปฏิจจนสมุพบาทสมุทวาร จะอธิบายถึงเหตุและผลของกรรมที่เวไนยสัตว์ได้กระทำกรรมไว้ในอดีตบ้าง ในปัจจุบันบ้าง หรือกำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตบ้าง เพราะเวไนยสัตว์ไม่รู้ในสภาวะธรรมตามความเป็นจริง มีอวิชชา ความหลงเป็นมูลครอบงำชีวิตอยู่ เป็นเหตุให้เวไนยสัตว์ดำเนินชีวิตไปพร้อมกับความหลง มีการพอกพูนกิเลสให้หนาขึ้น มีการทำความดีความชั่วที่เกิดขึ้นทางกาย ทางวาจา และทางใจบ้าง และที่สุดกรรมดี กรรมชั่วเหล่านี้เป็นปัจจัยให้สรรพสัตว์เวียนวนอยู่ในสังสารวัฏฏ์ มี 31 ภูมิเป็นที่อาศัย ในขณะที่สรรพสัตว์เวียนวนอยู่ในสังสารวัฏฏ์อยู่นั้น นัยของปฏิจจนสมุพบาทนั้น (ม.ม. (ไทย) 12/402/434-436) เหตุปัจจัยทั้งหลายก็จะมี การสืบต่อกันเป็นสาย อย่างต่อเนื่อง จากอดีตภพบ้าง ปัจจุบันภพบ้าง และกำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตภพบ้าง โดยมีการแสวงหาภพ ความเกิดอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ปฏิจจนสมุพบาท จะอธิบายชีวิตที่กำลังวนเวียนในสังสารวัฏฏ์ด้วยหมวดธรรมหลากหลายนัย อาทิ ชั้น 5 ธาตุ 6 อายุตนะ 12 ธาตุ 18 หรือความเป็นเพียงแต่สภาวะธรรมที่ประกอบด้วยรูป จิต และเจตสิก (ที.ม. ไทย) 10/155/99) เป็นต้น

ปฏิจจนสมุพบาทนิโรธวาร หรือปฏิจจนสมุพบาทปฏิโลม หรือเรียกให้เข้าใจได้ง่าย ๆ อีกอย่างหนึ่ง คือ ความดับทุกข์ปฏิจจนสมุพบาท ปฏิจจนสมุพบาทจะอธิบายความเป็นไปของชีวิตที่กำลังดำเนินไปตามความเห็นที่ถูกต้องตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา (ส.ม. (ไทย) 19/55/45) มีการสำรวมระวังทางกาย ทางวาจา และใจ โดยมีศีลกำกับชีวิตบ้าง มีสมาธิประดับประดาจิตมิให้หวั่นไหวไปกับกามคุณอารมณ์ทั้งหลายบ้าง และมีปัญญาพิจารณาสภาวะธรรมโดยแยบคายบ้าง เมื่อการสำรวมระวังเกิดขึ้นบ่อย ๆ เป็นเหตุปัจจัยให้อกุศลธรรมทั้งหลายค่อย ๆ ดับลงไป ค่อย ๆ จางหายไป ค่อย ๆ ออกไปจากชีวิต ยกตัวอย่างเช่น เมื่อรักษาศีลไม่ฆ่าสัตว์ อยู่เป็นปกตินิสัย ความโกรธ ความโหดร้าย ความดูหมิ่นในชีวิตผู้อื่น ความมองไม่เห็นคุณค่าในชีวิตของผู้อื่น ย่อมค่อย ๆ จางหายไป ความรัก ความเมตตา ความโอบอ้อมอารี และความเห็นคุณค่าในชีวิตของผู้อื่นย่อมปรากฏเกิดขึ้น เข้ามาแทนที่อกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อเหตุปัจจัยฝ่ายอกุศลธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ค่อย ๆ ดับลงไปอย่างต่อเนื่อง ในทางตรงกันข้ามสิ่งที่เข้ามาแทนที่ เข้ามาทดแทนเต็มเต็มอกุศลธรรม ก็คือ เหตุปัจจัยฝ่ายกุศลธรรม ซึ่งเป็นเหตุให้ปัญญาเจริญรุ่งเรือง เป็นเหตุปัจจัยให้ชีวิตสภาวะธรรม เข้าใจสรรพสิ่งในโลกตามความเป็นจริง ดับทุกข์จะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับการสำรวมระวังในไตรสิกขา และคุณธรรมของแต่ละบุคคล ความดับทุกข์ในปฏิจจนสมุพบาทในระดับสูงสุดในพระพุทธศาสนา ก็คือ พระนิพพาน เป็นความดับทุกข์ทั้งปวง เป็นความดับทุกข์ในสังสารวัฏฏ์ (ส.ม. (ไทย) 19/91-102/58-61)

จะเห็นได้ว่า ปฏิจจนสมุพบาททั้งสองฝ่ายนั้นมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ เพราะปฏิจจนสมุพบาทจะอธิบายเหตุปัจจัยในการดำเนินชีวิตของสรรพสัตว์ ทั้งในด้านที่เป็นความทุกข์ และในด้านที่เป็นความสุข สำหรับปฏิจจนสมุพบาทฝ่ายดับ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความดับทุกข์ในปฏิจจนสมุพบาทนั้น เป็นเรื่องที่ใกล้ตัวเรามากที่สุด เป็นเรื่องของการดำเนินไปของชีวิตที่กำลังเป็นไปอยู่ ในขณะที่เรากำลังคิด กำลังพูด หรือกำลังกระทำการงานใด ๆ อยู่ในปัจจุบันนี้ ล้วนดำเนินไปตามเหตุปัจจัย หากการกระทำนั้นเกื้อกูลไปด้วยความตระหนักรู้ประกอบไปด้วยกุศลธรรม อาทิ ความมีสติอยู่เสมอ ๆ ความสำรวมในศีล ความมีจิตตั้งมั่น ความมีเมตตา ความพิจารณาธรรมโดยแยบคาย เป็นต้น การกระทำ การพูด การคิดที่เคยกระทำมาในอดีต หรือปัจจุบันที่กำลังกระทำกรรมอยู่ และเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ มีการฆ่าสัตว์ เป็นต้น ค่อย ๆ ละทิ้ง ค่อย ๆ ดับ

ไป ความเจริญของกุศลธรรม อาทิ ความมีสติ ความมีเมตตา ความไม่โลภ ความไม่หลงยอมปรากฏเกิดขึ้นและเข้ามาแทนที่อกุศลธรรม เป็นเหตุปัจจัยให้มนุษย์ชาติพัฒนาตัวเองไปตามลำดับ อกุศลดับไปมากเพียงใด ปัญญา ก็จะเจริญรุ่งเรืองเข้ามาแทนที่ตามลำดับ และท้ายที่สุดปัญญานั้นเป็นอริยะ ที่เรียก มรรคญาณ เป็นปัญญาที่ดับเหตุปัจจัย คือ อวิชชาได้เด็ดขาด อวิชชาและปัจจัยทั้งหลายมีสังขาร วิญญาณ เป็นต้น จะไม่เกิดขึ้นมาอีก และผลที่ได้รับจากความดับแห่งปัจจัยทั้งหลาย ก็คือ พระนิพพาน

ดังนั้น หากเราทำความเข้าใจความดับทุกข์ในปฏิจกสมุปบาทอย่างลึกซึ้งทั้งในภาคปริยัติ และการนำหลักการไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยน้อมหลักธรรมในปฏิจกสมุปบาทเข้ามาในตน ด้วยการโยนิโสมนสิการ ทั้งในระดับตระหนักรู้ กระบวนการคิด การพูด และการกระทำ ความเป็นผู้รู้ในเหตุและผลของความทุกข์ และความ สุขของชีวิต จะเป็นเหตุปัจจัยให้มนุษย์สำรวมระวางการกระทำทางกาย วาจา ใจ น้อมธรรมตนเองเข้ามาในตน น้อมตนเข้าไปศึกษาในไตรสิกขาอย่างยิ่งยวด เป็นเหตุปัจจัยให้มนุษย์มีความเป็นกลางในสรรพสิ่งทั้งหลาย คือ ไม่ยินดี ไม่ยินร้าย ไม่ยึดมั่นในสิ่งอันเป็นที่รักจนล้นพ้น จนเกิดความโศกเศร้า พิโร รำพัน เมื่อสูญเสียสิ่งอันเป็นที่รักไป แต่อดีตภาพชีวิตที่กำลังดำเนินไปอยู่ในปัจจุบันนั้น เป็นผู้ที่ย่อมรับความจริง อยู่กับความ เป็นจริง ไม่หลงมัวเมาชีวิต เข้าใจชีวิต ตามเหตุปัจจัยที่กำลังเป็นไปอยู่ มนุษย์ย่อมมีความสุขสงบ สุข ครอบคร้ว ชุมชน สังคมก็ย่อมสงบสุขตามได้ด้วย เหตุผลดังที่กล่าวมานี้ เป็นเหตุปัจจัยให้ผู้เขียนมีความสนใจ ต่อการศึกษาความดับทุกข์ในปฏิจกสมุปบาท

2. ความดับทุกข์ในปฏิจกสมุปบาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความดับทุกข์ในปฏิจกสมุปบาทเป็นหลักธรรมที่ใช้อธิบายวิวัฒนาการความเป็นมาของโลก หรือ จักรวาล สิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต และเป็นหลักธรรมแม่บทในการพัฒนาภูมิปัญญาของสรรพสัตว์ โดยอธิบาย ในเชิงสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างเหตุและผล จึงทำให้ปฏิจกสมุปบาทที่มีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน และมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสรรพสัตว์ กล่าวคือ

ความดับทุกข์ในปฏิจกสมุปบาทเป็นความจริงแท้แน่นอน หมายความว่า ปฏิจกสมุปบาทเป็นธรรม ที่มีอยู่แล้วในจักรวาล ทั้งในสรรพสิ่งและสรรพสัตว์ (ส.นิ.อ. (ไทย) 26/96) และเป็นธรรมดาของสิ่งมีชีวิตและ ไม่มีชีวิตในจักรวาลล้วนเกิดขึ้นและแตกดับไปเพราะอาศัยเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน ผลคือความเจริญ หรือความเสื่อมจึงเกิดขึ้นโดยไม่มีใครสร้าง หรือเนรมิตขึ้นมาได้ (ส.นิ. (ไทย) 16/21/38)

ความดับทุกข์ในปฏิจกสมุปบาทเป็นธรรมที่ตรัสรู้เฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น หมายความว่า พระ สัมมาสัมพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้าทุกพระองค์ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และกำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต จะต้องมนสิการปฏิจกสมุปบาทโดยอนุโลมและปฏิโลม โดยพิจารณาสังขารทั้งหลายแล้วตรัสรู้เป็นพระ สัมมาสัมพุทธเจ้า (วิ.ม.อ. (ไทย) 6/15) หรือเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า (ขุ.สุ.อ. (ไทย) 46/130) หรือเรียกอีกว่า “พุทธวิปัสสนา” (ส.นิ.อ. (ไทย) 26/48)

ทุกข์

1. สภาพที่ทนอยู่ได้ยาก สภาพทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้น และดับสลาย เนื่องต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่ขึ้นต่อตัวมันเอง

สรุปเป็นพระวินัย พระวินัยมีลักษณะคำสั่งพระธรรมเป็นคำสอนบอกชี้ทางความจริงในทุกขอรียสัง ตามลำดับ ในพระสูตรตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎกเป็นต้น

2. สภาพที่ทนได้ยาก ความรู้สึกล้มสลายได้แก่ทุกข์เวทนา มาคู่กับโทมนัส (เวทนา 5) ทุกขอรียสัง หมายถึงความไม่สบายกายคือทุกข์กาย (โทมนัสคือไม่สบายใจ) แต่ถ้ามา ตามลำพัง (ในเวทนา 3) ทุกข์หมายถึง ความไม่สบายกายไม่สบายใจ คือทั้งทุกข์กายและทุกข์ใจ

ทุกข์กาย คือ เจ็บปวดทางร่างกาย ในวิสุทธิมรรค คัมภีร์สำคัญทางศาสนาได้กล่าวถึงธรรมชาติทุกข์ทุกข์เทียม หรือทุกข์ที่จรเข้ามาจากภายนอกทางทวารทั้ง 6 คู่ สู่กายและใจ ดิตยาเสพติด ปัญหาการเมือง การปกครอง การศึกษา การฆ่าตัวตาย ฯลฯ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสรู้อรุณสัง 4 คือ ทุกขอรุณสัง สมุทัยอรุณสัง นิโรธอรุณสัง และมรรคอรุณสัง ด้วยมรรคมีองค์ 8 ประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย ดุจหงายภาชนะที่คว่ำ เปิดของที่ปิดบอกทางแก่คนที่หลงทางส่องประทีปในที่มืดด้วยหวังว่าคนที่มีจักจุกมองเห็นรูปได้ ทุกขอรุณสัง ตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ของพระเทพเวที (ประยูรธีร์ ปยุตโต) หรือพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) คำว่า ทุกข์อรุณสัง คือ สิ่งที่ทนได้ยากนี้ เมื่อเกิดขึ้นจะทำหน้าที่ต่อสิ่งอื่น คือ “เบียดเบียน ก่อให้เกิดความเร่าร้อน คงอยู่ในสภาพเดิม ไม่ได้เกิดมาจากเหตุปัจจัย” แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

1. สภาวะทุกข์ 3 ประการ ความเกิด ความแก่ ความตาย

2. ทุกข์ที่จรเข้ามา คือความโศก ความรำไรราพัน ความทุกข์เสียใจ แค้นใจ ความประสพกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ปรรณาสังไถไม่ได้สิ่งนั้นตามปรรณาสังไถเป็นตัวยุทธทุกข์ความคับแค้นใจ

ความทุกข์นั้น ความจริงเป็นผลมาจากธรรมชาติบ้าง สังคมบ้าง แต่ที่สำคัญมาจากจิตที่ถ่มมั่นในคนสัตว์สิ่งของว่าเป็นของเรา และเป็นตัวตนของเราอันเป็นเหตุแห่งของความทุกข์ สังสารวัฏฏยาวนานความทุกข์มีขอบข่ายกว้างขวางมาก ทุกข์เป็นทั้งรูปนาม ทุกข์กายทุกข์ใจ สมุทัย นิโรธ มรรค มีความเป็นนามธรรม

ทุกข์ 4 ประเภท คือ ทีในอรุณสังความจริง คือ ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือเรียกว่า 1) ขาดิทุกข์

2) ขราทุกข์ 3) พยาธิทุกข์ 4) มรณทุกข์

ทุกขอรุณสังในพุทธศาสนากล่าวถึงสภาวะเกิดทุกข์และการดับทุกข์ ทุกข์เกิดขึ้นหลายประเภท เมื่อสรุปรุณสังมีประเภทเดียวคือความยึดมั่นในขันธ 5 ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (ส.ม. (บาลี) 19/108-109/367-376) ว่าโดยย่ออุปาทานขันธ 5 เป็นตัวยุทธ

แม้พุทธทาสภิกขุได้พูดเรื่องทุกข์เพราะความยึดมั่นอยู่เสมอ (พุทธทาสภิกขุ, 2535 : 89)

ทุกข์ 2 ทุกข์แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. ทุกข์ทางกาย (กายิกทุกข์) หมายถึงทุกข์ที่เกิดขึ้นในส่วนต่างๆของร่างกายมนุษย์ เช่น เจ็บขา เจ็บมือ ปวดหัว ปวดเข่า ฯลฯ

2. ทุกข์ใจ (เจตสิกทุกข์) หมายถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์ เช่น เรื่องทุกข์ทางใจมิได้หลายอย่าง เช่น โสก ปริเทว ทุกข์โทมนัส อุปายาสะ ซึ่งความประจวบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งที่ตนรัก ปรรณาสังไถไม่ได้สิ่งนั้น และความยึดมั่น ถ้อยมั่น ซึ่งก็เป็นทุกข์ทางใจ

ทุกข์ 2 อีกอย่างหนึ่ง

1. ทุกข์ที่ปรากฏในไตรลักษณ์ เห็นความไม่เที่ยง (เป็นอนิจจัง) ทุกขัง(เป็นทุกข์) อนัตตา (ไม่มีตัวตน) เหล่านี้ก็เป็นทุกข์ของสังขาร

2. ทุกข์ใจ ทุกข์ที่ปรากฏในอรุณสังเกิดขึ้นตามธรรมชาติ เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป ในสรรพสัตว์ทั้งหลาย ทุกข์ทั้ง 2 ประเภท คือ ทุกข์ในไตรลักษณ์ หมายถึงทุกข์ของสังขาร คือสิ่งปรุงแต่งทั้งหลายที่มีจิตครองและไม่มีจิตครอง ทั้งวัตถุสิ่งของมนุษย์ รวมทั้งสัตว์ต่างๆมองในความหมายที่แคบเข้ามาคือทุกข์ของขันธ 5 สิ่งที่มีชีวิตจิตใจต่างๆ ไป เพราะการยึดมั่นของมนุษย์เท่านั้น

ทุกข์ 3 ทุกข์ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายใน เช่น ธาตุทั้ง 4 พิการ ท้องอืด ท้องเฟ้อ พิการมากน้อยต่างกันแล้วแต่เหตุปัจจัย (สมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2511 : 13)

2. ทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายนอก เช่น จากคน จากสัตว์ร้าย จากสิ่งทั้งหลายมากระทบทางทวารทั้ง 6 คู่ทั้งภายนอกภายใน

3. ทุกข์จากเทพให้โทษ เช่นดวงดาวให้โทษ หรือปีศาจร้ายให้โทษเกิดอาเพศต่างๆให้โทษเป็นต้น การเชื่อแบบนี้เป็นการแบ่งตามความเชื่อของผู้นับถือ ลัทธิ สางขยะปรากฏอยู่ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จีนนิกายแห่งประเทศไทยคือแลในหนังสือดังกล่าวยังแบ่งออกเป็นความทุกข์ ออกเป็น 3 คือ

1. ทุกข์ทุกข์ตา ความเป็นทุกข์เพราะทุกข์กาย
2. สังขารทุกข์ตา ความเป็นทุกข์เพราะสังขาร
3. วิปริณามทุกข์ตา ความเป็นทุกข์เพราะความแปรปรวน

เรื่องความทุกข์ทั้ง 3 ผู้วิจัยพิจารณาวิเคราะห์ว่ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเรื่องทุกข์ขอรียสัจทั้งสี่แบ่งทุกข์ออกเป็น 4 ประเภท คือ

- 1) ขาดทุกข์ 2) ขราทุกข์ 3) พยาธิทุกข์ 4) มรณทุกข์ (พุทธทาสภิกขุ, 2535 : 90)

ทั้ง 4 ประการนี้เป็นทุกขวิภูฏสงสารของธรรมชาติที่เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป วนเวียนอยู่อย่างนี้เรื่อยไปไม่รู้จบ

ทุกข์ 8 แบ่งเป็น 8 ประเภท ดังนี้

- 1) ความเกิดเป็นทุกข์ 2) ความแก่ เป็นทุกข์ 3) ความเจ็บไข้เป็นทุกข์
- 4) ความตายเป็นทุกข์ 5) ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์ 6) ความประจวบกับสิ่งที่ไม่รักเป็นทุกข์ 7) การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ 8) โดยรวมชั้น 5 เป็นทุกข์

ทุกข์ 10 ทุกข์แบ่งได้เป็น 10 ประเภท คือ (สมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2511: 13-18)

- 1) สภาวะทุกข์ หรือทุกข์ประจำสังขารคือ ขาด ขรา มรณะ

ผู้วิจัย อธิบายว่า ขาดแปลว่าความเกิด เป็นทุกข์ เพราะทารกอยู่ในครรภ์มารดานานถึง ๙ เดือน มารดามีทุกข์ต้องหอบท้องนานมากกว่าถึงกำหนดเวลาคลอด เป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตต้องอดทนต่อการ ลูกนั่ง ยืน เดิน นอนเป็นการแบกภาระหนัก ตอนทารกคลอดหรือออกจากครรภ์มารดาเป็นไปด้วยความลำบากและอันตรายอยู่ข้างจะรอดทั้งมารดาทั้งทารกหรือไม่ เป็นสิ่งที่มีแต่ความทุกข์นั้น ขาดแปลว่าความเกิดเป็นทุกข์

ขราแปลว่าความแก่ พิจารณาว่ามีความแก่ทุกขณะจิตเพราะเป็นธรรมชาติ มีความแก่ไปตามกาลเวลาผ่านไปไม่มีวันหวนกลับ เป็นเด็ก เป็นหนุ่ม เป็นสาวนำเข้าสู่วัยชราในที่สุดเป็นผู้เฒ่า โรคภัย เบียดเบียน สู่ความตาย เกิดใหม่ก็เป็นทารกใหม่เป็นวิภูฏจักร การหมดอายุขัย เหมือนดวงเทียนสว่างไส้หมดเทียนก็ดับ หรือตายก่อนหมดอายุขัย หรือตายเมื่อยังเด็ก หรือคลอดมาแล้วตายไปตามวิถีธรรมวิถีกรรมนำไปทั้งดีและชั่วตอนใกล้ตายก็ทรมานมากบางคนแสนสาหัส เป็นต้นเป็นทุกข์

2) ปกิณณกทุกข์ หรือทุกข์จรเข้ามา คือโสกะ ปรีเทว ทุกข โทมนัสสะ อุปายาสะ เกิดจากสิ่งที่ตนรัก (ปิยารมณ) เกิดจากตนรัก หรือไม่รัก(อัปปิยารมณ) จึงทำให้เกิดทุกข์

3) นิพัตถทุกข์คือทุกข์เป็นเนืองนิตย์หรือทุกข์เป็นเจ้าเรือนได้แก่หนาว ร้อน หิว กระจาย ปวด อุจจาระ ปัสสาวะ เป็นทุกข์ที่เกิดเป็นเนืองนิตย์ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เลยเป็นกิจวัตรประจำวัน

4) พยาธิทุกข์คือทุกข์เวทนามีประเภทต่างๆ ตามสมุฏฐานคืออวัยวะต่างๆ เช่นเจ็บตา เจ็บหู จมูก แขน ขา เจ็บมือ เป็นโรคต่างๆมีมาในพระสูตรคิริมานันทสูตร (สมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระยาวชิรยารวโรรส, 2511: 13-18)

5) สันตปาทุกข์ ทุกข์คือความร้อนรุ่ม ได้แก่ความกระวนกระวายใจ ความทุกข์ความ ร้อนใจ หรือ รุขร้อนเพราะถูกไฟกิเลส ได้แก่ โทสะ โลภะ โมหะ เผาผลาญให้เล่าร้อน ทุกข์เหล่านี้ได้กล่าวไว้ในอาทิยต ปริยายสูตร (อง.ทสก. (บาลี) 24 /60/86)

6) วิปากทุกข์ ผลกรรมได้แก่สารทุกข์คือความร้อนใจ การเสวยกรรมกรรมคือถูกอาชญาความสืบทาย ความตกยาก ตกอบายภูมิ

7) สหกตาทุกข์ คือทุกข์ไปด้วยกันหรือทุกข์กำกับกันได้แก่ทุกข์ต่อเนื่องมามีกล่าวไว้ในโลกธรรมสูตร อัญญกัณฑุร ว่า ลาก ยศ สรรเสริญ สุข ทั้ง 4 อย่างนี้ เป็นทุกข์ จึงเรียกว่าวิปริณามทุกข์คือเป็นทุกข์ที่แปลเป็นอื่นไป แม้ขณะที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปนั้นก็ทำให้เป็นทุกข์ได้ เป็นต้นมีลาง ว่ามีทรัพย์สมบัติต้องคอยเฝ้าระวัง ไม่เป็นอันหลับนอน อาจถึงเสียชีวิต ในการป้องกันทรัพย์มียศหรือได้รับการแต่งตั้ง ให้เป็นใหญ่กว่าคนสามัญทั่วไปจึงจำเป็นต้องมีทรัพย์มาก ซึ่งมักจะไม่พอใช้ต้องมีภาระมาก เวลาที่ไม่มีเงินของตนเอง เป็นที่เกราะของคนอื่นจนงุนงง ต้องพลอยสุขพลอยทุกข์กับเขาไปด้วย ส่วนการได้รับคำสรรเสริญ ก็เหมือนได้ดื่มน้ำหวาน ชวนให้เพลินไปว่าเราเป็นคนดีเป็นเก่งเหลือเกิน ต้องมีสติระวังไม่ลืมน สำหรับเรื่องความสุข เมื่อมีสุขก็เป็นทางให้ปรารถนามากยิ่งขึ้น ไม่รู้จักพอซึ่งเป็นทุกข์ร้ายไป (ส.สพ. (ไทย) 18/235/157) แต่อย่างไรก็ตามการมองเช่นนี้ไม่ใช่พวกทุกขนิยม (Pessimism) แต่ถือว่าเป็นการมองตามความเป็นจริง

8) อาหารปริเยฐิทุกข์ คือทุกข์ในการหากินได้แก่อาชีวะทุกข์หรือทุกข์ด้วยการเลี้ยงชีวิต

9) วิวาทมูลกทุกข์ คือทุกที่มีวิวาทเป็นมูล ได้แก่ความไม่โปร่งใส ความกลัวแพ้ ความหวาดหวั่นซึ่งเกิดจากการทะเลาะกัน สู้คดีกัน หรือสู้รบกัน

10) ทุกขขันธ หรือทุกรวยอด หมายถึงขันธ 5 ซึ่งประกอบขึ้นเป็นร่างกายมนุษย์

ความดับทุกข์ในปฏิจจสมุพบาทเป็นความจริงแท้แน่นอน หมายความว่า ปฏิจจสมุพบาทเป็นธรรมที่มีอยู่แล้วในจักรวาล ทั้งในสรรพสิ่งและสรรพสัตว์ (ที.ม. (ไทย) 10/141/118) และเป็นธรรมดาของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตในจักรวาลล้วนเกิดขึ้นและดับดับไปเพราะอาศัยเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน ผลคือความเจริญ หรือความเสื่อมจึงเกิดขึ้นโดยไม่มีใครสร้าง หรือเนรมิตขึ้นมาได้ (ม.ม. (ไทย) 12/406/441)

ความดับทุกข์ในปฏิจจสมุพบาทเป็นธรรมที่ตรัสรู้เฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น หมายความว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้าทุกพระองค์ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และกำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตจะต้องมนสิการปฏิจจสมุพบาทโดยอนุโลมและปฏิโลม โดยพิจารณาสังขารทั้งหลายแล้วตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (วิ.ม.อ. (ไทย) 6/15) หรือเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า (ขุ.สุ.อ. (ไทย) 46/130) หรือเรียกอีกว่า “พุทธวิปัสสนา” (ที.ม.อ. (ไทย) 13/138)

ความดับทุกข์ในปฏิจจสมุพบาทเป็นเหตุปัจจัยทำให้พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในโลก หมายความว่า ขณะที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ปฏิจจสมุพบาท ณ โทษีปลงก์ก็อยู่นั้น พระองค์เกิดปีติโสมนัสยิ่ง ส่งผลให้อูทานออกมาเป็นครั้งแรก (วิ.ม. (ไทย) 4/2/3) ซึ่งปฐมพุทธอุทานของพระสัมมาสัมพุทธนั้น มีความหมายและประเด็นที่สำคัญคือ เป็นคำเริ่มต้นของมหาบุรุษที่จะประกาศความพร้อมของการจะเป็นพระศาสดา ด้วยการประกาศศาสนสมบัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยพระปัญญาธิคุณและพระมหากรุณาธิคุณ หรือประกาศความสำเร็จของการเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นปฐมฤกษ์ของพระพุทธศาสนาที่จะเกิดขึ้นในโลก

ความดับทุกข์ในปฏิจจสมุพบาทเป็นหลักธรรมที่มีเฉพาะในพระพุทธศาสนา (ขุ.อุ.อ. (ไทย) 44/46) หมายความว่า ปฏิจจสมุพบาทเป็นแม่บทของหลักธรรมทั้งหลายและถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้นำหลักธรรมเหล่านี้มาเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดทั้งนำมาอธิบายการเกิดและการดับของธรรมทั้งหลาย ทั้งในเป็นฝ่ายโลกียธรรมและโลกุตตรธรรม (ม.ม. (ไทย) 12/404/438-439)

ความดับทุกข์ในปฏิจัมพูบาทเป็นหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์มีพุทธประสงค์ให้บรรดาเหล่าสรรพสัตว์ได้รู้ตาม ซึ่งจะทำให้บุคคลเป็นผู้ที่มีความเชื่อในเหตุและผล เชื่อกรรมและผลของกรรม ซึ่งความเชื่อเหล่านี้จะเป็นเหตุปัจจัยสนับสนุนให้พัฒนาปัญญาให้ได้ว่าแจ้งแทงตลอดจนสามารถบรรลุมรรค ผล และพระนิพพาน (วิ.ม. (ไทย) 4/1/2-3) เพราะปฏิจัมพูบาทมีบทบาทสำคัญต่อความเห็นและทัศนคติของบุคคลในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในบุคคลที่เข้าใจปฏิจัมพูบาทแล้ว ทั้งจากการศึกษาเล่าเรียน หรือจากการภาวนา จะทำให้บุคคลดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างเป็นปกติสุข ยามใดเมื่อถึงคราวจะพลัดพรากจากสิ่งทั้งหลาย ก็ไม่ได้เกิดความทุกข์ เศร้าโศกเกินประมาณ เพราะไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นในอารมณ์ทั้งหลายของโลกอย่างเหนียวแน่น เป็นผู้สามารถสลัดอารมณ์ออกจากจิตได้โดยไม่ลำบาก เพราะได้รู้ว่า สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกล้วนมีความเจริญและความเสื่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัย และไม่เที่ยงแท้ แน่นอน หาสาระไม่ได้

3. กระบวนการดับทุกข์ตามหลักปฏิจัมพูบาท

ปฏิจัมพูบาท มีองค์ประกอบซึ่งเป็นหลักการสำคัญทั้งหมด 12 ข้อ แต่ละข้อมีประเด็นควรศึกษาให้ทราบไว้เป็นเบื้องต้น ดังนี้

1) อวิชชา หมายถึง ความไม่รู้ ตรงข้ามกับวิชชา ความไม่รู้ในที่นี้คือ ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ความไม่รู้ในทุกข์นิโรธ (ความดับแห่งทุกข์) ความไม่รู้ ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งทุกข์)

2) สังขาร หมายถึง ความคิดปรุงแต่ง ความจงใจที่ประกอบด้วยเจตนาอันแสดงออกทางกาย เรียกว่า กายสังขาร (สภาวะที่ปรุงแต่งกาย) แสดงออกทางวาจา เรียกว่า วจีสังขาร (สภาวะที่ปรุงแต่งวาจา) แสดงออกทางใจ เรียกว่า จิตตสังขาร (สภาวะที่ปรุงแต่งใจ) ความคิดที่ปรุงแต่งเกิดขึ้นนี้อาจจะมีทั้งที่เป็นส่วนดี เป็นบุญ เรียกว่า ปุญญาภิสังขาร ส่วนที่ไม่ดี เป็นบาป เรียกว่า อปุญญาภิสังขาร ความคิดที่ปรุงแต่งจิตอันมั่นคงของผู้ที่ได้บรรลุรูปสมาบัติ เรียกว่า อาเนญาภิสังขาร ซึ่งความคิดที่ปรุงแต่งกายสังขารและวจีสังขาร เป็นปุญญาภิสังขาร และอปุญญาภิสังขาร แต่ในจิตตสังขารเป็นสังขารได้ทั้ง 3 ประการ

3) วิญญาณ หมายถึง ความรู้แจ้งอารมณ์ต่างๆ อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย และสัมผัสทางใจ ตามติดให้เกิดการรับรู้ต่างๆ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

วิญญาณมี 6 ประการ คือ

- 1) จักขุวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา) 2) โสตวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางหู)
- 3) ฆานวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางจมูก) 4) ชิวหาวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางลิ้น)
- 5) กายวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางกาย) 6) มโนวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางใจ)

ในวงจรมุขปฏิจัมพูบาทแบบข้ามภพข้ามชาติ มีปรากฏในคัมภีร์อภิธรรมและคัมภีร์อรรถกถารุ่นหลัง เช่น วิสุทธิมรรค แบ่งวิญญาณออกเป็น 2 ชนิด คือวิถีวิญญาณ ได้แก่ วิญญาณ 6 ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปวัตติวิญญาณ และวิญญาณอีกชนิดหนึ่ง ทำหน้าที่เชื่อมต่อ ภพ เรียกว่า ปฏิสนธิวิญญาณ (อภิ.วิ. (ไทย) 35/226/219)

4) นามรูป คือ นามธรรม 5 อย่าง ได้แก่ 1. เวทนา (ความเสวยอารมณ์) 2. สัญญา (ความจำได้หมายรู้) 3. เจตนา (ความจงใจ) 4. ผัสสะ (ความกระทบหรือสัมผัส) 5. มนสิการ (ความกระทำไว้ในใจ) หรือนามขันธ์ 3 คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ (เจตนา ผัสสะ มนสิการ จัดเป็น สังขารขันธ์)

รูป ได้แก่ มหาภูตรูป 4 และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป (อุปาทายรูป) 24

มหาภูตรูป 4 คือ ธาตุ 4 ได้แก่ 1. ปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน มีลักษณะแข็งแข็ง 2. อาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ มีลักษณะเหลว 3. เตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ มีลักษณะร้อน 4. วาโยธาตุ คือ ธาตุลม มีลักษณะพัดไปมา

5) สฬายตนะ คือ แดนติดต่อกัน 6 แดน ดังนี้ 1. จักขวยตนะ (อายตนะคือตา) 2. โสตายตนะ (อายตนะคือหู) 3. ฆานายตนะ (อายตนะคือจมูก) 4. ชิวหายตนะ (อายตนะคือลิ้น) 5. กายายตนะ (อายตนะคือกาย) 6. มนายตนะ (อายตนะคือใจ)

ที่ต่อ 6 อย่างนี้ เรียกว่า อายตนะภายใน เพื่อต่อกับอายตนะภายนอก 6 คือ ตาต่อกับรูป หูต่อกับเสียง จมูกต่อกับกลิ่น ลิ้นต่อกับรส กายต่อกับสัมผัส ใจต่อกับธรรมารมณ์

6) ผัสสะ คือ ความถูกต้องหรือกระทบ หมายถึง อาการที่จิตหรือวิญญาณถูกต้องหรือกระทบกับอารมณ์คือสิ่งเร้าแล้วเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์หรือเฉยๆ

ผัสสะมี 6 อย่าง คือ 1. จักขุสัมผัส (ความกระทบทางตา) 2. โสตสัมผัส (ความกระทบทางหู) 3. ฆานสัมผัส (ความกระทบทางจมูก) 4. ชิวหาสัมผัส (ความกระทบทางลิ้น) 5. กายสัมผัส (ความกระทบทางกาย) 6. มโนสัมผัส (ความกระทบทางใจ)

ความสัมผัส 3 อย่างนี้ จะต้องมีธรรม 3 อย่างมาประจวบกัน เช่น จักขุสัมผัสจะต้อง มีจักขุปสาทรูป และจักขุวิญญาณ มาประจวบกัน ถ้าเป็นแต่เพียงจักขุปสาทรูปกระทบกับรูปเฉยๆ ยังไม่เกิดจักขุวิญญาณ ก็ยังไม่เป็นผัสสะ ผัสสะอื่นๆ ก็ทำนองเดียวกัน

7) เวทนา หมายถึง ความเสวยอารมณ์ คือ ความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์ หรือรู้สึกเฉยๆ การเสวยอารมณ์นี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากผัสสะ เมื่อองค์ทั้ง 3 มาประจวบกัน จึงเกิดผัสสะ ต่อ จากผัสสะก็เกิดเวทนา คือ การเสวยอารมณ์ที่ต่อจากสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

เวทนาดังกล่าวนั้นมี 6 ประการตามแดนที่เกิด คือ 1. จักขุสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากสัมผัสทางตา) 2. โสตสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากสัมผัสทางหู) 3. ฆานสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากสัมผัสทางจมูก) 4. ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากสัมผัสทางลิ้น) 5. กายสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากสัมผัสทางกาย) 6. มโนสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากสัมผัส ทางใจ)

ว่าโดยลักษณะเวทนามี 5 คือ 1. ความรู้สึกเป็นสุขทางกาย (สุขเวทนา) 2. ความรู้สึกเป็นสุขทางใจ (โสมนัสเวทนา) 3. ความรู้สึกเป็นทุกข์ทางกาย (ทุกขเวทนา) 4. ความรู้สึกเป็นทุกข์ทางใจ (โทมนัสเวทนา) 5. ความรู้สึกเฉยๆ คือ รู้สึกเป็นกลางๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์ (อุเบกขาเวทนา)

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว เวทนามี 2 อย่าง คือ เวทนาทางกาย และ เวทนาทางใจ

8) ตัณหา คือ ความทะยานอยาก เมื่อแบ่งตามแดนที่เกิดแล้ว มี 6 ประการ คือ 1. รูปตัณหา (ความทะยานอยากได้ในรูป) 2. สัทตตัณหา (ความทะยานอยากได้ในเสียง) 3. คันธตัณหา (ความทะยานอยากได้ในกลิ่น) 4. รสตัณหา (ความทะยานอยากได้ในรส) 5. โผฏฐัพพตัณหา (ความทะยานอยากได้ในโผฏฐัพพะ) 6. อัมมตัณหา (ความทะยานอยากได้ในธรรมารมณ์)

เมื่อว่าโดยอาการที่เกิด แบ่งเป็น 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

9) อุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่นในเวทนาที่ชอบหรือชังจนเกิดความหลงติด มี 4 ประการ คือ 1. กามุปาทาน ความยึดมั่นในกาม 2. ทิฏฐุปาทาน ความยึดมั่นในทิฏฐิ เช่น ยึดมั่นในความเห็นว่าบุญไม่มี บาปไม่มี 3. สีลัพพตูปาทาน ความยึดมั่นในศีลพรต ในข้อวัตรปฏิบัติของตน 4. อัตตวาหุอุปาทาน ความยึดมั่นในวาหะว่ามีอัตตา คือ ถือว่าฉันท์ 5 มีอัตตา เป็น ตัวตน เทียงแท้ เป็นต้น

10) ภพ แปลว่า ความมีความเป็น ในที่นี้หมายถึง ภาวะแห่งชีวิต คือ ความมีฉันท์หรือมี

นามรูป เพราะชีวิตต้องตกอยู่ในภพทั้ง 3 อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ คือ 1. กามภพ ภพที่เป็นกามาวจร 2. รูปภพ ภพที่เป็นรูปาวจร 3. อรูปภพ ภพที่เป็นอรูปาวจร

นอกจากนี้ในอภิธรรม ยังกล่าวถึงอุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดกรรมภพ และอุปปัตติภพ (อภิ.วิ. (ไทย)

35/265/435)

กรรมภาพ แปลว่า ภาพคือกรรม ได้แก่ เจตนาและธรรมที่สัมปยุตด้วยเจตนา มีอภิขณา (ความละเอียด) เป็นต้น อันได้แก่ ปุณฺณวิภังการ อปุณฺณวิภังการ อาเนญชาวิภังการ หรือจะกล่าวให้ง่ายก็คือ กรรมภาพนั้น ได้แก่ กุศลกรรม และอกุศลกรรม อันจะนำไปสู่กามภาพ รูปภาพ อรูปภาพ

อุปบัติภาพ แปลว่า ภาพคือภาวะที่เกิดขึ้น ปรากฏขึ้น ได้แก่ อุปาทานขันธ ซึ่งก็หมายถึง ภาพทั้ง 3 นั้นเอง

11) ชาติ คือ ความเกิด ว่าโดยสมมติได้แก่ความเกิดของสัตว์ โดยปรมาตถ์ ได้แก่ ความปรากฏแห่งขันธ หรือความเกิดขึ้นครั้งแรกของขันธ สรุปลแล้วชาติในที่นี้มีความหมายได้ 2 นัย คือ หมายถึงการเกิดของขันธ 5 ในแต่ละขณะจิต คือการเกิดปรากฏของอุปบัติภาพใหม่ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งถือว่าเป็นวิบาก หลังจากกรรมภาพ คือ การทำความดีความชั่วสิ้นสุดลง การเกิดแบบนี้ปรากฏขึ้นในทุกขณะจิต ภาษาอภิธรรม เรียกว่า อุปปาพะ และหมายถึงการเกิดของขันธ 5 ในแต่ละภาพแต่ละชาติ ได้แก่ การเกิดปรากฏเป็นตัวตนมีรูปร่างในภพภูมิต่างๆ เช่น เกิดเป็นมนุษย์ เกิดเป็นเทวดา เกิดเป็นพรหม เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ทั้งนี้แล้วแต่ผลของกรรม มีอายุยืนบ้าง สั้นบ้าง การเกิดแบบนี้ ภาษาอภิธรรม เรียกว่า ปฏิสนธิ

12) ชราและมรณะ ชรา คือ ความแก่ ความเฒ่า ความคร่ำคร่าของสัตว์ มีอาการที่ปรากฏ เช่น ฟันหลุด ผมหงอก หนังเหี่ยวยุ่น หย่อนยาน อายุและกำลังวังชาลดน้อยถอยลง (อภิ.วิ. (ไทย) 35/267/436) แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ ความเสื่อมโทรมของขันธ 5 ในแต่ละขณะจิต และความเสื่อมโทรมของขันธ 5 ในแต่ละภาพแต่ละชาติ

ความเสื่อมโทรมของขันธ 5 ในแต่ละขณะจิต หมายถึง ความตั้งอยู่ได้ชั่วขณะหนึ่งของอุปบัติภาพใหม่หลังจากการเกิดปรากฏ แล้วก่อนที่จะดับ กล่าวคือ ในแต่ละขณะจิต ขันธ 5 เมื่อปรากฏแล้วก็จะคงอยู่ได้ชั่วแวบหนึ่งแล้วก็จะดับลง ขณะที่คงอยู่ ภาษาอภิธรรมเรียกว่า ฐิติ แต่ก็เชื่อว่าคงที่อยู่อย่างนั้น มีความเสื่อมโทรมอันเป็นตัวแปรนำไปสู่ความแตกดับกำกับแทรกซ้อนอยู่ด้วย

ความเสื่อมโทรมของขันธ 5 ในแต่ละภาพแต่ละชาติ หมายถึง ความแก่ของรูปที่ปรากฏออกมาในลักษณะ อวัยวะหย่อนยาน หนังเหี่ยวยุ่น หูตาฝ้าฟาง ความแก่ของเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่ปรากฏออกมาในลักษณะ การรับรู้ต่างๆ ไม่ชัดเจน ความจำเสื่อม ความคิดไม่แจ่มชัด

มรณะ คือ ความจุติ ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป ความตาย ความแตกแห่งขันธ ความทอดทิ้งร่างกาย (อภิ.วิ. (ไทย) 35/267/436)

ความแตกทำลายของขันธ 5 ซึ่งมี 2 อย่าง คือ ความแตกดับของขันธ 5 ในแต่ละขณะจิต และความแตกดับของขันธ 5 ในแต่ละภาพแต่ละชาติ

ความแตกดับในแต่ละขณะจิต หมายถึง ความแตกดับของอุปบัติภาพใหม่หลังจากเกิดขึ้น และตั้งอยู่แล้วชั่วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งภาษาอภิธรรม เรียกว่า ภังคะ

ความแตกดับของขันธ 5 ในแต่ละภาพแต่ละชาติ หมายถึง ความตาย กล่าวคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แตกสลาย ไม่สามารถประชุมกันเป็นชีวิตเดิมได้อีก ภาษาอภิธรรม เรียกว่า จุติ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2535 : 82)

ปฏิจสมุပ္บาทมีความเกี่ยวข้องกับขันธ 5 อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ และอริยมรรคมีองค์ 8 หลายนัย กล่าวคือ ปฏิจสมุပ္บาท ขันธ 5 และอริยสัจ 4 ถือว่า เป็นธรรมอย่างเดียวกัน โดยหมวดธรรมเหล่านี้มุ่งอธิบายถึงเรื่องของชีวิตในสังสารวัฏฏ์ และการออกจากสังสารวัฏฏ์ จะแตกต่างกันบ้างในรูปแบบการอธิบาย กล่าวคือ

ปฏิจจนสมุปบาทอธิบายถึง สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต (รูปและนาม) โดยมุ่งเน้นการอธิบายเหตุปัจจัยที่อาศัยกันและกันและผลธรรมจึงเกิดขึ้น หมายถึง สัตว์บุคคล ตัวตน เรา เขา จึงเกิดขึ้น

ขั้น 5 อธิบายถึง สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต (รูปและนาม) โดยมุ่งเน้นการอธิบายองค์ประกอบ 5 ส่วนที่เรียกว่า ขั้น 5 ได้แก่ รูปขั้น 5 เวทนาขั้น 5 สัญญาขั้น 5 สังขารขั้น 5 และวิญญาณขั้น 5 โดยที่แต่ละขั้นทำหน้าที่แตกต่างกัน แต่เป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน จึงทำให้ขั้น 5 ประกอบพร้อมกันและสามารถดำรงอยู่ได้ และปรากฏเป็นอัตภาพชีวิต บุคคล เรา เขา

อริยสัจ 4 อธิบายถึง สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต (รูปนาม) โดยมุ่งเน้นอธิบายสรุปลักษณะธรรมที่รับรู้แจ้งแทงตลอดในปฏิจจนสมุปบาท แล้วจัดให้เป็นหมวดหมู่ เข้าใจง่าย ชัดเจน อีกทั้งยังอธิบายถึงข้อปฏิบัติเพื่อให้รู้แจ้งในปฏิจจนสมุปบาท และอริยสัจ 4 อีกด้วย กล่าวคือ 1. ปฏิจจนสมุปบาทฝ่ายอนุโลม คือ ทุกขสมุทยอริยสัจ (เหตุแห่งทุกข์) เป็นธรรมที่ควรละ 2. ขาติ ขรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส คือ ทุกขอริยสัจ เป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้ 3. ปฏิจจนสมุปบาทฝ่ายปฎิโลม คือ ทุกขนิโรธอริยสัจ หรือพระนิพพาน เป็นธรรมที่ควรทำให้แจ้ง 4. อริยมรรคมีองค์ 8 คือ ข้อปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความรู้แจ้งแทงตลอดในปฏิจจนสมุปบาทว่า ควรทำให้เจริญไฟบุญ

ไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะสภาวะธรรมที่เป็นสามัญ คือ อาการ 3 อย่าง ได้แก่ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ว่าตัวตน ซึ่งเหตุปัจจัยในปฏิจจนสมุปบาท ขั้น 5 หรือทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทยอริยสัจ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ยกเว้นพระนิพพาน ล้วนตกอยู่ภายใต้อำนาจของความไม่เที่ยง เป็นทุกข์และไม่มีตัวตน ไร้แก่นสาร และหาประโยชน์มิได้

4. บทสรุป

คำว่าทุกข์นั้นเป็นสิ่งที่ทุกคนรู้จักกันอยู่แล้ว ไม่มีใครเกิดมาไม่พบกับทุกข์ ทุกคนที่อยู่บนโลกนี้ไม่ว่าจะเป็นใครก็ต้องพบกับทุกข์ เป็นสัจจะ เป็นความจริงแท้ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทุกข์นั้นมีอยู่สองส่วน หนึ่งทุกข์ที่เลี่ยงไม่ได้ และสองคือทุกข์ที่เลี่ยงได้นั้นก็คือทุกข์จากกิเลสนั่นเอง

การเห็นเหตุแห่งทุกข์เลยก็คือนั่นอยู่ที่ตัวเรา ใครที่พบเจอกับความทุกข์แล้วมัวแต่มองหาคนผิด มองหาผู้ที่ทำให้ตนทุกข์ มองหาคนรับผิดชอบในทุกข์นั้น เป็นคนที่มองไม่เห็นเหตุแห่งทุกข์ เพราะทุกข์นั้นเกิดจากใจของตนเอง เกิดจากกิเลสของตน เกิดจากกรรมของตน การจะรู้เหตุแห่งทุกข์ได้จึงต้องยอมรับว่าทุกข์นั้นเกิดจากตนเอง เมื่อเห็นเหตุแห่งทุกข์แน่ชัดแล้ว เห็นตัวการของกิเลสแน่ชัดแล้ว ก็ให้เพียรพยายามทำให้ถึงความดับ โดยใช้มรรควิธี ก็คือการปฏิบัติมรรคทั้ง ๘ นั้นแหละ จะใช้สมณะ วิปัสสนาก็ได้ จะใช้สัมมปธาน ๔ ก็ได้ จะใช้โพชฌงค์ ๗ ก็ได้ จะใช้จรรยา ๑๕ ก็ได้ จะใช้ทั้งโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ก็ได้ หรือจะใช้ธรรมใดตามทีถนัดก็ได้ เพราะธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหมดนั้นเป็นไปเพื่อการละกิเลส เพื่อการล้างกิเลส เพื่อการดับกิเลสอยู่แล้ว การจะค้นเจอเหตุแห่งทุกข์นั้นว่ายากแล้ว การดับทุกข์ที่เหตุนั้นยากยิ่งกว่า เพราะต้องใช้ความเพียรพยายาม ใช้วิธีศีล อธิจิต อธิปัญญา เข้ามาเป็นแนวทางปฏิบัติที่ท่าที่สุดแห่งทุกข์ คือการดับทุกข์นั้นอย่างสิ้นเกลี้ยงโดยการดับกิเลสที่นั่นนั่นเอง

การที่เราต้องมาหาเหตุแห่งทุกข์อย่างยากลำบากนี้ เพราะพระพุทธเจ้าได้ชี้ชัดชัดไว้ว่า ดับทุกข์ต้องดับที่เหตุ แต่บางครั้งเรามักจะมองเหตุแห่งทุกข์นั้นตื่นเกินไป เหมือนกับเราที่เราอยากกำจัดหญ้า แต่ก็ทำ

แค่เพียงตัดหญ้าที่มันยาวพื้นดินออกมา บ้างเก่งกว่าก็ว่าขุดรากถอนโคนหญ้านั้นไปเลย แต่สุดท้ายหญ้าก็จะขึ้นมาใหม่ เหมือนกับกิเลสนั้นก็กลับมาโตใหม่อีกครั้ง

ผู้มีปัญญาย่อมขุดรากถอนโคนกิเลสทั้งหมด ทั้งตัดหญ้า ขุดรากถอนโคน และนำดินมาเผา ทำลายเมล็ดหญ้าที่ยังหลงเหลืออยู่ในผืนดินซึ่งเป็นเมล็ดนี้เองเป็นแหล่งเกิดของหญ้า เหมือนกับตัณหา ถ้าเรายังดับตัณหาคือความอยากไม่ได้ ความอยากเหล่านั้นก็จะค่อยๆเติบโต เหมือนกับผืนดินที่เต็มไปด้วยเมล็ดหญ้า หากไม่กำจัดเมล็ดออก ก็มีแต่จะต้องมาคอยตัดหญ้า ขุดรากถอนโคนหญ้านั้นทุกชาติไปตั้งนั้นผู้มีปัญญาพึงกำจัดทุกข์จากเหตุแห่งทุกข์ เผาภิเลสเหล่านั้นด้วยไฟแห่งฌาน ให้ทุกข์ที่เกิดจากกิเลสเหล่านั้นสลายไป ทำลายกามภพ ทำลายรูปภพ ทำลายอรูปภพของกิเลสเหล่านั้น ไม่ให้มีแม้เสี้ยวอารมณ์ความอยากที่เกิดภายในจิต แม้จะตรวจด้วยอรุปรมาณสักกี่ครั้งก็ไม่พบความอยากในจิตอีก เมื่อนั้นแหละที่เขาเหล่านั้นจะได้พบกับสภาวะที่เรียกว่า “สัญญาเวทิตนิโรธ” คือการดับกิเลสที่อยู่ในสัญญาอย่างสิ้นเกลี้ยง ถือเป็นการสิ้นสุดการต่อสู้กับกิเลสนั้น ได้รับชัยชนะที่ทำได้ยาก เป็นสิ่งที่บัณฑิตต่างสรรเสริญ

กระบวนการดับทุกข์ตามหลัก ปฏิจจสมุปบาท ชั้นที่ ๕ อริยสัจ ๔ ไตรลักษณ์ และอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้มีเกี่ยวข้องกับปฏิจจสมุปบาทหลายนัย กล่าวคือ ปฏิจจสมุปบาท ชั้นที่ ๕ และอริยสัจ ๔ ถือว่า เป็นธรรมอย่างเดียวกัน เพราะธรรมแต่ละหมวดเหล่านี้ล้วนอธิบายถึงเรื่องของชีวิตในสังสารวัฏฏ์ และการออกจากสังสารวัฏฏ์ จะแตกต่างกันอยู่บ้าง คือ รูปแบบการอธิบายข้อธรรมแต่ละอย่างเท่านั้น กล่าวคือ

ปฏิจจสมุปบาทเป็นหมวดธรรมที่อธิบายถึง สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต หรือความเป็นไปของรูปนาม โดยมุ่งเน้นการอธิบายเหตุปัจจัยที่อาศัยกันและกัน ผลธรรมจึงเกิดขึ้น หมายถึง สัตว์บุคคล ตัวตน เรา เขา จึงเกิดขึ้น

ชั้นที่ ๕ อธิบายถึง สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต (รูปและนาม) โดยมุ่งเน้นการอธิบายองค์ประกอบ ๕ ส่วน ประกอบรวมกันเป็นชีวิต ที่เรียกว่า ชั้นที่ ๕ ได้แก่ รูปชั้นที่ ๕ เวทนาชั้นที่ ๕ สัญญาชั้นที่ ๕ สังขารชั้นที่ ๕ และวิญญาณชั้นที่ ๕ โดยที่แต่ละชั้นทำหน้าที่แตกต่างกันไป แต่เป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน จึงทำให้ชั้นที่ ๕ ประกอบรวมกัน และสามารถดำรงอยู่ได้ และปรากฏเป็นอัตภาพชีวิต บุคคล เรา เขา

อริยสัจ ๔ อธิบายถึง สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต (รูปและนาม) โดยมุ่งเน้นอธิบายการสรุปสภาวะธรรมทั้งหมดที่รับรู้แจ้งแทงตลอดแล้วด้วยปฏิจจสมุปบาท และจำแนกให้เป็นหมวดหมู่ เข้าใจง่าย ชัดเจน ตลอดทั้งยังอธิบายถึงวิธีปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม กล่าวคือ ๑. ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายอนุโลม หรือฝ่ายเกิด หมายถึง ทุกขสมุททยอริยสัจ (เหตุแห่งทุกข์) เป็นธรรมที่ควรละ ๒.ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส หมายถึง ทุกขอริยสัจ เป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้ ๓. ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายปฏิโลม หรือฝ่ายดับ หมายถึง ทุกขนิโรธอริยสัจ หรือพระนิพพาน เป็นธรรมที่ควรทำให้แจ้ง ตลอดทั้งชี้แนะข้อปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความรู้แจ้งแทงตลอดในปฏิจจสมุปบาทว่า ควรปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ (ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา) ซึ่งเป็นทางเอกและเป็นสัมมาปฏิบัติ ที่บุคคลควรทำให้เจริญไพบูลย์

ไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะของสภาวะธรรมที่เป็นสามัญเหมือนกันหมด ยกเว้นพระนิพพาน เพราะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน ซึ่งเหตุปัจจัยในปฏิจจสมุปบาทองค์ ๑๒ ชั้นที่ ๕ ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุททยอริยสัจ และทุกขสมุททยปฏิปทาคามินีอริยสัจ ต่างล้วน ตกอยู่ภายใต้อำนาจของความไม่เที่ยง เป็นทุกข์และไม่มีตัวตน ไร้แก่นสารและหาประโยชน์มิได้

บรรณานุกรม

- บรรจบ บรรณรุจิ. (2535) กระบวนธรรมเพื่อความเข้าใจชีวิต ปฏิจจสมุปปาท. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2535) พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา -อังกฤษ อังกฤษ-ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
เรือนแก้วการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2546) “พุทธธรรม” มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสัทธัมมโชติกะ ฉัมมาจริยะ. (2528) วิปัสสนากรรมฐาน. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย :
กรุงเทพมหานคร.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2534) อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2548) พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: อรุณ
การพิมพ์.
- สมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2511) ธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตถปฏิบัติ และส่วน
สังสารวัฏ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รูปแบบพัฒนาการภาวะผู้นำเชิงพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน
A Model for The Development of The Buddhist
Leadership in The Recent Thai Society

พระปลัดวุฒิพงษ์ กิตติวัฒนโณ,ดร.
Phrapalad Wutthipong Kittivonno,Dr.

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำเชิงพุทธเป็นผู้มีความฉลาดในการตัดสินใจในการนำพาตัวเองและคณะให้ดำเนินไปได้ในสถานการณ์หนึ่งๆและภาวะผู้นำเชิงพุทธจะต้องมีการใช้หลักพุทธธรรมมาเป็นตัวส่งเสริมในทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักพรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ ขรรวาสธรรม ๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ หลักพุทธธรรมเหล่านี้เป็นหลักธรรมที่เกื้อหนุนให้ผู้นำเชิงพุทธในการเป็นภาวะผู้นำเพื่อจะนำไปสู่ความสำเร็จในการเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธในสังคมไทยปัจจุบันอย่างแท้จริงได้พัฒนาการภาวะผู้นำเชิงพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน ที่จะทำพัฒนาการให้เกิดประโยชน์สูงสุดและพัฒนาการไปสู่การเป็นภาวะผู้นำที่แท้จริงที่จะทำให้สังคมไทยยอมรับ จะต้องมีการพัฒนาหลายๆด้านให้เห็นเกี่ยวกับการเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธ โดยการที่จะเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธได้นั้นจะต้องมีหลักพุทธธรรมในการพัฒนาในส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตน การแสดงออก บุคลิกภาพ ตลอดจนอารมณ์ของการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธได้อย่างแท้จริง สิ่งเหล่านี้เป็นหนทางแห่งการพัฒนาการการเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธในสังคมไทยปัจจุบันได้และเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธอย่างแท้จริงให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ในยุคสังคมแห่งการเรียนรู้และสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงได้

คำสำคัญ : รูปแบบ, ภาวะผู้นำ, สังคมไทย

Abstract

The Buddhist leadership was a wise person to make a decision for himself and the other people in each situation. The Buddhist leadership followed strictly the Buddha's teachings as a good supporter such as Fourfold Brahmavihāra, Fourfold Iddhipāda, Fourfold Sangahavatthu, Fourfold Gharavāsa-dhamma and Dasapidharājadhama. As a good supporter, these Buddhist teachings brought the real success to the Buddhist leader who had the leadership in the recent Thai societies. The development of the Buddhist leadership in the recent Thai societies, that was very useful to bring real leadership to a person accepted by Thai societies, had to be done in many aspects for the apparent Buddhist leadership. The Buddhist leadership had to be developed with the Buddha's teachings in various aspects: self-control, manner, individuality, and emotion. These things were a way to develop the real Buddhist leadership in the recent Thai societies in the age of the learning and changeable societies.

Keywords : Model, Leadership, Thai Society

บทนำ

กระแสของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี ว่าจะเป็นเรื่องของการค้าเสรี การพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อม และการเชื่อมโยงของระบบข้อมูลข่าวสารแบบเครือข่าย รวมถึงพัฒนาการของความเป็นประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น และการเคารพในสิทธิมนุษยชน ทุกสังคมในโลกรวมทั้งประเทศไทยต่างได้รับผลกระทบซึ่งก่อให้เกิดทั้งโอกาสและภัยอุปสรรคต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ ขณะเดียวกันสังคมไทยกำลังเผชิญกับสภาวะการณ์ใหม่ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมในระดับโลก กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้เส้นแบ่งพรมแดนระหว่างประเทศกำลังเลือนรางลงไป การเคลื่อนย้ายทุน แรงงาน องค์ความรู้ สินค้าและบริการต่าง ๆ เป็นไปอย่างเสรียิ่งขึ้น หลายประเทศมีอัตราการเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจสูงมาก ในขณะที่เดียวกัน วิกฤตพลังงานน้ำมันที่ราคาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ได้นำไปสู่ความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจและสังคมแก่ทุกประเทศทั่วโลก จนอาจจะกลายเป็นประเด็นความขัดแย้งระหว่างประเทศที่รุนแรง

เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงสูงเช่นนี้ ได้มีผลทำให้ปัจจัยด้าน "ภาวะผู้นำ" (Leadership) ทวีความสำคัญมากขึ้น เพราะ โลกยุคใหม่มีความสลับซับซ้อน ลึกลับ จึงมีความเสี่ยงสูง ทั้งนี้ความรู้กับประสบการณ์จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะต้องใช้ความเข้าใจประวัติศาสตร์เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้าง "วิสัยทัศน์" ซึ่งทางนำพาองค์กรและผู้ตามเข้าสู่โลกยุคใหม่ ที่มากทั้งโอกาส ควบคู่กับการแข่งขันกับความขัดแย้ง ให้อยู่รอดและเจริญเติบโตได้ ภารกิจสำคัญต่อมา คือ การต้องสามารถสร้างศรัทธาความเชื่อมั่น เพื่อให้คนเดินตาม นั่นคือ การบริหารให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สิ่งใหม่ที่จำเป็น ซึ่งการยอมรับในตัวผู้นำจะสำคัญยิ่ง

ความหมายของภาวะผู้นำ

การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นเรื่องที่น่าสนใจมานานแล้ว ซึ่งเป็นการศึกษาถึงความมีอำนาจและความสามารถของบุคคลที่สามารถสั่งการในการบริหารให้งานที่ได้รับมอบหมายประสบความสำเร็จ คำว่าภาวะผู้นำ (Leadership) ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้ดังนี้คือ

นายศิลป์ เขียวชาญ และคณะ (๒๕๒๗ : ๑๘) ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะในการชักจูงผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มใจ เต็มความสามารถ และกระตือรือร้น หรือภาวะผู้นำ คือ ผู้ที่เป็นแบบอย่างมีความสามารถพิเศษ แสดงบทบาทในการสั่งการและออกคำสั่งที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่นได้

เถาว์วัลย์ นันทาภิวัฒน์ (๒๕๒๑ : ๒๐๓) ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำ คือ ความสัมพันธ์ซึ่งบุคคลหนึ่งหรือผู้มีอิทธิพลให้ผู้อื่นทำงานร่วมกันอย่างเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายอันเป็นที่ต้องการของผู้นำ ผู้นำมิใช่เป็นผู้ผลักดันแต่เป็นผู้ดึงโดยแจ้งให้ผู้ตามทราบแนวทางปรารถนาให้ปฏิบัติตามด้วยวิธีการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

นิตย์ สัมมาพันธ์ (๒๕๔๖ : ๓๑) ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำคือพลังชนิดหนึ่งที่สามารถส่งแรงกระทำอันก่อให้เกิดการขับเคลื่อนกลุ่มคนและระบบองค์กรไปสู่การบรรลุเป้าหมายประสงค์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (๒๕๔๙ : ๔) ได้ให้ความหมายภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติพิเศษ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม

รังสรรค์ ประเสริฐศรี(๒๕๔๔ : ๓๑) ได้ให้ความหมายภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วม หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่น และให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายองค์การ

สมคิด แดงโม ให้ความหมาย ภาวะผู้นำว่า การที่ผู้นำขององค์การให้อิทธิพลต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุถึงจุดประสงค์ขององค์กร อิทธิพลดังกล่าวอาจเป็นไปได้ทั้งในทางบวกและทางลบ

กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำ หมายถึง ผู้มีความรู้ ความสามารถในการชักนำให้ผู้อื่นหรือผู้ปฏิบัติตามทำงานด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น เพื่อความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ความเป็นมาแห่งภาวะผู้นำเชิงพุทธในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงภาวะผู้นำในพระไตรปิฎกอยู่มาก แต่ไม่ได้รับระบุโดยตรง กระนั้นก็สามารถจับประเด็นภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาได้ จึงขอยกตัวอย่างที่เกี่ยวข้องไว้ ดังนี้

๓.๑ ประเภทผู้นำในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีกล่าวแบ่งประเภทพระราชา ซึ่งเป็นชนชั้นปกครองไว้ ๒ ประเภท คือ ๑) ธรรมราชา ๒) เทวราชา (๒๕๔๓ : ๒๑)

๑) ธรรมราชา หมายถึง ผู้นำหรือนักปกครองที่ทรงธรรม มีการใช้หลักธรรมาภิบาลเป็นนโยบายในการปกครองประเทศ ทำให้อาณาประชาราษฎร์มีความอยู่ดีกินดี มีความสุข ประเทศมีความสงบร่มเย็น หลักธรรมที่ถูกรับไปใช้ในปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม อคติ ๔ จักรวัตติธรรม เป็นต้น

๒) เทวราชา หมายถึง การนับถือพระราชาเทียบเทพเจ้าผู้มีศักดิ์ใหญ่ หรือสมมติให้เป็นเทวดา อันเนื่องมาจากการถูกครอบงำหรือพัฒนาการจากแนวคิดจากพราหมณ์ลักษณะสำคัญของเทวราชา คือ มีอำนาจเบ็ดเสร็จ มีอำนาจยิ่งใหญ่ในการดูแลประเทศปราบปรามเหตุการณ์ให้อยู่ในความสงบ ถ้าปกครองโดยธรรม ประเทศย่อมสงบสุข แต่ถ้าหลงระเห็จในอำนาจ ย่อมทำให้ประเทศชาติเดือนร้อน

๓.๒ คุณสมบัติแห่งภาวะผู้นำ

ผู้นำที่ดีต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติที่พร้อมจะเป็นผู้ปฏิบัติต่อองค์กรและผู้ใต้บังคับบัญชา โดยพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงคุณสมบัติภาวะผู้นำ ๓ ประการ คือ

๑) จกขุมา เป็นผู้วิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถคาดเดาสภาพการณ์ล่วงหน้าได้วางแผนรับมือ วางแผนรุกหรือรับได้อย่างเหมาะสม

๒) วิธูโร เป็นผู้ชำนาญในงาน รู้จักหน้าที่ ไม่บกพร่องในหน้าที่ที่รับผิดชอบ

๓) นิสสยสมปนโน เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น

นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เสนอคุณสมบัติอีก ๕ ประการคือ

(๒๕๔๔ : ๔)

๑) ผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติภายในตนเอง เป็นจุดเริ่มและเป็นแกนกลางไว้

๒) ผู้ตามโยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับผู้ตาม

๓) จุดหมาย โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับจุดหมาย

๔) หลักการและวิธีการ โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับหลักการและวิธีการที่จะทำ ให้สำเร็จผลบรรลุจุดหมาย

๕) สถานการณ์ โดยด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่จะประสบ ซึ่งอยู่ภายนอก

ข้อความที่กล่าวมาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้นำที่ต้องพัฒนาตนเองให้ ถึงพร้อม

๓.๓ บุคลิกภาพแห่งภาวะผู้นำ

คัมภีร์แห่งพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง นักปกครองต้องมีลักษณะที่งดงามทางร่างกาย งามใจ งามใจ น่าเชื่อถือ โดยได้กล่าวไว้ในปริสลักษณะ ๓๒ ประการว่า ผู้มีลักษณะดังกล่าว เป็นผู้ที่มี บุญญาธิการ มีความรู้ความสามารถในการปกครองให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข โดยเลือกใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครอง ซึ่งปริสลักษณะนั้นมี ๓๒ ประการ ได้แก่

๑) มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน

๒) พื้นฝ่าพระบาททั้งสองของมหาบุรุษ มีจักรซึ่งมีกำข้างละ ๑,๐๐๐ ชี่ มีกง มีดุม

และมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง

๓) มีสันพระบาทยื่นยาวออกไป

๔) มีพระองคฺลียาว

๕) มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม

๖) ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองคฺลีจดกันเป็นรูปตาข่าย

๗) มีข้อพระบาทสูง

๘) มีพระขงฆ์เรียวดุจแข้งเนื้อทราย

๙) เมื่อประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองคฺลึงก็ทรงลูบคลำถึงพระขานูด้วย ฝ่าพระหัตถ์

ทั้งสองได้

๑๐) มีพระคฺยฐานเร้นอยู่ในฝัก

๑๑) มีพระฉวีสีทอง คือคล้ายทองคำ

๑๒) มีพระฉวีละเอียด จนละองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้

๑๓) มีพระโลมชาติเดี่ยว คือ ในแต่ละขุมมีเพียงเส้นเดียว

๑๔) มีพระโลมชาติปลายอนขึ้น คือ พระโลมชาติขอดเป็นวงเวียนขวาดัง กุณฑลสี

ครามเข้มดังดอกอัญชัน

๑๕) มีพระวรกายตั้งตรงดุจกายพรหม

๑๖) มีพระมังสะไนที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์

๑๗) มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์

๑๘) มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน

๑๙) มีพระวรกายเป็นปริมณฑลดุจปริมณฑลแห่งต้นไทร พระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วา

ของพระองคฺ ๑ วาของพระองคฺเท่ากับส่วนสูงพระ วรกาย

๒๐) มีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอด

๒๑) มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี

๒๒) มีพระหนุดุจคางราชสีห์

๒๓) มีพระทนต์ ๔๐ ชี่

๒๔) มีพระทนต์เรียบเสมอกัน

- ๒๕) มีพระทนต์ไม่ห่าง
- ๒๖) มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม
- ๒๗) มีพระชีวหาใหญ่ยาว
- ๒๘) มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก
- ๒๙) มีดวงพระเนตรดำสนิท
- ๓๐) มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพียงคลอด
- ๓๑) มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น
- ๓๒) มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์

สมบัติแห่งปฐิสลักษณะย่อมเกิดแก่ผู้มีบุญญาธิการที่สั่งสมมานาน โดยผู้นำที่มีคุณธรรมย่อมเป็นผู้สร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่อาณาประชาราษฎร์ พระราชาหรือผู้ปกครองประพฤติธรรม ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ย่อมประพฤติตามไปด้วย เมื่อเป็นดั่งนั้น ฝนฟ้าย่อมตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารก็เจริญงอกงาม หม่อมมนุษย์ก็เก็บเกี่ยวมาบริโภคแล้วย่อมมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ (๒๕๔๗ : ๖๑)

พัฒนาการด้านบุคลิกภาพของภาวะผู้นำเชิงพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน

บุคลิกภาพเป็นสิ่งที่ทำให้เรารู้จักคนใดคนหนึ่ง ในภาพรวมทั้งหมด บุคลิกภาพมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมนุษย์ในสังคม ทั้งในด้านส่วนตัวและอาชีพการงาน บุคลิกภาพที่เป็นที่ชื่นชอบของคนโดยทั่วไป ทำให้สามารถสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ อย่างราบรื่น ส่งผลให้ประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ของชีวิตตามไปด้วย ความร่วมมือที่จะได้รับจากบุคคลอื่นก็มีมากและเมื่อบุคคลมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลและสิ่งแวดล้อม ได้รับความเชื่อถือจากบุคคลที่แวดล้อมเหล่านั้นก็ย่อมจะทำให้บุคคลนั้นเกิดจากความเชื่อมั่นในตัวเอง เป็นสิ่งที่จะเสริมสร้างบุคลิกภาพของบุคคลอีกนัยหนึ่งและพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ คนที่มีบุคลิกภาพดี มักจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานอาชีพไปด้วย เพราะมีความมั่นใจและมีความพร้อมที่จะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความก้าวหน้าในงานอาชีพจึงเกิดขึ้นตามไปด้วย

การพัฒนาบุคลิกภาพแบ่งเป้าหมายออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับบุคคล ระดับองค์กร และระดับสังคม รายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) เป้าหมายบุคลิกภาพระดับบุคคล

การพัฒนาคุณลักษณะให้เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล (Personal / Intrinsic) เป็นเป้าหมายที่ต้องการพัฒนาให้บุคคลมีคุณลักษณะที่ดี ซึ่งจะทำให้ผู้นำเป็นผู้นำที่ดีได้ ประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ ๓ ด้าน คือ บุคลิกภาพ จิตใจ และปัญญา ดังนี้คือ (๒๕๕๔ : ๔๘-๕๓)

บุคลิกภาพทางกาย แบ่งเป็นองค์ประกอบย่อย ๒ องค์ประกอบ

ประการแรก คือ รูปลักษณ์ภายนอกของผู้บริหาร เพราะนี่เป็นสิ่งที่ปรากฏแก่สายตาผู้คน ดังนั้น ความสะอาดของร่างกายจึงเป็นสิ่งสำคัญ รองลงมาคือ การแต่งกายที่เรียบร้อย เหมาะสมกับตำแหน่ง วัย และสถานการณ์ ทั้งสองส่วนนี้จะเป็นตัวสื่อสารให้คนภายนอกรู้จักตัวคุณเอง ไม่ว่าจะ เป็นระดับการศึกษา ฐานะ ตำแหน่ง ฯลฯ โดยไม่ต้องใช้คำพูดด้านวิชาการบางท่านเรียกสิ่งนี้ว่า การสื่อสารที่ไร้ศัพท์ ผู้บริหารที่ขาดการสื่อสารที่ไร้ศัพท์นี้ อาจจะทำให้ผู้พบเห็นเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ผิดไปจากความจริงได้

ประการที่สอง คือ บุคลิกภาพภายใน หมายถึงการใช้ภาษา ผู้นำต้องสามารถพูดโต้ตอบได้ฉลาด สามารถเป็นผู้นำกลุ่มได้ และต้องอ่านหนังสืออยู่เสมอ เพื่อก้าวทันสมัย และเป็นข้อมูลในการแสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษา โต้ตอบกับคู่สนทนา นี่คือนิสัยที่จะก่อให้เกิดการยอมรับจากผู้ใต้บังคับบัญชา

(๑) เป็นผู้มีความน่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ (Reliable / Dependable) ความน่าเชื่อถือของผู้นำเกิดขึ้นจากตัวเราต้องมีความจริงใจอยู่เสมอ กระทำสิ่งต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ต้องสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับผู้ที่เกี่ยวข้องให้ได้

(๒) เป็นผู้มีความเพียรพยายาม (Persistent) ผู้นำที่ดีนั้นต้องเป็นคนที่เอาจริงเอาจัง ยึดมั่นในหลักการ ถ้าเชื่อว่าสิ่งนั้นคือสิ่งที่ถูกต้อง จะพยายามทำสิ่งนั้นให้ได้ แม้ว่าจะมีอุปสรรคมากน้อยเพียงใดก็ตาม

บุคลิกภาพทางอารมณ์และจิตวิทยา

อารมณ์เป็นสิ่งที่แสดงให้คนรู้จักเราได้อย่างชัดเจน ผู้นำที่มีบุคลิกภาพดีต้องมีความมั่นคงทางอารมณ์ ทนต่อความกดดันได้ ระวังอารมณ์โกรธได้อย่างรวดเร็ว ไม่หงุดหงิด บ่นว่าตลอดเวลา ต้องกล้าเผชิญอุปสรรคอย่างไม่ย่อท้อ เคารพสิทธิผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและต้องมีจิตวิทยาในการพูด พูดจาชมเชยโน้มน้าวใจให้คนทำงานเพื่อความเจริญก้าวหน้าของหน่วยงานได้ รวมทั้งมีจิตใจที่จะส่งเสริมความก้าวหน้าของผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย

(๑) เป็นผู้ที่มีอารมณ์ที่มั่นคง (Emotionally balanced) ผู้นำที่ดีต้องไม่มีอารมณ์ฉุนเฉียวโกรธง่ายห่อเหี่ยว และแปรปรวนอยู่ตลอดเวลา การรู้จักควบคุมอารมณ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง ความเฉลียวฉลาดอย่างเดียวนั้นในโลกยุคก้าวหน้าไม่เพียงพอสำหรับผู้นำ แต่ต้องมีความเฉลียวฉลาดภายใต้การรู้จักควบคุมอารมณ์ให้เหมาะสมด้วย (Emotional Intelligence)

(๒) เป็นผู้มีความรับผิดชอบ (Accountable) ผู้นำต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่องานต่อองค์กร เห็นสิ่งอื่นใดนอกจากจะรับผิดชอบต่อองค์กร ต่องานแล้ว ก็ต้องรับผิดชอบต่อตนเอง หรือมีวินัยตนเอง (Self discipline) สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นได้ทั้งสามส่วนอันได้แก่ ครอบครัว สังคม และตนเองจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อผู้นำ

(๓) เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง (Confident acception of self) ผู้นำที่ดีต้องสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นกับตนเองให้ได้ เพราะว่าความเชื่อมั่นในตนเองเป็นประตูบานแรกไปสู่ความสำเร็จ

บุคลิกภาพทางสังคม

ผู้บริหารควรเป็นผู้นำในการศึกษาหาความรู้ในพิธีการต่าง ๆ ตามบรรทัดฐาน (Norms) ของสังคม เพื่อจะได้ปฏิบัติตามมารยาทสากลได้อย่างถูกต้อง สามารถเป็นตัวอย่างให้คำแนะนำแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดทั้งคนรอบข้างได้

(๑) เป็นผู้มีความเข้าใจลึกซึ้ง (Insightful) การเป็นผู้นำต้องมีสายตาแหลมคม มีความชาญฉลาดมองปัญหาอย่างเป็นระบบและรอบด้าน สามารถมองเห็นข้างในทะลุทุกส่วน ความเข้าใจในงานตั้งแต่งานรากฐานจึงเป็นสิ่งจำเป็น ผู้นำต้องรู้จักทำเองทุกอย่างได้

(๒) เป็นผู้มีการมองโลกในแง่ดี (Optimistic) ผู้นำที่ดีต้องมีความสนุกสนาน เบิกบานใจมองโลกในแง่ดี มุ่งเน้นการมองตนเองในแง่บวก (Positive mental attitude) พยายามที่จะมีการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strength) และจุดอ่อน (Weakness) ของตนเอง แล้วพัฒนาในสิ่งที่ยังบกพร่องเสริมจุดแข็งให้ดียิ่งขึ้น กำหนดเป้าหมายที่จะก้าวไปสร้างฝันแล้วหาทางสู่ฝันให้เป็นจริงให้ได้

(๓) เป็นผู้มีการปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลง (Adaptable / open to change) ผู้นำยุคใหม่ต้องมีการปรับตัวตลอดเวลา มีอะไรเปลี่ยนแปลงก็เปิดรับ เปิดประตูรับสิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา

บุคลิกภาพทางสติปัญญา

ความรู้และมองการณ์ไกลเป็นสิ่งสำคัญกับผู้ที่อยู่ในสถานะ “ผู้บริหาร” ผู้บริหารที่มีบุคลิกภาพที่ดีจะต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์พอที่จะเป็นผู้นำกลุ่มได้ สามารถสร้างสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรได้ อีกทั้งการมีบุคลิกภาพที่ดีทางสติปัญญา จะยิ่งทำให้ลูกน้องเคารพและให้เกียรติมากยิ่งขึ้นด้วยคือ

(๑) เป็นผู้วิสัยทัศน์ (Visionary) การเป็นผู้นำที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์หรือความฝันอยู่ตลอดเวลา ฝันที่อยากเห็นตัวเองในอนาคตเป็นอย่างไร ในชีวิตนั้นต้องฝันว่าตัวเองอยากเป็นอะไร การฝันจะทำให้เกิดแรงขับ (Drive) ที่จะทำให้เราก้าวสู่สิ่งที่เราฝันถึง ความฝันจะนำไปสู่การกำหนดจุดหมายปลายทาง (Ends) และสร้างแนวทาง (Means) เพื่อมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางนั้น

(๒) เป็นผู้มีความคิดริเริ่ม (Initiating) ผู้นำต้องกล้าที่จะคิดสิ่งแปลกใหม่ด้วยตนเอง ผู้นำยุคใหม่ต้องใช้วิธีการคิดแบบประยุกต์มากกว่าแบบทางตรง

๒) เป้าหมายระดับองค์กร

เป้าหมายการพัฒนาผู้นำในระดับองค์กร จำเป็นต้องมีกลยุทธ์สำคัญเสริมด้วยกระบวนการ (Process) ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก (Extrinsic) ที่จะช่วยให้ผู้นำมีความสำเร็จได้(๒๕๕๒ : ๕๔-๕๘) ซึ่งมุ่งเน้นความสามารถด้านกระบวนการ (Process) ได้แก่ การวางแผน (Planning) การนำ (Leading) การนำ (Leading) และการประเมินผล (Evaluation) (๒๕๕๓ : ๑๐๔-๑๐๖)

ความสามารถในการวางแผนองค์กร (Planning)

ผู้นำต้องสามารถวางแผนไว้ล่วงหน้า ต้องมีการคิดอย่างมีเหตุผล มีการพยากรณ์ล่วงหน้า กำหนดทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน จัดทำยุทธศาสตร์ว่าด้วยการวางแผนในทุกๆระดับเพื่อก่อให้เกิดเอกภาพในแผน ตั้งแต่แผนกลยุทธ์ แผนงานโครงการและแผนปฏิบัติงาน กระบวนการในการวางแผนก็มุ่งเน้นทั้ง ๓ กระบวนการอันได้แก่ การจัดทำแผน (Plan formulation) การปฏิบัติตามแผน (Plan implementation) และการประเมินผลแผน (Plan evaluation) (๒๕๕๕ : ๕๔)

ความสามารถในการจัดองค์กร (Organizing)

การจัดองค์กรเป็นกระบวนการต่อจากการวางแผน ต้องมีการจัดองค์กรให้เหมาะสมกับแผนที่วางไว้ อันจะเป็นการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ผู้นำต้องเป็นนักจัดโครงสร้างและสถาปนิกองค์กรให้ทันสมัยอยู่เสมอซึ่งในยุคหน้าผู้นำต้องออกแบบองค์กรให้มีความคล่องตัว ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าได้อย่างรวดเร็ว ปรับปรุงโครงสร้างองค์กรให้คล่องตัวอยู่เสมอ (Restructuring) มีการรีอับระบบ (Reengineering) ซึ่งในบางครั้งก็เป็นสิ่งจำเป็นโดยเฉพาะผู้นำในภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ อาจนำเอาความคิดใหม่หรือแนวทางใหม่มาประยุกต์ใช้ (Reinventing government)

ความสามารถในการนำบุคคลในองค์กร (Leading)

ผู้นำมีหน้าที่ในการนำพาคนในองค์กรให้ดำเนินการตามแผนที่วางไว้ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับระบบย่อยของคน

ความสามารถในการประเมินผลองค์กร (Evaluating)

ผู้นำสามารถนำข้อมูลที่วัดได้มาทำการตัดสินใจหรือหาข้อสรุป ในการประเมินจะต้องมีเกณฑ์สำหรับการเปรียบเทียบ เพื่อจะทราบได้ว่าคะแนนที่ได้มาสูงหรือต่ำกว่า ทำให้สามารถตีค่าออกมาได้ การประเมินผลเป็นภารกิจในขั้นตอนสุดท้ายของการบริหาร ประกอบด้วย (๑) การประเมินบุคคล (Personal evaluation) (๒) การประเมินผลงานกลุ่ม (Group performance evaluation) (๓) การประเมินองค์กร (Organization appraisal)

นอกจากนี้ ผู้นำยังต้องมีความสามารถในด้านการติดต่อสื่อสาร (Communication) การสร้างแรงจูงใจ (Motivating others) ผู้นำต้องใส่ใจ สร้างแรงจูงใจให้เกิดการทำงานของบุคลากรในองค์กร การมอบหมายงาน (Delegating) ผู้นำที่ดีต้องกระจายมอบหมายงานให้ทีมงานทำ การสร้างทีมงาน (Team building) ผู้นำต้องสร้างทีมงานให้ได้ ผู้นำที่ดีใช้การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม (Participative management) การสอนงาน (Coaching) หน้าที่ของผู้นำ นอกจากมอบหมายงานให้กับทีมงานแล้ว ต้องทำงานที่ เป็นผู้สอนงานได้อีกด้วย (๒๕๕๕ : ๕๔-๕๘)

๓) เป้าหมายบุคลิกภาพระดับสังคม

เป้าหมายในระดับนี้ ผู้นำต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR - Corporate Social Responsibility) (๒๕๕๓ : ๓-๔๔) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับใช้ควบคุมหรือถ่วงดุลลัทธิทุนนิยมสุดขั้วมุ่งกำไรสูงสุด จนหย่อนด้านคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นกลไกควบคุมธุรกิจขนาดใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจข้ามชาติ ให้ต้องประพฤติปฏิบัติในลักษณะที่แสดงความรับผิดชอบต่อสังคมในหลากหลายมิติ ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรมีหลากหลายด้าน ดังต่อไปนี้

๑) ด้านสิ่งแวดล้อม - ธุรกิจอาจก่อมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมหลากหลายรูปแบบ อาจก่อมลภาวะต่ออากาศ มลภาวะทางเสียง ต่อแม่น้ำลำคลอง ต่อน้ำฝน ต่อน้ำผิวดิน เป็นต้น เช่นธุรกิจสารเคมีอาจก่อพิษภัยทั้งในลักษณะพิษที่เกิดขึ้นอย่างเฉียบพลัน หรือค่อยๆ สะสมพิษร้ายที่ละน้อยๆ เกิดผลกระทบแบบเรื้อรัง หรือตายผ่อนส่ง ธุรกิจที่ก่อผลร้ายเช่นนี้ต้องมีวิธีป้องกัน ไม่ให้เกิดผลร้ายอย่างได้ผล จึงจะถือว่ารับผิดชอบต่อสังคม

๒) ด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ธุรกิจอาจแย่งใช้น้ำจากแหล่งน้ำเดียวกันกับชุมชน อาจใช้ทรัพยากรธรรมชาติชนิดที่ใช้แล้วหมด ธุรกิจจะต้องแสดงความรับผิดชอบต่อชุมชนโดยรอบ และต่อสังคมในภาพรวม ที่จะไม่ก่อปัญหาแบบไร้ความรับผิดชอบต่อ

๓) ด้านความเป็นธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ - การจ่ายค่าแรง ค่าจ้าง ค่าชดเชย ค่าดูแลสุขภาพ อย่างเป็นธรรม การจัดสถานที่ทำงานให้เป็น healthy workplace และ happy workplace การจัดให้เป็น learning organization

๔) ด้านจิตวิญญาณของผู้คน - ธุรกิจที่มุ่งผลกำไรสูง มองความสำเร็จที่ผลกำไร มองความสามารถคู่กับผลได้ทางวัตถุ และเงินเดือน มีแนวโน้มที่จะสร้างวัฒนธรรมวัตถุนิยมสุดขั้ว เพิ่มพูนความโลภ หย่อนด้านจิตวิญญาณ หย่อนด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์

๕) ด้านความรับผิดชอบต่อในการประกอบธุรกิจ - ทั้งในด้านความซื่อสัตย์สุจริต และรักษาผลประโยชน์ตามหลัก BSC - Balanced Score Card คือต่อผู้ถือหุ้น ต่อลูกค้าหรือคู่ค้า ต่อพนักงาน และต่อสังคมวงกว้าง

บทสรุป

จากแนวคิดของภาวะผู้นำในสมัยก่อนมาสู่การพัฒนาเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน การปฏิบัติงานจะมีความพอใจในงานซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการบริหารงาน ซึ่งช่วยให้การปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จ ความพึงพอใจเป็นกระบวนการทางจิตวิทยาที่ผู้นำไม่สามารถมองเห็นได้

แต่สามารถคาดคะเนได้ ในยุคปัจจุบันการเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธมีการปฏิบัติตามหลักหัวใจของ พระพุทธศาสนา คือ ไม่ทำความชั่ว ทำแต่ความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์และปฏิบัติตนให้เป็นคนดีตาม หลักพระพุทธศาสนา ทำให้ถูกดี ทำให้ถึงดี ทำให้พอดี โดยยึดหลัก พรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมประจำใจ ของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจกว้างดุจพรหม คือ มีความรัก มีความสงสาร มีความพลอยยินดี และ สำคัญจะต่อมีใจเป็นกลางกับทุกคน และยึดหลักความละ คือ ละอคติ ๔ มีลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียง เพราะชัง ลำเอียงเพราะหลง ลำเอียงเพราะกลัว เป็นคนดีตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ ประमाण รู้กาล รู้ชุมชน รู้บุคคล และสุดท้ายจะต้องเป็นผู้นำทางด้านจิตใจ และจิตวิญญาณ พา องค์กรไปปฏิบัติธรรมประจำปี นำสู่กระบวนการแห่งการปฏิบัติตนและการแสดงออกเป็นภาวะผู้นำ เชิงพุทธในสังคมไทยปัจจุบันได้ อย่างเหมาะสมและสมบูรณ์แบบ

บรรณานุกรม

สุนทร โคตรบรรเทา, ภาวะผู้นำในองค์กรการศึกษา, กรุงเทพมหานคร : ปัญญาชน, ๒๕๕๑.

กวี วงศ์พุ่ม, ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๙.

กิติ ตยัคคานนท์, เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร : บัตเตอร์ฟลายกา พิมพ์, ๒๕๓๕.

พิพัฒน์ นนทนาธรณ์. ผศ ดร. การจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร. นนทบุรี : ริงค์ ปียอนด์ บุ๊คส์, ๒๕๕๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.

พระภวนาวริยศุณ. คัมภีร์ปฏิรูปมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ ๖. ปทุมธานี : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). ชุดพุทธศาสนาประยุกต์ สงฆ์ผู้นำสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

มานิต บุญประเสริฐ ดร.รายงานการวิจัย เรื่องการพัฒนาภาวะผู้นำในระดับอุดม ศึกษา.

กรุงเทพมหานคร

: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๙.

เสน่ห์ จัยโต, รศ ดร, วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ผู้นำยุคใหม่, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒).

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : ธนัชการพิมพ์, ๒๕๔๔.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. หน่วยที่ ๑๑ การพัฒนาบุคลากรและการฝึกอบรม. เอกสารการสอน

ชุดวิชาองค์กรและการจัดการงานบุคคล. นนทบุรี: สำนักงาน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,

๒๕๔๔.

สุรศักดิ์ ม่วงทอง. “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์:ศึกษากรณีกำนันผู้ใหญ่บ้าน จังหวัด

นครศรีธรรมราช”. วิทยานพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. คณะสังคมศาสตร์และมนุษย

ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

สัมฤทธิ์ผลการใช้ชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิให้กับประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรา

The Achievements of the Utility of Activities to Develop Yonisomanasikāra based on the Five Precepts and the Five Ennobling Virtues in the Creation of Sammādiññhi for People in Chachoengsao Province

พระครูปริยัติวรรณาภรณ์ (ปรัชนันท์ ฉัตรแก้ว)

นายพรภิรมย์ ยอดบุญ

PhrakruPariyatwannaporn (Paratchanan Chatkew)

Mr.Pornpirom Yodboon

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buddhasothorn Buddhist College

Email : chtmcu@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างชุดกิจกรรมสำหรับการพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิที่มีสัมฤทธิ์ผลตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75 เพื่อเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลคะแนนกิจกรรมของประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทราผู้เข้าอบรม ระหว่างก่อนและหลังการเข้าอบรมด้วยชุดกิจกรรมสำหรับการสร้างเสริมโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ และเพื่อติดตามสำรวจความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนผู้เข้ารับการอบรมหลังอบรมด้วยชุดกิจกรรมสำหรับการสร้างเสริมโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ ผลการวิจัย พบว่า

1) สัมฤทธิ์ผลการใช้ชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิให้กับประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรา มีค่าประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 83.54/82.46 เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75 ซึ่งมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2) การเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลคะแนนกิจกรรมของประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้เข้าอบรม ระหว่างก่อนและหลังการเข้าอบรมด้วยชุดกิจกรรมสำหรับการสร้างเสริมโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ พบว่า ผู้เข้าอบรมมีสัมฤทธิ์ผลก่อนอบรม ($\bar{x} = 38.40$, S.D. = 2.430) มีสัมฤทธิ์ผลหลังอบรม ($\bar{x} = 41.23$, S.D. = 1.305) เมื่อเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลของผู้เข้าอบรม พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังอบรมสูงกว่าก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3) ความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนผู้เข้ารับการอบรมหลังอบรมด้วยชุดกิจกรรมสำหรับการสร้างเสริมโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ : สัมฤทธิ์ผล, โยนิโสมนสิการ, เบญจศีลเบญจธรรม, สัมมาทิฐิ

Abstract

The purposes of the study were : (1) to create activity set for developing the systematical and methodical thought (Yonisomanasikara) based on the five precepts and five ennobling virtues for creating the right view (Sammaditthi) for people in Chachoengsao province that it has efficiency on standard index with 75/75, (2) to compare the efficiency of the results of activity of Chachoengsao people who have passed the training program both before and after by activity set based on five precept and five ennobling virtues to creating the right view and (3) to follow up an evaluation of the opinions of people in Chachoengsao province who have participated the training program before and after by the activity set supported by five precepts and five ennobling virtues to create the right view. The results showed that:

1) The efficiency of using the activity sets for developing Yonisomanasikara based on five precepts and five ennobling virtues to create the right view for the people in Chachoengsao province has co-efficiency values at E_1/E_2 (83.54/82.46). That was based on efficiency standard scale with 75/75. They were higher than scale fixed.

2) The comparison of the efficiency on activity sets for the participated people training to create Yonisomanasikara before and after based on five precepts and five ennobling virtues to create the right view. It was found the participated people, before participating the program earned value at $\bar{x} = 38.40$, S.D. = 2.430 and efficiency after training $\bar{x} = 41.23$, S.D. = 1.305. When They were compared of efficiency of people who have passed training, the scale value of the efficiency of the people after training was higher than before trying at 0.01 level.

3) The following up on the result of public opinion by activity sets for developing Yonisomanasikara, in general, was high in all aspects.

Keywords: Efficiency, Yonisomanasikara, Benchasila-Benchadhamma, Sammaditthi

บทนำ

สังคมปัจจุบันมีการกล่าวถึงความเสื่อมโทรมของคุณธรรมและจริยธรรมในทุกระดับชั้นของสังคม โดยเฉพาะกลุ่มของเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่ในวัยกำลังเรียนรู้และปรับเปลี่ยนทั้งทางร่างกายและพฤติกรรมทางจิตใจ จึงเสมือนเป็นช่วงรอยต่อของชีวิตที่ดำเนินไปในทิศทางแห่งพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีได้ทั้งสองทาง เป็นช่วงวัยที่สามารถฝึกอบรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมได้ ซึ่งคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเสมือนบทบัญญัติของความดีและความงามของจิตใจที่ส่งผลให้บุคคลประพฤติดีประพฤติชอบ อันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อความสุขในการอยู่ร่วมกันของสังคม ดังนั้น การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งในการพัฒนาสังคมมนุษย์โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน อาจเรียกได้ว่าในทุกระดับชั้นของสังคมมีการให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ อันก่อให้เกิดโครงการหลากหลายที่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาด้านคุณธรรมและจริยธรรมร่วมด้วย แต่ผลสะท้อนที่

ได้รับในสังคมปัจจุบันยังไม่ปรากฏในระดับเป็นที่น่าพอใจ สภาพสังคมยังปรากฏให้เห็นการเอารัดเอาเปรียบ การคดโกงหรือฉ้อราษฎร์บังหลวง ปัญหาเสพติดและอาชญากรรมยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

เมื่อมองในด้านการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม การนำรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคน จึงเป็นมุมมองด้านหนึ่งในการนำรูปแบบวิธีการทางพระพุทธศาสนาไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคม จึงเป็นเรื่องที่ควรนำวิธีการสั่งสอนพุทธชนให้เป็นผู้ทรงคุณธรรมของพระพุทธองค์มาศึกษาและนำมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการสร้างเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่บุคคลทุกหมู่เหล่าในสังคม

จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งตั้งอยู่ในภาคตะวันออก มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 709,889 คน มีองค์หลวงพ่อโสธร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมายาวนาน มีวัดซึ่งเป็นสถานที่ซัดเลาจิตใจให้กับประชาชน จำนวน 365 วัด หากประชาชนได้มีการศึกษาหลักธรรมขั้นพื้นฐาน คือ เบญจศีลเบญจธรรม อันเป็นการพัฒนาจิตใจขั้นพื้นฐานที่สำคัญก่อนที่จะพัฒนาในระดับสูงตามลำดับ จะสามารถส่งเสริมให้เกิดความเป็นอยู่อย่างผาสุกแห่งสมาชิกในสังคม ภาพรวมแห่งกระบวนการเกิดคุณธรรมจริยธรรมนั้น โดยเริ่มจากสภาพแวดล้อมภายนอก ทั้งด้านสังคม ชุมชน บุคคลใกล้ชิดและบุคคลที่มีอิทธิพลต่อความประทับใจหรือแรงบันดาลใจด้านใดด้านหนึ่ง ผลของปัจจัยภายนอกอันเกื้อกูลต่อการเกิดปัจจัยภายในหรือการรู้จักคิดในสิ่งที่ดีงาม ประเด็นสำคัญตรงส่วนนี้ในทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นกระบวนการสร้าง “ผู้มีทักษะในการทรงคุณธรรมจริยธรรม” หรือกระบวนการสร้างทักษะแห่งการเป็นคนดีนั่นเอง เมื่อมีทักษะเหล่านี้แล้วกระบวนการพัฒนาเพื่อการเป็น “ผู้ทรงคุณธรรมจริยธรรม” หรือการเป็นคนดีจึงเกิดขึ้นได้

หลักธรรมขั้นพื้นฐานในพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจ คือ เบญจศีลเบญจธรรม โดยเบญจศีลเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานหรือศีลขั้นต้น ความประพฤติตนเป็นผู้ไม่เบียดเบียนผู้อื่นในด้านกายและวาจา รวมถึงการไม่ทำลายสติสัมปชัญญะของตนอันเป็นคุณธรรมสำคัญที่สุดในการควบคุมศีลทั้งหมดให้คงอยู่ด้วยการไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติดให้โทษอันเป็นเหตุให้สติสัมปชัญญะลดน้อยลงไป คุณธรรมหรือศีลขั้นต้นนี้เรียกว่า เบญจศีลหรือ ศีล 5 หมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียนมีอยู่ 5 ประการ คือ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 286 : 247)

1. ปาณาติปาตา เวระมะณี คือ การเว้นจากการปลงชีวิต เว้นขาดจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน
2. อะทินนาทานา เวระมะณี คือ การเว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน
3. กามสุมิจฉาจารา เวระมะณี คือ เว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดในสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน
4. มุสาวาทา เวระมะณี คือ เว้นจากการพูดเท็จ พูดโกหก พูดหลอกลวง
5. สุราเมรัยเมษะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี คือ เว้นจากน้ำเมา คือ สุราและเมรัยหรือสิ่งมึนเมาอันทำให้ความสมบูรณ์ของสติสัมปชัญญะลดน้อยลง เช่น ยาเสพติด เป็นต้น อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

ศีลทั้ง 5 ข้อนี้ เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการฝึกตน เมื่อผู้ปฏิบัติทำได้ตามนี้ ชื่อว่า เป็นผู้มศีลหรือมีเบญจศีล ศีล 5 ข้อนี้บางครั้ง เรียกว่า มนุชยธรรมหรือคุณธรรมพื้นฐานที่ทำเป็นมนุษย์

ศีล 5 หรือเบญจศีลมักจะมาคู่กับเบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรม คือ ธรรมอันดีงามทำอย่าง คุณธรรมห้าประการ เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ซึ่งผู้ที่ตั้งใจรักษาเบญจศีลควรมีเบญจธรรมไว้ประจำใจ มีอยู่ 5 ประการ คือ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 485 : 523)

1. เมตตาและกรุณา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญและความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อที่ 1

2. สัมมาอาชีวะ คือ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต บางแห่งว่าเป็นทาน คือการแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คู่กับศีลข้อที่ 2

3. กามสังวร คือ ความสังวรในกาม ความสำรวมระวัง รู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รสและสัมผัส บางแห่งว่าเป็น สทาร์สันโดษ คือ ความพอใจด้วยภรรยาของตน คู่กับศีลข้อที่ 3

4. สัจจะ คือ ความสัตย์ ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อที่ 4

5. สติสัมปชัญญะ คือ การระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ การฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ ระวังไม่ให้เป็นคนมัวเมาประมาทขาดสติ

การรักษาศีล 5 ให้บริสุทธิ์นั้นมีเบญจธรรมอันเป็นธรรมเกื้อกูลกันไว้ 5 ประการ เพื่อเป็นเครื่องอุดหนุนศีลให้ผ่องใสยิ่งขึ้น เป็นคุณธรรมที่เกื้อกูลแก่การรักษาศีล ทำให้สามารถรักษาได้ง่ายขึ้น ไม่เป็นการฝืนปฏิบัติ คนที่ละเมิดศีลอยู่เสมอ ๆ ก็เพราะขาดธรรมที่เกื้อกูลทั้ง 5 ข้อนี้ ถ้าหากมีธรรมทั้ง 5 ข้อนี้ประจำใจอยู่แล้ว การละเมิดศีลจะลดน้อยลง อันจะทำให้การรักษาศีลมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นและเป็นการเกื้อกูลแก่การปฏิบัติสมาธิและเจริญวิปัสสนาในส่วนเบื้องสูงต่อไป และด้วยหลักการของปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการทำให้เกิดสัมมาทิฐิอันเป็นองค์ประกอบของมรรค โดยเฉพาะโยนิโสมนสิการแบบคุณโทษและทางออก เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเน้นการยอมรับความจริงทุกแง่ทุกด้านทั้งด้านดีและด้านเสีย เป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติได้ ด้วยการพิจารณาให้เห็นคุณและโทษของเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาให้เข้าใจ เพื่อจะนำไปสู่การพิจารณาให้เห็นคุณและโทษของการแก้ไขปัญห โดยพิจารณาหาทางออกให้รอบคอบและดีที่สุดจากข้อมูลคุณและโทษทั้งสองประการ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้มีแนวคิดในการนำหลักกระบวนการสร้างเสริมให้เกิดโยนิโสมนสิการโดยอาศัยหลักธรรมในกรอบของเบญจศีลเบญจธรรม เพื่อนำมาจัดทำเป็นชุดกิจกรรมสำหรับฝึกอบรมประชาชนด้วยชุดกิจกรรมการสร้างเสริมโยนิโสมนสิการแบบคุณโทษและทางออกตามหลักเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ และนำไปใช้ในโครงการปฏิบัติธรรมสำหรับประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างชุดกิจกรรมสำหรับการพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิที่มีสัมฤทธิ์ผลตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75

2. เพื่อเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลคะแนนกิจกรรมของประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทราผู้เข้าอบรมระหว่างก่อนและหลังการเข้าอบรมด้วยชุดกิจกรรมสำหรับการสร้างเสริมโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ

3. เพื่อติดตามสำรวจความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนผู้เข้ารับการอบรมหลังอบรมด้วยชุดกิจกรรมสำหรับการสร้างเสริมโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองประกอบการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ หรือแบบผสม โดยใช้รูปแบบกลุ่มควบคุม ทดสอบก่อน-หลัง (Randomized control group pretest-posttest design) โดยผู้วิจัยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยบังเอิญ (accidental sampling) หรือการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก (convenience sampling) เป็นการเลือกหน่วยตัวอย่างที่ไม่มีหลักเกณฑ์ นั่นคือเลือกใครก็ได้ที่สามารถให้ข้อมูลได้แต่ต้องอยู่ในคุ่มรวมของประชากรที่สนใจศึกษา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้รับสมัครจากตัวแทนประชาชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 30 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่ไม่มากเกินไปในการดูแลให้ได้ประสิทธิภาพเป็นรายบุคคลตามกระบวนการอบรม โดยมีที่เลี้ยงดูแลประจำกลุ่มในการเก็บข้อมูล ให้คะแนนก่อนและหลังการทดลอง เป็นผู้เข้าพบกลุ่มทุกช่วงกิจกรรมพร้อมกับดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่มมีการให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมแต่ละชุดเวียนเป็นรายบุคคลและสรุปความเห็นในแต่ละช่วงตามกำหนดการในโครงการปฏิบัติการ

ผลการวิจัย

จากการศึกษา “สัมฤทธิ์ผลการใช้ชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิให้กับประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรา” ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. สร้างชุดกิจกรรมสำหรับการพัฒนาโยนิโสมนสิการแบบคุณโทษและทางออกในหลักเบญจศีลเบญจธรรม จำนวน 6 ชุด ดังนี้

ชุดกิจกรรมที่ 1 เรื่อง การบริหารจัดการและการเจริญปัญญาเพื่อพัฒนาโยนิโสมนสิการแบบคุณโทษและทางออก

ชุดกิจกรรมที่ 2 เรื่อง เบญจศีลข้อที่ 1 การไม่ฆ่าสัตว์และเบญจธรรมข้อที่ 1 เมตตา

ชุดกิจกรรมที่ 3 เรื่อง เบญจศีลข้อที่ 2 การไม่ลักทรัพย์และเบญจธรรมข้อที่ 2

สัมมาอาชีวะ

ชุดกิจกรรมที่ 4 เรื่อง เบญจศีลข้อที่ 3 การไม่ประพฤตินิโคตมและเบญจธรรมข้อที่

3 กามสังวร

ชุดกิจกรรมที่ 5 เรื่อง เบญจศีลข้อที่ 4 การไม่พูดเท็จและเบญจธรรมข้อที่ 4 สัจจะ

ชุดกิจกรรมที่ 6 เรื่อง เบญจศีลข้อที่ 5 การไม่ดื่มสุราเมรัยและสิ่งเสพติดและเบญจ

ธรรมข้อที่ 5 สติสัมปชัญญะ

2. สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบเลือกตอบชนิด 4 ตัวเลือก จำนวน 50 ข้อ ทั้งหมด 2 ฉบับ คือแบบทดสอบก่อนอบรมและหลังอบรมคู่ขนานกัน

3. สร้างแบบบันทึกผลการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานด้วยชุดกิจกรรมที่ 1 จำนวน 5 ข้อ

4. สร้างแบบทดสอบระหว่างการอบรมด้วยชุดกิจกรรมที่ 2-6 โดยแบ่งเป็นชุดกิจกรรมละ 3 ข้อ รวมทั้งหมด 5 ชุดกิจกรรม จำนวน 15 ข้อ เป็นแบบทดสอบแบบอัตนัย ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

5. สร้างแบบสังเกตพฤติกรรมเป็นรายบุคคลด้วยชุดกิจกรรมที่ 2-6 โดยแบ่งเป็นชุดกิจกรรมละ 5 ข้อ รวม 5 ชุดกิจกรรม จำนวน 25 ข้อ

6. การหาประสิทธิภาพโดยนำชุดกิจกรรมสำหรับการพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ ไปทดลองใช้กับประชาชนที่เข้ารับการอบรม จำนวน 30 คน ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมสำหรับการพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีล

เบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ ประกอบด้วยประสิทธิภาพกระบวนการของชุดกิจกรรม (E_1) เท่ากับ 83.54 และประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E_2) เท่ากับ 82.47 ดังนั้น สัมฤทธิ์ผลการใช้ชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิให้กับประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรา จึงมีค่าประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 83.54/82.46 เป็นไปตามเกณฑ์ 75/75 ซึ่งมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้

7. ผลการเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลคะแนนกิจกรรมของประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทราผู้เข้าอบรมระหว่างก่อนและหลังการเข้าอบรมด้วยชุดกิจกรรมสำหรับการสร้างเสริมโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ โดยนำความแตกต่างรายคู่ระหว่างคะแนนก่อนอบรมและหลังอบรมมาเปรียบเทียบโดยใช้ t-test Dependent พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังอบรมสูงกว่าก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

8. ผลการติดตามสำรวจความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนผู้เข้ารับการอบรมหลังอบรมด้วยชุดกิจกรรมสำหรับการสร้างเสริมโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า อันดับหนึ่ง ด้านเบญจศีลข้อที่ 1 การไม่ฆ่าสัตว์และเบญจธรรมข้อที่ 1 เมตตา อันดับสอง ด้านเบญจศีลข้อที่ 3 การไม่ประพฤตินอกใจและเบญจธรรมข้อที่ 3 กามสังวร และอันดับสาม ด้านเบญจศีลข้อที่ 2 การไม่ลักทรัพย์และเบญจธรรมข้อที่ 2 สัมมาอาชีวะและด้านเบญจศีลข้อที่ 5 การไม่ดื่มสุราเมรัยและสิ่งเสพติดและเบญจธรรมข้อที่ 5 สติสัมปชัญญะ และอันดับสุดท้าย ด้านเบญจศีลข้อที่ 4 การไม่พูดเท็จและเบญจธรรมข้อที่ 4 สัจจะ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง สัมฤทธิ์ผลการใช้ชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิให้กับประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรา มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

สัมฤทธิ์ผลการใช้ชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิให้กับประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรา มีค่าประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 83.54/82.46 เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75 ซึ่งมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิเป็นสื่ออบรมที่เน้นให้ผู้เข้าอบรมศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กัน โดยมีคณะวิทยากร และพี่เลี้ยงในการให้ปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับการศึกษาและการปฏิบัติตลอดโครงการอบรม มีแบบทดสอบก่อนอบรมแบบทดสอบระหว่างอบรม แบบทดสอบหลังอบรม แบบบันทึกผลการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน และแบบสังเกตพฤติกรรมเป็นรายบุคคล โดยมุ่งเน้นให้ผู้เข้าอบรมใช้โยนิโสมนสิการในการพิจารณาคุณโทษและทางออกโดยใช้หลักเบญจศีลเบญจธรรมอันเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานเพื่อเสริมสร้างให้เกิดสัมมาทิฐิได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ปิยจิตร สังข์พานิช, 2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมเพื่อสร้างความคิดรวบยอดของคำกริยาและคำนามในภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศสสำหรับนักศึกษาไทยที่ศึกษาอยู่ในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า ชุดกิจกรรมที่สร้างขึ้นนี้มีประสิทธิภาพ 83.33/83.77 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 80.00/80.00 ที่ตั้งไว้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยการประเมินผลก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 และนักศึกษามีความคิดเห็นที่ดีต่อการเรียนด้วยชุดกิจกรรมเพื่อสร้าง ความคิดรวบยอดในระดับพึงพอใจถึงพึงพอใจมากที่สุด เกิน 80% และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุมาลัย วงษ์เกษม, 2549 : บทคัดย่อ) ได้

ศึกษาเรื่อง การสร้างชุดกิจกรรมพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของวัยรุ่น ผลการวิจัยพบว่า ชุดกิจกรรมพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์มีประสิทธิภาพเท่ากับ 85.85/80.03 โดยนักเรียนมีความฉลาดทางอารมณ์หลังเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นจากก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

การเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลคะแนนกิจกรรมของประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้เข้าอบรมระหว่างก่อนและหลังการเข้าอบรมด้วยชุดกิจกรรมสำหรับการสร้างเสริมโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังอบรมสูงกว่าก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การอบรมด้วยชุดกิจกรรมสำหรับการสร้างเสริมโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ มีพระวิปัสสนาจารย์เป็นผู้นำปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐาน สอบอารมณ์ และให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติ มีคณะวิทยากร และพี่เลี้ยงประจำกลุ่ม คอยช่วยเหลือในการใช้ชุดกิจกรรมแต่ละชุด และสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าอบรมเป็นรายบุคคล ดังนั้นจึงอาจส่งผลให้ผู้เข้าอบรมมีคะแนนเฉลี่ยหลังอบรมสูงกว่าก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับ (นิรุทธ์ วัฒนภาส, 2553 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “ผลของกลุ่มจิตวิทยาการปรึกษาแนวโยนิโสมนสิการต่อการเพิ่มพูนพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร” ผลจากการวิจัยพบว่า หลังการทดลอง นักศึกษาที่เข้ากลุ่มทดลองมีคะแนนพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ

ความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนผู้เข้ารับการอบรมหลังอบรมด้วยชุดกิจกรรมสำหรับการสร้างเสริมโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเบญจศีลข้อที่ 1 การไม่ฆ่าสัตว์และเบญจธรรมข้อที่ 1 เมตตา อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านเบญจศีลข้อที่ 2 การไม่ลักทรัพย์และเบญจธรรมข้อที่ 2 สัมมาอาชีวะ ด้านเบญจศีลข้อที่ 3 การไม่ประพฤตินิดในกามและเบญจธรรมข้อที่ 3 กาม ด้านเบญจศีลข้อที่ 4 การไม่พูดเท็จและเบญจธรรมข้อที่ 4 สัจจะ และด้านเบญจศีลข้อที่ 5 การไม่ดื่มสุราเมรัยและสิ่งเสพติดและเบญจธรรมข้อที่ 5 สติสัมปชัญญะ อยู่ในระดับมากทุกด้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้เกี่ยวข้องกับผู้เข้าอบรมด้วยชุดกิจกรรมสำหรับการสร้างเสริมโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิเห็นพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรมพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น มีการสำรวจระวัง ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทตามหลักเบญจศีลเบญจธรรมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ยังอาจส่งผลให้ครอบครัวตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามหลักเบญจศีลเบญจธรรมอันจะ ก่อให้เกิดสัมมาทิฐิได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (นิรุทธ์ วัฒนภาส, 2553 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “ผลของกลุ่มจิตวิทยาการปรึกษาแนวโยนิโสมนสิการต่อการเพิ่มพูนพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร” ผลจากการวิจัยพบว่า หลังการทดลองและระยะติดตามผล 4 สัปดาห์ นักศึกษาที่เข้ากลุ่มทดลองมีความคงทนของคะแนนพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และสอดคล้องกับ (สุมาลัย วงษ์เกษม, 2549 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การสร้างชุดกิจกรรมพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของวัยรุ่น ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจมากที่สุดคือ เนื้อหาที่เรียนให้ข้อคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ผู้เรียนมีความสุขที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครูและเพื่อนนักเรียน

แผนภาพแสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า สัมฤทธิ์ผลการใช้ชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิให้กับประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรา ช่วยเสริมสร้างให้ผู้เข้าอบรมมีการใช้โยนิโสมนสิการในการปฏิบัติตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมได้เป็นอย่างดี และผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

- 1) ชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาโยนิโสมนสิการตามแบบเบญจศีลเบญจธรรมในการสร้างสัมมาทิฐิ ควรได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงาน ผู้เข้ารับการอบรมควรสมัครใจในการเข้ารับการอบรม มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และมีการปรับปรุงแก้ไขทุกขั้นตอนที่เห็นว่ามีความเหมาะสมอยู่ตลอดเวลา
- 2) ก่อนจะนำชุดกิจกรรมไปใช้ ควรศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมโดยละเอียด เพื่อที่จะปฏิบัติตามได้ถูกต้อง รวมทั้งมีการเตรียมสื่อประกอบการจัดกิจกรรมไว้ล่วงหน้า ซึ่งจะส่งผลให้การจัดกิจกรรมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- 3) ควรมีการปรับเวลาในแต่ละกิจกรรมเพื่อให้มีความยืดหยุ่นในตัว เนื่องจากกิจกรรมในบางกิจกรรมต้องใช้เวลา

4) ควรมีการติดตามพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรมอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง : References

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นิรุทธ์ วัฒนภาส. (2553). ผลของกลุ่มจิตวิทยาการปรึกษาแนวโยนิโสมนสิการต่อการเพิ่มพูนพฤติกรรม จิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิต บัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาด้านจิตวิทยาและการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปิยจิตร สังข์พานิช. (2550). การพัฒนาชุดกิจกรรมเพื่อสร้างความคิดรวบยอดของคำกริยาและคำนาม ในภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศสสำหรับนักศึกษาไทยที่ศึกษาอยู่ในประเทศไทย. รายงานวิจัย สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- สุมาลัย วงษ์เกษม. (2549). การสร้างชุดกิจกรรมพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของวัยรุ่น. รายงานวิจัย จิตวิทยาและการแนะแนว คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอนวิชาธรรมภาคปฏิบัติ 1-7 A STUDY OF PROBLEMICAL EVENTS IN LEARNING OF THE SUBJECT ON 'DHAMMA MEDITATION'

พระครูสุมนต์ธรรมธาดา, ดร.

Phrakrusumoltammatada, PhD., and team

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhachinaraj Buddhist Collage Mahachulalongkornrajvittayalana

E-mail: buabkhom_11@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาจัดการเรียนการสอนรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ 1-7 และเพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน ฯ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ จากกลุ่มตัวอย่าง 196 ท่าน ได้ประโยชน์ในการแก้สภาพปัญหาการเรียนการสอนวิชาธรรมภาคปฏิบัติเพื่อการพัฒนาต่อไป ผลการวิจัย พบว่า นิสิตเข้าศึกษาแยกตามสาขาวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 53 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 27.0 ปรัชญา จำนวน 25 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 12.8 ภาษาอังกฤษ จำนวน 29 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 14.8 ศิลป จำนวน 45 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 23.0 ภาษาไทย จำนวน 20 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 10.2 สังคมศึกษา จำนวน 16 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 8.2 พระสอนศีลธรรม จำนวน 5 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 2.6 ประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์ จำนวน 3 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 1.5 ชั้นปีที่นิสิตศึกษา ปีที่ 1 จำนวน 24 ท่าน ร้อยละ 12.2 ปีที่ 2 จำนวน 74 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 37.6 ปีที่ 3 จำนวน 69 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 35.0 ปีที่ 4 จำนวน 20 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 10.2 ชั้นปีอื่น (ป.โท, ปส,ศ.,ปบ.ส.) จำนวน 9 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 5.1 และผลการสำรวจความคิดเห็นของนิสิตต่อเรื่องสภาพปัญหาการเรียนการสอนวิชาธรรมภาคปฏิบัติจากแบบสอบถาม 8 ด้าน พบว่า ด้านที่ 1 ความสนใจของนิสิตต่อรายวิชา ได้ผลค่าเฉลี่ยรวม 4.05 แปลผลระดับมาก ด้านที่ 2 การจัดการเรียน-การสอน ได้ผลค่าเฉลี่ยรวม 4.25 แปลผลระดับมาก ด้านที่ 3 บรรยากาศในการเรียน ได้ผลค่าเฉลี่ยรวม 4.11 แปลผลระดับมาก ด้านที่ 4 อาจารย์สอน ได้ผลค่าเฉลี่ยรวม 4.13 แปลผลระดับมาก ด้านที่ 5 ตำรา/คู่มือ ของหลักสูตร ได้ผลค่าเฉลี่ยรวม 3.97 แปลผลระดับมาก ด้านที่ 6 สื่อการเรียนการสอน ได้ผลค่าเฉลี่ยรวม 3.85 แปลผลระดับมาก ด้านที่ 7 ฐานปฏิบัติธรรมในเวลากาเรียน ได้ผลค่าเฉลี่ยรวม 3.89 แปลผลระดับมาก ด้านที่ 8 โครงการปฏิบัติธรรมประจำปี ได้ผลค่าเฉลี่ยรวม 3.94 แปลผลระดับมาก สรุปพบว่า ระดับความคิดเห็นของนิสิตไม่มีระดับมากที่สุดและน้อยที่สุด กล่าวคือระดับความคิดเห็นของนิสิตต่อสภาพปัญหาการเรียนการสอนวิชาธรรมภาคปฏิบัติอยู่ในระดับเขตแดนระดับกลาง คือ ระดับมากกับระดับปานกลาง

คำสำคัญ : สภาพปัญหา, การเรียนการสอน, วิชาธรรมภาคปฏิบัติ

Abstract

This research is study in 3 of objectives :- to study of problems in learning management of Dhamma meditation at 1 -7 and to analysis for problems in learning problems of Dhamma meditation at 1 -7 from the form of research by survey in sample group of people amount of 1 9 6 . Its benefit is the solution of problems in learning management leading to cultivation of Dhamma meditation.

The result of the research is found that the students in the major of Buddhism amount of 53 in percentage at 27.0, the major of philosophy amount of 25 in percentage at 12.8, the major of English amount at 29 in percentage at 14.8, the major of public administration amount of 45 in percentage at 23.0, the major of Thai Linguistics amount of 20 in percentage at 10.2, the major of social study amount of 16 in percentage at 8.2, the major of moral teacher amount of 5 in percentage at 2.6, the major of Sangha affair administration amount of 3 in percentage at 1.5. The study class 1 of students amount of 24 in percentage at 12.2, the study class 2 amount of 74 in percentage at 37.6, the study class 3 amount of 69 in percentage at 35.0, the study class 4 amount of 20 in percentage at 10.2 and other study class amount of 9 in percentage at 5.1.

Keyword: Problems, Teaching, Practical.

1. บทนำ

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ดำเนินการตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 5 ด้าน คือ (1) ด้านผลิตบัณฑิต (2) ด้านวิจัยและพัฒนา (3) ด้านบริการวิชาการแก่สังคม (4) ด้านส่งเสริมพระพุทธศาสนาและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พ.ศ. 2527 พัฒนาการพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2540) ซึ่งในคณะรัฐบาลชุดสมัยของ ฯพณฯ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ดำเนินการเสนอร่างพระราชบัญญัติกำหนดวิถึฐานะ ผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2527 โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 101 ตอนที่ 140 วันที่ 8 ตุลาคม 2527 มีผลทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีศักดิ์และสิทธิแห่งปริญญา เช่นเดียวกับผู้สำเร็จการศึกษาในระดับเดียวกันจากสถาบันการศึกษาอื่นที่รัฐให้การรับรองใน ด้านการผลิตบัณฑิต เชิงปริมาณ ปีการศึกษา 2558 นิสิตทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์สำเร็จการศึกษา จำนวน 475 รูป/คน มีกระบวนการพัฒนามาตรฐานการเรียนการสอนตามหลักประกันคุณภาพ 5 ด้าน คือ (1) คุณธรรม จริยธรรม (2) ความรู้ (3) ทักษะทางปัญญา (4) ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (5) ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะเทคโนโลยี พันธกิจด้านวิจัยและพัฒนา วิทยาลัยมีแผนพัฒนาวิทยาลัยระยะ 5 ปี ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนามหาวิทยาลัย ฉบับที่ 11 ในปัจจุบัน และต่อยอดไปถึงแผนฯ 12 ในการนี้วิทยาลัยดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี (Action plan) ประกอบกับแผนงบประมาณรายจ่ายประจำปี มีมาตรฐาน โครงการ/กิจกรรมพัฒนาวิทยาลัยตามพันธกิจดังกล่าวที่ต่อเนื่องและ ในแผนการงบประมาณรายจ่ายดังกล่าว กำหนดให้มีโครงการผลิตตำรา และการการวิจัยเพื่อพัฒนาอาจารย์และความคงอยู่ของอาจารย์ตามหลักประกันคุณภาพ ปี 2558 อาจารย์ในวิทยาลัยได้รับทุนอุดการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร. จำนวน 2 ท่าน คือ พระครูสิริรัตนานูวัตร และพระครูพิพิธจารุธรรม พันธกิจด้านการบริการวิชาการแก่สังคม วิทยาลัยสงฆ์ฯ ได้บรรจุโครงการบริการวิชาการด้านต่าง ๆ เช่น โครงการอบรมสุขภาพเชิงพุทธแก่ผู้สูงอายุของชุมชนวิทยาลัยสงฆ์ฯ โครงการเสริมทักษะภาษาอาเซียนแก่ชุมชนวิทยาลัยสงฆ์ฯ โครงการอบรมไวยาวัจกรประจำปีของจังหวัดพิษณุโลก นอกจากนี้ผลการผลิตตำราและการวิจัยยังได้แจกจ่ายไปยังห้องสมุด สถานศึกษาของ อบต. อบจ. โรงเรียนฯ หรือมหาวิทยาลัยด้วย ที่สำคัญวิทยาลัยจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงประเภทบริการธรรมแก่ชุมชน ที่ FM 90.50 Mz ไม่มุ่งเน้นธุรกิจการค้า เรียกว่า คลื่นธรรมสาระ ความรู้ และความบันเทิง โดยเน้นหนักด้านรายการธรรม จึงแบ่งอัตราส่วนเวลาตามปรัชญาว่า รายการธรรมะ 50 % สาระความรู้ 20 % ความบันเทิง 30% พันธกิจด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยสงฆ์ฯ ได้ตระหนักภารกิจนี้เพื่อให้สอดคล้องกับคำว่าวิทยาลัยสงฆ์ฯ ซึ่งนัยจริง ๆ คือ การจัดการศึกษาแก่พระภิกษุ

สามเณรรวมถึงคฤหัสถ์แต่ก็ต้องศึกษาตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์เช่นกับพระภิกษุสามเณรด้วย เป็น การปฏิบัติภารกิจของคณะสงฆ์ด้านศาสนศึกษาสงฆ์ศึกษาและศาสนสงเคราะห์หรือสาธารณสงเคราะห์ มี แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกปริยัติธรรมสามัญศึกษา ซึ่งมีทั้งระดับมัธยมศึกษาและระดับมหาวิทยาลัย กล่าวคือ มหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยทั้ง 2 แห่ง คือ มจร. และ มมร. ซึ่งนางชุตีมา เมฆวัน (2557) ได้กล่าวเรื่อง “การวิจัยในชั้นเรียน: ความหมาย ความสำคัญ ขั้นตอน” ความว่า การวิจัยในชั้นเรียน หากแปลความหมาย โดยการแยกคำหลัก ๆ จะเห็นได้ว่าประกอบด้วยคำว่า “การวิจัย” และ “ชั้นเรียน” ซึ่งการวิจัยนั้นในบท ที่ 1 ได้อธิบายความหมาย ความสำคัญ และหลักการไว้แล้ว ส่วนคำว่าชั้นเรียน หากสื่อตามความหมายที่ เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าสื่อถึง ครู นักเรียน ดังนั้น หากหมายรวมกันแล้วจะเห็นได้ว่า การวิจัยในชั้น เรียน จะหมายถึงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครูหรือนักเรียน การวิจัยในชั้นเรียน เป็นการวิจัยเพื่อหานวัตกรรม สำหรับแก้ปัญหาหรือเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งเน้นในลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีปัญหาการเรียนรู้เป็นจุดเริ่มต้น ผู้สอนหาวิธีการ หรือนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหา มีการสังเกต และตรวจสอบผลของการแก้ปัญหา/การพัฒนา แล้วจึงบันทึกและสะท้อนการแก้ปัญหาหรือการพัฒนานั้นๆ การวิจัยในชั้นเรียนมักเป็นการวิจัยขนาดเล็ก (Small scale) ที่ดำเนินการโดยผู้สอน เป็นกระบวนการที่ผู้สอน สะท้อนการปฏิบัติงาน และเสริมพลังอำนาจให้ครูผู้สอนการวิจัยในชั้นเรียน เป็นการแก้ปัญหาและ/หรือ พัฒนางานที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนในชั้นเรียนโดยอาศัยกระบวนการวิจัยในการดำเนินงานทั้งนี้มีเป้าหมาย สำคัญที่อยู่ที่การเรียนรู้ที่สำคัญของผู้เรียนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาในแต่ละ ระดับ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาจัดการเรียนการสอนรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ 1-7
- 2) เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ 1-7

3. ขอบเขตการวิจัย

- 1) ขอบเขตการวิจัย
 - (1) ประเภทวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) แนวสำรวจ
 - (2) เนื้อหาการวิจัย เป็นการศึกษาปัญหาการเรียนการสอนรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ ภาค การศึกษาที่ 1-2/2558
 - (3) พื้นที่การวิจัย ใช้พื้นที่วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
 - (4) ประชากรการวิจัย ใช้ประชากรนิสิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ชั้นปีที่ 1-4 จำนวน 400 รูป/คน (จาก 475)
 - (5) กลุ่มตัวอย่างการวิจัย ใช้กลุ่มประชากรนิสิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ชั้นปีที่ 1-4 จำนวน 196 รูป/คน (กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยผู้วิจัยได้กำหนดสุ่มแบบเจาะจง)
 - (6) คัมภีร์ที่ใช้วิจัย ใช้คัมภีร์พระไตรปิฎก ศึกษาการปฏิบัติสมาธิตามแนวสติปัฏฐาน 4 และ หนังสือหลักสูตรวิชาธรรมปฏิบัติ 1-7
 - (7) ขอบเขตระยะเวลา ใช้เวลาปีประกันคุณภาพการศึกษา 2558

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- 1) แบบสอบถามผู้วิจัยกำหนดรูปแบบเครื่องมือวิจัย โดยสร้างเครื่องมือที่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของ การวิจัยที่มุ่งเน้นถามปัญหาและอุปสรรคจากนิสิตพร้อมกับข้อเสนอแนะจากนิสิต อนึ่ง เครื่องมือนี้แบ่งเป็น 3

ตอน โดยตอนที่ 1 ข้อมูลของผู้ตอบแบบถาม ส่วนตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย สถานะผู้เรียนเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ สาขาวิชาที่ศึกษาและชั้นปีที่ศึกษา ตอนที่ 2 ปัญหาของการเรียนการสอนวิชาธรรมภาคปฏิบัติตัวแปรตามจำนวน 8 ด้าน ๆ ละ 5 ข้อ ประกอบด้วย -ความสนใจของนิสิต -การจัดการเรียนการสอน -การเดินทางไป-กลับของนิสิต -อาจารย์สอน -ตำราของหลักสูตร -สื่อการเรียนการสอน -สถานที่ปฏิบัติธรรมในการสอน -การปฏิบัติธรรมประจำปี

2) การกำหนดค่าและการแปลความหมายของค่าเฉลี่ย

(๑) การกำหนดค่าระดับความคิดหรือระดับปัญญาของนิสิต และ (2) การแปลผลความหมายค่าเฉลี่ย 5 ระดับ

3) แบบตรวจสอบเครื่องมือ (IOC) ได้แก่

ภายหลังสร้างเครื่องมือเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้เครื่องมือมีคุณภาพ โดยได้นำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ตรวจสอบเครื่องมือ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดค่าความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยไว้ ดังนี้

+1 หมายถึง สอดคล้อง 0 หมายถึง ไม่แน่ใจ -1 ไม่สอดคล้อง

4) วิเคราะห์แบบวัดดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

คะแนนค่าความสอดคล้อง มี 3 ระดับ คือ ข้อที่ได้คะแนนเต็มจากผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยรายข้อ จำนวน 3 ท่าน จะได้ค่า IOC จำนวนเต็ม ที่ค่า 1 (กรณีผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน) ข้อนั้นผ่านข้อใดได้ ค่า IOC ที่ 0.50 ขึ้นไปแปลผลว่า ใช้ได้ ข้อใด ถ้าค่า IOC ที่ต่ำกว่า 0.50 แปลผลว่าต้องปรับปรุงในข้อนั้น แต่ถ้าข้อใดไม่มีคะแนนหรือเป็น 0 ต้อง ท่านเปลี่ยนคำถาม (คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 ให้คะแนนไม่สอดคล้องหรือไม่แน่ใจ)

5) ตรวจสอบเครื่องมือโดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน

1. พระครูพิพิธธรรม,ดร. ประธานหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
2. พระสันต์ทัศน์ คมภีรปัญญา อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา,ผู้เชี่ยวชาญรายวิชา
3. ดร.เจริญ มณีจักร์ บัณฑิตศึกษา อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

5. ขั้นตอนการสำรวจ

ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการสำรวจของสภาพปัญหาการเรียนการสอนวิชาธรรมภาคปฏิบัติของนิสิตไว้ดังนี้

- 1) สร้างเครื่องมือ 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบถาม ประกอบด้วย บรรพชิต หรือ คฤหัสถ์ สาขาวิชาที่ศึกษา ช่วงอายุ และ ชั้นปีที่ศึกษา ตอนที่ 2 รายการปัญหาของนิสิต 8 ด้าน ได้แก่ -ด้านความสนใจต่อรายวิชาของนิสิต 5 ข้อ -ด้านการจัดการเรียนการสอน 5 ข้อ -ด้านการเดินทางไป-กลับของนิสิต 5 ข้อ -ด้านอาจารย์สอน 5 ข้อ -ด้านตำราของหลักสูตร 5 ข้อ -ด้านสื่อการเรียนการสอน 5 ข้อ -ด้านฐานปฏิบัติธรรมในการสอน 5 ข้อ -ด้านการปฏิบัติธรรมประจำปี 5 ข้อ และตอนที่ 3 ข้อแสดงความคิดเห็น

6. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ดำเนินการดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งเป็นตอนที่ 1 เป็นข้อมูลส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถามจะใช้วิเคราะห์ข้อมูลแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ตอนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลตามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ 5=มากที่สุด 4=มาก 3=ปานกลาง 2=น้อย 1=น้อยที่สุด

2) ขั้นตอนการวิเคราะห์ มีกระบวนการดังนี้ (1) คัดเลือกข้อมูลจากแบบสอบถามที่สมบูรณ์ (2) กำหนดรหัสลงในข้อมูลแบบสอบถาม (3) ออกแบบโดยกำหนดรหัสข้อมูลจากแบบสอบถามเข้าโปรแกรมสำเร็จรูป (SPSS) ในส่วน Variable View (4) ป้อนข้อมูลหาค่าระดับความคิดเห็นลงในแบบสอบถาม ส่วน (Data View) (5) วิเคราะห์ตัวเลขเป็นร้อยละตอนที่ 1 แบบตรวจสอบรายการ (Check list) และหาค่าเฉลี่ยและความเบี่ยงเบนมาตรฐานในจากระดับความคิดเห็น 5 ระดับ (6) วิเคราะห์ข้อมูลค่าเฉลี่ยรวมและแปลผลและเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรวม ทั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบสอบถาม ประกอบด้วย บรรพชิต หรือ คฤหัสถ์ สาขาวิชาที่ศึกษา ช่วงอายุ และ ชั้นปีที่ศึกษา ตอนที่ 2 รายการปัญหาของนิสิต 8 ส่วน ๆ รวม 40 ข้อ จากนั้นแจกแบบสอบถามแก่นิสิตฐานะกลุ่มประชากร จำนวน รูป/คน นำแบบสอบถามที่เก็บจากนิสิตมาวิเคราะห์ข้อมูล คัดเลือกแบบสอบถามที่สมบูรณ์ วิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งเป็นตอนที่ 1 เป็นข้อมูลส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถามจะใช้วิเคราะห์ข้อมูลแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ตอนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลตามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ 5=มากที่สุด 4=มาก 3=ปานกลาง 2=น้อย 1=น้อยที่สุด โดยสำหรับขั้นตอนของการวิเคราะห์นั้น (1) คัดเลือกข้อมูลจากแบบสอบถามที่สมบูรณ์ (2) กำหนดรหัสลงในข้อมูลแบบสอบถาม (3) ออกแบบโดยกำหนดรหัสข้อมูลจากแบบสอบถามเข้าโปรแกรมสำเร็จรูป (SPSS) ในส่วน Variable View (4) ป้อนข้อมูลหาค่าระดับความคิดเห็นลงในแบบสอบถาม ส่วน (Data View) (5) วิเคราะห์ตัวเลขเป็นร้อยละตอนที่ 1 แบบตรวจสอบรายการ (Check list) และหาค่าเฉลี่ยและความเบี่ยงเบนมาตรฐานในจากระดับความคิดเห็น 5 ระดับ (6) วิเคราะห์ข้อมูลค่าเฉลี่ยรวมและแปลผลและเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรวม สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดวิเคราะห์ข้อมูลจากเครื่องมือวิจัย โดย ตอนที่ 1 เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) โดยหาค่าร้อยละ ตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานจาก ค่าเฉลี่ย และสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์

3) สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยกำหนดวิเคราะห์ข้อมูลจากเครื่องมือวิจัย โดย ตอนที่ 1 เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) โดยหาค่าร้อยละ ตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานจาก ค่าเฉลี่ย และสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อความเข้าใจในการอ่านผลการวิเคราะห์ข้อมูลจึงกำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้
 N แทน จำนวนกลุ่มประชากร \bar{X} แทน ค่าเฉลี่ยระดับปัญหา S.D แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของค่าเฉลี่ย

7. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ปรากฏผลการวิจัยและสามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ พบว่า สภาพปัญหาจัดการเรียนการสอนรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ 1-7 หลักสูตรพุทธศาสนษัตริย์ หมวดวิชาพระพุทธศาสนากับนิสิตที่ศึกษาอยู่ในวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ชั้นปีที่ 1-4 ทุกหลักสูตร (วิชาเอก) ทั้งภาคปกติและภาคพิเศษ รวมถึงระดับปริญญาโทด้วย ซึ่งนิสิตนี้ถือเป็นประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยประชากรคือนิสิตผู้เรียนวิชาธรรมภาคปฏิบัติ 1-7 จำนวนทั้งสิ้น 400 รูป/คน ส่วนกลุ่มประชากร ในฐานะกลุ่มตัวอย่างคือนิสิตที่เรียนวิชาธรรมภาคปฏิบัติ 1-7 จำนวน 196 ท่าน โดยแยกเป็น นิสิตชั้นปีที่ 1 จำนวน 24 ท่าน ชั้นปีที่ 2 จำนวน 74 ท่าน ชั้นปีที่ 3 จำนวน 69 ท่าน ชั้นปีที่ 4 จำนวน 20 ท่าน และชั้นอื่น ๆ 9 ท่าน (ป.โท, ปศ.ส., ปบ.ส.) โดยใช้เครื่องมือการวิจัย คือแบบสอบถาม ด้านความสนใจต่อรายวิชาของนิสิต 5 ข้อ ด้านการจัดการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลาง ด้านการเดินทางไป-กลับของนิสิต-ด้านอาจารย์สอน อยู่ในระดับปานกลาง ด้านตำราของหลักสูตร 5 ข้อ อยู่ในระดับมาก ด้านสื่อการเรียนการสอน 5 อยู่ในระดับปานกลาง ด้านฐานปฏิบัติธรรมในการสอน อยู่ในระดับปานกลาง และด้านการปฏิบัติธรรมประจำปี อยู่ในระดับน้อย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า สภาพปัญหาของการเรียนการสอนวิชาธรรมะภาคปฏิบัติ จากผลการวิจัยนี้ ในขั้นตอนการสำรวจในความคิดเห็นเชิงปลายเปิด จะเห็นว่าหน่วยกิตประจำรายวิชาแต่ละเทอมของแต่ละธรรมะภาคมีเนื้อหาเข้มข้นมากบ้างน้อยบ้างแต่กลับมีจำนวนหน่วยกิตเท่าเดิม คือ ๑ หน่วยกิต รวมถึงการแบ่งจำนวนบรรยายแต่ละธรรมะภาคแต่ละรหัสไม่สามารถกำหนดเนื้อหาได้ตามเป้าหมายเนื่องจากมีความเกี่ยวเนื่องด้านเวลา ความรู้ความสามารถเฉพาะบุคคลที่ถ่ายทอด และการเชื่อมโยงประสบการณ์ของผู้เรียนก็เป็นตัวชี้วัดถึงผลลัพธ์หรือประสิทธิภาพที่มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจต้องอาศัยการปรับปรุงแผนการเรียนการสอน (มคอ.๓) ให้มีความยืดหยุ่นต่อการเรียนรู้ของนิสิตและสามารถชี้วัดผลสะท้อนกลับของผู้เรียนได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ยังต้องนำเอาเทคโนโลยีบางส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเทคนิคและวิธีการถ่ายทอดบรรยายความรู้ให้นิสิตให้เกิดความแตกต่างและมีความน่าสนใจเพิ่มมากขึ้น

8. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอนวิชาธรรมะภาคปฏิบัติ 1-7 จากการอภิปรายผลกลุ่มนิสิตแสดงความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาฯ ไม่อยู่ในระดับมากที่สุดและน้อยที่สุด คือมีระดับปัญหาอยู่ในแดนกลาง ๆ ระหว่างระดับมากกับระดับปานกลาง จึงให้ข้อเสนอแนะได้ว่า

1) ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปฏิบัติ

ในการนำผลการวิจัยนี้ไปใช้แก่นิสิตต่อไป ผู้วิจัยเสนอแนะว่า (1) จัดตารางเรียนให้เหมาะสมแต่ละชั้นปี (2) จัดห้องปฏิบัติให้เป็นสัดส่วน (3) มีสื่อการปฏิบัติ เช่นคำบรรยายจากอาจารย์กรรมฐาน การจุ่งอารมณ์ ผู้ปฏิบัติ พร้อมกับการแก้อารมณ์ของพระวิปัสสนาจารย์ (4) ผลิตสื่อการสอนภาคปฏิบัติโดยเฉพาะ เช่น การเดินจงกรม พร้อมกับจุ่งอารมณ์ ยกหนอ อย่างหนอ เขียบหนอ ลักษณะสาธิตการปฏิบัติเดินจงกรมทุกระยะ (2 – 6 ระยะ) (5) จัดหาวิปัสสนาจารย์ที่มีบุคลิกภาพสอดคล้องกับการปฏิบัติธรรม (6) จัดวิปัสสนาจารย์ที่มีเทคนิคการสอนกรรมฐานดีทำให้เกิดศรัทธาอยากปฏิบัติ (7) พระวิปัสสนาที่มีจิตวิทยาการพูด การสอนและนำพาปฏิบัติดี (8) พระวิปัสสนาจารย์มีเทคนิคเข้าใจการแก้จริตผู้ปฏิบัติได้ดี (9) ที่สำคัญที่สุดคือ มีห้องปฏิบัติธรรมกลางประจำวิทยาลัย

2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากวิชานี้ เป็นรายวิชาอยู่ในหมวดแกนพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของหลักสูตรมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มหาวิทยาลัยภาคนอกไม่มี เป็นรายวิชาตามหมายเลขที่ 1 ถึงที่ 7 ทำการศึกษาถึง 7 ภาคการศึกษา ตั้งแต่ชั้นปีที่ 1-ปีที่ 4 ของภาคการศึกษาที่ 1 (ปีที่4) ตามชื่อรายวิชาคือธรรมะภาคปฏิบัติ คือนั้นภาคปฏิบัติประกอบด้วยทฤษฎีหรือศึกษาไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้น เพื่อให้ความเกิดแน่ชัดทางปฏิบัติแล้ว ต้องแยกศึกษาวิจัยเป็นรายภาคการศึกษา โดยภาคการศึกษาที่ 1 ทำการศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอนรายวิชาธรรมะภาคปฏิบัติ 1 ภาคการศึกษาที่ 2 ทำการศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอน รายวิชาธรรมะภาคปฏิบัติ 2 ภาคการศึกษาที่ 3 ทำการศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอน รายวิชาธรรมะภาคปฏิบัติ 3 ภาคการศึกษาที่ 4 ทำการศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอน รายวิชาธรรมะภาคปฏิบัติ 4 ภาคการศึกษาที่ 5 ทำการศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอน รายวิชาธรรมะภาคปฏิบัติ 5 ภาคการศึกษาที่ 6 ทำการศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอน รายวิชาธรรมะภาคปฏิบัติ 6 ภาคการศึกษาที่ 7 ทำการศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอน รายวิชาธรรมะภาคปฏิบัติ 7 และการศึกษาวิจัยในลักษณะชั้นเรียนนี้ต้องทำให้เสร็จภายในภาคการศึกษานั้นด้วย

เอกสารอ้างอิง : References

พัฒนาการพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2540). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชุติมา เมฆวัน. (2557). การวิจัยในชั้นเรียนความหมาย ความสำคัญ และขั้นตอน, แหล่งที่มา <https://www.gotoknow.org/posts> (ออนไลน์).

พุทธศาสตร์การวิจัยสู่นวัตกรรมยุค 4.0® Buddhist Science Research to innovation 4.0

พระสันต์ทัศน์ คมภีรปญโญ (สินสมบัติ)

Phra Santas Kampeelapuny

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhachinnaraj Buddhist Collage Mahachulalongkronrajvittayalana

E-mail : santasmcu@gmail.com

บทคัดย่อ

พุทธศาสตร์การวิจัยสู่นวัตกรรมยุค 4.0 หลายคนยังคงนึกว่ามันคืออะไรและออกมาในรูปแบบใด ซึ่งต้องยอมรับกันก่อนว่าคำว่า พุทธศาสตร์ อาจเป็นคำที่ไม่คุ้นชินในแวดวงวิชาการเท่าไรนัก เพราะทัศนคติบางอย่างมีขอบเขตในการตีกรอบความหมายและศาสตร์ที่ไม่อาจมองเห็นค่าว่าจะสามารถเชื่อมโยงกันอย่างไร นั้นเป็นโจทย์สำคัญของนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในแวดวงด้านศาสนาที่ควรให้ความสำคัญมากกว่าจะนำมาเป็นญาติแห่งอุดมคติของตนเองเพียงเท่านั้น ซึ่งไม่ใช่เรื่องใหม่เพียงแต่เป็นเรื่องที่เรามองข้ามความสำคัญ เมื่อไม่ให้ความสำคัญ ก็มองข้ามและหลงลืมทิ้งไว้ ทั้งที่สามารถนำมาใช้ได้โดยไม่ต้องเอามาประยุกต์ใหม่เพราะศาสตร์แห่งธรรมนั้นสอดคล้องต่อสิ่งแวดล้อมทุกชนิด สำคัญคือการมองทุกปัญหาและโอกาสให้เด็ดขาด เราจึงต้องทำความเข้าใจซึ่งขออธิบายให้เกิดความเข้าใจตามลำดับได้แก่ เรื่องของพุทธศาสตร์ แลอดีตมองอนาคต แนวโน้มการวิจัยและนวัตกรรมในอนาคต พุทธศาสตร์การวิจัยสู่นวัตกรรมในอนาคต แนวทางสู่การพัฒนายกระดับวิชาการด้านพุทธศาสตร์กับงานวิจัย คุณประโยชน์และผลกระทบเชิงมิติ และบทสรุป

คำสำคัญ: พุทธศาสตร์, การวิจัย, นวัตกรรม

Abstract

Many researchers still remember what it was and how it came to be. It must be said before that the word Buddhist may not be familiar in the academic circles. Because some attitudes have a boundary to the definition of meaning and science, they can not see how they can be linked. This is an important proposition among scholars and experts in the field of religion that should pay more attention than to justify their ideals. This is not just a new story, but a matter for us to overlook. When not featured It is overlooked and forgotten. It can be used without having to reapply because the science of theology is consistent with all kinds of environment. The key is to look at all the problems and opportunities. We need to understand which we explain in order. The story of Buddhist Looking past Future research and innovation Buddhist Research for Innovation in the Future The Path to Higher Education in Buddhist Studies and Research Benefits and Dimensional Impacts and Conclusions

Keyword : Buddhist Science, Research, Innovation.

1. บทนำ

พุทธศาสตร์ การวิจัย และนวัตกรรม ศีลวิรัตน์สำคัญของการทำวิจัยที่เชื่อมโยงพื้นฐานด้านศาสนา เข้าร่วมบูรณาการกันซึ่งแน่นอนว่าจะต้องประสานเป็นเกลียวเพื่อสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันไม่ว่า จะเพื่อพัฒนาและวิจัยหรือจะเปลี่ยนแปลงให้เกิดสิ่งใหม่ก็เพื่อแก้โจทย์ปัญหาและมองหาทิศทางโอกาสสำคัญที่จะสามารถสร้างมูลค่าได้ แต่ประเด็นที่น่าสนใจไม่แพ้เรื่องผลผลิตของงานวิจัยและนวัตกรรมคือ ผลกระทบ (Impact) ที่สะท้อนทั้งสองด้าน คือ ด้านผลผลิตที่ออกมา และสิ่งที่เกิดกับมูลค่าความรู้เดิมแน่นอนว่าความท้าทายในการคิดโจทย์วิจัยที่สอดคล้องกับพุทธศาสตร์เพื่อออกมาเป็นนวัตกรรมนั้นอาจมองดูทางออกค่อนข้างไม่ชัดเจน แต่หัวใจสำคัญของนำมาเชื่อมโยงและผูกประเด็นนั้นย่อมทำได้โดยต้องมีความเข้าใจในเรื่องศาสตร์แห่งศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ศาสตร์ทุกศาสตร์ไม่ใช่เราทุกคนจะเข้าถึงได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ซึ่งการมีผู้ร่วมแนวคิดที่มีความเชี่ยวชาญด้านนี้ถือเป็นองค์ปัจจัยสำคัญในการที่จะเชื่อมโยงประเด็นหลักพุทธศาสตร์เข้ากับการวิจัยเพื่อผลลัพธ์ด้านนวัตกรรมนั่นเอง

การสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ให้เกิดขึ้นภายใต้ขอบเขตหลักพุทธศาสตร์หรือพุทธศาสนานั้น หากมองในหลักวิทยาศาสตร์อาจต้องพิสูจน์ จากปาฐกถาพิเศษเนื่องในพิธีเปิดมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หอประชุม มวก 48 พรรษา เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2553 พระพรหมบัณฑิต ศ.ดร. (2560) อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้บรรยายวิชาการความตอนหนึ่งว่า พวกเราสร้างมหาวิทยาลัยด้วยการใช้ความคิดเชิงพุทธศาสตร์หรือความคิดเชิงกลยุทธ์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า "จิตเตน นียตี โลโก โลกหมุนไปด้วยความคิด" ดังนั้น คำว่า "พุทธศาสตร์" คือ การทำให้การปฏิบัติธรรมที่มุ่งเน้นมรรคผลทางจิตวิญญาณจริงๆ นั้นกลายเป็นเพียงเรื่องกระบวนการเรียนรู้ทางโลก เอากระบวนการทางโลก ลากยศและเครื่องแสดงการประสบความสำเร็จในการเรียนทางโลก ไปประกาศต่างๆ มาแทนที่มรรคผลทางธรรม นี่เป็นการทำลายพระพุทธศาสนาด้วยการเอากิเลสทางโลกมาแปลงร่างให้กลายเป็นของทางธรรม ที่หลอกล่อพรางตาคนตาบอดมองไม่เห็นธรรม ให้เชื่อว่าเป็นศาสนาพุทธ

การศึกษาในเชิงวิชาการและศาสตร์ความรู้ทางโลกอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้นไม่ผิดแต่อย่างใด เพราะเป็นเรื่องทางโลกเขา หากทางโลกเขาสนใจอยากจะทำเรื่องพุทธศาสนาอย่างแบบทางโลกก็นับว่าเขาสามารถมาศึกษาได้ถึงขั้นปริญญาเอกทีเดียว แต่ทว่า กระบวนการศึกษาแบบนี้มัน ไม่ใช่กระบวนการปฏิบัติธรรม เพื่อพัฒนาจิตวิญญาณตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าสอนเลย ปัจจุบัน ชาวพุทธมากมายแยกแยะไม่ออกว่าระหว่างผู้ที่มีความรู้มากมายแบบวิชาการและผู้ที่มีปัญญาได้มรรคผลทางธรรมที่แท้จริงนั้นต่างกันอย่างไร และหลงเชื่อนักวิชาการทางศาสนา และนักวิชาการทางศาสนาเหล่านี้ ต่างก็มีศถาบรรดาศักดิ์และอิทธิพลอย่างมากในหมู่พระสงฆ์ สามารถกำหนดความถูกต้อง และมาตรฐานของพระไทยได้โดยที่เดียว ส่งผลให้การศึกษาธรรมะเป็นเพียงเปลือกเท่านั้น

หลักการของพุทธศาสตร์ ความหมายโดยตรงคือหลักการกำจัดอวิชชา หรือความไม่รู้ของมนุษย์ไปสู่พุทธปัญญาเพื่อแปรเปลี่ยนจากอนารยชนไปสู่การเป็นอริยชน ซึ่งหมายถึง ผู้ที่ได้รับการพัฒนาหรือผู้ที่เจริญแล้ว ดังนั้นในระบบของพุทธศาสตร์จึงเต็มไปด้วยหลักธรรมที่เนื่องด้วยสิกขาบท ศีล สมาธิ ปัญญาเพราะเนื้อหาของพุทธศาสตร์ล้วนเป็นไปเพื่อการเรียนรู้และฝึกฝนเพื่อการพัฒนาทางด้านจิตใจล้วนๆ ไม่มีศาสตร์วิชาอื่นที่จากสิ่งเหล่านี้ เพราะพุทธศาสตร์นำไปสู่ประเด็นที่สามารถนำมาหยิบยกเพื่อสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ในโลกปัจจุบันได้โดยต้องศึกษาดังนี้ คือ 1. ความรู้ในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องตามหลักฐานระดับต่างๆ ในพระพุทธศาสนา 2. ได้รู้วิธีและฝึกปฏิบัติกรรมฐานควบคู่ไปกับการศึกษาภาคทฤษฎี และนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม 3. สามารถอธิบายพระพุทธศาสนาประยุกต์กับหลักวิชาการ

สมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสม และเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ 4. นวัตกรรมสามารถแก้ไขปัญหาทางศาสนา และแก้ปรับปวาทได้ถูกต้องตามหลักพุทธวิธี 5. พุทธศาสตร์เป็นฐานการศึกษา ค้นคว้า และส่งเสริมการวิจัยในระดับสูงขึ้นไป และ 6. สามารถจะทำการวิจัยและพัฒนาให้มีศักยภาพในด้านการเรียนรู้ตามอรรถยาศัยและตลอดชีวิตได้

2. พุทธศาสตร์ : อดีตและอนาคต

2.1 ความหมายนัยยะแห่งพุทธศาสตร์

คำว่า “พุทธศาสตร์” (Buddhist Science) หมายถึง คำสองคำนำมารวมกัน คือ คำว่า พุทธ ที่แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2561) ได้ให้ความหมายคำว่า “ศาสตร์” [ศาสตระ-, สาดสะตระ-, สาด] เป็นคำลักษณนาม หมายถึง ระเบียบวิชาความรู้, มักใช้ประกอบหลังคำอื่น เช่น วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ที่เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งในความหมายเชิงทฤษฎี ดังนั้นคำว่า พุทธศาสตร์ จึงเป็นการศึกษาในเชิงหลักการทางพระศาสนาแล้วคือพระพุทธศาสนาในมุมมองของทฤษฎีเชิงวิชาการ นับว่าเป็นคำใหม่นำมาอธิบายเพื่อการสื่อสารเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงพุทธศาสตร์ก็คือพุทธศาสนาโดยเนื้อแท้ตนเอง ในคำว่า “พุทธะ” ที่แปลว่า รู้ (รู้แจ้งเห็นจริงในชีวิตและในโลก), ตื่น (จากความไม่รู้หรือโง่), เบิกบาน (สดชื่นหรือไม่มีทุกข์) หรือจะหมายถึง ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ก็ได้ ส่วนคำว่า พระพุทธเจ้า จะหมายถึง ผู้รู้สูงสุดที่ไม่มีใครเทียบเท่า ซึ่งศาสดาของพุทธศาสนาก็คือพระพุทธเจ้านี้เอง คำว่า พุทธศาสนา หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้า หรือหมายถึง คำสอนของท่านผู้รู้ ก็ได้ ซึ่งพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม และปัญญาธิกะ พุทธศาสนาจะมีคำสอนอยู่ 2 ระดับคือ 1) ศีลธรรม คือ หลักธรรมเพื่อความปกติสุขที่สอนให้ละเว้นการทำกรรมชั่ว และหันมาทำแต่ความดี ซึ่งเป็นคำสอนระดับพื้นฐาน ที่มีอยู่แล้วในทุกศาสนา และ 2) ปรมัตถธรรม คือ หลักธรรมที่ลึกซึ้งสูงสุด ที่สอนให้ทำจิตให้บริสุทธิ์เพื่อกำจัดความทุกข์ของจิตใจมนุษย์ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นคำสอนระดับสูงสุด และมีอย่างละเอียดเฉพาะในพุทธศาสนาเท่านั้น

คำสอนระดับศีลธรรมในต่างศาสนาก็มีอธิบายอยู่มากแล้ว ซึ่งแม้ในพุทธศาสนาเองก็มีคำสอนระดับศีลธรรมนี้อยู่แล้วด้วยเหมือนกัน แต่สำหรับพุทธศาสนาแล้วจะมีคำสอนที่สูงไปกว่านั้น คือจะมีคำสอนเรื่องการปฏิบัติเพื่อกำจัดความทุกข์ของจิตใจในปัจจุบันให้หมดสิ้นไปอย่างถาวรได้ ซึ่งนี่เป็นจุดเด่นสำคัญที่ทำให้พุทธศาสนาต่างไปจากศาสนาอื่นโดยเฉพาะคำสอนระดับสูงนี้เท่านั้น

2.2 พุทธศาสตร์ในอดีต

พุทธศาสนาในแง่ที่เป็นภาพลักษณ์ในอดีต จะเห็นได้ว่ามีความกลมกลืนและเรียกได้ว่าแทบจะเป็นรากฐานของวัฒนธรรมและประเพณีในสังคมไทย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเรียกว่าเชื่อมโยงกับมนุษย์และสังคมได้อย่างกลมกลืนเป็นสิ่งเดียวกันก็ว่าได้ เพียงแต่ภาพลักษณ์ในอดีตเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความประวัติศาสตร์และยาวนาน อดีตที่ผ่านมาของแนวทางหลักการศาสนานั้นมีความมั่นคงด้วยรากฐานการขยายการเผยแผ่ตามทิศทางการกระจายพระธรรมจาริกโดยพระธรรมทูตในสมัยนั้น ซึ่งประเทศไทยหรือเรียกดินแดนในแถบนี้ว่า สุวรรณภูมิ นั้น ก็ได้รับการเผยแผ่จวบจนให้เห็นเป็นเด่นชัดในทุกวันนี้ นับว่าอดีตนั้นความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิมีความเจริญรุ่งเรืองมากอีกทั้งยังตรงตามแนวทางหลักธรรมคำสอนทุกประการ

2.3 พุทธศาสตร์ในอนาคต

ในอนาคต หลักการทางพุทธศาสตร์ที่เป็นศาสตร์ในเรื่องของความรู้ นั้น จะนำพาศาสนาที่เป็นตัวพุทธศาสนาไปสู่ในอนาคตได้อย่างไร นี่เป็นคำถามสำหรับผู้วิจัยจะต้องมองเห็นถึงอนาคตที่ต้องเชื่อมโยงกับมนุษย์และเป็นเรื่องที่น่าจดจำมีความแตกต่างจากโลกภายนอกอยู่พอสมควรแต่ไม่แตกต่างจากความเป็นจริง เพราะทุกสิ่งตั้งอยู่บนฐานแห่งความจริงแท้ทั้งสิ้น ฉะนั้นหากเรามองถึงอนาคตในการนำเอาหลักพุทธศาสตร์หยิบไปใช้ในการสร้างสรรค์

งานวิจัยและนวัตกรรมให้ทันต่อโลกยุคปัจจุบันนั้น แน่ใจว่าเป็นความยากและท้าทายไม่ใช่น้อย และอาจมีข้อจำกัดบางประการที่ไม่สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือแก้โจทย์ปัญหาบางอย่างได้ เช่น เรื่องของเศรษฐศาสตร์ ความมั่นคงของประเทศ ภัยธรรมชาติ หรือสงคราม เป็นต้นได้ ซึ่งนวัตกรรมในเชิงความรู้นั้นหากไม่ได้พาดพิงเรื่องของจิตใจที่เกี่ยวข้องแล้วย่อมไม่ถือว่าเป็นการศึกษาที่สมบูรณ์แบบ แม้แต่ต้นแบบนวัตกรรมเองก็ตาม จะต้องพาดพิงและอิงความสำคัญถึงผลกระทบในหลาย ๆ ด้านโดยเฉพาะจิตใจเข้ามวนวดด้วย ในรูปแบบของการกระบวนการจนไปถึงผลลัพธ์ที่ได้ แต่ทั้งนี้แม้แต่วิธีการหลักของการพุทธศาสนาเอง อาจจะมีการผิดแปลกไปจากเดิมด้วยสภาวะแห่งความไม่ตั้งมั่นคงอยู่ได้ของผู้ที่นับถือ โดยปัจจัยแวดล้อมต่างๆที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความเชื่อที่เป็นไปตามกลไกธรรมชาติ แต่เนื้อแท้แห่งหลักศาสนายังคงสมบูรณ์ตราบเท่าที่ผู้มีผู้เรียนรู้และเข้าถึงหลักธรรมอย่างชัดเจน

3. แนวโน้มการวิจัยและนวัตกรรมในอนาคต

1. การวิจัยและนวัตกรรมเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ สามารถนำพาประเทศหลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลาง กับดักความเหลื่อมล้ำ และกับดักความไม่สมดุลของการพัฒนา รวมถึงทำให้ประเทศสามารถปรับตัวรองรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันเพื่อให้ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน สอดคล้องกับเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และเป้าหมายไทยแลนด์ 4.0 สภานโยบายวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สวทช.) โดยคณะกรรมการด้านนโยบายและยุทธศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม จึงได้จัดทำ “ยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579)” นี้ขึ้นโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากหน่วยงานในระบวิวิจัยและนวัตกรรมของประเทศ เพื่อเป็นกรอบแนวทางของประเทศในการสร้างงานวิจัยและนวัตกรรมที่สามารถใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้จริง และเพิ่มขีดความสามารถของภาคการผลิตและบริการ สามารถใช้แก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาสังคมอย่างสำคัญ สร้างขีดความสามารถทางเทคโนโลยีรองรับการเติบโตในระยะยาว โดยคำนึงถึงแนวโน้มหลักในสังคมโลกทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร โลกาภิวัตน์และตลาดในอนาคต การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ความท้าทายด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เทคโนโลยีและนวัตกรรม กระแสสังคมฐานความรู้ การมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบระดับประเทศ และภูมิ รัฐศาสตร์ใหม่ จะส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในอนาคต ดังนั้น เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงพลิกโฉมฉับพลันอย่างมีประสิทธิภาพ ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (2560) ที่จะทำให้ประเทศสามารถสร้างและเก็บเกี่ยวคุณค่าและมูลค่าต่าง ๆ รวมทั้งการสร้างขีดความสามารถให้กับสังคมและประชาชนในประเทศได้ในระยะยาว ทั้งนี้ โดยมีจุดมุ่งหมายขั้นสุดท้ายให้การวิจัยและนวัตกรรมของประเทศเป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนให้ประเทศไทยสามารถบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี

2. ยุทธศาสตร์ 4 ด้าน

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีประเด็นยุทธศาสตร์ประกอบด้วย (1) อาหาร เกษตร เทคโนโลยีชีวภาพและเทคโนโลยีการแพทย์ (2) เศรษฐกิจดิจิทัลและข้อมูล (3) ระบบโลจิสติกส์ (4) การบริการมูลค่าสูง และ (5) พลังงาน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีประเด็นยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย (1) สังคมสูงวัยและสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 (2) คนไทยในศตวรรษที่ 21 (3) สุขภาพและคุณภาพชีวิต (4) การบริหารจัดการนำการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และสิ่งแวดล้อม และ (5) การกระจายความเจริญและเมืองน่าอยู่

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการสร้างองค์ความรู้พื้นฐานของประเทศ ซึ่งมีประเด็นยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย (1) องค์ความรู้พื้นฐานและเทคโนโลยีฐาน (2) องค์ความรู้พื้นฐานทางสังคมและความเป็นมนุษย์ และ (3) การวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน บุคลากร และระบบวิจัยและนวัตกรรมของประเทศ ซึ่งมีประเด็นยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย (1) การปรับระบบวิจัยและนวัตกรรมของประเทศ (2) บุคลากรและเครือข่ายการวิจัย (3) ระบบบริหารจัดการงานวิจัย (4) เขตเศรษฐกิจนวัตกรรม (5) ระบบแรงจูงใจ (6) โครงสร้างพื้นฐานคุณภาพแห่งชาติ และ (7) โครงสร้างพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีเพื่อต่อยอดอุตสาหกรรมเกษตรและสุขภาพ

4. พุทธศาสตร์การวิจัยสู่นวัตกรรมในอนาคต

4.1 ประเด็นสำคัญการเชื่อมโยงพุทธศาสตร์สู่งานวิจัย ประเด็นสำคัญการเชื่อมโยงหลักพุทธศาสนาสู่งานวิจัยนั้น ส่วนประกอบสำคัญของผลลัพธ์ที่มุ่งหวังจะต้องสะท้อนผลกระทบที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน ทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่เกิด เพราะพุทธศาสตร์ไม่เพียงเน้นแต่สิ่งที่เป็นรูปธรรมผลิตผลอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเน้นสิ่งที่จะเกิดขึ้นในทางนามธรรมอีกด้วย ฉะนั้นประเด็นใดก็ตามที่เรา กำลังคิดหรือมองประเด็นโจทย์ในการศึกษาวิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น การนำเอาพุทธศาสตร์เข้ามามีส่วนร่วม อาจทำให้เรามองเห็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในหลากหลายมิติ เป็นการยกระดับงานวิจัยที่โดยส่วนมากอาจมีการนำเอาหลักทางวิทยาศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์ เข้ามามีส่วนในการสร้างความเข้มแข็งให้กับงานวิจัยนั้นก็อาจเป็นทางเลือกหนึ่งที่ดี ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน (2560) แต่อย่างไรเสียการได้หลักพุทธศาสตร์เข้ามาเสริมจะช่วยให้ทุก ๆ ศาสตร์มีความเข้มแข็งขึ้นได้แต่ต้องอาศัยผู้มีความรู้และประสบการณ์เพื่อการเชื่อมโยงอย่างมีนัยยะพิเศษเท่าที่จะสามารถดึงเอาความน่าสนใจของพุทธศาสตร์ขึ้นมาแสดงได้ตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs): โจทย์ที่ท้าทายต่อการศึกษาวิจัยทางพระพุทธศาสนา เชื่อมโยงด้วยองค์ประกอบ 17 ข้อ ตามองค์การสหประชาชาติทั้ง 193 ประเทศร่วมกันกำหนดขึ้นเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2561 เพื่อดำเนินนโยบายยกระดับและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรทั่วโลกนับเป็นแนวทางสำคัญในการศึกษาวิจัยเชื่อมโยงด้วยองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา

4.2 การวิจัยด้านนวัตกรรมเชิงพุทธศาสตร์ในอนาคต นวัตกรรมความแปลกใหม่ที่เกิดขึ้น หากเน้นย้ำในการวิจัยด้านนวัตกรรมเชิงพุทธศาสตร์จะต้องเรียนรู้เพื่อค้นหาความสอดคล้องเข้ากันได้กับนวัตกรรมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในทุกวันนี้ แน่ใจว่าความสร้างสรรค์ในการออกแบบนวัตกรรมของการวิจัยนั้น สิ่งที่ต้องคำนึงควบคู่กับผลกระทบที่ได้คือเรื่องของนามธรรมจิตใจไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนวัตกรรมนั้นๆ หรือ ผลผลิตนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพส่งผลกระทบต่อนามธรรมจิตใจผู้ใช้หรือสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมโดยภาพรวม การวิจัยด้านนวัตกรรมเชิงพุทธศาสตร์ในอนาคตจึงเป็นความท้าทายของผู้วิจัยที่จะมองโจทย์ของการวิจัยอย่างไรให้เห็นสภาพผลกระทบทั้งสองฝั่งได้ โดยไม่มุ่งเน้นผลบวกผลลบของการวิจัยอย่างเดียว แม้ว่าคำว่านวัตกรรมจะบ่งบอกถึงความแปลกใหม่หรือการปรับเปลี่ยนไปจากเดิมแต่องค์ประกอบหลักของพุทธศาสนานั้นไม่อาจบิดเบือนไปจากหลักธรรมคำสอนได้ เพียงแต่จะมีวิธีการด้าบ้างที่ประยุกต์และหยิบยกเอาวิธีการปฏิบัติในทางศาสนามาใช้เพื่อหวังผลในทางบวก แน่ใจว่าตามหลักการแนวทางของพุทธศาสตร์อาจไม่ส่งผลบวกต่อระบบเศรษฐกิจที่มุ่งหวังผลด้านมูลค่าต่างๆ มากนักแต่จะส่งผลบวกต่อความมั่นคง และยังยืนในอนาคต และเห็นได้จากปรัชญาแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการนำเอาหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต นั่นคือจุดมุ่งหมายสำคัญของการรังสรรค์ผลงานนวัตกรรมเชิงพุทธศาสตร์ที่จะยืนหยัดต่อไปในอนาคตนั่นเอง

สรุปได้ว่าไม่ว่าจะเป็นประเด็นสำคัญการเชื่อมโยงพุทธศาสตร์สู่งานวิจัยหรือแม้แต่การวิจัยด้านนวัตกรรมเชิงพุทธศาสตร์ในอนาคตเองล้วนแต่สอดคล้องต่อการพัฒนาในหลากหลายด้าน อยู่ที่การตั้งโจทย์

ผลลัพธ์ของนวัตกรรมของทีมผู้วิจัยหรือนวัตกรรมจะสามารถมองเห็นตลอดสายทางการดำเนินตั้งแต่ต้นทางกลางทางและปลายทางก็จะสามารถสร้างมูลค่าให้กับผลงานวิจัยหรือนวัตกรรมนั้นๆ ได้ นับว่าเป็นช่องทางที่ควรคำนึงอย่างมากบนเส้นทางการคิดค้นวิจัยสิ่งใหม่ๆ ในทุกวันนี้ซึ่งจะเป็นแรงบันดาลใจต่อยอดและหลักคิดสำคัญต่อหนทางในอนาคต

5. แนวทางสู่การพัฒนาระดับวิชาการด้านพุทธศาสตร์กับงานวิจัย

5.1 แนวทางสู่การพัฒนาระดับวิชาการด้านพุทธศาสตร์กับงานวิจัย นับเป็นความท้าทายสำหรับนักวิจัยที่จะต้องทำความเข้าใจและตีโจทย์งานวิชาการด้านพุทธศาสตร์เพื่อยกระดับผลงานให้สอดคล้องกับนวัตกรรมในอนาคตด้วยนวัตกรรมที่อาจมุ่งเน้นในเรื่องของความแปลกใหม่และแตกต่างจากสิ่งที่มีอยู่ก่อนเดิม แนวทางสำคัญของการพัฒนาระดับวิชาการด้านพุทธศาสตร์กับงานวิจัยต้องเห็นผลประจักษ์ชัดในเชิงรูปธรรมและสามารถช่วยเหลือหรือเปลี่ยนแปลงสภาพปัญหา รวมถึงพัฒนาโอกาสด้วยแนวคิดหลักธรรมที่ปฏิบัติอย่างเห็นผล การกลับมาให้ความสนใจตามพันธกิจหรือนโยบายของประเทศที่วางไว้ ยิ่งไปกว่านั้นคือการรู้จักผนวกศาสตร์อื่นหลอมรวมเข้าด้วยกันด้วยแง่มุมและมิติที่มีความสอดคล้องสามารถสมมุติฐานได้ในทิศทางเดียวกัน

5.2 หลักธรรมสู่การพัฒนาระดับวิชาการด้านพุทธศาสตร์กับงานวิจัย เพื่อให้แนวทางในการพัฒนาเพื่อยกระดับงานวิชาการด้านพุทธศาสตร์เข้ากับงานวิจัยได้อย่างชัดเจน เราต้องทำความเข้าใจและศึกษาพุทธศาสนาในระดับสูงเพื่อการเข้าใจไปอาศัยหลักธรรมที่จะทำให้เป็นนักปราชญ์หรือทำให้มีความเป็นผู้เชี่ยวชาญรอบรู้อันได้แก่ 1) สุตะ การได้ฟังได้ยินหรืออ่าน หรือดู หรือที่เรียกว่าการศึกษา การฟังถือเป็นอาหารของการขบคิดและการรู้จักมีวิจารณ์ญาณ พินิจ วิเคราะห์ได้ เพราะอาศัยการพัฒนาด้วยการสั่งสมการได้ยินได้ฟัง(สุตะ)จากผู้รู้ ผู้ทรงคุณวุฒิ 2) จิตตะ การนำสิ่งที่ได้ศึกษามานั้นมาคิดพิจารณาโดยใช้เหตุผล นับเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยสุตะเป็นลำดับรองลงมา ในส่วนนี้สำหรับตัวบุคคลอาจมีความแตกต่างกันได้ เช่น ทักษะคิด จินตนาการ ความชำนาญส่วนตัว และประสบการณ์ นับว่าช่วยสนับสนุนให้กระบวนการอย่างดีเยี่ยม 3) ปุจฉา การเมื่อมีข้อสงสัยก็ให้สอบถามผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ในสายงานหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งที่เกิดจากการสานต่องานวิชาการ 4) ลิขิต การท่องจำและบันทึกเป็นตำราเอาไว้ รวมทั้งยังต้องอาศัยหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จอีกคือ อิทธิบาท 4 อันได้แก่ 1. ฉันทะ ความพอใจในสิ่งที่ทำอยู่ 2. วิริยะ การมีความเพียรพยายามในสิ่งที่ทำ 3. จิตตะ การมีจิตที่ฝึกฝนหรือสนใจต่อสิ่งที่ทำนั้นอยู่เสมอ 4. วิมังสา การมีการพิจารณาหาเหตุผลมาสนับสนุนสิ่งที่ทำอยู่นั้น การที่จะศึกษาพุทธศาสนาในระดับสูงนี้ให้เข้าใจถูกต้องอย่างแท้จริงได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยหลักธรรมทั้งสองนี้มาช่วย ขาดไม่ได้เลย โดยจุดสำคัญที่สุดก็คือ ต้องมีความพอใจที่จะศึกษา ซึ่งความพอใจนี้น้อยก็เพื่อระดับความรู้หรือสูงขึ้นก็เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในชีวิต แต่ถ้าจะให้ดีที่สุดก็ต้องเพื่อเอาไปปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ หรือเพื่อสอนผู้อื่นโดยไม่หวังผลใดๆตอบแทน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2561) สรุปได้ว่าหลักธรรมหรือแม้แต่จริยธรรมที่เป็นส่วนสำคัญที่นักวิจัยและนวัตกรรมที่ออกมาจะสุสายตาสาธารณชนนั้นก็ต้อยึดหลักจริยธรรมและมีมาตรฐานที่อ้างอิงการปฏิบัติได้ ทั้งในระดับประเทศและระดับสากล สอดคล้องตามแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) นั้นเอง

6. ระดับคุณประโยชน์และผลกระทบเชิงมิติ

6.1 ระดับคุณประโยชน์และผลกระทบเชิงมิติ สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของศาสตร์แห่งพุทธศาสนาในการเชื่อมโยงสู่งานวิจัยและนวัตกรรมในยุคปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นประโยชน์ที่ได้ทั้งในระดับรูปธรรมและนามธรรมโดยเริ่มได้จากในระดับปัจเจกบุคคล เป็นแรงบัลดาลใจให้ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนและเชื่อมั่นว่าจะสามารถพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้และงานวิจัยในเวทีวิชาการ สู่สังคม โลกและประเทศชาติ เป็นที่แน่นอนว่าแผนนโยบายประเทศไทย 4.0 นั้นส่วนหนึ่งมีแผนในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรเพื่อความมั่นคงของคนภายในประเทศ ส่วนผลกระทบเชิงมิติที่นั้นอาจมองได้สองทางสำคัญคือ ในมิติที่อยู่ในแง่บวก และมิติในแง่ลบ ผลงานวิจัยหรือนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในยุคศตวรรษที่ 21 นี้ต้องมองถึงมิติทั้งสองที่จะส่งผลกระทบ รวมถึงแนวทางการพัฒนาหรือต่อยอดผลงานวิจัยสู่งานวิจัยในอนาคต ที่ยกระดับการเปลี่ยนแปลงให้ทัดเทียมนานาชาติ โดยประเด็นที่น่าสนใจในการเชื่อมโยงและผูกประเด็นที่เด่นชัดมีอยู่หลากหลาย อาทิเช่น ประเด็นด้านมิติประชากร มิติด้านสุขภาพ มิติด้านการศึกษา มิติด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้นที่จะเชื่อมโยงกับแนวคิดหลักการตามองค์ธรรมในพระพุทธศาสนา โดยมองปัญหาพร้อมทั้งโอกาสในการศึกษาวิจัยนั้นตามแผนงานยุทธศาสตร์ชาติที่วางไว้สามารถเชื่อมโยงได้ทุกยุทธศาสตร์โดยเฉพาะเป้าหมายด้านการวิจัยนวัตกรรมที่ใช้กับสังคม

บทสรุป

พุทธศาสตร์สู่การวิจัยในอนาคตนั้นจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงต้องอาศัยตัวบุคคลเป็นแรงขับเคลื่อนไปสู่ และแน่นอนว่าการพัฒนางานวิจัยไปสู่การพัฒนาเชิงปฏิบัติการได้นั้น แนวคิดหลักด้านพุทธศาสตร์จะต้องมีความเชี่ยวชาญในศาสตร์แห่งพุทธนั้นๆ จนสามารถประยุกต์มุมมองด้วยจินตนาการเพื่อเชื่อมโยงอย่างไร้ขอบเขตและบูรณาการณได้อย่างสอดคล้องเป็นเลิศ จึงนับได้ว่าการนำเอาพุทธศาสตร์อันเป็นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาในทุกแง่มุมนั้น เป็นความท้าทายของผู้วิจัยและศึกษาในการคิดประดิษฐ์นวัตกรรมที่เป็นไปเพื่อพัฒนาประเทศชาติ โดยเริ่มจากจุดเริ่มต้นไปสู่ปลายทางแห่งผลลัพธ์ ซึ่งหากไม่มีความรู้ความเข้าใจอย่างดีพอ การนำเอาหลักพุทธศาสตร์มาใช้นั้นอาจทำให้เกิดความผิดพลาดและสุ่มเสี่ยงต่อการนำเอาแนวคิดมาใช้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ แต่หลักธรรมที่นำมาประกอบเพื่อพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้งานวิจัยนั้น จะเป็นสิ่งที่พิเศษมากกว่าการนำเอาเพียงแต่เทคโนโลยีแต่เพียงส่วนเดียว นับว่าเป็นการพัฒนาวิถีมามากกว่าที่จะหันมาคำนึงในเรื่องของจิตใจ ดังนั้นแนวทางการศึกษาพุทธศาสนา ที่จะไม่มีทางผิดพลาดก็คือแนวทางของวิทยาศาสตร์ ซึ่งสามารถนำเราไปค้นพบหลักคำสอนดั้งเดิมหรือแท้จริงของพระพุทธเจ้าได้ อันจะทำให้เราแยกแยะและพัฒนาตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมโดยรวมได้ เพื่อที่จะได้นำหลักคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า กลับมาเป็นประโยชน์ต่อทั้งตัวของเราเองและมวลมนุษยชาติกันต่อไป

เอกสารอ้างอิง : References

- พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. (2560). ยุทธศาสตร์ในการพัฒนามหาวิทยาลัยสงฆ์. วารสารรวมบทความวิชาการพระพุทธศาสนา ปรัชญา บูรณาการณกับศาสตร์สมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 1, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พ.ศ. 2560, หน้า 1.
- สภานโยบายวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ. (2560). "ยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) สำหรับการประชุมประชาพิจารณ์". สภานโยบายวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ, หน้า ii.
- ศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน. (2560). การศึกษาวิจัยทางพระพุทธศาสนากับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน.

วารสารรวมบทความวิชาการ พระพุทธศาสนา ปรัชญา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่. ครั้งที่ 1,
พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2561). คู่มือมาตรฐานการเผยแพร่ผลงานวิจัยและผลงานทางวิชาการ.
พิมพ์ครั้งที่ 5. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2561) "ศาสตร์". www.royin.go.th/dictionary/index.php. ศาสตร์.
เมื่อ 18 กันยายน 2561.

**ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำในด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระครูสิริปัญญาาคม
(คำสอน จุมทอง) ในเขตตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย
อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี**

An Analytical Study on the Leadership in Public Welfare of Phrakru
Siripoonyakhom (Khamson Jumthong) in Nikhom-Sang-Ton-Eng-Lam-Dom-
Noi Sub-District, Sirinthon District, Ubon Ratchathani Province.

พระธีรวุฒิ กนต์วิโร, พระครูสิริสุตาทภรณ์, พระมหาณัฐกิตติ อนารโต
Phratheerawut Kanthaviro, Phrakrusirisutaphorn, Phramaha Nuttakitti Anarato
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidya University, Thailand
Corresponding Author.E-mail: korn0929573049id@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำในการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระครูสิริปัญญาาคม (คำสอน จุมทอง) ในเขตตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำตามหลักในทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษางานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ประชาชนในเขตตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี 3) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระครูสิริปัญญาาคม (คำสอน จุมทอง) ตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

ผลการวิจัยพบว่า คณะสงฆ์ตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี มีบทบาทในการสาธารณสุขสงเคราะห์ประชาชน โดยให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนด้วยความเมตตากรุณา และไม่ผิดกับหลักวินัยในด้านต่างๆ คือ (1) ให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ด้านการบรรเทาความเดือดร้อน เมื่อเกิดสาธารณภัย (2) ให้ความช่วยเหลือด้านการสงเคราะห์เมื่อเกิดความสูญเสีย เช่น มีผู้เสียชีวิต เป็นต้น (3) ให้ความช่วยเหลือด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม (4) ให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ด้านที่พักอาศัย หรือสถานที่ (5) ให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ด้านสาธารณูปการ เช่น ถ้วย ขาม หรือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และ (6) ให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ด้านการป้องกัน และแก้ไขปัญหาเสพติด

พระครูสิริปัญญาาคม ได้แสดงภาวะผู้นำในการสาธารณสุขสงเคราะห์ คือ 1) ด้านบรรเทาสาธารณภัย 2) ด้านพิธีกรรม 3) ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม 4) ด้านสาธารณูปการ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และ 5) ด้านการป้องกัน และแก้ไขปัญหาสิ่งเสพติด และจัดอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ชุมชน การเปิดโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทำให้ประชาชนทั่วไปเห็นบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่องานในด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ และทำให้เกิดศรัทธามากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, การสาธารณสุขสงเคราะห์

Abstract

This research titled “An Analytical Study on the Leadership in Public Welfare of Phrakru Siripoonyakhom (Khamsorn Jumthong) in Nikom-Sang-Ton-Eng-Lam-Dom-Noi Sub-District, Sirinthon District, Ubon Ratchathani Province” includes 3 objectives as the followings: 1) to study the leadership in Buddhist principles; 2) to study public welfare work for the people in Nikhom-Sang-Ton-Eng-Lam-Dom-Noi Sub-District, Sirinthon District, Ubon Ratchathani Province; 3) to study the leadership in public welfare of Phrakru Siripoonyakhom (Khamsorn Jumthong) in Nikhom-Sang-Ton-Eng-Lam-Dom-NoiSub-District, SirinthonDistrict, Ubon Ratchathani Province.

The results of this research found that the clergy of Nikom-Sang-Ton-Eng-Lam-Dom-NoiSub-District, Sirinthon District, Ubon Ratchathani Province has their roles in providing public welfare among the people. The people have been compassionately supported by monks complying with various aspects of the disciplinary principles as the followings: 1) Providing support for relieving all troubles caused by disasters; 2) Providing support in the times of loss such as deaths; 3) Providing support in environment management; 4) Providing support in shelters or places for relief; 5) Providing support in facilities and materials such as kitchen utensils And (6) Providing support in the protection and relief of drug problems.

Phrakru Siripoonyakhom has shown his leadership in public welfare in various aspects: 1) Providing disaster relief; 2) Organizing sacred rites; 3) Managing environment; 4) Providing facilities and materials; and 5) Preventing drug abuse and organizing training and teaching morality in the community. Pre-school and general education schools were also opened for monks and laymen. This has made the people feel more faithful to ward the roles of monks in public welfare.

Keywords: The Leadership; The Public Welfare.

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เก่าแก่ศาสนาหนึ่งของโลก ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมายาวนาน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนทำให้พระพุทธศาสนาสามารถพัฒนาตัวเองให้เข้ากับแต่ละประเทศ และวัฒนธรรมประเพณี ทำให้ประเทศไทยมีความมั่นคงทางด้านศาสนาทางด้านการปกครองและทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม พระพุทธศาสนายังมีบทบาทต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น พัฒนาด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์ของประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง จนทำให้ประชาชนมีความรักความเคารพความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและทะนุถนอมบำรุงพระพุทธศาสนา จนถือได้ว่าพระศาสนาพุทธยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชนทุกด้าน ทั้งทางด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์ประชาชน เพราะมีผู้นำทางศาสนาเป็นสื่อหรือเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา สภาวะความเป็นผู้นำทางด้านศาสนา พระภิกษุผู้ได้รับตำแหน่งแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองวัดที่อยู่ตามหมู่บ้าน ตำบล อำเภอและจังหวัดต่าง ๆ ทำให้ศาสนามีความเชื่อมโยงระหว่างวัดกับหมู่บ้าน และโรงเรียน ทำให้พระสงฆ์มีบทบาทต่อการเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนและเสนอแนวทางการพัฒนาต่อชุมชน พัฒนาวัด และมีส่วนร่วมต่อการแสดงความคิดเห็นระหว่างวัดกับชุมชน จะเห็นได้ว่าศาสนาพุทธกับชุมชนไม่สามารถแยกจากกันได้ ดูได้จากการเข้ามาทำบุญของประชาชน ที่มีต่อพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมากต่อพิธีกรรมทางศาสนา และประชาชนคอยดูแลทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงสืบไป ดังได้กล่าวมา ซึ่งนิโคลัส เบนเนตต์ (Nicholas Bennett) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษซึ่งได้เข้ามาเมืองไทยในฐานะผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษายูเนสโก ได้กล่าวถึงว่า “เป็นเวลาหลายร้อยปีที่วัดได้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชน” โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำผู้ให้บริการด้านต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น ให้การศึกษาแก่ภิกษุสามเณร ให้คำปรึกษาด้านการสาธารณประโยชน์แก่ชาวบ้านที่เดือดร้อน ไกลเกลี้ยข้อพิพาท ตลอดถึงให้การรักษาพยาบาล

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ใน ภาวะผู้นำ ได้อธิบายเกี่ยวกับภาวะผู้นำโดยการเปรียบเทียบไว้ว่า เปรียบเสมือนโคจำฝูงน่าน้ำบริวารข้ามแม่น้ำได้โดยความปลอดภัย ผู้นำนั้นต้องประกอบด้วยผู้ตาม สถานการณ์ โดยมีจุดหมายและวิธีในการดำเนินงานที่ดี

น้อย สุปิงคลัต กล่าวไว้ใน ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน เกี่ยวกับผู้นำว่า เมื่อกล่าวถึงผู้นำ มักจะได้ยินคำที่ใช้เรียกแทนตัวผู้นำที่แตกต่างกัน เช่น หัวหน้า ผู้บังคับบัญชา ผู้บริหาร เป็นต้น สำหรับผู้นำมีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย และผู้นำหรือภาวะผู้นำนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถของผู้นำโดยตรง

กวี พงศ์พุด กล่าวไว้ใน ภาวะผู้นำ เกี่ยวกับความรู้ทั่วไป ผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญในการช่วยเสริมสร้างให้ผู้บริหารในระดับต่าง ๆ ในฐานะหัวหน้างานสามารถควบคุมการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชา ให้เป็นไปตามเป้าหมายหรือความต้องการของหน่วยงาน

นงลักษณ์ สุทธิวัฒนพันธ์ กล่าวไว้ใน พัฒนาบุคลิกผู้นำและนักบริหาร เกี่ยวกับภาวะผู้นำ ในทัศนะของคนทั่วไป ทำให้นึกถึงภาพของการกระทำและการใช้อำนาจของผู้นำในสังคม และภาวะผู้นำเป็นกระบวนการไม่ใช่ตัวบุคคล ซึ่งเป็นองค์ประกอบ ที่สำคัญประการหนึ่งของความเป็นผู้นำ

การบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของพระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นสำคัญ พระครูสิริปัญญาาคม (คำสอน จุมทอง) เจ้าคณะตำบล เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้น ซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่าง ๆ เจ้าคณะตำบลซึ่งเป็น

ผู้นำเบื้องต้นรับเป็นปัจจัยสำคัญในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจ กำหนดนโยบายและบริหารบุคลากรในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานของบุคลากรจำเป็นต้องมีบริหารบุคลากรในองค์กร ในการปฏิบัติงานบุคลากรต้องมีความสามัคคีและทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำกับผู้ตาม เจ้าคณะตำบลนั้นมีภารกิจการบริหารจัดการวัดตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะตำบล ตามภารกิจของคณะสงฆ์ คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนา ด้านการศาสนาศึกษา ด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์

บุญช่วย จันทร์เหาะ กล่าวว่า เจ้าคณะตำบลที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมีภาวะผู้นำ มีกระบวนการและวิธีการปฏิบัติงานสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านธรรมวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อศรัทธา ความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย เจ้าอาวาสที่มีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดในทุก ๆ ด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ ให้เกิดประสิทธิภาพซึ่งสอดคล้องกับกรรมกรศาสนา กล่าวว่าการบริหารวัดคือการปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบ เรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดีและดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด

ธีรวุฒิ ทองโอษฐ์ กล่าวว่า เจ้าอาวาสจึงต้องมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการ โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด แต่ปัญหาที่ทำให้การบริหารจัดการวัดขาดประสิทธิภาพ ก็คือเจ้าอาวาสจำนวนมากที่ยังขาดทักษะในการบริหารจัดการวัด ไม่มีศักยภาพในการพัฒนาวัด ไม่มีความรู้ในการสั่งสอนประชาชน เจ้าอาวาสจำนวนมากยังปล่อยปะละเลยพระภิกษุสามเณร ในปกครองให้ประพฤติปฏิบัติไปตามยถากรรม ไม่มีการศึกษาอบรมพระธรรมวินัย จึงส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด

ด้วยเหตุนี้ ภาวะผู้นำและแบบผู้นำของเจ้าอาวาสนั้น มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของการปฏิบัติหน้าที่ศาสนกิจและประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานพระครูสิรินันท์นิสิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม) กล่าวว่า เจ้าอาวาสนอกจากจะมีความสามารถ มีบารมี และคุณธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีแล้ว จะต้องมียุทธวิธีแบบผู้นำที่มีประสิทธิผลสูง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรม การปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและพฤติกรรมการยอมรับนับถือการให้ความอุปถัมภ์บำรุงในกิจการของวัดจากพุทธศาสนิกชน เจ้าอาวาสนั้นนอกจากจะเป็นผู้นำของวัดแล้วยังได้ชื่อว่า “เป็นผู้นำทางวิญญาณ” ของประชาชนในถิ่นนั้น ๆ เนื่องจากพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) กล่าวว่า โดยที่แบบผู้นำของเจ้าอาวาสเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติศาสนกิจมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด บางวัดเจ้าอาวาสตัดสินใจดำเนินงานทุกอย่างด้วยตนเอง ไม่ปรึกษาหารือ ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของคณะสงฆ์และกรรมการวัด เพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้นำแบบเผด็จการ (Autocrat) ย่อมไม่ได้รับความเชื่อถือและความร่วมมือจากคณะสงฆ์และกรรมการวัดเท่าที่ควร ทำให้ผลการดำเนินงานมีประสิทธิผลต่ำ บางวัดเจ้าอาวาสก่อนที่จะตัดสินใจดำเนินงานใด ๆ มีการประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์และกรรมการวัดก่อน ยอมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของบุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เมื่อมีความเห็นแตกต่างกันไม่สามารถตกลง

ลงกันได้ ก็ถือมติเสียงข้างมากเป็นหลักในการดำเนินงาน การปฏิบัติศาสนกิจมุ่งงาน มุ่งความสัมพันธ์ และมุ่งประสิทธิผลของงานควบคู่กันไป ผลการปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่เจ้าอาวาสย่อมมี ประสิทธิภาพต่ำมากหากเจ้าอาวาสผู้ปกครองดูแลและบริหารกิจการของวัด มีลักษณะหรือรูปแบบผู้นำ ที่มีประสิทธิผลมาก มีวิสัยทัศน์ (Vision) กว้างไกล ย่อมนำพาวัดให้เจริญรุ่งเรือง การศึกษาแบบผู้นำ ของเจ้าอาวาส จึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะนำผลการศึกษา มาพัฒนาปรับปรุงส่งเสริมการบริหาร กิจการของวัดให้มีการพัฒนาขึ้น อันจะส่งผลให้พระพุทธศาสนาดำรงมั่นคงสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำตามหลักในพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษางานในด้านสาธารณสงเคราะห์ประชาชนของพระครูสิริปัญญาคุณ (คำสอน จุมทอง) ในเขตตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี
- 3) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระครูสิริปัญญาคุณ (คำสอน จุมทอง) ในเขตตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยจะศึกษา วิจัยทางด้านเอกสาร (Documentary Research) และศึกษาวิจัยทางด้านภาคสนาม (Field work) ด้วยเพื่อให้งานวิจัยนี้ได้สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

1) ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) อันได้แก่ พระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท ฉบับภาษาไทย พ.ศ. 2537 ฉบับมหาจุฬารามราชวิทยาลัยเป็นหลัก และพระไตรปิฎกอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง

2) ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ซึ่งเป็นหนังสือ ตำราวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการต่าง ๆ ของครูอาจารย์ นักปราชญ์ท่านผู้รู้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3) ศึกษาค้นคว้า การวิจัยภาคสนาม (Field Work) เป็นการศึกษาวิจัยโดยการออกไป สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interview) บุคคลในกลุ่มเป้าหมายที่รู้จัก เก่ง ดี ชำนาญในเรื่องภาวะผู้นำ เป็นพระสงฆ์เถระจำนวน 4 รูป และกลุ่มเป้าหมายอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นคฤหัสถ์ที่มีความรู้ความสามารถ ด้านภาวะผู้นำอีก 14 คน และยังใช้ประกอบสัมภาษณ์ที่เห็นเด่นชัดเป็นรูปธรรมด้วย ซึ่งจะได้ข้อมูล อันเป็นความจริง เพื่อจะได้นำมาประกอบเป็นข้อมูลเสริม และเป็นส่วนประกอบของงานวิจัยนี้ให้ สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4) ศึกษาค้นคว้า การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นจะต้องวิเคราะห์ดูให้ดีให้ ถูกต้องทั้งมูลภาคเอกสาร และข้อมูลภาคสนามด้วย ถ้าไม่ถูกต้องแล้ว ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไข รวบรวม เรียบเรียง ตรวจสอบเนื้อหาสาระให้ถูกต้อง แล้วนำมาเขียนหรือพิมพ์วิเคราะห์แล้วจัดทำเป็น รูปเล่มเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และเสนอต่อท่านประธานกรรมการ และคณะกรรมการ กรรมการมหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย เพื่อเป็นผลงานการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า

การศึกษาภาวะผู้นำในด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระครูสิริปัญญาคุณ (คำสอน จุมทอง) ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาภาวะผู้นำตามหลักในพระพุทธศาสนา 2) ศึกษางานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ประชาชนในเขตตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี และ 3) ศึกษาภาวะผู้นำงานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระครูสิริปัญญาคุณ (คำสอน จุมทอง) ตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอ สิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี จากการศึกษาตรวจสอบเอกสารวิชาการ งานวิจัยต่าง ๆ และจากการสัมภาษณ์

1. ภาวะผู้นำตามหลักในพระพุทธศาสนา

คำว่า “ผู้นำ” มีความหมายมากมายล้วนแต่ว่าใครจะมีนิยามกัน แต่ในทัศนะของผู้ศึกษา ผู้นำหมายถึงผู้ที่ได้รับการยอมรับหรือยินยอมหรือได้รับแต่งตั้ง จากผู้มีอำนาจแต่งตั้งให้เป็นผู้ที่นำหรือพาหมู่คณะองค์กรหน่วยงานสังคมหรือประเทศชาติไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน ส่วนภาวะผู้นำก็เช่นกัน จะเป็นผู้นำอะไรอยู่ในระดับไหนมีขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่มากน้อยแค่ไหนมีองค์ประกอบหรือปัจจัยอะไรบ้างที่จะเป็นตัวกำหนดได้ว่า เมื่อเป็นผู้นำระดับนี้หรือมานำองค์กรหรือมานำหน่วยงานนี้ต้องมีลักษณะภาวะผู้นำแบบนี้จึงจะเหมาะสมจะสมควร และลักษณะของภาวะผู้นำก็ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น วันเวลาสถานที่โอกาสอำนาจและสิทธิในการกระทำและที่สำคัญก็คือตัวผู้นำเองเมื่อวันเวลาสถานที่โอกาสอำนาจ และสิทธิต่าง ๆ อำนาจผู้นำทุกคนควรกล้าตัดสินใจโดยยึดหลักความถูกต้องเที่ยงธรรมและเป็นธรรม ผู้นำบางคนเป็นผู้นำแต่ไม่มีภาวะผู้นำซึ่งยังผลให้การบริหารหรือการนำของผู้นำนั้น ๆ ประสบความล้มเหลวไม่สามารถนำพาองค์กรหรือหน่วยงานที่ตนนำไปสู่เป้าหมายได้

ดังนั้น จะสังเกตว่ามีปัญหาเกี่ยวกับภาวะผู้นำในทางลบเกิดขึ้นมากมายในสังคมปัจจุบัน เช่นบริหารงานด้วยความไม่โปร่งใสบ้างหาผลประโยชน์ส่วนตนเองหรือพวกพ้องบ้าง มีความลำเอียงด้วยประการต่าง ๆ เนื่องจากว่าผู้นำดังกล่าวนั้นขาดคุณสมบัติของผู้นำที่ดีตามหลักในพระพุทธศาสนาหรือหลักธรรม ผู้ที่จะเป็นผู้นำนั้นต้องมีหลักธรรมประจำใจ ต้องคอยหมั่นศึกษาหาหลักธรรมเพื่อใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ผู้นำในทางพุทธศาสนาต้องเป็นพหุสูตร คือ มีความรู้มากและเป็นผู้อดทนด้วยปัญญา การมีธรรมก็เพื่อใช้เป็นหลักยึดของจิตใจ มีธรรมะเป็นสรณะจะทำให้ผู้นำเป็นผู้ที่มีหลักการ ไม่เอนเอียงไปตามกระแสของโลกสังคมที่อยู่รอบตัว นอกจากหลักธรรมที่ยกมาพอเป็นตัวอย่างอัน ได้แก่ อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 สปัจริยธรรม 7 ทศพิศราชธรรม ทศบารมี 10 และพรหมวิหาร 4 นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ ที่มีความจำเป็นต่อการปกครององค์กร และการปกครองบ้านเมืองอีกเป็นจำนวนมากที่ผู้นำต้องหมั่นศึกษาด้วยตนเองและนำไปปฏิบัติ ในการบริหารจัดการองค์กรหน่วยงาน หรือประเทศชาติสืบต่อไป

2. ผลสรุปการวิจัยงานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ประชาชน ของพระครูสิริปัญญาคุณ

(คำสอน จุมทอง) ในเขตตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

พระครูสิริปัญญาคุณ เจ้าอาวาสวัดศรีอุดม/เจ้าคณะตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย ท่านปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย ด้วยความรักเมตตาสามัคคีธรรม สร้างความสามัคคีต่อหมู่คณะเป็นกันเอง โดยท่านยึดหลักธรรมเป็นที่ตั้งและความถูกต้องเป็นที่หมายซึ่ง

ท่านบริหารจัดการองค์กรต่าง ๆ ภายในวัดศรีอุทุม ตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี หลายองค์กรอย่างทั่วถึงและยังเป็นที่ศรัทธาแก่ศิษยานุศิษย์อย่างแน่นแฟ้น เป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนทั่วไป

พระครูสิริปัญญาคุณท่านเป็นพระนักพัฒนาจัดสร้างโรงเรียนด้วยความอุทิศสละ ความพากเพียรพยายามด้วยหลักธรรมประจำใจ ซึ่งทุกคนที่ปฏิบัติตามหลักธรรมนี้แล้วล้วนจะประสบผลสำเร็จดังมโนมัย หลักธรรมที่จะกล่าวถึงถึงต่อไปนี้ คือ อธิธัมม 4 เป็นหลักธรรมที่ทำให้บุคคลบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ ไม่ว่าจะเป็เป้าหมายแบบทางโลกหรือทางธรรม แม้พระพุทธองค์เองก่อนการตรัสรู้ก็ใช้หลักธรรมนี้ตั้งปรารถนาความเพียรเพื่อการเข้าถึงสัมโพธิญาณในคืนก่อนการตรัสรู้ และให้การรับรองแก่พระอานนทีในมหาปริณิพพานสูตรว่า หากบุคคลดำรงอยู่ในองค์คุณของอธิธัมม 4 แล้วจักสามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างยาวนานตามที่ปรารถนา หลักธรรมอธิธัมม 4 จึงสมเป็นคุณลักษณะของผู้นำที่สำคัญประการหนึ่งที่ขาดไม่ได้ในการดำเนินชีวิตเพื่อการบรรลุเป้าหมายทั้งโดยส่วนตัว และเป้าหมายของส่วนรวมได้อย่างสมควรแก่ธรรมโดยแท้

พระสงฆ์ในเขตตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี มีความอนุเคราะห์สงเคราะห์ประชาชน โดยการให้คำแนะนำให้คำปรึกษาด้านการสาธารณสุข สงเคราะห์ต่าง ๆ เช่น ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านพิธีกรรม เป็นต้น มีการให้ความช่วยเหลือให้ที่พักอาศัย ให้ความอนุเคราะห์อุปการะในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แสดงออกถึงความเป็นผู้นำทางการศาสนาทางด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วย และแนะนำให้ทำความสะอาด ปลูกต้นไม้มีการให้ที่พักอาศัยผู้ ที่สิ้นจรผ่านไประมา มีการสงเคราะห์ด้านสาธารณสุข มีการดำเนินการจัดอบรมให้เด็กและเยาวชนห่างไกลจากสิ่งเสพติด ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติดทุกชนิด มีการฝึกอบรมเยาวชน และประชาชนให้เห็นโทษของยาเสพติด จัดตั้งศูนย์บำบัดยาเสพติดวิถีพุทธ ฝึกอบรมเด็กและเยาวชน มีการบรรเทาความเดือดร้อน มีการสงเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมโดยการช่วยปลูกต้นไม้ในเขตวัดและชุมชน มีการพัฒนาด้วยการฝึกอบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์และสุภาษิตต่าง ๆ ให้ประชาชน มีการใช้นโยบายและมาตรการ ลด ละ เลิก อบายมุขต่าง ๆ ทั้งหลายทั้งปวง สนับสนุนให้มีการตั้งคณะกรรมการของหมู่บ้านคอยดูแลความสงบและความสามัคคีในหมู่บ้าน มีการพัฒนาเพื่อการโภชนาการ และการพัฒนาสุขภาพอนามัยให้ดีขึ้น มีการสร้างสาธารณประโยชน์และสาธารณูปการต่าง ๆ มีการพัฒนาเกษตรกรรม มีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีการดำเนินการเพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมาย มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัดกับพระตั้งแต่เด็ก มีการจัดการสอนศีลธรรม จริยธรรมในโรงเรียน มีการบริการด้านให้ความรู้ทางศีลธรรมและบำเพ็ญประโยชน์แก่นักเรียนและประชาชน มีการจัดกิจกรรมการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน มีการการจัดตั้งศูนย์อบรมสัมมนาอาชีพแก่ประชาชน มีการให้ใช้สถานที่ในวัด หรือของวัดจัดตั้งกุศลสาธารณสถาน อนุญาตให้ทางราชการหรือคณะบุคคลใช้อาคารของวัด ลานวัด จัดงานการกุศล งานรื่นเริงตามเทศกาลในประเพณีนิยม มีการสงเคราะห์ตามเหตุการณ์ อนุญาตให้ประชาชนที่ประสบสาธารณภัยเข้าพักพิงในอาหาร หรือสถานที่ของวัด รวบรวมปัจจัยเครื่องอุปโภคบริโภคส่งไปให้แก่ผู้ประสบสาธารณภัย

พระสงฆ์ตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ได้ดำเนินงานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ต่าง ๆ คือ ด้านการบรรเทาสาธารณภัย ด้านพิธีกรรม ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านสาธารณสุข การป้องกัน และแก้ไขปัญหาเสพติด โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับการกักเก็บน้ำเพื่อใช้อุปโภคบริโภคในยามขาดแคลน การให้ความช่วยเหลือด้านพิธีกรรม การเป็นประธานสงฆ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นผู้นำด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านสาธารณสุขและการวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ การจัดอุปกรณ์น้ำอุปโภคบริโภคทั่วบริเวณวัด การให้อาหารกลางวันแก่นักเรียน การก่อสร้างโรงเรียน การให้ทุนการศึกษาแก่เด็ก ๆ และการสงเคราะห์ในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาเสพติด

งานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ที่พระครูสิริปัญญาคุณ เจ้าอาวาสวัดศรีอุดม ได้ดำเนินการ คือ การให้ความช่วยเหลือประชาชนเมื่อเกิดภัยต่าง ๆ เช่น การให้ความช่วยเหลือบรรเทาสาธารณภัย ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านพิธีกรรม โดยท่านได้ปฏิบัติงานด้านพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น บุญประเพณี วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามประจำท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยการดำเนินการแนะนำให้ความช่วยเหลือปรึกษาด้านขยะมูลฝอย การให้ความช่วยเหลือด้านการสาธารณสุข และการวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ การสงเคราะห์ในด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด โดยท่านได้เทศนาที่ศนคตคำสอนของพระพุทธศาสนาแทรกคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้การป้องปรามโทษของ ยาเสพติดถ่ายทอดให้กับเด็กและเยาวชนให้ห่างไกลจากยาเสพติด และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการเล่นกีฬา อ่านหนังสือ ฟังธรรมะ

3. สรุปผลการวิจัยภาวะผู้นำในด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระครูสิริปัญญาคุณ (คำสอน จุมทอง) เจ้าอาวาสวัดศรีอุดม/เจ้าคณะตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย ตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

พระครูสิริปัญญาคุณท่านเป็นผู้นำที่โดดเด่นในงานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ คือ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านบรรเทาสาธารณภัย ด้านพิธีกรรม ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านสาธารณสุข และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และด้านการป้องกัน และแก้ไขปัญหาเสพติด ท่านพระครูยังเป็นผู้อำนวยการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีอุดมวิทยา เป็นผู้นำด้านการพัฒนาปริยัติธรรม และเป็นผู้นำในการจัดตั้งโรงเรียนศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ การเป็นผู้นำในการพัฒนาวัดโรงเรียน เป็นผู้นำในด้านการการสืบสานประเพณี และวัฒนธรรมประจำตำบลทุกปี เป็นผู้นำในด้านการประกอบศาสนพิธีแต่ละส่วน เป็นผู้นำในด้านการจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นผู้นำในด้านการช่วยเหลือภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้น โดยการให้ความช่วยเหลือประชาชน ในตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย และพื้นที่ใกล้เคียง เป็นผู้นำในด้านการให้ความช่วยเหลือด้านพิธีกรรม ซึ่งท่านได้เป็นผู้นำในการปฏิบัติงานด้านพิธีกรรมต่าง ๆ บุญประเพณี วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามประจำท้องถิ่น การเป็นผู้นำในการจัดงานและช่วยเหลืองานบุญมหาชาติของทุกปี การเป็นผู้นำในการดำเนินการบรรพชาสามเณร ภาคฤดูร้อน การเป็นผู้นำในการดำเนินการและช่วยเหลืองานประเพณีทุกงาน การเป็นผู้นำในการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งท่านได้เป็นผู้นำในการดำเนินการช่วยเหลือปรึกษาด้านขยะมูลฝอย การจัดเก็บขยะมูลฝอยและการกำจัดขยะให้ถูกวิธี ช่วยให้การแนะนำปรึกษาขยะมูลฝอยในชุมชน หรือที่สาธารณะ ต่าง ๆ การเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ ช่วยส่งเสริมดูแลรักษาความสะอาด ได้มีการส่งเสริมเป็นทุนปลูกต้นไม้ให้กับชุมชน การเป็นผู้นำ

ในการสาธารณูปโภค และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งท่านได้เป็นผู้นำในการดำเนินการด้านสาธารณูปการ ในวัด พัฒนาวัด พัฒนาประปา ไฟฟ้า ซึ่งได้ขยายเขตไฟฟ้าในบริเวณวัด และถนนสาธารณะเพิ่มแสงสว่างบนถนนที่ประชาชนได้สัญจรผ่านไปมาประจำ ให้เกิดความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนเอง การเป็นผู้นำในการส่งเสริมให้เครื่องเขียนแบบเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ การเป็นผู้นำในการจัดตั้งอุปกรณ์น้ำอุปโภคบริโภคทั่ววัด การเป็นผู้นำในการให้อาหารกลางวันแก่นักเรียน และก่อสร้างโรงเรียน ให้อุปการะแก่เด็ก ๆ การเป็นผู้นำในการสงเคราะห์ในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด ซึ่งท่านได้เป็นผู้นำในการเทศนาที่ศนคคิคำสอนของพระพุทธศาสนา สอดแทรกคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้การป้องปรามโทษของยาเสพติด ถ่ายทอดให้กับเด็กและเยาวชน ห่างไกลจากยาเสพติด การเป็นผู้นำในการใช้เวลาว่างด้วยการเล่นกีฬา ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เพื่อให้ประชาชนห่างไกลจากยาเสพติด และการเป็นผู้นำในการสั่งสอน อบรมเยาวชน พร้อมทั้งประชาชนให้มีความรู้ถึงโทษของยาเสพติด และการแก้ไขปัญหายาเสพติด

พระครูสิริปัญญาคุณท่านมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงดี ความรู้ดี มีความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่และความรู้ทั่วไปทำทางและบุคลิกดี ท่านมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และความกระตือรือร้นในงานศาสนกิจด้านต่าง ๆ มีการตัดสินใจกับการใช้ดุลยพินิจที่ดีและถูกต้อง มีความกล้าหาญ เด็ดขาด และไม่โลภโลเล มีศิลปะในการทำงาน มีความอดทน มีสมาธิในการทำงาน มีความสามารถในการสื่อสารที่ดี มีการศึกษาดี เฉลียวฉลาด เชื่อมั่นในตนเอง มีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรและสังคม มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบ มีความมุ่งมั่นที่จะสร้างผลงาน มีความสามารถในการตัดสินใจ มีความสามารถในการจูงใจ ผู้อื่นได้ มีการสร้างความสามัคคีมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีการมุ่งแสวงหาวิธีการที่จะนำผู้ร่วมงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้โดยชอบธรรมต่อไป

ดังนั้น พระครูสิริปัญญาคุณเป็นทั้งผู้ปกครองคณะสงฆ์ตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ปกครองโดยธรรม ชอบธรรม และถูกธรรม ท่านยังเป็นทั้งผู้นำงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ประชาชนด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านบรรเทาสาธารณภัย ด้านพิธีกรรม ด้านจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านสาธารณูปการ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และด้านการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด เป็นต้น

4 ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยนี้ทำให้ได้ข้อเสนอในประเด็นหลักการใช้หลักภาวะผู้นำในการบริหารงานด้านการสาธารณสงเคราะห์คณะสงฆ์ เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่การปฏิบัติงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นประโยชน์แก่คณะสงฆ์ เพื่อประชาชนและสถาบันพระพุทธศาสนา ดังนี้

4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) พระสงฆ์ระดับผู้บริหารหรือพระสังฆาธิการในระดับต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นกำลังหลักอันสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะเป็นผู้นำทางพระศาสนาและเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้าในการประกาศพระศาสนา ต้องมีการนำหลักภาวะผู้นำเป็นผู้นำในการมีส่วนร่วมและให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องระหว่างวัด บ้าน โรงเรียนและชุมชน เพื่อเป็นการสร้างกำลังใจประสานความสมัครสมานสามัคคีและเป็นการสร้างความมั่นใจและแรงศรัทธาให้แก่ประชาชนในการที่บำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวร

2) คณะสงฆ์มีนโยบายสร้างความเข้มแข็งทางด้านสาธารณสงเคราะห์

- 3) องค์กรภาครัฐมีนโยบายสร้างความเข้มแข็งทางด้านสาธารณสุขสงเคราะห์
- 4) องค์กรภาคเอกชนมีนโยบายสร้างความเข้มแข็งทางด้านสาธารณสุขสงเคราะห์
- 5) สถานศึกษามีนโยบายสร้างความเข้มแข็งทางด้านสาธารณสุขสงเคราะห์

4.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) ควรนำผลของการศึกษาวิจัยนี้ไปเป็นข้อมูลในการพัฒนาการสงเคราะห์ในสถานที่อื่น ๆ โดยการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับสถานที่นั้น จะเป็นการต่อยอดงานพัฒนาการสงเคราะห์ให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2) ควรมีการปรับปรุงกลยุทธ์และบูรณาการในการพัฒนาหลักภาวะผู้นำในการบริหารจัดการงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ให้เข้ากับยุคโลกาภิวัตน์ แต่ที่ยึดพระธรรมวินัยอันดีงามเป็นแกนหลักสำคัญในการพัฒนาชุมชนของตนให้มั่นคงเจริญรุ่งเรืองคู่ชาติไทยต่อไป

3) พระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชนและเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ ควรพัฒนาการเป็นผู้นำทั้งพระสงฆ์ด้วยกันเองหรือพัฒนาฆราวาสผู้มีความเสียสละแก่ชุมชน

4) ควรหาหรือสร้างผู้นำแบบพระสงฆ์และผู้นำแบบชุมชน ในลักษณะการทำงานด้านการพัฒนาชุมชนที่จะนำพากิจกรรมการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จได้ เป็นผู้ที่สามารถทำงานได้ทั้งฝึกคนรุ่นใหม่ให้สามารถเข้าร่วมทำงานได้

5) ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ เพื่อการเตรียมความพร้อมในการเป็นผู้นำ และส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องการเงินและสวัสดิการเพื่อให้ได้ผู้นำที่มีความรู้ความสามารถในการพัฒนางานสาธารณสุขสงเคราะห์

4.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำชุมชนตามแนวทางหลักพุทธธรรม
- 2) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำเพื่อความสามัคคีปรองดองในสังคมยุคปัจจุบัน
- 3) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำรงชีวิต
- 4) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำเพื่อการพัฒนาสังคมไปสู่สังคมยุคโลกาภิวัตน์
- 5) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

เอกสารอ้างอิง

กวี วงศ์พุ่ม, ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เสริมวิชาชีพบัญชี, 2536), หน้า 17.

ธีรวุฒิ ทองโอษฐ์, การศึกษาการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด, ร้อยเอ็ดการพิมพ์, หน้า 62.

น้อย สุปิงคลัด, ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน, วิทยากรบรรยายวิชา ภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหารการศึกษา ประจำเขตการศึกษาเขต 11, (มปท. 2537), หน้า 4.

นงลักษณ์ สิทธิวัฒนพันธ์, พัฒนาศักยภาพผู้นำและนักบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2544), หน้า 2.

บุญช่วย จันทร์เฮ้า, “พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์, จังหวัดกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาการบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547), หน้า 80.

พิสิฐ เจริญสุข, **คู่มือการปฏิบัติงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2540), หน้า 65.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, 2548), หน้า 87.

พระครูสิรินันทนิสิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม), **ภาวะผู้นำเชิงพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรมการพิมพ์, 2549), หน้า 74.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ**, ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2546), หน้า 5.

ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระครูสุธีร์วัฒน์ (สุบิน สุธีโร)

ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตชุมชน ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

An Analytical Study of Buddhist Leadership of Phrakhru Sutee Vorattana (Subin Suteero) in
Strengthening Quality of Life of Community Thatphanom Sub-District Thatphanom District
Nakhonphanom Province

พระวิไล ปญฺญารโ, ¹ พระครูธรรมธรสิริวัฒน์, พระวิมาน คมกัปปญฺญ,

Phra Vilai Panyataro, Phrakhru Dhammathon Siriwa, Phra Viman Kumpirapano,

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya, University, Thailand

Corresponding Author. E-mail:pramhasomchainou@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยวิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ศึกษาสภาพปัญหาคุณภาพชีวิต วิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระครูสุธีร์วัฒน์ (สุบิน สุธีโร) ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตชุมชน ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยทางภาคสนามด้วย (Field Research)

ผลการวิจัย พบว่า ภาวะผู้นำของพระครูสุธีร์วัฒน์ (สุบิน สุธีโร) ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตชุมชนด้านกายภาพ พบว่า การดูแลรักษาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นผู้นำในการเสียสละ เป็นผู้นำส่งเสริมกิจกรรมทำบุญของประชาชน การดูแลรักษาร่างกาย ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม พบว่าเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยและผู้นำการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขรวมทั้งการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจและอารมณ์ พบว่าเป็นภาวะผู้นำในการใช้หลักจริยธรรมเพื่อควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้แสดงออกในทางที่ดีงาม สำนวณกาย วาจา และใจ ด้านปัญญา พบว่าพระครูสุธีร์วัฒน์ (สุบิน สุธีโร) ใช้หลักธรรม ทั้ง 4 อย่างมาเป็นหลักในการเป็นผู้นำเชิงพุทธ คือ ศีล 5 หิริ โอตตปปะ พรหมวิหาร 4 และทศพิธราชธรรม ประชาชนได้ปฏิบัติให้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, คุณภาพชีวิต,

Abstract

The objectives of this research are as the followings: to study the Buddhist leadership; to study the problem of quality of life; and to analyze the Buddhist leadership of Phrakhru

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระครูสุธีร์วัฒน์ (สุบิน สุธีโร) ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตชุมชน ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

Sutee Vorattana (Subin Suteero) in strengthening quality of life in the community of Thatphanom Sub-District, Thatphanom District, Nakhonphanom Province. It is a qualitative research including documentary research and field research.

The research has found that the leadership of Phrakhru Sutee Vorattana (Subin Suteero) in strengthening quality of life in the community can be shown in various aspects. In physical aspects, he is a dedicated leader in environment preservation and conservation. He is also a leader in promoting not only merit making of the people but also taking care of their physical health. In social and environmental aspect, he is a democratic leader leading the community to live together peacefully and environmentally friendly. In spiritual and emotional aspect, he is the leader in applying the moral principles for controlling one's own behavior to morally express in body, speech and mind. In intellectual aspect, Phrakhru Sutee Vorattana (Subin Suteero) has used all the four main Dhamma principles in Buddhist leadership i.e. the Five Precepts, Hiri (moral shame) Ottappa (moral dread), Brahmavihara 4 (sublime states of mind), and Rajadhamma (virtues of a ruler) that the villagers have directly and indirectly followed.

Keywords: leadership, quality of life,

บทนำ

การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องที่สำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์เพราะเป็นการสร้างศรัทธาและปลูกศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีความเคารพนับถือพระพุทธศาสนาในยุคสมัยการเปลี่ยนแปลงของพระพุทธศาสนาโดยยึดถือพระธรรมวินัยเป็นหลัก เมื่อมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาการปกครองคณะสงฆ์ในยุคต้น ยังคงยึดรูปแบบลักษณะการปกครองมาจากกรุงสุโขทัย โดยแบ่งลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น 2 คณะ คือ ได้คณะคามวาสีกับคณะอรัญญวาสี สิ่งที่แตกต่างกันออกไปคือ สมัยกรุงศรีอยุธยามีคณะสงฆ์ใหม่เพิ่มขึ้นอีก 1 คณะ เรียกว่า คณะป่าแก้ว

การปกครองและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่จุดหมายที่ตั้งงามก็คือ “ผู้นำ” ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหารการจัดการรวมถึงความคิดริเริ่มในการวางแผนการบริหารกำกับดูแลและดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายขององค์กร ผู้นำจึงเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นไปขององค์กรในทุก ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นด้านที่เกี่ยวกับการบริหารและงานบุคคล ดังนั้นเมื่อผู้นำในองค์กรคณะสงฆ์มีภาวะผู้นำที่ดี การประยุกต์ใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อให้ประชาชนนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันตามลักษณะของหลักธรรม เพื่อให้เกิดสติปัญญาตามความประสงค์ของแต่ละบุคคล

ปัญหาเกี่ยวกับผู้นำที่มักเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน คือ ผู้นำ บริหารงานอย่างไม่มีเอกภาพไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกันใช้อำนาจ โดยมีขอบเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเองและพวกพ้องและยึดหลักประโยชน์

นิยมเป็นใหญ่โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายขององค์กรหรือคนในสังคมส่วนใหญ่เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมทำให้เกิดสภาพการณ์ภาวะผู้นำที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับการขาดไว้ซึ่งคุณธรรมจริยธรรมอันเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของการเป็นผู้นำที่ดี ในสังคมไทยปัจจุบัน การบริหารคณะสงฆ์ จึงถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญเพราะถ้าผู้นำมีระบบบริหารดี พระพุทธศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การบริหารที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการหรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับภาระงานมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่าง ๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เพราะการบริหารคณะสงฆ์ปัจจุบันนี้ มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การบริหารคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นหัวใจหลัก ในงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ คือ ด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม มติ ข้อบังคับหรือระเบียบมหาเถรสมาคม และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงเป็นสิ่งสำคัญในการปฏิบัติตามภารกิจของคณะสงฆ์ให้ประสบผลสำเร็จได้

พระครูสุธีรวัดมณี (สุบิน สุธีโร) เป็นพระเถระที่มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตชุมชนตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม นั้นมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของการปฏิบัติหน้าที่ศาสนิกกิจและประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระครูสุธีรวัดมณี (สุบิน สุธีโร) ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตชุมชน ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม นอกจากจะมีความรู้ความสามารถ มีบารมี และคุณธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีแล้วจะต้องมี รูปแบบผู้นำที่มีประสิทธิผลสูงซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรม การปฏิบัติศาสนิกกิจของพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและพฤติกรรมการยอมรับนับถือการให้ความอุปถัมภ์บำรุง ในกิจการของวัดจากพุทธศาสนิกชน พระครูสุธีรวัดมณี (สุบิน สุธีโร) นั้นนอกจากจะเป็นผู้นำของวัดแล้ว ยังได้ชื่อว่า “เป็นผู้นำทางวิญญาณ” ของประชาชนในถิ่นนั้น ๆ ผลการปฏิบัติงานภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระครูสุธีรวัดมณี (สุบิน สุธีโร) ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตชุมชนย่อมมีประสิทธิผล จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระครูสุธีรวัดมณี (สุบิน สุธีโร) ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตชุมชน ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม” เพื่อนำผลการศึกษามาเป็นแนวทางพัฒนาปรับปรุงส่งเสริม และประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตแก่ประชาชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้พระพุทธศาสนาดำรง มั่นคงสืบต่อไป

บททวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า ผู้นำ คือ ผู้ชักพาให้คนอื่น เคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ มีศิลปะ มีอิทธิพลต่อกลุ่มชน เพื่อให้พวกเขามีความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่น เป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัด และแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ

เสถียร เหลืองอราม ให้ความหมายว่า ผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษประกอบด้วยความสามารถเป็นพิเศษในกลุ่มชนขององค์กรนั้น เพราะบุคคลแต่ละกลุ่มขององค์กรจะประกอบด้วยบุคคลที่มีบุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ หรือทักษะแตกต่างกันออกไป ในขณะที่ทุกคนมีความผูกพันซึ่งกันและกันในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

ฉายศิลป์ เชี่ยวชาญพัฒนา และคณะ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ภาวะผู้นำ” คือ ศิลปะในการชักจูงผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มใจ เต็มความสามารถ และกระตือรือร้น หรือภาวะผู้นำ คือ ผู้ที่เป็นแบบอย่างและมีความสามารถพิเศษ แสดงบทบาทในการสั่งการ และออกคำสั่งที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธ
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาคุณภาพชีวิตของชุมชนตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
3. เพื่อวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระครูสุธีรวัดมน (สุบิน สุธีโร) ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตชุมชนตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร (Documentaries)

ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารดังต่อไปนี้ 1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2535 โดยมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน 2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณกรรม เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ในประเด็นที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตชุมชน เป็นต้นหลักของการวิจัย

ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study)

การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกต และสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย 1) พระสงฆ์ในตำบลธาตุพนม จำนวน 5 รูป 2) ผู้นำชุมชนในตำบลธาตุพนม จำนวน 5 คน 3) ประชาชนในตำบลธาตุพนม 14 ชุมชน ชุมชนละ 1 คน จำนวน 14 คน 4) ผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบลธาตุพนม จำนวน 1 คน รวมประชากรที่ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 25 รูป/คน โดยใช้เครื่องมือในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก อนุทินการวิจัย คอมพิวเตอร์ แบบบันทึกการสังเกต และกล้องถ่ายรูป เป็นต้น โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) สำรวจบริบทพื้นที่วิจัย
- 2) ขออนุญาตเจ้าของพื้นที่และผู้เกี่ยวข้องเก็บข้อมูลวิจัยล่วงหน้า
- 3) กำหนดประเด็นที่จะเก็บข้อมูล
- 4) สร้างและตรวจสอบเครื่องมือ คือ การสร้างแบบสัมภาษณ์ ให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสมของเครื่องมือ
- 5) นัดกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

6) เตรียมความพร้อมของเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกต เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เป็นต้น

7) ลงมือเก็บข้อมูลในพื้นที่กับประชากรกลุ่มเป้าหมาย

8) รวบรวมและตรวจสอบข้อมูล

ขั้นตรวจสอบข้อมูล

หลังจากที่ได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามแล้ว นำข้อมูลมาทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล ส่วนข้อมูลใดที่ขาดความชัดเจนก็กลับไปรวบรวมใหม่ และตรวจสอบว่าข้อมูลที่มีอยู่เพียงพอต่อการวิเคราะห์และตอบปัญหาการวิจัยหรือไม่ ส่วนใดที่ยังไม่พอสำหรับการวิเคราะห์และตอบปัญหาการวิจัยก็กลับไปรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม จากนั้นจึงนำมาจัดระเบียบข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ตรวจสอบความเที่ยงตรงแล้วมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ จัดความสัมพันธ์ของข้อมูลให้เชื่อมโยงกันรอบด้าน เพื่อตอบปัญหาในการวิจัยที่มีความสัมพันธ์กับประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัย

ขั้นเรียบเรียงข้อมูล

หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดแล้ว นำข้อมูลมาเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล จัดลำดับความสำคัญของประเด็นการวิจัย ว่าส่วนใดเป็นประเด็นหลักหรือประเด็นเสริมในการวิจัย โดยให้น้ำหนักกับประเด็นหลักในการวิจัย โดยเรียบเรียงข้อมูลตามสารบัญชั้วคร่าว

ขั้นเขียนงานวิจัย

หลังจากเรียบเรียงข้อมูลแล้วลงมือเขียนงานวิจัย โดยเขียนในลักษณะของการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ให้เป็นไปตามกรอบของการวิจัย และถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สรุปผลการวิจัย

ภาวะผู้นำจำแนกออกเป็น ๔ ด้าน คือ ด้านกายภาพ (กายภาวนา) ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตภาวนา) ด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) สรุปได้ ดังนี้

ทางด้านกายภาพ (กายภาวนา)

คุณลักษณะทางด้านร่างกาย พระครูสุธีรวุฒิ มีรูปร่างหน้าตา กิริยา มารยาท ความประพฤติที่ดีงาม สุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ อุปนิสัยที่ดีงามเหมาะสมซึ่งภาวะผู้นำในลักษณะนี้มีความสอดคล้องกับหลักธรรม ทศพิธราชธรรม คือ ศีล มีความสำรวมกายและวาจา ประกอบแต่การสุจริต

และคุณลักษณะทางบุคลิกภาพ พระครูสุธีรวุฒิ มีบุคลิกภาพที่ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความกระตือรือร้น มีความอดทน มีความพยายาม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สอดคล้องกับหลักธรรมปาปนิกรธรรม ๓ ในข้อ นิสสยสัมปโน

เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยบุคคลที่จะเป็นที่พึ่งได้ ได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่นมีความสง่า กิริยา สุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม สอดคล้องกับหลักธรรมทศพิธราชธรรม ในข้อมัททวะ มีความอ่อนโยน

และคุณลักษณะทางนิสัยส่วนตัว มีความเฉลียวฉลาด ตัดสินใจแม่นยำ มีความรักงาน มีความรับผิดชอบ สอดคล้องกับหลักธรรม ปาปนิกรธรรม ๓ ในข้อวิฐโร เป็นผู้ชำนาญในงานรู้จักวิธีการต่าง ๆ ไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้ รับผิดชอบและข้อจักขุมา คือ มองการณ์ไกล สามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน ใช้ความคิด

ทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม (ศีลภาวนา)

ด้านสังคม พระครูสุธีรวรวัฒน์ เป็นผู้นำมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ยอมรับฟังความคิดเห็นคนอื่นมีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความเห็นอกเห็นใจ มีความเป็นผู้ไว้วางใจได้และร่วมงานกับคนอื่นได้ดังจะเห็นได้จากการจัดกิจกรรม ส่งเสริมเพิ่มพูนความรู้ การบริจาค การให้ทาน การซื้อที่ดิน การก่อสร้างบูรณะ การตรวจสอบศาสนาสถานโดย กิจกรรมต่าง ๆ ได้พัฒนาสังคมช่วยเหลือผู้ยากไร้ ได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

- บริจาคเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย จังหวัดลพบุรี รวมเป็นเงิน ๒,๐๐๐ บาท (สองพันบาทถ้วน)

- บริจาคผ้าห่มเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยหนาวในเขตจังหวัดนครพนมและมุกดาหาร จำนวน ๑๐๐ ผืน รวมเป็นเงิน ๑๕,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

- บริจาคทรัพย์เพื่อสมทบทุนในการก่อสร้างโรงอาหาร โรงเรียนบ้านน้ำคำสิทธิผลนุกูล เป็นจำนวนเงิน ๓,๐๐๐ บาท (สามพันบาทถ้วน)

- บริจาคทรัพย์เพื่อสมทบทุนในการก่อสร้างอาคารศูนย์สมาธิบำบัด โรงพยาบาลสมเด็จพระราชาตุพนม เป็นจำนวนเงิน ๒,๐๐๐ บาท (สองพันบาทถ้วน)

- บริจาคทรัพย์เพื่อสมทบทุนในการขุดเจาะน้ำบาดาล บ้านน้ำคำ ตำบลน้ำคำ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นจำนวนเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท (สองหมื่นบาทถ้วน)

ภาวะผู้นำของพระครูสุธีรวรวัฒน์ (สุบิน สุธีโร) ในด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้สอดคล้องกับหลักธรรม ดังนี้

- พรหมวิหาร ๔ คือ “ความเมตตา กรุณา” ปรรณาให้ผู้อื่นได้รับความสุขและพ้นทุกข์ ปาปนิกรธรรม ๓ “จักขุมา” คือ มีปัญญามองการณ์ไกลวางแผน ฉลาดในการใช้คน วิฐโร สามารถจัดการธุระได้ดีเชี่ยวชาญ

- นิสสัยสัมปันโน คือ พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี

- ทศพิธราชธรรม ทาน คือ การให้สละสิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ อนุเคราะห์ผู้ได้ปกครองตนเอง ให้มีการดำรงชีวิตที่ดี

- ปริจจาคะ คือ การเสียสละ ความสุขสำราญตลอดชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

ด้านสิ่งแวดล้อมพระครูสุธีรวรวัฒน์ ได้ส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาระบบสิ่งแวดล้อม ชุมชน จัดสิ่งแวดล้อมให้ร่มรื่น ดูแลบ้านเรือน หน้าบ้านตนเองให้สอดคล้องเพื่อสุขภาพอนามัย ทำความสะอาด ถนนหนทาง จัดให้วัดเป็นศูนย์การร่วมมือในการปลูกป่า รักษาป่าชุมชน พัฒนาวัด ซึ่งเป็นสถานที่สาธารณะ มีคนไปมาตลอด เวลาทำให้คนเข้าวัด มีความรู้สึกร่มรื่นน่าอยู่ วางแผนผังวัดให้เอื้อต่อการใช้งานได้หลาย ๆ อย่าง นอกจากนี้วัดยังเป็นตัวอย่างของการอยู่แบบเรียบง่าย และใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด รู้คุณค่า มีการจัดอบรมเยาวชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยมีกิจกรรม ต่าง ๆ ดังนี้

การปลูกป่ารักษาสิ่งแวดล้อมท่านได้รณรงค์ให้มีการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันเข้าพรรษา วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันแม่ วันพ่อ โดยปลูกในบริเวณในวัด โรงเรียน หมู่บ้าน ชุมชน ถนน สวนสาธารณะ ซึ่งได้ประสานงานหาต้นกล้าของไม้ยืนต้น จากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่เกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปลูกครั้งเรือนละ ๑ ต้น ในทุก ๆ วันสำคัญ

ทางด้านจิตใจ (จิตตภาวนา)

ส่งเสริมให้มีจิตใจที่ดีงาม มีความโอบอ้อมอารี มีมิตรภาพ มั่นคง มีคุณธรรม มีอารมณ์สุขุมเยือกเย็น สงบเสงี่ยม มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่รู้จักเสียสละแบ่งปัน รู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน มีความสามัคคี ประองตอง ซื่อสัตย์สุจริต จริ่งใจ เทียงตรงต่อกัน มีความอดทนและยึดมั่นในพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับหลักธรรม ทศพิธราชธรรมและพรหมวิหาร ๔ ดังนี้

พระครูสุธีรวรวัฒน์ เป็นตัวอย่างในการให้ท่านเสียสละสิ่งของช่วยเหลือประชาชน บำเพ็ญสาธารณะ ประโยชน์ โดยได้บริจาคทรัพย์เพื่อสมทบทุนในการก่อสร้างอาคารศูนย์สมานิบำบัดโรงพยาบาลสมเด็จพระราช ชาติพนม เป็นผู้นำในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยหนาวในจังหวัดมุกดาหาร และจังหวัดนครพนม อีกทั้งได้ช่วยเหลือ ผู้ประสบอุทกภัยในจังหวัดลพบุรี ท่านได้เป็นผู้นำในการจัดการธรรมะในการปฏิบัติธรรมบวชนกขัมมะ การแสดง ธรรม การเผยแพร่ธรรมะ การอบรมศีลธรรมแก่คณะครู อาจารย์ พ่อค้า และประชาชนทั่วไป

ทางด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา)

เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความฉลาดเข้าใจ รอบรู้ มีความคิดริเริ่ม ทำสิ่งแปลกใหม่ ไม่หยุดนิ่งอยู่กับ ธรรมในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับ มีความเที่ยงธรรมสูง มีหลักประชาธิปไตย ใช้ หลักเหตุผลในการบริหารงาน คิดพิจารณาจนก่อน ลงมือปฏิบัติเสมอ ซึ่งได้สอดคล้องกับหลักธรรม ปาปนิกรธรรม ๓ คือ จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล สามารถวางแผนงานล่วงหน้า ฉลาดในการใช้คน บริหารคน บริหารงาน วิธูโร จัดการธุระได้อย่างดี มีความเชี่ยวชาญในงาน นิสสยสัมปโน พึงพาอาศัยคนอื่นได้ มนุสย สัมพันธ์ที่ดี ให้ความรู้พระครูสุธีรวรวัฒน์ ได้ทำการสอนเยาวชนในโรงเรียน มรุกขนคร ในรายวิชาพระพุทธศาสนา เป็นประจำ ทำให้นักเรียนได้รับความรู้ในเรื่องธรรมะ และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ได้รับแต่งตั้งให้ เป็นวิทยากรอบรมเด็กก่อนวัยเสี่ยง เพื่อป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษาจังหวัดนครพนม และพระครูสุธีรวรวัฒน์ (สุบิน สุธีโร) ได้ส่งเสริมการศึกษา ดังนี้

- ๑) สนับสนุนพระภิกษุสามเณรให้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี-วิทยาลัยสงฆ์
- ๒) จัดรางวัลถวายแก่พระภิกษุสามเณรที่เรียนดีและสอบไล่ได้ในสนามหลวง
- ๓) จัดรางวัลให้แก่นักเรียนผู้สอบธรรมศึกษาในสนามหลวงได้
- ๔) ซึ้ออุปกรณ์การเรียนการสอนถวายแก่คณะครูและนักเรียน
- ๕) บริจาคทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน ที่เรียนดี แต่ยากจน เป็นประจำทุก ๆ ปี

อีกทั้งพระครูสุธีรวรวัฒน์ ได้แนะนำทางในการดำเนินชีวิตตามหลักแนวทางที่ถูกต้อง เพื่อให้ประชาชนรู้ ถึงหนทางพ้นจากทุกข์ ปล่อยวางได้ ไม่ยึดติดกับสิ่งต่าง ๆ ในโลกปัจจุบันมากจนเกินไป เช่น การประกอบอาชีพ โดยชอบ การคิดชอบ การดำรงชอบ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยนี้ได้จำแนกข้อเสนอแนะออกเป็น ๓ ส่วนดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

- 1) ผู้นำชุมชนควรนำผลการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำเชิงพุทธไปปรับใช้ในการบริหารหน่วยงาน
- 2) ผู้นำชุมชนควรให้ความสำคัญในการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงานของตนเอง
- 3) ผู้นำชุมชนควรมีการส่งเสริมพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- 4) ผู้นำชุมชนควรนำแนวทางการปฏิบัติของพระครูสุธีรวัฒน์ ไปปรับใช้ในการบริหารงาน
- 5) คณะสงฆ์ควรจัดทำโครงการส่งเสริมศักยภาพการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณแก่พระสังฆาธิการ

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติการ

- 1) วัดจัดกิจกรรมอบรมภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับผู้บริหารหน่วยงานราชการ
- 2) วัดร่วมมือกับหน่วยงานราชการส่งเสริมการบริหารงานในเชิงพุทธ
- 3) วัดจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม
- 4) สถานศึกษาจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา
- 5) หน่วยงานท้องถิ่นนำหลักพุทธธรรมไปปรับใช้ภายในองค์กร

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน
- ๒) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาชุมชน
- ๓) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- ๔) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
- 5) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับหลักและวิธีการก้าวสู่การเป็นผู้นำอย่างสมบูรณ์แบบ

References

- Chaengwut Vudhanchan, The Development of Buddhist Sangha and Religious Affairs, (Bangkok: Printing House, Department of Religious Affairs, 1983), p. 236./
- Phraya Thammammaporn (Prayun Thammimitto), The Thai Buddhist Order, 4th Edition (Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press, 1991), p. 30./
- Montri Theerathippipat, "Ethics and Leadership: A Study of Academic Opinions in the University of Thailand on Political Leadership," Master of Arts Thesis, (Graduate School: Mahidol University, 1997), Page 1/
- Department of Religious Affairs, The monks and novices, (Bangkok : Printing, Religion, 1997), Page 1/
- Dhammakaya-Tempel (Prayasudhammajitto), buddhistische Verwaltungsmethode, Sonderausgabe, 5. Dezember 2006, (Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press, 2006), Page 26.
- Siphaeng, Suppipat, S. & S. (Bangkok: Thammasat University Press, 1984), Page 18.

Stably Yellow anemone, Human relation with management in organization. (Bangkok: Phra Pittaya, 1976), Page 97.

ชาเลื่อง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรรมการศาสนา, 2526), หน้า 236./

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 30./

มนตรี อธิธรรมพิพัฒน์, “จริยธรรมกับภาวะผู้นำศึกษาทัศนคติของนักวิชาการในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540), หน้า 1./

กรรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรรมการศาสนา, 2540), หน้า 1./

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), พุทธวิธีบริหาร, พิมพ์พิเศษ 5 ธันวาคม 2549, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 26./

ฉายศิลป์ เชี่ยวชาญพิพัฒน์ และคณะ, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 18./

เสถียร เหลืองอราม, หลักมนุษย์สัมพันธ์ต่อการบริหารงานในองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2519), หน้า 97./

การประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก้ง
เหนือ อำเภอเขมรราชูจังหวัดอุบลราชธานี

AN APPLICATION OF FOUR SATIPATTHANAS IN DAILY LIFE OF PEOPLE IN COMMUNITY
OF PITSOPARAM TEMPLE KAENGNEU SUB-DISTRICT KEMMARAT DISTRICT
UBONRATCHATHANI PROVINCE

พระมหาไม กิตติภโท (จันทงอน)¹ พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวฑฒโน และพระครูสิริสุตาภรณ์
Phramaha Mai Kittiputtho (Chanthangone), Phrakru Dammathon Siriwat Sirivaddhano Phrakrusirisutapon
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author. E-mail: Kittiputho-26@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก้งเหนือ อำเภอเขมรราชู จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักธรรมการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม 3) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลจากการศึกษา พบว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้นมีมากมาย ทุกคนสามารถเลือกหลักคำสอนเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้กับชีวิตตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้ตามสบาย เพราะหลักศีลธรรมที่บุคคลนำมาใช้ในชีวิตประจำวันตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้มาศึกษาในงานวิจัยนี้ เช่น หลักธรรมหมวดต่างๆ หลักธรรมสติปัฏฐาน 4 และหลักอริยสัจ 4 เป็นต้น

ผลจากนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ปรากฏว่า ทำให้ชีวิตคนชุมชนมีพฤติกรรมดีและการกระทำดีขึ้นมีจิตใจเอื้อเฟื้อ มีเมตตาที่ดีต่อกัน ทำให้คนในชุมชนมีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความกตัญญูกตเวทีตามากขึ้น ทำให้บ้าน วัด โรงเรียน มีความรักความสามัคคีกัน ชุมชนมีความสงบร่มเย็นเป็นสุข ทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เพราะเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในศีลในธรรม และปราศจากอบายมุขสิ่งเสพติดทั้งหลาย

คำสำคัญ: สติปัฏฐาน 4, ในชีวิตประจำวัน

Abstract

The study on “An Application of Four Satipathanas in Daily Life of the People in the Community of Pitsoparam Temple, Kaengneua Sub-District, Khemmarat District, Ubon

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก้งเหนือ อำเภอเขมรราชูจังหวัดอุบลราชธานี

Ratchathani Province” includes 3 objectives: 1) To study the Dhamma principles for leading life in Theravada Buddhism, 2) To study the Dhamma principles for leading life of the people in the Community of Pitsoparam Temple, and 3) To study an application of Four Satipathanas in daily life of the people in the community of Pitsoparam Temple. This research is a qualitative research with in-depth interviews.

The research results are as the followings: There are many principles in Buddhism that people can freely choose to apply and use in their personal lives, families and communities. Because of the moral principles used in daily life that follow the teachings in Buddhism, in this research the researcher has studied various categories of Dhamma principles Four Satipathanas and the Four Noble Truths etc.

The result of applying Dhamma principles in daily life shows that it has helped the people in the community have right behaviors and better deeds with mutual generosity and compassion. This has also made the people in the community be more ethical, honest and grateful and eventually made the village, temple and school live in unity and peace. The community has, thus, been recognized as the Dhamma Land and the Golden Land as a result of the moral-based community and the absence of Apayamukha or all the causes of ruin.

Keywords: Four Satipathanas, in Daily Life

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในการอยู่ร่วมกันโดยมีคนเป็นจำนวนมากต่างคนต่างจิตต่างใจ การอาศัยอยู่ร่วมกันบางครั้งบางคราวก็เป็นไปด้วยความราบรื่นสะดวกสบาย ไม่มีปัญหาในการอยู่ร่วมกัน ไม่มีทะเลาะเบาะแว้งกัน บางครั้งบางคราวก็อาจมีปัญหาความขัดแย้งกันเรื่องผลประโยชน์บ้าง เรื่องความไม่เข้าใจกันบ้าง ปัญหาที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่เกิดมาจากการขาดธรรม ไม่รู้วิธีการจัดการแก้ปัญหาให้ถูกทางถูกวิธี จากปัญหาน้อยก็กลายเป็นปัญหาใหญ่ แล้วก็ลุกลามไปทั่วสังคมทุกระดับ การแก้ปัญหาปัญหาทั้งหลายส่วนมากเป็นการแก้ที่ปลายเหตุ ไม่ได้แก้ที่ต้นเหตุ ปัญหาทั้งหลายจึงถูกแก้โดยไม่รู้จบสิ้น ชุมชนวัดพิชโสภารามก็เป็นชุมชนหนึ่งได้ก่อตั้งขึ้นมา เมื่อ พ.ศ. 2456-2556 โดยการนำของพระราชปริยัตยากร (บุญเรือง สารโท) อดีตเจ้าอาวาสวัดพิชโสภาราม อดีตรองเจ้าคณะอำเภอเขมรราช อดีตเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมและโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพิชโสภาราม ท่านเป็นพระนักปฏิบัติปฏิบัติชอบ ที่ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธาเลื่อมใสมากและเป็นที่ยอมรับในหมู่คณะสงฆ์ว่า เป็นพระมหาเถระผู้มีความสามารถทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลายปี มาถึงปัจจุบันเกิดมีเครือข่ายจำนวน 80 กว่าสาขาทั่วประเทศ เพราะการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ พระราชปริยัตยากรได้นำหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลักธรรม คือ สติปัฏฐาน 4 และหลักธรรมอื่นอีกมากมายมาประยุกต์ใช้ เกิดมรรคเกิดผล และประสบความสำเร็จได้ดีเป็นอย่างมาก เป็นการเผยแผ่หลักธรรมทั้งเชิงรุกและเชิงรับ โดยเฉพาะงานปฏิบัติธรรมก่อนเข้าพรรษา 10 วัน จะมีพระภิกษุสามเณรและญาติธรรมเป็นจำนวนมากเดินทางมาจากที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย และต่างประเทศ เข้ามาปฏิบัติธรรมร่วมกัน และในพรรษาก็มีการปฏิบัติตลอด 3 เดือนเต็ม ๆ ทั้งการเรียนพระปริยัติธรรม ก็มีการเรียนควบคู่กันไป นอกจากกิจกรรมสอนธรรมอันเป็นประโยชน์แก่ผู้มาอบรมบ่มนิสัยเพื่อให้ทุกคนมีความสุข ความเจริญภายในจิตใจแล้วก็

มีความต่อเนื่องไม่ขาดระยะ ตลอดทั้งปี ภายในวัดก็เป็นสถานที่ที่อำนวยความสะดวกให้หน่วยงานภาครัฐ โรงเรียนและหน่วยงานอื่นมาใช้เป็นสถานที่อบรมธรรม เพื่อให้นักเรียน ครู ข้าราชการมีความรู้คุณธรรม ไปพัฒนาตน ครอบครัวและสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ให้เจริญก้าวหน้าทั้งวัตถุ และจิตใจ ในการเผยแผ่หลักธรรมเชิงรุกของวัดพิชโสภาราม ได้มีระบบการบริหารที่ดีโดยเฉพาะสื่อจากอินเทอร์เน็ต ได้มีเว็บไซต์ ออนไลน์และสถานีวิทยุเป็นของตนเอง เป็นตัวขับเคลื่อนเป็นกระบอกเสียงในการประกาศบอกบุญ และเปิดเสียงธรรมแก่สาธุชนทุกระดับ ทั้งในประเทศและทั่วโลกได้รับฟังกัน การเผยแผ่หลักธรรมในเชิงรุกอีกก็คือ การเผยแผ่ตามงานปฏิบัติธรรม ในที่ต่างๆตามวัดสาขาทั่วประเทศ ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากเจ้าสำนักวัดต่าง ๆ ทั้งชุมชนที่นั่นๆ ทุกคนต่างยินดีและให้การร่วมมือ

หลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงได้ตรัสไว้เมื่อสองพันกว่าปีมานี้ ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ผลดีอย่างดียิ่งในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชน วัดพิชโสภารามแห่งนี้ โดยเฉพาะหลักสติปัฏฐาน 4 ด้วยอนุภาพของการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้สอนให้แก่ชุมชนทุกเพศทุกวัย จากเด็กถึงผู้ใหญ่ จึงทำให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม เกิดมีความรักความสามัคคีช่วยเหลือเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ทำให้บุคคลในครอบครัว ในบ้านในชุมชนตั้งอยู่ในศีลธรรม 5 ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต มีความรักความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกหลาน ญาติ ๆ ระหว่างวัดและบ้านก็มีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อเกิดมีปัญหาระหว่างบุคคล หรือระหว่างชุมชน พระสงฆ์จะมีบทบาทในการใช้หลักธรรมแก้ปัญหา ทำให้ปัญหาทั้งหลายคลี่คลายจบลงด้วยดี คนในชุมชนจะเชื่อฟังเคารพในพระสงฆ์เป็นอย่างดี เพราะพระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนา เป็นผู้นำที่ดีในการพัฒนาทั้งวัตถุและจิตใจ โดยจะเห็นได้การประกาศให้ชุมชนวัดพิชโสภารามซึ่งประกอบมี บ้านแก่งเหนือ บ้านเรืองอุดมและบ้านคำม่วง และบ้านใกล้เคียงเข้าร่วมการปฏิญาณตนให้เลิกเหล้า-ยาเสพติด ให้เป็นหมู่บ้านที่ปลอดอบายมุขสิ่งเสพติดทั้งหลาย ทุกคนครอบครัวในชุมชนไม่ดื่มไม่เสพไม่ขายสิ่งเสพติดเหล่านั้น ทุกคนมีความเคารพเชื่อฟังพระราชปรีดิ์ยากร (บุญเรือง สารโท) และพระสงฆ์ภายในวัด จากผลการประพฤติปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ และประชาชนในชุมชนมีความตั้งมั่นในคุณธรรม คุณงามความดี บำเพ็ญคุณประโยชน์และให้ประโยชน์แก่สังคม และทำให้ประเทศชาติบ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้ามาหลายปี จนทำให้ชุมชนวัดพิชโสภารามได้เป็นที่รู้จักกันทั้งในวงการคณะสงฆ์ผู้ใหญ่หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนว่า “เป็นชุมชนแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง” เพราะเป็นชุมชนที่เข้มแข็งทางด้านการศึกษาศีล 5 และปลอดอบายมุขทั้งปวง

จากความเป็นมาดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่สำนักวัดพิชโสภาราม ได้นำมาประยุกต์ใช้ในชุมชนของตน จนทำให้ชุมชนดังกล่าวมีบทบาทมีชื่อเสียงแผ่ไปทั่วประเทศ และต่างประเทศ ทำให้คนทั้งหลายเกิดสนใจเข้าประพฤติปฏิบัติธรรมและศึกษาพระปรีดิ์ธรรมอยู่ตลอดระยะเวลา ข้าพเจ้าจึงเน้นเป็นกรณีพิเศษโดยกำหนดขอบเขตของการศึกษา เฉพาะในชุมชนนี้ในหัวข้อ”การประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก่งเหนือ อำเภอเขมราฐจังหวัดอุบลราชธานี” เพื่อนำผลการศึกษามาปรับใช้ในชีวิตปัจจุบันเพื่อให้มีประสิทธิภาพสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักธรรมการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก่งเหนือ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก่งเหนือ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

ปัญหาที่ต้องการทราบ

1. หลักธรรมการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
2. หลักธรรมการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก้งเหนือ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานีเป็นอย่างไร
3. การประยุกต์ใช้สติปัญญา 4 ในชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก้งเหนือ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งเน้นการศึกษาวិเคราะห์คัมภีร์และเอกสารเป็นหลัก ซึ่งจำแนกขอบเขตของการวิจัยออกเป็น 4 ส่วน ดังต่อไปนี้

ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร

ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) จำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้

- 1) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539
- 2) เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่ศึกษา เช่น คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อรรถกถาฎีกา คัมภีร์วิสุทธิมรรค พุทธธรรม วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตำรา เอกสารวิชาการหนังสือ บทความวิทยานิพนธ์ และงานวิจัย รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ได้จำแนกเนื้อหาในการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ศึกษาหลักธรรมการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาหลักธรรมการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก้งเหนือ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี 3) ศึกษาการนำหลักธรรม สติปัญญา 4 ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชน ในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก้งเหนือ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นประเด็นหลักในการวิจัยส่วนประเด็นอื่น ๆ ถือเป็นประเด็นเสริมเท่านั้น

ขอบเขตด้านพื้นที่

ชุมชนวัดพิชโสภาราม 1. กลุ่มพระภิกษุ 2. กลุ่มแม่ชีอุบาสิกา 3. กลุ่มผู้นำชุมชน 4. กลุ่มข้าราชการ 5 ประชาชนคนทั่วไป 6. กลุ่มเด็กเยาวชน

ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้

1) พระครูสิริภาวนาภิรม เจ้าอาวาสวัดพิชโสภาราม	จำนวน 1 รูป
2) พระสมยศ ยสวโร พระลูกวัดพิชโสภาราม	จำนวน 1 รูป
3) แม่ชีวัดพิชโสภาราม	จำนวน 7 ท่าน
4) ผู้นำชุมชน	จำนวน 4 ท่าน
5) ข้าราชการ	จำนวน 1 ท่าน
6) ประชาชนทั่วไป	จำนวน 6 ท่าน
7) เยาวชน	จำนวน 5 คน
รวมประชากรที่ให้ข้อมูลทั้งหมด	จำนวน 25 รูป/ท่าน

บททวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการหลักธรรมการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก้งเหนือ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี ได้แบ่งเอกสารการทบทวนเอกสารและวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) และวิเคราะห์เอกสาร ดังมีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นกำหนดกรอบในการวิจัย

ขั้นแรกผู้วิจัยได้กำหนดกรอบเนื้อหาในการวิจัยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยให้อยู่ในกรอบเนื้อหา 3 ส่วน 1) เพื่อศึกษาหลักธรรมการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก้งเหนือ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี 3) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสติปัญญา 4 ในชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก้งเหนือ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานีเป็นประเด็นหลักในการวิจัยครั้งนี้

ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร (Documentaries)

ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารดังต่อไปนี้

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539
2. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดีพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ในประเด็นที่เกี่ยวกับอิทธิพลความเชื่อในพระธาตุ เป็นประเด็นหลักของการวิจัย

ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (field Work Study)

การศึกษาระบุรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากประชากรกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย 6 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 กลุ่มพระภิกษุสามเณร กลุ่มที่ 2 กลุ่มอุบาสกอุบาสิกา กลุ่มที่ 3 ประชาชนคนทั่วไป กลุ่มที่ 4 ประธานชุมชน กลุ่มที่ 5 กลุ่มเด็กเยาวชน และ กลุ่มที่ 6 ข้าราชการ รวมทั้งหมด 25 รูป/ท่าน โดยใช้เครื่องมือในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก อนุทินการวิจัย คอมพิวเตอร์ แบบบันทึกการสังเกต และกล้องถ่ายรูป เป็นต้น

ขั้นตรวจสอบข้อมูล

หลังจากที่ได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามแล้ว นำข้อมูลมาทำการตรวจสอบความเที่ยงตรง ความชัดเจน ความถูกต้อง และความเหมาะสม จากนั้นจึงนำมาจัดระเบียบข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ตรวจสอบความเที่ยงตรงแล้วมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ จัดความสัมพันธ์ของข้อมูลให้เชื่อมโยงกันรอบด้าน เพื่อตอบปัญหาในการวิจัยที่มีความสัมพันธ์กับประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

ขั้นเรียบเรียงข้อมูล

หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดแล้ว นำข้อมูลมาเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล จัดลำดับความสำคัญของแต่ละประเด็นการวิจัย โดยเรียบเรียงข้อมูลตามสารบัญชั้วคร่าว

ขั้นเขียนงานวิจัย

หลังจากเรียบเรียงข้อมูลแล้วลงมือเขียนงานวิจัย โดยเขียนในลักษณะของการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ให้เป็นไปตามกรอบของการวิจัย และถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขั้นสรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

หลังจากเขียนในบทที่ 1-4 แล้ว นำข้อมูลมาประมวลสรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ รวมทั้งนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนาวิเคราะห์เสนอต่อมหาวิทยาลัยเพื่อขอสอบ และปรับปรุงงานวิจัยต่อไป

สรุปผลการวิจัย

หลักธรรมการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พุทธศาสนว่าการดำเนินชีวิต ต้องอาศัยจริยธรรมที่สอดคล้องกับความเป็นธรรมชาติการดำเนินชีวิตที่เป็นกุศลกรรมจึงได้แก่การสร้างกรรมดีการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนที่สำคัญของพุทธศาสนาซึ่งหมายความว่า เป็นธรรมที่ควรประพฤติและปฏิบัติ ทั้งในทางกายทางวาจาและทางใจ ต่อตนเองและสังคม ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องด้วยการดำเนินชีวิตการดำเนินชีวิตตามพระพุทธศาสนาในระดับของการฝึกปัญญาให้แก่กล้ามุ่งหวังเป้าหมายการบรรลุประโยชน์ของการดำรงชีวิตอันได้แก่ การมุ่งแสวงหาทรัพย์ภายนอก และทรัพย์ภายใน คือ ทรัพย์เงินทอง และทานบารมีธรรมแสวงหาความเจริญก้าวหน้าของจิตใจด้วยคุณธรรม มีศรัทธาศีล จาคะและปัญญา การดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน ด้วยการแสวงหาทรัพย์ เกียรติยศ ครอบครองที่ดี ด้วยอาศัยความเพียร สติปัญญาแสวงหาในทางที่ชอบธรรม รู้จักการปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข นอกจากนั้น ยังต้องรู้จักเลือกสิ่งทีเกื้อกูลให้ทรัพย์ตั้งอยู่ได้นาน เช่น การรู้จักหาเพิ่มเติมไม่สร้างหนี้สินเพื่อบำรุงพระสงฆ์อันเป็นการรักษาศาสนากรรมนั้นให้ผลตามชนิดของกรรม คือ ถ้าเป็นกุศลกรรม หรือกรรมฝ่ายที่ดี จะทำให้ไปเกิดในที่ดี คือ สุคติภพ และถ้าเป็นอกุศลกรรม หรือกรรมฝ่ายที่ชั่ว จะทำให้ไปเกิดในที่ไม่ดี คือ ทุกคติภพ

หลักธรรมการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนวัดพิชโสภาราม

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันมีเป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหมเป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่ผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 4 ประการ ได้แก่ 1) เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้ความสุข มีจิตอันแผ่เมตตาและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า 2) กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ 3) มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป 4) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามการทำวัตรสวดมนต์ ก็คือการเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยกาย คือการกราบไหว้ เข้าเฝ้าด้วยวาจา คือการสวดมนต์สาธยายสรรเสริญพระพุทธคุณ และใคร่ครวญพระธรรมคำสั่งสอนในบทสวดมนต์นั้นจนทำให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง เข้าใจตามเนื้อหาสาระในการสวด จิตใจในขณะนั้นจะมีทั้งสติ สมาธิ ปัญญา เป็นจิตชนิดเดียวกับจิตพระพุทธเจ้า จึงเป็นการเข้าเฝ้าด้วยใจการเข้าเฝ้าทั้งทางกาย วาจา ใจ เมื่อทำบ่อย ๆ ก็

กลายเป็นนิสัยทำเป็นประจำ จึงมีคำว่า “ทำวัตร” หรือ “ทำกิจวัตร” กิจที่ทำประจําวันเอง ผันตกลางทุก ๆ ปี ขาวนาก็ตกกล้า ไถหว่านปักดำตามปรกติ นั้นแหละคือขาวนากิจวัตร หรือวัตรของขาวนา แม่ค้าหาบขนม ออกไปขายทุก ๆ วัน นั้นแหละ คือ แม่ค้าทำวัตร หรือวัตรของแม่ค้า ตอนเช้าพระต้องออกบิณฑบาตทุกวัน คือ วัตรของพระการกราบไหว้ทุกเช้าทุกเย็นต่อพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์นั้น เป็นการแสดงออกถึงความเคารพ ต่อพระรัตนตรัยอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย การสาธยายพรั้าพรรณนาถึงพระคุณและอานุภาพอันยิ่งยวดของพระ พุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างเข้าใจความหมายแล้ว ยิ่งเพิ่มพูนศรัทธาปสาทะ ความเชื่อ ความเลื่อมใส อัน เป็นตัวกำลังให้ประกอบคุณงามความดี และคุณค่าของสิ่งทั้งหลาย

วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในชีวิตประจำวัน

วิเคราะห์แนวทางการนำธรรมมาประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในชีวิตประจำวันของประชาชนใน ชุมชนวัดพิชโสภาราม โดยการประยุกต์ใช้หลักสมถและวิปัสสนากรรมฐานทำให้จิตใจผู้ปฏิบัติสงบจากกิเลส กิเลสในที่นี้ หมายถึง ปริยภูฐานกิเลส เป็นกิเลสระดับกลาง ที่เรียกว่า นิเวรณ 5 และบาปอกุศลทั้งหลายเบา บางลงด้วยอำนาจของการเจริญสมถกรรมฐาน และการเจริญวิปัสสนากรรมฐานชื่อว่า ได้บูชาพระพุทธเจ้าด้วย ปฏิบัติบูชาชื่อว่า เป็นผู้มีความจงรักภักดีต่อพระพุทธเจ้าชื่อว่า เป็นผู้ได้บำเพ็ญศึกษา 3 คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ชื่อว่า เป็นผู้ไม่ประมาท เพราะมีสติอยู่กับรูปนามเสมอ ความไม่ประมาทนั้น คือ อยู่อย่างมีสตินั่นเองชื่อว่า ได้ เป็นผู้ทรงธรรมชื่อว่า ได้เป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องชื่อว่า ได้ปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 ทางสายกลางชื่อว่า ได้เข้าถึง พระรัตนตรัยอย่างแท้จริง คือ ถึงด้วยอำนาจแห่งการปฏิบัติ คือ อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา การประยุกต์ใช้หลัก สติปัฏฐานสติปัฏฐาน 4 เป็นข้อปฏิบัติเพื่อรู้แจ้ง คือเข้าใจตามเป็นจริงของสิ่งทั้ง ปวงโดยไม่ถูกกิเลสครอบงำ สติปัฏฐานมี 4 อย่าง กาย เวทนาจิต และธรรม หลักธรรมนี้ทำให้ชุมชนได้เข้าใจใน การนำมาปรับใช้กับตนเองและครอบครัวและชุมชน

4. ผลประโยชน์การนำหลักธรรมหลักสติปัฏฐาน 4 และหลักอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนิน ชีวิตของชุมชน

ทำคนให้ฉลาด เพราะจะรู้จักทั้งปัญญาและปรมัตถ์เป็นอย่างดี ละเอียดรอบคอบขึ้นมากทำคนให้มี ศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามทำคนให้สนิทสนมกลมกลืนกัน กรุณาเอ็นดูสงสารกัน พลอยยินดีอนุโมทนา สาธุการเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีทำคนให้เว้นจากเบียดเบียนกัน เว้นจากการเอาวัดเอาเปรียบกันทำคนให้รู้จักตัวเอง และรู้จักปกครองตัวเองทำคนให้ว่านอนสอนง่าย ไม่มานะถือตัว ไม่เย่อหยิ่งจองหองทำคนให้หันหน้าเข้าหากัน เพราะต่างฝ่ายต่างลดทิฐิมานะลงทำคนให้หนักแน่นในกตัญญูกตเวทิตาทำคนให้เป็นผู้ประเสริฐ เพราะเหตุว่า การปฏิบัติธรรมนี้ย่อมเป็นไปเพื่อคุณสมบัติเหล่านี้ คือ เพื่อละนิเวรณ 5 เพื่อละกามคุณ 5 เพื่อหัดให้คนเป็นผู้รู้ จักประหยัดเพื่อละอุปาทานชั้น 5 เพื่อละสังโยชน์เบื้องต่ำ คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กาม ฉันทะ พยาบาทเพื่อละคติ 4 คือ นรกภูมิ เปตติวิสัยภูมิ อสุรกายภูมิ และดิรัจฉานภูมิ เมื่อได้ญาณ 16 ใน วิปัสสนากรรมฐานโดยเด็ดขาดไม่ว่าจะเกิดอีกกี่ชาติ (พระโสดาบันเกิดไม่เกิน 7 ชาติเป็นอย่างมาก) ส่วนสม ถกรรมฐานเมื่อได้ฌานที่ 1 ขึ้นไปก็อาจนำไปเกิดในพรหมโลกได้แต่ก็ยังคงเวียนว่ายมาเกิดในอบายภูมิ 4 ได้ อีกในชาติต่อ ๆ ไป ดังนั้น สมถกรรมฐานจึงไม่ใช่การปฏิบัติที่ละ อบายภูมิ 4 ได้โดยเด็ดขาดเพื่อละความ ตระหนี่ 5 คือ ตระหนี่ที่อยู่ ตระหนี่ตระกูล ตระหนี่ลาภ ตระหนี่วรรณะ ตระหนี่ธรรมเพื่อละสังโยชน์เบื้องบน คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชาเพื่อละตะปุตรังใจ 5 คือ สงสัยในพระพุทธ สงสัยในพระธรรม สงสัยในพระสงฆ์ สงสัยในศึกษา ความโกรธไม่พอใจในเพื่อนพรหมจรรย์เพื่อละเครื่องผูกพันจิตใจ 5 คือ ไม่ ปราศจากความชอบใจทะยานอยากในกามในรูป ความสุขในการกิน การนอน การรักษาศีลเพื่อเทพนิกายเพื่อ ก้าวล่วงความโศกเศร้าเสียใจ (ทุกข์ทั้งหลาย) ดับทุกข์โทมนัส เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานอันสูงส่งอย่างสูงให้ สำเร็จเป็นพระอรหันต์ อย่างกลางก็ให้สำเร็จเป็นพระอนาคามี สกทาคามี โสดาบัน อย่างต่ำไปกว่านั้นที่เป็น

สามัญ ก็เป็นผู้ที่มีคติเที่ยงที่จะไปสู่สุดคติชื่อว่า ได้บูชาพระพุทธเจ้าด้วยปฏิบัติบูชา ชื่อว่า เป็นผู้มีความจงรักภักดีต่อพระพุทธเจ้าชื่อว่า เป็นผู้ได้บำเพ็ญสิกขา 3 คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ชื่อว่า เป็นผู้ไม่ประมาท เพราะมีสติอยู่กับรูปนามเสมอ ความไม่ประมาทนั่น คือ อยู่อย่างมีสตินั่นเอง ชื่อว่า ได้เป็นผู้ทรงธรรมชื่อว่า ได้เป็นผู้ปฏิบัติถูกต้อง ชื่อว่า ได้ปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 ทางสายกลาง ชื่อว่า ได้เข้าถึงพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของชุมชนวัดพิชโสภาราม ตำบลแก้งเหนือ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อทุกคนทุกระดับและทุกคนสามารถเลือกข้อธรรมที่เหมาะสมกับตนแล้วนำไปปฏิบัติในการทำงาน ในการดำเนินชีวิตประจำ เพื่อให้ชีวิตทุกคนที่อยู่รวมกันเกิดความสามัคคีและอยู่รวมกันอย่างผาสุก

2) ควรศึกษาวิธีการการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องถูกธรรมตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาด้วยการเว้นจากบาปอกุศล หมั่นสร้างแต่คุณงามความดีเพื่อประโยชน์ตนและผู้อื่น และทำจิตใจของตนมีความบริสุทธิ์

3) ควรนำความรู้ที่ได้จากการประยุกต์ใช้หลักสติปัญญา 4 ในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุขไปปฏิบัติจริงในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะปฏิบัติการ

1) ควรนำหลักธรรมทั้งหลายในพระพุทธศาสนาหลักสติปัญญา 4 หลักอริยสัจ 4 ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทชุมชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชนของตน

2) ควรนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน ด้วยวิธีการหลายด้านเพื่อให้คนในชุมชนอื่น สามารถได้ประโยชน์ด้วยการรับฟังรับชมผ่านสื่อบุคคลทั้ง 5

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ศึกษาวิจัยความเป็นมาของชุมชนวัดพิชโสภาราม ที่พัฒนาเป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เพื่อนำมาวิเคราะห์เผยแผ่ให้ชุมชนอื่นได้นำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของตน

2) ศึกษาวิจัยบทบาทผู้นำพระสงฆ์ คือ พระราชปริยัตยากร (บุญเรือง สารโท) อดีตเจ้าอาวาสวัดพิชโสภาราม ผู้ก่อตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดอุบลราชธานีแห่งที่ 1 และสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอุบลราชธานี แห่งที่ 3

บรรณานุกรม

พระราชปริยัตยากร (บุญเรือง สารโท). **แสงสว่างทางปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชินพัฒน์คอมพิวเตอร์, 2545.

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการ พระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์. **บทบาทหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2535.

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร). **การดูแลบิดามารดาตามแนวทางพระพุทธศาสนา**. วารสาร

มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม, 2557.

ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาและความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกในชุมชนตำบลเกษม
อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

AN ANALYTICAL STUDY ON THE RITUAL OF WORSHIPING AND BELIEFS
ABOUTTA - KHEAG GHOST IN COMMUNITY KASEM
SUB-DISTRICTTRAKANPHUETPHON DISTRICT
UBONRATCHATHANI PROVINCE

พระอธิการทิพเนตร ปญญาทีโป¹ พระครูสิริสุตาภรณ์ และพระมหาณัฐกิตติ อนารโท,
PraathikanThipphanet Panyateepo, Phrakru Sirisutapon, Phramaha Nattakitti Anarado,
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University Bangkok, Thailand
Corresponding Author. E-mail : thipphanet2502@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการศึกษา วิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาผีตาแฮกของชุมชน ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคำสอนว่าด้วยการบูชาในทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาพิธีกรรมของการบูชาผีของชาวภาคอีสาน 3) ศึกษาศึกษาพิธีกรรมการบูชาผีตาแฮกของชุมชนในตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือในการเก็บเอกสารข้อมูล ใช้แบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก โดยนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลจากการศึกษานี้พบว่า

1) ก่อนเริ่มลงมือทำนาในแต่ละปีชาวนา ต.เกษมจะต้องทำพิธีกรรมบูชาหรือเลี้ยงผีตาแฮกโดยเจ้าของที่นาจะเตรียมเครื่องเช่นสังเวช เช่น เหล้าขาว ไก่ต้ม ดอกไม้ขาว ธูปเทียนพร้อมด้วยการนำวัว ควาย คันไถ ออกไปสู่ที่นาของตน จากนั้นจะทำพิธีอัญเชิญผีตาแฮกให้มาสิงสถิตอยู่กับท้องไร่ ท้องนา เพื่อปกป้องดูแลรักษาข้าวกล้า คน สัตว์ ซึ่งชาวนามีความเชื่อว่า คือ ผีตาแฮกคือผีดีที่ช่วยคุ้มครอง ดูแล รักษาไร่นาให้ข้าวกล้าเจริญงอกงาม ได้ผลผลิตดี มีกำลังใจตามความเชื่อนั้น

2) ด้วยการนับถือผีบูชาผีตาแฮกนี้ ทำให้รับรู้ได้ว่าชาวนามีความรู้รักษาและสิ่งแวดล้อมสร้างความรักสามัคคีในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเอื้อเฟื้อกัน สร้างประโยชน์ร่วมกันในหลายด้าน ชาวนามีความรักท้องถิ่นตนเอง ดังนั้นพิธีกรรมการบูชาผีตาแฮกของชาวนาในตำบลเกษมจึงยังคงอยู่อย่างยืนไปอีกตราบนานเท่านาน

คำสำคัญ : พิธีกรรม, ผีตาแฮก, การบูชา,

Abstract

This research education be an analytical study of the ritual of worship ghosts (Phi-Ta-Hack) of the community the Ka-sem sub-district Trakanphuetphon district Ubonratchathani province which there are 3 points objectives namely (1) for study doctrine about the worships

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาและความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกในชุมชนตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

in the perspective of Buddhism (2) for studies worship ghost all ceremonial of northeast people and (3) for Analytical study The ritual of worship Phi-Ta-Hack of the community

This research be quality manner researched by use a tool in document data saving use like model to interview like model the manner is deep use like model to record conversations by lead the all data comes to analyst the manner describes

1. Before farmer begin their works the will worship the ghost (Phi-Ta-Hack) this ritual start with oblation consist of rice whiskeys, boiled chicken, a white flower, and a incense after that they will release cow or buffalo and plow into the field. The ghost will be summon to reside within the farm for protecting rice cattle and people they believe that Phi-Ta-Hack is good spirit and sign of fertile.

2. Phi-Ta-Hack worship ritual will effect community by preservation of environment such as forest and unite people in community.

Keyword : Rite, Tahack Ghost, Worshipping,

บทนำ

สังคมเกษตรกรรมของไทยในปัจจุบัน มีความเชื่อเรื่องผี บอกเล่าสืบต่อกันมายาวนานและมีผลต่อวิถีชีวิตของคนไทย ทำให้เกิดวัฒนธรรมไทยของการนับถือผี เชื่อกฎแห่งกรรม ความเชื่อในธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ เกิดความกลัวภัยธรรมชาติ ดังนั้น ความเชื่อในสังคมไทยจึงมีลักษณะผสมผสาน 3 องค์ประกอบ คือ ความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์และพระพุทธศาสนา

นอกจากนั้นมีธรรมบทหนึ่งเรื่องนางกาลิณี กล่าวคือมีบุตรชายกุ่มพีคนหนึ่ง พ่อตายแม่หาหญิงที่มีอายุและตระกูลเสมอกันมาให้เป็นภรรยา นางเป็นหญิงหมั้นอยู่ด้วยกันไม่มีบุตร แม่หาหญิงอื่นมาให้เป็นภรรยาอีกหญิงคนนี้มีบุตร เมียหลงคิดอิจฉาเมียน้อยจะได้รับมรดก จึงคิดกลอุบายจะฆ่าเมียน้อยให้ตาย พุดกับเมียน้อยว่า ถ้าเจ้าตั้งครรภ์จงบอกข้า นางรับคำ ครั้งตั้งครรภ์ที่แรกก็บอกเมียหลวง เมียหลวงจึงให้ยากินทำให้ลูกแท้ง ครั้งที่ 2 ก็เหมือนกัน ครั้งที่ 2 นางแกล้งไม่บอกหนีเอาตัวรอดไปอาศัยอยู่ที่บ้านญาติจนครรภ์แก่เมียหลวงตามทันให้ยากิน แต่เพราะครรภ์แก่จึงไม่แท้ง ลูกในท้องดิ้นนอนขวางอึดหัวใจ ก่อนเมียน้อยจะตายได้ผูกเวรเมียหลวงว่า ให้ข้าพเจ้าเกิดเป็นนางยักษ์ณีสามารถเคี้ยวกินมันและลูกมันให้ได้แล้วตายไป เมียน้อยเกิดเป็นนางยักษ์ณี เมียหลวงเกิดเป็นนางกุลธิดาในนครสาวัตถี ครั้งเจริญวัยได้แต่งงานกับชายคนหนึ่ง พอคลอดบุตรใหม่ นางยักษ์ณีปลอมเพศเป็นหญิงสหายไปเยี่ยมได้โอกาสก็จับทารกกินเสีย ครั้งที่สองก็เหมือนกัน ครั้งที่ 3 หนีไปสู่เรือนสกุลกับผี ครั้งถึงสระโบกขรณีใครจะอาบน้ำ จึงส่งบุตรให้ผีอุ้มเสร็จแล้วรับบุตรมาเพื่อให้กินนมวัว ผีกำลังลงอาบน้ำ เมื่อเห็นนางยักษ์ณีตามมาจำค่าหน้าได้จึงเรียกผีให้ขึ้นจากสระพากันวิ่งไปยังวิหารเชตุวัน ขณะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคกำลังแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางบริษัท ผีเมียนำบุตรน้อยเข้าไปมอบกายถวายตัวขอชีวิตต่อพระพุทธเจ้า ส่วนนางยักษ์ณียืนอยู่ข้างนอก พระสมุณเทวดากั้นกางไว้ พระองค์ตรัสเรียกพระอานนท์ให้ไปเรียกนางยักษ์ณีเข้ามาแล้วสั่งสอนไม่ให้พยาบาทอาฆาตจองกรรมทำเวรกันต่อไป ถ้าจองเวรกันก็จะเป็นเวรกันตลอดหลายกัป เหมือนแมวเป็นเวรกับงู งูเป็นเวรกับพังพอน ความเป็นเวรกับนกเค้า และหมีเป็นเวรกับไม้สะคร้อ แล้วตรัสสั่งให้นางกุลธิดานางยักษ์ณีไปเลี้ยงไว้ นางนำไปเลี้ยงไว้ให้อยู่เทิบมออยู่แอ่งน้ำ คีฬ ขายคา กองขี้ฝอย ประตูป่าน ล้วนแต่ไม่สบาย จึงให้อยู่กลางแจ้ง ตามหัวไร่ ปลายนา ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตาแฮก เลี้ยงรักษาด้วยข้าวยาคุและภัตตรเป็นอย่างดี

ชุมชนตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานีได้ก่อตั้งหลักแหล่งเมื่อ 135 ปีมาแล้วราวพุทธศักราช 2425 ตรงกับรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ของกรุงรัตนโกสินทร์ มีชื่อเมืองว่า “ เมืองกะเสิมสีมา ” ขึ้นตรงต่อเมืองอุบลราชธานี ต่อมา ทางกรมมีการเปลี่ยนแปลงระบบหัวเมืองจึงได้ยกเลิกเมืองกะเสิมสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2460 และกลับมาเป็นบ้านเกษม และตำบลเกษมขึ้นต่ออำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี จนถึงทุกวันนี้ แบ่งการปกครองออกเป็น 15 หมู่บ้าน ประชากรจำนวน 7,630 คนมีวัดหรือสำนักสงฆ์ 10 แห่ง ชาวชุมชนนับถือพุทธศาสนา ในส่วนความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเร้นลับ ก็เหมือนชาวอีสานทั่วไปเช่นเดียวกัน คือมีความเชื่อเรื่องผีเฝ้าไร่เฝ้านา ทำให้พืชพันธุ์เจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ และยังให้ความสงบรมเย็น ไม่ทำให้เจ้าของที่นาและคนในครอบครัวเจ็บป่วย จึงมีการเซ่นไหว้ผีตาแฮกทุก ๆ ปี ปีละ 2 ครั้ง ก่อนมีการปักดำ และหลังการเก็บเกี่ยว ผีตาแฮกจะอาศัยในพื้นที่นาของแต่ละเจ้าของไร่นา ซึ่งจะจัดสถานที่อยู่สำหรับผีตาแฮก บางคนจะปลูกกระท่อมหรือบางคนจะปักเสา หรือบางแห่งอาจทำรั้ว ๆ ล้อมรอบไว้ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่อยู่ของผีตาแฮก

ชุมชนตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี เป็นชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีดังปรากฏมีศาลผีตาแฮก ผู้วิจัย มีความประสงค์ศึกษาในกรอบความคิดเรื่อง ความเชื่อความกลัวผีตาแฮก และการหาที่พึ่งของชาวชุมชนตำบลเกษม นอกจากพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีพิธีกรรมต่อผีที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวชุมชนที่น่าศึกษา แต่พระพุทธศาสนาก็ยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวและจะได้ปรับบทบาท เพื่อให้เข้ากับการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อนั้น ๆ ซึ่งผู้วิจัยหวังว่า เมื่อดำเนินการวิจัยจนสำเร็จแล้ว ผลการวิจัยจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งชาวชุมชนเกษมและผู้ต้องการศึกษาโดยทั่ว ๆ ไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาแนวคำสอนว่าด้วยการบูชาในทางพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาพิธีกรรมการบูชาผีของชุมชนในภาคอีสาน
- 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาผีตาแฮกของชุมชนตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ปัญหาที่ต้องการทราบ

- 1) เพื่อต้องการทราบแนวคำสอนว่าด้วยการบูชาในทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- 2) เพื่อต้องการทราบว่าพิธีกรรมของการบูชาผีต่าง ๆ ของชุมชนในภาคอีสานเป็นอย่างไร
- 3) เพื่อต้องการทราบว่าพิธีกรรมของการบูชาผีตาแฮกของชุมชนตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานีนั้นเป็นอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นกาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาเอกสารและลงพื้นที่เก็บข้อมูล ในประเด็นที่เกี่ยวกับ “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและความเชื่อต่อผีตาแฮกของชุมชนตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี” โดยจำแนกขอบเขตการศึกษาออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1) ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำกัดขอบเขตด้านเนื้อหา ตามวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ เพื่อศึกษาแนวคำสอนว่าด้วยการบูชาในทางพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาพิธีกรรมของการบูชาผีต่าง ๆ ของชุมชนในภาคอีสานในจังหวัดอุบลราชธานี และเพื่อศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาผีตาแฮกของชุมชน ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

2) ขอบเขตด้านเอกสาร

ขอบเขตของการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) จำแนกออกเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539

2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่ศึกษา เช่น คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อรรถกถา ฎีกา คัมภีร์วิสุทธิมรรค วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตำรา เอกสารวิชาการหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย รวมทั้งข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

3) ขอบเขตด้านพื้นที่

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาด้านพื้นที่ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ศึกษาวิเคราะห์เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกของชาวอีสานของชุมชนในพื้นที่ดังกล่าว จำนวนทั้งหมด 15 หมู่บ้าน

4) ขอบเขตด้านประชากรที่ให้ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยได้กำหนดกลุ่มประชากรที่จะเก็บข้อมูลกลุ่มประชากรในพื้นที่ตำบลเกษม จำนวน 15 หมู่บ้าน ดังต่อไปนี้

1) พระภิกษุในพื้นที่วิจัย	จำนวน	6	รูป
2) ผู้นำชุมชนในพื้นที่วิจัย	จำนวน	8	คน
3) เจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุขชุมชน	จำนวน	1	คน
4) ประชาชนในพื้นที่ทั่วไป	จำนวน	15	คน
รวมประชากรทั้งหมด	จำนวน	30	รูป/คน

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาทำวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดให้ความหมายนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้ ผีตาแฮก หมายถึง ผีรักษาไรนาเพื่อให้ได้ผลผลิตดีและรักษาคุ้มครองชาวนา ประชาชนตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

วิญญาณ หมายถึง สิ่งที่เชื่อกันว่ามีอยู่ในกายเมื่อมีชีวิตเมื่อตายจะออกจากกายล่องลอยไปหาที่เกิดใหม่ตามบุญตามกรรมที่ทำความชั่ว เรียกว่า ผี

อิทธิพล หมายถึง สิ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในงานวิจัยนี้ หมายถึง อำนาจผีตาแฮกทำให้เกิดเหตุต่าง ๆ ต่อเจ้าของที่นา และนำมาซึ่งการเกิดพิธีกรรมต่าง ๆ และความดี ความร้าย ความสำเร็จต่าง ๆ

ความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อเรื่องผีมีจริง บุญบาปมีจริง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วตามกรรมและการยอมรับนับถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งของชุมชนตำบลเกษม

แฮกนา หมายถึง การไถนาครั้งแรกในฤดูกาลทำนา ซึ่งมีนัยว่านี่คือการเริ่มการทำนาประมาณเดือน 6 – 7 ของทุกปี เช่นไหว้ หมายถึง พิธีกรรมนำสิ่งของ หรือ อาหาร มาสักการะ เคารพ ต่อผีต่างๆของชาวไทยอีสานซึ่งจะมี การจุดธูปบอกกล่าวผี พร้อมให้เครื่องเช่นไหว้ คือ เหล้าขาว ไก่ต้ม กระติบข้าวเหนียว บุหรี่ หมาก พลุ น้ำ ของหวาน บนบาน หมายถึง การขอ ,บอกกล่าวและแจ้งความประสงค์ ให้ผีต่าง ๆ ดลบันดาลให้ได้ตามความประสงค์และเมื่อได้ตามประสงค์แล้ว สัญญาว่าจะนำสิ่งของ อาหารมาให้หรือ จะปฏิบัติต่อผีต่าง ๆ เช่น ให้ดอกไม้ – ผลไม้ รูป เทียน 3 – 7 ชุด อาหาร ของใช้

ทบทวนเอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้ค้นคว้าในพระไตรปิฎก วรรณกรรมอีสาน ผลงานทางวิชาการ วิทยานิพนธ์และเอกสารที่เกี่ยวข้องที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อ (ศรัทธา), กรรม, พิธีกรรม, ผีตาแสด,ผีต่าง ๆ ความเชื่อวิญญาณชีวิตหลังความตาย ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ชาวชุมชนได้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาตามประเพณีฮีตสิบสอง (พระพุทธศาสนาแบบพื้นบ้าน) พิธีกรรมตามความเชื่อของชาวบ้าน พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมของพราหมณ์ จึงได้ประมวลเอกสารประกอบดังนี้

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ ได้กล่าวถึงความเชื่อและวิญญาณของชาวอีสานไว้ในหนังสือเรื่อง “โลกทัศน์อีสาน” สรุปความว่า ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณของชาวอีสานซึ่งนับถือศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผีมาผสมกลมกลืนในการประกอบพิธีกรรมในชีวิตของคนอีสานอยู่เสมอ เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานบุญต่าง ๆ งานศพ งานแฮกนา ๆ ส่วนเรื่องผีจะเป็นสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ แต่ชาวอีสานก็เชื่อว่าผีมีจริง จนบางคนกลัวยืนยันว่าตนเองเคยเห็นผี ในทัศนะของคนอีสานเชื่อว่า ผีผีให้คุณ เช่น ผีปู่ตา เป็นผีประจำหมู่บ้านคอยพิทักษ์คุ้มครองชาวบ้านตลอดทรัพย์สินอื่น ๆ ของหมู่บ้าน โดยมีผู้ที่เป็นสื่อกลางติดต่อกับผีปู่ตา คือ ”จ้ำ” จะมีบทบาทต่อหมู่บ้านมาก ในฐานะเป็นทูตเชื่อมโยงระหว่างคนกับผี สามารถเจรจากับผีรู้เรื่อง เฒ่าจ้ำ จึงเป็นผู้นำชุมชนในเรื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับผีปู่ตา ชาวบ้านให้ความยำเกรงผีปู่ตามาก ผีตาแสดรักษาไรนา ส่วนผีให้โทษ เช่น ผีปอบเกิดจากคนเรียนคาถาอาคม ทำผิดข้อห้าม “คะลำ” กลายเป็นผีปอบเข้าสิงทำร้ายคน ความเชื่อเรื่องผีปอบยังมีอยู่มากในกลุ่มคนอีสาน เมื่ออพยพไปอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ปักขี้ได้ หรือคนอีสานที่อพยพไปอยู่ที่ต่างประเทศก็มีผีปอบตามไปอยู่ไปกินด้วย ดังนั้นถ้ามีผีปอบเข้าที่ใดแสดงว่าที่นั้นมีคนอีสาน

เสถียร พันธรังสี ในหนังสือศาสนาโบราณ ได้แสดงนับแห่งความเชื่อในอำนาจลึกลับว่า มนุษย์ดึกดำบรรพ์ทุกเผ่า มีความเชื่อคล้ายคลึงกันว่าร่างกายประกอบด้วยธรรมชาติ 2 ส่วน ส่วนหนึ่งได้แก่ เนื้อ หนึ่งกระดูก ที่เห็นอยู่ภายนอก อีกส่วนหนึ่งได้แก่ สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยตา ปรากฏอยู่ภายใน สิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นคือ เจตภูตหรือวิญญาณ (Soul) ความเชื่ออันนี้ เชื่อว่าเจตภูตหรือวิญญาณ ไม่มีวันเสื่อมสลายตายจากโลกไป เป็นคติความเชื่อที่ต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นมูลเหตุของความเชื่อเรื่องผีสังเทวดา และเป็นผลให้เชื่อต่อไปว่า เมื่อดวงวิญญาณยังมีอยู่ ดวงวิญญาณก็จำจะต้องกินต้องอาศัย ต้องใช้สอย สิ่งทั้งหลายที่เคยมีกินใช้มาแล้วในชีวิตอย่างไร ก็ต้องกินใช้ในชีวิตข้างหน้าหรือโลกอย่างนั้น

ชนิษฐา จิตชินะกุล ในหนังสือคติชนวิทยา อธิบายเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผีสังเทวดาว่า คนไทยแม้ว่าโดยส่วนใหญ่จะนับถือพุทธศาสนา แต่ความเชื่อในเรื่องผีสังเทวดาก็ยังคงได้รับการยอมรับนับถือมาช้านาน สืบเกิดได้จากไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรมใดจะต้องมีการเช่นสรวงบูชาเชิญผีสังเทวดามาร่วมด้วยเสมอ

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การนับถือผีสงเทวดาของมนุษย์ได้มีส่วนช่วยเสริมสร้างกำลังใจและความมั่นใจให้แก่มนุษย์เป็นอันมาก

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ จากหนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ กล่าวไว้เกี่ยวกับคติความเชื่อของชาวอีสานว่าคติความเชื่อ เจ้าภูมิ เจ้าไพร เจ้าป่า ผีสงนางไม้ เป็นคติความเชื่อของชาวอีสานมาแต่โบราณ ซึ่งชาวไทยอีสานเรียกว่า “ไทยน้อย” เมื่ออพยพครอบครัวไปตั้งหมู่บ้านประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่แห่งหนใด มักเลือกชัยภูมิป่า เห็นเหมาะสมทำพิธีตั้งพระภูมิบ้าน เรียกว่า “ปู่ตา” หรือดอนปู่ตาให้เป็นพระภูมิเทพอารักษ์ของหมู่บ้าน เพื่อคุ้มครองดูแลหมู่บ้านรักษาผู้คนและปศุสัตว์ ช่วยป้องกันอันตรายและภัย และมีผีตาแฮกคอยป้องกัน รักษาพืชพันธุ์ ไร่นา

ประมวล พิมเสน จากหนังสือของดีอีสาน ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีปู่ตาของคนอีสานว่า ผีปู่ตาเป็นผีรักษาบ้าน รักษาเมือง ดูแลสังคมในหมู่บ้าน ไม่ให้มีการข่มเหงเอาเปรียบกัน ปู่คือ พ่อของพ่อตา คือ พ่อของแม่ ชาวอีสานถือว่าเป็นญาติผู้ใหญ่จะต้องดูแลคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข เวลามีกิจกรรมสำคัญ ๆ จะต้องบอกกล่าวเสมอ เช่น การทำบุญหมู่บ้าน การออกเรือนใหม่ การย้ายบ้านเข้ามาอยู่ใหม่ เป็นต้น จะไปต้องลาจะต้องมาบอก ปู่ตาได้วางแนวปฏิบัติไว้ให้สังคมหลายอย่าง พ่อแม่จะด่าลูกอย่างหยาบคายก็ไม่ได้ผิดผีปู่ตา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาวิจัยทางด้านเอกสาร (Documentary Research) และวิจัยทางด้านภาคสนามด้วย (Field Research) เพื่อให้งานวิจัยนี้ได้สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้คือ

ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) อันได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฝ่ายเถรวาท ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 เป็นหลักและพระไตรปิฎกฉบับอื่นที่มีความเกี่ยวข้องด้วย

ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ซึ่งเป็นตำราวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ หนังสือวิชาการของครู นักปราชญ์ และท่านผู้รู้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้วย

ศึกษาค้นคว้า การวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลภาคเอกสารที่ได้มานั้น และนำมาวิเคราะห์เรียบเรียงแล้ว จึงรวบรวม เรียบเรียงและตรวจสอบ เนื้อหาความนั้นให้ถูกต้องแล้วนำมาเขียนงานวิจัย สรุปผลจากการศึกษา เพื่อนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและเสนอต่อประธานคณะกรรมการและคณะกรรมการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นผลงานการวิจัยต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้องค์ความรู้และได้ทราบแนวคำสอนว่าด้วยการบูชาในทางพระพุทธศาสนา
- 2) ได้องค์ความรู้และได้ทราบพิธีกรรมของการบูชาผีต่าง ๆ ของชุมชนในภาคอีสาน มีตำบลเกษม อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น
- 3) ได้องค์ความรู้และได้ทราบพิธีกรรมของการบูชาผีตาแฮกของชุมชนตำบลเกษม อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาและความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกของชุมชนตำบลเกษมสรบุรีได้ 3 ประเด็น ดังนี้ คือ

1) ศึกษาแนวคำสอนว่าด้วยการบูชาตามหลักพระพุทธศาสนา

การบูชาบูชาในพระพุทธศาสนาเป็นเหตุให้เกิดขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ในสังคมไทย ภาคอีสาน เป็นสังคมที่มีคุณธรรมและมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างมาก เพราะมีการแสดงออกถึงการบูชา ทางกาย วาจา และทางใจ ที่ยอมรับนับถือ อย่างจริงจังต่อบุคคลที่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง การบูชานั้นต้องแสดงออกมาจากจิตใจที่เลื่อมใส บูชาอย่างแท้จริง ลำพังถ้าจะเฉพาะเพียงการทำทางต่าง ๆ ที่แสดงออกที่บ่งบอกถึงการบูชาด้วยใจจริงนั้นคงดูยาก เป็นเพียงลักษณะนิสัยภายนอกเท่านั้น อาจจะมีการเสแสร้งแกล้งทำก็เป็นได้ การบูชา โดยการกราบ กราบไหว้ที่แสดงออกมาทางกาย ทางวาจา และด้วยน้ำใจจริง นั้นเป็นสิ่งที่ดี สังคมไทยถือว่าเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง มีกิริยา มารยาทที่เรียบร้อยดีงาม ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้ที่ทำการบูชา คนที่ควรบูชา สถานที่ควรบูชา เมื่อตายไปแล้วย่อมเกิดในตระกูลสูงไม่ไปสู่ทุคติได้รับการยกย่องสรรเสริญทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ส่วนคนที่ไม่บูชาคนที่ควรบูชา สถานที่ควรบูชา ก็มีนัยตรงกันข้าม คือ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมไปเกิดในตระกูลต่ำ ไปสู่ทุคติ ถูกนินทาว่าร้าย ในโลกนี้และโลกหน้าผู้ที่ปรารถนาความสุขความเจริญในชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ พึงปฏิบัติตามหลักการบูชา เพื่อให้ชีวิตของเราพัฒนาไปในทางที่ถูกต้อง โดยการเรียนรู้จักบูชา สักการะ เคารพ

2) ความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาผีตาแฮกของชุมชนภาคอีสาน

คติความเชื่อเรื่องผีเป็นคติความเชื่อที่มีอยู่ในปัจเจกชนแต่ละคน ซึ่งพยายามหาคำตอบใน ปราศกฏการณ์ที่เกิดขึ้น ผีเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มนุษย์มีความผูกพันกันและได้แสดงพฤติกรรมร่วมกันเกิดเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี สำหรับชาวอีสาน ผี คือ วิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือที่มีอยู่แล้วโดยไม่ทราบว่ามีมาแต่เมื่อใดหรือมีมาอย่างไร ผีเหล่านี้ประกอบด้วย ผีนา ผีป่า ผีเขา ผีบ้าน ผีหมู่บ้าน ผีปู่ตายาย ผีฟ้า ผีแดน และผีอื่น ๆ หรือแม้กระทั่งผีที่เกิดจากการกระทำของบุคคล เช่น ผีบอบ ความเชื่อเรื่องผีอันเป็นความเชื่อที่มีมาแต่เดิมผสมผสานกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา จนแทบจะแยกกันไม่ออกว่าพิธีกรรมใดเกิดจากความเชื่อในพระพุทธศาสนา หรือพิธีกรรมใดเกิดจากความเชื่อเรื่องผี

3) ศึกษาวิเคราะห์การบูชาและความเชื่อผีตาแฮกของชุมชนตำบลเกษม อำเภอดงรักบุรี

จังหวัดอุบลราชธานี ตามหลักพระพุทธศาสนา พิธีกรรมการบูชาและความเชื่อเรื่องผีตาแฮกของชาวอีสานในชุมชนตำบลเกษมนั้น มีมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษแล้ว วิญญาณจิตสำนึกอยู่เสมอว่าธรรมชาติรอบ ๆ ตัวไม่ว่าจะเป็น ป่า เขา ไร่นา จะมีภูตผีวิญญาณสิงสถิตอยู่ ซึ่งมองไม่เห็นแต่สัมผัสได้ ด้วยความรู้สึกรู้สึกที่มีอยู่ในทีขณะเช่นนี้ จึงเกิดมีการทำพิธีบูชาผีเพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณ กตัญญูเป็นการเอื้อต่อการดำเนินชีวิตให้มีความสุขในสังคมอีสาน และมีพิธีกรรมดังต่อไปนี้

(1) พิธีกรรมการบูชาและความเชื่อเรื่องผีตาแฮกของชุมชนตำบลเกษม

ความเชื่อของชาวอีสานของชุมชนตำบลเกษมเชื่อว่า ผีตาแฮก เป็นผีประจำท้องไร่ท้องนา ที่ปกป้องรักษาพืชสวนไร่นา และดูแลทำให้ข้าวกล้าเจริญงอกงาม อุดมสมบูรณ์ การทำนาจะได้ผลดี จึงมีการเซ่นไหว้ ผีตาแฮกทุกปี คือก่อนลงมือปักดำ ฉะนั้น ในที่นาของแต่ละคนจะมีที่ ที่ให้ผีตาแฮกอยู่ ซึ่งบางคนอาจปลูกกระท่อมหลังเล็ก ๆ บางคนอาจปักเสาเป็นสัญลักษณ์ว่าที่ตรงนี้ คือ ที่อยู่ของผีตาแฮก หรือบางแห่งอาจทำรั้ว ๆ ล้อมบริเวณใดบริเวณหนึ่งไว้ ซึ่งชาวบ้านจะทราบดีถึงที่อยู่ของผีตาแฮกนี้ การไหว้ผีตาแฮกหรือทำพิธีปักกกแฮก จะ

ดำเนินการตอนช่วงจะเริ่มปักดำ สิ่งที่ใช้ในการทำพิธีปักกกแขก ประกอบด้วย เหล้าขาว 1 ขวด ไก่ต้มสุกพร้อมเครื่องใน 1 ตัว บางคนอาจมีข้าวดำ ข้าวแดง ปลาธำ ด้วยก็ได้ ดอกไม้ ธูป เทียน หมาก พลุ บุหรี่ น้ำ 1 ขวด แก้ว 2 ใบ กระจับข้าวเหนียว

หลังจากนั้น นำของเช่นไห้ไปที่ที่อยู่ของ ตาแขก แล้วจัดแต่งสำหรับ ที่นำมาใส่ถาดเหล้าเปิดฝา กระจับข้าวเหนียวเปิดออก น้ำและเหล้าเทใส่แก้วคนละใบ จุดเทียนตั้งไว้พร้อมกับกล่าวเชิญให้ผีตาแขกมารับหรือมากินของเช่นไห้ พร้อมกับบนบานให้ข้าวกล้าในนาของตนอุดมสมบูรณ์ โบราณนิยมแสมนาดำวันอาทิตย์ แสมนาหว่านวันจันทร์ ปักตาแขก ปักกกแขกและดำนาวันพฤหัสบดี ทำขวัญข้าววันอังคาร แสมกลางไฮ้ (ถางไร่) สุม (เผา) ไฮ้เอาวันศุกร์

(2) พิธีกรรมการบูชาผีตาแขกตามหลักพระพุทธศาสนา

ก่อนที่จะบูชาผีตาแขกชาวนาทุกคนรอบครัวเมื่อถึงเดือนเจ็ดและเดือนสิบจะต้องประกอบพิธีในตอนเช้ามืด คือ เตรียมห่อข้าว พร้อมทั้งอาหารหวานคาว บุหรี่ หมากพลุและอื่น ๆ ตามแต่ผีบรรพบุรุษของตนเองชอบ แล้วนำมาใส่กระทงหรือกระจาดมาทำพิธีทางศาสนาที่วัดก่อน เพื่อให้พระสงฆ์กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลตามประเพณีโบราณ และถวายภัตตาหารเช้าให้แก่พระภิกษุสงฆ์ก่อน หลังจากนั้นจึงนำของไห้หรือบูชาผีตาแขกไปที่หัวนาเพื่อแสดงความเคารพและบอกกล่าว ด้วยข้าวปลาอาหารของหวานคาวต่าง ๆ หลังจากนั้นจึงจะลงมือปักดำหรือหว่านกล้าได้

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษานี้ได้จำแนกข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) กระทรวงวัฒนธรรมควรสนับสนุนให้มีการจัดงานประเพณีท้องถิ่นในภาคอีสานเพื่อรักษาขนบธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน
- 2) กระทรวงวัฒนธรรมควรสนับสนุนให้มีการจัดงานเกี่ยวกับการบูชาผีตามหลักความเชื่อของท้องถิ่นในภาคอีสาน
- 3) กระทรวงวัฒนธรรมควรส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นภาคอีสานประชาสัมพันธ์หรือจัดทำหนังสือเพื่อความรู้แก่เยาวชนให้มากกว่านี้
- 4) กระทรวงวัฒนธรรมควรส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นภาคอีสานเข้าถึงหมู่บ้านหรือชุมชนให้มากกว่านี้
- 5) กระทรวงวัฒนธรรมควรส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นภาคอีสานจัดให้ประเพณีการนับถือผีเป็นไปอย่างถูกต้อง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

- 1) ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการรู้จักสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภายในชุมชน
- 2) ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการรู้จักประเพณีภายในชุมชน
- 3) ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการรู้จักสามัคคีภายในชุมชน
- 4) ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการรู้จักแม่น้ำภายในชุมชน
- 5) ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการรู้จักป่าไม้ภายในชุมชน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาผีปู่ตาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้

- 2) ควรศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมทำบุญชำระของชาวอีสาน
- 3) ควรศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาผีฟ้าของชาวอีสาน
- 4) ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผีกับการอนุรักษ์แม่น้ำกรณีศึกษาในตำบลเกษม
- 5) ควรศึกษาความเชื่อเรื่องผีกับการอนุรักษ์ประเพณีของชาวอีสาน

บรรณานุกรม

Adhisak SOMIN. Northeast Kalasin. : Kalasin. : Printing Co-ordinator, 2524

อภิศักดิ์ โสมอินทร์.โลกทัศน์อีสานกาฬสินธุ์.กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, 2524.

Satain Pantarungsri. 4.Bangkok: Mahachulalongkorn Publishing House, 2554,
เสถียร พันธรังสี. ศาสนาโบราณ.พิมพ์ครั้งที่ 4.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย,
2554.

Kanista Jitchinakul. Bangkok: O. Pringing House, 2545.

ชนิษฐา จิตชินะกุล.คติชนวิทยา.กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, 2545.

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ.วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ.พิมพ์ครั้งที่ 4.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณวิทยาลัย 2536.

Pramaun Pimsen. Of the Northeast, (Khon Kaen Culture Council. Office of Education, Khon
Kaen, 2536

ประมวล พิมพ์เสน, ของดีอีสาน, (สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, 2540),

การศึกษาการใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต
ของสมาชิกสมาคมผู้ปกครอง นักเรียน และครูโรงเรียนอานาจเจริญ
จังหวัดอานาจเจริญ

A STUDY ON THE APPLICATION OF BUDDHA DHAMMA
FOR LEADING LIFE OF THE MEMBERS OF THE PARENTS, STUDENT AND TEACHER
ASSOCIATION OF AMNATCHAREON SCHOOL, MUANG DISTRICT, AMNATCHAREON
PROVINCE

สิทธิชัย โกมลเวชกุล¹ พระครูสิริสุตาภรณ์ และพระมหาณัฐกิตติ อนารโท,
Sittichai Komonwetchakul, Phrakru Sirisutapon, Phramaha Nattakitti Anarado,
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University Bangkok, Thailand
Corresponding Author. E-mail: 0903383568am@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท 2. เพื่อศึกษางานสมาคมผู้ปกครองนักเรียนและครูโรงเรียนอานาจเจริญ จังหวัดอานาจเจริญ 3. เพื่อศึกษาการใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของสมาชิกสมาคมผู้ปกครองนักเรียน และครูโรงเรียนอานาจเจริญ จังหวัดอานาจเจริญ

ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสังฆธรรมอันแท้จริง ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงให้รู้จักถึงความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ ที่เรียกว่า กฎของไตรลักษณ์ คือ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป หลักพุทธธรรมมีความสำคัญมากช่วยอบรมสั่งสอนให้คนเรานำมาใช้ในการประพฤติปฏิบัติชอบ และสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ในการดำเนินงานของสมาคมผู้ปกครอง นักเรียน และครู โรงเรียนอานาจเจริญ หลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ด้วยเหตุผลที่ว่าครูและบุคลากรทางการศึกษามีบทบาทสำคัญยิ่งในการถ่ายทอดความรู้ ประสิทธิภาพประสิทธิภาพความรู้ต่าง ๆ ไปสู่ผู้เรียน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ดูแล กำกับ ติดตาม และตรวจสอบการปฏิบัติงานในส่วนต่าง ๆ ภายในสถานศึกษาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม และมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐานในการบริหารสถานศึกษา ซึ่งหลักพุทธธรรมแต่ละหลักล้วนมีความสำคัญทั้งสิ้น แต่หลักพุทธธรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานของสมาคมผู้ปกครอง นักเรียน และครู โรงเรียนอานาจเจริญ เพื่อให้การบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพการศึกษาในด้านต่าง ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ตรงประเด็นมากที่สุด

คำสำคัญ: พุทธธรรม, การดำเนินชีวิต

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง การศึกษาการใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของสมาชิกสมาคมผู้ปกครองนักเรียน และครูโรงเรียนอานาจเจริญ จังหวัดอานาจเจริญ

Abstract

This research includes 3 objectives: 1) To study the Buddha Dhamma principles in Theravada Buddhism; 2) To study the tasks of the Parents, Student and Teacher Association of Amnatchareon School, Amnatchareon Province; and 3) To study the Buddha Dhamma principles for leading life of the members of Parents, Student and Teacher Association of Amnatchareon School, Muang District, Amnatchareon Province.

The results of this research are as the followings: Buddha Dhamma principles means the teachings of Buddha that are the real truths of all things. This truth of all things is referred as The Law of the Three Characteristics i.e. arising, existing and ending. Buddha Dhamma is essential for teaching humans to apply for their right behavior and lead their life to live happily in society.

In implementing the tasks of the Parents, Student and Teacher Association of Amnatchareon School, Buddha Dhamma principles are vitally important and necessary to be applied in their operation that is because teachers and education personnel have their crucial roles in transferring and inculcating knowledge towards learners. The duty of the school administrator is to supervise, follow-up and check the operations of various sections in the school. It is, thus, essential that the administrator needs to be a person of merit and morality and also has Buddha Dhamma principles as the fundamental for the school administration. Buddha Dhamma principles are all essential. However, the Buddha Dhamma principles that the school administrator applies in the operation of the Parents, Student and Teacher Association of Amnatchareon School are for managing and developing education quality in various aspects in order to ultimately achieve their objectives.

Keywords: The Application, For Leading Life

บทนำ

กล่าวถึงสมาคมผู้ปกครองและครูนั้น ทุกโรงเรียนจำเป็นต้องมีสมาคมนี้ สมมติว่าเรามีลูกหลานแล้วส่งไปเข้าโรงเรียน แต่ในวันหนึ่งพบว่าเขาโดนครูเขียนตีจนบาดเจ็บเกินเหตุ หรือโดยเพื่อนกลั่นแกล้งหนัก หรือโดนกระทำอื่น ๆ เราจะร้องเรียนอย่างไรดี เนื่องจากในสมัยก่อนยังไม่มีอินเทอร์เน็ตแพร่หลาย ยังไม่มีการถ่ายคลิปวิดีโอแล้วเอาไปลงสื่อได้ ดังนั้นจึงต้องมีการตั้งสมาคมผู้ปกครองและครูขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่สอดส่องสวัสดิภาพของนักเรียนและครูโดยเฉพาะ ยังเป็นการรวมกลุ่มของผู้ปกครอง เพื่อต่อรองหรือจับตาดำเนินการของครูให้ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งบทบาทของสมาคมโดยภาพรวม คือ เพื่อส่งเสริมสัมพันธ์ภาพที่ดี ระหว่างผู้ปกครองและครู ในการสร้างความเข้าใจนักเรียนให้มากขึ้น ส่งเสริมการศึกษา ศีลธรรม วัฒนธรรม สังคม สวัสดิภาพของนักเรียนและครู ดูแลและผลักดันเรื่องสวัสดิการต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างสองฝ่าย ไม่ว่าจะเพื่อผลทางวิชาการความรู้ หรือเส้นทางอาชีพหลังจบการศึกษาไปจนถึงระดมทุนในบางโอกาส และบางโรงเรียน จะมีการออกจูลสาร หนังสือเวียน เพื่อให้รับทราบข่าวคราวความเคลื่อนไหวต่าง ๆ หรือร่วมระดมทุนเพื่อช่วยเหลือครูที่ปัญหา ไปจนถึงงานการกุศลสาธารณะต่าง ๆ

ในบางประเทศที่ระบบการศึกษาเข้มข้น สมาคมผู้ปกครองและครู ค่อนข้างมีบทบาททางสังคมและอำนาจในการกดดันต่อทางโรงเรียนสูงมาก ตัวอย่างเช่น สหรัฐอเมริกาหากเกิดปัญหากับนักเรียน ทางสมาคมของโรงเรียนที่เกิดเรื่อง อาจจะจัดประชุมกันอย่างน้อยอาทิตย์ละครั้งหรือเดือนละครั้ง มีการเลือกตั้งตัวแทนผู้ปกครองอย่างเป็นทางการเป็นประจำ ก็จะให้โหวตเสียงเพื่อดำเนินการต่าง ๆ ตามแต่ที่ประชุมเห็นสมควร อันที่จริงแล้ว การก่อตั้งสมาคมนี้มีเจตนาที่จะช่วยเหลือโรงเรียนและครูในการดูแลนักเรียน ซึ่งเป็นบุตรหลานของตน อีกทั้งยังช่วยสนับสนุนทางด้านวิชาการให้ดีขึ้นด้วย แต่กลับพบว่า พวกกรรมการของสมาคมในโรงเรียนหลายแห่ง ได้ถือโอกาสรับเงินสินบน หรือทุจริตอื่น ๆ เพราะอ้างกับผู้ปกครองว่าถ้าไม่จ่าย ก็จะเข้าเรียนไม่ได้ ทำให้ช่วงหลังทางหน่วยงานดีเอสไอ เริ่มจัดการตรวจสอบสมาคมหลายโรงเรียนที่มีการร้องเรียนเข้ามาโดยผู้ปกครองหรือจากภายในเอง

นางสุทศรี วงษ์สมาน ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) กล่าวว่า การสร้างค่านิยมของคนไทย 12 ประการ ตามนโยบายของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) นั้น กระทรวงศึกษาธิการได้รับมอบหมายเรื่องการพัฒนาคนอยู่แล้ว โดยอยู่ระหว่างการปฏิรูปการศึกษาทั้งระบบในหลายด้าน เป็นเรื่องดีที่มีการกำหนดเป็นค่านิยมหลัก 12 ประการ ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมีทิศทางที่ชัดเจนตรงกัน ในการพัฒนาคน โดยกระทรวงศึกษาธิการจะเร่งนำค่านิยมหลัก 12 ประการ ไปสานต่อเป็นรูปธรรม บรรลุจุดมุ่งหมายของแผนโรดแมปปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. 2558-2564 ซึ่งอยู่ระหว่างเปิดรับฟังความคิดเห็นก่อนจะนำเสนอต่อสภาปฏิรูปแห่งชาติในช่วงเดือนสิงหาคมนี้ โดยมีประชาชนเสนอความคิดเห็นมาแล้วจำนวนมาก ทั้งทางไปรษณีย์ และเว็บไซต์ www.edreform.moe.go.th ซึ่งในแผนเร่งด่วน กระทรวงศึกษาธิการได้เริ่มปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์และหน้าที่พลเมืองแล้ว เพื่อให้ให้นักเรียนรู้หน้าที่ของคนไทย มีระเบียบวินัย มีคุณธรรมจริยธรรม มีความภูมิใจในชาติและความเป็นคนไทย โดยจะเริ่มดำเนินการใช้หลักสูตรใหม่ในภาคเรียนที่ 2 ปี 2557 ขณะที่วิชาลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด จะเน้นย้ำให้มีการเรียนการสอนที่ครบถ้วนเข้มข้น นอกจากนี้ จะทำข้อตกลงกับกระทรวงวัฒนธรรม จัดหลักสูตรธรรมะศึกษาเข้าไปในโรงเรียน ซึ่งนักเรียนที่เรียนจบยังได้รับประกาศนียบัตรนักธรรมตรีควบคู่ไปด้วย

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการสร้างค่านิยมของคนไทยจะต้องอาศัยความร่วมมือกันทุกภาคส่วนด้วย ตั้งแต่ระดับครอบครัวที่จะต้องมีความรักความอบอุ่น พ่อแม่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ต่อเนื่องไปถึงระดับชุมชนและสังคม เมื่อเด็กเข้าสู่โรงเรียนก็จะได้รับการปลูกฝังค่านิยมจากครูอาจารย์ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการจะปรับปรุงระบบการคัดเลือกบรรจุครูใหม่ เพื่อให้ได้ครูดี เก่ง และที่สำคัญต้องมีจิตวิญญาณความเป็นครู เพื่อจะเป็นแบบอย่างที่ดีกับศิษย์ได้

ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ตามนโยบายของ คสช. ประกอบด้วย

1. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
2. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม
3. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
4. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม
5. รักชาติวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม
6. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน
7. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง
8. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่
9. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

10. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี

11. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา

12. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษางานสมาคมผู้ปกครอง นักเรียนและครูโรงเรียนอำนาจเจริญ อำเภอเมืองจังหวัดอำนาจเจริญ และนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับสมาคมผู้ปกครอง นักเรียนและครู อำเภอเมืองจังหวัดอำนาจเจริญ เพราะพระพุทธศาสนานั้นได้เข้าสู่ประเทศไทยมาช้านานก่อนสมัยสุโขทัยจะตั้งราชธานี โดยที่กษัตริย์แต่ละพระองค์ก็ทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรมมาจนถึงสมัยอยุธยา สมัยธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ปัจจุบัน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหากว่านำมาประยุกต์ใช้กับงานสมาคมผู้ปกครอง นักเรียนและครู จังหวัดอำนาจเจริญ ย่อมทำให้องค์กรนี้มีความโดดเด่นและจะพัฒนาจนเป็นองค์กรต้นแบบคุณธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษางานสมาคมผู้ปกครองนักเรียนและครูโรงเรียนอำนาจเจริญ

จังหวัดอำนาจเจริญ

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมมาแก้ปัญหาสมาคมผู้ปกครอง นักเรียน และครูโรงเรียนอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้เอกสารเป็นหลักโดยมุ่งเน้นที่จะศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท รายละเอียดสมาคมผู้ปกครอง นักเรียน และครู การนำหลักธรรมในพุทธศาสนาเถรวาทประเด็นที่ส่งเสริมสมาคมผู้ปกครอง นักเรียน และครู

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ อันได้แก่ พระไตรปิฎก ฝ่ายเถรวาทฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 เป็นหลักและพระไตรปิฎกฉบับอื่นที่มีความเกี่ยวข้องด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับสมาคมผู้ปกครอง นักเรียน และครู

1.2 ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ซึ่งเป็นตำราวิชาการสารนิพนธ์วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ หนังสือวิชาการ ของครูอาจารย์ นักปราชญ์ และท่านผู้รู้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ได้แก่ ผู้บริหารสมาคมและสมาชิกสมาคมทั้งหมด จำนวน 16 คน โดยการเลือกด้วยวิธีสุ่มแบบเจาะจง

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

ในงานนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาด้านพื้นที่โดยศึกษาการใช้พุทธหลักธรรมในการดำเนินการสมาคมผู้ปกครอง นักเรียน และครูโรงเรียนอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย เอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ดังนี้ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ภาษาบาลี มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย ฉบับมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย 2500 และพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย 2539

2. ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ตำรา สื่ออินเทอร์เน็ต
3. วิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิ
4. เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)
5. การนำเสนอข้อมูล โดยเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์/กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย
6. การเก็บข้อมูล
7. เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ผลการวิจัย

จากการสัมภาษณ์การใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินการสมาคมผู้ปกครอง นักเรียน และครูโรงเรียน อานาจเจริญ จังหวัดอานาจเจริญ ซึ่งมีประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. หลักพุทธธรรมด้านการครองตน ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม 7

สัปปุริสธรรมทั้ง 7 ประการนี้สามารถนำไปใช้กับสมาคมผู้ปกครองนักเรียนดังต่อไปนี้ คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล เป็นกุศลธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นคนดี โดยไม่ขึ้นอยู่กับเพศ ชาติกำเนิด ฐานะันดร หรือมีการศึกษาสูง บุคคลใต้น้อมนำไปฝึกฝนจนชำนาญแล้ว บุคคลนั้นก็สามารถที่จะเป็นคนดีที่โลกต้องการ และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชาวโลกได้ ข้อสำคัญ เมื่อเราอยู่ในท้องถิ่นที่มีสัตบุรุษหรือคนดีแล้ว ก็ควรต้องหมั่นเข้าไปคบหาสมาคมกับสัตบุรุษนั้น การเข้าไปคบหา ได้แก่ การเข้าไปสนทนาโต้ถาม มอบตัวเป็นศิษย์ รับฟังโอวาทของสัตบุรุษ เพราะสัตบุรุษย่อมแนะนำสิ่งที่ควรแนะนำ ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ให้รู้จักเว้นชั่วประพฤติดีสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์กระทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียว การจะปลูกฝังคุณธรรมใน สัปปุริสธรรม 7 ประการ ให้มีในตนได้นั้น จะต้องกระทำตามหลัก 3 ประการ คือ

1. การศึกษานั้นสามารถทำได้หลายทาง เช่น ฟังจากครูบาอาจารย์ผู้มีภูมิรู้ภูมิธรรมอ่านจากหนังสือต่าง ๆ เป็นต้น แต่ที่สำคัญต้องศึกษาจากพระไตรปิฎกเป็นหลักไว้ก่อน แล้วค่อยศึกษาจากสำหรับตำราที่ท่านผู้รู้ทั้งหลายแต่งขยายความไว้ ซึ่งควรอ่านหลาย ๆ เล่ม อ่านจากผู้แต่งหลาย ๆ คน จะได้มีข้อเปรียบเทียบและได้รับความรู้ที่หลากหลาย เพราะคนที่เขียนหนังสือแต่ละท่านนั้นจะมีความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่างกันบ้าง จับแง่คิดขยายความได้ดีคนละจุดบ้าง เป็นต้น

2. ในขณะที่ศึกษาควรพิจารณาไตร่ตรองทำความเข้าใจตามไปด้วย และเมื่อศึกษาจบแต่ละบทแต่ละตอนแล้วควรพยายามสรุปเป็นประเด็นสำคัญออกมา เพื่อจะได้ง่ายแก่การจดจำทั้งยังเป็นการฝึกให้จับประเด็นเป็นอีกด้วย และหากแม้เกิดความสงสัยประการใดก็ให้เข้าไปสอบถามครูบาอาจารย์ผู้รู้อีกทีหนึ่ง เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องที่สุด จะได้น้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้ไม่ผิดเพี้ยน

3. สำหรับในขั้นปฏิบัตินี้ควรหมั่นระลึกถึงหลักธรรมและน้อมนำไปปฏิบัติบ่อย ๆ จนกลายเป็นนิสัย พร้อมทั้งหมั่นตรวจสอบตัวเองอยู่เสมอว่า เรายังปฏิบัติบกพร่องในส่วนไหนบ้างซึ่งหากพบเห็นก็ให้รีบปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

2. หลักพุทธธรรมด้านการครองคน ได้แก่ สังคหวัตถุ 4

นอกจากการยึดถือหลักพุทธธรรมในการครองตนแล้วยังต้องมีคุณธรรม เพราะคนเราอยู่คนเดียวทำงานคนเดียวไม่ได้ย่อมต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างมีคุณธรรมซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำ ผู้บริหารยังต้องมีคุณธรรม ยึดหลักพุทธธรรมในการครองตน ครองใจคนให้มีจิตใจพร้อมต้องกันอันที่จะประกอบกิจการงานต่าง ๆ ร่วมกันด้วยความเต็มใจ จริงใจ และมีความสุข ผู้นำ ผู้บริหารต้องรู้จักให้ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือด้วยการแบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่นที่ควรให้ ตลอดจนให้ปัญญา และศิลปวิทยารวมไปถึงการให้อภัยแก่ผู้อื่น ทำให้สังคมอยู่กันอย่างมีความสุขเพราะการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พุดจน่ารัก ปราศรัยด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน ไพเราะ เป็นที่รัก พุดด้วยถ้อยคำที่น่าฟัง ชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้กำลังใจ ทำให้เกิดความพอใจแก่ผู้ได้ยินได้ฟังก่อให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นหลักพุทธธรรม ซึ่งจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีน้ำใจซึ่งกันและกัน เป็นเหตุให้เกิดความรัก ความสามัคคี ดำเนินชีวิตด้วยความสุข ดังนี้

1. ทาน คือ การให้เป็นสิ่งของแก่คนที่ควรจะมีจิตอาสา มีความเสียสละ
2. ปิยวาจา คือ การเจรจาพูดด้วยวจีที่อ่อนหวาน มีวาจาเป็นมิตร
3. อตถจริยา คือ การประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งตนเองและผู้อื่น
4. สมานนัตตา คือ การวางตนให้เหมาะสมกับฐานะตนเอง

3. หลักพุทธธรรมด้านการครองงาน ได้แก่ อิทธิบาท 4

หากจะสำเร็จให้ได้อย่างแท้จริง คุณสามารถเลือกศึกษาหลักธรรมะอย่าง เช่น อิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบไปด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เพื่อที่จะได้นำหลักแนวความคิดทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้ นำมาประยุกต์และปรับใช้ผ่านการทำงานและการใช้ชีวิตในแต่ละวันได้ และสำหรับการเลือกใช้อิทธิบาท 4 เพื่อพบหนทางแห่งความสำเร็จนี้ สามารถใช้ได้ทั้งนักเรียน นักศึกษา ผู้ปกครอง และผู้ประกอบการทุกคนด้วย

การที่เราพยายามค้นหาวิธีการหรือแม้กระทั่งแนวทางสู่ความสำเร็จนั้น ถือได้ว่าเป็นการค้นหาหลักการหรือช่องทางที่จะทำให้เราสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น มุมมองผ่านความสำเร็จนับได้ว่าเป็นกุญแจดอกหนึ่ง ที่เราจะสามารถนำมาไขประตูแห่งความลับ ที่จะนำเราเดินทางไปสู่จุด ๆ หนึ่ง หรือทำให้เราได้เดินทางไปสู่ชัยชนะ หรือจุดหมายปลายทางนั่นก็คือ ความสำเร็จได้ในอนาคต และความเจริญก้าวหน้าในกิจการงาน หรือในอาชีพโดยชอบธรรม ในที่นี้ก็คือความเป็นผู้มีอิทธิบาทธรรม 4 ประการ ได้แก่

1. ฉันทะ ความรักงาน คือ จะต้องเป็นผู้รักงานที่ตนมีหน้าที่ที่รับผิดชอบอยู่ และทั้งจะต้องเอาใจใส่กระตือรือร้นในการเรียนรู้งาน และเพิ่มพูนวิชาความรู้ความสามารถในการทำกิจการงาน และมุ่งมั่นที่จะทำงานของตนให้สำเร็จเรียบร้อยอยู่เสมอ ต้องทำงานด้วยใจรัก จิตใจจึงมีศรัทธา มีพลังกล้าแข็ง ผลักดันให้กิจการงานที่ทำนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ ถ้าขาดใจรักที่จะทำแล้ว กิจการงานนั้นหวังความสำเร็จและความเจริญได้ยาก

2. วิริยะ ความเพียร จะต้องเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบด้วยความอดทน ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากในการประกอบกิจการงานในหน้าที่ของตนจึงถึงความสำเร็จและความ เจริญก้าวหน้าได้ ผู้มีปกติเกียจคร้านในการทำกิจการงาน ไม่อดทนต่อความยากลำบากแล้ว ยากที่จะ กระทำกิจการงานใด ๆ ให้สำเร็จด้วยดีได้

3. จิตตะ ความเป็นผู้มีใจจดจ่อกับการงาน ผู้ที่จะทำงานได้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเป็นผู้เอาใจใส่ต่อกิจการงานที่ทำ และมุ่งกระทำอย่างต่อเนื่อง จนกว่าจะสำเร็จไม่ทอดทิ้งหรือวางธุระเสียกลางคัน ไม่เป็นคนจับจด หรือทำงานแบบทำ ๆ หยุด ๆ เหมือนกิ่งก่าที่มีปกติ คลาน ๆ ไปหน่อยก็หยุดเสียแล้วไม่มุ่งต่อไปให้ถึงจุดหมายปลายทางให้สำเร็จ กิจการงานจึงล้มเหลวหรือสำเร็จได้ยาก

4. วิมังสา ความเป็นผู้รู้จักพิจารณาเหตุสังเกตผล คือ จะต้องหมั่นพิจารณาไตร่ตรองการ ปฏิบัติงาน ของตน และของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาอยู่เสมอ เพื่อให้ทราบเหตุผลของปัญหา หรืออุปสรรค ข้อขัดข้องในการ ทำงาน แล้วพิจารณาแก้ไขปัญหานั้น ปรับปรุงพัฒนาวิธีการทำงานให้ดำเนิน ไปสู่ความสำเร็จให้ถึงความ เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปได้

ความสำคัญของหลักพุทธธรรม

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ กล่าวถึง ความสำคัญของหลักพุทธธรรมว่า การนำพุทธธรรมมาขึ้นนำการ ปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญาความรู้ และคุณธรรม มี จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ตามนัยแห่งมาตรา 6 ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม) ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 นั้น จะต้องคำนึงถึงความ เป็นมนุษย์ วิถีชีวิต สุขภาพกาย สุขภาพจิต และคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เป็นสำคัญ เป็น ศูนย์กลางในการดำเนินการเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนา ส่งเสริมมนุษย์ให้มีชีวิตอย่างเป็นสุข สงบ และร่มเย็น การที่จะใช้พุทธธรรมนำการศึกษาอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพจะต้องทำความเข้าใจประเด็น เหล่านี้กันอย่างถ่องแท้

1. ศึกษาทำความเข้าใจพุทธธรรมอย่างถ่องแท้ ทุกแห่งทุกมุม จนสามารถค้นพบวิถีทางและวิธีการที่จะ มาใช้กับชีวิตและเรื่องราวอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตอย่างถูกต้อง

2. ในการปฏิรูปการศึกษาควรดำเนินการโดยใช้หลักแห่งอริยสัจสี่ และปฏิจจนสมุปปาท เป็นแสงสว่าง นำทางเพื่อจะรับรู้ปัญหาต่าง ๆ ทางการศึกษาชัดเจน ถูกต้องตามความเป็นจริงว่า อะไรคือปัญหา อะไร คือ วิกฤต อะไร คือ ที่มาของปัญหา วิกฤตแก้ไขได้หรือไม่ ถ้าแก้ไขจะแก้ไขอย่างไร แก้ไขทั้งหมดหรือเป็นบางจุด อะไรคือโอกาส อะไรต้องแก้ไขในระยะสั้น อะไรต้องแก้ไขในระยะยาว อะไรปล่อยให้ดำรงอยู่อย่างเดิม อะไร ควรส่งเสริม อะไรควรรักษา อะไรควรปรับปรุงพัฒนา แล้วหาทางดำเนินการอย่างถูกต้อง

3. การศึกษาที่มุ่งพัฒนามนุษย์รอบด้านหรือองค์รวม ในเบื้องต้นควรจะต้องให้การศึกษาขั้นพื้นฐานที่ ทุกคน ทุกสาขาวิชาต้องศึกษาต่อเนื่อง เข้มข้น ละเอียดลึกซึ่งขึ้นตามลำดับ คือ เรื่องของชีวิตคืออะไร เกิดมา ทำไม เกิดขึ้นได้อย่างไร ชีวิตที่สมบูรณ์เป็นอย่างไร จะมีได้โดยวิธีใด จะมีความสัมพันธ์ปฏิสัมพันธ์กับชีวิตอื่น ๆ และธรรมชาติรอบ ๆ ตัวได้อย่างไร จะวางระบบความสัมพันธ์ที่ดีได้อย่างไรจึงจะทำให้ความสัมพันธ์นั้น ๆ เป็น ความสัมพันธ์เพื่อความ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป มิใช่เป็นความสัมพันธ์การศึกษาเพื่อแก้ปัญหา กลับ กลายเป็นการศึกษาเพื่อสร้างปัญหาอย่างไม่รู้ตัว

4. ทำความเข้าใจให้ถ่องแท้เรื่อง กิเลส โทษของกิเลส ชีวิตที่ถูกมายาของกิเลสปิดบังให้เดินหลงไป ในทางผิด ชีวิตที่ถูกเพลิงกิเลสเผาอย่างเจ็บปวดดิ้นรน ความสุขที่เกิดจากการตอบสนองกิเลสเป็นความสุขบน ความสูญเสียความเป็นมนุษย์ สูญเสียพลังงาน สูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ สูญเสียความสมดุล สารพัดจะ สูญเสีย ชีวิตที่ไม่มีกิเลสควบคุม ครอบงำ ความสุขแท้ที่เกิดจากจิตที่ว่างจากกิเลสแผดเผา เป็นความสงบเย็นไม่ ก่อให้เกิดความสูญเสีย ทำลายแต่เป็นการส่งเสริมเพิ่มพูนพัฒนารอบด้าน และชี้ให้เห็นว่าธรรมะเป็นธรรมชาติ ฝายดีที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วนำมาเผยแผ่ให้มนุษย์ได้นำ มาไว้ใช้ป้องกันกิเลส ธรรมะคือ ความถูกต้อง ความดีความงาม ทางแห่งความเจริญรุ่งเรืองที่คอยดูแลชีวิตให้ปลอดภัยเป็นเส้นทางที่เดินไปในทุกย่างก้าว

5. เพื่อให้มนุษย์เข้าใจถึงพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งในด้านดีและด้านชั่วอย่างครบครัน ควรจะได้มี การศึกษาเรื่องของกรรมในแง่มุมต่าง ๆ ตามความสามารถของผู้เรียน โดยชี้ให้เห็นถึงรากฐานแห่งการกระทำดี ทำชั่วด้วยกุศลมูล 3 คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ และอกุศลมูล 3 คือ โลภะ โทสะโมหะ พฤติกรรมของมนุษย์ที่ แสดงออกต่อกันอย่างสร้างสรรค์หรือทำลายก็มาจากรากฐานแห่งกุศลและอกุศลทั้งนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษากัน อย่างเข้าใจแล้วสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง

6. เพื่อเป็นการสร้างปรากฏการณ์ที่แข็งแกร่งไม่ให้เกิดถดถอยไปในอารมณ์ ทั้งที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจ หรือมีความฉลาดในอารมณ์ทั้งปวง การศึกษาและปฏิบัติสติปัญญาอย่างชาวซิง เห็นแจ้งประจักษ์เป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการอย่างทั่วถึงและต่อเนื่องเพื่อวางรากฐานให้ชีวิตมีพื้นฐานทนทานต่อการกระทบกระทั่งของอารมณ์ที่จรมามากมายอย่างไม่หวั่นไหว อันเป็นที่มาของปัญหาชีวิต เศรษฐกิจสังคม และปัญหาภัยแปดเผด็จ อยู่ทุกวันนี้ สาเหตุสำคัญคือ ปรากฏการณ์ชีวิตและรากฐานชีวิตไม่เข้มแข็งพอนั่นเอง ตรงนี้คือหัวใจสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา

7. มีคำขวัญในการปฏิรูปการศึกษาที่รู้จักกันดีว่า เก่ง ดี มีสุข แต่บางคราวพอนามาคิดอย่างลึกซึ้งซึ่งยังมีหลายคนหวั่นไหวกับคำขวัญนี้ เพื่อให้คำขวัญนี้เป็นปรัชญาการศึกษา ที่ถูกทางควรใช้ไตรสิกขาและอริยมรรค ซึ่งมีองค์แปดมาเป็นแสงสว่างนำทางก็จะทำให้ได้แนวความคิดทางการศึกษาบรรลุเป้าหมายและเกิดความสมบูรณ์แบบได้คือ ผู้ศึกษาจะได้ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกายและจิตและประดับประดาไปด้วยธรรมะอื่น ๆ อย่างงดงาม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักพุทธธรรมมีความสำคัญในนำมาใช้การปฏิบัติในการดำเนินงานของสมาคม ผู้ปกครอง นักเรียน และครูโรงเรียนอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญนำมาให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ด้วยการพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหาชีวิต ทำให้รู้และเข้าใจว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นไปตามกระแสของความ เป็นจริง

กล่าวว่า คุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักในการปฏิบัติของผู้บริหารโรงเรียน โดยแบ่งคุณธรรม ออกเป็น 3 หมวด คือ คุณธรรมที่ใช้ในการครองตน ครองคนและครองงานของผู้บริหารไว้ ได้แก่

1. คุณธรรมในการครองตน ได้แก่ สัปปุริสธรรม 7 ธรรมคัมภีร์ครองโลก ธรรมมีอุปการะมาก อริยสัจ 4 ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ความสุขของคฤหัสถ์ ศีล 5 โดยเฉพาะสัปปุริสธรรม 7 เป็นธรรมที่ครอบคลุมข้อธรรมอื่น ๆ ในหมวดการครองตนได้เป็นอย่างดี

2. โยนิโสมนสิการ เป็นการใช้ความคิดถูกวิธี คือ การทำในใจโดยแยบคาย

3. ธรรมคัมภีร์ครองโลก 2 คือ หิริ คือ ความละอายต่อบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว โอตตัปปะคือ ความเกรงกลัวต่อบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว

4. ธรรมทำให้งาม 2 มีข้อธรรม 2 ข้อ คือ ขันติ คือ ความอดทน และโสรัจจะ คือ ความเสถียร

5. ธรรมมีอุปการะมาก 2 ธรรมที่เกื้อกูลในกิจหรือในการทำความดีทุกอย่าง มีข้อธรรม 2 ข้อ คือ สติ คือ ความระลึกได้ นึกได้ สำนึกอยู่ไม่เผลอ และสัมปชัญญะ คือ ความรู้ชัด รู้ชัดสิ่งที่นึกได้ ตระหนักเข้าใจชัดตามความเป็นจริง

6. กุศลมูล 3 รากเหง้าของกุศล ต้นตอของความดี มีข้อธรรม 3 ข้อ คือ อโลภะ คือ ความไม่โลภ อโทสะ คือ ความไม่คิดประทุษร้าย โอมหะ คือ ความไม่หลง

7. สุจริต 3 ความประพฤติดีประพฤดีชอบมีข้อธรรม 3 ข้อ คือ กายสุจริต การประพฤติชอบด้วยกาย วาจาสุจริต การประพฤติชอบด้วยวาจา และมโนสุจริต การประพฤติชอบด้วยใจ

8. สันโดษ 3 ความยินดี ความพอใจ ความรู้จักอิมรู้จักพอ มีข้อธรรม 3 ข้อ คือ ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามกำลัง ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร

9. อธิปไตย 3 ความเป็นใหญ่ มีข้อธรรม 3 ข้อ คือ อัตตอธิปไตย ความมีตนเป็นใหญ่โลกาธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ถือโลกเป็นใหญ่ ธัมมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่

10. ฆราวาสธรรม 4 ธรรมสำหรับฆราวาส ธรรมสำหรับการครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ มีข้อธรรม 4 ข้อ คือ สัจจะ คือ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง ทมะ คือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว ขันติ คือ ความอดทน จาคะ คือ ความเสียสละ

11. พรหมวิหาร 4 ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์มีข้อธรรม 4 ข้อ คือ เมตตา คือ ความรัก ปราบณาติอยากให้เรามีความสุข กรุณา คือ ความสงสารคือช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตาคือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขา คือ การวางเฉย มีใจเป็นกลาง

12. สังคหวัตถุ 4 ธรรมยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์ มีข้อธรรม 4 ข้อคือ ทาน คือ การให้ ปิยวาจา คือ การใช้วาจาเป็นที่รัก อตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ และ สมานัตตตา คือ ความเสมอต้นเสมอปลาย

13. อธิษฐานธรรม 4 ธรรมเป็นที่มั่น ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นคงของบุคคล มีข้อธรรม 4 ข้อ คือ ปัญญา คือ ความรู้ชัด หยั่งรู้ในเหตุผล สัจจะ คือ ความจริง จาคะ คือ ความเสียสละ และอุปสมะ คือ ความสงบ

14. อิทธิบาท 4 คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มีข้อธรรม 4 ข้อคือฉันทะคือ ความพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป อุทิสต์วอุทิสใจให้แก่สิ่งที่ทำและวิมังสา คือ ความไตร่ตรอง

15. เบญจธรรม คู่กับเบญจศีล มีข้อธรรม 5 ข้อคือ เมตตาและกรุณา ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุข ความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์คู่กับศีลข้อ 1 สัมมาอาชีวะการหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อ 2 กามสังวร ความสังวรในกาม ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ คู่กับศีลข้อ 3 สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อ 4 สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้สึกตัวอยู่เสมอว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ ไม่มัวเมาประมาท คู่กับศีลข้อ 5

16. พละ 5 ธรรมอันเป็นกำลัง มีข้อธรรม 5 ข้อคือ สัทธา คือ ความเชื่อ วิริยะคือความเพียร สติคือ ความระลึกได้ สมาธิ คือ ความตั้งจิตมั่น ปัญญา คือ ความรู้ทั่วชัด

17. กัลยาณมิตรธรรม 7 คุณสมบัติของมิตรดีและมิตรแท้ มีข้อธรรม 7 ข้อคือ ปิโยคือน่ารัก ภาวนีโย คือ นำเจริญใจหรือน่ายกย่อง วตตา จ คือ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ วจนกฺขโม คือ อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอและ คมภีรญจ กถกตตา คือ แลกเปลี่ยนเรื่องเล่าได้ โน จฏฐานเน นิโยชเย คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหลหรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

18. สปัฏฐธรรม 7 ธรรมของสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี มีข้อธรรม 7 ข้อคือ ธัมมัญญูตา คือ ความรู้จักธรรม รู้หลัก อตถัญญูตา คือ ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมายหรือรู้จักผล กาลัญญูตา คือ รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม ปริสัจญูตา คือ รู้จักชุมชนและรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น และ ปุคคสัจญูตา คือ ความรู้จักบุคคล

19. ทศพิธราชธรรม เป็นธรรมของพระราชา คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง ธรรมของนักปกครอง มีข้อธรรม 7 ข้อคือ ทาน คือ การให้ ศีล คือ ความประพฤติดีงาม ปริจจาจะ คือ การบริจาคน้ำใจ ความซื่อตรง มัททวะ คือ ความอ่อนโยน ตปะ คือ ระวังยับยั้งข่มใจได้อีกโทษ คือ ความไม่โกรธ อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียน ชันติ คือ ความอดทน อวิโรธนะ คือ ความไม่คลาดธรรม

ในการการดำเนินงานของสมาคมผู้ปกครอง นักเรียน และครู โรงเรียนอำนาจเจริญ หลักพุทธธรรม เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ด้วยเหตุผลที่ว่าครูและบุคลากรทางการศึกษามีบทบาทสำคัญยิ่งในการถ่ายทอดความรู้ ประสิทธิภาพประสิทธิภาพความรู้ต่างๆ ไปสู่ผู้เรียน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ดูแล กำกับ ติดตาม และตรวจสอบการปฏิบัติงานในส่วนต่างๆ ภายในสถานศึกษา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม และมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐานในการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้การบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพการศึกษาในด้านต่าง ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ตรงประเด็นมากที่สุด ดังนี้

1. หลักพุทธธรรมด้านการครองตน ได้แก่ หลักสแปฏฐธรรม 7

2. หลักพุทธธรรมด้านการครองคน ได้แก่ สังคหวัตถุ 4
3. หลักพุทธธรรมด้านการครองงาน ได้แก่ อธิธัมมา 4

สรุปผล

หลักธรรมในการดำเนินการสมาคมผู้ปกครอง นักเรียน และครูโรงเรียนอานาจเจริญ จังหวัดอานาจเจริญ คือ สัปปริสธรรม 7 หมายถึง คุณธรรมที่สำคัญ 7 ประการ และเป็นคุณธรรมสำคัญของผู้นำที่สมบูรณ์แบบด้วย เพราะคุณธรรมทั้ง 7 ประการนี้ ย่อมนำมาบุคคลนั้นไปสู่ความมีคุณค่าอย่างแท้จริง เรียกได้ว่าเป็นคนสมบูรณ์แบบ ซึ่งเป็นผู้สามารถนำหมู่ชนและสังคมไปสู่ความสันติสุขและความเจริญก้าวหน้าตลอดไป

แนวทางการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ 4 ประการ ดังนี้

1. ทาน คือ การรู้จักให้ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือด้วยการแบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่นที่ควรให้ตลอดจนให้ปัญญา และศิลปวิทยารวมไปถึงการให้อภัยแก่ผู้อื่น ทำให้สังคมอยู่กันอย่างมีความสุขเพราะการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2. ปิยวาจา คือ การพูดจาน่ารัก ปราศร้ายด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน ไพเราะ เป็นที่รัก พูดด้วยถ้อยคำที่น่าฟัง ชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้กำลังใจ ทำให้เกิดความพอใจแก่ผู้ได้ยินได้ฟังก่อให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

3. อัตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้อื่น เป็นการปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ด้วยกำลังความคิด กำลังกาย กำลังทรัพย์

4. สมานัตตตา คือ การปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย การทำตัวให้เข้ากันได้ เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ไม่เอาเปรียบ และแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน ไม่ถือเราถือเขา รู้จักผูกมิตรกับผู้อื่น

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นในการส่งเสริมผู้นำที่เป็นคนดี มีจริยธรรม มีคุณธรรม มาปกครองหมู่คณะ สังคม และประเทศชาติเพื่อให้เกิดความสงบสุขต่อการพัฒนาหมู่คณะ สังคม และประเทศชาติ ให้มีศักยภาพที่มั่นคงและก้าวหน้าตลอดไปในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

การนำหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 มาช่วยในการปฏิบัติงานของบุคลากรเพื่อให้เกิดการร่วมงาน และประพจน์ที่ดีต่อองค์กรและเพื่อนร่วมงาน อันจะช่วยส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคลากรในองค์กรด้วยตนเองและระหว่างองค์กรกับบุคลากรมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความความสุข ความสามัคคี ความสำเร็จ ในการปฏิบัติงาน

สัปปริสธรรม 7 เป็นคุณธรรมสำคัญของผู้นำที่สมบูรณ์แบบด้วย เพราะคุณธรรมทั้ง 7 ประการนี้ ย่อมนำมาบุคคลนั้นไปสู่ความมีคุณค่าอย่างแท้จริง เรียกได้ว่าเป็นคนสมบูรณ์แบบ ซึ่งเป็นผู้สามารถนำหมู่ชนและสังคมไปสู่ความสันติสุขและความเจริญก้าวหน้าตลอดไป

ฉันทะและวิริยะเป็นหลัก ปฏิบัติ ที่ช่วยให้บุคคลมีความรักในงานและมีความพากเพียร เพิ่มความสามารถในการ เผลอปัญหา และอุปสรรค ในการทำงานได้เป็นอย่างดี โดยมีจิตตะและวิมังสา เป็นหลักปฏิบัติ ที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานเอาใจใส่ในงานและตรวจสอบการทำงานอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้งานสำเร็จ อย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษาหลักอธิธัมมา 4 เพื่อการครองงาน เป็นการศึกษาหลักอธิธัมมาเพื่อนำเสนอแนวทางในการนำไปพัฒนางานด้านการบริหารการศึกษาให้ประสบความสำเร็จ ได้แก่ ฉันทา วิริยะ อุตสาหะ และวิมังสา เพื่อการครองงานและประยุกต์ใช้กับทักษะภาวะผู้นำ

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะในการพัฒนา แยกได้เป็น 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนา

1. พัฒนาคู่มือฝึกอบรมครูให้มีความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ปฏิบัติคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดแก่ผู้เรียนอย่างถาวร
2. พัฒนาสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน
3. สร้างเครือข่าย บ้าน วัด โรงเรียนให้เข้มแข็งมีบทบาทในการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. โรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม โดยร่วมมือกับปกครอง นักเรียน ผู้นำชุมชน และพระสงฆ์
2. โรงเรียนจะต้องให้ผู้ปกครอง ควรเอาใจใส่ สอดส่อง และคอยสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน ที่ตนปกครองอยู่ไม่ให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด
3. โรงเรียนจะต้องนิมนต์พระสงฆ์ มาให้ความรู้ด้านศีลธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน ทุกสัปดาห์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ปกครองที่มีต่อการเรียนการสอนของครูในโรงเรียน
2. ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
3. ควรทำวิจัยเกี่ยวกับเจตคติของผู้ปกครองที่มีต่อการบริหารจัดการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในด้านต่าง ๆ

อ้างอิง

Ptacentral, **ทำไมแต่ละโรงเรียนถึงมีสมาคมผู้ปกครองและครู**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [www. Ptacentral .org](http://www.ptacentral.org), ๑๕ กันยายน ๒๕๖๐.

Ptacentral, Why each school has an association of parents and teachers.

สุทธศรี วงษ์สมาน, **การสร้างค่านิยมของคนไทย ๑๒ ประการ ตามนโยบายของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา**, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๗),

Suthiwong Wongsan, The creation of 12 values of Thai people according to the policy of Gen. Prayut Chanchan.

ประยุทธ์ จันทร์โอชา, (พล.อ.), **ค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ**, (กรุงเทพมหานคร: คณะรักษาความสงบแห่งชาติ, ๒๕๕๗),

The creation of 12 values of Thai people according to the policy of Gen. Prayut Chanchan.

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, **“พุทธธรรมนทางการศึกษาได้อย่างไร”**, (การสัมมนาทางวิชาการเรื่องปฏิรูปการศึกษา : ก้าวหน้าสู่ปีที่ ๓ “ศาสนากับการปฏิรูปการเรียนรู้”) ณ ห้องประชุม Plenary Hall ๒ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ กรุงเทพมหานคร ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๔. (อัดสำเนา)

Maha Chanya Suthaan, How can Buddhism teach?,

นิติรัฐ วรณวิริยวัตร, **“การบริหารงานแบบพุทธวิธีของโรงเรียนพระปริยัติธรรม อำเภอเมืองเชียงใหม่”**, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย เชียงใหม่), ๒๕๕๒),

การสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานของประชาชน ตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล
จังหวัดอุบลราชธานี

The Creation of Motivation about Practice Meditation of People in Kussakon
Sub-District Trakanphuetphon District Ubon Ratchathani Province

อุดมศรี ภูมิเขียว

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นเรื่อง “ศึกษาการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานของประชาชน ตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีแรงจูงใจเชิงพุทธและหลักปฏิบัติกัมมัฏฐานในทางพระพุทธศาสนา 2. เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติกัมมัฏฐานในทางพระพุทธศาสนา ของประชาชนตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี 3. เพื่อศึกษาการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานในทางพระพุทธศาสนาของประชาชนตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ผลการศึกษาพบว่า 1) แนวคิดและทฤษฎีการสร้างแรงจูงใจทั่วไป คือ แรงกระตุ้น เพื่อให้บรรลุผล แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ แรงจูงใจภายใน เช่นความต้องการ ความทะเยอทะยาน ทศนคติ แรงจูงใจภายนอก คือ รางวัล การยกย่อง การประกวด การแข่งขัน ส่วนการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา มี 2 ปัจจัย คือ 1. กัลยาณมิตร 2. ตัวผู้ปฏิบัติเอง

2) ประชาชนตำบลกุศกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม นับถือพระพุทธศาสนา มีแนวทางปฏิบัติกัมมัฏฐาน 2 ลักษณะ คือ 1. การปฏิบัติกัมมัฏฐาน แบบไม่เป็นรูปธรรม คือ การสวดมนต์ไหว้พระ สมาทานศีล ทำวัตรเช้าและเย็นทั้งที่วัดที่บ้าน 2 แบบเป็นรูปธรรม คือ ประชาชนจะปฏิบัติเฉพาะช่วงเวลาเข้าพรรษา 3 เดือนเท่านั้น

3) ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติกัมมัฏฐานแบ่งเป็น 8 ด้าน ดังนี้ 1. ด้านสังคม 2. ด้านความเชื่อ 3. ด้านสิ่งแวดล้อม 4. ด้านการดำรงชีวิต 5. ด้านวัฒนธรรมประเพณี 6. ด้านความปลอดภัย 7. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 8. ด้านพระพุทธศาสนา แนวทางการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานแบ่งเป็น 5 ด้าน ดังนี้ 1. ด้านความศรัทธา 2. ด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม 3. ด้านกายภาวนา 4. ด้านศีลภาวนา 5. ด้านจิตตภาวนา

คำสำคัญ: แรงจูงใจ; กัมมัฏฐาน; ประชาชน

Abstract

Thesis “Study Creation of Motivation about Practice Meditation of People in Kussakon Sub-District Trakanphuetphon District Ubon Ratchathani Province “ aims to study the concepts and theories of Buddhist motives and practices in Buddhism. To study how to practice meditation in Buddhism of people in Kussakon Sub-District Trakanphuetphon District Ubon Ratchathani Province. To study the motivation to practice meditation in Buddhism of People in Kussakon Sub-District Trakanphuetphon District Ubonratchathani Province.

The study found that general motivational concepts and motivations were the motivations for achieving two categories : internal motivation , such as aspiration,ambition, external motivation ,reward ,praise ,competition , motivation.There are 2 factors in the practice of Buddhism : 1) Kaliyamitr 2) oneself.

Most of the people work in agriculture.Buddhism is the main . There are two types of practices : 1) The practice meditation informal is chanting at home and temple 2) The formal is that people will practice only during the Buddhist Lent 3 month.

Factors conducive to the practice are as follows : 1) Socails aspects 2) Faith 3) Environment 4) Life 5) Culture 6) Safety 7) Facility 8) Buddhism. The motivation for the practice is divided 5 areas : 1) Faith 2) Socail environment 3) Body prayer 4) Religious prayer 5) Psychic

Keywords: Motivation; Practice Meditation; People

บทนำ

แรงจูงใจในการทำกิจการงานใด ๆ ของมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญ งานจะสำเร็จและมีคุณภาพหรือไม่อย่างไรนั้นส่วนหนึ่งมาจากแรงผลักดันที่มีในตัวมนุษย์นั่นเอง ว่ามีมากน้อยเพียงใด หากแรงจูงใจในการประกอบกิจการงานมีมาก งาน หรือความสำเร็จของงานย่อมมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากตามมา หากแรงจูงใจมีน้อย กิจการงานอาจไม่สำเร็จ หรือสำเร็จแต่มีคุณค่าของงานไม่ตรงตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ (จิราภรณ์ ไทยกิ่ง, 2551) แรงจูงใจจึงมีความสำคัญและเป็นปัจจัยหนึ่งในหลายปัจจัยของการทำกิจการงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ไม่ว่าจะกิจการงานนั้นจะเป็นเรื่องอย่างไร หรือเกี่ยวข้องกับสิ่งใด ความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์คนหนึ่งที่สามารถดำเนินชีวิตปฏิบัติตนเพื่อค้นหาสิ่งที่ค้างคาใจ ค้นหาที่จะตอบคำตอบให้กับตนเองและได้ค้นพบคำตอบให้กับตนเอง พร้อมทั้งผลักดันองค์กรไปสู่ความสำเร็จและเป้าหมายที่วางไว้ (พระมหาทองมี สุทธิจิตโต, 2554)

ตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี มีประชากรนับถือพุทธศาสนา แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 9 หมู่บ้าน ทุก ๆ หมู่บ้านจะมีวัดประจำหมู่บ้านเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนและเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ประชากรแต่ละหมู่บ้านแสดงออกโดยการปฏิบัติบูชาต่อพระพุทธศาสนา โดยการเข้าวัดเพื่อถวายอาหารเช้าและถวายอาหารเพลแก่พระภิกษุ สามเณร ตลอดทั้งปีเป็นประจำไม่ขาด การปฏิบัติบูชาต่อพระพุทธศาสนาของประชากรตำบลกุศกร จะมีเพิ่มเติมขึ้นมาอีก คือ ช่วงระยะเวลาเข้าพรรษา 3 เดือนของทุกปี อุบาสกอุบาสิกาเข้าวัดเพื่อไปทำทานและรักษาอุโบสถศีลและค้างคืนนอนที่วัด ในทุกวันพระ 8 ค่ำ และ 15 ค่ำ ตลอดระยะเวลาช่วงพรรษา ซึ่งในระหว่างวันในวัดนั้นจะมีกิจกรรมการสวดมนต์ ไหว้พระ อ่านหนังสือธรรมะร่วมกัน เมื่อเวลาออกพรรษา ซึ่งมีระยะเวลา 9 เดือน อุบาสกอุบาสิกาที่ไม่ได้ปฏิบัติบูชาเช่นนี้ อีก และจะเข้าวัดทำบุญและทำทานอีกครั้งเฉพาะเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ การทำบุญทอดผ้าป่า ทอดกฐิน งานบวช งานเทศน์มหาชาติเท่านั้น การที่ประชาชนของตำบลกุศกรปฏิบัติบูชาต่อพระพุทธศาสนามีเฉพาะการทำทานเป็นหลัก และการรักษาศีลบ้างในระยะเวลาเข้าพรรษา จะเห็นว่าเป็นการปฏิบัติธรรมเฉพาะ หลักศีลสิกขาและไม่ครบหลักปฏิบัติธรรมตามไตรสิกขาของทางพุทธศาสนา ซึ่งจะขาดหลักปฏิบัติที่สำคัญอีก 2 หลัก คือ หลักปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่า หากประชาชนหันมาปฏิบัติธรรมให้ครบทั้ง 3 หลักดังกล่าวนี้ก็จะยังผลให้ประชาชน ตำบลกุศกร รู้ เข้าใจ และได้รับผลจากการปฏิบัติที่ถูกต้อง และได้นำผลที่ได้นั้นมาพัฒนาชีวิต ครอบครัวสังคมและเผยแผ่เป็นวงกว้างขวางมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นตัวช่วยคนรุ่นใหม่ให้หันมาปฏิบัติด้วยผู้วิจัยจึงประสงค์จะศึกษาการสร้างแรงจูงใจของประชาชน เพื่อมาปฏิบัติกัมมัฏฐานในทางพระพุทธศาสนาของชาวตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อได้ข้อมูลและผลสรุปแล้วได้นำข้อมูลนี้ไปนำเสนอผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อการพัฒนาทั้งในด้าน สถานที่ บุคคล เวลาและหาแนวทางเพื่อจูงใจให้ประชาชนหันมาปฏิบัติกัมมัฏฐานเพื่อเป็นการยกระดับจิตใจของคนในชุมชนและเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีแรงจูงใจเชิงพุทธและหลักปฏิบัติกัมมัฏฐานในทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติกัมมัฏฐานในทางพระพุทธศาสนา ของประชาชนตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อศึกษาการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานในทางพระพุทธศาสนาของประชาชนตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาเอกสารและลงพื้นที่เก็บข้อมูล ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “ศึกษาวิเคราะห์แรงจูงใจของประชาชน เพื่อนำมาปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาของประชาชนตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี” โดยจำแนกขอบเขตการศึกษาออกเป็น 4 ลักษณะดังนี้

ขอบเขตด้านเอกสาร

ขอบเขตของการวิจัยด้านเอกสาร จำแนกออกเป็น 2 ส่วนดังต่อไปนี้

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช
2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่ศึกษา เช่น คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อรรถกถา ฎีกา คัมภีร์วิสุทธิมรรค วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตำรา เอกสารวิชาการหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย รวมทั้งข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

ขอบเขตด้านเนื้อหา

- งานวิจัยนี้ได้จำแนกเนื้อหาในการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดแรงจูงใจทั่ว ๆ ไป
2. ในหลักปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและหลักปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวไว้อย่างไรบ้าง
 3. สามารถนำแรงจูงใจของประชาชน เพื่อนำมาปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาของประชาชนตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาด้านพื้นที่ หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งใหญ่ และหมู่ที่ 6 บ้านทุ่งน้อย และหมู่ 9 บ้านกุศกร ตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อศึกษาวิเคราะห์แรงจูงใจของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าว

ขอบเขตด้านประชากรที่ให้ข้อมูล

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยได้กำหนดกลุ่มประชากรที่จะเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้

ประชากรในพื้นที่วิจัย

1. เจ้าคณะอำเภอตระการพืชผล	จำนวน 1 รูป
2. เจ้าคณะตำบลกุสุกร	จำนวน 1 รูป
3. เจ้าอาวาสในพื้นที่วิจัย	จำนวน 2 รูป
4. ผู้นำชุมชนในพื้นที่วิจัย	จำนวน 4 คน
5. ประชาชนทั่วไปในพื้นที่	จำนวน 20 คน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงนโยบายและเชิงวิชาการ

1. เจ้าหน้าที่สำนักพระพุทธศาสนาระดับจังหวัด	จำนวน 1 รูป/คน
2. นักวิชาการพระพุทธศาสนา	จำนวน 1 รูป/คน

รวมจำนวนประชากรที่ให้ข้อมูล จำนวน 30 รูป/คน

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีเนื้อหาหลัก 3 ประเด็น ประกอบด้วย 1. ทฤษฎีแรงจูงใจเชิงพุทธและหลักปฏิบัติกัมมัฏฐานในทางพระพุทธศาสนา 2. แนวปฏิบัติกัมมัฏฐานทางพระพุทธศาสนาของประชาชนตำบลกุสุกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี 3. การสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานของประชาชนตำบลกุสุกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี มีเนื้อหาโดยสรุปดังต่อไปนี้

แรงจูงใจเชิงพุทธและหลักปฏิบัติกัมมัฏฐานในทางพระพุทธศาสนา

แรงจูงใจ คือ แรงกระตุ้น แรงปรารถนาของบุคคลเพื่อความสำเร็จตามที่ต้องการให้บรรลุผล แรงจูงใจแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แรงจูงใจภายใน เช่นความต้องการ ความปรารถนา ความทะเยอทะยานและทัศนคติ แรงจูงใจภายนอก คือ ปัจจัยภายนอก เช่น รางวัล การยกย่องย่อง การประกวด การแข่งขันการจะนำคนเข้ามาหาคำสอนทางพระพุทธศาสนา นั้น ต้องสร้างแรงจูงใจซึ่งมีทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในตนเอง ปัจจัยภายนอก คือ การได้รับแรงจูงใจจากผู้อื่น หรือกัลยาณมิตรเช่น พระพุทธเจ้า สาวกของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ หรือปัจจุบัน คือ ครูบาอาจารย์ที่ตนเคารพนับถือ เป็นต้น ส่วนการสร้างแรงจูงใจภายในตนเอง ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีงาม เป็นกุศล และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เรียกว่ามีกุศลธรรม แรงจูงใจภายในที่จะมุ่งมั่นเพื่อความสำเร็จในการใด ๆ คือ หลักธรรม อิทธิบาท 4 โดยเฉพาะหลักธรรมเรื่อง ฉันทะ คือการมีจิตมุ่งมั่นในการทำความดีงาม และมีหลักธรรม โยนิโสมนสิการ คือ การคิดและทบทวนอย่างเป็นระบบรอบคอบ และแยกคายกับการงานนั้น เพื่อความสำเร็จ ธรรมสองประการนี้คือธรรมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ส่วนค้นหาเป็นธรรมที่คอยเป็นอุปสรรคและยับยั้งในการปฏิบัติธรรมไม่ให้เกิดความสำเร็จในมรรคผล นอกจากนั้นในการวิจัยยังพบว่า พระพุทธเจ้ามีวิธีการสร้างแรงจูงใจหลากหลายวิธี เช่น 1. สร้างความศรัทธาที่มีต่อพระองค์ ทรงนำคุณสมบัติของพระองค์ เช่นการมีอภิญญา อิทธิปาฏิหาริย์กำทาบคนดื้อรั้น ทรงใช้การเทศนา หรือสอนอันประกอบด้วยเหตุ และผลทรงยืนยันจากการปฏิบัติของตนเอง เล่าอดีตชาติของพระองค์ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้เห็นเป็นแบบอย่างและเกิดศรัทธาในพระองค์ 2. พระองค์ทรงทราบถึงคุณสมบัติของผู้ฟัง ในเรื่องอุปนิสัย คุณสมบัติความยึดถือในเรื่องใด จึงสามสารถกระตุ้นปลุกเร้าให้สนใจในธรรม ใครรับฟังใครรู้ตามความต้องการของผู้ฟังได้

3. ทรงใช้ประโยชน์จากความกลัว ความปรารถนา ความสุข ที่จะได้รับ ของผู้ฟัง มาเชื่อมโยง พร้อมปรับเปลี่ยนความเห็นที่ผิดมาเป็นความเห็นที่ขบใหม่ ให้เกิดความเห็นที่ถูกต้อง หรือสัมมาทิฐิเช่น ทรงชี้ให้เห็นจุดหมายปลายทางของชีวิต คือ การพาตนให้พ้นจากความคิดเห็นที่ผิด พาตนให้พ้นจากการถูกรอบงำจากกิเลส การไปสู่สิ่งนั้นเบื้องต้นคือ การฝึกฝนตนเอง ตามหลักไตรสิกขา ทรงชี้ให้เห็นโทษ ประโยชน์จากการปฏิบัติเหล่านี้ 4. ทรงเน้นในเรื่องสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจนั่นคือ ให้ยึดเอาเป็นที่พึ่งพระรัตนตรัย ให้เกิดการศรัทธา ในพระรัตนตรัย พร้อมเชื่อผลของการกระทำของตนเอง คือ หลักกรรมว่าตนเองได้รับผลจากการกระทำตนเอง ในเรื่อง การกระทำทาง กาย วาจาและใจเท่านั้น อำนาจอื่นไม่มีผลต่อบันดาลชีวิตของมนุษย์

ดังนั้นการจะได้รับผลที่ดีนั้นต้องปฏิบัติตามหลักธรรมของพระองค์ ในทางพระพุทธศาสนาที่พระองค์ได้บอกแนวทาง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษาและพบว่า ประโยชน์ที่ได้รับจากการสร้างแรงจูงใจคือ 1. ผู้ฟังเกิดพลังหรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า ผู้ฟังมีความหวัง มีเป้าหมาย เมื่อมีเป้าหมาย แล้ว จะเปลี่ยนแปลงตนเอง พร้อมใจตั้งเป้าหมายเพื่อความสำเร็จ โดยมีพระพุทธเจ้า สาวก และครูบาอาจารย์เป็นกัลยาณมิตร ผู้บอกทางไปสู่ความสำเร็จนั้น และผู้ฟังต้องคิดเป็นด้วยตนเอง เรียกว่า เกิดโยนิโสมนสิการ 2. ผู้ฟังเกิดความพยายาม ดังนั้นอุปสรรคที่มาพร้อมความสำเร็จจึงเป็นสิ่งเล็กน้อยและสามารถก้าวข้ามได้ พระพุทธองค์จะยกตัวอย่าง ทศชาติของพระองค์ในการบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลुพระนิพพาน 3. ผู้ฟังเปลี่ยนแปลงตนเองได้ จากการศึกษาพบว่า มีคนที่เคยเห็นผิด หรือมีมิจฉาทิฐิ มีมานะแรงกล้า มีตัณหาเป็นตัวเหนี่ยว พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ได้สร้างแรงจูงใจให้บุคคลเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงในทางที่ถูกต้องได้

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้พบว่า ในการที่จะสร้างแรงจูงใจให้คนมาปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา นั้น มีปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้อง อยู่ 2 ปัจจัย คือ 1. กัลยาณมิตร 2. ตัวผู้ปฏิบัติเอง กล่าวคือ กัลยาณมิตรนั้น เป็นปัจจัยภายนอก ที่คอยบอกทาง ชี้แนะ นอกจากพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ให้คบหา เข้าใกล้ สัตบุรุษ ท่านผู้รู้ ครูบาอาจารย์ คั้นคว่ำตำรา ผู้รู้จากอินเทอร์เน็ต พร้อมเข้าใจคำสอน เป็นแบบอย่างในทางดีงาม เช่น มีความรู้ความสามารถ แดกฉานในธรรมความวิริยะ อุตสาหะ เข้าใจพื้นฐานของผู้ตามว่าอยู่ในระดับ ภาวะอย่างไร เมื่อบอกไปแล้ว ทำให้ผู้ตามมั่นใจในเส้นทางนั้นๆและเต็มใจและปฏิบัติตาม ในส่วนตัวผู้ปฏิบัติเอง เป็นปัจจัยภายในที่สำคัญอย่างยิ่ง คือผู้ปฏิบัติเมื่อได้รับคำบอกกล่าวแนะนำจากกัลยาณมิตรแล้ว ต้องเป็นผู้คิดเป็น พิจารณาอย่างรอบคอบด้วยเหตุผลของตนเอง เกิดโยนิโสมนสิการ พร้อมต่อมาปฏิบัติ เกิดความคิดเห็นที่ถูกต้อง หรือสัมมาทิฐิ เส้นทางปฏิบัตินั้น ต้องมีหลักธรรมในตนเองคือ หลักอิทธิบาท 4 มีฉันทะ มีความเพียร มีเป้าหมาย มีความอดทน และมีหิริโอตตปปะ เป็นเครื่องเตือนไม่ให้ทำชั่ว มีสติเป็นเกราะป้องกันมิให้เปลืองทำชั่ว กัลยาณมิตรชี้แนะและให้กำลังใจ ในฐานะผู้มีประสบการณ์มาก่อน และสุดท้ายพลังขับเคลื่อนที่สำคัญในตนเองคือความศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นแรงอันทรงพลังที่สร้างแรงจูงใจที่จะเดินทางไปสู่จุดหมายของตนเองในทางพระพุทธศาสนา นั่นคือ การเดินทางหรือการปฏิบัติตามหลักการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา ทั้งศีลสิกขาสมาธิสิกขาและปัญญาสิกขา ซึ่งเรียกอีกนัยหนึ่งว่า หลักการปฏิบัติกัมมัฏฐานนั่นเอง

แนวปฏิบัติกัมมัฏฐานทางพระพุทธศาสนาของประชาชนตำบลกุศกรอำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

สภาพการปฏิบัติกัมมัฏฐานของประชาชนตำบลกุศกร

ประชาชนตำบลกุศกร มีการปฏิบัติกัมมัฏฐานและความเชื่อหลายอย่างที่เกี่ยวข้อทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนี้ ในส่วนความเชื่อ เช่น การเชื่อในกฎแห่งกรรม, เชื่อว่าการทำบุญทำทานส่งผลให้ญาติที่ล่วงลับได้รับ

ผลบุญด้วย, ความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนา, เชื่อในความดีงามของเจ้าอาวาส และเชื่อในครูสอนศีลธรรมของนักเรียนในโรงเรียน เชื่อเรื่องผีปอบ ผีบรรพบุรุษ ผีตาแฮก เชื่อในระบบราชการ เป็นต้น ในส่วนระยะเวลาการปฏิบัติกัมมัฏฐาน มี 3 ระยะเวลา คือ 1) เวลาช่วงออกพรรษา ชาวชุมชนจะพากันทำบุญตักบาตร ในวันพระ รักษาศีล ๕ ตามปกติ ไม่มีการปฏิบัติธรรมที่วัดบ้านทุ่งใหญ่ และบ้านทุ่งน้อย เฉพาะบ้านกุศรมีการปฏิบัติธรรมในวันพระ 2) ส่วนในเวลาพรรษา นั้นจะมีอุบาสกอุบลิกาหนุ่มสาว ไปรักษาอุโบสถศีลที่วัดของแต่ละหมู่บ้านตนเอง และพากันปฏิบัติธรรมโดยการนำของเจ้าอาวาส และผู้นำปฏิบัติ 3) ระยะเวลาเรียนในส่วนนักเรียนโรงเรียนบ้านกุศกร จะปฏิบัติธรรมตลอดช่วงระยะเวลาเปิดภาคเรียนทั้งสอง เทอมในปีการศึกษา โดยการสอนของเจ้าอาวาสวัดโพธิ์สระปทุม นอกจากนั้นในการวิจัย ยังได้ศึกษากลุ่มประชาชนที่สนใจในการปฏิบัติได้แบ่งออกเป็น สามกลุ่ม คือ กลุ่มผู้สูงอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มใหญ่มีจำนวน ประมาณ 80-100 คน, กลุ่มต่ำกว่า 50 ปี จะมีน้อย ประมาณ ๑๕ คน และกลุ่มสุดท้ายกลุ่มนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนบ้าน กุศกร จำนวน 76 คน อายุ 13- 15 ปี ลักษณะการปฏิบัติกัมมัฏฐานมี 2 รูปแบบ คือ การปฏิบัติแบบเป็นรูปแบบและไม่เป็นรูปแบบ ในส่วนอื่นที่สำคัญที่ควรนำมากล่าวในครั้งนี้ คือปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติกัมมัฏฐานของชุมชนมีหลายประการ เช่น ความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อในกฎแห่งกรรม, ความศรัทธาในเจ้าอาวาสว่าเป็นผู้นำในทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง, สถานที่ในการจัดกิจกรรมพร้อม, การคมนาคมสะดวกสบาย, ประชาชนและหน่วยงานราชการให้การสนับสนุน, ไม่มีลัทธิความเชื่อ หรือศาสนาอื่นในพื้นที่วิจัย เป็นต้น

แนวทางการปฏิบัติกัมมัฏฐานของชุมชนกุศกร

การปฏิบัติกัมมัฏฐานของชาวชุมชน มีแนวทางปฏิบัติเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) การปฏิบัติกัมมัฏฐาน แบบไม่เป็นรูปแบบประชาชนตำบลกุศกร คือ มีการสวดมนต์ไหว้พระสมาทานศีล ทำวัตรเช้าและเย็นทั้งที่วัดและที่บ้าน ในช่วงออกพรรษา 9 เดือน ซึ่งนั่นคือ การสำรวมกาย วาจา คือ การรักษาศีล พร้อมปฏิบัติกัมมัฏฐานแบบสมถกัมมัฏฐาน โดยจิตไปรวม และจัดจ้อที่บทธสวดมนต์เป็นสมาธิ เมื่อมีการแปลบทสวดมนต์ ทำให้เกิดความรู้และปัญญา คือ การปฏิบัติวิปัสสนา ทั้งหมดในการในการสวดมนต์นั้น คือ การปฏิบัติและพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาทางพระพุทธศาสนา คือ การมีศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขาของประชาชนตำบลกุศกรโดยทั่วไปนั่นเอง

2) การปฏิบัติกัมมัฏฐาน แบบที่เป็นรูปแบบนั้น ประชาชนจะปฏิบัติเฉพาะช่วงเวลาเข้าพรรษา 3 เดือนเฉพาะวันที่เข้าวัตรรักษาศีลในวันพระขึ้นและแรม 8 ค่ำ และ 15 ค่ำ ทั้ง 3 หมู่บ้าน มีแนวปฏิบัติ 3 แนวทาง แนวที่ 1 แนวปฏิบัตินี้ได้จากการบอกต่อ ๆ กันมาของเพื่อนบ้าน ๆ ที่ได้รับการสอนจากสำนักวัดพิชโสภาราม ตำบลแก้งเหนือ จังหวัดอุบลราชธานีโดย พระราชปริยัตยากร (บุญเรือง สารโท) เป็นผู้นำมาเผยแพร่ในเขตจังหวัดอุบลราชธานีตอนเหนือ รวมทั้งพื้นที่วิจัยนี้ โดยมีหลักปฏิบัติ คือ การเดินจงกรม 3 ระยะเวลา และนั่งสมาธิ 3 ระยะเวลา กำหนดรู้อารมณ์ที่จรเข้ามาในระหว่างปฏิบัติ ทำให้ผู้ปฏิบัติรู้ทันอารมณ์ที่เกิดขึ้น เริ่มที่การสวดมนต์ไหว้พระสมาทานพระกัมมัฏฐาน ต่อด้วยการเดินจงกรม 3 ระยะเวลา เดินจงกรมระยะที่ 1 คือ การย่างเท้า กำหนดว่า ขว้างซ้ายอย่างหนอ เดินจงกรมระยะที่ 2 กำหนดว่า ยกนอ เหยียบหนอ และการเดินระยะที่ 3 เดินย่างพร้อมกำหนดว่า ยกนอ อย่างหนอ เหยียบหนอ ไปมาในทางเดินที่กำหนด ความช้าเร็วพอประมาณ ระยะเวลา 30 นาที ในส่วนการนั่งสมาธินั้นกำหนดเวลา 30 นาที เป็นต้น ส่วนแนวที่ 2 เน้นที่รักษาศีล สำรวม กาย วาจา ใจ การปฏิบัติธรรมเริ่มที่การทำวัตรเช้าทำวัตรเย็นและต่อด้วยการนั่งให้จิตสงบ ในท่าตามถนัด สำรวม ของตนเองเป็นเวลาครั้งละ 20-30 นาที และแนวที่ 3 นั้น คือ แนวปฏิบัติผสมผสานทั้งสองแบบและมีเพิ่มโดยเดินจงกรมและนั่งสมาธิ มีวิธีการ

บริการพิมพ์หรือการเดินจงกรมแบบที่ 1 โดยเน้นที่การรู้สึกตัวทุกขณะ (พระครูวินัยธรรมชัย สุรพลโย, สัมภาษณ์ : 2560)

ปัญหาของการปฏิบัติกัมมัฏฐานของประชาชนตำบลกุศกร

จากการศึกษาแนวปฏิบัติกัมมัฏฐานของชาวชุมชนกุศกรมีอยู่หลายแนวดังกล่าวข้างต้น และการปฏิบัติก็มีปัจจัยที่เอื้อหนุนในการปฏิบัติกัมมัฏฐาน แต่กระนั้นก็ตาม ในพื้นที่วิจัยก็ยังมีปัญหาของการปฏิบัติที่ควรนำมาศึกษา ซึ่งได้พบปัญหา คือในพื้นที่วิจัยไม่มีพระวิปัสสนาจารย์, ปัญหาสุขภาพของชาวชุมชน, ปัญหาความกังวลเรื่องการประกอบอาชีพ, ความไม่เข้าใจพระพุทธศาสนา ไม่เข้าใจการปฏิบัติกัมมัฏฐาน ว่าเป็นเรื่องไกลตัว ไม่สำคัญและไม่จำเป็น, สถานปฏิบัติและที่พักไม่เป็นสัดส่วน ไม่ปลอดภัยวัดในพื้นที่วิจัยบางวัดมีห้องน้ำไม่เพียงพอ เป็นต้น (พระครูสถิตพิริยคุณ, 2560)

การสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานของประชาชนตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

การสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานของประชาชนตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ปัจจัยที่เอื้อในการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานของประชาชนตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ปัจจัยที่เอื้อในการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานของประชาชนตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานีสามารถแยกออกเป็น 8 ด้าน ดังนี้

1) ด้านสังคม สภาพสังคมในปัจจุบันจึงเป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่ช่วยให้ประชาชนตำบลกุศกร รวมถึงประชาชนโดยทั่วไป หันมาให้ความสำคัญกับการปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐานมากขึ้นโดยลำดับตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานีนั้น เป็นชุมชนดั้งเดิมที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์ ทั้งทางด้านสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ประชาชนได้รับการปลูกฝังในเรื่องของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี การปฏิบัติกัมมัฏฐานนั้นก็เป็แนวทางที่มีความเหมาะสม และเป็นแนวทางที่สามารถสร้างความสุขให้ชุมชนได้อย่างยั่งยืน สภาพแวดล้อมทางสังคมในปัจจุบันเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีส่วนเอื้อต่อการปฏิบัติกัมมัฏฐานของประชาชน ตำบลกุศกรและประชาชนโดยทั่วไป

2) ด้านความเชื่อ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเมื่อกล่าวถึงศรัทธาแล้วต้องมีปัญญากำกับอยู่ในหลักธรรมนั้นเสมอ ทั้งนี้หากมีความเชื่อเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีปัญญาเป็นตัวกำกับ ก็จะเป็นความเชื่อที่งมงายปราศจากเหตุผลและการพิสูจน์ ประชาชนตำบลกุศกร มีความเชื่อพื้นฐานด้านพระพุทธศาสนาแต่เดิม ความเชื่อจึงเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ เพื่อให้ประชาชนได้มีพื้นฐานทางความคิดความเชื่อที่ประกอบไปด้วยปัญญา โดยใช้แนวทางการปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐานสืบเนื่องมาจนถึงยุคปัจจุบัน ความเชื่อจึงเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ช่วยให้ประชาชนตำบลกุศกรรวม ถึงประชาชนโดยทั่วไปหันมาให้ความสำคัญกับการปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐานมากยิ่งขึ้น

3) ด้านสิ่งแวดล้อมปัจจัยทั้ง 2 ด้านเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่เอื้อต่อการปฏิบัติกัมมัฏฐาน ปัจจัยเหล่านี้ย่อมอาศัยซึ่งกันและกัน อาคารสถานที่ที่ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ก็จะช่วยอำนวยความสะดวกต่อการปฏิบัติกัมมัฏฐานเป็นอย่างดี ปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติกัมมัฏฐานมีหลายด้าน รวมถึงปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ 2) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ความพร้อมของ

อาคารสถานที่ที่เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่สามารถสร้างความเชื่อมั่น และสามารถสร้างแรงจูงใจแก่ประชาชนทั้งในชุมชน รวมถึงประชาชนโดยทั่วไป

4) ด้านการดำรงชีวิต พระพุทธศาสนาที่เข้ามามีอิทธิพลมากขึ้นจนในปัจจุบันได้เข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิต ปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติกัมมัฏฐานที่สำคัญด้านการดำรงชีวิต ได้แก่ (1) อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลกุศกร ประกอบอาชีพ ทำนา เมื่อว่างเว้นจากฤดูกาลการเพาะปลูกประชาชนก็จะเข้าวัดเพื่อจัดกิจกรรมงานบุญ เช่น ประเพณีบุญคุณลาน บุญข้าวจี่ เป็นต้น เนื่องจากประชาชนมีความเชื่อว่า ประเพณีดังกล่าวนั้นสามารถบันดาลให้ ผลผลิตมีความสมบูรณ์ อาชีพนั้นจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติ กัมมัฏฐาน (2) วิถีชีวิต การเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ทุกคนอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนในระดับครอบครัวหลัก ศีลธรรมสำหรับชาวพุทธที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทานสั่งสอนไว้ มีมากมายหลายระดับ ทั้งที่เหมาะสมกับ การดำรงชีวิตประจำวัน และระดับที่สูงขึ้นไป หากพุทธศาสนิกชนทุกคนล้วนตั้งมั่นอยู่ในคำสั่งสอน ย่อมเกิดความ สงบสุขในการดำเนินชีวิต

5) ด้านวัฒนธรรม ประเพณี เนื่องจากชาวชุมชนกุศกรทั้งหมดเป็นชาวพุทธ จึงได้รับอิทธิพลจาก วัฒนธรรม ประเพณี 12 เดือน ที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา สืบทอดกันมาตลอดตั้งแต่ตั้งชุมชนจนถึงปัจจุบัน เป็น ประเพณีประจำปีในชุมชน ซึ่งมีดังนี้ ประเพณีบุญคุณลาน บุญข้าวจี่ ประเพณีสมโภชพระพุทธรูป ประเพณีวันปี ใหม่มะใหม่ ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติ และประเพณีทำบุญรำลึกถึงบูรพาจารย์ ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีบุญข้าว สารท ข้าวประดับดิน และประเพณีเข้าพรรษา

6) ด้านความปลอดภัย ปัจจุบันได้มีหน่วยงานท้องถิ่นเข้ามาให้การดูแล ในเรื่องของการรักษาความ ปลอดภัยตลอดระยะเวลาของการจัดกิจกรรม เพื่อเป็นการให้การดูแลรักษาบริการอำนวยความสะดวกภายในงาน สำนักปฏิบัติธรรม กุฏิสงฆ์ อาราม สงบ ปราศจากผู้คนสัญจรไปมา มีรั้วรอบขอบชิด ปลอดภัยต่อความเป็นอยู่ สถานที่รวมถึงบริเวณที่ใช้ในการปฏิบัติกัมมัฏฐานนั้น มีความพร้อมและอยู่ไม่ไกลจากพื้นที่ชุมชนมากนัก

7) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีความพร้อมด้านปัจจัย 4 ประชาชนมีชุดขาวของตนเองใช้อย่างทั่วถึง มีสถานที่พักทั้งชาย และหญิง มีหมอนจากศูนย์สุขภาพชุมชนกุศกรมาคอยบริการเมื่อจัดงานปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐาน มีความสะอาด เช่น ห้องพักสะอาด ห้องน้ำสะอาด มีลานจอดรถกว้าง ภายในยังมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น เครื่องเสียง พัดลม เป็นต้น สถานที่ใช้ปฏิบัติกัมมัฏฐานสามารถบรรจุคนได้กว่า 100 คน

8) ด้านพระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีวิถีปฏิบัติเป็นที่เลื่อมใสศรัทธา ในพื้นที่ชุมชนกุศกรนั้นจากอดีต จนถึงปัจจุบันมีพระวิปัสสนาจารย์ที่มีวัตรปฏิบัติ ปฏิปทาเป็นที่น่าเลื่อมใส ศรัทธา ของประชาชนชุมชนกุศกรและ ประชาชนโดยทั่วไป เป็นแบบอย่างให้แก่พระสงฆ์และพุทธบริษัทในการปฏิบัติกัมมัฏฐาน ซึ่งแนวทางที่ถูกต้องตาม หลักพระพุทธศาสนา

แนวทางการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานของประชาชนตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

แนวทางการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานของประชาชนตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานีสามารถแยกออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1) ด้านความศรัทธา ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ คือ เชื่อว่ามรรคผลนิพพานมีจริง ปฏิบัติให้บรรลุได้จริง เชื่อว่าการปฏิบัติธรรมเป็นของดี มีประโยชน์ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ การดำรงชีวิตให้เป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอน พระสงฆ์ นั้นเป็นผู้สร้างแรงจูงใจจากวิถีปฏิบัติที่ประเสริฐให้เกิดมีในชุมชน ได้สร้างแรงจูงใจให้แก่ประชาชนชุมชนกุศกร

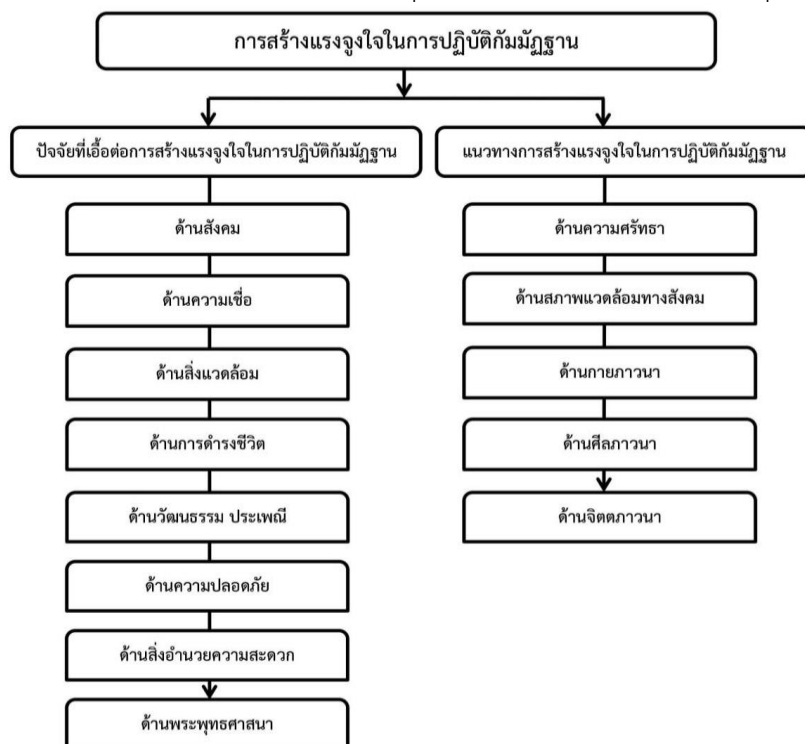

2) ด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม ระเบียบของสังคม ประชาชนในชุมชนกุศกรอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนขนาดใหญ่จึงต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมที่วางไว้ เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะมีกฎเกณฑ์ทางสังคมประชาชนจึงสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ไม่สร้างปัญหาให้สังคมและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนสังคม ด้วยการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น รวมถึงสถานศึกษา ให้การสนับสนุนด้วยดี

3) ด้านกายภาพาวนา พระสงฆ์มีความรู้และประสบการณ์ในการปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นผู้นำที่ดีและมีจริยธรรมเป็นแบบอย่างของชุมชน พระสงฆ์เป็นผู้นำในการปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้อง เพื่อชุมชน มีจิตวิญญานเพื่อชุมชน ต้องมีความรู้สึกที่เป็นชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมของชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการปฏิบัติธรรม การทำวัตร สวดมนต์ นั่งสมาธิเป็นประจำทุกวัน โครงการปฏิบัติกัมมัฏฐาน โครงการปฏิบัติธรรมของโรงเรียน

4) ด้านศีลภาวนา ให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องหลักและวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องแก่ผู้ปฏิบัติกัมมัฏฐาน การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา คือ การฝึกอบรมจิตให้เกิดความรอบรู้จนถึงที่สุดว่าอติภาพของตนเองซึ่งประกอบด้วยรูปและนามนั้นคืออะไร การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนามีจุดประสงค์ในการปฏิบัติเพื่อความจางคลายของทุกข์ การปลูกฝังสัมมาทิฐิต่อการปฏิบัติ ชี้ให้เห็นโทษและผลจากการไม่ปฏิบัติธรรมที่เกิดขึ้น ชี้ให้เห็นถึงสภาพจิตใจของผู้ที่ได้รับการฝึกฝน การสามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันอย่างมีสติ

5) ด้านจิตตภาวนา เชื่อเรื่องกรรม คำสอนที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ผู้เป็นชาวพุทธทุกคนจึงควรเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ควรพยายามศึกษาและทำความเข้าใจ สร้างทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรม เมื่อทัศนคติถูกต้องการปฏิบัติก็มีความก้าวหน้า สร้างศรัทธาที่ดีต่อการปฏิบัติธรรม ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นบนพื้นฐานของการปฏิบัติธรรม ที่สามารถพัฒนาชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ให้มีความสันติสุข

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้จำแนกข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

- 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีนโยบายในการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติธรรม
- 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีนโยบายในการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม
- 3) โรงเรียนในชุมชนควรมีหลักสูตรการปฏิบัติธรรมเบื้องต้นสำหรับนักเรียน
- 4) หน่วยงานในพื้นที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจกรรมการปฏิบัติธรรมของชุมชน
- 5) คณะสงฆ์ในพื้นที่ควรมีโครงการปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐานภายในวัดทุกหมู่บ้าน

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติการ

- 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติธรรมในชุมชน
- 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมขึ้นในชุมชน
- 3) โรงเรียนในชุมชนต้องมีหลักสูตรการปฏิบัติธรรมเบื้องต้นสำหรับนักเรียนทุกระดับชั้น
- 4) หน่วยงานในพื้นที่ต้องมีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจกรรมการปฏิบัติธรรมของชุมชน
- 5) คณะสงฆ์ในพื้นที่ต้องจัดโครงการปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐานขึ้นภายในวัดทุกหมู่บ้าน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับชุมชนต้นแบบการปฏิบัติกัมมัฏฐาน
- 2) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติกัมมัฏฐานเพื่อการพัฒนาชุมชน
- 3) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติกัมมัฏฐานในชีวิตประจำวัน
- 4) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการปฏิบัติธรรมสำหรับเยาวชนในชุมชน
- 5) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการปฏิบัติธรรมสำหรับประชาชนในยุค 4.0

เอกสารอ้างอิง

- จิราภรณ์ ไทยกิ่ง. (2551). ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของราชการสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เจ้าอธิการสุรสิทธิ์ อกคณฺโถม. เจ้าคณะตำบลกุศกร, *สัมภาษณ์*. 15 กุมภาพันธ์ 2561.
- นายบรรจง นาโพรงาม. นายกองค้การบริหารส่วนตำบลกุศกร, *สัมภาษณ์*. 22 เมษายน 2561.
- พระครูวินัยธรฉัตรชัย สุรปญฺโญ. เจ้าอาวาสวัดโพธิ์สระปทุม ตำบลกุศกร, *สัมภาษณ์*. 22 เมษายน 2561.
- พระครูสถิตพิริยคุณ. เจ้าอาวาสวัดบุรีรัฐ ตำบลกุศกร, *สัมภาษณ์*. 15 กุมภาพันธ์ 2561.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาทองมี สุทธิจิตโต. (2554). *การปฏิบัติงานของพนักงานการไฟฟ้านครหลวงตามหลักกฤษฎีกา 4 : กรณีศึกษา การไฟฟ้านครหลวง เขตวัดเลียบ กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปรัชญาแนวคิดการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ 4.0

The Philosophy of Concept Sustainable Social Development in Thailand 4.0

ภูวเดช สินทับศาล, ปัญญา นามสง่า, ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ

Phuwadet Sintabsan, Panya Namsanga, Prapat Sirkulkich

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhist College Buddhachinaraj Mahachulalongkornrajavidyalaya University

phuwadet@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แผนนโยบายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน 2) เพื่อศึกษาปรัชญาแนวคิดการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ 4.0 ยุทธศาสตร์ชาติเป็นแผนการพัฒนาประเทศที่จะกำหนดกรอบและแนวทางการพัฒนาให้หน่วยงานของรัฐทุกภาคส่วนต้องทำตามเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หรือตามคติพจน์ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน โดยมีระยะเวลาบังคับนานถึง 20 ปี ตั้งแต่ปี 2560-2579 ซึ่งยุทธศาสตร์การพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพคนและสังคมอย่างยั่งยืน มีเป้าหมายให้คนไทยในอนาคต ต้องมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้าน และมีสุขภาพที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มียศย์สัจ อุดม ออบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษ มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

คำสำคัญ : ปรัชญาแนวคิด, การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน, ไทยแลนด์ 4.0

Abstract

This academic article purpose; to study the 20 years national strategic plan for human development and empowerment, To study the philosophy of sustainable development in 4.0 national strategy that sets up the framework and development guidelines for all state agencies to follow in order to achieve the vision, Thailand is a stable and prosperous country, according to the philosophy of sufficiency economy, or the motto, stable wealth. There is the mandatory period is up to 20 years from the year 2060 - 2536, which is the development strategy for empowerment and sustainable society targeted to Thais in the future, must be equipped with physical intelligence, good development around. And there is good health in all ages, have a public mind, responsible for society and others, thrifty, unhappy, moral discipline. And a good citizen of the right to have the necessary skills in the 21st century. There is ability to communicate in English, having a habit of learning and developing themselves continuously throughout life.

Keywords : Philosophy of Concept, Sustainable Social Development, Thailand 4.0

บทนำ

การพัฒนาอย่างยั่งยืน(Sustainable Development) เริ่มเข้ามามีบทบาทอย่างมากในกระแสการพัฒนาของสังคมโลก นับตั้งแต่ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติรวมทั้งประเทศไทย ได้ร่วมลงนามในแผนแม่บทของโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ในการประชุมสุดยอดของโลกทางด้านสิ่งแวดล้อม(Earth Summit) ที่ประเทศบราซิล เมื่อปี 2535 ซึ่งได้เป็นพันธกรณีที่แต่ละประเทศจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาประเทศให้มุ่งสู่ความยั่งยืน และสำหรับประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลก มาปรับใช้ในกระบวนการวางแผนพัฒนาประเทศด้วยเช่นกัน แนวทางการพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติผ่านมา จึงได้ปรับเปลี่ยนทิศทางไปสู่ความยั่งยืนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (2560-2564) และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) เป็นกรอบทิศทางพัฒนาประเทศในปัจจุบันซึ่งได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและความเป็นอยู่อย่างมีสุขของคนไทยทุกคน ที่สำคัญนโยบายรัฐบาลชุดปัจจุบันก็ได้กำหนดให้การพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างยั่งยืนเป็น “วาระแห่งชาติ” ที่ทุกภาคส่วนของสังคมไทยจะต้องมีบทบาทร่วมกันปรัชญาแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นองค์รวม เพื่อสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นใน 3 มิติทั้งมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิติด้านเศรษฐกิจ และมิติด้านสังคม

แนวทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาให้เห็นพ้องร่วมกันในสังคมไทย ว่าด้วยการดำรงชีวิตให้อยู่รอดในศตวรรษที่ 21 จะอาศัยการได้มาซึ่งความรู้ (Producing Knowledge) ว่าด้วยภาคทฤษฎีในการดำเนินชีวิตนั้นไม่เพียงพอสิ่งที่สำคัญควบคู่กันไปก็คือการสร้างความหมายและนัยในองค์ความรู้ (Producing Meaning) ให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติซึ่งที่ผ่านมาในโลกศตวรรษที่ 20 เรามองเห็น “ข้อเสียในสิ่งที่ดี” (Negative Side of the Good) โลกในศตวรรษที่ 21 เราต้องค้นหา “ข้อดีในสิ่งที่เสีย” (Positive Side of the Bad) จากนัยแนวคิดดังกล่าวเปรียบเสมือนการเตรียมเมล็ดพันธุ์ใหม่ ด้วยการบ่มเพาะคนในสังคมไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในศตวรรษที่ 21 ควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในยุคไทย 4.0 กล่าวคือ คนไทยมีปัญญาที่เฉียบแหลม (Head) มีทักษะที่เห็นผล (Hand) มีสุขภาพที่แข็งแรง (Health) และมีจิตใจที่งดงาม (Heart) ซึ่งการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการเตรียมคนไทย 4.0 โดยจะครอบคลุมการปรับเปลี่ยนใน 4 มิติดังนี้ (1) เปลี่ยนจากคนไทยที่มีความรู้ ความสามารถและทักษะที่จำกัด เป็นคนไทยที่มีความรู้และทักษะสูง มีความสามารถในการรังสรรค์นวัตกรรม (2) เปลี่ยนจากคนไทยที่มองเน้นประโยชน์ส่วนตน เป็นคนไทยที่มีจิตสาธารณะ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (3) เปลี่ยนจากคนไทยแบบ Thai-Thai เป็น คนไทยแบบ Global Thai มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและสามารถยืนอย่างมีศักดิ์ศรีในเวทีสากล (4) เปลี่ยนจากคนไทยที่เป็น Analog Thai เป็น คนไทยที่เป็น Digital Thai สามารถดำรงชีวิตเรียนรู้ทำงาน และประกอบธุรกิจได้อย่างเป็นปกติสุขในโลกยุคดิจิทัล¹ โดยเริ่มจากการเสริมสร้างให้เกิดการเจริญเติบโตในตัวคน (Growth for People) ผ่านการสร้างสังคมแห่งโอกาส เพื่อเติมเต็มศักยภาพ เมื่อคนเหล่านี้ได้รับการเติมเต็มศักยภาพอย่างเต็มที่ จะกลายเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อนการเจริญเติบโต (People for Growth) และนำพาประเทศสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืนอย่างแท้จริง

¹ สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.), พิมพ์เขียว Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : กองบริหารงานและประกันคุณภาพการศึกษา, 2560), หน้า 3-5.

แนวคิดปรัชญาสังคมกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ปรัชญาสังคมกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และกลไกการตลาดก่อให้เกิดการเติบโตการผลิต การบริโภคที่เป็นผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ชีวิตมนุษย์ สัตว์ และพืชพรรณ การที่มนุษย์ยังคงใช้แนวทางพัฒนาแบบเก่าซึ่งไม่คำนึงถึงข้อจำกัดในการพัฒนา ข้อจำกัดด้านสภาพความสามารถที่จะรองรับการบริโภค และการใช้ประโยชน์จากโลกหมดลงอีกไม่นานทุกชีวิตบนโลกจะต้องจบสิ้นเพราะมนุษย์จะไม่สามารถอาศัยอยู่บนโลกได้อีกต่อไป การพัฒนาอย่างยั่งยืน สามารถรองรับความต้องการหรือความจำเป็นที่จะเกิดแก่ชนรุ่นหลังๆ ด้วยทั้งนี้มาตรฐานการครองชีพที่เลยขีดความจำเป็นขั้นพื้นฐานต่ำสุดจะ ยั่งยืนต่อเมื่อมาตรฐานการบริโภคในทุกหนทุกแห่งคำนึงถึงความยั่งยืนในระยะยาว (Long-term Sustainability) รวมถึงครอบคลุมมาตรการการรักษามรดกทางทรัพยากรที่จะตกกับคนรุ่นหลัง โดยอย่าง น้อยให้มากๆ พอกับชนรุ่นปัจจุบันที่ได้รับมาและเป็นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนเป็นการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับโลก โดยรวมเพื่อชนรุ่นหลังและเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง² เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือสร้างความลำบากใจให้กับประชาชนในอนาคต³

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายและลักษณะของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่าเป็นการพัฒนาที่สนองตอบความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบกระเทือนความสามารถของคนรุ่นต่อไปในการที่จะสนองตอบความต้องการของเขาเอง มีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่าองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่งคือการทำให้งิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ⁴ จากนโยบายของรัฐบาลในยุคปัจจุบันว่าด้วยแผนนโยบายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการพัฒนาสังคมและเสริมสร้างศักยภาพคนเป็นแผนการพัฒนาประเทศที่จะกำหนดกรอบและแนวทางการพัฒนาให้หน่วยงานของรัฐทุกภาคส่วนต้องทำตามเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หรือตามคติพจน์ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน โดยมีระยะเวลาบังคับนานถึง 20 ปี ตั้งแต่ปี 2560-2579 ซึ่งยุทธศาสตร์การพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพคนและสังคมอย่างยั่งยืน มีเป้าหมายให้คนไทยในอนาคต ต้องมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้าน และมีสุขภาพที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติมีหลักคิดที่ถูกต้องมีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษ มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สุขภาพรวมแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ปรากฏดังแผนภูมิภาพประกอบ ดังนี้

² เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2538). *ประชากรกับการพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 71-72..

³ UNDP. (1994). *Human Development Report 1994*. (Newyork : Oxford University Press).

⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2556). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 13. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง), หน้า 12.

แผนภูมิภาพสรุปแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 แหล่งที่มา :

https://www.thaichamber.org/th/preview_news/130

จากแผนภูมิภาพสรุปแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12⁵ ถือว่าเป็นมาตรการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยมีเป้าประสงค์หลักอยู่ที่สถาบันครอบครัว สังคม ชุมชน และเมือง และปรัชญาแนวความคิดการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน เกิดจากบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ที่รวดเร็วมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่เหมาะสม โดยเสริมสร้างความแข็งแกร่งของโครงสร้างของระบบต่างๆ ภายในประเทศให้มีศักยภาพ แข่งขันได้ในกระแสโลกาภิวัตน์ และสร้างฐานความรู้ให้เป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างรู้เท่าทัน ควบคู่ไปกับการกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรมเสริมสร้างความเท่าเทียมกันของกลุ่มคนในสังคม และความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้คงความสมบูรณ์เป็นรากฐานการพัฒนาที่มั่นคงและเป็นฐานการดำรงวิถีชีวิตของชุมชนและสังคมไทย ตลอดจนการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศทุกระดับ อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืน ที่สำคัญสามารถดำรงอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีเกียรติภูมิและมีศักดิ์ศรี โดยมียุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคมซึ่งถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญประกอบด้วย⁶

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้เกิดภูมิคุ้มกัน โดยพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัยตลอดชีวิต เริ่มตั้งแต่วัยเด็กให้มีความรู้พื้นฐานเข้มแข็งมีทักษะชีวิต พัฒนาสมรรถนะ ทักษะของกำลังแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการ พร้อมก้าวสู่โลกของการทำงานและ

⁵ หอการค้าไทย, (2561), *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12*, 5 ตุลาคม 2561, https://www.thaichamber.org/th/preview_news/130.

⁶ สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.), *พิมพ์เขียว Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน*, หน้า 10-29.

การแข่งขันอย่างมีคุณภาพ สร้างและพัฒนากำลังคนที่เป็นเลิศโดยเฉพาะในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์ความรู้ ส่งเสริมให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จัดการองค์ความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงประเทศ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การเสริมสร้างสุขภาพของคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่เน้นการพัฒนาระบบสุขภาพอย่างครบวงจร มุ่งการดูแลสุขภาพเชิงป้องกันการฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ เสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข ดำรงชีวิตอย่างมั่นคงทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน

2. ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็งด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิดร่วมทำในรูปแบบที่หลากหลายและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นขั้นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถ พัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในการนำไปสู่การพึ่งตนเอง รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชนด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพ และความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุลโดยการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูล รวมทั้งการสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น⁷

3. ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างการผลิตเพื่อเพิ่มผลิตภาพและคุณค่าของสินค้าและบริการบนฐานความรู้และความเป็นไทย โดยปรับโครงสร้างภาคเกษตรภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการที่ใช้กระบวนการพัฒนาคลัสเตอร์และห่วงโซ่อุปทาน รวมทั้งเครือข่ายชุมชนบนรากฐานของความรู้สมัยใหม่ โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย และความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อสร้างสินค้าที่มีคุณภาพและมูลค่าสูง มีตราสินค้าเป็นที่ยอมรับของตลาด รวมทั้งสร้างบรรยากาศการลงทุนที่ดีเพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ และส่งเสริมการลงทุนไทยในต่างประเทศตลอดจนการบริหารองค์ความรู้อย่างเป็นระบบพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ เพิ่มประสิทธิภาพและความครอบคลุมของการให้บริการของระบบการเงินฐานรากให้สามารถสนับสนุนการพัฒนา ศักยภาพชุมชนและเศรษฐกิจฐานรากด้วยการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนให้เข้มแข็ง รวมทั้งดำเนินนโยบาย การคลังเพื่อส่งเสริมการกระจายรายได้โดยกระจายอำนาจการจัดเก็บภาษี การจัดทำงบประมาณและการเบิกจ่ายภายใต้กรอบการรักษาวินัยทางการคลังสู่ท้องถิ่น

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับการรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศเพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ โดยพัฒนาระบบฐานข้อมูลและสร้างองค์ความรู้ ส่งเสริมสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ตลอดจนพัฒนาระบบการจัดการร่วมเพื่ออนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับการกำหนดเขต และการจัดการเชิงพื้นที่ภายใต้การจัดทำข้อตกลงกับชุมชนท้องถิ่นในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติหลักได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ ทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ทรัพยากรแร่ รวมถึงการมีมาตรการหยุดใช้ทรัพยากรที่สำคัญที่ถูกทำลายสูงเป็นการชั่วคราวและการสร้าง กลไกแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี รวมทั้งพัฒนาระบบการจัดการการป้องกันภัยพิบัติ การสร้าง สภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการปรับแบบแผนการผลิตและ

⁷ สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (2560-2564)*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560), หน้า 10-20.

พฤติกรรมกรรมการบริโภคไปสู่การผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน เพื่อลดผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยกำหนดนโยบายสาธารณะและใช้กลไกทางเศรษฐศาสตร์ทั้งด้านการเงินและการคลัง รวมทั้งการสร้างตลาดสินค้าบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางสำคัญ เริ่มจากการจัดการองค์ความรู้และสร้างภูมิคุ้มกัน การคุ้มครองทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพจากการคุกคามภายนอก

5. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ มุ่งเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคมอย่างยั่งยืนโดยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้าง และพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมไทย โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกค่านิยมวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลแก่เยาวชน และประชาชนทุกระดับอย่างต่อเนื่องจริงจังพร้อมทั้งพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำประชาธิปไตยที่มีคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล ในสังคมทุกระดับเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม ตลอดจนวางรากฐานกระบวนการประชาธิปไตยโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และเพิ่มประสิทธิภาพกลไกและกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจอธิปไตยและการเมืองให้เข้มแข็งและเป็นอิสระมากขึ้น เสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนให้สามารถเข้าร่วมในการบริหารจัดการประเทศ โดยส่งเสริมให้ประชาชนรวมตัวและรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันให้เข้มแข็ง ส่งเสริมให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียม⁸

แนวคิดปรัชญาสังคมกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากยุทธศาสตร์ดังกล่าวมุ่งเน้นการกระจายอำนาจการบริหารจัดการประเทศสู่ภูมิภาค ท้องถิ่น และชุมชนเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง โดยพัฒนาศักยภาพ และกระจายอำนาจการตัดสินใจให้ท้องถิ่นมีบทบาทสามารถรับผิดชอบในการบริหารจัดการ บริการสาธารณะ ตลอดจนแก้ไขปัญหาที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ และสามารถสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ส่งเสริมภาคธุรกิจเอกชนให้เกิดความเข้มแข็ง สุจริต และมีธรรมาภิบาล กระบวนการเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อสร้างความสมดุลในการจัดสรรประโยชน์จากการพัฒนา ด้วยการเปิดโอกาสให้ภาคีและกลุ่มต่างๆ มีส่วนร่วมในการเสนอแนะและตรากฎหมายเพื่อประสานประโยชน์ของภาคส่วนต่างๆ ให้เสมอภาค และมีความสมดุล โดยการปฏิรูปกฎหมายเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ลดการใช้ดุลพินิจของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ รวมทั้งสร้างความเข้มแข็งของกลไกการบังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจ เพื่อสร้างความเป็นธรรมต่อผู้ประกอบการขนาดเล็กและผู้ประกอบการใหม่ การรักษาและเสริมสร้างความมั่นคงเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการประเทศสู่ดุลยภาพและความยั่งยืน โดยการพัฒนาศักยภาพ บทบาท และภารกิจของหน่วยงานด้านการป้องกันประเทศ ความมั่นคง และการรักษาความสงบเรียบร้อยให้มีประสิทธิภาพมีความพร้อมในการป้องกันประเทศ และตอบสนองต่อภัยคุกคามในทุกรูปแบบพร้อมทั้งผนึกพลังร่วมกับภาคส่วนต่างๆ รวมทั้งสามารถสร้างความมั่นคงของประชาชนและสังคมให้มีความอยู่รอดปลอดภัยโดย ยึดหลักธรรมาภิบาลในทุกระดับ

การพัฒนาที่ยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ 4.0

วิสัยทัศน์เชิงนโยบายของรัฐบาลไทยที่ว่าด้วย “Thailand 4.0” ที่ใช้ในการผลักดันเพื่อให้ประเทศไทยก้าวพ้นกับดักรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap) แก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้หรือฐานะ และแก้ปัญหาการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยรูปแบบการ ‘ขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม’ เนื่องจากที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยยังติดอยู่กับโมเดลทำมากได้น้อย จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนโมเดลมาเป็นทำน้อยได้

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22-25.

มาก ซึ่งการลงมือทำน้อย ๆ แต่ได้ผลตอบแทนมหาศาลนั้น ประเทศไทยจะต้องเปลี่ยนแนวคิดจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยอุตสาหกรรมเป็นการขับเคลื่อนประเทศด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และการนำนวัตกรรมเข้ามาช่วย เปลี่ยนจากการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ไปสู่สินค้านวัตกรรม รวมไปถึงการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้ามาช่วยในภาคการเงิน การบริหารจัดการและการบริการ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน การค้า อุตสาหกรรม การเกษตร ธนาकार ประชาชน ชุมชน จังหวัด สถาบันการศึกษา และสถาบันวิจัยต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการส่งเสริม SMEs และ Startup เพื่อให้ทุกภาคส่วนขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกัน สู่เป้าหมาย “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ซึ่งจากแนวคิดข้างต้น จะเห็นได้ชัดว่า ปัจจัยหลักที่สำคัญในการปรับเปลี่ยนประเทศไทยไปสู่โมเดล Thailand 4.0 ได้นั้น ประกอบไปด้วยหลากหลายปัจจัย เช่น การปรับตัวอย่างทันที่และต่อเนื่องของทุกภาคส่วนโดยต้องมีการใช้เทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม การกำหนดและส่งเสริมอุตสาหกรรมเป้าหมายแห่งอนาคต การส่งเสริมและสร้างความร่วมมือระหว่างเอกชนกับสถาบันการศึกษาและศูนย์วิจัยเพื่อให้เกิดการนำผลการศึกษาวิจัยออกมาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เป็นต้น แต่อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยที่สำคัญที่สุดเพื่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนก็คือ การพัฒนาคนไทย 4.0 ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ต้องได้รับการทุ่มเทอย่างต่อเนื่องผ่านการวางแผนให้ดีที่สุด ซึ่ง จากนัยดังกล่าวเมื่อมองเฉพาะปัจจัยทางด้านการพัฒนาคนและสังคมสำหรับ Thailand 4.0 แล้ว ปฏิเสธไม่ได้ว่าภาคการศึกษาควรต้องเข้ามามีบทบาทและหน้าที่หลักในระบบการพัฒนา และเมื่อมีเทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง การศึกษาในระดับอุดมศึกษาก็มักจะถูกนึกถึงเป็นลำดับแรก ซึ่งไม่ควรเป็นเช่นนั้น แต่ต้องเริ่มให้ความสำคัญกันตั้งแต่ระดับปฐมวัย ไล่มาจนถึงระดับบัณฑิตศึกษา (ปริญญาโท-เอก) รวมไปถึงการศึกษาสายอาชีพและระบบการศึกษานอกสถานศึกษาแบบต่อเนื่อง (Life-Long Learning) โดยต้องมีแผนการพัฒนาคนที่ถูกออกแบบมาให้สอดคล้องกันในทุกระดับและสาขา เพื่อการไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ต้องมีการพัฒนาคนอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ เพื่อไปทำหน้าที่ต่างๆที่สอดรับกันและต่อยอดซึ่งกันและกัน ต้องให้คุณค่ากับทุกระดับการศึกษาและอาชีพ ซึ่งการปรับเปลี่ยนประเทศไทยไปสู่โมเดล Thailand 4.0 นั้นเมื่อมองเชิงวิเคราะห์ลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย 4.0 ประกอบด้วย⁹

1. ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) คุณลักษณะนี้ต้องได้รับการพัฒนาตั้งแต่เกิดและต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา และคนไทยจะต้องมีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาและดำรงอยู่ของคุณลักษณะนี้ ตั้งแต่ทัศนคติของพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู ภาคการศึกษาทุกระดับ ตลอดจนสังคมคุณลักษณะดังกล่าวนี้ถือว่าสำคัญมาก เพราะเป็นสิ่งที่เครื่องจักร เทคโนโลยี หุ่นยนต์หรือปัญญาประดิษฐ์ ยังทดแทนมนุษย์ไม่ได้

2. ทักษะในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากต่อไปคนไทยจะต้องอยู่ในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วอันเกิดจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ไม่มีวันหยุด การที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในรูปแบบต่างๆ และการเกิดขึ้นของนวัตกรรมตลอดเวลา จะทำให้ลักษณะการทำงานของคนไทยนั้นไม่สามารถคงรูปแบบเดิมไปได้ตลอดช่วงชีวิตการทำงาน และต้องเตรียมพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงที่บางครั้งอาจเป็นแบบไม่ทันตั้งตัว ดังนั้น คุณลักษณะนี้จึงจำเป็นและต้องได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงวันสิ้นสุดการทำงาน ที่สำคัญไปกว่านั้นคือ การที่ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในระยะเวลายังไม่ยาวนานนัก บ่งบอกถึงสภาวะการณ์ที่ผู้สูงอายุจำนวนมากที่เกษียณอายุงานแล้วยังจำเป็นต้องมีรายได้เพียงพอในการเลี้ยงตน ซึ่งกรณีนี้จะต้องมีการเรียนรู้เพื่อประกอบอาชีพใหม่โดยใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยการทำงานในสถานะที่ร่างกายไม่เอื้ออำนวยทักษะนี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากในยุคปัจจุบัน

⁹ มณฑิไลย นรสิงห์,การพัฒนาคนเพื่อการขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่ Thailand 4.0,(ออนไลน์), แหล่งที่มา : <https://mgronline.com/daily/detail/9600000120293> [5 ตุลาคม 2561].

3. การเป็นนักบูรณาการ (Integrator) การที่คนไทยมีความเป็นนักบูรณาการ จะสามารถผสมผสานสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นสิ่งที่ดีกว่า จะรู้จักการปรับตัวโดยการเชื่อมโยงผสมผสานจุดแข็งต่างๆ เพื่อการแข่งขัน ทักษะนี้จะช่วยให้คนไทยผลิตนวัตกรรมได้ไม่รู้จักสิ้นเมื่อบวกกับคุณลักษณะอีกสองประการที่กล่าวแล้วข้างต้น เช่นเดียวกัน คุณลักษณะนี้ต้องอาศัยการปลูกฝังและพัฒนาอย่างเป็นระบบตั้งแต่อายุน้อยๆ

4. ทักษะการวิเคราะห์และตัดสินใจ เมื่อประเทศไทยขับเคลื่อนเข้าสู่ การเป็น Thailand 4.0 แล้ว นั้น คนไทยจะต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆที่จะมีมากมายและเข้าถึงได้อย่างง่ายดาย จากการที่ประเทศได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินการเป็นแบบ Digitalization โดยข้อมูลต่างๆ มากมายและหลากหลายอย่างไม่เคยมีมาก่อนที่คนไทยเข้าถึงได้นี้ อาจเป็นข้อมูลที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องก็ได้ การรู้จักใช้ประโยชน์จากข้อมูล จะช่วยให้เกิดการพัฒนาก้าวหน้าในทุกๆด้านได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งหากคนไทยไม่มีทักษะการวิเคราะห์ที่ดี จะทำให้การตัดสินใจดำเนินการใดๆ เกิดความผิดพลาดล้มเหลว ไม่สามารถแข่งขันได้ทางธุรกิจ ไม่สามารถตัดสินใจเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับงานของตน หรืออาจโดนมิฉาชีพใช้ข้อมูลเท็จหลอกลวง สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาอาจส่งผลกระทบต่อสังคมได้ คุณลักษณะข้อนี้ของคนไทยก็เช่นกัน ต้องได้รับการพัฒนาตั้งแต่อายุน้อยๆ รวมทั้งต้องพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่รู้จักวิเคราะห์ข้อเท็จจริง เป็นสังคมที่อยู่บนเหตุและผล

จากคุณลักษณะพึงประสงค์ที่กล่าวมาทั้งหมดสำหรับคนไทย 4.0 นั้น จะเห็นได้ว่าประเทศไทยถึงเวลาแล้วที่จะต้องมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และมีการบูรณาการจากหลายภาคส่วนเพื่อเป้าหมายเดียวกัน โดยต้องเป็นการดำเนินการที่สอดคล้องกัน และต้องเป็นการพัฒนาคนตั้งแต่เกิดจนตาย คนไทยต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัยโดยการต่อยอดขึ้นไปเรื่อยๆ ดังนี้แล้ว ประเทศไทยจึงจะสามารถก้าวพ้นกับดักต่างๆ ที่เผชิญอยู่ในขณะนี้ และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน ใน การจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วนั้น สิ่งที่ต้องบอกหรือชี้วัดอย่างแท้จริงก็คือคุณภาพและคุณลักษณะของคนในประเทศนั้นเองหาใช่วัตถุหรือสิ่งก่อสร้างใดไม่เพราะคนคือผู้ที่สร้างทุกสิ่งอย่างขึ้นมารวมทั้งระบบสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

สรุป

ปรัชญาแนวความคิดการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ 4.0 ถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ชาติที่เป็นแผนการพัฒนาประเทศโดยกำหนดกรอบและแนวทางการพัฒนาให้หน่วยงานของรัฐทุกภาคส่วนต้องทำตาม เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หรือตามคติพจน์ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน โดยมีระยะเวลาบังคับนานถึง 20 ปี ตั้งแต่ปี 2560-2579 ซึ่งยุทธศาสตร์การพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพคนและสังคมอย่างยั่งยืน มีเป้าหมายให้คนไทยในอนาคตต้องมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้าน และมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติมีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษ มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ 4.0 ให้บรรลุวิสัยทัศน์และทำให้ประเทศไทยพัฒนาไปสู่อนาคตที่พึงประสงค์นั้น จำเป็นจะต้องมีการวางแผนและกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาในระยะยาว กำหนดแนวทางการพัฒนาของทุกภาคส่วนให้ขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันและให้ความสำคัญกับมนุษย์ในสังคมโดยมองว่าทุกคนมีหน้าที่ความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน จึงมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรมและมีเกียรติในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง สามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนเองไปในทิศทางที่ต้องการซึ่งอาจจะสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติโดยการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทัศนคติแนวความคิด การปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้ เพราะมนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่อง

ความคิดริเริ่มความเป็นผู้นำและความคิดใหม่ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตนำออกมาใช้ได้เมื่อได้รับการพัฒนา ที่สำคัญการมีส่วนร่วมเป็นหลักการพื้นฐานในการพัฒนาสังคม ขั้นตอนแรกนั้นการจะเกิดกระบวนการในการพัฒนาจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน ถ้าหากประชาชนในชุมชนไม่มีความรู้สึกร่วมกันจะมีส่วนร่วมจะต้องกระตุ้นให้เห็นถึงความสำคัญในการพัฒนา และชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาสังคมจะมีส่วนเปลี่ยนแปลงให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างไร คนจะเข้ามามีส่วนร่วมได้นั้น กระบวนการมีส่วนร่วมที่จัดขึ้นจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนด้วย ปรัชญาการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนนอกจากอาศัยยุทธศาสตร์ชาติแล้ว จะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยหลักการพัฒนาแบบผสมผสานจุดเริ่มต้นจากบุคคลที่ต้องมีใจและกายที่จะเข้าร่วมการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้จะต้องขับเคลื่อนการพัฒนาพร้อมๆ กันโดยมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่ความยั่งยืนของผลการพัฒนาที่จะเกิดขึ้น การประสานความร่วมมือเป็นหลักการที่มีความสำคัญในการทำงานพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนเนื่องจากการพัฒนาสังคมนั้นไม่สามารถจะทำได้เพียงคนเดียว กลุ่มเดียวได้ หากจะเกิดจากการประสานความร่วมมือกันในการทำงานโดยมีจุดประสงค์หลักของหลักการนี้นอกจากจะเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีความร่วมมือแล้วนั้น การทำงานแบบผสมผสานความร่วมมือที่ไม่เน้นการแข่งขันและความรุนแรงแต่ความร่วมมือที่เกิดขึ้นจะต้องอยู่บนรากฐานของความสามัคคีในการทำงาน และเคารพความคิดเห็นของบุคคลอื่นในการทำงานร่วมกันด้วย นอกจากนี้แล้วความร่วมมือที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องอาศัยความสอดคล้องกับบริบทสังคมในแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ

การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ 4.0 จึงมุ่งเน้นการพัฒนาแบบองค์รวมซึ่งจะสามารถชี้ให้เห็นถึงการทำงานต้องเป็นการจัดการที่ให้เกิดการพัฒนาในทุก ๆ ด้านให้เกื้อหนุนกันให้สมดุลกันหรือจัดการในทุกปัจจัยองค์ประกอบไปพร้อมกันไม่แยกส่วน หรือละเลยปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง ซึ่งนอกจากจะมีเรื่องเศรษฐกิจและยกระดับรายได้แล้วยังมีการพัฒนาคน การสร้างความเข้มแข็งมั่นคงให้กับชุมชนการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและการสืบสานวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย สะท้อนให้เห็นวิสัยทัศน์และการพัฒนาที่มองโลกและชีวิตในเชิงระบบ โดยการพัฒนาแบบองค์รวมนั้นต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาระดับบุคคล ครอบครัว ขึ้นมาถึงระดับสังคมชุมชนและประเทศโดยในแต่ละระดับต่างมีความสัมพันธ์ส่งผลเกื้อกูลซึ่งกันและกันเป็นการพัฒนาตามศักยภาพความพร้อมของแต่ละบุคคลและครอบครัวด้วยซึ่งการกำหนดยุทธศาสตร์ชาติในระยะยาวเพื่อถ่ายทอดแนวทางการพัฒนาสู่การปฏิบัติในแต่ละช่วงเวลาอย่างต่อเนื่องและมีการบูรณาการ และสร้างความเข้าใจถึงอนาคตของประเทศไทยร่วมกันและเกิดการรวมพลังของทุกภาคส่วนในสังคมทั้งประชาชน เอกชน ประชาสังคมในการขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อการสร้างและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติและบรรลุนิยามที่คนไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือคตพัฒนาประจำชาติ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เพื่อให้คนไทยมีความสุข อยู่ดี กินดี สังคมมีความมั่นคงเสมอภาคและเป็นธรรม ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนผ่านด้านนโยบายที่สำคัญซึ่งต้องการชุดเครื่องมือใหม่ในลักษณะการเปลี่ยนแปลงและปรับขนานใหญ่ ของทั้งระบบการเรียนรู้และระบบที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ในการพัฒนาสมรรถนะและสร้างค่านิยมร่วมที่พึงประสงค์ของคนกลุ่มต่างๆ ในยุคไทยแลนด์ 4.0 ตามศักยภาพสูงสุดที่แต่ละคนมีให้สอดคล้องกับบริบททั้งภายในและภายนอกประเทศที่เปลี่ยนไปจากอดีต โดยอาศัยทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนการพัฒนาทุนมนุษย์ร่วมกัน เพื่อให้คนไทยมีความพร้อมในทุกมิติในการพัฒนาคุณภาพชีวิตยกระดับประเทศสร้างสังคมไทยและสังคมโลกให้มีคุณภาพอย่างยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2538). *ประชากรกับการพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ทรงศิริ วิจิรานนท์, (2551), *การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม*, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2556). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- มณพีไลย นรสิงห์, (2561), *การพัฒนาคนเพื่อการขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่ Thailand 4.0*, 5 ตุลาคม 2561, <https://mgronline.com/daily/detail/9600000120293>.
- สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม,(2560), *พิมพ์เขียว Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน*, กรุงเทพมหานคร : กองบริหารงานและประกันคุณภาพการศึกษา.
- สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (2560), *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (2560-2564)*, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- หอการค้าไทย, (2561), *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12*, 5 ตุลาคม 2561, https://www.thaichamber.org/th/preview_news/130.
- UNDP. (1994). *Human Development Report 1994*. (Newyork : Oxford University Press).

แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 ตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์

The concept of Thai economy propulsion in the 4.0 era, According to the principles of Buddhist economics.

พระประเจน ทองเหมะ¹

ภาวิทย์ โปธิ์ตาทอง²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

Email: pj_bandung@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

กระบวนการทัศน์ของการพัฒนาเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 เป็นการวางรากฐานพัฒนาประเทศในระยะยาว ด้วยนวัตกรรม เทคโนโลยี และการจัดการ เพื่อให้พ้นกับดักสามประการได้แก่ กับดักรายได้ปานกลาง, กับดักความเหลื่อมล้ำ และกับดักความไม่สมดุลในการพัฒนา ซึ่งเป็นวิสัยทัศน์ของรัฐบาลที่ยังอิงอยู่กับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นส่วนใหญ่ เช่น การผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต ต้องมีปริมาณสูงเพื่อรายได้ที่สูงขึ้น ซึ่งอาจจะทำให้คนไทยมีค่านิยมฟุ่มเฟือยได้ หากรัฐบาลมีวิสัยทัศน์ตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจจะเกิดสมดุล ฉะนั้น รัฐจึงควรดำเนินเศรษฐกิจตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ เช่น ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, ปรับระบบกลไกการทำงาน และบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ, พัฒนาศักยภาพของคนไทย เป็นต้น หากรัฐมีความจริงใจใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจไทยยุค 4.0 ก็จะก้าวไปสู่ความ มั่งคั่ง มั่นคง ยั่งยืน อย่างสมดุลมากขึ้น

คำสำคัญ : พุทธเศรษฐศาสตร์, เศรษฐกิจไทย

ABSTRACT

The paradigm of Thai economic development 4.0 era. It is the foundation for long term development in the country with technological, innovation and management. To escape from the three traps. These include, Middle Income Trap, Inequality Trap and Imbalance Trap. It is a government vision that is still based on the capitalist economy. Such as, production, consumption and distribution must be high, for higher income. It may be that Thai people are extravagant. If the government has a vision based on Buddhist economics, the economy is balanced. Therefore, the government should run the economy be based on Buddhist economics. Such as, The philosophy of sufficiency economy. Adjust the working and role of government system and potential development of Thai people. etc. If the government is sincere, use the Buddhist economics. The Thai economy in the 4.0 era will go on to wealthy, stable, sustainable and more balanced.

Keyword: Buddhist economics, Thai economy

บทนำ

ประเทศไทยมีการปรับโมเดลเศรษฐกิจเริ่มจากโมเดล 1.0 ที่เน้นภาคการเกษตรเป็นหลัก แล้วพัฒนาไปสู่โมเดล 2.0 ที่เน้นอุตสาหกรรมเบา และก้าวสู่โมเดล 3.0 ที่เน้นอุตสาหกรรมหนัก และการส่งออก ซึ่งโมเดล

^๑ อาจารย์ประจำสาขาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์เลย.

^๒ อาจารย์ประจำสาขาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์เลย

3.0 นี้ทำให้ประเทศไทยเผชิญกับดักรายได้ปานกลาง(Middle Income Trap) กับดักความเหลื่อมล้ำ (Inequality Trap) และ กับดักความไม่สมดุลในการพัฒนา(Imbalance Trap) ดังนั้น เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว รัฐบาลจึงก้าวสู่โมเดล 4.0 เพื่อการมีรายได้ที่สูง มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน ควบคู่การเชื่อมโยงกับประชาคมโลก โดยการขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม(Value Based Economy) (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2559)

ระบบเศรษฐกิจส่วนใหญ่จึงไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เพราะเน้นสนองตัณหาของ คนมากกว่าละตัณหา แต่พุทธเศรษฐศาสตร์จะสอดคล้องกับเศรษฐกิจทั้งระบบสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของ มนุษย์ จึงเป็นการสมควรที่จะนำหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ มาเป็นองค์ประกอบในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ ในปัจจุบัน ทั้งนี้ ในเนื้อหาบางส่วนของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยยุค ๔.๐ ได้นำเอาหลักพุทธเศรษฐศาสตร์มา เป็นองค์ประกอบของโมเดลการขับเคลื่อน เช่น หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น แต่รัฐจะมีความจริงใจ นำหลักพุทธเศรษฐศาสตร์มาใช้หรือไม่ เป็นเรื่องที่ชาวไทยควรต้องพิจารณาให้ดี

1. แนวคิดหลักพุทธเศรษฐศาสตร์

พระพุทธศาสนามีข้อมูลความรู้ด้านศาสตร์ต่างๆโดยเฉพาะด้านเศรษฐศาสตร์ที่ให้ความกระจ่างในการ ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ ที่น่าจะเป็นทางเลือกให้กับสังคมไทยที่กำลังเป็นอยู่ ดังนี้

1.1. ความหมายของพุทธเศรษฐศาสตร์

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2540) กล่าวว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้นต้องสอดคล้องกับ กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร สัมพันธ์ด้วยดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของ มนุษย์ ฉะนั้น พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสีย คุณภาพชีวิตของตนเอง และไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพ ของ

อภิชัย พันธเสน, (2547) ได้กล่าวว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การนำเอาคำสอนของพระพุทธเจ้า มาประยุกต์เข้ากับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตก โดยสรุปก็คือ วิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคล และสังคมบรรลุซึ่งสถานดีสุข จากการมีชีวิตอยู่ในโลก วัตถุภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด

จากการให้ความหมายของนักวิชาการข้างต้นสรุปได้ว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ คือ วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับ พฤติกรรมการดำเนินธุรกิจของมนุษย์ในการ ผลิต บริโภค และ แจกจ่ายใช้สอยสิ่งของต่าง ๆ ที่มีอยู่จำกัด เพื่อสนองความต้องการอย่างมีคุณภาพ

1.2. แนวคิดการผลิตตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์

(พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต, 2540) ได้กล่าวว่า ในทางเศรษฐศาสตร์การผลิต เราคิดว่าเราทำอะไรให้ เกิดใหม่ แต่แท้จริงนั้นมันเป็นการแปรสภาพ คือแปรสภาพอย่างหนึ่งไปเป็นอย่างหนึ่ง จากวัตถุหนึ่งไปเป็น วัตถุอีกอย่างหนึ่ง การแปรสภาพนี้เป็นการทำให้เกิดสภาพใหม่โดยไม่ทำลายสภาพเก่า เพราะฉะนั้น ในการ ผลิตนั้นตามปกติจะมีการทำลายด้วยเสมอไป ผู้ผลิตควรนำหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวทางการผลิต หลักธรรม ที่นำมาใช้อาจได้แก่ หลักสัมมาอาชีวะ คือ ประกอบธุรกิจที่ให้คนแก่มนุษย์ เลือกเอาทรัพยากรมาใช้อย่าง ระมัดระวัง ไม่ใช่ในปริมาณมากเกินไป จนทำลายสภาพแวดล้อมให้เสียความสมดุล

ดังนั้น พุทธเศรษฐศาสตร์การผลิตจะเน้นปัญญา ซึ่งเกิดจากความเข้าใจความเป็นจริงตามธรรมชาติ ไม่เน้นประโยชน์ส่วนตน ปัญญาเป็นวิถีแห่งการผลิต ดังนั้นปัญญาเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ซึ่งจะเน้นการ ผลิตที่เหมาะสมไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ฉะนั้น จุดยืนของพุทธเศรษฐศาสตร์จะเน้นปัญญาเป็นปัจจัยการผลิต หลัก อาจกล่าวได้ว่าพุทธเศรษฐศาสตร์เป็นระบบ ปัญญานิยม มิใช่ ระบบทุนนิยม ที่เน้น ทุน เป็นปัจจัยการ ผลิตหลัก

1.3 แนวคิดการบริโภครวมตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์

หลักการบริโภครวมตามนัยของพระพุทธศาสนา ท่านให้พิจารณาในเบื้องต้นในกาลปัจจุบันเท่านั้น มิใช่ในกาลข้างหน้า ปรัชญาในการบริโภครวมใช้สอยปัจจัยสี่ของภิกษุ เรียกว่าความสันโดษ 3 คือยินดีตามที่พึงได้ ยินดีตามกำลัง และยินดีตามสมควร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 1 ข้อ 253)

การบริโภครวมตามความหมายของเศรษฐศาสตร์ตะวันตก หมายถึง การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ ซึ่งทำให้เกิดความพอใจสูงสุด แต่ในความหมายของพระพุทธศาสนา หมายถึง การใช้สินค้าและบริการเพื่อบำบัดความต้องการ ซึ่งทำให้ได้รับความพอใจโดยมีคุณภาพชีวิตเกิดขึ้น เพราะตามหลักพระพุทธศาสนา การบริโภครวมจะต้องประกอบด้วยเหตุผล เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต, 2540)

พระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับการกินแบบสังคมนิยม แต่เน้นปฏิบัติที่พอเหมาะพอดี โดยพิจารณาจากทางเลือกหลายๆทางที่สามารถ เป็นไปได้มาประยุกต์กับการกิน เพราะการกินในระดับสังคมก็อาจเป็นสิ่งช่วยเกื้อกูลการกินในระดับบุคคลให้ดำเนินตามนัยพุทธธรรมได้ (สมภาร พรหมทา, 2546)

สรุปได้ว่า พุทธเศรษฐศาสตร์เน้นการบริโภครวมตามหลักทางสายกลาง บริโภคโดยใช้ปัญญาไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม เป็นการบริโภครวมเพื่อมีคุณภาพชีวิตที่ดี ฉะนั้น การบริโภครวมในพระพุทธศาสนาจะต้องบริโภครวมด้วยหลักโยนิโสมนสิการ คือ พิจารณาให้ถี่ถ้วนแล้วจึงบริโภครวมใช้สอย

1.4 แนวคิดการกระจายผลผลิตตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์

ในกามโกคีสสูตร กล่าวว่า บุคคลได้ปัจจัยมาโดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม..ครั้นแสวงหาได้แล้ว มีทั้งไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำความบุญ และเลี้ยงตนให้สุข แจกจ่ายทำบุญ แต่เป็นผู้กำหนด หมกมุ่นจดจ่อ ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก บริโภคโภคทรัพย์นั้น และบางบุคคล เป็นผู้ไม่กำหนด ไม่หมกมุ่นไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก บริโภคโภคทรัพย์นั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 24 ข้อ 91 : 153)

จึงกล่าวได้ว่า พุทธเศรษฐศาสตร์เน้นการกระจายผลผลิตด้วยความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือกัน ไม่ยึดผลประโยชน์ส่วนตน ทุกคนในสังคมต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขไม่เบียดเบียนตัวเองผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม การกระจายผลผลิตจึงไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับความสามารถในการผลิต แต่ทุกคนควรได้รับตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง และยุติธรรม

2. แนวคิดหลักเศรษฐกิจไทยยุค 4.0

สุวิทย์ เมษินทรีย์, (2559) ได้กล่าวเกี่ยวกับ ความหมาย ลักษณะ และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 ไว้ดังนี้

2.1. ความหมายของเศรษฐกิจไทยยุค 4.0

เศรษฐกิจไทยยุค 4.0 หมายถึง โมเดลการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม เพื่อนำประเทศไทยไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โมเดลเศรษฐกิจไทยในช่วงที่ผ่านมา คือ โมเดลประเทศไทย 1.0 ที่เน้นเกษตรกรรมและหัตถกรรม โมเดลประเทศไทย 2.0 เน้นอุตสาหกรรมเบา โมเดลประเทศไทย 3.0 เน้นอุตสาหกรรมที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การเผชิญกับ 3 กบดัก คือ กบดักรายได้ปานกลาง กบดักความเหลื่อมล้ำ และกบดักความไม่สมดุล ดังนั้น จุดประสงค์ของโมเดล 4.0 จึงเป็นการกำจัด 3 กบดักดังกล่าว โดยการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน (Strength from Within) และ เชื่อมโยงประชาคมโลก (Connect to the World) ทั้งหมดนี้ใช้แนวทางในการพัฒนา คือ สานพลังประชารัฐผนึกกำลังกันขับเคลื่อน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 การยกระดับนวัตกรรมผลิตภัณฑ์, การปรับแก้กฎหมายและกลไกภาครัฐ, พัฒนาคลัสเตอร์³ ภาคอุตสาหกรรมแห่งอนาคต, การดึงดูดการลงทุน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

กลุ่มที่ 2 การพัฒนาการเกษตรสมัยใหม่, การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก และประชารัฐ

กลุ่มที่ 3 การส่งเสริมการท่องเที่ยว, การสร้างรายได้, และการกระตุ้นการใช้จ่ายภาครัฐ

กลุ่มที่ 4 การศึกษาพื้นฐาน, พัฒนาผู้นำโรงเรียนประชารัฐ, รวมทั้งการยกระดับคุณภาพวิชาชีพ

กลุ่มที่ 5 การส่งเสริมการส่งออก, การลงทุนในต่างประเทศ, การส่งเสริมกลุ่มวิสาหกิจ และผู้ประกอบการใหม่(Start Up)

2.2. ลักษณะของเศรษฐกิจไทยยุค 4.0

1. เปลี่ยนให้มีรายได้สูงขึ้น จากที่เคยทำมาหลายๆ แต่ได้น้อย ให้เป็นทำน้อยๆได้มาก ภายใน 3-5 ปีข้างหน้า โดยการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม (Value Based Economy)

2. เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี

3. เปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้า ไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น ตัวอย่างเช่น เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรสมัยใหม่(Smart Farming) และเกษตรกรเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur)

4. เปลี่ยนจากผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม(SMEs) ที่รัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ไปสู่การเป็นผู้ประกอบการสมัยใหม่(Smart Enterprises) และ ทำให้ผู้ประกอบการใหม่ๆ(Start ups) มีศักยภาพสูงขึ้น

5. เปลี่ยนจากสินค้าและบริการ(Traditional Services) ที่มีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำไปสู่การสร้างสินค้าและบริการที่มีมูลค่าสูง(High Value Services)

6. เปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ทักษะสูง

2.3 การขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยยุค 4.0

จากลักษณะของของเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 ข้างต้น รัฐจึงคิดค้นกลไกขับเคลื่อน (Engines of Growth) ของเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 ชุดใหม่ 3 กลไก ดังนี้

1. กลไกขับเคลื่อนผ่านการสร้างและยกระดับผลิตภาพ (Productive Growth Engine) เป้าหมายสำคัญเพื่อปรับเปลี่ยนประเทศไทยสู่ประเทศที่มีรายได้สูง(High Income Country) กลไกดังกล่าวประกอบไปด้วย การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในรูปแบบประชารัฐ การบริหารจัดการสมัยใหม่ และการสร้างคลัสเตอร์ทางด้านเทคโนโลยี การพัฒนาขีดความสามารถด้านการวิจัยและพัฒนา การพัฒนาโมเดลธุรกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม กิจกรรมร่วมทุนรัฐและเอกชนในโครงการขนาดใหญ่ รวมถึงการบ่มเพาะธุรกิจด้านเทคโนโลยี เป็นต้น เพื่อแก้กับดักรายได้ปานกลาง

2. กลไกขับเคลื่อนที่คนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง (Inclusive Growth Engine) เป็นการกระจายรายได้ โอกาส และความมั่งคั่งให้เกิดขึ้น กลไกนี้ประกอบด้วย การสร้างคลัสเตอร์เศรษฐกิจระดับกลุ่มจังหวัด การพัฒนาเศรษฐกิจระดับฐานรากในชุมชน การส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการทำธุรกิจ การส่งเสริมและสนับสนุนให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมให้เข้มแข็ง การจ่ายภาษีให้แก่ผู้มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดแบบมีเงื่อนไข (Negative Income Tax) เพื่อแก้ไขกับดักความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

³ คลัสเตอร์(Cluster) คือ กลุ่มของธุรกิจและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มารวมตัวดำเนินกิจการอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน มีความร่วมมือเกื้อหนุน เชื่อมโยงและเสริมกิจการซึ่งกันและกันอย่างครบวงจร

3. กลไกการขับเคลื่อนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Green Growth Engine) การสร้างควม มั่งคั่งของไทยในอนาคต เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม กลไกนี้ประกอบด้วย การมุ่งเน้นการใช้พลังงานทดแทน การ ปรับแนวคิดจากเดิมที่คำนึงถึงความได้เปรียบเรื่องต้นทุน (Cost Advantage) เป็นหลัก มาสู่การคำนึงถึง ประโยชน์ที่ได้จากการลดความสูญเสียที่เกิดขึ้นทั้งระบบ (Lost Advantage) หัวใจสำคัญอยู่ที่การพัฒนา กระบวนการผลิตให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เพื่อตอบโจทยกับดักความไม่สมดุลของการพัฒนา ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อม

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 จะพุ่งไปที่การเพิ่มรายได้สูง ซึ่งประเทศไทยเผชิญกับ 3 กับดัก คือ กับดักรายได้ปานกลาง กับดักความเหลื่อมล้ำ และกับดักความไม่สมดุล ดังนั้น จุดประสงค์ของ โมเดล 4.0 จึงเป็นการกำจัด 3 กับดัก ดังกล่าว รัฐจึงกระตุ้นแรงให้ผลิตและบริโภคสินค้า ฉะนั้น จึงควรนำหลัก พุทธเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการดำเนินเศรษฐกิจ เพื่อให้สามารถดำเนินเศรษฐกิจได้อย่างสมดุล

3. แนวคิดเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 ผ่านมุมมองของพุทธเศรษฐศาสตร์

หากพิจารณาแนวคิดเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 ผ่านมุมมองของหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ ในด้านที่เกี่ยวข้อง กับทฤษฎีการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต สามารถอธิบายได้ดังนี้

3.1. การผลิตของเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 ผ่านมุมมองพุทธเศรษฐศาสตร์

จากการผนึกกำลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยประชารัฐกลุ่มต่างๆ ในข้อ 2.1 ข้างต้น สามารถแยกกลุ่มที่ เกี่ยวข้องกับการผลิต คือ กลุ่มที่ 1 ที่ว่าด้วยการยกระดับนวัตกรรม, การผลิต, การปรับแก้กฎหมายและกลไก ภาครัฐ, พัฒนาคัลล์สเตอร์ภาคอุตสาหกรรมแห่งอนาคต, การดึงดูดการลงทุน, และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และกลุ่มที่ 2 ที่ว่าด้วยการพัฒนาการเกษตรสมัยใหม่, การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก และประชารัฐ

เมื่อพิจารณาแล้วแนวคิดก็ยังอิงทฤษฎีการผลิตของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ที่เน้นการผลิตให้มี ประสิทธิภาพสูงสุด โดยใช้ทรัพยากรน้อยที่สุดเพื่อให้ได้ผลผลิตมากที่สุด และมีทุนเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ แต่ก็มีแนวคิดจากทุนนิยมมาเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ ดังที่แสดงในหัวข้อ 2.3 เรื่องกลไกขับเคลื่อน เศรษฐกิจยุค 4.0 ข้อย่อยที่ 3 ที่ว่า จะคำนึงถึงความได้เปรียบเรื่องต้นทุน (Cost Advantage) เป็นหลัก มาสู่ การคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้จากการลดความสูญเสียที่เกิดขึ้นทั้งระบบ(Lost Advantage) ซึ่งตรงกับหลักพุทธ เศรษฐศาสตร์ที่ว่าต้องคำนึงถึงทุกระบบของการดำเนินชีวิต แต่ไม่ได้กล่าวถึงการผลิตในมิติ พฤติกรรม ความดี ความชั่ว เป็นต้น ซึ่งพุทธเศรษฐศาสตร์ถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นการผลิตทางเศรษฐกิจด้วย เช่น ความก้าวร้าวส่งผล ให้เกิดทุกข์ ความเมตตาส่งผลให้เกิดสุข เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น

3.2. การบริโภคของเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 ผ่านมุมมองพุทธเศรษฐศาสตร์

จากการผนึกกำลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยประชารัฐกลุ่มต่างๆ ในข้อ 2.1 ข้างต้น สามารถแยกกลุ่มที่ เกี่ยวข้องกับการบริโภค คือ กลุ่มที่ 3 ที่ว่าด้วยการส่งเสริม การท่องเที่ยวและไมล์ การสร้างรายได้ และการ กระตุ้นการใช้จ่ายภาครัฐ และ กลุ่มที่ 4 ที่ว่าด้วยการศึกษาพื้นฐานและ พัฒนาผู้นำโรงเรียนประชารัฐ รวมทั้ง การยกระดับคุณภาพวิชาชีพ

เมื่อพิจารณาแนวคิดก็ยังอิงทฤษฎีการบริโภคตามเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ที่มุ่งเป้าไปยังการมีรายได้ สูง ดังที่กล่าวไว้ในหัวข้อ 2.3 เรื่องกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจยุค 4.0 ข้อย่อยที่ 1 ที่ว่า เป้าหมายสำคัญเพื่อ ปรับเปลี่ยนประเทศไทยสู่ประเทศที่มีรายได้สูง (High Income Country) โดยไม่ได้กล่าวถึง การบริโภคเพื่อ สร้างคุณภาพชีวิตเลย แต่ยึดหลักการบริโภคเพื่อให้ได้ความพึงพอใจสูงสุด ซึ่งไม่ตรงกับหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ ที่ว่าบริโภคเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจ และเกิดคุณภาพชีวิตที่ดี

3.3. การกระจายผลผลิตของเศรษฐกิจไทยยุค4.0 ผ่านมุมมองพุทธเศรษฐศาสตร์

จากการผนึกกำลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยประชารัฐกลุ่มต่างๆ ในข้อ 2.1 ข้างต้น สามารถแยกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการกระจายผลผลิต คือ กลุ่มที่ 5 ที่ว่าด้วยการส่งเสริมการส่งออก, การลงทุนในต่างประเทศ, การส่งเสริมกลุ่มวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และผู้ประกอบการใหม่ (Start Up) ซึ่งแต่ละกลุ่มกำลังวางระบบและกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนนโยบายอย่างเข้มข้น

เมื่อพิจารณาแนวคิดที่ยังอิงทฤษฎีการกระจายการผลิตของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในการกระจายผลผลิตเพื่อสร้างรายได้ แต่มีการปรับแนวคิดจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมาเป็นหลักพุทธศาสตร์ ดังที่กล่าวไว้ในหัวข้อ 2.3 เรื่องกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจยุค4.0 ข้อย่อยที่ 2ที่ว่า คนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง เป็นการกระจายรายได้ โอกาส และความมั่งคั่งให้เกิดขึ้น ซึ่งตรงกับหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ ที่เน้นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือกัน ไม่ยึดผลประโยชน์ส่วนตน

จากการพิจารณาแนวคิดเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 ผ่านมุมมองของพุทธเศรษฐศาสตร์ ทำให้เกิดแนวคิดในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจต่อไป

4. แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยในยุค 4.0 ตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์

ภาพรวมของพุทธเศรษฐศาสตร์จะเน้นการบริโภคด้วยปัญญา และบริโภคเท่าที่จำเป็น แต่ภาพรวมของเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 จะพุ่งไปที่การเพิ่มรายได้ของประชากร ฉะนั้น การขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 จึงจำเป็นต้องนำหลักพุทธเศรษฐศาสตร์มาใช้ ดังนี้

4.1. ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน และอยู่ภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม ซึ่งได้แก่ ห่วงที่ 1 ความพอประมาณ คือ ยึดหลักทางสายกลางและความไม่โลภ ห่วงที่ 2 ความมีเหตุผล คือ คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ ห่วงที่ 3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือ การเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทางด้วยความไม่ประมาท และต้องมี 2 เงื่อนไข ได้แก่ เงื่อนไขความรู้ คือ ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้อง และเงื่อนไขคุณธรรม คือ มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่โลภ มีความสามัคคี มีความอดทน

หากนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้อย่างจริงจัง ไม่เพียงแต่จะทำให้เศรษฐกิจเติบโตสูงเท่านั้น แต่ยังทำให้เกิดผลดีต่อระบบเศรษฐกิจหลายประการ เช่น ประการที่ 1 ทำให้เศรษฐกิจมีเสถียรภาพ เพราะรู้จักพอประมาณ และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อรองรับความผันผวนที่อาจจะเกิดขึ้น ประการที่ 2 ทำให้การกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึง เพราะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่างๆ ประการที่ 3 ทำให้การพัฒนามีความยั่งยืน เพราะอาศัยหลักค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่ก้าวกระโดด

ดังนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นภาคปฏิบัติของพุทธเศรษฐศาสตร์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริง เพราะเป็นไปตามหลักทางสายกลาง และไม่มีความโลภจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นของระบบเศรษฐกิจ

4.2. ปรับระบบกลไกการทำงาน และบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ

การปรับกลไกการทำงาน และ ปรับบทบาทหน่วยงานภาครัฐ ก็เพื่อช่วยให้เศรษฐกิจเดินหน้าได้อย่างราบรื่น ซึ่งได้แก่

1. การปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน อาทิ กฎหมายกำกับดูแลบริการข้ามพรมแดนผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นต้น ให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยสามารถเอื้อให้ประชาชน และธุรกิจสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว

2. การปรับกลไกการทำงานของภาครัฐให้โปร่งใส เช่น นโยบายเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของทางราชการ การเปิดเผยการจัดซื้อจัดจ้างของหน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการตรวจสอบจากภาคประชาชนได้ง่าย

3. การปรับบทบาทของภาครัฐให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เรื่องใดที่เอกชนทำได้ดีแล้วรัฐไม่ควรไปแทรกแซงหรือทำแข่ง เช่น การปฏิรูปรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น ภาครัฐมีบทบาทเป็นผู้ควบคุมกฎกติกาเท่านั้น

4.3. พัฒนาศักยภาพของคนไทย

แนวความคิดในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 เป็นสิ่งดี แต่หากคนไทยไม่มีศักยภาพที่จะทำตามแนวคิดนั้น ก็ไม่ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นได้ ฉะนั้น การพัฒนาคนในชาติจึงต้องพัฒนาด้านต่างๆ ดังนี้

1. พัฒนาความรู้และทักษะสำคัญของชีวิต ปัญหาการขาดทักษะของแรงงานไทย เพราะคนไทยไม่ชอบที่จะติดตามความรู้ความก้าวหน้าของโลก ทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเองจึงไม่ดี เมื่อขาดการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงขาดศักยภาพ ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ

2. พัฒนาการทำงานร่วมกับผู้อื่น การแบ่งงานกันทำตามความชำนาญของแต่ละกลุ่มการผลิต แล้วเอาชิ้นส่วนมาประกอบเข้าด้วยกัน อาจมีผลทำให้มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องจักรทำให้เกิดความทุกข์ จึงต้องทำงานเป็นทีม เพราะจะเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเอง ขจัดอัตตา จนทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีสุข

3. พัฒนาคูณธรรม เข้มทิศของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจคือคุณธรรม ความเมตตา จะช่วยให้เราก้าวข้ามอุปสรรคได้ ฉะนั้น การบรรจุเรื่องคุณธรรมในหลักสูตรการศึกษาย่อมเป็นการปลูกฝังเยาวชนเห็นคุณค่าของความดี อันจะเป็นภูมิคุ้มกันให้เราสามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจยุค 4.0 ได้อย่างราบรื่น

จะเห็นว่าเศรษฐกิจเป็นเรื่องของการดำรงชีวิต แต่ละชีวิตจะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ฉะนั้น สิ่งมีชีวิตในโลกจึงต้องงดเว้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน แบ่งปันความรู้ ไม่เห็นแก่ได้จนมองข้ามศีลธรรม โดยทั่วไปหากพูดถึงเศรษฐกิจเรามักจะมองแต่ด้านวัตถุของการผลิตอย่างเดียว ที่จริงแล้วจริยธรรมก็จัดเป็นหน่วยการผลิตเหมือนกัน เพราะความดีชั่ว หรือสภาพจิตใจที่เป็นไปต่าง ๆ ย่อมมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก

สรุป

พุทธเศรษฐศาสตร์ คือ วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรม การดำเนินธุรกิจของมนุษย์ใน การผลิต การบริโภค และการแจกจ่ายใช้สอยสิ่งของต่างๆ ที่มีอยู่จำกัดเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดคุณภาพชีวิต ฉะนั้น จุดยืนของการผลิตตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ คือ ทำอย่างไรจึงจะใช้ทรัพยากรน้อยที่สุดให้มีคุณค่ามากที่สุด มีของเสียน้อยที่สุด การผลิตแบบพุทธเศรษฐศาสตร์จะไม่มีของเสียเกิดขึ้นในกระบวนการผลิต ดังเช่นที่พระพุทธเจ้านำเอาผ้าจีวรที่ไม่ใช่แล้วมาทำอาสนะ พออาสนะขาดก็นำมาทำผ้าถูพื้น ผ้าถูพื้นผูกก็สับทำปួយ เป็นต้น ส่วนการบริโภคนั้น พุทธเศรษฐศาสตร์จะถือหลักสันโดษ คือบริโภคเพื่อต้องการคุณภาพของชีวิตเท่านั้น ไม่ใช่เพื่อสนองกิเลสตัณหา และการกระจายผลผลิตแบบพุทธต้องมีความทั่วถึงอย่างเป็นธรรม

การที่ระบบเศรษฐกิจยุค 4.0 ไร้ความต้องการให้คนผลิตมาก บริโภคให้มาก กระจายผลผลิตให้มาก เพื่อจะมีรายได้สูง จึงต้องดำเนินการอย่างรอบคอบค่อยเป็นค่อยไป โดยนำหลักพุทธเศรษฐศาสตร์มาปรับใช้ หากพิจารณาการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยยุค 4.0 ผ่านมุมมองของพุทธเศรษฐศาสตร์แล้วจะเห็นว่า ได้นำหลักพุทธเศรษฐศาสตร์มาใช้ในระดับที่น่าพอใจ เช่น การคำนึงถึงสภาพแวดล้อม การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ก็ยังอิงอยู่กับหลักเศรษฐศาสตร์ทั่วไป ที่เน้นมูลค่าทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ซึ่งอาจทำให้คนไทยมีค่านิยมพุ่งเพื่อ ทูจจริต กู้หนี้ยืมสิน ก็เป็นได้ ถ้าคนไทยมีความสันโดษเป็นฐาน คือมีพอเพียง มีการออม เพื่อเอาเงินที่ออมไว้มาลงทุนเพื่อการผลิต การบริโภค เป็นต้น ก็จะทำให้เศรษฐกิจมีความมั่นคงยั่งยืนได้ ทั้งนี้ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจต้องอิงหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ ได้แก่

1. ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีหลายประการ เช่น ทำให้เศรษฐกิจมีเสถียรภาพ เพราะมีความพอประมาณ และมีภูมิคุ้มกัน, ทำให้การกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึง เพราะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน, ทำให้การพัฒนามีความยั่งยืน เพราะอาศัยหลักค่อยเป็นค่อยไป

2. ปรับระบบกลไกการทำงาน และบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อช่วยให้เศรษฐกิจเดินหน้าได้อย่างราบรื่น ซึ่งได้แก่ การปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัย, ปรับกลไกการทำงานของภาครัฐให้โปร่งใส, ปรับบทบาทของภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

3. พัฒนาศักยภาพของคนไทย เช่น พัฒนาความรู้และทักษะสำคัญของชีวิต, พัฒนาการทำงานร่วมกับผู้อื่น, พัฒนาคุณธรรม เป็นต้น

แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจยุคไทย 4.0 อาจมีข้อเสียอยู่บ้าง เพราะอิงกับระบบทุนนิยมมากเกินไป อันอาจเกิดผลเสียตามมาหากทำการไม่รอบคอบ รัฐจึงต้องมีความจริงใจใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ เพื่อลดการพึ่งพาทุนนิยมสมัยใหม่ ฉะนั้น การขับเคลื่อนประเทศไทย 4.0 ไปสู่ความมั่นคงอย่างมั่นคงและยั่งยืน รัฐบาลต้องจริงใจที่จะนำหลักพุทธเศรษฐศาสตร์มาใช้ เพื่อความสมดุลของระบบเศรษฐกิจ

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2540), หน้า 61.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539).

สมภาร พรหมทา, กิณ : มุมมองของพระพุทธศาสนา, วารสารพุทธศาสนศึกษาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, (ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2546), หน้า 63.

อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ วิชาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, 2547), หน้า 5.

การปรับพฤติกรรมของสตรีตามแนวพระไตรปิฎก :
กรณีศึกษานางกาณาและพระนางเขมาเถรี

The Behavioral Modification of the Women in Tipitaka :
A Cause Study of Nāng Kaṇa and Phranāṅ Khemā Therī

พระมหาสุรชัย ขยาภิวฑฒโน, พระมหาศุภวัฒน์ จานวุฑฒ, แม่ชีกุลภรณ์ แก้ววิลัย

Phramaha Surachai Jayabhivaddhano, Phramahasupawat Thanavuddho,

Maechee Kulaporn Kaewwilai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College, MCU

e-mail: sura_chai_1981@hotmail.com

บทคัดย่อ

สตรีแต่ละคนมีผลกรรมที่เกิดจากความดีหรือความชั่วที่เคยทำไว้แตกต่างกัน สตรีจึงมีประพฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกาย วาจา ความคิด อารมณ์ที่ต่างกัน พฤติกรรมของสตรีในพระพุทธศาสนา มี ๒ แบบ คือ ๑) พฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น การให้ทาน การรักษาศีลและการปฏิบัติธรรม ๒) พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งมีเฉพาะสตรีบางคน เช่น ความเป็นผู้มักโกรธเคียดแค้น และความหลงติดในรูปโฉมที่สวยงาม

วิธีการปรับพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของสตรีตามแนวพระไตรปิฎก เพื่อเป็นแบบอย่างของสตรีในยุคปัจจุบัน พบว่า ควรใช้วิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้ตระหนักรู้และเข้าใจในภาวะของตน ด้วยหลักและวิธีการปฏิบัติที่มีสติสัมปชัญญะอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ มีอารมณ์อยู่กับปัจจุบัน และสตรีต้องมีการมอบกายถวายชีวิตเพื่อการปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยการปฏิบัติตั้งแต่ตื่นนอนจนกระทั่งนอนหลับในแต่ละวัน เช่น กำหนดสติในทุกอิริยาบถในทวารทั้ง ๖ การลดนิวรณ์ ๕ และต้องมีครูอาจารย์แนะนำ การปรับพฤติกรรมมี ๓ ขั้นตอน คือ ๑) ขั้นการรับรู้ ได้แก่ การคบสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม และศรัทธา ๒) ขั้นการคิดตรัสรู้ ได้แก่ โยนิโสมนสิการ ๓) ขั้นการปฏิบัติ ได้แก่ สติสัมปชัญญะ อินทรีย์สังวร สุจริต ๓ สติปัญญา ๔ โพชฌงค์ ๗ วิชชาและวิมุตติ

คำสำคัญ : การปรับพฤติกรรม, สตรีในพระไตรปิฎก

Abstract

This article studies the Behavioral Modification of the Women in Tipitaka. It is found that each of the women was born from their good or bad Kammās. There is a different behavior according to bodily, verbal, thinking, and emotional actions. The women's behavior is divided into two aspects: desirable and undesirable attributes. A desirable behavior in the Theravada Buddhist scriptures is included the merit acquired by giving, observing the precepts or mental development, whereas an undesirable behavior is included a passionate feelings in anger and body love.

The undesirable attributed modification of women in Tipitaka for being a role model of women in Thailand 4.0 is found that insight meditation is the way to realize women's behavior by practicing mindfulness continuously and focusing on the present what they are doing. Those seriously have to practice all day, for example focus on six channels of action (Dvara), reduce five hindrances (Nivarana), and getting advice from master. The behavioral modification is divided into three steps: 1) acknowledge: meeting a good person, listening his advice, and believing in that advice, 2) consideration: reasoned attention to his advice, 3) practice: there are included the way of practicing insight meditation such as mindfulness and clear comprehension (Sati and Sampajanna), restraint on five organs (Indriya Samvara), three good conducts (Sucarita), four foundations of mindfulness (Satipatthana), seven enlightenment factors (Bojjhanga), and knowledge and deliverance (Vijja and Vimutti)

Key Word : The Behavioral Modification, Women in Tipitaka

บทนำ

สตรีเป็นเพศที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นจากการที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องให้เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ และเมื่อพิจารณาถึงความเป็นไปและการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล สตรีเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่พระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ๒๕๕๕: ๒๔๐)

เมื่อกล่าวโดยทั่วไปเป้าหมายของชีวิตของสตรีไม่ต่างกับบุรุษ แต่หากกล่าวโดยละเอียดอาจมีความแตกต่างและมีปัญหาเกี่ยวกับเป้าหมายชีวิตเพราะมีเป้าหมายหรือสภาวะบางอย่างที่สตรีไม่อาจเข้าถึงได้ในขณะที่บุรุษเข้าถึงได้ กล่าวอีกอย่างคือมีปัญหาเกี่ยวกับสิทธิและความเสมอภาคของสตรีทั้งในด้านสภาวะตามธรรมชาติ (วัชระ งามจิตร์เจริญ, ๒๕๕๖: ๔๖๔) ซึ่งเกิดจากสภาวะทางจิตใจและอารมณ์ของสตรีที่อ่อนไหวและไม่แกร่งกล้าเหมือนบุรุษ ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการหล่อหลอมทางสังคมและสภาพแวดล้อมต่างๆ

พฤติกรรมที่ดีของสตรีในสมัยพุทธกาล เช่น มีการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา รักษาศีล การให้ทาน และการปฏิบัติธรรม ซึ่งพฤติกรรมที่ดีเหล่านี้ สตรีในแต่ละยุคสมัยยังคงนำมาเป็นแบบอย่างในสังคมไทย ตั้งแต่สมัยโบราณถึงปัจจุบัน

คำสอนที่เกี่ยวกับผู้หญิงที่บ่งบอกถึงความเป็นเพศหญิง มีลักษณะบางอย่างที่ต่างออกไปจากเพศชาย คือเรื่องของจิตใจ เรื่องอารมณ์ ความรู้สึกที่มีความสัมพันธ์กับสรีระทางเพศ ความเป็นเพศหญิงมีจิตใจที่หวั่นไหวกว่า ถูกกิเลสรุมเร้าได้ง่ายกว่า เมื่อผนวกกับภาระหน้าที่ในฐานะภรรยาหรือในฐานะมารดาที่ต้องรับผิดชอบดูแลสามีและลูก ดังพุทธพจน์ว่า "...ในเวลาเช้า (มาตุคามในโลกนี้) ถูกมลทินคือความตระหนี่กลุ่มรุมจิตอยู่ครองเรือน ในเวลาเที่ยงถูกความริษยากลุ่มรุมจิตอยู่ครองเรือน ในเวลาเย็นถูกกามราคะกลุ่มรุมจิตอยู่ครองเรือน" (ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๘๓/๓๑๕)

จากพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นเป็นตัวอย่างเพียงบางส่วนว่า สตรีบางคนนั้นมีพฤติกรรมที่ไม่ดีต่างๆ อยู่ในตัว ไม่ได้ครอบคลุมถึงสตรีทุกคนโดยทั่วไป ซึ่งพฤติกรรมไม่ดีมีลักษณะเป็นความประพฤติน่าชัง เช่น ขาดคุณธรรม มีความตระหนี่ มีความริษยา เป็นต้น พฤติกรรมที่ไม่ดีดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า เฉพาะสตรีคนนั้นมีความทุกข์ต่างๆ มากมาย เช่น สตรีต้องรับภาระหน้าที่ทั้งต้องเลี้ยงดูลูก สามี และงานในบ้านอีกมากมาย จึงส่งผลให้สตรีมีความวิตกกังวล เกิดโทสะได้ง่าย และที่สำคัญสตรีมีความทุกข์ประจำตัวของ

เพศหญิงที่สำคัญคือการมีรอบเดือนก็เป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้สภาพจิตใจของสตรีถูกมองว่าเป็นไปในลักษณะประกอบด้วยกิเลส ในช่วงเวลามีรอบเดือนอารมณ์ของสตรีจะเปลี่ยนแปลงได้ง่าย มีอารมณ์หงุดหงิด และโกรธง่าย เพราะสตรีมีความทุกข์จากการที่ต้องเสียเลือด ทำให้เครียดได้ ถ้าเรามองอีกด้านหนึ่ง ทำให้เห็นว่า สตรีมีทุกข์ประจำสังขาร ทุกข์ในฐานะที่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ทุกข์บางอย่างนั้นผู้ชายไม่มี จึงจำเป็นที่สตรีสมควรได้รับการพัฒนาจิตใจด้วยธรรม สมควรได้รับโอกาสศึกษาและปฏิบัติธรรมให้มาก ทั้งในฐานะอุบาสิกา และในฐานะนักบวช (มนตรี สิริโรจนานันท์, ๒๕๕๗: ๒๓, ๒๕)

กรณีศึกษาการปรับพฤติกรรมของสตรีตามแนวพระไตรปิฎก

ขอยกกรณีศึกษาของสตรีตามแนวพระไตรปิฎก ในสมัยพุทธกาลที่มีการปรับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ โดยมีการปรับพฤติกรรมที่เด่นชัดและมีความสำคัญเป็นที่ประจักษ์เท่านั้น และการปรับพฤติกรรมของสตรีกรณีศึกษาทั้งหมดนั้น ประกอบด้วย ๒ ขั้นตอน คือ ๑) การสอนธรรมของพระพุทธเจ้า ๒) การปรับพฤติกรรมของสตรีผู้ที่พระพุทธเจ้าสอนธรรมเพื่อให้มีการปรับพฤติกรรมให้ดีขึ้น ดังนั้น ในบทความนี้จะศึกษาเฉพาะการปรับพฤติกรรมของสตรีผู้ที่พระพุทธเจ้าสอนธรรมเพื่อให้มีการปรับพฤติกรรมให้ดีขึ้นเท่านั้น ประกอบด้วย

๑) กรณีศึกษานางกามา : การปรับพฤติกรรมของสตรีผู้มีความโกรธ แค้นใจและด่าว่าพระสงฆ์

นางกามาเป็นสตรีรูปร่างงาม มารดาของนางเป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมในพระพุทธเจ้า ต่อมามารดาได้ยกนางให้ชายหนุ่มในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง เมื่อแต่งงานแล้ว นางได้กลับมาบ้านมารดาด้วยกิจบางอย่าง ฝ่ายสามีของนางส่งข่าวมาถึงสามครั้งเพื่อให้กลับบ้าน ถ้าไม่กลับจะพาหญิงอื่นมาเป็นภรรยา เมื่อนางจะกลับบ้าน มารดาต้องการให้ถือขนมติดมือกลับไปบ้านด้วย จึงทอขนมให้ แต่ในขณะที่นางกำลังจะกลับบ้าน มารดาได้ถวายขนมที่ทอไว้ทั้งหมดแต่ภิกษุที่กำลังบิณฑบาตตลอดทั้ง ๔ วัน เป็นเหตุให้นางกลับบ้านไม่ทันตามกำหนด สามีของนางจึงพาหญิงอื่นมาเป็นภรรยา เมื่อนางได้ทราบข่าวจึงได้ยื่นร้องไห้และเกิดความโกรธแค้นใจมาก เมื่อพบภิกษุที่ไหนก็จะด่าว่าภิกษุตลอด จนกระทั่งพระพุทธเจ้าต้องเสด็จไปแสดงธรรม ในที่สุดนางได้เข้าใจ เลิกด่าว่าภิกษุ ต่อมาเมื่อพระราชาทราบเรื่อง จึงช่วยนางให้ได้ทำบุญถวายทานอย่างเต็มที่และยกนางกามาเป็นธิดาบุญธรรม (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๓๐/๓๘๗-๓๘๘)

การปรับพฤติกรรมของนางกามา

๑. ขั้นการรับรู้ คือ เป็นการคบสัตบุรุษ และการรับฟังพระสัทธรรม ข้อมูลจากภายนอก เรียกว่า ปรโตโฆสะ ประกอบด้วย

๑.๑ การปลุกศรัทธา เป็นหน้าที่ของกัลยาณมิตรในฐานะปรโตโฆสะ ต้องสร้างเสริมศรัทธาปสาทะ จนนำไปสู่การน้อมฟังธรรม

๑.๒ การสร้างแรงใจ เพื่อให้ละความชั่ว กระทำความดี

๑.๓ การเป็นกัลยาณมิตร โดยเฉพาะนางกามาที่มีพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรเทศนาสั่งสอนนาง

๒. ขั้นการคิดตรอง เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสสอนธรรมแก่นางกามา นางได้นำคำสอนมาคิดวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับตนเองว่ามีสิ่งที่ไม่ดีอย่างไร ซึ่งเป็นข้อมูลจากภายใน เรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือ การใช้ความคิดถุวิธี ความรู้จักคิด การคิดในใจโดยแยกกาย การมองพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง การรู้จักสืบสาวหาเหตุผล การแยกแยะปัญหาออกและเข้าใจความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย เมื่อนางกามารู้จักใช้ความคิดวิเคราะห์ถึงความแค้นใจ เมื่อพบภิกษุจึงได้เลิกด่าว่าภิกษุ

๓. ขั้นการปฏิบัติ หลังจากนางกานาได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว นางสามารถคิดวิเคราะห์และตัดสินใจที่จะเลือกที่เปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีของตนเอง ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการปรับพฤติกรรม วิเคราะห์ได้ว่า นางได้มีการพัฒนาจิตใจของตนเอง ด้วยการมีสัมมาสติช่วยสนับสนุนให้นางปรับพฤติกรรม ด้วยการมีสติสัมปชัญญะและด้วยการมีอินทรีย์สังวร เพราะเมื่อนางได้ฝึกปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดสติสัมปชัญญะและอินทรีย์สังวรแล้ว พฤติกรรมของนางก็เปลี่ยนไป คือ เมื่อเกิดการรับรู้ทางตา ไม่พอใจที่เกิดจากการเห็นภิกษุ การฝึกให้มีสติเพื่อคอยควบคุมจิตใจ ควบคุมความรู้สึก ป้องกันไม่ให้บาปอกุศลธรรมทั้งหลายเกิดขึ้น ไม่ให้ถูกชักจูงไปในทางที่ถูกใจเลศครอบงำ โดยการมีสติรู้เท่าทันปฏิภิกขุของจิตที่มีต่ออารมณ์ คือ การรู้ถึงความชอบใจหรือไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นในจิตตามความเป็นจริง เมื่อรู้เท่าทันปฏิภิกขุในจิตเหล่านั้นตามความเป็นจริง จิตก็เป็นกลางต่ออารมณ์ อภิชฌาและโทมนัสไม่สามารถครอบงำจิตได้

ต่อมานางได้เป็นอุบาสิกาผู้ถึงไตรสรณะตลอดชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นางเป็นผู้มีศรัทธา และมีสุจริต ๓ เป็นต้น คือมีความเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า ตถาคตโพธิสัทธา คือความเชื่อมั่นในพระพุทธเจ้าว่ามีพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสรู้ธรรม บัญญัติพระวินัยไว้ด้วยดี เป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนหากฝึกฝนตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๕๔: ๑๔๐) ดังนั้น ความสำคัญของตถาคตโพธิสัทธา ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายของพุทธบริษัท ๔ สามารถใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการปฏิบัติตน เพื่อการบรรลุธรรมตั้งแต่ขั้นต้นไปจนถึงขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาได้

๒) กรณีศึกษาพระนางเขมาเถรี : การปรับพฤติกรรมของสตรีผู้มีความหลงติดอยู่ในรูปโฉมที่สวยงาม

พระนางเขมาเถรีมีรูปร่างและผิวพรรณที่งดงามมาก พระราชาบิดาประทานให้แก่ พระเจ้าพิมพิสาร นางเป็นที่โปรดปรานของพระราชสวามีเป็นอย่างยิ่ง และนางก็มีความยินดีแต่ในการบำรุงรูปโฉมที่งดงามของตน ไม่สนใจฟังธรรมแต่อย่างใด พระเจ้าพิมพิสารจึงโปรดให้นักขับร้องเพลงพรรณนาพระเวฬุวันเพื่ออนุเคราะห์ให้นางมีความรู้สึกอยากไปชมสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้าว่าเป็นสถานที่ที่น่ารื่นรมย์ เหมือนได้เห็นสวนนันทวันของท้าวอัมรินทราธิราช กาลต่อมานางได้ชมอุทยานและได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งมีสตรีสาวสวยพัทวิอยู่ ครั้นแล้วจึงมีความคิดผิดอย่างนี้ว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้องอาจกว่านรชนพระองค์นี้ มิได้เศร้าหมองเลย หญิงสาวนั้น ก็มีรัศมีเปล่งปลั่งดังทองธรรมชาติ มีหน้าตางดงามดังปทุมชาติ ริมฝีปากก็แดงดังผลตำลึงสุก ขำเล็งมองแต่น้อยเป็นที่ติดตาตรึงใจยิ่งนัก มีลำแขนงามเหมือนทองคำ วงหน้าสวย ถิ่นทั้งคู่ก็แต่งตั้งดั่งดอกบัวตูม มีเอวคอดกลมกลึง สะโพกผึ่งผาย ลำขาน่ายินดี มีเครื่องประดับสวยงาม ผ้าสไบมีสีแดงแวววาว นุ่งห่มผ้าเนื้อเกลี้ยงสีเขียว มีรูปสมบัติที่ชวนชมโดยไม่รู้เบื่อ ประดับด้วยเครื่องอาภรณ์ทุกชนิด (ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๔๔-๓๔๗/๔๓๓)

จากนั้น สตรีสาวคนนั้น ได้แก่ขราลง มีผิวเหี่ยวยุ่น ปากอ้า ฟันหัก ผมหงอก น้ำลายไหล หน้าไม่สะอาด หูตึง นัยน์ตาฝ้าฟาง หน้าอกหย่อนยานไม่งาม เหี่ยวยุ่นทั่วกาย มีศีรษะและร่างกายสั้นงนง หลังงอ มีไม้เท้าเป็นเพื่อนเดิน ร่างกายชুবวมซีดไป สั้นงนง ล้มลงแล้วหายใจถี่ๆ จากนั้น ก็ตายลง เมื่อนางเห็นดังนั้นแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่า

เขมา เธอจงดูรูปกายที่กระสับกระส่าย ไม่สะอาด เปื่อยเน่า (มีของเหลว) ไหลเข้า และไหลออก ที่พวกคนเขลาพากันยินดียิ่งนัก เธอจงอบรมจิตให้เป็นสมาธิมีอารมณ์เดียว ด้วยอารมณ์ที่ไม่งามเกิด เธอจงเจริญกายคตาสติมากไปด้วยความเบื่อหน่ายเกิด รูปของหญิงนี้เป็นฉันใด รูปกายของเธอนั้นก็เป็นฉันนั้น รูปกายของเธอนั้นเป็นฉันใด รูปของหญิงนี้ก็เป็นอย่างนั้น

เรื่องคลายความยินดีพอใจในกายทั้งภายในและภายนอกเกิด (ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๕๔-๓๕๖/๔๓๔)

หลังจากนางเห็นแจ้งตามความเป็นจริงในสังขารทั้งหลาย จึงเสด็จกลับไปทูลขอพระสวามี ทราบว่านางประสงค์ที่จะบวช พระเจ้าพิมพิสารได้อนุญาตให้นางบวชตามประสงค์ ภายหลังจากบวชได้ ๗ เดือน นางมีใจสังเวชเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวงจึงบรรลุเป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิตา พระพุทธองค์จึงทรงตั้งพระนางไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าบรรดาภิกษุณีผู้มีปัญญามาก (ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๕๐/๔๓๘)

การปรับพฤติกรรมของพระนางเขมาเถรี

พฤติกรรมที่ไม่ดีของพระนางเขมาเถรี คือ ความยินดีในการบำรุงรูปโฉมทั้งดงามของตน ติดอยู่ในความงาม ไม่พอใจคนที่กล่าวโทษในรูป และไม่สนใจที่จะฟังธรรม

๑. ขั้นการรับรู้ คือ การคบสัตบุรุษ และการรับฟังพระสัทธรรม ข้อมูลจากภายนอก เรียกว่า ปรโตโฆสะ ประกอบด้วย

๑.๑ การปลูกศรัทธา อันเป็นหน้าที่ของภิกษุณมิตร์ในฐานะปรโตโฆสะที่สร้างเสริมความเชื่อความเลื่อมใส กระทั่งนำไปสู่การน้อมฟังแล้วพิจารณาตามอย่างแยกกาย เป้าหมายหลักในข้อนี้ คือสร้างเสริมปัญญาให้กับผู้ที่เข้ามาคบหา และชักนำด้วยข้อมูลที่ถูกต้องอันจะเป็นบ่อเกิดแห่งสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นเบื้องต้นแห่งการเข้าสู่ทางแห่งอริยมรรค

๑.๒ การสร้างแรงใจ เพื่อการละความชั่ว กระทำความดี

๑.๓ การมีภิกษุณมิตร์ โดยที่พระนางเขมาเถรีได้มีพระพุทธเจ้าเป็นภิกษุณมิตร์ อันเป็นการคบสัตบุรุษและการรับฟังพระสัทธรรม โดยมีสิ่งแวดล้อมที่ดี คือ การได้เห็นหญิงสาวที่สวยกว่านาง จากนั้น หญิงสาวคนนั้นได้แก่เฒ่าตามลำดับ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงนิรมิตขึ้น

๒. ขั้นการคิดตรិตรอง เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสสอนธรรม นางได้นำคำสอนมาคิดวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับตนเองว่าตนเอง ก็พบว่า พระพุทธเจ้าทรงนิรมิตให้หญิงสาวคนนั้นถูกขร่ายย่ำ มีผิวพรรณแปลกไป หน้าเหี่ยว ฟันหัก ผมหงอก ร่างกายสันตลอคศิระะ มิใช่ทำเป็นคู่เดิน ร่างกายชুবมอมลึบ ล้มลงสิ้นใจ ลำดับนั้น พระนางเขมาเถรีเกิดความสังเวชสลดใจ ละวางความยินดีในรูปของตนเองได้

๓. ขั้นการปฏิบัติ วิเคราะห์ได้ว่า เมื่อผ่านขั้นตอนของการรับรู้และขั้นการคิดตริตรองแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นว่า การทำให้จิตมีสติสามารถกำจัดเครื่องเศร้าหมองต่างๆ ได้ การมีสติสามารถทำได้ด้วยการเจริญสติปัญญา ดังปรากฏในอรรถกถาว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมอง เพราะจิตเศร้าหมอง ย่อมบริสุทธิ์ เพราะจิตผ่องแผ้ว ดังนี้ ก็ความผ่องแผ้วแห่งจิตนั้น ย่อมมีได้ด้วยมรรค คือสติปัญญานี้” (ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๒๖) หลังจากได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ก็ได้เข้าถึงธรรมที่แท้จริง เข้าใจเรื่องความสวยงามของร่างกายมนุษย์ตามความเป็นจริง ไม่ยินดีในรูปโฉมทั้งดงามของตนเองอีกต่อไป การปรับพฤติกรรมของผู้ที่มีราคะจริตนั้น ต้องใช้การปฏิบัติในข้อสุกกรรมฐาน หรือนวสวสิกขา ซึ่งจัดเป็นหนึ่งในหมวดกายนุปัสสนาสติปัญญา ในหัวข้อของนวสวสิกขา การกำหนดรู้ซากศพ ๙ ประเภท (ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๙/๓๐๘-๓๑๓) เช่นเดียวกับกรณีของภิกษุณีรูปนันทาเถรี (ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๘๕-๒๑๙/๔๘๐-๔๘๔) เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงพระธรรมเทศนาให้ท่านทั้งสองให้เห็นความเป็นจริงในรูปของกายหญิงที่เนรมิตว่าไม่สะอาด น่าเบื่อ และพระองค์ทรงแนะนำให้อบรมจิตเป็นสมาธิ มีอารมณ์เดียว และพิจารณาว่ารูปของหญิงนี้เป็นเช่นเดียวพระนางเขมาเถรี ทำให้พระนางเขมาเถรีเกิดความสังเวชสลดใจ ละวางความยินดีในรูปของตนเองได้ โดยพระพุทธเจ้าได้แสดงมหานิทานสูตร แก่พระนางเขมาเถรีจนนางได้ดวงตาเห็นธรรม พระนางเขมาเถรีจึงกลับไปทูลขออนุญาตพระเจ้าพิมพิสารเพื่ออุปสมบท (มนตรี สิริโรจนานันท์, ๒๕๕๗: ๑๕๐) เมื่อพระนางเขมาเถรีได้บวชเป็นภิกษุณีแล้วได้ปฏิบัติธรรม ๗ เดือน จึงได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ (ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๖๐/๔๓๕)

เช่นเดียวกับคนที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแล้ว ความยึดมั่นลดลง ลดอุปาทานได้ ทำให้ปมปัญหาในใจคลี่คลายได้ เช่น นางปฐาจาราเถรีที่ปฏิบัติธรรมแล้วได้ผล เพราะการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ไม่ใช่การทำให้อารมณ์ทั้งหลายหมดสิ้นไป เนื่องจากอารมณ์เกิดขึ้นพร้อมกับจิต และดับไปพร้อมกับจิต トラบใดที่ยังมีจิต トラบนั้นชีวิตยังมี เมื่อมีชีวิตก็ต้องมีอารมณ์ หากรู้เท่าทันอารมณ์ที่เกิดขึ้น ก็ไม่ทำให้ชีวิตมีปัญหา เพราะมีสติกำหนดตลอดเวลา ในกรณีพระอรหันต์ก็ยังเป็นผู้มีอารมณ์ แต่พระอรหันต์เป็นผู้ที่มีสติกำหนดต่อเนื่อง ไม่มีช่องโหว่ของการขาดสติ พระอรหันต์เท่านั้น จึงสามารถกำหนดรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถละโลภะ โทสะ และโมหะได้อย่างเด็ดขาด

ดังนั้น ปุถุชนซึ่งยังไม่ได้บรรลุธรรม จึงไม่สามารถตัดอารมณ์ที่มากระทบได้ การปฏิบัติธรรมเพื่อให้บรรลุ ไม่ได้กำหนดว่าต้องสำเร็จภายในอายุเวลาเท่าไร ตามพุทธประวัติระบุว่า อายุ ๗ ปี ก็สามารถบรรลุธรรมได้ ดังเช่นพระเรวัตเถระ ที่บรรลุธรรมขณะเป็นสามเณร อายุเพียง ๗ ขวบเท่านั้น ดังนั้น เวลาจึงไม่ใช่เครื่องพิสูจน์ว่าจะปฏิบัติได้ผลหรือไม่ได้ผล และการปฏิบัติจะได้ผลช้าเร็ว ขึ้นอยู่กับการสั่งสมบารมีมามากน้อยแค่ไหน สิ่งที่สะสมอยู่ในจิตใต้สำนึกหรือในภวังคจิตเป็นกิเลสอย่างหนึ่ง ซึ่งในอรรถกถาอธิบายว่ากิเลสมี ๓ ชั้น สิ่งที่สะสมและซ่อนเร้นอยู่ในใจเรียกว่า อนุสัยกิเลส คือ กิเลสที่นอนเนื่องในสันดานของแต่ละบุคคล เป็นกิเลสอย่างละเอียดในส่วนลึกของจิต อธิบายได้เหมือนกับภูเขาน้ำแข็งที่ซ่อนอยู่ใต้น้ำทะเลที่พร้อมจะทะลุขึ้นมาจากน้ำ และทำอันตรายกับเรือที่สัญจรไปมาถ้าไม่ระมัดระวัง หรือไม่มีสติควบคุม ในอรรถกถากล่าวว่า เป็นกิเลสที่มีอธิบายในส่วนพระอภิธรรมหรือระดับจิตที่ละเอียด กิเลสส่วนนี้ละได้ด้วยวิปัสสนาญาณเมื่ออนุสัยกิเลส คือ กิเลสที่นอนเนื่องในสันดาน จึงกล่าวว่าเป็นกิเลสที่สะสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์ปุถุชนที่ยังเต็มไปด้วยกิเลสติดมาแต่ภพก่อนชาติก่อน หรืออาจเป็นความโกรธ เกลียดคับแค้นใจ ที่ถูกกระทำตั้งแต่ยังเป็นเด็กหรือในอดีต แม้จะจำไม่ได้ แต่ความรู้สึกเหล่านี้ก็สะสมทับถมแล้วมาแสดงออกตอนเป็นผู้ใหญ่ ที่บางครั้งหาสาเหตุไม่ได้ว่า โรคจิตเภทที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นเพราะอะไร และสิ่งเหล่านี้เป็นมูลเหตุให้เกิดการกระทำต่างๆ ที่ทั้งรู้ตัวและไม่รู้ตัว จัดเป็นอวิชชาอย่างหนึ่ง และเป็นอวิชชาที่เป็นจุดเริ่มต้นในช่วงอดีต เป็นอนุสัยกิเลสตัวหนึ่งคืออวิชชาอนุสัย และเนื่องจากกิเลสเป็นตัวผลักดันให้เกิดกรรม และวิบาก เป็นวิภวณะ ๓ อนุสัยกิเลสจึงจัดเป็นตัวผลักดันให้เกิดอยู่ในสังสารวัฏต่อไปอีกด้วย แม้กิเลสอื่นจะละได้หมดแล้ว เช่น พระโสดาบันก็ยังกลับมาเกิดอีก トラบใดที่ยังไม่สามารถดับกิเลสทั้งหมดทั้งสิ้นจนถึงพระนิพพาน นั่นคือ พระอรหันต์

สรุป

การปรับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสตรีตามแนวพระไตรปิฎก ใช้วิธีการปรับพฤติกรรมด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน โดยใช้หลักการและวิธีการของสติปัฏฐาน ๔ ที่เป็นการพัฒนาตนเอง โดยมีกระบวนการที่ดำเนินไปภายในตัวบุคคล กระบวนการพัฒนาจะเริ่มต้นและดำเนินไปได้ ต้องอาศัยความติดต่อกว้างขวางกับสภาพแวดล้อมและอิทธิพลจากภายนอกเป็นแรงผลักดัน หรือเป็นปัจจัยก่อตัว มีจุดเริ่มต้นจากแหล่งภายนอกสู่ภายในตน เป็นการระมัดระวังความประพฤติทางกาย วาจา และใจ โดยแบ่งออกได้เป็น ๓ ชั้น คือ ๑) ชั้นการรับรู้ ประกอบด้วย การคบสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม และศรัทธา ๒) ชั้นการคิดตรอง คือ โยนิโสมนสิการ ๓) ชั้นการปฏิบัติ ประกอบด้วย การปรับพฤติกรรมด้วยการมีสติสัมปชัญญะ การปรับพฤติกรรมด้วยอินทรีย์สังวร การปรับพฤติกรรมด้วยสุจริต ๓ และการปรับพฤติกรรมด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ที่เป็นสมณะคือ ทำให้จิตสงบจนเกิดสมาธิขั้นฌาน เป็นการปรับพฤติกรรมในระดับปุถุชน (โลกิยะ) และการพิจารณาการเกิดดับของรูป นามตามสภาวธรรมที่เป็นจริง ทำให้เกิดปัญญาเข้าใจ เพื่อบรรเทาความทุกข์ ถึงขั้นสามารถดับทุกข์ โทมนัส บริเวหา อุปายาสได้ในที่สุด โดยมีส่วนประกอบ ๓ ส่วน คือ (๑) องค์ประกอบในกระบวนการปฏิบัติสติปัฏฐาน ได้แก่ ๑) องค์ประกอบที่เป็นฝ่ายทำ ได้แก่ อาตาศิ สัมปะชาโน สติมา ๒) องค์ประกอบฝ่ายที่

ถูกทำหรือถูกกำหนดเพ่งพิจารณา และ ๓) อากาการที่กำหนดเพ่งพิจารณา คือการรู้เห็นตามความเป็นจริงในปัจจุบันขณะ (๒) การมอบกายถวายชีวิตเพื่อการปฏิบัติอย่างจริงจังและการปฏิบัติที่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ และ (๓) การพิจารณาวิปัสสนา เพื่อให้หนักปฏิบัติมีการกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน กำหนดสติรู้ทุกขณะเมื่อรับรู้อารมณ์ โดยไม่แสดงอาการโต้ตอบใดๆ

จากกรณีศึกษา สรุปการปรับพฤติกรรมของสตรีตามแนวพระไตรปิฎก ดังตารางต่อไปนี้

ปรับพฤติกรรมในระดับปุถุชน (โลกียะ)	ปรับพฤติกรรมในระดับพระอริยเจ้า (โลกุตระ)
<p>ก. นางกานดา</p> <p>๑. ขั้นการรับรู้ คือปรโตโฆสะ</p> <p>๑.๑ การคบสัตบุรุษ</p> <p>๑.๒ การฟังพระสัทธรรม</p> <p>๑.๓ ศรัทธา</p> <p>๒. ขั้นการคิดตรិตรอง คือโยนิโสมนสิการ</p> <p>๒.๑ วิธีทางปัญญา</p> <p>๒.๒ กลับกรองข้อมูลจากปรโตโฆสะ อีกชั้นหนึ่ง</p> <p>๓.๓ เป็นบ่อเกิดสัมมาทิฐิ</p> <p>๓. ขั้นการปฏิบัติ</p> <p>๓.๑ การปรับพฤติกรรมด้วยการมีสติสัมปชัญญะ</p> <p>๓.๒ การปรับพฤติกรรมด้วยอินทรีย์สังวร</p> <p>๓.๓ การปรับพฤติกรรมด้วยการรักษาศีลให้บริสุทธิ์หรือสุจริต ๓</p> <p>๓.๔ การปรับพฤติกรรมด้วยการปฏิบัติกรรมฐานถูกกับอุปนิสัยของตนเอง เป็นการปรับพฤติกรรมในระดับระดับปุถุชน</p>	<p>ข. พระนางเขมาเถรี</p> <p>๑. ขั้นการรับรู้ คือปรโตโฆสะ</p> <p>๑.๑ การคบสัตบุรุษ</p> <p>๑.๒ การฟังพระสัทธรรม</p> <p>๑.๓ ศรัทธา</p> <p>๒. ขั้นการคิดตริตรอง คือโยนิโสมนสิการ</p> <p>๒.๑ วิธีทางปัญญา</p> <p>๒.๒ กลับกรองข้อมูลจากปรโตโฆสะ อีกชั้นหนึ่ง</p> <p>๓.๓ เป็นบ่อเกิดสัมมาทิฐิ</p> <p>๓. ขั้นการปฏิบัติ</p> <p>๓.๑ การปรับพฤติกรรมด้วยการมีสติสัมปชัญญะ</p> <p>๓.๒ การปรับพฤติกรรมด้วยอินทรีย์สังวร</p> <p>๓.๓ การปรับพฤติกรรมด้วยการรักษาศีลให้บริสุทธิ์หรือสุจริต ๓</p> <p>๓.๔ การปรับพฤติกรรมด้วยการปฏิบัติกรรมฐานถูกกับอุปนิสัยของตนเอง เป็นการปรับพฤติกรรมในระดับปุถุชน</p> <p>๓.๕ การปรับพฤติกรรมด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ</p> <p>๑) กระทบการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน</p> <p>๒) มอบกายถวายชีวิตเพื่อการปฏิบัติอย่างจริงจังและมีการปฏิบัติที่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ</p> <p>๓) พิจารณาวิปัสสนา เป็นการปรับพฤติกรรมในระดับพระอริยบุคคล</p>

กระบวนการปรับพฤติกรรมของสตรีตามแนวพระไตรปิฎก คือการคบสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม ศรัทธา โยนิโสมนสิการ สติสัมปชัญญะ อินทรีย์สังวร สุจริต ๓ สติปัฏฐาน ๔ โพชฌงค์ ๗ วิชาและวิมุตติ

สังคมไทยในยุคปัจจุบัน เป็นยุคที่มีความเจริญทางด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ คนในสังคมส่วนใหญ่ใช้เทคโนโลยีทางการสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์ต่างๆ ทำให้คนรุ่นใหม่มีการใช้ชีวิตไปตามกระแสสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวกระทบต่อสตรีอย่างหลีกเลี่ยง

ไม่ได้ ทั้งโอกาสทางการศึกษาที่เพิ่มสูงขึ้น ทำงานนอกบ้านมากขึ้น พึ่งพาตัวเองได้ไม่จำเป็นต้องพึ่งผู้ชายเหมือนสมัยก่อน ซึ่งนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สตรีพอใจที่จะอยู่เป็นโสดมากขึ้น เปลี่ยนจากการอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนมาเป็นภาพหญิงเหล็กที่ต้องทำงานนอกบ้าน และบางคนเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้เห็นข่าวสาร เหตุการณ์ที่บ่งบอกถึงค่านิยมและเจตคติที่เกิดขึ้นในสังคมเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ เกียรติยศ ศักดิ์ศรีของสตรี ซึ่งส่วนใหญ่ถูกนำเสนอในภาพลบ โดยสตรีเกิดความเครียดที่ต้องพยายามพิสูจน์ตัวเองให้เท่าเทียมชาย (เพ็ญแข บัฏภา, ๒๕๕๕: ๑-๒) ส่วนสตรีที่มีครอบครัวก็ได้รับผลกระทบมากจากปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ค่านิยมในการใช้ปัจจัย ๔ อย่างฟุ่มเฟือย จากค่านิยมของสังคมดังกล่าว จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้สตรีมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านกาย วาจา ความคิดและอารมณ์ สตรีจึงจำเป็นต้องมีกระบวนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ภาวะที่ดีกว่าเดิม อันจะส่งผลให้สตรีมีความสุขทั้งในด้านร่างกาย จิตใจและสังคม โดยเฉพาะการพัฒนาด้านจิตใจตามหลักไตรสิกขาที่มีหลักในการพัฒนาชีวิต คือการเรียนรู้ฝึกฝนตนเองประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ทั้งสามองค์ประกอบเป็นแนวทางปฏิบัติที่สมบูรณ์เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน และเป็นการพัฒนาชีวิตและสังคมให้มีความเป็นปกติสุข แม้ไม่บรรลุธรรม ก็สามารถอยู่ในสังคมโลกที่ยังเป็นปุถุชนได้อย่างมีความสุข ด้วยหลักไตรสิกขาในการพัฒนาด้วยเช่นกัน (อรทัย มีแสง, ๒๕๕๕: ๒๑๘) การปรับพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักของศาสตร์สมัยใหม่เป็นเรื่องใหม่สำหรับประเทศไทย แต่สำหรับการปรับพฤติกรรมด้วยหลักธรรมทางศาสนาได้มีมาอย่างช้านานในสังคมไทย นั่นคือการเจริญสมณะและวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนา อันเป็นการปฏิบัติเพื่อฝึกฝนจิตให้มีศักยภาพที่จะสามารถเอาชนะหรือควบคุมกิเลสได้ แนวคิดเรื่องการพัฒนาจิตในทางพระพุทธศาสนา จึงสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตและสังคมได้หลายประการ ทั้งในเรื่องของการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาตนเองและการแก้ไขปัญหาเรื่องทุกข์ด้วยการให้คำปรึกษาเชิงพุทธ ซึ่งเป็นสภาวะการที่พระพุทธองค์ทรงนำไปใช้ได้ผลมาแล้ว (พระครูปลัดต๋ามารุต วรมงคล, ๒๕๕๖: ๓๔) โดยเฉพาะวิปัสสนากรรมฐานเป็นวิธีการฝึกให้เกิดปัญญารู้เท่าทันความจริงเพื่อความดับทุกข์ กล่าวถึงการมีสติระลึกรู้ในกาย เวทนา จิต ธรรม ซึ่งรูปแบบต่างๆ ที่นิยมปฏิบัติกันในปัจจุบัน (ภัทรนรี วิสุทธิศักดิ์, ๒๕๕๕: ๑๔๔)

เอกสารอ้างอิง

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ

พระครูปลัดต๋ามารุต วรมงคล, ผศ.ดร. (๒๕๕๖). "การศึกษาวิเคราะห์พุทธจิตวิทยาในพระไตรปิฎก". **รวมบทความงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (๒๕๕๔). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. (๒๕๕๕). **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร : สุขุมวิทการพิมพ์.

มนตรี สิริโรจนานันท์, ผศ.ดร. (๒๕๕๗). **สตรีในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วัชระ งามจิตรเจริญ, ศ.ดร. (๒๕๕๖). พุทธศาสนาเถรวาท. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

(๒) วิทยานิพนธ์

เพ็ญแข บัวภา. (๒๕๕๕). “การป้องกัน และแก้ไขปัญหามลพิษทางเพศต่อสตรี ตามหลักพระพุทธานุศาสน์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภัทรนิธี วิสุทธีศักดิ์. (๒๕๕๕). “รูปแบบผสมผสานการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อรทัย มีแสง. (๒๕๕๕). “ทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ยุค ๔.๐ ความจริงไม่เปลี่ยนแปลง 4.0 era truth does not change

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ พานิช / ชัยรัตน์ ทองสุข
Phrakhrupaladsuwatbuddhaguna Phanich / Chairad Thongsuk
อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
Lecturer in Philosophy of Buddhachinaraj College
Yaipoothon@gmail.com

บทคัดย่อ

ความจริงของสรรพสิ่งในโลกที่เกิดขึ้นมาจะต้องตกอยู่ภายใต้กฎการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป ไม่มีสิ่งใดล่วงพ้นกฎเกณฑ์นี้ได้ โดยความหมายของคำดังกล่าวมีนัยตรงกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่า “ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน” ซึ่งเป็นหลักปรมัตถธรรมหรือปรมัตถสัจจะ ตรงกับหลักธรรมที่ชื่อว่า ไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะแห่งสังขารธรรมทั้งปวง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญลักษณะ คือลักษณะที่เสมอกันแห่งสังขารทั้งปวง เพราะเป็นลักษณะทั่วไปแก่สิ่งทั้งปวง กล่าวคือสังขารทั้งหลาย ได้แก่ อนิจจตา ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน เป็นภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป ทุกขตา ความเป็นทุกข์ เป็นภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว เป็นภาวะที่กดดัน ผืนและขัดแย้งอยู่ในตัว ไม่คงทนอยู่ในสภาพเดิม เป็นภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว ไม่ให้ความสมอยากหรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วยตัณหาก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้ที่ยากเข้าไปยึดถือด้วยตัณหาอุปาทาน อนัตตตา ความไม่ใช่ตัวตน เป็นภาวะที่ไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง ธรรมะทั้งสามประการนี้จึงเป็นหลักการแห่งความจริงอย่างเสมอภาคในสรรพสิ่ง

คำสำคัญ : อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา ยุค ๔.๐

Abstract

The truth of the things happening in the world must be under the rule of law: arising, setting and falling. There is nothing out of this norm. The meaning of the word implies according to the teachings of Buddhism that is “impermanence, conflict and unsoulfulness” which is the absolute Dhamma or the ultimate truth. As The principle of the Three Characteristics which is the nature of the whole, and also known as the common characteristic because it is the nature, and a common feature of all things. Those are: unsatisfactoriness, insecurity, and inadequacy. They are conditions which occur and then decay. They are conditions which are oppressed by occurrence and decay. They are the state of pressure, force and conflict in themselves, not durable, incomplete, defective, do not give full satisfaction or desire to those who want, and cause the suffering to those who want to take possession with desire. Soulfulness is the state of being not real self of itself. These three principles are the principle of the truth of all things.

Key words: impermanence unsatisfactoriness unsoulfulness 4.0 era

บทนำ

กระแสสายธารแห่งการเปลี่ยนผ่านจะไหลผ่านข้ามกาลเวลามานานสักเพียงใดก็ตาม ความจริงในเรื่องต่างๆ ที่มีปรากฏการณ์เกิดขึ้นในแต่ละกรณีก็มีความเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาพร้อมกับเหตุผลที่นำมาพิสูจน์หาความจริง บางครั้งในบางเรื่องเป็นความจริงในยุคหนึ่งแต่ผ่านกาลเวลาและผ่านการพิสูจน์อาจจะไม่ใช่ความจริงในอีกยุคหนึ่ง ซึ่งความจริงแบบนี้เป็นความจริงที่แปรผันไปตามเวลา แต่หลักการแห่งความจริงไม่ว่าจะผ่านกาลเวลามานานสักเพียงใดก็ยังยืนยันความจริงที่มั่นคงเป็นความจริงอยู่อย่างไม่แปรผันไปตามกาลเวลา ความจริงประเภทนี้เป็นสิ่งที่ยิ่งแท้แต่ก็ใครกันเล่าที่จะเข้าถึงความเป็นจริงนั้นได้อย่างเข้าใจตามสภาพที่มันเป็น ในความจริงที่เราได้ยินกันอยู่เนืองๆ กับคำกล่าวที่ว่า “เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป” เป็นคำพูดที่กล่าวกันมานานานซึ่งผู้กล่าวจะเข้าใจความหมายในความจริงอย่างถ่องแท้หรือไม่ก็ตาม คำกล่าวนี้จึงเป็นวลีคำพูดที่มีนัยความหมายกว้างครอบคลุมในสรรพสิ่งทั้งมวล ทั้งในกลุ่มที่มีวิญญาณครองและกลุ่มที่หาวิญญาณมิได้ซึ่งมีอยู่ในทุกชนชั้น ทุกชาติ ทุกศาสนาและทุกภาษาไม่ว่าผู้ใดจะทราบความหมายหรือไม่ทราบก็ตามล้วนต้องตกอยู่ภายใต้ของคำจำกัดความหลักการแห่งความจริงดังกล่าวทั้งหมด

ความจริงที่เราเรารู้กันโดยทั่วไปว่ามันเป็นเช่นนั้นเองเป็นกฎของธรรมชาติที่เป็นธรรมดาของความจริง เป็นไปอย่างแน่นอนตามธรรมชาติ พระพุทธเจ้าจะมาตรัสรู้หรือไม่ก็ตาม หลักการแห่งความจริงนี้ก็มิได้อยู่ตลอดเวลา ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ชาติุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดาก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุชาติุนั้นว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง ครั้นรู้ ตรัสรู้แล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผยจำแนกทำให้ง่ายว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ชาติุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตบรรลุชาติุนั้นว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผยจำแนกทำให้ง่ายว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ชาติุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดาก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุชาติุนั้นว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผยจำแนก ทำให้ง่ายว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา” (อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕)

พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายข้อความที่พึงอธิบายในสูตรนี้ดังนี้ คำว่าความตั้งอยู่ตามธรรมดา ได้แก่ภาวะที่ทรงตัวอยู่ได้เองตามสภาพ คำว่า ความเป็นไปตามธรรมดา ได้แก่ความแน่นอนโดยสภาพ คำว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวง ได้แก่สังขารอันเป็นไปในภูมิ ๔ คำว่า ไม่เที่ยง ความว่า ชื่อว่าไม่เที่ยงเพราะมีแล้วกลับไม่มี คำว่าเป็นทุกข์ ความว่า ชื่อว่าทุกข์เพราะบีบคั้นเสมอ คำว่า เป็นอนัตตา ความว่า ชื่อว่าเป็นอนัตตาเพราะไม่เป็นไปตามอำนาจ (อง.ติก. (ไทย) ๑/๓/๕๗๕)

พระภิกษุจรรย์ท่านนำข้อความที่เข้าใจยากในอรรถกถามาอธิบายดังนี้ คำว่า ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม เป็นต้นมีคำอธิบายว่า สภาวะที่สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงเป็นต้น ไม่เนื่องกับการเกิดขึ้นของพระตถาคต เหมือนกับการบรรลุผลของเวไนยบุคคลทั้งหลายเนื่องกับการเกิดขึ้นของพระตถาคตทั้งหลาย ความจริงพระตถาคตทั้งหลายจะเกิดขึ้นก็ดี ไม่เกิดขึ้นก็ดี สภาวะที่สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงเป็นต้น ก็ย่อมมีอยู่ คำว่าชาติุนั้นก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น อธิบายว่า สภาวะที่ไม่เที่ยงนั้น ดำรงอยู่อย่างนั้นเอง มิใช่ว่าบางคราวสังขารทั้งหลายจะไม่เที่ยง สภาวะนั้นจะเป็นสิ่งที่เที่ยงก็ไม่ใช่ ความจริงไม่เที่ยงตลอดกาลทั้งปวง อีกนัยหนึ่ง คำว่าชาติุนั้นก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น อธิบายว่า ชาติุนั้น คือสภาวะนั้น ยังไม่มีใครเข้าใจแจ้งว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง ก่อนที่พระตถาคตทั้งหลายเกิดขึ้นและพระตถาคตทั้งหลายก็ได้ให้สภาวะที่ไม่เที่ยงเกิดขึ้น ความจริง สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง ชาติุนั้นก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น เพราะพระตถาคตตรัสรู้ด้วยพระญาณที่มีที่ตนเอง และเพราะพระองค์ทรงประกาศว่า ตถาคตได้ตรัสรู้ธรรมนี้ บัณฑิตทั้งหลายจึงกล่าวกันว่า พระตถาคตทรงเป็นเจ้าของธรรม เพราะพระองค์ทรงทำสภาวะที่ไม่เที่ยงนั้นที่ยังไม่มีให้เกิดขึ้น เพราะเหตุนั้น พระองค์จึงตรัสว่า ชาติุนั้นก็คงตั้งอยู่อย่าง

นั่น คำว่า ฐึบรรรุ คือตถาคตฐึบรรรุด้วยญาณ คำว่า จึงบอ ก แสดง บัญญติ กำหนด เปดเผย จำแนก ทำให้ง่าย คือตถาคตจึงบอกล่าวชี้แจงให้ทราบ วางไว้ข้างหน้าแห่งญาณที่จะรู้ แสดงอย่างเปดเผย จำแนกแยกแยะให้ เข้าใจอย่างชัดเจน มีคำอธิบายอีกนัยหนึ่ง คำว่า ฐึบรรรุ คือตถาคตฐึบรรรุโดยตรงอย่างประจักษ์ คือรู้แจ้งตาม ความเป็นจริงพร้อมหน้ากันเลย จึงเริ่มบอกล่าวชี้แจง คือทรงยกหัวข้อขึ้นแสดงจนจบจึงแสดงโดยอธิบาย ขยายความให้เข้าใจเนื้อความตามที่ยกขึ้นเป็นหัวข้อ ทรงกำหนดเนื้อหาโดยประการต่างๆ ทรงจำแนกสรุปล ทั่วข้อที่ทรงยกขึ้นแสดงด้วยการแสดงสรุปลจบ ถือว่าทรงทำการจำแนกแยกแยะด้วยการแสดงเหตุุทาหรณ์ อย่างชัดเจน (อง.ตีก.ฎีกา (บาลี) ๒/๑๓๗/๒๗๖-๒๗๗)

ดังนั้นจากข้อความที่กล่าวมาในเบื้องต้นทำให้พิจารณาเห็นว่าคำว่า “ไตรลักษณ์” เป็นคำที่ยิ่งใหญ่ ลึกซึ้งมาก กล่าวคือเป็นกฎของธรรมชาติที่มีอยู่มาคู่โลกและเป็นความจริงที่คงที่ยังไม่มีนักปราชญ์เมธีท่านใดที่ สามารถจะหาเหตุผลอื่นใดมาแย้งหรือหักล้างได้ และไม่สามารถจะเข้าใจอย่างถ่องแท้โดยการศึกษาผ่านทาง ตัวอักษรซึ่งเป็นสมมติบัญญัติ แต่ต้องลงมือปฏิบัติเท่านั้นจึงจะสามารถที่จะทำความเข้าใจของคำดังกล่าวใน ข้างต้นนี้ให้กระจ่างได้

ความหมายของความจริง

ความจริงอีกนัยหนึ่งเรียกว่าไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ะ มีนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาได้ให้คำนิยาม ไว้หลายนัย คือ

Tilakkana ไตรลักษณ์: (พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาบาลอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๒, น. ๓๑๖) (พ.) ให้คำนิยามว่าลักษณะแห่งสังขารธรรมทั้งปวง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญญลักษณ์ คือลักษณะที่ เสมอกันแห่งสังขารทั้งปวง มี ๓ ประการ คือ

๑. อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง มีการแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา
๒. ทุกขตา ความเป็นของที่ทนได้ยาก เพราะไม่สามารถทนอยู่ในสภาพเดิมได้
๓. อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน เพราะไม่สามารถที่จะบังคับให้อยู่ในอำนาจได้ (ส. สพ. ๑๘/ ๑/๑; พุ.ธ. ๒๕/๓๐/๕๑)

ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ะ คือ หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปกฎธรรมชาติ ซึ่งมีนัยแห่ง ความหมาย ดังนี้

๑. อนิจจตา (Impermanence) แปลว่าความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อม สลายไป ภาษาไทยนิยมเรียกว่า อนิจจัง ในที่นี้ท่านหมายถึงสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง

๒. ทุกขตา (Stress and Conflict) ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นแล้วสลายตัว ภาวะที่ถูกกดดันและขัดแย้งในตัว เพราะภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัวจึงเกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ อาจให้ความพึงพอใจแก่ผู้อยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้ยึดมั่นด้วยอุปาทาน ภาษาไทยนิยมเรียกว่า ทุกข์

๓. อนัตตตา (Soulless หรือ Non-self) ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่ แท้จริงของมันเอง ภาษาไทยนิยมเรียกว่า อนัตตา (พระมหาบุรณฺเซน สนิกปุณฺโณ (สุขคัม), ๒๕๔๔, น.๑๒๙)

ไตรลักษณ์ หมายถึงลักษณะสามอย่าง คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความไม่ใช่ตัวตน (อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา) (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ๒๕๓๘, น.๘๖) ลักษณะ ๓ ประการซึ่งมีอยู่ในทุกสิ่งทุก อย่าง ไม่ว่าจะเป็คน สัตว์ สิ่งของ เราเรียกว่าสามัญลักษณ์ะ คือลักษณะพื้นๆ ทั่วไปมีอยู่ในทุกอย่าง ดอกไม้ อาจแตกต่างจากไมโครโฟน คนอาจแตกต่างจากวัตถุสิ่งของ แต่ทุกสิ่งมีลักษณะร่วมกัน นั่นคือทุกสิ่งนั้น เปลี่ยนแปลงเป็นอนิจจัง ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นทุกข์ และไม่มีแก่นสารที่ถาวร เป็นอนัตตา ทั้งหมดนี้ เรียกว่า สามัญลักษณ์ะ นี้คือกฎทั่วไปในจักรวาลนี้ พระพุทธองค์ทรงค้นพบและประกาศว่านี่คือสัจธรรมที่มีอยู่

ก่อนพระองค์ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๓๙, น.๓) จากนิยามความหมายดังกล่าวในข้างต้น มีสาระที่สามที่สามารถสรุปได้ว่า ไตรลักษณ์ คือลักษณะความเป็นจริงของสรรพสิ่งที่ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ คือความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์และความหาตัวตนมิได้ ซึ่งทั้งสามประการนี้มีความเกี่ยวเนื่องส่งต่อกันอย่างเป็นระบบโดยที่ไม่มีสิ่งอื่นใดที่อยู่เหนือการพ้นกฎเกณฑ์นี้ไปได้

แนวคิดความเป็นจริง

ความเป็นจริงหรือไตรลักษณ์ในทางปรัชญาซึ่งมีนัยตรงกับคำว่า “อภิปรัชญา” โดยความหมาย อภิปรัชญา (Metaphysics) ราชบัณฑิตยสถาน (พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ,๒๕๓๒, น.๗๑) ได้ให้นิยามว่า ปรัชญาสาขาที่ว่าด้วยสิ่งเป็นจริง เช่น พระเป็นเจ้า (God) โลก (World) วิญญาณ (Soul) สารระ (Substance) เจตจำนงเสรี (Free will) ดังนั้น อภิปรัชญาจึงเป็นสาขาปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับความจริง พุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับความจริงหรือสัจจะดังกล่าว ๒ อย่างคือ สมมติสัจจะ และปรมาตสัจจะ ดังที่ท่านสรุปไว้ในปรมาตสัจจะที่ป็นว่า ในบรรดาผู้สอนศาสนาทั้งหลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ตรัสสอนสัจจะ ๒ ประการ คือ สมมติสัจจะ และปรมาตสัจจะ ไม่พบสัจจะที่ ๓ ในคำสอน

๑. สมมติสัจจะ (Conventional Truth) ความจริงโดยสมมติ คือสิ่งที่เป็นจริงเพราะบัญญัติของชาวโลกเพื่อการรับรู้ร่วมกัน สิ่งนั้นไม่มีความเป็นจริงในตัวเอง เช่น คน พ่อ แม่ ลูก แมว สุนัข ต้นไม้ ภูเขา สิ่งเหล่านี้เกิดจากการรวมตัวกันของขันธ์ ๕ จึงไม่มีความเป็นจริงโดยสภาวะของตนเอง จัดเป็นความจริงโดยสมมติของชาวโลก

๒. ปรมาตสัจจะ (Ultimate Truth) ความจริงโดยปรมาตคือความจริงแท้สูงสุดตามสภาวะที่เป็นเอง โดยไม่อาศัยการสมมติบัญญัติของชาวโลก ดังคำอธิบายว่า ธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้น แม้ปราศจากการสมมติก็ยังชื่อว่ามิอยู่เพราะมีสภาวะให้รู้ได้ด้วยสามารถแห่งลักษณะเฉพาะตนและสามัญลักษณะ คัมภีร์ฝ่ายอภิธรรมจำแนกประเภทของปรมาตสัจจะออกเป็น จิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งตรงกับขันธ์ ๕ และนิพพานในคัมภีร์ฝ่ายพระสูตร (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๓๓, น.๙๘)

ในฐานะที่ไตรลักษณ์เป็นความจริงนั้น เราจะต้องมองตามความเป็นจริงที่มันเกิดดำรงอยู่และเป็นไป โดยการแบ่งเป็น ๓ ขณะ คือขณะเกิด (อุปาทะ) ขณะดำรงอยู่ (ฐิติ) และขณะดับสลาย (ภังคะ) กระบวนการนี้เป็นการแบ่งแยกเพื่อการศึกษาเท่านั้นโดยความเป็นจริงมันเป็นกระบวนการต่อเนื่องมีแต่เกิดดับเท่านั้น ภาวะที่ตั้งอยู่จริงๆ หาได้มีไม่ เหมือนเราพูดถึงเรื่องเวลาว่าเวลา ๘ นาฬิกา พุดยังไม่ทันจบประโยคเข็มวินาทีได้เคลื่อนไปจากจุดที่เราพูดเรียบร้อยแล้วเพราะว่าสรรพสิ่งเป็นเพียงปรากฏการณ์ แม้มีอยู่ชั่วขณะก็ไม่ได้มีจริงทุกสิ่งดำรงอยู่ในสภาพหนึ่งในช่วงเวลาสั้นเกินที่เราคาดหวังซึ่งตรงกับแนวคิดของเฮราคลิตุส (Heraclitus) ที่ว่าทุกสิ่งไหลเอ่อตลอดเวลา (All things are in flux) ปรากฏการณ์ไม่ใช่ความจริง ศัพท์ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า สังขาร เป็นสิ่งเกิดจากปัจจัยปรุงแต่งและไม่จำเป็นต้องเกิดจากสิ่งที่เป็นต้นกำเนิดโดยใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวเป็นการเกิดของมันเอง เรียกว่าสภาวะ (Beings) เมื่อเรารู้ตามความเป็นจริงว่าสิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นย่อมมีความแปรปรวน (เป็นทุกข์) และไม่ควรเห็นว่ามีตัวตนถาวร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอนัตตลักขณสูตรว่า พระพุทธองค์ทรงตั้งปัญหาถามให้พระปัญจวัคคีย์ตอบดังนี้ “พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเข้าใจข้อนั้นอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง” ภิกษุปัญจวัคคีย์ทูลว่า “ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” “ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า” “ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา” (วิ.มหา.(ไทย) ๔/๒๑/

๒๘.) ความรู้ดังกล่าวนี้นำไปสู่การปฏิบัติว่า สิ่งทั้งหลายไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่ามีตัวตนถาวร สลัดออกจากแนวความเชื่อเรื่องพระเจ้า และสลัดอุปาทานออกไปได้ (สนิท ศรีสำแดง, ๒๕๓๕, น. ๕๑-๕๒) ซึ่งความไม่เที่ยงแท้ที่ตรงกับเฮราคลิตุส (Heraclitus) นักปราชญ์ชาวกรีกที่ยืนยันไว้ว่าความเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะที่แท้จริงของสรรพสิ่งทุกสิ่งเป็นอนิจจัง คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่แล้วดับไปเป็นธรรมดาเมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น สิ่งนั้นจะเปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่สภาพหนึ่ง เหมือนคนที่ต้องเปลี่ยนสภาพจากเด็กไปเป็นหนุ่มสาว และจากหนุ่มสาวเข้าสู่วัยชรา ไม่มีใครต้านกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ได้ ใครเล่าจะสามารถคงความเป็นหนุ่มสาวไว้ได้ตลอดเวลา มนุษย์และสรรพสิ่งมีลักษณะเหมือนกัน คือต้องเปลี่ยนแปลงและนอกจากนี้เฮราคลิตุส (Heraclitus) ยังกล่าวอีกว่าทุกสิ่งทุกอย่างเลื่อนไหลไปเป็นกระแสดุจดังสายน้ำในลำธารที่นับวันแต่จะไหลไปอย่างไร้วันหยุดนิ่ง ในโลกนี้ไม่มีสิ่งใดเที่ยงแท้คงที่แม้ชั่วเวลาอันสั้นและได้ยังอธิบายต่อว่า “ท่านไม่สามารถก้าวลงในแม่น้ำสายเดียวกันได้ถึงสองครั้ง เพราะน้ำใหม่ไหลมาที่ตัวเราตลอดเวลา” เพราะเมื่อเราขึ้นจากแม่น้ำมายืนบนฝั่ง น้ำเฉพาะตรงที่เราก้าวลงแม่น้ำเป็นครั้งแรกได้ไหลเลยไป น้ำใหม่ไหลมาแทนที่ เมื่อเราก้าวลงแม่น้ำครั้งที่สอง น้ำที่สัมผัสกายเราจึงไม่ใช่เก่า สภาพของน้ำตรงนั้นได้เปลี่ยนไปแล้ว แม่น้ำที่เราลงไปครั้งที่สองจึงไม่ใช่แม่น้ำสายเดิม จุดที่เฮราคลิตุส (Heraclitus) ต้องการจะบอกจากเรื่องนี้คือในโลกนี้ไม่มีอะไรคงที่ จึงกล่าวว่า “ไม่มีอะไรเที่ยงแท้ นอกจากความเปลี่ยนแปลง” (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๕๐, น. ๖๑-๖๒)

ดังนั้นจากที่กล่าวมาความเป็นจริงในความไม่เที่ยงแท้ ความเป็นทุกข์ ความมิใช่ตัวตนซึ่งเป็นหลักธรรมที่อยู่ในหมวดไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์นั้น เป็นความไม่เที่ยงแท้ถาวรและมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เราเรียกธรรมข้อนี้ว่าปรมาตถสัจจะ หมายถึงความจริงของสรรพสิ่งว่าทุกๆ อย่างจะต้องตกอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติที่ชื่อว่าไตรลักษณ์ทั้งหมดทั้งมวล ไม่มีอะไรที่จะต้านทานกับกฎของธรรมชาตินี้ได้ จึงได้ชื่อว่าเป็นความจริงสูงสุด ความจริงแท้ ไม่สามารถที่จะมีอะไรมาทำการเปลี่ยนแปลงให้มีความหมายเป็นอย่างอื่นไปได้ ถึงผู้ที่เปิดเผย ผู้ที่นำมาแสดงจะมีอยู่หรือไม่ก็ตาม ไตรลักษณ์ก็มีอยู่ประจำโลก เพราะว่ามันเป็นกฎของธรรมชาติของสรรพสิ่งนั่นเอง

การให้เหตุผลสนับสนุนแนวคิดความจริง

ความจริงสูงสุดหรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งในเชิงปรัชญาซึ่งตรงกับคำว่า อภิปรัชญา (Metaphysics) ซึ่งเป็นสาขาของปรัชญาที่กล่าวถึงความจริง หรือปรัชญาในระดับอันติมะอันสูง เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับทางพุทธศาสนาตรงกับพระอภิธรรมที่กล่าวถึงแก่นแท้หรือสาระของคำสอน เช่น รูป จิต เจตสิก และนิพพาน ซึ่งเป็นความจริงหรือสาระของสภาวะธรรมที่แท้จริง (บุญมี แทนแก้ว, ผศ., ๒๕๔๕, น. ๑) พุทธปรัชญาเถรวาทมิใช่กำหนดเอาแต่เพียงจิต (mind) เท่านั้นที่เกิดดับทุกขณะ แม้วัตถุหรือสสาร (matter) ก็เกิดดับทุกขณะเหมือนกัน อายุของวัตถุแต่ละขณะมีความยืนยาวกว่าขณะจิต กล่าวคือ จิตเกิดดับ ๑๗ ขณะเท่ากับวัตถุเกิดดับ ๑ ขณะ เพราะเหตุนี้พระอนุรุทธาจารย์จึงกล่าวว่าจิต ๑๗ ขณะนั้นเป็นอายุของรูปธรรม (ตานิ ปน สตตสฺส จิตตคฺขณานิ รูปมฺมานมายู) ข้อความนี้แสดงว่า สรรพสิ่งในโลกไม่ว่าจะเป็นจิตหรือวัตถุตั้งอยู่ชั่วขณะแล้วดับไปไม่มีอะไรเที่ยงแท้ถาวร การยึดถือที่คนจะว่า สรรพสิ่งตั้งอยู่ชั่วขณะ (ขณิก) นี้จึงทำให้พุทธปรัชญาได้ชื่อว่าขณิกวาท สรรพสิ่งตั้งอยู่ชั่วขณะเพราะตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือลักษณะ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) อนิจจตา ความไม่เที่ยง ๒) ทุกขตา ความเป็นทุกข์ ๓) อนัตตตา ความไม่มีตัวตน ซึ่งเรียกง่ายๆ ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไตรลักษณ์นี้บางที่เรียกว่า สามัญลักษณ์เพราะเป็นลักษณะที่เสมอกันแก่สิ่งทั้งปวงและมีพุทธพจน์กล่าวถึงไตร

ลักษณะไว้ว่า (อง. ติก. (ไทย) ๒๐/๑๐๖๒/๓๖๘) ตถาคต (พระพุทธเจ้า) ทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่ก็ตามธาตุ (หลัก) นั้นยังคงมีอยู่ เป็นธรรมฐิติ เป็นธรรมนิยามว่า

๑. สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง.....
๒. สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์.....
๓. ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา.....

ตถาคตตรัสรู้แล้วเข้าถึงหลักนั้นแล้วจึงบอกแสดงวางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจงทำให้เข้าใจง่าย (อง. ติก. (ไทย) ๒๐/๑๐๖๒/๓๖๘.) ในประโยคที่ ๑ และที่ ๒ พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า สังขารไม่เที่ยงและเป็นทุกข์แต่ในประโยคที่ ๓ ตรัสว่าธรรมเป็นอนัตตา แสดงว่าสังขารหรือสังขตธรรมอันได้แก่สภาวะที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้นเท่านั้นไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ ส่วนอสังขตธรรมคือสภาวะที่ไม่ถูกปรุงแต่งไม่มีสามัญลักษณะ สองข้อแรกนี้ อสังขตธรรมที่ว่าเป็นนิพพาน ในที่นี้นิพพานแม้จะพ้นจากภาวะไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ แต่ก็เป็นอนัตตาและสังขตธรรมก็เป็นอนัตตาด้วยเหมือนกัน เหตุนี้ในประโยคที่ ๓ พระพุทธเจ้าจึงใช้คำว่า “ธรรม” เพื่อครอบคลุมทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรม ในบาลีวินัยปิฎกสรุปข้อความตอนนี้ไว้ว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยงสังขตธรรมทั้งปวงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา นิพพานและบัญญัติเป็นอนัตตา มีวินิจฉัยอยู่ (วินย. (ไทย) ๘/๒๕๗/๑๘๗) รวมความว่าอนัตตาเท่านั้นเป็นลักษณะร่วมที่มีทั้งในสังขตธรรมและอสังขตธรรม ส่วนอนิจจตาและทุกขตาเป็นลักษณะเฉพาะของสังขตธรรมๆ เป็นภาวะที่มีปัจจัยปรุงแต่งทุกอย่างที่เป็นวัตถุและจิตหรือนามรูปมีสังขตลักษณะหรือเครื่องหมายให้กำหนดรู้ว่าเป็นสังขตธรรม ๓ ประการ (อง. ติก. (ไทย) ๒๐/๙๐๒-๓/๑๙๔) คือ

๑. ความเกิดขึ้นปรากฏ (อุปาทะ)
๒. ความแตกดับปรากฏ (วยะ)
๓. เมื่อดำรงอยู่ความผันแปรปรากฏ (อัญญถัตตะ)

ส่วนอสังขตธรรมเป็นสภาวะที่ไม่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่งหมายถึงนิพพาน มีอสังขตลักษณะหรือเครื่องหมายให้กำหนดรู้ว่าเป็นอสังขตธรรม ๓ ประการ คือ

๑. ไม่ปรากฏความเกิด
๒. ไม่ปรากฏความแตกดับ
๓. เมื่อดำรงอยู่ไม่ปรากฏความผันแปร

ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความไม่มีตัวตนนั้น พุทธปรัชญาเห็นว่าสรรพสิ่งเป็นสังขตธรรมไม่คงที่ถาวรทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงทุกขณะ ปรัชญาบางสำนักเห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงเป็นมายาหน้าฉาก สิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ต่างหากที่เที่ยงแท้ถาวร ปรัชญาเช่นนี้จัดเป็นสัสตวาทที่ยอมรับว่ามีความเที่ยงแท้ถาวรอยู่เบื้องหลังความเปลี่ยนแปลง และเรียกสิ่งเที่ยงแท้ถาวรนั้นว่า อตตาทหรืออาตมัน แต่พุทธปรัชญาเถรวาทถือความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมนิยาม คือกฎธรรมชาติที่ครอบคลุมสังขตธรรมทั้งหมด จิตและวัตถุตั้งอยู่เพียงชั่วขณะ ไม่มีอัตตาทถาวรแทรกสถิตอยู่ท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลงนั้น (ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, ๒๕๓๒, น.๑๑) ซึ่งความข้อนี้ตรงกับความคิดของเฮราคลิตุส (Heraclitus) (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๕๐, น.๖๑-๖๒) นักปรัชญายุคแรกของกรีกเป็นนักสร้างเหตุผลทางความเปลี่ยนแปลง (Change) ที่ว่าทุกสิ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลง แม่น้ำย่อมไม่เป็นกระแสเดียวกันเสมอไป ความแน่นอนจึงไม่ใช่สิ่งที่แท้จริง แต่ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งในจักรวาลจะมีความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ มีรูปร่างและสลายไปได้หลักสากลจึงมีอยู่ว่า เมื่อทุกสิ่งเปลี่ยนแปลง จึงจะคงรูปเดิมโดยไม่เปลี่ยนแปลงย่อมไม่ได้ และต่อมามากที่มี

ทัศนะในทางความเปลี่ยนแปลงนี้คือ คราติลัส (Cratylus) (บุญมี แทนแก้ว, ผศ., ๒๕๔๑, น. ๘๘) ได้ให้ความเห็นว่าถ้ายึดมั่นในทฤษฎีนี้อย่างแท้จริงจะไม่มี ความแน่นอนใด ๆ เหลืออยู่ ไม่เหลือแม้กระทั่งความแน่นอนเกี่ยวกับกฎแห่งการเปลี่ยนแปลง ถ้าทุกสิ่งเปลี่ยนแปลง แม้แต่คำพูดที่เราใช้พูดกันจะหมายความว่า คำพูดเหล่านั้นจะตกอยู่ในลักษณะที่จะต้องเปลี่ยนแปลงทั้งนั้น เราจึงไม่มีแม้แต่ภาษาที่แน่นอนสำหรับจะบรรยายโลกที่เราอาศัยอยู่นี้ได้ ดังนั้น คราติลัส (Cratylus) จึงสรุปได้ว่า “บุคคลไม่สามารถกระโดดลงในกระแสน้ำสายเดียวกันถึงสองครั้ง เพราะกระแสน้ำจะไหลไปยังที่อื่นอยู่เสมอ จึงมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น”

จากข้อความข้างต้นสรุปว่าหลักไตรลักษณ์คำสอนในพุทธศาสนาเป็นเรื่องของความจริงเพราะแสดงถึงความเป็นจริงสูงสุด (ปรมาตถสัจจะ) ของสรรพสิ่งว่าต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาไม่คงที่และหาสาระในสิ่งนั้นไม่ได้ แต่การจะเข้าถึงความจริงสูงสุดได้นั้นต้องอาศัยสมมติบัญญัติเป็นสื่อ นำจึงจะบรรลุถึงเป้าหมายได้

สรุป

ความจริงมีกฎเกณฑ์การกำหนดอยู่หลายประการแต่ถ้าจะกล่าวกันแบบย่อให้เข้าใจง่าย ๆ มีอยู่ ๒ ประการ กล่าวคือ ๑) ความจริงตามความเป็นจริงของตัวมันเอง (ปรมาตถสัจจะ) ๒) ความเป็นจริงอย่างที่คนทั้งหลายกำหนดให้เป็นจริง (สมมติสัจจะ) ความจริงทั้ง ๒ อย่างนี้เป็นหลักการแห่งความจริงที่เราทั้งหลายนำมาใช้กันอยู่ในปัจจุบันถึงแม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไปหรือจะถูกกำหนดว่าให้เรียกว่ายุคนี้ยุคนั้นก็ตาม แต่ความจริงก็ยังคงเป็นความจริงจะมีความต่างกันตรงวิธีการนำมาใช้หรือวิธีการให้เหตุผลความจริงในแต่ละเรื่องเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง : References

๑. ภาษาบาลี – ไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ. มหาจุฬา วิชาการ ปรัชญาบูรพทิศ. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.

บุญมี แทนแก้ว, ผศ. พุทธปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

_____, ปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๕๐.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), ไตรลักษณ์ในชีวิตประจำวัน, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

_____, พุทธศาสนากับปรัชญา, กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, พุทธปรัชญาสาระและการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาขาลัทธิ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, กรุงเทพมหานคร :
อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๒.

_____, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด,
๒๕๓๒.

สนิท ศรีสำแดง, พุทธปรัชญา, กรุงเทพมหานคร: นีลนาราการพิมพ์, ๒๕๓๕.

อดิศักดิ์ ทองบุญ, ศ.พิเศษ, ราชบัณฑิต, วิเคราะห์อภิปรัชญาในพระพุทศาสนา, กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

_____, คู่มืออภิปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยา,
๒๕๓๓.

การศึกษาโลกวิทูในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท A STUDY OF THE LOKAVIDU IN THERAVADA BUDDHISM

พระยอด เทวธมโม, ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ

Phra Yohd Devadhammo, Prapat Srikulkich

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhamchinaraj Buddhist Coollege, Mahachulalonglornrajavidyalaya University

ppsk940@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้ มีประสงค์ประสงค์ 3 ประการ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องโลกในทรรศนะทั่วไป (2) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องโลกในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท (3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์โลกวิทูตามคำสอนในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า

กำเนิดโลกในทรรศนะศาสนาประเภทเทวนิยม มียูดาเย คริสต์ และอิสลาม เป็นต้น หมายถึงแผ่นดินของพระเจ้า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่บนโลกนี้พระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้นมาเอง พระเจ้าเป็นปฐมเหตุของโลก พระองค์เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติไม่มีสิ่งอื่นใดเหนือกว่าพระเจ้า ความสุขและความทุกข์ของมนุษย์พระเจ้าเป็นผู้กำหนดควบคุมดูแลเสมอพระเจ้าผู้ตัดสินทุกอย่าง และโลกต้องดำเนินไปตามอำนาจของพระเจ้าเป็นผู้จัดสรร มนุษย์สามารถไปถึงสวรรค์ได้จะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามคำสั่งสอนและจงรักภักดีต่อพระเจ้า

โลกภายนอกในศาสนาพุทธเถรวาท คือแผ่นดินที่อยู่อาศัยของหมู่สัตว์ ส่วนคำว่า โลกวิทู ในบทพระพุทธคุณ หมายถึงผู้รู้แจ้งโลก คำว่าผู้รู้แจ้งนี้คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกทั้ง ๓ คือ (๑) สังขารโลก โลกคือสังขาร ได้แก่สภาพธรรมทั้งปวงที่มีการปรุงแต่งตามเหตุปัจจัย (๒) สัตว์โลก โลกคือหมู่สัตว์ (๓) โอกาสโลก คือโลกอันกำหนดด้วยโอกาส, โลกอันมีในอวกาศ จักรวาล

หลักคำสอนที่สำคัญเกี่ยวกับเรื่องโลก พระพุทธเจ้าทรงเน้นถึงโลกภายในคือรูปร่างกาย ดังพุทธพจน์ว่า “เราตถาคต ย่อมบัญญัติโลก ความเกิดแห่งโลก ความดับแห่งโลก และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับโลก ที่ร่างกายประมาณวาหนี่งนี้แล ซึ่งมีสัญญา มีใจครองนี้เอง” ซึ่งพระอรธรรคกถาท่านอธิบายว่า โลกบัญญัติหมายถึงทุกขสัง การเกิดแห่งโลกหมายถึงสมุทยสัง การดับแห่งโลกหมายถึงนิโรธสัง และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกขหมายถึงมรรคสัง

คำสำคัญ : การศึกษา, โลกวิทู, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

The purposes of this research are : (1) to study the concept of the world in general view, (2) to study the concept of the world in the view of Theravada Buddhism, (3) to study the Buddhist world in accordance with the doctrine of Theravada Buddhism. This study is a documentary research.

The research found that;

The world origin theism in Judaism Christianity and Islamic etc., means the land of God, everything in this world creation by God, and the God is the first original of world, he is of great natural, not thing else above in the God. Although the human happiness and

suffering, the God is the regulator all always. And the world must go by the power of God as the allocator. The humans can reach heaven, they must strictly follow the teachings and be loyal to the God.

The outside of the world in Theravada Buddhism, it is the living place of the animal. The word “*Lokavidū*” in the Buddhist scriptures means the world of enlightened. The Buddha is aware of the three worlds, means he knows the three worlds; 1) *Sankhara Loka* means all of the conditions that are made by the factors, 2) *Sattava Loka* is the world of living beings and 3) *Okasa Loka* is the world of location; the world in space; the universe

The important doctrines about the world, the Buddha emphasizes the inner world is the body. So the Buddha said that ‘I (*Tathagata*) commanded to the world, the birth of the world, the end of the world, and the realization of the world. It appears in the human body it is the promise of the mind. The commentator explained, the world of commandment means to be the truth of suffering. The birth of the world means the truth of the cause of suffering. The end of the world means the truth of the end of suffering. And the practicing of suffering means the truth of the path leading to the end of suffering.

Keywords : Study, Lokavidū, Theravada Buddhism

บทนำ

โลกในพุทธศาสนาทั่วไปคือโลกตามความเชื่อของศาสนาประเภทเทวนิยม ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้กล่าวตามพระคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ยูดาห์ คริสต์และอิสลาม ส่วนโลกในพุทธศาสนาเถรวาท คือ โลกคือแผ่นดินอันเป็นที่อยู่อาศัยของสรรพสัตว์โลกคือโลกธาตุทั้ง 3 คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลก (กามภพ รูปภพ และอรูปภพ) และโลกภายใน คือรูปร่างกายที่เป็นชั้น 5 ที่มีสัญญา มีใจครอง

พระพุทธเจ้าผู้รู้แจ้งโลกทั้ง 3 คือ สังขารโลก สัตว์โลก โอกาสโลก และทรงผู้แจ้งโลกที่กว้างไกล ยาว หนา คืบ ที่มีสัญญา มีใจครอง ส่วนโลกวิทูตามคำสอนในพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึงโลกวิทูตามบทพุทธคุณ บทบาทในความเป็นโลกวิทู และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับโลกวิทู คือ ญาณ 3 อภิญญา 6 วิชชา 3 วิชชา 8 ทศพลญาณ 10 อริยสัจ 4 เป็นต้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องโลกในพุทธศาสนาทั่วไป
2. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องโลกในพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์โลกวิทูตามคำสอนในพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษา ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์ซึ่งมีลำดับดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเรื่อง “โลกและโลกวิทู” จากคัมภีร์เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) คือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 3539

2. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเรื่อง “โลกและโลกวิทู” จากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) มีอรรถกถาแปล ฉบับมหาหมกุฎราชวิทยาลัย พ.ศ. 3534 และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์อรรถกถาฎีกา ปกรณ์วิเสสชื่อวิสุทธีมรรค วิมุติมรรค ตลอดจนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

3. จัดทำข้อมูลตามกรอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย

4. จัดลำดับข้อมูลที่ค้นคว้ามาให้มีความสัมพันธ์หรือสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ

5. นำข้อมูลเหล่านั้นมาศึกษาทบทวน วิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วประมวลจากผลงานวิจัยเพื่อนำเสนอผลงานต่ออาจารย์ที่ปรึกษาให้ตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งแล้วนำมาแก้ไข ปรับปรุงตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

6. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล ตีความ แปลความ จัดเรียงลำดับและแยกแยะข้อมูลที่ได้มาตามจุดประสงค์ของการวิจัย เมื่อการเรียบเรียงแล้วสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ โดยการนำเสนอผลการวิจัยเป็นวิภาษาคำความเรียงเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

โลกโนทรศนะทั่วไป ดังนี้ ในกลุ่มศาสนาประเภทเทวนิยม มีศาสนายูดาห์ คริสต์ และอิสลามเป็นต้นได้กล่าวถึงกำเนิดโลก ดังนี้ คำว่าโลก หมายถึง แผ่นดินของพระเจ้า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่บนโลกนี้พระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้นเอง พระเจ้าเป็นปฐมเหตุของโลก พระองค์เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติไม่มีสิ่งอื่นใดเหนือกว่าพระเจ้า ความสุขและความทุกข์ของมนุษย์พระเจ้าเป็นผู้กำหนดควบคุมดูแลเสมอพระเจ้าผู้ตัดสินทุกอย่าง และโลกต้องดำเนินไปตามอำนาจของพระเจ้าจัดสรร มนุษย์สามารถไปถึงสวรรค์ได้จะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามคำสั่งสอนและจงรักภักดีต่อพระเจ้า สมดังคำสอนของศาสนาประเภทเทวนิยมที่ว่า ศาสนาคริสต์สอนว่า พระเยซูคริสต์ทรงสร้างโลก และสรรพสิ่งจากความว่างเปล่า คือ มิได้สร้างจากสิ่งที่เห็นได้หรือจากวัตถุใดๆ พระองค์ทรงสร้างด้วยพระดำรัส ด้วยฤทธิ์อำนาจของพระองค์ มีกล่าวไว้ในพระคัมภีร์อย่างชัดเจนว่า สรรพสิ่งทั้งปวงรวมทั้งโลกและมนุษย์ เกิดจากการสร้างของพระเจ้าทั้งสิ้น ในคัมภีร์ได้กล่าวถึงการสร้างของพระองค์ตามลำดับดังนี้

วันที่ 1 ทรงสร้างขอบเขตของโลก บันดาลให้มีกลางวันและกลางคืน วันที่ 2 ทรงสร้างท้องฟ้า วันที่ 3 ทรงสร้างแผ่นดิน ทะเล แล้วบันดาลให้เกิดพืชบนแผ่นดิน วันที่ 4 ทรงให้มีดวงสว่างเพื่อแยกกลางวันกับกลางคืน และเป็นเครื่องหมายบอกฤดู วัน เดือน ปี (ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวต่างๆ) วันที่ 5 ทรงสร้างสัตว์ในทะเลและสัตว์ในอากาศ วันที่ 6 ทรงสร้างสัตว์บนแผ่นดินตามชนิดของมัน แล้วทรงสร้างมนุษย์ชายหญิงให้เป็น เจ้าของสิ่งต่างๆ เหล่านั้นวันที่ ๗ เป็นวันบริสุทธิ์ ที่ทรงหยุดพักจากการงานทั้งสิ้น

ในศาสนายูดาห์ กล่าวว่า วันแรกที่พระเจ้าเริ่มสร้างโลกเป็นวันอาทิตย์ วันหยุดสร้างสิ่งทั้งปวงจึงเป็นวันเสาร์ แต่ในศาสนาคริสต์ พระเจ้าเริ่มสร้างโลกตั้งแต่วันจันทร์ เพราะฉะนั้นวันหยุดจึงเป็นวันอาทิตย์ พระเจ้าทรงสร้างสรรพสิ่งเสร็จในเวลา 6 วันเท่านั้น ทั้งนี้เพราะการสร้างโลกมิได้เป็นสิ่งยากลำบาก สำหรับพระองค์ เพียงแต่พระองค์ประสงค์จะให้มิอะไรเกิดขึ้น สิ่งนั้นก็เกิดขึ้นทันที

เมื่อพระเจ้าสร้างโลกแล้ว ทรงคอยดูแลโลก จึงทรงประทับอยู่ทุกหนแห่ง แต่โลกก็ไม่ใช่พระองค์ เนื่องจากผู้สร้างทรงเป็นจริง โลกนี้จึงเป็นจริงด้วย แต่ก็ไม่จริงแท้ มีอยู่ชั่วคราว สักวันหนึ่งจะถูกทำลาย แต่จะเป็นเมื่อไรไม่มีใครทราบ นอกจากพระเจ้าเท่านั้น

ศาสนาอิสลาม สอนว่า พระอัลเลาะห์ทรงสร้างโลกและสรรพสิ่ง ในคัมภีร์อัลกุรอานกล่าวว่า พระอัลเลาะห์ทรงสร้างท้องฟ้า แล้วทรงบันดาลให้มีกลางวันกลางคืน สร้างพื้นธรณี และสรรพสิ่งต่างๆ อันมีอยู่

ระหว่างสวรรค์กับพื้นธรณีนั่น ได้แก่ ต้นไม้ ภูเขา ลำน้ำและทุ่งหญ้า สรรพสิ่งและสรรพสัตว์ และ สร้างมนุษย์ ให้เป็นใหญ่ในสิ่งเหล่านั้น รวมเวลาทั้งหมด 6 วัน¹

ในนิยายชุดนี้ มีคัมภีร์มิสาคต ซึ่งเป็นอรรถกถาของคัมภีร์อัลกุรอาน บอกถึงรายละเอียด การสร้างโลกเพิ่มเติมว่า วันเสาร์ ทรงสร้างแผ่นดิน วันอาทิตย์ ทรงสร้างภูเขาวันจันทร์ ทรงสร้างต้นไม้ วันอังคาร ทรงสร้างสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย วันพุธ ทรงสร้างสิ่งที่ดีทั้งปวง วันพฤหัสบดี ทรงสร้างสัตว์อื่น ๆ วันศุกร์ ทรงสร้างมนุษย์คนแรก แล้วทรงหยุดสร้าง ด้วยเหตุนี้ทางศาสนาอิสลามจึงถือว่า วันศุกร์เป็นวันพระ พระอัลเลาะห์ทรงเป็นอมตะ ดำรงอยู่ตลอดกาล แต่สิ่งที่พระองค์สร้างขึ้นนั้นดำรงอยู่เพียงชั่วคราว สักวันหนึ่งพระอัลเลาะห์จะทรงทำลาย ส่วนจะเป็นเมื่อไรนั้น พระอัลเลาะห์เท่านั้นที่ทรงทราบ โลกแม้จะยังไม่ถูกทำลาย ก็ต้องขึ้นอยู่กับพระเจ้าตลอดเวลา จะไม่มีอะไรบังเกิดขึ้นได้เลย ถ้าไม่ใช่ความประสงค์ของพระองค์

ส่วนกำเนิดโลกในศาสนาพุทธเถรวาท หมายถึง แผ่นดินที่อยู่อาศัยของหมู่สัตว์² โลกเป็นสิ่งที่ต้องแตกสลายไปตามกาลเวลา³ โลกต้องอยู่ภายใต้อำนาจของกฎไตรลักษณ์ เป็นสิ่งไม่แน่นอน เกิดขึ้นตามกระบวนการของธรรมชาติ พระพุทธศาสนาเน้นเสมอว่า โลกที่เรากำลังอาศัยอยู่นี้ เป็นโลกียะมายา ตั้งอยู่ชั่วคราว ชั่วคราว มนุษย์ไม่ควรยึดติดกับโลกแบบนี้เกินไป มันเป็นเพียงโลกภายนอก และไม่ใช่นทางนำสัตว์โลกให้พ้นจากความทุกข์ได้ ดังนั้น พระพุทธเจ้าพยายามสอนมนุษย์ให้หัน มาศึกษาเรื่องโลกภายในตัวของเรา มากกว่าโลกภายนอกตัวเรา และทรงสอนว่า การจะหลุดพ้นจากโลกแห่งทุกข์นี้ได้ ต้องดำเนินตามมรรคมีองค์แปด ซึ่งเป็นมรรคาที่จะนำสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ได้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องโลกในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่า คำว่า โลกวิทู แยกศัพท์เป็น โลก+วิทู คำว่าโลก มี ๒ ประเภทคือ โลกคือแผ่นดิน และโลกที่อยู่อาศัย⁴ นอกจากนี้ ท่านยังมุ่งหมายถึง โลก ที่แปลว่า สภาพที่ต้องแตกสลาย ในที่นี้หมายถึง อุปาทานชั้น ๕ ประการ คือความยึดติด รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณว่ามีตัวตนและเป็นของตน อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ โลกวิทู เป็นพระนามที่เกิดมาจากการตรัสรู้

พระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนาได้ทรงบำเพ็ญบารมีมาเป็นระยะเวลายาวนานถึงสี่อสงไขยกัไรแสนกัป เพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการขรรือสรรพสัตว์ออกจากสังสารวัฏ เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ ควางตันโพธิ์แล้ว ได้มีคุณสมบัติที่เกิดมาพร้อมกับการตรัสรู้ถึง 10 ประการ ได้แก่ กระจายไปทั่ว กล่าวคือ ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะเสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝักผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาคพระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ด้วยพระองค์เองแล้ว’⁵ หนึ่งในเนรมิตกตนามของพระองค์คือ ‘รู้แจ้งโลก’ (โลกวิทู) ซึ่งเป็นพระนามที่ยิ่งใหญ่และสำคัญเป็นอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา ที่อุบัติเกิดขึ้นมาในท่ามกลางศูนย์รวมของศาสนาและเจ้าลัทธิต่าง ๆ มากมายในขณะนั้น ดังนั้น พระนามว่า โลกวิทู จึงเป็นที่สะดุดหูผู้ได้ฟัง และสะดุดตาผู้ได้เห็นเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว ในเบื้องต้นทรงโน้มเอียงไปเพื่อความเป็นผู้ชวนชวายน้อย เพราะมีเหตุผลที่ว่าเมื่อพระองค์หยุดพักทบทวนหลัก

¹ ผศ.ดร.ปัญญา นามสง่า, (2560), *ศาสนาทั่วไป*, (พิชญ์โลก : โฟกัส ปรีนติ้ง จำกัด), หน้า 54-55.

² ราชบัณฑิตยสถาน, (2546), *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุค จำกัด), หน้า 176.

³ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 18 ข้อ 82 : 75.

⁴ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 18 ข้อ 82 : 75.

⁵ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 1 ข้อ 1 : 1-2.

สังขรณ์ที่ได้ตรัสรู้มาตลอดระยะเวลา 49 วัน (7 สัปดาห์) แล้วก็ทรงรำพึงว่า สภาวะธรรมที่ตรัสรู้นั้นเป็นสิ่งที่ยากลึกซึ้ง สุขุม คัมภีรภาพ ตรึกนึกเองไม่ได้ สมดังพุทธอุทานที่ว่า “ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะ ละเอียด บัณฑิตจึงจะรู้ได้ สำหรับหมู่ประชาผู้รุกรมด้วย อาลัย ยินดีในอาลัย เพลิดเพลินในอาลัย ฐานะอันนี้ย่อมเป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก กล่าวคือหลักอภิปัจจยตา หลักปฏิจจสมุปบาท ถึงแม้ฐานะอันนี้ก็เห็นได้ยากนักกล่าวคือความสงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสลัดอุปธิทั้งปวง ความสิ้นค้นหา วิราคะ นิโรธ นิพพาน ก็ถ้าเราจะพึงแสดงธรรม และผู้อื่นจะไม่เข้าใจซึ่งต่อเรา ข้อนั้นก็พึงเป็นความเหน็ดเหนื่อยเปล่าแก่เรา จะพึงเป็นความลำบากเปล่าแก่เรา”⁶ แต่เพราะอาศัยความอนุเคราะห์ในหมู่สัตว์โลกที่มีพฤติกรรมแตกต่างกันในมิติของการรับรู้และเรียนรู้ ‘เพราะสัตว์ทั้งหลายผู้มีสติในตาน้อยมีอยู่ สัตว์เหล่านั้นย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้สดับธรรม เพราะจักมีผู้รู้ธรรม’ จึงได้ตัดสินพระทัยประกาศศาสนา สมดังพุทธพจน์ว่า “สัตว์ทั้งหลายเหล่าใดจะพึง จงปล่อยศรัทธามาเถิดเราได้เปิดประตูอมตธรรมแก่สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว”⁷ สักขีพยานในการรู้แจ้งโลกนี้ กลุ่มแรกคือ ปัญจวัคคีย์ มีอัญญาโกณฑัญญะ เป็นปฐมสาวกในการรองรับสังขรณ์ ในฐานะที่เป็นโลกวิทู พระพุทธเจ้าไม่เพียงแต่เป็นศาสดาของมนุษย์เท่านั้น ยังมีชื่อเสียงไปกระจายไปในฐานะเป็นผู้นำทั้งในเทวดาและพรหมทั้งหลาย กล่าวคือเป็นบรมครูสูงสุดไม่มีผู้เสมอกัน หาผู้เสมอเหมือนไม่มีในโลกอย่างแท้จริง พระองค์ทรงมีพระทศพลญาณ คือพระญาณเป็นกำลังของพระพุทธเจ้า 10 ประการและสัพพัญญุตญาณ คือพระปรีชาญาณหยั่งรู้สิ่งทั้งปวง ทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ตลอดพระชนมายุยังได้บำเพ็ญบารมีด้วยการประกาศศาสนาตลอดระยะเวลา 45 พรรษา โดยทรงบำเพ็ญหน้าที่และบทบาทได้อย่างสมบูรณ์แบบทั้ง 3 ประการ คือ 1) โลกัตถจริยา 2) ญาตัตถจริยา 3) พุทธัตถจริยา⁸ ปฏิบัติที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์ทั้งสามประการนี้นับได้ว่า เป็นบทบาทที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นโลกวิทู บรมครูของโลกอย่างแท้จริง

บทบาทพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นโลกวิทู เพราะพระองค์ทรงรู้แจ้งโลก โดยประการทุกอย่าง คือทรงรู้ทั่วถึง ทรงแทงตลอดโลก โดยประการทั้งปวง โดยสภาพบ้างโดยสมมุติบ้าง โดยนิโรธบ้าง โดยอุบายเป็นเหตุถึงนิโรธบ้าง เหมือนอย่างที่ว่าพระองค์ตรัสไว้ว่า “เทพบุตร ในที่สุดแห่งโลกใดแล ไม่เกิด ได้แก่ ไม่ตาย ไม่เคลื่อน ไม่อุบัติ เราไม่กล่าวที่ที่สุดแห่งโลกนั้นว่า อันบุคคลพึงรู้ พึงเห็น พึงถึง ด้วยการไปด้วยกาย, เทพบุตร และเราไม่กล่าวว่าการยังไม่ถึงที่สุดแห่งโลกเลย จะทำที่สุดแห่งทุกขได้, เทพบุตร อีกอย่างหนึ่ง เราย่อมบัญญัติโลก ความเกิดแห่งโลก ความดับแห่งโลก และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับโลก ที่กเลวระประมาณว่าหนึ่งนี้แล ซึ่งมีสัญญา มีใจ, ‘ที่สุดแห่งโลก บุคคลไม่พึงถึงได้ ด้วยการไปด้วยกาย ในกาลไหน ๆ และจะไม่มีการพ้นจากทุกขได้ เพราะยังไม่ถึงที่สุดแห่งโลกเพราะเหตุนี้แล ท่านผู้รู้แจ้งโลก มีปัญญาดีถึงที่สุดแห่งโลก อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นผู้สงบรู้ที่สุดแห่งโลกแล้ว ย่อมไม่ปรารถนาโลกนี้และโลกอื่น’⁹

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ สามารถสรุปได้ว่าคำว่าโลกในทรรศนะของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกไม่ใช่โลกที่ต้องเดินทางไปด้วยกายหรือร่างกายแต่อย่างใด แต่พระพุทธเจ้าบัญญัติโลก ความเกิดขึ้นแห่งโลก ความดับแห่งโลก และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับโลก ในร่างกายมนุษย์ที่มีขนาดประมาณกว้าง 1 คอก ยาวประมาณ 1 วา หนาประมาณ 1 คืบ ที่มีสัญญา และมีจิตครองอยู่ในขณะนั้นนั้น ถ้าจะถอดรหัสสักครั้งก็คือว่า “โลกในพุทธทรรศนะ ก็คือเบญจขันธ์” พระพุทธองค์มีพระประสงค์ให้สนใจ ใส่ใจ พิจารณาใน

⁶ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 7 : 11.

⁷ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 18 ข้อ 8 : 12.

⁸ อรรถกถาธรรมบท ภาษาไทย เล่ม 7 : 141.

⁹ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 18 ข้อ 116 : 130.

เบญจขันธ์ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและรู้แจ้งแทงตลอดในเบญจขันธ์ตามสภาพแห่งความเป็นจริงด้วยสัมมาปัญญานั้น ดังนั้น พระอรรถกถาจารย์ ท่านจึงสรุปคำว่า “โลก” ลงในองค์ธรรม คืออริยสัจ ๔ ได้ดังนี้ คำว่า “โลก” ในที่นี้หมายถึงทุกขสัจ คำว่า “ความเกิดแห่งโลก” หมายถึงสมุทัยสัจ คำว่า “ความดับแห่งโลก” หมายถึง นิโรธสัจ คำว่า “ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งโลก” หมายถึง มัคคสัจ

สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ คือเพื่อศึกษาวิเคราะห์โลกวิทูและหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า

1) ความหมายของพระพุทธคุณบทโลกวิทู ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สรุปผลจากการศึกษาความหมายของพระพุทธคุณบทโลกวิทูในพระไตรปิฎก ดังต่อไปนี้ (๑) พระพุทธคุณบทโลกวิทูที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เจริญชกัณท์ เรื่องเจริญชพรามณ์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ เจริญชพรามณ์ เรื่อง “โลก” (2) พระพุทธคุณบทโลกวิทู ที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สามัญญผลสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วย ผลแห่งความเป็นสมณะที่ประณีตกว่าที่ผ่านมา (3) พระพุทธคุณบทโลกวิทูที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก วิภังค์ สติปัฏฐานวิภังค์ จิตตานุปัสสนานิทเทศ “จิต” หรือ กายานุปัสสนานิทเทศ “โลก” ในสติปัฏฐาน

2) ประเภทแห่งโลกที่พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้ง สรุปผลการศึกษาประเภทแห่งโลกที่พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้ง พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งโลก ทั้ง ๓ โลก คือ โอกาสโลก 1 สังขารโลก 1 สัตว์โลก 1 ๗ ในโลกทั้ง 3 เหล่านี้ โอกาสโลก ตรัสไว้ในประโยคมีอาทิว่า “พระจันทร์พระอาทิตย์ เวียนรอบส่องทิศให้ สว่างไสวมีประมาณเท่าใด โอกาสโลก มีประมาณ พันหนึ่งเท่านั้น อำนาจของท่าน เป็นไปในโอกาสโลกนี้” ๗ สังขารโลก ตรัสไว้ในประโยคมีอาทิว่า “โลก 1 ได้แก่ สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร โลก 2 ได้แก่ นามและรูป, โลก 3 ได้แก่ เวทนา 3, โลก 4 ได้แก่ อาหาร 4, โลก 5 ได้แก่ อุปาทานชั้น 5, โลก 6 ได้แก่ อายุตนะภายใน 6, โลก 7 ได้แก่ วิญญาณฐิติ 7, โลก 8 ได้แก่ โลกธรรม 8, โลก 9 ได้แก่ สัตตवास 9, โลก 10 ได้แก่ อายุตนะ 10, โลก 12 ได้แก่ อายุตนะ 12, โลก 18 ได้แก่ ธาตุ 18 ๗ สัตว์โลก ตรัสไว้ในประโยคมีอาทิว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง¹⁰

3. บทพุทธคุณ ว่าด้วยโลกวิทู คือผู้รู้ซึ่งโลกด้วยประการทั้งปวง นัยยะหนึ่งว่า พระองค์ตรัสรู้โลกทั้งสามคือสังขารโลก แล สัตตโลก และโอกาสโลกสังขารโลก หมายถึง กุศล และอกุศล, สัตตโลก หมายถึงสรรพสัตว์อันมีอักษณาสัยต่างๆ โอกาสโลก หมายถึง แผ่นดินแผ่นดินฟ้า พระศาสดาจารย์เจ้าตรัสรู้ในโลกทั้งสามขณะนี้ จึงทรงพระนามชื่อว่า “โลกวิทู” ประเภทของวรรณกรรมไทย ในความหมายของพระพุทธคุณบทโลกวิทู มี ๓ ดังนี้ ๑) กามภูมิ ๑๑ ภูมิ ๒) รูปภูมิ ๑๖ ภูมิ ๓) อรูปภูมิ ในอรูปภูมิ มี ๔ ประเภท รวมเป็น ๓๑ ภูมิ หรือเรียกว่า ไตรภูมิวรรณกรรมไทยไตรภูมิโลกวิจฉัยกถา พระองค์ตรัสรู้โลกทั้ง ๓ คือ ๑. สังขารโลก กุศลและอกุศล, ๒. สัตว์โลก สรรพสัตว์อันมีอักษณาสัยต่างๆ, ๓. โอกาสโลก แผ่นดิน หมายถึงหมู่มนุษย์

สรุป

โลกวิทูเป็นพระนามของพระพุทธเจ้า มีปรากฏในบทสวดพุทธคุณว่าด้วยพุทธานุสสติ พุทธบริษัทควรน้อมระลึกถึงบทพุทธคุณนี้เป็นประจำ เพราะเป็นพระนามของผู้รู้แจ้งโลก กล่าวคือภูมิทั้ง 31 ภูมิ กล่าวโดยย่อคือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมินี้ เป็นโลกคือที่อยู่อาศัยของสัตว์ทั้งหลาย แต่อีกนัยยะหนึ่ง ที่พุทธบริษัทที่ทำความเข้าใจให้มาก ก็คือโลกภายในที่พระพุทธเจ้าทรงย้าเตือนให้พิจารณาโลกคือร่างกายที่กว้างศอกยาววา หนาคืบ ที่มีสัญญาและมีจิตใจครองนี้เอง ทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ เพราะเป็นการถึงแบบปรมาตมตามนัยแห่งอริยสัจคือ โลกบัญญัติ โลกสมุทัย โลกนิโรธ และโลกนิโรธคามินีปฏิปทา นี่คือนิโลกในทรรศนะทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่แท้จริง ส่วนโลกวิทูอันเป็นผลของการตรัสรู้และรู้แจ้งโลกที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า

¹⁰ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 31 ข้อ 112 : 173-174.

นั้นนำไปสู่การเกิดวรรณกรรมต่างๆ ในสังคมไทยอีกมากมายในฐานะที่เป็นประเทศนับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่

เอกสารอ้างอิง

ปัญญา นามสง่า. (2560). *ศาสนาทั่วไป*. พิษณุโลก : โฟกัส ปรีนติ้ง จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2544). *ธัมมปทัฏฐกถา ภาค 7*. พิมพ์ครั้งที่ 29. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2544.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์ จำกัด,

ศึกษาประเพณีแซนผีปู่ตาของชาวบ้านโนนตำบลโนน

อำเภออุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ

A STUDY OF THE ANCESTRAL SACRIFICE TRADITION IN SANO SUB-DISTRICT, KHUKHAN DISTRICT, SISAKET PROVINCE

พระอธิการคำผิง ขนติโก (พรมชาติ)

PhraAtikarnkumphong Kuntiko (PhromChart)

พระอธิการเวียง กิตติวัฒน์

PhraatikanWeang Kittiwanno

ธนรัฐ สะอาดเยี่ยม

Thanarat Sa-Ard-lam

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Surin Campus

E-mail: phrakhamphampongphrommachat@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการแซนผีปู่ตา เพื่อศึกษาประเพณีการแซนผีปู่ตาของชาวบ้านโนน ตำบลโนน อำเภออุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อศึกษาคุณค่าและอิทธิพลของพิธีกรรมการแซนผีปู่ตาที่มีต่อชาวบ้านโนน ตำบลโนน อำเภออุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษวิทยานิพนธ์นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีดำเนินการวิจัยโดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลต่างๆ ตลอดจนได้ลงสำรวจพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่มีการประกอบพิธีแซนผีปู่ตา และได้เข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมตลอดถึงได้ทำการสัมภาษณ์ พ่อเจ้าผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม ที่มีการจัดขึ้นในชุมชน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก จดบันทึก บันทึกเทป สนทนา สังเกต และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลวิจัยพบว่าความเชื่อเกิดจากปัญหาในการดำเนินชีวิตของมนุษย์โดยเข้าใจว่ามีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไป จึงมีการทำให้อำนาจเหนือธรรมชาตินั้นพอใจ เมื่อปัญหาคือคลาย จึงแสดงความกตัญญูตเวทีด้วยการเซ่นสรวงบูชา หรือประกอบพิธีกรรมต่างๆ ความเชื่อถืออย่างนี้เรียกว่า “คติผีसाงเทวดา” ซึ่งเป็นคติศาสนาตั้งเดิมก่อนวิวัฒนาการมาเป็นคติศาสนาเหมือนปัจจุบัน สมัยก่อนพุทธกาลประชาชนที่อยู่ในดินแดนไทยปัจจุบันมีความเชื่อตามคติถือผีसाงเทวดาหรือวิญญาณ นิยมว่าวิญญาณมีอยู่จริง มีการทำพิธีบวงสรวงเพื่อขอความอารักขาในกิจการที่ตนทำ ดังนั้นระบบความเชื่อจึงมีอยู่และสอดแทรกในวิถีชีวิตโดยผสมผสานเข้ากับหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันพิธีกรรมแซนผีปู่ตาของชาวอีสานถือเป็นธรรมเนียมที่ทุกชุมชนต้องปฏิบัติโดยจะกำหนดเขตพื้นที่ป่าส่วนหนึ่งให้เป็นพื้นที่พำนักของผีปู่ตาโดยเลือกพื้นที่ที่มีสภาพป่าหนาที่บรุ่มครึ้มมีสัตว์ป่าชุกชุมและมีพรรณไม้หลากหลายที่เป็นเนินโคกหรือดอนน้ำท่วมไม่ถึงโดยสร้างโรงเรือนเล็กๆ หรือศาล(ตูป) ให้อยู่มีความสำคัญเพื่อให้ผีหรือวิญญาณได้อยู่อาศัยเป็นที่เคารพบูชา เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ทำให้จิตใจดี เพื่อการเสี่ยงทาย ผลพลอยได้คือเกิดความสนุกสนานรื่นเริง ในขณะที่บวงสรวงคือมีการ

พื่อนรำ สนุกสนาน เกิดความสามัคคีในชุมชนมืองค์ประกอบคือ ตูบผีปู่ตา ผู้เซ่นผีปู่ตาหรือพ่อจ้ำ ผู้เซ่นเครื่องเซ่น นิยมจัดขึ้นในวัน ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี

คำสำคัญ : ประเพณี, แชนผีปู่ตา

Abstract

This thesis aimed to study the belief and rite performed to offer sacrifices to spirits (the rite performed to offer sacrifices to grandfather ghosts), to study the belief and tradition performed to offer sacrifices to spirits of Sano villagers in Sano sub-district, Khukhan district, Sisaket province and to study value and influence of the rite performed to offer sacrifices to grandfather ghosts of Sano villagers in Sano sub-district, Khukhan district, Sisaket province. The research was conducted with qualitative research technique and its methodology was based on studying from Tripitaka (Buddhist scriptures), documents, and related research studies shown in different data sources including making a field trip to survey and collect data in the areas that the rite is performed, participatory observation, interviewing a person who acts as a leader of the sacrifice (called Por Jam) in the community. In-depth interview, noting, tape-recording, discussion, observation, and content analysis are included in the research methodology.

The research results found that the belief was from problems in living a life of people. They understood that a mystery power above nature is the cause of what and how things are. Therefore, they should do something to please that power. Once problems were solved, they expressed their gratitude by offering sacrifices or perform different rites. Such belief is called "attitude towards spirits and angels" which was religious attitude in the ancient times before evolved to be current religious attitude. Before Buddhist era, people living in the land called Thailand at present had belief based on attitude towards spirits and angels. It was widely believed that spirits really existed and rites were performed to sacrifice in order to ask for guardian or protection for all activities that they did. Thus, the system of belief is maintained and intervened in the way of life by blending to daily life practices.

Keyword : Tradition, Ancestral sacration.

บทนำ

คนโบราณเชื่อกันว่าวิญญาณนั่นเองคือผี มีทั้งผีดีผีร้าย วิญญาณใดที่ดีเข้าชั้นวิเศษสุด คือเมื่อยังมีสังขารอันสมบูรณ์สิ่งสู่อยู่ได้พากเพียรสมสร้างแต่ความดีใจบุญสุนทานประกอบด้วยเมตตาธรรมมีความละเอียดต่อบาป เทพที่อยู่เบื้องบนซึ่งอาจเป็นพระพรหม พระคเษ หรือพระเป็นเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งก็จะให้เทพดาผู้เป็นบริวารเชิญวิญญาณนั้นไปสู่สวรรค์ ส่วนวิญญาณชั้นดีแต่ไม่ถึงชั้นพิเศษสุดก็คงวนเวียนอยู่ในเมืองมนุษย์ แต่เพราะปราศจากสังขารจึงไม่อาจมองเห็นตัวได้ วิญญาณดีเหล่านี้วนเวียนอยู่เพื่อรอการอุทิศหรือเกิดใหม่ คือมีสังขารใหม่ ได้สิ่งสู่อยู่ต่อไปอีก เกณฑ์ดังกล่าวนี้ใครเป็นผู้กำหนดก็ไม่รู้ได้ ไม่สนใจจะรู้ คงยอมรับรู้และเชื่อกันก็แต่ว่าวิญญาณหรือผีตามที่ว่ามานั้นเป็นผีที่ดี ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร ถ้ารู้จักกราบไหว้และเซ่นสรวงด้วยความ

การระ ผิดที่ทั้งหลายเหล่านั้นก็มีแต่จะให้คุณ ความเชื่อดังกล่าวนั้นเองคือที่มาแห่งการเคารพนับถือของคนโบราณ ซึ่งผีที่รอการอุทิศส่วนกุศลนี้ในเรื่องอบายภูมิถือว่าเป็นนรกสุดท้ายเรียกว่า นรกปรตตูปชีวิ^๑

ความเชื่อเรื่องผีนางไม้ เปรต และอสุรกาย เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด คือเชื่อว่าสัตว์โลกทั้งหลาย ตราบที่ยังไม่สิ้นกิเลสจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด อันเป็นผลมาจากความเชื่อมั่นในชาตินี้และชาติหน้า ผีนางไม้ ผีบ้านผีเรือน หรือพระภูมิเจ้าที่ ถ้าจะถือเอาความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์แล้วพวกนี้คือปรตตูปชีวิ เปรตที่มีอกุศลเบาบาง ในบางครั้งมนุษย์อาจจะมองเห็นรูปร่างได้บ้าง เช่น เห็นว่ารูปร่างสูงใหญ่ สูงชะลูด ดำทะมึน หรือรูปร่างผอมโซ ส่วนผีบรรพบุรุษและเจ้าผีเป็นผู้ที่อยู่ต่ำกว่าจากเมืองฟ้าลงมา มีที่อยู่อาศัยและสภาพความเป็นอยู่แตกต่างไปจากเทวดาที่อยู่บนสวรรค์ หรือเทวดาที่อยู่ในเมืองฟ้าจะมีหัวหน้าหรือผู้ปกครองที่แน่นอน เช่น เทวดาที่สถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์จะอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของพระอินทร์ มีการกล่าวกันว่าก่อนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะจุติลงมาเป็นมนุษย์ ก็เป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต ส่วนผีบรรพบุรุษและเจ้าผีจะอาศัยอยู่ตามบ้านเรือนหรือบนต้นไม้หรือในอากาศ ในบางครั้งคนก็จะไปสร้างที่อยู่อาศัยให้ พระภูมิเจ้าที่จึงเป็นผีนอกบ้านที่ใกล้ชิดกับคนในละแวกบ้าน ที่ทุกคนจะต้องเคารพสักการะเวลามีงานที่เกี่ยวข้องกับคนในหมู่บ้านจะต้องจุดธูปบอกเจ้าที่เจ้าทางให้รับทราบ หรือจัดเครื่องเซ่นไปวางไว้ที่ศาลประจำหมู่บ้าน เมื่อเกิดเจ็บป่วยหรือมีความทุกข์ต้องการความช่วยเหลือ หลีกจากท่าน ก็ใช้วิธีจุดธูปบนบานศาลกล่าวพระภูมิเจ้าที่ ซึ่งถือว่าเป็นผีบรรพบุรุษ และในปัจจุบันความเชื่อเรื่องภูติผีปีศาจยังแนบแน่นอยู่กับคตินิยมของคนไทยแม้แต่ทางบ้านเมืองยังมีพิธีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูติผีอยู่ไม่น้อยในรอบปีหนึ่ง ๆ เช่น การบวงสรวงพระเสื้อเมือง พระทรงเมือง และพระหลักเมือง ล้วนเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อในเรื่องภูติผีปีศาจทั้งสิ้น^๒

คนโบราณตั้งแต่ดึกดำบรรพ์เห็นความเป็นไปในสิ่งธรรมชาติมีอำนาจรุนแรง ยากที่มนุษย์จะควบคุมได้ แล้วก็มักจะมาร่วมมือกับมนุษย์ด้วย คนจึงจำเป็นต้องสร้างสรรค์ ให้เกิดมีผีขึ้นเพราะด้วยความกลัว และต้องการให้ผีบางชนิด โดยเฉพาะพวกผีฟ้าและพวกเจ้าผี มีหน้าที่เป็นใหญ่ เกี่ยวข้องกับข้อติดขัดเดือดร้อน ซึ่งมีอยู่เสมอในความเป็นไปแห่งชีวิตของคน และหาความแน่นอนไม่ได้ เมื่อสร้างขึ้นมาแล้ว ถ้ามีเรื่องเดือดร้อนติดขัดอย่างใดก็จะอาศัยท่านเป็นที่พึ่ง ไม่ว่าเหวใจเหมือนเมื่อก่อน เมื่อยังไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เหตุนี้จึงได้เกิดมีผีขึ้นมามากมาย เช่น ผีเจ้า ผีนาย ผีบ้าน ผีเรือน ผีปู่ย่า ผีมหัศจรรย์หลักเมือง ผีฟ้า ผีแถน หรือผีที่ชาวบ้านนับถือเฉพาะถิ่น ส่วนผีอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผีร้ายที่คอยมุ่งทำลาย เบียดเบียนให้เกิดโทษภัยอยู่เนื่อง ๆ เช่น ผีปอบ ผีเปรต ผีทำ เป็นต้น

ความเชื่อเรื่องผีของคนไทยปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่อดีต แม้ในพระราชพิธีก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีอยู่ไม่น้อย เช่น การเซ่นสรวงพระทรงเมืองพระหลักเมือง ก็ล้วนเป็นพิธีที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีทั้งสิ้น ส่วนในภาคอีสานนั้นพบว่ามีความเชื่อเรื่องผี หรือวิญญาณอย่างเหนียวแน่น แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะมีบทบาทมาก แต่ก็ไม่ได้ลบเลือนความเชื่อเรื่องผีแต่อย่างใด^๓

ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ตา คือการเลี้ยงส่งเวผีเจ้าที่ประจำหมู่บ้านนั่นเอง ความเชื่อเหล่านี้สันนิษฐานว่าคงมีมานานเป็นพันๆปีแล้ว เพราะการนับถือผีบางเทวดานั้นมีมาก่อนการนับถือศาสนาเสียอีก ในภาคอีสานตามหมู่บ้านต่างๆ แต่ละท้องถิ่นเราจะเห็นว่าผีศาลเจ้าพ่อหรือตูปู่ตาประจำอยู่นอกหมู่บ้านเสมอ

^๑อง.สศตค.(ไทย). ๒๔/๑๓๗

^๒สุวรรณ สุวรรณเวช, **พื้นฐานความเชื่อของคนไทย**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์บรรณกิจ ๑๙๙๑ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๔-๑๓๗.

^๓รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูริย์ มีกุล, **ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๖ - ๑๐๗.

ชาวอีสานถือว่าเป็นประเพณีที่มีความจำเป็นขาดไม่ได้ถ้าปีใดบังเอิญไม่ได้เลี้ยง หรือแซนผีปู่ตาหากเกิดเหตุเภทภัยขึ้นแก่ชาวบ้าน ก็มักจะโทษกันว่าเป็นเพราะไม่ได้แซนผีปู่ตา ด้วยความเชื่อแบบนี้ชาวบ้านจึงพากันทำพิธีกรรมแซนผีปู่ตาขึ้นมาตราบนานทุกวันนี้ ที่ตั้งตุงหรือศาลผีปู่ตา แต่ละท้องถิ่นจะตั้งไว้ตามภูมิพื้นที่ของหมู่บ้านเช่นเป็นที่ดอนมีป่าหนาที่ปลุ่มน้ำมีป่าและลำห้วยแล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละหมู่บ้าน เรียกชื่อต่างๆกันไปเช่น ดงผีปู่ตา ดงปู่ตา ดอนผีปู่ตา ดอนปู่ตาเชื่อกันว่าสถานที่เหล่านี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ใครจะไปบุกรุกกล้าตัดต้นไม้หรือแสดงกิริยาอาการอันหยาบคายหรือพูดคำหยาบในบริเวณนั้นไม่ได้ ผีปู่ตาจะทำโทษให้มีอันเป็นไปทันที

ผู้แซนผีปู่ตา ชาวบ้านจะเรียกผู้นำทำพิธีกรรมนี้ว่า เฒ่าจ้ำ ตาจ้ำ ปั้นเข้าจ้ำ ขะจ้ำ หรือตาจ้ำ ตามแต่ละท้องถิ่นจะเรียกเมื่อถึงเทศกาลแซนผีปู่ตาประจำปีเฒ่าจ้ำมีหน้าที่ป่าวประกาศเตือนให้ชาวบ้านในท้องถิ่นได้ทราบเพื่อจะเตรียมข้าวของต่างๆในการแซนหรือบวงสรวงผีปู่ตา หน้าที่พิเศษของเฒ่าจ้ำ เชื่อกันว่าถ้าใครเจ็บไข้ได้ป่วยเพราะไปรุกรานหรือล่วงเกินผีปู่ตาก็จะต้องเชิญเฒ่าจ้ำไปเป็นผู้นำในการบวงสรวงขอขมาโทษก็จะหายเจ็บไข้ได้ป่วยทันตาเห็น หรือใครมีเรื่องจำเป็นจะไปบนผีปู่ตาให้ช่วยก็จะเชิญเฒ่าจ้ำเป็นผู้นำไปบนให้^๔

ช่วงระยะเวลาที่จัดพิธีแซนผีปู่ตาตามประเพณีที่เคยปฏิบัติในแต่ละชุมชนก็ไม่เหมือนกันเช่นบางชุมชนเคยนับถือเอา แรม ๓ ค่ำเดือน ๓ บางชุมชนก็กำหนดเอาเดือน ๖ จะขึ้นหรือแรมก็ได้พอถึงเวลากำหนดเฒ่าจ้ำจะแจ้งให้ชาวบ้านทุกหลังคาทราบและสิ่งที่จะต้องนำมาแซนหรือเลี้ยงผีปู่ตาก็คือข้าวสุกธูปเทียนไขไก่ไก่ต้ม เหล้าขาว หมากพลู กล้วย น้ำอ้อย ส่วนใครบนไว้อย่างไรก็ต้องมีของไปแก้บนตามที่ตนหรือเฒ่าจ้ำได้นำไปกล่าวบนไว้เช่นหากลูกชาย ลูกสาวสอบได้ทำงานราชการหรือเรียนจบสูงๆตามที่พ่อ แม่ ตั้งใจไว้จะมาแก้บนด้วยหัวหมูสองหัวสามหัวก็แล้วแต่ชาวบ้านในชุมชนนั้นจะบนกล่าวเอาไว้ และเมื่อสำเร็จตามความประสงค์แล้วต้องนำสิ่งเหล่านั้นมาแก้บนแก่ผีปู่ตาจะได้อยู่เย็นเป็นสุข และสังคมไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา การแซนบวงสรวง การกราบไหว้บูชาเป็นหลักธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่สอนให้รู้จักการบูชากราบไหว้บุคคลที่ควรบูชา รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่ควรบูชา เป็นการรู้คุณค่าของบุคคลหรือสิ่งของที่เราร่วมด้วยตั้งแต่เกิดจนตาย

เพื่อให้มองเห็นความดีความสำคัญ และการปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นตามความเหมาะสม ทั้งจะก่อให้เกิดแนวทางการปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีต่อสังคมโดยรวมทั้งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในวิถีประจำวันได้ด้วยนั้น การบูชาจึงถือว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา และเป็นมงคลสูงสุดอย่างหนึ่งในชีวิตของทุกคน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ปุชา จ ปุชเชนียนเอดมมงคลมุตตมัม แปลว่าการบูชาผู้ที่ควรบูชาเป็นอุดมมงคลดังนี้^๕

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการแซนผีปู่ตา
๒. เพื่อศึกษาประเพณีแซนผีปู่ตาของชาวบ้านโสน ตำบลโสน อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดศรีสะเกษ

^๔ บุญ ยงค์ เกศเทศ , ดอน ปู่ ตา : ป่า วัณ ธรรม อีสาน , [ออนไลน์] . แหล่งที่มา : <https://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/2542/writing-01.html> [๕ ส.ค.๖๑].

^๕ พระธรรมมหาวิราญวัตร, มงคลที่ป็นมงคลสูตร ๓๘ พิศดาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ลูก ส. ธรรมภักดี, ๒๕๑๔), หน้า ๓๐.

๓. เพื่อศึกษาคุณค่าและอิทธิพลของประเพณีแหวนผีปุตงที่มีต่อชาวบ้านโสน ตำบลโสน อำเภอูขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ได้กำหนดขอบเขตวิจัยไว้ ดังนี้

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้ คือ

๑) จากคัมภีร์พรไตรปิฎก อรรถกถา วารสาร สื่อออนไลน์ และหนังสืออื่นๆที่เกี่ยวข้อง

๒) สัมภาษณ์พระสงฆ์ พระสังฆาธิการในเขตตำบลโสน ๖ รูปผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุในชุมชนตำบลโสน ประชาชนชาวบ้าน และหน่วยงานราชการ รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๘คน

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่

กำหนดพื้นที่ในการศึกษาไว้เฉพาะเขตพื้นที่ หมู่บ้านโสน ตำบลโสนอำเภอูขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษจำนวน ๔ หมู่ ได้แก่ บ้านโสน หมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๑๘ หมู่ที่ ๑๙และหมู่ที่ ๒๒ ตำบลโสน อำเภอูขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ผลการวิจัย

ความเชื่อพิธีกรรม และประเพณีการแหวนผีปุตงของชาวบ้านโสน ตำบลโสน อำเภอูขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ความเชื่อเกิดจากมนุษย์แต่ละท้องถิ่นมีปัญหาในการดำเนินชีวิตมนุษย์จึงคิดว่าน่าจะมีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น มนุษย์จึงทำให้อำนาจเหนือธรรมชาตินั้นพอใจ และเมื่อคลั่งคลายปัญหาได้ลงได้หรือพ้นภัยแล้วควรแสดงความกตัญญูทวงคืนด้วยการ เช่นสรวงบูชา หรือประกอบพิธีกรรมต่างๆ ด้วยเหตุนี้ความเชื่อของมนุษย์ในสมัยดั้งเดิมจึงเกี่ยวข้องกับอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติหรือภูตผีวิญญาณต่างๆ อันเป็นผลจากการที่มนุษย์เกิดมาท่ามกลางธรรมชาติมีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติ แต่มนุษย์ยังไม่สามารถรู้และเข้าใจธรรมชาติบางอย่างได้ มนุษย์มีความรู้่น้อยเกี่ยวกับธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์ในระยะเริ่มแรกจึงตกอยู่ใต้อำนาจของธรรมชาติโดยสมบูรณ์ แต่ครั้นเมื่อมนุษย์ได้ประสบเหตุการณ์จากธรรมชาติต่างๆ ซึ่งทั้งน่ากลัวและน่าอัศจรรย์จึงเกิดความกลัวต่อธรรมชาติที่ปรากฏนั้น ความกลัวนี้เองที่ส่งผลให้เกิดความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติอันได้แก่ภูตผี วิญญาณต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ ระบบความเชื่อดังกล่าวมาเป็นความเชื่อพื้นฐานที่มีความคล้ายคลึงกันในทุกสังคมทั่วโลก สังคมไทยเป็นสังคมหนึ่งที่มีความเชื่อดั้งเดิมเช่นเดียวกับสังคมอื่นโดยทั่วไปซึ่งความคิดของสังคมไทยดั้งเดิมก็ไม่ต่างกับชาติอื่นๆ คือมีความเชื่อถือสิ่งทีตามปกติมองไม่เห็นตัว แต่ถือหรือเข้าใจว่ามีฤทธิ์หรืออำนาจอยู่เหนือคนอาจบันดาลให้ดีหรือร้าย หรือให้คุณให้โทษได้ความเชื่อถืออย่างนี้เรียกว่า “คติผีสังเทวดา” “ผีสังเทวดา เป็นเรื่องของความเชื่ออย่างหนึ่งของมนุษย์มาแต่สมัยโบราณเห็นจะเป็นเพราะว่ามนุษย์ในยุคแรกๆ เกิดความงุนงงสนเท่ห์และไม่เข้าใจในธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ว่าสิ่งเหล่านั้นเกิดมาได้อย่างไร ทำไมจึงปรากฏเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้น เช่น ฝนตก พายุร้อน พายุผ่า แดดออก เกิดอุทกภัย โรคระบาดร้ายแรงและความตาย เป็นต้น”^๖ คติผีสังจึงอาจนับได้ว่าเป็นคติศาสนาแต่ดั้งเดิมของมนุษย์ก่อนที่จะวิวัฒนาการมาเป็นศาสนาอันประณีตขึ้นเหมือนปัจจุบัน ความเชื่อคนไทยในลักษณะ

^๖กลิ่น คงเหมือนเพชร, การศึกษาวิเคราะห์ คติความเชื่อเรื่องผีสังเทวดาในชุมชนภาคใต้, ศูนย์วัฒนธรรมสถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตกระบี่, (มปท. : พ.ศ.๒๕๕๗), หน้า ๒.

ข้างต้นนี้ได้แสดงข้อคิดให้เห็นว่าในสมัยโบราณก่อนพุทธกาลประชาชนที่อยู่ในดินแดนไทยปัจจุบันนั้นมีความเชื่อตามคติถือผีสางเทวดาหรือวิญญาณ นิยมว่าวิญญาณนั้นมีอยู่จริง และทำพิธีบวงสรวงกราบไหว้เพื่อความอารักขาและความสวัสดิมีชัยในกิจการที่ตนทำอยู่ ดังนั้น ระบบความเชื่อดังกล่าวมาจึงมีอยู่อย่างเหนียวแน่นและได้สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตโดยผสมผสานเข้ากับหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามแนวพระพุทธศาสนา^๗

พิธีกรรมแซนผีปู่ตาที่จัดขึ้นยังศาลปู่ตาที่สร้างขึ้นบนสถานที่ที่ได้รับการยกเว้นไว้เป็นสิ่งสำคัญที่ทุกชุมชนต้องถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติโดยจะกำหนดเขตพื้นที่ป่าส่วนหนึ่งให้เป็นพื้นที่พำนักอาศัยของผีบรรพชนหรือชาวอีสานเรียก “ผีปู่ตา” โดยเลือกพื้นที่ที่มีสภาพป่าหนาที่บรุ่มครึ้มมีสัตว์ป่าชุกชุมและมีพรรณไม้หลากหลายพันธุ์พื้นที่เป็นเนินโคกหรือดอนน้ำท่วมไม่ถึงโดยสร้างเรือนโรงหรือศาล (ตูป) หนึ่งหรือสองหลังให้อยู่มีความสำคัญเพื่อให้ผีหรือวิญญาณสิงสถิตอยู่อาศัยตามความเชื่อเรื่องผีเพื่อเป็นที่เคารพบูชา เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีอันดีงาม ทำให้จิตใจดีขึ้น เพื่อการเสี่ยงทาย ผลพลอยได้อันหนึ่งคือเกิดความสนุกสนานรื่นเริง ในขณะที่บวงสรวงเจ้าปู่คือมีการฟ้อนรำ กินเหล้าเมาสุราเฮฮา เกิดความสามัคคีมีองค์ประกอบคือ ตูผีปู่ตา ผู้แซนผีปู่หรือพ่อจ๋า เครื่องเซ่น ผู้แซนตามประเพณีที่นับถือนิยมกำหนดวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี นอกจากพิธีกรรมแซนผีปู่ตาแล้ว จังหวัดศรีสะเกษยังมีประเพณีที่สำคัญอย่างอื่นอีก เช่น พิธีเลี้ยงญาอุปราชา พิธีแซนภูวนตา และบุญข้าวประดับดิน เป็นต้น

หมู่บ้านโสน เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลโสน ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอูขุขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นชาวลาวที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๒๑-๒๓๒๒ หลังจากปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยแล้ว จึงได้ปรึกษาหารือกันก่อสร้างที่พักสงฆ์ไว้ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดบ้านโสนในปัจจุบัน การอพยพมาตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านโสนได้นำพาศาสนา ความเชื่อ และประเพณีมาด้วย คือพระพุทธศาสนา ความเชื่อในเรื่องโชคกลาง และประเพณีแซนผีปู่ตา ในพิธีกรรมการแซนผีปู่ตาได้ผสมผสานทั้งสามสิ่งนี้เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน และชาวบ้านได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีแซนผีปู่ตาของชาวบ้านโสน พิธีกรรมจัดขึ้นที่ศาลปู่ตาซึ่งสร้างขึ้นพร้อมกับการตั้งหมู่บ้าน มีความมุ่งหมายเพื่อเป็นที่เคารพบูชา สักการบูชา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารเพื่อความความเป็นระเบียบ ความสามัคคี ความมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม โดยจัดขึ้นในเดือน ๓ และเดือน ๖ ของทุกปี เมื่อถึงวันนัดชาวบ้านจะเตรียมเครื่องเซ่น มายังศาลปู่ตา มีพ่อจ๋าและผู้ช่วยเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม นอกจากพิธีแซนผีปู่ตาแล้ว ยังมีการเสี่ยงทายถึงชีวิตความเป็นอยู่ และบนบานเกี่ยวกับโชคชะตาตามความเชื่อด้วย

คุณค่าและอิทธิพลของประเพณีแซนผีปู่ตามีต่อชาวบ้านโสนตำบลโสน อำเภอูขุขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ

คุณค่าและอิทธิพลของประเพณีแซนผีปู่ตาด้านปัจเจกบุคคล เศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านประเพณีและวัฒนธรรม ที่มีต่อชาวบ้านโสน ตำบลโสน อำเภอูขุขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ มีดังนี้

ด้านสังคม:คุณค่าของประเพณีแซนผีปู่ตามีต่อชาวบ้านโสนด้านปัจเจกบุคคล

^๗ ดนัย ไชโยธา, คติ ศาสนา และความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๘.

- ๑) ชีวิตดำเนินตาม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมที่ดั่งงาม
- ๒) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ที่พึ่งทางใจ เกิดความรู้สึกปลอดภัย ด้วยมีสิ่งที่ยึดกุมครอง รักษา ในการดำเนินชีวิต
- ๓) ความเกรงกลัว ความละอาย ต่อการกระทำสิ่งที่ผิด

คุณค่าด้านปัจเจกบุคคลก่อให้เกิดอิทธิพลต่อชาวบ้านโสน ดังนี้

- ๑) ทำให้บุคคลดำเนินชีวิตตาม ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม คือ มีวิถีชีวิตที่ดั่งงาม
- ๒) ทำให้บุคคลมีเครื่องยึดเหนี่ยว มีที่พึ่งทางใจ เกิดความรู้สึกปลอดภัย ด้วยมีสิ่งที่ยึดกุมครอง รักษา ในการดำเนินชีวิต
- ๓) ทำให้บุคคลเกิดความเกรงกลัว ความละอาย ต่อการกระทำสิ่งที่ผิด

ด้านเศรษฐกิจ: คุณค่าของประเพณีแซนผีปู่ตาที่มีต่อชาวบ้านโสนด้านเศรษฐกิจ

- ๑) เศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน เนื่องจากการซื้อขายแลกเปลี่ยน สิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องข้องกับ พิธีกรรม
- ๒) เศรษฐกิจด้านการประกอบกิจการงานต่างๆ ของบุคคลในชุมชนมีความเข้มแข็ง มั่นคง ด้วยเกิดจากความมั่นใจที่จะประกอบกิจการงานนั้นๆ
- ๓) เศรษฐกิจด้านความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิต ผลจากการประกอบอาชีพ

ค่าด้านเศรษฐกิจก่อให้เกิดอิทธิพลต่อชาวบ้านโสนด้านเศรษฐกิจ ดังนี้

- ๑) ทำให้เศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน เนื่องเกิดจากการซื้อขายแลกเปลี่ยน
- ๒) ทำให้เศรษฐกิจด้านการประกอบกิจการงานต่างๆ ของบุคคลในชุมชนมีความเข้มแข็ง มั่นคง ด้วยเกิดจากความมั่นใจที่จะประกอบกิจการงานนั้นๆ
- ๓) ทำให้เศรษฐกิจด้านความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิต ผลจากการประกอบอาชีพ มีคุณภาพ ตามปัจจัยที่เอื้ออำนวยตามความเชื่อ

ด้านสังคม: คุณค่าของประเพณีแซนผีปู่ตาที่มีต่อชาวบ้านโสนด้านสังคม

- ๑) วิถีความเชื่อชุมชน
- ๒) ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสามัคคี พร้อมเพรียง เป็นหมู่คณะ
- ๓) จิตสำนึก ความรับผิดชอบต่อสังคม
- ๔) ความสำคัญของทรัพยากรในท้องถิ่น
- ๕) ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม

คุณค่าด้านสังคมของประเพณีแซนผีปู่ตาท่อให้เกิดอิทธิพลต่อชาวบ้านโสน ดังนี้

- ๑) เกิดวิถีความเชื่อชุมชน
- ๒) เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยเกิดความสามัคคี พร้อมเพรียง เป็นหมู่คณะ
- ๓) เกิดการหวงแหน อนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น
- ๔) เกิดจิตสำนึก มีความรับผิดชอบต่อสังคม
- ๕) ช่วยลดปัญหาต่างๆ ในสังคม

ด้านประเพณีและวัฒนธรรม:คุณค่าของประเพณีแซนผีปู่ตาที่มีต่อชาวบ้านโสนด้านประเพณีและวัฒนธรรม

- ๑) ความรักความผูกพันในชุมชน
- ๒) ความเคารพความกตัญญูทวดเวทีผู้มีพระคุณ
- ๓) ความศรัทธาในการทำบุญทำทาน
- ๔) เอกลักษณะทางประเพณีวัฒนธรรม

คุณค่าด้านประเพณีและวัฒนธรรมของประเพณีแห่นมไฟปูตาก่อให้เกิดอิทธิพลต่อชาวบ้านโสน ดังนี้

- ๑) ทำให้เกิดความรักความผูกพันในชุมชน
- ๒) ทำให้เกิดความเคารพความกตัญญูทวดเวทีผู้มีพระคุณ
- ๓) ทำให้เกิดความศรัทธาในการทำบุญทำทาน
- ๔) ทำให้เกิดเอกลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณี

สรุป

การศึกษาเรื่องประเพณีแห่นมไฟปูตาของชาวบ้านโสน ตำบลโสน อำเภอู่ซัน จังหวัดศรีสะเกษมีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการแห่นมไฟปูตา ๒. เพื่อศึกษาประเพณีแห่นมไฟปูตาของชาวบ้านโสน ตำบลโสน อำเภอู่ซัน จังหวัดศรีสะเกษ ๓. เพื่อศึกษาคุณค่าและอิทธิพลของพิธีกรรมการแห่นมไฟปูตาที่มีต่อชาวบ้านโสน ตำบลโสน อำเภอู่ซัน จังหวัดศรีสะเกษสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ๓ ข้อได้ดังนี้

ข้อ ๑ เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการแห่นมไฟปูตา ความเชื่อเกิดจากมนุษย์แต่ละท้องถิ่นมีปัญหาในการดำเนินชีวิตมนุษย์จึงคิดว่าน่าจะมีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น มนุษย์จึงทำให้อำนาจเหนือธรรมชาตินั้นพอใจ และเมื่อคลี่คลายปัญหาได้ลงได้หรือพ้นภัยแล้วควรแสดงความกตัญญูทวดเวทีด้วยการ เช่น สรวงบูชา หรือประกอบพิธีกรรมต่างๆ ด้วยเหตุนี้ความเชื่อของมนุษย์ในสมัยดั้งเดิมจึงเกี่ยวข้องกับอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติหรือภูตผีวิญญานต่างๆ อันเป็นผลจากการที่มนุษย์เกิดมาท่ามกลางธรรมชาติมีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติ แต่มนุษย์ยังไม่สามารถรู้และเข้าใจธรรมชาติบางอย่างได้ มนุษย์มีความรู้ น้อยเกี่ยวกับธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์ในระยะเริ่มแรกจึงตกอยู่ใต้อำนาจของธรรมชาติโดยสมบูรณ์ แต่ครั้งเมื่อมนุษย์ได้ประสบเหตุการณ์จากธรรมชาติต่างๆ ซึ่งทั้งน่ากลัวและน่าอัศจรรย์จึงเกิดความกลัวต่อธรรมชาติที่ปรากฏนั้น ความกลัวนี้เองที่ส่งผลให้เกิดความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติอันได้แก่ภูตผี วิญญานต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ ระบบความเชื่อดังกล่าวมาเป็นความเชื่อพื้นฐานที่มีความคล้ายคลึงกันในทุกสังคมทั่วโลก สังคมไทยเป็นสังคมหนึ่งที่มีความเชื่อดั้งเดิมเช่นเดียวกับสังคมอื่นโดยทั่วไปซึ่งความคิดของสังคมไทยดั้งเดิมก็ไม่ต่างกับชาติอื่นๆ คือมีความเชื่อถือสิ่งที่ไม่เห็นตัว แต่ถือหรือเข้าใจว่ามีฤทธิ์หรืออำนาจอยู่เหนือคนอาจบันดาลให้ดีหรือร้าย หรือให้คุณให้โทษได้ความเชื่อถืออย่างนี้เรียกว่า “คติผีสังเทวดา” อันเป็นคติศาสนาแต่ดั้งเดิมของมนุษย์ก่อนที่จะวิวัฒนาการมาเป็นศาสนาอันประณีตขึ้นเหมือนปัจจุบัน ความเชื่อคนไทยในลักษณะข้างต้นนี้ได้แสดงข้อคิดให้เห็นว่าในสมัยโบราณก่อนพุทธกาลประชาชนที่อยู่ในดินแดนไทยปัจจุบันนั้นมีความเชื่อตามคติถือผีสังเทวดาหรือวิญญาน นิยมว่าวิญญานนั้นมีอยู่จริง และทำพิธีบวงสรวงกราบไหว้เพื่อขอความอารักขาและความสวัสดิมีชัยในกิจการที่ตนทำอยู่ ดังนั้นระบบความเชื่อดังกล่าวมาจึงมีอยู่อย่างเหนียวแน่นและได้สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตโดยผสมผสานเข้ากับหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามแนวพระพุทธศาสนา^๔

^๔คณัฏ ไชโยธธา, คติ ศาสนา และความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งแรก,(กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๘.

พิธีกรรมแซนผีปู้ตาดำจัดขึ้นยังศาลปู้ตาดำที่สร้างขึ้นบนสถานที่ที่ได้รับการยกเว้นไว้เป็นสิ่งสำคัญที่ทุกชุมชนต้องถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติโดยจะกำหนดเขตพื้นที่ป่าส่วนหนึ่งให้เป็นพื้นที่พำนักอาศัยของผีบรรพชนหรือชาวอีสานเรียก “ผีปู้ตาดำ” โดยเลือกพื้นที่ที่มีสภาพป่าหนาที่บรุ่มครึ้มมีสัตว์ป่าชุกชุมและมีพรรณไม้หลากหลายพันธุ์พื้นที่เป็นเนินโคกหรือดอนน้ำท่วมไม่ถึงโดยสร้างเรือนโรงหรือศาล (ตูบ) หนึ่งหรือสองหลังให้อยู่มีความสำคัญเพื่อให้ผีหรือวิญญาณสิงสถิตอยู่อาศัยตามความเชื่อเรื่องผีเพื่อเป็นที่เคารพบูชา เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีอันดั้งเดิม ทำให้จิตใจดีขึ้น เพื่อการเสี่ยงทาย ผลพลอยได้อันหนึ่งคือเกิดความสุขสนุกรื่นเริง ในขณะบวงสรวงเจ้าปู่คือมีการฟ้อนรำ กินเหล้าเมาสุราเฮฮา เกิดความสามัคคีมีองค์ประกอบคือ ตูบผีปู้ตาดำ ผู้แซนผีหรือพ่อจ้ำ เครื่องเซ่น ผู้แซนตามประเพณีที่นับถือนิยมกำหนดวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี นอกจากพิธีกรรมแซนผีปู้ตาดำแล้ว จังหวัดศรีสะเกษยังมีประเพณีที่สำคัญอย่างอื่นอีก เช่น พิธีเสี่ยงทายอุปราษ พิธีแซนโพนตา และบุญข้าวประดับดิน เป็นต้น

ข้อ ๒ ประเพณีแซนผีปู้ตาดำของชาวบ้านโนน ตำบลโนน อำเภอยุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ หมู่บ้านโนน เป็น หมู่ บ้าน หนึ่ง ใน ตำบล โนน ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอยุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นชาวลาวที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๓๒๑-๒๓๒๒ หลังจากปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยแล้ว จึงได้ปรึกษาหารือกันก่อสร้างที่พักสงฆ์ไว้ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดบ้านโนนในปัจจุบัน การอพยพมาตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านโนนได้นำพาศาสนา ความเชื่อ และประเพณีมาด้วย คือพระพุทธศาสนา ความเชื่อในเรื่องโชคลาง และประเพณีแซนผีปู้ตาดำ ในพิธีกรรมการแซนผีปู้ตาดำได้ผสมผสานทั้งสามสิ่งนี้เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน และชาวบ้านได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีแซนผีปู้ตาดำของชาวบ้านโนน พิธีกรรมจัดขึ้นที่ศาลปู้ตาดำซึ่งสร้างขึ้นพร้อมกับการตั้งหมู่บ้าน มีความมุ่งหมายเพื่อเป็นที่เคารพบูชา สักการบูชา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารเพื่อความความเป็นระเบียบ ความสามัคคี ความมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมอันดั้งเดิม โดยจัดขึ้นในเดือน ๓ และเดือน ๖ ของทุกปี เมื่อถึงวันนัดชาวบ้านจะเตรียมเครื่องเซ่น มายังศาลปู้ตาดำ มีพ่อจ้ำและผู้ช่วยเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม นอกจากพิธีแซนผีปู้ตาดำแล้ว ยังมีการเสี่ยงทายถึงชีวิตความเป็นอยู่ และบนบานเกี่ยวกับโชคชะตาตามความเชื่อด้วย

ข้อ ๓ คุณค่าและอิทธิพลของประเพณีแซนผีปู้ตาดำที่มีต่อชาวบ้านโนน ตำบลโนน อำเภอยุซันต์ คือเป็นที่เคารพบูชา สักการบูชา ของชาวบ้าน เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจให้ระลึกถึงในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเชื่อว่าข้าวปลาอาหารจะอุดมสมบูรณ์ทำให้ชาวบ้านมีกำลังร่างกายแรงใจ ในการประกอบสัมมาอาชีพ ในการดำเนินชีวิต ชาวบ้านมีความหวงแหนถิ่นฐานบ้านเกิด เกิดความเป็นระเบียบ ความสามัคคี ความมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม และเป็นการรักษาไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมอันดั้งเดิม

เอกสารอ้างอิง : References

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- กลิน คงเหมือนเพชร. การศึกษาวิเคราะห์ คติความเชื่อเรื่องผีสงเทวดาในชุมชนภาคใต้. ศูนย์วัฒนธรรมสถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตกระบี่, (มปท. : พ.ศ.๒๕๕๗).
- ดนัย ไชโยธธา. คติ ศาสนา และความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งแรก. (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โอ.เอส.พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๘).

พระธรรมมหาวิธานวัตร. มงคลที่ป็นมงคลสูตร ๓๘ พิศดาร. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ลูก ส. ธรรมภักดี, ๒๕๑๔).

สุวรรณ สุวรรณเวช. พื้นฐานความเชื่อของคนไทย. พิมพ์ครั้งแรก. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ บรรณกิจ ๑๙๙๑ จำกัด, ๒๕๔๖).

รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ มีกุล. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน. พิมพ์ครั้งแรก. (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, ๒๕๔๒).

บุญ ยงค์ เกศเทศ, ดอนปู่ตา : ป่าวัฒนธรรมอีสาน , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :<https://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/๒๕๔๒/writing-๐๑.html>[๕ ส.ค. ๖๑].

องค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการ: ผู้นำแนวพุทธ

Academic Leadership Component: Buddhist Leadership

นางดารารวรรณ ศรีกาญจนา

นิสิตปริญญาเอกหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการ เป็นคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารโดยตรง โดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทฐานะผู้นำในการเป็นผู้นิเทศและให้คำปรึกษา เพื่อช่วยเหลือ แก่ครู อาจารย์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามภารกิจหลัก อันเป็นปัจจัยอิทธิพลที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็น การส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ เป็นองค์ประกอบหนึ่งของภาวะผู้นำทาง วิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทในการเสริมสร้างบรรยากาศ ทางวิชาการ เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างบรรยากาศในโรงเรียนที่สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ควรมีหลายลักษณะ เช่น บรรยากาศที่ท้าทาย บรรยากาศที่เป็นอิสระ บรรยากาศที่มีการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน และบรรยากาศที่มีความอบอุ่น และผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้สนใจลูกน้องธรรมชาติ สำหรับผู้บริหารงานคือจะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แกลูกน้องได้มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แกลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง

Abstract

Components of academic leadership is directly related to the executive leadership. Especially the school administrators must act as leaders in supervision and counseling to assist teachers in performing their primary duties. It is the Influence factor that affect success in education administration, in improving the quality of learners effectively and learning atmosphere. School administrators must show the role of promoting the academic atmosphere to promote learners' quality. The learning atmosphere consists of many contexts such as challenging, ease socially acceptance and warm atmospheres. School administrators must have administrative technique to win the subordinates hearts. As for Dhamma or administrative ethics, the administrators must be stable, must be the main and confidential pillars for subordinates, be able to distribute and empower the workloads for subordinates according to their skills and ability so that they can help out the burden of the executives.

1. บทนำ

มีพุทธภาษิตแสดงไว้ว่า เมื่อฝูงโคว่ายน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคด ฉันทใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติชั่วเสียหาย แวนแคว้นทั้งหมด ก็ยากเข็ญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ธรรม

“เมื่อฝูงโคว่ายน้ำข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรง ฉันทใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น บุคคลผู้ใด ได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชน

นอกจากนี้ก็จะพลอยดำเนินตามทั้งแฉับแฉิมก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม”

พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นความสำคัญของผู้นำ ต่อความอยู่สวัสดิภาพ และสันติสุขของตนเอง องค์กร สังคมและประเทศชาติทั้งหมด^๑

ภาวะผู้นำ จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศและจะต้องมีคุณลักษณะ คือ มีสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความดีและความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงามและลักษณะผู้นำที่มีคุณภาพต้องประกอบด้วยหลัก 3 ประการ คือ มองกว้าง คิดไกล และใฝ่สูง ตลอดจนต้องมีประสิทธิภาพตามแนวทางของหลักพุทธธรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคนและสังคม^๒

2. องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการ

นักวิชาการหลายท่านได้กำหนดเกี่ยวกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของ ผู้บริหารโรงเรียนไว้ดังนี้

ลัดดาวรรณ นัตดาเทพ กำหนดองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ 8 ด้าน^๓ คือ

1. การกระตุ้นให้ครูตระหนักและเห็นด้วยในการพัฒนาโรงเรียน และคาดหวังในผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น

2. การมีบทบาทสำคัญในการใช้กลยุทธ์เพื่อปรับปรุงงานด้านวิชาการ

3. การสร้างสิ่งจูงใจให้ครูและใช้ระบบการให้รางวัลที่สนับสนุนงานวิชาการ

4. การติดตามดูแลความก้าวหน้าด้านวิชาการ

5. การใช้ทรัพยากรบุคคลและวัสดุอย่างสร้างสรรค์

6. การสร้างสภาพแวดล้อมโรงเรียนให้ปลอดภัยและเป็นระเบียบ

7. การติดตามดูแลการปฏิบัติการสอนของครู

8. การสังเกตการสอนของครูและให้ข้อมูลย้อนกลับ

และวิชญ จุลวรรณ ได้วิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการ ของผู้บริหารโรงเรียน มีองค์ประกอบ 8 ด้าน^๔ คือ

1. ด้านการบริหารจัดการ เป็นองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร โรงเรียน ที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทฐานะผู้นำในการบริหารจัดการ เพื่อผลสำเร็จของ งานที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาในโรงเรียนทุกด้านอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ด้านการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา เป็นองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำ

^๑พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทธาดาพับลิเคชั่น จำกัด, 2550), หน้า 2.

^๒พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา 2546), หน้า 31-32.

^๓ลัดดาวรรณ นัตดาเทพ, “ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนสังกัดเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี”, งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา, 2557), หน้า 40.

^๔วิชญ จุลวรรณ, “การวิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสระบุรี”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2547), หน้า 94-95.

ทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทการเป็นผู้นำในการพัฒนา คุณภาพ การจัดการศึกษาของโรงเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถและปรับตัวได้ ทันทต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีความเจริญอย่างรวดเร็ว

3. ด้านความสามารถ เป็นองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร โรงเรียน ที่ จะสามารถนำการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ มาสู่สถานศึกษา อันจะส่งผลต่อการยอมรับ และความร่วมมืออย่างมั่นใจ ของผู้ร่วมงาน ในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนา คุณภาพผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จ อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ด้านบุคลิกภาพ เป็นองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งเป็น สิ่งที่ช่วยเสริมสร้างคุณสมบัติของผู้นำทางวิชาการให้มีความเชื่อมั่นตนเองที่จะทำให้ผู้ร่วมงาน เกิดศรัทธา ยอมรับ และให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจนประสบผลสำเร็จ และส่งผลต่อคุณภาพของ ผู้เรียนตามเป้าหมายของสถานศึกษา

5. ด้านการนิเทศเป็นองค์ประกอบหนึ่งของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่ง ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทในฐานะผู้นำในการเป็นผู้นำนิเทศและให้คำปรึกษา เพื่อช่วยเหลือ แก่ครู อาจารย์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามภารกิจหลัก อันเป็นปัจจัยอิทธิพลที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

6. ด้านการวางแผน เป็นองค์ประกอบหนึ่งของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ที่ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องให้ความสำคัญ ทั้งนี้เพื่อที่จะช่วยให้มองเห็นภาพของโรงเรียนว่า ขณะนี้เราอยู่ ณ จุดใด และต้องการจะพัฒนาไปในทิศทางใด เพื่อเป็นการกำหนดเป้าหมาย ในการปฏิบัติที่ชัดเจน อันจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนและผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

7. ด้านการอำนวยความสะดวก เป็นองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำทางวิชาการของ ผู้บริหาร โรงเรียน ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนในฐานะผู้นำทางวิชาการจะต้องแสดงบทบาทในด้าน การอำนวยความสะดวก เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียนทุกๆ ด้าน ให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นไป ด้วยความสะดวก และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนา คุณภาพนักเรียน

8. ด้านการส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ เป็นองค์ประกอบหนึ่งของภาวะผู้นำทาง วิชาการของ ผู้บริหารโรงเรียน ที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทในการเสริมสร้างบรรยากาศ ทางวิชาการ เพื่อสร้าง บรรยากาศแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างมี ประสิทธิภาพ

McEwan กล่าวถึงภาวะผู้นำทางวิชาการที่มีประสิทธิผลว่า ประกอบด้วย องค์ประกอบ 7 ด้าน^๕ คือ

1. การสถาปนาเป้าหมายทางวิชาการที่ชัดเจน
2. การจัดการทีมงาน
3. การสร้างวัฒนธรรมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้
4. การสื่อสารพันธกิจและวิสัยทัศน์ของโรงเรียน
5. การตั้งความคาดหวังที่สูงเกี่ยวกับทีมงาน
6. การพัฒนาครูให้เป็นผู้นำ
7. การสร้างและรักษาเจตคติที่ดีของนักเรียน ทีมงาน และผู้ปกครอง

Seyfarth ได้กำหนดภาวะผู้นำทางวิชาการเป็นบทบาท หน้าที่ของผู้บริหารในการจัดกิจกรรม เพื่อ พัฒนางานการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนไว้ 5 ด้าน^๖ คือ

^๕McEwan, *Seven Steps to Effective Instructional Leadership*, (CA : Macmillan, 1998), p. 13.

1. มุมมองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร
2. การประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน
3. การจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ
4. การประเมินผลการสอนของครู
5. การวางแผนเพื่อพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพ

ผู้บริหารควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพครูโดยผู้บริหารให้โอกาสแก่ครูได้พัฒนาความรู้ ความสามารถและความชำนาญหรือมีประสบการณ์ในวิชาชีพของตนอย่างลึกซึ้ง เช่น ให้ความสำคัญเน้น การศึกษาด้านการเรียนการสอน การส่งเสริมการทำงานร่วมกันในคณะครู การพัฒนาการนิเทศการสอน การส่งเสริมสนับสนุนและปรับปรุงโครงสร้างใหม่ๆ ให้ดีขึ้น การนำหลักการพื้นฐานต่างๆ ของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ มาพัฒนาการทำงานและการวิจัยในชั้นเรียนเพื่อประกอบการตัดสินใจในการสอน นอกจากนี้ผู้บริหารควร สนับสนุนส่งเสริมสมรรถนะด้านการทำงานเป็นทีม^๓ แรงจูงใจ (Motivation) ในความหมาย ทางจิตวิทยา หมายถึง สภาวะของบุคคลที่ถูกกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมไปยังจุดหมายปลายทาง แรงจูงใจในการทำงาน จึงเป็นปัจจัยให้บุคคลพยายามทำงานให้เจริญก้าวหน้า และแรงจูงใจเป็นผลของความแตกต่างระหว่างความต้องการหรือความอยากได้ (Aspiration) กับความสำเร็จ (Achievement) กล่าวอีกนัยหนึ่งแรงจูงใจคือ แนวโน้มแห่งการพัฒนาความสามารถที่จะรับผิดชอบงานเป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน ซึ่งเป็น ความรับผิดชอบของผู้บริหารที่ต้องสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเอง และการก้าวหน้าในหน้าที่การงานให้แก่ ผู้ใต้บังคับบัญชาของตน^๔

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีองค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการ โดยเป็น ผู้ที่มี ความสามารถในการนำและการบริหารบุคคลในการปฏิบัติงานวิชาการของสถานศึกษาให้มี ประสิทธิภาพ และ ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น มีคุณภาพตามที่ต้องการ

3. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ

1. ความหมายของ ภาวะผู้นำ (Leadership)

นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นักวิชาการและผู้รู้จำนวนมากต่างพยายามศึกษา ภาวะผู้นำ ว่าอะไรทำให้บุคคลหนึ่งๆ มีความพิเศษ โดดเด่น ที่ทำให้คนอื่น ๆ เดินตามและในหลายกรณี สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ มีผู้พยายามให้ความหมายของ ภาวะผู้นำ ว่าคือ คุณสมบัติที่ดี เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่ จุดหมายที่ดีงาม^๕ และผู้นำจะต้องยึดหลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องของการเสียสละ พากเพียร อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ทุมเหตุปัญญา มุ่งทำงานเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์

^๓Seyfarth, *The principal: New Leadership for New Challenges*, (NJ : Prentice-Hall, 1999), pp. 165-273.

^๔Blasé and Blasé, *Effective Instructional Leadership: Teacher' s Perspectives on How Principals Promote Teaching and Learning in Schools*, (Thousand Oaks : Corwin Press), 2004.

^๕กอประเชษฐ ตย์คานนท์, หลักจิตวิทยาการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : เพลออักษร, 2544), หน้า 156.

^๖พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบวรธรรม, 2545), หน้า 4.

ส่วนตัว^{๑๐} นายแพทย์ประเวศ วะสี อธิบายว่า ผู้นำตามธรรมชาติจึงจะเป็นผู้นำที่แท้ โดยมีคุณลักษณะที่ 1) ฉลาด ผู้นำตามธรรมชาติจะฉลาดกว่าผู้นำที่มาจากแต่งตั้งหรือเลือกตั้ง เพราะการแต่งตั้งหรือเลือกตั้งมักมีเหตุปัจจัยที่ไม่ได้ของแท้ แต่ในการกระบวนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ของแท้จะปรากฏให้รับรู้เสมอ 2) เป็นคนที่เห็นแก่ส่วนรวม ทำให้ส่วนรวมมีกำลังในการทำงานร่วมกัน ความเห็นแก่ตัวหรือเห็นแก่ส่วนรวมจะปรากฏให้ผู้คนได้รับรู้ แต่ในการแต่งตั้งและเลือกตั้ง คุณสมบัติเหล่านี้ไม่ปรากฏ 3) เป็นคนติดต่อสื่อสารกับคนรู้เรื่อง ถ้าเป็นคนฉลาดและเห็นแก่ส่วนรวมแต่เป็นคนไม่สื่อสารหรือติดต่อสื่อสารไม่รู้เรื่อง ก็เป็นผู้นำไม่ได้ 4) เป็นที่ยอมรับของสมาชิกโดยอัตโนมัติ คือ ผู้นำตามธรรมชาติจะเป็นที่ยอมรับของสมาชิกโดยอัตโนมัติ ทำให้การทำงานในองค์กรราบรื่น มีความสุขและมีประสิทธิภาพ ซึ่งต่างจากการได้ผู้นำวิธีอื่น ซึ่งมักมีเรื่องแตกแยกเรื่อง^{๑๑}

ภาวะผู้นำ หรือ ความเป็นผู้นำ ยังหมายถึง บุคลิกภาพพิเศษหลายอย่างในตัวผู้นำ ที่สามารถที่จะบังคับบัญชาผู้อื่นได้ โดยอาศัยอำนาจหน้าที่ (Authority) จากตำแหน่งและอำนาจบารมี (Power) ที่ได้จากตัวของเขาเองเป็นเครื่องมือ และสามารถจะสร้างอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาให้มีความเชื่อถือ ยอมรับหรือยอมรับในตัวของเขาได้ ไม่ว่าจะ เป็นบุคลิกภาพลักษณะของความผู้นำ ความรู้ ความสามารถ ความคิดริเริ่ม การตัดสินใจ เป็นต้น เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของกลุ่มหรือขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ซึ่งในบางขณะคนที่ได้รับการยอมรับหรือยกย่องให้เป็นผู้นำ แต่ก็ได้ไม่ได้เป็นที่ยอมรับของผู้ใต้บังคับบัญชา ก็อาจจะพูดว่าเขาไม่มีภาวะผู้นำ ตรงกันข้ามบางคนไม่ได้เป็นผู้นำ แต่กลับได้รับความเชื่อถือยอมรับและร่วมมือปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำแนะนำปฏิบัติตาม ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวสอดคล้องกับคำพูดที่ว่า “ผู้นำอาจจะไม่มีภาวะผู้นำ ผู้มีภาวะผู้นำอาจจะไม่ได้เป็นผู้นำ” ^{๑๒}

ภาวะผู้นำ คือ ความสามารถหลายๆ ด้านของผู้นำ ได้แก่

1) ความสามารถในการทำงาน คือ ผู้นำจักต้องศึกษาให้เข้าใจ่องแท้ในหน้าที่ของตนเอง สามารถปฏิบัติงานได้และให้คำแนะนำได้ ซึ่งจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความเชื่อถือ ศรัทธา และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่

2) ความสามารถในการจูงใจ คือ ผู้นำจักต้องมีจิตวิทยาในการครองใจผู้ใต้บังคับบัญชาในทุกๆ ด้านเป็นอย่างดี

3) ความสามารถในการควบคุม คือ ผู้นำต้องควบคุมงานเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้ทั้งปริมาณและคุณภาพที่ต้องการ

4) ความสามารถในการประสานงาน คือ ผู้นำต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

5) ความสามารถในการตัดสินใจ คือ เมื่อเกิดปัญหาใดๆ ขึ้น ผู้นำต้องสามารถเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ และสามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องเป็นส่วนใหญ่

6) ความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คือ ผู้นำต้องมีความคิดสร้างสรรค์อยู่เสมอซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีแก่องค์กร^{๑๓}

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติ ลักษณะ หรือคุณลักษณะที่โดดเด่นของคนๆ หนึ่งที่ทำให้บุคคลอื่นๆ หันมายอมรับ เชื่อถือ และยอมทำตาม คุณสมบัติดังกล่าว อาทิ สติปัญญา ความดีงาม คุณธรรม

^{๑๐}วิกรม กรมดิษฐ์, มองซีไอโอโลก, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โปสต์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2551), หน้า 8.

^{๑๑}ประเวศ วะสี, ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2540), 18-19.

^{๑๒}วิเชียร วิทย์อุดม, ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์ จำกัด, 2550), หน้า 3.

^{๑๓}เนตรพัฒนา ยาวีราช, ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเซ็นทรัลเอ็กเพรส, 2537), หน้า 21.

ความพากเพียร ความสามารถในการจูงใจคน ความสามารถในการสื่อสาร มองโลกในแง่บวก การมีอารมณ์ขัน เป็นต้น

2. คุณลักษณะของผู้นำ

ในสมัยโบราณที่มีการรบพุ่งเป็นนินั้น ความเข้มแข็งในการรบและมีมือการต่อสู้จึงเป็นคุณลักษณะที่อาจกล่าวได้ว่ามีความโดดเด่นที่สุดที่ผู้นำจะต้องมี แต่ปัจจุบันความสามารถเช่นนั้นไม่จำเป็นอีกต่อไปแล้ว สังคมคาดหวังคุณลักษณะของผู้นำในเชิงสติปัญญามากขึ้น ทว่าคุณลักษณะทางกายภาพทางอุดมคติ อาทิ การมีร่างกายที่สง่างาม มีหน้าตาดี มีบุคลิกภาพภูมิฐาน ยังคงได้รับการจารึกในตำราเกี่ยวกับภาวะผู้นำอยู่เสมอ คุณลักษณะของผู้นำ หรือ คุณลักษณะภาวะผู้นำ (Leadership Trait) หมายถึง ลักษณะเด่นประจำตัวของบุคคลที่แตกต่างจากผู้อื่น ซึ่งมีอยู่ในตัวผู้นำแสดงให้เห็นถึงความดีงาม และภาวะผู้นำที่เอื้อต่อความสำเร็จขององค์การ มีอิทธิพลต่อการจูงใจคนอื่น ๆ ให้ปฏิบัติตาม คุณลักษณะนี้อาจติดมาแต่กำเนิดหรือสร้างขึ้นมาในภายหลังก็ได้ และหากไม่มีคุณลักษณะของผู้นำ ผู้คนอาจไม่ปฏิบัติตาม^{๑๔}

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของผู้นำ เป็นคุณลักษณะเฉพาะที่พิเศษของบุคคลที่มีอยู่ในตนและส่งอิทธิพลต่อความเป็นผู้นำ และทำให้คนอื่น ๆ ทำตาม ซึ่งควรส่งผลสู่ความดีและความงาม คุณลักษณะของผู้นำ ควรครอบคลุมทั้งลักษณะทางกายภาพ สติปัญญา อารมณ์ ตลอดจนอุปนิสัยที่ดีงามของผู้นำซึ่งจะก่อให้เกิดความศรัทธาและเชื่อมั่นที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา

4. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในพระพุทธศาสนา

1. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำตามพระสูตรและนักวิชาการ

มนุษย์เป็นเช่นเดียวกับสัตว์ทั้งหลายเป็นส่วนมากที่นิยมอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มพึ่งพิงอาศัยกันและกัน และเมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป จึงต้องมีผู้นำคอยควบคุม กำกับ ดูแล และเป็นตัวแทนของกลุ่มในการเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่น ๆ การเลือกเฟ้นหาผู้นำจึงต้องหาผู้ที่มีลักษณะพิเศษ แตกต่างจากคนทั่วไป ลักษณะพิเศษของบุคคลนี้เองที่เรียกว่า ภาวะผู้นำ ในทางพุทธศาสนา คติเรื่องภาวะผู้นำเชิงพุทธมีมานับสมัยพุทธกาล และมีพระสูตรจำนวนมากที่ปรารภเรื่องของความเป็นผู้นำและปรารถธรรมที่เหมาะสมกับผู้นำ

ใน **อัครัญญสูตร**^{๑๕} ที่มณิกาย ปฏิภวรรค พระพุทธเจ้าครั้งอยู่ที่ปราสาทของนางวิสาขาไมคาร มาตา เขตกรุงสาวัตถี ตรัสสูตรนี้แก่สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภราทวาชะ ถึงการกำหนดโลกและมนุษย์ ก็เมื่อมวลหมู่มนุษย์กระทำบาปกรรมต่างๆ นานาจึงได้ประชุมกันว่าควรมีผู้นำหรือผู้ปกครองที่คอยควบคุมให้สังคมเกิดความมีระเบียบ พระพุทธเจ้าตรัสเล่าว่า

“วาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรึกษากันว่า ‘ท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่มสัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏ การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือทณทวารุจักปรากฏ ทางที่ดี พวกเราควรสมมต (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ดีเตือนผู้ที่ควรเตือน ชับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้หนึ่ง’ ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปงดงามกว่า น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าวดังนี้ว่า ‘มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงเตือนผู้ที่ควรเตือน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด และพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่ท่าน’

สัตว์ผู้หนึ่งรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ดีเตือนผู้ที่ควรเตือน ชับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้หนึ่ง วาเสฏฐะและภราทวาชะ เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอัน

^{๑๔}N.L. Frigon and H.K. Jackson, *The Leader*, (New York : Amecom, 1996), pp.29-36.

^{๑๕}ที.ปา. (ไทย) 11/111-140/83-102.

มหาชนสมมต (แต่ตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า “มหาสมมต มหาสมมต” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ 2 ว่า “กษัตริย์ กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ 3 ว่า “ราชา ราชา” จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดวงกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใช้พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม ตามคำโบราณที่เกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ทั้งในโลกรวมและโลกหน้า”

ผู้ปกครองหรือกษัตริย์ทั้งหลายผู้ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต มีความเห็นชอบ ทั้งชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ หลังจากตายไปแล้วเขาจะเสวยสุข และหากทำแต่ความชั่ว หลังจากตายไปแล้วเขาจะเสวยทุกข์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสรุปในท้ายพระสูตรว่า

“ในหมู่มนุษย์ที่ถือตระกูลเป็นใหญ่
กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด
ส่วนท่านผู้เปรียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทพและมนุษย์”

เราจึงอาจสรุปได้ว่า คติทางพุทธศาสนานั้น ผู้ปกครองกำเนิดขึ้นมาเพราะความจำเป็นที่จะต้อง มีผู้นำ และผู้นำได้รับสิทธิอันชอบธรรมที่ปวงประชามอบให้เพื่อให้มีหน้าที่ในการปกครอง ดูแล และคอยกำกับให้สังคมอยู่อย่างปรกติสุข แต่ถึงกระนั้น ผู้นำยังต้องมีความรู้และความประพฤติกายที่เหมาะสมคอยกำกับตน หากไม่แล้ว เขาจะเป็นผู้นำที่ดีไม่ได้เลย

2. หลักธรรมที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำ

ผู้นำในคติทางพุทธศาสนาย่อมต้องเป็นบุคคลผู้มีหลักการดำเนินชีวิตและการทำงานโดยใช้หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสรณะยึดเหนี่ยว หลักธรรมที่มีการกล่าวหาว่าเหมาะสมสำหรับความเป็นผู้นำมีหลาย หลักธรรม ได้แก่ อิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 ดังต่อไปนี้

2.1 อิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4^{๑๖} คือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมแก่ความเป็นผู้นำหรือนักปกครอง ผู้ปรารถนาความสำเร็จในการทำงาน มี 4 ประการ ดังนี้

1) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

2) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดเลย

3) จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝึไม่ให้ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

4) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผลและตรวจสอบข้อบกพร่องในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

การใช้หลักอิทธิบาท 4 มีตัวอย่างปรากฏอยู่ใน วัฒนธรรมปถุชาต^{๑๗} ว่าด้วยเรื่อง ผู้ไม่เกียจคร้าน ความว่า เมื่อประทับอยู่ที่เมืองสาวัตถี พระพุทธเจ้าปรารภภิกษุรูปหนึ่งที่ย่อหย่อนต่อการปฏิบัติพระกรรมฐาน จึงได้แสดงชาดกในอดีตกาล เขามีใจคนเกียจคร้าน ในชาตินี้จึงอย่าเป็นคนเกียจคร้านเลย

^{๑๖}พระราชนิพนธ์ (ประยูร ธาดา), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 186 – 187.

2.2 สังคหวัตถุ 4

สังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ผู้นำสามารถยึดเหนี่ยวใจบุคคลหรือลูกน้องไว้ได้และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี และยังถือเป็นหลักการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ผู้ที่อยู่ในความดูแลของผู้นำด้วย มีรายละเอียด ดังนี้

1. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

2. ปิยวาจา หรือ เปยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้คนนิยมยอมตาม

3. อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

4. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอดันเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๑๘}

การปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ 4 นี้ ผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธย่อมทำได้ง่ายตาย เช่น การให้ทานนั้นมิจำเป็นจะต้องเป็นสิ่งของใหญ่และแพง อาจเป็นเพียงขนมที่ราคาไม่แพง หรือ การเลี้ยงข้าวนักเรียนสัก 1 มื้อ ก็ถือเป็นทานที่มีความหมายเดียวกับคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ผู้บริหารควรมีปิยวาจา ไม่ดูค่านักเรียนหรือใช้คำพูดอันไม่เหมาะสมกับเพื่อนครู การบำเพ็ญอัตถจริยาสามารถกระทำได้ในโรงเรียนอันเป็นที่สาธารณะนั่นเอง หรืออาจช่วยงานกิจการของชุมชนที่อยู่โดยรอบโรงเรียนก็ได้ และสมานัตตตาคือการที่ผู้บริหารปฏิบัติตนต่อเพื่อนครูและนักเรียนอย่างไม่มีอคติ

ผู้สรุปได้ว่า การนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เป็นสิ่งที่จำเป็นที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีองค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการ โดยประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ จึงจำเป็นต้องหมั่นพัฒนาตัวตนอยู่เสมอ และมองตัวเองอย่างรอบด้าน รวมทั้งรับฟังความคิดเห็นของคนรอบด้านในเรื่องภาวะผู้นำของตนเอง ผู้นำอาจมิใช่ผู้ที่สมบูรณ์เพียงพร้อมทุกประการ แต่ผู้นำควรมีคุณลักษณะที่มองโดยภาพรวมแล้วสามารถสร้างความศรัทธาและเชื่อมั่นจากคนในทีมและนอกทีมของตนได้ หากผู้นำขาดคุณสมบัติข้อใดข้อหนึ่ง หรือกระทำผิดรูปแบบที่ควรจะเป็น อาจส่งผลให้ผู้ตามไม่ทำตามได้ ที่ขาดไม่ได้คือผู้นำ

บรรณานุกรม

กอบประเสริฐ ตย์คานนท์. หลักจิตวิทยาการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: เพลวอักษร, 2544.

ชู.ชา.เอกก.อ.(ไทย) 3/1/170 – 177.

ที.ปา.(ไทย) 11/111-140/83-102.

เนตร์พัฒนา ยาวีราช. ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเซ็นทรัลเอ็กเพรส, 2537.

ประเวศ วะสี. ภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2540.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสถาตาปบลีเคชั่น จำกัด, 2550.

^{๑๗}ชู.ชา.เอกก.อ. (ไทย) 3/1/170 – 177.

^{๑๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า 167-168.

- _____ . ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2546.
- _____ . ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2545.
- _____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528.
- ลัดดาวรรณ นัตดาเทพ. “ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนสังกัดเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี”. งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยบูรพา, 2557.
- วิษณุ จุลวรรณ. “การวิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสระบุรี”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2547.
- Blasé and Blasé. **Effective Instructional Leadership: Teacher’ s Perspectives on How Principals Promote Teaching and Learning in Schools.** Thousand Oaks : Corwin Press, 2004.
- McEwan. **Seven Steps to Effective Instructional Leadership.** CA: Macmillan, 1998.
- N.L. Frigon and H.K. Jackson. **The Leader.** New York : Amecom, 1996.
- Seyfarth. **The principal: New Leadership for New Challenges.** NJ : Prentice-Hall, 1999.

ศึกษาการทรงผ้าจีวรของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในเถรวาท

A Study of the Taking Robe of Buddhist Monk in Theravada Buddhism

พระสมุห์จักรพงษ์ จันทลีโล, พระครูพิพิธจารุธรรม, ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ

Phrasamu Jakkapong Candasillo, Phrakru Phipitjarutha, Prapat Srukulkich.

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhachinaraj Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalary University

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาจีวรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษาพัฒนาการจีวรในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ (3) เพื่อศึกษาคุณค่าการใช้จีวรในพระพุทธศาสนา การศึกษาวิทยานิพนธ์นี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า :

จีวรในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึงเครื่องนุ่งห่มของพระภิกษุสามเณร ในพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ว่าผ้าบังสุกุลจีวร คือผ้าเก่าที่เปื้อนฝุ่น เก็บจากที่เขาทิ้งตามกองขยะหรือท่อศพไปทิ้งไว้ในป่าช้าแล้วนำเอามาซักล้างตัดเย็บเป็นจีวร ที่เป็นเครื่องนุ่งห่มในวิถีชีวิตพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ที่ใช้ชีวิตเรียบง่าย จึงกลายเป็นวิถีชีวิตที่ยุ่ยากซับซ้อน คือใช้ผ้าจีวรที่มากกว่าผ้าที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ใช้เพียง 3 ผืนเท่านั้น คือ สังฆาฏิ, อุตราสงค์, อันตราวาสก ให้สะดวกต่อการดำเนินชีวิตของพระภิกษุ

จีวรเป็นบริวารของพระสงฆ์อย่างหนึ่งในจำนวน 8 อย่าง คือ สบง ประคตเอน จีวร สังฆาฏิ ผ้ากรองน้ำ บาตร มีดโกน เข็มเย็บผ้า

ความหมายการทรงใช้ “จีวร” ของพระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนานั้น มีมากเพราะว่าผ้าจีวร เป็นผ้าที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพกราบไหว้ถือว่าเป็นของที่สูงอย่างยิ่ง และผ้าจีวรที่ ย้อมด้วยสีน้ำผาด ที่ปรากฏในบาลี ผ้าชนิดนี้เรียกว่ากาสายะผู้ที่สวมใส่ หรือนุ่งห่มได้ ก็เฉพาะผู้ที่เข้า มาบวชในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ศาสนาอื่นๆ ถึงเอาไปสวมใส่ก็ไม่เรียกว่า จีวร

การใช้สอยเครื่องนุ่งห่มของภิกษุสงฆ์นั้นก็เพื่อให้ใช้อย่างระมัดระวังฝึกให้มีสติสัมปญญาโดยตลอดไม่ทรงให้ใช้เพื่อความสวยงาม หรือหรูหรา โดดเด่นแต่ให้เป็นไปเพื่อกันแดด กันลมกันหนาวและเหลือบุงมา สัมผัส

คำสำคัญ : การทรงจีวร, พระสงฆ์, พุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

The purposes of this research are (1) to study of the robe appeared in the Buddhist scriptures, 2) to study of the development of the robe in Theravada Buddhism, (3) to study of the values of using the robe in Theravada Buddhism. This thesis is a documentary research. The result of study was found that :

The yellow robe in Theravada Buddhism means the clothing of Buddhist monk or novice as appearing in the Tipitaka that is called the discarded cloth or rage-robe, it is soiled or loathsome as dirt, it was taken from the garbage or shrouded in the cemetery, and then washed, sewed to be a robe that is the clothing of Buddhist monk who lives in the simple

way of life. It became a complicated way of life, the using more robes than the Buddha's permission, He just allowed using only the "triple robe" (*tricivara*) comprises an inner garment or waistcloth (*antaravasaka*), an upper robe (*uttarsanga*) and outer robe (*sanghati*). It is a comfortable for monk's life. The eight requisites of a Buddhist monk are consisted of the five parts of cloths such as an inner garment, the waistband, the robe, an outer robe, and a water-strainer; and the three parts of steels such as the bowl, a razor, and a needle.

There are many meanings of the taking robe of Buddhist monk in Buddhism, because the robe is the respected cloth for Buddhist people, it is the highest cloth. The dyed robe was appeared in Pali, this cloth is called *Kāsāya* (*kāsāva*): clothing. These clothes are for the people who only ordained in Buddhism, not other religions even though their wearing is not called *Civara* (robe).

The Buddhist monk's garment is carefully used to train mindfulness and awareness, not used for beauty or elegance, but it was simply to counteract the sun, the wind, the cold, and the touch of flies and mosquitoes.

Keywords : Taking Robe, Buddhist Monk, Theravada Buddhism.

บทนำ

ในสมัยพุทธกาล เมื่อครั้งเจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช ก็มีหลักฐานกล่าวว่าเจ้าชายสิทธัตถะได้ใช้ผ้านุ่งห่มที่เรียกว่าจีวร แต่ในช่วงต้นพุทธกาล พระภิกษุยังคงใช้ผ้าที่หาได้มาเย็บต่อกันไม่เป็นระเบียบ หรือบางครั้งภิกษุบางรูปได้รับถวายผ้าอย่างดีจากคหบดีก็มีการถูกลักขโมยบ่อยครั้ง เนื่องด้วยผ้าเป็นสิ่งที่หายากในสมัยพุทธกาลเพื่อศึกษาประวัติการทรงใช้ผ้าไตรจีวรของพระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนาในเถรวาท ว่ามีการใช้ผ้าไตรจีวรแบบไหนที่ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ใช้ในการนุ่งห่ม นอกจากจุดประสงค์การใช้จีวรในทางพระพุทธศาสนานั้น หมายถึงเครื่องนุ่งห่มของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่าผ้าบังสุกุลจีวร คือผ้าเก่าที่เปื้อนฝุ่น เก็บจากที่เข้างตามกองขยะหรือห่อศพไปทิ้งไว้ในป่าช้า แล้วนำเอามาซักล้างตัดเย็บเป็นจีวร ในความหมายคำว่า "จีวร" คือ ผ้าสำหรับพระพุทเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์ และพระภิกษุ สามเณรซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญต่อพระสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนาท่าน มีจุดมุ่งหมายให้ภิกษุอาศัยเครื่องนุ่งห่มเพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน อันเกิดจากดินฟ้าอากาศ และบำบัดสัมผัสเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลายและเพื่อปกปิดอวัยวะ อันให้เกิดความละอาย และผ้าจีวร ก็เป็นส่วนหนึ่ง ในปัจจัยสี่ที่เกื้อกูลต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุ "ในพระพุทธศาสนาเถรวาท นั้น จุดมุ่งหมายที่แท้จริง ก็ คือเพื่อให้เป็นผู้มีความสันโดษ มีกนน้อย มีสติสัมปชัญญะเป็นผู้เลี้ยงง่าย อยู่ง่าย เพราะภิกษุ เป็นยังชีพอยู่ได้เพราะคนอื่น และไม่สร้างปัญหาความเดือดร้อนต่อชาวบ้าน ที่อาศัยอยู่ มีความเป็นอยู่ตามอัตภาพ ตามสมณสารูปของภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา"¹

¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 28, (กรุงเทพมหานคร : ผลิติมม์), หน้า 9.

ไตรจีวร² ได้แก่ ผ้า 3 ผืน คือ (1) อันตราสก ผ้านุ่ง (2) อุตตราสงค์ ผ้าห่ม (3) สังฆาฏิ ผ้าห่มซ้อนนอก เป็นผ้าที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุ อธิฐาน คือตั้งไว้เป็นประจำตัว เดิมภิกษุใช้เพียง 2 ผืนคือ ผ้านุ่ง ผ้าห่ม ทรงอนุญาตให้ใช้ 3 ผืน เมื่อคราวที่พระองค์ทรงห่มจีวรผืนเดียวประทับอยู่กลางแจ้งในฤดูหนาวแล้วทรงพิจารณาเห็นว่า พวกภิกษุ ที่ทนหนาวไม่ได้ ถ้าห่มผ้าซ้อนอีกจะพอทนได้ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ผ้า 3 ผืน

แบบการครองจีวรของพระสงฆ์³ เดิมในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้ชัดเจน มีในเสขียวัตร ว่า "ให้ทำความสำเหนียกว่า จักนุ่งจักห่มให้เป็นปริมณฑล คือเรียบร้อย ... ฟังนุ่งปิดสะคือและ ปกหัวเขาให้เรียบร้อย ฟังทำชายทั้งสองให้เสมอกัน ห่มให้เรียบร้อย ในการแสดงเคารพหรือ ทำวินัยกรรม ให้ห่มผ้าอุตตราสงค์เฉวียงบ่า" ซึ่งก็คือห่มจีวรเฉวียงบ่าในการเข้าบ้าน กล่าว ว่า "ห่มสังฆาฏิทั้งหลายทำให้มีชั้นและกลัดคุม แต่กำจับไว้ให้ปิดกายด้วยดี ห้ามไม่ให้เปิดไม่ให้เวกผ้าขึ้น" สันนิษฐานว่าคือการห่มคลุมทั้งสองบ่า

จีวร หมายถึงเครื่องนุ่งห่มของพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา "ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ว่าผ้าบังสุกุลจีวร คือผ้าเก่าที่เปื้อนฝุ่น เก็บจากที่เขาทิ้งตามกองขยะหรือห่อศพไปทิ้งไว้ในป่าช้า" แล้วนำเอามาซักล้างตัดเย็บเป็นจีวร ที่เป็นเครื่องนุ่งห่มในวิถีชีวิตพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ที่ใช้ชีวิตเรียบง่ายจึงกลายเป็นวิถีชีวิตที่ยุ่งยากซับซ้อน คือ "ใช้ผ้าจีวรที่มากกว่าผ้าที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ใช้เพียง ๓ ผืนเท่านั้น คือ สังฆาฏิ อุตตราสงค์ อันตราสก"⁴ ให้สะดวกต่อการดำเนินชีวิตของพระภิกษุ จีวร ปัจจัยหรือบริวารของพระสงฆ์อย่างหนึ่งในจำนวน 8 อย่างซึ่งได้แก่ผ้า 5 อย่างคือ สบง ประคตเอว จีวร สังฆาฏิ ผ้ากรองน้ำ และเหล็ก 3 อย่าง คือบาตร มีดโกน เข็มเย็บผ้าจีวรเป็นชื่อเรียกผ้าที่พระสงฆ์ใช้สอย ใช้เรียกทั้งผ้านุ่งผ้าห่ม เช่นคำว่า ไตรจีวรหมายถึง ผ้า 3 ผืน ซึ่งมีทั้งผ้านุ่งและผ้าห่ม สำหรับผ้าห่มเรียกได้เฉพาะ ว่า อุตตราสงค์จีวรประกอบด้วยผ้าที่ตัดเป็นสี่เหลี่ยมผืนเล็กๆ มาต่อกัน เป็นผ้าที่คร่ำหมอง คือผู้นั่งมักไม่ต้องการไปตัดเย็บอีก เหมาะสมกับสมณะ ผ้าสี่เหลี่ยมผืนเล็กๆ ที่เย็บต่อกันนั้นเป็นลายคันนา ซึ่งออกแบบโดยพระอานนท์ที่พระสงฆ์ได้นุ่งห่มกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

ผู้วิจัยเห็นความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัยเรื่องรูปแบบการการทรงใช้จีวรของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมุ่งตอบตามจุดมุ่งหมาย ที่พระพุทธศาสนาได้กำหนดไว้แต่เดิม จึงได้ทำการวิจัยในเรื่องนี้การใช้ผ้าจีวรของพระภิกษุ มีจุดมุ่งหมายที่แท้จริงอย่างไร และการประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันที่เป็นอยู่ในทุกวัน เพื่อจะเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัยให้มากที่สุด และเพื่อธำรงพระศาสนาอยู่ในฐานะสังคมต้นแบบ อันจะมีผลต่อการเอื้อประโยชน์ต่อสภาพของพระภิกษุในสังคมปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาจีวรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการจีวรในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อศึกษาคุณค่าการใช้จีวรในพระพุทธศาสนา

² พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 2 ข้อ 259 : 1.

⁴ พระคันธสาราภิวังสะธัมมาจริย พร้อมคณะ, *อัครมหาบัณฑิตานุสรณ์ พระธัมมานันทมหาเถระ*, (2535), (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า 172-173.

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) โดยจะศึกษาค้นคว้าจากเอกสารโดยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎก และคัมภีร์ อรรถกถา พร้อมทั้งเอกสาร ตำราวิชาการ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ โดยมีขั้นตอนดังนี้

- 1) ศึกษาจากแหล่งเอกสารชั้นปฐมภูมิคือแหล่งข้อมูลสำคัญที่เป็นหลักคำสอนโดยตรง ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกอรรถกถาฎีกาพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2) เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่งานวิจัยหนังสือเอกสารที่เกี่ยวข้องและหนังสือที่นักปราชญ์ทั้งหลายเขียนรวบรวมไว้รวมทั้งวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องที่ศึกษาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
- 3) ศึกษารวบรวมวิเคราะห์เอกสารข้อมูลการวิจัย
- 4) ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลวิทยานิพนธ์ งานวิจัย เอกสาร ตำราวิชาการ อินเทอร์เน็ต บทความต่างๆ
- 5) สรุปการวิจัยผล และข้อเสนอแนะ แล้วนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาเกี่ยวกับการทรงใช้จีวรในพระพุทธศาสนาเถรวาทไว้ดังนี้จากการศึกษาบทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้จีวร ซึ่งเป็นการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคของพระภิกษุสงฆ์ที่มีอยู่ด้วยกัน 4 อย่าง ที่ต้องมีการพิจารณาก่อนการใช้สอย ได้แก่ คือจีวร บิณฑบาตเสนาสนะ และ ยารักษาโรค คือ (ศิลาบัจฉัยเภสัชชบิณฑบาต)

คำว่า จีวร หมายถึง เครื่องนุ่งห่มที่พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาใช้นุ่งห่ม จีวรเป็นคำเรียกผ้าห่มของภิกษุ ไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าจะเป็นผ้าพาด สังฆาฏิ ผ้าห่ม อุตตราสงค์ ผ้านุ่ง อันตราวาสก แต่คนไทยส่วนมากเข้าใจว่า จีวรคือผ้าห่ม สบงคือผ้านุ่ง และสังฆาฏิคือผ้าพาด⁵

จีวร หมายถึงบริขารของภิกษุที่เป็นของจำเป็นจะต้องมี และจัดว่าเป็นบริขารดั้งเดิมอย่างหนึ่งคือจีวร ผู้มุ่งอุปสมบทจำเป็นต้องมีจีวรให้ครบจำนวนก่อน หมายถึง ไตรจีวร เป็นเครื่องอาศัยของภิกษุสงฆ์⁶

พัฒนาการจีวรในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาค้นคว้า จีวรมีการเรียกอยู่หลายคำ อาทิ
นัยยะที่ ๑ “ผ้ากาสาเย” เป็นผ้าที่ทำขึ้นเองในสมัยพุทธกาลที่ภิกษุสงฆ์ใช้นุ่งห่มในสมัยนั้น ผ้ากาสาเย, ผ้ากาสาเว เป็นผ้าชนิดเดียวกัน “กาสาเย” แปลว่า ผ้าย้อมน้ำฝาด เมืองไทยนิยมเขียนว่า “กาสาเว” แปลว่า ผ้าย้อมฝาด

กาสาพัสตร์ แปลว่า ผ้าที่ย้อมด้วยน้ำฝาด เป็นคำเรียกผ้าที่พระสงฆ์ใช้นุ่งห่ม ผ้านุ่งห่มของพระสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นสีเหลือง สีแก่นขนุนหรือสีกรัก ก็เรียกว่าเป็นผ้ากาสาพัสตร์ทั้งสิ้น ถือว่าเป็นของสูง เป็นของพระอรหันต์ เป็นเครื่องนุ่งห่มของพระพุทธเจ้าที่ทรงประทานอนุญาตให้พระสาวกใช้ได้ จัดเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง

ผ้ากาสาเว หรือกาสาพัสตร์ ในพระไตรปิฎกท่านเรียกว่า “อรหุทโธ” แปลกันว่า “ธงชัยของพระอรหันต์” (The flag or banner of an Arahant) มีนัยว่า ผู้ครองผ้ากาเว หรือแต่งเครื่องแบบชนิดนี้ ก็คือ ผู้ประกาศตน หรือ ชูธง ที่จะมุ่งดำเนินไปสู่ความเป็นพระอรหันต์นั่นเอง

⁵ พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, (2549), *บัณฑิตปริทรรศน์*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน), หน้า 12.

⁶ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, (2532), *วินัยมุข เล่ม 2*, พิมพ์ครั้งที่ 28, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย), หน้า 11.

คำว่า กาสาวพัสดุ์ ในความหมายรวม ๆ ก็คือผ้าเหลืองซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นภิกษุสามเณร ในพระพุทธศาสนา เช่น แม่พุดกับลูกว่า “ลูกเอ๋ย บวชให้แม่ได้เห็นชายผ้าเหลืองสักพรรษานะลูก” คำว่า ผ้าเหลือง ในที่นี้ก็คือผ้ากาสาวพัสดุ์ นั่นเอง⁷

นัยยะที่ ๒ “ผ้าไตรจีวร” ในวินัยปิฎกพบหลักฐานว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตผ้า ๓ ผืน สังฆาฏิ ๒ ชั้น หรือผ้าพาด อุตตราสงค์ชั้นเดียว ผ้าห่มหรือจีวร อันตราวาสกชั้นเดียว ผ้านุ่งหรือสบง”⁸

นัยยะที่ ๓ พระมหาสมณเจ้า ได้กล่าวเอาไว้ว่า คำว่า “ไตรจีวร” ได้แปลทับศัพท์ว่า ผ้าไตรจีวร คือมีจีวร ๓ ผืน มีชื่อว่า สังฆาฏิ (เป็นผ้าสำหรับห่มกันหนาวหรือซ้อนนอก) อุตตราสงค์ (เป็นผ้าห่ม) อันตราวาสก (เป็นผู้ นุ่ง) ผ้าทั้ง ๓ ผืนนี้เรียกว่า ไตรจีวร ซึ่งเป็นบริวารบริโภค⁹

นัยยะที่ ๔ “ผ้าบังสุกุล” จีวรได้แปรสภาพมาเป็นพิธีกรรม เช่น เรียกผ้าที่ภิกษุชดจากศพ หรือผ้าที่ ทอดไว้ที่หน้าศพ หรือผ้าที่ทอดบนด้านสายสิญจน์ หรือผ้ากุฎาโยงที่ต่อมาจากศพด้วยการพิจารณากรรมกรว่า ผ้าบังสุกุล เรียกพิธีที่พระชกผ้าหรือพิจารณาผ้าเช่นนั้นว่า “ชกผ้าบังสุกุล” หรือ “พิจารณาผ้าบังสุกุล” แต่ ในสมัยพุทธกาลภิกษุต้องแสวงหาผ้าที่เขาทิ้งแล้วจากกองขยะ หรือจากป่าเข้ามาทำเป็นจีวรใช้ ผ้าเหล่านั้นส่วนใหญ่จะ เปื้อนฝุ่นหรือสกปรก จึงเรียกว่า ผู้บังสุกุล

นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนารุ่นใหม่ได้ให้ความหมายของคำว่าบังสุกุล จากการศึกษาค้นคว้าแล้ว พบว่ามีดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า บังสุกุล ไว้ใน พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ว่า “บังสุกุล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บังสุกุลจีวร หมายถึง การที่พระสงฆ์ชกเอาผ้าซึ่งเขาทอด วางไว้ที่ศพ ที่หีบศพ หรือที่สายโยงศพ ผ้าที่เกลือกกลันด้วยฝุ่น, ผ้าที่ได้มาจากกองฝุ่น กองหยากเยื่อซึ่งเขาทิ้ง แล้ว ตลอดถึงผ้าห่อคลุมศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ไม่ใช่ผ้าที่ชาวบ้านถวายเป็นถวาย”¹⁰

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายของคำว่า บังสุกุล ไว้ในพจนานุกรม คำว่า บังสุกุล แปลว่า ฝั่งแห่งฝุ่น, กองฝุ่น, คลุกฝุ่น, เปื้อนฝุ่น. บังสุกุล ใช้เรียกผ้าที่ภิกษุชกจากศพหรือผ้าที่ทอดไว้ที่ หน้าศพ หรือผ้าที่ทอดบนด้านสายสิญจน์ หรือผ้ากุฎาโยงที่ต่อมาจากศพด้วยการพิจารณากรรมฐานว่า ผ้า บังสุกุล เรียกพิธีที่พระชกผ้าหรือพิจารณาผ้าเช่นนั้นว่า ชกผ้าบังสุกุล หรือ พิจารณาผ้าบังสุกุล ในสมัย พุทธกาลภิกษุต้องแสวงหาผ้าที่เขาทิ้งแล้วจากกองขยะหรือจากป่าเข้ามาทำเป็นจีวรใช้ ผ้าเหล่านั้นส่วนใหญ่จะ เปื้อนฝุ่นหรือสกปรก จึงเรียกว่าผ้าบังสุกุล ปัจจุบันมักเขียนหรือพูดผิดเพี้ยนไปว่า บังสุกุล ด้วยออกเสียงง่าย กว่า

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายของคำว่า บังสุกุล ไว้ในหนังสือ แนวปฏิบัติศาสน พิธี ว่า “บังสุกุล หมายถึง พิธีที่พระภิกษุหาพิธีชกผ้าออกจากศพด้วยการปลงกรรมฐาน อีกอย่างหนึ่งใช้ เรียกชื่อผ้าที่ภิกษุชกออกจากศพนั้นว่า ผ้าบังสุกุล ที่เรียกดังนี้เพราะเป็นผ้าที่เปื้อนฝุ่นหรือเปื้อนผงธุลีแล้ว”¹¹

⁷ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต, (2556), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด* , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสียงเชียง), หน้า .83.

⁸ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 5 ข้อ 346 : 216.

⁹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, (2532), *วินัยมุข เล่ม 2*, อ่างแล้ว, หน้า 12.

¹⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), (2559), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๗๘.

¹¹ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), (2556), *คำวัด*, อ่างแล้ว, หน้า 483.

พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพบเปรียญ ตาละลักษมณ์) ได้ให้ความหมายของคำว่า บังสุกุล ไว้ใน พจนานุกรม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “บังสุกุล แปลว่าผ้าบังสุกุล ผ้าอันบุคคลพึงเกลียดตั้งฝุ่น, ผ้าเป็นฝั่งแห่งฝุ่น, ผ้าถึงซึ่งความเป็นผ้าอันบุคคลเกลียดตั้งฝุ่น”¹²

การทอดผ้าป่าในสังคมไทยมาจากการทอดผ้าบังสุกุลในสมัยพุทธกาล โดยได้รับการรื้อฟื้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ ด้วยพระประสงค์จะรักษาธรรมเนียมประเพณีทางศาสนาไว้ เริ่มแรกมักจะนำไปทอดทิ้งไว้ข้างศาลาวัด พระสงฆ์จะลงมาชักผ้าป่าไปใช้ บริวารของผ้าป่าก็จะเป็นเครื่องใช้จำเป็นต่อพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันการทอดผ้าป่าจะมีความนิยมจัดเป็นการประกอบพิธีกรรมทำบุญ มีการไหว้พระ สมาทานศีล ๕ กล่าวคำถวายผ้าป่า พระสงฆ์อนุโมทนาภาตอคณะผ้าป่า โดยมีพิธีกรรมขึ้นมาเพื่อฝึกวินัยของคน อันเป็นหนทางนำตนเองเข้าสู่เนื้อหลักธรรมที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา

การทอดผ้าบังสุกุลจากที่มีผ้าผืนเดียว ก็พัฒนาการมาเป็นการทอดผ้าบังสุกุล (ผ้าป่า) ที่มีเงินเป็นบริวารหลัก แล้วก็พัฒนาการจากการออกมาเป็นการทอดผ้าป่าหนังสือ ผ้าป่าที่ดินวัด ผ้าป่าเพื่อการกุศล ผ้าป่าทุนการศึกษา พัฒนาการกลายมาเป็นผ้าป่าช่วยชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ มองเห็นถึงความเป็นจริงของโลก แล้วปฏิบัติตนให้หลุดพ้นจากความทุกข์เข้าสู่พระนิพพาน นี่คือความหมายที่แท้จริงของการทอดผ้าบังสุกุล (ผ้าป่า) ในสังคมไทย

ดังนั้นจากเอกสารที่ค้นคว้าแล้วผู้วิจัยจึงสรุปความหมายของคำว่า “บังสุกุล” ได้ว่า ผ้าที่ถูกทิ้งไว้ตามกองฝุ่นบ้าง กองขยะมูลฝอยบ้าง กองหยากเยื่อบ้าง ป่าช้าบ้าง ถนนบ้าง ร้านบ้าง ตลาดบ้าง ทอดทิ้งวางไว้ที่ชากศพบ้าง พระภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรหรือพระภิกษุทั่วไปพบเห็นแล้ว จึงชักผ้าออกด้วยการพิจารณาโดยเลือกเอาส่วนที่ดีใช้ได้ มาตัดเย็บย้อมเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่ง นิยมเรียกผ้าชนิดนี้รวมกันว่า “ผ้าบังสุกุลจีวร”

คุณค่าการใช้จีวรในพระพุทธศาสนา

๑. คุณค่าด้านพระวินัย คือการปฏิบัติพระพุทธานุญาต ที่ทรงอนุญาตไว้ให้พระภิกษุสงฆ์ใช้จีวร ๓ ผืน
๒. คุณค่าด้านการใช้สอยเป้าหมายหลักในแง่ของการใช้สอย คือการพิจารณาแล้วละกิเลสได้ โดยการพิจารณาอย่างแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) การบริโภคน้ำจืดในสถานะที่เป็นปุถุชน ถือว่ายังมีโทษทุกขิณียบุคคลผู้ซึ่งเบียดเบียนบุญของโลก คือ ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมความดีงามที่ทำให้เบียดเบียนทุกขิณียบุคคลจริงๆ ดังนั้นการบริโภคน้ำจืดจึงถือว่าไม่มีสิทธิสมบูรณ์ที่จะรับทุกขินาของชาวโลกมาบริโภค เช่น ภิกษุสามเณรแม้จะมีความประพฤติดีงาม เปนผู้มีศีล และตั้งใจปฏิบัติธรรม แต่ตราบไต่ที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ “การที่ภิกษุสามเณรรับปัจจัย 4 จากชาวบ้าน ทานถือว่าเป็นการบริโภคอย่างเบียดเบียนนี้ คือ เบียดเบียนชาวโลก”
๓. คุณค่าด้านประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม ในการสร้างบุญกุศลผ่านพิธีกรรมของการจัดงานศพหรือป่าผ้าสามัคคีตามคตินิยมของชาวพุทธไทย

สรุปและข้อเสนอแนะ

จีวรคือบริวารของพระภิกษุ และสามเณร ที่ประกอบด้วยชิ้นผ้าขนาดต่างๆ มาเย็บเป็นผืนใช้เป็นผ้าห่ม ผ้าห่ม ของพระภิกษุและสามเณร คำนี้นคนทั่วไปหมายเอาเฉพาะผืนที่ห่มเท่านั้น แต่ในพระวินัย หมายถึงบริวารที่จำเป็นอย่างหนึ่ง จัดเป็นปัจจัยหนึ่งในปัจจัยสี่

¹² พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพบเปรียญ ตาละลักษมณ์), (2459), พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิศาลบรรณินดี), หน้า 430.

ผ้าที่จะทำเป็นจีวรได้ ต้องทำด้วยวัตถุหกชนิดคือ ทำด้วยเปลือกไม้ ทำด้วยฝ้าย ทำด้วยใยไหม ทำด้วยขนสัตว์ ยกเว้นผมและขนมนุษย์ ขนหางสัตว์ ขนปีกนกเค้า ทำด้วยเปลือกป่าน และผ้าที่ทำด้วยของห้าอย่างนั้น แต่อย่างใดอย่างหนึ่งเอามาปนกันทำผ้า ๆ จำนวนจีวร ๓ ผืน อันได้แก่ สบงผ้าถุง จีวรผ้าห่ม สังฆาฏิผ้าทาบ รวมเรียกว่า ไตรจีวร ผ้าไตรจีวรนั้น พระพุทธองค์ตรัสสั่งให้เป็นของตัด ถ้าทำได้ให้ตัดครบทั้งสาม ถ้าผ้าไม่พอให้ผ่อนตัดแต่สองผืน หรือผืนเดียว ตามแต่จะทำได้ ก็ยังไม่พอให้ใช้ผ้าเปลาะ เพราะแต่ครั้งปฐมโพธิกาล พระพุทธเจ้าโปรดให้ภิกษุใช้ผ้าบังสุกุลจีวร ไม่ทรงอนุญาตให้รับคหบดีจีวร ภิกษุต้องไปเก็บเอาผ้าบังสุกุล มาซักให้สะอาด แล้วเย็บประกอบเข้าเป็นจีวร จีวรจึงมีลักษณะเป็นชิ้นเล็ก ชิ้นน้อย ต่อเมื่อเสด็จทักษิณาขณฑ ได้ทอดพระเนตรอันนาของชาวคช จึงโปรดให้พระอานนตตัดจีวรแบบอันนานั้นใช้มาจนถึงปัจจุบัน โดยมีขนาดจีวร ยาว ๙ ศืบ กว้าง ๖ ศืบ โดยสุคตประมาณ ๆ จีวรนั้น โปรดให้ย้อมด้วยของหกอย่าง คือ ราก หรือเหง้า ต้นไม้ เปลือกไม้ ใบไม้ ดอกไม้ และผลไม้ จีวรย้อมแล้วเรียกว่า กาสายะ บ้าง กาสาวะ บ้าง ที่แปลว่า ย้อมด้วยน้ำฝน และทรงห้ามสีบางอย่างไว้คือ สีคราม สีเหลือง (เช่นสีดอกบวบหรือดอกคูณ) สีแดง สีบานเย็น สีแสด สีชมพูและสีดำ

การครองจีวร ให้นุ่งห่มให้เป็นปริมณฑลคือ เรียบร้อย ในการแสดงความเคารพ หรือทำวินัยกรรม ให้ห่มดอง ในการเข้าบ้าน มีค่าที่ใช้เนื่องด้วยจีวรอีกหลายคำมี จีวรกรรม หมายถึง การทำกิจเนื่องด้วยจีวร ซัก ย้อม เป็นต้น จีวรกาลสมัย คือ เวลาที่ภิกษุทำจีวร ระยะเวลาที่อนุญาตให้ภิกษุทำจีวร จีวรทานสมัย คือเวลาถวายจีวร

เมื่อการศึกษาได้สำเร็จลง ผู้วิจัยเห็นว่า ควรศึกษาเรื่อง (1) “เปรียบเทียบคุณค่าการใช้สอยจีวรระหว่างเถรวาทกับมหายาน” (2) คุณค่าทางสัญลักษณ์เกี่ยวกับจีวรในการพัฒนาชีวิต : การศึกษาวิเคราะห์เชิงพุทธจริยศาสตร์ (3) จีวรในฐานะเป็นฐานแห่งการบรรลุธรรม

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระคันธสาราภิวังสะ ฉัมมาจริย พร้อมคณะ. (2535). *อัศรมหาบัณฑิตานุสรณ์ พระธัมมานันทมหา*

เถระ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์

ครั้งที่ 28. กรุงเทพมหานคร : ผลิตธรรม.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต. (2556). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธ*

ศาสตร์ ชุด คำวัด, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. (2549). *บัณฑิตปริทรรศน์*. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน).

พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพบริยัญญู ตาละลักขมณ). (2459). *พระบาฬีลิขิตกรมสยาม*.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิศาลบรรณินดี).

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2532). *วินัยมุข เล่ม 2*, พิมพ์ครั้งที่ 28,

กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

การศึกษาพุทธวิธีเพื่อละมานะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

A Study of the Buddhist Way to Eliminate mana in Theravada Buddhism

พระสายชล กตปุณฺโญ, พระครูพิพิธจารุธรรม, ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ

Phra Saichon kataboonyo, Phrakru Phipitjarutha, Prapat Srukulkich.

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhachinaraj Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalary University

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษามานะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการละมานะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (3) เพื่อศึกษาแนวทางการละมานะในชีวิตประจำวัน การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า

มานะในพระพุทธศาสนามีความหมาย คือความถือตัวมานะนี้เป็นกิเลส โดยองค์ธรรม ได้แก่ มานเจตสิก ที่ประกอบกับโลภมูลจิต มานะนัยที่นี้แปลว่าความถือตัว ความสำคัญตนว่าดีกว่าเขา เสมอกันกับเขา หรือต่ำกว่าเขา มานะเกิดขึ้นได้เพราะการยึดถืออันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ อาศัยวัตถุต่างๆ ที่มากระทบกับอายตนะภายในและอายตนะภายนอก คือตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสเย็น ร้อน อ่อน แข็ง หย่อย ตึง ใจตรึกคิดนึกธรรมารมณ์ เป็นเหตุเกิด และไม่มีความเป็นเหตุเกิด เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะแสดงภาวะอาการออกไปได้หลายลักษณะตามเหตุเหล่านั้นๆ จนกลายเป็นประเภทของมานะหลายประเภท มานะมีแต่ผลเสีย มีโทษคือมีโทษต่อตนเอง ทำให้ขาดโอกาสได้รับความรู้จากผู้เป็นพหูสูตร ทำให้ติดอยู่ในทุกข์ ในวัฏฏสงสาร และมีโทษต่อสังคม คือมีมานะแล้วจะคบคนอื่นก็ลำบาก และคนอื่นจะมาคบก็ลำบากเหมือนกัน เพราะมีมานะตั้งกลายเป็นคนแคบในสังคม ทำให้เสียหมู่คณะ ทำลายมนุษยสัมพันธ์ไม่มีใครคบหาสมาคมเป็นเพื่อน คนทั้งหลายพากันรังเกียจเพราะความเย่อหยิ่งถือตัว

คำสำคัญ : การละ, มานะ, พระพุทธศาสนาเถรวาท

ABSTRACT

The purposes of this research are 1) to study of Māna (conceit) in Theravada Buddhist scriptures, 2) to study of the Buddhist way to eliminate Māna (conceit) in Theravada Buddhist scriptures, and 3) to study of the way of elimination of Māna in the daily life. This study is a documentary research.

The result of research found that the term Māna in Buddhism means a self-arrogant, conceitedly, it is the defilement by the dharmic factor, e.g., conceit mental factor which consists of the consciousness rooted in greed. Mana in this is a self-arrogant, conceitedly compared to others to be better than them, equal to them, lower than them. It is deponed on the five aggregates, form, feeling, preception, mental formation, and consciousness. It is deponed on the objects to contact with the internal and external sense-fields that is eye-contact, ear-contact, nose-contact, tounge-contact, body-contact, and mind-contact. It is the matter and no matter happened. When having happened, it will show

aspects of many different causes until becoming many aspects of conceits. The disadvantage of *Māna* is self-inflicted, it is lack of opportunity to gain knowledge from the wise men. It has been in the suffering and cycle of life. Then, penalty to society is, the conceited person is difficult to associate with others and other person also associate with him. Because he is a self-arrogant until become a small mind in the society and wasting destruction of human relations, no one associated him as a friend. People are disgusted to him for causing of conceit.

Keywords : Eliminate, Mana, Theravada Buddhism.

บทนำ

ชาวพุทธเราส่วนมากคุ้นกับกิเลส 3 ตัว คือ โลภะ โทสะ และโมหะ¹ เพราะได้ยินกันบ่อยๆ ที่จริงแล้วยังมีกิเลสอีก 3 ตัวเหมือนกัน คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ แต่กิเลสชุดนี้คนพุทธรู้จักกันน้อยกว่า โดยเฉพาะคำว่ามานะจิตที่ประกอบด้วยมานะนั้นเป็นอกุศล และคำว่ามานะในทางพระพุทธศาสนานั้น² หมายถึง ธรรมชาติที่มีความเย่อหยิ่งอวดดีทะนงตัว เอาตนเองไปเปรียบเทียบกับผู้อื่นจึงต่างจากความหมายทางโลกๆ ที่มักใช้คำว่ามานะในความหมายที่เกี่ยวกับความเพียรพยายาม เรามักจะได้ยินคนพูดบ่อยๆ ว่า คนนั้นมีมานะดี หมายความว่ามีความพยายามดี หรือผู้ใหญ่สอนเด็กว่า ให้มีมานะ อย่าท้อถอย ก็หมายความว่าให้ขยัน ให้พากเพียรพยายาม ให้ตั้งใจ อย่าถ้อยถอย แต่ความหมายของคำว่า มานะ ที่จะกล่าวถึงคือความหมายในทางธรรม มานะเป็นกิเลส เป็นนามธรรม เป็นอกุศลธรรม เป็นอกุศลเจตสิก ซึ่งเมื่อประกอบกับจิต จิตนั้นก็ เป็นอกุศลจึงมีความกระด้างกระเดื่องเกิดขึ้นจากความคิดที่เกี่ยวข้องด้วยการอ้างถึงชาติบ้าง ตระกูลบ้าง วุฒิ การศึกษาบ้าง หรือความรู้ความสามารถเป็นต้น มานะจะเกิดขึ้นได้ง่ายมากเมื่อเกิดการเปรียบเทียบ เช่น เทียบว่าใครดีกว่ากัน ใครเสมอกับตน หรือต่ำกว่าตน สิ่งเหล่านี้อาจบังตาอารมณ์โกรธให้เกิดขึ้นได้ทำให้ไม่ฟังกัน ไม่ลงกัน ไม่ยอมกัน ทำให้แข็งให้อวดกัน ตลอดจนกดขี่กันนอกจากนี้ แม้แต่การถือตัวว่าเท่ากับเขาก็เป็นมานะ เป็นกิเลสเช่นเดียวกัน เพราะมานะนั้นเป็นอนุสัย ที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน เป็นมานะสังโยชน์ ที่ผูกสัตว์ไว้ เป็นอุปกิเลส เครื่องเศร้าหมองเร้าร้อนของสัตว์ทั้งหลาย³ ดังนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่า หมูสัตว์ประกอบด้วย มานะ มีมานะเป็นเครื่องร้อยรัด ยินดีแล้วในภพ จึงต้องเป็นผู้กลับมาสู่ภพอีก ส่วนผู้ใดอาศัยมานะละมานะได้ แล้ว น้อมไปในธรรม ย่อมก้าวล่วงซึ่งกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลาย เพราะความมีหลากหลายระดับทางความคิดเห็น ทั้งวุฒิภาวะ ความรู้ความสามารถและระดับสติปัญญาของมนุษย์นี้เอง พระพุทธองค์จึงทรงสั่งสอน เวไนยสัตว์ ด้วยอุบายพุทธวิธีต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับจริต เหมาะสมกับทั้งวุฒิภาวะ ความรู้ความสามารถ และเหมาะสมกับระดับสติปัญญาของมนุษย์ เพื่อให้เวไนยสัตว์ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและเข้าถึง สัจจะธรรม เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

เพราะเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา ถึงพุทธวิธีในการละมานะ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ไม่ให้มนุษย์มีมานะต่อกัน อันจะทำให้มนุษย์รู้เท่าทันต่อเหตุอันตรรายที่เกิดจากความมีมานะซึ่งมีต่อ

¹ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 24 : 188.

² พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 574 : 52.

³ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 332 : 233.

ตนเอง และเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพื่อจะได้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเป็นธรรม มีคุณค่าต่อตนเอง สังคมและชุมชนในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสงบสันติสุขต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามานะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาพุทธวิธีการละมานะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อศึกษาแนวทางการละมานะในชีวิตประจำวัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเอกสาร เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยสามารถแบ่งตามแหล่งข้อมูลดังนี้ คือ ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทย อรรถกถาที่เกี่ยวข้องกับมานะและพุทธวิธีการปฏิบัติเพื่อละมานะ, ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารงานวิทยานิพนธ์ ปกรณวิเศษ ตำราวิชาการ และหนังสือบทความต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติเพื่อละมานะ โดยการ คัดเลือกเอกสารและหนังสือด้วยความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

2. เมื่อศึกษาแล้ว จึงทำการวิเคราะห์ตามเนื้อหาของการละมานะ โดยวิเคราะห์สาระสำคัญของมานะ และพุทธวิธีการปฏิบัติ เพื่อละมานะ พร้อมกันนั้น สรุปวิธีการปฏิบัติ อันเป็นขบวนการเพื่อละมานะให้ได้ความรู้ที่ชัดเจน และถูกต้องสามารถนำไปประพฤติดำเนินการได้

ผลการวิจัย

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้นิยามคำว่ามานะไว้ดังนี้ *มานะ* คือความถือตัว *อติมานะ* คือความดูหมิ่น⁴

ลักษณะและประเภทของความถือตัวในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค กล่าวไว้ดังนี้

ความถือตัว 7 นัย คือ 1. ความถือตัว 2. ความดูหมิ่น 3. ความดูหมิ่นด้วยอำนาจความถือตัว 4. ความถือตัวว่าด้อยกว่าเขา 5. ความถือตัวว่าต่ำกว่าเขา 6. ความถือเราถือเขา และ 7. ความถือตัวผิดๆ

ความถือตัว 8 นัย คือ 1. เกิดความถือตัวเพราะได้ลาภ 2. เกิดความถือตัวว่าตกต่ำเพราะเสื่อมลาภ 3. เกิดความถือตัวเพราะมียศ 4. เกิดความถือตัวว่าตกต่ำเพราะเสื่อมยศ 5. เกิดความถือตัวเพราะความสรรเสริญ 6. เกิดความถือตัวว่าตกต่ำเพราะถูกนินทา 7. เกิดความถือตัวเพราะความสุข และ 8. เกิดความถือตัวว่าตกต่ำเพราะความทุกข์

ความถือตัว 9 นัย คือ 1. เป็นผู้เลิศกว่าเขาถือตัวว่า เลิศกว่าเขา 2. เป็นผู้เลิศกว่าเขาถือตัวว่า เสมอเขา 3. เป็นผู้เลิศกว่าเขาถือตัวว่า ด้อยกว่าเขา 4. เป็นผู้เสมอเขาถือตัวว่า เลิศกว่าเขา 5. เป็นผู้เสมอเขาถือตัวว่า เสมอเขา 6. เป็นผู้เสมอเขาถือตัวว่า ด้อยกว่าเขา 7. เป็นผู้ด้อยกว่าเขาถือตัวว่า เลิศกว่าเขา 8. เป็นผู้ด้อยกว่าเขาถือตัวว่า เสมอเขา และ 9. เป็นผู้ด้อยกว่าเขาถือตัวว่า ด้อยกว่าเขา

ความถือตัว 10 นัย คือ คนบางคนในโลกนี้ 1. เกิดความถือตัวเพราะชาติ 2. เกิดความถือตัวเพราะโคตร 3. เกิดความถือตัวเพราะเป็นบุตรของผู้มีตระกูล 4. เกิดความถือตัวเพราะเป็นผู้มีรูปร่างงาม 5. เกิดความถือตัวเพราะมีทรัพย์ 6. เกิดความถือตัวเพราะการศึกษา 7. เกิดความถือตัวเพราะหน้าที่การงาน 8. เกิดความถือ

⁴ พระไตรปิฎก ภาษาบาลี เล่ม 30 ข้อ 8 : 68.

ตัวเพราะมีหลักแห่งศิลปวิทยา 9. เกิดความถือตัวเพราะวิทยฐานะ ๑๐. เกิดความถือตัวเพราะความคงแก่เรียน
เกิดความถือตัวเพราะปฏิภาณ หรือเกิดความถือตัวเพราะสิ่งอื่นนอกจากที่กล่าวแล้ว

ความถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตนความเชิดชูตนเป็นจุดจบ
ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นจุดจบเห็นปานนี้ นั้ตรัสเรียกว่า ความถือตัว⁵

ความถือตัวตรงกับภาษาบาลีว่า “มาน” หรือ “มานเจตสิก” คือ ความถือตนความทะนงตน , สภาวะ
ที่ชื่อว่ามานะ เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า ย่อมถือตัว (มณฺญสฺสตีติ มาโน)⁶ มี ลักษณะาทิจตูกะ⁷ ดังนี้

อุณฺณติลกขโณ : มีการทะนงตน เป็นลักษณะ

สมฺปครโส : มีการยกย่องสัมปยุตตธรรม เป็นกิจ

เกตุกมฺยตาปจฺจุปฺภูฏานโน : มีความปรารถนาสูง (ชูธง) เป็นผล (อาการปรากฏ)

ทิวฺฐิวฺปิยฺยุตฺตโลภปฺทฐานโน : มีโลกจิตที่เป็นทิวฐิวปิยยุตต เป็นปทัฏฐาน (เหตุใกล้)

ไวพจน์ของมานะ อาทิเช่น อติมานะ ดูหมิ่นท่าน, สารัมภะ แข่งดี, ถัมภะ หัวดี, สาถะเยยะ โอ้อวด
เหล่านี้จัดเป็นมานะทั้งสิ้น *ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ*⁸ ให้ข้อควรสังเกตว่า ถ้าเกิดมีการเปรียบเทียบเรากับเขาขึ้น
เมื่อใด ก็เป็นมานะเมื่อนั้น ไม่ว่าจะเปรียบเทียบนั้นจะเป็นการเปรียบเทียบกับชาติ โคตร สกุล รูป สมบัติ
ทรัพย์ ศิลปะวิทยา การงาน หรือ ความเฉลียวฉลาด

มานะ ในภาษาไทย ตามที่เข้าใจกัน คือความพยายาม บากบั่น ไม่ย่อท้อ แต่ในความเป็นจริง
มานะที่เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ที่เป็นภาษาบาลี มานะ ไม่ได้หมายถึงความ
พยายาม บากบั่น แต่ความพยายามบากบั่นเป็นลักษณะของวิริยะ ซึ่งมานะ ในภาษาบาลี หมายถึง มานะ คือ
ความสำคัญตน สำคัญกว่าดีกว่าเขา เสมอเขา ต่ำกว่าเขา ขณะที่เปรียบเทียบมีการสำคัญตนเช่นนี้ ขณะนั้นมี
มานะเจตสิกที่เกิดกับโลภะมูลจิต พระอรหันต์เท่านั้นที่สามารถดับมานะได้จนหมดสิ้นเป็นสมุจเฉทปหาน

ลักษณะของมานะ ที่เป็นความสำคัญตน เปรียบเทียบ ดังนี้ มานะคือความถือตัวว่า เราดีกว่าเขา
เราเสมอกับเขา เราเลวกว่าเขา ความถือตัวกิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความยกตน ความอวดตน ความเชิดชู
ตนจุดจบ ความยกตนขึ้น ความที่จิตต้องการเป็นจุดจบ มีลักษณะเช่นว่านี้ นั้เรียกว่ามานะ⁹, มานสังโยชน¹⁰
มานะกิเลส¹¹ มานะปัญญาธรรม¹²

การละมานะในชีวิตประจำวัน : มานะในทางโลกเข้าใจกันว่าเป็นความพยายามบากบั่น
ขยันหมั่นเพียร แต่ในทางธรรมมานะ เป็นความสำคัญตน เป็นความทะนงตน ถือตน เป็นเจตสิกประเภทหนึ่ง
เป็นอกุศลเจตสิกที่เกิดร่วมกับโลภมูลจิตเท่านั้น

⁵ พระไตรปิฎก ภาษาบาลี เล่ม 30 ข้อ 103 : 352-353.

⁶ อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ภาษาบาลี เล่ม 1 : .486. อภิธมฺมภูฏกา ธมฺมสงคณิวัฒนา (อภฺฐสาลินี)

⁷ อภิธมฺมัตถสงคหะและวิภาวีนีฎีกา ภาษาบาลี : 102.

⁸ ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ, (2539), *จิตวิทยาในพระอภิธรรม*, (พิษณุโลก : โฟกัส ปรีนตัง จำกัด), หน้า 345-346.

⁹ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 34 ข้อ 1239 : 314.

¹⁰ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 34 ข้อ 1121 : 286.

¹¹ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 34 ข้อ 1235 : 312.

¹² พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 358 : 415. ปัญญาจะ หมายถึง ธรรมเครื่องเนิ่นช้า ได้แก่ ตัณหา (ความ
อยาก) มานะ (ความถือตัว) ทิวฐิว (ความเห็นผิด)

มานะ เป็นความถือตนทะนงตน ซึ่งไม่มีใครชอบอย่างแน่นอน ผู้ที่ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรมถึงความ เป็นพระอรหันต์ มานะก็ยังมี แต่ด้วยความหยาบ ความเบาบางก็แตกต่างกันออกไป เมื่อศึกษาในเรื่องของ มานะซึ่งเป็นอกุศลเจตสิกประเภทหนึ่ง ทำให้เห็นว่าอกุศลในชีวิตประจำวันมีมากจริงๆ แล้วแต่ว่าใครจะสะสม หนักมากไปในทางใด หรือว่าใครจะสามารถขัดเกลาให้เบาบางลงได้ในแต่ละทาง ซึ่งธรรมที่ตรงกันข้ามกับ มานะ ก็จะต้องเป็นกุศลธรรมเท่านั้น ที่ควรอบรมเจริญให้มีขึ้นในชีวิตประจำวัน มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น เพราะขณะนั้น จิตใจอ่อนโยน ไม่หยาบกระด้าง และประการสำคัญ การอบรมเจริญปัญญาซึ่งเริ่มจากการ ฟัง การศึกษาพระธรรมในชีวิตประจำวัน เป็นหนทางเดียวที่จะทำให้สามารถไปถึงซึ่งการดับกิเลสได้ รวมถึง กิเลสที่กำลังกล่าวถึง คือมานะ ด้วย กิเลสทั้งหลายที่มันนั้น ต้องเป็นผู้มีปัญญาถึงจะดับได้ ถ้าไม่มีปัญญาที่ไม่ สามารถดับกิเลสใดๆ ได้เลย¹³

ในการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันตามปกติ มีสิ่งสำคัญอยู่ที่การมีสติกำหนดรู้จิต ด้วยวิธีคิดแบบ รู้เท่าทันอารมณ์ปัจจุบันขณะ มีหลักการคือการใช้สติรู้เท่าทันอารมณ์ คอยกำกับความคิด รวมไปถึงการคอย สังเกตจิตที่อาจมีความโลภ ความโกรธ ความหลง มีต้นเหตุ มานะที่ปฏิบัติทำให้จิตนั้นเปลี่ยนไปต่างๆ ทุกขณะจิต ในปัจจุบันอารมณ์ การใช้สติรู้เท่าทัน รับรู้ถึงความคิดเหล่านั้นด้วยการเห็นความคิดว่าเป็นสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับ ตนไม่มีตนอยู่ในความคิด สังเกตความรู้สึกของกายใจที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วทุกขณะจิต จนเกิดความบริสุทธิ์ แห่ง สติ สมาธิ ปัญญา (วิสุทธิ) เกิดเป็นวิปัสสนาญาณญาณกำหนดรู้กิเลสมานะทั้งหลายทั้งปวง ที่เรียกว่า ปริปัญญา ด้วยการเจริญวิปัสสนาสติปัฏฐาน เจริญอริยมรรค เจริญโพธิปักขิยธรรม เห็นกิเลสคือมานะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามกฎของไตรลักษณ์เป็นไปตามกฎแห่งปัจจุจสมุปบาทประหารกิเลสคือมานะทั้งหลายทั้ง ปวงด้วยอหัตตมรรค อหัตตผล อยู่จบพรหมจรรย์ชาติสิ้นแล้ว ภพสิ้นแล้ว กิจที่ต้องทำได้ทำแล้ว กิจอื่นที่ยิ่ง กว่าไม่มีอีกแล้ว ถึงซึ่งบรมสุขตลอดกาลนิรันดร์

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวินัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งการศึกษาเฉพาะมานะ (หรือมานะเจตสิก) ในพระพุทธศาสนา โดยใช้ พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานในการศึกษาค้นคว้าเป็นหลัก ทำให้ค้นพบว่า มานะ หรือมานะเจตสิกนั้น เป็นกิเลส เรียกว่า “มานะกิเลส” เป็นสังโยชน์ เรียกว่า “มานะสังโยชน์” เป็นสังขารเจตสิก (สังขารขันธ) ที่มีการปรุงแต่งจิต ให้เกิดอาการทะนงตน ถือตน โอ้อวดแข่งดี สำคัญตนว่าดีว่าเขาด้วยอัสสมิมานะ โดยอาศัยความยึดมั่นถือมั่น โดยชาติบ้าง โดยโคตรบ้าง โดยความเป็นบุตรของผู้มีตระกูลบ้าง โดยความเป็นผู้มีรูปร่างบ้าง โดยทรัพย์บ้าง โดยความเป็นใหญ่บ้าง โดยหน้าที่การงานบ้าง โดยศิลปะบ้างโดยวิทยฐานะบ้าง โดยการศึกษาบ้าง หรือโดย ปฏิภาณบ้าง ความตริภคินโดยอาการต่างๆ บ้าง ความดำริผิดที่อาศัยเรื้อนในเพราะความไม่อยากให้ใครดูหมิ่น นั้นๆ บ้าง เกิดการเปรียบเทียบอันก่อให้เกิดมีอัตตาตัวตนขึ้น

ดังนั้น จากการศึกษาวิจัยสำเร็จลงผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะมีผู้ศึกษาค้นคว้าวิจัยในประเด็นต่อไปนี้ อย่าง ละเอียด (1) ควรจะมีการศึกษามานะเปรียบเทียบกับอัตตาในทัศนะพระพุทธศาสนา โดยอัตโนมัติกับมานะ ก็น ความหมายกว่าขวงลึกซึ่งมากน้อยกว่ากันแค่ไหน (2) ควรจะมีการศึกษามานะเปรียบเทียบกับอัตตาในทัศนะ พระพุทธศาสนากับในทัศนะตะวันตก ตามที่เสนอมานี้ ก็เพื่อให้ผู้ที่ประสงค์จะศึกษามานะในพระพุทธศาสนา จะได้มีความรู้ความเข้าใจในมานะอย่างแท้จริง ไม่ผิดเพี้ยนไปจากพระไตรปิฎกในพระพุทธศาสนา ให้มากไป กว่านี้เพื่อพระพุทธศาสนาจะได้ดำรงอยู่กับสังคมไทยต่อไป

¹³ ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ, (2560), *เจตสิกธรรมในพระพุทธศาสนา*, (พิษณุโลก : โปกัส ปรีนติง จำกัด), หน้า 278-279.

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2516). *อภิธรรมัตถสังคหะและอภิธรรมัตถวิภาวินีฎีกา ภาษาบาลี*. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ. (2539). *จิตวิทยาในพระอภิธรรม*. พิษณุโลก : โฟกัส ปริ้นติ้ง จำกัด,

_____. (2560). *เจตสิกธรรมในพระพุทธศาสนา*. พิษณุโลก : โฟกัส ปริ้นติ้ง จำกัด,

การบริหารงานสาธารณูปการ : การขออนุญาตเรียไรในศาสนาพุทธ Facility administration: Permission to collect in Buddhism

นางจริยา นันทิยาภูษิต^๑

Mrs. JARIYA NANTHIYAPHOOSIT

นางสาวพรชนก ใจสุข^๒

MISS PORNCHANOK JAISUK

หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ พุทธมณฑลจันทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
Jariya05@gmail.com, pornchanok@gmail.com.

บทคัดย่อ

ปัญหาการเรียไรบอบกบุญในยุคโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรสมาคมฯ มูลนิธิหรือวัดฯ ก็ตามที่ตั้งอยู่ในท้องที่หรือนอกท้องที่ต่างๆ หากประสงค์จะเรียไรบอบกบุญบอข่าวการกุศลต่างๆ ต้องมีกฎและกติกาและต้องทำหนังสือขออนุญาตไปยังนายอำเภอท้องที่นั้นๆ เมื่อได้รับอนุญาตแล้วค่อยดำเนินการได้โดยมีวัตถุประสงค์และเงื่อนไขเวลาในการเรียไรบอบกบุญอย่างชัดเจนด้วยการเรียไรบอบกบุญนั้นเป็นวิธีการระดมทรัพยากรขององค์กรการกุศลต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งคนไทยเราคำนึงกับการเรียไรบอบกบุญจึงมีทั้งช่วยเหลือเกื้อกูลหรือบอปฏิเสฐก็แล้วแต่ความศรัทธาเชื่อถือของแต่ละบุคคล

คำสำคัญ : การบริหาร,งานสาธารณูปการ,การขออนุญาต,ศาสนาพุทธ

ABSTRACT

Soliciting contributions in the era of globalization. Whether it is a corporate foundation or association, and it is located in a region or locality in outer. If you wish to solicit charitable contributions told. Rules must be written request to the local sheriff that. Then, when allowed to do so. The objective is to raise funds and time. Contributions clearly Solicitation of Contributions That is how to mobilize the resources of charitable organizations. The aim is only one in Thailand, we are so accustomed to solicit contributions, either supporting or rejecting it, but said the credibility of the individual.

Keyword : Management, construction and renovation of temples, permits, Buddhism.

บทนำ

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งปัญญาที่สอนให้ศาสนิกชาวพุทธเกิดปัญญาไม่ใช่สอนให้เกิดศรัทธาซึ่งปัญญานั้นเป็นเรื่องของเหตุผลและความเป็นจริงที่พิสูจน์ได้รวมทั้งยังเป็นประโยชน์สูงสุดแก่มนุษย์ทุกคน เพราะสอนเรื่องการปฏิบัติเพื่อที่จะได้ไม่มีความทุกข์ที่มนุษย์ทุกคนเกลียดกลัวแต่ว่าคนที่จะมีปัญญานั้นมีน้อยจึงทำให้คำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้านั้นถูกตีความผิดไปเสมอในทุกยุคทุกสมัย ศาสนาส่วนใหญ่จะใช้ศรัทธา (ความ

^๑นางจริยา นันทิยาภูษิต, อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต, หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธมณฑลจันทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี, ๒๕๖๑.

^๒นางสาวพรชนก ใจสุข, อาจารย์พิเศษประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต, หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธมณฑลจันทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี, ๒๕๖๑.

เชื่อ) เป็นหลักในการสอน แต่พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาจึงไม่ใช่ศรัทธาเป็นหลักในการสอน แต่จะใช้ปัญญาเป็นหลักในการสอนคือจะสอนให้เกิดปัญญาก่อน เมื่อเกิดปัญญาแล้วศรัทธาก็จะเกิดตามมาเอง หลักการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปของชาวพุทธ อันเป็นขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติ นั้น มีการสืบทอดมายาวนานตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล เช่น การถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ การถวายเสนาสนะ การถวายดอกไม้ เป็นต้น ศาสนาพุทธได้พัฒนามาจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทย และกลายมาเป็นสถาบันซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยทั้งชาติเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือ จึงอาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาเป็นเสมือนรากแก้วหนึ่งของระบบจริยธรรมและศีลธรรมของสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^๓ เหล่านี้ล้วนมาจากแรงศรัทธาของชาวพุทธที่มีความเชื่อว่าการถวายสิ่งของเหล่านี้ นอกจากจะเป็นบุญที่ไว้คอยสะสมเป็นบารมีในชาติต่อไปแล้ว ยังเป็นการกำจัดความโลภและความตระหนี่ในใจของผู้ปฏิบัติแบบนี้อีกด้วย อีกทั้งเรื่องราวต่างๆที่ปรากฏในชาดกที่พระพุทธองค์ทรงถ่ายทอดเล่าให้พุทธศาสนิกชนและมีบันทึกไว้เป็นพระคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดคือ “พระไตรปิฎก” จนเกิดเป็นความเชื่อและนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตด้วยระเบียบวิธีอันสืบเนื่องมาจากค่านิยมชาวพุทธคือ “บุญนิยม” จึงทำให้การแสวงหาสิ่งอันเป็นบุญ และวิธีทำบุญมีหลากหลายแบบหลายวิธีและเป็นเหตุให้ในภายหลังเกิดมีปัญหาตามมามากมายอันเนื่องมาจากผู้รับได้หารูปแบบการทำบุญ (เรียไร) วิธีการทำบุญ จนทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดเอือมระอากับบุญและทำให้ไม่อยากทำบุญอีก เป็นเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้ในปัจจุบันพุทธศาสนิกชนเริ่มห่างเหินกับทางวัดเพราะเหตุว่ากลัวการเรียไรจากพระและคณะกรรมการของทางวัด

การที่มีบุคคล กลุ่มบุคคลทำการเรียไร โดยอ้างวัดเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายทั้งกระบวน การขึ้นตอนและวิธีการ โดยนอกจากจะผิด พรบ.ควบคุมการเรียไรแล้วยังผิด พรบ.จรรยา และกฎหมายอาญา "ฐานฉ้อโกง" และที่สำคัญเอกสารการขอเรียไรตามที่กล่าวยังไม่ชอบด้วยกฎหมายอีกด้วย ผู้กระทำอาจมีความผิดกฎหมายอาญา (ความผิดเกี่ยวกับเอกสาร) ม.๒๖๔, ๒๖๕, ๒๖๖, ๒๖๗, ๒๖๘, ๒๖๙ มีโทษทั้งจำทั้งปรับอีกด้วย และบรรดาทรัพย์สินซึ่งได้ใช้ในการกระทำความผิด เพื่อจูงใจบุคคลให้กระทำความผิด หรือเพื่อเป็นรางวัลในการที่บุคคลได้กระทำความผิด อาจถูกศาลริบเสียได้เว้นแต่ทรัพย์สินนั้นเป็นของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด แม้ศีลธรรมจะมีความมุ่งหมายที่สูงกว่ากฎหมายที่เพียงแค่ออกใจเป็นการผิดศีลธรรมได้แล้ว แต่การฝ่าฝืนศีลธรรมก็มีผลเพียงกระทบกระทั่งจิตใจของผู้ฝ่าฝืนเองหรือของผู้คนที่อยู่ร่วมในสังคมเท่านั้น ไม่มีการกำหนดสภาพบังคับโดยรัฐให้ผู้ฝ่าฝืนศีลธรรมต้องได้รับผลร้ายหรือถูกลงโทษจากการฝ่าฝืนนั้น^๔ ทั้งพระวินัยและกฎหมายต่างก็มีบทบาทในการกำหนดความผิดและโทษต่อความประพฤติของมนุษย์ เพียงแต่พระวินัยมุ่งเน้นหนักบังคับความประพฤติของภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นประชากรกลุ่มเป้าหมายหลัก ส่วนกฎหมายมุ่งเน้นหนักบังคับความประพฤติของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนเป็นประชากรเป้าหมายหลัก ดังนั้นพระวินัยและกฎหมายจึงมีความหมายอย่างเดียวกัน กล่าวคือ พระวินัยเป็นกฎหมายของพุทธศาสนาฝ่าย “พุทธจักร” ในขณะที่กฎหมายคือวินัยของชาติหรือของฝ่าย “ราชอาณาจักร”^๕ ประเด็นสำคัญที่คนทั่วไป แม้แต่กระทั่งเจ้าอาวาสหลายรูปและพระภิกษุสามเณรไม่รู้และเข้าใจก็คือ "เจ้าอาวาสไม่มีอำนาจอนุญาตให้ผู้ใด นิติบุคคลใด หรือคณะใด ทำการเรียไรนอกวัดของตนเองได้มีว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น" ขณะเดียวกัน

^๓ ท้าว วรวิเศษ, “การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และฉบับแก้ไข (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕”, (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), น.๑.

^๔ หยุต แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: ประกายพริก, ๒๕๔๘), น.๗๑.

^๕ อำนวย ยัสโยธา, “รายงานการวิจัยเรื่องกระบวนการต้องโทษในประมวลกฎหมายอาญากับวินัยสงฆ์ การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ,” รายงานการวิจัยภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสงขลา, ๒๕๓๑, น. ๑๗.

การจะออกเอกสารอนุญาตให้ทำการเรียไรได้นั้น มีระเบียบปฏิบัติซึ่งกำหนดไว้อย่างชัดเจน มีกระบวนการ ขั้นตอนและวิธีการที่มีใช้อยู่ โดยเจ้าอาวาสที่มีความประสงค์จะทำการเรียไร จะต้องยื่นหนังสือเพื่อขออนุญาต พร้อมหลักฐานประกอบการพิจารณาเพื่อขออนุญาตไปตามลำดับชั้นจนถึงคณะกรรมการควบคุมการเรียไร จังหวัด เมื่อคณะกรรมการควบคุมการเรียไรจังหวัดเห็นชอบแล้ว เจ้าคณะจังหวัดในฐานะ “ประธาน คณะกรรมการควบคุมการเรียไรจังหวัด” จึงจะออกหนังสืออนุญาตให้ (แต่ในการปฏิบัติจริง “คณะกรรมการควบคุมการเรียไรจังหวัดยังไม่เคยออกหนังสืออนุญาตให้ผู้ใดทำการเรียไรให้แก่ใครทั้งสิ้น” แม้แต่ฉบับเดียว) โดยเหตุผลเดียวคือเศรษฐกิจไม่ดี จึงไม่ประสงค์จะให้มีการซ้ำเติมประชาชน หากพบเจอการเรียไรลักษณะ ดังกล่าว ซึ่งเป็นการกระทำของมิถุนาชีพ อ่างวัด อ่างเจ้าอาวาสทำการเรียไร โดยที่วัดและเจ้าอาวาสไม่มีส่วนรู้ เห็นด้วยแต่อย่างใด ทั้งที่ในเอกสารมีลายมือ/ลายเซ็นเจ้าอาวาสและมีตราประทับวัดแต่มีใช้ลายมือจริงของ เจ้าอาวาสและมีชื่อรายนามประทับที่วัดใช้อยู่จริง สรุปคือปลอมทั้งลายมือและตราประทับ ประชาชนที่หลงกล บริจาคทุกคนจึงเป็นผู้เสียหาย มีสิทธิ์แจ้งให้ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน (เจ้าพนักงานปกครอง) ดำเนินการตาม กฎหมายหรือคณะสงฆ์ทำการตรวจสอบ หรือดำเนินการตามกฎหมายได้หากต้องการเป็นเจ้าของทุกซ์ ทำได้ง่ายๆ เพียงให้เงินไปจำนวนหนึ่งและถ่ายสำเนาเบงค์ที่ทำบุญ มีพยานรู้เห็น หรือภาพถ่ายประกอบ เพียงเท่านี้ก็เข้า องค์กรประกอบตามกฎหมายแล้ว

ในประเทศไทยนี้ มีวัดมากมายที่ยังไม่มีสิ่งก่อสร้าง เช่น ศาลาการเปรียญ, โบสถ์, กุฏิ, ห้องสมุดฯ ศาลา การเปรียญก็ดี โบสถ์ก็ดี ห้องสมุดก็ดี เป็นถาวรวัตถุที่จำเป็นสำหรับวัด เพราะวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบ พิธีกรรมเพื่อคนส่วนรวมในแต่ละท้องถิ่น จากการได้เป็นเห็นและไปดูในหลายๆจังหวัดในภาคอีสาน ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ก็ยังขาดแคลนอยู่เป็นมาก ถ้าพระสงฆ์ท่านมีความจำเป็นต้องสร้างเพื่อเป็นศูนย์กลาง การศึกษาหรือเพื่ออบรมศีลธรรมและเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้อาศัยเป็นสถานที่เรียนและศึกษาค้นคว้าตาม สมควรแก่อดีตภาพ เราชาวพุทธก็ควรจะช่วยเหลือตามกำลังศรัทธาและไม่ควร “จิตตกะ” คือ “รู้สึกเบื่อหน่ายการ ทำบุญ” เพราะการทำบุญที่สมควรจะทำในฐานะชาวพุทธ^๖ ข้อสำคัญก็คือการทำบุญกับพระผู้ทรงศีลจริงๆและ ทำไปแล้วได้ประโยชน์แก่พหุชนจริงๆ นั่นก็เสมือนว่าเราฝากเงินของเราไว้กับธนาคารเป็นทุนสำรองในภายภาค หน้า แต่เงินที่เราฝากนั้นเป็นอริยทรัพย์ (ทรัพย์อันประเสริฐ) ซึ่งไม่มีใครแย่งไปได้ เพราะฉะนั้นยิ่งทำก็ยิ่งมีบุญ กุศลติดตัวเราคนเดียว เมื่อยังทำยิ่งได้แล้วจะเบื่อหรือเปลียบบุญไปทำไม ถ้าเห็นสมควรจะช่วยบริจาคก็ช่วย ถ้า เห็นว่าไม่สมควรก็ไม่ต้องช่วยและหันไปช่วยวัดที่จำเป็นจริงๆ เท่านั้นเอง

ในการบำเพ็ญเพียรหรือปฏิบัติธรรมนั้น พระพุทธเจ้าตรัสแนะให้ใช้หลักประธาน คือความเพียร ๔ อย่าง

๑. สังวรประธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน.
๒. ปหานประธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว.
๓. ภาวนาประธาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน.
๔. อนุรักษนาประธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม.

ความเพียร ๔ อย่างนี้ เป็นความเพียรชอบควรประกอบให้มีในตนฯ^๗ สรุปสั้นๆก็คือพยายามทำบุญที่เคย ทำแล้วให้ยิ่งขึ้นและพยายามทำบุญใหม่ที่ที่ยังไม่เคยได้ทำมาก่อน วิธีทำบุญในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่าบุญกิริยาวัตถุก็มีทั้งหมด ๑๐ ประการ เมื่อว่าโดยพิสดารแต่เมื่อว่าโดยย่อแล้ว พระไตรปิฎก ระบุว่า มี ๓ ประการ^๘ คือทาน ศีลและภาวนา เราไม่ประสงค์จะให้ท่านก็รักษาศีล ประสงค์จะให้ ดีกว่านั้นก็เจริญจิตภาวนา ในระดับขั้นทาน พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้พิจารณาผู้รับด้วย พระไตรปิฎกมัชฌิม

^๖ดร.ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์, รู้สึกเปลียบบุญ เป็การเรียไรจะทำอย่างไร, <http://www.bodhinanda.com>

^๗ที่.ปา. ๑๑/๒๓๘/๒๓๗

^๘อง.สตตก. ๑๕/๑๒๖/๒๑๕

นิกาย ระบุว่าท่านจะได้ผลดีก็ต่อเมื่อบริสุทธิ์ทั้งฝ่ายคือฝ่ายปฏิบัติ (พระสงฆ์ผู้รับ) และฝ่ายทายก (ผู้ให้) นั่น^๙ แปลว่าผู้รับท่านควรจะมีศีลเป็นอย่างดี ท่านที่ให้แล้วจึงได้ผลมาก เมื่อว่ากันถึงที่สุดแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสไว้ด้วยซ้ำว่าธรรมทานมีผลมากกว่าอามิสทาน ด้วยพระดำรัสว่า เทวmani ภิกขเว ทานานิ อามิสทานญจ ธรรมทานญจ เอตทคค ภิกขเว อิเมส ทวินน ทานาน ยทิท ธรรมทาน แปลว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทานมีสองประการ กล่าวคืออามิสทานและธรรมทาน ดูกรภิกษุทั้งหลายบรรดาทานสองประการนี้ ธรรมทานเป็นเลิศกว่าอามิสทาน” พุดง่าย ๆ ก็คือพระองค์ต้องการให้เหล่าสาวกของพระองค์ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่าจะไปเน้นเรื่องวัตถุ ในพระไตรปิฎกมีขณิกนิกาย ระบุว่า “พระพุทธเจ้าทรงอยากให้เหล่าสาวกของพระองค์เป็นธรรมทายาทมากกว่าอามิสทายาท”^{๑๐} คือช่วยกันเผยแผ่ให้เพื่อนร่วมโลกได้รู้จักพระพุทธศาสนา ถ้าพี่น้อง เพื่อนฝูง คู่สมรสหรือแฟนไม่เข้าใจก็ช่วยอธิบาย โดยที่สุดท้ายไปยังคนอื่น ๆ นอกครอบครัวต่อไป ตามที่กล่าวมานี้คือถ้าไม่ประสงค์จะร่วมบริจาคเพราะเห็นว่าไม่เหมาะสมก็อย่าไปบริจาคเลย ไปบริจาคให้วัดที่ต้องการสร้างถาวรวัตถุซึ่งมีอยู่จำนวนมากดีกว่า อีกประการหนึ่งการเรียโรทางศาสนาพุทธยังเป็นงานในฝ่ายสาธารณูปการ อันหมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ.๒๕๕๘ ใช้คำว่า “องค์การสาธารณูปการ” แต่ในปัจจุบันบทบัญญัติว่าด้วยอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” ทั้งองค์การสาธารณูปการและการสาธารณูปการ มีความหมายในการรวมกิจการคณะสงฆ์อย่างเดียวกัน กล่าวคือ

- ๑) การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน
- ๒) กิจการอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยก วัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง
- ๓) กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียโร
- ๔) การศาสนสมบัติของวัด^{๑๑}

เมื่อการเรียโรมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้กับงานของคณะสงฆ์ จึงต้องมีการคุ้มครองพระพุทธศาสนาไม่ให้มีการเข้าใจผิดและเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความถาวรมั่นคง ได้รับความศรัทธาและอยู่เคียงคู่ประเทศไทยอย่างตั้งมตลอดไป หากจะพิจารณาถึงแนวทางการคุ้มครองพระพุทธศาสนาหลายคนอาจมีความคิดที่หลากหลายแนวทางในการคุ้มครองพระพุทธศาสนา สำหรับผู้เขียนมีความเห็นว่าการคุ้มครองพระพุทธศาสนานั้น มี ๒ แนวทางหลัก คือ

- ๑) การส่งเสริมเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้กับพุทธศาสนิกชนทั่วไป
- ๒) การดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาคความไม่เหมาะสมที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา

ในที่นี้ขอกกล่าวถึงแนวทางการดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาคความไม่เหมาะสมที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการเรียโรของวัดต่างๆที่มีการเรียโรโฆษณาชักชวนให้ประชาชนร่วมบริจาคเงินหรือทรัพย์สินเพื่อร่วมทำบุญกับทางวัด โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะของวัด การเรียโรนั้นถือว่าเป็นกิจกรรมที่กระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของพุทธศาสนิกชนโดยตรง กล่าวคือ ประชาชนสามารถจะร่วมสร้างบุญสร้างกุศลสนับสนุนส่งเสริมพระพุทธศาสนาตามขนบธรรมเนียมไทยได้ ขณะเดียวกันก็มีผลต่อภาวะเศรษฐกิจของประชาชนโดยตรง นอกจากนี้ สิ่งที่น่าวิตกในปัจจุบัน คือปัญหาคความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระสงฆ์ที่เกิดจากจริยวัตรของพระสงฆ์

^๙ม.อุปริ. ๑๔/๗๑๘/๔๖๑

^{๑๐}ม.ม. ๑๒/๒๑/๒๑

^{๑๑}พระอภิธรรม สิริปญโญ (อาจวิชัย). การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี, **วิทยานิพนธ์**, หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔ หน้า ๕๘.

บางส่วน ปัญหาความเคลือบแคลงสงสัยเกี่ยวกับความถูกต้อง ความโปร่งใสของการเรียไรของวัดต่างๆ ปัญหา กลุ่มมิชชันนารีทำการเรียไรโดยแอบอ้างว่าเป็นวัดซึ่งปัญหาต่างๆเหล่านี้ล้วนกระทบต่อความเชื่อมั่นและศรัทธา ในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีการร้องเรียนเกี่ยวกับการเรียไรของวัดจากต่างจังหวัดที่มาเรียไรในพื้นที่อีก การเรียไรนอกพื้นที่จังหวัดรวมถึงการสอบถามปัญหาการเรียไรจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียไร เช่น พระสังฆาธิการ เจ้าหน้าที่ประจำอำเภอ เจ้าหน้าที่ตำรวจ โยธาวิจกร เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนา ประจำจังหวัด จึงได้รวบรวมกฎหมาย กฎ ระเบียบ คำสั่งหรือแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์กฎหมาย กฎ คำสั่ง แนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับสภาพการณ์ของวัดต่างๆ และใช้เป็นแนวปฏิบัติ ที่เกี่ยวกับการเรียไรของวัด ซึ่งเนื้อหาในบทความนี้มุ่งเน้นในเรื่องขั้นตอนในการขออนุญาตเรียไรตาม สภาพการณ์จริง พอเป็นแนวทางที่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและวัดต่างๆ สามารถปฏิบัติได้

การเรียไรของวัดนั้นเกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติควบคุมการเรียไร พ.ศ. ๒๔๘๗ กฎกระทรวงมหาดไทย เรื่องแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ และกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการขออนุญาตจัดให้มีการเรียไรและทำการเรียไร พ.ศ.๒๕๔๘ และคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ควบคุมการเรียไร พ.ศ. ๒๕๓๙ ซึ่งจะขอกล่าวเฉพาะสาระสำคัญที่ เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานดังนี้^{๑๒}

พระราชบัญญัติควบคุมการเรียไร พ.ศ. ๒๔๘๗

มาตรา ๔

"การเรียไร" หมายความว่า ความรวมตลอดถึงการซื้อขาย แลกเปลี่ยน ชดใช้ หรือบริการ ซึ่งมีการแสดงโดยตรง หรือโดยปริยายว่า มิใช่เป็นการ ซื้อขาย แลกเปลี่ยน ชดใช้หรือบริการธรรมดาแต่เพื่อรวบรวมทรัพย์สินที่ได้มา ทั้งหมดหรือบางส่วนไปใช้ในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นด้วย

คำจำกัดความของการเรียไร ตาม พ.ร.บ. นี้ เป็นสำนวนคำกล่าวตามรูปแบบภาษากฎหมาย ใน พ.ศ. ๒๔๘๗ ที่ไม่ได้ระบุคำจำกัดความไว้ชัดเจนเหมือนเช่นกฎหมายในปัจจุบัน ซึ่งพิจารณาตามสำนวนกฎหมายที่ได้ เขียนไว้นั้นจะไม่ระบุนัยความหมายเฉพาะของคำว่าเรียไร ด้วยเหตุว่าแนวทางการเขียนกฎหมายช่วง พ.ศ. ๒๔๘๗ เป็นอย่างนั้น และคำว่าเรียไรก็เป็นคำที่สังคมยุคนั้นเข้าใจความหมายตรงกันอยู่แล้ว จึงมีเพียงเฉพาะคำจำกัด ความของสิ่งอื่นที่น่าจะเข้าข่ายของการเรียไรระบุไว้ในสำนวนกฎหมายเท่านั้น

ดังนั้นประเด็นนี้จึงมีความเข้าใจตรงกันว่า การเรียไรก็คือการสื่อสารที่ต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งมอบเงิน หรือทรัพย์สินให้ในรูปแบบลักษณะของการขอ ขอความร่วมมือ ร่วมบริจาค โดยสมัครใจหรืออื่นใดในลักษณะ เดียวกันนี้ ซึ่งในเอกสารฉบับนี้มุ่งเน้นถึงการเรียไรของวัดต่างๆที่ใช้พระสงฆ์ สามเณร หรือบุคคลเรียไร ทรัพย์สินในที่สาธารณะซึ่งอาจเป็นในลักษณะใช้รถโฆษณา การตั้งถังรับบริจาคเงิน หรือวิธีการอื่นๆ ในทำนอง คล้ายกัน

มาตรา ๘

การเรียไรในถนนหลวงหรือในที่สาธารณะ การเรียไรโดยโฆษณาด้วยสิ่งพิมพ์ด้วยวิทยุกระจายเสียง หรือ ด้วยเครื่องเปล่งเสียงจะจัดให้มีหรือทำได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่แล้ว

การเรียไรของวัดวัดต่างๆนั้นที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนั้นเป็นการเรียไรตามมาตรา ๘ ของ พ.ร.บ. นี้ ซึ่งหมายความว่า หากผู้ใดต้องการที่จะเรียไรในถนนหลวงหรือในที่สาธารณะ การเรียไรโดยโฆษณาด้วยสิ่งพิมพ์ ด้วยวิทยุกระจายเสียง หรือด้วยเครื่องเปล่งเสียงจะ ต้องได้รับอนุญาตจาก “พนักงานเจ้าหน้าที่” ก่อน จึงจะ ดำเนินการได้

ข้อพิจารณาในระดับนี้ คือ ใครคือพนักงานเจ้าหน้าที่

มาตรา ๒๑

^{๑๒}สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพิจิตร, แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการเรียไรของวัดในจังหวัดพิจิตร, หน้า ๒.

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวง แต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่และกิจการอย่างอื่นเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

บทบัญญัติตามความในมาตรานี้ พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งหมายถึงบุคคลรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย แต่งตั้งไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทย

กฎกระทรวงมหาดไทย เรื่องแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ และกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการขออนุญาตจัดให้มีการเรียไรและทำการเรียไร พ.ศ. ๒๕๔๘

ข้อ ๒ ให้ผู้ดำรงตำแหน่ง ดังต่อไปนี้ เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา ๘

- ๑) อธิบดีกรมการปกครอง สำหรับในกรุงเทพมหานคร
- ๒) นายอำเภอ หรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอแล้วแต่กรณีสำหรับในจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร

บทบัญญัติตามความในมาตรานี้ พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งหมายถึงบุคคลดังต่อไปนี้

- (๑) อธิบดีกรมการปกครองเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ในท้องที่กรุงเทพมหานคร
- (๒) นายอำเภอเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ในท้องที่อำเภอที่รับผิดชอบ
- (๓) ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ในท้องที่กิ่งอำเภอที่รับผิดชอบ

ข้อ ๕ การยื่นคำขออนุญาตตามกฎหมายนี้

- (๑) ในกรุงเทพมหานคร ให้ยื่น ณ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
- (๒) ในจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร ให้ยื่น ณ ที่ทำการปกครองอำเภอหรือที่ทำการปกครองกิ่งอำเภอ

บทบัญญัติในตามความในข้อนี้ ผู้ประสงค์จะทำการเรียไรต้องไปยื่นคำขออนุญาต ณ

- (๑) กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (กรณีขอเรียไรในท้องที่กรุงเทพฯ)
- (๒) ที่ว่าการอำเภอ (กรณีขอเรียไรในท้องที่อำเภอ)
- (๓) ที่ว่าการกิ่งอำเภอ (กรณีขอเรียไรในท้องที่กิ่งอำเภอ)

หากพิจารณาสาระสำคัญในพระราชบัญญัติควบคุมการเรียไร พ.ศ. ๒๕๔๗ แล้ว จะเห็นได้ว่าแนวทางของการขออนุญาตเรียไรนั้น ผู้ใดก็ตามที่ประสงค์จะทำการเรียไร จะต้องไปติดต่อยื่นคำขอ ณ กรมการปกครอง หรือที่ว่าการอำเภอ หรือที่ว่าการกิ่งอำเภอ และบุคคลที่มีอำนาจในการอนุญาตให้เรียไรได้คือ อธิบดีกรมการปกครองหรือนายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ แล้วแต่พื้นที่รับผิดชอบ

ดังนั้น ผู้ใดก็ตาม (รวมถึงวัดต่างๆ ด้วย) หากประสงค์จะทำการเรียไรก็ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดใน พ.ร.บ. นี้ แต่ในส่วนของวัด ยังไม่สามารถไปขออนุญาตได้โดยตรง เนื่องจากมีคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องควบคุมการเรียไร พ.ศ. ๒๕๓๙ กำหนดแนวปฏิบัติให้วัดต่างๆ ที่ประสงค์จะเรียไรต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขก่อนที่จะไปขออนุญาตต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง

คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องควบคุมการเรียไร พ.ศ.๒๕๓๙

ข้อ ๗ ให้มีคณะกรรมการควบคุมการเรียไร ๒ คณะ

(๑) คณะกรรมการควบคุมการเรียไรส่วนกลาง ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งตามมหาเถรสมาคมมีจำนวนไม่ต่ำกว่า ๕ ไม่เกิน ๙ มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

- (๑.๑) อนุมัติและควบคุมการเรียไรทั่วประเทศ
- (๑.๒) อนุมัติและควบคุมการเรียไร ทางสถานีวิทยุทางโทรทัศน์และทางสื่อมวลชนอื่นๆ
- (๑.๓) เพิกถอนการเรียไรทุกประเภทที่ผิดวัตถุประสงค์หรือไม่เหมาะสม

(๑.๔) ปฏิบัติหน้าที่อื่นเกี่ยวกับการเรียไธตามที่มีมหาเถรสมาคมมอบหมาย

(๒) คณะกรรมการควบคุมการเรียไธส่วนจังหวัด ซึ่งเจ้าคณะจังหวัดในสังกัดแต่งตั้งมีจำนวนไม่ต่ำกว่า ๕ ไมเเกิน ๙ โดยมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(๒.๑) อนุมัติและควบคุมการเรียไธภายในจังหวัด

(๒.๒) อนุมัติและควบคุมการเรียไธของจังหวัดอื่นที่มาขอเรียไธในจังหวัดที่รับผิดชอบ

(๒.๓) เพิกถอนการเรียไธภายในจังหวัดที่ผิดวัตถุประสงค์หรือไม่เหมาะสม

(๒.๔) ปฏิบัติหน้าที่อื่นเกี่ยวกับการเรียไธที่คณะกรรมการเรียไธส่วนกลางหรือมหาเถรสมาคมมอบหมายตามบทบัญญัติในข้อนี้ หมายความว่าคณะสงฆ์จังหวัดนั้น ๆ จะต้องแต่งตั้งคณะกรรมการควบคุมการเรียไธส่วนจังหวัด โดยมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการมีหน้าที่ตามที่กล่าวไว้ข้างต้น

ข้อ ๘ ถ้ามีกรณีจำเป็นจะต้องทำการเรียไธนอกบริเวณวัดเพื่อก่อสร้างปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุใด ถาวรวัตถุ นั้นต้องได้มีการก่อสร้าง หรือปฏิสังขรณ์ไว้แล้วไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของงานก่อสร้างหรือปฏิสังขรณ์ทั้ง หมด และใหเจ้าอาวาสปฏิบัติดังต่อไปนี้

(๑) ใทรายงานขออนุมัติการเรียไธ

(๑.๑) ในกรณีการเรียไธภายในจังหวัด เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับจนถึงเจ้าคณะอำเภอต้นสังกัดเห็นชอบแล้วให้เสนอไปยังคณะกรรมการควบคุมการเรียไธส่วนจังหวัดพิจารณาโดยผ่านสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด

ในกรณีที่มีความประสงค์จะทำการเรียไธข้ามจังหวัดเมื่อได้รับอนุมัติให้ทำการเรียไธภายในจังหวัดแล้ว ให้ทำเรื่องขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการควบคุมการเรียไธของจังหวัดที่จะข้ามไปเรียไธโดยผ่านสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัด

(๑.๒) ในกรณีเรียไธทั่วประเทศ เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับจนถึงเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด เมื่อเจ้าคณะภาคสังกัดพิจารณาเห็นชอบแล้ว ให้เสนอไปยังคณะกรรมการควบคุมการเรียไธส่วนกลางเพื่อพิจารณาโดยผ่านสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

ในรายงานขออนุมัติทำการเรียไธตามความใน (๑.๑) และ (๑.๒) ให้แสดงรายการก่อสร้างหรือปฏิสังขรณ์ จำนวนเงินหรือทรัพย์สินที่จะทำการเรียไธ กำหนดเวลาทำการเรียไธ และข้อความที่จะโฆษณาเรียไธ

(๒) เมื่อได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการควบคุมการเรียไธตามข้อ ๗ (๑) หรือ

ตามบทบัญญัติในข้อนี้ วัดที่ต้องการที่จะทำการเรียไธ ต้องดำเนินการดังนี้

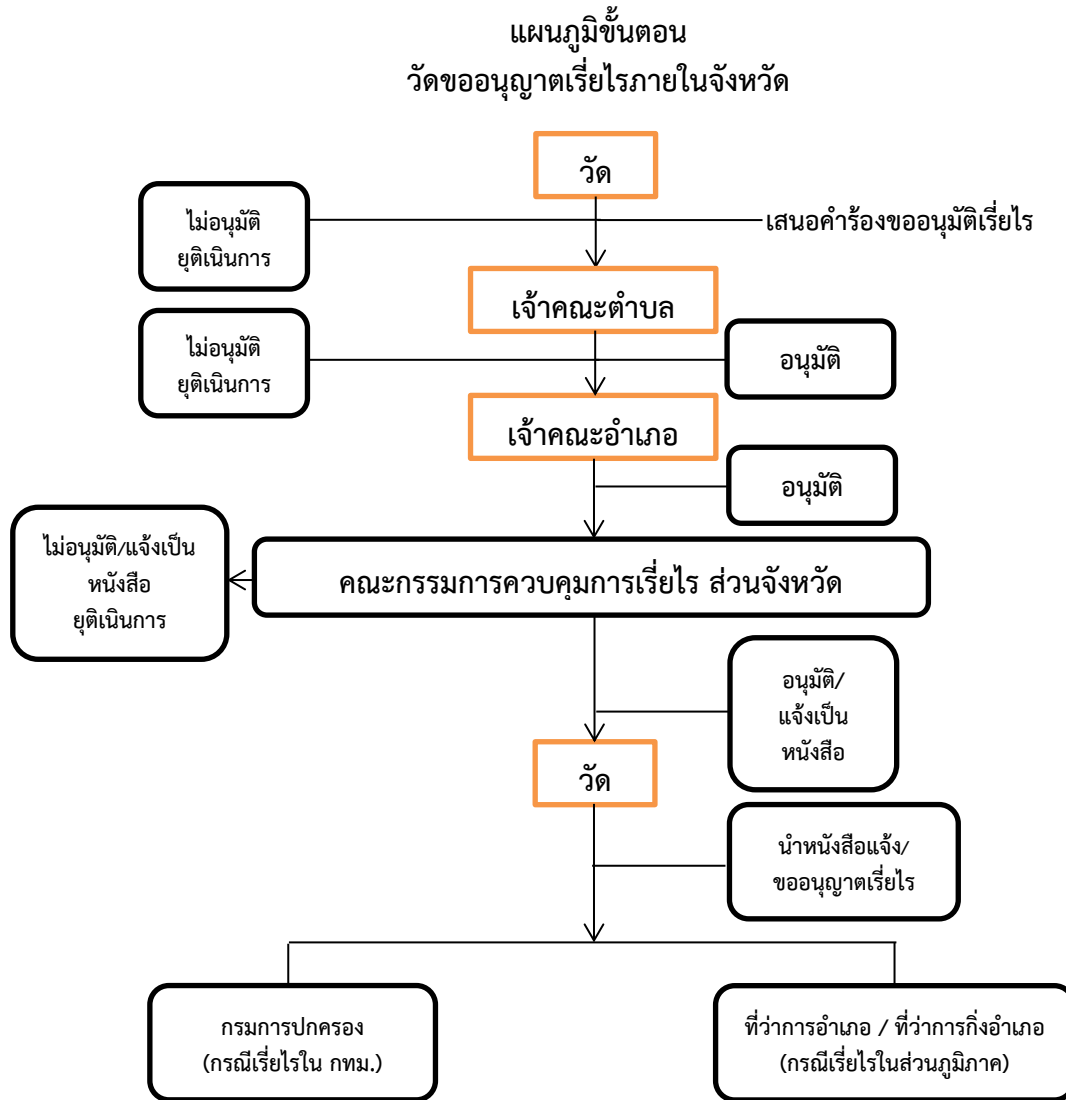
กรณีเรียไธภายในจังหวัด วัดจะต้องยื่นคำร้องผ่านเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเสนอผ่านไปยังคณะกรรมการควบคุมการเรียไธส่วนจังหวัด เมื่อคณะกรรมการฯ พิจารณาเห็นชอบแล้วจะออกหนังสืออนุมัติให้แก่วัดฉบับหนึ่งเพื่อใหวัดนำไปประกอบการยื่นคำขออนุญาตเรียไธจากพนักงานเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองในท้องถิ่นที่จะทำการเรียไธต่อไป

กรณีเรียไธข้ามจังหวัด วัดจะต้องยื่นคำร้องผ่านเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเสนอผ่านไปยังคณะกรรมการควบคุมการเรียไธส่วนจังหวัด (โดยเสนอผ่านสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด) เมื่อคณะกรรมการฯ พิจารณาเห็นชอบแล้ว จะประสานขอความเห็นชอบไปยังคณะกรรมการควบคุมการเรียไธของจังหวัดนั้นๆ หากคณะกรรมการควบคุมการเรียไธของจังหวัดนั้นๆ ไม่มีข้อขัดข้อง คณะกรรมการควบคุมการเรียไธส่วนจังหวัดก็จะออกหนังสืออนุมัติให้แก่วัดฉบับหนึ่งเพื่อใหวัดนำไปประกอบการยื่นคำขออนุญาตเรียไธจากพนักงานเจ้า หน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองในท้องถิ่นที่จะทำการเรียไธต่อไป (ทั้งนี้ตามคำสั่งมหาเถรสมาคมกำหนดให้วัด

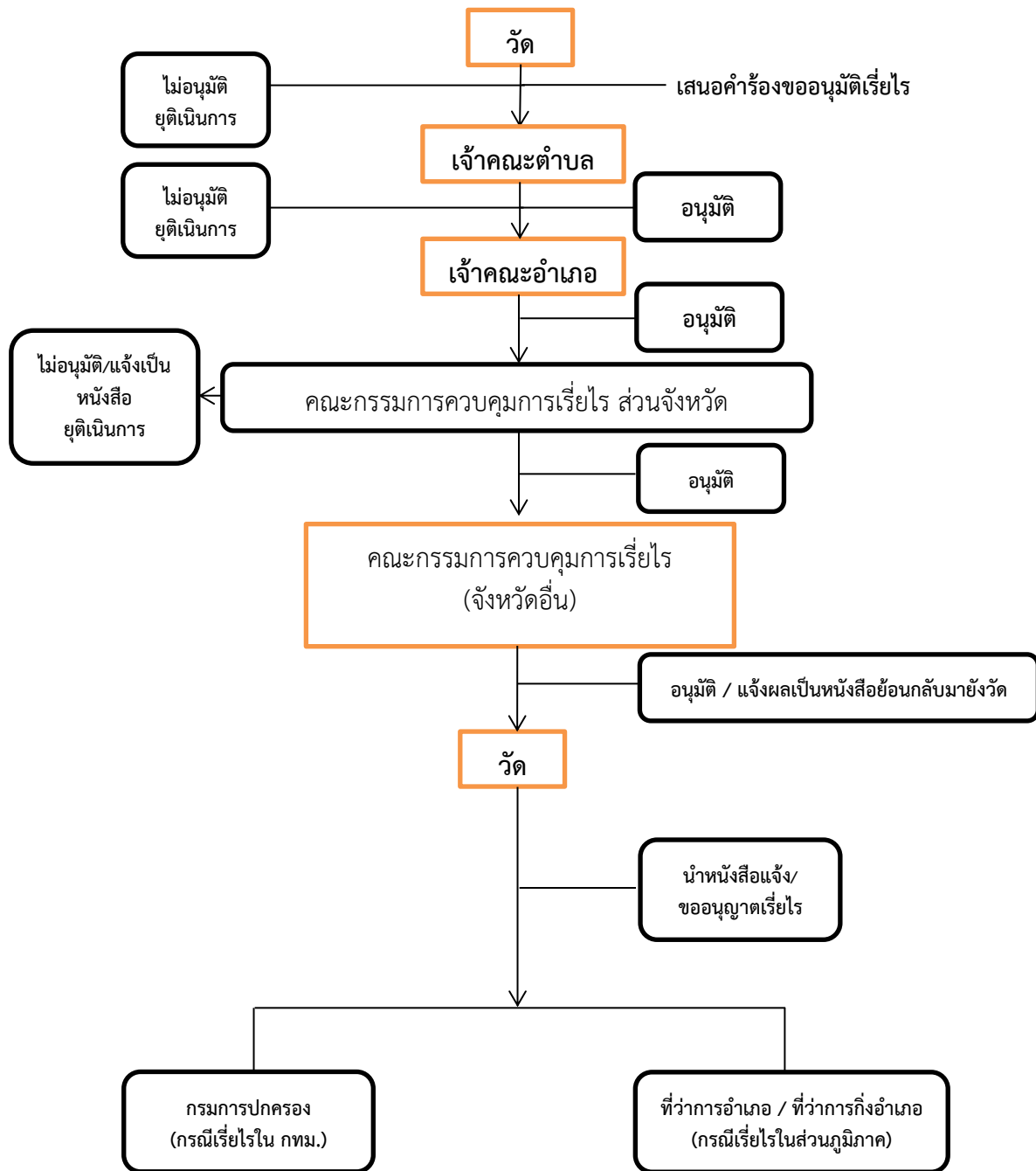
ที่ประสงค์จะเรียไรขออนุญาตทำการเรียไรในจังหวัดของตนเองก่อน จากนั้นจึงค่อยขออนุญาตทำการเรียไรข้ามจังหวัดในภายหลัง)

กรณีเรียไรทั่วประเทศ วัดจะต้องยื่นคำร้องตามลำดับจนถึงเจ้าคณะภาคเพื่อเสนอไปยังคณะกรรมการควบคุมการเรียไรส่วนกลาง (ผ่านสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม) เมื่อได้รับความเห็นชอบแล้วคณะกรรมการควบคุมการเรียไรส่วนกลาง ก็จะแจ้งผลเป็นหนังสืออนุมัติให้แก่วัดฉบับหนึ่ง เพื่อให้วัดนำไปประกอบการยื่นคำขออนุญาตเรียไรจากพนักงานเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองในท้องที่ๆจะทำการเรียไรต่อไป

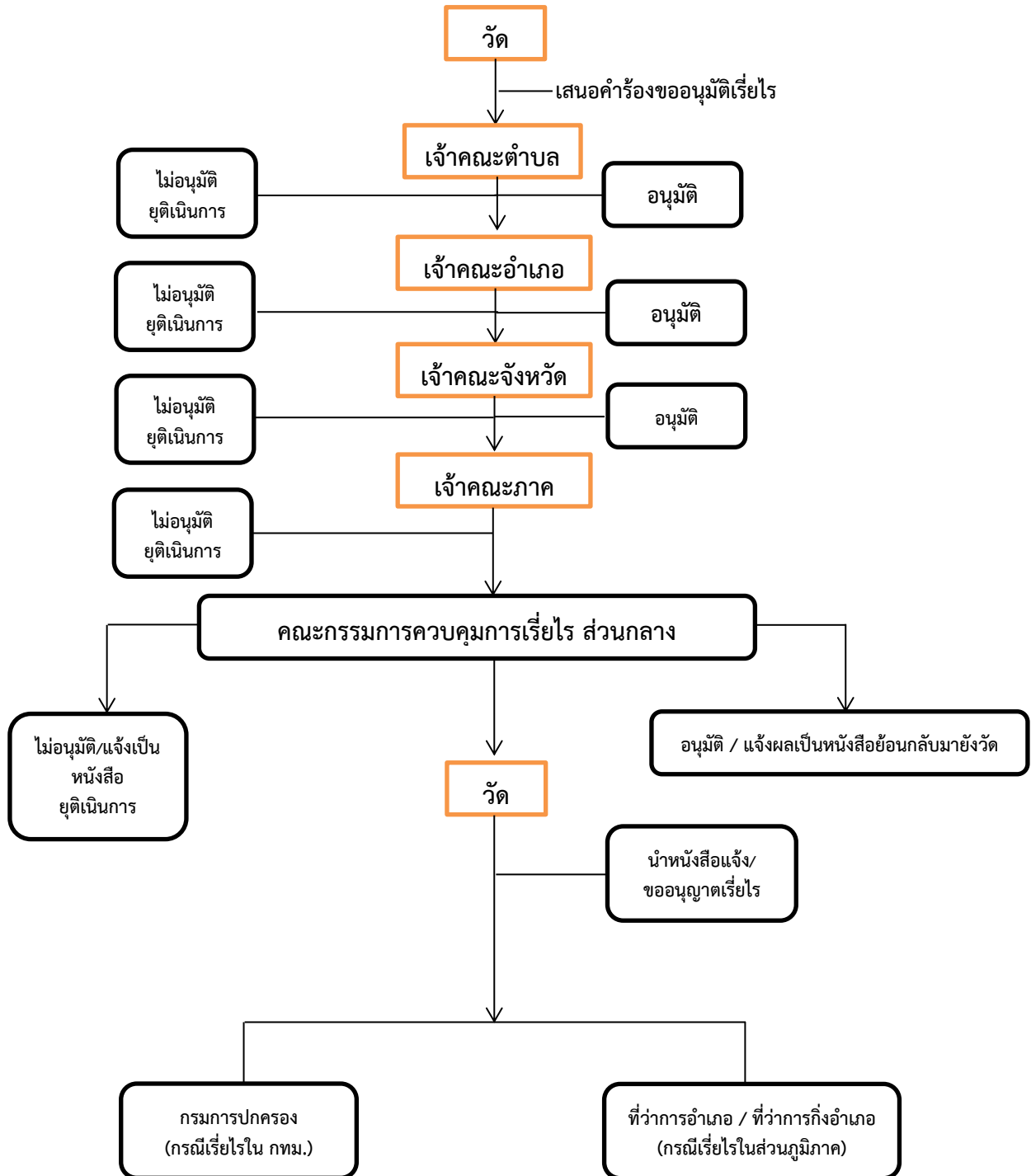

แผนภูมิขั้นตอน
วัดขออนุญาตเรี๋ยไรข้ามจังหวัด

แผนภูมิขั้นตอน
วัดขออนุญาตเรียไรทั่วประเทศ

สรุป

ปัญหาการเรียไรบอกรุณียุคโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะเป็องค์กรสมาคมฯ มูลนิธิหรือวัดฯลฯ ก็ตามที่ตั้งอยู่ในท้องที่หรือนอกท้องที่ต่างๆ หากประสงค์จะเรียไรบอกรุณียุคบอกรุณียุคต่างๆ ต้องมีกฎและกติกาดูแลและต้องทำหนังสือขออนุญาตไปยังนายอำเภอท้องที่นั้นๆ เมื่อได้รับอนุญาตแล้วค่อยดำเนินการได้ โดยมี

วัตถุประสงค์และเงื่อนไขเวลาในการเรียไร บอกบุญอย่างชัดเจนด้วยการเรียไรบอกบุญ นั้นเป็นวิธีการระดมทรัพยากรขององค์กรการกุศลต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งคนไทยเราคำนึงกับการเรียไรบอกบุญ จึงมีทั้งช่วยเหลือเกื้อกูลหรือบอกปฏิเสธก็แล้วแต่ความศรัทธาเชื่อถือของแต่ละบุคคล เพราะสังคมปัจจุบันมีทั้งคนดีและคนเลว การไว้วางใจจึงต้องดูว่าการบอกบุญ เรียไรนั้น มีคนที่เรารู้จักเคารพเป็นคณะกรรมการนั้นๆหรือไม่ หรือองค์กรการกุศลนั้นเรารู้จักดีแค่ไหนหากไม่ชัดเจนก็เป็นสิทธิ์ของเราที่จะตอบปฏิเสธการบริจาคได้ จึงเป็นเรื่องที่ท่านทั้งหลายต้องพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนตัดสินใจทำบุญหรือว่ากล่าวตักเตือนหรืออ่าวางเฉย

เอกสารอ้างอิง

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (๒๕๓๙), พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) รายงานการวิจัย/วิทยานิพนธ์

คทาวิธ วีระวงษ์, (๒๕๕๑). “การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และฉบับแก้ไข (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระอภินิษฐ์ สิริปณฺโณ (อาจวิชัย), (๒๕๕๔), การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี, วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

หยุด แสงอุทัย, (๒๕๔๘), ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, กรุงเทพมหานคร: ปรกษาพริก.

อำนวย ยัสโยธา, (๒๕๓๑). “รายงานการวิจัยเรื่องกระบวนการต้องโทษในประมวลกฎหมายอาญากับวินัยสงฆ์ การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ”, รายงานการวิจัยภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสงขลา.

(๒) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

ดร.ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์, รู้สึกพลีบุญ เพื่อบอกบุญจะอย่างไร, แหล่งที่มา : <http://www.bodhinanda.com>

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพิจิตร, แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการเรียไรของวัดในจังหวัดพิจิตร.

จิริยา นันทิยาภุชิตและพรชนก ใจสุข, (๒๕๖๑), หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต, หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธมณฑลจันทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี.

หลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

DHAMMA AND DEVELOPMENT FOR STRONG COMMUNITY

พระครูพิสิฐสรภาน^๑

PHRUKHRUPISITSORRAPARN

อาจารย์ประจำสาขาการจัดการเชิงพุทธ วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี phrapakit01@gmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งหรือการทำนุบำรุงชุมชนให้เจริญซึ่งเป็นหลักการสากลที่นำพาคนชุมชนสังคมไปสู่เป้าหมายที่เป็นความสุข ชุมชนเข้มแข็งต้องมีหลักธรรมที่สำคัญในชุมชน ข้อนี้เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ตามนโยบายที่ได้วางเอาไว้โดยการกำหนดเป้าหมายของสังคมว่าจะเน้นอะไรและสุดท้ายสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในสังคมชุมชนประเทศชาติที่ยั่งยืน ประกอบด้วยหลักธรรม คือ จักร 4, ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4, อิทธิบาท 4, พละ 5, หลักธรรมที่ใช้เพื่อพัฒนาสังคมหรือช่วยสงเคราะห์คนในชุมชน คือ หลักสังคหวัตถุ 4 หลักธรรมที่จะให้ผู้บริหารได้มีวิจยารณญาณ คือ อคติ 4, หลักพรหมวิหาร 4 หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรให้มีความมั่นคงเจริญก้าวหน้า คือ ฆราวาสธรรม 4 การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ เป็นทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งตนเองโดยอาศัยกระบวนการจัดการชุมชนในการพัฒนาด้านต่างๆโดยมีวิถีคิดที่มีพื้นฐานจากระบบคิดเดิมของชุมชนหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านผสมผสานเข้ากับวิถีคิดและระบบการจัดการของสังคม

คำสำคัญ: หลักธรรม, การพัฒนา, ชุมชนเข้มแข็ง

Abstract

To develop a community or strengthen the community to prosper, which is a universal principle that leads the community to the goal of happiness. Strong communities must have important principles in the community. This is a principle used in community development. Society and country To achieve the goals and objectives set by the policies set by the society, what is the focus of the society, and finally to strengthen it within the society, the community, the nation, the sustainable. virtues wheeling one to prosperity 4 , virtues conducive to benefits in the present; virtues leading to temporal welfare 4 , Iddhipada: path of accomplishment; basis for success 4 , power 5 , the principle used to develop the society or help the people in the community is the principle of the 4 sacred objects to be. 4 , Principle 4, the principle of moral principles used in the management of the organization to secure the progress is secular Dharma. 4 Strong community development along the Buddhist path. The development direction is based on self-reliance, based on the community management process for developing the various aspects of thinking based on the original thinking system of the community or local wisdom combined with the way of thinking and management system of society.

^๑พระครูพิสิฐสรภาน, (2561), อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาการจัดการเชิงพุทธ, วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี, phrapakit01@gmail.com.

Keywords: Principle, Development, strong community

บทนำ

คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และสร้างสมดุลการพัฒนาในทุกมิติเพื่อสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศอย่างรอบด้านขณะเดียวกันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนโดยสร้างภูมิคุ้มกันให้คนไทยและสังคมไทยให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตระหนักถึงคุณค่า วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย รวมถึงการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งให้มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นสนับสนุนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดและกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น บนหลักการพึ่งพาตนเองที่คำนึงถึงศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิตวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นหลักโดยให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้ในชุมชนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ช่วยพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพและสังคมไทยปัจจุบันมีปัญหามากมายหาความสงบมิได้ทั้งที่เป็นแดนแห่งพระพุทธ ศาสนาเมื่อพิจารณาถึงเหตุที่แท้จริงแล้วจะพบว่า มูลเหตุของปัญหามีจุดกำเนิดมาจากความเสื่อมทางจิตใจของคนในสังคมเป็นเพราะการขาดคุณธรรมประจำใจ ดังนั้นการแก้ปัญหาที่ถูกต้องที่สุดคือการทำให้คนในสังคมมีศีลธรรมประจำใจและการปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจได้นั้น จำเป็นต้องมีปัจจัยอยู่หลายประการข้อที่สำคัญที่สุดก็คือ “การมีแบบอย่างที่ดีของสังคม” การมีแบบอย่างที่ดีของสังคม หมายถึง คุณความดีที่คนไทยทุกคนสมควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ทั้งหมดมีอยู่แล้วใน “หลักพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา” อีกทั้งที่สำคัญคือชุมชนในยุคปัจจุบันมีความอ่อนแอ เนื่องจากขาดวัฒนธรรมในความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันความรักความห่วงใยในชุมชนน้อยลงเกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนทุกๆด้าน รวมทั้งสภาพปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย การแก้ไขปัญหานั้นทำได้ยากขึ้นศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้หายไป ชุมชนจึงขาดรากฐานในการพัฒนาตนเอง แต่ในทางตรงข้ามชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง ได้อาศัยวัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชน มีจิตวิญญาณผูกพันกัน มีความรักใคร่สามัคคีช่วยเหลือแบ่งปันกัน สามารถควบคุมและจัดการปัญหาท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่างๆเป็นชุมชนที่เข้มแข็งพร้อมรับผลกระทบจากภายนอกได้^๒

ในปัจจุบันพระพุทธศาสนาได้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นหลักนำทางในการพัฒนาทุกด้าน การที่จะพัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดีบรรลุจุดหมายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้น จะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวเท่านั้นไม่เพียงพอประสบการณ์ในการพัฒนาตลอดเวลายาวนานที่ผ่านมาได้สอนให้เป็นที่ตระหนักได้ว่า การมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียวนั้นแม้จะระดมทุนลงไปอย่างมากก็ไม่ได้ทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่งรุ่งเรืองและสันติสุขที่แท้จริงได้ตามวัตถุประสงค์กลับสร้างปัญหาอย่างมากมาย เช่น

1. ปัญหาความยากจน ปรากฏว่ามีคนยากจนแร้นแค้นแผ่ขยายทั่วไปทั้งในเมืองและชนบท การกระจายรายได้ของประชากรไม่ดำเนินไปด้วยดีฐานะทางเศรษฐกิจของคนกลับห่างไกลกันมากขึ้น
2. ปัญหาด้านสุขภาพ ประชากรขาดแคลนแม้กระทั่งสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เกิดโรคระบาดที่ร้ายแรง นอกจากสุขภาพทางกายไม่ดีแล้วสุขภาพทางจิตก็เสื่อมโทรมลงชีวิตคนในถิ่นที่เรียกว่าเจริญมีลักษณะสับสนวุ่นวายคนมีทุกข์ใจมากขึ้นเป็นโรคจิตโรคประสาทมากขึ้น
3. ปัญหาด้านการศึกษา ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาก็ยังอยู่ในภาวะสัมฤทธิ์ผลได้ยากเกิดความล้มเหลวในการจัดการศึกษาก่อให้เกิดปัญหามากมายในสังคม เช่น ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ความไม่ซื่อตรง เป็นต้น
4. ปัญหาทางการเมือง การพัฒนาประชาธิปไตยก้าวหน้าไปได้ไม่มากกว่าถอยหลัง

^๒ อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : แพลน พรินติ้ง. 2540. หน้า 1.

5. ปัญหาด้านจริยธรรมคุณธรรม ผู้คนไม่มีระเบียบวินัย เช่น ระเบียบวินัยในการใช้รถใช้ถนนอุบัติเหตุมีสถิติสูงอย่างน่ากลัวยิ่ง เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจนทำให้คนส่วนมากเกิดความหวาดกลัวอาชญากรรมยังแพร่หลาย คดีปล้น ฆ่า ช่มชืด ที่ร้ายแรงปรากฏขึ้นบ่อย เป็นต้น

6. ปัญหาด้านวัฒนธรรม มีความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรมมีค่านิยมที่ไม่พึงปรารถนาและไม่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น ค่านิยมบริโภคและความนิยมฟุ้งเฟ้อแผ่กระจายทั่วไป

7. ปัญหาทางเพศและอบายมุข มีปัญหาทางเพศเพิ่มสูง มีอัตราคนถูกข่มขืนสูง อัตราการหย่าร้างสูงขึ้น อบายมุขระบาดทั่วไป ทั้งในกรุงและชนบทประชากรฝากความหวังไว้กับการพนันในรูปแบบต่างๆและหมกมุ่นจนยากที่จะแก้ไขเยาวชนมากมายทำลายอนาคตของตนเองและก่อปัญหาแก่สังคมโดยเป็นผลสืบเนื่องจากการติดยาเสพติด

8. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทวีสูงขึ้นป่าไม้ถูกทำลายไปมาก ต้นน้ำลำธารร้อยละหรือลง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แผ่นดินแห้งแล้ง ทำให้ทำการเกษตรยากลำบากมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อความยากจนแร้นแค้นยิ่งขึ้นไปอีก ประสบปัญหาทางการตลาดมีการเอาเปรียบกันมาก เกิดมลภาวะทั้งในดิน ในน้ำ และท้องฟ้าคุกคามต่อชีวิตและสุขภาพของประชากรทั่วทุกคน บทเรียนจากการพัฒนาสอนให้รู้ว่า การพัฒนาจะต้องดำเนินไปอย่างรอบด้านและอย่างทั่วถึงไม่ใช่มุ่งพัฒนาแต่เพียงด้านวัตถุอย่างเดียว^๓

โดยเฉพาะตัวคนซึ่งเป็นผู้ร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาโดยตรงจะต้องได้รับการพัฒนาเป็นที่ดีและในการพัฒนาคนนั้นส่วนสำคัญที่สุดก็คือจิตใจ ดังนั้นในยุคปัจจุบัน งานพัฒนาจึงหันมาให้ความสนใจแก่การพัฒนาจิตใจมากขึ้น การพัฒนาจิตใจนั้นรวมถึงการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนสุขภาพจิตโดยทั่วไป การพัฒนาจิตใจ ตลอดจนการพัฒนาคนนั้นเป็นหน้าที่หลักของพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติมาโดยตลอด

การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

ประเทศไทยภายใต้กระบวนการพัฒนามีแนวโน้มที่จะรับวัฒนธรรมความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของต่างประเทศเข้ามาพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้นตามลำดับจนอาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยในปัจจุบันถูกรอบงำด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ทางความคิดและภูมิปัญญาตะวันตกจนตกเป็นทาสของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม วัตถุนิยมและบริโภคนิยมตลอดจนกระแสความทันสมัยที่มาจากโลกตะวันตกและมีอิทธิพลครอบคลุมทั่วโลก คนไทยและสังคมไทยได้ถูกกระแส เหล่านี้ผลักดันให้ปรับเปลี่ยนความคิด คุณค่า และความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตจนก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้พร้อมกับสถานการณ์ต่างๆของโลกที่ผันแปรไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในทุกๆด้าน จึงเป็นเหตุให้ “สังคมมีปัญหาการพัฒนาไม่ยั่งยืน” ชุมชนเป็นสังคมขนาดกลางที่เชื่อมโยงสังคมขนาดเล็กคือบ้าน โรงเรียนกับสังคมใหญ่ คือประเทศชาติและโลกชุมชนมีทั้งบุคคลองค์ความรู้และสถานที่ที่สามารถให้การศึกษในการพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพชุมชนหรือท้องถิ่นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตามสภาพจริงที่เป็นอยู่ในสังคมนั้นๆจะมีวิถีชีวิตตามสภาพของแต่ละท้องถิ่นสามารถนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นนั้นๆมาใช้ได้อย่างมีคุณค่าเกิดประโยชน์และรู้จักวิธีการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่กับชุมชน สิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรงวิถีชีวิตที่แท้จริงนั้นคือภูมิปัญญาท้องถิ่นเพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ได้สั่งสมจากประสบการณ์ของคนในชุมชนมาเป็นเวลานาน มีการเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆเข้าด้วยกัน มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งด้วยวิธีการที่ง่ายและเหมาะสมตามสภาพของแต่ละท้องถิ่นหากพิจารณาอย่างรอบด้านแล้วพบว่าชุมชนในยุคปัจจุบันมีความอ่อนแอเนื่อง จากขาดวัฒนธรรมใน

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), (2543 ก). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 9.กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความรักความห่วงใยในชุมชนน้อยลง เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนทุกด้านรวมทั้งสภาพปัญหาต่างๆตามมามากมาย^๔ การแก้ไขปัญหานั้นทำได้ยากขึ้น ศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้หายไปชุมชนจึงขาดรากฐานในการพัฒนาตนเองแต่ในทางตรงข้ามชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองได้อาศัยวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมความเชื่อและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชนมีจิตวิญญาณผูกพันกัน มีความรักใคร่ สามัคคีช่วยเหลือแบ่งปันกันสามารถควบคุมและจัดการปัญหาท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่างๆเป็นชุมชนที่เข้มแข็งพร้อมรับผลกระทบจากภายนอกได้ตลอดเวลาไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม

การนำเอาหลักธรรมกับการพัฒนาการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งนับเป็นบทบาทที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งซึ่งแสดงถึงความพยายามนำแนวคิดที่เคยมีมาแต่อดีตซึ่งศาสนาเคยให้ผู้คนมาแล้ว เพราะวัดในอดีตไม่ได้สอนเรื่องจิตใจอย่างเดียว หากแต่ยังอำนวยความสะดวกทางวัตถุแก่บุคคล เช่น เป็นแหล่งสมบัติกลางแก่ชุมชนสามารถหยิบยืมมาใช้ได้ ในด้านสังคมนั้นวัดยังเป็นสถานที่ที่พบปะประชุม สังสรรค์ ในคราวที่มีงานเทศกาลต่างๆ นอกจากนั้นพิธีกรรมต่างๆยังสามารถหล่อหลอมจิตใจของชาวบ้านทุกคนเป็นหนึ่งเดียวกันได้ แม้กระทั่งยามมีข้าศึกศัตรูเข้ามารุกรานยังได้อาศัยพระผู้ทรงวิद्याคมเป็นศูนย์รวมจิตใจให้มีความกล้าหาญ ปกป้องถิ่นกำเนิดของตน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่อยู่ในความทรงจำของผู้คนที่ผ่านวัยมาไม่น้อย กว่า 40-50 ปี คำว่า ชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทุกคนมองเห็นว่าน่าจะเป็นทางออกหนึ่งของสังคมไทย ดังนั้นจึงต้องมีการเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ให้ยึดวิถีพุทธมาใช้ในการดำเนินชีวิต คือการบริโภคเพื่อบำบัดความทุกข์เวทนาเกิดจากทางสรีรภาพหรือความจำเป็นทางชีวภาพ เพราะถ้าหากไม่ได้รับการบำบัด ร่างกายไม่สามารถดำรงอยู่ได้ปัญญาก็ไม่สามารถเกิดได้ เพราะปัญญาเป็นสิ่งที่ช่วยระงับความทุกข์ได้อย่างแท้จริง เมื่อปัญญาเกิดมนุษย์ก็จะสามารถบรรลุไปถึงขั้นความสุขในระดับที่ถือว่าเป็นระดับความสุขที่ไม่จำเป็นต้องบริโภคแล้ว เช่น ความสุขจากการมีความเมตตา กรุณาผู้อื่น หรือความสุขจากการช่วยเหลือผู้อื่นให้ความทุกข์ของเขาบรรเทาลง^๕ วิถีชีวิตชุมชนในยุคเกษตรกรรมได้มุ่งเน้นไปที่ความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสร้างโลกทัศน์ทางสังคมและศิลปกรรมที่เน้นประโยชน์ใช้สอย อย่างศิลปะพื้นบ้านก็มีบรรทัดฐานแนวคิดมาจากประวัติศาสตร์ของชุมชนวัดเวียงส้อมพันธ์ อยู่กับการเดินทางเข้ามาของชาวอินเดีย และเผยแผ่ศาสนาทั้งพราหมณ์และพุทธศาสนา แต่ศิลปวัฒนธรรมที่เหลือร่องรอยให้ศึกษาในการศึกษาครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นศิลปกรรมทางพุทธศาสนาแบบมหายาน^๖

ชุมชนเกิดจากการรวมตัวของผู้คนทั้งในชนบทและในเมืองในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด ในอาชีพหนึ่งหรือในความสนใจร่วมกันของคนหลายอาชีพจากหลายแห่งหลายพื้นที่การรวมตัวกันดังกล่าวมีทั้งที่เป็นมูลนิธิ เป็นสหกรณ์ สมาคม หรือรูปแบบอื่นๆที่ไม่ได้จดทะเบียน รวมกันเป็นกลุ่มอาชีพ เป็นชมรม มีกติกากฎการและกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันการเสริมสร้างให้ ชุมชนมีการรวมตัวอย่างเข้มแข็งมาร่วมคิดร่วม เรียนรู้สู่การปฏิบัติมีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้ในรูปแบบที่หลากหลายตามภูมิสังคมที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา และวิถีวัฒนธรรมชุมชนด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรัก ความเอื้ออาทร มีความสามัคคี เสียสละ มุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองและผู้อื่น จึงเป็นการอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรม

^๔ อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ ,ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการ วิจัย (กรุงเทพมหานคร : แพลน พรินตติ้ง, 2540), หน้า 8-10.

^๕ ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ , วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริงเอกลักษณ์ และความเป็นอื่น, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2543), หน้า 227.

^๖ พุทธทาสภิกขุ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: เพาเวอร์ พรินท์, 2540), หน้า50.

ร่วมกันของคนใน ชุมชน เพื่อมุ่งไปสู่ความสุขที่เกิดจากความสมดุลความพอประมาณอย่างมีเหตุผลและมี ภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ ชุมชนสามารถบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทุนทางเศรษฐกิจทุนทางสังคม ทุน ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างมีคุณภาพสอดคล้องเชื่อมโยงกับชนบทธรรมนิยม ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน เพิ่มพูนความสัมพันธ์อันใกล้ชิดทางสังคมระหว่างผู้คนที่ทั้งภายในและภายนอก ชุมชน ทั้งนี้การรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งของคนในชุมชนนอกจากจะสามารถป้องกันและแก้ไข ปัญหาที่ยากและ สลับซับซ้อนโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจนที่มีความเป็นองค์รวม เกี่ยวพันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง ซึ่งต้องอาศัยชุมชนที่เข้มแข็งเป็นเสาหลักในการร่วมมือร่วมใจ ดำเนินการให้หลุดพ้น จากความยากจนตลอดไปแล้ว ยังช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนา อนาคตของชุมชนได้อีกด้วย ชุมชนเข้มแข็งเพื่อ ใช้ในการนำไปสู่การปฏิบัติ^๗ ดังนี้

1) อุดมการณ์และวิสัยทัศน์ร่วมจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญช่วยยึดเหนี่ยวคนในชุมชนและความเป็นชุมชน โดยเฉพาะวิสัยทัศน์ในการพัฒนาไปสู่เป้าหมายคุณภาพชีวิตที่ดีหรือค่านิยมสุขภาพดีจะเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ทุกคนเกิดสำนึกและร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอีกทั้งการเชื่อมั่นในศักยภาพของคนในชุมชนการมีความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทั้งตนเองผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดความสุขในการกระทำเกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้และ เกิดอำนาจที่เป็นอำนาจสาธารณะของทุกคนและเป็นของชุมชน

2) การจัดการองค์กรและการบริหารจัดการมีการจัดองค์กรที่ก่อให้เกิดกิจกรรมและความร่วมมือ การ บริหารจัดการทรัพยากรที่ดีและมีกระบวนการวางแผนมีประสิทธิภาพเกิดการมีส่วนร่วมจากชุมชนหรือจากทุก ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

3) การมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องเป็นกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ แก่อนุชนหรือคนรุ่นถัดไป ในการรับช่วงต่อภาระงานของชุมชนเป็นภาพของควมมีชีวิตชีวาของชุมชนและแสดงถึงการขยายกิจกรรม หรือเครือข่ายสมาชิก รวมทั้งความสามารถให้เข้าร่วมอย่างหลากหลายมากขึ้น ทั้งกิจกรรม กลุ่มคนและองค์กร

4) ทุน มีทุนในเชิงกายภาพ คือ มีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพโดยเฉพาะผู้นำด้านต่างๆที่มีอยู่และมีความ หลากหลายในชุมชนหรือมีทุนที่เป็นตัวเงิน วัสดุอุปกรณ์ สถานที่สิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติและทุนทาง วัฒนธรรม อันเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นประสบการณ์การเรียนรู้สู่วิถีการปฏิบัติและ ร้อยรัดผู้คนในชุมชนให้ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

5) เครือข่ายความร่วมมือหรือทุน เพื่อนจะทำให้มีความหลากหลายทั้งกิจกรรมและองค์กรหรือกลุ่มคนที่ เข้าร่วมพัฒนาก่อให้เกิดอำนาจต่อรองและการพัฒนากิจกรรมสาธารณะร่วมกันภายใต้กิจกรรมสาธารณะมาก ขึ้นมีการประมวลความคิด การตัดสินใจ และกำหนดกฎเกณฑ์การพัฒนา ร่วมกันเพื่อประสานประโยชน์ต่อ ชุมชนส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

6) สิทธิและอำนาจต่อรองทางการเมืองเป็นอำนาจสาธารณะที่ก่อให้เกิดสิทธิตามมา เช่น สิทธิในการ จัดการทรัพยากร ท้องถิ่น สิทธิในการกำหนดยุทธศาสตร์ และการกระจายผลประโยชน์ทางการพัฒนาอย่าง เป็นธรรมแก่ทุกคนในชุมชนและเป็นกลไกในการควบคุมกลไกตลาดการเงิน กฎหมาย การ ปกป้องคุ้มครอง สิทธิประโยชน์ของประชาชน

7) เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอก แสดงถึงสถานะภาพหรือศักยภาพของชุมชนจนเป็นที่ยอมรับจาก ภายนอกและเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในขีดความสามารถและศักยภาพของชุมชนมากขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและถ่ายทอดเทคโนโลยีซึ่งกันและกันเป็นเครือข่ายทาง สังคมหรือการพัฒนาใน

^๗ ธีระพงษ์ แก้วหาญ, กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งประชาคม ประชาสังคม, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ โรงพิมพ์คลังนาวิทยา, 2543), หน้า 22 - 23.

ระดับมหภาคมากขึ้น การจัดการชุมชนเข้มแข็งโดยอาศัยหลักการพัฒนาชุมชนทั่วไปผนวกกับหลักการพัฒนาชุมชนเฉพาะเป็นพื้นฐานแนวคิดดังกล่าว มุ่งเน้นที่หลักการจัดการภายในชุมชนมีหลักการสำคัญ^๔ คือ

1) หลักการช่วยกันคิด หมายถึง การ ระดมความคิดร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนาชุมชน ซึ่งหลักการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของหลักการ PAR. (Participatory Acton Research)

2) หลักการ PAR คือ การดำเนินการพัฒนาและวิจัยการพัฒนาพร้อมกันไปโดย เจ้าหน้าที่และประชาชนร่วมมือกัน หลักการดังกล่าวจะทำให้ทราบได้ว่าการดำเนินงานเป็นไปตรงเป้าที่วางไว้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง มีแนวทางแก้ไข อย่างไร

3) หลักการพึ่งตนเอง ซึ่งการที่คนจะพึ่งตนเองได้นั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 5 ประการ คือ 1. เทคโนโลยี เครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ 2. มีอาชีพและรายได้พอเพียง 3. มีทรัพยากรธรรมชาติ 4. มีจิตใจแน่วแน่มีความพยายามในการพึ่งตนเอง 5. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ค่านิยม อุดมการณ์

4) หลักการ BAN (Balance Ability and Networking) ประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ คือ ประการแรก คือ การรักษาสมดุล ได้แก่การรักษาสุขภาพให้ดีการมีครอบครัวอบอุ่นการมีชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นต้น

ประการที่สอง คือ การสร้าง ความสามารถในการพึ่งตนเองได้ซึ่งจะต้องมี 1) เทคโนโลยี 2) เศรษฐกิจ 3) ทรัพยากร 4) จิตใจ 5) สังคมวัฒนธรรม

ประการที่สาม คือ การสร้าง เครือข่าย หรือการมีเพื่อนพันธมิตรในการพัฒนามิตร เหล่านี้จะเป็นที่พึ่งของกันและกันอาจเรียนรู้จากกันและกันช่วยเหลือกันทั้งทางเทคโนโลยีงบประมาณและด้านอื่นๆ

5) หลักการจัดการประกอบด้วยหลักการสำคัญอื่นๆ ดังนี้

ประการแรก คือ การรู้จักตนเอง คือ รู้จักสภาพชุมชนรู้ปัญหาของชุมชนรู้ความต้องการของชุมชนโดยอาจใช้หลักการ SWOT (Strength,Weakness,Opportunity,Threat) ในการวิเคราะห์ชุมชนเพื่อให้รู้จักตนเองได้

ประการที่สอง คือ การส่งเสริมการศึกษาอบรมการจัดการที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพึ่งพาการศึกษาอบรมสืบเนื่องมาจากหลักการจัดการทั่วไปที่ต้องการวางแผนการจัดการกำลังคนการลงมือดำเนินการและการประเมินผลล้วนต้องการการศึกษา อบรมมีฉะนั้นจะไม่สามารถทำเรื่องเหล่านั้นได้และสืบเนื่องมาจากการรู้จักตนเองข้างต้น เมื่อทราบว่าตนเองมีปัญหาอะไรหรือต้องการอะไรก็อาจจะต้องแก้ไขด้วยการศึกษาอบรม

ประการที่สาม คือ การสร้างกลุ่ม ช่วยตัวเองโดยเป็นการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อช่วยตัวเองอาจเป็น คณะกรรมการคณะทำงานต่างๆกลุ่มเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเพราะจะได้มีผู้จัดการและคนทำงานประเภทอื่นๆ ที่จำเป็นในการบรรลุเป้าหมายของการจัดการ

6) หลักการอื่นๆ ซึ่งจะเป็นแนวทางให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนแบบจัดการได้ประกอบด้วย ประชาธิปไตยในการดำเนินงานหลักการใช้นักนำท้องถิ่นหลักการใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นและหลักการพหุภาคีในการดำเนินงานแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งหรือการทำนุบำรุงชุมชนให้เจริญคือการมีส่วนร่วมและ กระบวนการเรียนรู้ซึ่งเป็นหลักการ สากลที่น่าพาดคน ชุมชน สังคมไปสู่เป้าหมายที่เป็นความสุข ชุมชนเข้มแข็งต้องเป็น พื้นฐานของความรักความสามัคคีและความเอื้ออาทรมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องรู้จักใจกว้าง ยอมรับความแตกต่าง และความหลากหลายซึ่งเป็นคุณค่าหลักของระบอบประชาธิปไตย

^๔ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 30-36.

หลักธรรมที่สำคัญในชุมชน

หลักธรรมข้อนี้เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ตามนโยบายที่ได้วางเอาไว้โดยการกำหนดเป้าหมายของสังคมว่าจะเน้นอะไรและสุดท้ายสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในสังคมชุมชนประเทศชาติที่ยั่งยืน ประกอบด้วยหลักธรรม คือ

1) **จักร 4** คือหลักธรรมที่นำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง หลักธรรมที่นำองค์กรไปสู่ความสำเร็จบรรลุตามจุดมุ่งหมาย ได้แก่

- (1) ปฏิรูปเทสवास การอยู่ในสถานที่ดี มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม
- (2) สัมปยุตตสัมปทา การคบหาสมาคมกับคนดี
- (3) อุตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ การตั้งจิตมุ่งหมาย การนำตนและองค์กรไปถูกทาง
- (4) ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้กระทำความดีไว้ก่อนแล้วการมีพื้นเพดีการได้สร้างคุณความดีเตรียมพร้อมไว้แต่ต้น โดยปริยายในระดับองค์กร หมายถึงการมีการวางแผนไว้ดี มีนโยบายที่ดี เป็นต้น^๔

2) **ทิฐฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4** เป็นหลักธรรมที่สามารถให้ผลได้ในปัจจุบันทันทีคือสามารถกำหนดเป้าหมายและวางแผนเป็นแนวทางของนโยบายที่ดีได้ว่าจะเน้นให้กับสังคม อันประกอบไปด้วย

- (๑) อุฏฐานสัมปทา การถึงพร้อมด้วยความหมั่น ขยันในการประกอบสัมมาอาชีพ
- (2) อารักขสัมปทา การถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักเก็บออมทรัพย์สินที่หามาได้
- (3) กัลป์ยณมิตตตา ความมีเพื่อนที่เป็นคนดี
- (4) สมชีวิตา รู้จักการใช้จ่ายให้มีความพอดีกับรายรับ

3) **อิทธิบาท 4** คือหลักธรรมที่นำผู้ปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จผลที่มุ่งหมายมี 4 ประการ คือ

(1) ฉันทะ ความพอใจ ต้องการที่จะกระทำ ใฝ่ใจรักจะกระทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะกระทำให้ได้ผลยิ่งขึ้นไป

(2) วิริยะ ความเพียร ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

(3) จิตตะ มีความคิด ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่กระทำและกระทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝึ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

(4) วิมังสา มีความคิดไตร่ตรอง ทดลอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบตรวหาเหตุผล และตรวจสอบข้อที่ยังห้อยในสิ่งที่กระทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

4) **พละ 5** เป็นหลักธรรมที่สร้างให้สังคม ชุมชนมีความเข้มแข็งจนถึงระดับรากหญ้ามีทั้งหมด 5 ประการ ประกอบไปด้วย

(1) ศรัทธา หลักความเชื่อ ความเชื่อมั่นที่จะสามารถพัฒนาก้าวหน้า หรือเชื่อว่าจะต้องประสบผลสำเร็จอย่างแน่นอน

(2) ศील หลักความเป็นปกติ หรือความเป็นธรรมชาติที่เป็นระเบียบของสังคมชุมชนที่เมืองปฏิบัติแล้วย่อมจะสามารถทำให้สังคมสงบร่มเย็น หนักแน่น ได้

(3) วิริยะ หลักความมั่น หรือเพียรพยายาม มุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จตามความประสงค์

(4) สมานี หลักธรรมข้อนี้เป็นการรวบรวม พิจารณาประเด็นปัญหาต่างๆจนทำให้ตกตะกอนและนำมาใช้งานได้อย่างเต็มที่

(5) ปัญญา เป็นการสร้างพลังอย่างหนึ่ง เมื่อใครมีสติปัญญามากกว่าย่อมมีอำนาจในสังคมชุมชน โดยเฉพาะผู้นำ (Power of Knowled)

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 135-136.

หลักธรรมข้อนี้ใช้เพื่อพัฒนาสังคม หรือช่วยสงเคราะห์คนในชุมชน องค์กร ประเทศชาติ หากไม่มีการเกื้อกูลแก่กันและกันประเทศชาติย่อมวุ่นวาย ประกอบไปด้วย

1) **หลักสังคหวัตถุ 4** ก็คือหลักแห่งการสงเคราะห์ที่เกื้อกูลกันในสังคมชุมชน ที่มีคนต่างระดับกันไม่ว่าจะเป็นด้านฐานะความเป็นอยู่รูปแบบการดำเนินชีวิตในสังคมหนึ่งย่อมจะต้องมีความบกพร่องและมีส่วนเกินทางด้านทรัพย์สินและเครื่องดำเนินชีวิตอยู่ไม่มากนักน้อย ดังนี้

(1) ทาน การแบ่งปัน ธรรมะข้อนี้เป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่จะมีการเอื้ออาทรต่อกัน คือการหิบบิ้นให้แก่กันและกัน ซึ่งการหิบบิ้นให้กันและกันนั้นอยู่ที่ใจที่จะเสียสละออกไปมากกว่าการถูกบังคับด้วยระบอบทางการเมือง ดังนั้นจะเห็นว่าความละเอียดอ่อนในเรื่องนี้มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ

- ระบอบธรรมาธิปไตย มองทานหรือการให้แบ่งปันเป็นเรื่อง ปัจเจกชนที่มองดูที่ใจหรือการเอื้ออาทรต่อกันเป็นหลัก

- ระบอบประชาธิปไตย มองทานที่การเฉลี่ยผลประโยชน์ทางด้านภาษีที่เก็บได้ในแต่ละปี

- ระบอบสังคมนิยม มองทานที่การบังคับใช้ทางกฎหมาย หรือการยึดจากปัจเจกชนมาเป็น

ของรัฐหรือส่วนรวม เป็นต้น

(2) ปิยวาจา การพูดด้วยคำอันเป็นที่รัก ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การสื่อสารกันในระดับต่างๆ เพื่อมีความเข้าใจร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว เพราะการอยู่ร่วมกันในสังคมหากไม่มีปิยวาจาที่มิ่งค้ำประกอบเหล่านี้คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อต่อกัน สังคมนั้นก็จะมีความหวาดระแวงต่อกันเป็นต้น

(3) อัตถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การดำรงตนให้มีประโยชน์ต่อผู้อื่นหรือสังคม

(4) สมานัตตตา การทำตนให้เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การประพฤติตนเองที่วางตัวตนให้เสมอต้นเสมอปลาย หรือการเป็นผู้ประสานงานที่ดีต่อสังคมชุมชนองค์กรที่ตัวเองสังกัดอยู่ ไม่เป็นคนขย่งทำให้คนในสังคมแตกแยกกัน

หลักธรรมที่จะให้ผู้บริหารได้มีวิจารณ์ญาณในการวินิจฉัยในเรื่องราวต่างๆแล้วนำมาสั่งการเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบริหารปกครองบ้านเมือง ประกอบด้วย

1) **หลักกอคติ 4** เพื่อให้ผู้บริหารได้ใช้หลักธรรมที่ไม่เอนเอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่งเพราะเชื่อง่ายหูเบา หรือฟังคำยุยงของลูกน้องผู้ใต้บังคับบัญชา หลักธรรมเหล่านี้นอกจากจะใช้กับการตัดสินใจแล้วยังใช้กับองค์กรต่างๆ ได้ดี

(1) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ

(2) โทษาคติ ลำเอียงเพราะชัง

(3) ภัยาคติ ลำเอียงเพราะขลาดกลัว

(4) โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา

2) **หลักพรหมวิหาร 4** หลักธรรมนี้ต้องการให้มนุษย์อยู่กันอย่างสันติสุข มีความรักความผูกพันกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันและกัน มีสันติภาพ ภารดรภาพ และเสรีภาพอย่างแท้จริง

(1) เมตตา ความเมตตาสงสาร

(2) กรุณา ความกรุณาเอื้ออาทร

(3) มุทิตา ความพลอยยินดี

(4) อุเบกขา ความวางเฉยในโอกาสที่ควรปล่อยวาง

หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรให้มีความมั่นคงเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นความผูกพันระหว่างคนกับคนได้เป็นอย่างดีจนสามารถก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะ คือ

1) **ฆราวาสธรรม 4** ธรรมข้อนี้เพื่อให้คนในองค์กรได้มีความสบายใจที่มีความจริงใจต่อกัน มีความอดทน มีการข่มใจอดทนและการเสียสละให้ปันสิ่งของแก่กันและกัน

- (1) สัจจะ ความจริงใจต่อกัน
- (2) ทมะ ความข่มใจ
- (3) ขันติ ความอดทน
- (4) จาคะ การเสียสละ

สรุป

การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ เป็นทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งตนเองโดยอาศัยกระบวนการจัดการชุมชนในการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยมีวิถีคิดที่มีพื้นฐานจากระบบคิดเดิมของชุมชนหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านผสมผสานเข้ากับวิถีคิดและระบบการจัดการของสังคม ความเข้มแข็งและยั่งยืนของคนหรือสังคมชุมชนเป็นการพัฒนาที่มีความต่อเนื่องจากรากฐานทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักความพอดีและพึ่งตนเองได้โดยการสร้างคนดี คนเก่งมีความรับผิดชอบและถึงพร้อมด้วยคุณธรรมเชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกันและเป็นการบูรณาการทางสังคมก็จะก่อให้เกิดความสมดุลหรือสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน “การใช้หลักธรรมในการพัฒนาจัดการชุมชนเข้มแข็ง” จึงเป็นเป้าหมายของการพัฒนาเพราะเป็นรากฐานของความสำเร็จในทุกๆด้าน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญเพราะเป็นประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ของสังคม ในขณะที่วัฒนธรรมประเพณี ภาษาท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้กำลังจะเลือนหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธกลับมามีความเข้มแข็งทุกคนตระหนักในหน้าที่ที่ต้องรักษาหวงแหน วิถีชุมชนชาวพุทธก็จะไม่มีแต่เพียงแต่ชื่อเท่านั้น แต่อยู่ในชีวิตจิตใจของชาวไทยทุกคน อันจะเกิดความสันติสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนในวิถีพุทธตลอดไป

ข้อมูลอ้างอิง

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, (2542), วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริงเอกลักษณ์ และความเป็นอื่น, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิภาษา

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, (2543), กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งประชาคม ประชาสังคม, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), (2543 ก), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), (2528), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, กรุงเทพมหานคร มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528

พุทธทาสภิกขุ, (2540), แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: เพาเวอร์ พรินท์

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, (2541), การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์, ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย

แนวคิดในการนำเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธศาสนาสู่การปฏิบัติ

The Concept Of Bringing Buddhist Economics Into Practice.

นายกิตติศักดิ์ แท่งทอง

Mr.Kittisak Thangthong

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhachinnaraj Buddhist Collage Mahachulalongkronrajvittayalana

E-mail prem02mo2534@outlook.com

บทคัดย่อ

ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการนำพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินการทางเศรษฐกิจของนักธุรกิจชาวพุทธ เหล่านี้ที่น่าสนใจคือ การจะนำพุทธธรรมไปใช้ให้ได้ผลจริง ผู้นำไปใช้จะต้องเป็นผู้ได้รับการหล่อหลอมทางด้าน พุทธธรรมจนสามารถปฏิบัติด้วยตนเองได้ก่อน จากนั้นจึงจะสามารถนำพุทธธรรมไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะต้องมีกุศโลบายในการนำไปใช้ด้วย เช่น ต้องใช้วิธีค่อยเป็นค่อยไปในการฝึกให้บริวารหรือพนักงาน สามารถทำตามแนวคิดของพุทธศาสนาได้ และรู้จักตัดแปลงประยุกต์คำสอนให้เหมาะกับงานและสถานการณ์ ของแต่ละคน และการนำพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินธุรกิจนั้นสามารถนำไปใช้ในด้านต่างๆ ขององค์กร โดยมี หลักธรรมหรือแนวคิดจำนวนมากที่สามารถนำไปใช้ได้โดยตรงก็โดยอ้อมหรือโดยการปรับให้เข้ากับงานหรือ ภาระหน้าที่นั้นๆ ซึ่งมีทั้งหลักธรรมที่เป็นเรื่องคุณธรรม ศีลธรรม หรือคุณค่าทางจิตวิญญาณ เช่น พรหมวิหาร 4 และหลักธรรมที่เป็นเรื่องวิธีการ เช่น วิธีการแบบทางสายกลาง และการออม

คำสำคัญ: เศรษฐศาสตร์, พุทธศาสนา, การปฏิบัติ

Abstracts

The important point about the Buddhist Dharma to economic operation of business, these statues are. The Buddhist Dharma into real results. People applied to get the Buddhist Dharma side seriously until the executable manually before. Then to be able to apply Dhamma to effectively will require kutlobai to apply with such progressive methods in training, combat, or employees can follow the concepts of Buddhism. And adapted to suit the teaching job application and situation of each individual, and the Buddhist Dharma to use in your business operations can be applied to various aspects of the Organization, there are many concepts or principles can be applied directly, it does indirectly or by adapted to particular obligations or tasks, including the principles of morality, or moral matters as spiritual values, such as the 4 principles and principles that story is how such methods and saving.

Keywords: Economics, Buddhism, practice.

1. บทนำ

ปัจจุบันประเทศต่างๆ ทั่วโลกใช้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การดำเนินการทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจึงแพร่หลายและได้รับความนิยมโดยทั่วไป แม้แต่สังคมไทยก็เป็นสังคมทุนเช่นเดียวกัน ถึงกระนั้น ใ้ว่าระบบทุนนิยมจะไม่มีข้อบกพร่อง ระบบทุนนิยมมีข้อบกพร่องที่ถูกวิจารณ์และยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นความจริงหลายประการ เช่น การเอาเปรียบผู้ที่ด้อยกว่า และความไม่เสมอภาคเนื่องจากระบบทั้งระบบถูกขับเคลื่อนด้วยความโลภและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก

จากข้อบกพร่องดังกล่าว ทำให้มีนักคิดหรือนักวิชาการพากันหาทางแก้ปัญหาข้อบกพร่องเหล่านั้น วิธีการแก้ปัญหาประการหนึ่ง คือการนำหลักพระพุทธธรรมอันได้แก่หลักคำสอนหรือแนวคิดทางพระธรรมอันได้แก่ หลักคำสอนหรือแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาช่วยแก้ข้อบกพร่องซึ่งส่วนมากเป็นเรื่องทางจริยธรรม ทำให้เกิดแนวคิดเรื่องพุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist economics) ขึ้นมา

อี.เอฟ.ซูมาเคอร์ (2528) ได้เขียนหนังสือเรื่อง Small is beautiful ที่มีผู้แปลภาษาไทยว่า จิวแต่แจ้ว ซึ่งมีประเด็นสำคัญคือการดำเนินชีวิต ตามหลักสัมมาอาชีวะของพระพุทธศาสนา ซูมาเคอร์ จึงนับได้ว่าเป็นนักวิชาการคนแรกที่จุดประกายเรื่องพระพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธขึ้นมา หลังจากนั้นได้มีนักคิดและนักวิชาการอีกหลายคนได้เสนอแนวคิดในเรื่องเศรษฐศาสตร์โดยมีการเปรียบเทียบกับเศรษฐศาสตร์ตะวันตกหรือใช้แนวคิดเศรษฐศาสตร์ตะวันตกเป็นกรอบในการคิด เช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) อภิชาติ พันธเสน

ยิ่งไปกว่านั้น การที่มีผู้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปใช้ในการดำเนินการทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะทางด้านเกษตรกรรม แสดงให้เห็นถึงการนำพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ เพราะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับพระพุทธหรือมีรากฐานมาจากพุทธธรรม ดังที่อภิชาติ พันธเสน แสดงความคิดเห็นไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเนื้อแท้ก็คือ พุทธเศรษฐศาสตร์ แต่ที่ไม่เน้นว่าเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์เพราะพระองค์ทรงเป็นศาสนูปถัมภกต้องธรรมนุบำรุงทุกศาสนาการใช้คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นคำกลางที่สามารถเข้าใจและยอมรับได้สำหรับศาสนิกชนทุกศาสนา

ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่งว่า ลัทธิทุนนิยมมีความขัดแย้งหรือไม่อย่างไรกับพุทธธรรม พุทธธรรมในด้านเศรษฐกิจมีความเหมือนหรือความต่างอย่างไรกับหลักการและวิธีการกับทุนนิยม และเราจะสามารถนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินการทางเศรษฐกิจในสังคมทุนนิยมได้อย่างไร จากบทความนี้จะทำให้เราทราบคำตอบสำหรับคำถามเหล่านี้ และทำให้ได้แนวทางและวิธีการสำหรับการนำพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้กับการทางเศรษฐกิจในสังคมทุนนิยมโดยเฉพาะการทำธุรกิจแนวพุทธในสังคมไทย

2. ความสำคัญของพุทธเศรษฐศาสตร์

พุทธเศรษฐศาสตร์ คือ การประยุกต์แนวความคิดทางศาสนาพุทธเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์มาใช้ อธิบายหลักการและแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ เป็นแนวทางใหม่ในการทำความเข้าใจเศรษฐศาสตร์ ไม่ได้มีข้อโต้แย้งมากมายอะไรนักเกี่ยวกับกระบวนการวิเคราะห์ที่นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ในปัจจุบันใช้อยู่ การนำเอาวิธีการอนุมาณเชิงตรรกะเข้ามาใช้ในวิชาเศรษฐศาสตร์ เช่นเดียวกับการนำไปใช้ในวิชาอื่น ๆ แต่ข้อสมมุติขั้นพื้นฐานบางประการเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักใช้ยังไม่ได้รับการตรวจสอบอย่างเพียงพอ นักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักส่วนมากไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควรในประเด็นนี้ ส่วนใหญ่จะยอมรับไปโดยปริยาย และนักเศรษฐศาสตร์ก็ได้สร้างเครื่องมือการวิเคราะห์ที่ขึ้นบนรากฐานที่เปราะบาง ผลที่ตามมาคือข้อสรุปส่วนใหญ่ที่ได้จากกระบวนการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ไม่สามารถเผชิญกับการท้าทายจากภาวะวิกฤตได้ ข้อสมมุติพื้นฐานบางส่วนที่สร้างขึ้นมาจากเศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของ

มนุษย์นั้นไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่เป็นจริงและบางครั้งก็ขัดแย้งกับกฎธรรมชาติ ซึ่งทำให้พลังในการอธิบายของเศรษฐศาสตร์แบบเดิมอ่อนลงไปมาก

เมื่อนำเอาแนวความคิดในเชิงพุทธเข้ามาทดแทนข้อสมมุติฐานที่เป็นปัญหาดังกล่าว ทำให้การมองปัญหาเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์และกฎเกณฑ์ธรรมชาติใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากขึ้น และเพิ่มพลังในการอธิบายของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักให้หนักแน่นมากขึ้น อย่างน้อยก็ในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นเหตุผลหลักของบทความนี้ที่เรียกว่า “พุทธเศรษฐศาสตร์” แนวคิดนี้ค่อนข้างแตกต่างไปจาก “เศรษฐศาสตร์สำหรับชาวพุทธ” โดยคำหลังไม่เกี่ยวข้องกับแนวคิดของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเพียงพอ และมักจะเป็นเพียงการตรวจสอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์จากมุมมองของชาวพุทธที่มีค่านิยมและความเชื่อเป็นของตนเอง ไม่ได้เป็นการพยายามที่จะค้นหาและตรวจสอบแนวความคิดเชิงพุทธและเชิงเศรษฐศาสตร์ในทางลึกอย่างเพียงพอ

ถ้าปราศจากการทำลายโดยตรงต่อตัวแบบการคิดของเศรษฐศาสตร์ปัจจุบัน จุดอ่อนในการวิเคราะห์ของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักจะไม่ปรากฏขึ้น พุทธเศรษฐศาสตร์ได้เตรียมรับมือกับการทำลายนี้โดยมุ่งไปยังจุดอ่อนพื้นฐานของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักและนำเอาแนวคิดเชิงพุทธที่สอดคล้องกับความเป็นจริงมากกว่าเข้ามาทดแทนจุดอ่อนนี้ซึ่งส่วนหนึ่งคือความพยายามที่จะเยียววิฤตการณ์ของการวิเคราะห์ที่ซ้ำเติมภาวะวิฤตการณ์ทางเศรษฐกิจของเอเชียอยู่ในปัจจุบัน

3. หลักการทางเศรษฐกิจของพุทธธรรม

พุทธธรรมที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจอาจนำมาจัดเป็นแนวคิดที่เป็นหลักการ และแนวคิดที่เป็นวิธีการแบบเดียวกับที่ทำมาแล้วในเรื่องทุนนิยม ซึ่งแน่นอนว่าเราไม่อาจแยกแนวคิดเหล่านี้ ออกจากกันอย่างเด็ดขาด แต่แยกเพื่อสะดวกต่อการอภิปราย และทำความเข้าใจเท่านั้น โดยในหัวข้อนี้จะจำแนกหลักการของพุทธธรรม ออกเป็นหลักการทั่วไปและหลักการทางศีลธรรม เพราะพุทธธรรม มีทั้งแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกิจกรรมหรือความเป็นไปทางเศรษฐกิจโดยไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องศีลธรรมโดยตรงและแนวคิดที่เป็นเรื่องศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ

หลักการทั่วไป

หลักการหรือแนวคิดพื้นฐานทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจ ซึ่งเมื่อเดินตามแนวทางการอภิปรายที่ทำมาแล้ว จะมีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปรายดังต่อไปนี้

1. องค์กรนิยม (Holism)

โดยทั่วไปแนวคิดที่ถือกันว่ายู่ตรงข้ามกับปัจเจกนิยมที่ทุนนิยมยึดถืออยู่คือ สมุหนิยม (Collectivism) ซึ่งเป็นคำที่มักใช้ หมายถึง แนวคิดแบบส่วนรวมเป็นใหญ่ ส่วนรวมมิใช่ผลรวมของส่วนย่อย และส่วนรวมสำคัญกว่าส่วนย่อย คนแต่ละคนไม่ใช่จุดหมายในตัวเอง แต่เป็นเพียงเครื่องมือหรือหนทางไปสู่จุดหมายต่อผู้อื่นหรือกลุ่ม กลุ่มหรือคนส่วนมากมีความสำคัญกว่าปัจเจกบุคคลหรือคนส่วนน้อย ปัจเจกบุคคลจึงคนสละตัวเองเพื่อความสุขของกลุ่มหรือส่วนรวม ซึ่งนักคิดบางท่านก็คิดว่า พุทธศาสนามีทัศนะแบบสมุหนิยมที่ถือส่วนรวมเป็นใหญ่ เช่นเดียวกับสังคมนิยม

แต่คณะผู้จัดทำบทความเห็นว่า แม้ในบางแง่มุมอาจมองได้ว่า พุทธธรรมถือส่วนรวมเป็นใหญ่ เพราะการจะทำอะไรต้องคำนึงถึงผู้อื่นหรือส่วนรวมอยู่เสมอ แต่หากมองในภาพรวมหรือมองในแง่อภิปรายตามหลักปฏิจจสมุปบาท สิ่งต่างๆ ล้วนอิงอาศัยกันสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ขาด ปัจเจกบุคคลไม่เป็นเพียงหนทางนำไปสู่จุดหมายของส่วนรวม และส่วนรวมหรือสังคมนิยมไม่ใช่ภาพพจน์ที่เป็นเพียงกลุ่มของปัจเจกบุคคล ดังจะเห็นได้จากการให้ความสำคัญแก่เรื่องปัจเจกบุคคลและรัฐที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญของทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง จึงไม่อาจชี้ชัดได้ว่าส่วนย่อยหรือส่วนรวมสำคัญกว่ากัน แม้แต่สิ่งแวดล้อมในธรรมชาติก็มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ และพุทธธรรมก็ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ามนุษย์ ดังจะเห็นได้

จากวินัยบัญญัติในพระวินัยปิฎกที่มีข้อห้ามเกี่ยวธรรมชาติ อย่างต้นไม้และแม่น้ำไว้ด้วย จึงไม่อาจยืนยันอย่างเด็ดขาดว่าพุทธธรรมมีแนวคิดที่ถือส่วนรวมเป็นใหญ่ คณะผู้จัดทำบทความจึงขอเลี่ยงไปใช้คำว่า “องค์กรวมนิยม” ซึ่งแม้จะมีผู้ใช้ในความหมายเดียวกับสมุหนิยมเช่นกัน แต่ก็มีการใช้ในความหมายอื่นที่หลากหลายนอกจากนั้น จากรูปศัพท์ยังสื่อความหมายที่ต่างจากสมุหนิยมเล็กน้อย เพราะคำว่า “สมุห” หมายถึง หมูหรือกลุ่ม แต่ “องค์กรวม” หมายถึงทั้งหมดซึ่งอาจตีความได้ว่าหมายเอาทุกส่วนเป็นองค์ประกอบคล้ายกับความหมายของ “องค์กรวม” ในแง่ที่เป็น “แบบแผนเชื่อมโยงองค์ประกอบต่างๆ อย่างมีความหมายในบริบทหนึ่งๆ” ซึ่งตรงกับแนวคิดของพุทธธรรมมากกว่า เพราะพุทธธรรมให้ความสำคัญแก่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มสังคมรวมถึงสิ่งแวดล้อมเหมือนกัน

พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต (2551) อธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่แยกโดดเดี่ยวจากความรู้และความชัดเจนด้านอื่นๆ ของมนุษย์ กิจกรรมด้านเศรษฐกิจไม่แยกจากกิจกรรมด้านอื่นๆ ในการแก้ปัญหาของมนุษย์ เพราะฉะนั้น เศรษฐศาสตร์ไม่เป็นศาสตร์ที่เสรีจลันในตัวโดยลำพัง แต่ต้องอาศัยกันกับวิทยาการด้านอื่นๆ ในระบบความสัมพันธ์ในชีวิตและสังคม

ดังนั้น เศรษฐกิจตามแนวคิดของพุทธธรรมจึงสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของมนุษย์จึงประกอบด้วยความสำคัญ 3 อย่างที่สัมพันธ์กัน คือ มนุษย์ ธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม และสังคม พระธรรมปิฎกเห็นว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้นต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งปัจจัยอย่างครบวงจร การสอดคล้องกับกระบวนการแห่งปัจจัยอย่างครบวงจรต้องอาศัยความสัมพันธ์ที่ดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์องค์ประกอบทั้ง 3 นี้ต้องประสานกันและเกื้อกูลต่อการดำรงอยู่ร่วมกันและเดินไปด้วยกัน

แนวคิดแบบองค์รวมของพุทธธรรมจึงให้ความสำคัญแก่ทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือมนุษย์แต่ละคน สังคมที่เป็นส่วนรวมหรือธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยสอนให้เกื้อกูลกันไม่เบียดเบียนกัน เพราะทุกภาคส่วนมีความสำคัญต่อการแลกเปลี่ยนหรือความไม่เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งอื่นๆ ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ตามมามากมาย พระธรรมปิฎกกล่าวถึงปัญหาของการแลกเปลี่ยนชีวิตตนเองออกจากธรรมชาติของคนในสมัยปัจจุบันว่าทำให้สูญเสียความสุขไป โดยระบุว่ามนุษย์ในยุคปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะแลกเปลี่ยนจากธรรมชาติ 3 อย่าง คือ

ด้านที่ 1 ความแลกเปลี่ยนจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คือการใช้ชีวิตที่ห่างไกลจากธรรมชาติ อยู่แต่กับสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์สร้างขึ้นที่มีอาคารบ้านเรือน ถนนหนทาง สิ่งของเครื่องใช้ และเทคโนโลยีต่างๆ เป็นส่วนมากจนกระทั่งมองไม่เห็นธรรมชาติและเข้าไม่ถึงโลกของธรรมชาติเลย ทั้งๆที่ชีวิตมนุษย์ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ ต้องอาศัยธรรมชาติมีอาหารและน้ำเป็นต้น จึงจะอยู่ได้ และสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ มีทั้งดอกไม้และแสงแดด เป็นต้น ก็สามารถให้ความสุขแก่มนุษย์ นอกจากนั้น แม้มนุษย์จะอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ แต่ถ้าใครมีจิตใจว่าวุ่นเร่าร้อน ชีวิตจิตใจก็ไม่สามารถเข้าถึงธรรมชาติ ไม่ซึมซาบความละเมียดละไมอ่อนโยนของธรรมชาติ เขาก็ไม่ได้ความสุขจากธรรมชาติเช่นกัน

ด้านที่ 2 ความแลกเปลี่ยนจากเพื่อนมนุษย์ คือความห่างเหินหรือขาดความสัมพันธ์ที่ดีกับมนุษย์ซึ่งหมายรวมถึงคนในครอบครัว เพื่อนร่วมงานและคนอื่นๆ ในสังคม หมายความว่า การแข่งขันกันทำให้คนเราห่างเหินกัน หรือรู้สึกกับคู่แข่งเป็นปรปักษ์ ยิ่งไปกว่านั้น แม้แต่เวลาอยู่ในบ้าน ใจก็มัวยุ่งอยู่กับงานที่ต้องแข่งขันกัน จนทำให้เสียความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ความสุขที่จะเกิดจากความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนมนุษย์จึงสูญเสียไป

ด้านที่ 3 ความแลกเปลี่ยนจากกิจกรรมแห่งชีวิตของตนเอง คือการสนใจสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ผลโดยตรงของกิจกรรมของตนเองที่กระทำ เช่น การปลูกต้นไม้ แต่ไม่ได้หวังที่จะเห็นต้นไม้โตหรือต้นไม้งาม กลับไปหวังเงินที่ได้จากการปลูกต้นไม้ เมื่อทำกิจกรรมด้วยความคิดเช่นนี้ ทำให้ไม่ได้ต่างจากกิจกรรมของตนเอง แม้แต่การเดิน การยืน การนอนของตนเองก็กลายเป็นความทุกข์เพราะจิตใจมัวแต่หวังผลตอบแทนเพียงอย่างเดียว

2. ธรรมชาติมนุษย์ : มนุษย์มีทั้งความเห็นแก่ตัวและความเห็นแก่ผู้อื่น

หลักการพื้นฐานทั่วไปอีกประการหนึ่งที่มาความสำคัญต่อความคิด และแนวทางปฏิบัติด้านเศรษฐกิจตามแนวพุทธธรรมคือ แนวคิดเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์โดยทั่วไปที่พุทธธรรมเรียกว่า “ปุถุชน” หรือคนที่ยังหนาแน่นด้วยกิเลสนั้นตามหลักพุทธธรรมมีทั้งธรรมชาติที่ดีและเลว มีทั้งความเห็นแก่ตัวและเห็นแก่ผู้อื่น ต่างแต่ละคนจะมีความดีและความชั่วไม่เท่ากัน ต่างกันไปตามการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเองของแต่ละคน บางคนอาจจะเห็นแก่ตัวมาก บางคนอาจจะเห็นแก่ตัวน้อย บางคนอาจมีคุณธรรมมาก บางคนอาจมีคุณธรรมน้อย แต่ตราบใดที่ยังเป็นปุถุชนก็ยังคงมีทั้งสองส่วนนี้อยู่ กล่าวในเชิงอภิปรัชญา ปุถุชนมีทั้งกุศลจิตและอกุศลจิตเมื่อใดที่พัฒนาตนจนกลายเป็นอริยะก็จะมี โลกุตระเพิ่มขึ้น

ปุถุชนหรือมนุษย์ทั่วไปย่อมมีความอยากหรือความต้องการที่อาจจะเรียกว่าเป็นความต้องการตามสัญชาตญาณเพื่อความอยู่รอดและสนองตอบประโยชน์ของตนเอง ซึ่งพุทธธรรมเรียกว่าตัณหา ซึ่งพุทธธรรมก็ยอมรับความจริงเรื่องนี้ว่าตัณหาของมนุษย์นั้นมีมากมายมหาศาลจนนับประมาณไม่ได้ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า “แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี” อย่างไรก็ตามพุทธธรรมยังเชื่ออีกว่า มนุษย์ยังมีความต้องการอีกชนิดหนึ่งที่เป็นความต้องการที่ดีซึ่ง เรียกว่า “ฉันทะ” (ฉันทะมีทั้งชนิดที่เป็นกุศลและอกุศล ในที่นี้ใช้ในความหมายของกุศลหรือเป็นกุศลธรรมฉันทะ) ความต้องการฝ่ายดีนี้เป็นความต้องการเพื่อพัฒนาตนเองหรือพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะในด้านศีลธรรมและคุณธรรม จึงเป็นความต้องการที่เห็นแก่ผู้อื่นด้วย

อนึ่ง ในเรื่องของความเห็นแก่ตัวและเห็นแก่ผู้อื่นของมนุษย์นี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า เมื่อทุกคนรักตัวเอง ก็ควรคิดถึงผู้อื่นด้วย เพราะผู้อื่นก็รักตัวเองเหมือนเรา ดังนั้น จึงทรงสอนคนไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่นด้วย ดังพุทธพจน์ในเป็นปิยตรสูตรที่ว่า

บุคคลตั้งใจค้นหาทั่วทุกทิศ

ก็ไม่พบใครซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนในที่ไหนๆเลย

สัตว์ทั้งหลายเหล่าอื่นก็รักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น

การที่ทรงสอนเช่นนี้แสดงว่ามนุษย์สามารถคิดถึงผู้อื่นได้ สามารถหลีกเลี่ยงการเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นได้ และเมื่อโยงกับคำสอนอื่นๆ โดยเฉพาะเรื่องทานและจาคะ มนุษย์ไม่เพียงแต่จะไม่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ด้วยกันได้ ยังสามารถและควรช่วยเหลือผู้อื่นด้วย ดังนั้น มนุษย์แม้จะมีธรรมชาติรักตัวเอง มีความโลภ หรือความเห็นแก่ตัว แต่ก็ยังสามารถเห็นแก่ผู้อื่นได้

ป.อ.ปยุตโต (2541) พระมหาเถระนักปราชญ์ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางของไทยแสดงความเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า พุทธศาสนาพูดถึงความจริงเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ไว้ 2 ประการ

ประการที่หนึ่ง พุทธศาสนายอมรับว่า มนุษย์มีความต้องการไม่จำกัด แต่ความต้องการมีอยู่ 2 ประเภท ความต้องการที่ไม่จำกัดนี้เป็นความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอตนคือตัณหา ส่วนความต้องการอีกประเภทหนึ่งเป็นความต้องการคุณภาพชีวิตคือฉันทะ เป็นความต้องการที่มีขอบเขตจำกัด

ประการที่สอง มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาตนได้โดยสัมพันธ์กับการที่มนุษย์ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิต กล่าวคือ การที่มนุษย์ต้องการคุณภาพชีวิตนั้นแสดงถึงการที่มนุษย์ต้องการพัฒนาตนเองหรือพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ดียิ่งขึ้น

ดังนั้น สารอย่างหนึ่งของการพัฒนามนุษย์ก็คือ การที่เราจะต้องพยายามหันเหหรือปรับเปลี่ยนความต้องการจากความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอตนมาเป็นความต้องการคุณภาพชีวิต

3. เสรีนิยม : มนุษย์มีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและทรัพย์สิน

แนวคิดอีกประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจคือแนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพ แม้มนัสสันต์เรื่องสิทธิ ไม่ปรากฏในพระพุทธศาสนาโดยตรง และยังเป็นที่ยกเถียงกันอยู่ในเชิงวิชาการ แต่ก็ยังพอกล่าวได้ว่าแนวคิดบางส่วนของมนัสสันต์เรื่องสิทธิเข้าด้วยกันได้กับแนวคิดของศาสนา เพราะพระพุทธศาสนายอมรับความเป็นเจ้าของ ชีวิตและทรัพย์สินคล้ายกับแนวคิดเรื่องสิทธิ และการควบคุมตนเองด้วยศีลก็คือ การให้สิทธิแก่ผู้อื่นนั่นเอง ซึ่งแม้จะเน้นเสรีภาพทางใจโดยเฉพาะเรื่องนิพพานอันได้แก่ การปราศจากการครอบงำโดยกิเลส ซึ่งแตกต่างเป็นอย่างมากกับเสรีภาพของแนวคิดตะวันตก อาจถูกครอบงำด้วยกิเลสได้ แต่ก็ยอมรับเสรีภาพในด้านกายภาพด้วยเพราะพระพุทธศาสนายอมรับความสามารถในการเลือกของมนุษย์และสนับสนุนการเลือกที่ชอบธรรมและเหมาะสมกับตนเอง ดังจะเห็นได้จากคำสอนเรื่องกรรมและการปฏิเสธเรื่องวาระณะที่แสดงว่า คนสามารถเลือกสถานะและอาชีพตามการกระทำของตนเอง ไม่มีใครลิขิตบังคับ จะเป็นพ่อค้าหรือจนเลือกได้ด้วยการตัดสินใจลงมือทำของตนเอง อีกทั้งสามารถเลือกปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันตสาวก ก็ได้ เป็นต้น ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าพุทธธรรมยอมรับในเรื่องสิทธิและเสรีภาพในชีวิต และทรัพย์สินคล้ายกับแนวคิดเสรีนิยมในตะวันตก เพียงแต่ต่างกันในระยะเยียด

นอกจากข้อมูลในอัครคัมภีร์ที่แสดงถึงความเป็นมาและยอมรับความมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและทรัพย์สินของมนุษย์ยุคต้นแล้ว การที่พุทธธรรมสอนเรื่องเบญจศีลและกรรมว่า การทำร้ายร่างกายและชีวิตรวมทั้งลักขโมยและประทุษร้ายต่อทรัพย์สินของผู้อื่นเป็นบาปและอกุศลกรรมอย่างหนึ่ง เท่ากับการยอมรับมีกรรมสิทธิ์ในชีวิตและทรัพย์สินของคน และการสอนว่าการบริจาครหรือเสียสละทรัพย์สิน อวัยวะ ตลอดจนจนถึงชีวิตเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นจะเป็นบุญหรือกุศลกรรมอย่างหนึ่งซึ่งเป็นบารมีประการหนึ่งในบารมี 10 ประการของผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้และเป็นพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ อันได้แก่ทานบารมี ก็แสดงการยอมรับความมีสิทธิในทรัพย์สิน ร่างกายและชีวิตของคนรวมทั้งความมีเสรีภาพเหนือสิ่งเหล่านั้นและเสรีภาพในการเลือกกระทำด้วย เพราะหากไม่มีสิทธิและเสรีภาพในทรัพย์สิน ร่างกายและชีวิต ตลอดถึงการเลือกกระทำแล้ว การกระทำเหล่านั้นย่อมไม่อาจจะเป็นบุญหรือบาปได้ เพราะการกระทำที่ไม่มีสิทธิและเสรีภาพมารับรองย่อมไม่มีความรับผิดชอบทางศีลธรรม หรือผลอันใดเกิดขึ้น เหมือนการเอาผิดไปพินก่อนหินที่ไร้ชีวิตย่อมไม่มีบาปหรือความรับผิดชอบทางศีลธรรมใดๆ เกิดขึ้นหรือเหมือนการเอาสิ่งของที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของไปให้ใครก็ได้เป็นบุญหรือความดีงามอันใดเพราะสิ่งเรานั้นใครๆ ก็เอาไปได้

4. แนวทางการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจตามหลักพุทธธรรม

แนวทางการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจตามหลักพุทธธรรมมีความคาบเกี่ยวและความสัมพันธ์กับแนวคิดด้านหลักการทางเศรษฐกิจของพุทธธรรมที่กล่าวมาแล้วอย่างแนบแน่นโดยมีประเด็นสำคัญที่ขอนำมาอภิปรายดังต่อไปนี้

1. ความร่วมมือและการแบ่งปันช่วยเหลือกัน

วิธีการสำหรับการดำเนินการเศรษฐกิจตามหลักพุทธธรรมที่สำคัญประการแรกก็คือการใช้ความร่วมมือกันและการแบ่งปันช่วยเหลือกันในการทำงานหรือดำเนินการทางเศรษฐกิจ แต่ก็ได้ปฏิเสธการแข่งขันดังที่พระธรรมปิฎกได้อธิบายไว้ว่า “ในแง่ของเศรษฐศาสตร์เขาบอกว่า เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะมีการแข่งขันกันแต่ ในทางพุทธศาสนาบอกว่ามนุษย์นั้นมีธรรมชาติทั้งแข่งขันและร่วมมือ” วิธีการดำเนินการทางเศรษฐกิจของพุทธศาสนาจึงยอมรับการแข่งขันที่อยู่ในกรอบของศีลธรรม

2. การดำเนินการภายในกรอบของศีลธรรมและการทำประโยชน์ต่อสังคม

จากการที่พุทธเศรษฐศาสตร์ยึดศีลธรรมทำเป็นหลักการสำคัญ การดำเนินการทางเศรษฐกิจใดๆ จึงต้องอยู่ภายในกรอบของศีลธรรม ต้องไม่มีผิดจริยธรรมหรือจรรยาบรรณต่างๆ อย่างน้อยก็ในระดับที่สังคม

ยอมรับได้ หรือไม่มีผลกระทบต่อสังคมจนเกิดความเสียหายรุนแรง หลักศีลธรรมหรือความชอบธรรมจึงเป็น หลักสำคัญที่ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ

3. การทำงานโดยมีคุณค่าทางจิตวิญญาณเป็นแรงกระตุ้น

พระธรรมปิฎกให้ความเห็นว่า การมุ่งเอากำไรสูงสุดในทัศนะของทุนนิยมเป็นจุดหมายสูงสุดหรือ จุดหมายหลัก สังคมจะอยู่ไม่ได้ แต่พุทธธรรมก็ไม่ได้ปฏิเสธกำไรสูงสุดเสียทีเดียว เพียงแต่เธอเป็นจุดหมายรอง โดยท่านอภิปรายว่า ถ้าขึ้นเอากำไรสูงสุดเป็นเกณฑ์วัดความสำเร็จทั่วไปหมดในสังคมนี้สังคมจะอยู่ไม่ได้ ต้อง พังแน่ๆ

จุดหมายสูงสุดของการตั้งโรงพยาบาลคือ การช่วยให้ประชาชนบรรเทาเบาบางจากโรคภัยไข้เจ็บมี สุขภาพดีขึ้น จุดหมายสูงสุดนี้เป็นเกณฑ์วัดความสำเร็จที่แท้ของเราแต่จุดหมายรองคือกำไรสูงสุด เราก็ต้องมี ด้วยแล้วหาทางประสาน คือ ขั้นต้นไม่ให้ขัดกัน ถ้าเราได้กำไรจะทำให้ประสิทธิภาพในการรักษาพยาบาลย่อ หย่อนลงไป เราต้องหยุดและขั้นต่อไป กำไรของเราไปเกื้อหนุนต่อจุดหมายที่แท้ที่อีกทีหนึ่ง คือกำไรของเราไป เกื้อหนุนการช่วยให้มนุษยภัยจากโรคภัยไข้เจ็บมีสุขภาพดีขึ้น

จุดหมายสูงสุดที่พระธรรมปิฎกพูดถึงก็คือเรื่องของจิตวิญญาณอันได้แก่การทำหน้าที่ที่สอดคล้องกับ ธรรมชาติหรือสัจธรรมและคุณธรรมนั่นเอง ซึ่งก็คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรม เมื่อเอากำไร ทางด้านวัตถุเป็นจุดหมายรองกำไรหรือความมั่งคั่งจึงไม่ใช่แรงกระตุ้นหลัก คือเป็นได้แค่แรงกระตุ้นรอง การที่ พุทธธรรมไม่ได้ปฏิเสธจะเรื่องกำไร เพราะกำไรหรือโภคทรัพย์ยังมีความสำคัญดังได้กล่าวมาแล้ว และการใช้ กำไรแรงกระตุ้นลงก็ยังมิประโยชน์ในระดับโลกียะ เพราะช่วยกระตุ้นให้เกิดความขยันในการประกอบอาชีพ สุจริต

4. ใช้วิธีการแบบสายกลาง ที่เรียบง่าย รู้จักพอประมาณ

ลักษณะสำคัญของวิธีการแบบสายกลางคือความเรียบง่าย ความรู้จักพอ และรู้จักประมาณซึ่งกล่าว อีกอย่างก็คือ ความพอดีและความพอเพียงซึ่งตรงกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่ว่าความเรียบง่ายรู้จักพอ และรู้จักพอประมาณหรือความพอดีและความพอเพียง เป็น ลักษณะสำคัญของวิธีการแบบสายกลางของพุทธศาสนา ก็เพราะลักษณะดังกล่าวอยู่ตรงกลางระหว่างวิธีการ สุดโต่ง 2 ด้านคือทำมากไปกลับทำน้อยไป เช่น การบริโภคมากเกินไปกับการบริโภคน้อยเกินไป

การกระทำที่รู้จักพอ (สันโดษ) คือการรู้จักหยุดไม่ทำต่อ ไม่โลภมาก ซึ่งมาคู่กับความรู้จักประมาณ (มัตตัญญูตา) คือความรู้ว่า เท่าไหร่ควรหยุด ไม่ควรทำต่อ ซึ่งจะช่วยบอกให้เรารู้จักพอรู้จักหยุด เช่น รู้ว่าการ ออกแรงทำงานประมาณเท่าไรเหมาะสม ไม่ควรทำมากกว่านั้น ทำให้เราหยุด ไม่ทำงานต่อ ซึ่งกล่าวอีกอย่าง หนึ่งก็คือดูความพอดี และความพอเพียงแล้วจึงหยุดไม่ทำต่อไม่อย่าข้ามหรืออยากได้มากกว่านั้น

ดังนั้น การกระทำอะไรที่ ”พอดี” จึงหมายถึงไม่มากเกินไปและไม่น้อยไป ซึ่งความเป็นความหมายเดียวกัน กับ ”ทางสายกลาง” ที่อยู่ระหว่างความสุดโต่ง 2 อย่างส่วนความ ”พอเพียง” ก็เป็นเกณฑ์ขั้นต่ำของความพอดี เป็นสิ่งที่ต้องมาด้วยกันกับความพอดีคือการจะตัดสินว่า เท่าไหร่พอดีก็ต้องดูอย่างน้อยมันเพียงพอต่อสิ่งที่จะ ทำและความสามารถของตนหรือไม่ และความสามารถพึ่งตัวเองทำได้หรือไม่ ถ้าไม่พอและต้องไปอาศัยผู้อื่น มากไปก็จะเกินความพอดี เช่น การบริโภคอาหารต้องดูว่าบริโภคเท่าไรจึงจะพอดีไม่มากเกินไป

5. การใช้ปัญญา ความรู้ ความมีเหตุผลและความรอบคอบ

การดำเนินการด้วยวิธีการแบบสายกลางดังกล่าวจะต้องสอดคล้องไปกับค้นหาความรู้ ความมีเหตุผลและ ความรอบคอบด้วย จึงจะบังเกิดผล เพราะการจะรู้จักประมาณได้ต้องอาศัยโยนิโสมนสิการคือการพิจารณา

อย่างรอบคอบด้วยปัญญาความรู้ และความมีเหตุผล ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้ามักตรัสถึงมัตตัญญูตา คู่กับอินทรีย์สังวรคือการสำรวมอินทรีย์ ซึ่งเป็นเรื่องความรอบคอบในการรับรู้อารมณ์ต่างๆ เช่น ในสุขวิหารสูตร แม้จะเป็นพุทธพจน์ที่สั่งสอนเพื่อการปฏิบัติอย่างเข้มงวดสำหรับพระภิกษุ แต่สำหรับคฤหัสถ์ก็ต้องทำในทำนองเดียวกันจึงจะได้ผลในกิจกรรมของชีวิตประจำวัน และมัตตัญญูตาและอินทรีย์สังวรยังมีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมหรือคุณธรรมข้ออื่นๆที่มีปัญญาสติและความเป็นพระพหูสูต เป็นต้น

6. การรู้จักประหยัดและการออม

ในการใช้วิธีการแบบสายกลางและการใช้หลักธรรมต่างๆ มีปัญญาเป็นต้น ที่กล่าวมาแล้วนั้นการรู้จักประหยัดและการออมเป็นวิธีการหนึ่งที่ดีว่าแฝงรวมอยู่ในวิธีการเหล่านั้นด้วย เพราะการรู้จักพอ รู้จักประมาณ และการบริโภคด้วยปัญญาทำให้เกิดการใช้จ่ายอย่างประหยัด เพราะเป็นการใช้จ่ายอย่างคุ้มค่าและตรงตามความจำเป็นซึ่งเป็นความหมายของความประหยัด และเมื่อประหยัดการใช้จ่าย สิ่งก็ตามมาก็คือมีการออมหรือการสะสมทรัพย์สินเกิดขึ้น เพราะมีทรัพย์เหลือให้สามารถออมได้หรือกล่าวในทางกลับกัน เมื่อรู้จักเก็บออม ก็จะทำให้รู้จักประหยัด เพราะรู้ว่าควรใช้เท่าไรควรเก็บเท่าไร ผู้ที่สามารถประหยัดได้จะต้องรู้ว่าควรใช้เท่าไรและควรเก็บเท่าไรการประหยัดและการอดออมจึงมาด้วย

วิธีการใช้ทรัพย์ในอาทิยสูตรที่กล่าวมาแล้วที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ใช้ทรัพย์ในการบำรุงเลี้ยงดูบิดามารดาและบุตรภรรยา รวมทั้งทำพลี 5 อย่าง เป็นต้น แสดงถึงการให้ทรัพย์ในเรื่องที่จำเป็นหรือเหมาะสมซึ่งอยู่ในขอบเขตของการประหยัด หากไม่ใช้จ่ายมากเกินไป และมีการแบ่งทรัพย์ไว้ใช้ในเรื่องอื่นแล้วดังปรากฏในเรื่องการแบ่งทรัพย์ ในสังคาลสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำวิธีการแบ่งทรัพย์ไว้ซึ่งแสดงถึงการประหยัดและอดออมด้วยโดยตรัสว่า

คฤหัสถ์ในตระกูลผู้ สามารถ

ครั้งรวบรวมโภคทรัพย์ได้อย่างนี้แล้ว

พึงแบ่งโภคทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน

คือส่วนหนึ่งใช้สอย 2 ส่วนใช้ประกอบการงาน

ส่วนที่ 4 เก็บไว้ด้วยหมายใจว่าจะใช้ในยามมีอันตรายจึงผูกมิตรไว้ได้

พุทธพจน์นี้ทรงตรัสสอนให้รู้จักเก็บออมทรัพย์ไว้ใช้ในยามจำเป็น และส่วนที่เอาไว้ใช้สอยก็คือการใช้ตามคำสอนในอาทิยสูตร ซึ่งเมื่อนำมาประสานเข้าด้วยกันก็จะพบว่าทรงสอนให้รู้จักใช้ อันได้แก่การประหยัดและรู้จักออมด้วย เพราะในการใช้สอยทรัพย์จะต้องมีการกันส่วนที่จะไว้ใช้ในยามฉุกเฉินด้วย ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อพิจารณาจากหลักการให้ซบในอาทิยสูตร เราจะพบว่าการใช้การประหยัดและการออม นอกจากมีเป้าหมายเพื่อการดำรงชีวิตให้อยู่ได้แล้วยังมีเป้าหมายทางศีลธรรมและจิตวิญญาณด้วย เพราะเป็นการใช้กันอย่างประหยัดและออมเพื่ออบรมขัดเกลาตนเองและทำบุญช่วยเหลือผู้อื่น ดังจะเห็นได้จากการใช้ทรัพย์เพื่อบำรุงเลี้ยงดูบุตรภรรยา บิดามารดา และบำรุงสัมมาภามสมณพราหมณ์หรือนักบวชซึ่งเป็นการทำหน้าที่และฝึกฝนจิตให้รู้จักรับผิดชอบ มีความกตัญญูและมีเมตตากรุณาการประหยัดและการออมจะช่วยให้เรามีทรัพย์ที่จะใช้ในการทำสิ่งเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นและการประหยัดและการออมตามหลักพุทธศาสนาจึงไม่ได้มีเป้าหมายทางด้านวัตถุเพื่อบางอย่างแต่มีเป้าหมายทางด้านศีลธรรมและจิตวิญญาณหรือมีเป้าหมายทางคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมนั่นเอง

7. การพึ่งตนเอง

หลักการพึ่งตนเองของพุทธธรรมเป็นหลักคำสอนที่ทราบกันโดยทั่วไปและเป็นคำสอนสำคัญ เพราะพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้พึ่งผู้อื่นอย่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆมีเทพเจ้าให้ช่วยเหลือเป็นต้น แต่สอนให้พึ่งตนทั้งในด้านการดำเนินชีวิตประจำวันและการประพฤติเพื่อหลุดพ้น กล่าวอีกอย่างก็คือการประสบความสำเร็จในชีวิตทุกด้าน

ต้องพึ่งตนเองเป็นหลักตั้งแต่ระดับต่ำไปจนถึงระดับสูง หรือระดับโลกียะไปจนถึงระดับโลกุตระ ดังพืงเห็นได้จากหลักคำสอนหรือพุทธพจน์ต่างๆ

หลักการพึ่งตนเองของพุทธศาสนา แม้จะมีน้ำหนักไปในด้านการปฏิบัติธรรมเพื่อไปสู่สุคติภพและมีนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด แต่ก็มีนัยแก่การดำเนินชีวิตประจำวันด้วย เพราะเทียบเคียงกับคำสอนต่างๆ ดังเช่นที่กล่าวมาจะสื่อ่นัยว่าจะเป็นบิดามารดาหรืออาจารย์ แม้กระทั่งพระพุทธเจ้าก็ช่วยเหลือได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น

8. การมีส่วนร่วมของรัฐ

ในกฎทนต์สูตร พระราชาได้รับการแนะนำไม่ให้ปราบปรามโจร ด้วยการประหาร จองจำ ปรับไหม ตำหนิโทษ หรือเนรเทศ เพราะการทำอย่างนี้ไม่ใช่การกำจัดโจรที่ถูกต้อง เพราะว่าโจรที่หนีออกจากที่กำจัดไปแล้วจักมาเบียดเบียนบ้านเมืองของพระราชาในภายหลังได้ แต่การกำจัดโจรที่ถูกต้อง ต้องอาศัยวิธีการต่อไปนี้คือ

1. ขอให้พระราชาพระราชทานพันธุ์พืชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้ชะมักเขม่นในเกษตรและการเลี้ยงปศุสัตว์ในบ้านเมืองของพระองค์
2. ขอให้พระราชาพระราชทานต้นไม้แก่พลเมืองผู้ทีชะมักเขม่นในพาณิชยกรรมในบ้านเมืองของพระองค์
3. ขอให้พระราชาพระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็งในบ้านเมืองของพระองค์

เมื่อทำได้เช่นนี้พลเมืองเหล่านั้นจักชวนช่วยในหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมือง และจักมีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมืองก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียนประชาชนจะขึ้นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว สามารถอยู่ได้อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน

5. บทสรุป

จากการศึกษาครั้งนี้ที่มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อต้องการทราบวิธีการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินการด้านพุทธธรรมทางด้านเศรษฐกิจ และเพื่อนำพุทธธรรมมาเปรียบเทียบกับหลักการและวิธีการทางทุนนิยม ซึ่งจะนำไปสู่การได้ข้อสรุปว่า พุทธธรรมกับทุนนิยมขัดกันหรือไม่ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ข้อสุดท้าย พบว่ามีหลักการและวิธีการนำพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินการทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย และพุทธธรรมกับหลักการและวิธีการของทุนนิยม รวมถึงพุทธธรรมแบบผสมที่ไม่มีลักษณะสุดโต่งก็ไม่ได้ต่างกันมากจนขนาดไปด้วยกันไม่ได้ ดังนั้นพุทธธรรมแม้จะขัดกับทุนนิยมอยู่บ้างแต่ก็ไม่ถึงไปด้วยกันไม่ได้เลย

ในเรื่องวิธีการนำพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ พบว่าพุทธธรรมจะมีคำสอนหรือแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินการทางเศรษฐกิจที่สามารถนำไปใช้ในด้านต่างๆ ได้แล้ว นักธุรกิจชาวพุทธธรรมจำนวนไม่น้อยก็ได้นำหลักพุทธธรรมไปใช้จริงในการดำเนินการทางธุรกิจของตนซึ่งก็ทำให้เกิดผลดีต่อธุรกิจของตนแทบทุกคน และแนวคิดในการดำเนินพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินธุรกิจของนักธุรกิจ เหล่านี้เมื่อนำมาวิเคราะห์เรียบเรียงแล้วก็มีประเด็นและน่าสนใจและผู้อื่นสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เช่นกัน

นอกจากนั้น ในประเด็นเกี่ยวกับศาสนาและศีลธรรมที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักปัจจุบันมองว่าไม่เกี่ยวกับกิจกรรมเศรษฐกิจแต่เมื่อพิจารณาตลอดสายแนวคิดของทุนนิยมหรือนักคิดทางเศรษฐกิจและบริหารธุรกิจแล้ว พบว่ามีความเห็นต่างกัน และนักคิดเหล่านี้ยังยอมรับความสำคัญของศาสนาและศีลธรรมอยู่ แม้แต่พวกที่คิดว่าศาสนาและศีลธรรมอยู่โดยอ้อม เพราะการยอมรับเรื่องศาสนาและศีลธรรมนั่นเอง

ดังนั้น จากการค้นพบว่า พุทธธรรมสามารถนำไปใช้ในการดำเนินการทางเศรษฐกิจได้และมีชาวพุทธจำนวนมากได้นำไปใช้โดยเฉพาะด้านธุรกิจ รวมทั้งพุทธธรรมก็ได้ต่างจากหลักการและวิธีการของทุนนิยมถึงขนาดไปด้วยกันไม่ได้เลย จึงพอสรุปได้ว่า พุทธธรรมกับทุนนิยมแม้จะมีความขัดแย้งกันแต่ก็ไม่ได้ขัดกันมากถึงขนาดไปด้วยกันไม่ได้

เอกสารอ้างอิง : References

- ซูเมกเกอร์, อี.เอฟ. 2528 **จิ๋วแต่แจ๋ว: เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ = Small is Beautiful: Economics as if people mattered.** สมบูรณ์ ศุภศิลป์ แปล. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บริษัท ไทยวิจัยและอบรม จำกัด. 2544. **การเตรียมตัวรับเศรษฐกิจใหม่.** กรุงเทพฯ : เอกสารวิชาการ.
- _____. **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม.** กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, 2551.
- _____. **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537.
- _____. **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ 9. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สหธรรมมิก, 2548.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2541.
- _____. **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- Ariyaratne, A.T. "A Buddhist Approach to Social and Economic Development: An experience from Sri Lanka." In **Socially Engaged Buddhism For The New Millennium: Essays in honor of the Ven. Phrn Dhammapitaka (Bhikkhu P.A.Payutto) On his 60th birthday anniversary 1999.** Bangkok: The Sathirakoses-Nagapradipa Foundation The Foundation for Children.
- Beauchamp, Ton L. and Bowie, Norman E. 1993. **Ethical Theory and Business.** Englewood Cliffs: Prentice Hall.

แนวคิดเรื่องการปฏิสนธิของนามรูปในคัมภีร์มิลินทปัญหา The concept of rebirth of *nāmarūpa* in *Milindapañhā*

พระมหาวิเชียร สุธีโร (สิงห์คิบุตร) ป.ธ.๙, พธ.ม. (ปรัชญา)

Phramaha Wichian Sudhiro (Singkiboot), Pali IX, M.A. (Philosophy)

สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Philosophy, The Graduate School of Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: phramahawichian29@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องการปฏิสนธิของนามรูปในคัมภีร์มิลินทปัญหา จากการศึกษาพบว่า นามรูปหมายถึงเบญจขันธ์ เมื่อนามรูปหรือบุคคลเกิดขึ้นและตายในโลกนี้แล้วเขาไม่ได้ดับสูญสลายไป เขาจะเกิดใหม่ในโลกหน้าซึ่งขึ้นอยู่กับกรรมที่เขานึกถึงก่อนตาย จิตดวงสุดท้ายในโลกนี้เรียกว่า จุติจิต ขณะจุติจิตดับลง มันได้ส่งพลังกรรมไปก่อให้เกิดปฏิสนธิจิตขึ้นในร่างกายใหม่ จุติจิตไม่ได้เคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสู่ร่างกายใหม่ในโลกหน้า การปฏิสนธิหรือการเกิดใหม่ของนามรูปเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ปฏิสนธิจิตปรากฏขึ้นในร่างกายใหม่ ปฏิสนธิจิตเป็นจิตดวงแรกที่เกิดขึ้นในโลกหน้า ซึ่งเกิดขึ้นจากกรรมดีกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ ปฏิสนธิจิตกับจุติจิตจึงเป็นดวงเดียวกันก็มีใช่และเป็นคนละดวงกันก็มีใช่ เพราะปฏิสนธิจิตไม่ได้เคลื่อนมาจากจุติจิต แต่เกิดขึ้นมาจากกรรมดีกรรมชั่วที่จุติจิตสั่งสมไว้ ดังนั้น นามรูปก่อนตายกับนามรูปในคราวปฏิสนธิจึงเป็นอย่างเดียวกันก็มีใช่และเป็นคนละอย่างกันก็มีใช่ เพราะนามรูปในคราวปฏิสนธิไม่ได้เคลื่อนมาจากนามรูปก่อนตาย แต่เกิดขึ้นมาจากกรรมดีกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ จะอย่างไรก็ตาม แม้นามรูปก่อนตายกับนามรูปในคราวปฏิสนธิจะไม่ใช้อย่างเดียวกัน แต่บุคคลก็ไม่สามารถพ้นจากกรรมชั่วที่เขาได้กระทำไว้ เพราะเขายังมีการเกิดใหม่ที่จะต้องมีการรับผลของกรรมต่อไปในโลกหน้า

คำสำคัญ: การปฏิสนธิ, นามรูป, มิลินทปัญหา, จุติจิต, ปฏิสนธิจิต

Abstract

In this article an attempt was purposely made to study the concept of rebirth of *nāmarūpa* in *Milindapañhā*. It was found that *nāmarūpa* means the five aggregates of existence. When *nāmarūpa* or a person was born and then died in the world, he/she was not be annihilated forever; he/she will be reborn in the next world. His/her future life depends on karma that he/she had done before death. The final mind in the world is called death-consciousness (*Cuticitta*). While death-consciousness is being extinguished, it has been sending some karmic force to cause rebirth-consciousness (*Paṭisandhicitta*) in the new body. Death-consciousness does not move from this body to the new body in the next world. Rebirth of human life begins since rebirth-consciousness appeared in the new body. Rebirth-consciousness is the first consciousness that happens in the next world. Rebirth-consciousness is caused by good karma and bad karma that this *nāmarūpa* had already done. So death-consciousness and rebirth-consciousness are neither the same nor another. Because of rebirth-consciousness does not move from death-consciousness. But rebirth-

consciousness arises from good and bad Karma that death-consciousness has kept. So this *nāmarūpa* and *nāmarūpa* at the moment of rebirth are neither the same nor another. Because of *nāmarūpa* at the moment of rebirth does not move from this *nāmarūpa*. But it happens from good *Kamma* and bad *Kamma* that this *nāmarūpa* had done. Although this *nāmarūpa* and *nāmarūpa* at the moment of rebirth are not the same, the person cannot be free of sin that he had done owing to endless rebirth caused by doer thereby receiving misery from bad deeds in the next world.

Keywords: Rebirth, *Nāmarūpa*, *Milindapañhā*, Death-consciousness, Rebirth-consciousness

๑. บทนำ

คำถามที่ว่า คนเราตายแล้วมีจิตเคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสู่อร่างกายใหม่เพื่อการปฏิสนธิหรือการเกิดใหม่หรือไม่ เป็นคำถามที่อยู่ในความสนใจของนักคิดมาทุกยุคทุกสมัย ซึ่งคำตอบของแต่ละคนย่อมจะแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับระบบความคิดทางปรัชญาที่แต่ละคนยึดถืออยู่ ซึ่งสามารถสรุปคำตอบได้เป็น ๒ ทศนะ คือ (๑) เห็นว่าเมื่อคนเราตายแล้วไม่มีจิตเคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสู่อร่างกายใหม่เพื่อการปฏิสนธิหรือการเกิดใหม่ และ (๒) เห็นว่าเมื่อคนเราตายแล้วมีจิตเคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสู่อร่างกายใหม่เพื่อการปฏิสนธิหรือการเกิดใหม่ ส่วนพระพุทธศาสนาไม่ได้มีทศนะเช่นเดียวกันกับสองทศนะนี้ แต่มีทศนะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างสองทศนะนี้ นั่นคือถือว่าจิตไม่เคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสู่อร่างกายใหม่ ก็สามารถปฏิสนธิคือเกิดใหม่ได้ เมื่อพระพุทธศาสนามีทศนะเช่นนี้ก็นำมาสู่ประเด็นปัญหาว่า ถ้าจิตไม่เคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสู่อร่างกายใหม่ ก็สามารถปฏิสนธิคือเกิดใหม่ได้ คำถามก็คือนามรูปที่มาปฏิสนธิคือเกิดใหม่เป็นอันเดียวกันหรือเป็นคนละอย่างกันกับนามรูปก่อนตาย และถ้าจิตไม่ได้เคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสู่อร่างกายใหม่ ก็สามารถปฏิสนธิคือเกิดใหม่ได้ บุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้พ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายได้ใช่หรือไม่ นี่คืประเด็นปัญหาที่บทความนี้มุ่งจะแก้ปัญหาและพยายามหาคำตอบ โดยผู้เขียนจะค้นคว้าและวิเคราะห์หาคำตอบของประเด็นปัญหาเหล่านี้จากคัมภีร์มิลินทปัญหาเป็นหลัก ซึ่งเป็นหนึ่งในคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนาที่ทั้งนิกายเถรวาทและนิกายมหายานให้การยอมรับ เพราะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นในราว พ.ศ. ๕๐๐ ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเกิดการแตกแยกกันเป็นนิกายเถรวาทฝ่ายใต้และนิกายมหายานฝ่ายเหนือ โครงสร้างของบทความนี้จะเริ่มด้วยการอธิบายเกี่ยวกับเรื่องที่ว่า นามรูปคืออะไร และการปฏิสนธิของนามรูปเป็นอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อเป็นการให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องนี้ก่อน จากนั้นจะอธิบายเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ว่าเมื่อคนเราตายแล้วมีจิตเคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสู่อร่างกายใหม่เพื่อการปฏิสนธิหรือไม่ และจากนั้นก็แก้ปัญหาบางประการที่เกิดจากคำตอบของพระพุทธศาสนาที่มีต่อประเด็นปัญหาดังกล่าว บทความนี้มีประโยชน์ทางวิชาการต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและปรัชญาในแง่ที่ก่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการปฏิสนธิของนามรูปในมุมมองของพระพุทธศาสนาและยังสามารถตอบปัญหาเรื่องกรรมกับอนัตตาในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาได้อีกส่วนหนึ่ง

๒. นามรูปคืออะไร

ในคัมภีร์มิลินทปัญหา พระนาคเสนได้ให้ความหมายของนามรูปไว้ว่า “ธรรมชาติที่หยาบ คือรูป จิตและเจตสิกธรรมทั้งหลายอันเป็นธรรมชาติที่ละเอียด คือนาม” (คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย : ๗๓) นั้นหมายความว่านามรูปก็คือเบญจขันธ์หรือขันธ์ ๕ นั่นเอง กล่าวคือ รูปหมายถึงรูปธรรม อันเป็นธรรมชาติที่หยาบ เป็นสิ่งที่ต้องสลายไปเพราะปัจจัยต่างๆ อันขัดแย้ง ได้แก่รูปขันธ์ทั้งหมด จำแนกออกไปตามนัยแห่งอภิธรรมได้ ๒๘ อย่าง

แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) มหาภูตรูป ๔ คือรูปใหญ่ รูปต้นเดิม ได้แก่ดิน น้ำ ไฟ ลม และ (๒) อุปาทายรูป ๒๔ คือรูปอาศัย รูปที่เกิดสืบเนื่องมาจากมหาภูตรูป หรืออาการของมหาภูตรูป เช่น ปสาทรูป ๕ ได้แก่ จักขุ ตา, โสตะ หู, ฆานะ จมูก, ชิวหา ลิ้น, กาย, มโน ใจ เป็นต้น ส่วนสิ่งที่เรียกว่า นาม หมายถึงนามธรรม อันเป็นธรรมชาติที่ละเอียด เป็นสิ่งที่ไม่มีรูป คือรู้ไม่ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่รู้ได้ด้วยใจ และเป็นสภาวะที่นุ่มนวลไปหาอารมณ์ ได้แก่จิตและเจตสิก หรือเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญูณ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ในคัมภีร์มิลินทปัญหา นามรูป หมายถึงรูปธรรม และนามธรรม(จิตและเจตสิก) หรือขันธ์ ๕ อันได้แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญูณ

ในทัศนะของพระพุทธศาสนา นามรูปนี้เมื่อเกิดขึ้นในโลกนี้และตายในโลกนี้แล้วก็มิใช่ว่าจะขาดสูญหรือดับไปไม่ปฏิสนธิหรือเกิดอีกเลย เพราะครั้นนามรูปหรือบุคคลตายในโลกนี้แล้ว ก็เกิดขึ้นในโลกอื่น เมื่อเกิดขึ้นในโลกนั้นแล้วก็ตายในโลกนั้นนั่นแหละ ครั้นตายในโลกนั้นแล้ว ก็เกิดขึ้นในโลกอื่นอีก ภาวะที่นามรูปหรือบุคคลตายในโลกนี้แล้วก็ปฏิสนธิคือเกิดขึ้นในโลกอื่นแล้วก็ตายแล้วก็เกิดอีกเช่นนี้ในลักษณะเป็นวัฏจักร พระพุทธศาสนาเรียกว่าสังสารวัฏ (คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย : ๑๒๕) บุคคลที่ยังมีกิเลสอันเป็นเหตุให้ทำกรรมอยู่ก็จะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏเรื่อยไป ต่อเมื่อตัดกิเลสได้เด็ดขาดเป็นพระอรหันต์แล้วเท่านั้นจึงจะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏได้ (คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย : ๔๓, ๗๒)

๓. การปฏิสนธิของนามรูปเป็นอย่างไร

ชีวิตของคนเราเริ่มต้นตั้งแต่ตอนอยู่ในครรภ์มารดา เมื่อครรภ์แก่รอบแล้วมารดาก็คลอดบุตรออกมาเป็นเด็กทารกที่ยังเดินไม่ได้ จากเด็กทารกที่ได้รับการบำรุงเลี้ยงด้วยอาหารก็เริ่มเติบโตเจริญวัยขึ้นเป็นเด็กเล็ก เป็นเด็กวัยรุ่น แล้วก็เป็นผู้ใหญ่ตามลำดับ เมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้วร่างกายก็เริ่มเสื่อมสภาพลงกลายเป็นคนชราแล้วก็ตายจากโลกนี้ไป บางคนอาจตายเพราะสิ้นอายุขัย แต่บางคนก็อาจตายก่อนสิ้นอายุขัย จะอย่างไรก็ตาม ความตายของคนเราย่อมมีได้เพราะเหตุ ๔ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ (๑) เพราะสิ้นอายุ (๒) เพราะสิ้นกรรม (๓) เพราะสิ้นอายุและกรรมทั้งสอง และ (๔) เพราะกรรมตัดรอน (อภิธรรมมัตถนิภาวินี ฉบับแปลเป็นภาษาไทย : ๓๗) คนเราเมื่อตายแล้วด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งถ้ายังไม่สิ้นกิเลสก็จะไปปฏิสนธิหรือเกิดใหม่ในภพอื่นทันที ส่วนจะไปเกิดในภพใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับกรรมดีและกรรมชั่วที่ทำไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

ในเวลาใกล้ตายนั้น จิตในเวลาใกล้ตายเป็นสิ่งสำคัญ เพราะสภาพจิตในเวลาใกล้ตายจะเป็นตัวกำหนดคติหรือภพที่จะไปเกิดใหม่ กล่าวคือ ถ้าจิตในเวลาใกล้ตายเศร้าหมองก็ย่อมจะไปเกิดในทุคติหรือภพภูมิที่ไม่ดี ได้แก่ไปเกิดเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “จิตเต สงกิลิฐฐะ ทุกฺคคติ ปาฎิกงฺขา” แปลความว่า “เมื่อจิตเศร้าหมองแล้วย่อมมีทุกคติเป็นที่หวัง” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม ๑๒ ข้อ ๗๐ : ๖๒) ในทางตรงกันข้าม ถ้าจิตในเวลาใกล้ตายบริสุทธิ์ผ่องแผ้วไม่เศร้าหมอง ก็ย่อมจะไปเกิดในสุคติหรือภพภูมิที่ดี ได้แก่ ไปเกิดเป็นมนุษย์ เป็นเทวดาบนสวรรค์ และเป็นพรหมในพรหมโลก ตามแต่กรรมดีที่ทำไว้ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “จิตเต อสงกิลิฐฐะ สุขฺคติ ปาฎิกงฺขา” แปลความว่า “เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้วย่อมมีสุคติเป็นที่หวัง” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม ๑๒ ข้อ ๗๐ : ๖๓) ดังนั้น จะเห็นได้ว่า จิตในเวลาใกล้ตายนั้นเป็นเรื่องสำคัญมาก ซึ่งจิตในเวลาใกล้ตายจะเศร้าหมองหรือไม่เศร้าหมองก็ขึ้นอยู่กับอารมณ์ที่จิตในเวลาใกล้ตายได้นึกคิด โดยกรรมที่ทำมาในระหว่างที่มีชีวิตอยู่จะเป็นตัวกำหนดหรือมีอิทธิพลให้จิตในเวลาใกล้ตายได้นึกคิด อารมณ์ที่จิตนึกคิดหรือที่ปรากฏแก่จิตในเวลาใกล้ตายนั้นมีอยู่ ๓ อย่าง คือ (๑) กรรมอารมณ์ ได้แก่กุศลกรรมและอกุศลกรรมที่เคยทำมาแต่อดีต มาปรากฏขึ้นในจิตของผู้ใกล้ตาย (๒) กรรมนิมิตอารมณ์ ได้แก่ นิมิตหรือภาพของกรรม กล่าวคือประสบการณต่างๆ ที่ตนเองเคยกระทำมาเป็นอาจิน มาปรากฏเป็นนิมิตให้เห็น เช่น เห็นภาพพระเจดีย์และดอกไม้เป็นต้น และ (๓) คตินิมิตอารมณ์ ได้แก่ อารมณ์ที่จะได้รับหรือได้เสวยในภพใหม่ มาปรากฏให้เห็นเมื่อตอนใกล้จะตาย เช่น ถ้าเห็นภาพนางอัปสร วิมาน ต้นกล้วยพฤกษ์เป็นต้น อันถือเป็นนิมิตแห่งสุคติ ก็ย่อมเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าผู้ตายจะได้

ไปเกิดในสุคติหรือภพภูมิที่ดีแน่นอน แต่ถ้าเห็นภพนายนิรยบาล โฟนรกเป็นต้น ก็ย่อมเป็นนิमितหมายให้ทราบว่ามีผู้ตายจะได้ไปเกิดในทุคติหรือภพภูมิที่ไม่ดีมีนรกเป็นต้น (อภิธรรมัตถวิภาวินี ฉบับแปลเป็นภาษาไทย : ๓๗-๓๘, ๒๑๘)

เมื่ออารมณ์ทั้ง ๓ ประการ คือ กรรมอารมณ์ กรรมนิमितอารมณ์ และคตินิमितอารมณ์ มาปรากฏแก่จิตตามลำดับแล้ว จากนั้นจิตดวงสุดท้ายหรือจิตจิตในภพนี้ก็จะดับลง (คือตาย) เมื่อจิตดับลงแล้วปฏิสนธิจิตก็จะเกิดขึ้นในร่างกายใหม่ในภพใหม่สืบต่อไปทันที ตามกรรมดีและกรรมชั่วที่บุคคลนั้นได้ทำไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ การเกิดใหม่เช่นเกิดเป็นมนุษย์นั้นจะต้องถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ (๑) มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน (๒) มารดามีระดู (ช่วงเวลาไข่สุก) และ (๓) คันธัพพะปรากฏ เมื่อองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการนี้เกิดขึ้นพร้อมเพรียงกัน การถือกำเนิดของสัตว์จึงมีได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “เมื่อใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้น เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย เล่ม ๑๒ ข้อ ๔๐๘ : ๔๔๓-๔๔๔) จากพระพุทธพจน์นี้ จะเห็นได้ว่า การถือกำเนิดในครรภ์จะต้องอาศัยองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ (๑) องค์ประกอบฝ่ายมารดากับบิดามาประจวบกัน (๒) มารดาอยู่ในระยะที่มีไข่สุก และ (๓) คันธัพพะก็ปรากฏในครรภ์ คำถามก็คือว่า คันธัพพะ คืออะไร คำว่า “คันธัพพะ” ในที่นี้หรือรรถถาอธิบายว่าหมายถึงสัตว์ที่เข้าไปในครรภ์นั้น (ตตรูปคสโต) (อรรถถาภาษาไทย เล่ม ๒ ข้อ ๔๐๘ : ๒๑๘) ได้แก่ตัวสัตว์ผู้ไปเกิดในครรภ์มารดา หรือถ้าจะพูดตามมติของอภิธรรม คันธัพพะนี้ก็คือจิตหรือวิญญาณที่ก้าวลงสู่ครรภ์ อันเป็นจิตดวงแรกหรือปฏิสนธิจิต การเกิดในครรภ์จะต้องถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการดังกล่าว จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ เพราะถ้าขาดองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งไป การเกิดในครรภ์ก็ไม่ได้ เช่น มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดาไม่มีระดู (ไข่ยังไม่สุก) และคันธัพพะก็ยังไม่ปรากฏคือจิตยังไม่ก้าวลงสู่ครรภ์ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ หรือมารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่คันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้เช่นกัน ต่อเมื่อองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการเกิดขึ้นพร้อมกันประสานกัน การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้

หากจะถามว่า ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร ในพระพุทธศาสนาถือว่าชีวิตมนุษย์เริ่มต้นตั้งแต่จิตดวงแรกหรือวิญญาณดวงแรกปรากฏในครรภ์มารดาจนกระทั่งถึงมรณะ ดังจะเห็นได้จากคำจำกัดความของคำว่า “ร่างกายมนุษย์” (มนุสสวิคคหิ) ที่ปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎกว่า “ที่ชื่อว่า ร่างกายมนุษย์ ได้แก่ จิตดวงแรก คือวิญญาณดวงแรกปรากฏขึ้นในครรภ์มารดา จนถึงเวลาตาย อตภาพในระหว่างนี้ชื่อว่าร่างกายมนุษย์” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม ๑ ข้อ ๓๗๒ : ๑๔๑) จะเห็นได้ว่า ร่างกายมนุษย์หรือชีวิตมนุษย์เริ่มต้นตั้งแต่จิตดวงแรกหรือวิญญาณดวงแรกปรากฏขึ้นหรือเข้าไปตั้งอยู่ในครรภ์มารดา จิตดวงแรกหรือวิญญาณดวงแรกนี้ก็คือปฏิสนธิจิต อันเป็นจิตที่เกิดที่แรกในภพใหม่ และเป็นจิตที่สืบต่อภพใหม่

การปฏิสนธิของนามรูปที่อธิบายมานี้เป็นการปฏิสนธิของสัตว์ที่มีชั้น ๕ อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เพราะฉะนั้น จิตดวงแรกหรือวิญญาณดวงแรกนั้นจึงเกิดพร้อมด้วยรูปชั้นทั้ง ๓ คือ เวทนา สัญญา และสังขาร และเกิดพร้อมด้วยกลลรูปด้วย ดังนั้น สิ่งที่ปฏิสนธิจึงมีทั้งส่วนที่เป็นนามธรรมและส่วนที่เป็นรูปธรรม คือ

- ๑. ส่วนที่เป็นนามธรรม ได้แก่ จิตดวงแรก (ปฐมจิต) และอรูปรูปชั้นทั้ง ๓ ที่เกิดร่วมกับจิตดวงแรกนั้น
- ๒. ส่วนที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ กลลรูปที่เกิดพร้อมด้วยจิตดวงแรก (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๕๔ : ๔๗)

กลลรูปเป็นรูปเล็กที่สุดของชีวิตมนุษย์ตอนที่อยู่ในครรภ์มารดาก่อนที่จะพัฒนามาเป็นมนุษย์ที่มีอวัยวะครบถ้วนในภายหลัง และเป็นที่เกิดเป็นที่ตั้งอาศัยของจิตดวงแรก เมื่อจิตดวงแรกเข้าไปตั้งอยู่ในครรภ์มารดาโดยไปอิงอาศัยอยู่ที่กลลรูปนั้นแล้ว กลลรูปก็จะค่อยๆ เจริญเติบโตเป็นอัมพุทะ เป็นเปสิ เป็นขณะ และเป็นปัญญาสาขตามลำดับ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “รูปนี้เป็นกลละ (น้ำใส) ก่อน จากกลละเกิดเป็นอัมพุทะ (เมือกข้น) จากอัมพุทะเกิดเป็นเปสิ (ชิ้นเนื้อเล็ก) จากเปสิเกิดเป็นขณะ (ก้อนเนื้อ) จากขณะเกิดเป็นปุม ๕ ปุม ต่อจากนั้น ผม ขน และเล็บ จึงเกิดขึ้น” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม ๑๕ ข้อ ๒๓๕ : ๓๓๗) พระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นลำดับ

การเกิดของชีวิตในครรภ์มารดา เริ่มตั้งแต่สัปดาห์แรกมนุษย์อยู่ในรูปของการเป็นกละก่อน จากกละก็เป็นอัพพุทะในสัปดาห์ที่สอง จากอัพพุทะก็เป็นเปลี่ในสัปดาห์ที่สาม จากเปลี่ก็เป็นขณะในสัปดาห์ที่สี่ จากเปลี่ก็มีปุ่ม ๕ ปุ่ม เกิดขึ้นในสัปดาห์ที่ห้า

คำว่า กลละ นี้ ถ้าเป็นศัพท์ในความหมายทั่วไป จะหมายถึง เมื่อก โคลนตม แต่ในที่นี้ กลละ หมายถึง “รูปละเอียดยมีลักษณะกลมใส ขนาดเท่าหยดน้ำมันที่ติดอยู่บนขนแกะซึ่งเหลือจากการสะบัด ๓ ครั้ง” (อรรถกถาภาษาไทย เล่ม ๑ ข้อ ๒๓๕ : ๒๘๔) กล่าวคือ กลละเป็นเมื่อกใสหรือหยาดน้ำใสที่เล็กมากๆ เล็กจนกระทั่งในสมัยนั้นไม่รู้ว่าจะอธิบายขนาดของกลละนี้อย่างไร เพราะยังไม่ได้ใช้มาตราวัดอย่างละเอียดถึงขนาดที่ว่า เป็นเศษส่วนเท่าไรของมิลลิเมตร ของเซนติเมตร หรือของนิ้ว ท่านจึงต้องใช้วิธีอุปมาว่าหยาดน้ำใสกลละนี้มีขนาดเล็กมาก เหมือนกับเอาขนแกะมาเส้นหนึ่งแล้วเอาจุ่มลงที่น้ำมันงา จากนั้นก็สลัด ๓ ครั้ง แม้จะสลัด ๓ ครั้งแล้วมันก็ยังมียเหลือติดอยู่หนอยหนึ่งซึ่งเล็กมาก ท่านบอกว่านี่แหละคือขนาดของกลละ

กลละเป็นชีวิตในฝ่ายรูปธรรม เมื่อเริ่มกำเนิดในเจ็ดวันแรกก็เป็นกลละอย่างนี้ก่อน แล้วต่อจากกลละนี้ไปในสัปดาห์ที่สองก็เป็นอัพพุทะ อัพพุทะหมายถึง “รูปละเอียดที่เกิดถัดจากกลละนั้นไป ๗ วัน มีสีเหมือนน้ำล้างเนื้อ มีลักษณะเหมือนตึกบุกเหลว” (อรรถกถาภาษาไทย เล่ม ๑ ข้อ ๒๓๕ : ๒๘๕) กล่าวคือ อัพพุทะเป็นน้ำขุ่นหรือเมือกข้น ต่อจากนั้นไปในสัปดาห์ที่สามก็จะเป็นเปลี่ คือเป็นชิ้นเนื้อ แล้วต่อจากนั้นไปในสัปดาห์ที่สี่ก็จะเป็นขณะ คือเป็นก้อนเนื้อ ต่อจากนั้นไปในสัปดาห์ที่ห้าก็จะมีส่วนงอกออกมาเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม เรียกว่า ปัญจสาขา ได้แก่ แขน ๒ เท้า ๒ ศีรษะ ๑ (อรรถกถาภาษาไทย, เล่ม ๑ ข้อ ๒๓๕ : ๒๘๕) แล้วหลังจากนั้นก็จะมีผม ขน และเล็บเกิดขึ้นตามมาต่อไป

ที่กล่าวมานี้เป็นการกล่าวถึงลำดับของการเกิดในครรภ์ เริ่มตั้งแต่สัปดาห์แรกที่เป็นหยาดน้ำใสหรือเมื่อกใสที่เรียกว่า กลละ ซึ่งมีขนาดเล็กมากดังที่อธิบายมาแล้ว กลละนี้เป็นที่ตั้งอาศัยของจิตดวงแรกและเกิดมาพร้อมกับจิตดวงแรก เพราะเป็นรูปที่เกิดจากกรรม (กัมมขรูป) ที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ โดยเกิดมาจากสเปิร์มของบิดาและไข่ของมารดาผสมกัน ชีวิตเริ่มตั้งต้นขึ้นตั้งแต่จิตดวงแรกปรากฏในครรภ์มารดา หรือตั้งแต่องค์ประกอบทั้ง ๓ ประการมาบรรจบกันหรือประสานกัน องค์ประกอบทั้ง ๓ ประการที่เวลานั้นก็คือ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู (ช่วงเวลาไข่สุก) และคันธัพพะปรากฏในครรภ์

๔. จิตไม่เคลื่อนไปก็ปฏิสนธิได้

ในหัวข้อที่ผ่านมา ได้กล่าวถึงสิ่งที่มาปฏิสนธิในครรภ์มารดาว่ามีทั้งส่วนที่เป็นนามธรรม คือจิตดวงแรก (ปฐมจิต) พร้อมทั้งอรูปขันธ์ทั้ง ๓ ที่เกิดร่วมกับจิตดวงแรกนั้น และส่วนที่เป็นรูปธรรม คือ กลรูปที่เกิดพร้อมด้วยจิตดวงแรก สิ่งที่มาปฏิสนธิทั้งสองส่วนนี้รวมกันแล้วท่านเรียกว่า “นามรูป” คำถามจึงมีว่า นามรูปที่มาปฏิสนธินี้มาจากไหน มาจากนามรูปนี้คือนามรูปก่อนตาย หรือมาจากนามรูปอื่นที่เป็นคนละอย่างกันกับนามรูปก่อนตาย ปัญหานี้มีปรากฏอยู่ใน “นามรูปเอกัตตนาถตตปัญหา” ของคัมภีร์มิลินทปัญหา ซึ่งเป็นปัญหาว่าด้วยความเป็นอันเดียวกันหรือความเป็นคนละอย่างกันแห่งนามรูป ในปัญหานี้พระเจ้ามิลินท์ได้ตรัสถามและพระนาคเสนได้ถวายวิสัชนา ดังนี้

พระราชชาติรัสถามว่า พระคุณเจ้านาคเสน ใครปฏิสนธิ

พระนาคเสนถวายวิสัชนาว่า ขอถวายพระพร มหาบพิตร นามรูปแลปฏิสนธิ

พระเจ้ามิลินท์ : นามรูปนี้แหละหรือ ปฏิสนธิ

พระนาคเสน : ขอถวายพระพร หาใช้นามรูปนี้แหละปฏิสนธิไม่ แต่บุคคลย่อมทำกรรมดีบ้าง ชั่วบ้าง ด้วยนามรูปนี้ นามรูปอื่นจึงปฏิสนธิเพราะกรรมนั้น (คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย : ๖๗)

จากบทสนทนาระหว่างพระเจ้ามิลินท์และพระนาคเสนข้างต้น จะเห็นว่าพระนาคเสนยืนยันว่า สิ่งที่มาปฏิสนธิก็คือนามรูป แต่นามรูปที่มาปฏิสนธินั้นไม่ใช่นามรูปนี้ นั่นคือไม่ใช่นามรูปก่อนตายมาปฏิสนธิ แต่เป็นนามรูปอื่นที่เกิดจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปนี้ได้กระทำไว้มาปฏิสนธิ กล่าวคือ พระนาคเสนเห็นว่าสิ่งที่มาปฏิสนธิก็คือนามรูป นามรูปที่ว่านี้ก็คือ (๑) จิตดวงแรก พร้อมทั้งอรูปขันธ์ทั้ง ๓ ที่เกิดร่วมกับจิตดวงแรกนั้น อันถือเป็นองค์ประกอบของชีวิตส่วนที่เป็นนามธรรม และ (๒) กลลรูปที่เกิดพร้อมด้วยจิตดวงแรกนั้น ซึ่งมาจากสเปิร์มของบิดาและไข่ของมารดาผสมกัน อันถือเป็นองค์ประกอบของชีวิตส่วนที่เป็นรูปธรรม องค์ประกอบทั้งสองส่วนนี้เกิดขึ้นพร้อมกันในครรภ์มารดา เพราะฉะนั้น พระนาคเสนจึงบอกว่าสิ่งที่มาปฏิสนธิหรือเกิดในครรภ์ก็คือนามรูป ภาวว่าเพราะเหตุใดพระนาคเสนจึงไม่ระบุเพียงว่าสิ่งที่มาปฏิสนธิคือจิตอย่างเดียว ทำไมจึงบอกว่ามีรูป (กลลรูป) มาปฏิสนธิด้วย ในประเด็นนี้ การที่พระนาคเสนเห็นว่าองค์ประกอบของชีวิตส่วนที่เป็นรูปธรรมคือกลลรูปมาปฏิสนธิด้วยนั้นก็เพราะว่ากลลรูปเป็นรูปที่เกิดมาจากกรรม (กัมมชรูป) คือเกิดมาจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ เช่นเดียวกันจิตดวงแรก พร้อมทั้งขันธ์ทั้ง ๓ ที่เกิดร่วมกับจิตดวงแรกนั้น ก็เป็นสิ่งที่เกิดมาจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ การปฏิสนธิหรือการเกิดเป็นชีวิตใหม่นั้นก็เริ่มต้นตั้งแต่ช่วงเวลาที่ยังมีชีวิตส่วนที่เป็นนามธรรมคือจิตดวงแรกและองค์ประกอบของชีวิตส่วนที่เป็นรูปธรรมคือกลลรูปมาบรรจบกันหรือประสานกัน ดังนั้น พระนาคเสนจึงเห็นว่าสิ่งที่มาปฏิสนธิก็คือนามรูปนั่นเอง

ประเด็นปัญหาต่อมาก็คือ นามรูปที่มาปฏิสนธิคือนามรูปนี้ใช่หรือไม่ หรือว่าสิ่งที่มาปฏิสนธินั้นเป็นนามรูปอื่น ไม่ใช่นามรูปก่อนตาย ต่อประเด็นปัญหานี้พระนาคเสนเห็นว่า นามรูปที่มาปฏิสนธิไม่ใช่นามรูปนี้ คือไม่ใช่นามรูปก่อนตายมาปฏิสนธิ แต่เป็นนามรูปอื่นที่เกิดจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้มาปฏิสนธิ นั้นหมายความว่า เมื่อบุคคลตายลง นามรูปนี้ก็ดับหมด คือไม่มีสัตว์อะไร ผู้เคลื่อนจากร่างกายนี้ไปสู่ร่างกายอื่น (คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย : ๑๑๓) หรือไม่มีจิตเคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปปฏิสนธิ (คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย : ๑๑๒) ภาวว่า ถ้าจิตไม่เคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปปฏิสนธิหรือไม่มีสัตว์อะไร ผู้เคลื่อนจากร่างกายนี้ไปสู่ร่างกายอื่น การปฏิสนธิของนามรูปในภพใหม่จะเกิดขึ้นได้หรือไม่ ต่อประเด็นคำถามนี้ พระนาคเสนเห็นว่า แม้จิตไม่เคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปปฏิสนธิหรือไม่มีสัตว์อะไร ผู้เคลื่อนจากร่างกายนี้ไปสู่ร่างกายอื่น การปฏิสนธิของนามรูปในภพใหม่ก็สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะนามรูปที่เกิดขึ้นมาในภพใหม่นั้นเป็นนามรูปที่เกิดมาจากผลของกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งท่านพระนาคเสนได้ยกตัวอย่างเปรียบเทียบว่า เปรียบเหมือนกับบุรุษบางคนพึงจุดไฟตะเกียงใหม่ ขึ้นจากไฟตะเกียงเก่า ไฟตะเกียงใหม่ไม่ได้เป็นไฟที่เคลื่อนจากไฟตะเกียงเก่าไป ฉันทิ จิตไม่เคลื่อนไป ก็ปฏิสนธิได้ ฉันทิ (คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย : ๑๑๒) นั้นหมายความว่า แม้จิตหรือสัตว์อะไร ไม่เคลื่อนจากร่างกายนี้ไปสู่ร่างกายอื่น การปฏิสนธิของนามรูปในภพใหม่ก็สามารถเกิดขึ้นได้ และจิตหรือสัตว์ที่มาจากในคราวปฏิสนธิก็ไม่ใช่จิตหรือสัตว์ที่เคลื่อนมาจากจิตดวงสุดท้ายในภพก่อนในลักษณะเป็นจิตดวงเดียวกัน แต่เป็นจิตหรือสัตว์ที่เกิดมาจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เหมือนกับไฟตะเกียงเก่าไม่ได้เคลื่อนจากตะเกียงเก่าไปอยู่ในตะเกียงใหม่หรือไฟตะเกียงใหม่ก็ไม่ใช่เป็นไฟที่เคลื่อนมาจากไฟตะเกียงเก่า แต่เป็นไฟที่เกิดขึ้นเพราะอิงอาศัยไฟตะเกียงเก่า

๕. นามรูปก่อนตายกับนามรูปในคราวปฏิสนธิเป็นอย่างเดียวกันหรือไม่

จากหัวข้อที่ผ่านมา ได้ทำให้เกิดประเด็นปัญหาต่อมาคือ เมื่อนามรูปที่มาปฏิสนธิไม่ใช่นามรูปนี้ คือไม่ใช่นามรูปก่อนตายมาปฏิสนธิ แต่เป็นนามรูปอื่นที่เกิดจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้มาปฏิสนธิ ย่อมทำให้เกิดคำถามขึ้นมาอีกว่า นามรูปก่อนตายกับนามรูปในคราวปฏิสนธิเป็นอย่างเดียวกันหรือเป็นคนละอย่าง ต่อประเด็นปัญหานี้ พระนาคเสนเห็นว่า นามรูปก่อนตายกับนามรูปในคราวปฏิสนธิเป็นอย่างเดียวกันก็

มีใจ และเป็นคนละอย่างก็มีใจ (คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย : ๕๗-๕๘) เพราะเมื่อนามรูปก่อนตายจะเป็นอย่างหนึ่ง และนามรูปในคราวปฏิสนธิจะเป็นอีกอย่างหนึ่งก็จริง ถึงอย่างนั้นนามรูปในคราวปฏิสนธินั้นก็บังเกิดมาจากกรรมดี และกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้นั้นแหละ (คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย : ๗๐-๗๑) ซึ่งพระนาคเสนได้ยกตัวอย่างเปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจดังนี้

ตัวอย่างที่หนึ่ง เปรียบเหมือนกับเราตอนที่เป็เด็กก่อนนอนแบบเบาๆ ต่อมาเราก็เจริญวัยขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ถามว่าเราตอนที่เป็เด็กก่อนนอนแบบเบาๆกับเราตอนที่เป็ผู้ใหญ่ในบัดนี้เป็คนเดียวกันหรือเป็คนละคนกัน พระเจ้ามิลินทเห็นว่า เป็คนละคนกัน คือเราตอนเป็เด็กก่อนก็เป็คนหนึ่ง เราตอนเป็ผู้ใหญ่ก็เป็อีกคนหนึ่ง แต่พระนาคเสนได้โต้แย้งว่า เมื่อเป็เช่นนี้ แม่ผู้ทีบุตรเรียกว่า มารดา บิดา และอาจารย์ ก็จักไม่มี แม่ผู้ทีเขาเรียกว่า ผู้มีศิลปะ ผู้มีศีล ผู้มีปัญญา ก็จักไม่มี มารดาของผู้ที่ยังเป็คนละอย่างก็เป็คนหนึ่งต่างหาก มารดาของผู้ทีเป็อุปพุทธ ก็เป็อีกคนหนึ่ง มารดาของผู้ทีเป็เปลือก็เป็อีกคนหนึ่ง มารดาของผู้ทีเป็ขณะก็เป็อีกคนหนึ่ง มารดาของผู้ทีเป็เด็กเล็กก็เป็อีกคนหนึ่ง มารดาของผู้ทีเป็เด็กโตก็เป็อีกคนหนึ่ง คนหนึ่งเรียนศิลปะ แต่ผู้ทีเรียนจบวิชา ศิลปะก็เป็อีกคนหนึ่ง คนหนึ่งทำกรรมชั่วไว้ แต่อีกคนหนึ่งถูกตัดมือตัดเท้า หรือไรหนอ ซึ่งพระเจ้ามิลินทก็ได้ตรัสตอบปฏิเสธ (คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย : ๕๗-๕๘) ในทีขณะของพระนาคเสน เราเคยเป็เด็กก่อน เราคนเดียวกัน นั้นแหละเป็ผู้ใหญ่ในบัดนี้ เราตอนที่เป็เด็กก่อนกับเราตอนที่เป็ผู้ใหญ่รวมเข้าเป็คนเดียวกันได้ เพราะอาศัยร่างกายเดียวกันนั้นแหละ กล่าวคือ เราตอนที่เป็ผู้ใหญ่ในบัดนี้ก็เป็คนที่สืบต่อมาจากเราตอนที่เป็เด็กก่อน นั่นคือ มี “ธรรมสัตตติ” หรือความสืบต่อกันแห่งธรรมคือนามรูประหว่างเราตอนที่เป็เด็กก่อนกับเราตอนที่เป็ผู้ใหญ่ ทำให้คนหนึ่งเกิดขึ้น อีกคนหนึ่งดับไป สืบต่อกันไปเหมือนไม่ก่อนไม่หลัง เพราะเหตุนั้น จะเป็คนเดียวกันก็มีใจ จะเป็คนละคนกันก็มีใจ ผู้มีวิญญานดวงหลัง ย่อมถึงความรวมกันเข้าในผู้มีวิญญานดวงก่อน นามรูปก่อนตายกับ นามรูปในคราวปฏิสนธิก็เช่นเดียวกัน เมื่อนามรูปก่อนตายได้ดับลง นามรูปในคราวปฏิสนธิก็เกิดขึ้นสืบต่อกันไปทันที โดยเกิดขึ้นมาจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ เพราะฉะนั้น นามรูปก่อนตายกับนามรูปในคราวปฏิสนธิจะเป็อย่างเดียวกันก็มีใจ จะเป็คนละอย่างก็มีใจ เพราะนามรูปในคราวปฏิสนธิมิใช่นามรูปทีเกิดขึ้นใหม่แท้โดยไม่เกี่ยวข้องกับนามรูปก่อนตาย แต่เป็นามรูปทีเกิดสืบต่อมาจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้

ตัวอย่างที่สอง เปรียบเหมือนนมสดทีเขารีดไว้ ในกาลต่อมากลายเป็นมส้ม จากนมส้มก็กลายเป็เนยสด จากเนยสดก็กลายเป็เปรียง ถามว่า นมสด นมส้ม เนยสด และเปรียง สืออย่างนี้ เป็อย่างเดียวกันหรือเป็คนละอย่าง สำหรับพระนาคเสน ของสืออย่างนี้เป็อย่างเดียวกันก็มีใจ เป็คนละอย่างก็มีใจ เพราะมันเป็สิ่งที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยนมสดอันเดียวกันนั้นนั้นแหละ และแม้ว่านมสดจะเป็อย่างหนึ่ง นมส้มก็เป็อีกอย่างหนึ่งก็จริง ถึงอย่างนั้นนมส้มก็เกิดสืบต่อมาจากนมสดนั้นนั้นแหละ (คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย : ๕๙) คือเมื่อนมสดแปรสภาพไป นมส้มก็เกิดขึ้น สืบต่อกันไปอย่างนี้ ในเรื่องการปฏิสนธิของนามรูปก็เช่นเดียวกัน คือ เมื่อนามรูปนี้ดับไป นามรูปในคราวปฏิสนธิก็เกิดขึ้นสืบต่อกันไป โดยนามรูปในคราวปฏิสนธิเป็สิ่งที่เกิดขึ้นสืบต่อมาจากนามรูปก่อนตาย คือเกิดขึ้นมาจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้

เพราะฉะนั้น ตามคำอธิบายของพระนาคเสน นามรูปก่อนตายกับนามรูปในคราวปฏิสนธิเป็สิ่งเดียวกันก็มีใจ เพราะนามรูปก่อนตายได้ดับไปแล้วและมีนามรูปใหม่เกิดขึ้นแทนที ในทางตรงกันข้าม นามรูปก่อนตายกับนามรูปในคราวปฏิสนธิเป็คนละอย่างกันก็มีใจ เพราะนามรูปในคราวปฏิสนธิเกิดขึ้นมาและรับเอากรรมเป็มรดกทั้งหมดมาจากนามรูปก่อนตาย

๖. กรรมกับการปฏิสนธิ

ในหัวข้อที่ผ่านมา ได้กล่าวถึงว่านามรูปก่อนตายมิได้มาปฏิสนธิ แต่เป็นนามรูปอื่นที่เกิดจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้มาปฏิสนธิ กล่าวคือจิตไม่ได้เคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปปฏิสนธิ หรือไม่มีสัตว์อะไรๆ ผู้เคลื่อนจากร่างกายนี้ไปสู่ร่างกายอื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ย่อมทำให้เกิดประเด็นปัญหาว่า ถ้าหากว่านามรูปนี้คือนามรูปก่อนตายมิได้ไปปฏิสนธิ บุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้พ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายได้ใช่หรือไม่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ถ้าจิตหรือสัตว์อะไรๆ ผู้เคลื่อนจากร่างกายนี้ไปสู่ร่างกายอื่นไม่มี เขาจะพ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายได้ใช่หรือไม่ ต่อประเด็นปัญหานี้ พระนาคเสนได้ตอบว่า “ถ้าหากว่านามรูปไม่พึงปฏิสนธิ เขาก็พึงเป็นผู้พ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายได้ แต่เพราะเหตุที่นามรูปย่อมปฏิสนธิ ฉะนั้น เขาก็ไม่พึงเป็นผู้พ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายได้” (คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย : ๖๘) หมายความว่า ถ้าหากว่าเขาไม่ปฏิสนธิคือไม่เกิดอีก นั่นคือตายแล้วก็ดับสูญเลย เขาก็จะเป็นผู้พ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายได้ คือไม่ต้องรับผลกรรมที่กระทำไว้ เพราะตายแล้วก็ดับสูญไม่มีอะไรไปเกิดใหม่ที่จะมาคอยรับผลกรรม แต่เพราะเหตุที่เขายังปฏิสนธิคือยังเกิดใหม่อยู่ ไม่ได้ดับสูญ เขาจึงไม่พ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายได้ แม้ว่าจิตจะไม่ได้เคลื่อนจากร่างกายนี้ไปสู่ร่างกายอื่นในลักษณะเป็นจิตดวงเดียวกันก็ตาม แต่จิตหรือนามรูปในคราวปฏิสนธิก็เป็นสิ่งที่เกิดสืบต่อทันทีมาจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ พร้อมกับรับเอากรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ไปด้วย ดังนั้น เขาจึงไม่พ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายที่เข้ามาในโลกนี้ได้ จะต้องได้รับผลของกรรมชั่วที่ตนกระทำไว้ในโลกอื่นอย่างแน่นอน ไม่ชาติใดก็ชาติหนึ่ง ตราบใดที่ยังไม่สิ้นกิเลสและกรรม เพื่ออธิบายเรื่องนี้ให้กระจ่างชัด พระนาคเสนได้ยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้พระเจ้ามิลินท์ฟัง ดังนี้

พระนาคเสนทูลถามพระเจ้ามิลินท์ว่า ขอถวายพระพร เปรียบเหมือนบุรุษบางคน พึงขโมยมะม่วงของบุรุษคนหนึ่งไป บุรุษผู้เป็นเจ้าของมะม่วงจึงจับบุรุษคนนั้นไปแสดงต่อพระราชา โดยกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ นายคนนี้ขโมยผลมะม่วงของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า” บุรุษผู้ขโมยผลมะม่วงนั้นจึงกราบทูลอย่างนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ข้าพระองค์มิได้ขโมยผลมะม่วงของนายคนนี้ ผลมะม่วงที่นายคนนี้เพาะปลูก (จนงอกขึ้นมาเป็นต้นมะม่วงภายหลัง) เป็นผลมะม่วงอื่น ผลมะม่วงที่ข้าพระองค์เก็บมาเป็นผลมะม่วงอื่นอีกต่างหาก ข้าพระองค์ไม่น่าเป็นผู้ต้องรับโทษ พระเจ้าข้า” ขอถวายพระพร บุรุษผู้ขโมยผลมะม่วงนั้น ต้องเป็นผู้ต้องรับโทษหรือไรหนอ

พระเจ้ามิลินท์ตอบว่า ใช่ พระคุณเจ้า เขาเป็นผู้ต้องรับโทษ

พระนาคเสน : เพราะเหตุไรหรือ

พระเจ้ามิลินท์ : บุรุษผู้ขโมยมะม่วงนั้นพึงกล่าวอย่างนั้นได้แม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น บุรุษผู้นั้นบอกปิดมะม่วงผลก่อนมิได้หรือ พึงเป็นผู้ต้องรับโทษ เพราะมะม่วงผลหลัง

พระนาคเสน : ขอถวายพระพร อุปมาฉันใด อุปมาฉันนั้นเหมือนกัน บุคคลย่อมทำกรรมดีบ้าง ชั่วบ้างด้วยนามรูปนี้ นามรูปอื่นจึงปฏิสนธิเพราะกรรมนั้น เพราะฉะนั้น เขาจึงไม่พึงเป็นผู้พ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายได้ (คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย : ๖๘)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่า ข้ออ้างของบุรุษผู้ขโมยผลมะม่วงในการที่จะไม่ต้องรับโทษก็คืออ้างว่าผลมะม่วงที่บุรุษคนหนึ่งปลูกไว้กับผลมะม่วงที่ตนขโมยไปเป็นคนละผลไม่ใช่ผลเดียวกัน ฉะนั้น จึงไม่ควรได้รับโทษ เพราะไม่ได้ขโมยผลมะม่วงที่บุรุษคนนั้นเพาะปลูกไว้ ข้ออ้างนี้สมเหตุสมผลหรือไม่? ในทัศนะของพระเจ้ามิลินท์และพระนาคเสน แม้บุรุษผู้ขโมยผลมะม่วงจะอ้างได้ว่าผลมะม่วงที่บุรุษคนหนึ่งปลูกไว้กับผลมะม่วงที่ตนขโมยไปเป็นคนละผลไม่ใช่ผลเดียวกัน จะอย่างไรก็ตาม บุรุษผู้ขโมยผลมะม่วงนั้นก็ไม่สามารถบอกปิดมะม่วงผลก่อนได้ เพราะผลมะม่วงที่ตนขโมยไปนั้นอาศัยผลมะม่วงที่บุรุษผู้เป็นเจ้าของปลูกไว้จึงเกิดได้ ถ้าไม่มีผลมะม่วงที่บุรุษผู้เป็นเจ้าของปลูกไว้ ผลมะม่วงที่ตนขโมยไปก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ฉะนั้น ข้ออ้างที่ว่าผลมะม่วงที่ปลูกไว้ที่แรกกับผลมะม่วงที่ตนขโมยไปเป็นคนละผลไม่ใช่ผลเดียวกันจึงไม่สมเหตุสมผล เพราะผลมะม่วงที่ตนขโมยไปก็เกิดขึ้นโดยการอิงอาศัยผลมะม่วงที่บุรุษผู้เป็นเจ้าของปลูกไว้นั่นเอง เพราะฉะนั้น บุรุษผู้ขโมยผลมะม่วงนั้นจึงต้องได้รับโทษ เพราะ

ผลมะม่วงที่เขาโยมไปนั้นเป็นผลมะม่วงที่เกิดขึ้นมาได้เพราะอิงอาศัยผลมะม่วงที่บุรุษผู้เป็นเจ้าของปลูกไว้ ในเรื่องการรับผลของกรรมก็เช่นเดียวกัน บุคคลย่อมทำกรรมดีและกรรมชั่วด้วยนามรูปนี้ นามรูปอื่นจึงปฏิเสธเพราะกรรมนั้น เพราะฉะนั้น เขาจึงไม่พึงเป็นผู้พ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายได้ กล่าวคือ แม้นามรูปนี้กับนามรูปอื่นดูเหมือนจะเป็นคนละอย่างกัน แต่นามรูปอื่นก็เป็นสิ่งที่เกิดมาจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปนี้ทำไว้ หรือกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปนี้ได้กระทำไว้เป็นพลังผลักดันที่ทำให้เกิดนามรูปอื่น และนามรูปอื่นนั้นก็รับเอากรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปนี้ทำไปด้วย ดังนั้น นามรูปอื่นจะต้องรับผลกระทบทั้งกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปนี้ได้กระทำไว้ เหมือนกับผลมะม่วงที่บุรุษคนหนึ่งเพาะปลูกไว้กับผลมะม่วงที่บุรุษอีกคนหนึ่งขโมยไป แม้ว่าเขาจะอ้างว่าเป็นคนละผลกันไม่ใช่ผลเดียวกันได้ แต่ผลมะม่วงที่เขาโยมไปนั้นก็เป็นผลมะม่วงที่เกิดขึ้นเพราะอิงอาศัยผลมะม่วงที่บุรุษผู้เป็นเจ้าของปลูกไว้ เขาจึงต้องได้รับโทษเพราะผลมะม่วงที่เขาโยมไปนั้น

การที่พระพุทธศาสนามีประเด็นปัญหาเกี่ยวกับเรื่องว่าใครคือผู้รับผลของกรรมดังกล่าวนี้ ก็เพราะว่าในทัศนะของพระพุทธศาสนาเช่นที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา นั้น ถือว่าไม่มีจิตหรือสัตว์อะไร เคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสู่ร่างกายอื่นในเวลาตาย แต่แม้จะไม่มีจิตหรือสัตว์อะไร เคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสู่ร่างกายอื่น เขาก็สามารถปฏิเสธได้ เพราะสิ่งที่มาปฏิเสธคือนามรูปใหม่นั้นก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นสืบต่อทันทีมาจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ เพราะฉะนั้น เขาจึงไม่สามารถพ้นจากกรรมได้ ในขณะที่ศาสนาอื่นเช่นศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่เกิดก่อนและร่วมยุคสมัยเดียวกันกับพระพุทธศาสนาไม่สู้จะมีประเด็นปัญหาเกี่ยวกับเรื่องว่าใครคือผู้รับผลของกรรม เพราะศาสนาพราหมณ์-ฮินดูถือว่ามนุษย์ทุกคนมีจิตที่เป็นอมตะซึ่งเรียกว่า “อาตมัน” เมื่อคนเราตายแล้วอาตมันก็จะเคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสู่ร่างกายอื่น อาตมันคือผู้รับผลของกรรมทั้งกรรมดีและกรรมชั่วที่เขาได้กระทำไว้ เขาจึงไม่สามารถพ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายที่กระทำไว้ได้ (ภควทศิตา, แปลโดย สมภาร พรหมทา, ๒๕๖๑ : ๘๘) พระพุทธศาสนาปฏิเสธความมีอยู่ของจิตที่เที่ยงแท้หรือ “อาตมัน” ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เพราะว่าจิตโดยธรรมชาติที่แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตลอดเวลาและเราก็ไม่สามารถสั่งควบคุมจิตของเราให้เป็นไปตามความปรารถนาได้ เพราะจิตเป็นอนัตตาคือไม่ใช่ตัวเราของเราที่แท้จริง เมื่อพระพุทธศาสนาปฏิเสธความมีอยู่ของจิตที่เที่ยงแท้ไม่เกิดดับเช่นนี้ ก็ทำให้พระพุทธศาสนาประสบกับปัญหาว่าใครคือผู้รับผลของกรรม เพราะตามกฎแห่งกรรมถือว่า “ใครทำ คนนั้นรับ” ในทัศนะของพระพุทธศาสนา จิตของบุคคลที่ทำกรรมก็เป็นดวงหนึ่ง แต่จิตของบุคคลผู้รับผลของกรรมก็เป็นอีกดวงหนึ่ง เป็นคนละดวงกัน ในเรื่องนี้พระนาคเสนได้อธิบายว่าจิตของบุคคลผู้ทำกรรมกับจิตของบุคคลผู้รับผลของกรรมจะถือว่าเป็นคนละดวงกันแท้ๆ ก็ไม่ใช่ เพราะว่าจิตของบุคคลผู้รับผลของกรรมนั้นก็เกิดสืบต่อมาจากจิตของบุคคลผู้ทำกรรมนั่นเอง เป็นจิตในกระบวนการอันเดียวกัน เหมือนกับสายโซ่ที่คล้องเกี่ยวกันไปเป็นสาย แม้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จิตของบุคคลก็เกิดดับสืบต่อกันไปตลอดเวลา ดวงหนึ่งดับไป ดวงหนึ่งจึงเกิดขึ้น สืบต่อกันไปเช่นนี้ เมื่อบุคคลตายไปคือจิตดับไป จิตดวงใหม่ก็เกิดขึ้นในร่างกายใหม่ทันที โดยจิตที่เกิดขึ้นในร่างกายใหม่นี้ก็เป็นจิตที่เกิดสืบต่อมาจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ พร้อมกันนั้นจิตดวงใหม่ก็รับเอากรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ติดตามไปด้วยเหมือนกับเงาที่ติดตามตัวไป เพราะฉะนั้น ในทัศนะของพระพุทธศาสนา บุคคลผู้ทำกรรมจึงไม่สามารถที่จะพ้นจากกรรมทั้งกรรมดีและกรรมชั่วที่กระทำไว้ในโลกนี้ได้ จะต้องได้รับผลของกรรมในโอกาสต่อไปตามเหตุปัจจัยที่ถึงพร้อม

๗. สรุป

พระพุทธศาสนามีทัศนะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างทัศนะทางอภิปรัชญา ๒ ทัศนะ คือ (๑) ทัศนะแบบสสารนิยม (Materialism) ที่ถือว่า สิ่งที่มีอยู่จริงมีเพียงสสารเท่านั้น ไม่มีจิตที่เป็นสิ่งหนึ่งต่างหากจากสสาร จิตเป็นเพียงปรากฏการณ์ของสสาร นั่นคือจิตเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดมาจากสมองอันซับซ้อน เมื่อสมองตาย จิตก็ดับไป ไม่มีจิต

เคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสร้างกายอื่นเพื่อการเกิดใหม่ เพราะจิตเป็นเพียงปรากฏการณ์ของสมอง และ (๒) ทัศนะแบบจิตนิยม (Idealism) ที่ถือว่า สิ่งที่มีอยู่จริงคือจิตกับกายที่เป็นอิสระจากกันเป็นคนละอย่างกัน เมื่อคนเราตายแล้วจิตจะเคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสร้างกายอื่นเพื่อการปฏิสนธิ นั่นคือเมื่อคนเราตายแล้วทุกอย่างไม่ได้ตายหมด สิ่งที่ตายมีเพียงร่างกายเท่านั้น แต่จิตหรือวิญญาณไม่ได้ตายตาม จิตจะเคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปเกิดใหม่ในร่างกายอื่น ซึ่งขึ้นอยู่กับกรรมที่ทำมา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็มีทัศนะแบบจิตนิยมนี้ ส่วนพระพุทธศาสนามีทัศนะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างสองทัศนะข้างต้น คือไม่เห็นด้วยกับทัศนะแบบสสารนิยมที่บอกว่าคนเราตายแล้วก็ดับสูญ ซึ่งเป็นทัศนะแบบอูจเจตทิฎฐิ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่เห็นด้วยกับทัศนะแบบจิตนิยมที่บอกว่า มีจิตเคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสร้างกายอื่นเพื่อการปฏิสนธิ เพราะเป็นทัศนะแบบสัสสตทิฎฐิ พระพุทธศาสนามีทัศนะที่แตกต่างจากทัศนะทั้งสอง คือพระพุทธศาสนายอมรับว่า จิตไม่เคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสร้างกายอื่น ก็ปฏิสนธิคือเกิดใหม่ได้ เพราะจิตหรือนามรูปที่เกิดใหม่นั้นเป็นสิ่งที่เกิดสืบต่อทันทีมาจากนามรูปก่อนตาย นั่นคือนามรูปในคราวปฏิสนธิเกิดสืบต่อทันทีมาจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงมีทัศนะที่ใกล้เคียงกันมากกับทัศนะแบบธรรมชาตินิยม (Naturalism) เพราะถือว่าจิตกับกายไม่ใช่อันเดียวกันเหมือนกับพวกสสารนิยม และไม่ใช่คนละอย่างกันเหมือนกับพวกจิตนิยมหรือทวินิยม (Dualism) แต่ถือว่าจิตกับกายต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันสืบต่อกันไป

ในประเด็นเรื่องความอันเดียวกันหรือความเป็นคนละอย่างกันแห่งนามรูป พระพุทธศาสนามีทัศนะว่า นามรูปก่อนตายกับนามรูปในคราวปฏิสนธิเป็นอย่างเดียวกันก็มีใช่ เพราะนามรูปก่อนตายได้ดับไปแล้วและมีนามรูปใหม่เกิดขึ้นแทนที่ ในทางตรงกันข้าม นามรูปก่อนตายกับนามรูปในคราวปฏิสนธิเป็นคนละอย่างกันก็มีใช่ เพราะนามรูปในคราวปฏิสนธิเกิดขึ้นมาและรับเอากรรมทั้งหมดเป็นมรดกมาจากนามรูปก่อนตาย

ส่วนประเด็นที่ว่า ถ้าจิตไม่เคลื่อนออกจากร่างกายนี้ไปสร้างกายอื่น เขาจะเป็นผู้พ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายใช่หรือไม่ สำหรับประเด็นนี้พระพุทธศาสนามีทัศนะว่า ถ้าเขาไม่ปฏิสนธิคือไม่เกิดอีก นั่นคือตายแล้วก็ดับสูญเลย เขาก็จะเป็นผู้พ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายได้ คือไม่ต้องรับผลกรรมที่เขาทำไว้ แต่เพราะเขายังปฏิสนธิคือยังเกิดใหม่อยู่ไม่ได้ดับสูญ เขาจึงไม่พ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายได้ แม้ว่าจิตจะไม่ได้เคลื่อนจากร่างกายนี้ไปสร้างกายอื่นในลักษณะเป็นจิตดวงเดียวกันก็ตาม แต่จิตหรือนามรูปในคราวปฏิสนธิก็เป็นสิ่งที่เกิดสืบต่อทันทีมาจากกรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ พร้อมกับรับเอากรรมดีและกรรมชั่วที่นามรูปก่อนตายได้กระทำไว้ไปด้วย ดังนั้น เขาจึงไม่สามารถพ้นจากกรรมชั่วทั้งหลายที่ทำมาในโลกนี้ได้ จะต้องได้รับผลของกรรมในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

- กฤษณโศภนนิพนธ์. (๒๕๖๑). **ภควัทคีตา**. แปลโดย สมภาร พรหมทา. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วารสารปัญญา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (๒๕๕๔). **การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๖๐). **คัมภีร์มิลินปัญหาภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๖๐). **อรรถกถาภาษาไทย ๕๕ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อภิธัมมัตถวิภาวี. **ฉบับแปลเป็นภาษาไทย**. (๒๕๕๘). แปลโดยพระเทพมหาเจติยาจารย์ (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ ป.ธ. ๙). กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์.

การรักร่วมเพศ: บทวิเคราะห์ตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์

Homosexuality: An Analysis Based on Buddhist Ethics Guidelines

¹พระกุศล สุภเนตโต พระครูสมุห์ธนวิชญ์ อธิสีโล และ พระปลัดสมชาย ปโยโค

Phra Kusol Subhanetto and Phrakhrusamu Thanawit Athisilo and

Phrapalad Somchai Payogo

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhaphanya Sri Thawaravadhee Buddhist College,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Email: supanetto@gmail.com

บทคัดย่อ

รักร่วมเพศ เป็นพฤติกรรมที่มีความรักเชิงคู่สาวกับเพศเดียวกัน คือ ชายกับชาย หรือ หญิงกับหญิง รักร่วมเพศเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิดนั้น ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละสังคม เพราะแท้จริงแล้ว เพศสภาพบนร่างกายมนุษย์อาจมีเพียง “เพศหญิง” และ “เพศชาย” แต่ “รสนิยมทางเพศ” เป็นเรื่องของ “จิตใจ” มิใช่ “ร่างกาย” ดังนั้นความรู้สึก “รักต่างเพศ” “รักร่วมเพศ” หรือ “รักหมดทุกเพศ” จึงเป็นเรื่องของความรู้สึกทางจิตใจ เพียงแต่พวกเขาจะกล้า “เปิดเผย” ตัวตนที่แท้จริง หรือ “ปกปิด” ซ่อนเร้นเอาไว้ก็ขึ้นกับเหตุผลในการดำรงชีวิตให้เป็นไปตามบริบทของสังคมนั้น ซึ่งในบางสังคมคนรักร่วมเพศก็ได้รับการยอมรับ เช่น ในยุคกรีกโบราณ มีการสร้างกองทัพ “ชายรักชาย หรือ กองทัพเกย์” ขึ้นมา จากหลักคิดที่ว่า ทหารที่เป็นคนรักร่วมเพศจะสู้รบจนตัวตายอย่างกล้าหาญ เพื่อแสดงความกล้าหาญและความรักต่อคู่รักของตนเอง ด้วยการปกป้องคู่รักของตนจากศัตรูในสนามรบ แต่หากคำนึงถึงหลักจริยธรรมทางศาสนา “รักร่วมเพศ” ในส่วน ศาสนาคริสต์ และอิสลาม ได้ระบุว่ารักร่วมเพศเป็นบาป แต่ในส่วนของศาสนาพุทธกลับมิได้ระบุไว้เช่นนั้น การตัดสินว่ารักร่วมเพศจะเป็นบาปหรือไม่นั้น จึงขึ้นกับการตีความในแต่ละสังคมพุทธนั้นๆว่าจะตีความเคร่งครัดเพียงไร ทำให้คนรักร่วมเพศจะเป็นที่ยอมรับหรือปฏิเสธนั้น ขึ้นกับพื้นฐานทางสังคม ประวัติศาสตร์ และข้อห้ามทางศาสนา ที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคมนั้นนั่นเอง

คำสำคัญ : ประเด็นปัญหา, รักร่วมเพศ, ชายรักชาย, หญิงรักหญิง

ABSTRACT

Homosexuality refers to homosexuality and homosexuality. A man or a woman with homosexuality is right or wrong. It depends on the context of each society. Really Sex on the human body may be "female" and "male", but "sexual orientation" is a matter. The "mind" is not the "body", so the feeling of "love heterosexual" "homosexual" or "love all the sex" is a matter of psychology. But they will dare "reveal" the true identity or "concealed" it. It depends on the reason for living in accordance with the context of the society. In some societies, homosexuals are recognized as in ancient Greece. The "male love or gay army"

was created from the idea that. Soldiers who are homosexual I will fight bravely. To show courage and love to their lovers. By protecting their partners from the enemy on the battlefield. If you consider the religious ethics "Sex "in the Christian and Islamic sections. Has stated that homosexuality is a sin. But in Buddhism is not mentioned so. Determining whether homosexuality is a sin or not. It is not the same as that of the Buddha. Strict interpretation Make homosexuals acceptable or deny them. Based on a social basis. History and religious taboos. The difference in each of them.

Keywords: issues, homosexuality, male love, female love

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันนี้ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เพศวิถีมิใช่เรื่องหยุดหนึ่งแต่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในแง่ปัจเจกบุคคลเพศวิถีเป็นกระบวนการชีวิตที่ยาวนานของคนหนึ่งมีการเติบโตเปลี่ยนแปลง นักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาวิถีชีวิตของชายรักสองเพศ โดยวิธีที่คิดว่าเป็นจริงที่สุด แต่ก็นับว่าเป็นการยากที่จะศึกษาให้เข้าถึงความรู้สึกที่แท้จริงของชายรักสองเพศ เนื่องจากชายรักสองเพศยังคงไม่เปิดเผยตัวตนที่แท้จริงและยังให้ความร่วมมือไม่เต็มที่ ซึ่งเพศวิถีมีผลต่อการสร้างความรู้ทางสังคม เพราะสังคมได้ทำให้เพศวิถีกลายเป็นสิ่งที่ดีและไม่ดี เกิดการแบ่งแยกชั่วตรงข้าม โดยเพศวิถีแบบรักต่างเพศจะถูกสร้างมาให้เหนือกว่าแบบอื่น ลักษณะคู่สัมพันธ์แบบชายหญิงเท่านั้นที่ได้รับสิทธิพิเศษทางสังคมและผู้มีอำนาจทางสังคมก็ล้วนเอาบรรทัดฐานรักต่างเพศไปสร้างกฎระเบียบต่างๆพร้อมกับควบคุมเพศวิถีที่ไม่ใช่รักต่างเพศให้อยู่ในพื้นที่ชายขอบ และไม่ได้รับการยอมรับบรรทัดฐานดังกล่าวคือสิ่งที่รองรับการสร้างความรู้ทางสังคมและกลายเป็นจารีตนิยมของการมองเรื่องเพศที่วางอยู่บนฐานคิดของการตัดสินคุณค่าเชิงศีลธรรม (ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2550)

เพศในสังคมไทยโดยทั่วไปเข้าใจว่าเพศที่ตรงตามธรรมชาติ มีเพียง 2 เพศคือ หญิงกับชายที่ ต้องเกิดมาคู่กัน ฉะนั้นเมื่อเกิดมาเพศใด จะต้องมีวิถีการดำเนินชีวิตทางเพศให้เป็นไปตามบรรทัดฐานทางเพศที่กำหนดไว้เท่านั้น ผ่านกระบวนการเรียนรู้เรื่องคุณค่าของการเป็นหญิงหรือเป็นชายของสังคม ในขณะที่เรื่องราวของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศปรากฏมากขึ้นในสังคมทั้งในด้านบวกและด้านลบ สิ่งเหล่านี้กลายเป็นสิ่งที่ท้าทายระบบความเชื่อเดิมและส่วนหนึ่ง ทำให้คนทั่วไปเข้าใจว่าสังคมไทย เปิดกว้างสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แม้ว่า ณ ปัจจุบัน กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ได้ทำหน้าที่รับรองทางวิชาการอ้างอิงข้อมูลจากองค์การอนามัยโลก WHO (2545) คนรักเพศเดียวกันไม่ได้มีความผิดปกติทางเพศแล้วก็ตาม การดำเนิน งานของเครือข่ายในองค์กรสนับสนุนและปกป้อง สิทธิมนุษยชนของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

นอกจากนี้นิตยสารบางเล่ม ต่างพยายามดึงประเด็นเรื่องเพศเข้ามาสร้างความน่าสนใจให้กับนิตยสาร เช่น นิตยสาร FHM ที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ชาย และชายความเช่กซี้ ผ่านคอลัมน์ Your-Stories ซึ่งสอดแทรกการกำหนดประเด็นการนำเสนอเกี่ยวกับแง่มุมของผู้อ่านที่มีประสบการณ์ทางเพศ ในแบบหญิงรักหญิง และนิตยสารอื่น ๆ ที่มีการกำหนดเนื้อหาในลักษณะนี้เช่นเดียวกัน อาทิ นิตยสาร Who เน้นการนำเสนอเนื้อหาให้กับผู้อ่านวัยทำงานขึ้นไป โดยนำเสนอคู่รักทอมดี้ในวงการไฮโซหรือนิตยสารสุดสัปดาห์ ที่มีกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายเป็นผู้หญิงยุคใหม่ สนใจแฟชั่น และนำเสนอที่กล่าวถึงการเปิดเผยตัวตนของดาราสอลลีสวีต ผ่านแนวคิดหลักของคอลัมน์ เป็นต้น (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2554)

ดังนั้นการสะท้อนแนวความคิดเกี่ยวกับกลุ่มคนเพศที่ 3 ทั้งชายรักชาย และหญิงรักหญิงของคนไทยในปัจจุบัน ผ่านรูปแบบการกำหนดเนื้อหาสาระในนิตยสาร นั้นดูเหมือนจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นมุมมองเรื่องค่านิยม บรรทัดฐาน ตลอดจนระบบวิถีชีวิตปฏิบัติที่สอดคล้องกับความปลอดภัย การแสดงออกทางเพศในสังคมไทย โดยสังเกตได้จากสังคมเปิดโอกาสและเพิ่มพื้นที่ให้กับบุคคลเพศที่ 3 ได้เข้ามาทำงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงการเปิดกว้างให้มีเวทีสาธารณะ เพื่อเสวนา พูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์เรื่องเพศมากยิ่งขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเหล่านี้ ล้วนเกิดจากปัจจัย 3 ประการ คือ ด้านการเมือง สาธารณสุข และเทคโนโลยี ที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอว่าประเด็นปัญหาว่ารักร่วมเพศ ชายรักชาย หญิงรักหญิงผิดอะไร มีผลกระทบต่อของปัญหานั้นในทางสังคมบ้านเมือง ทางกฎหมายเรื่องการจดทะเบียน การใช้เพศทางเลือกในแง่กฎหมาย รักร่วมเพศบวชได้หรือไม่ และสภาพจิตใจของรักร่วมเพศ เป็นต้น โดยเฉพาะที่ปรากฏในปัจจุบันว่าความคิดเห็นต่างกันหรือไม่ โดยจะพิจารณาทั้งในส่วนแนวคิด วิเคราะห์ และหาข้อสรุปต่อไป

ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความผิดในการรักร่วมเพศ

รักร่วมเพศ คือ การรักเพศเดียวกัน ได้แก่ ชายรักชาย หรือหญิงรักหญิง เป็นปัญหาสังคมที่ในยุคปัจจุบันมีแนวโน้มลดลง ไม่รุนแรง จนอาจเชื่อได้ว่าปัญหานี้อาจถือว่าไม่ใช่เป็นปัญหาสังคมต่อไปในอนาคต เมื่อเทียบกับ ปัญหาหายาเสพติด ปัญญาเด็กไม่ได้รับการศึกษา ปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว และปัญหาสังคมด้านอื่น ๆ ที่มีแนวโน้มจะเพิ่มความรุนแรงขึ้นต่อไปในอนาคต ส่วนสาเหตุที่ “รักร่วมเพศ” เป็น “สิ่งต้องห้าม” ของสังคมไทยในอดีต เพราะเนื่องจากการที่มีชายรักชาย หรือหญิงรักหญิงนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่วิปริตผิดธรรมชาติ เนื่องจากในสังคมเกษตรกรรมที่ต้องอาศัยแรงงานจากมนุษย์ และสัตว์เลี้ยงเพื่อทำเกษตรกรรม สังคมเกษตรกรรมมักนิยมมีลูกหลายคนเพื่อเหตุผลในการใช้แรงงานในการเกษตร อีกทั้งเหตุผลที่ธรรมชาติสร้างเพศชายให้คู่กับเพศหญิงในการสืบพันธุ์อันเป็นการดำรงไว้ซึ่งเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ ดังนั้นการที่ชายรักชายหรือหญิงรักหญิงก็ตาม จึงไม่สามารถตอบโจทย์ในการสร้างแรงงานในภาคเกษตรกรรม และการรักเพศเดียวกันไม่ตอบโจทย์ในการสืบพันธุ์เพื่อเหตุผลในการดำรงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ได้ สังคมไทยในอดีตจึงมองว่า “รักร่วมเพศ” เป็นสิ่งผิดปกติน่าอับอาย และปัญหาหนึ่งในสังคม

ทำให้ในอดีตผู้ที่เป็นรักร่วมเพศจึงต้องปกปิดตนเอง โดยทำตนเองให้มีบุคลิกปกติ เป็นชายรักหญิง หรือหญิงรักชาย เหมือนปกติทั่วไป จนหลายคนที่เป็นชายที่รักชาย จึงตัดสินใจแต่งงานกับเพศหญิงเพื่อไม่ให้ถูกตราหน้าว่าเป็น “คนวิปริต” แต่หลังจากทำหน้าที่สามีและพ่อของลูกตามความคาดหวังของครอบครัวแล้ว เมื่อถึงบั้นปลายชีวิต บางคนไม่อาจทนเสียงเรียกร้องที่ซ่อนอยู่กันบึ้งของจิตใจได้อีกต่อไป พวกเขาจึงเลือกเดินตามเสียงหัวใจของตนเอง ด้วยการเปลี่ยนสถานะจาก “สามีของเธอ” เป็น “ภรรยาของเขา” แทน และนี่คือ บทพิสูจน์ความเป็นตัวตนที่แท้จริง ที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงของคนที่เกิดมาเพื่อเป็น “รักร่วมเพศ” ซึ่งการกระทำเช่นนี้ ได้ทั้งปัญหาไว้ให้กับภรรยาที่ได้แต่งงานและใช้ชีวิตร่วมกันมา ว่าตนเองนั้น “ถูกหลอกมาชั่วชีวิตให้มาแต่งงานด้วย” ซึ่งในบางกรณีภรรยาอาจสามารถทำใจยอมรับได้ในภายหลัง ยอมอยู่กันฉันเพื่อนไปตลอดชีวิต แต่บางคู่อาจหย่าขาดจากกัน เพื่อให้อิสระกับคู่สมรสของตนได้ทำตามใจปรารถนา

สำหรับในยุคปัจจุบัน เมื่อบริบทของสังคมเปลี่ยนไป สำหรับผู้ที่เลือกชีวิต “รักร่วมเพศ” อาจไม่ใช่เป็นปัญหาใหญ่อีกต่อไป เพราะสังคมเริ่มยอมรับมากขึ้นของการ “รักร่วมเพศ” แต่กลับเป็นปัญหาที่ว่าผู้ที่ชื่นชอบ “รักร่วมเพศ” นั้นจะแสดงตัวตนของตนเองออกอย่างเหมาะสม ไม่หลอกลวงสังคม ด้วยการที่เมื่อมั่นใจว่าตนเองเป็น “รักร่วมเพศ” ก็ต้องไม่ไปแต่งงานกับเพศตรงข้าม เพราะหากทำเช่นนั้น ก็จะเป็นปัญหาอย่างร้ายแรง เนื่องจากถือว่าเป็นการหลอกลวง อันอาจทำให้ปัญหาอื่น ๆ ตามมาอย่างมากมาย ดังนั้นผู้ที่ชื่นชอบรักร่วมเพศเมื่อมีการแสดงตัวตนอย่างชัดเจนเหมาะสมก็จะเป็นที่ยอมรับของสังคมได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ปอย

ตรีชฎา ครูลูกกอล์ฟ เบญจ ชลาทิศ อาจารย์ยิ่งศักดิ์ ฯลฯ เพราะเขาเหล่านี้ได้แสดงออกในด้านต่างๆ เช่น กริยามารยาท ความสามารถในการหน้าที่การงาน การรู้จักกาลเทศะ ได้จนเป็นที่ยอมรับในสังคม

แต่ก็มีได้หมายความว่าปัญหาของ “รักร่วมเพศ” จะหมดไปเลยในสังคมไทย อาจจะมีบางเงื่อนไขในบางสังคมที่ยังอ่อนไหวต่อปัญหารักร่วมเพศ ดังนี้

1. ปัญหาในครอบครัว หรือผู้ปกครองที่ไม่ได้เตรียมใจกับปัญหาที่ลูกของตนเป็น รักร่วมเพศ แก้ได้ด้วยการที่ผู้ปกครองต้องทำใจยอมรับและพูดคุยกันในครอบครัว รวมถึงการสั่งสอนลูกของตนว่า “จะเป็นอะไรก็ได้ขอให้แสดงออกอย่างเหมาะสม อย่าแสดงออกมากเกินไปจนสังคมรอบข้างรังเกียจ” เช่น ไม่กรี๊ดร้อง หรือกระตุงกระตึงเกินพอดี หรือทำตัว “แมนโคตร” จนผู้ชายหมั่นไส้ เป็นต้น

2. ปัญหาการสับสนของผู้ที่เป็นรักร่วมเพศเอง ว่าตนเองชอบอะไร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สับสนในเพศภาวะของตน ปัญหานี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการยอมรับพูดคุยในครอบครัว หรือบางกรณีผู้ปกครองอาจต้องพาเด็กไปปรึกษาจิตวิทยา เพื่อหาข้อสรุปที่เหมาะสมให้กับลูกของตนเอง

3. ปัญหาของการจดทะเบียนสมรส ของรักร่วมเพศชายกับชาย หรือหญิงกับหญิง แก้ไขค่อนข้างยาก เพราะต้องแก้กฎหมายในรัฐสภา

4. การที่รักร่วมเพศต้องการมีบุตร ที่เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของคู่รักร่วมเพศคู่หนึ่งๆ ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะผิดหลักธรรมชาติ เพราะต้องอาศัยเพศตรงข้ามกันในการให้กำเนิดบุตร การแก้ปัญหานี้ จึงอาจต้องอาศัยธนาคารอสุจิ หรือการอุ้มบุญ ในการให้กำเนิดบุตร แต่กฎหมายที่เกี่ยวข้องในกรณีนี้คือ พ.ร.บ.คุ้มครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ หรือกฎหมายอุ้มบุญ พ.ศ. ๒๕๕๘ กำหนดเฉพาะ ชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสโดยถูกต้องตามกฎหมายแต่มีบุตรยากเท่านั้น กลุ่มคนรักร่วมเพศจึงไม่มีกฎหมายรองรับแต่อย่างใด แต่หากจะรับบุตรบุญธรรม ก็ไม่เข้ากำหนดเงื่อนไขเช่นกัน แต่หากสมมติว่ากฎหมายรับรองให้กระทำได้ เมื่อบุตรเกิดมาแล้ว การจะสอนให้เด็กเรียกว่าใครคือพ่อ? ใครคือแม่? หรือเรียกพ่อทั้งสองคน? หรือเรียกแม่ทั้งสองคน? และเมื่อเด็กโตขึ้น จะสามารถทนต่อความกดดัน จากการล้อเลียน ถึงเพศสภาพของผู้ที่ตนเองเรียกว่าพ่อ หรือแม่ได้ มากน้อยเพียงไร จึงเป็นปัญหาที่ตามขึ้นมาอีกหลายอย่าง อย่างต่อเนื่อง และถ้าหากว่าบุตรที่เกิดมามีร่างกายไม่สมบูรณ์ หรือสติปัญญาไม่สมประกอบ ทางคู่รักร่วมเพศก็อาจต้องพร้อมที่จะเผชิญปัญหาต่อไป ในอนาคตอีกเช่นกัน ดังนั้นการมีบุตรของรักร่วมเพศจึงแทบเป็นไปไม่ได้เลยในปัจจุบัน

5. ในปัจจุบันอาจมีบางอาชีพที่ยังอ่อนไหวสำหรับผู้ที่เป็นรักร่วมเพศ พานิชย์นาวิ ทหาร ตำรวจ เช่น หากทหารหรือตำรวจชั้นผู้น้อยจะรู้สึกอย่างไรเมื่อทราบว่า ผู้บังคับบัญชาของตนเป็นรักร่วมเพศ แล้วเดินมาจับก้นของตนเองในตอนเรียกแถว เป็นต้น

6. พวกรักร่วมเพศหลายคนก็ยังมีความรู้สึกไม่มั่นใจอยู่ในระดับจิตใจสำนึก (ยลดา พงษ์สวัสดิ์, 2555) โดยที่ส่วนหนึ่งนั้นก็มาจากการที่สังคมนั้นยังไม่ยอมรับพวกรักร่วมเพศอย่างเต็มที่ และอีกส่วนหนึ่งก็มาจากความรู้สึกไม่แน่ใจและหวาดกลัวว่า คู่ของตนเองจะเลิกชอบเพศเดียวกัน กลับไปชอบเพศตรงข้าม ที่มีลักษณะรูปลักษณ์ที่น่าประทับใจกว่าตนแทน ความรู้สึกเช่นนี้นั้นก็ทำให้ความสัมพันธ์ของพวกรักร่วมเพศนั้นเปราะบาง และก็ทำให้พวกรักร่วมเพศรู้สึกอ่อนแอต่อความเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ลงๆ ในชีวิตคู่มากเป็นพิเศษอีกด้วย

ปัญหาว่ารักร่วมเพศระหว่างชายรักชาย

ปัจจุบันกลุ่มชายรักชาย (Mala Homosexual) ได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นกลุ่มสังคมย่อยที่มีขนาดใหญ่ ที่พบเห็นได้จากสังคมรอบข้าง เป็นภาพสะท้อนหนึ่งของสังคมที่ไม่อาจปิดบังได้นอกเหนือจากบทบาททางเพศที่แตกต่างกันแล้ว กลุ่มชายรักชายยังมีรูปแบบชีวิตที่น่าศึกษา เพราะมีขนาดใหญ่พอที่จะเกิดเป็นตลาดอีกกลุ่มได้ซึ่งโดยทั่วไปชายรักชายที่อยู่ด้วยกันมักจะถูกเรียกว่า “เกย์”(Gay) โดยยืมมาจาก

ภาษาอังกฤษ ซึ่งแปลว่า ร่าเริง สดใส มีชีวิตชีวา และจากการศึกษาของกิงรักอิงคะวัต ได้ศึกษาชีวิตของกลุ่มชายรักชายเกี่ยวกับวิถีชีวิตของพวกเขาพบว่า กลุ่มชายรักชายมีรูปแบบการใช้ชีวิต ๖ รูปแบบ ซึ่งชายรักชายคนหนึ่งสามารถมีรูปแบบชีวิตที่ผสมผสานกันได้จากการใช้แบบทดสอบที่ดัดแปลงจากแบบทดสอบของ Costa and McCrae (1992) โดยแบบทดสอบจะเป็นในเรื่องของบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย ความยุติธรรม อารมณ์ และประสบการณ์ใหม่ ๆ สามารถแบ่งกลุ่มชายรักชายออกเป็น ๕ กลุ่มด้วยกันโดยแบ่งตามการแสดงออก คือ

1. กลุ่มที่ยอมรับการเป็นเกย์ของตนเองแบบสมบูรณ์แบบ บุคคลกลุ่มนี้จะแสดงออกให้เห็นว่าตนเองเป็นเกย์อย่างเปิดเผยแก่ทุกคน ทุกสถานที่ทุกเวลา และพร้อมที่จะนำเสนอความเป็นเกย์ของตนเองแก่สาธารณชนด้วยความภาคภูมิใจหรือเรียกว่าดีฮ่องร้องป่าว โดยไม่คิดที่จะปิดบังเลย ซึ่งเกย์ในกลุ่มนี้บางคนก็แสดงออกในลักษณะแบบสาวแตก

2. กลุ่มที่ยอมรับการเป็นเกย์ของตนเองแบบสมบูรณ์แบบอีกกลุ่มหนึ่ง แต่ไม่พร้อมที่จะนำเสนอตนเองมากเท่าแบบแรก กล่าวคือ จะยอมรับตนเองว่าเป็นเกย์ แต่ไม่ถึงขนาดที่จะเอาตนเองมานำเสนอซึ่งบุคคลกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่สามารถดูออกว่าเป็นเกย์ได้เลยทันที และก็ไม่คิดจะปฏิเสธ

3. กลุ่มที่แสดงออกโดยเลือกสถานการณ์ สถานที่ และบุคคล ไม่ได้แสดงออกพร่ำเพรื่อ รู้จักคาดการณ์สถานการณ์และการยอมรับของคนแวดล้อมและเลือกปริมาณในการแสดงออกในระดับที่คาดว่าคนเหล่านั้นจะรับได้ หรือในบางกรณีก็อาจจะแอบความเป็นตัวตนของตนเองเลยหากว่าจำเป็น

4. กลุ่มที่กล้าแสดงออกกับทุกคน แต่มีอยู่หนึ่งที่จะไม่บอกให้รู้เด็ดขาด ซึ่งส่วนมากก็คือคนในครอบครัวซึ่งหมายถึงพ่อ แม่และญาติพี่น้อง หรือว่ากลุ่มคนในที่ทำงานเดียวกัน ซึ่งเกย์ในจำพวกนี้ก็มีอยู่น้อยเลยทีเดียว ส่วนสาเหตุนั้นก็มาจากความจำเป็น กับครอบครัวที่ไม่สามารถบอกได้เพราะเกรงว่าพ่อแม่จะเสียใจ ส่วนไม่บอกกับเพื่อนร่วมงานก็เพราะเกรงถึงผลกระทบต่อหน้าที่การงาน

5. กลุ่มที่ไม่แสดงออกเลย และกลุ่มนี้เป็นกลุ่มในเงามืดที่มีจำนวนมากที่สุด น่ากลัวที่สุดและน่าสงสารมากที่สุด เกย์กลุ่มนี้มักได้รับแรงกดดันและความคาดหวังมากมายทั้งจากครอบครัว ที่ทำงาน และเพื่อน ใน การที่จะต้องเป็นผู้ชายตามเพศที่มีมาแต่กำเนิดไม่สามารถเผยความในใจให้ใครได้ล่วงรู้ (หรือถ้ามีก็น้อยคนมาก) ต้องหลบซ่อนทุกอย่างทุกอย่างเอาไว้ ในบางครั้งและบางคนก็ต้องอดทนจนกว่าจะมีการมีงานทำถึงจะแยกออกมาจากสังคมเดิมๆ แล้วค่อยเปิดเผยตัวภายหลังแต่กับบางคนนั้นก็ถูกยึดเยียดความเป็นชายจากครอบครัว และต้องแต่งงานมีลูกก่อนแล้ว จึงค่อยมาเปิดเผยตัวทีหลังหรือไม่ก็เปิดเผยผลเลย ไปแอบ ๆ ซ่อน ๆ กลับไปเติมเต็มสิ่งที่ขาดหายไปกลับหลังการยา (Out To None)

สำหรับงานเขียนเชิงวิชาการของปีเตอร์ แจ็คสัน (Peter Jackson) กล่าวว่า เรื่องของเกย์ในสังคมไทยที่นำเสนอทางสื่อมวลชนมักเป็นเรื่องที่เสียมเสียด เช่น การทำร้ายและฆ่าเกย์เพื่อชิงทรัพย์การล่อวงเด็กชายเพื่อทำอนาจาร เกย์ไทยชายตัวให้ชาวต่างชาติ ฝรั่งเศสชาติมาถ่ายภาพยนตร์และวิดีโอเกย์ลามกในประเทศไทย การระบาดของโรคเอดส์ในกลุ่มเกย์ นอกจากนี้การขายบริการทางเพศของโสเภณีชายที่มีมากขึ้น ในย่านวังสราญรมย์ สวนลุมพินี และย่านสีลมมักมีส่วนเชื่อมโยงกับการก่ออาชญากรรม ยาเสพติด และโรคภัยที่มาจากการสำส่อนทางเพศ ดังนั้น เอกลักษณ์ของเกย์ไทยจึงมีความบิดเบี้ยวในสายตาของคนไทยทั่วไป ผู้ที่เป็นเกย์ในสังคมไทยไม่กล้าที่จะเปิดเผยตัวเองเพราะเกรงว่าจะเป็นที่รังเกียจของสังคม ดังนั้น การยอมรับเกย์ในสังคมไทยจึงเป็นแค่เพียงความยอมจำทน การแสดงออกของเกย์จึงกระทำได้เพียงบางพื้นที่ ทั้งนี้เพราะภาพรวมของเกย์ไทยไม่มีความชัดเจน และไม่มีเอกลักษณ์ที่แน่นอน ตลอดจนเกย์ไทยส่วนใหญ่ยังคงปกปิดและซ่อนตัวเอง อาจสรุปได้ว่าสังคมไทยยังมีความสับสนต่อกลุ่มผู้รักร่วมเพศในสังคมเป็นอย่างยิ่ง โดยที่มองกลุ่มผู้รักร่วมเพศว่าเป็นพวกกะเทย หรือลัทธิเพศมากกว่าความหมายที่แท้จริงของพฤติกรรมรักร่วมเพศ (Gay Guru, 2555)

สรุป เรื่องชายรักชายในสังคมไทย เกิดขึ้นมาเมื่อไหร่ไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด แต่พบว่าพฤติกรรมรักร่วมเพศในสังคมไทยน่าจะเริ่มมาตั้งแต่ต้นสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว เนื่องจากกฎหมายตราสามดวง ซึ่งสันนิษฐานว่าเริ่มตรามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นและได้มีการแก้ไขปรับปรุงจนถึงตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ได้ ระบุถึงบุคคลที่มีคุณลักษณะที่ไม่ใช่เพศชายและเพศหญิงว่าเป็น “กะเทย” หรือ “บันฑะเก็ก” ซึ่งไม่สามารถเป็นพยานในศาลได้ ก็แสดงให้เห็นว่าเรื่องดังกล่าวน่าจะเป็นปัญหาอย่างหนึ่งของสังคม จึงได้บัญญัติไว้เป็นกฎหมายเช่นนั้น จนในรัชกาล ที่ 6 ถือได้ว่าเป็นยุคที่สังคมไทยมีการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใช้ในสังคมไทยค่อนข้างมากเพราะพระองค์ทรงศึกษาในประเทศอังกฤษตั้งแต่ทรงพระเยาว์ จึงมีการซึมซับในวัฒนธรรมของตะวันตกที่เป็นสิ่งดีหลายอย่าง นอกจากนี้พระองค์ทรงมีความเข้าใจในเรื่องพฤติกรรมรักร่วมเพศได้เป็นอย่างดี พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์บทความในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตของพระองค์ ในหัวเรื่อง “กะเทย” และ “ทำไมกะเทยจึงรู้มากในทางฝั้ว ๆ เมีย ๆ” เนื่องจากพระองค์ได้รับรู้ไว้ในสังคมไทย ก็มีเรื่องลักษณะนี้เกิดขึ้นเช่นกัน แม้ว่าพฤติกรรมรักร่วมเพศจะเกิดขึ้นไม่มากนักจนเป็นปัญหาความเสื่อมของสังคมไทย พระองค์ทรงต้องการให้การศึกษและการอธิบายให้ประชาชนได้มีความเข้าใจที่ถูกต้องยิ่งขึ้นเพื่อไม่เกิดการรังเกียจหรือทำร้ายบุคคลในกลุ่มดังกล่าว เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่ให้อภัยซึ่งกันและกัน และเรื่องดังกล่าวก็ไม่ได้เป็นภัยที่ร้ายแรงต่อสังคม สืบเนื่องจนปัจจุบันที่คนกลุ่มนี้รวมตัวเพื่อออกมาเรียกร้องสิทธิของตนเองจากสังคม ครอบครัว

ปัญหาว่ารักร่วมเพศระหว่างหญิงรักหญิง

หญิงรักหญิง คือ รสนิยมทางเพศที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงโดยจะเรียกว่า Female Homosexuality หรือ เลสเบียน โดยบุคคลเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นคนข้ามเพศ (Patrachai and Khawinpat, 2015) ซึ่งจะแสดงออกพฤติกรรมที่ถูกกำหนดและสร้างขึ้นจากแรงขับทางสรีระ ขณะเดียวกันก็ถูกกำกับด้วยกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมและวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายให้คนในสังคมเห็นแง่มุมในด้านของตนเองผ่านการแต่งกายเสริมบุคลิกภาพพร้อมแสดงออกท่าทางให้ตนเองมีความเป็นหญิงรักหญิง ซึ่งกลุ่มคนที่เป็นหญิงรักหญิงนั้นเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง โดยมีหลักฐานปรากฏให้เห็นอยู่มากในประวัติศาสตร์ผ่านคำว่า “เล่นเพื่อน” อันหมายถึงการคบกันฉันซู้สาวของนางสนม และปัจจุบันจากการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศเข้ามาจึงปรากฏภาษาที่แสดงถึงบุคลิกภาพความเป็นตัวตนของหญิงรักหญิง เช่น เลสเบียน หมายถึงผู้หญิงที่มีบุคลิกภาพเป็นผู้หญิงธรรมดาทั่วไป แต่มีรสนิยมชอบเพศเดียวกัน และมีภาพลักษณ์เป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่มีการศึกษา ส่วนคำว่า ทอม มาจากคำว่า ทอมบอย ซึ่งบอกถึงบุคลิกภาพของเด็กผู้หญิงที่แสดงพฤติกรรมเหมือนเด็กผู้ชาย อีกทั้งยังเป็นผู้หญิงที่มีบุคลิกภาพการแต่งกาย ท่าทางการแสดงออกเป็นผู้ชาย และยังมีจิตใจรักใคร่ในเพศเดียวกัน โดยมีภาพลักษณ์เป็นฝ่ายรุกในการมีเพศสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังพบคำว่า ดี ซึ่งมาจากคำว่า เลดี จะมีบุคลิกภาพที่ไม่ต่างจากผู้หญิงทั่วไป แต่หากเมื่อได้พูดคุยจะพบว่ามีรสนิยมและความปรารถนาทางเพศกับเพศที่เป็นทอมเท่านั้น และคนในสังคมมักมองว่าคนกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่มีภาพลักษณ์เป็นผู้หญิงที่ดูแลตัวเอง รักสวยรักงาม แต่งตัวนำสมัยเพื่อดึงดูดทอม เป็นต้น (พิมพ์วิทย์ บุญมงคล, 2551)

การนำแนวคิดเกี่ยวกับหญิงรักหญิงมาใช้ในการศึกษานี้ก็เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของกลุ่มหญิงรักหญิง ในฐานะที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับสังคม ทั้งถูกสร้างขึ้นจากมนุษย์และเกิดขึ้นใหม่อย่างไม่ได้ตั้งใจ อันมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเชื่อมโยงกับสถานการณ์ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยมีปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ การ

เปลี่ยนแปลงรูปแบบของการควบคุมพฤติกรรมทางเพศเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้สามารถสะท้อนออกมาผ่านบุคลิกภาพ แรงจูงใจ และวิถีชีวิตของหญิงรักหญิง (อมรา พงศาพิชญ์, 2548)

สำหรับปัญหา “หญิงรักหญิง” ของสังคมไทยในอดีตกลับดูเสมือนว่าไม่ค่อยมีปัญหาที่เด่นชัดเท่าใดนัก นั่นอาจเป็นเพราะว่า สภาพสังคมที่ผู้หญิงถูกปิดกั้นในเรื่องแสดงออกมากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงที่เป็นรักร่วมเพศจึงต้องจำใจแต่งงานกับผู้ชายตามบริบทของสังคมตามปกติ และเมื่อแต่งงานแล้วยังต้องแสดงบทบาทของการเป็นภรรยา และ แม่ ไปตลอดชีวิตโดยที่ บทบาทของความเป็นแม่นั้น น่าจะเป็นบทบาทที่มีความสุข มากกว่า บทบาทของการเป็นภรรยา นั่นเอง

สรุป จากการเกิดอัตลักษณ์ทางเพศที่มีความหลากหลายดังที่กล่าวในข้างต้นและด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้วิถีคิดและวิถีปฏิบัติของคนในสังคมย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน แม้ว่าความเจริญของประเทศจะทำให้คนในสังคมเกิดทัศนคติต่าง ๆ ที่ทันสมัย มีการใช้หลักการของเหตุและผลมากขึ้น แต่ในเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศของคนในสังคมกับแย้ง อีกทั้งการเกิดอัตลักษณ์หลากหลายทางเพศ นั้นดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่เริ่มเปิดกว้างและเป็นที่ยอมรับในสาธารณะ แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ ตามมา ซึ่งสาเหตุที่เกิดขึ้นเหล่านี้ ล้วนเกิดขึ้นจากปัจจัย 3 ประการ ที่ส่งผลให้กลุ่มหญิงรักหญิงในสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยอดีต คือ ปัจจัยทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

แนวคิดเรื่องรักร่วมเพศในมุมมองด้านจริยศาสตร์และจริยธรรม

จริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักแห่งความประพฤติ ศาสตร์แห่งความถูกต้อง ที่ขึ้นกับแต่ละบริบทของสังคม ซึ่งหลักการนี้อาจแตกต่างจากหลักธรรมทางศาสนาได้ เช่น หลักจริยศาสตร์ในประเทศไทยยอมรับการดื่มสุราได้ตราบดีที่การดื่มนั้นไม่มีผลกระทบต่อบุคคลอื่น แต่ในทางจริยธรรมซึ่งอาศัยหลักศาสนาเป็นตัวตัดสิน ก็ยังไม่ยอมรับในการดื่มสุราไม่ว่ากรณีใดๆก็ตาม ด้วยเหตุนี้ทำให้แม้ว่า การรักร่วมเพศจะได้รับการคุ้มครองในด้านสิทธิและเสรีภาพแล้วก็ตาม แต่ก็มีด้านจริยศาสตร์และจริยธรรม ในการควบคุมด้วยดังนี้

รักร่วมเพศในมุมมองด้านจริยศาสตร์

มองว่าคู่รักร่วมเพศนั้นหากคุณไม่ทำให้ใครเดือดร้อน ไร้ความเสียหาย ทางจริยศาสตร์ยังสามารถยอมรับได้ และยังได้รับการคุ้มครองจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี 2560 มาตรา 27 วรรค 3 ดังนี้ “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, 2560) ดังแสดงให้เห็นทั้งหมดว่า ทางด้านจริยศาสตร์ นั้นไม่ได้ปิดกั้นหรือมีมุมมองว่า ผู้ที่รักร่วมเพศ เป็นคนผิด หรือเป็นโรคจิต หรือเป็นผู้ที่มีความผิดปกติใดๆ ในสังคม ตราบใดที่การประพฤติตนของผู้ที่รักร่วมเพศยังประพฤติตนให้เป็นที่ยอมรับของสังคมรอบข้างด้วยการทำตามหลักจริยธรรม

รักร่วมเพศในมุมมองด้านจริยธรรม

อาจมีมองว่าในด้านที่เหมือนกับมุมมองทางจริยศาสตร์ ที่มองว่าผู้ที่รักร่วมเพศ คือผู้ที่เหมือนบุคคลปกติธรรมดาทั่วไปที่ตราบดียังไม่ทำผิดกฎข้อบังคับทางด้านศาสนา ผู้รักร่วมเพศ ก็ยังเป็นผู้ที่สามารถปฏิบัติและบรรลุลุทธิมาเพศภาวะและความพยายามตามที่ตนได้ปฏิบัติได้ โดยไม่มีข้อห้ามใดๆ แต่อาจมีบางแง่มุมที่มุมมองทางจริยธรรม นั้นมองว่าผู้ที่รักร่วมเพศนั้นเป็นผู้ที่มีวิบากกรรมติดตัวมาข้ามชาติ และผู้ที่รักร่วมเพศบางท่านที่มีลักษณะ สามารถพิจารณาในองค์ประกอบ ดังนี้

1. การเกิดผิวดุเดือด เป็นหนึ่งใน 11 ข้อ ของปวัตติกาล ที่พูดถึงการผิวดุเดือดข้อ 3 โดยจะได้รับกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเกิดมาในตระกูลที่ยากจน โดนดูถูกเหยียดหยาม ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมที่ตนเองเกิด
 2. การผิวดุเดือดหรือว่ามีความรู้สึกชอบพอกับเพศเดียวกัน ถือเป็นเศษกรรมจากในอดีตชาติ คือบุคคลที่นอกใจคนรัก หรือแย่งคนรักของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง
 3. ในอดีตชาติเคยใช้ความได้เปรียบจากการเป็นผู้ชาย มารังแกผู้หญิง หรือหมกมุ่นแต่เรื่องผู้หญิงจนเกินงาม ชาตินี้จึงต้องชดใช้ด้วยการเกิดมาไม่มีร่างกายเป็นชาย แต่จิตใจบอบบางและอยากเป็นผู้หญิง
 4. ศาสนาพุทธถือว่าการเป็นเกย์ไม่ได้เป็นบาป ทุกอย่างขึ้นอยู่กับกรรมที่กระทำ แต่ด้วยการประพฤติดิฉันในภพในอดีตชาติ จึงทำให้ชาตินี้เกิดมาต้องรับกรรมที่เกี่ยวข้องพันพันกับเรื่องเพศ มีความสับสน วิดกกังวล ไม่มีความสุขกับสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่
 5. หากเกิดเป็นทอมหรือดี้ ก็เพราะเมื่อครั้งเกิดมาเป็นผู้ชาย แต่มีนิสัยเจ้าชู้ มากเกินไปในภพ ทำให้ผู้หญิงต้องเสียใจ ชาตินี้จึงต้องเกิดเป็นคนที่เป็นหญิงแต่ใจเป็นชาย
 6. แม้กระทั่งสามีภรรยาคู่ไหน ที่จิตใจเกลียดชังเพศที่สามเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลอะไรก็ตาม ผลกรรมที่มีจิตริษยา อาฆาตแค้น เป็นวิบากกรรมสะสม จนส่งผลให้ลูกที่เกิดมามีรสนิยมทางเพศในแบบที่เกลียด หรือที่โบราณ กล่าวไว้ว่า “เกลียดสิ่งไหน มักได้สิ่งนั้น”
 7. มีความทุกข์จากการที่ไม่สามารถมีลูกที่แท้จริงเป็นของตัวเองได้ เพราะแต่งงาน ครองรักกับเพศเดียวกัน
 8. วิถีลดกรรมหรือแก้กรรม คือ ให้ตั้งอธิษฐานจิตชดใช้กรรม โดยขอให้เจ้ากรรมนายเวรลดทอนโทษ ด้วยการทำบุญไปให้ อาจเน้นการทำบุญ เช่น ช่วยเด็กกำพร้า ผู้ถูกทอดทิ้ง ผู้ที่ครอบครัวแตกแยก จะช่วยบรรเทาไปได้
 9. จิตบริสุทธิ์ ไม่มีเพศ เป็นคำสอนที่พระเคยว่าไว้ ไม่ว่าจะเกิดเป็นอะไร มีใจฝึกใฝ่อยู่เพศไหนก็ตาม ถ้าหากว่าปฏิบัติธรรม ดำเนินชีวิตด้วยการรักษาศีล 5 เป็นอย่างน้อย หลีกเลี่ยงการกระทำที่จะก่อให้เกิดเป็นกรรมผิวดุเดือดในชาติต่อไป ก็จะช่วยให้ชาติหน้าเกิดมามีความสุข ความพอใจกับเพศที่เป็น
- ลักษณะห้ามอุปสมบทตามที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้ ห้ามบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ซึ่งในประเด็นนี้อาจมีหากมองอย่างผิวเผิน อาจรู้สึกขัดกับหลักสิทธิมนุษยชน แต่หากพิจารณาโดยถ่องแท้แล้ว การที่ผู้ที่รักร่วมเพศที่ตรงกับลักษณะห้ามบวชไม่สามารถบวชได้นั้น ไม่เป็นการขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด เพราะการบวชของเขาจะเป็นอันตรายต่อตนเองและผู้อื่นในพระพุทธศาสนาได้

วิเคราะห์กรณีศึกษา

วิเคราะห์กฎหมายเรื่องการจดทะเบียน

ไม่ขัดกับหลักการในพระพุทธศาสนา หากการจดทะเบียนนั้นไม่ปิดบังเพศสภาพของตนเองตั้งแต่ถือกำเนิดมาว่าตรงกับเพศสภาพในปัจจุบันหรือไม่ เพราะการปกปิดเพศสภาพที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงจะถือว่า ผิดศีลข้อที่ 4 ดังนั้นข้อที่แสดงในการจดทะเบียนใดๆ ควรใช้การจดทะเบียนตามตัวอย่างดังนี้ นาย กุศล นวลเนตร (ญ) แต่การผิวดุเดือดข้อ 3 กามา นั้น เป็นเรื่องของการเสพเมถุนกับผู้ที่ไม่ใช่คู่สามีภรรยาตน คู่รักเพศเดียวกันส่วนใหญ่ เสพกามกัน โดยที่ยังไม่ได้แต่งงาน จึงถือว่าผิด ในข้อนี้ หากมีการแต่งงานอย่างเปิดเผย เพื่อประกาศให้สังคมรับรู้ อีกฝ่ายเป็นคู่ของตน ย่อมไม่ผิดศีลข้อนี้

วิเคราะห์การใช้เพศทางเลือกในแง่กฎหมาย

ไม่ขัดกับหลักการในพระพุทธศาสนา หากการใช้เพศทางเลือกนั้นไม่ปิดบังเพศสภาพของตนเองตั้งแต่ถือกำเนิดมาว่าตรงกับเพศสภาพในปัจจุบันหรือไม่ เพราะการปกปิดเพศสภาพที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงจะถือว่า ผิดศีลข้อที่ 4

4 วิเคราะห์ร่วมกันเพศในการบวชเป็นพระภิกษุ

ผู้ที่รักร่วมเพศ นั้นมี 5 ประเภท ทุกประเภทห้ามบวชเป็นพระภิกษุ แต่รักร่วมเพศประเภทที่ 1 และ 2 สามารถบวชเป็นสามเณรได้ แต่ห้ามบวชพระ ตามรายละเอียด ดังนี้

ในคัมภีร์อรรถกถาสมันตปาสาทิกา ภาคที่ ๓ พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวถึงบัณฑิตทั้ง 5 ประเภท ปรากฏตามความในภาษาบาลี ดังนี้ “ปณโก ภิกขเวติ เอตถ อาสิตตปณทโก อสุยยปณทโก โอปกกมียปณทโก ปกขปณทโก นปุกสกปณทโกติ ปณจ ปณทกา ฯ แปลถอดความเป็นภาษาไทย ได้ว่า บัณฑิตทั้ง 5 ประเภท คือ

- 1) **อาสิตตบัณฑิต** ได้แก่ บัณฑิตที่ใช้ปากมองคชาติของคนอื่น แล้วดื่มกินน้ำสุจิ หรือ ให้น้ำ อสุจิรดตัว บัณฑิตประเภทนี้จัดอยู่ในกลุ่มที่เรียกว่าพวกรักร่วมเพศ ได้แก่ คนที่ฝ่ายโลกเรียกว่า กะเทย และเกย์นั่นเอง
- 2) **อสุยยบัณฑิต** ได้แก่ บัณฑิตที่ชอบแอบดูอวัยวะของคนอื่น ทางกายแพทย์ถือว่าเป็น พวก กามาวติการประเภทหนึ่ง คือ มีความผิดปกติทางอารมณ์และแรงดันเพศ เป็นเหตุให้บุคคลต้อง กระทำสิ่งใด สิ่งหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องเพศออกไปในลักษณะที่คนปกติเขาไม่ทำกัน เช่น มักชอบแอบดู คนอื่นเปลื้อง เสื้อผ้า เปลือยกายอาบน้ำ เป็นต้น
- 3) **ปกขบัณฑิต** เป็นบัณฑิตที่มีความผิดปกติเป็นอย่างมาก คือจะมีความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายเป็นช่วง ๆ ท่านกล่าวว่า จะเป็นบัณฑิตเฉพาะข้างแรม (ภาพปีกซ์) คือ จะเป็น ช่วงเวลา ที่มีความผิดปกติของร่างกายเกิดขึ้น อารมณ์เพศก็จะเกิดขึ้นด้วย แต่พอถึงข้างขึ้นก็จะ หายไป
- 4) **โอปกกมียบัณฑิต** เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความพยายามที่เปลี่ยนเพศที่ตนเองเป็นอยู่ เพราะ ไม่ต้องการเพศเดิม หรืออีกประการหนึ่ง เป็นกลุ่มคนที่มีความตั้งใจที่จะไม่เอาเพศเดิมไว้ โดยการ ตอน (ให้ใช้การไม่ได้) หรือตัดทิ้ง เช่น พวกขันที คือ คนที่ถูกตัดหรือทำลายลูกอัณฑะออก ก่อนที่ จะถึง วัยเจริญพันธุ์เพื่อไม่ให้มีลูก ดังนั้น ลักษณะทางเพศจึงไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาได้ทำให้ขาด การแตกเนื้อ หนุม จึงมีลักษณะคล้ายผู้หญิง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะเพศ ไม่มีการสร้าง อสุจิและฮอร์โมนเพศ
- 5) **นปุกสกบัณฑิต** คือ คนที่เกิดมาแล้วไม่มีเพศปรากฏออกมาเลยว่าเป็นเพศชายหรือหญิง ตั้งแต่กำเนิด มีแต่เพียงช่องสำหรับถ่ายปัสสาวะเท่านั้น (วิ.อ. 3/87)

สำหรับฝ่ายอภิรกรรมนั้นพยายามยกเหตุผลของการห้ามคนเหล่านี้บวชโดยเชื่อมโยงกับเรื่องของ “กรรมแต่อดีต” ที่ส่งผลต่อ “ปฐิฐาหารูป” (รูปที่เป็นเหตุแห่งความเป็นชาย เช่น กิริยา ท่าทาง ทรวดทรง สันฐานของร่างกาย) และ “อิตถิฐาหารูป” (รูปที่เป็นเหตุแห่งความเป็นหญิง เช่น กิริยา ท่าทาง ทรวดทรง สันฐานของร่างกาย) ซึ่งก็คือการกลับไปให้น้ำหนักกับเรื่องของเพศตามกำเนิดตามเดิม คือมองว่า เพศ นั้นมีผล ต่อสภาพจิตใจ การฝึกตน และการบรรลุนิยาม กรณีนี้นักพเจ้ามองว่าเป็นการตีความที่เกินกว่าสิ่งที่พุทธเจ้า บัญญัติวินัยข้อนี้ ที่บัญญัติเพราะต้องการป้องกันข้อครหาของสังคมมากกว่าเรื่องของการบรรลุนิยาม เนื่องจาก นักพเจ้ามองว่าพุทธไม่ได้ให้ความสำคัญกับการกำหนดคุณค่าของการเข้าถึงธรรมะ ด้วยเครื่องเพศ (ลิงคะ) แต่ พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับสมณะเพศในฐานะสิ่งที่ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างสมดุล และความสมดุลในสังคม เป็นเรื่องของการจัดการระหว่างชุมชนและเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ เพราะวินัยหลายข้อเป็นข้อกำหนดเฉพาะ สังคมหรือสถานที่ (เช่น การอนุญาตให้อาบน้ำได้บ่อยขึ้นในพื้นที่แล้ง, การอนุญาตให้ห่มผ้าครองหนานขึ้นใน พื้นที่ที่หนาว, การอนุญาตให้ทำพิธีบวชได้โดยไม่ต้องครองศีลในพื้นที่ที่มีภิกษุน้อย) เป็นความพยายามที่จะ ทำให้ระบบสังคมนั้นยืดหยุ่นเข้ากับความแตกต่างหลากหลายของสังคม ‘วินัย’ หรือข้อบังคับต่าง ๆ ใน

พระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่สิ่งสากล แต่เป็นสิ่งที่ ‘ชุมชนพุทธ’ แต่ละชุมชนจะต้องปรับเปลี่ยนให้เข้ากับระบบสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

ดังนั้น เพศวิถี จึงเป็นสิ่งที่มิอยู่ในพุทธศาสนาตั้งแต่เริ่มแรก เพียงแต่ไม่เคยมีการบัญญัติศัพท์ขึ้นมาเท่านั้นเอง พบว่ามีความเป็นไปได้ที่พระพุทธเจ้าทรงยอมรับเพศวิถี จากกรณีของพระวัชกสิณและพระโสเรยยะเถระ ซึ่งเรื่องเล่าของท่านทั้งสองปรากฏละเอียดในคัมภีร์อรุทธกถา

พระวัชกสิณนั้นหลงรักพระพุทธเจ้า (ในอรุทธกถาใช้คำว่า ไม่อึดด้วยการเห็นพระสรีระสมบัติของพระพุทธเจ้า) ท่านจึงตัดสินใจมาบวชเพื่อจะได้เห็นพระพุทธเจ้าทุกวัน เมื่อพระพุทธเจ้าทราบจึงติเตียนและให้โอวาท จนท่านสามารถบรรลุพระอรหันต์ได้ และถูกยกย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านผู้มีศรัทธาเป็นเลิศอีกด้วย

ส่วนกรณีของพระโสเรยยะ นั้นเดิมที่ท่านแต่งงานมีลูกเมียแล้ว แต่เมื่อท่านได้พบกับพระมหากัจจายนะ ซึ่งว่ากันว่ามียูบงามมากใกล้เคียงกับพระพุทธเจ้า เพียงได้พบโสเรยยะได้ตกหลุมรักพระมหากัจจายนะถึงขนาดรำพันว่า “สวยจริงหนอ พระเถระรูปนี้ควรเป็นภริยาของเรา” ทันทันนั้นร่างกายของท่านก็กลายเป็นผู้หญิง ท่านเกิดความอับอาย จึงหนีไปอยู่ต่างเมือง ได้แต่งงานกับลูกชายเศรษฐีจนตั้งครุภีมีลูก ต่อมารู้สึกผิดจึงได้มาขอโทษพระมหากัจจายนะ เมื่อขอโทษแล้วเพศชายของท่านก็กลับมา จากนั้นจึงขอบวชเป็นพระภิกษุ และได้บรรลุพระอรหันต์ในที่สุด

กรณีของพระโสเรยยะนั้น แม้จะเรื่องราวจะออกเหลือเชื่อหน่อยเพราะพูดถึงการกลายเพศ แต่ในมิติของสังคมนั้นเราก็สามารถตีความได้ว่า การข้ามเพศไปมานั้นไม่ได้เป็นปัญหาต่อการบวชแต่ประการใด

ต่อมาคือพระอรหันต์สามารถแสดงกิริยา ท่าทาง การพูดจา ที่บ่งถึงเพศวิถีของตนได้หรือไม่ ซึ่งนี่คือสิ่งที่เป็นเรื่องใหม่ และทำให้การตีความเรื่องเพศของพุทธศาสนาในปัจจุบัน ที่มองว่า กิริยาอาการที่แสดงออกทางกายสะท้อนความเป็นเพศของตนเอง แม้ในพระไตรปิฎกจะไม่มีตัวอย่างที่ชัดเจนแต่เมื่อเทียบกับเรื่องใกล้เคียงกันอย่างเรื่องของพระปิลินทวัจฉะ ที่เป็นพระอรหันต์แล้วแต่ยังมีนิสัยชอบตำหนิคนอื่นว่า “ไอ้ถ้อย” เมื่อมีพระไปฟ้องพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสว่า กิริยาอาการนั้นเป็นเพียงอุปนิสัยที่ติดตัวท่านมาตั้งแต่อดีตชาติ ไม่ใช่เพราะท่านมีความโกรธแค้นใคร นั่นก็หมายความว่า นิสัยปกติ หรือท่าทางบางอย่างที่แสดงออกทางร่างกายไม่ใช่ข้อจำกัดในการจะชี้ว่าผู้ใดบรรลุธรรมหรือไม่

สรุป

จากประวัติศาสตร์ที่ได้ทำการศึกษา พบว่ารักร่วมเพศนั้นมีมานานแล้ว ในบางสังคมบางยุคบางสมัยก็ให้การยอมรับรักร่วมเพศอย่างเปิดเผย จนมีการสถาปนา กองทัพชายรักชาย หรือ กองทัพเกย์ ในสมัยกรีกโบราณ หรือการใช้เด็กผู้ชายในการบำบัดความใคร่ในกองทัพของชนชั้นสูง ส่วนรักร่วมเพศระหว่างหญิงกับหญิงนั้น อาจมีหลักฐานและเป็นที่ยอมรับน้อยกว่า ชายรักชาย แต่ก็เชื่อว่าหญิงรักหญิงก็น่าจะเกิดขึ้นในระหว่าง เหล่าสนม หรือสาวใช้ ที่รับใช้ผู้ปกครองที่มีชายคนเดียว แต่มีจำนวนหญิงมากกว่าหลายเท่าที่เราน่าจะได้อินชื่อในรูปแบบของ ฮาเร็ม นั่นเอง ดังนั้นเมื่อเราไม่สามารถปฏิเสธการมีอยู่ของรักร่วมเพศได้แล้ว เราจึงทำความเข้าใจ และกำหนดท่าทีที่แสดงออกต่อผู้ที่รักร่วมเพศอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เบญจวรรณ จตุรภัทร. (2558). *ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของกลุ่มผู้รักร่วมเพศชายกรณีศึกษาเปรียบเทียบประเทศไทยและรัสเซีย*. คณะศิลปศาสตร มหาวิทาลัยธรรมศาสตร์.
ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. (2550). *เมื่อผู้หญิงคิดจะมีหมวด: การต่อสู้ความจริง ของเรื่องเพศในสภาผู้แทนราษฎร*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. (2554). *การบริหารงานสื่อสารมวลชน*. กรุงเทพฯ: ประสิทธิ์ภัณฑ์แอนด์พริ้นติ้ง.

- อมรา พงศาพิชญ์. (2548). *เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: แอคทีฟพริ้นท์.
- ยลดา พงษ์สวัสดิ์. (2555). *สิทธิข้ามเพศ : พวกเราาร่วมเพศ*. (ออนไลน์). <http://sd-group2.blogspot.com/2012/12/53242353.html>
- พิมพ์วัลย์ บุญมงคล. (2551). *ภาษาเพศในสังคมไทย: อำนาจ สิทธิ และสุขภาวะทางเพศ*. กรุงเทพฯ: เจริญดี มั่นคงการพิมพ์.
- อดิเทพ พันธุ์ทอง. (2561). *ศิลปวัฒนธรรม*, วันพฤหัสบดีที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ.2561
- อเนก นาวิกมูล. (2542). *หญิงสาวสยาม: หม่อมเปิด คุณไม่ เลสเบี้ยนไทยในประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงดาว.
- กระทรวงการต่างประเทศ. (2551). *ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- Patrachai, S. and Khawinpat, P. (2015). Sexual Values of Male Homosexuals in Bangkok. *Ramathibodi Medical Journal*, 38(2), 111-118.

วาทกรรมของผู้นำ: การประยุกต์ใช้การบริหารงานอย่างสร้างสรรค์ Discourse of Leadership: The Application of Creative Management

พระครูกิตติชัยกาญจน์

Phrakrukittichaiyakan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Email: kittikan2505@gmail.com

บทคัดย่อ

การใช้วาจาหรือการพูดเป็นวิธีการสื่อความหมายหรือสื่อสารจากผู้พูดสู่ผู้ฟัง เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน มีประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และประเทศชาติ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตสู่ความสงบสุขและความสำเร็จ สามารถนำไปประยุกต์วิธีเพื่อไปแก้ปัญหาต่างๆ ผู้เขียนจะนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวกับการใช้วาจาของผู้นำในการบริหารงานอย่างสร้างสรรค์ เพราะว่า การบริหารงานเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของผู้บังคับบัญชาและเป็นศิลปะอันหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหารควรต้องรับผิดชอบต่อการตัดสินใจและการวินิจฉัยสั่งการที่เกิดขึ้น เพื่อจะได้ปฏิบัติงานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมายต่อไป จนสามารถปฏิบัติงานจนสำเร็จ และนำข้อผิดพลาดในการปฏิบัติงานไปปรับปรุงเพื่อป้องกันความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายในครั้งต่อไป

คำสำคัญ: วาทกรรม; ผู้นำ; การบริหารงาน

Abstract

The speech is a communication from messenger to receiver in order to making sense each other. It is useful for our self and others as well as nation it directly effect to development of quality life in term of peace, happiness and successful that will be able to apply the method for solving various problems. The writer will present the discourse of leadership in creatively administration as the administration is one of important duties of commander and also is the art of building the relationship with subordinate. The administrator should pay attention into their decision and diagnose on happened issue in order to other works that is assigned until reaching the aim and be able to realize on the mistake point in order to modify to the quality of work ahead.

Keywords: Discourse; Leadership; Administrator

บทนำ

วาจาเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะวาจาเป็นกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อการแก้ปัญหาความไม่ยุติธรรมในสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรง ปัญหาทางเศรษฐกิจ มนุษย์ได้ต่อสู้กับธรรมชาติและดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด โดยใช้การสื่อสารด้วยการพูดเป็นเครื่องมือช่วยให้ทำสิ่งต่างๆ ดังจะเห็นได้จากคำสอนที่เกี่ยวกับการพูดที่แสดงหลักธรรมในด้านพฤติกรรมที่แต่ละคนแสดงออกต่อกัน ต้องรู้จักสำรวมในการพูด พูดสุภาพอ่อนหวาน พูดคุยกันด้วยความรักความเมตตาต่อกัน เพื่อสร้างมิตรไมตรีต่อกัน เพื่อให้ถ้อยคำเป็นที่น่าเชื่อถือได้ เพื่อให้อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะอย่างสงบสุข และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้

ผู้นำ (Leader) เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งต่อความสำเร็จขององค์กรนั้นๆ ทั้งนี้เพราะผู้นำมีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรง ที่จะต้องทำการวางแผน สั่งการ ดูแลและควบคุมให้บุคลากรขององค์กรสามารถปฏิบัติงานต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ และมีอิทธิพลต่อการสร้างผลประโยชน์ร่วมกัน โดยจะต้องแยกแยะความสำเร็จของอาชีพ สถานะ ความมีชื่อเสียงของบุคคล กับ ประสิทธิภาพในการเป็นผู้นำในองค์กร (Kaiser R.B., et.al, 2008) ปัญหาที่เป็นที่สนใจของนักวิชาการและบุคคลทั่วไปอยู่ตรงที่ว่า ผู้นำจะต้องทำอะไรหรือมีวิธีการอย่างไร จึงทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ตามเกิดความผูกพัน ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจสามารถปฏิบัติงานให้สำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2548) นำเสนอไว้ว่า “ถ้าหากเปลี่ยนความต้องการของเขาได้ ก็เปลี่ยนวิธีการหาความสุขของเขาได้ด้วย เมื่อทำอะไรตรงกับความต้องการ ก็ทำให้เขาสนใจและมีความสุขคนก็จะร่วมมือทำอย่างเป็นไปเองโดยประสานกลมกลืนและเต็มใจจะหาทางทำให้สำเร็จ” ผู้นำจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีการดำเนินชีวิตที่ดั่งงาม เข้าใจถึงกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และการทำให้ชีวิตเกิดความเจริญได้นั้นต้องอาศัยกระบวนการในการศึกษาต่างๆ มาสนับสนุนในการดำเนินชีวิต เพราะเมื่อได้รับการเลือกหรือได้รับการยกย่องจากกลุ่มคนให้เป็นหัวหน้า หรือเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจ จะต้องมีความเป็นผู้นำในตัวเองที่เหมาะสม สามารถนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ และสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสงบสุขอย่างยั่งยืนต่อไป

ลักษณะของวาจาสำหรับผู้นำ

องค์กรเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ กันตามลักษณะของงาน แต่ก็มีลักษณะร่วมกัน คือ มีโครงสร้าง มีวัตถุประสงค์ มีการแบ่งงานกันปฏิบัติ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและจำเป็นต้องรู้ข้อมูล วาจาเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นองค์ประกอบของการทำงาน ผู้เขียนจะได้นำเสนอรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) การใช้วาจาเพื่อสร้างแรงจูงใจ แรงจูงใจ คือ ความยินดีที่จะมุ่งมั่นพยายามต่อเป้าหมายขององค์กร (Robbins, 1997) แรงจูงใจ (Motivations) คือ ความต้องการ ความห่วงกังวล เป้าหมาย ความกลัว อารมณ์ต่างๆ คุณค่าและจริยธรรมทั้งที่วัดได้และวัดไม่ได้ของคน ซึ่งเป็นสิ่งต้องได้รับการตอบสนองให้เกิดความพึงพอใจ เพื่อคุณธรรมจะได้ยอมรับในแนวทางแก้ปัญหาข้อพิพาท อย่างไรก็ตาม คนส่วนใหญ่มักไม่ค่อยอยากเปิดเผยแรงจูงใจบางอย่างของตนให้ผู้อื่นรับทราบ จนกว่าจะมีความรู้สึกมั่นใจว่ายังมีความไว้วางใจต่อบุคคลนั้น (ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์, 2553)

2) การใช้วาจาเพื่อสร้างความสามัคคี ความสามัคคี เป็นความพร้อมเพรียง มีความกลมเกลียว ความมีจุดรวมตัวเข้าด้วยกันหรือมุ่งไปด้วยกัน ความสามัคคี มีด้วยกัน 2 ประการ คือ ความสามัคคีทางกาย ได้แก่ การร่วมแรงร่วมใจกันในการทำงาน และ ความสามัคคีทางใจ ได้แก่ การร่วมประชุมปรึกษาหารือกัน เมื่อเกิดปัญหาขึ้น ที่ได้ก็ตามที่มีความสมัครสมานสามัคคี มีความพร้อมเพรียงกันทุกคน ที่แห่งนั้นย่อมมีความสุข ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ใน ขุททกนิกาย ธรรมบท ว่า “ความสามัคคีของหมู่ เป็นเหตุนำสุขมาให้ ความเพียรของคนที่สามัคคีกัน เป็นเหตุนำสุขมาให้” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่ม 25 ข้อ 194 : 93)

3) การใช้วาจาเพื่อการสร้างมนุษยสัมพันธ์ การสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นสิ่งที่ดั่งงาม และจะทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากชีวิตของเราจะต้องแวดล้อมไปด้วยผู้คน เราไม่อาจจะหลีกเลี่ยงจากผู้คนไปได้มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ การสร้างความเชื่อมั่นให้กับเพื่อนร่วมงาน การเอาใจใส่เพื่อนร่วมงาน การปรับตัวเองให้เข้าได้กับเพื่อนร่วมงานตัวเองจะต้องมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นดีด้วยต้องเกื้อกูลแก่สังคมด้วย ไม่ใช่เป็นฝ่ายรับจากกัลยาณมิตรอย่างเดียว ตัวเองจะต้องแสดงออกต่อผู้อื่นในทางที่ไม่

เบียดเบียน จะต้องมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลต่อสังคม ต่อเพื่อนมนุษย์ แล้วก็จัดระเบียบการดำเนินชีวิตของตนให้ดี (พระพุทธมคฺฉนภรณ ป.อ. ปยุตโต, 2555 : 52)

สรุปได้ว่า การใช้วาจาของผู้นำจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะคำพูดเปรียบเสมือนดาบสองคมที่ส่งผลทั้งด้านบวกและด้านลบ บางครั้งการไม่พูดหรือนิ่งเฉย จะดูดีกว่าการพูดออกไป โดยเฉพาะคำพูดในทางลบต้องพยายามหลีกเลี่ยง ได้แก่ คำพูดที่เหน็บแนม คำพูดดูถูกความสามารถของลูกน้อง คำพูดที่ปิดความรับผิดชอบหรือโยนความผิดให้กับลูกน้อง คำต่อว่าลูกน้องต่อหน้าเพื่อนร่วมงานหรือต่อหน้าผู้อื่น เป็นต้น พยายามเลือกใช้คำพูดทางบวกที่สร้างสรรค์และจงใจให้ออกทำงาน เช่น พูดชมเชยเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานสำเร็จ พูดให้กำลังใจเมื่อวิตกกังวลหรือเผชิญปัญหา พูดกล่าวแสดงความขอบคุณเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานให้ หรือพูดเสริมกำลังใจถึงความเชื่อมั่นว่าผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถทำงานนั้น ๆ ได้สำเร็จ

การใช้วาจาเพื่อการบริหารงานของผู้นำ

ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำและสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้หากมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ และมีความสามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้ (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553) นอกจากนี้ในการบริหารงาน ถ้าผู้นำหรือผู้บริหารยึดเอาหลักธรรมในศาสนาของตนมาเป็นเครื่องวัดค่าของคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปตามหลักธรรมมาภิบาลย่อมก่อให้เกิดผลดีอย่างยั่งยืนต่อองค์กรหรือองค์กรนั้น ๆ (สมธ สมนิมนวล, 2552) การใช้วาจาจึงเป็นส่วนหนึ่งในการบริหารงานที่ผู้บังคับบัญชาจำเป็นต้องให้ความสำคัญ เพื่อส่งผลต่อการปฏิบัติงานในองค์กรของตนเองให้เกิดความเรียบร้อยประสบผลสำเร็จอย่างที่คาดหวังเอาไว้ และได้รับการยอมรับจากองค์กรอื่น ๆ หรือผู้บังคับบัญชาในระดับสูงขึ้นไป ผู้เขียนจะได้นำเสนอในรายละเอียดต่อไปนี้

1) **ผู้นำกับการใช้วาจาเพื่อการวางแผน** การวางแผนเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ จัดสรรทรัพยากรในปัจจุบันเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ในอนาคตซึ่งมีความสำคัญและมีคุณค่าต่อบุคลากรและหน่วยงานทั้งหน่วยงานขนาดเล็กและขนาดใหญ่ การวางแผนจึงมีความสำคัญ เพราะการวางแผนเป็นแผนหลักที่กำหนดทิศทางการบริหารงาน เป็นกระบวนการขั้นตอนที่จะนำพาองค์กรไปสู่วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้กระบวนการวางแผนมีการแบ่งขั้นตอนของการวางแผนแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับเหตุผลหลายประการ เพราะฉะนั้นขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน สามารถผลักดันการทำงานของกลไกที่สำคัญทั้งหมดให้สามารถบรรลุผลลัพธ์ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ การดำเนินงานจะเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องผลักดันให้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิด ค่านิยม เป้าหมาย รวมถึงวิธีและกระบวนการทำงาน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติและสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการปฏิบัติเพื่อความสำเร็จ

2) **ผู้นำกับการใช้วาจาเพื่อดำเนินการ** การดำเนินการเป็นการปฏิบัติตามแผนนี้จัดเป็นขั้นสำคัญที่สุดของการวางแผนเพราะว่าแผนเป็นเพียงข้อมูลที่มีอยู่ในเอกสาร ถ้าไม่มีการปฏิบัติก็จะไม่เกิดประโยชน์อะไร ใน การปฏิบัติตามแผนจะเริ่มตั้งแต่การจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี การดำเนินการตามโครงการที่มีในแผนปฏิบัติการประจำปีตามลำดับของโครงการก่อนหลัง เป็นการกำหนดระยะเวลาของการปฏิบัติงานตามแผน เมื่อได้ศึกษางานและคุณสมบัติของผู้ปฏิบัติงานแล้วผู้วางแผนงานจะสามารถคาดคะเนได้ว่างานชิ้นหนึ่ง ๆ ควรใช้กำลังคนปฏิบัติงานกี่คนและแผนงานดังกล่าวจะใช้เวลาเท่าใดในแต่ละแผนและควรใช้เวลาเท่าใดตลอดแผนงาน

3) ผู้นำกับการใช้วาจาเพื่อติดตามประเมินผล

การติดตามประเมินผล เป็นกระบวนการที่เป็นระบบในการเก็บรวบรวม และใช้สารสนเทศสำหรับการตัดสินใจ จุดมุ่งหมายหลักของการประเมิน โครงการอยู่ที่ความต้องการทราบผลของโครงการ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และส่วนใดของโครงการที่ควรปรับปรุงแก้ไข โดยการเปรียบเทียบกับเป้าหมายหรือสิ่งที่คาดหวังไว้ เพื่อพิจารณาว่าบรรลุเป้าหมายความสำเร็จ (พระมหาสุทิตย์ อาภากร และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ, 2553)

4) ผู้นำกับการใช้วาจาเพื่อสรุปผลการดำเนินงาน

การสรุปผลการดำเนินงาน เป็นการรวบรวมเกี่ยวกับผลงานในช่วงเวลาหนึ่ง ที่ได้ปฏิบัติตามแผน ควรประกอบด้วยงานที่ได้ดำเนินการ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อไป ดังคำกล่าวของสุเมธ แสงนิมิต (2552) ที่ได้นำเสนอไว้ว่า “เมื่อมอบหมายงานแล้ว ก็ต้องรู้จักติดตามงาน ตรวจสอบ ว่างานที่มอบให้ผู้อื่นไป ทำนั้นได้ผลประการใด มีปัญหาอุปสรรคหรือไม่ วิธีการนี้เรียกว่า การควบคุมงาน และถึงแม้ว่าจะมีการควบคุมงานอย่างดีแล้วก็ตาม การทำงานในปัจจุบัน ไม่ได้กระทำร่วมกับคน ๆ เดียวหรือหน่วยงานเดียว การประสานงาน จึงเป็นเรื่องสำคัญ แต่ที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือ ต้องมีการพัฒนาคน พัฒนางาน อยู่ตลอดเวลา” การสรุปผลการดำเนินงานเป็นการทำให้องค์กรได้ทบทวนตนเองตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงสิ้นสุดการดำเนินงานหรือการจัดทำโครงการ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงผลที่เกิดขึ้นจริงจากการปฏิบัติงานว่าบรรลุผลตามเป้าหมายของโครงการหรือไม่ อย่างไร เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาการทำงาน โครงการต่อไปในอนาคต ดังตัวอย่างประเด็นสำคัญในการสรุปงาน ดังนี้

1. โครงการนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร อะไรคือ ความคาดหวัง หรือความมุ่งหวังที่ต้องการให้เกิดขึ้น เป็นการพิจารณาถึงที่มาที่ไปหรือสาเหตุแรงจูงใจของ การดำเนินงาน หรือการรวมตัวกันของคณะทำงานที่ทำให้เข้ามาร่วมโครงการนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ในการสรุปบทเรียน คือ อะไร เป้าหมายหรือผลสำเร็จของโครงการร่วมกันคืออะไร รวมทั้งมีความสำคัญต่อคณะทำงานอย่างไร

2. สภาพที่เกิดขึ้นจริงเป็นอย่างไร มีปัจจัยใดเป็น อุปสรรค หรือหนุนเสริมการทำงาน พิจารณาว่าการทำโครงการบรรลุเป้าหมายหรือไม่ มากน้อย เพียงใด และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น สาเหตุคืออะไร มีปัจจัยเงื่อนไขใดที่เป็น อุปสรรคหรือเป็นตัวเสริมความสำเร็จให้กับโครงการบรรลุผลตามเป้าหมายได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น มีการจัดการบทบาทหน้าที่และระบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่เหมาะสมและเอื้อต่อการบรรลุเป้าหมาย การมีชุดความรู้และ วิธีการเรียนรู้ในชุมชน การมีแกนนำที่รับผิดชอบและมีความโปร่งใส ตรวจสอบ ได้ การมีทิศทางเป้าหมายและแผนงานที่เหมาะสม การมีกำลังคนทั้งปริมาณรวมถึงการสนับสนุน และแบ่งปันความรู้ทรัพยากรจากภายนอก สามารถพิจารณาจากองค์ประกอบโดยรวมต่อไปนี้

- (1) จุดมุ่งหมาย เป้าหมายที่ชัดเจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
- (2) ความพร้อมของบุคลากร กองทุนและทรัพยากรต่างๆ
- (3) การมีระบบบริหารจัดการที่ดี
- (4) การแสวงหาความร่วมมือจากภายนอก
- (5) การมีกิจกรรมขับเคลื่อนสม่ำเสมอ
- (6) การติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

3. เกิดข้อค้นพบ หรือความรู้ใหม่เกี่ยวกับประเด็นนั้น หรือไม่ อย่างไร พิจารณาถึงผลที่เกิดขึ้นจริงจากการปฏิบัติงานทั้งทางบวกและทางลบนั่นว่าก่อให้เกิดผลข้างเคียงหรือผลพลอยได้ที่ไม่ได้คาดหวังหรือไม่ อย่างไร และสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของตนเอง ครอบครัว ชุมชน ได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด (พระมหาสุทิตย์ อาภากร และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ, 2553)

การสรุปผลการดำเนินงานในการปฏิบัติในแต่ละครั้งอาจจะดำเนินการในลักษณะที่แตกต่างกัน

เพราะว่าในการปฏิบัติในแต่ละครั้งจะต้องมีทั้งผลสำเร็จและข้อผิดพลาดในการปฏิบัติงาน หรือเป็นข้อบกพร่องในการปฏิบัติ ดังนั้นในการใช้วาจาเพื่อการสรุปผลการดำเนินงานนั้นจำเป็นที่จะต้องใช้กระบวนการต่าง ๆ เพื่อเป็นการเสริมแรงให้กับผู้ปฏิบัติงาน เช่น กล่าวขอบคุณผู้ได้บังคับบัญชาเมื่อผลงานสำเร็จ กล่าวคำยกย่องในสถานที่ประชุม หรือ ยกย่องความสามารถในการสร้างผลงานในแต่ละครั้ง แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้ามีข้อบกพร่องก็ควรที่จะให้กำลังใจ เช่น ไม่เป็นไรนะ ครั้งนี้ให้ถือว่าเป็นบทเรียนในการทำงานก็แล้วกัน ครั้งต่อไปจะได้ไม่เกิดข้อผิดพลาดอีก แต่ไม่ควรใช้คำตำหนิที่รุนแรง หรือตำหนิต่อหน้าบุคคลอื่น ที่อยู่เป็นจำนวนมาก ควรเรียกไปตำหนิในห้องทำงานส่วนตัว ไม่กล่าวตำหนิต่อหน้าสาธารณชน แต่การที่ผู้บังคับบัญชาจะต้องระมัดระวังอีกประการ คือ การใช้บุคลิกในการใช้วาจา เนื่องจากการที่บุคคลจะกล่าวคำสรรเสริญ หรือ ตำหนิกริยา ทำทางจะเป็นส่วนผลักดันให้เกิดกระบวนการในการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี

ผู้นำประสานคนภายในดุลยภาพแห่งธรรม

พรหมวิหารเป็นธรรมสำหรับทุกคนที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ในฐานะเป็น “พรหม” คือ เป็นผู้มีความศรัทธาในการที่จะสร้างสรรค์และธำรงรักษาสังคมไว้ โดยเฉพาะสำหรับผู้ผู้นำนั้นแน่นอนว่าจะต้องเป็นแบบอย่างที่จะต้องมีการพรหมวิหาร 4 ประการ เพราะพรหมวิหารนั้นเป็นธรรมประจำใจของคนที่มีจิตใจยิ่งใหญ่ เป็นผู้ประเสริฐ อันแสดงถึงความเป็นบุคคลที่มีการศึกษา ได้พัฒนาตนแล้ว

พรหมวิหาร 4 ประการ เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่จะต้องให้มีอยู่ประจำในจิตใจ และเป็นท่าทีของจิตใจที่จะทำให้แสดงออกหรือปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างถูกต้องโดยสอดคล้องกับสถานการณ์ทั้ง 4 ที่เขาประสบ กล่าวคือ

1. ในสถานการณ์ที่เขาอยู่เป็นปกติ เราก็มีเมตตา คือ ความเป็นมิตรไมตรี ความมีน้ำใจปรารถนาดี ต้องการให้เขามีความสุข ซึ่งหมายถึงความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ทั้งแต่ละคนๆ ที่เราเกี่ยวข้อง ขยายออกไปจนถึงความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์หรือต่อสังคมทั้งหมดทั่วทั้งโลก เมตตานี้เป็นคุณธรรมพื้นฐานประการแรกที่ต้องมี ซึ่งใช้ในยามปกติ คือ เมื่อคนอื่นเขาอยู่กันเป็นปกติ เราก็มีเมตตาปรารถนาดี คิดหาทางสร้างสรรค์ความสุข ความเจริญให้เขาเรื่อยไป

2. ในสถานการณ์ที่เขาตกต่ำเดือดร้อน เราก็มีกรุณา คือ ความพลอยรู้สึกไหวตามความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือปัญหาของเขา และต้องการช่วยเหลือปลดปล่อยให้เขาพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน นั้น กรุณานี้ต่างไปจากเมตตา คือเมตตาใช้ในยามปกติ แต่เมื่อเขาตกต่ำลงไปกลายเป็นเดือดร้อนเป็นทุกข์ เราก็มีกรุณา ใฝ่ใจช่วยบำบัดทุกข์ให้

3. ในสถานการณ์ที่เขาขยับสูงขึ้นไปในความดีงาม สุขความความสำเร็จ เราก็มีมุติตา หมายความว่า เมื่อเขาเปลี่ยนไปในทางขึ้นสูง ได้ดีมีสุข ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ประสบความสำเร็จ เราก็ย้ายไปเป็นมุติตา คือพลอยยินดีด้วย ช่วยส่งเสริมสนับสนุนในวงการทำงานตลอดจนการเป็นผู้ทั่วไปนั้น เรื่องที่สำคัญมากก็คือ เมื่อคนมีปัญหา มีทุกข์เดือดร้อน เช่น จับไข้ได้ป่วย หรือยากไร้ขาดแคลน ก็ต้องมีกรุณาที่จะเอาใจใส่แก้ปัญหา เมื่อมีคนประสบผลสำเร็จในการทำสิ่งดีงาม ทำให้อะไรต่ออะไรพัฒนาก้าวหน้าไป ก็ต้องมีมุติตาช่วยส่งเสริมสนับสนุน แต่ในยามปกติก็ต้องไม่ปล่อยปละละเลย ต้องเอาใจใส่ต่อการที่จะให้เขาอยู่ดีมีสุข เช่น มีสุขภาพดี อยู่ในวิถีทางของความสุขความเจริญ และการพัฒนาสืบต่อไป คือ ต้องมีเมตตาปรารถนาดี ถ้าปฏิบัติได้อย่างนี้ก็จะทำให้กิจการงานและประโยชน์สุขที่มุ่งหมายพร้อมที่จะสำเร็จผลหนึ่งก็จะเกิดขึ้นในตัวผู้นำ คือ “ปิโย” แปลว่า “ผู้เป็นที่รัก” กล่าวคือผู้ร่วมงานหรือผู้ร่วมไปด้วยกัน หรือจะเรียกผู้ตามก็แล้วแต่ ก็จะมีความรัก มีความรู้สึกสนิทสนม สบายใจต่อผู้นำนั้น เสริมความรู้สึกอยากกร่วมไปด้วยให้หนักแน่นมากขึ้น ทั้งร่วมใจและร่วมมืออย่างรักก็ตาม ปิโย เท่านั้นไม่พอ ปิโยนั้นได้มาจากเมตตา กรุณา มุติตา แต่ยังมีอีกข้อหนึ่งคือพรหมวิหารข้อสุดท้ายได้แก่

4. ในสถานการณ์ที่เราทำผิดหลักหรือละเมิดธรรม เราก็มีอุเบกขา หมายความว่า เมื่อใดเราทำอะไรไม่ถูกต้อง โดยละเมิดธรรม คือ ละเมิดต่อหลักการ หรือละเมิดต่อความถูกต้อง ทำให้เสียหลัก เสียกฎเกณฑ์ เสียความเป็นธรรม เสียความชอบธรรม ทำลายกติกา เป็นต้น ผู้นำจะต้องอยู่ในหลักที่เรียกว่า **อุเบกขาอุเบกขา** ก็คือรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ไม่เข้าข้างหยุดการชวนชวายในการที่จะปฏิบัติตามข้อ 1 - 2 - 3 คือจะต้องเอาธรรมเป็นใหญ่ แล้วก็รักษาหลักการกฎเกณฑ์กติกา หรือรักษาตัวธรรมไว้อุเบกขานี้เป็นตัวรักษาคุณ เป็นตัวจำกัดหรือคุมการปฏิบัติตามข้อ 1 - 2 - 3 (เมตตา - กรุณา - มุทิตา) ไม่ให้เกินขอบเขตไปจนกลายเป็นเสียธรรม คือ การปฏิบัติต่อคน หรือช่วยเหลือคน จะต้องไม่ให้เสียความเป็นธรรม ไม่ให้เป็นการทำลายหลักการ ไม่ให้เป็นการละเมิดต่อกฎเกณฑ์กติกาที่ชอบธรรม

ผู้นำที่แท้เป็นสื่อที่แสดงตัวของธรรม

พระพุทธศาสนาได้แสดงคุณสมบัติสำคัญของผู้นำในแง่นี้เรียกว่า **“ธรรมาธิปไตย”** แปลว่า ถือธรรมเป็นใหญ่ ยึดเอาธรรมเป็นสำคัญ เชิดชูหลักการ ปฏิบัติการตามและเพื่อเห็นแก่ความเป็นจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ไม่เป็นอัตตาธิปไตย คือ ไม่ถือตัวเป็นใหญ่ แล้วก็ไม่มีกาธิปไตย คือ ไม่มุ่งหาคะแนนนิยมเป็นใหญ่ ไม่ทำเพียงเพื่อหาเสียงหรือให้คนชอบ แต่เอาธรรม เอาตัวความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เอาหลักการเป็นใหญ่ ตัดสินกันด้วยหลักการ ตั้งแต่หลักการโดยการจัดตั้งของมนุษย์ ลงไปจนถึงหลักการที่เป็นนามธรรมซึ่งรองรับการหลักการจัดตั้งนั้น แม้เมื่อมีอะไรจะต้องวินิจฉัย ก็ทำตัวเป็นกระบอกเสียงหรือเป็นสื่อของธรรมหรือเป็นช่องทางแสดงตัวของธรรม คือหลักการ หรือกฎกติกา คุณสมบัติ ข้อนี้อาจคล้ายๆ กับการวางตัวของผู้พิพากษา

ผู้พิพากษาเมื่อวินิจฉัยคดี ก็อาจจะต้องตัดสินลงโทษผู้ที่กระทำความผิด ในกรณีเช่นนี้ ถ้าผู้พิพากษามีความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับตัวเองว่าฉันจะลงโทษเขา ก็อาจจะทำให้เกิดความรู้สึกศึกษาขุนมัวเศร้าหมองไม่สายใจ แต่ถ้าปฏิบัติตามหลักธรรม ท่านผู้ตัดสินโทษก็เป็นเพียงกระบอกเสียงของธรรมหรือ เป็นเพียงช่องทางที่แสดงตัวของธรรม เมื่อมีการตัดสินลงโทษคน ก็จะเป็นการกระทำโดยไม่มีตัวตน แต่เป็นการกระทำของปัญญาบริสุทธิ์ที่เอาหลักการเข้าวินิจฉัย ตัดสินไปตามกฎกติกาตามความเป็นจริง ความถูกต้องดีงามที่ประชุมตัดสินก็ไม่ได้ถือว่าคนลงโทษ แต่ตัวธรรมหรือตัวหลักการลงโทษเขาเอง หมายความว่า บุคคลตั้งแต่ตัวประธานลงมา เป็นเพียงสื่อหรือกระบอกเสียงของธรรมเพื่อให้ธรรมปฏิบัติการออกมาได้เท่านั้นเอง

คนที่ทำด้วยจิตใจอย่างนี้จะมี ความมั่นใจ และไม่มีความรู้สึกทุกข์ยากลำบากใจ ไม่หวั่นใจไปตามความรู้สึกที่เรียกว่าเป็นอารมณ์ เพราะว่าตัวเองไม่เกิดมีตัวตนที่เป็นผู้ทำขึ้นมาเลย มีแต่เพียงการปฏิบัติไปตามหลักการโดยที่ตนเองมาเป็นช่องทางปรากฏตัวของธรรม หรือเป็นสื่อให้กับธรรมอย่างทีกล่าวแล้วเท่านั้นเอง อันนี้เรียกว่าการถือธรรมเป็นใหญ่อย่างไรก็ตาม จะต้องระลึกโดยตระหนักว่าธรรมจะปรากฏตัวออกมาและเป็นผู้ตัดสินหรือปฏิบัติการ ก็ต่อเมื่อบุคคลที่เป็นสื่อหรือกระบอกเสียงนั้น ทำการด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ มุ่งความจริง ความถูกต้องดีงามแท้จริง และด้วยปัญญาที่ใสสะอาด ซึ่งแสวงหาความจริงและไตร่ตรองทั่วตลอดที่สุด คือ ทำด้วยเจตนา และปัญญาที่ดำเนินไปด้วยความไม่ประสาธ เมื่อทำได้อย่างนี้ผู้นำก็จะได้คุณสมบัติอีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นผู้เที่ยงตรง ไม่มีอคติ ไม่มีความลำเอียง ซึ่งเป็นแกนกลางของการรักษาคุณภาพ และความสามัคคี พร้อมทั้งความมั่นคงของหมู่ชนที่ไปด้วยกัน เพราะถ้าเสียความเป็นธรรมแล้ว แม้แต่จะมีความรักใคร่กันอยู่หรือแม้แต่จะเอาอกเอาใจกัน ก็จะเกิดความกินแหนงและไม่เสียงสามัคคี

อคติ คือ ความลำเอียง หรือการเขวออกไปนอกทางที่ควรประพฤติปฏิบัติ มี 4 ประการด้วยกัน คือ ลำเอียงเพราะชอบลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะเขลา ลำเอียงเพราะกลัว

ลำเอียงเพราะชอบ เรียกว่า ฉันทาคติ
 ลำเอียงเพราะชัง เรียกว่า โทสาคติ
 ลำเอียงเพราะขลาด เรียกว่า ภายาคติ
 ลำเอียงเพราะเขลา เรียกว่า โมหาคติ

ผู้นำจะต้องเป็นผู้หลักพันไป คือไม่มีอคติ 4 ประการนี้ ถึงตอนนี้อยู่ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้ที่จะร่วมไปด้วย ก็ได้หลักการใหญ่ๆ แล้ว ถ้าผู้นำมีคุณสมบัติสำคัญแค่นี้ การปฏิบัติต่อผู้ที่จะร่วมไปด้วย ก็จะได้ผลดีมากแล้ว ดังที่กล่าวเมื่อกี้ว่าได้ทั้งคนได้ทั้งงาน ก็จะทำให้ไปด้วยดีสู่จุดหมาย

ผู้นำสื่อสารให้ผู้โดยสารถูเห็นทางสว่างตาสว่างใจไปด้วยกัน

ที่กล่าวมานี้ เป็นการพูดอยู่ในขอบเขตของหลักธรรมที่เรียกว่า พรหมวิหาร 4 ประการ โดยโยงเข้ากับคุณสมบัติที่เรียกว่า “ปิโย” หรือ “ครุ” ซึ่งอยู่ในหลักที่เรียกว่า “กัลยาณมิตรธรรม” หรือธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการ เป็นอันว่าในหลักคุณสมบัติของกัลยาณมิตรนี้ได้กล่าวไปแล้ว 2 ประการ คือ ปิโย และครุ นำเคารพแล้ว โดยได้ย้ำว่าจะต้องให้ 2 อย่างนี้มาคู่กัน ในแง่คนกับงาน และคนกับหลักการ โดยเฉพาะจะต้องพยายามเอาทั้งคนทั้งงาน ให้ได้ทั้งสองประการมาประสานกัน

นอกจากนี้ 2 ข้อนี้แล้วยังมีคุณสมบัติของกัลยาณมิตรเหลืออยู่อีก 5 ประการ คือ ต่อจาก ปิโย น่ารัก และครุ เคารพแล้ว ยังมีภาวนีโย แปลว่า นำเจริญใจ คือ เป็นแบบอย่างได้ ทำให้ผู้ที่จะร่วมอยู่ร่วมไป เช่น คนทั้งหลายที่อยู่ในองค์กรนั้น มีความภาคภูมิใจ พอนึกถึงก็มีความมั่นใจและภาคภูมิใจในตัวผู้นำ ว่าเป็นผู้ที่มีการศึกษาจริงได้พัฒนาตนแล้ว เป็นผู้ที่มีสติปัญญา มีความสามารถ มีคุณธรรมความดีงามอย่างแท้จริง นำเอาอย่างข้อนี้ก็เป็นคุณสมบัติอีกอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้มีศรัทธาและเกิดความร่วมมือด้วย

ต่อจาก ภาวนีโย ก็คือ วัตตา เป็นผู้รู้จักพูด หมายความว่า รู้จักพูดให้ได้ผล รู้ว่าในสถานการณ์ไหน และกับใคร ควรพูดอะไร อย่างไร เป็นต้น พูดง่ายๆ ว่าเป็นนักสื่อสารที่ดี และเอาใจใส่สื่อสารกับผู้ร่วมไปด้วย อยู่เสมอ เพื่อให้รู้เข้าใจกัน และรู้เข้าใจในสิ่งที่ทำ เป็นต้น แต่รู้จักพูดนั้น บางที่ยิ่งกว่าสื่อสารเก่งอีก คนที่รู้จักพูดนั้นจะพูดให้เข้าเข้าใจกันได้ พูดให้เขาเห็นใจก็ได้ พูดให้เขาเชื่อก็ได้ พูดเข้าใจ พูดให้เขาได้ประโยชน์ และพูดให้เขาช่วยกันสร้างสรรค์ประโยชน์ ต่างจากจิตวิทยาทุนนิยม ที่เน้นในแง่การพูดให้ตนเองได้ผลประโยชน์ หรือพูดหาผลประโยชน์ให้แก่ตน

พระพุทธเจ้าทรงแสดงลักษณะของนักสื่อสารหรือสักสั่งสอนที่ดีไว้ 4 อย่าง คือ

1. พูดแจ่มแจ้ง คือ ชี้แจงอธิบายให้เข้าใจชัดเจน มองเห็นเหตุผลแจ่มแจ้ง หมดสงสัย เหมือนจูงมือไปเห็นกับตา (สันทัสสนา)
2. พูดจูงใจ คือ พูดให้เห็นคุณค่าและความสำคัญ จนเกิดความซาบซึ้งยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ (สมาปนา)
3. พูดเร้าใจ คือ ปลุกใจให้ศึกคัก เกิดความแข็งขันมั่นใจและมีกำลังใจหาญกล้า กระตือรือร้นที่จะทำ ให้สำเร็จโดยไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก (สมุตเตชนา)
4. พูดให้ร่าเริง คือ ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งเมตตาไมตรี ความหวังดี และความรู้สึกที่สดชื่นร่าเริง เบิกบานผ่องใส แซ่มนชื่นใจด้วยความหวังในผลดีและทางที่สำเร็จ (สัมปหังสนา)

สามารถสรุปได้ว่า การใช้วาจาในการสั่งให้บุคคลที่อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง และตรวจสอบดูว่าเขาเหล่านั้นได้ปฏิบัติงานอย่างดีที่สุดเท่าที่สามารถทำได้หรือไม่ การที่ผู้บริหารใช้ความสามารถ ชักจูงหวานล่อมให้ผู้ใต้บังคับบัญชารับงานไปปฏิบัติเพื่อให้งานเหล่านั้นบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร เป็นภาระหน้าที่ของผู้บริหารในการใช้ความสามารถชักจูงคนงานให้ปฏิบัติอย่างดีที่สุดจนกระทั่งองค์กรสามารถบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ การสั่งงานที่มีประสิทธิภาพ การสั่งงานที่ดี หรือ การสร้างความสัมพันธ์กับ

ผู้ใต้บังคับบัญชา เพราะว่าการปฏิบัติงานในองค์กรผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาจำเป็นต้องมีการสื่อสารเพื่อร่วมกันดำเนินงานให้บรรลุภารกิจขององค์กร โดยผู้บังคับบัญชาจะทำหน้าที่อำนวยความสะดวกและข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและเหมาะสมแก่พนักงาน และในทางตรงกันข้ามก็ต้องรับฟังข่าวสารข้อมูล ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของพนักงาน เพื่อให้สามารถประสานงานในการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทสรุป

การใช้วาจาเพื่อการบริหารงานเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของผู้บังคับบัญชาและเป็นศิลปะอันหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหารควรต้องรับผิดชอบต่อการตัดสินใจและการวินิจฉัยสั่งการที่เกิดขึ้น โดยในการสั่งการนั้นสามารถทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น การสั่งงานด้วยวาจาและการสั่งงานเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งต้องเลือกใช้ให้เหมาะสม และยังสามารถสั่งโดยใช้การบังคับหรือออกคำสั่ง การสั่งงานแบบขอร้อง การสั่งงานแบบแนะนำ การสั่งงานแบบอาสาสมัคร ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่าตัวผู้บริหารจะเลือกใช้การสั่งงานแบบใด โดยยึดถือหลักกว่าบุคคลที่ปฏิบัติงานด้วยมีคุณค่าและศักดิ์ศรี สมควรที่จะให้เกียรติซึ่งกันและกันถึงแม้บางครั้งจำเป็นต้องมีการตำหนิ ให้รางวัล กล่าวชมเชย ก็ควรที่จะให้เกิดความเหมาะสม เช่น ในการตำหนิ ไม่ควรตำหนิต่อหน้าเพื่อนร่วมงาน ควรเรียกไปตำหนิ หรือตักเตือนในห้องในลักษณะที่มิดชิด และไม่ใช้วาจาที่กระทบกระเทือนต่อจิตใจของผู้ใต้บังคับบัญชา ถ้ามีการผิดพลาดในการปฏิบัติงานจำเป็นต้องให้กำลังใจ เพื่อจะได้ปฏิบัติงานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมายต่อไป จนสามารถปฏิบัติงานจนสำเร็จ และนำข้อผิดพลาดในการปฏิบัติงานไปปรับปรุงเพื่อป้องกันความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายในครั้งต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2548). *ภาวะผู้นำ*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน) และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ. (2553). *ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิจิตร อวาทกุล. (2528). *เทคนิคมนุษยสัมพันธ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: โอเอส พรินติ้งเฮ้า จำกัด.
- ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์. (2553). เจริญ เจริญ เจริญ ทางออกของความขัดแย้งในประเทศไทยจริงหรือไม่. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 8 (3), 39-56.
- สุเมธ แสงนิมนวล. (2552). *ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- Kaiser R.B., et.al. (2008). Leadership and the Fate of Organizations. *American Psychologist*, 63(2), 96-110.
- Robbins, S.P. (1997). *Organization Behavior*. San Diego: Prentice Hall.

นิเวศภาวนา: วิธีการอนุรักษ์ธรรมชาติเชิงพุทธบูรณาการ Eco-Meditation: The Buddhist integration of Conservation the Nature

พระมหาญาณภัทร อติพโล
Phramaha Yanapat Atipalo
มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: tosspoy2@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอแนวทางการจัดกิจกรรม “นิเวศภาวนา” ในรายวิชาพระพุทธศาสนาและนิเวศวิทยา ของนิสิตปีที่ 3 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 เป็นการทำกิจกรรมนอกห้องเรียน ที่ส่งผลให้เป็นประโยชน์ต่อทั้งตัวผู้เรียนและผู้สอน เป็นการเติมเต็มความรู้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โครงการนี้เน้นภาคปฏิบัติ การบวชต้นไม้บวชป่า การภาวนาในป่าซึ่งเรียกว่าผัสสะภาวนา สัมผัสธรรมชาติ โดยการภาวนาก่อนกรวด ตามแนวทางของท่านติช นัท ฮันท์ เพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และเกิดการตระหนักรู้ในการร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาตินิสิตที่เข้าร่วมโครงการเกิดความรู้และทัศนคติที่ดีในการทำกิจกรรมร่วมกับธรรมชาติ เพื่อให้แนวทางต่อผู้ที่สนใจนำไปเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้วิธีการอนุรักษ์ธรรมชาติเชิงพุทธบูรณาการต่อไป

คำสำคัญ: นิเวศภาวนา; การอนุรักษ์ธรรมชาติ; พุทธบูรณาการ

Abstract

This article present the activities guideline of Eco-Meditation that related to either Buddhism or Ecologic of Bachelor degree of Mahachulalongkornrajawittayalay University in Level 3, 1st semester of 2018 in academic year at class room of Wat Chaichumphonchanasongkram of Kanchanaburi province. It is outdoor activities that effect to the learner and instructor, it also is completed the outstanding knowledge. This program emphasis on the practical activities such as ordination of tree and forest, meditation in forest that called sense meditation (Phassa bhavana), natural touching by Pebbles Meditation in accordance with Venerable Thich Nhat Hanh aim to recover the relationship among human being and natural in realizing on preserve the nature together. The learners who attended in this program gain their knowledge and good attitude to natural activities. This article it will be guideline to those who are interesting to apply the learning about The Natural preservation method base on Buddhist integration ahead.

Keywords: Eco-Meditation, Natural preservation, Buddhist integration.

บทนำ

การทำกิจกรรมนอกห้องเรียนเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่ามากในการขยายขอบข่ายของความคิด ความรู้ และเพิ่มพูนทักษะของผู้เรียน นับเป็นกิจกรรมที่ช่วยในการเรียนการสอนในห้องเรียนได้ผลสมบูรณ์ขึ้นอย่างแท้จริง (อรนุช ลิมตศิริ, 2560) สามารถสรุปความสำคัญของการเรียนรู้นอกห้องเรียนได้ ดังนี้

1. การศึกษานอกห้องเรียนเป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง (Sharp, 1973)

2. การศึกษานอกห้องเรียนแนวคิดแบบสหวิทยาการที่บูรณาการศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายและจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร (Hammerman, 1985)

3. การศึกษานอกห้องเรียนเป็นวิธีการที่ผู้เรียนเรียนจากประสบการณ์ตรงเน้นการลงมือปฏิบัติภายนอกห้องเรียน เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติ (Prist, 1990)

4. การศึกษานอกห้องเรียน เป็นการใช้สถานที่นอกห้องเรียนเป็นห้องปฏิบัติการเพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว (Hammerman, 1994)

5. การศึกษานอกห้องเรียนทำให้หลักสูตรสมบูรณ์ครอบคลุมมากขึ้น โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งภายในห้องเรียน และการศึกษาสิ่งแวดล้อมนอกห้องเรียนรวมถึงการเข้าค่ายและการจัดกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ (Lappin, 2000)

6. การศึกษานอกห้องเรียนทำได้หลายวิธี รวมถึงการพาผู้เรียนไปที่สวนสาธารณะเพื่อศึกษาพันธุ์ไม้ดอกไม้ชนิดต่าง ๆ การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ รวมถึงการเข้าร่วมโปรแกรมผจญภัยภายใต้การดูแลของครูผู้มีความรู้ (Hammerman, 2001)

ดังนั้นการจัดกิจกรรมที่เน้นประสบการณ์นอกห้องเรียนถือว่าจำเป็นต่อผู้เรียนเพราะทำให้การเรียนรู้ครอบคลุม และทันสมัยมากยิ่งขึ้น สอดกับปรัชญาการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยว่า "จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม"

โครงการนิเวศภavanaเป็นส่วนหนึ่งในวิชาพระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยาซึ่งเป็นวิชาที่มีลักษณะผสมผสาน ระหว่างวิชาพระพุทธศาสนาและนิเวศวิทยา ซึ่งมีเนื้อหาของพระพุทธศาสนาในแง่มุมมองของนิเวศวิทยา การที่เรียนเฉพาะทฤษฎีทำให้ขาดการเรียนรู้บางอย่างไปคือด้านประสบการณ์ ควรที่จะได้สัมผัสกับสถานที่จริงเพื่อเป็นการเข้าใจในบทเรียนของนิเวศภavanaและปรับกระบวนการทัศน์ (Paradigm) เพื่อให้นิสิตได้เข้าใจในความเป็นธรรมชาติโดยให้สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง วิชาพระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา เป็นวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะเพียงแต่ชื่อวิชาที่ทราบได้ทันทีว่า ต้องการให้นิสิตศึกษานิเวศเป็นหลักสำคัญ ในพระพุทธศาสนาครั้งพุทธกาลจะเห็นว่าพระอรหันต์ทุกรูปจะสามารถสำเร็จมรรคผลได้โดยอาศัยป่าแม้แต่พระพุทธเจ้าก็เช่นกัน วิชานี้มุ่งศึกษานิเวศเป็นหลัก ในกระบวนการของการศึกษา จะศึกษาแต่ในห้องเรียนอย่างเดียว นิสิตก็ต้องได้องค์ความรู้แค่นี้ไป ก็ต้องศึกษาเชื่อมโยงโดยให้สัมพันธ์กับบรรยากาศและสถานที่จริงเพื่อเป็นการศึกษาและปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิชาที่เรียน จะได้เข้าใจความหมายและที่มาที่ไป ที่มีอยู่ให้เป็นที่ยอมรับกันจึงต้องมีการศึกษานอกห้องเรียนก็เป็นส่วนหนึ่ง นั้น ก็ควรได้ทำความเข้าใจในหลักการด้วย พระอาจารย์ผู้สอนได้ตระหนักถึงการเรียนรู้นอกห้องเรียนก็สำคัญนิสิตก็ควรรู้เช่นกัน จึงนำการศึกษานอกห้องเรียนมาใส่ในการสอนด้วย

วิชาที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยามีมาก อาจพูดได้ว่า ทุกสาขาวิชามีความเกี่ยวข้องกับนิเวศได้หมด แต่จะให้นิสิตศึกษาทั้งหมด ก็ไม่อาจจะให้ศึกษาครอบคลุมเนื้อหาได้ จึงจำเป็นต้องนำเอาที่เห็นว่าสมควร เหมาะสม จึงนำเอาการดูงานนอกสถานที่จริงที่มีลักษณะใกล้เคียงกันเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย นิเวศมีอิทธิพลต่อคนในสังคม เราจึงต้องปลูกจิตสำนึกในการรักป่าโดยร่วมกันบวชป่า ปลูกป่า อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ชีวิตส่วนตัวและในสังคมได้

ความเป็นมาโครงการนิเวศภavana

ในรายวิชาพระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา (Buddhism and Ecology) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาความหมายและขอบข่ายของนิเวศวิทยา คำสอนในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับนิเวศวิทยา เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับธรรมชาติ แนวทางการอนุรักษ์ และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงบทบาท

ของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นต้น ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๑ นิสิตปีที่ ๓ ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีนิสิตจำนวน ๒๑ รูป/คน ได้ลงเรียนรายวิชานี้ โดยมีพระมหาญาณภัทร อติพโล เป็นอาจารย์ประจำวิชา หลังจากศึกษาเนื้อหาในภาคทฤษฎีจึงได้คิดโครงการนิเวศภาวนาเป็นกิจกรรมนอกห้องเรียนนี้ขึ้นมา โดยใช้สถานปฏิบัติธรรมมีแก้วน้อย ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นสถานที่จัดกิจกรรม โดยใช้ชื่อโครงการว่า “นิเวศภาวนา” ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักในการจัดกิจกรรมดังนี้

- 1) เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์และเพิ่มความรู้ในเรื่องพระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยาใน ประเด็นการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความตระหนักรู้ในเรื่องป่าไม้และสิ่งแวดล้อม
- 2) เพื่อสร้างความตระหนักรู้และ ซาบซึ้งในเรื่องพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยา
- 3) เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่น่าสนใจและทันสมัยมากยิ่งขึ้น

ในการทำกิจกรรมในครั้งนี้แบ่งกิจกรรมเป็นฐาน ประกอบด้วย 4 ฐานคือ พิธีบวชต้นไม้ (Tree Ceremony), ผัสสะภาวนา สัมผัสธรรมชาติ (sense meditation), การภาวนาก้อนกรวด (Pebble Meditation), และ การถอดบทเรียนหลังปฏิบัติการ (After Action Review: AAR) ซึ่งในแต่ละฐานมีเนื้อหาโดยย่อ ดังนี้

พิธีบวชต้นไม้

พระครูมานัสสีพิทักษ์ เจ้าคณะอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ได้คิดพิธีบวชต้นไม้ขึ้น เพื่อต้องการยับยั้งการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และเพื่อเป็นกุศโลบายห้ามมิให้คนตัดไม้ทำลายป่า (พระครูพิจิตรธรรม, 2557) ต้นไม้ต้นใดที่ผ่านการบวชแล้ว ชาวบ้านจะไม่ตัดเด็ดขาด เจ้าคณะอำเภอแม่ใจจึงได้นำพิธีบวชต้นไม้มาดำเนินการ เพื่อป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า โดยเฉพาะป่าบริเวณต้นน้ำลำธาร ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าว ได้เผยแพร่ไปสู่สาธารณชน อย่างไรก็ตามชาวอำเภอแม่ใจก็ตระหนักและมีความเชื่อว่า พญาต้นไม้ที่ผ่านการบวชแล้ว จะคุ้มครองรักษาต้นไม้ต่าง ๆ ในบริเวณนั้น ซึ่งจะมีผลทำให้น้ำไม่แห้ง ฝนตกต้องตามฤดูกาล ถือเป็นกรยับยั้งการทำลายธรรมชาติและช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งรักษาป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธารให้อุดมสมบูรณ์และที่สำคัญคือ สร้างความสำนึกให้แก่ชุมชนในการดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ

พิธีกรรมการบวชต้นไม้

พิธีการบวชต้นไม้ จะเริ่มตั้งแต่การสำรวจต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่และเกรงว่าน่าจะถูกลักลอบตัดซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพญาไม้ จากนั้นชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดเตรียมเครื่องสังเวยเจ้าป่าเจ้าเขา เครื่องสังเวยจะ

จากนั้นก็สร้างศาลเพียงตาสำหรับอัญเชิญรุกขเทวดามาคอยปกป้องรักษาต้นไม้ แล้วทำพิธีไหว้พระแม่ธรณี ใช้หมากพลูตามธรรมเนียมทางเหนือ สำหรับการบวชต้นไม้ จะมีผ้าเหลือง (สุดแล้วแต่ว่าจะบวชต้นไม้กี่ต้น) ด้ายสายสิญจน์ บาตรน้ำมนต์และส้อมปอยจากนั้นโยงด้ายสายสิญจน์ไปตามต้นไม้ในบริเวณป่า แล้วโยงมายังสถานที่ทำพิธี ซึ่งจะมีพระพุทธรูปตั้งเป็นประธานมีพระสงฆ์และอาจารย์ (หมอเวทมนตร์) ทำพิธีเชิญเทวดาอารักษ์ ผีป่า ผีเขา (ผีปีกกะโล้ง) ทำพิธีเช่นสังเวยเทพารักษ์ เจ้าป่าเจ้าเขา ให้รับรู้และให้มาอยู่ในป่าไม้ดูแลต้นไม้ หากมีผู้ใดมาตัดไม้ ทำลายป่า ขอให้ผู้นั้นมีอันเป็นไปต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของหมอเวทมนตร์ที่จะนำมากล่าวเมื่อเสร็จพิธีเช่นสังเวยแล้ว ก็เป็นพิธีสงฆ์ เริ่มจากไหว้พระรัตนตรัย สมาทานศีลาธารณาพระปริตร

พระสงฆ์เจิมต้นไม้ เสร็จแล้วพระสงฆ์ จะห่มผ้าเหลืองให้ต้นไม้ พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา จากนั้นประพรมน้ำพระพุทธมนต์ตามต้นไม้ที่บวชไว้ เป็นเสร็จพิธี

วัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรม

1. เข้าใจวัตถุประสงค์ และพิธีกรรมการบวชต้นไม้
2. ซาบซึ้งในการทำกิจกรรมกับธรรมชาติ
3. สร้างความสำนึกให้แก่จิตในการดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ

ผลที่ได้รับ เกิดความรู้ ความเข้าใจและความซาบซึ้งในการทำกิจกรรมการบวชต้นไม้ และเป็น การสร้างเครื่องมือในการอนุรักษ์ป่าไม้ในอนาคต

ภาพ

พิธีกรรมการบวชต้นไม้

ผัสสะภาวนา สัมผัสธรรมชาติ (sense meditation)

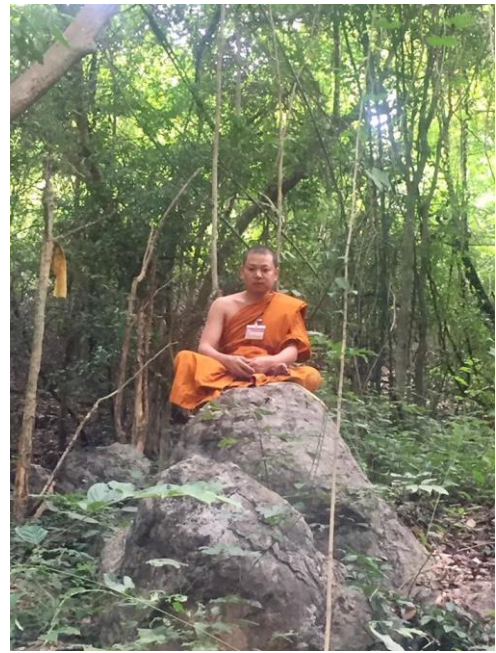
จอห์น ยัง (Jon Young) ผู้พัฒนาเทคนิคนี้ แนะนำให้ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน โดยเราจะฝึกผัสสะภาวนาที่ไหนก็ได้ แต่ควรเลือกหาที่โปรดส่วนตัวใกล้ธรรมชาติที่เราเข้าถึงได้ง่ายๆ จุดนี้จะเป็น (sit spot) เป็นมุมนั่งหรือมุมหลับส่วนตัวของเรา ในวัฒนธรรมชนเผ่าอินเดียนแดงมันเป็นพื้นที่ที่แต่ละคนค้นพบความพิเศษในความสัมพันธ์กับธรรมชาติ การปฏิบัติแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ทั้งหมดไม่จำเป็นต้องใช้เวลานาน มีแค่ 10 นาที ก็ทำแค่ 10 นาที มี 5 นาทีก็ทำ 5 นาที

เป็นกิจกรรมที่ลึกซึ้งของการเดินทางสู่พื้นที่ป่า เป็นเหมือนกับการได้ไปภาวนาประจำปี แม้จะไม่ได้ไปในฐานะผู้ละวางภารกิจการทำงาน เพราะมีหน้าที่จัดกระบวนการเรียนรู้เชิงลึกกับธรรมชาติ แต่รู้สึกได้ว่าป่ามีพลังการเยียวยาสูงอย่างน่าอัศจรรย์ เหมือนกับมีมนต์บางอย่างที่รอคอยให้เราค้นพบ ดังที่ บิล พล็อตกิน (Bill Plotkin) นักจิตวิทยาเชิงธรรมชาติ ได้กล่าวไว้ในหนังสือของเขาว่า “ความทุกข์ของลูกค้ำของเขามักมีรากฐานมาจากชีวิตที่ขาดพร่องจากธรรมชาติ จากความลึกลับ และการมีชีวิตในสังคมอย่างมีความหมาย อันเป็นความปรารถนาทางจิตวิญญาณขั้นพื้นฐาน แม้จิตบำบัดแบบดั้งเดิมที่ต่างๆ กันมาในห้องหับ อาคารที่มั่นคงถาวร ก็ไม่สามารถตอบสนองความกระหายทางจิตวิญญาณที่ต้องการเดินทางไปยังพื้นที่ป่าที่ไม่มีอะไร “เชื่อง” กระแสน้ำที่กระโชกกระซางแรงตามจังหวะ ทางเดินอันเลี้ยวววนในป่าใหญ่ และสัตว์ป่าที่อาจคึกคะนอง

วัตถุประสงค์

1. สมาธิภาวนา
2. ฝึกการอยู่กับตัวเอง
3. สัมผัสธรรมชาติด้วยความรู้สึกต่างๆ

ภาพนิสิตฝึกสมาธิภาวนา สัมผัส

ธรรมชาติ (sense meditation)

ผลที่ได้รับ

มีความรู้สึกสงบและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริง เกิดความรู้สึกถึงความเป็นธรรมชาติ เสียงลมผ่านกลิ่นไอของดิน เสียงของสัตว์ต่างๆ ทำให้รู้สึกถึงการรักในธรรมชาติ เป็นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

การภาวนาก่อนกรวด

การภาวนาก่อนกรวด (Pebble Meditation) เป็นการฝึกเจริญสติอีกวิธีหนึ่งที่ย่าง ๆ และน่าสนใจ ที่ถูกคิดค้นโดยท่าน ดิซ นัท ฮันท์ ภิกษุชาวเวียดนาม มีวัตถุประสงค์เพื่อเจริญสติโดยใช้ธรรมชาติรอบตัวมาเป็นเครื่องมือ ไม่ว่าจะเป็นก้อนกรวด หรือใบไม้ เป็นต้น

ทุกคนจะมีถุงผ้าใบเล็กๆ สำหรับใส่ก้อนกรวด 4 ก้อน นั้งล้อมกัน เป็นวงกลม ก่อนเริ่มภาวนาให้ทุกคนนำก้อนกรวดทั้ง 4 ก้อนออกมาจากถุง แล้ววางไว้ที่หน้า เขาซ้ายของตนเอง จากนั้นก็ให้ตัวแทนคนใดคนหนึ่ง ทำหน้าที่ปลุกและเชิญระฆังเต็มเสียง 3 ครั้ง เมื่อทุกคนได้ยินเสียงระฆังแห่งสติแล้ว ทุกคนก็จะเริ่มตามลมหายใจเข้า-ออกอย่างมีสติ 3 ครั้ง โดยหายใจเข้าให้ภาวนาหรือพูดในใจว่า “ฉันทำใจของฉันให้สงบ” หายใจออก “ฉันยิ้ม” จากนั้น เราก็เริ่มการเจริญสติภาวนากับก้อนกรวด (ทิฆายูวตมก สวัสดิ์ลือ, 2551)

ผลที่ได้รับ มีความรู้สึกสงบและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริง เกิดความรู้สึกว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

ภาพกิจกรรมการภาวนาก่อนกรวด

การถอดบทเรียนหลังปฏิบัติการ (After Action Review: AAR)

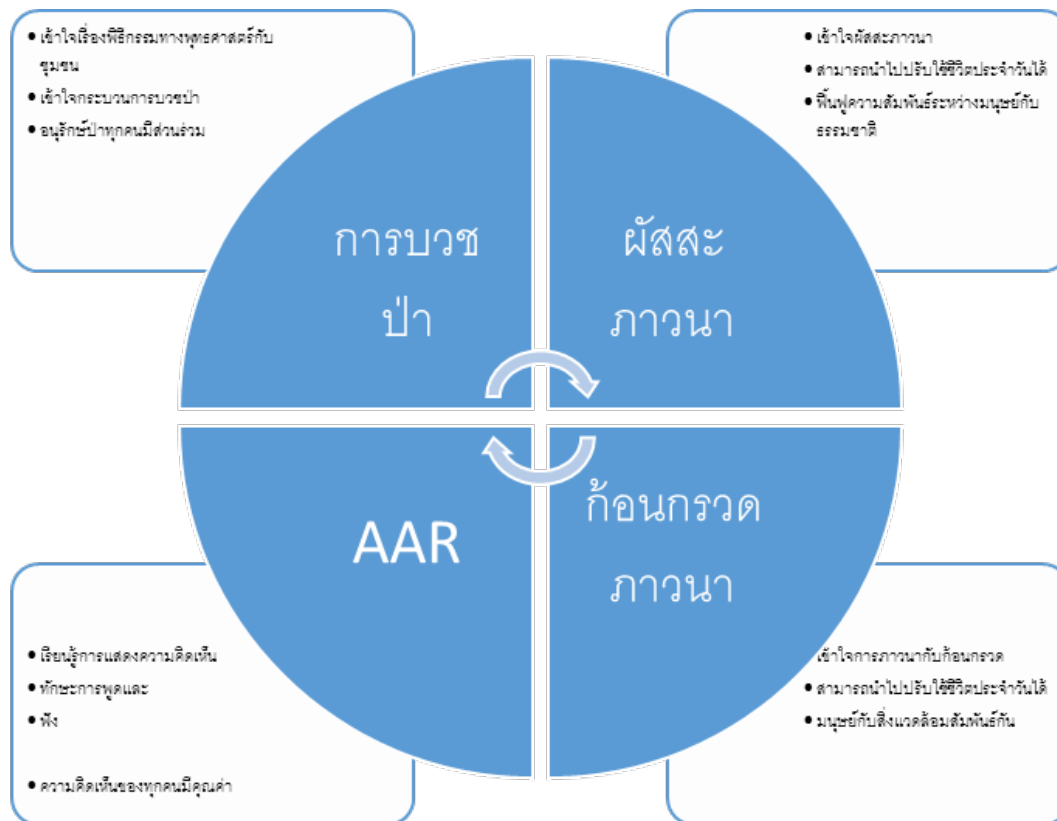
โดยใช้การถอดบทเรียนแบบเล่าเรื่อง (Story Telling) เป็นการเรียนรู้ก่อนหรือระหว่างทำกิจกรรม ด้วยการให้ผู้มีความรู้จากการปฏิบัติ ปลดปล่อยความรู้ที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวออกมาแลกเปลี่ยนความรู้ โดยผู้เล่าจะเล่าความรู้สึกที่ฝังลึกอยู่ในตัวที่เกิดจากการปฏิบัติ ซึ่งผู้ฟังสามารถตีความได้โดยอิสระ และเมื่อเกิดการแลกเปลี่ยนผลการตีความแล้ว จะทำให้ได้ความรู้ที่สามารถบันทึกไว้เป็นชุดความรู้

ภาพกิจกรรมการถอดบทเรียนหลังปฏิบัติการ (After Action Review: AAR)

การถอดบทเรียนในลักษณะนี้ จะเป็นการสกัดความรู้จากเรื่องที่เล่าออกมา ว่ามีคุณค่าและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ความคิดเห็นของนิสิตและอาจารย์ผู้เข้าร่วมโครงการได้วิเคราะห์สรุปแผนภูมิเป็น 4 ด้านดังนี้

บทสรุป

นิเวศภาวนาเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบศึกษานอกห้องเรียน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาความรู้เชิงปฏิบัติ (Learning by Doing) ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และมีความใฝ่รู้ ในการจัดโครงการนิเวศภาวนาเพื่อเป็นกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ในรายวิชาพระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา กิจกรรมประกอบด้วย การบวชป่า आयตนาภาวนา ภาวนากับก้อนกรวด และการถอดบทเรียนหลังปฏิบัติการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์และเพิ่มความรู้ในเรื่องพระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา เพื่อนำความรู้ที่ได้รับจากประสบการณ์จริงนำไปปรับใช้กับสภาพแวดล้อมของตนเองได้ เพื่อนำความรู้เรื่องระบบนิเวศภาวนามาวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาในอนาคตต่อไป หลังจากเสร็จสิ้นโครงการแล้วนิสิตได้รับประสบการณ์และความรู้ในเรื่องพระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา ในประเด็นการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความตระหนักรู้ในเรื่องป่าไม้ละสิ่งแวดลอมมากยิ่งขึ้น สังเกตได้จากการทำแบบประเมินความพึงพอใจ การถอดบทเรียนหลังปฏิบัติการทั้งการล้อมวงคุยกันและบันทึกเป็นเอกสาร และอีกประเด็นหนึ่งคือจะเป็นโครงการนำร่องที่จะทำให้เกิดโครงการแบบนี้ในอนาคตเพราะสามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน และสามารถต่อยอดให้เกิดการอนุรักษ์จัดการของพระภิกษุในการใช้ชีวิบริเวณ (biosphere) (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย,๒๕๓๑)

เพื่อที่จะให้ได้ผลประโยชน์ที่ดีที่สุดและยั่งยืนแก่ชนรุ่นปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการรักษาศักยภาพที่จะดำรงความต้องการ และความจำเป็นของชนรุ่นต่อไปในอนาคต การอนุรักษ์จึงเป็นการสร้างสรรค์ การรวบรวม การสงวน การรักษาไว้ การใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ทิชญาวัฒน์ สวัสดิ์ลืออ. (2551). *การวิเคราะห์การเจริญเติบโตตามแนวทางของ ดิช นัท ฮันท์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระครูพิพิธธรรม. (2557). *แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาท*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช.
- อรนุช ลิ้มศิริ. (2560). การศึกษานอกห้องเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(3), 1643-1658.
- Hammerman, D. R., Hammerman, W. M., & Hammerman, E. L. (2001). *Teaching in the Outdoor*. Danville, IL: Interstate.
- Lappin, E. (2000). *Outdoor education for behavior disturbed students*. ERIC Digest.
- Priest, S. (1990). The semantics of adventure education. In *Adventure education*. (113-117). State College, PA: Venture.
- Sharp, L.B. (1973). *Basic Consideration in outdoor and camping education*. New York: The Bulletin of the National Association of Secondary School Principals.

การุณยฆาต : วิเคราะห์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์

Euthanasia: Analyze Buddhist ethics and law

¹พระครูวินัยธร ภาณุมาศ ภาณุปาโณ พระปลัดศานิตย์ นิจจุงคุโณ และ พระธงชัย อภกวีโร

Phrakhruwinaithorn Phanumard Bhanupano, Phrapalad Sanit Nitchangkuno and Phra Thongchai Aggaweero

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Buddhapanya Sri Thawaravadhee Buddhist College

¹Email: phanumard072@gmail.com

บทคัดย่อ

ความตาย คือสัจธรรมของชีวิตที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ เป็นสิ่งที่ธรรมชาติสร้างไว้เพื่อความสมดุลของชีวิต กระบวนการของชีวิตอันได้แก่ การเกิด แก่ เจ็บ และ การตาย เป็นสิ่งที่คู่โลกนี้มาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าเรามีสิทธิในชีวิต ซึ่งสิทธินี้เป็นสิทธิโดยธรรมชาติ แล้วเรามีสิทธิที่จะตายหรือไม่? สิทธิที่จะจบชีวิตของตนเองเป็นหนึ่งในสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่หรือไม่? และเนื่องจากในปัจจุบันความรู้ทางการแพทย์เจริญก้าวหน้าขึ้นมาก ทำให้เทคโนโลยีที่นำมาใช้รักษาและช่วยยืดชีวิตให้มนุษย์มีอายุยืนยาวกว่าในอดีต แต่กระนั้นมนุษย์ก็ต้องประสบกับความตายอยู่นั่นเอง จนเกิดคำถามว่าเทคโนโลยีดังกล่าวนั้น เป็นการเพิ่มระยะเวลาแห่งความทุกข์และความเจ็บปวดทรมานแก่ผู้ป่วยให้ยาวนานมากขึ้น ทั้งเป็นการเหนี่ยวรั้งชีวิตที่อาจดูเหมือนเป็นการฝืนธรรมชาติจนเกินไป จึงเกิดเป็นข้อถกเถียงว่าเรามีสิทธิที่จะตายโดยสงบได้หรือไม่ การเลือกที่จะเร่งรัดกระบวนการชีวิตให้จบลงก่อนกำหนดเวลา หรือ เลือกที่จะตายอย่างสงบเพื่อให้สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่หากพิจารณาถึงสามัญสำนึกที่เราเชื่อว่าเรามีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้แต่จะต้องไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ผู้ที่เห็นด้วยกับการุณยฆาตจึงเลือกที่จะนำเหตุผลนี้มาสนับสนุน แต่ในทางตรงกันข้าม ก็มีการตั้งข้อสังเกตจากผู้ไม่เห็นด้วยว่า ใครจะเป็นผู้ตัดสินว่าเราได้ทำการรักษาอย่างเต็มความสามารถแล้ว หรือเขาถึงเวลาแล้วที่จะต้องตายแล้วหรือยัง และเราจะมั่นใจได้อย่างไรว่า การุณยฆาตนี้จะไม่ถูกใช้เป็นข้ออ้างของการฆาตกรรมโดยถูกกฎหมาย บทความจะนำเสนอในทัศนะด้านการแพทย์ (หน้าที่กับศีลธรรม) ปัญหาด้านจรรยาบรรณแพทย์ในเรื่องการฆ่าและการรักษา และทัศนะด้านกฎหมาย สิทธิในการเป็นเจ้าของชีวิต สิทธิในการตาย เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาต่อ

คำสำคัญ : การุณยฆาต; การตายอย่างสงบ; การยุติการรักษา

Abstract

Death is the truth of life that cannot be avoided. It is what nature creates for the preservation of life. The process of life, including pain and death, is something that the world has always had for a long time. And it is generally accepted that we have the right to life. This right is a natural right. Do we have the right to die? The right to end their own lives is one of the right to live or not? And because of the current medical knowledge has grown a lot. The technology used to treat and prolong life for human beings is longer than in the past. However, man has to suffer death. The question is whether such technology. It increases the duration

of pain and suffering for patients for longer. It is a life that may seem too natural. It is argued that we have the right to die peacefully? Choosing to accelerate the process of life before the end of time or choosing to die peacefully in order to fulfill human dignity. But considering the common sense that we believe we have the right to do anything, we must not make others miserable. Those who agree with the killings have chosen to support this reason. But on the contrary. It was noted by the disagreement. Who will decide that we have full treatment? Or is it time to die? And how can we be sure? This murder will not be used as a justification for murder. The articles are presented from a medical perspective (with morals). Medical ethics issues in regard to the killing, and the treatment and the legal perspective. Rights of ownership in your life. The right to die to further education.

Keywords: Mercy Killing; Death in peace; Stop healing

บทนำ

การุณยฆาต หรือ การฆ่าด้วยความกรุณา (Mercy Killing) ในยุคที่สังคมมีความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการแพทย์ยิ่งเจริญมากขึ้น การตั้งคำถามกับการุณยฆาตหรือเมตตามรณะ ก็ยังมีคำถามว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ เพราะหากการตีความคำว่า ฆาตกรรมก็ดี การทำให้ตายก็ดี การุณยฆาตก็ดี อะไรคือเหตุปัจจัย หรือข้อบ่งชี้ว่า การทำให้ตายในลักษณะใดที่ถูกต้องทั้งในบริบทของ ศีลธรรม จริยธรรม หรือกฎหมาย เพราะปัจจุบันมีผู้มีความเห็นเกี่ยวกับการุณยฆาตอยู่ 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่คัดค้าน และฝ่ายที่สนับสนุนให้เกิดการุณยฆาตได้ ต่างฝ่ายต่างก็ให้เหตุผลที่แตกต่างกันไปในความคิดเห็นของตนเอง เช่น การุณยฆาตผิดศีลธรรม แต่ละฝ่ายก็มีพื้นฐานความเชื่อและหลักศีลธรรมที่ตนเองยึดถือ ซึ่งเหตุผลของแต่ละฝ่ายเหล่านี้ก็ไม่ขัดแย้งกับข้อเท็จจริงที่แต่ละฝ่ายยึดถือ เพียงแต่ให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงที่ต่างกัน จึงเป็นข้อถกเถียงที่ยากจะหาข้อสรุปได้

สาเหตุที่ผู้ต้องการให้มีการุณยฆาตนั้น ส่วนใหญ่ก็เกิดมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ที่ว่าในเมื่อเจ็บป่วยขั้นสุดท้ายของชีวิต การใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์เพื่อช่วยยืดชีวิตออกไปนั้นหากต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก และมีผลลัพธ์ว่าผู้ป่วยต้องถึงแก่ความตายอยู่ดี จะเป็นการดีกว่าหรือไม่ถ้ายอมรับให้มีการุณยฆาตเกิดขึ้นเพื่อที่ว่าญาติที่มีชีวิตอยู่ต่อไปไม่ต้องเผชิญกับสภาวะหนี้สินภายหลังการเสียชีวิตของผู้ป่วย หรือการช่วยให้เทคโนโลยีทางการแพทย์เพื่อช่วยยืดชีวิตผู้ป่วยออกไปให้นานขึ้น จะเป็นการทรมาณให้ผู้ป่วยได้รับทุกขเวทนายาวนานกว่าธรรมชาติกำหนด สิ่งนี้เป็นการลิดรอนสิทธิของผู้ป่วยในการเลือกที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปหรือไม่ หรือในสภาวะที่ผู้ป่วยแม้ไม่มีความรู้สึกทรมาณจากโรคที่ตนเองเจ็บป่วยอยู่ เพราะตนเองนั้นเป็นอัมพาตทั้งร่างกายหรือกล้ามเนื้ออ่อนแรง มีสภาพไม่ต่างไปจากผักกาดที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายทางการแพทย์เพื่อให้มีชีวิตอยู่ เป็นการคุ้มค่าหรือไม่ เราควรเอาค่าใช้จ่ายเหล่านี้ไปช่วยผู้อื่นที่มีโอกาสรอดชีวิต หรือช่วยรักษาผู้อื่นมากกว่าหรือไม่ แม้ในที่สุดมีผู้สนับสนุนได้ให้เหตุผลว่า การุณยฆาตไม่ใช่ฆาตกรรมโดยถูกกฎหมาย เพราะเหตุที่ว่า ผู้ป่วยก็ดี ญาติผู้ป่วยก็ดี และแพทย์ก็ดี บุคคลทั้งสามฝ่ายนี้ต้องเห็นพ้องต้องกันว่า ในกรณีนี้ควรให้มีการุณยฆาตผู้ป่วยได้ ซึ่งจะมีผลดีกับผู้ป่วยไม่ต้องทนทุกข์ทรมาณต่อไป (<https://www.posttoday.com/world/397023>)

ฝ่ายที่คัดค้านการุณยฆาต ให้เหตุผลในแนวทางศีลธรรมว่าการฆ่าไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็บาป เป็นอกุศล ผิดศีลธรรม ผิดจริยธรรม ผิดหลักพุทธจริยศาสตร์ด้วยกันทั้งสิ้น การที่แพทย์มีคณไข้มากเกินไปอาจทำให้แพทย์มีแนวโน้มเห็นด้วยกับการุณยฆาตหรือไม่ ส่วนความเห็นของญาติที่สนับสนุนกับการุณยฆาตนั้น เพราะเขาจะได้พ้นภาระที่ต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลหรือเขาจะได้เป็นผู้รับผลประโยชน์จากมรดกของผู้ป่วยด้วยหรือไม่ ส่วน

การตัดสินใจของผู้ป่วยที่ต้องการการรณุญาตอาจเป็นเพราะสภาพจิตใจที่ซึมเศร้าจนทำให้ตัดสินใจเช่นนั้นหรือไม่ นั่นเอง เรียกว่าทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและคัดค้านการทำการรณุญาต ต่างก็มีเหตุผลในฝ่ายของตน แล้วอะไรคือสิ่งที่ควรพิจารณาสิ่งนั้นเราจะได้ทำการศึกษาต่อไป

แนวคิดเรื่องการรณุญาต

มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะกำหนดหรือร้องขอให้ผู้อื่นช่วยให้เขาตายอย่างสงบสุขได้หรือไม่ เพื่อให้เขาพ้นจากสภาวะทุกข์ทรมานอันเกิดจากโรคร้ายไข้เจ็บที่เขาต้องเผชิญอยู่โดยไม่มีทางรักษา หัวข้อในการถกเถียงมีทั้งทางด้าน ศีลธรรม จริยธรรมและทางกฎหมาย ซึ่งข้อถกเถียงดังกล่าวเกิดจากข้อกล่าวหาของฝ่ายคัดค้านการกระทำการรณุญาตมองว่า การรณุญาตมีผลเท่ากับฆาตกรรม ซึ่งศาสนาทุกศาสนากำหนดไว้ชัดเจนว่าเป็นบาป ไม่ว่าจะฆ่าตัวเองหรือฆ่าบุคคลอื่นก็ตาม แต่ในทางผู้สนับสนุนให้มีการรณุญาตเป็นสิ่งที่ควรทำได้ ก็ใช้หลักทางจริยศาสตร์ และหลักสิทธิในชีวิตของตนเอง ด้วยการที่เชื่อว่าในเมื่อทุกชีวิตที่เกิดมาแล้วต้องตายทั้งสิ้น จะผิดด้วยหรือหากการยุติชีวิตนั้นจะเป็นการร้องขอความตายอย่างสงบด้วยความเต็มใจของเขาเอง ซึ่งเป็นผู้ป่วยวาระสุดท้ายที่ต้องการจะหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานจากโรคร้ายไข้เจ็บในช่วงสุดท้ายของชีวิต เขาเพียงขอสิทธิที่จะตายอย่างสงบไม่ต้องทนทุกข์ทรมานอีกต่อไป โดยเป็นการเห็นพร้อมต้องกันของผู้ป่วยระยะสุดท้ายกับแพทย์ผู้ให้การรักษา จะถือว่าเป็นฆาตกรรมได้อย่างไร แต่จะเป็นฆาตกรรมหรือไม่ คงไม่ใช่เพียงความเห็นพร้อมต้องกันของแพทย์และคนไข้เท่านั้น คงต้องดูองค์ประกอบสำคัญคือวิธีการที่ใช้ ในการทำให้คนไข้ตายว่าใช้วิธีการอย่างไร

การรณุญาต มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ว่า Euthanasia ประกอบด้วยคำศัพท์ ๒ คำ คือ eu หมายถึง good และ thanatos หมายถึง death แปลรวมความว่า ตายดี ตายสงบ ตายอย่างมีความสุข (อมราสุนทรธาดา และ หทัยรัตน์ เสียงดัง, 2551)

ความหมายของการรณุญาต คือ การกระทำจงใจยุติชีวิตของบุคคลเพื่อช่วยบรรเทาความทุกข์ทรมานหรือความเจ็บปวด การยุติการรักษา หรือในอีกกรณีหนึ่งคือ การทำให้ผู้อื่นเสียชีวิตโดยเจตนาโดยวิธีการที่ไม่รุนแรง ซึ่งจะได้รับการช่วยเหลือจากแพทย์ ทว่าการกระทำเช่นนี้เป็นทางสองแพร่งอาจถูกมองได้ว่าเป็น “การฆ่า” ไม่ว่าจะเป็นการฆ่าตัวตาย การฆ่าผู้อื่น หรือ ช่วยเหลือให้ตาย ซึ่งเราจะได้ศึกษาต่อไป

การรณุญาตสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การการรณุญาตเชิงรุก (Active Euthanasia) การทำให้บุคคลตายโดยเจตนาด้วยวิธีการที่ไม่รุนแรงหรือกระทำโดยการให้สารหรือวัตถุใด ๆ อันเร่งให้ผู้ป่วยถึงแก่ความตายอย่างสะดวกไม่ทรมาน เพราะผู้ป่วยมีความทุกข์ทรมานจากโรคที่เป็นอยู่อย่างมาก และไม่มีวิธีการรักษาให้หายได้ ผู้ป่วยอาจสมัครใจ ยินยอมให้แพทย์ทำให้ตนตาย หรือผู้ป่วยอาจไม่สามารถสื่อสารหรือแสดงความยินยอมได้ แต่ญาติยินยอม ซึ่งสามารถแยกได้เป็น 3 ประเภทคือ

1) การรณุญาตโดยเจตจำนงและโดยตรง (Voluntary and Direct Euthanasia) คือ การที่ผู้ป่วยเลือกปลงชีวิตตนเอง (Chosen and Carried out by the patient) เช่น ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสาธารณสุขวางยาที่มีปริมาณมากเกินขนาดจนทำให้ผู้รับเข้าไปตายได้ หรือยาอันเป็นพิษ ไว้วกัล ๆ ผู้ป่วย ให้ผู้ป่วยตัดสินใจหยิบกินเอง

2) การรณุญาตโดยเจตจำนงแต่โดยอ้อม" (Voluntary and Indirect Euthanasia) คือ การที่ผู้ป่วยตัดสินใจล่วงหน้าแล้วว่าถ้าไม่รอดก็ขอให้ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสาธารณสุขกระทำการรณุญาตแก่ตนเสีย โดยอาจแสดงเจตจำนงเช่นว่าเป็นหนังสือ หรือเป็นพินัยกรรมซึ่งเรียกว่าพินัยกรรมชีวิต (Living Will) ก็ได้

3) การรณยฆาตโดยไร้เจตจำนงและโดยอ้อม (Involuntary and Indirect Euthanasia) คือ ผู้ป่วยไม่ได้ร้องขอความตาย แต่ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ให้เพราะความสงสาร

2. การรณยฆาตเชิงรับ (Passive Euthanasia) กระทำโดยการยุติการรักษาให้แก่ผู้ป่วยการงดเว้นการช่วยเหลือหรือรักษาบุคคล โดยปล่อยให้ตายไปเองอย่างสงบ วิธีนี้ได้รับการยอมรับมากที่สุดและเป็นที่ยอมรับกันไปในสถานพยาบาลหลายแห่ง

การรณยฆาตทางด้านกฎหมาย

ในประเทศไทยไม่ได้มีกฎหมายการรณยฆาตโดยตรงแต่อย่างใด แต่การรณยฆาตเชิงรับถูกกำหนดให้กระทำได้โดยไม่ผิดกฎหมาย โดยต้องเป็นไปตามมาตราที่ 12 ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ดังนี้ “มาตรา 12 บุคคลมีสิทธิทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตตน หรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วยได้” (ราชกิจจานุเบกษา, 2550) การดำเนินการตามหนังสือแสดงเจตนาตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง เมื่อผู้ประกอบวิชาชีพด้านสาธารณสุขได้ปฏิบัติตามเจตนาของบุคคลตามวรรคหนึ่งแล้ว มิให้ถือว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด และให้พ้นจากความรับผิดทั้งปวง”

จะเห็นได้ว่าจากข้อความในมาตราที่ 12 ของพระราชบัญญัติสุขภาพ พ.ศ. ๒๕๕๐ นี้ได้มีข้อความยอมรับการกระทำการรณยฆาตเชิงรับ ของผู้ป่วยไว้แล้ว โดยให้สิทธิผู้ป่วยและในขณะที่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี” ก็ทำให้การรณยฆาตเชิงรับยังคงเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายในประเทศไทยอยู่นั่นเอง

สรุปว่าสังคมไทย เรื่องของการรณยฆาตเชิงรับ (การยุติการรักษา) เป็นที่ยอมรับโดยปริยาย เราจึงไม่พบเห็นกรณีความขัดแย้งหรือฟ้องร้องแพทย์ผู้ทำการรักษาในการยุติการรักษาคนไข้แต่อย่างใด ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่จะไม่ได้ทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิต หรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วย ตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพ พ.ศ. 2550 ก็ตาม เพราะการยุติการรักษา เพราะไม่สามารถรักษาให้ผู้ป่วยหายได้ แพทย์ไม่ได้มีเจตนาฆ่า และไม่ได้ลงมือกระทำการเพื่อการฆ่า เช่น ให้อาพิษ หรือสารพิษเพื่อให้ผู้ป่วยถึงแก่ความตาย ย่อมไม่เข้าลักษณะหรือองค์ประกอบของมาตรา 288 แห่งประมวลกฎหมายอาญาดังกล่าว ถึงแม้จะไม่มีบทบัญญัติตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพ พ.ศ. 2550 เกิดขึ้นก็ตาม บางท่านถึงขนาดเห็นว่าการรณยฆาตเชิงรับนี้ ไม่ใช่การรณยฆาต เพราะไม่ได้เป็นการฆ่านั้นเอง

ศาสตราจารย์แสวง บุญเฉลิมวิภาส (2554) มีความเห็นว่า ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายรับรองเรื่องการทำการรณยฆาต (Mercy Killing) หรือ Active Euthanasia ที่ถือเป็นการเร่งการตาย การรณยฆาตจึงแตกต่างจากการทำหนังสือแสดงเจตนา (Living Will หรือ Advance Directives) ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 ซึ่งถือเป็นการแสดงเจตนาของบุคคลเพื่อที่จะกำหนดวิธีการดูแลรักษาของผู้ป่วยในวาระสุดท้ายของชีวิต เป็นการรับรองสิทธิของผู้ป่วยที่จะตัดสินใจเกี่ยวกับตนเอง (Right to Self-determination) ที่จะขอตายอย่างสงบตามธรรมชาติ ไม่ถูกเหนี่ยวรั้งด้วยเครื่องมือต่าง ๆ จากเทคโนโลยีต่าง ๆ กฎหมายหลายประเทศก็ให้การยอมรับในเรื่องนี้ อาทิ กฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ เดนมาร์ก ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส สิงคโปร์ ดังนั้น จึงถือเป็นการเข้าใจผิดอย่างสิ้นเชิงของแพทย์บางกลุ่มที่เห็นว่า การใช้สิทธิตามมาตรา ๑๒ ตามพระราชบัญญัตินี้เป็นกรณีการรณยฆาต

แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน

สิทธิในการทำการรณฆฆาต ควรเป็นของใคร โดยเฉพาะระหว่างสิทธิบุคคลทั่วไป ที่ต้องการยุดีชีวิตของตนเอง เพียงผู้เดียวเท่านั้น หรือสิทธินี้จะต้องได้รับการเห็นชอบจากผู้อื่นอีกหรือไม่ ผู้ป่วยจะไม่มีสิทธิในการจัดการกับชีวิตของตนเองอย่างนั้นหรือ?

สิทธิของผู้ป่วย

กลุ่มผู้สนับสนุนให้มีการการรณฆฆาตนั้นมองว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในชีวิตและทรัพย์สินของตนเองอยู่แล้ว โดยที่การใช้สิทธิในชีวิตและทรัพย์สินนั้นจะต้องไม่ไปทำความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น การการรณฆฆาตจึงเป็นสิ่งที่ควรกระทำได้อธิบายง่ายๆว่า หากบุคคลมีสิทธิที่จะรับประทานอาหารเข้าไปในร่างกายตนเอง เขาก็มีสิทธิที่จะนำสารที่สามารถช่วยให้เขายุดีชีวิตอย่างสงบได้เช่นกัน แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าหากมนุษย์ผู้นั้นไม่สามารถทำการฆ่าตัวตายได้อันเกิดจากการเจ็บป่วย หรือ ไม่มีความสามารถ บุคคลนั้นมีสิทธิยินยอมให้บุคคลอื่นทำการรณฆฆาตตนเองหรือไม่ ซึ่งกฎหมายไทยไม่ยอมรับ การห้ามการรณฆฆาตที่ผู้ป่วยเต็มใจนั้นเป็นกระทำที่ละเมิดสิทธิมนุษยชน ของผู้ที่ต้องการยุดีชีวิตหรือไม่ (สั๊ก กอแสงเรือง, 2543)

แต่ความเห็นนี้ดูจะสับสนระหว่างการทำตัวตาย กับการการรณฆฆาต เพราะการทำตัวตาย หรือ อุตวินิบาตกรรม ไม่ใช่การรณฆฆาต การรณฆฆาต คือฆ่าด้วยความเมตตากรุณา นี้เป็นการกระทำโดยผู้อื่น เช่น แพทย์กระทำต่อคนไข้ ไม่ใช่ใครเปื้อชีวิต ไม่ว่าจะสาเหตุเพราะโรคร้ายไข้เจ็บหรืออกหัก ผิดหวัง สิ้นหวังในชีวิตก็ตาม แล้วฆ่าตัวตาย ไม่ว่าจะจะมีสิทธิฆ่าตัวตายหรือไม่ ผู้ที่ฆ่าตัวเองตายก็ไม่มีผิด เพราะไม่มีกฎหมายบัญญัติเอาผิดกับคนที่ฆ่าตัวเองตาย หรือพยายามฆ่าตัวเอง กฎหมายใช้คำว่า “ผู้ใดฆ่าผู้อื่น...” ต้องฆ่าผู้อื่นจึงจะผิดกฎหมาย และไม่มีกฎหมายห้ามมิให้ผู้ใดยินยอมให้ผู้อื่นฆ่าตนเอง แต่กฎหมายไม่ยกเว้นความผิดผู้ฆ่า แม้ผู้ถูกฆ่าจะยินยอมให้ฆ่าก็ตาม

ส่วนผู้คัดค้านให้เหตุผลว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในชีวิตและทรัพย์สินของตนเองก็จริงอยู่ แต่เราจะได้รู้ได้ได้อย่างไรว่าการยุดีชีวิตของเขาจะไม่มีผลกระทบกระเทือนให้ผู้อื่นเดือดร้อน ภาระหนี้สินหรือพันธสัญญาใดๆของผู้ป่วยนั้นอาจเป็นเหตุให้ผู้อื่นเดือดร้อนได้เช่นกัน ดังนั้นการการรณฆฆาตจึงไม่ใช่สิทธิเฉพาะตนเอง จึงต้องให้มีญาติและแพทย์ในการลงความเห็นด้วยเช่นกัน

สิทธิของญาติที่เกี่ยวข้อง

ผู้สนับสนุนเห็นว่าญาติจะมีส่วนในการตัดสินใจก็จริงอยู่แต่ต้องเป็นลักษณะที่คอยช่วยเหลือภาระของผู้ตายหลังจากที่ได้ตายไปแล้ว ทั้งในเรื่องการจัดการทรัพย์สิน และพันธะสัญญาต่าง ๆ ที่ผู้ตายได้มีกระทำไว้พยายามมีชีวิตอยู่ แต่ฝ่ายคัดค้านกลับมองว่า ญาติที่มีผลประโยชน์กับทรัพย์สินของผู้ตายไม่ควรมีส่วนในการตัดสินใจในการทำการรณฆฆาตด้วยในทุก ๆ กรณี เพราะญาติอาจมีความยินดีในการรณฆฆาตเนื่องจากเป็นผู้ได้รับมรดกจากผู้ตายด้วยเช่นกัน

สิทธิของแพทย์

ในมุมมองของผู้สนับสนุน มองว่าแพทย์จะเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลและวินิจฉัยว่าผู้ป่วยหมดทางรักษาแล้วหรือไม่ แพทย์จึงมีสิทธิในการตัดสินใจในการทำการรณฆฆาตด้วยเช่นกัน

แต่ในทางผู้คัดค้านกลับมองว่า เรารู้ได้อย่างไรว่า แพทย์ทำไปด้วยความบริสุทธิ์ใจ ทำไปด้วยเจตนาดีจริง ไม่ใช่ขี้เกียจทำงาน และเกณฑ์ที่ว่าบุคคลนั้น เป็นผู้ป่วยที่สิ้นหวังแล้วอยู่ตรงไหน รู้ได้อย่างไรว่า คนไข้ไม่มีโอกาสรอดแล้วจริง ๆ หมอวินิจฉัยถูกหรือเปล่า พยายามเต็มที่แล้วหรือยัง มีทางรักษาอื่นอีกหรือไม่ แพทย์สภาต้องให้คำจำกัดความ ของคำว่า "สิ้นหวัง" ให้ชัด ๆ สิ้นหวังเพราะ แพทย์หมดทางรักษาจริง หรือสิ้นหวังเพราะ แพทย์ทำงานไม่เต็มที่ หรือเป็นเพราะญาติไม่เหลือวแล

ประเด็นปัญหาแนวคิดเรื่องสิทธิ

หากมองในประเด็นของข้อถกเถียงทั้งในแง่จุดที่ว่ามนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิในชีวิตและทรัพย์สินของตัวเอง ผู้เขียนเห็นว่าที่ยังหาข้อยุติในการทำการรณยุทธเชิงรุกไม่ได้ เพราะต่างฝ่ายก็มีมุมมองจากฐานความเชื่อที่ต่างกัน และเหตุผลทุกฝ่ายก็อยู่ในฐานข้อเท็จจริงที่ฝ่ายตรงข้ามก็เห็นด้วยเช่นกัน แต่สิ่งที่ต่างกันคือการให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงที่แตกต่างกัน การให้คำตอบถูก-ผิด กับข้อถกเถียงเหล่านี้จึงเป็นเรื่องยาก เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ดุลยพินิจ ความเชื่อ ประสบการณ์และค่านิยมส่วนตัว แต่ละฝ่ายต่างก็ให้คุณค่ากับสิ่งยึดถือต่างกัน แนวคิดและความต้องการในการจัดการกับปัญหาจึงมีรูปแบบที่แตกต่างและขัดแย้งกัน การโต้เถียงและต่อรองในประเด็นของการรณยุทธเชิงรุกจึงยังคงเกิดขึ้นได้เสมอ

อย่างไรก็ตาม จุดร่วมประการหนึ่งคือ ไม่ว่าฝ่ายใดต่างก็มีเป้าหมายร่วมกัน คือต้องการให้การคนป่วยไม่ต้องทนทุกข์ทรมานเกินไปเป็นสำคัญ ก็เชื่อแน่ว่าในอนาคตอันใกล้การยอมรับสิทธิในการยุติชีวิตของตนเอง จะได้รับคำตอบที่เป็นรูปธรรมทุกฝ่าย

1) สิทธิในการมีชีวิต

สิทธิในการมีชีวิตเป็นสิทธิพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนที่รักชีวิต รักการมีชีวิตอยู่ มีสิทธิที่จะปกป้องชีวิตของตนเองไม่ให้ใครมาทำร้าย หรือเข่นฆ่าได้ ซึ่งกฎหมายของนานาอารยประเทศย่อมคุ้มครองชีวิตของทุกคน การทำร้ายผู้อื่น การฆ่าผู้อื่นเป็นการผิดกฎหมายและต้องได้รับโทษทัณฑ์

2) สิทธิในการตาย

สิทธิในการตาย ก็เมื่อชีวิตเป็นของตนแล้ว ตนย่อมมีสิทธิที่จะตายได้ การฆ่าตัวตายจึงไม่ผิดกฎหมาย หรือถ้าผิดกฎหมายก็ไม่รู้จะจับใครมาลงโทษเพราะตายไปแล้ว เมื่อการฆ่าตัวตายไม่ผิดกฎหมาย การพยายามฆ่าตัวเองก็ไม่ผิดกฎหมายเช่นกัน จึงถือว่าทุกคนมีสิทธิในการตาย แต่จะสั่ง หรือว่าขานวานใช้ให้คนอื่นฆ่าตน ถ้าผู้นั้นฆ่าตามคำสั่งหรือว่าขานวานใช้ให้ฆ่าตน คนฆ่าย่อมมีความผิดฐานฆ่าผู้อื่น เพราะไม่มีกฎหมายยกเว้นไว้

การวิเคราะห์การรณยุทธแนวพุทธจริยศาสตร์

การวิเคราะห์ปัญหาได้ตรงตามหลักคิดเรื่องสิทธิในการมีชีวิตทางพระพุทธศาสนา จึงต้องนำหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการวิเคราะห์ดังนี้

หลักพุทธธรรมในระบบพุทธจริยศาสตร์มี 2 อย่าง คือ

1. สัจธรรมแบบสมบูรณนิยม สัจธรรมคือส่วนที่เป็นความจริงโดยธรรมชาติที่พระองค์แสดงไว้โดยหลักแห่งไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงความเป็นธรรมฐิติ ธรรมธาตุ และธรรมนิยามแห่งสรรพสิ่งโดยความเป็นอยู่เองตามธรรมชาติ ส่วนศีลธรรมนั้นมีรากฐานอยู่บนสัจธรรม เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อประโยชน์สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือการดับทุกข์เข้าถึงพระนิพพาน โดยมีเกณฑ์หลักในการตัดสินการกระทำคือความเป็นกุศลและอกุศล และเกณฑ์รองคือมโนธรรมความรู้สึกผิดชอบชั่วดีต่อสังคม (พระสมุทรรถรรวมโม, 2539)

หลักสัจธรรม เป็นฐานรองรับหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา และการที่พระพุทธองค์ไม่ทรงสอนสัจธรรมโดยตรงแก่ผู้ฟังในบางครั้ง เพราะสัจธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้นมีเนื้อหาละเอียดลึกซึ้ง ยากแก่การทำความเข้าใจของปุถุชน ดังนั้น เพื่อให้สัจธรรมนั้นมีคุณค่าต่อมนุษย์ พระองค์จึงสอนศีลธรรมหรือจริยธรรมปูพื้นฐานจิต อบรมอินทรีย์ของเวไนยสัตว์ให้แก่กล้าก่อน ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงแสดงสัจธรรมภายหลังเพื่อให้เห็นถึงความเป็นจริงว่าสรรพสิ่งล้วนตกอยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์คืออนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ อนัตตา ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง เพื่อเข้าใจถึงความเป็นจริงของชีวิต ไม่ยึดติดในสิ่งใด ๆ อันจะนำมาซึ่งความทุกข์

2. ศีลธรรมแบบสัมพัทธนิยม พิจารณาเรื่องกฎหมาย ศีลธรรม วัฒนธรรม

ศีลธรรม เป็นส่วนที่กล่าวถึงการกระทำทางไตรทวารที่มีค่าทางจริยะตามหลักพุทธจริยศาสตร์ว่าต้องดำเนินไปเพื่อการเข้าถึงเป้าหมายอันเป็นสัจธรรมนั้น เพราะถ้าไม่มีเป้าหมายในการกระทำ การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ก็ไม่อาจจะบอกได้ว่าการกระทำดังกล่าวนี้ถูกหรือผิดได้ เป็นแต่สักว่าทำแล้ว กำลังทำ หรือทำอยู่เท่านั้น หากมูลเหตุจูงใจเบื้องต้นและเป้าหมายอันเป็นที่สุดมิได้ แต่เมื่อบุคคลเชื่อว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิต เช่น เห็นว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุด เป็นต้น การกระทำต่าง ๆ ซึ่งกล่าวว่าดี ถูก และควร ย่อมนำไปสู่ความสุขอันเป็นเป้าหมายนั้น

เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยะที่จะตัดสินว่าสิ่งนี้ถูก ผิด ควร ไม่ควร จึงต้องอาศัยเป้าหมายเป็นแนวเปรียบเทียบไม่บรรทัดซึ่งมีปลายข้างหนึ่งเป็นเป้าหมายของการวัด และมาตราวัดบนไม่บรรทัดเป็นเครื่องวัดว่าการกระทำนั้นนำไปสู่เป้าหมาย หรือเข้าไปใกล้ภาวะสุดท้ายแห่งการกระทำมากน้อยแค่ไหน แต่ปัญหาอยู่ที่ว่ามาตรการวัดและตัดสินคุณค่าทางจริยะเหล่านี้ในพุทธจริยศาสตร์คืออะไร และมีอะไรบ้าง นี่คือปัญหาที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

ตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์ไม่ว่าการตัดสินใจทำการุณยฆาต จะมาจากเหตุผลหรือข้ออ้างอะไร อย่างเป็นทางการก็เป็นการฝ่าฝืนอาติปาต (ส. สฬา. เล่ม 18/ข้อ 558 พุ. อุ. เล่ม 25/ข้อ 151)

1. ปาโณ สัตว์มีชีวิต
2. ปาณสญญิตา รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต
3. วรจิตตัม มีจิตคิดจะฆ่า
4. ปโยโค ทำความเพียร เพื่อให้ตาย
5. เตน มรณัม สัตว์ตายลง เพราะความเพียรนั้น

เมื่อครบองค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้แล้ว ก็เป็นอันก้าวล่วงกรรมบท แต่ถ้าไม่ครบองค์ทั้ง 5 ก็ยังไม่ชื่อว่า สำเร็จกรรมบท ผู้ที่ได้บาปจากการุณยฆาตนั้น ไม่ได้มีเพียงผู้ป่วยผู้เดียว แต่รวมไปถึงแพทย์และพยาบาล รวมถึงหมู่ญาติที่อนุญาตในการุณยฆาตนั้นด้วย ก็จะต้องได้รับผลจากบาปทำการุณยฆาตนี้ด้วยเช่นกัน เพราะช่วยกันปลงชีวิตสัตว์

สำหรับผลกระทบของการุณยฆาต ก็มีหลายรูปแบบด้วยกัน ตัวอย่างเช่น อายุสั้น ประสบอุบัติเหตุ ป่วยด้วยโรคร้าย ชีโรค ถูกฆ่า หรือมากกว่านั้น เช่น ต้องไปอยู่ทุกตมภูมิหลายภพหลายชาติ (นรก , เปรต , อสุรกาย , สัตว์เดรัจฉาน) กว่าจะได้มาเป็นคนอีก และคงไม่ได้เกิดมาเป็นคนที่มีสภาพสมบูรณ์ได้ง่ายๆ เนื่องจากต้องรับเศษกรรมที่เหลือ หรือได้เป็นทารกที่ถูกทำแท้งเหมือนที่ตนเคยทำอีกหลายชาติ

ในพระคัมภีร์พระวินัยปิฎกกล่าวว่า มีข้อกำหนดสำหรับพระภิกษุในเรื่องของการฆ่ามนุษย์ไว้ว่า

“อนึ่ง ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศีลตราอันจะปลิดชีวิตให้แก่กายมนุษย์นั้น หรือพรรณาคูณแห่งความตาย หรือชักชวนเพื่ออันตราย ด้วยคำว่า แน่ นายผู้เป็นชายจะประโยชน์อะไรแก่ท่าน ด้วยชีวิตอันแสนลำบาก ยากแค้นนี้ท่านตายเสียดีกว่าเป็นอยู่ดังนี้ เธอมีจิตอย่างนี้ มีใจอย่างนี้ มีความหมายหลายอย่าง อย่างนี้ พรรณาคูณในความตายก็ดี ชักชวนเพื่ออันตรายก็ดีโดยหลายนัย แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้” (วิ.มหา. (ไทย) 1/171/140-141)

จากพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติข้างต้น พบว่า แม้แต่การพรรณาคูณของความตายก็เป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ หากทำไปต้องปาราชิกหมดจากความเป็นพระภิกษุ การฆ่ามนุษย์จึงเป็นเรื่องร้ายแรงในทางพุทธจริยศาสตร์ ดังนั้นไม่ว่ากรณีใดๆก็ตาม การฆ่ามนุษย์ทุกกรณีจึงเป็นบาปทั้งสิ้น หากเรานำหลักการดังกล่าวมาใช้กับการุณยฆาต นี้จะต้องมีเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม ที่มีหลักสัจธรรมและหลักศีลธรรมที่เป็นหลักใหญ่ทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินด้วย ถ้าหากใช้เพียงเจตนาดีเพื่อให้ผู้ป่วยพ้นทุกข์ทรมานอย่างเดียว มาเป็นเกณฑ์หลัก อาจจะทำให้เกิดความคลุมเครือเกี่ยวกับสภาพของภาวะกุศลและอกุศลได้ ดังนั้นในหลักการทางศาสนาการุณยฆาตเชิงรุก จึงกระทำไม่ได้นั่นเอง

สรุป

ประเด็นสิทธิที่จะตายนั้นยังเป็นประเด็นที่หาข้อยุติได้ โดยมีกฎหมายรองรับของ การุณยฆาตเชิงรับเท่านั้น เมื่อย้อนมองดูในสังคมไทยคงเป็นเรื่องที่ยอมรับการุณยฆาตเชิงรุกได้ได้ยากเนื่องจากเป็นเมืองพุทธศาสนา การกระทำใดที่จะนำไปสู่ความตายเป็นสิ่งที่ขัดต่อความรู้สึก ความเชื่อของคนในสังคมทั่วไป และยังเป็นกรกระทำที่ไม่มีกฎหมายรับรอง สิทธิที่จะตายควรเป็นสิทธิที่พึงมี เนื่องด้วย “ความตาย” เป็นสัจธรรมที่เลี่ยงไม่ได้ แต่ “สิทธิที่จะเลือกตาย” อย่างไรนั้น ควรมีข้อจำกัด ทั้งนี้และทั้งนั้นสามารถเลือกในกรณีใดบ้างขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และต้องคำนึงถึงคุณภาพ คุณค่า ของชีวิตและเป็นประโยชน์แก่ผู้ป่วยมากน้อยเพียงใด ควรพิจารณาให้ถี่ถ้วนรอบคอบ และควรตั้งคำถามว่า “การตาย” เป็นทางออกที่ต่ออย่างเดียวหรือ มีทางออกอื่นอีกหรือไม่การดูแลรักษาพยาบาลด้วยความใส่ใจ ทำให้ผู้ป่วยรู้ว่าชีวิตยังมีคุณค่าต่อผู้อื่น เช่น ครอบครัว การให้ผู้ป่วยได้พูดระบายความรู้สึกออกมา เพียงแค่นี้เขาเหล่านั้นอาจเปลี่ยนใจไม่ยอมตายจริงก็ได้ ดังนั้นการขอตายนั้นต้องไม่เกิดจากเพียงแค่อารมณ์ที่สิ้นหวัง หดหู่ ท้อแท้ มิเช่นนั้น ถ้าคนเรารู้สึกท้อแท้ หดหู่ เสียใจ จากสาเหตุอื่นที่มีไขจากอาการเจ็บป่วยแล้ว เช่น ผิดหวังจากความรัก ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต ก็สามารถยินยอมให้เขาเหล่านั้นตายได้หรือ และการดูแลผู้ป่วยที่สิ้นหวังตามหลักการดูแลผู้ป่วย ซึ่งเป็นการดูแลรักษาพยาบาลแก่ผู้ป่วยในวาระสุดท้ายของชีวิตให้ได้รับการบรรเทาความทุกข์ทรมานทางกาย มีความสะดวกสบายทางสิ่งแวดล้อม และตอบสนองทางจิตวิญญาณตามที่ผู้ป่วยประสงค์ อาจเป็นสิ่งที่จะทบทวนให้ผู้ป่วยตัดสินใจอย่างถูกต้องและมีสติมากที่สุดในช่วงสุดท้ายของชีวิตนั่นเอง เมื่อต้องอยู่ในภาวะเผชิญกับความตายควรมีสติและยอมรับว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต ดังนั้นก่อนที่จะต้องเผชิญหน้ากับความตาย หากเราได้สั่งสมบุญกุศลมาตลอดอายุขัย ฝึกการปล่อยวาง และทำความรู้สึกถึงความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เพื่อให้ละครชีวิตนั้นสมบูรณ์อาจทำให้ ทั้งผู้ป่วยและญาติยอมรับการุณยฆาตเชิงรับได้โดยที่คนป่วยไม่ต้องทนทุกข์ทรมานเกินไปนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- ดวงเด่น นาคสีหราช. (2561). สิทธิของผู้ป่วยที่สิ้นหวังในการตายอย่างสงบ ในจังหวัดมหาสารคาม. *วารสารรามคำแหง ฉบับนิติศาสตร์*, ปีที่ 7(1), 195-224.
- พรทิพย์ โรจนสุนันท์. (2543). การุณยฆาต : ฆ่าด้วยความกรุณา. สารคดี ฉบับที่ 182 เมษายน
- พระสมุทร ถาวรธมโม (ทาทอง). (2539). *การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการ ทำแท้ง: ทศนะพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2550). *พระราชบัญญัติสุขภาพ พ.ศ. 2550*. เล่ม 25 ตอนที่ 16 ก.
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2550). *พระราชบัญญัติสุขภาพ พ.ศ. 2550*. แหล่งที่มา: <https://www.nationalhealth.or.th/node/429> วันที่สืบค้น 1 สิงหาคม 2561
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. (2552). *ก่อนวันผลัดใบ: หนังสือแสดงเจตนาการจากไปวาระสุดท้าย*. กรุงเทพฯ: เอ็มเอ็นเตอร์ไพส์.
- อมรา สุนทรธาดา, หทัยรัตน์ เสียงดัง. (2561). “วาระสุดท้ายแห่งชีวิตและสิทธิการตาย” แหล่งที่มา: http://www.ipsr.mahidol.ac.th/IPSR/AnnualConference/Conferencell/Article/Article14.htm#_ftn1 วันที่สืบค้น 1 สิงหาคม 2561

เครื่องมือสื่อสารเชิงพุทธบูรณาการเพื่อเตรียมตัวคลอดของผู้รับบริการชาวต่างชาติ
รองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โรงพยาบาลสามพราน จังหวัดนครปฐม
Communication Tools for AEC Health Care System by Buddhist Integration in
Samphran Hospital, Nakhon Pathom Province

¹สุนันtha เอ้าเจริญ, ²พระครูศรีธรรมวารารณ์ และ ²พระเมธีปริยัติวิบูล
Sunanta Outchareon, Phrakrusrithammavaraporn and Phrametheepariyatviboon

¹โรงพยาบาลสามพราน จังหวัดนครปฐม
Samphran Hospital, Nakhon Pathom Province
²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
¹Email: superjoylr@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการออกแบบเครื่องมือสื่อสารโดยใช้พุทธบูรณาการ การสื่อสารเพื่อเตรียมตัวคลอดของผู้รับบริการชาวต่างชาติในโรงพยาบาลสามพราน จังหวัดนครปฐม โดยคาดหวังว่าพุทธบูรณาการการสื่อสาร สามารถช่วยให้การสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้รับบริการชาวต่างชาติมีประสิทธิภาพขึ้น ผู้รับบริการชาวต่างชาติ ให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางเชิงบวกเพิ่มขึ้น สามารถปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม มีบรรยากาศความเป็นกัลยาณมิตร เจ้าหน้าที่ใช้เวลาสื่อสารในแต่ละขั้นตอนลดลง และได้รับข้อมูลครบถ้วน เพื่อนำมาวางแผนให้การพยาบาลได้อย่างครอบคลุม ไม่มีภาวะแทรกซ้อนใดในทุกกระยะการคลอด

คำสำคัญ : เครื่องมือสื่อสาร; พุทธบูรณาการการสื่อสาร; ผู้รับบริการชาวต่างชาติ

Abstract

This Article aims to study the design of communication tools using Buddhist integration. Communication for childbirth preparation of foreigners in Samphran Hospital, Nakhon Pathom Province. It is expected that Buddhism integrates communication. It can help to communicate effectively between staff and foreign recipients. Foreigners to change the behavior in a positive direction. To comply with the order of the officer appropriately. The atmosphere is moral. Officials spend less time communicating at each stage. And get complete information. To plan nursing cover. No complications at all.

Keywords: Communication tools; Buddhist integration; Foreigners

บทนำ

จากการที่ประเทศไทยได้ดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจตามหลักนโยบายการพัฒนาประเทศไทยได้กรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ที่มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้เกิดการกระจายตัวที่

ครอบคลุมเชื่อมโยง ไปตามภูมิภาคต่าง ๆ และประเทศใกล้เคียง ส่งผลให้ประเทศไทยกลายเป็น ศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุน มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดความต้องการ แรงงานจำนวนมาก เพื่อใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ส่งผลให้แรงงานชาวไทยตามชนบทเคลื่อนย้ายตัวเข้ามา ทำงานในเขตเมืองมากขึ้น ประกอบกับการได้รับการพัฒนาฝีมือ และยกระดับการทำงานตามทักษะ ความสามารถที่สูงขึ้น มีอัตราค่าจ้างที่สูงขึ้น ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในส่วนที่มีอัตรา ค่าจ้างต่ำ จึงจำเป็นต้องใช้แรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาชดเชยแรงงาน ในส่วนนี้ โดยเฉพาะแรงงาน สัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา (ศศิวิมล ดีคำ และ ญัฐณิย์ มีมนต์, 2561)

โรงพยาบาลสามพราน เป็นสถานบริการด้านสุขภาพในระดับทุติยภูมิ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอสามพราน ริมถนนเพชรเกษม มีโรงงานอุตสาหกรรมรายล้อม มีชาวต่างชาติ เช่น พม่า กัมพูชา อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โรงพยาบาลสามพรานจึงเป็นสถานบริการด้านสุขภาพที่มีผู้รับบริการชาวต่างชาติมารับบริการเป็นจำนวนมาก จากหลักฐานแสดงตัวบุคคลที่ผู้รับบริการชาวต่างชาตินำมายื่นเมื่อเข้ารับบริการในโรงพยาบาล พบว่า เป็นชาว พม่ามากที่สุด รวมถึงในส่วนของงานห้องคลอดก็เช่นกัน ปัญหาที่พบจากผู้รับบริการชาวพม่าส่วนใหญ่เป็นปัญหา จากการสื่อสาร เพราะผู้รับบริการชาวพม่าไม่สามารถที่จะสื่อสารภาษาไทย พูดไม่ได้ และฟังไม่เข้าใจในสิ่งที่ เจ้าหน้าที่อธิบาย เจ้าหน้าที่งานห้องคลอดก็ไม่สามารถพูดและฟังภาษาของชาวพม่าได้เช่นกัน อีกทั้ง โรงพยาบาลสามพรานไม่มีงบประมาณในการจ้างล่ามมาประจำหน่วยงาน จึงมีผลทำให้การสื่อสาร ไม่บรรลุ วัตถุประสงค์ การแก้ปัญหาการสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้รับบริการชาวพม่าที่ผ่านมาก็คือ การนำเสนอและ อธิบายซ้ำหลาย ๆ ครั้ง การสื่อสารที่ยากลำบากก่อให้เกิดความล่าช้าในการปฏิบัติงาน และเจ้าหน้าที่ได้รับ ข้อมูลสำคัญในการดูแลเรื่องการคลอดผิดเพี้ยนจนอาจก่อให้เกิดอันตรายถึงแก่ชีวิต ดังมีผลผลการวิจัยของ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) ที่นำเสนอไว้ว่า แรงงานข้ามชาติหญิง ส่วนใหญ่ไปฝากครรภ์และคลอด ที่โรงพยาบาลมากขึ้น แต่ยังขาดความเข้าใจ ด้วยข้อจำกัดทางด้านภาษา เป็นต้น (ทัศนัย ชันตยาภรณ์, 2555)

ผู้เขียนจึงสนใจนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในหมวดธรรมที่เกี่ยวข้องด้วย เรื่องที่ควรสนทนา กลาววัตถุ 10 มาบูรณาการร่วมกับทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โล สร้างเป็นเครื่องมือสื่อสารเชิงพุทธบูรณาการ โดยมีลักษณะเป็นแผ่นภาพแจ้งลักษณะกริยาท่าทาง เอกสาร และสิ่งของที่จำเป็นต้องใช้สำหรับการคลอด มี ข้อความเป็นภาษาพม่ากำกับไว้สั้น ๆ ชัดเจน (ด้านหน้า) และมีภาษาคาราโอเกะ (ด้านหลัง) สำหรับให้เจ้าหน้าที่ อ่านออกเสียง ในขั้นตอน การซักประวัติเพื่อหาข้อมูลการตั้งครรภ์บุตร การปฏิบัติตนในขั้นตอนการตรวจรับ ใหม่ แจ้งการเตรียมเอกสารและของใช้ที่จำเป็นในการมาคลอด รวมถึงการปฏิบัติตนในแต่ละระยะของการคลอด เพื่อนำไปสู่การคลอดที่ปลอดภัย เหตุที่ต้องมีหลักธรรมเป็นส่วนร่วมหนึ่งในการสร้างเครื่องมือขึ้นนี้ จุดประสงค์ หลักก็เพื่อเป็นสิ่งเตือนสติให้ตระหนักรู้ในสภาวะบทบาทของตน ควบคุม มโนกรรม วาจากรรมและกายกรรม ให้ เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ ตระหนักถึงการแสดงออกในพฤติกรรมบริการ ให้บริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ เต็มไปด้วยบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร

ผู้เขียนคาดหวังว่า หลังจากการใช้เครื่องมือสื่อสารเชิงพุทธบูรณาการจะส่งผลให้ มีความชัดเจนในเรื่อง ที่ต้องการสื่อสาร เกิดความเข้าใจตรงกันทั้ง 2 ฝ่าย ลดความขัดแย้งจากการเข้าใจที่ผิดเพี้ยน บรรยากาศการ ให้บริการเป็นไปด้วยความเอื้ออาทรและมีความเป็นกัลยาณมิตร พฤติกรรมการรับสารของผู้รับบริการชาวพม่ามี การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเชิงบวกเพิ่มขึ้น สามารถปฏิบัติตัวได้ตรงตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ การสื่อสาร บรรลุวัตถุประสงค์เร็วขึ้น เจ้าหน้าที่ใช้เวลาในการสื่อสารในแต่ละขั้นตอนลดลง แม้สื่อสารกันคนละภาษาก็ตาม

การทบทวนวรรณกรรม

การสื่อสาร คือกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือบุคคลต่อกลุ่ม โดยใช้สัญลักษณ์สัญญาณ หรือพฤติกรรมที่เข้าใจกันโดยทั่วไปภาษาที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารจะมี 2 ประเภท คือ วจนภาษา ได้แก่ ภาษาพูดหรือภาษาเขียน และ อวจนภาษา ได้แก่ สัญลักษณ์ สัญญาณหรืออากัปกริยาต่างๆ ในกระบวนการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระดับใดผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างก็มีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารทั้งสิ้น โดยทั้ง 2 ฝ่ายอาจมีวัตถุประสงค์ในการติดต่อสื่อสารที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ เมื่อใดก็ตามที่วัตถุประสงค์หรือความต้องการของทั้ง 2 ฝ่ายสอดคล้องต้องกัน การสื่อสารครั้งนั้นก็จะประสบผลสำเร็จในทางตรงกันข้ามเมื่อใดก็ตามที่วัตถุประสงค์หรือความต้องการของทั้ง 2 ฝ่าย ไม่สอดคล้องต้องกันหรือขัดแย้งกันการสื่อสารก็จะประสบความล้มเหลว (อรนุช เลิศจรยารักษ์ และดาราวรรณ สุขุมลชาติ, 2539)

การสื่อสารเริ่มจากผู้พูดผู้ฟัง เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน วาจาเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะวาจาเป็นกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการดำรงชีวิตของมนุษย์มนุษย์ได้ต่อสู้กับธรรมชาติและดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด โดยใช้การสื่อสารด้วยการพูดเป็นเครื่องมือช่วยให้ทำสิ่งต่างๆ ดังจะเห็นได้จากคำสอนที่เกี่ยวกับการพูดที่แสดงหลักธรรมในด้านพฤติกรรมที่แต่ละคนแสดงออกต่อกัน ต้องรู้จักสำรวมในการพูด พูดสุภาพอ่อนหวาน พูดคุยกันด้วยความรักความเมตตาต่อกัน เพื่อสร้างมิตรไมตรีต่อกัน เพื่อให้ถ้อยคำเป็นที่น่าเชื่อถือได้ เพื่อให้อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะอย่างสงบสุข และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ (พระปลัดสมชาย ปโยโค และอุทัย สุดสุข, 2558) สรุปได้ว่า การสื่อสาร คือทุกกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่มีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารผ่านทางสื่อที่อาจเป็นได้ทั้งภาษาพูด ภาษาเขียนและภาษาสัญลักษณ์ต่างๆ โดยเฉพาะสื่อที่เป็นภาษาพูดเป็นกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการดำรงชีพของมนุษย์ ฉะนั้นการสื่อสารด้วยวาจาที่สุภาพอ่อนหวาน ถูกกาลเทศะร่วมกับท่าทางที่เป็นมิตรย่อมส่งผลให้ ประสิทธิภาพของการสื่อสารสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสื่อสารตามทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล (Berlo) (อ้างในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, 2544) ประกอบด้วย

1) ผู้ส่ง (Source) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสารโดยมีความสามารถใน “การเข้ารหัส” (Encode) เนื้อหาข่าวสาร มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับเพื่อผลในการสื่อสารมีความรู้ที่ดีเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะส่ง และควรจะสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสมและง่ายต่อระดับความรู้ของผู้รับ ตลอดจนพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับด้วย

2) ข้อมูลข่าวสาร (Message) เกี่ยวข้องด้านเนื้อหา สัญลักษณ์ และวิธีการส่งข่าวสาร

3) ช่องทางในการส่ง (Channel) หมายถึง การที่จะส่งข่าวสารโดยการให้ผู้รับได้รับข่าวสาร ข้อมูลโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น

4) ผู้รับ (Receiver) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสารโดยมีความสามารถใน “การถอดรหัส” (Decode) สาร เป็นผู้ที่มีทัศนคติ ระดับความ และพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม เช่นเดียวหรือคล้ายคลึงกันกับผู้ส่งจึงจะทำให้การสื่อสารความหมายหรือการสื่อสารนั้นได้ผล

ปัจจัยทั้งหมดล้วนมีความสำคัญต่อผลสำเร็จในการสื่อสาร หากปัจจัยใดมีความบกพร่องอาจนำไปสู่ความขัดแย้งหมายถึงการเข้าใจในความหมายไม่ตรงกัน ในกรณีที่ต้องประกอบในการสื่อสารครบ และการสื่อสารจะมีประสิทธิผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้นถ้าผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับ มีความรู้ที่ดีเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะส่ง มีศิลปะในการใช้ปิยวาจา อีกทั้ง มีความสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสม ง่ายต่อระดับความรู้ รวมถึงพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่ของผู้รับด้วยสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารตามแนวพุทธ

พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของวาจา จึงได้มีหลักธรรมคำสอนในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับวาจา ทั้งที่ได้บัญญัติไว้ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก วาจาประกอบด้วยองค์ 5 ประการ คือ พุดถูกกาล พุดคำจริง พุดคำอ่อนหวาน พุดคำประกอบด้วยประโยชน์ พุดด้วยเมตตาจิต วาจาประกอบด้วยองค์ 5 ประการนี้เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นวาจาทุพภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และท่านผู้รู้ไม่ตีเตียน (อง.ปญจก. (ไทย) 22/198/338) วาจาจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการสื่อสารต่อบุคคลอื่น เพื่อถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความรู้สึกความต้องการ ทศนคติ และประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ บุคคลจึงควรพุดแต่คำที่ให้ผลดีแก่ตนเองและผู้อื่นเท่านั้น ลักษณะของวาจาที่เป็นคำพุดในพระพุทธศาสนามีอยู่ 2 ลักษณะได้แก่ วาจาที่เป็นทุพภาสิต และวาจาที่เป็นสุภาสิต คือ วาจาที่พุดหรือเปล่งเป็นเสียงทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความได้ ไม่มีโทษ สบายหู แฝงด้วยคติ เป็นถ้อยคำนำออกจากทุกข์ เป็นวัจสุจริต ทำให้ได้รับประโยชน์ทั้งผู้พุดและผู้ฟัง

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าพระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของวาจา จึงได้บัญญัติหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับวาจาไว้ในพระไตรปิฎกโดยที่รับรู้ทั่วกันคือ เรื่องที่ควรสนทนา กถาวัตถุ 10 ประการ คือหลักธรรมว่าด้วยเรื่องที่เหมาะสมพุดซึ่งก่อนที่ผู้พุดจะกล่าวสิ่งใดออกไปควรต้องพิจารณาบริบทของผู้ฟังประกอบด้วย แล้วปรับสำนวน ถ้อยคำ ให้เข้ากับบริบทนั้นๆเพื่อมุ่งไปสู่ผลสำเร็จของการสื่อสาร เพราะบุคคลแต่ละคน ย่อมมีรายละเอียดหล่อหลอมเป็นลักษณะเฉพาะบุคคล สำนวนวาจาที่ใช้ได้กับบุคคลหนึ่งอาจไม่มีผลต่อรับเชิงบวกใดๆกับอีกบุคคลหนึ่ง ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างหลักธรรมในพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องที่ควรสนทนา กถาวัตถุ 10 ประการ (ม.ม.อ. (ไทย) 2/252/48-50) มาปรับใช้ และบูรณาการให้เข้ากับบริบทการสื่อสารกับผู้รับบริการที่เป็นชาวต่างชาติ พุดกันคนละภาษา ในงานห้องคลอดดังนี้

1) อัปปิจฉกถา เรื่องความมกน้อย ถ้อยคำที่ชักชวนให้มีความปรารถนาน้อยปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับสภาวะของตน เคารพกฎระเบียบและปฏิบัติตามบริบทสถานพยาบาลนั้นๆ คือ ต้องนอนรอกคลอดในห้องสำหรับรอกคลอด สิ่งที่น่าวิตถัวเข้ามาได้มีเพียงของใช้จำเป็นสำหรับเด็กทารกซึ่งมีเพียง ผ้าขนหนูสำหรับห่อตัวเด็ก ผ้าอ้อมหมวกเด็ก อย่างละ 1 ชิ้น และผ้าอนามัยชนิดห่วงสำหรับใส่หลังคลอดเท่านั้น เพื่อป้องกันการสูญหาย เป็นระเบียบในการจัดเก็บและสะดวกในการเคลื่อนย้าย

2) สันตุฎฐิถกถา เรื่องความสันโดษหมายถึงความสันโดษ 3 ประการ คือ (1) ยถาลาภสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามมีตามได้ ทั้งดีและไม่ดี (2) ยถาพลสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามกำลังทั้งกำลังของตนและของทายก (3) ยถาสารูปสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามสมควรแก่สมณภาวะ ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสันโดษ ไม่ชอบฟุ้งเฟ้อหรือปรนเปรอ ปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับการดำเนินการของโรค เพื่อให้ห้องคลอดคือภาวะเจ็บครรภ์คลอดเคารพและปฏิบัติตามกฎของห้องคลอดซึ่งเป็นห้องสะอาดกึ่งปลอดเชื้อ (Semi-Sterile) ต้องนอนรอกคลอดในห้องสำหรับรอกคลอด ญาติรอที่หน้าห้องคลอดไม่สามารถเข้ามาอยู่ที่เตียงกับตนได้

3) ปวิเวกถา เรื่องความสงบหมายถึงมีวิเวก 3 ประการ คือ (1) กายวิเวก สงัดกาย ได้แก่ อยู่ผู้เดียวทุกอิริยาบถ (2) จิตตวิเวก ได้แก่ ได้สมาบัติ 8 (3) อุปธิวิเวก ได้แก่ บรรลุนิพพาน ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสงบกายใจ เพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับการดำเนินของโรค เพื่อให้เตรียมพร้อมรับความเจ็บปวดที่เผชิญไม่ตื่นตระหนกกับสภาวะการเจ็บปวดที่เพิ่มขึ้นในแต่ละระยะการคลอด

4) อสังสัคคกถา เรื่องความไม่คลุกคลี หมายถึงไม่คลุกคลีด้วยการคลุกคลี 5 ประการ คือ (1) การคลุกคลีด้วยการฟัง (2) การคลุกคลีด้วยการเห็น (3) การคลุกคลีด้วยการสนทนาปราศรัย (4) การคลุกคลีด้วยการอยู่ร่วมกัน (5) การคลุกคลีทางกาย ถ้อยคำที่ชักนำให้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับการยอมรับสภาพที่นอนรอกคลอดภายในห้องคลอด พบญาติได้ตามสมควรมิใช่พบได้ตามความพอใจ

5) **วิริยารัมภกา** เรื่องการปรารถนาความเพียรหมายถึง การทำความเพียรทางกายและทางจิตให้บริบูรณ์ ถ้อยคำที่ชักนำให้มุ่งมั่นทำความเพียรปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับการพยายามปฏิบัติตนตามคำแนะนำในแต่ละระยะการคลอดเพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จคือการคลอดอย่างปลอดภัยโดยไม่มีภาวะแทรกซ้อนใดๆเกิดขึ้น เช่น การปฏิบัติตนถูกต้องตามคำแนะนำเบ่งคลอดหากไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำนอกจากทำให้การคลอดล่าช้าแล้ว ทารกอาจเกิดภาวะพร่องออกซิเจนส่งผลให้มีอันตรายถึงกับชีวิตได้

6) **ศีลสัมปทา** เรื่องความสมบูรณ์ด้วยศีลคำว่าศีลในที่นี้หมายถึงปาริสุทธิศีล 4 ประการคือ (1) ศีล คือ การสังวรในพระปาติโมกข์ (2) ศีลคือการสำรวมอินทรีย์ 6 (3) ศีลคือการพิจารณาใช้สอยปัจจัย 4 (4) ศีลคือการเลี้ยงชีวิตด้วยความบริสุทธิ์ ปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับการเคารพและปฏิบัติตามกฎของห้องคลอด

7) **สมาธิสัมปทา** เรื่องความสมบูรณ์ด้วยสมาธิ คำว่า สมาธิ ในที่นี้หมายถึงสมาบัติ 8 คือ รูปฌาน 4 และอรุฌาน 4 อันเป็นบาทแห่งวิปัสสนา ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำจิตมั่น ปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับการดำเนินของโรคในแต่ละระยะการคลอดมีสติไม่ตื่นตระหนกกับสภาวะการเจ็บปวดที่เพิ่มขึ้น

8) **ปัญญาสัมปทา** เรื่องความสมบูรณ์ด้วยปัญญาถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา ปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับการดำเนินการคลอดในแต่ละระยะ การปฏิบัติตนที่ถูกต้องในแต่ละระยะการคลอด เพื่อให้การคลอดดำเนินไปเป็นปกติ

9) **วิมุตติสัมปทา** เรื่องความสมบูรณ์ ด้วยวิมุตติถ้อยคำที่ชักนำให้ทำให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์ปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับข้อมูลการคลอดการปฏิบัติตนที่ถูกต้องในแต่ละระยะการคลอด เพื่อไปสู่การคลอดที่ปลอดภัย

10) **วิมุตติญาณทัสสนสัมปทา** เรื่องความสมบูรณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะถ้อยคำที่ชักนำให้สนใจ และเข้าใจเรื่องความรู้ ความเห็นในภาวะที่หลุดพ้น จากกิเลสและความทุกข์ปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับข้อมูลการคลอดการปฏิบัติตนที่ถูกต้องในแต่ละระยะการคลอด เพื่อไปสู่การคลอดที่ปลอดภัย

จากข้อมูลในเบื้องต้นผู้วิจัยขอยกตัวอย่างหลักธรรมในพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องที่ควรสนทนากถาวัตถุ 10 ประการ มาประยุกต์ใช้ และบูรณาการให้เข้ากับบริบทการสื่อสารกับผู้รับบริการที่เป็นชาวต่างชาติ ในงานห้องคลอด ดังนี้

แผนภาพองค์ความรู้

1) **อัปปัจฉกถา** เรื่อง ความมกน้อย ถ้อยคำที่ชักชวนให้มีความปรารถนน้อยปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับสภาวะของตน เคารพกฎระเบียบและปฏิบัติตามบริบทสถานพยาบาลนั้นๆ คือ ต้องนอนรอกตลอดในห้องสำหรับรอกตลอด สิ่งที่น่าติดตัวเข้ามาได้มีเพียงของใช้จำเป็นสำหรับเด็กทารกซึ่งมีเพียง ผ้าขนหนูสำหรับห่อตัวเด็ก ผ้าอ้อมหมวกเด็ก อย่างละ ๑ ชิ้น และผ้าอนามัยชนิดห่วงสำหรับใส่หลังคลอด เท่านั้น เพื่อป้องกันการสูญหาย เป็นระเบียบในการจัดเก็บและสะดวกในการเคลื่อนย้าย

ကိုယံဝနာဆောဋ္ဌဉာ သဉာ ဆေးရုံပိဗ်လောဝါတဂြာ

၁။ ကိုယံဝနာဆောဋ္ဌဉာ၏ ပဝတွာပိဗ် ဓိတိ ၂၇ကြာ၊ နှဉာ ဆေးရုံလက္ခဝိတိ ၂၇ကြာ။
 ၂။ ယောက္ခိကော၏ ပဝတွာပိဗ် ဓိတိ ၂၇ကြာ။
 ၃။ ကလေး၏ သုံးဆောဋ္ဌာ အဝတ္တစားဝါး။
 ၄။ ကုန်စင်၂၀ ဘဝ။
 ၅။ ကလေး နှဉာ ဓိဇာ သုံးစွဲဉာ စာအုပ်။ တိုဗ်ကို ယူဆောဋ္ဌပါ။

ภาพตัวอย่างในขั้นตอนรับใหม่ แสดงจำนวนของใช้ที่จำเป็นในการมาคลอด

2) **สันตุฎฐิกถา** เรื่อง ความสันโดษ หมายถึง ความสันโดษ 3 ประการ คือ (1) ยถาลภสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามมีตามได้ ทั้งดีและไม่ดี (2) ยถาพลสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามกำลังทั้งกำลังของตนและของทายก (3) ยถาสารูปสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามสมควรแก่สมณภาวะถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสันโดษ ไม่ชอบฟุ้งเฟ้อหรือปรนปรีอ รับรู้สภาวะตน ในเรื่องการแต่งกายให้เหมาะสมสำหรับรอกคลอดตามระเบียบของโรงพยาบาล ไม่มีเครื่องประดับตกแต่งฟุ้งเฟ้อตามใจตน

ကိုယ့်ဝနာဆော့ဥဉာ၊ မိတ် မေပြုခြင်းခါနီးတပြား၊ ဘယ့်ဣဒါဝေဒးဂ္ဂါ အိဝါပေးပါ။

แนะนำท่านนอนรอกตลอด (นอนตะแคงซ้าย)
กะเล มุ้ยพวาโว่ เอ้ยยาตีวย แบปะตูชาวเอ็กป่า

ภาพตัวอย่างในขั้นตอนรอกตลอด แสดงท่านนอนที่ถูกต้องขณะรอกตลอด
(นอนตะแคงซ้ายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการไหลเวียนโลหิตและออกซิเจนไปสู่ทารก)

4) **อสังสัคคกถา** เรื่องความไม่คลุกคลี หมายถึงไม่คลุกคลีด้วยการคลุกคลี 5 ประการ คือ (1) การคลุกคลีด้วยการฟัง (2) การคลุกคลีด้วยการเห็น (3) การคลุกคลีด้วยการสนทนาปราศรัย (4) การคลุกคลีด้วยการอยู่ร่วมกัน (5) การคลุกคลีทางกาย ถ้อยคำที่ชักนำไปไม่คลุกคลีด้วยหมู่ปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับการยอมรับสภาพที่นอนรอกตลอดภายในห้องคลอด พบญาติได้ตามสมควรมิใช่พบได้ตามความพอใจ รับรู้เกี่ยวกับสภาวะของตน เหตุที่ส่งผลให้มาห้องคลอด คือ ภาวะเจ็บครรภ์คลอดเคาพรและปฏิบัติตามกฎของห้องคลอดซึ่งเป็นห้องสะอาดกึ่งปลอดเชื้อ (Semi-Sterile) ต้องนอนรอกตลอดในห้องสำหรับรอกตลอด ญาติรอที่หน้าห้องคลอดไม่สามารถเข้ามาอยู่ที่เตียงกับตนได้

ကိုယ်ဝန်ဆောင်ချိန်၊ ဓား မြေပြိုခြင်းခန်းတွင်၊ ဘဏ္ဍာရေးဌာန၊ အိပ်ပေးပါ။

แนะนำท่านนอนรอกตลอด (นอนตะแคงซ้าย)
กะเล မွှေပျာ့ပျော် ခေါ်ယာတိတ်၊ ပဲပိတ်အေးအေး

ภาพตัวอย่างในขั้นตอนรอกตลอด แสดงการนอนรอกตลอดในห้องคลอดเพียงลำพังไม่มีญาติเข้ามาเฝ้า

5) **วิริยารัมภกตา** เรื่อง การปรารถนาความเพียร หมายถึง การทำความเพียรทางกายและทางจิต ให้บริบูรณ์ ถ้อยคำที่ชักนำให้มุ่งมั่นทำความเพียร ปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการให้ความร่วมมือ ในการประเมินความก้าวหน้าทางการคลอด เอาชนะความเจ็บปวดในการขับถ่าย ผู้รับบริการสามารถ จัดทำของตนให้เหมาะสมรับการตรวจภายในได้

ကိုယ့်ဝန်ဆောင်မှုများ အိမ်ထောင်ရေးအတွက် နူးနှုတ်ခွင့်ပေးပါ။

แจ้งทำนอนสำหรับตรวจภายใน (ระบุให้นอนหงาย ตั้งขา แยกเข่า)
ภูโอน ชาวแต เมื่อยะ เอ็กยาต่วย ตู้นนะชา ท้าวเป็ปะ

ภาพตัวอย่างในขั้นตอนรอกคลอด แสดงการตรวจภายในเพื่อประเมินความก้าวหน้าทางการคลอด

6) สีสัมปทาภา เรื่องความสมบูรณ์ด้วยศีลคำว่าศีลในที่นี้ หมายถึงปาริสุทธิศีล4ประการคือ (1) ศีลคือการสังวรในพระปาติโมกข์ (2) ศีลคือการสำรวมอินทรีย์6 (3) ศีลคือการพิจารณาใช้สอยปัจจัย 4 (4) ศีลคือการเลี้ยงชีวิตด้วยความบริสุทธิ์ ปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับการตรวจปัสสาวะในขั้นตอนการตรวจรับใหม่เพื่อประเมินการทำงานของไต

ဝိဝိဇ် ခိးစွံကို ဆေးရုံဝိဇ္ဇာတိုင်းလူဆေးဝူပါ။

แจ้งการตรวจปัสสาวะ

(ระบุให้ปัสสาวะรดแถบแผ่นตรวจ พร้อมนำกลับมาให้เจ้าหน้าที่ตรวจสอบ)

มีมี ซิซิท่างกุ เซโย่ว ชุ่สาว ลายี่ะมี

7) **สมาธิสัมปทาภา** เรื่องความสมบูรณ์ด้วยสมาธิ คำว่า สมาธิ ในที่นี้หมายถึงสมาบัติ 8 คือ รูปฌาน 4 และอรูปฌาน 4 อันเป็นบาทแห่งวิปัสสนา ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำจิตมั่น ปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้ถูกต้อง ท่านอนรับการตรวจร่างกาย ตรวจครรภ์ ในขั้นตอนตรวจรับใหม่ ตลอดจนแจ้งข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ในแต่ละระยะ ความก้าวหน้าทางการคลอด เพื่อให้มีสติไม่ตื่นตระหนกกับสภาวะการเจ็บปวดที่เพิ่มขึ้น

ကိုယ့်ဝနာဆော့ဋ္ဌာ်းသည့်။ ဆရာမတို့ဆေးရှုသောအခါတို့၎် အိဋ္ဌာကုတဋ္ဌာ်း၎် ပုထိုးသည့်အတိုင်းနေရာယူပေးပါ။

แจ้งท่านอนสำหรับตรวจครรภ์ (ระบุให้นอนหงาย)

กุโณ ซาวแตเม็ยะ เซยามาค ชิทเซยาตัวย เอ็กยา อะแทนโตะะ ปงแท้ชีดี
อะต้ายเนเป่ป่า

ภาพตัวอย่างในขั้นตอนรับใหม่ แสดงการตรวจร่างกาย ตรวจครรภ์

8) **ปัญญาสัมปทาภา** เรื่องความสมบูรณ์ด้วยปัญญา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา ปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับเหตุผลที่ต้องทำการสวนถ่ายอุจจาระ เพราะเป็นการทำให้ลำไส้ใหญ่ว่างไม่ไปขัดขวางการเคลื่อนลงต่ำของส่วนนำทารก ส่งผลให้ในแต่ละระยะการคลอดดำเนินไปเป็นปกติ

ကိုယ်ဝန်ဆောင်များ ဆရာမတို့ဆေးသောအခါ တွင် စောင့်ရှုပေးပါရန်။

แจ้งท่านอนสำหรับสวนถ่ายอุจจาระ
(ระบุให้นอนตะแคงหันก้นมาทางเจ้าหน้าที่)

ภูโอน ชาวแต ไชยามาค ชิเซ ยาท่วย เตมปา ชาวทายะมี

ภาพตัวอย่างในขั้นตอนรับใหม่ แสดงการสวนถ่ายอุจจาระ

9) วิมุตติสัมปทาภถา เรื่องความสมบูรณ์ด้วยวิมุตติ ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลส และความทุกข์ ปรับเพื่อใช้ในการเลือกใช้ถ้อยคำ ชักถามข้อมูลผู้มารับบริการเกี่ยวกับภาวะมีน้ำคร่ำรั่ว ก่อนมาโรงพยาบาล ซึ่งถ้อยคำที่ใช้ผู้รับบริการได้ฟังแล้วต้องเข้าใจ ไม่สับสน สามารถแยกแยะสิ่งที่ไหล ออกจากช่องคลอด ว่าเป็นน้ำคร่ำหรือภาวะปัสสาวะเล็ด รวมทั้งภาวะเลือดออกจากช่องคลอด ว่าเป็น มูกเลือดปกติ หรือ เลือดที่ผิดปกติ เพราะข้อมูลนี้สำคัญสำหรับวางการวางแผนเร่งคลอด วางแผนให้การ พยาบาลป้องกันภาวะช็อก และการให้ยาปฏิชีวนะเพื่อป้องกันการติดเชื้อโพรงมดลูก

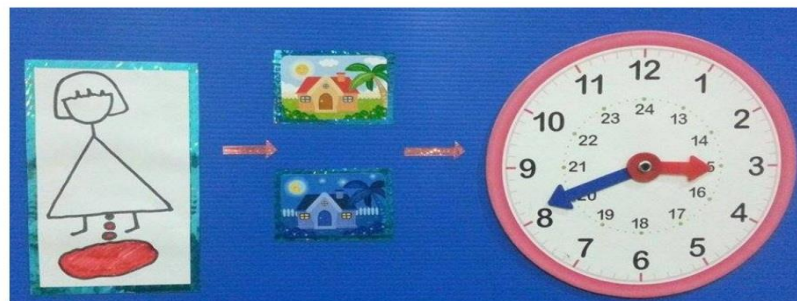

ကိုယ့်ဝနာဆောင်ရွက်: မေမြင့်မြင့်ရာတင့်၊ အရညးဗုက္ကညး၊ သိုဗဟုတ၊ သေဥ
ဘဝုစးဗုက္ကိဗ္ဗဗးသက္ကိသနုညး။

ສອບຄາມກາວະມີນ້ຳຄຳຮ້າຮ້ວກ່ອນມາໂຮງພາບາລຫຼືໄມ່/ຄ້າມີ ມີເວລາໃດ?
ກູໂອນ ສາວແຕ່ ອະເຍຈີ ໄດ້ວະເສືອດ ຕາຍ ແປເມີຍະ ອະເຂງຂາ ເຂນຕະນີ

အရညးဗုက္ကညး: ဆ၀းသက္ကိသလား။
မညညးအိန္ဒြိ: ဆ၀းသက္ကိသနုညး။

ສອບຄາມກາວະມີເສືອດອອກຂ່ອງຄລອດ ກ່ອນມາໂຮງພາບາລຫຼືໄມ່/ຄ້າມີ ມີເວລາໃດ?
ອະເຍຈີເມີຍແປນີະຂາ ເຂັນລາ ຕີະແລ ແປ ອະແຂມາ ແຮ້ ທລ່າ ອະແລ

ภาพตัวอย่างในขั้นตอนรับใหม่ แสดงการสอบถามภาวะมี น้ำคร่ำ/เลือด ออกจากช่องคลอดหรือไม่

10) วิมุติญาณทัสสนสัมปทาภาถา เรื่อง ความสมบูรณ์ด้วยวิมุติญาณทัสสนะถ้อยคำที่ชักนำให้สนใจ และเข้าใจเรื่องความรู้ ความเห็นในภาวะที่หลุดพ้น จากกิเลสและความทุกข์ ปรับเพื่อใช้ให้ข้อมูลผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตนที่ถูกต้องในระยะสุดท้ายของการคลอด รู้ทันความเจ็บปวดที่ทวีเพิ่มขึ้น และการแบ่งที่ถูกต้องเพื่อนำไปสู่ภาวะที่หลุดพ้นจากทุกข์ คือสิ้นสุดการคลอดอย่างปลอดภัย

ကိုယောဝနာသောဋ္ဌဉ္ဇား ဝေပျဉ်းဒိန္တဉ္ဇာ
ဝပေတ္တတ္ထနာ ဝိဟပေပေါ
ပုဗ္ဗန္တုဉ္ဇာဝေဝာဝေ ပေပေါ
သုလကပ္ပဝေဝာ ဣဝေဝာကုဗ္ဗာဝေဝာကေကိကိဝေဝေဝေပေါ
ဌာဝေဝါဝေကိဝေဝာဝေပေဝေပေါ
ဗျပေါပေပျိပိတ္တာပေါ
ဝေကဝေပေဉ္ဇာဒုဘာဝဉ္ဇာ အဉ္ဇာဉ္ဇာပေကဝေဝါး ဉ္ဇာဉ္ဇာပေပေါ

ภาพตัวอย่างในขั้นตอนการคลอด แสดงการปฏิบัติตนที่ถูกต้องในการเบ่งคลอด

สรุป

การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในหมวดธรรมที่เกี่ยวข้องด้วย เรื่องที่ควรสนทนากถาวัตถุ 10 ประการ มาบูรณาการร่วมกับทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โล สร้างเป็นเครื่องมือสื่อสารเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อมุ่งหวังให้ การสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้รับบริการชาวพม่ามีประสิทธิภาพขึ้น และมีบรรยากาศความเอื้ออาทรระหว่างกัน ผู้รับบริการเข้าใจสิ่งที่เจ้าหน้าที่ต้องการสื่อ มีพฤติกรรมเชิงบวก และสามารถปฏิบัติได้ตรงตามวัตถุประสงค์ เจ้าหน้าที่ได้รับข้อมูลครบถ้วนนำมาวางแผนให้การพยาบาลได้อย่างครอบคลุม ไม่มีภาวะแทรกซ้อนใดในทุกระยะการคลอด บรรลุเป้าประสงค์ของงานห้องคลอดคือ ลูกเกิดรอดแม่ปลอดภัย

เอกสารอ้างอิง

พระปลัดสมชาย ปโยโค และอุทัย สุดสุข. (2558). พุทธบูรณาการการดูแลผู้ป่วยโรคเรื้อรังในสังคมไทย. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 3(2), 45-64.
มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2555). พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2544). ประมวลชุดวิชาปรัชญานิติศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร. (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
ศศิวิมล ดีคำ และ ญัฐณีย์ มีมนต์. (2561). การใช้บริการการฝากครรภ์และการคลอดของแรงงานข้ามชาติหญิงชาวพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 26(51), 70-187.
อรนุช เลิศจรยารักษ์ และดาราวรรณ สุขุมลชาติ. (2539). ทฤษฎีการสื่อสารเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 9) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

การศึกษาหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กในสมัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

A Study of the Buddhist Books for Children in the reign of King Prajadhipok.

เจตน์ ตันติวณิชานนท์

Jade Tantivanichanon

ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Department of Religion and Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University, Thailand

บทคัดย่อ

หนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปีพุทธศักราช 2471 โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อพระราชทานในงานพระราชพิธีวิสาขบูชา ซึ่งในปัจจุบันหนังสือสอนพระพุทธศาสนาสำหรับเด็กมีอายุครบ 90 ปี จาก พ.ศ. 2471 ถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2561 จึงเป็นหนังสือชุดที่มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจและเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งต่อเยาวชนไทย

บทความนี้มุ่งศึกษาลักษณะและรูปแบบของหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กในสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2471- พ.ศ. 2475) โดยจะกล่าวถึงเนื้อหาและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหนังสือสอนพระพุทธศาสนาในแต่ละปี การศึกษานี้จะทำให้เห็นพัฒนาการของหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กในสมัยดังกล่าว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กที่เหมาะสมกับเยาวชนไทยในปัจจุบัน

คำสำคัญ : หนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

Abstract

The first Buddhist Books for Children had been published in 1927 by the ordering of King Prajadhipok for distributing to people in royal Visakhabuja ceremony and also be 90th anniversary in this year. Thus, it's counted as a valuable and interested book for Thai youth.

This article has aimed to study some of characters of this Buddhist Books for Children in reign of King Rama VII (1927-1931). This book wrote about common Buddhist contents and principles differently in each year. As this study let you see the evolution of the aesthetic in Buddhist Books for Children at that time which as be developed for recent Buddhist Books for Children properly.

Keywords: Buddhist Books for Children, King Prajadhipok

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์หนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กเผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2471 เพื่อพระราชทานในงานพระราชกุศลวิสาขบูชา โดยพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์คํานำในหนังสือดังกล่าวด้วยพระองค์เอง (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2559) หนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก จึงเป็นพระราชกรณียกิจที่นับเป็นพระราชกุศลจริยาที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มให้เกิดขึ้น เพื่อเป็นกิจกรรมส่งเสริมเผยแพร่พระพุทธศาสนา ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์คํานำ ตอนหนึ่งว่า

“การที่ข้าพเจ้าได้ให้จัดพิมพ์หนังสือนี้ขึ้นคราวนี้ ก็โดยที่ข้าพเจ้าระลึกถึงเมื่อเวลาที่ข้าพเจ้าบวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร เสด็จอุปสมาย์เคยประทานโอกาสให้ข้าพเจ้ากราบทูลความเห็นของข้าพเจ้าในเรื่องศาสนาต่าง ๆ ตามใจนึกเป็นเนืองนิตย์

ข้าพเจ้าเคยกราบทูลแก่ท่านว่า ข้าพเจ้าเห็นว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่ดีเยี่ยมและน่าเลื่อมใสที่สุดก็จริง แต่เป็นศาสนาที่ทำการเผยแผ่น้อยมากและวิธีสั่งสอนก็สู้เขาไม่ได้”

(พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2559; 3)

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องพระราชประสงค์ชัดเจนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยเหตุที่ทรงตระหนักถึงปัญหาความตกต่ำทางจริยธรรมในหมู่เยาวชนไทยในอดีต โดยทรงวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาไว้ดังนี้

“การสอนเด็กต้องนับว่าบกพร่องที่สุด เมื่อก่อนนี้ย้ายแก่หรือพี่เลี้ยงในบ้านก็ได้พยายามสอนบ้างอย่างงู ๆ ปลา ๆ ครั้นมาบัดนี้ต้องนับว่ากลับซุดโซมลงไปอีก เพราะการสอนในบ้านก็เกือบจะไม่มี การสอนในวัดก็น้อยลง เพราะมีโรงเรียนอื่น ๆ แทนพระสอนหนังสือ ตามโรงเรียนก็ได้สอนศาสนาอย่างจริงจังไม่ จนเด็กที่สวดมนต์ได้มีน้อยที่สุด ไห้พระไม่เป็นก็มี”

(พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2559; 4)

สำหรับสถานการณ์ปัจจุบัน สังคมไทยกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลจากการเปลี่ยนแนวคิดผ่านกระแสความเจริญของศาสตร์ด้านต่าง ๆ อย่างไรก็ดีจำกัด เช่น ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจที่นำไปสู่การแข่งขันในทุกระดับ ธุรกิจที่เห็นแต่ผลกำไรเป็นที่ตั้ง และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสารสารสนเทศที่นำไปสู่การแลกเปลี่ยนค่านิยมอย่างไม่มีกำหนดความเหมาะสม ผลที่เกิดขึ้นคือความแตกต่างทางความคิดในเรื่องมาตรฐานทางคุณธรรมจริยธรรมระหว่างคนต่างวัย โดยผ่านการสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อมจากเทคโนโลยีการสื่อสารที่เปิดกว้าง จนสามารถนำเสนอเนื้อหาที่หมิ่นเหม่ต่อการขาดจริยธรรม (สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552) และด้วยความก้าวหน้าทางสังคมที่เน้นวัตถุนิยมและเจริญเติบโตอย่างไม่หยุดยั้ง มีงานวิจัยจำนวนมากที่ชี้ให้เห็นถึงสภาพสังคมที่ล่อแหลม อาจทำให้เยาวชนไทยหลงใหลกับค่านิยมทางสังคมที่เน้นวัตถุนิยมมากเกินไปจนละเลยการยึดมั่นในจริยธรรม และกระบวนการควบคุมปัจจัยสิ่งแวดล้อมรอบข้างที่เป็นพิษต่อเยาวชน นับวันจะกระทำได้อย่างยิ่งยั้ง จนหลายเรื่องไม่สามารถควบคุมได้ จึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องพัฒนาคุณภาพคนให้เป็นคนมีจริยธรรม (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, 2551)

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนคิดว่าควรมีการศึกษาหนังสือสอนพระพุทธศาสนาสำหรับเด็ก อันเป็นพระราชกรณียกิจที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงริเริ่มไว้ และมีผลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ซึ่งในบทความนี้จะมุ่งศึกษาลักษณะของหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กในสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2471-พ.ศ. 2475) โดยจะกล่าวถึงเนื้อหาและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหนังสือสอนพระพุทธศาสนาในแต่ละปี โดยการศึกษานี้จะทำให้เห็นพัฒนาการของหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กในสมัยดังกล่าว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กที่เหมาะสมกับเยาวชนไทยในปัจจุบัน

หนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กเล่มแรก

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์หนังสือพุทธมามกะ ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระราชทานเนื่องในงานวิสาขบูชา พ.ศ. 2471 เนื่องจากทรงระลึกถึงธรรมเนียมที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงริเริ่มขึ้น คือการส่งบัตรแสดงความยินดีและให้พรในวันวิสาขบูชา จึงทรงเห็นว่าเป็นธรรมเนียมที่ดี พึงปฏิบัติตาม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์หนังสือพุทธมามกะพระราชทานในวันวิสาขบูชาปีนั้น (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2559) นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชนิพนธ์ค่านำในหนังสือดังกล่าวว่า

“หนังสือพุทธมามกะนี้ เปนทำนองตำราสอนเด็กตั้งข้าพเจ้ากล่าวแล้วว่าเป็นของที่ยังขาดอยู่ ข้าพเจ้าจึงได้ให้พิมพ์แจกในปีนี้ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะนี้ยังหาได้แพร่หลายทั่วไปไม่ ยังคงทำกันอยู่แต่ในหมู่เฮอร์สเจ้านายที่ออกไปศึกษาณะต่างประเทศ”

(พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2559; 5)

ในหนังสือพุทธมามกะได้ให้ระเบียบการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ โดยอธิบายระเบียบวิธีการไม่ว่าจะเป็นคำปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ คำสมาทานเบญจศีล พร้อมคำแปล นอกจากนี้ยังมีพุทธประวัติที่อธิบายไว้โดยสังเขป ในที่นี้จะยกตัวอย่าง

“พระองค์เปนกษัตริย์ได้ทรงรับอบรมในธรรมของกษัตริย์แลเปนรัชทายาท แม้อย่างนั้นพระองค์มีพระอัธยาศัยแปลกจากกษัตริย์อื่น ไม่ทรงนิยมความเปนกษัตริย์ ทรงเบื่อหน่ายแต่ความเปนอยู่ของกษัตริย์ที่ในยามว่างสงครามเพลิดเพลินอยู่ในกามคุณ สตรีบำเรออยู่ด้วยพอนรำขบร้อง ทำชีวิตให้เป็นหมัน เกิดแล้วแก่เจ็บตายไปเปล่า ทรงสังเวชพระทุกข์”

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2559; 12)

จะเห็นได้ว่า พระองค์ท่านอธิบายด้วยสำนวนสมัยก่อน สำหรับประเด็นนี้ได้อธิบายว่าเจ้าชายสิทธัตถะเดิมนั้นเป็นกษัตริย์ แต่ด้วยความเบื่อหน่าย พิจารณาเห็นโทษของชีวิตการครองเรือน จึงต้องการออกหาแสวงหนทางพ้นทุกข์ นอกจากนั้นแล้ว ในหัวข้ออื่นนั้น มีการยกหัวข้อแห่งพระพุทธศาสนาสำหรับพุทธมามกะ โดยมีหัวข้อดังนี้ คือ เคารพ, ข้อห้าม, ปฏิบัติ, ศีล, ธรรม ยกตัวอย่างในหัวข้อศีล ท่านอธิบายดังนี้

“ไม่พึงเปนผู้มีใจเหี้ยมโหดทำร้ายร่างกาย แลผลาญชีวิตมนุษย์ ตลอดถึงสัตว์ดิรัจฉานอันควรได้รับความปรานี ไม่พึงล่วงสิทธิถือเอาทรัพย์สินของผู้อื่น ด้วยอาการแห่งใจไม่พึงทำชู้ด้วยคู่ของผู้อื่น ไม่พึงเบิกคำพยานเท็จ ไม่พึงพูดใส่ความคนอื่น ไม่พึงพูดหลอกลวงเอาทรัพย์สินของเขา ไม่พึงเปนคนขี้เมา จนครองสติไม่อยู่ องค์ 5 นี้ เรียกว่าเบญจศีล พึงตั้งอยู่ในเบญจศีลนี้มีจำกัดแคบหรือกว้างตามฐานะของตน สุดแต่ให้สำเร็จประโยชน์อย่าถืองมงายดูเขาเย้ยหยันว่า ถือไม่ฆ่าสัตว์ ไม่อาจป้องกันบ้านเมือง”

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2559; 15-16)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ท่านอธิบายศีลได้อย่างน่าสนใจ จะเห็นได้ว่าในข้อที่ 2 นั้น ท่านใช้คำว่า “ล่วงสิทธิ” คือสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่น หรือในข้อที่ 4 ท่านอธิบายว่า ไม่เป็นพยานให้การเท็จ ใส่ความคนอื่น เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ท่านเปิดโอกาสให้บุคคลทั้งหลายสามารถตีความศีลตามฐานะของตนเองที่พึงรักษาได้ตามเหตุและผลอันสมควร

เห็นได้ว่า เนื้อหาในหนังสือพุทธมามกะค่อนข้างเป็นแบบแผน เน้นพิธีการในการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เนื่องด้วยในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงพระราชปริวิตกว่าเด็ก ๆ ที่ไม่ได้บรรพชาเป็นสามเณร แต่ต้องออกไปศึกษาที่ยุโรปจะห่างเหินจากพระศาสนา จึงให้ปฏิญาณพระองค์เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งในครั้งนั้นให้คำแสดงตนเป็นภาษาบาลี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เป็นพระองค์แรกที่ปฏิญาณพระองค์ตามธรรมเนียมที่ทรงตั้งขึ้นใหม่ จึงได้เป็นราชประเพณีสืบต่อมา (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2559) ท่านจึงได้เรียบเรียงขึ้นมาเพื่อเป็นคู่มือ โดยมีเรื่องราวของพระพุทธเจ้าและหมวดธรรมตามที่ได้แสดงไว้

ศาสนคุณ

ศาสนคุณเป็นหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก ที่แต่งขึ้นโดยหม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิสกุล โดยมีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 7 บทด้วยกัน ประกอบด้วย คุณของพระพุทธเจ้า คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ ศีลห้า คุณบุรพการี คุณของศาสนา คุณพระมหากษัตริย์

ในบทที่ 1 คุณของพระพุทธเจ้า ผู้แต่งเริ่มต้นด้วยว่า “ใครเป็นพระพุทธเจ้า และทำไมเราจึงกราบไหว้นับถือท่าน?” เป็นการเปิดเรื่องโดยการตั้งคำถามที่น่าสนใจก่อนที่จะพรรณนาอธิบายเรื่องราวของพระพุทธเจ้าต่อไปว่า

“ท่านสลดพระทัยทรงคิดว่าทำไมหนอความแก่ ความเจ็บไข้ และความตายนี้ คนทุกคนที่เกิดมาแล้วจึงหนีไม่พ้นได้เลยสักคนเดียว ถึงแม้จะเกิดมาเป็นคนจนหรือมั่งมี เป็นไพร่เป็นผู้ดี ก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย ด้วยกันทั้งนั้น และทำไมเราจึงมีความทุกข์บ้าง ความสุขบ้างเช่นนี้ และทำอย่างไรเราถึงจะเป็นสุขสบายได้เสมอไป”

(หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย, 2559; 31)

ผู้แต่งได้อธิบายลักษณะบางประการของพระพุทธเจ้าที่ทรงสงสัยในเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับทุกชีวิต รวมทั้งการที่พระองค์ได้ตั้งคำถามกับตนเองเพื่อหาทางออกจากความทุกข์ โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ส่วนประเด็นที่น่าสนใจในหนังสือเล่มนี้ คือ มีการตั้งคำถามท้ายบท

ยกตัวอย่าง คำถามในบทที่ 1 ข้อ 1 เมื่อพระพุทธเจ้าท่านเป็นเด็ก ท่านติดกับเด็กอื่น ๆ อย่างไร, ข้อ 2 พระพุทธเจ้าท่านคิดอย่างไร จึงออกบวช, ข้อ 3 ทำไมพระพุทธเจ้าท่านจึงเที่ยวสั่งสอนคนอื่น, ข้อ 4 เมื่อเราไหว้พระควรจะนึกอย่างไร

ในบทที่ 2 คุณพระธรรม มีการพูดถึงเรื่องความสวยงามอย่างน่าสนใจ

“ความสวยไม่เป็นของสำคัญ เพราะเราบั้นหน้าให้เราสวยไม่ได้ และถึงแม้จะปั้นได้ก็เป็นของไม่คงอยู่แน่นอน เพราะเราอาจจะหกล้ม หรือเจ็บไข้จนตาบอด ปากเปื่อย หรือแขนหักขาหักเมื่อไร ๆ ก็ได้ ถ้าเราเคราะห์ร้ายเกิดขึ้นเช่นนั้นเมื่อไรแล้ว การที่เราคิดเห็นว่าตัวเราสวยก็จะหายไปหมด”

(หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย, 2559; 34)

ผู้แต่งต้องการอธิบายว่า ความดีเป็นสิ่งสำคัญสามารถติดตัวเราไปได้จนตาย ในขณะที่ความสวายนั้นไม่มีความแน่นอน นอกจากนั้นผู้เขียนยังอธิบายให้ความหมายของคำว่า “ไพเราะ” และ “ผู้ดี” ไว้ดังนี้

“การที่เป็นไพเราะ เป็นผู้ดี นั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเฉพาะที่เราเกิดมาเป็นใคร ไพเราะเป็นผู้ดีก็ได้และผู้ดีเป็นไพเราะได้เหมือนกัน คำว่า ผู้ดี นี้เขาหมายความว่ามีผู้ประพฤติดีเป็นคนดี ถ้าเขาหมายความถึงเกิดมาเป็นอะไร เขาคงใช้คำว่า ผู้เกิดดี เป็นแน่แท้ เพราะฉะนั้นเราจะเป็นอะไรก็เพราะความประพฤติของเรา มากกว่าสิ่งอื่น ถ้าเกิดมาเป็นไพเราะแล้วทำตัวมีศีลธรรม ทำแต่ความดีแล้วก็เรียกว่า เป็นผู้ดีแล้ว ถ้าเกิดมาเป็นผู้ดีแต่ไม่ทำดีอะไรเลย ก็แปลว่าเป็นไพเราะนั่นเอง”

(หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย, 2559; 35)

อริยทรัพย์

ผู้แต่งคือ อำมาตย์โท พระพิณิจวรรณาการ (แสง สาลิตุล) เปรียญ สำหรับในปีนี้ผู้แต่งใช้วิธีการเล่าเรื่องผ่านตัวละครคือ นายสุนทร ผู้เป็นพ่อ กับเด็กชายเสถียร ผู้เป็นบุตรชาย ในเนื้อหาผู้แต่งได้อธิบายเรื่องอริยทรัพย์ ผ่านผู้เป็นพ่อให้ลูกชายฟังวันละข้อสองข้อ โดยเป็นการอธิบายความหมายในแต่ละข้อ พร้อมยกตัวอย่างประกอบ เช่น

“อริยทรัพย์ข้อ 1 คือ ความเชื่อ คำภาษาบาลีว่า สัทธา เราเรียนตามโรงเรียนเขียนว่า ศรัทธา เขียนภาษาสังสกฤต เจ้าจงจำไว้ด้วย ความเชื่อเป็นทรัพย์ประเสริฐอย่างไร นี้และคอยฟังให้ดี เพราะความเชื่อที่เป็นทรัพย์ประเสริฐเกี่ยวกับความรู้ ต้องรู้ว่าอะไรผิดอะไรถูกเสียก่อนจึงเชื่อ ถ้าเชื่อเรื่อยไปทั้งหมดก็ไม่เป็นทรัพย์ประเสริฐ เช่น ใครเขาบอกเจ้าว่า จงเอาผิดไปฟันเด็กคนนั้น เขาจะให้เงิน ถ้าเจ้าเชื่อเขาไปฟันเข้าจริง ๆ เชื่ออย่างนี้ไม่เป็นทรัพย์ประเสริฐ เพราะเจ้าจะต้องถูกลงโทษ”

(พระพิณิจวรรณาการ, 2559; 63)

ในเนื้อหาเป็นการอธิบายอริยทรัพย์ข้อที่ 1 ซึ่งอีกตัวอย่างที่น่าสนใจในการยกตัวอย่างประกอบอันเป็นเรื่องราวในชีวิตประจำวันจะเห็นได้ดังเรื่องต่อไปนี้

“เจ้าจดการบ้านมาจากโรงเรียนหลายอย่าง มีการวาดรูปติดมาด้วย เจ้าชอบสนุกในการวาดรูป แต่เจ้าไม่นึกเสียก่อน ว่าการวาดรูปติดมาด้วย เจ้าชอบสนุกในการวาดรูป แต่เจ้าไม่นึกเสียก่อน ว่าการวาดรูปต้องประดิษฐ์ประคอยมาก วาดแล้วไม่รู้แล้วเต็มโน้นนิดนี้หน่อย แต่งเล็กแต่น้อย เจ้านั่งวาดจนหมดเวลา หาวนอน ไม่ได้ทำการบ้านอย่างอื่น รุ่งเช้าก็ทำไม่แล้ว ถูกครูทำโทษ ที่เจ้าวาดรูปเป็นการดีแท้ ๆ แต่กลับเสีย เพราะเจ้าไม่รู้เวลา คือไม่รู้ได้รู้เสีย รู้แต่จะทำเรื่อยไปตามชอบใจ เจ้าต้องรู้ว่า ถ้าเวลาจำกัด ต้องทำการที่ใช้เวลาน้อย ๆ เสียก่อน เมื่อเสร็จแล้วจึงค่อยวาดรูป”

(พระพิณิจวรรณาการ, 2559; 77)

ผู้แต่งต้องการอธิบายให้เด็กเข้าใจในเรื่องการจัดลำดับความสำคัญของการทำงานก่อนหลัง โดยยกตัวอย่างเรื่องการทำกรบ้าน นำสังเกตภาษาพูดที่เข้าใจง่ายของตัวละคร

ทิศ 6

ในปีนี้ผู้แต่งเป็นพระสงฆ์คือ พระครูวิจิตรธรรมคุณ (วาสน์ นิลประภา) ซึ่งในเวลาต่อมา ท่านได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ 18 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในหนังสือเล่มนี้มีความน่าสนใจที่ท่านอธิบายความและเนื้อหาด้วยใจความง่าย ๆ ในแต่ละทศ ดังที่ได้ยกตัวอย่าง เช่น

“เราทุกคนที่เกิดมา ล้วนต้องอาศัยเกิดมาจากบิดามารดาทั้งนั้น จำต้องอาศัยบิดามารดาประคับประคองเลี้ยงดูมาก่อนด้วย จึงค่อยเติบโตขึ้นได้ ถึงผู้ที่เป็นกำพร้าก็ยังได้อาศัยการเลี้ยงดูจากหมู่ญาติพี่น้องบ้าง หรือจากท่านผู้มีเมตตากรุณารับเลี้ยงดูบ้าง ผู้ที่เป็นกำพร้าจึงควรเคารพนับถือผู้ที่เลี้ยงดูตนมาให้เหมือนกับบิดามารดาของตนทีเดียว”

(พระครูวิจิตรธรรมคุณ (วาสน์ นิลประภา), 2559; 92)

ในประเด็นนี้ ผู้แต่งกำลังเกริ่นนำเรื่องหน้าที่ของบุตรต่อพ่อแม่ ในที่นี้ท่านอธิบายรวมถึงการเคารพนับถือผู้ที่เลี้ยงดูมาเสมือนพ่อแม่ของตนด้วย ในส่วนหน้าที่ของบุตรที่สามารถตอบแทนท่านได้ ผู้เขียนอธิบายว่า

“ท่านจะแก่เฒ่าลงทุกวัน ไม่มีเรี่ยวแรงทำมาหากินได้สะดวก ส่วนเราก็จะเติบโต แข็งแรงขึ้นทุกที จึงควรตอบแทนท่านบ้าง หากเวลานี้เรายังเป็นเด็กไม่มีกำลังเลี้ยงท่านเต็มที่ ได้ เพียงแต่เรามีของกินหรือของใช้เล็ก ๆ น้อย ๆ แบ่งให้ท่านบ้าง เป็นการแสดงน้ำใจของเรา เวลาท่านเจ็บไข้เอาใจใส่ดูแลท่าน อย่าเที่ยวหลบหนีเล่นเสีย เท่านั้นก็พอสมควร”

(พระครูวิจิตรธรรมคุณ (วาสน์ นิลประภา), 2559; 93)

สำหรับในตอนท้าย ท่านกล่าวสรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า

“เพราะฉะนั้นในเรื่องทศทั้ง 6 ที่เราอ่านมานี้ต้องนับว่าเป็นหัวข้อสำคัญ ที่สอนให้เราได้รู้ได้เรียนเตรียมตัวไว้ก่อน เพราะเราจะเป็นเด็กอยู่ในปกครองบิดามารดา หรืออาศัยท่านผู้น้อยอยู่เสมอไปเหมือนเดิมนี่ไม่ได้ ถึงเวลานี้ตัวเราจะนับว่า เป็นเหมือนทศเบื้องหลังของบิดามารดาหรือท่านผู้ปกครองก็จริง แต่เราจะต้องค่อยโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ พ้นจากการเลี้ยงดูของท่าน ต้องทำมาหากินเลี้ยงตัวเองในเวลาต่อไปข้างหน้า เราจะต้องมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ๆ เปรียบเป็นทศต่าง ๆ ตามที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ได้เกือบทุกทศ”

(พระครูวิจิตรธรรมคุณ (วาสน์ นิลประภา), 2559; 112)

จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งต้องการให้เด็กได้เตรียมตัวเมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งย่อมต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ รอบตัวดังที่กล่าวมา

อบายมุข 6

สำหรับปีนี้ผู้แต่งคือ รองอำมาตย์เอกพล้อย พรปรีชา ในหนังสือเล่มนี้มีลักษณะไม่เหมือนปีก่อน ๆ กล่าวคือเป็นจดหมายที่พ่อส่งหาลูกชายที่ไปเรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ ดังที่ได้เริ่มเรื่องว่า

“ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่เจ้าได้จากพ่อแม่ และญาติพี่น้องไป เพื่อศึกษาหาวิชาความรู้ในกรุงเทพฯ พ่อเห็นใจว่าเจ้าออกจะว้าเหว่มาก และเพราะเหตุนั้นพ่อจึงไม่อยากให้เจ้าผิดหวังในสิ่งที่เจ้าหวังจะได้จากพ่อ พ่อมาใคร่ครวญดูว่าควรจะให้อะไรเป็นของขวัญแก่เจ้าดีที่สุดในวันเกิด จึงบังเกิดความคิดว่า ของขวัญที่พ่อจะให้เจ้าครั้งนี้ซึ่งเป็นครั้งแรก ยังต้องให้มี

ค่าแก่ผู้ที่ได้พบได้เห็นอีก นิสสัยเจ้าไม่ใช่เป็นคนใจแคบพอรู้ดี และเมื่อเจ้าได้รับของขวัญอันมีค่าเช่นนี้ เจ้าคงอดที่จะให้เพื่อนฝูงได้รู้ได้เห็น และได้ทำประโยชน์จากของขวัญนั้นไม่ได้”

(พล้อย, 2559; 123)

เห็นได้ว่า ผู้เป็นพ่อนั้นเกิดความรู้สึกเป็นห่วงลูกชายที่ต้องไกลจากพ่อแม่ จึงได้เขียนจดหมายไปหา ซึ่งจดหมายฉบับนี้จะเป็นของขวัญวันเกิดให้กับลูกชายที่อยู่ห่างไกล ในขณะที่เดียวกันนั้น ผู้เป็นพ่อยังพูดถึงหลักการใช้ชีวิตซึ่งมีคุณค่ามากกว่าสิ่งของที่เป็นวัตถุที่เสื่อมสลายได้ตามกาล

“พ่อได้พูดมาแล้วถึงเรื่องการเลี้ยงชีวิต เพื่อชี้ให้เห็นว่าการเลี้ยงชีวิตนั้น จำเป็นต้องมีหลักมีวิธี จึงจะมีผลดี ไม่ใช่ทำกันส่ง ๆ ไป พ่อจึงคิดว่าในคราวเลือกของขวัญให้เจ้าในวันเกิดครั้งนี้ อะไรคงไม่มีค่าดีกว่า มีประโยชน์กว่า มอบหลักหรือวิธีการเลี้ยงชีวิตให้แก่เจ้าเป็นของขวัญ พ่อเชื่อว่าเจ้าคงฉลาดพอที่จะเล็งเห็นว่าหลักหรือวิธีการเลี้ยงชีวิตที่พ่อจะมอบให้เจ้านี้ มีค่ามากกว่านาฬิกาเรือนทอง เสื้อแพร หมวกขนสัตว์ หรือรองเท้าทำแบบแมนที่เจ้าว่าเพื่อนเจ้าบางคนได้รับเป็นของขวัญวันเกิด

อาจเห็นพ่อเป็นคนคร่ำเคร่งก็ได้ที่นำหลักเกณฑ์เช่นนี้มาเป็นของขวัญให้แก่เจ้า แทนสิ่งของที่พ่ออ้างมาแล้วนั้น พ่อเห็นว่าของเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ถาวรยั่งยืน มีแต่จะเก่าขาด ชำรุดไปด้วยความสึกหรอใช้สอย แต่หลักหรือวิธีเลี้ยงชีวิตนี้เป็นของถาวรยั่งยืนไม่เก่าหรือชำรุดได้เหมือนนาฬิกาหรือเสื้อแพร นอกจากนี้ยังมีประโยชน์แก่เพื่อน ๆ ของเจ้าอีก ถ้าเจ้าได้ชวนให้อ่านหลักเกณฑ์นี้ด้วย หลักนี้เป็นหลักที่พ่อได้ปฏิบัติมาแล้วบังเกิดผล คือฐานะและความเป็นอยู่ของเรา ดังที่เจ้าเห็นอยู่นี้แหละ”

(พล้อย, 2559; 124)

เมื่อได้อ่านข้อความข้างต้นผู้เขียนรู้สึกได้ว่า ผู้เป็นพ่อมีความกังวลใจอยู่มากไม่น้อยว่าลูกชายจะคิดว่าพ่อเป็นคนหัวโบราณหรือไม่ แต่เมื่อพ่อได้รับจดหมายตอบกลับจากลูกชายก็น่าประทับใจมาก “พ่อได้รับจดหมายตอบจากเจ้าแล้ว เจ้าว่าเจ้าปลื้มมากในของขวัญที่พ่อส่งไปนั้น พ่อได้ทราบเช่นนี้ก็รู้สึกยินดีเสียจริง ๆ”

เรื่องราวดำเนินมาถึงจดหมายฉบับสุดท้ายที่ผู้เป็นพ่อได้ปิดเรื่องราวลงที่ว่า

“เมื่อเจ้าได้อ่านจดหมายของพ่อฉบับนี้จบลงแล้ว ก็เป็นอันกล่าวได้ว่าเจ้ารู้จักหนทางชั่ว 6 ทางโดยครบถ้วน ทางเหล่านี้จะนำไปสู่ความฉิบหายเสียคน ถ้าใครเค็ดรหลงเข้าไป ผู้หวังความสุขความเจริญในภายหน้า และในการเลี้ยงชีวิต ย่อมต้องพยายามหลีกเลี่ยงทางชั่วทั้ง 6 นี้ให้ไกลแสนไกลทีเดียว เจ้ายังเด็กอยู่จึงยังไม่ทราบว่า การที่จะเติบโตไปในภายหน้า และครองตัวให้มีความสุขความเจริญนั้น เขาทำอย่างไรกันบ้าง

...จดหมายทั้ง 7 ฉบับที่พ่อเขียนมาถึงเจ้าในยุคนี้นี้ พ่อตั้งใจจะให้เป็นสิ่งมีประโยชน์แทนของขวัญแก่เจ้าในวันเกิด หากเจ้าเห็นว่าควรจะเผยแพร่ให้แพร่หลายในบรรดาเพื่อนฝูงของเจ้าแล้ว พ่อก็ยังยินดีมากขึ้น”

(พล้อย, 2559; 147)

พัฒนาการหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กในสมัยรัชกาลที่ 7

ผู้เขียนจะมุ่งเน้นพิจารณาลักษณะและเนื้อหาบางประการของหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2471- พ.ศ. 2475 สำหรับเรื่องพุทธมามกะนั้น เนื่องจากวัตถุประสงค์ของผู้เรียบเรียงต้องการทำให้เป็นคู่มือที่แสดงระเบียบการแสดงตนเป็นพุทธมามกะนั้น จึงใช้ภาษาที่เป็นทางการมาก ในส่วนพุทธประวัติก็เลือกอธิบายเพียงตอนสำคัญ โดยมีเนื้อหาค่อนข้างกระชับ ส่วนในหัวข้อแห่งพระพุทธศาสนาสำหรับพุทธมามกะนั้นแบ่งออกเป็น 4 ประเด็น คือ 1. เคารพ 2. ข้อห้าม 3. ปฏิบัติ 4. ศิล 5.ธรรม ซึ่งในตอนท้ายท่านสรุปว่า “พุทธมามกผู้มีศีลมีธรรมอย่างนี้ ชื่อว่าสักการบูชาพระศาสดา ด้วยปฏิบัติอันเป็นบูชาอย่างยิ่ง เป็นผู้นับถือพระองค์อย่างสมควรแท้ จักถึงความเจริญสถาพรในพระบวรพุทธศาสนา” ยิ่งทำให้เราเห็นว่าการที่จะเป็นพุทธมามกะนั้นต้องปฏิบัติตามแบบแผนที่ได้วางไว้ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง จะเห็นได้ว่า เนื้อหาของหนังสือมีความเป็นทางการ สำนวนภาษาที่ค่อนข้างเก่า จึงทำให้อ่านยากมาก ผู้เขียนตั้งคำถามในใจว่าเด็กในสมัยนั้นอ่านแล้วจะรู้สึกอย่างไร เขาจะเข้าใจหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามหนังสือเล่มนี้เป็นคู่มือบุกเบิกของการเป็นพุทธมามกในสมัยนั้น

สำหรับเรื่องศาสนคุณ ที่แต่งโดยหม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิสกุล ท่านเป็นผู้มีความรู้ ดังนั้นเนื้อหาและวิธีการอธิบายจึงทำให้เข้าใจง่าย ผู้แต่งใช้วิธีการตั้งคำถามให้เด็กคิด แล้วค่อย ๆ เฉลยออกมาด้วยการเล่าเรื่อง โดยแบ่งเป็นบท ๆ เพื่อช่วยต่อการทำความเข้าใจที่ละเอียดเรื่อง นอกจากนั้นมีการตั้งคำถามท้ายบทเพื่อให้ผู้ปกครองได้ซักถามเด็กเพื่อเขาอ่านจบ เป็นการทดสอบความเข้าใจ โดยคำถามมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด อันเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น ผู้เขียนประทับใจเนื้อหาที่มีการอธิบายเรื่องความสวยและความดีที่น่าสนใจ นอกจากนั้น ผู้แต่งยกตัวอย่างที่เด็กสามารถมองเห็นและสัมผัสได้ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งมีประเด็นที่ผู้แต่งได้อธิบายความหมายของคำว่าผู้ดีและเป็นไพร่ ว่าทั้งสองคำนั้นแตกต่างกันอย่างไร ถึงแม้ว่าผู้แต่งจะไม่ได้ใส่เรื่องราวประกอบลงไปมากนัก แต่ผู้แต่งก็ได้อธิบายเนื้อหาอย่างมีเหตุผล ไม่ได้บอกให้เด็กต้องเชื่อ แต่ให้เด็กได้พิจารณาเหตุผลจากเนื้อหาเป็นสำคัญ อีกทั้งในเนื้อหายังมีการนำบทสวดมนต์ทำนองสรภัญญะที่พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) ได้แปลไว้มาประกอบด้วยในตอนท้าย

ส่วนเรื่องอริยทรัพย์ เนื่องจากผู้แต่งเป็นอดีตมหาเปรียญ จึงมีความรู้ทางภาษาบาลี ทำให้สามารถอธิบายขยายความคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง และยังมีกลวิธีในการเล่าเรื่อง ผ่านวิถีชีวิตของพ่อกับลูกที่มีความใกล้ชิดกัน มีการอธิบายยกตัวอย่างชัดเจน แต่ด้วยสำนวนภาษาที่ลึกซึ้ง ผู้เขียนรู้สึกว่าจะต้องค่อย ๆ ทำความเข้าใจตามไปที่ละเอียดเรื่อง สำหรับเนื้อหามีการอธิบายและขยายความอย่างละเอียด แต่ผู้เขียนรู้สึกว่าจะอธิบายยากเกินไปกว่าที่เด็กน่าจะเข้าใจได้ อีกทั้งการเล่าเรื่องนั้น เล่าผ่านเพียงผู้เป็นพ่อที่สอนลูกชายเท่านั้น จึงทำให้รู้สึกสงสัยว่าแม่หายไปไหน อีกทั้งผู้เป็นพ่อได้สอนลูกชาย โดยที่ลูกแทบไม่มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนหรือแสดงความคิดเห็นใด ๆ ส่วนผู้เป็นพ่อเองมักจะใช้คำว่า “เจ้าจงจำไว้” ในที่นี้ผู้เขียนรู้สึกว่าผู้เป็นพ่อน่าจะมีคำพูดที่น่าจะชวนให้จดจำมากกว่านี้ หรืออาจเป็นเพราะสภาพสังคมในสมัยก่อนที่การศึกษาชั้นย่อมต้องมีพื้นฐานมาจากการจำเป็นสำคัญ

ในขณะที่เรื่องทศ 6 ด้วยผู้แต่งเป็นพระสงฆ์จึงสามารถอธิบายความและเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้ง แต่ก็สามารถเล่าเรื่องราวด้วยใจความง่าย ๆ ท่านอธิบายหัวข้อในแต่ละทีค่อนข้างน่าสนใจ สำนวนของท่านมีความน่าสนใจและชวนติดตาม มีการยกตัวอย่างประกอบเสมอ พร้อมอธิบายเรื่องหน้าที่และหลักการปฏิบัติต่อบุคคลในแต่ละทีค่อนข้างเข้าใจง่าย ผู้เขียนประทับใจข้อความที่ท่านอธิบายวิธีการตอบแทนพ่อแม่ของเด็กว่า “หากเวลานี้เรายังเป็นเด็กไม่มีกำลังเลี้ยงท่านเต็มที่ ได้ เพียงแต่เรามีของกินหรือของใช้เล็ก ๆ น้อย ๆ แบ่งให้ท่านบ้าง เป็นการแสดงน้ำใจของเรา” นอกจากนั้นในตอนท้ายท่านอธิบายให้เด็กเห็นความสำคัญของหลักธรรมนี้ โดยให้เหตุผลว่าเมื่อเขาเติบโตขึ้น เขาก็ย่อมต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ รอบตัว

ความแปลกใหม่ในเรื่องอบายมุข 6 คือการนำเสนอเรื่องราวผ่านจดหมายของคุณพ่อกับลูกชายที่ห่างไกลกันมาเล่า โดยพ่อได้เขียนจดหมายที่มีหลักการสอนลูกด้วยความเป็นห่วง โดยหวังจะให้เป็นที่ปรึกษาที่พิเศษสุดแก่ลูก พร้อมกันนั้นยังปรารถนาให้ลูกชายได้ส่งผ่านความรู้สึกดี ๆ ให้เพื่อน ๆ ได้อ่านอีกด้วย สำหรับเรื่องราวในจดหมายก็เป็นหลักการสำหรับการใช้ชีวิต ซึ่งผู้เป็นพ่อได้พยายามเขียนบอกลูก โดยมีหลักฐานที่เป็นรูปธรรม คือการอ้างความสำเร็จของตนเอง ในเรื่องฐานะและความเป็นอยู่ ผู้เขียนประทับใจเนื้อเรื่องที่อธิบายว่า หากพ่อให้ของขวัญลูกเป็นอย่างอื่น สิ่งเหล่านั้นย่อมอยู่ได้ไม่นาน แต่หากพ่อให้หลักการ ให้ความคิดแก่ลูก สิ่งเหล่านั้นย่อมติดตัวลูกไปเสมอ อย่างไรก็ตามผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า หากผู้แตงนำเสนอจดหมายในฝั่งลูกชายบ้างก็น่าจะประทับใจไม่น้อย

บทสรุป

ในปัจจุบันหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กมีอายุครบ 90 ปี จึงนับเป็นหนังสือชุดที่มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจและเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง ซึ่งในทุกปีพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในงานพระราชพิธีวิสาขบูชาตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้เยาวชนได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาผ่านหนังสือที่สามารถเข้าใจได้ง่าย จึงถือเป็นพระมหากรุณาธิคุณต่อพสกนิกรชาวไทยเสมอมา

วัตถุประสงค์หลักของหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก คือ การสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีใจความง่าย ๆ ตรงตามพระไตรปิฎก พร้อมทั้งมีตัวอย่างประกอบที่ชัดเจน ไม่อธิบายความดูหมิ่นศาสนาอื่น ดังนั้นการย้อนกลับไปพิจารณาถึงพระราชกุศลจรรยาในการที่โปรดเกล้าฯ ให้เผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการจัดพิมพ์หนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อเยาวชนไทย

จึงกล่าวได้ว่า หนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่า ทำให้เราได้เห็นความงดงามทางภาษาของวรรณกรรมในอดีต พร้อมทั้งเห็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม และคติความเชื่อของผู้คนในยุคสมัยดังกล่าว อย่างไรก็ตามขอเชิญชวนทุกท่านส่งผลงานเข้าประกวดหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กที่จัดประจำปี ซึ่งสามารถติดตามข้อมูลได้ที่สำนักงานราชบัณฑิตยสภา เพื่อร่วมสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าให้แก่เยาวชนไทยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ศูนย์คุณธรรม. (2552). รายงานการวิจัย โครงการวิจัยคุณธรรมและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรม

จริยธรรมในประเทศไทย. สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว

มหาวิทยาลัยมหิดล.

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม. (2551). รายงานการสังเคราะห์งานวิจัย

คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศต่าง ๆ.

กรุงเทพฯ: ศูนย์คุณธรรม.

สำนักราชบัณฑิตยสภา. (2559). หนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก พ.ศ. 2471 – 2503. กรุงเทพฯ:

อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

การบริหารเวลาเชิงพุทธบูรณาการ
TIME MANAGEMENT WITH BUDDHIST INTEGRATION

นางสาวพัชรี แฉ่มช้อย

Ms. Patcharee Cheamchoy

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

248 ม.1 ถ.ศาลายา - นครชัยศรี ต.ศาลายา

อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170

โทรฯ 0 2444 6000/ 08 9177 1345

Email: patcharee50115@yahoo.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบูรณาการการบริหารเวลาด้วยหลักคำสอนเกี่ยวกับการบริหารเวลาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและนำเสนอในลักษณะพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) การบริหารเวลาทั่วไป เป็นการใช้เวลาให้สอดคล้องกับกิจกรรมงานและชีวิต มุ่งเน้นที่ผลลัพธ์ของงานตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ โดยมีความสำเร็จและความสุขเป็นเป้าหมาย แต่การบริหารเวลาเช่นนี้มักตกอยู่ภายใต้ความกดดันของเวลา นำมาซึ่งความตึงเครียดและเกิดความทุกข์ได้ง่าย

2) หลักคำสอนเกี่ยวกับการบริหารเวลาในพระพุทธศาสนา การบริหารเวลาในพระพุทธศาสนาเป็นการใช้ชีวิตเป็นตัวกำหนดเวลาซึ่งเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ในทุกขณะที่บุคคลกระทำกิจกรรมจึงเป็นความสมบูรณ์ของเวลาที่หมดไป ไม่อิงอาศัยฤกษ์ยาม แต่ถือประโยชน์ ความถูกต้องและการมีสติเป็นเป้าหมายในการบริหารเวลา

3) การบูรณาการการบริหารเวลาเชิงพุทธ เป็นการบริหารกิจกรรมทั้งหมด รวมถึงชีวิตและความตระหนักรู้ในเหตุผล เป็นการบริหารคนและบริหารงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในเวลาที่เหมาะสมด้วยความตระหนักรู้ ความรู้โดยถือความดีความถูกต้องและประโยชน์เป็นสำคัญ

4) องค์ความรู้ที่เป็นรูปแบบการบริหารเวลาเชิงพุทธ คือ การมีความตระหนักรู้อยู่กับปัจจุบัน อาศัยความรู้เป็นพื้นฐานและมีสติเป็นตัวกำกับกับใช้เวลา โดยความรู้ที่นั่นต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์และในความเป็นประโยชน์ต้องเป็นสิ่งที่จริง เรียกว่า MKUT Model

คำสำคัญ: การบริหารเวลา, พุทธบูรณาการ, ความรู้

ABSTRACT

The objectives of this research to integrate the General Time Management theory with Time Management related to doctrine in Buddhism. This research was classified as the qualitative research.

The results of the thesis were found as follows:

1) Conceptual framework of General Time Management theory was indicated that time to use in its activities and life, but under the pressure of time, it brought about the suffering and stress effecting daily life.

2) Conceptual framework of Buddhist Time Management was recognized the Science and Art. The best time to do the things is the good time, no reference to believe on Auspicious. It was depended up on knowledge and utilization, and truth.

3)The Buddhist Time Management was supporting the advantage utilize of life and social, based upon the truth and the fairness with was the actual utilization, support the personal management and office management to get the successful of life.

4)The application of Buddhist Time Management was the combination knowledge, utilization and truth based on the conceptual framework of mindfulness and finally modify into the "MKUL Model"

Key words: Time Management, Buddhist Integration, Knowledge

บทนำ

จากพุทธศาสนสุภาษิตที่กล่าวว่า "ขโณ โว มา อุปัจจคา" อย่าปล่อยให้เวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๒๖ ข้อ ๔๐๓ : ๔๐๔) และ "หิโยติ หิโยติ โปโส ปเรติ ปรีหายติ" คนที่ผลัดวันว่าพรุ่งนี้ ย่อมเสื่อม ยิ่งผลัดว่ามะรืนนี้ ก็ยิ่งเสื่อม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๒๗ ข้อ ๓๔๘ : ๕๓๐) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในทางพระพุทธศาสนานั้นให้ความสำคัญกับการใช้เวลามาตั้งแต่อดีตกาล ซึ่งคำสอนทางพระพุทธศาสนากับคนไทยเรานั้นมีความสัมพันธ์มายาวนานเช่นกัน จึงทำให้คนไทยส่วนใหญ่ได้ตระหนักเรื่องของเวลาโดยพบได้จากผลสำรวจการใช้เวลาในประชากรไทยจำนวน ๕๗.๘ ล้านคน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าคนไทยได้ใช้เวลาดูแลตัวเองมากที่สุดวันละ ๑๒.๑ ชั่วโมงและใช้เวลาเพื่อการทำงานและการเรียนรู้วันละ ๖.๓ ชั่วโมง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจการใช้เวลาของประชากร, ๒๕๕๔ : ก,ข,ค)

จะเห็นได้ว่าจากข้อมูลสถิติการใช้เวลาของคนไทยเราดังกล่าวข้างต้น ถึงแม้คนเราจะให้ความสำคัญใช้เวลาการดูแลตัวเองมากที่สุดก็ตามแต่ยังคงเกิดความทุกข์ได้ง่าย เพราะเนื่องจากในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ตลอดจนการสื่อสารที่ไร้พรมแดน จนเกิดวิกฤติทางด้านสุขภาพ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, สถิติการหย่าร้างครอบครัวไทย สืบค้นเมื่อ ๒๒ เม.ย.๒๕๕๘ จาก<http://www.thaihealth.or.th>.) เป็นผลทำให้การดำเนินชีวิตและการทำงานของผู้คนในยุคนี้ (ยุคไทยแลนด์ ๔.๐) ต้องเร่งรีบและแข่งกับเวลา ใช้เวลาเป็นตัวกำหนดชีวิต อยู่ภายใต้ความกดดันของเวลา เช่น รีบเดินทาง รีบทำงาน รีบรับประทานอาหาร ทำงานไม่ทันเวลา ไม่มีเวลาดูแลเรื่องของตนเอง เกิดการผัดวันประกันพรุ่ง เป็นต้น หรือบางคนมีเวลามากเกินไปไม่รู้ว่าทำอะไร สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาทำให้ชีวิตเกิดความตึงเครียด กลายความทุกข์ของผู้คนที่ต้องตกอยู่ภายใต้ความกดดันของเวลาด้วยกันทั้งสิ้น

ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า ทำอย่างไรจึงจะทำให้การใช้ชีวิตของผู้คนในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ จะไม่ตกอยู่ภายใต้ความกดดันของเวลา ไม่เป็นคนผัดวันประกันพรุ่งดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการแก้ความทุกข์จากปัญหาการบริหารเวลาไม่ทำให้ชีวิตผู้คนที่ต้องตกอยู่ภายใต้ความกดดันของเวลา เพื่อจะก่อให้เกิดความสุข ความสมบูรณ์และเกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการใช้เวลา การนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการจัดการบริหารเวลาน่าจะสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อบูรณาการการบริหารเวลาด้วยหลักคำสอนเกี่ยวกับการบริหารเวลาในพระพุทธศาสนา

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหาโดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารเวลาทั่วไปและศึกษาหลักธรรมจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนขอบเขตด้านประชากรได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการบริหารเวลาทั้งฝ่ายฆราวาสทั่วไปและผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาจำนวน ๑๑ รูป/คน และได้จัดเสวนากลุ่ม (Focus Group) โดยเชิญบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารเวลาทั้งส่วนงานภาครัฐและเอกชนจำนวน ๓๒ คนมาให้ความคิดเห็น โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มประชากรจากคณะกรรมการผู้ควบคุมคุณภาพนิพนธ์เป็นผู้อนุมัติ

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การบริหารเวลาเชิงพุทธบูรณาการ ผู้วิจัยได้มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Qualitative Research) ศึกษาค้นคว้าเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) จากพระไตรปิฎกและอรรถกถา และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากเอกสารทางวิชาการ วารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) แบบเจาะจงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Key Important Person) จำนวน ๑๑ รูป/คน และการเสวนากลุ่ม (Focus Group) การจัดเสวนากลุ่มย่อยที่เน้นหัวข้อเนื้อหาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษาเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่าง ๓๒ คน

๓) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับการสัมภาษณ์เชิงลึกและเสวนากลุ่ม และสังเคราะห์สรุปผลและนำเสนอองค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัย

การบริหารเวลาทั่วไป

สำหรับการบริหารทั่วไปนั้น ส่วนมากจะมองเรื่องของเวลาและอธิบายความหมายของเวลาตามพื้นฐานความรู้และความเข้าใจตลอดจนประสบการณ์ที่ตนเองมีอยู่เป็นวัน เดือนปีตามปฏิทินเวลา ซึ่งแนวคิดในการบริหารเวลาแนวคิดชาวตะวันตกมุ่งเน้นที่ผลลัพธ์ของงาน มีการกำหนดแผนงานที่แน่นอน การวางลำดับความสำคัญของงานตลอดจนมีการถ่วงน้ำหนักให้เหมาะสมกับความรับผิดชอบ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์หรือผลผลิตของงานที่เพิ่มมากขึ้น การทำให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดต้องมีการจัดทำแผนพัฒนาทักษะตามความสามารถของพนักงานแต่ละคน (Michael Roberts, ๒๐๐๖ : ๒๗) สำหรับแนวคิดชาวตะวันออกนั้นมุ่งเน้นที่ความสำคัญของการใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรมประจำวัน อย่างค่อยเป็นค่อยไป ด้วยความมุมานะสบายใจ มีการใช้เวลาทุกๆ นาทีที่หมดไปเกี่ยวข้องกับชีวิตไม่ว่าจะเป็นชีวิตการทำงาน ชีวิตครอบครัว ชีวิตส่วนตัว ซึ่งถือว่าการบริหารเวลาเป็นการบริหารชีวิต (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ๒๕๔๓ : ๓)

ทั้งนี้ชาวตะวันตกและชาวตะวันออกมีหลักการบริหารเวลาทั่วไป (Lisa J. Downs, ๒๐๐๘ : ๑๐๔) อยู่ ๕ ขั้นตอนได้แก่ (๑) การวางแผนกำหนดการโดยมีเป้าหมายสำคัญ เป้าหมายสนับสนุน และเป้าหมายเสริม ซึ่งเป้าหมายต้องมีความชัดเจนและต้องวัดผลได้ (๒) การจัดระเบียบการบริหารเวลา เป็นการจัดทำรายการสิ่งที่

ต้องทำออกเป็นหมวดหมู่ มีการบันทึกและสำรองเวลาไว้เผื่อเหลือเผื่อขาด (๓) การจัดลำดับความสำคัญ (๔) การกระจายงานอย่างมีประสิทธิภาพโดยการเรียนรู้ที่จะกระจายงานให้มากขึ้น กระจายโครงการหาผู้ที่เหมาะสมมารับช่วงงานต่อ (๕) การเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารเวลา มีการเรียนรู้จากธรรมชาติในการทำงานของตัวเอง คิดหาวิธีที่มีประสิทธิภาพที่สุดก่อนลงมือทำ ทำให้สามารถจัดการกับสิ่งที่เข้ามาขัดจังหวะในการทำงาน (Melissa Raffinty, ๒๐๐๘ : ๙๐) ทำให้การบริหารเวลาเป็นไปตามเป้าหมายและแผนการที่กำหนดไว้

จึงสรุปได้ว่า การบริหารเวลาทั่วไปนั้นส่วนใหญ่ใช้เวลาเป็นสิ่งที่กำหนดกิจกรรมของชีวิต โดยเริ่มตั้งแต่มีการวางแผนกำหนดการ การจัดระเบียบการบริหารเวลาตามลำดับความสำคัญ มีการกระจายงานอย่างมีประสิทธิภาพและการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารเวลาเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งชาวตะวันตกส่วนมากมักเน้นที่ผลลัพธ์ของงานส่วนชาวตะวันออกเน้นที่การบริหารชีวิตและความสุขใจในขณะที่ดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นสืบผลเนื่องมาจากสภาพปัจจัยและสภาพสิ่งแวดล้อม ทำให้พฤติกรรมการใช้ชีวิตนั่นเอง

หลักคำสอนเกี่ยวกับเวลาในพระพุทธศาสนา

เวลาในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น เวลาไม่ใช่สิ่งที่สำเร็จในตัวเองจึงขึ้นอยู่กับความรู้สึกของแต่ละบุคคล แต่ละสถานะ ฉะนั้นบุคคลจึงสามารถบริหารเวลาให้เป็นไปตามที่บุคคลพึงประสงค์ที่เห็นว่าดีเหมาะสม มุ่งเน้นชีวิตเป็นตัวกำหนดเวลาไม่ขึ้นอยู่กับกาลกล่าวคือไม่ขึ้นอยู่กับจำนวนวันหรือช่วงเวลา แต่มองว่าเวลาไหนคนทำดีเวลานั้นชื่อว่ามงคลดี ขณะดี การทำความดีมีสารประโยชน์นั้นไม่ต้องรอฤกษ์ยาม เพราะตัวประโยชน์เป็นฤกษ์ของประโยชน์ ดวงดาวจักทำอะไรได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๒๗ : ๑๖) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การบริหารเวลาในพระพุทธศาสนาเป็นไปตามความสำคัญและความเร่งด่วน มีการเน้นกิจกรรมหรือสิ่งที่ต้องกระทำนั้น ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์และต้องมีความเหมาะสมกับงาน เหมาะสมกับบุคคลและเหมาะสมกับเป้าหมายที่กำหนด ตามลำดับของความสำคัญและความเร่งด่วน

ดังตัวอย่างเปรียบเทียบการจัดตามลำดับความสำคัญของเวลาเช่นในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนมาลุงกยบุตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๑๑ ข้อ ๒๗๑ : ๒๑๕) ถึงผู้ที่ถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษ ต้องรีบถอนลูกศรนั้นออกก่อน ไม่รอถามถึงใครเป็นคนยิง ลูกศรทำด้วยอะไร เป็นต้น หากเปรียบเทียบการทำงานในยุคปัจจุบันงานที่สำคัญมักเป็นงานที่มีต้องปฏิบัติหากไม่ปฏิบัติให้ทันเวลาอาจเกิดผลเสียหายได้ ส่วนการบริหารเวลาตามหลักตามความเร่งด่วนในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ตรัสความเร่งด่วนเกี่ยวกับเวลาในการปฏิบัติธรรมของพระภิกษุอุปมาด้วยผ้าถูกไฟไหมหรือศิระจะถูกไฟไหม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๑๑ ข้อ ๑๘๒ : ๑๔๐) จะเห็นได้ว่าทางพระพุทธศาสนาสอนถึงความสำคัญและความเร่งด่วน โดยมุ่งเน้นที่ตัวเนื้องานเป็นหลักและต้องสอดคล้องตามความเหมาะสม ตัวอย่างการบริหารเวลาตามความเหมาะสมที่เห็นได้เด่นชัดคือการบริหารเวลาของพระพุทธองค์ ตลอด ๔๕ ปีก่อน พ.ศ.และพุทธกิจประจำวัน ๕ ประการ (Phra Brahmaganabhorn P. A. Payutto, ๒๐๐๙ : ๘) นอกจากนี้ การบริหารเวลาเพื่อดำรงอยู่ในความจริงตามหลักคำสอนเรื่องเวลาในภัทเทรัตนสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๑๔ ข้อ ๒๗๒ : ๓๑๙) พระพุทธองค์ทรงสอนให้ใช้เวลาอยู่กับปัจจุบันด้วยความมีสติ ไม่ประมาท ไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เพราะสิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็พ้นอันละไปแล้ว และสิ่งใดที่ยังไม่มาถึงก็เป็นอันยังไม่มาถึง ให้รู้และเข้าใจอริยสัจ ๔ หมั่นเจริญสติปัญญา ๔ จัดว่าเป็นการใช้เวลาในปัจจุบันอย่างฉลาด คุ่มค่าทุกนาทีเพราะเมื่อบุคคลอยู่ด้วยสติไม่ประมาท แม้มีชีวิตอยู่เพียงราตรีเดียว ประเสริฐกว่าผู้มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นที่การมีเวลาชีวิตอยู่นานแต่เน้นที่การอยู่อย่างมีสติ

สรุปได้ว่าหลักคำสอนเกี่ยวกับเวลาในพระพุทธศาสนาเป็นการบริหารมุ่งเน้นที่ตัวเนื้องานเป็นหลัก โดยการบริหารจัดการเวลาตามลำดับความสำคัญและลำดับความเร่งด่วน ตามความเหมาะสมตามจังหวะชีวิต เพื่อความดีและดำรงอยู่บนพื้นฐานแห่งความจริงด้วยความไม่ประมาท

การบริหารเวลาเชิงพุทธบูรณาการ

จากความหมายของเวลาทางพระพุทธศาสนาเป็นแดน กรอบหรือขอบเขตที่บุคคลกำหนดขึ้นมา(พระยาปริยัติธรรมธาดา, ๒๕๕๑ : ๑๖๒๗) ดังนั้นการบริหารเวลาเชิงพุทธจึงไม่ได้เป็นการบริหารที่ตัวเวลาโดยตรง ทำให้การบริหารเวลาเชิงพุทธบูรณาการ จึงต้องอาศัยการบริหารองค์ความรู้ เพื่อประโยชน์ตามหลักความจริง โดยต้องเริ่มต้นจากความรู้จักศักยภาพของตนเอง การรู้ดี รู้ชั่ว รู้ผิด รู้ถูก รู้ว่าสิ่งไหนเป็นสาระ สิ่งไหนไม่เป็น สาระ รู้จักประโยชน์ สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้บุคคลต้องรู้จักจริง เมื่อรู้แล้วจึงรู้จักเลือกเวลาให้สอดคล้องกับกิจกรรมโดยเล็งเห็นตามเหมาะสมกับภาวะของตนและสังคมที่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง อย่างถูกที่ถูกเวลา เพราะการใช้เวลาที่มีความรู้ที่ประกอบไปด้วยความมีสติและความมีสารประโยชน์ในขณะที่ทำย่อมทำให้ ความรู้นั้นสมบูรณ์ เมื่อความรู้สมบูรณ์ย่อมทำให้การใช้เวลาสมบูรณ์ด้วยเช่นกัน

นอกจากความรู้ ความมีสารประโยชน์ดังกล่าวแล้ว เพื่อให้บรรลุผลจริงจากการใช้เวลานั้นต้องอาศัยเงื่อนไขได้แก่ความวิริยะพากเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง ผลลัพธ์ที่ได้คือทำให้กิจการเกิดความสำเร็จทันเวลา ทำให้เกิดทรัพย์ เกิดกำลังใจเพราะคนเราจะมีความเพียรได้ต้องเป็นคนที่มีระเบียบวินัยในตนเอง เชื่อมั่นในสิ่งที่ตนเองได้ตัดสินใจด้วยสติปัญญาแล้วจึงลงมือกระทำด้วยความมีสติในทุกขั้นตอนจนกว่าจะบรรลุผลสำเร็จ

องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการบริหารเวลาเชิงพุทธบูรณาการ

คำสอนทางพระพุทธศาสนาสอนถึงความเข้าใจชีวิตและเข้าใจบริบทที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ไม่ได้มีเฉพาะ เรื่องการงานเพียงอย่างเดียว แต่ชีวิตประกอบไปด้วยเหตุปัจจัยหลากหลาย พระพุทธศาสนาสอนให้ใช้กิจการ การกระทำ การประกอบอาชีพการการเป็นการฝึกฝนพัฒนาตน พร้อมกับมุ่งเน้นให้บุคคลมีชีวิตความเป็นอยู่ ด้วยความไม่ประมาท การที่เราใช้เวลาไปกับสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นสาระ มีคุณค่าก่อให้เกิดความรู้ รู้จักคิด รู้จักสำนึก รู้จักมีความรอบคอบก็ต่อเมื่อมีสติสัมปชัญญะ เมื่อมีสติทำให้การใช้ชีวิตในแต่ละขณะให้ดำเนินไปด้วยดี เวลาที่ถูกใช้ไปเป็นเวลาที่ดี เป็นเวลาที่สมบูรณ์แม้กระทั่งเสี้ยววินาทีที่มีสติถือว่าเป็นเวลาที่ดีหมด

พระพุทธศาสนาไม่ได้ให้คุณค่าหรือความสำคัญกับเวลาที่อยู่นานหรือใช้เวลานาน แต่ พระพุทธศาสนาให้คุณค่าและความสำคัญต่อการอยู่อย่างมีสติ ดังนั้นไม่ว่าการประกอบกิจการใดๆก็ตามสติ เป็นธรรมที่ต้องใช้ในหลายๆที่ ต้องใช้สติในการดำเนินชีวิต เมื่อการบริหารกิจการนั้นๆด้วยความมีสติแล้ว ชีวิต หรือกิจการงานนั้นย่อมออกมาดี มีคุณค่า มีความหมายมีประโยชน์และสามารถทำให้บรรลุผลจริงได้ สติจึงเป็น พื้นฐานและเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการดำเนินชีวิตและการบริหารจัดการเวลาในชีวิต สามารถแทนด้วยคำว่า Mindfulness เมื่อการใช้ชีวิตและเวลาในชีวิตเริ่มต้นอย่างมีสติ สติก็เข้าสู่เนื้อตัวของชีวิตซึมซับในทุกอิริยาบถ ทุกการเคลื่อนไหว ทุกการกระทำ ทุกเวลานาที ส่งผลทำให้บุคคลผู้นั้นมีความสุขเพราะมีสติอยู่กับปัจจุบัน มี จิตใจสงบเยือกเย็นเป็นสมาธิ มีความคิดที่รอบคอบ คิดใคร่ครวญทำกิจการอย่างมีเหตุมีผล กล่าวคือ รู้เหตุ รู้ผล ที่จะทำให้เกิดเหตุที่ต้องการ

เมื่อใช้เวลาทำเหตุดีย่อมได้ผลดี ใช้เวลาทำเหตุที่ไม่ดีย่อมได้ผลที่ไม่ดี เมื่อรู้ความเป็นเหตุเป็นผลย่อม ทำให้การรู้ตนเด่นชัดขึ้น เพราะรู้ว่าตนเองมีความถนัดมีความต้องการอย่างไร การรู้ดี รู้ชั่ว รู้ถูก รู้ผิด รู้สิ่งที่เป็น สาระว่าเป็นสาระ รู้สิ่งที่ไม่เป็นสาระว่าไม่เป็นสาระ รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ว่าเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ รู้สิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์ว่าเป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ทำให้รู้จักการเลือกใช้เวลาและกิจกรรมให้เหมาะสมกับตนเอง ผู้อื่นและ สังคมที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย สามารถแทนด้วยคำว่า Knowledge โดยความรู้ที่นั้นต้องเป็นไปเพื่อความมี

คุณค่าหรือประโยชน์ต่อส่วนรวม ประโยชน์ในที่นี้คือสิ่งที่ให้ผลดีต่อชีวิต ให้ผลดีคือ กิจกรรมงานนั้นให้ความสุข หรือช่วยลดช่วยแก้ปัญหาของชีวิตคนเราได้ สิ่งที่จะนำมาสู่ผลดี ผลจริงหรือความสุข สามารถแก้ทุกข์แก้ปัญหา ในชีวิตได้นั้นคือจริง

ในการบริหารเวลาเพื่อให้เกิดความเป็นสารประโยชน์ต่อชีวิตต่อการใช้เวลาในชีวิตนั้น ไม่ขึ้นอยู่กับ เวลา ไม่ขึ้นอยู่กับอายุ ไม่ขึ้นอยู่กับฤกษ์ยามใดๆทั้งสิ้น ทำดีตอนอายุ ๑๐ ปีก็เป็น ๑๐ ปีที่ดี ทำดีตอนอายุ ๕๐ ปีก็เป็น ๕๐ ปีที่ดี ทำดีช่วงสั้นก็เป็นช่วงสั้นๆที่ดี ทำดีทำประโยชน์ไหนตอนนั้นก็เป็นเวลาที่ดีเป็นประโยชน์ที่ดี ถ้าบุคคลทำดีทำประโยชน์เวลาเช้าก็เป็นเวลาดีเป็นประโยชน์ที่ดีตอนเช้า บุคคลทำดีทำประโยชน์ เวลายืนก็เป็นเวลาเย็นที่ดีเป็นประโยชน์ตอนเย็น สามารถแทนด้วยคำว่า Utilization ส่วนในการบริหารจัดการเวลาและการดำเนินชีวิตนั้นย่อมเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความจริง ถ้าเป็นสิ่งที่จริงเป็นความจริงแล้วไม่ว่าเวลาจะผ่านไปเท่าไรก็ยังเป็นความจริง ไม่ใช่ความจริงนั้นต้องเข้าจริงจริง บ่ายไม่จริง ถ้าขึ้นชื่อว่าความจริงไม่ว่าจะเป็นเวลาเช้า เป็นเวลาบ่าย เป็นเวลาค่ำ เป็นเวลาเย็น ต้องเป็นจริงตลอด เวลาจึงไม่ใช่ตัวมากำหนดความจริง ไม่ใช่มาเป็นตัวชี้ว่าสิ่งนี้จริงสิ่งนี้ไม่จริง ความจริงสามารถแทนด้วยคำว่า Truth จากการบริหารเวลาโดยอาศัยการตระหนักรู้ ความรู้ ความมีสารประโยชน์ดีและความจริงนั้นในการสังเคราะห์การบริหารเวลาเชิงพุทธบูรณาการได้คำนึงถึง ลักษณะของเวลา เป็นพลวัตเคลื่อนที่ เคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่ง เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา(Dynamic) ที่หมุนไปอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดสมมติเรียกกันว่า วัน เดือน ปี และมีสัญลักษณ์ที่สมมูลคล้ายกับยิน-หยาง ซึ่งเป็นพลังในจักรวาลที่พัฒนามาจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติแทนความสมดุลของจักรวาล การบริหารเวลาเชิงพุทธในชีวิตมนุษย์จึงต้องมีความสมดุลในทุกมิติ เรียกว่า MKUT Model (อ่านว่า มกฏ โมเดล)

- M = Mindfulness สติ หมายถึง การตระหนักรู้ในความถูกต้อง ในช่วงระยะเวลาที่ กระทำกิจการนั้นๆ
- K = Knowledge ความรู้ หมายถึง สาระเนื้อหาหรือหลักสำคัญที่ จะต้องรู้ในกิจการ นั้นๆเพื่อการดำเนินการได้อย่างถูกต้อง
- U = Utilization ประโยชน์ หมายถึง สาระหรือคุณค่าต่อชีวิตและ สังคม อันจะพึงเกิดจากผลได้จากกิจกรรมนั้นๆ
- T = Truth ความจริง หมายถึง ความถูกต้อง เหมาะสมอันเป็นฐาน สำคัญของการ ดำเนินการในกิจการนั้นๆ

แนวการใช้ MKUT Model ในยุคไทยแลนด์ ๔.๐

การใช้เวลาใน Model MKU เริ่มจากต้นไปสู่องค์ประกอบในที่สุดพลวัต ดุจดั่งปัจจัยการใน พระพุทธศาสนา การกระทำทุกอย่างในพระพุทธศาสนา ที่จะทำให้เวลานั้นมีค่าและประโยชน์ เป็นการกระทำ ที่มีสติ (Mindfulness) เป็นพื้นฐานเพราะสติจะทำให้เวลาที่หมุนไปหรือการกระทำทุกอย่างที่ดำเนินไป ประกอบไปด้วยคุณค่าในตัวของกิจกรรมนั้นๆ ในส่วนความเป็นสติในการกระทำต่างๆต้องอาศัยฐานแห่ง ความรู้ในศาสตร์ต่างๆ เนื้อหาองค์ประกอบของศาสตร์นั้นๆที่จะไปดำเนินการ ต้องมีความเข้าใจในศาสตร์นั้น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ (Knowledge) และองค์ประกอบของความรู้เหล่านั้นเข้ามาเป็นเงื่อนไขในการกระทำ จากนั้นนำสืบเนื่องไปสู่ปัจจัยการ การนำความรู้นั้นไปเข้าสู่ขบวนการใช้ประโยชน์ (Utilization) การใช้ ประโยชน์แห่งความรู้ซึ่งเป็นศาสตร์นั้นๆทุกศาสตร์ที่มีอยู่ ที่ต้องอาศัยเกี่ยวข้องกับเวลา จะต้องสร้างให้มี ประโยชน์ทั้งที่เป็นตัวของแก่นแท้เนื้อหาของงานนั้นและที่เป็นประโยชน์กับส่วนรวม จากความเป็นประโยชน์นี้

เองจึงเป็นปัจจัยสี่ประการประกอบสุดท้ายก็คือสัมฤทธิ์ผล (Truth) ตามความจริงหรือสิ่งที่พิสูจน์ได้จากองค์ประกอบทั้งหมด

การบริหารจัดการเวลาในแนวพุทธเช่นนี้ ซึ่งเน้นไปที่องค์ประกอบแห่งกิจกรรมนั้นๆเป็นฐาน เช่น กิจกรรมด้านการใช้เทคโนโลยีในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ในการติดต่อสื่อสาร ต้องเริ่มต้นที่การมีสติ (Mindfulness) ความตระหนักรู้ มีความรู้ (Knowledge) ถึงสิ่งที่ตนเองกำลังจะกระทำอย่างมีความชัดเจน ในของความเป็น ขบวนการทั้งหมดของธุรกิจ และในความตระหนักรู้ขบวนการของธุรกิจทั้งหมดนั้น ยังมีความมุ่งหมายถึงธุรกิจ ไม่มีการทำร้ายหรือทำลายผู้คน สิ่งแวดล้อม มีแต่การส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดคุณค่าต่อชีวิตและสังคมนั้น ๆ การตระหนักรู้เช่นนี้เป็นปัจจัยสู่การแสวงหาคำประกอบของธุรกิจนั้นๆ ว่า ต้องเริ่มที่ไหน เริ่มอย่างไร เริ่มเมื่อไร มีองค์ประกอบที่จะเกี่ยวเนื่องกับใครและต้องมีบริบทอย่างไรในศาสตร์ธุรกิจนั้นๆอย่างครบวงจร

จากนั้นนำไปสู่การนำความรู้นี้เข้าไปสู่ขบวนการในการจัดจำหน่ายว่าสินค้าชนิดนั้น ๆ เป็นประโยชน์ (Utilization) ทางด้านไหนและอย่างไร ซึ่งหากมองตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นการเป็น ประโยชน์ในขณะที่กระทำเป็นการสร้างมูลค่า ผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องก็ได้กำไรได้ผลจากการกระทำธุรกิจนั้น ๆ จากการกระทำนี้สามารถเป็นปัจจัยต่อยอดให้เกิดประโยชน์กว้างออกไป ซึ่งต้องอาศัยองค์ความรู้แตกยอด ต่อไปในอนาคต เป็นการขยายกิจการออกไปสู่สังคมในวงกว้างขึ้น ในความเป็นประโยชน์นี้สามารถเป็น ประจักษ์พยานกับการทำกิจกรรมหรือกิจการการทำธุรกิจนั้น ๆ เพราะผู้ใดที่มาพิสูจน์ดูสินค้าจากการทำธุรกิจ นั้นย่อมพบว่าเป็นสินค้าหรือเป็นงานที่มีคุณภาพ เป็นงานที่พิสูจน์ได้ถูกต้องไม่ได้เอาเปรียบสังคม เป็นงานที่ ละเอียด ซื่อตรง ซื่อสัตย์ สามารถพิสูจน์ได้ผลสัมฤทธิ์ที่เรียกว่าความจริง (Truth) เกี่ยวกับธุรกิจหรือกิจกรรม นั้น ๆ

ในขณะเดียวกัน การนำโมเดลนี้ไปใช้แก้ปัญหาการใช้ชีวิตของผู้คนในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ไม่ให้ตกอยู่ ภายใต้อาณัติของเวลาดังนั้น เริ่มจากความมีสติ (Mindfulness) มีความรู้จักศักยภาพของตนเอง (Knowledge) วางแผนงานการใช้เวลาอย่างชัดเจน ระวังอย่าเผลอว่าสิ่งที่ทำนี้ไม่เข้าไปยึดติด ไม่เข้าไปเร่งรัด ตัวเองมากจนเกินไป เมื่อถึงเวลาเกิดผลลัพธ์ขึ้นก็สมประโยชน์ (Utilization) กล่าวคือ ไม่มีความรู้สึกว่าได้ สูญเสียเวลาในชีวิตไปกับสิ่งนั้น ส่วนเรื่องความการผัดวันประกันพรุ่งสามารถแก้ไขได้โดยตระหนักรู้ในคุณค่า ความสำคัญของเวลา มีความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง ทำให้สามารถเห็นผลได้จริง (Truth) จะเห็นได้ว่า MKUT Model สามารถแก้ปัญหาของชีวิตที่ตกอยู่ภายใต้อาณัติของเวลา ทำให้ชีวิตได้รับความสุข ประสบความสำเร็จภายในกรอบเวลาที่เราเองเป็นผู้กำหนดและบริหารจัดการได้ด้วยตัวของเราเอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) สถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนควรเป็นผู้นำรูปแบบการบริหารเวลาเชิงพุทธบูรณาการไป ขยายผลในระบบการอบรมหรือให้อยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอน

๒) เพื่อเป็นการคลายความเครียดของพนักงานและชาวโลก ทางฝ่ายทรัพยากรบุคคลควรนำรูปแบบ การบริหารเวลาเชิงพุทธบูรณาการ ไปปรับประยุกต์โดยการอบรมให้ความรู้กับพนักงานของตนเอง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การบริหารเวลาเชิงพุทธบูรณาการ มุ่งเสนอแนวทางแก้ปัญหาการบริหารเวลา แต่ยังมีอีกหลาย ประเด็น ที่สามารถศึกษาได้ต่อไป ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะเพื่อให้เกิดงานวิจัยในมุมมองที่ต่างกันไปดังนี้

๑) ศึกษาการบริหารศักยภาพของชีวิตที่สัมพันธ์กับเวลาเชิงพุทธ

๒) ศึกษาความสัมพันธ์ของการพัฒนาการของชีวิตมนุษย์กับเวลาในเชิงพุทธ

๓) ศึกษาการบริหารเวลาเชิงพุทธในมิติของวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (๒๕๔๓). *บริหารเวลาเพื่อความสำเร็จ*. กรุงเทพมหานคร : ซัคเซสมิเดีย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๑๑, ๑๔, ๒๖, ๒๗* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์). (๒๕๕๑). *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Lisa J. Downs. (2008). *Time Management Training*. Victor Graphics, Inc., Baltimore, Maryland.

Melissa Raffinty. (2008). *Time Management Skills*. Bangkok: Exeter Network.

Michael Roberts. (2006). *Time Management*. Bangkok. Bangkok: Thanapad Publishing Co., Ltd.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2009). *Chronology of Buddhism in World Civilization*, Bangkok: Phlithamm Publishing Co., Ltd.

เว็บไซต์

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ๒๕๕๔.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. ค้นหาเนื้อหาเรื่อง "สถิติการหย่าร้างครอบครัวไทย" สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘. <<http://www.thaihealth.or.th/Content/23853>>.

พุทธปัญญาเพื่อการพัฒนาตนในปรัชญาเซน

Buddhist wisdom for personal development in Zen philosophy

พนมกร คำวัง

Phanomkorn Khamwang

นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate students Buddhism and Philosophy

College Mahamakut Buddhist University

Email : pana_222@yahoo.com

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของบทความเรื่องนี้ คือ ๑) เพื่อศึกษาพุทธปัญญาในการพัฒนาตน ๒) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาตนในปรัชญาเซน และ ๓) เพื่อศึกษาร่องรอยของพุทธปัญญาในการพัฒนาตนที่ปรากฏในปรัชญาเซน ผลการศึกษา พบว่า ๑) พุทธศาสนามีพุทธวิธีในการพัฒนาปัญญาอยู่หลายรูปแบบ แต่รูปแบบที่คุ้นเคยของพุทธศาสนิกชนนั้นคือกระบวนการ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา ๒) ปรัชญาเซน มีระบบการพัฒนาปัญญา อยู่ ๓ อย่าง คือ ซาเซน การทำฌานสมาธิ ซันเซน การขบปริศนาธรรม และมอนโด การสนทนาธรรม ๓) เมื่อนำมาเทียบเคียง จะเห็นถึงร่องรอยเค้าโครง พุทธวิธีในการพัฒนาปัญญา อยู่ในกระบวนการฝึกฝนตนของปรัชญาเซน ซาเซนเทียบได้กับภาวนามยปัญญา ซันเซนเทียบได้กับจินตามยปัญญา มอนโดเทียบได้กับสุตมยปัญญา ทั้งนี้ แม้ปรัชญาเซนในยุคสมัยปัจจุบันอยู่มีความเป็นปรัชญามากกว่าศาสนา แต่ร่องรอยเค้าโครงความคิดย่อมมีความเป็นพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และการพัฒนาตนเองตามแนวปรัชญาเซน ก็มุ่งสู่ซาโตริ หรือการรู้แจ้ง ได้ธรรมจักขุนั่นเอง

คำสำคัญ : พุทธวิธีในการพัฒนาตนตนเอง, ปรัชญาเซน

Abstract

The purpose of this article is to: 1) study the Buddhist wisdom in self-development; 2) study the self-development process in Zen philosophy; and 3) study the traces of Buddhist wisdom in the self-development that appears in Zen philosophy. The studies indicated that 1) there are many ways of wisdom development in the Buddhism. But the familiar patterns of Buddhists are that to listen to think and to train oneself. 2) There are three systems in Zen philosophy to develop intellect which are : Zazen (meditation), Sanzen, (figuring out Mystery) and Mondo (Dharma discussion). 3) After comparison, Buddhist way of developing wisdom could be found in the process of self-cultivation of Zen philosophy. Zazen is like the prayer of wisdom. Sansen is comparable to Jin, thinking wisdom, while Mondo is something like wisdom of learning. In the present era, although Zen philosophy is more philosophical than religious, the conceptual outline is deeply like Buddhism Furthermore,

self-development of Zen Philosophy turns to Satore, which is known as enlightenment by spiritual eye.

Keywords: Buddhist method for self development, Zen philosophy

บทนำ

เซน เมื่อกล่าวถึงคำนี้ ความเข้าใจของแต่ละบุคคลก็จะแตกต่างกันไป การตีความหมายของศัพท์หนึ่ง คำ ย่อมประกอบไปด้วยหลากหลายแง่มุม ทั้งแง่มุมด้านภาษา ด้านวิชาการ ด้านประสบการณ์ ด้านความเข้าใจ หากกล่าวถึงคำว่าเซน บางคนอาจจะนึกถึงพุทธปรัชญามหายานิกายหนึ่ง บางคนก็นึกถึงปรัชญาการใช้ชีวิต ในรูปแบบของชาวจีน ญี่ปุ่น บางคนก็นึกถึงเพียงแค่ รูปภาพ ชงชา จัดสวน ก้อนหินสีดำสีขาว แต่บางคนก็ อาจจะนึกไปถึงการทำสมาธิขั้นสูงเลยทีเดียว (วรภัทร์ ภูเจริญ, ๒๕๕๙)

ดังนั้นการจะกล่าวถึง เซน จึงมีประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า กำลังกล่าวถึงในมิติใด ในบทความวิชาการฉบับนี้ กล่าวถึงเซนในฐานะของ พุทธปรัชญาสมัยใหม่ ซึ่งมีพัฒนาการมาจากความเป็นพุทธดั้งเดิม สู่ นิกายธยานะ เข้าสู่ประเทศจีนดำรงฐานะนิกายฉาน วิวัฒนาการต่อยอดไม่รู้จบสิ้น จนปัจจุบันกลายเป็นปรัชญาเซน ที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะเรื่องของศาสนาเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึง วัตถุ เรื่องราว ระเบียบสังคม แบบแผนการใช้ชีวิต เป็นต้น ทั้งยังเป็นที่น่าสนใจของกลุ่มนักคิด นักปรัชญาทั้งโลกตะวันตกและโลกตะวันออก ส่งผลให้มีการ วรรณกรรม งานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเซนแพร่หลายอยู่มาก

การที่กลุ่มความเชื่อใดก็ตาม สามารถพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สามารถดำรงคงอยู่ และอาจจะคงอยู่สืบต่อไป นั้นย่อมต้องมีกระบวนการคิดและพัฒนาที่เป็นระบบ จึงเป็นที่น่าสนใจ ว่าการพัฒนาตนเองในรูปแบบวิถี แห่งเซน ยังคงเค้าโครงของการพัฒนาตนเองในรูปแบบของวิถีพุทธอยู่หรือไม่ ถูกดัดแปลงไปอย่างไร หรือเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง

พุทธปัญญาเพื่อการพัฒนาดน

ขึ้นชื่อว่ามนุษย์ย่อมเป็นผู้ฝึกได้ พัฒนาได้ แม้จะแบ่งลักษณะสูงต่ำของปัญญาไว้ ๔ ระดับจำพวก คือ

๑. อุกษมภูติปัญญา ผู้มีปัญญาเปรี๊ยะปราด
๒. วิปจิตปัญญา ผู้มีปัญญา
๓. เนยยะ ผู้มีปัญญาน้อย
๔. ปทปรมะ ผู้ด้อยปัญญา

อนึ่ง บุคคลจำพวกใดต้องอาศัยความรู้ในการพัฒนาปัญญาของตน ลักษณะการพัฒนาดนเองใน พระพุทธศาสนา หลักธรรมหลายๆ ข้อ สามารถนำมาปรับใช้เพื่อการพัฒนาตนเองได้ เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ ไตรสิกขา ผู้มีศีลย่อมพัฒนา กาย วาจาของตนได้ดี ผู้มีสมาธิย่อมพัฒนาจิตของตนใจได้ดี ผู้มีปัญญาย่อม พัฒนาองค์ความรู้ของตนได้ดี หรือหมวดธรรมว่าด้วยทางแห่งความสำเร็จ อิทธิบาทสี่ ฉันทะ พอใจที่จะ พัฒนาดน วิริยะ เพียรชวนชวยหาทางพัฒนาดน จิตตะ เอาใจใส่การพัฒนาดน วิมังสา ทบทวนทวนนึกเพื่อ พัฒนาดน ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงตัวอย่างพอสังเขปของหมวดธรรมในพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำมาปรับใช้ เพื่อการพัฒนาตนเองได้ แต่การพัฒนาตนเอง จำต้องมีแหล่งความรู้ แล้วโดยพุทธวิธี จะสรรหาความรู้มาจาก ไหนกัน?

โดยทั่วไป เป็นที่ยอมรับกันว่า พุทธญาณวิทยา ว่าด้วยความรู้ของพุทธปรัชญา คือการ ฟัง คิด และ อบรมตน พระพุทธองค์ทรงระบุไว้ชัดเจน ในพระไตรปิฎกว่าแหล่งความรู้ มีอยู่ ๓ แหล่งคือ (พระไตรปิฎก พร้อมอรรถกถา แปล เล่ม ๑๖ ข้อ ๑๗๔ : ๒๒๘)

๑. จินตามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการคิด การหาเหตุผล การอ่านอย่างใคร่ครวญ ตริตรองเหตุผล ด้วยตนเอง เป็นกระบวนการของโยนิโสมนสิการ พิจารณาด้วยอุบายอันแยบคายตลอดจนวิเคราะห์ วิจาร์ณ สืบสวน สอบสวนหาต้นเหตุ แยกแยะให้เหตุปัจจัยต่างๆ

๒. สุตมยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการฟัง การฟังนี้รวมความถึงความรู้ที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน เทียบได้กับความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ทางอินทรีย์

๓. ภาวนามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการอบรม ให้เข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกิดความซาบซึ้ง ทราบโดยฉับไว สามารถลงมือปฏิบัติแล้วได้ผลอย่างแน่นอน ซึ่งปัจจุบันนิยมกันในรูปแบบการอบรมจิตใจตามแนว สมถะและวิปัสสนา (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, ๒๕๕๕)

การได้มาซึ่งความรู้ทั้ง ๓ วิธีนี้เอง ที่ผู้เขียนต้องการตั้งไว้เป็นประเด็น **กระบวนการพัฒนาตนเองในรูปแบบของพุทธปัญญา** ไม่ว่าจะช่องทางกระบวนการรับรู้จะมาจากช่องทางใด ทางอายตนะทั้งหก ทางการผูกคิดได้เอง ทางการพินิจพิเคราะห์ตรองปัญหา แต่สุดท้ายแล้วกระบวนการพัฒนาความรู้ปัญญาให้ตนเองในระบบของพุทธปรัชญา ก็สรุปลงอยู่ในกระบวนการของ จินตะ (คิด) สุตตะ (ฟัง) ภาวนา (พินิจ)

การพัฒนาตนในปรัชญาเซน

ปรัชญาเซน ในฐานะนิกายหนึ่งของพุทธศาสนามหายาน เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในเอเชียตะวันออก จีน เกาหลี ญี่ปุ่น โดยเฉพาะในประเทศญี่ปุ่น ปรัชญาเซนได้ชอกซอนเข้าไปอยู่ในวิถีชีวิตและวิถีคิด เป็นแก่นสารของชาวญี่ปุ่น ถึงขนาดที่ปราชญ์ของสำนักรินไซเซน ดร.ชูสุกิ กล่าวว่า “ประเทศญี่ปุ่น ถ้าเอาเซนออกไปเสียแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ญี่ปุ่นก็จะไม่มีอะไรดีเหลืออยู่” (ธีระ วงศ์โพธิ์พระ, ๒๕๕๑)

ความหมายและความเป็นมาของนิกายเซน

นิกายเซนมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน โดยบันทึกว่า ช่วงเวลาปัจฉิมโพธิกาล ณ ใต้ต้นโพธิพฤกษ์ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโดยภาษากาย ด้วยการชูดอกบัวขึ้นมาหนึ่งดอกแทนพระธรรมเทศนาอันมากมายของพระองค์ ที่ประชุมสงฆ์นั้นมิมีผู้ใดเข้าใจนัยแห่งอาการนี้ มีเพียงพระมหากัสปะผู้เดียวซึ่งยิ้มน้อย ๆ อยู่ พระพุทธองค์จึงทรงตรัสว่า ดูก่อนกัสปะ ตถาคตมีธรรมจักขุครุภอันถูกตรึงและนิพพานจิต ลักษณะที่แท้จริงย่อมไม่มีลักษณะ เธอพึงรักษาไว้ด้วยดี (เสถียร โพธิ์นันทะ, ๒๕๔๘)

นับจากนั้น พระมหากัสปะเป็นต้นสาย ยังมีการถ่ายทอดบาตรและจีวรอันเป็นตัวแทนแห่งสังฆปริณายกของนิกายอย่างไม่ขาดสาย ในอินเดียถ่ายทอดถึง ๒๘ รุ่น พระโพธิธรรม (ตั๊กม้อ) เป็นองค์สุดท้ายในชมพูทวีป จากนั้น พระโพธิธรรมได้นำพุทธศาสนามหายานนิกายเซน เผยแพร่สู่แผ่นดินจีน จนรุ่งเรืองเฟื่องฟูและขยายการเผยแผ่มาจนถึงปัจจุบัน ด้วยความเป็นมาอันยาวนาน นิกายเซนจึงมีคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาในนิกายอยู่มาก ยิ่งเมื่อเผยแพร่สู่แผ่นดินจีน ก็ได้มีการแปลสู่ภาษาจีน เช่น ลังกาวตารสูตร และวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร จากนั้น ในประเทศจีนก็ได้มีการประพันธ์คัมภีร์ต่างๆ โดยคณาจารย์แต่ละสำนักเซนอีกมาก นี่จึงเป็นที่มาแห่งพระสูตรเว่ยหลง ที่ผู้วิจัย ใครจะศึกษาค้นคว้านี้ ถือเป็นคัมภีร์ในยุคหลังที่ประพันธ์โดยพระเถรจารย์ พุทธศาสนามหายาน นิกายเซน ถือว่าสัทธรรม สัจจาภาวะนั้นอยู่เหนือคำพูด การคิด ภาษาเขียนใดๆ ไม่

ต้องอาศัยตัวหนังสือเป็นรากฐาน แต่ชี้ตรงจากจิตสู่อำนาจ นี่คือวิธีการถ่ายทอดธรรมโดยฉับพลัน(เสถียร โพธิ์นันทะ, ๒๕๔๘)

จากนิยายชยานะที่อยู่ชมพูทวีป เข้าสู่ประเทศจีนจึงเป็นนิยายฉาน จากนั้นส่งทอดสืบต่อจนกลายเป็นนิยายเซนในลักษณะของภาษาญี่ปุ่น กล่าวเฉพาะคำว่า เซน (Zen) เป็นคำในภาษาญี่ปุ่น มาจากภาษาจีนคำว่า ฉาน (Chan) หรือฉาน แปลว่าการทำสมาธิ ตรงกับคำตันเค้าในภาษาสันสกฤตว่า ชยานะ (Dhyana) ส่วนในภาษาอื่น ๆ ก็เรียกหาต่างกันไปแต่ความหมายยังคงเดิม

ภาษาบาลี	เรียก	ฉาน
ภาษาสันสกฤต	เรียก	ชยานะ
ภาษาจีน	เรียก	ฉาน
ภาษาจีนแต้จิ๋ว	เรียก	เสียมจง
ภาษาญี่ปุ่น	เรียก	เซน
ภาษาเกาหลี	เรียก	ซอน

ในพระไตรปิฎกของทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท มีร่องรอยของคำว่า เซน (ฉาน) พร้อมทั้งความหมายปรากฏอยู่ในคัมภีร์ขุททกนิกายธรรมบท ดังนี้

นตฺถิ ฉานํ อปฺลนฺวชฺสส
 นตฺถิ ปฺลนฺวชา อณายิโน
 ยมฺหิ ฉานนฺจ ปฺลนฺวชา จ
 ส เว นิพฺพานสนฺติเก
 ฉาน นํไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา
 ปัญญาไม่มีแก่ผู้ไม่มีฉาน
 ฉานและปัญญาไม่มีในผู้ใด
 ผู้ที่นั้นย่อมใกล้พระนิพพาน (ว.วชิรเมธี, ๒๕๕๘)

คำว่าเซน หรือนิยายเซน หรือปรัชญาเซน หากสืบค้นถึงรากเหง้าจะเห็นว่าไม่ใช่ของใหม่แต่อย่างใด โดยแท้จริงแล้ว เซนคือปรัชญาธรรมที่มีอยู่ในพุทธศาสนาแต่เดิม ความแตกต่างอันถือเป็นลักษณะเฉพาะนั้นเป็นเรื่องของวิธีการ และกระบวนการเผยแผ่ถ่ายทอดเท่านั้น เมื่อว่าโดยสาระัตถะ เซนมิใช่อะไรอื่น หากคือมรรควิธีอันนำไปสู่ภาวะ สะอาด สว่าง สงบ สมบูรณ์ อิศรภาพ หรือนิพพาน ดังที่พุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า

พุทธศาสนาไม่มีอย่างอื่น อย่างไทย อย่างแขก หรืออย่างฝรั่งหรอก จะมีก็แต่ พุทธศาสนาอย่างของพระพุทธเจ้า อย่างเดียวเท่านั้น แต่ว่าวิธีพูด วิธีบอก หรือว่าวิธีนำไปเข้าถึงนั้นต่างกันมากทีเดียว คือต่างกันตามยุค ตามสมัย และตามถิ่น พุทธศาสนาเป็นเรื่องของคนฉลาดอยู่แล้วก็จริง แต่ครั้งเข้าไปในประเทศจีน สมัยซึ่งคลั่งไปด้วยกลีบไปของเล่าจื้อ ขงจื้อ ฯลฯ อยู่อย่างเต็มที่ แล้วจะไปพูดด้วยถ้อยคำอย่างเดียวกันที่จะพูดให้แก่คนที่รู้จักแต่เพียงเลี้ยงวัวและรีดนมวัวไปวัน ๆ ได้อย่างไรเล่า ฉะนั้น ถ้ามันมีอะไรผิดกันมากขนาดรู้สึกว่าคุณนั้นมือเป็นหลังมือก็ตาม มันยังเป็นเรื่องเดียวกันอยู่นั่นเอง (พุทธทาส อินทปัญโญ, ๒๕๓๐)

หากแบ่งโดยสังเขปช่วงเวลาของนิยายเซน คงมีอยู่ ๔ ยุคสมัย

ยุคสมัยที่ ๑ เดิมทีเมื่อตอนที่พระโพธิธรรม นำพุทธปรัชญามหายานนิกายชยานะ จากชมพูทวีปเผยแพร่สู่แผ่นดินจีน แม้จะได้รับความสนใจจากพระเจ้าแผ่นดินจีน แต่การเผยแผ่ก็ไม่ได้แตกต่างจากนิกายมหายานอื่นๆ

ยุคสมัยที่ ๒ เมื่อพระเถรอาจารย์เว่ยหล่างก่อตั้งสำนักทางใต้ อันเป็นนิกายฌานแบบฉัพพลัน จึงเกิดการสั่นสะเทือนอย่างรุนแรงในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวจีน ซึ่งก็มีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย แต่ก็เป็นที่ยอมรับว่าวิธีการแบบฉัพพลันของพระเถรอาจารย์เว่ยหล่าง ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก และแพร่หลายสืบต่อไปในการถัดมา แม้ในช่วงที่ประเทศจีนกวาดล้างศาสนา นิกายฌานแบบฉัพพลัน ก็อยู่รอดมาได้ เพราะวัตรปฏิบัติเน้นการพึ่งพาตนเอง อันเป็นข้อแตกต่างจากมหายานนิกายอื่นๆ

ยุคสมัยที่ ๓ หลังจากยุคสมัยของพระเถรอาจารย์เว่ยหล่าง นิกายฌานแบบฉัพพลันก็เจริญขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีพระเถระผู้เป็นปราชญ์ในสำนักอยู่มากมาย มีชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวญี่ปุ่นให้ความสนใจศึกษาเรียนรู้ จากนั้นนำกลับประเทศญี่ปุ่นก่อตั้งเป็นสำนักเซน นิกายเซนในญี่ปุ่น ได้รับการยอมรับนับถือเป็นอย่างมาก มีสองสำนัก สำนักรินไซเซน สำนักโซโต

ยุคสมัยที่ ๔ หรือยุคปัจจุบัน นิกายเซน มีพัฒนาการไปอย่างก้าวไกล และเข้าสู่ระดับสากลนานาชาติ เหตุหนึ่งก็เพราะการไม่ยึดมั่นอยู่กับระเบียบปฏิบัติที่ตายตัวนั่นเอง ซึ่งก็แน่นอนว่าพัฒนาการในทิศทางนี้ ยั่งยืนวันก็ยิ่งห่างไกลจากต้นตอไปเรื่อยๆ ปัจจุบันเราจึงเห็นนิกายเซนในรูปแบบของปรัชญาแขนงหนึ่งมากกว่า

เป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาตนของเซน

เป้าหมายสูงสุดของผู้ปฏิบัติในปรัชญาเซน คือ ซาโตริ หรือ การรู้แจ้ง ธรรมจักขุ์นั่นเอง ลักษณะของซาโตริโดยสังเขป คือ

๑. ซาโตริ ไม่ใช่ภาวะการครุ่นคิดถึงมันอย่างเอาจริงเอาจังแล้วสร้างมโนภาพเกี่ยวกับซาโตริขึ้นมา โดยไม่ได้ผ่านกระบวนการลงมือปฏิบัติ กล่าวง่ายๆก็คือมีใช้สิ่งที่นั่งคิดเอาเองได้

๒. ผู้ฝึกฝนปฏิบัติที่ไม่สามารถบรรลุสู่สภาวะซาโตริ ก็ไม่สามารถที่จะเข้าสู่ความจริงแห่งเซนได้ เป็นกระบวนการแตกกระจายทางใจ (mental catastrophe) หรือรู้แจ้งฉัพพลันทันใด ซึ่งจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อได้ใช้กระบวนการทางปัญญาและการฝึกฝนเข้าไปโหมกระหน่ำอย่างเต็มที่

๓. ซาโตริ เป็นเป้าหมายสูงสุดของผู้ปฏิบัติฝึกฝนในนิกายเซน หากขาดซึ่งการเข้าถึงซาโตริ เซนก็มีใช้เซนอีกต่อไป ดังที่ ดร.ซูสุกิ กล่าวไว้ว่า “เซนที่ไร้ซาโตริก็เหมือนกับพริกที่ไร้รสเผ็ดนั่นเอง”

๔. ซาโตริ ไม่ใช่การเห็นในพระเจ้า เพราะเซนเป็นพระพุทธศาสนา หรือจะเรียกว่าเป็นพุทธปรัชญา ดังนั้นจึงไม่มีมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้า หรือเรียกว่าเป็นอเทวนิยมนั่นเอง

๕. ซาโตริ ไม่ใช่ความผิดปกติทางใจ หากแต่เป็นภาวะสมบูรณ์เต็มที่ซึ่งมีอยู่แล้วเต็มเปี่ยมในจิตใจซึ่งต้องใช้กระบวนการต่างๆฝึกฝนเพื่อเข้าถึงความสมบูรณ์แบบนั้น (คะนอง ปาฏิหาริย์ทางกูรู, ๒๕๖๐)

ลำดับขั้นของซาโตริ ผู้ที่ศึกษานิกายฌานหรือเซน จะเห็นได้ว่าในนิกายเซนนี้ไม่มีลำดับการบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์บุคคลเหมือนอย่างพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งมีกระบวนการบำเพ็ญเพื่อบรรลุธรรมอย่างชัดเจน และ

มีลำดับขั้นที่ชัดเจน คือ โสตาปัตติมรรคเพื่อบรรลุสู่พระโสดาบัน สกทาคามีมรรคเพื่อบรรลุสู่พระสกทาคามี อนาคามีมรรคเพื่อบรรลุสู่พระอนาคามี และอรหัตตมรรคเพื่อบรรลุสู่พระอรหันต์ ภาวะของชาโตรี หากเปรียบเทียบกับทางพุทธปรัชญาเถรวาท ก็คือ ธรรมจักขุ นั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นธรรมจักขุในอริยบุคคลลำดับใดก็ ถือว่าเป็นการเข้าถึงซึ่งธรรมจักขุทั้งนั้น

กระบวนการพัฒนาตนของเซน

กระบวนการพัฒนาตนเองโดยรูปแบบวิธีของเซน มี ๓ ประการด้วยกัน คือ ซาเซน ชันเซน และมอนโด

๑. ซาเซน (zazen) หรือการนั่งสมาธิ อันเป็นรูปแบบกรรมฐานเดิมที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ยุคสมัยพุทธกาล

๒. ชันเซน (sanzen) การขบคิดปริศนาธรรม มักจะคุ้นเคยกันในชื่อภาษาญี่ปุ่นที่เรียกว่า โกอาน (koan) อาจจะเป็นคำพูดเพียงแค่นึงคำ หรือเพียงแค่นึงประโยค ภาพวาด วัตถุ หรือเรื่องราว ซึ่งผู้ฝึกฝนต้องนำไปคิดพิจารณาขบด้วยปัญญาธรรม

๓. มอนโด (mondo) เป็นกระบวนการตั้งคำถามและตอบ ซึ่งบางครั้งก็อยู่ในรูปแบบการสนทนาธรรม บางครั้งการตอบนี้จะต้องตอบด้วยอัตโนมัติ มิให้ได้มีเวลาขบคิด พิจารณาในคำถาม เป็นวิธีเพื่อให้ความเป็นปัญญาที่เกิดจากการวิปัสสนาได้สำแดงออกมา (จุฑาทัก หริรักษ์ธำรง, ๒๕๕๗)

ทั้ง ๓ ประการนี้ แม้จะมีวิธีการปฏิบัติฝึกฝนที่แตกต่างกัน แต่ก็ให้ผลลัพธ์ที่เหมือนกัน คือมุ่งสู่ชาโตรี หรือมุ่งสู่การทำให้บุคคลเห็นแจ้งในสัจธรรม ก้าวขึ้นสูงถึงขั้นวิมุตติได้ วิธีการฝึกฝนปฏิบัติก็ขึ้นอยู่แต่ละสำนัก อาจารย์จะถนัดใช้วิธีใด เช่นการขบคิดปริศนาธรรม โกอาน นิยมเป็นอย่างมากในสำนักรินไซเซน อันเป็นสำนักเซนที่มาจากสายตรงของคณาจารย์เว่ยหล่าง ด้านสำนักโซโตเซน แม้จะมาจากสำนักอาจารย์เดียวกันแต่นิยมใช้วิธีการมอนโด หรือการถามตอบสนทนาธรรมเสียมากกว่า ส่วนการซาเซน หรือการนั่งสมาธิถือเป็นวิธีการพื้นฐานที่ผู้ฝึกฝนในทุกสำนักต้องเริ่มต้นเหมือนกัน

การพัฒนาตนเองทั้ง ๓ ประการ ไม่จำเป็นว่าจะต้องทำอะไรก่อน สิ่งใดหลัง สามารถฝึกปฏิบัติไปโดยพร้อมกันได้ แล้วแต่ลักษณะความถนัดชัดเจน สภาพจิต ของผู้ฝึกปฏิบัติ ก็มีมากที่นิยมจะปฏิบัติแบบบูรณาการทั้ง ๓ แบบไปพร้อมๆ กัน

พุทธวิธีการพัฒนาตนในปรัชญาเซน

ซาเซน คือการนั่งสมาธิ ฝึกฌาน โดยลักษณะการฝึกของซาเซนจะเป็น วิปัสสนาภาวนา มิได้แตกต่างจากแนวทางของพุทธปรัชญาเถรวาทแต่อย่างใด ด้วยกระบวนการพัฒนาตนเองแบบซาเซนนี้ ต้องใช้วิธีการสูงสุดที่พระพุทธรองค์ทรงใช้ และเป็นทางเอก ทางเดียวสู่การบรรลุธรรม คือสติปัญญา ๔ ทั้งรูปแบบสมถะภาวนา และวิปัสสนาภาวนา พินิจให้รู้ชัดใน กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธัมมานุปัสสนา คำว่ารู้ชัด ความหมายก็สอดคล้องกับหลักการของเซนที่ว่า เห็นแจ้งจิตตน ผู้เขียนจึงสงเคราะห์เอากระบวนการซาเซนนี้ เข้ากับการพัฒนาตนเอง โดยพุทธวิธี **ภาวนามยปัญญา**

ชันเซน หรือ โกอาน เป็นการขบคิดปริศนาธรรม ต้องใช้ทั้งจินตนาการ การคิดวิเคราะห์ พินิจไตรตรอง ประสานกับความรู้ที่ตนเองมีอยู่ ผลลัพธ์จึงออกมาเป็นมโนคติ เป็นการแสดงมโนทัศน์ที่มีต่อปัญหานั้นๆ ด้วยกระบวนการพัฒนาตนเองแบบชันเซนนี้ เป็นไปในแนวทางขบคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผู้เขียนจึงสงเคราะห์เอากระบวนการชันเซนนี้ เข้ากับการพัฒนาตนเอง โดยพุทธวิธี **จินตามยปัญญา**

มอนโด คือการสนทนาวิสาสะ พุดคุย ปรีक्षा ถาถามตอบปัญหาทางธรรมะ กระบวนการพุดคุยถาถามตอบเหล่านี้ สามารถใช้วิธีฉับพลันได้ คือการถาถามและตอบในทันทีทันใด โดยไม่ให้เวลา ในการคิดคำตอบ หรือจะใช้วิธีการค่อยเป็นค่อยไปก็ได้ ด้วยกระบวนการพัฒนาตนเองแบบมอนโดนี้ มีทั้งที่ต้องฟัง ที่ต้องคิด และต้อง ใช้ไหวพริบแต่การฟังธรรมจากสัตบุรุษย่อมเป็นจุดตั้งต้นของการพัฒนาตนเอง ผู้เขียนจึงสงเคราะห์เอา กระบวนการมอนโด เข้ากับการพัฒนาตนเอง โดยพุทธวิธี **สุตมยปัญญา**

บทสรุป

พุทธปัญญาเพื่อการพัฒนาตนในปรัชญาเซน สามารถเห็นได้จากกระบวนการฝึกฝนพัฒนาตนแบบ ปรัชญาเซน คือ ซาเซน ทำสมาธิ ชันเซน ขบปริศนาธรรม มอนโด สนทนาธรรม ซึ่งที่ปรากฏให้เห็นก็เป็นเค้า โครมมาจากพุทธวิธีในการพัฒนาปัญญา ที่พระพุทธองค์ทรงเมตตาวางกรอบแนวทางไว้ นั่นก็คือ **สุตมยปัญญา** จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา

ผู้เขียนจึงสรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาตนเองในปรัชญาเซน เป็นไปในทิศทางเดียวกับพุทธวิธีของ พระพุทธองค์ เพียงแต่เมื่อปรัชญาเซนผ่านการปริวัติ พัฒนาตนเองมาอย่างไม่หยุดยั้ง บางครั้งแนวคิดนี้จึงใกล้ กับความเป็นปรัชญา เสียมากกว่าการเป็นพระพุทธศาสนา แต่ถึงกระนั้น เป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาตนก็ ยังคงเหมือนเดิม คือการเข้าถึงธรรมจักรุ การรู้แจ้ง หรือที่เรียกว่า ซาโตริ นั่นเอง

แต่ว่า การพัฒนาตนเองไม่จำเป็นต้องจำกัดหรือมุ่งมั่นอย่างสูงสุดแต่เพียงอย่างเดียวว่าจะต้องเข้า นิพพานหรือเข้าให้ถึงซาโตริเท่านั้น อาจหมายถึงเพียงแค่ การที่เราารู้คิด พิจารณา ทุกเรื่องที่ผ่านมาในชีวิต ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องราวของโลกียวิสัย หรือโลกุตระวิสัย ให้ประโยชน์นั้นเกิดขึ้นแก่ผู้นำไปพัฒนาตนทั้งประโยชน์ทาง ธรรมและทางโลก

บรรณานุกรม

คะนอง ปาฬิกัทรานุกร (๒๕๖๐). *ลำดับขั้นแห่งซาโตริ : ข้อโต้แย้งเรื่องการรู้แจ้งอย่างฉับพลันในพุทธศาสนา*
นิกายรินไซเซน. มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์.

จุฑาทัก หิริรักษ์ธำรง. (๒๕๕๗). *รูปแบบการบรรลุธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทและนิกายเซนเชิง*
ประยุกต์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์. (๒๕๕๕). *ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้).* นครปฐม: สาละพิมพ์การ.

ธ.ธีรทาส. (๒๕๕๑). *ศิษย์โง่ไปเรียนเซน.* กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

พุทธทาส อินทปญโญ. (๒๕๓๐). *สูตรเว่ยหล่าง.* กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย.*
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วรภัทร์ ภูเจริญ. (๒๕๕๙). *รู้ Zen ผ่าน Science.* กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ.

ว.วชิรเมธี. (๒๕๕๘). *ชาลันถ้อย.* นนทบุรี: ปราน.

เสถียร โปธินันทะ. (๒๕๔๘). *ปรัชญามหายาน.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ปัญหาความรุนแรงในเด็กและเยาวชนและการแก้ไขปัญหตามหลักพุทธศาสนา VIOLENCE PROBLEMS IN CHILDREN AND YOUTHS AND SOLUTIONS ACCORDING TO BUDDHIST PRINCIPLES

นาย สุวรงค์ วงศ์สุรวัฒน์
ดร. แม่ชีกุลภรณ์ แก้ววิสัย
นาย ศรายุทธ์ ทัดศรี
มหาวิทยาลัยมหิดล
suwalang@gmail.com

บทคัดย่อ

จากสถานการณ์ความรุนแรงในเด็กและเยาวชนที่พบเห็นได้จากแหล่งข้อมูลข่าวสาร สื่อออนไลน์ในปัจจุบัน คือหนึ่งในสิ่งที่ย้ำเตือนให้สามารถตระหนักได้ว่า ณ ปัจจุบันปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในเด็กและเยาวชนกำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น และเกิดขึ้นบ่อยครั้ง (ทั้งความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็ก หรือเป็นความรุนแรงที่เด็กเป็นผู้กระทำ) ซึ่งปัญหานั้นจะก่อให้เกิดผลกระทบแก่สังคมในวงกว้าง โดยแนวทางในการแก้ไขปัญหามานานที่จะนำหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่มีอยู่มากมายมาใช้ในการระงับและจัดการกับปัญหาความรุนแรงในเด็กและเยาวชนนี้ได้ เนื่องจากศาสนาพุทธนั้นมีหลักคำสอนที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ด้วยความที่ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ดำรงอยู่คู่กับประเทศไทยมาอย่างยาวนาน และเพื่อให้หลักคำสอนนั้นมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ความเป็นปัจจุบันและเหมาะสมกับเด็กและเยาวชนที่จะสามารถทำความเข้าใจในหลักคำสอนนั้นได้ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการประยุกต์หลักธรรมให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัย และสามารถนำไปใช้ได้จริง เหมาะสม และมีประสิทธิผล

คำสำคัญ : ความรุนแรงในเด็กและเยาวชน, การแก้ไขปัญหา, หลักพระพุทศาสนา

Abstract

Violence situation in children and youth that we can see from the news or online social. It reminds us to be aware in increasingly of the violence, and frequent occurrence. (Including violence against children or from children.) Violence in children and youth has made the big impact on society. Buddhist principles can be used to suspend and manage violence problem in children and youth. Many Buddhist principles are consistent and contextual with Thai country, and exist with Thailand for a long time. For suitability of Buddhist principles for nowadays and easy to understanding of children. Principles must be contemporary with present, have able to use and have real effective.

Keywords: Violence in Children and Youth, Solution, Buddhist Principles.

บทนำ

จากเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้นเป็นข่าวสารตามรายการสื่อต่าง ๆ นอกเหนือจากข่าวคราวความเคลื่อนไหวของความเป็นไปในบ้านเมือง สังคม และเศรษฐกิจ จะเห็นได้ถึงหนึ่งเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เป็นประเด็นสำคัญที่จะมีให้เราได้พบเห็นอยู่บ่อยครั้ง คือเรื่องของปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับบุคคลใน

สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรุนแรงที่เกิดในเด็กและเยาวชน ซึ่งผลที่ตามมาจะเต็มไปด้วยข้อเสียมากมายที่เกิดขึ้นต่อทั้งตัวเด็กหรือจะเป็นสังคมโดยรวม นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๕๐) ได้กล่าวถึงสาเหตุของการเกิดความรุนแรงไว้ว่า ความรุนแรงคือผลที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้ง ซึ่งความขัดแย้งนั้นคือสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติของมนุษย์ เนื่องจากการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่มีความแตกต่างทางปัจจัยหลายด้าน เมื่ออยู่ร่วมกันจึงยากที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดความขัดแย้งได้ มนุษย์จึงจำเป็นต้องหาทางออกของความขัดแย้งเพื่อให้เกิดผลที่ตนเองพึงพอใจ อย่างนั้นแล้วความรุนแรงจึงเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ถูกเลือกนำมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับความขัดแย้งหรือความแตกต่างของบุคคลซึ่งยังเป็นเยาวชนที่ยังคงขาดซึ่งวุฒิภาวะในการจัดการกับอารมณ์ของตนเองด้วยวิธีการอื่น อย่างเช่น การแก้ไขปัญหาด้วยการเจรจา หรือการใช้เหตุผล จึงเป็นเหตุให้ในทุกวันนี้เรายังคงพบเห็นเหตุการณ์ความรุนแรงในเยาวชนได้อย่างต่อเนื่อง

เมื่อเกิดปัญหาความรุนแรงก็จะก่อให้เกิดผลกระทบที่ตามมา โดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (๒๕๕๓) ได้กล่าวถึงผลกระทบของความรุนแรงไว้ว่า ความรุนแรงของผลกระทบจะขึ้นอยู่กับประเภทและระดับของความรุนแรง เช่น ผลกระทบที่ส่งผลทางด้านเศรษฐกิจจากปัญหาความรุนแรงทางตรงที่เป็นการเบียดเบียนทำร้ายทำลายกันระหว่างบุคคล ซึ่งรัฐบาลจะต้องเสียงบประมาณค่าใช้จ่ายในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงนั้น, ผลกระทบทางด้านสังคม ในเรื่องของพฤติกรรมที่เสื่อมเสียที่กระทบต่อศีลธรรมและขนบธรรมเนียมอันดี และผลกระทบทางด้านสาธารณสุขที่ความรุนแรงส่งผลต่อความเจ็บป่วยทางด้านร่างกายของบุคคล ซึ่งได้มีผู้ที่พยายามจะเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงอย่างที ชวลี ไชยพิระพันธ์ (๒๕๕๒) ได้กล่าวถึงมหาดมะ คานธี ที่ได้ใช้วิธีการจัดการกับปัญหาความรุนแรงด้วยการใช้หลักอหิงสา อย่างที่จะเห็นว่าอหิงसानั้นเป็นหลักการสำคัญที่เป็นแนวคิดเพื่อปฏิบัติการโดยไร้ความรุนแรง เป็นต้น โดยเนื่องจากเมืองไทยถือได้ว่าเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา ที่มีหลักคำสอนมากมายที่เหมาะสมกับบริบทและสังคมของเมืองไทย จึงเกิดเป็นความสนใจที่ว่าเราจะสามารถนำเอาหลักคำสอนใดมาเป็นเครื่องมือที่จะสามารถช่วยในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในเยาวชนของประเทศได้

ความหมายของคำว่า “รุนแรง” ตามหลักพุทธศาสนา

ความรุนแรง หมายถึง การประทุษร้ายทางร่างกาย วาจา และจิตใจ ทั้งที่เกิดแก่ตนเองและผู้อื่น ที่ผลนั้นคือความทุกข์และความเดือดร้อน ซึ่งตามความหมายในพุทธปรัชญาที่ปรากฏอยู่ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ก็จะมีคำอยู่หลายคำที่สามารถนำมาใช้แทนความหมายของความรุนแรงนี้ได้ เช่น โกรธ ที่หมายถึง ความโกรธ การแสดงกิริยาที่เห็นเป็นความโกรธ ภาวะที่โกรธ โทสะ ความดุร้าย ความเกรี้ยวกราด, อุปหानะ หมายถึง ความผูกโกรธ กิริยาที่ผูกโกรธ การไม่หยุดโกรธ หรือการดำรงซึ่งความโกรธนั้นไว้, พยาบาท หมายถึง ความคิดร้าย ความคิดมุ่งทำลาย ทำร้ายผู้อื่น ไปจนถึงการทำร้ายตนเอง ซึ่งจากอำนาจของความพยาบาท, ปิโทส หมายถึง ความประทุษร้าย ความโกรธ ความขัดเคือง ความประสงค์ร้ายโทษ ความผิด หรือความเสียหาย, วิหิงสา หมายถึง การเบียดเบียน การทำร้าย เป็นต้น พจนานุกรมพุทธศาสน์, (๒๕๓๙)

ระดับของความรุนแรงตามหลักพุทธศาสนา

ความรุนแรงตามความหมายของพุทธศาสนาจะมีการแบ่งระดับความหนักเบาที่ต่างกัน โดยอาศัยหลักของพระธรรมและวินัยเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความรุนแรงโดยแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ จิรเดช เกตุประยูร (๒๕๕๖)

๑. ความรุนแรงอย่างเบาที่แก้ไขได้ (สเทกัจฉา) พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ เพื่อเป็นการป้องกันความรุนแรงในหมู่คณะ และเพื่อเป็นการยอมรับว่าดี เพื่อความสำราญ เพื่อข่มเหงบุคคลผู้ก่อยาก เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีล เพื่อป้องกันอัสวะอันจะเกิดในปัจจุบัน และอัสวะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อความ

ตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ซึ่งโดยรวมแล้วเราสามารถสรุปได้ว่าความรุนแรงอย่างเบา นั้น สามารถทำการแก้ไขได้ตามหลักของพระวินัยกรรม ด้วยการเทศนาอาบัติก็จะพ้นได้ แต่ตราบใดที่ยังไม่ทำคืนอาบัติ จิตใจของผู้กระทำความรุนแรงก็จะเกิดความวิปัสสาร คือ ความไม่สบายใจอยู่ตราบนั้น และจะเป็นการขัดขวางทางมรรคผลนิพพาน

๒. ความรุนแรงระดับกลางที่แก้ไขได้แต่มีเงื่อนไข (สเทกัจฉา) ระดับของความรุนแรงในพระพุทธศาสนา ได้ทวีความรุนแรงขึ้นมาเป็นลำดับจากการที่เป็นความรุนแรงอย่างเบาเป็นความรุนแรงระดับกลางที่เป็นที่รังเกียจของชาวบ้านและที่รังเกียจของหมู่คณะด้วยกัน สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความรุนแรงระดับกลางที่แก้ไขได้แต่มีเงื่อนไข ด้วยกฎข้อวัตรและถือความรุนแรงระดับนี้เป็นครุอาบัติ ถือเป็นอาบัติหนักที่แก้ไขได้และเป็นที่ยังเกียจของหมู่คณะ ซึ่งหากเราได้เปรียบเทียบกับความผิดทางกฎหมายเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนมากขึ้น ความผิดระดับกลางนี้จะเปรียบได้กับความผิดทางกฎหมายซึ่งมีโทษคือการถูกจองจำ โดยผู้ที่ได้กระทำความรุนแรงในระดับนี้จำเป็นที่จะต้องอยู่กรรมที่เรียกว่าประพฤติกฎฐานวิธีซึ่งเป็นวิธีออกจากความรุนแรง โดยการประพฤติกฎฐานวิธีเป็นการชดใช้แก่การกระทำของตนอย่างน้อยเป็นเวลา ๑๐ ราตรี หรือจนกว่าจะเห็นว่าตนนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วก็จะสามารถออกจากความผิดนั้นได้เป็นผู้บริสุทธิ์

๓. ความรุนแรงระดับร้ายแรงที่แก้ไขไม่ได้ (อเทกัจฉา) ในส่วนของระดับความรุนแรงในระดับนี้ถือเป็นการร้ายแรงที่สุดในบรรดาความรุนแรงที่ผ่านมา ที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น โดยสรุปแล้วความรุนแรงที่แก้ไขไม่ได้นี้เป็นครุอาบัติซึ่งถือเป็นโทษหนักที่ผู้กระทำนั้นถือว่าเป็นบุคคลผู้พ่ายแพ้แก่ใจของตนเอง โดยโทษนั้นมีได้ถึงขั้นห้ามนิพพานในชาตินี้ ซึ่งหากเปรียบกับโทษทางกฎหมายก็เทียบเท่าได้กับการตัดสินประหารชีวิตซึ่งเป็นโทษสูงสุดทางกฎหมายเช่นเดียวกัน

สถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นในเยาวชนประเทศไทย

สถานการณ์เด็กและเยาวชนในประเทศไทยที่ประเทศกำลังเผชิญ ซึ่งปัญหาจะมีทั้งในเชิงของปริมาณและคุณภาพ โดยปัญหาในเชิงปริมาณจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับจำนวนเด็กที่เกิดใหม่ซึ่งมีจำนวนลดน้อยลง ส่งผลไปถึงจำนวนประชากรวัยทำงานในอนาคตก็จะน้อยลงตามไปด้วย และเด็กที่เติบโตไปเป็นผู้ใหญ่วัยทำงานก็ต้องรับผิดชอบดูแลทั้งประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นและเด็กที่เกิดใหม่ไปพร้อม ๆ กัน สำหรับปัญหาในเชิงคุณภาพ เด็กและเยาวชนไทยกำลังอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องเผชิญปัญหาในหลายด้าน เช่น ด้านร่างกาย เรื่องการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร, ด้านจิตวิญญาณ เรื่องการยอมรับการคอร์ปชั่นและวัตถุนิยม, ด้านการศึกษา เรื่องระดับสติปัญญาที่ต่ำกว่ามาตรฐาน และ ด้านสังคมอารมณ์ เรื่องการใช้ความรุนแรง ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละด้านจะมีความเชื่อมโยงกันส่งผลให้เกิดเป็นความรุนแรงในเด็กและเยาวชนต่อไป

๑. การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร เด็กไทยเริ่มมีเพศสัมพันธ์เร็วขึ้นเมื่อเราได้เปรียบเทียบกับสถานการณ์จากอดีตที่ผ่านมา โดยพบว่าเด็กหรือเยาวชนจะมีเพศสัมพันธ์เริ่มต้นเฉลี่ยอยู่ที่อายุ ๑๒ ปี และกว่าร้อยละ ๕๐ ที่ไม่ได้มีการป้องกันที่ถูกต้อง ซึ่งทำให้เกิดปัญหาต่อมาในเรื่องของการตั้งครรภ์โดยไม่พร้อม จากข้อมูลสถิติของกระทรวงสาธารณสุข พบว่าในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ มีหญิงกว่าร้อยละ ๗๐ ที่ตั้งครรภ์โดยไม่พร้อม และมีอัตราเพิ่มขึ้นร้อยละ ๓.๖ ต่อปี และอายุเฉลี่ยจะอยู่ที่ ๑๐ ถึง ๑๙ ปี ซึ่งยังถือว่าเป็นช่วงอายุที่ยังอยู่ในวัยเรียน

๒. การยอมรับการคอร์ปชั่น จากผลการสำรวจต้นทุนชีวิตเด็กและเยาวชนไทยพบว่า เด็กและเยาวชนไทยยังมีจุดอ่อนที่สำคัญในเรื่องของการพูดจริงและความซื่อสัตย์ ถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มของเด็กที่เรียนดีก็ยังมีปัญหาจุดอ่อนในเรื่องนี้ด้วย โดยกลุ่มเยาวชนที่มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี นั้นมีทัศนคติที่ยอมรับได้กับการทุจริตเพียงแต่ขอให้ตนเองนั้นเป็นผู้ที่ได้ผลประโยชน์ด้วย ซึ่งถือเป็นทัศนคติที่เป็นอันตรายและจะส่งผลเสียต่ออนาคตเป็นอย่างมาก

๓. ความเชื่อในวัตถุนิยม ตามความหมายของพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้นิยามของ วัตถุนิยมไว้ว่า คือการให้คุณค่าแก่สิ่งที่เป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม หรือในอีกนัยคือการเห็นคุณค่าของสิ่ง ต่าง ๆ จากสิ่งที่เราสามารถสัมผัสและจับต้องได้ จึงทำให้การได้ครอบครองวัตถุสิ่งของเกิดเป็นความรู้สึกที่ ทำให้ตนเองนั้นมีคุณค่า คนจึงยึดติดกับสิ่งที่มองเห็นและจับต้องได้มากกว่าสิ่งที่เป็นนามธรรมซึ่งจับต้องไม่ได้ โดยความสุขของเยาวชนไทยในปัจจุบันนั้นคือสิ่งสะท้อนทางแนวคิดวัตถุนิยมนี้ได้เป็นอย่างดี เช่น การชื่นชอบ ในสินค้าที่มีราคา สินค้าจากต่างประเทศ หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่มีราคาสูงเกินความจำเป็น

๔. ระดับของสติปัญญาของเยาวชนไทยที่ต่ำกว่ามาตรฐานและขาดทักษะในการดำเนินชีวิต จากข้อมูล โครงการสำรวจระดับสติปัญญาเด็กนักเรียนไทย ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ของสถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์ พบว่า เด็กนักเรียนไทยทั่วประเทศมีระดับสติปัญญาเฉลี่ยอยู่ที่ระดับ ๙๘.๕๙ ซึ่งมีค่าต่ำกว่าระดับ มาตรฐานสากลที่ ๑๐๐ แต่พบว่ามีกระจายตัวในลักษณะของช่องว่างระหว่างระดับของสติปัญญาของเด็ก นักเรียนที่มีสติปัญญาสูงกับต่ำกว่าค่อนข้างชัดเจน ที่แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่น่าเป็นห่วงของการศึกษาไทย นอกจากนั้นแล้วยังพบว่าทักษะชีวิตของเยาวชนไทยยังคงมีคะแนนค่อนข้างต่ำ โดยจัดแบ่งได้เป็น ๕ อันดับ คือ ๑) ความคิดสร้างสรรค์, ๒) คิดวิเคราะห์, ๓) การแก้ปัญหา, ๔) การตระหนักรู้ในตนเอง และ ๕) การจัดการ อารมณ์ ซึ่งเมื่อเด็กและเยาวชนขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหาจะทำให้ความสามารถใน การวิเคราะห์และจัดการกับปัญหาของตนเองเป็นเรื่องที่ทำได้ยากไปจนกระทั่งส่งผลก่อให้เกิดการขาดการ จัดการกับอารมณ์ของตนเอง จนกลายมาเป็นการแสดงออกในการแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง

๕. การใช้ความรุนแรงของเด็กและเยาวชน ข้อมูลจากแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ พบว่า เด็กและเยาวชนไทยมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงเพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ ๑๐ เมื่อเทียบกับข้อมูลในปี ๒๕๕๗ และ ๒๕๕๐ ที่ผ่านมา และยังพบว่าอายุเฉลี่ยของเด็กที่มีการใช้ความรุนแรงที่อยู่ในระดับ ถึงขั้นกระทำผิดทางกฎหมายมีอายุน้อยลง ซึ่งพบมากในเด็กและเยาวชนที่มีช่วงอายุระหว่าง ๑๒-๑๘ ปี สำหรับความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนนั้นจะพบได้มากในโรงเรียน โดยพบว่าเด็กนักเรียนกว่าร้อยละ ๓๔ เคยพบเห็นการพกอาวุธและพบเจอการทำร้ายร่างกายในสถานศึกษา รวมไปถึงความรุนแรงในครอบครัวที่ เกิดขึ้นจากการกระทำโดยสมาชิกในครอบครัวเอง รวมไปถึงการเผยแพร่เรื่องราวของความรุนแรงผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งในโทรทัศน์และอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นสื่อที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของเด็กและเยาวชน รวมไปถึงยังก่อให้เกิด พฤติกรรมเลียนแบบความรุนแรงได้

พระมหาประเสริฐ อุดคเตโช และคณะ (๒๕๕๙) ได้ทำการศึกษาถึงแนวทางการประยุกต์หลักสันติ ธรรมเพื่อเสริมสร้างความสันติสุขของเยาวชนในโรงเรียน: กรณีศึกษาโรงเรียนราชมนตรี (ปทุม-เชียงใหม่) ทำให้พบว่าสภาพปัญหาความรุนแรงของสถานศึกษาในปัจจุบันนี้มีแนวโน้มว่าจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ที่ ไม่ใช่เพียงความรุนแรงที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว หากแต่ยังขยายไปสู่โรงเรียน จากเหตุที่มีเด็กและเยาวชนก่อ คดีมากขึ้นจากเหตุของพฤติกรรมกรรมการเลียนแบบความรุนแรง โดยปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นจากพัฒนาการทาง อารมณ์ของวัยรุ่น ตัวอย่างพฤติกรรมของพ่อและแม่ที่ชอบใช้ความรุนแรง ครูอาจารย์ที่ใช้อารมณ์ในการสอน มี วาจาที่รุนแรง และตัดสินปัญหาด้วยการใช้กำลัง เกมออนไลน์ที่มีเนื้อหาของความรุนแรง การชักจูงจากแฟนซัน ค่านิยม ไปจนถึงการที่เด็กและเยาวชนนั้นห่างเหินจากคุณธรรมและจริยธรรม ด้วยเพราะสังคมในปัจจุบันเป็น สังคมที่เห็นคุณค่าและให้ความนิยมในวัตถุมากกว่าจิตใจ ยิ่งวัตถุนิยมพัฒนาไปมากเท่าใดก็จะยิ่งก่อให้เกิด ปัญหาในการพัฒนาจิตใจมากขึ้นเท่านั้น พร้อมกับการสร้างวัตถุต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการได้มาก ก็ ยิ่งทำให้คนไม่รู้จักอิ่มไม่รู้จักพอ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาขึ้นตามมามากมาย เช่น พฤติกรรมการแสดงออกที่ รุนแรง การขาดเมตตา เกิดกิเลสอยากมีอยากได้ จนนำไปสู่ปัญหามากมายจากเหตุของปัญหาเหล่านี้

ผลกระทบที่เกิดจากความรุนแรง

พระสรวินชัย อภิปัญญา (๒๕๕๓) ได้กล่าวถึงผลการวิจัยที่ชี้ให้เห็นภาพรวมของผลกระทบต่อวิถีชีวิตของวัยรุ่น อันเนื่องมาจากค่านิยมการบริโภคสื่อ หรือการใช้เทคโนโลยีของวัยรุ่นไทยในชีวิตประจำวัน ซึ่งพบว่าเด็กไทยที่มีอายุต่ำกว่า ๕ ปี จะได้ชมภาพความรุนแรงที่เกี่ยวกับเรื่องฆ่ากันและตีกันประมาณ ๕๐๑ ครั้งต่อวัน เด็กวัยประถมจะชมรายการการ์ตูนที่สื่อให้เห็นพฤติกรรมกระแทกกายของตัวการ์ตูน ที่สวมใส่เสื้อผ้าซึ่งไม่เหมาะสม และมีการเน้นเนื้อหาไปในเรื่องเพศมากเกินไปเป็นอันดับหนึ่ง จากการได้รับชมรายการละครเป็นอันดับสอง และจากการรับชมรายการเกมโชว์เป็นลำดับสาม อย่างนั้นแล้วหมายความว่าสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่นับว่าเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมก้าวร้าวและการใช้ความรุนแรงในวัยเด็ก เยาวชนและวัยรุ่น เป็นอย่างมาก ซึ่งสาเหตุทั้งหมดนี้คือสิ่งที่นำไปสู่การเกิดปัญหาความรุนแรงในเด็กและเยาวชนซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบของความรุนแรงที่เกิดต่อบุคคล ครอบครัว และสังคม ดังนี้

๑. ผลกระทบต่อบุคคล เด็กและเยาวชนถูกทำร้ายร่างกายทำให้เกิดการบาดเจ็บ พิการ หรืออาจร้ายถึงขั้นเสียชีวิตได้, สภาพของจิตใจของเด็กถูกกระทบกระเทือน ส่งผลให้เด็กเกิดความวิตกกังวล มีอาการซึมเศร้า เหงื่อลอย และขาดสมาธิในการเรียนและการใช้ชีวิต, เกิดความสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักจากการเสียชีวิตก่อนวัยอันควรอันเนื่องมาจากเหตุของความรุนแรง, เกิดการเลียนแบบผู้กระทำความรุนแรงจนเด็กและเยาวชนไม่ได้ตระหนักว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นนั้นคือเรื่องที่ไม่ปกติและไม่ควรกระทำซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมต่อต้านสังคมได้

๒. ผลกระทบต่อครอบครัว ปัญหาความรุนแรงในเด็กและเยาวชนก่อให้เกิดผลกระทบแก่ครอบครัวของเด็กซึ่งอาจทำให้ครอบครัวเกิดความแตกแยก คนในครอบครัวมีปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ภายใน เกิดปัญหาที่นำไปสู่การหย่าร้างของผู้ปกครอง ทำให้เด็กกลายเป็นเด็กที่ขาดความอบอุ่นเนื่องจากปัญหาในการเลี้ยงดู, เกิดความยากจนและว่างงาน เพราะผู้ปกครองจะต้องหยุดงานเพื่อมาแก้ไขปัญหาความรุนแรงซึ่งส่งผลโดยตรงต่อรายได้ของครอบครัว

๓. ผลกระทบต่อสังคม ความรุนแรงในเด็กและเยาวชนที่เกิดขึ้นนั้น นอกจากจะส่งผลกระทบต่อตัวบุคคลและครอบครัวแล้ว ก็ยังส่งผลกระทบในมุมกว้างแก่สังคมที่ทำให้สังคมเดือดร้อน เกิดความหวาดระแวง ขาดความสงบสุข ประเทศขาดความมั่นคงและความปลอดภัย, สิ่งแวดล้อมในสังคมไม่ปลอดภัย มีปัญหาอาชญากรรม การจลาจล การลอบทำร้าย ซึ่งอาจเป็นปัญหาที่ลุกลามจนก่อให้เกิดการก่อการร้ายที่จะส่งผลกระทบต่อซึ่งทวีความรุนแรงได้มากกว่า, เกิดความรุนแรงในโรงเรียนเพราะอิทธิพลจากสื่อมวลชน อินเทอร์เน็ต และเกมคอมพิวเตอร์ที่ใช้ความรุนแรงและมีเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมสำหรับเด็ก

หลักการในพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้เพื่อการแก้ไขปัญหา

การนำหลักการที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ โดยเริ่มที่บุคคลแต่ละคนจะต้องลงมือปฏิบัติ กระบวนการที่ดำเนินไปภายในตัวบุคคล กระบวนการพัฒนาจะเริ่มต้นและดำเนินไปได้ ต้องอาศัยความติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมและอิทธิพลจากภายนอกเป็นแรงผลักดัน หรือเป็นปัจจัยก่อตัว มีจุดเริ่มต้นจากแหล่งภายนอกสู่ภายในตน เป็นการระมัดระวังความประพฤติทางกาย วาจา และใจ โดยแบ่งออกได้เป็น ๓ ชั้น คือ ๑) ชั้นการรับรู้ ประกอบด้วย การคบสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม และศรัทธา ๒) ชั้นการคิดไตร่ตรอง คือโยนิโสมนสิการ ๓) ชั้นการปฏิบัติ ประกอบด้วย การปรับพฤติกรรมด้วยการมีสติสัมปชัญญะ การปรับพฤติกรรมด้วยอินทรีย์สังวร การปรับพฤติกรรมด้วยสุจริต ๓ และการปรับพฤติกรรมด้วยการเจริญสติปัญญา ๔ ที่เป็นสมณะ คือ ทำให้จิตสงบจนเกิดสมาธิขั้นฌานตามลำดับ

การแก้ไขปัญหาทุกอย่าง ควรเริ่มต้นจากการมีสติพิจารณาแก้ไขปัญหา เพื่อหยุดการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเหล่านั้นได้ อย่างเช่น การแก้ไขปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร หลักธรรมเบื้องต้นซึ่งวัยรุ่น

สามารถยึดเป็นทางออกและนำมาปฏิบัติตามโดยให้สอดคล้องไปกับวิถีชีวิต และเหมาะกับบทบาทหน้าที่ คือ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัยรุ่นควรนำมาใช้ป้องกันและแก้ปัญหาการ ตั้งครรภ์ในวัยรุ่น คือ หลักอิทธิบาท ๔, หลักอภัยมุขและวัฒนธรรมมุข, หลักมิตรแท้ – มิตรเทียม, หลักทศ ๖, อินทรี ๖ และอินทรียสังวร

หลักการคิดที่ว่า การที่จะบรรลุถึง ความสำเร็จและงอกงาม และบรรลุถึงจุดสูงสุดในการพัฒนาตนเอง และในการแก้ไขปัญหาคือ คำนี้ถึงเหตุปัจจัย ๒ ประการคือเหตุปัจจัยภายใน และเหตุปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือการคิดหรือไตร่ตรองอย่างแยกกายรอบด้าน และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรโต โฆชะ หรือกัลยาณมิตร ซึ่งหมายถึงมิตรที่ดีสังคมที่ดีตลอดจนสิ่งแวดล้อมที่ดี ปัจจัยทั้ง ๒ ประการ เป็นปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิซึ่งเป็นต้นทางของความดีงามทั้งปวงเมื่อต้องการป้องกันปัญหานี้ไม่ให้ เกิดกับวิถีชีวิต หรือหากเมื่อครอบครัว เมื่อสังคมพบปัญหาหรือเผชิญกับปัญหานี้อยู่การพิจารณา ไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนให้รอบด้าน ให้เสียหายน้อยที่สุด ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแม้จะต้องใช้เวลา ใช้ทั้งร่างกาย และแรงความคิด ก็จำเป็นต้องทำ เครือข่ายที่ดีหรือกัลยาณมิตรจะเป็นทางออกที่ช่วยผ่อนเบาความเหนื่อยยากของร่างกายและแรงความคิด ที่ได้ พุ่มเท จะลดความยุ่งยากและความรุนแรงของผลกระทบจากปัญหานี้ ผลลัพธ์ที่ได้ถือเป็นการพัฒนาสังคม พัฒนาการทรัพยากรที่สำคัญคือทรัพยากรมนุษย์ จึงเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจและเป็นสิ่งที่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจะจดจำ และรู้สึกเสมือนว่าชีวิตนี้ก็สามารถก้าวข้ามความยุ่งยากมาได้ ด้วยความค่อย ๆ คิดค่อย ๆ แก้ไขไตร่ตรอง ด้วย ความช่วยเหลือ จากผู้คนรอบข้าง จึงไม่รู้สึกท้อแท้และไม่มีสติปัญญาในการประคับประคองชีวิต การนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้จึงต้องมีศิลปะในการใช้ มีอุบายและรู้จักไตร่ตรองนำ หัวข้อธรรมที่ เหมาะสมใกล้เคียงกับปัญหาที่สุด การแก้ปัญหาจึงจะบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้

วิธีการระงับความรุนแรงตามหลักพระพุทธศาสนา

วิธีการระงับความรุนแรงตามหลักพระพุทธศาสนามีอยู่ด้วยกันหลากหลายวิธี ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือวิธีระงับ ความรุนแรงด้วยสาราณียธรรม ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมะไว้หมวดหนึ่งให้ผู้ที่อยู่ร่วมกันประพฤติปฏิบัติ ธรรมะหมวดนี้คือ สาราณียธรรม หมายถึงธรรมที่เป็นเหตุให้ระงับถึงกัน ถ้าทุกคนใช้สาราณียธรรมกันแล้วก็จะ สามารถก่อให้เกิดความผาสุกในสังคมและสามารถระงับความรุนแรงได้ โดยสาราณียธรรมมีอยู่ ๖ ประการ คือ

๑. การเข้าไปตั้งเมตตาทายกรรมต่อกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง นั่นคือการมีน้ำใจช่วยเหลือกันทางกาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. การเข้าไปตั้งเมตตาวจีกรรมต่อกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง การพูดถึงผู้อื่นในด้านดีทั้งต่อหน้าและ ลับหลัง

๓. การเข้าไปตั้งเมตตาโมกรรมต่อกัน หมายถึงให้นึกถึงผู้อื่นในด้านดี คิดช่วยเหลือผู้อื่น สงเคราะห์ ผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นการแสดงความรักกันทางใจ

๔. แบ่งปันลาภที่ได้มาโดยชอบธรรมแก่ผู้อยู่ร่วมกัน

๕. เป็นผู้มึศีลบริสุทธิ์

๖. มีทิฐิ คือความเห็นเสมอกัน

จากสาราณียธรรม ๖ ประการนี้ ในสามประการแรกเป็นหลักธรรมที่สอนให้คนนั้นมีความเมตตาต่อกันทั้ง ทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และนอกจากการมีเมตตาต่อกันทั้งทางกาย วาจา ใจ และทั้งต่อหน้า และลับหลังแล้ว ก็ยังควรมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันด้วย ได้สิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวกันใช้แต่ ลำพัง เพราะการให้ถือได้ว่าเป็นการผูกมิตรไว้ได้ประการหนึ่ง นั่นหมายความว่าตามหลักการระงับความรุนแรง ด้วยวิธีสาราณียธรรม คือการระงับความรุนแรงด้วยการไม่ทำให้เกิดความรุนแรงขึ้น ซึ่งถือเป็นการระงับเหตุ ก่อนจะเกิด จึงถือเป็นหลักที่สามารถนำไปใช้ระงับความรุนแรงที่ได้ผลและสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาเพื่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในเด็กและเยาวชน

จากการที่สังคมได้สะท้อนให้เห็นปัญหาของวัยรุ่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ปัญหาความรุนแรงในเด็กและเยาวชน ปัญหาติดยาเสพติด การมีพฤติกรรมทางเพศไม่เหมาะสม และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร เป็นต้น ในภาพรวมของสาเหตุก็คือหลักการดำเนินชีวิตด้านคุณธรรม จริยธรรมที่เสื่อมลง กลายเป็นปัญหาสำคัญของสังคม การปลูกฝังให้วัยรุ่นมีจริยธรรมประจำใจในการดำเนินชีวิตจึงเป็นเรื่องจำเป็น ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความสำคัญที่จะขัดเกลาวัยรุ่น พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้วน้อย) (๒๕๓๙) ซึ่งต้องเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก ลักษณะครอบครัวที่ดีตามหลักพุทธศาสนา ได้แก่ ครอบครัวที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีคุณลักษณะเป็นคนมีคุณธรรมจริยธรรม และปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้อง โดยเด็กและเยาวชนนั้นถือได้ว่าเป็นผู้สืบทอดอารยธรรมของมนุษยชาติ ผู้ปกครองต้องอบรมสั่งสอนให้มีชีวิตที่ดีงาม โดยการปลูกฝังให้บุตรในการปกครองของคนได้พัฒนาตนเองทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาอย่างครบถ้วน และต้องกระทำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เล็กจนเติบโต จึงจำเป็นอย่างไร้ที่สถาบันครอบครัวจะต้องมีความรู้ มีการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมให้เห็นเป็นแบบอย่าง ต้องมีหลักยึดที่เป็นสิ่งชี้แนะให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง ซึ่งในนี้ก็ถือเป็นหลักธรรมของศาสนา โดยเฉพาะคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีไว้มากมาย

ท่านพุทธทาส กล่าวว่า การที่เด็กและเยาวชนจะสามารถละซึ่งความเลว ความชั่ว และอบายมุขต่าง ๆ ได้ ถ้ามีผู้ใหญ่ที่รู้จักเอาธรรมะหรือคำสอนในพุทธศาสนาในส่วนของผู้ครองเรือน หรือผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมทั่วไปมาประยุกต์ใช้สอนให้กับเด็ก ก็จะทำให้เด็กมีสติรู้ว่าอะไรควรไม่ควร แต่ผู้ใหญ่มักมองว่าธรรมะชั้นสูงเอามาใช้กับเด็กไม่ได้ ในความเป็นจริงธรรมะอันประเสริฐของพระพุทธเจ้าเอามาใช้กับเด็กได้ทุกระดับ เมื่อเด็กเข้าใจก็จะละในสิ่งที่ครูสอนให้ ละไม่ทำในสิ่งที่พ่อแม่ไม่ต้องการให้ทำ แต่เด็กต้องเข้าใจธรรมะนั้นอย่างแท้จริง เช่น เรื่องขันธ ๕ เมื่อเด็กได้เข้าใจก็จะไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดที่ทำให้เด็กนั้นเกิดทุกข์ เพราะธรรมะไม่ว่าชั้นไหนก็สามารถบรรเทาความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเด็กและเยาวชนควรรู้ตั้งแต่อายุน้อยเท่าที่เขาควรรู้ เมื่อรู้แล้วจึงค่อย ๆ ขยายความรู้ที่มีนั้นไปเรื่อย ๆ เมื่อเด็กเกิดการจดจำอย่างฝังใจว่าบิดามารดารักและเป็นห่วงและเป็นที่รักที่พอใจ สูงสุดของเขาในโลกนี้ ไม่มีใครรักเขายิ่งไปกว่าบิดามารดา เราก็จะสามารถปลูกฝังว่าเขาจะต้องเป็น ลูกที่ดีของบิดามารดา รวมถึงเป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน เป็นคู่ชีวิตที่ดีของ คู่ชีวิตของเขา ท้ายที่สุดเด็กและเยาวชนเหล่านั้นก็จะเติบโตขึ้นมาเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศต่อไป

โดยหลักธรรมซึ่งได้กล่าวมาทั้งหมด เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ตามสาเหตุของปัญหาที่มีเหตุมาจาก ตัวของเด็กและเยาวชนเอง จากครอบครัว และจากสังคมสิ่งแวดล้อม อาจจำเป็นที่จะต้องมีการปรับคำสอนในหลักธรรม ให้เป็นภาษาที่เด็กสามารถฟังแล้วเกิดความเข้าใจได้ง่าย ซึ่งอาจปรับให้อยู่ในรูปของ สุภาสิต คำคม หรือสำนวนที่เด็กคุ้นหู คุ้นเคย ไม่ให้เกิดช่องว่างว่าผู้ใหญ่พูดจาภาษาน่าเบื่อ ลดช่องว่างในการสื่อสารที่ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจ โดยผู้ที่ช่วยแก้ปัญหาในเรื่องนี้จะต้องมีความเข้าใจในหลักธรรมเป็นอย่างดี เพื่อไม่ให้คำสอนตามหลักธรรมนั้นเกิดความผิดเพี้ยน แล้วยังเป็นการช่วยให้สามารถหาคำสอนที่มีความเหมาะสมกับกลุ่มของเด็ก มีความเหมาะสมกับยุคสมัยและความเป็นปัจจุบัน หรือหยิบเอาความเชื่อ วัฒนธรรม และเรื่องเล่ามาปลูกฝังให้เป็นฐานคิดหรือแนวคิดตั้งแต่วัยเด็ก อย่างเช่น การรักนวลสงวนตัว การอย่าชิงสุกก่อนห่าม คำกล่าวเหล่านี้คือแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมเรื่องของการสำรวมอินทรีย์ หรืออินทรีย์ ๖ เป็นต้น ซึ่งจากหลักธรรมต่าง ๆ ที่ได้กล่าวทั้งหมดนั้น ถ้าหากเยาวชน วัยรุ่น และผู้ที่เกี่ยวข้องพยายามทำความเข้าใจ และประยุกต์ใช้ได้เก่ง หรือมีเทคนิคกลยุทธ์ต่าง ๆ จนสามารถนำเอาคำสอนและหลักธรรมสร้างออกมาเป็นรูปแบบการปฏิบัติที่สามารถเข้าถึงเด็กและเยาวชนได้ เราก็จะสามารถป้องกันการเกิดปัญหาความรุนแรงและปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อตัวบุคคลและสังคมได้ และเมื่อเด็กและเยาวชนเหล่านั้นได้เติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ก็จะเป็นคนที่มีคุณภาพของสังคมและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศให้มีเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

สรุป

พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นในเด็กและเยาวชน อย่างเช่นปัญหาความรุนแรงหรือปัญหาอื่น ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง โดยมีสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นได้จากตัวเด็กเอง การเลี้ยงดูของครอบครัว ไปจนถึงจากผลกระทบจากปัญหาสังคม แนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการระงับและจัดการปัญหาความรุนแรงนี้คือการใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่มีจำนวนหลักธรรมคำสอนอยู่มากมาย และเพื่อให้การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถแก้ไขปัญหาความรุนแรงอย่างได้ผล จึงควรที่จะมีการประยุกต์หลักธรรมให้มีความเหมาะสมกับความเป็นปัจจุบัน และเพื่อให้ประชาชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่สามารถเข้าใจและนำไปปฏิบัติตามได้โดยง่าย

เอกสารอ้างอิง

- ไทย จิตรเดช เกตุประยูร. (๒๕๕๖). **วิธีระงับความรุนแรงตามแนวคิดในทางพุทธศาสนาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธศาสนาและปรัชญา). มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. **ชวลี ไชยระพันธ์**. (๒๕๖๒). **อหิงสาในความคิดของมหาตมะ คานธี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ สถาอนันท์. (๒๕๓๓). **ทำทนายทางเลือก : ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง**. กรุงเทพฯ : ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (๒๕๕๐). **ความขัดแย้งและความรุนแรง**. มติชนสุดสัปดาห์, ๒๗ (๑๔๐๓) : ๒๕ - ๒๖.
- พระธรรมปิฎก. (๒๕๓๙). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓
- พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้วน้อย). (๒๕๓๙). **แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระมหาประเสริฐ อคฺคเตโช และคณะ. (๒๕๕๙). **แนวทางการประยุกต์หลักสันติธรรมเพื่อเสริมสร้างความสันติสุขของเยาวชนในโรงเรียน: กรณีศึกษาโรงเรียนราชมนตรี (ปลื้ม-เชื่อมนุกุล)**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสรวิชัย อภิปัญญา. (๒๕๕๓). **การสร้างและพัฒนารูปแบบการลดพฤติกรรมความรุนแรงของวัยรุ่นตามแนวทางพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (๒๕๕๕). **ลูกเทวดา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : หจก.ดีใจ มีเดีย. หน้า ๘ -๒๐.

พุทธวิธีการแก้ไขนิรณ 5 ของวัยรุ่นในสังคมไทย

A Buddhist Solution for Hindrance five of Adolescence in Thailand Society

ภัทธิดา แรงทน

Phatthida Raengthon

ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

DCI Buddhist Study Center

Email: phatada11@gmail.com

บทคัดย่อ

วัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันทั้งระบบสรีระของร่างกาย อารมณ์ ความนึกคิด และการปรับตัวเข้าสู่สิ่งแวดล้อมใหม่ อันก่อให้เกิดสภาวะของอารมณ์ที่ผันผวน อ่อนไหว รุนแรง ขาดความยั้งคิด ก่อเกิดปัญหาพร้อมทั้งสร้างความกังวลแก่สถาบันการศึกษา ผู้ปกครอง และคนในสังคมต่อเยาวชนอันเป็นอนาคตของชาติ ดังนั้นผู้เขียนจึงนำเสนอแนวทางการแก้ต้นตอของปัญหาที่ครอบงำอยู่ในตัววัยรุ่น คือนิรณ 5 โดยใช้วิธีการประยุกต์การจัดการด้วยพุทธวิธี คือ 1) กามฉันทนิรณ ความพอใจในกาม การรู้เท่าทันอารมณ์ที่มากระทบกับอายนะ 6 โดยมีสติกำกับ ใช้โยนิโสมนสิการวิเคราะห์ ปลอ่ยวางอารมณ์ด้วยอุเบกขา จนเกิดความสงบของอารมณ์แห่งกาม 2) พยาบาทนิรณ ความขัดเคืองใจ การจะควบคุมอารมณ์ที่มากระทบใจให้ได้ทันและระงับก่อนจะก่อเหตุ คือ หลีกพรหมวิหาร 4 เป็นตัวจับ ผ่อนคลาย แล้วปลอ่ยวาง ทำให้อารมณ์สงบ ใจสงบ 3) ถินมิทนิรณ ความหดหู่และเซื่องซึม เป็นตัวปิดกั้นความสำเร็จ ต้นแหล่งมาจากความคิด วิธีการแก้ คือ การตั้งเป้าหมายชีวิตแล้วฝึกคิดให้เป็น เพิ่มประสิทธิภาพของใจด้วยอิทธิบาท 4 4) อุทธัจจกุกุกุจนิรณ ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ เป็นอารมณ์ของความนึกคิดมีแนวโน้มเอียงไปทางความคิดทางด้านลบ วิธีการแก้ คือ ปรับเปลี่ยนการคิดลบเป็นคนคิดบวก ตอกย้ำสม่ำเสมอ สร้างความมุ่งมั่น จริงจัง สามารถก้าวไปสู่ความสำเร็จในชีวิต 5) วิจิกิจฉานนิรณ ความลังเลสงสัย มีลักษณะอารมณ์ไม่มั่นคง ลังเลใจ วิธีแก้ คือ การหลีกเสี่ยงคบคนพาล ให้คบบัณฑิต โดยให้รู้ทันอารมณ์ หวั่นไหวไม่แน่ใจด้วยโยนิโสมนสิการ คบบัณฑิต ความคิดจะถูกเหนี่ยวนำไปทางสร้างสรรค์ก่อเกิดเป็นคนที่มีจิตมั่นคง

คำสำคัญ: พุทธวิธี; นิรณ 5; วัยรุ่น

Abstract

Teen is the age that must be faced with a sudden change in the entire system the body emotions thoughts and adjust the access to the environment of a new cause the condition of the mood fluctuations sensitive violence lack the thinking of the problem as well as a concern to the educational institutions, parents and people in society to the youth of the future of the nation. The authors, therefore, propose to solve the root of the problem is overwhelming in the teens. That is the fifth hindrance by means of application management by Buddhist way is 1) The Kamachanda which are lust in sensual desire recognizing the emotions that come to affect shame, external sense-fields with mindfulness. Corporate use attentiveness analysis. Leave the mood

with equanimity and cause the peace of the emotion of the sensual desire. 2) The Byapada which are lust, to be offended with an ill-will will control the mood that comes to affect the timely and suspend before the cause trouble is Brahmaihara: holy abiding 4 is relaxing and then release the place to calm the peaceful. 3) The Thina-middha, the path which is lust, lethargic and torpor as the block the success of the source from the ideas on how to resolve is to set a goal of life and practice ideas to improve the performance of the issuing of Iddhipada 4. 4) The Uddhacca-kukkucca factors hindrance. Restlessness and distraction is the mood of the imagery tend to lean towards the idea of removing the solution are to change negative thinking into positive thinking. Reinforces consistency make a commitment to move towards success in life. 5) The Vicikiccha hindrance which is lust doubtful is the mood is not stable hesitate how to resolve is to avoid knaves to conspire, graduate, Know your emotion lasted not sure with attentiveness torch of the ideas will be an inductive load to the creativity of the mind and the mental stability.

Keywords: Nivarana; Hindrances; Adolescence

บทนำ

มนุษย์จะมีความสุขเมื่อสามารถควบคุมวิถีชีวิตของตัวเอง มีความเชื่อมั่น มีศรัทธาในชีวิต มีเป้าหมายและสามารถบรรลุเป้าหมายเหล่านั้นได้ มนุษย์เราจะสามารถควบคุมวิถีชีวิตของตัวเองได้ดีขึ้น เมื่อได้รับการอบรม และการศึกษาที่ดีจากครอบครัว วัด โรงเรียน สังคมและสื่อสารมวลชน จะส่งเสริมให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น สามารถเป็นผู้เลือกวิถีชีวิตและกำหนดวิถีชีวิตของตัวเองได้

วัยรุ่นเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญยิ่งของชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านร่างกายและสภาพจิตใจจากความเป็นเด็กสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ออกจากครอบครัวแล้วพักอาศัยกับเพื่อนพบเจอสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างไปจากเดิม ช่วงชีวิตวัยรุ่นจึงเป็นช่วงของการลองผิดลองถูก มีโอกาสตัดสินใจผิดพลาดได้ง่ายหากขาดการชี้แนะในทางที่ถูกต้อง ยุคปัจจุบันเป็นสังคมโลกออนไลน์ มีความรวดเร็ว และเป็นเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เช่น face book, Line, Webpage, Instagram เป็นต้น ซึ่งหากวัยรุ่นไม่มีวุฒิภาวะเท่าที่ควรและไม่มีความรับผิดชอบสูงพอ จะก่อให้เกิดปัญหาการเผยแพร่ภาพไม่เหมาะสมในสังคมออนไลน์ไปอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหาความรุนแรงทางเพศ การโพสต์ภาพวาบหวิดตามกระแสนต้อดอล ภายใต้สภาวะของความเป็นวัยรุ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพและการอาศัยในสิ่งแวดล้อมหรือสังคมใหม่ ก่อเกิดให้วัยรุ่นต้องมีการปรับตัวเองอย่างรวดเร็วต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น แต่ถึงกระนั้นยังมีการสร้างปัญหาตามมาที่สังคมได้เรียนรู้ยังไม่สามารถโต้แย้งได้ คือ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรุนแรง การทะเลาะวิวาท ยกพวกตีกัน เด็กแว้น เด็กสก็อย การติดยาเสพติดที่มาในรูปแบบใหม่ๆ พฤติกรรมทางเพศที่แสดงออกในพื้นที่สาธารณะ หรือการเปียงเบนทางเพศที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ การตัดสินใจฆ่าตัวตายเมื่อเกิดความผิดหวัง การระบายออกซึ่งความกดดันหรือความเครียดผ่านทางสื่อออนไลน์ เช่น บน YouTube เป็นต้น

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นของวัยรุ่น ตามแนวทางพระพุทธศาสนาอาการและพฤติกรรมที่แสดงออกของปัญหานั้นด้วยเพราะถูกกิเลสคือ นิวรณ์ 5 เข้าครอบงำ ดังนั้นผู้เขียนจึงมีแนวคิดการจัดการกับนิวรณ์ 5 ในวัยรุ่นปัจจุบันมานำเสนอเป็นบทความ เริ่มต้นด้วยการอธิบายความหมาย สภาพปัญหาของวัยรุ่น การจัดกลุ่มปัญหาของวัยรุ่นให้เข้ากับนิวรณ์ 5 และท้ายสุดการประยุกต์พุทธวิธีกับการจัดการกับนิวรณ์ 5 ในวัยรุ่นไทย ตามลำดับ

นิเวศน์ 5 ในทางพระพุทธศาสนา

นิเวศน์ 5 ตามหลักของอรรถนัยเป็นคำภาษาไทย ธรรมที่ชื่อว่า นิเวศน์ เพราะอรรถว่ากัณท์กุศลจิตที่จะเกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งฌานเป็นต้น คือ ไม่ให้กุศลจิตนั้นเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนั้น (ขุ.ป. (ไทย) 7/2/422/143) ชื่อว่า นิเวศน์ เพราะอรรถว่าปิดกั้นปัญญาจักขุ (ขุ.ป. (ไทย) 7/2/422/143) ชื่อว่า นิเวศน์ เพราะอรรถว่าปิดกั้นรูปธรรมมีกามฉันทนิเวศน์ (อภิ.สง. (ไทย) 1/2/779/458) เป็นต้น

นิเวศน์ คือ ธรรมที่กัณท์จิตไม่ให้บรรลุคุณความดีไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม ทำจิตให้เศร้าหมอง และทำปัญญาให้อ่อนกำลัง จัดเป็นอกุศลธรรม นิเวศน์นี้เมื่อเกิดขึ้นก็กัณท์คุณงามความดี คือ ความสงบที่จะเกิดขึ้นในจิตใจของเรา ความสงบนี้เป็นคุณงามความดีที่ละเอียด เป็นธรรมที่เป็นกุศล จิตที่สงบเรียกว่า กุศลจิต จิตเป็นกุศล จิตมั่นดี จิตมั่นงาม จิตมั่นผ่องใส จิตสบาย (พระปสันโน ภิกขุ, 2533 : 23-40)

นิเวศน์ 5 หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องกัณท์ไม่ให้บรรลุความดี สิ่งที่ขัดขวางจิต ไม่ให้ก้าวหน้าในการบรรลุธรรม (พระธรรม)

จากความหมายของนิเวศน์ในพระไตรปิฎกและท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ให้คำอธิบาย พอสรุปออกมาได้ว่า นิเวศน์ หมายถึง ธรรมชาติที่กัณท์ที่ขวางความดีไว้ นิเวศน์เป็นตัวกัณท์ไม่ให้ความดีเกิดขึ้น ความดีที่กระทำอยู่เมื่อถูกนิเวศน์กัณท์อยู่ ความดีนั้นก็ต้องหมดไป หรือ เป็นตัวกัณท์ขวางความสำเร็จ

1. กามฉันทนิเวศน์ หมายถึง ความกำหนัดหมกมุ่นอันมีราคะ ถ้ามันครอบงำจิตใจผู้ใดแล้ว จิตใจ ผู้นั้นก็มีตมัวหม่นหมองไม่เห็นเหตุผลอันผิดถูก ชั่วดี บาปบุญได้ เพราะความอยาก ความต้องการอารมณ์หรือวัตถุที่เป็นกามคุณก็ดี ความพึงพอใจความยินดีคลั่งไคล้ในกามอารมณ์ก็ดีเรียกว่า กามฉันทนิเวศน์ เพราะกามคุณเป็นตัวอารมณ์แต่ที่เข้าไปยึดติดใจเป็นตัวกามฉันทนิเวศน์ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่น่าใคร่ น่าปรารถนา เป็นตัวที่เข้าไปยึดติดใจ คำว่ากามคุณที่จริงแล้ว มันมีคุณ เพราะว่ามันเป็นผลของบุญ คนที่จะได้รับก็ต้องมีบุญทำบุญไว้จึงมาได้เห็นภาพดี ได้ยินเสียงไพเราะ ได้กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสดี ต้องมีบุญกุศลไว้ เมื่อไปรับสัมผัสอารมณ์ที่ตินั้นแล้วก็เกิดความยินดีดีติดใจ ความยินดีดีติดใจ อันนี้เป็นตัวกามฉันทนิเวศน์ ก็เพราะโลกเจตสิก มีความโลกความต้องการติดใจในอารมณ์เป็นโลภะ (พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี), 2552)

2. พยาบาทนิเวศน์ หมายถึง ความขัดเคืองใจ การร้าย การผูกใจซึ่งเคียดอันมีผลมาจากความโกรธเป็นเจ้าเรือนถ้ามันครอบงำจิตใจผู้ใดแล้ว จิตใจผู้นั้นก็เดือดดาลงุ่นง่านมัวมืดมองไม่เห็นเหตุผลที่ผิดถูกบาปบุญคุณโทษได้ เพราะจิตโกรธ ชุณเคือง ความรังเกียจ ความเกลียด ความต้องการที่จะเบียดเบียนผู้อื่น ความปรารถนาให้ผู้อื่นเสียหาย (พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), 2553)

3. ถีนมิตถนิเวศน์ หมายถึง สิ่งที่กัณท์จิต คือ ความหดหู่ ท้อถอย เชื่องซึม เคลิบเคลิ้ม ความเกียจคร้าน หรือเงียบสงัด มีการปล่อยสติ ถ้ามันเข้าครอบงำจิตใจผู้ใดแล้ว จิตใจผู้นั้นก็จะอ่อนเพลียซึมเซา ไม่คล่อง จิตมั่นไม่เบิกบาน ไม่ผ่องใส มีจิตใจท้อแท้ สิ้นหวัง ไม่รับรู้อารมณ์ที่ผ่านเข้ามาทางอายตนะ 6

4. อุทัจจกุกกัจจนนิเวศน์ หมายถึง สิ่งที่กัณท์จิต คือ ความฟุ้งซ่าน ความรำคาญใจ มีความกระสับกระส่าย กระฉวยฟุ้ง เมื่อครอบงำจิตใจผู้ใดแล้ว จิตใจผู้นั้นก็จะไม่มีความสงบ มีแต่ความเศร้าโศก ความฟุ้งซ่านและความรำคาญใจมีความต่างกัน ความฟุ้งซ่านเป็นไปพร้อมด้วยโลภะก็ได้ เป็นไปพร้อมด้วยโทสะก็ได้ แต่ความรำคาญใจเป็นไปพร้อมกับโทสะเท่านั้น อย่างในกรณีที่เกิดความโลภ โลภมากอยากจะได้ อย่างนั้นอยากจะได้ อย่างนี้ก่อให้เกิดความฟุ้งซ่าน อย่างผู้ปฏิบัติที่หวังจะทำให้สำเร็จจะให้ได้อย่างนั้น จะให้ได้อย่างนี้ ก็ทำให้ฟุ้งได้ ความปรารถนา อำนาจของโลภะฟุ้งได้ แต่ฟุ้งพร้อมด้วยโทสะก็แน่นอนเวลาโกรธเคืองใครมันก็ฟุ้งไป ส่วนความรำคาญใจนั้นจะเกิดพร้อมกับโทสะรำคาญใจในบาปที่ได้ทำไปแล้ว ไม่น่าทำบาปนั้นเลย ไม่น่าทำผิดอันนั้น เกิดความรำคาญ

ใจ หงุดหงิดใจ หรือในบุญที่ยังไม่ได้ทำ จะทำกรรมฐานให้ได้หรือความดีอย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่ได้ทำ เกิดความรำคาญใจ อันนี้เป็นการกั้นความดีไว้

5. วิจิกิจฉานิวรณ์ หมายถึง สิ่งที่ยึดติด คือ ความลังเลสงสัย ไม่แน่ใจ หรือไม่ปักใจเชื่อว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด หรือควรทำแบบไหนดี จิตจึงไม่อาจมุ่งมั่นในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งได้อย่างเต็มที่ สมาธิจึงไม่เกิดขึ้น ก็จะมีกรรมทำไว้ในใจโดยอุบายที่ไม่ถูกต้องเป็นต้นเหตุ เพราะความสงสัยลังเลใจในสิ่งที่ที่ควรเชื่อ มันก็เกิดขึ้นได้ กั้นความดีบางที่ นั่งกรรมฐานไปก็เกิดความสงสัยเสียแล้ว ปฏิบัติอย่างนี้มันจะถูกหรือ เอาแบบนั้นดีกว่ามัน ทำอย่างนั้นไม่ถูกมาอย่างนี้ มัวสงสัยอยู่ตกลงใจไม่ได้ ก็ต้องมีสติรู้เท่าทัน ความสงสัยเกิดขึ้นก็รู้ลักษณะความสงสัย จิตจะได้กลับเป็นปัจจุบันขึ้น

นิวรณ์ 5 จัดเป็นฝ่ายอกุศลเจตสิก คือความไม่ดีที่เกิดขึ้นกับจิตปกคลุมจิต ปิดกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี เพราะอรรถว่ากั้นกันป้องกันไว้ซึ่งจิต อันเป็นเหตุกีดกันปัญญาความคิดมิให้ดำเนินไปโดยสะดวก เป็นการตรวนหนทางที่จะให้สำเร็จผลอันดีได้ต้องเจริญสติปัญญา 4 เมื่อเจริญให้ได้เกิดความคล่องแคล่วหรือชำนาญก็จะสามารถทรงละนิวรณ์ 5 ได้

สภาพปัญหาโดยทั่วไปของวัยรุ่นไทยในสังคมปัจจุบัน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) หรือสภาพัฒน์ฯ แถลงว่า พฤติกรรมและความเป็นอยู่ของคนในสังคมไทยว่า เด็กอายุ 19 ปี ต่ำสุราสูงกว่าค่าเฉลี่ยโลก 9 เท่า และในสถานะที่สังคมในโลกออนไลน์เข้าถึงได้ง่าย มีความรวดเร็ว และเป็นเครือข่าย เช่น face book ส่งผลให้พฤติกรรมของเด็กไทยในปัจจุบันมีการใช้ face book เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยในปี 2554 เพิ่มขึ้นจากปี 2553 ถึง 96.3% โดยข้อมูลจากกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารตั้งแต่ปี 2551-2554 พบว่า มีจำนวนผู้ใช้ Face book เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 168,720 คน เป็น 1,973,500 คน 6,782,780 คน และ 13,276,200 คน ตามลำดับ จำแนกตามอายุเฉลี่ยพบว่า เยาวชนช่วงอายุ 18-24 ปี ติดFace book เกือบ 40% ของผู้ใช้ทั้งหมด ซึ่งหากวัยรุ่นไม่มีวุฒิภาวะเท่าที่ควรและไม่มีความรับผิดชอบสูงพอ จะก่อให้เกิดปัญหา มีการเผยแพร่ภาพไม่เหมาะสมในสังคมออนไลน์ไปอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ.2553 มูลนิธิกระจกเงาได้รับเรื่องร้องเรียนและแจ้งเบาะแส 90 ครั้ง ส่วนใหญ่เป็นเว็บไซต์เผยแพร่คลิปหลุด คลิปแอบถ่าย โป๊ เปลือย หรือเว็บไซต์ไม่เหมาะสมต่อเด็กและเยาวชน และในปี พ.ศ.2554 ได้รับเรื่องเรียนและตรวจสอบมากกว่า 324 ราย ส่วนใหญ่เป็นการเผยแพร่คลิปวิดีโอของเด็กระดับมัธยมต้นที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น ถอดเสื้อผ้า เต็มโคโยตี้ในชุดเครื่องแต่งกายไม่เหมาะสม หรือตบตีแย่งผู้ชาย นอกจากนี้ สื่อออนไลน์ยังมีส่วนที่ทำให้แนวโน้มคุณแม่ไวใสเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง โดยเฉพาะข้อความที่มีการโพสต์ในเฟซบุ๊ก หรือคลิปที่แสดงออกถึงการยั่วยู่ทางเพศ การใช้ความรุนแรง และสร้างพฤติกรรมการเล่นแบบ หรือคำนิยมผิดๆ เช่น มองเรื่องการมีเพศสัมพันธ์เป็นการล่าแต้มและนำมาโพสต์ในเฟซบุ๊ก เป็นต้น

ลักษณะอารมณ์ของวัยรุ่นอันเป็นต้นตอของการแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของวัยรุ่น มีลักษณะสำคัญดังนี้

1. มีความต้องการหรือความปรารถนาที่ขาดความยั้งคิด รัก ชอบ ต้องการสิ่งใดต้องให้ได้มาซึ่งสิ่งนั้น โดยไม่คำนึงถึงผลเสียหายที่จะตามมา โดยเฉพาะเรื่องการยึดติดในสมัยนิยม เครื่องแต่งกาย ของใช้ฟุ่มเฟือย อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น
2. มีความรุนแรง เมื่อวัยรุ่นได้รับความกระทบกระเทือนใจเพียงเล็กน้อย ชัดใจกับพ่อแม่ หรือผิดหวังบางสิ่งบางอย่าง อาจทำให้วัยรุ่นทำร้ายตัวเองหรือบางคนคิดฆ่าตัวตายได้

3. มีความไม่คงที่ทางอารมณ์พร้อมทั้งมีอาการไม่สม่ำเสมอ เช่น รัก-เกลียด-โกรธ ความดีใจเสียใจอาจเกิดขึ้นโดยเร็ว และหายไปได้ง่าย หากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอุดมคติที่มีความสัมพันธ์กับอารมณ์ เช่น การบูชาความยุติธรรม ความรักพวกพ้อง รักสถาบันการศึกษา ความรักชาติ ความภาคภูมิใจในวงศ์ตระกูล จะเป็นอารมณ์ที่มั่นคงถาวร ผู้ที่เข้าใจธรรมชาติด้านนี้ของวัยรุ่นจะใช้วัยรุ่นเป็นเครื่องมือได้เป็นอย่างดี

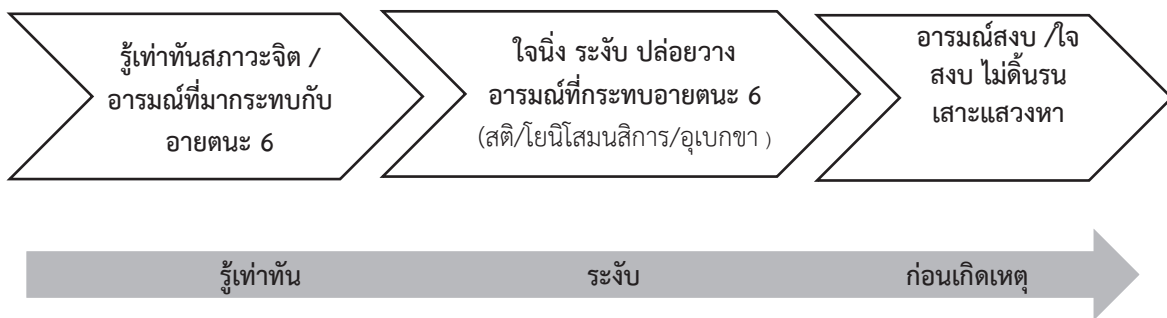
4. ขาดการควบคุมการแสดงออกทางอารมณ์ มีอารมณ์รุนแรงอยู่มาก จึงมักแสดงออกมาอย่างเปิดเผย เมื่อถูกผู้ใหญ่ขัดขวางจะรู้สึกคับข้องใจ และโกรธแค้น มักจะแสดงออกมาในรูปของการถกเถียง ต่อต้าน

5. มีอารมณ์ค้างเสมอ อารมณ์ชนิดนี้มักจะเกิดความผิดหวัง ถึงแม้จะลดความรุนแรง แต่ก็ติดอยู่นานทำให้จิตใจเศร้าหมอง ว่าเหว รู้สึกว่าตนเองไร้ค่า จนกระทั่งไม่สบายใจอย่างมาก เช่น เกิดจากความผิดหวังเรื่องความรักไม่ว่าจะเป็นความรักของพ่อ แม่หรือเพศตรงข้าม

การประยุกต์พุทธวิธีการจัดการนิเวศ 5 ในวัยรุ่นไทยปัจจุบัน

1. **กามฉันท** คือ ความชอบใจ ความอยากได้ อยากเอา ความพอใจ เมื่อเกิดขึ้นจะทำให้จิตใจไม่สงบคิดมุงหวังอยู่กับสิ่งที่ตนเองชื่นชอบ การเกิดกามฉันทนิเวศ 5 อันธรรมาชาติที่เป็นเครื่องกั้นความดี คือ ติดใจในกามคุณ 5 ได้แก่ รูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย และสัมผัสที่ดี กามฉันทเป็นความเพเลิดเพลินติดใจในเบญจกามคุณทั้ง 5 เช่น การไปเที่ยวผับ ดูภาพยนตร์ ดูซีรี่ ดูละคร เล่นเกม หรือแม้แต่ติดอยู่ในกับดักของสังคมออนไลน์ เป็นต้น

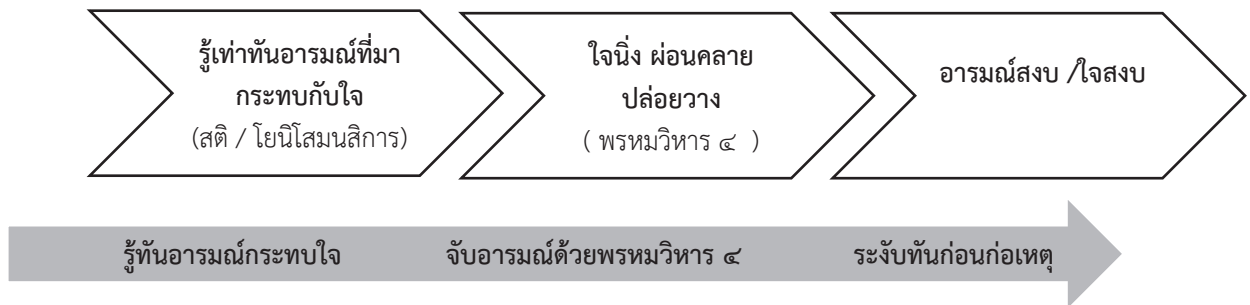
ดังนั้นการจะควบคุมอารมณ์ได้วัยรุ่นต้องรู้สภาวะภายในจิตของเราว่า หากอายุนั้นทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไปกระทบสิ่งเร้า โดยเฉพาะอารมณ์ที่มากกระทบกับใจ สำคัญที่สุด ใจในขณะนั้นเกิดความพอใจหรือไม่พอใจ ชอบบอกชอบใจหรือไม่ ใจกระเพื่อม หัวนไหวหรือไม่ หากรู้ในขณะจิตนั้น ให้รีบระงับและละเสียโดยพลัน อารมณ์ในขณะนั้นก็จะหยุดนิ่ง หรือใจนิ่ง ไม่สามารถส่งสารสำแดงแสดงปฏิกิริยาออกมาทางสรีระหรือพฤติกรรม นั่นคือ **การรู้เท่าทันและระงับก่อนการก่อเหตุ** การจะรู้เท่าทันได้ต้องมีสติกำกับ มีโยนิโสมนสิการเป็นตัววิเคราะห์และตัดสินใจในอย่างฉับพลัน แล้วปล่อยวางอารมณ์ด้วยอุเบกขา ก็จะสามารถควบคุมอารมณ์ระงับของตัวกามฉันทนิเวศได้

2. **พยาบาท** คือ ความไม่ชอบใจ ความขัดเคืองแค้นใจ ความอิจฉาริษยา การผูกใจเจ็บ ไม่พอใจเพื่อนที่มาจีบแฟน แม้กระทั่งแฟนตัวเองไปสนิทกับเพศตรงข้าม เกิดความขุ่นเคือง ความเกลียดชัง ความต้องการที่จะเบียดเบียน แก่แค้น ให้ฉิบหายหรือตายไปเสียได้ จึงเกิดเหตุการณ์ด่าทอ ดักฟัง ดักยิงกันหน้า สถานศึกษาบ้าง บนรถเมล์บ้าง เป็นต้น พยาบาทนิเวศเป็นอารมณ์ที่กระทบใจมากที่สุดและก่อความเสียหายมากที่สุด ทำให้เสียคุณภาพของใจ ดังนั้นการจะควบคุมอารมณ์ที่มากกระทบใจให้ได้ทันและระงับก่อนจะก่อเหตุ ก่อความเสียหายร้ายแรงตามมา ทางพระพุทธศาสนาแนะนำให้ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เป็นตัวจับ **ผ่อนคลาย แล้วปล่อยวาง** คือ 1)

เมตตา ปรารถนาให้เป็นสุข สภาพใจเท่ากัน เราเป็นสุข เขาเป็นสุข จึงไม่คิดจะไปเบียดเบียน 2) กรุณา ปรารถนาให้เขาพ้นทุกข์ มองในสภาวะที่คนอื่นเขามีสภาพที่ต่ำกว่าหรือประสบความทุกข์ยากลำบากมากกว่าเรา เราจึงมีจิตคิดปรารถนาจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ 3) มุทิตา สภาวะของคนอื่นสูงกว่าเรา มองดูสภาวะใจของบุคคลอื่นในขณะที่เขาสุขใจ ประสบความสำเร็จในการเรียน ได้คะแนนดี สอบผ่าน เราเกิดความยินดีใจดีใจด้วย ไม่มีความอิจฉาริษยา ไม่เกิดความรู้สึกหมั่นไส้ 4) อุเบกขา ตัวควบคุมมองสภาพตามความเป็นจริง หลักการวางเฉย ความถูกต้อง ไม่ถูกต้อง เช่น เพื่อนติดยาเสพติดคิดช่วยเพื่อนโดยไปเข้าร่วมกลุ่มเพื่อจะดึงตัวเพื่อนกลับมา ซึ่งสภาพการณ์ตัวเราขณะนั้นไม่มีกำลังพอ ควรใช้หลักอุเบกขาแล้วหาวิธีการอื่นช่วย เช่น แจ้งคุณครูหรือพ่อแม่ ได้เข้าไปช่วยเหลือแทนตัวเรา

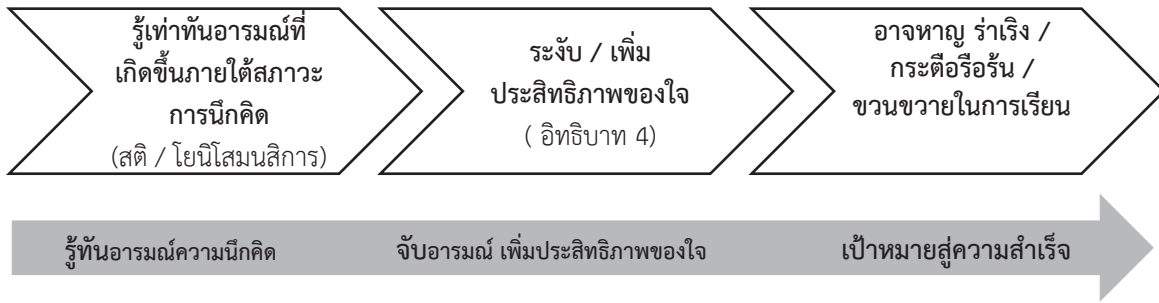

3. ถิ่นะมิทระ แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ ถิ่นะ ได้แก่ ความท้อถอย ความหดหู่ ความเหงาหงอย และมิทระ คือ ความเซื่องซึม เฉื่อยชา ง่วงเหงาหาวนอน ถิ่นะมิทระนิรวณเป็นตัวปิดกั้นความสำเร็จของเรา อันเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้สภาวะนึกคิด จะเห็นได้ว่าต้นตอหรือต้นแหล่งมาจากความคิดของเรา คิดเป็นไม่กลุ่ม คิดไม่เป็นกลุ่ม ยิ่งคิดยิ่งกลุ่ม ยิ่งคิดยิ่งเศร้า ยิ่งคิดยิ่งเสียใจ ยิ่งคิดยิ่งหมดกำลังใจ ท้อถอย เฉื่อยชา เกิดความขี้เกียจ แสดงว่า คิดไม่เป็น การคิดต้องคิดแบบยกใจของเราให้สูงขึ้น สร้างแรงจูงใจ สร้างแรงบันดาลใจให้เราก้าวเดินไปข้างหน้าอย่างมั่นคง มีบางท่านกล่าวไว้ว่า คนเราชอบทำให้ปัญหาที่หนักเท่ากับเข็ม ให้หนักเป็นเสาช็ม คือ ปัญหาเป็นแค่เข็ม แต่ใจเราไปเป่าจนมันพองเท่ากับเสาช็ม ดังนั้นอยู่ที่มุมมองของเราเองว่า ถ้าคิดเป็น ปล่อยวางเป็น เราก็จะไม่กลุ่ม ไม่ท้อ ไม่ซึม ไม่เซ็ง ไม่เบื่อ ไม่กลุ่ม ไม่ขี้เกียจ

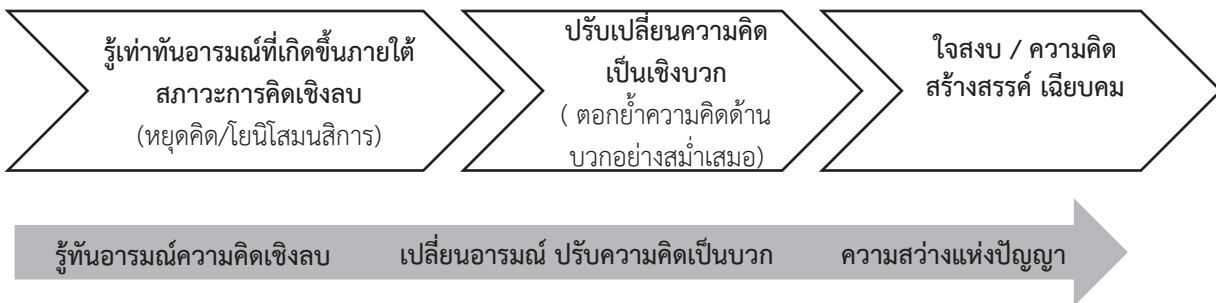
หนทางแก้ไขคือ ฝึกเป็นคนคิดบวก อย่าหลงฝึกเป็นคนคิดลบ วิธีการแก้กรรมของการมีถิ่นะมิทระนิรวณ อันดับแรกคือ การตั้งเป้าหมายชีวิตว่า ต้องการชีวิตเป็นแบบไหน แล้วหนทางที่จะให้ถึงเป้าหมายนั้นต้องทำอะไรบ้าง ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาทางแห่งความสำเร็จหรือบรรลุเป้าหมาย คือ การปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 (พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ) คือ 1) ฉันทะ เต็มใจที่จะทำ ใฝ่ใจรักที่จะทำ มีใจชอบที่จะทำ เช่น อยากเป็นวิศวกร เป็นโปรแกรมเมอร์เก่ง มีรายได้ดี มีสวัสดิการเยี่ยม มีครอบครัวดี มีความสุข สังคมเกิดสันติสุข เป็นต้น 2) วิริยะ แข็งใจทำ มีความพากเพียรพยายาม ความอดทน ทำจนกว่าจะสำเร็จ 3) จิตตะ ตั้งใจทำ มีความจดจ่อ ทำสิ่งนั้นด้วยความเอาใจใส่อย่างจริงจัง อย่างต่อเนื่อง 4) วิมังสา เข้าใจทำ ทำให้เป็น มีความรู้ความสามารถในสิ่งที่ทำ มีการวางแผน วัตถุประสงค์ และปรับปรุงแก้ไข เมื่อวัยรุ่นได้เข้าใจ ตั้งเป้าหมายชีวิตเป็น มีหลักอิทธิบาท 4 เป็นเข็มทิศในการเดินทาง อารมณ์ของถิ่นะมิทระจะถูกจริตรอนมลายหายไปเป็นที่สุด จิตใจจะอาจหาญร่าเริง มีความกระตือรือร้น เกิด

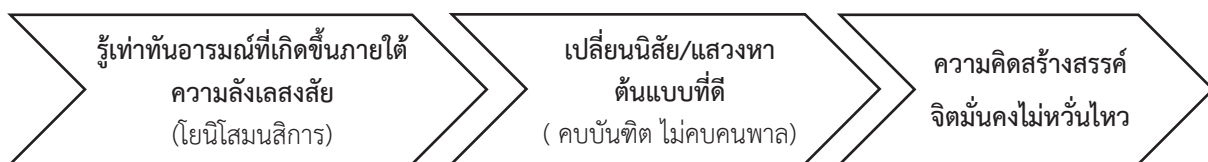
ความซนขววยกระห่ายในควมรู่ซึ้นมาแทนที่

4. **อุทธัจจะกุกกัจจะ** แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ อุทธัจจะ ได้แก่ ความที่จิตฟุ้งซ่าน ไม่สงบ ซัดซ่ายไปมา และ กุกกัจจะ คือ ความวุ่นวายใจ รำคาญใจ เตื่อร้อใจ อุทธัจจะกุกกัจจะนิรวณั จึงเป็นอารมณ์ของสภาวะใต้ความนึกคิดซึ่งแนวโน้มเอียงไปทางความคิดทางด้านลบ ซึ่งความคิดลบนั้นไม่เคยมีประโยชน์ มีแต่นำมาซึ่งความเสียหายได้อย่างมากมาย หากดูตามความเป็นจริงแล้ว ต้นเหตุมาจากตัวเราเอง ที่เราเป็นคนคิดมาก คิดไปเองคิดทางเสียหายๆ คิดทางด้านร้าย คิดแบบนี้บ่อยเข้าจนติดเป็นนิสัยคนคิดในด้านลบ ดังนั้นการแก้ปัญหาคือปรับเปลี่ยนการคิดลบเป็นคนคิดบวก ตอกย้ำให้กำลังใจตนเองอย่างสม่ำเสมอ จนกลายเป็นคนคิดบวก ไม่เป็นคนหมกมุ่น แต่จะกลายเป็นคนมุ่งมั่น เป็นคนเอาจริงเอาจัง เป็นคนคิดสร้างสรรค์ ปัญญาจะเกิด จนสามารถก้าวไปเป็นคนทีประสบความสำเร็จในชีวิตในอนาคต

5. **วิจิกิจฉา** คือ ความลังเลสงสัย, ความลังเลไม่ตกลงได้, ความไม่แน่ใจ, ความเคลือบแคลงในกุศลธรรมทั้งหลาย, ความลังเลเป็นเหตุไม่แน่ใจในปฏิบัติเครื่องดำเนินของตน เป็นบุคคลที่มีลักษณะอารมณ์ไม่มั่นคง แปรปรวน เปลี่ยนใจไปมา ตัดสินใจไม่เป็น ไม่มีหลักในการตัดสินใจ หรือไม่กล้าตัดสินใจ แล้วไม่พยายามแสวงหาความจริงที่ตนสงสัยเพื่อให้คลายความกระจ่างในแต่ละเรื่องได้ หากเป็นวัยรุ่นก็เชื่อคนง่าย เชื่อเพื่อน เพราะไวใจเพื่อนมากกว่าเหตุผล ทำให้ถูกชักจูงไปในทางที่ไม่ดีได้ง่าย หากเป็นเช่นนี้ในทางพระพุทธศาสนามีแนวทางแก้ไข คือ การคบบัณฑิต ไม่คบคนพาล หากวัยรุ่นรู้ตัวเองว่า เป็นคนมีความโลเล สงสัย บางครั้งเชื่อความคิดตัวเองหรือเพื่อนมากเกินไป จนมีเหตุการณ์ให้เสียใจอยู่บ่อยครั้ง ก็ให้เปลี่ยนไปคบหาหรือเข้าไปคุยกับเพื่อนที่คนส่วนใหญ่โดยเฉพาะตัวเราเห็นว่า เป็นคนดี นำคบ นำไว้วางใจ มีใจโอบอ้อมอารี มีน้ำใจ เสียสละ แม้จะเป็นวัยเดียวกัน รุ่นน้อง รุ่นพี่

ผู้ใหญ่ หรือครูอาจารย์ ให้หมั่นไปปรึกษาหาความรู้ เราจะมีต้นแบบที่ดี เหนียวนำไปเราเป็นคนคิดดี มีมุมมองการมองโลกรอบด้าน ดิฉันสยตีมาสู่ตัวเรามีหลักการแม่นยำในการประกอบการตัดสินใจ ทำให้เป็นคนมีเหตุมีผล เป็นคนน่าคบหาสมาคมด้วย เพื่อนพ้อง ครูอาจารย์ ยกย่อง สรรเสริญ

จากหลักนิเวศ 5 ที่ผู้เขียนได้นำเสนอตามลำดับหัวข้อ เพื่อจะแสดงให้เห็นพุทธวิธีในการแก้ปัญหาของวัยรุ่นโดยแยกประเด็นปัญหาแล้วจัดให้เข้ากับนิเวศในแต่ละข้อให้เห็นถึงความชัดเจน แล้วแก้ไขตามองค์ประกอบของนิเวศ 5 ไปตามลำดับ จะเห็นได้ว่า การแก้ไขปัญหานั้นใช้พุทธวิธีเป็นตัวกำกับหรือเป็นหนทางในการปฏิบัติ

สามารถรู้เท่าทัน ระวัง ปล่อยวาง สละอารมณ์ของการมีนิเวศ 5 เข้าครอบงำออกไปในระยะเวลาอันสั้นได้ ระวังได้ทันก่อนการก่อเหตุ มีความสามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง เมื่อวัยรุ่นฝึกฝนตนจนติดเป็นนิสัยแล้วจะก้าวไปสู่วัยผู้ใหญ่ที่เป็นคนมีความยับยั้งชั่งใจ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จิตใจอ่อนโยน มีเมตตา รู้จักเป็นคนให้และเป็นคนรับ ตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม อยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุข กลายเป็นบุคลากรอันทรงคุณค่าของสังคมโลก

สรุป

จากบทความนี้ได้ทราบถึงความหมายและองค์ประกอบของนิเวศ 5 และทราบถึงวิธีการแก้ต้นตอของปัญหาที่ครอบงำอยู่ในตัววัยรุ่นคือนิเวศ 5 โดยใช้วิธีการประยุกต์การแก้ไขด้วยพุทธวิธี ดังนี้ 1) กามฉันทนิเวศ ความพอใจในกาม แก้โดยการรู้เท่าทันอารมณ์ที่มากกระทบกับอายนะ 6 ความพอใจหรือไม่พอใจต่อเบญจกามคุณ ให้ใจนิ่งมีสติกำกับ ใช้โยนิโสมนสิการวิเคราะห์ ปล่อยวางอารมณ์ด้วยอุเบกขา จนเกิดความสงบของอารมณ์แห่งกาม ไม่ดิ้นรนแสวงหา 2) พยาพานิเวศ ความขัดเคืองใจ ให้รู้เท่าทันอารมณ์ที่มากกระทบใจ การจะควบคุมอารมณ์ที่มากกระทบใจให้ได้ทันและระงับก่อนจะก่อเหตุ คือ หลักพรหมวิหาร 4 เป็นตัวจับ ผ่อนคลาย แล้วปล่อยวาง ทำให้อารมณ์สงบ ใจสงบ 3) ถีนมิตินิเวศ ความหดหู่และเซื่องซึม ต้นแหล่งมาจากความคิด ให้รู้ทันอารมณ์ ความนึกคิดด้วยสติและโยนิโสมนสิการ ฝึกคิดการคิดในเชิงสร้างสรรค์ สร้างและปลูกเร้าให้เกิดกำลังใจ ขวนขวายในการงานด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพของใจด้วยอิทธิบาท 4 4) อุทธัจจกุกกุกจนิเวศ ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ เป็นอารมณ์ของความนึกคิดไปทางด้านลบ แก้ไขโดยการให้อารมณ์รู้เท่าทันอารมณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้สภาวะการความคิดเชิงลบ ให้หยุดคิดแล้วพิจารณาตามหลักโยนิโสมนสิการ ปรับเปลี่ยนการคิดลบเป็นคนคิดบวก ตอกย้ำสม่ำเสมอ สร้างความมุ่งมั่น จริงจัง เกิดความสว่างแห่งปัญญาจนสามารถก้าวไปสู่ความสำเร็จในชีวิต 5) วิจิกิจฉานิเวศ ความลังเลสงสัย ให้รู้เท่าทันอารมณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้ความลังเลสงสัยด้วยพิจารณาตามหลักโยนิโสมนสิการ แล้วแสวงหาต้นแบบที่ดี ให้หลักเลี้ยงคบคนพาล ให้คบบัณฑิต ก่อเกิดเป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีความจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหว

พุทธวิธีการแก้ไขนิเวศ 5 ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น เป็นวิธีการที่จะสร้างอุปนิสัยที่ดีให้เกิดขึ้นในตัววัยรุ่น คือ ความมุนานะ อดทนรอเพื่อสิ่งที่ดีกว่าได้ การควบคุมตนเอง มีวินัยในตนเอง สำนึกผิดชอบชั่วดี มีความรับผิดชอบ มีความมั่นคงในอารมณ์ มีความมั่นใจในตนเอง มีความขยันหมั่นเพียร กระตือรือร้น เห็นอกเห็นใจคนอื่น อุปนิสัยที่ดีส่วนหนึ่งมาจากการยับยั้งชั่งใจ การมีสติ ไม่ถูกกระตุ้นด้วยแรงผลักดันบางอย่างทั้งภายนอกและภายใน แรงผลักดัน

ที่มีส่วนสำคัญของวัยรุ่น คือ ฮอโมน ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่ถ้าเตรียมเขาไว้ให้ดีก็จะยับยั้งชั่งใจอันเป็นบทฝึกให้วัยรุ่นสามารถเอาชนะปัญหาและแก้ไขด้วยตัวของพวกเขาเองได้

เอกสารอ้างอิง

- นพมาศ อึ้งพระ (ธีระเวคิน). (2553). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระครูเกษมธรรมทัต (สุศักดิ์ เขมรสี). (2552). *วิปัสสนาภูมิ*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: บุญศิริการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2538). *ธรรมกับการศึกษาของไทย*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระปล้นโน ภิภุช. (2533). *ธรรมพันภัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- พระปัญญาวโร ภิภุช. (2554). *หลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเบื้องต้น*. แปลโดย ฉัตรนคร องค์กรสิทธิ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พระมหาวิเชียร โชติธมฺโม (จันทะมัน). (2554). *การศึกษาสภาวะของนิรวณในวัมมิกสูตร*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). (2553). *วิปัสสนาภูมิ หลักการปฏิบัติวิปัสสนา*. แปลโดย จำรูญธรรมดา. กรุงเทพฯ: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Bradley, S.J. (1990). Affect regulation and psychopathology: Bridging the mind-body gap. *Canadian Journal of Psychiatry*. 35, 540-547.
- Mayer, J.D. & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. Sluyter (eds.) *Emotional development and emotional intelligence: Implications for educators*. (pp. 3-31). New York: Basic Books.
- Mayer, J.D., Salovey, P., & Caruso, D. (2002). Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence
- Mayer, J.D., Salovey, P., Caruso, D.R., & Sitaenios, G. (2003). Measuring Emotional Intelligence with the MSCEIT V2.0. *Emotion*. 3, 97-105.
- Test (MSCEIT): *User's Manual*. Toronto, Multi-Health Systems, Inc.

มโนทัศน์เรื่องธาตุในพุทธปรัชญาเถรวาท

The Concept of the Elements in Theravada Buddhist philosophy

¹วีรชาติ นิมอนงค์ และ ²พระมหาดวงเด่น ฐิตยาโร

Veerachat Nimanong and Phramaha Duangden Thitayarno

¹มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

Assumption University

²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

1Email: deeden108@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ 2 ประการ คือ เพื่อศึกษามโนทัศน์เรื่องธาตุในพุทธปรัชญาเถรวาท และเพื่อวิเคราะห์คุณค่าของธาตุในพุทธปรัชญาเถรวาท การศึกษาพบว่า ธาตุในมุมมองของพระพุทธศาสนานั้นมีหลายประเภท มีทั้งธาตุ 2 ธาตุ 3 ธาตุ 4 ธาตุ 6 ธาตุ 8 ธาตุ 18 มีทั้งธาตุภายในภายนอกในร่างกายและธาตุหยาบธาตุละเอียด โดยธาตุทั้งหมดนั้นมีธาตุ 4 เป็นธาตุหลัก ธาตุ คือ สสารวัตถุที่ไม่ใช่ตัวตนที่เที่ยงแท้ ทั้งยังเป็นสิ่งไม่มีชีวิต ธาตุรวมตัวกันเกิดเป็นวัตถุหรือร่างกาย ร่างกายจึงจัดว่าเป็นธาตุ กล่าวคือ ธาตุดินรวมตัวกันเกิดเป็นอวัยวะ 20 อย่าง ธาตุน้ำรวมตัวกันเกิดเป็นอวัยวะ 12 อย่าง ธาตุไฟเกิดเป็นลักษณะ 4 และธาตุลมเกิดเป็นลักษณะ 6 อย่าง

การวิเคราะห์คุณค่าของธาตุพบว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ยกย่องชื่นชมตัวสสารธาตุว่าเป็นของประเสริฐ มองว่าธาตุไม่ได้มีคุณค่าในตัวเอง แต่คุณค่าของธาตุปรากฏก็ต่อเมื่อร่างกายถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการบำเพ็ญเพียรของจิต คุณค่าของธาตุในทัศนะของพระพุทธศาสนาจัดได้ว่าอยู่ในกลุ่มทฤษฎีอัตนัยนิยม และทฤษฎีสัมพัทธ์นิยม เพราะเน้นการให้เกิดผลต่อจิตใจ ซึ่งต้องอาศัยความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับธาตุวัตถุ สสาร นอกจากนี้ยังมีบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการบำเพ็ญเพียรพิจารณาธาตุร่างกายของพระพุทธศาสนา โดยมองว่า เป็นการกระทำที่ไร้ผลเสียเวลาเปล่า หรือมองเป็นเพียงแค่ความเชื่อเฉพาะกลุ่มก็ตาม แต่ด้วยหลักการและเหตุผลเราจะพบว่าวิธีพิจารณาร่างกายของพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางสายกลางแบบโยนิโสมนสิการ เป็นรูปแบบของการฝึกฝนทดลองเชิงประจักษ์ ซึ่งไม่ได้ยากลำบากเกินความสามารถของมนุษย์ ทั้งยังไม่ต้องอาศัยอำนาจลึกลับเข้าช่วยแต่อย่างใด

Abstract

This thematic paper is of two objectives: to study the concept of elements in Theravada Buddhist philosophy and to analyze the values of elements in Theravada Buddhist philosophy. This study is a qualitative research.

From the study, it was found that there are several types of concepts of elements in Theravada Buddhist philosophy:- two, three, four, six, eighteen elements which are internal, external, rough and smooth both inside or outside of the body. All elements have four elements as its bases. The elements are material, permanent selfless and lifeless. The material or body is naturally constituted by the so-called elements, the earth element incorporates 20 organs, the water element incorporates 12 organs, the winning element

incorporates 6 appearances, and the fire element gives rise to 4 appearances, which is why it is called 'element'.

An analyzing of the values of elements in Theravada Buddhist philosophy showed that Buddhism does not appreciate the material elements as the good; elements are not valuable in themselves. According to the Buddhist viewpoint, the values of elements appear if they are used as a tool: the body is used as a tool in the perseverance practice of psychoanalysis. The values of elements in Buddhist philosophy are included in the group of the theory of subjectivism and relativism because such values are focused on the effects relating to the mind in accordance with the matter. Apart from that, there are some viewpoints which are opposite to Buddhist viewpoint. Some viewpoints argued that such Buddhist actions are useless and a waste of time.

Having analyzed Buddhist standpoint relating to the values of elements, it showed that there are values of elements. Such values are relative in the ways that they can be used as tools to train human beings' mind leading to promote ideal life. They showed the nature of things as they really are. Once man realized this, his mind is released from defilements.

บทนำ

สรรพสิ่งบนโลกประกอบไปด้วยวัตถุและสิ่งมีชีวิต ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม บางสำนักเชื่อว่าธาตุเป็นวัตถุที่มีอยู่จริง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีใครทำ (สร้าง) ไม่มีใครเนรมิต เป็นสภาพยั่งยืน ไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์ (สุนทร ญ รังสี, 2537) เป็นสิ่งเที่ยงแท้และดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ การรวมตัวของธาตุก่อให้เกิดเป็นร่างกายมนุษย์ ร่างกายจึงเป็นเพียงการประชุมแห่งธาตุทั้ง 4 เมื่อร่างกายตาย ธาตุดินคืนสู่ดิน ธาตุน้ำคืนสู่น้ำ ธาตุลมคืนสู่ลม ธาตุไฟคืนสู่ไฟ ร่างกายทั้งหมดย่อมขาดสูญ ตายแล้วย่อมไม่มีการเกิดอีก การกระทำทั้งหมดไม่มีผล เป็นการกระทำที่ว่างเปล่า เพราะร่างกายชีวิตตายชีพก็ขาดสูญไป (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2546) บางสำนักก็มีแนวคิดมุมมองต่อธาตุทั้ง 4 ว่าเป็นที่ตั้งอยู่อาศัยของกิเลสและกรรมตีกรรมชั่ว จึงต้องนำร่างกายมาบำเพ็ญอัตตakilมณานุโยค คือ การทรมานร่างกาย (ที. สี. (ไทย) 9/176/58) แต่บางสำนักก็เชื่อว่า ธาตุทั้งหมดเกิดจากการแบ่งสำแดงภาคจากพระเจ้า พระเจ้าทรงสร้างร่างกายด้วยการดลบันดาลให้ปรมาณูของธาตุต่าง ๆ มารวมกันก่อให้เกิดเป็นรูปร่างต่าง ๆ ร่างกายจึงเกิดขึ้นมาจากเจตนากรรมของพระเจ้า (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2546) ร่างกายจึงเป็นธาตุแบ่งมาจากพระเจ้า ร่างกายจึงมีหน้าที่เพียงเพื่อการทำอุทิศต่อพระเจ้า เช่น การบูชาขัยญ สวดสรรเสริญพระโคมดนตรี และเคารพบูชาพระเจ้า เป็นต้น

จากมุมมองที่หลากหลาย เราจะเห็นว่าทัศนคติต่อธาตุทั้ง 4 แตกต่างกัน ซึ่งนั่นเป็นเหตุให้มุมมองต่อร่างกายก็แตกต่างกันไปด้วย เพราะร่างกายก็คือผลรวมของธาตุทั้ง 4 กล่าวคือ บางกลุ่มก็เชื่อว่าร่างกายเป็นอิตตาตัวตนที่เที่ยงแท้ บางกลุ่มก็เชื่อว่าร่างกายเป็นธาตุที่ว่างเปล่า บางกลุ่มก็เชื่อว่าร่างกายคือกายสมบัติของพระเจ้า ในส่วนของพระพุทธศาสนาได้แสดงทัศนคติมุมมองต่อธาตุไว้มากเหมือนกัน มีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างจากสำนักแนวคิดอื่นๆ เช่น ยอมรับการมีอยู่ของธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟที่ทรงสถานะดำรงอยู่เอง เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย แต่ไม่มีผู้สร้างผู้บันดาล ไม่มีอิตตา มิใช่สัตว์มิใช่ชีวะ (พระธรรมปิฎก, 2553) พระพุทธศาสนาได้มองว่าธาตุได้รวมผสมกันก่อให้เกิดเป็นรูปร่างวัตถุทั้งหมด และรูปร่าง

วัตถุบางอย่างยังเป็นที่ยึดของจิต ทำให้เกิดเป็นสิ่งมีชีวิต แม้ร่างกายมนุษย์ก็เกิดจากการรวมตัวกันของธาตุ 4 เหมือนกัน

เมื่อพระพุทธศาสนาจะอธิบายถึงสภาพความเป็นจริงของธาตุ ก็จะพูดอธิบายโดยผ่านตัวอย่างวัตถุ คือ ร่างกาย เพราะเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้เห็นและจับต้องเข้าใจได้ง่าย ดังนั้น ถ้าเราจะศึกษาหรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับธาตุในมุมมองของพระพุทธศาสนาต้องศึกษาคำสอนที่เกี่ยวข้องกับร่างกาย ซึ่งปรากฏชัดในหมวดคำสอนว่าด้วยกรรมฐาน ซึ่งพระพุทธศาสนาได้มีมุมมองต่อธาตุ คือ ร่างกายว่าเป็นเพียงแค่ธาตุ เป็นมุมมองไปในทิศทางเชิงลบ ในฐานะที่ร่างกายเป็นที่มาของกิเลส นำมาซึ่งความทุกข์ เกิดกิเลสหลุมหลงเป็นโทษ แต่ก็ยกย่องให้ความสำคัญต่อร่างกายด้วยการกล่าวอ้างถึงอยู่เสมอ ในฐานะที่ธาตุร่างกายถูกเป็นเครื่องมือในการสอน เพื่อการรับใช้ศีลธรรมและสะท้อนคุณค่าแท้จริงของชาตธรรมชาติ สื่อนัยยะว่าคุณค่าของธาตุแท้ที่ติดต้องเป็นธาตุที่แสดงคุณค่าทางจริยธรรม (มโน พิสุทธิรัตนานนท์, 2547) เป็นเครื่องมือสะท้อนสัจจะสากล คือ กฎไตรลักษณ์

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใคร่จะศึกษาทัศนคติต่อธาตุ 4 ของพระพุทธศาสนา ว่าจะมีมุมมองแตกต่างจากแนวคิดของสำนักอื่นๆ อย่างไร แนวคิดดังกล่าวมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร และที่สำคัญแนวคิดนั้นได้นำมาสู่กระบวนการหรือวิธีการปฏิบัติต่อธาตุอย่างไร คุณค่าในตัวธาตุมีอยู่หรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาโมโนทัศน์เรื่องธาตุในพุทธปรัชญาเถรวาท
2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของธาตุในพุทธปรัชญาเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งรวบรวมศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากหลายแหล่ง แบ่งประเภทได้ดังนี้

ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าศึกษารวบรวมเอกสารข้อมูลปฐมภูมิจาก พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งในส่วนที่เป็นภาษาไทย และภาษาบาลี อรรถกถา ฎีกาต่าง ๆ อีกทั้งได้รวบรวมผลงานวิจัย หนังสือ งานเขียน คำอธิบาย บทความที่เกี่ยวกับธาตุและการพิจารณาธาตุในรูปแบบต่างๆ

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารต้นฉบับและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้จัดลำดับความสำคัญ จัดกลุ่มแบ่งประเภท เขียนเรียบเรียงข้อมูลให้ครบถ้วนและสอดคล้องเป็นเนื้อเรื่องเดียวกัน ทำการเขียนวิเคราะห์วิจารณ์คุณค่าในเชิงปรัชญา ชีวประโยชน์และโทษ ข้อดีข้อเสียของแนวคิดและวิธีการพิจารณาธาตุของพระพุทธศาสนา

สรุปผลการวิจัย

มโนทัศน์เรื่องธาตุในพุทธปรัชญาเถรวาท

ธาตุในมุมมองของพระพุทธศาสนานั้นมีหลายประเภท กล่าวคือ มีทั้งธาตุ 2 ธาตุ 3 ธาตุ 4 ธาตุ 6 ธาตุ 8 ธาตุ 18 ซึ่งก็เป็นการแบ่งตามบทบาทหน้าที่ อย่างไรก็ตามแม้ว่าธาตุจะมีมากก็จริง แต่โดยหลักใหญ่แล้วจะมีเพียงแค่ธาตุ 4 เท่านั้น ธาตุที่เหลือจึงเป็นเพียงแค่ธาตุที่ปรากฏสืบเนื่องจากธาตุ 4 ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญไปที่ธาตุ 4 เป็นเป้าหมายหลัก ธาตุ 4 หมายถึง ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ เป็นสสารวัตถุที่ไม่ใช่ตัวตนเที่ยงแท้ ไม่ใช่สิ่งที่มีชีวิตหรือถูกสร้างจากอำนาจพิเศษ มีความเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย มีการแยกตัวและรวมตัวกันอยู่เสมอทำให้เกิดเป็นวัตถุรูปร่างต่าง ๆ ธาตุในพระพุทธศาสนามีการแยกเป็นธาตุวัตถุภายในและภายนอกในร่างกาย ธาตุหยาบธาตุ

ละเอียด โดยได้จัดให้ร่างกายเป็นธาตุหยาบ เป็นเพียงที่อยู่อาศัยของจิต และมองว่าร่างกายเกิดขึ้นจากธาตุทั้ง 4 รวมตัวกัน ดังนั้น ร่างกายจึงจัดว่าเป็นธาตุ การปรากฏตัวของธาตุจะมุ่งเน้นอธิบายผ่านอวัยวะร่างกาย คือ ธาตุดินเมื่อรวมตัวกันอย่างหนาแน่นก็จะเกิดเป็นอวัยวะร่างกาย 20 อย่าง ธาตุน้ำรวมตัวกันเกิดเป็นอวัยวะ 12 อย่าง ธาตุไฟเกิดเป็นลักษณะ 4 และธาตุลมเกิดเป็นลักษณะ 6 อย่าง รวมเป็นอวัยวะธาตุร่างกาย 42 อย่าง

วิเคราะห์คุณค่าของธาตุในพุทธปรัชญาเถรวาท

จากการวิเคราะห์คุณค่าของธาตุในพุทธปรัชญาเถรวาทพบว่า พระพุทธศาสนาได้มองร่างกายเป็นเพียงธาตุทั้ง 4 และได้นำมาเป็นเครื่องมือในการอธิบายสอนให้คนได้เข้าใจสัจจะความเป็นจริงของธรรมชาติ ในฐานะที่ต้องเป็นไปตามสภาพกฎไตรลักษณ์ และเป็นเครื่องมือบำเพ็ญเพียรพิจารณาฝึกฝนจิตใจให้มีสมาธิ ปัญญา คลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนและลดราคะตัณหามานะทิฏฐิ จึงจัดได้ว่าคุณค่าของร่างกายที่เกิดจากธาตุนั้นเป็นคุณค่าแฝง เพราะพระพุทธศาสนาไม่ได้ยกย่องสรรเสริญว่าตัวธาตุหรือร่างกายเป็นของประเสริฐ คือ ร่างกายมีคุณค่าเพราะเป็นประโยชน์ที่ช่วยสะท้อนความจริงและส่งผลกระทบต่อความรู้สึกทางด้านจริยธรรมอันดี ด้วยหลักการดังกล่าว ร่างกายจึงถูกนำมาเป็นเครื่องมือบำเพ็ญเพียรฝึกฝนจิตใจ ด้วยรูปแบบกระบวนการและวิธีพิจารณาที่หลากหลายแนวทาง กล่าวคือ ด้วยวิธีการเพ่งธาตุแบบกสิณ พิจารณาแยกอวัยวะออกเป็นกอง พิจารณาธาตุเป็นอสุภะ พิจารณาโดยสักว่าเป็นธาตุ พิจารณาธาตุตามกฎไตรลักษณ์ พิจารณาธาตุเป็นที่ตั้งแห่งโรค เป็นต้น วิธีการบำเพ็ญพิจารณาร่างกายที่เกิดจากธาตุของพระพุทธศาสนา มีคุณค่าต่อการปรับแนวคิดและความเชื่อให้ตรงกับความเป็นจริงของธาตุ ซึ่งมีสภาพความเสื่อม ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา และช่วยขัดเกลาจิตใจให้เบาบางจากตัณหา มานะ ทิฏฐิ คลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนได้ พุทธศาสนามองร่างกายเป็นเพียงการรวมตัวกันของธาตุทั้ง 4 ไม่ใช่สิ่งน่าปรารถนา เป็นเหตุนำมาซึ่งทุกข์และการยึดมั่นถือมั่น ลักษณะท่าทีมุมมองต่อธาตุของพระพุทธศาสนา ปรากฏอยู่ในกระบวนการวิธีพิจารณาร่างกายในหมวดกรรมฐาน เช่น การมีทัศนคติต่อร่างกายว่าไม่ใช่สิ่งสวยงามเป็นอสุภะ เป็นต้น เป็นการมองธาตุร่างกายในทัศนคติเชิงลบ

ดังนั้น คุณค่าของธาตุในทัศนะของพระพุทธศาสนาจัดได้ว่าอยู่ในกลุ่มแนวคิดทฤษฎีคุณค่าทั้งสามทฤษฎี คือ เป็นทั้งทฤษฎีปรนัยนิยม ทฤษฎีอัตนัยนิยม และทฤษฎีสัมพัทธ์นิยม แต่แนวคิดส่วนใหญ่มักจะเน้นหนักไปในทิศทางของทฤษฎีอัตนัยนิยม และทฤษฎีสัมพัทธ์นิยม เพราะพระพุทธศาสนามุ่งให้ความสำคัญไปที่การฝึกฝนจิตใจมากกว่าธาตุร่างกาย ในขณะที่เดียวกันก็อาศัยธาตุร่างกายเข้ามาเป็นเครื่องมือช่วยในการฝึกฝนจิตใจ เป็นการให้คุณค่าจากผลที่ปรากฏต่อจิตใจ ซึ่งต้องอาศัยความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันระหว่างจิตกับวัตถุ

ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีหลายกลุ่มแนวคิดที่ไม่เห็นด้วยกับพระพุทธศาสนา เช่น กลุ่มที่เชื่อศรัทธาในพระเจ้า ย่อมมองว่าการบำเพ็ญพิจารณาร่างกายของพระพุทธศาสนา จะไม่เกิดผลคุณค่าใด ๆ แม้จะมีการฝึกฝนอย่างหนักหรือยาวนานก็ตาม เพราะไม่ได้ทำให้ พระเจ้าโปรดปราน พระเจ้าเป็นผู้สร้างจิตและสสารวัตถุธาตุทั้งปวง พระเจ้าเท่านั้นมีอำนาจที่จะบันดาลให้คุณค่าบริสุทธิ์หรือเลวทราม นอกจากนั้นยังมีกลุ่มสัสสตทิฏฐิ กลุ่มอุจเฉททิฏฐิของครูทั้ง 6 และกลุ่มแนวคิดปรัชญาจรวากที่มองว่าการบำเพ็ญพิจารณาร่างกายของพระพุทธศาสนานั้นเป็นการกระทำที่สูญเปล่า เพราะร่างกายเป็นเพียงแค่อัตถุ ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนใดๆ ไม่มีผู้กระทำ ไม่มีผลของการกระทำ เมื่อเราตายแล้วธาตุร่างกายก็สลายว่างเปล่า จึงควรมุ่งแสวงหาความสุขให้มากที่สุด ส่วนแนวคิดที่ใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนามากที่สุดคือ ปรัชญาเซน ด้วยเชื่อว่าการบำเพ็ญเพียรทางร่างกายย่อมเกิดผลมีคุณค่าจริง เพราะสามารถที่จะเผาผลาญกิเลสและขจัดกรรมเก่าปิดกั้นกรรมใหม่ได้ แต่จะต้องใช้วิธีการทรมานร่างกายให้ทุกข์ทรมานลำบากเท่านั้น จากตัวอย่างแนวคิดที่แตกต่างเหล่านี้เป็นเครื่องบ่งบอกให้รู้ว่า แนวคิดและวิธีการพิจารณาธาตุร่างกายของพระพุทธศาสนาเป็น

แนวคิด ความเชื่อและวิธีการปฏิบัติที่จำกัดอยู่ในเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ไม่ได้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในทุกสังคมหรือทุกสำนักลัทธิแต่อย่างใด

สรุป

คุณค่าของธาตุที่เกิดจากการพิจารณาร่างกายของพระพุทธศาสนานี้ ไม่ใช่คุณค่าในความหมายดีชั่ว สูงต่ำเลวทราม แต่เป็นคุณค่าของธาตุในฐานะบทบาทหน้าที่ของการเป็นอุปกรณ์เครื่องมือ ที่จะส่งผลให้เกิดคุณค่าต่อสิ่งอื่นตามมา กล่าวคือ ลักษณะสภาพร่างกายเป็นตัวอย่างสะท้อนความเป็นจริงของธาตุทั้งปวง ทำให้จิตใจคลายความเห็นผิด ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตนและก่อเกิดสมาธิปัญญา ร่างกายจึงมีคุณค่าในฐานะเผยความจริงและการรับใช้ศีลธรรม อีกทั้งรูปแบบของการบำเพ็ญพิจารณาร่างกาย ก็จัดได้ว่าเป็นรูปแบบวิธีการสอนเชิงประจักษ์และเป็นการปฏิบัติตามทางสายกลาง เพราะใช้หลักพิจารณาแบบโยนิโสมนสิการ ไม่ได้ทำให้ร่างกายมีความทุกข์ทรมานหรือมีความสุขเพลิดเพลินลุ่มหลง เป็นเพียงแค่การพิจารณาให้เข้าใจสภาพธาตุร่างกายตามที่เป็นจริง โดยปราศจากการเข้าไปบังคับปรุงแต่ง ถ้าบุคคลที่ปราศจากแนวคิดอคติ ผู้วิจัยเชื่อแน่ว่าย่อมเป็นผู้สามารถที่จะปฏิบัติตามวิธีบำเพ็ญพิจารณาร่างกายของพระพุทธศาสนาได้ เพราะไม่ได้อาศัยอำนาจลึกลับเข้าช่วย หรือเป็นสิ่งที่เกินวิสัยสติปัญญาของมนุษย์แต่อย่างใด อีกทั้งการทดลองปฏิบัติก็มีได้ยากลำบากทุกข์ทรมาน เป็นวิธีที่มีเหตุมีผลมีลำดับขั้นตอน ทั้งหมดนี้จึงเป็นเหตุผลการยืนยันว่า คุณค่าของธาตุในมุมมองของพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่จริง สามารถพิสูจน์ได้ด้วยการลงมือปฏิบัติทดลองตามหลักการและเหตุผล ดังกล่าวมา

การพิจารณาร่างกายของพระพุทธศาสนา เป็นการปรับความเข้าใจให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของธาตุ เป็นการชี้ให้เห็นว่าร่างกายเป็นแต่เพียงธาตุเท่านั้น ซึ่งต้องเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ร่างกายจึงควรแก่การนำมาพิจารณาบำเพ็ญฝึกฝนเพื่อให้จิตใจคลายความยึดมั่นถือมั่นและเบาบางจากกิเลส ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้พยายามค้นคว้าและเรียบเรียงวิเคราะห์ข้อมูลจนสุดความสามารถแล้ว แต่ก็ยังพบข้อบกพร่องมากมายทั้งในส่วนของคุณวุฒิวิชาการและการเขียนเรียบเรียงด้วยภาษาอังกฤษที่เข้าใจยาก ผู้วิจัยขอยอมรับถึงความไม่ถนัดในการอธิบายแนวคิดกรรมฐานหรือแนวคิดด้านอภิปรัชญา และยังมี ความกดดันทางด้านเวลาที่ต้องรีบเร่งให้ทันกำหนด แต่ถึงอย่างไรก็ดีก็ยังคงคาดหวังว่าผลของการวิจัยคงจะเป็นประโยชน์เพื่อการศึกษาต่อยอด ในการศึกษาครั้งต่อไปผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดทิ้งไว้ เพื่อให้ผู้ใคร่ศึกษาได้ค้นคว้าต่อไป

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด.

มโน พิสุทธิรัตนานนท์. (2547). *สุนทรียวิจักขณ์ในจิตรกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2546). *ปรัชญาอินเดีย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Max Muller F. (1970). *The Sacred Book of the East: The Law of the Manu*. Delhi: Motilal Banarsidass.

ศุนยตาแห่งพุทธปรัชญามหายานนิกายมาธยมิกะ Suññatā in Mahayana Buddhist Philosophy of Madhyamika School

¹ณัฐปรีญา วิจิตรฐะพันธ์ และ พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.
Natpreeya Wichittaphan and Phramaha Maghavin Purisuttamo
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahamakut Buddhist University
¹Email: wnatpree@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความหมายของศุนยตาแห่งพุทธปรัชญามหายานนิกายมาธยมิกะ และ 2) เพื่อวิเคราะห์ศุนยตาแห่งพุทธปรัชญามหายานนิกายมาธยมิกะ จากการศึกษา พบว่า ความหมายของศุนยตาแห่งพุทธปรัชญามหายานนิกายมาธยมิกะมิได้หมายความว่าไม่มีอะไรอยู่โดยสิ้นเชิง แต่เป็นการหมายความถึงสรรพสิ่งเกิดขึ้นด้วยความสัมพันธ์ของกันและกันเป็นหลัก และปราศจากสภาวะที่มีอยู่เป็นอยู่ด้วยตัวของมันเอง กล่าวคือสรรพสิ่งมีความสัมพันธ์กันเกิดขึ้นก็จริง แต่สรรพสิ่งดังกล่าวก็ไร้แก่นสาร ดังนั้น ความเข้าใจในสภาวะธรรมสูงสุดตามนัยแห่งพุทธปรัชญามหายานนิกายมาธยมิกะจึงเรียกว่าศุนยตานั่นเอง

คำสำคัญ : ศุนยตา, พุทธปรัชญามหายาน, นิกายมาธยมิกะ

ABSTRACT

The objectives of this paper were: 1) to study the meaning of the Suññatā (emptiness) of Mahayana Buddhist Philosophy in Madhyamika School and 2) to analyze the Suññatā (emptiness) of Mahayana Buddhist Philosophy in Madhyamika School. The results of the study found that: the meaning of the Suññatā (emptiness) does not mean that nothing entirely. But it means that things are formed by the relationship of one another, and also without the state of being itself. Therefore, the relationship has occurred but such things are insignificant, meanwhile, the understanding of the highest moral according to the concept of the Mahayana Buddhist Philosophy in Madhyamika School is called Suññatā (emptiness).

Keywords: Suññatā, Mahayana Buddhist Philosophy, Madhyamika School

บทนำ

คนทั่วไปเมื่อได้ยินคำว่า ศุนยตา ก็เข้าใจว่า ว่างเปล่า สุธูเปล่า ส่วนใหญ่เข้าใจไปในทางปฏิเสธโดยสิ้นเชิง คือ ไม่มีอะไรเลย จึงมักมีการนำมากล่าวสัพยอก เช่น หากนัดใครแล้วไม่มาตามนัด ก็ว่า “ศุนยตา” หรือ หากวันนี้มีเรียน แต่ไม่มีอาจารย์มาสอน หรือนักเรียนไม่มา ก็ว่า “ศุนยตา” คือ ไม่

ปรากฏซึ่งบุคคล ตัวตน เป็นต้น ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง เพราะตีความตามทฤษฎีหรือความเห็นของตน

การจะเข้าใจศูนยตา จะต้องเข้าใจก่อนว่า ว่างจากอะไร เมื่อจิตของเราคิดอะไร วุ่นวายสับสน พอเรื่องที่ยุ่ง ๆ อยู่หายไป เราก็เข้าถึงความว่าง เราเรียกรูปร่างว่าเป็นความว่าง เพราะไม่มีความเป็นอยู่จริง เหมือนกับอวกาศที่ว่างเปล่า ศูนยตาที่พูดถึงนี้ ไม่ใช่ลักษณะความว่างที่กล่าวถึง แต่เป็นการพิจารณาถึงสภาวะ คือ ความเป็นอยู่ที่แท้จริงของวัตถุ และปฏิเสธว่าสิ่งนั้นไม่มี ความเป็นศูนยตา มิใช่ความว่างเปล่าของโต๊ะที่เคยมีแจกันดอกไม้ตั้งอยู่ และบัดนี้ว่างจากแจกันดอกไม้ ด้วยเหตุนี้ถ้าเราคิดว่าศูนยตาคือว่าง ไม่มีอะไร โดยที่ไม่ได้เข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของสิ่งที่เราปฏิเสธในอดีต เราจึงไม่เข้าใจความหมายของศูนยตา

ความเป็นมาและบ่อเกิดของมารยมิกะ

นิกายมารยมิกะ แปลว่า นิกายทางสายกลาง เป็นปรัชญาสาขาหนึ่งในนิกายมหายาน เรียกอีกอย่างว่า ศูนยวาท ท่านผู้ต้นลัทธิชื่อ พระนาคราชุน มีชีวิตอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 7 เป็นคณาจารย์ลือชื่อ ขณะนั้น เกิดในวาระพราหมณ์ ชาวเมืองวิธรรพ์ ในอินเดียภาคใต้ มีความรอบรู้ทั้ง หินยาน มหายาน ได้ประกาศปรัชญาศูนยตวาทินขึ้น ได้รับงานปกครองประกาศลัทธิจำนวนมาก พระเจ้ายชฺฐศรีเคาตมิกบุตรแห่งราชวงศ์สัตวาทนะ เป็นสหายกับท่านนาคราชุนได้ให้ความอุปการะแก่ท่าน

นิพนธ์ของท่านชื่อ “มารยมิกศาสตร์” นำปรัชญาของนานานิกายในพระพุทธศาสนา กับปรัชญาพราหมณ์มาวิพากษ์ พร้อมทั้งอธิบายปรัชญาศูนยตาขึ้น ทำให้มหายานมีฐานะโดดเด่น ช่มชัดมีขงนิกายอื่น ๆ ไปสิ้น ประชาชนหันมาเลื่อมใสในลัทธิใหม่นี้มากขึ้น ท่านอัสวโฆสะเถระ ก็เป็นผู้หนึ่งที่เป็นผู้บุกเบิกปรัชญาสายนี้ ในปัจฉิมวัยท่านดับขันธลง ณ มหาวิหารแห่งหนึ่งที่เมืองอมราวตี ในแคว้นอันธระ ทักษิณาบท ปัจจุบันนี้ อินเดียใต้ยังมีโบราณสถานแห่งหนึ่ง ซึ่งมีซากพระสถูปเจดีย์ชื่อว่า “นาคราชุน โภณฑะ”

บ่อเกิดของมารยมิกะ

บ่อเกิดของมารยมิกะ คือ มหาปรัชญาปารมิตาสูต ซึ่งถือว่าเป็นสุดยอดของปรัชญามารยมิกะ เนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องศูนยตา และการเจริญปัญญาเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้น เป็นพระสูตรที่เน้นหนักในเรื่องปรมัตถธรรม เน้นความหลุดพ้น ผู้ศึกษาแนวคิดพระนาคราชุนจำเป็นต้องเข้าใจคำสำคัญในพุทธศาสนาดั้งเดิมให้ถึงแก่นแท้เสียก่อน ได้แก่ นิพพาน ปฏิจจสมุปบาท มายา ศูนยตา เป็นต้น

มหาปรัชญาปารมิตาสูต มีสาระสำคัญเรียกว่า ปรัชญาปารมิตาทุทย เป็นบ่อเกิดแห่งปรัชญาศูนยวาท ถือเอาใจความสำคัญว่า เมื่อขั้น 5 เป็นของศูนยแล้ว ทุกอย่างซึ่งอาศัยขั้น 5 เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป จึงพลอยเป็นของศูนยไปด้วย มีข้อความดังนี้ “ข้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ พระโพธิสัตว์หมู่ใหญ่ สมัยนั้นพระผู้มีพระภาคได้เข้าสมาธิชื่อว่าคัมภีราวสัมโพธิ โดยสมัยเดียวกันนั้นแล พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ได้ประพตฺจิริยาในปรัชญาปารมิตาอันลึกซึ้ง คือ ได้พิจารณาขั้น 5 และความศูนยโดยสภาพ ลำดับนั้นพระสารีบุตรผู้มีอายุ ได้กล่าวกับพระโพธิสัตว์องค์นั้นว่า กุลบุตรกุลธิดาใด ๆ ใครประพตฺจิริยาในปรัชญาปารมิตาอันลึกซึ้ง พึงพิจารณาเบญจขั้นว่า มีความศูนยโดยสภาพ รูปคือความศูนย ความศูนยไม่อื่นไปจากรูป รูปไม่อื่นไปจากความศูนย รูปอันใดก็ความศูนยอันนั้น ความศูนยอันใดก็รูปอันนั้น แม้เวทนาสัญญาสังขารวิญญานก็มีความศูนยเป็นสภาพอย่างเดียวกัน ดูกรท่านสารีบุตร ธรรมทั้งปวงมี

ความศุนย์เป็นลักษณะ ไม่เกิดขึ้นไม่ดับไป ไม่มัวหมอง ไม่ผ่องแผ้ว ไม่หย่อนไม่เต็ม เพราะฉะนั้นแหละ ท่านสารีบุตร ในความศุนย์จึงไม่มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่มี รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ ไม่มีจักขุธาตุ จนถึงมโนธรรมธาตุและมโนวิญญาณธาตุ ไม่มีวิชา และอวิชา ไม่มีความแก่ความตาย หรือความสิ้นไปแห่งความแก่ความตาย ไม่มีทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรค ไม่มีการบรรลु ไม่มีการไม่บรรลุ ดูกรท่านสารีบุตร ผู้ที่ประพฤติในปรัชญาปารมิตาอันลึกซึ้งนี้แล้ว แต่ยังมีสะดุ้งกลัวเพราะยังมีกิเลสอยู่ ยังไม่ได้บรรลุ ผู้นั้นเมื่อบรรลุแล้วไม่มีกิเลสหุ้มห่อ ก้าวล่วง ความขัดข้องทั้งหลาย พระพุทธเจ้าในกาลทั้งสาม ทรงดำเนินตามปรัชญาปารมิตาอันลึกซึ้งนี้ ได้ตรัสรู้” (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2514)

นิยามของศุนยตา

ศุนยตา หรือ ศุนยวาท ถือว่าทุกอย่างว่างเปล่า ไม่มีอะไรเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็จิต หรือมีใช้จิต คือ เป็นศุนยตาทั้งรูปธรรมและนามธรรม (วคิน อินทสระ, 2550) ศุนยตา หรือ สุนฺย มีผู้เข้าใจผิดกันมากกว่าเป็นคำปฏิเสธความจริงโดยสิ้นเชิง ซึ่งตรงตามทรรศนะของอุจเฉททิฎฐิที่พระพุทธเจ้าทรงคัดค้าน ดังนั้น ศุนยตาจะหมายความว่า สุนฺยเปล่าอย่างนั้นไม่ได้แน่ ท่านนาคคารชุนกล่าวว่า “คนทั้งหลายเข้าใจว่า ศุนยตา หมายถึงความไม่มีอะไร แต่ความจริงศุนยตานั้นปฏิเสธทฤษฎีทั้งหมด และก็ไม่มีเป็นทฤษฎีหนึ่งต่างหาก (วิธาน สุชีวกุปต์, 2555)

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ษฎุเสณ (2538) กล่าวถึง อาจารย์จันทรกีรติ อธิบายในมาธยมิกศาสตร์ของนาคคารชุนว่า การอธิบายเรื่องอนัตตาในเถรวาทนั้น เป็นการจำกัดเฉพาะความไม่มีตัวตนของบุคคล ซึ่งมีใช้ความหมายของอนัตตาโดยสมบูรณ์ แม้เราจะตระหนักรู้ว่าไม่มีตัวตน แต่ยังมีมยึดติดในวัตถุภายนอกว่าเป็นของเราอยู่ ความมีตัวตนจึงยังไม่สิ้นไปทีเดียว ทฤษฎีอนัตตาเป็นทฤษฎีที่มีปรากฏในพุทธศาสนาทุกนิกาย แต่มีการอธิบายต่างกัน

คำว่า ศุนยตา หรือ สุนฺย มีผู้เข้าใจผิดกันมาก คือคนส่วนมากเข้าใจไปว่าเป็นคำปฏิเสธความจริงโดยสิ้นเชิง เช่นว่า สุนฺยเปล่าไม่มีอะไรเหลือ ซึ่งตรงกับทรรศนะของพวกอุจเฉททิฎฐิที่พระพุทธเจ้าทรงคัดค้าน ดังนั้น ศุนยตาจะหมายความว่าสุนฺยเปล่าอย่างนั้นไม่ได้ ตามทรรศนะของพระนาคคารชุน ศุนยตา มี 2 นัย คือ 1. ปฏิเสธสมมุติสัจจะ โดยถือสมมุติสัจจะ ว่างจากสภาวะหรือลักษณะแท้ของมัน หมายความว่า สิ่งทั้งหลายในโลกนี้ไม่มีลักษณะแท้ขั้นปรมาตถ์ เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัย 2. ปฏิเสธวาทะทุกรูปแบบที่พรรณนาปรมาตถ์สัจจะ โดยถือว่าปรมาตถ์สัจจะ เป็นความจริงแท้ที่อยู่เหนือความต่างทั้งหลาย อยู่เหนือพุทธิปัญญาชั้นเหตุผล ฉะนั้น ทฤษฎีใด ๆ ที่ตั้งขึ้นเพื่ออธิบายสัจจะอย่างนี้ จึงเป็นศุนยตา ในความหมายว่า ว่างจากความจริง คือไม่ถูกต้องครบถ้วน (อภิญวณน์ โพธิ์สาน, 2549) มาธยมิกมีทรรศนะว่า ศุนยตาของธรรมนั้น เป็นศุนยตาโดยแท้

ศุนยตาในทรรศนะของพระนาคคารชุน

สิ่งที่อาจารย์นาคคารชุนคัดค้านปฏิเสธคือ “สิ่งที่มีอยู่ด้วยตัวมันเอง” ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นอยู่โดยสมมติหรือปรมาตถ์ สิ่งที่มีอยู่ด้วยตัวของมันเองอยู่นั้นกินความหมายกว้าง รวมทั้งอาตมันหรืออัตตา แต่เรื่องอาตมันนั้น พระพุทธศาสนาทุกนิกาย (ยกเว้น นิกายวัชชีบุตรและจิตต์สากล) ก็ปฏิเสธอย่างเด็ดขาด ไม่ยอมให้มีเหลือเศษอะไรอยู่แล้ว แต่ตามทรรศนะของอาจารย์นาคคารชุน ท่านคณาจารย์เหล่านั้นถึงแม้ปฏิเสธความมีอยู่ด้วยตัวมันเองเพียงอาตมันเท่านั้น แท้จริงยังไปเกิดอุปาทานยึดสิ่งที่มีอยู่ด้วยตัวมันเอง

ในขั้นนี้ ธาตุ อายตนะ พระนิรวาณ ว่ามีอยู่ด้วยตัวของมันเองอีก เห็นว่ามีกิเลสที่จะต้องละและมีพระนิรวาณที่จะบรรลู่ ซึ่งเป็นความเข้าใจผิด

ท่านนาคคารชุนกล่าวว่า สิ่งที่เราเข้าใจว่ามันเป็นจุดสุดท้ายที่มีอยู่ได้ด้วยตัวมันเองนั้น แท้จริงก็เกิดจากปัจจัยอื่นอีกมากมายปรุงแต่งขึ้น เมื่อสิ่งทั้งหลายไม่มีภาวะอันใดแน่นอนของตัวเองเช่นนั้น สิ่งเหล่านั้นก็เป็นดุษฎี ว่างเป็นมายา สิ่งนั้นก็ไร้ความจริง จึงจัดว่าสูญ

ท่านนาคคารชุนอธิบายว่า สิ่งที่มีอยู่ด้วยตัวมันเอง ย่อมบ่งถึงความเป็นอิสระ ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใด จะเปลี่ยนแปลงมิได้ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็เป็น การขัดต่อกฎปัจจัยการของพระพุทธศาสนา เพราะตามกฎแห่งเหตุปัจจัย สิ่งทั้งปวงย่อมต่างอาศัยเหตุปัจจัยจึงมีขึ้นเป็นขึ้น มิได้มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นอยู่โดยโดดเดี่ยว ดังนั้นถ้าถือว่าสิ่งที่เป็นอยู่ด้วยตัวมันเองโดดเดี่ยวเช่นนั้น ย่อมจัดเข้าเป็นฝ่ายสัสตทิกฎ อนึ่ง ถ้ามีความเห็นว่าทั้งปวงขาดสูญ ปฏิเสธต่อบาปบุญคุณโทษก็เป็นอุจเฉททิกฎ หลักธรรมฝ่ายศูนยตวาทินจึงไม่เป็นทั้งฝ่ายสัสตทิกฎ เพราะแสดงถึงแก่นความจริงว่า สรวม ศูนยม ด้วยความที่ไร้ภาวะที่โดดเดี่ยวโดยตัวมันเอง และไม่เป็นทั้งอุจเฉททิกฎ หรือนัตถิกทิกฎ เพราะแสดงว่า สิ่งทั้งปวงอาศัยเหตุปัจจัย เป็นดุษฎี มีอยู่โดยสมมุติบัญญัติ

ท่านนาคคารชุนกล่าวว่า การหลุดรอดจากปวงทุกข์ต้องทำลายความติดในภาวะหรือสัด ความเป็นอยู่ซึ่งจัดว่าเป็นสัสตทิกฎ และทำลายความติดในภาวะหรือสัด ความไม่เป็นอยู่ ซึ่งเป็นนัตถิกทิกฎเสียนั่นเองจึงลู่ถึงมัชฌิมาปฏิปทา เพื่อสนับสนุนทางทฤษฎีนี้ ท่านนาคคารชุนยกพระพุทธภาษิตที่ตรัสแก่พระกัจจายะขึ้นอ้างว่า “ดูก่อนกัจจายะ ข้อว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่ นี้เป็นส่วนสุดข้างหนึ่ง ข้อที่ว่า สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ นี้ก็เป็นส่วนสุดอีกข้างหนึ่ง ตถาคตย่อมแสดงธรรมโดยท่ามกลาง ไม่เกี่ยวข้อส่วนสุดทั้ง 2 นั้น” เพราะฉะนั้น ศูนยตวาทินจึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “มารยมิกะ”

ฝ่ายมารยมิกะมีทรรศนะต่อสังฆตธรรมว่า อสังฆตธรรมนั้น ย่อมไม่มีความเกิดปรากฏขึ้น อันใดความเกิดไม่มี อันนั้นจะมีอยู่อย่างไร อุปมาดังดอกฟ้ากับเขากระต่ายหรือนางหินมีครรภ์ ซึ่งเป็นสิ่งไม่เคยมีในโลกและก็ไม่เคยมีปรากฏด้วย อันว่าดอกฟ้านั้น ใครบ้างเคยเห็น กระต่ายเกิดมีเขากขึ้นหรือรูปนั้นเป็นสตรีเกิดมีครรภ์ขึ้นได้นั้น ล้วนเป็นมายา

อนึ่ง ถ้าพระนิรวาณมีอยู่ไซ้ พระนิรวาณก็จักชื่อว่ามีการเกิดขึ้น สิ่งใดมีการเกิดขึ้น สิ่งนั้นย่อมไม่เที่ยง เป็นการขัดกัน และสิ่งใดหากมีอยู่โดยลำพังตัวเอง จะปราศจากการิรูปหรือคุณภาพมิได้ สิ่งใดมีการิรูปหรือคุณภาพ ย่อมบ่งให้เห็นว่าสิ่งนั้นมีการปรุงแต่งอยู่ ดังนั้น จึงสรุปว่า นิรวาณก็เป็นดุษฎี เพราะไม่มีการเกิดขึ้น เหมือนดอกฟ้า เขากระต่าย และนางหินมีครรภ์ อนึ่งพิจารณาให้ซึ่ง ความเกิดความดับแท้ ก็ไม่ขึ้นกับความไม่เกิดไม่ดับนั่นเอง พระนิรวาณมิใช่จะเป็นภาวะใดภาวะหนึ่งต่างหากจากปรากฏการณ์ทั้งหลาย

หลักปัจจัยการแท้ คือความไม่เกิดไม่ดับและเป็นมัชฌิมาปฏิปทาด้วย ถ้าเราพิจารณาด้วยสายสมุทัย คือ อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร ๆ เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน ฯลฯ เช่นนี้โดยลำดับแล้ว โลกสมุทัยก็เกิดขึ้น ถ้าพิจารณาด้วยสายดับ คือ เพราะอวิชชาดับสังขารจึงดับ เพราะสังขารดับวิญญานจึงดับ ฯลฯ เช่นนี้โดยลำดับไซ้ ก็เป็นโลกนิโรธะ (คือพระนิรวาณ)

ฝ่ายมารยมิกะยกพระพุทธภาษิตขึ้นอ้างว่า “เมื่อสิ่งอันนี้มีอยู่ สิ่งอันนั้นก็อยู่ สิ่งอันนั้นจะเกิดขึ้นก็เพราะเกิดขึ้นแห่งสิ่งอันนี้ เมื่อสิ่งอันนั้นไม่มีอยู่ สิ่งอันนี้ก็ย่อมไม่มี สิ่งอันนี้จะดับได้ก็เพราะดับแห่งสิ่งอันนั้น” ในปัจจัยการนั่นเอง เมื่อก้าวโดยสายเกิดเป็นโลกสมุทัย เมื่อก้าวโดยสายดับก็เป็นโลกนิโรธะ หรือพระนิรวาณ เพราะฉะนั้นเชื่อว่าจะมีพระนิรวาณต่างหากไปนอกเหนือปรากฏการณ์แห่งปัจจัยการนี้ไม่ อนึ่งเพราะเห็นแจ้งในโลกสมุทัย นัตถิกทิกฎจึงเกิดขึ้น และเพราะเห็นแจ้งในโลกนิโรธะ สัสตทิกฎจึง

ไม่มีอุบัติเหตุ หนึ่งเมื่อธรรมทั้งปวงเกิดจากเหตุปัจจัย จึงปราศจากแก่นสารตัวตน เมื่อปราศจากตัวตน อะไรเล่าที่เป็นผู้เกิดท่องเที่ยวในวัฏฏสงสาร อะไรเล่าที่เป็นผู้ดับสรรพกิเลสบรรลุประนิรวาณ จะเห็นได้ว่าว่างเปล่าทั้งสิ้น ไม่มีสภาวะใดเกิดขึ้นหรือดับไป เพราะฉะนั้น ผู้บรรลุประนิรวาณไม่มีแล้ว พระนิรวาณอันผู้นั้นจะบรรลวจึงพลอยไม่มีไปด้วย

ท่านนาคคารชุนอธิบายต่อไปอีกว่า พระพุทธองค์ตรัสเทศนาหลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา รวมลงได้ที่ศูนยตานี้เอง ดังนั้น ในปรัชญาปารมิตาสุตตวจีกลงว่า รูป ศูนยตา ศูนยตา ตท รูป แปลว่า รูปก็คือ ความสูญ ความสูญก็คือรูปนั้น คือสังขตะ อสังขตะแท้ก็เป็นเพียงสมมติบัญญัติ ความจริงย่อมเป็นสูญ บัณฑิตที่สอดส่องด้วยปัญญาเท่านั้นจึงตรัสรู้ถึง เพราะอสังขตะย่อมเป็นธรรมคู่กับสังขตะ ปราศจากสิ่งที่เป็นอยู่ด้วยตัวมันเองเหมือนกัน เมื่อแสดงปรัชญามาถึงตรงนี้ พวกอัสติวาทีนก็แย้งขึ้นว่า เมื่อสังขตะ อสังขตะล้วนเป็นสูญ แล้วการบำเพ็ญมรรคผลต่าง ๆ มิไรสาระไปด้วยหรือ ความเห็นอย่างนี้มีเป็นอุจเฉทวาทหรือ ท่านนาคคารชุนโต้กลับไ้ไปว่า เพราะสิ่งทั้งปวงเป็นของสูญปราศจากสิ่งที่เป็นอยู่ด้วยตัวมันเองนะ ชิ ปุถุชนจึงจักบำเพ็ญมรรคภาวนาเป็นอริยบุคคลได้ คนทำชั่วจึงไปสู่นรกได้ คนทำดีจึงไปสู่สวรรค์ได้ ถ้าหากมีสิ่งที่เป็นอยู่ด้วยตัวของมันเองแล้วมันจะเกิดดับแปรเปลี่ยนภาวะจากปุถุชนไปเป็นอริยเจ้าอย่างไรได้หนอ เพราะสิ่งที่เป็นอยู่มีอยู่ด้วยตัวของมันเอง ย่อมหมายถึงสิ่งนั้นจะต้องไม่อิงอาศัยสิ่งอื่นเลย สำเร็จในตัวของมันเอง ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง เช่นนี้เป็นการหักล้างกฎ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของพระพุทธองค์และทฤษฎีอย่างนี้เป็นสัสตวาทหรือ ฝ่ายมารยมิกะให้อุปมาอย่างโลก ๆ ว่า เหมือนกับอาศัยที่ว่างเราปรารถนาจะสร้างอะไร ๆ จึงจักสร้างขึ้นได้ ณ ที่ที่ว่างตรงนั้น ไม่ว่าจะมากหรือน้อย อุปไมยตั้งอาศัยศูนยตา เหตุปัจจัยทั้งหลายจึงจักแสดงบัญญัติขึ้นมาได้ ฉันทก็ฉันทนั้น

ในคัมภีร์มารยมิกะศาสตร์ ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญที่สุดในบรรดาปกรณ์ต่าง ๆ ของฝ่ายมารยมิกะนั้น เริ่มต้นคัมภีร์ด้วยบาทคาถาว่า “อนุตปาหะ ไม่มีความอุบัติ อนิโรหะ ไม่มีความดับ อศาควตะ ไม่มีความเที่ยง อนุจเฉทหะ ไม่มีความขาดสูญ อเนการถะ ไม่มีอรรถแต่อย่างเดียว อนานารถะ ไม่มีอรรถนানাประการ อนาคมะ ไม่มีการเข้ามา อนิรคมะ ไม่มีการออกไป ผู้ที่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นเหตุปัจจัยดับเสียได้ซึ่งปัญหามายธรรมทั้งปวง ข้าพเจ้า (คือท่านนาคคารชุน) ขอภวันทนาการแต่พระพุทธองค์ผู้เป็นเอกในบรรดาบาทะทั้งหลาย” บาทคาถานี้เป็นหัวใจสำคัญของปรัชญาฝ่ายมารยมิกะ

การทำนาคคารชุนตั้งทฤษฎีเชิงปฏิเสธเช่นนี้เพื่อทำลายอุปาทานทั้งที่หยาบและละเอียด คือทำลายทั้งกามุปาทานและทิฏฐุปาทาน สำแดงลักษณะแท้จริงว่า สิ่งทั้งปวงมีความสูญเป็นลักษณะ ทำนาคคารชุนปฏิเสธความเป็นอยู่มีอยู่ในตัวมันเองของสภาวะธรรมทั้งหลาย ด้วยวิธีการปฏิเสธความเกิดคือ อนุตปาหะก่อน เพราะเมื่อวานความเกิดไม่มีแล้ว ความดับ ฯลฯ ก็พลอยหมดความหมายไปด้วย การปฏิเสธความเกิดจึงเท่ากับการปฏิเสธสิ่งที่มีอยู่โดยตัวของมันเอง

ท่านนาคคารชุนจึงได้ให้คำสรุปว่า “ธรรมทั้งหลายไม่อุบัติขึ้นเอง ไม่อุบัติจากสิ่งอื่น ทั้งไม่อุบัติขึ้นเองด้วย ไม่อุบัติจากสิ่งอื่นด้วยรวมกันและไม่ใช้ว่าปราศจากเหตุ เพราะฉะนั้น จึงรู้ว่าไม่มีการอุบัติขึ้นเลย” ท่านนาคคารชุน กล่าวว่า “คนทั้งหลายก็เข้าใจว่า ศูนยตาหมายถึงความไม่มีอะไร จึงถูกกล่าวโจมตีว่าสอนเรื่องความไม่มี แต่ความจริงศูนยตานั้นปฏิเสธทฤษฎีทั้งหมด และศูนยตาเองก็ไม่เป็นทฤษฎีหนึ่งต่างหาก

ศูนยตา (ภาษาสันสกฤต) หรือ สุญญตา (ภาษาบาลี) หมายถึง สรรพสิ่งไม่มีลักษณะที่เป็นแก่นสารในตัวเอง ไม่มีสิ่งใดที่มีอยู่จริง ๆ หรือ มีอยู่อย่างเป็นอิสระจากสิ่งอื่น ๆ (เรียก สวภาวะ) ความมีอยู่ของสิ่งๆ หนึ่งต้องขึ้นอยู่กับความมีอยู่ของสิ่งๆ หนึ่ง การมีอยู่ของสรรพสิ่งล้วนต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน (เรียก สัมพันธภาวะ) สิ่งใดที่อาศัยปัจจัยทำให้เกิดสิ่งนั้นเป็น “ความว่าง”

มีความจริงอยู่ 2 อย่าง คือ สมมติสัจจะ รู้ความจริงโดยสมมติ และปรมาตสัจจะ รู้ความจริงโดยความเป็นของจริง และกล่าวว่าหลักสัจจะทั้งสองนี้เป็นความมุ่งหมายตามคำสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ความรอบรู้อันสูงสุด

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชฎาเสน (2538) พระพุทธองค์ทรงสอนว่าธรรมทั้งหลายเป็นความว่างเปล่าปราศจากสภาวะ ไม่มีรากฐานแห่งความเป็นอยู่ที่แท้จริง ธรรมทั้งหลายมีอยู่เพียงนาม และเมื่อเราค้นลึกลงไปว่า นามนั้นหมายถึงอะไร เราจะพบว่าไม่มีส่วนใดของวัตถุนั้นที่มีอยู่จริง เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าธรรมนั้นมีได้มีอยู่จริง แต่ขึ้นอยู่กับภาพที่ปรากฏภายใต้นามต่าง ๆ กันไป ซึ่งมีอยู่ในความเชื่อระดับโลกียะ แต่ความเชื่อระดับโลกียะไม่เพียงพอที่จะเป็นพื้นฐานของความจริงในปรากฏการณ์ภายนอก เมื่อแยกวิเคราะห์ในท้ายที่สุด เราจะต้องปฏิเสธให้ได้ว่า สภาวะของสรรพสิ่งไม่มีอยู่จริง สภาวะของวัตถุโดยไม่มีขึ้นอยู่กับภาพสะท้อนของจิตภายใต้นามต่าง ๆ นั้นเป็นศูนยตา คือ เป็นไปไม่ได้ ไม่มีอยู่จริงและไม่เคยมีอยู่ สภาพจิตที่ยึดติดเกาะเกี่ยวว่ามีอยู่นั้น เรียกว่า อวิชชา อวิชชาแบบนี้เป็นรากเหง้าของสังสารวัฏ และเป็นปฏิปักษ์โดยตรงต่อปัญญาแห่งอนัตตา

เสถียร พันธรัสนี (2543) พระนาคราชอธิบายว่าบุคคลผู้ไม่รู้จักความแตกต่างระหว่างความจริงกับความไม่จริง จะไม่สามารถรู้ความหมายดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาได้ มาธยมิกเรียกความจริงขั้นสูงสุดหรือปรมาตสัจจะว่าเป็นศูนยตา ด้วยว่าความไม่มีความรู้มาเกี่ยวเนื่อง เพราะฉะนั้นศูนยตาในที่นี้ไม่ใช่ความว่างไม่มีสิ่งอื่นใด ไม่ใช่ว่างเปล่าจากสิ่งอื่น เป็นการว่าง สูญจากความสงสัยใด ๆ ความเข้าใจศูนยตาทางปรมาตสัจจะ จึงได้แก่การตรัสรู้นั่นเอง

พระนาคราชผู้มีข้อเสนอเชิงเงื่อนไขว่า บุคคลผู้มีทรศนะในศูนยวาทของท่านนั้น จำเป็นต้องประพฤติศีล สมาธิ เป็นพื้นฐานเสียก่อน ถ้าปราศจากสิ่งนี้แล้ว ทรศนะแห่งศูนยตาย่อมใช้ไม่ได้ จะกลายเป็นมิจฉาทิฎฐิ (พินเนส นิภารัตน์, 2555) เพราะถ้าไม่มีศีลและสมาธิเป็นพื้นฐานแล้ว ทิฎฐิของผู้นั้นย่อมตกลงไปในอุทเทททิฎฐิ (ความเห็นที่ขาดสูญไม่มีอะไรเหลือ หรือ ตายแล้วสูญนั่นเอง)

องค์ทะไลลามะ (2559) กล่าวไว้ว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจแก่นคำสอนเถรวาทที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นพระไตรปิฎกบาลี คือรากฐานคำสอนของพระพุทธองค์ หากเริ่มศึกษาคำสอนบาลีเถรวาทเสียก่อน เราก็จะเข้าใจปัญญาญาณแห่งธรรมอันละเอียดปราณีตของสายสันสกฤตมหายาน หากเราเข้าใจความหมายของคำสอนอย่างลึกซึ้ง เราก็จะไม่เข้าใจผิดว่ามหายาน (ยานใหญ่) กับหินยาน (ยานเล็ก) นั้นขัดแย้งกัน

ศูนยตา ปฏิจจสมุปบาท มัชฌิมาปฏิปทา ปรัชญามาธยมิกะ ถือว่าทั้งสามเป็นอย่างเดียวกัน คือ มัชฌิมาปฏิปทาเข้ากลางระหว่างอดีตกับนัตติตา ศูนยตาคือความไม่มีสวลักษณะ สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย สิ่งใดปรากฏขึ้นหรือมีอยู่ก็เพราะเหตุปัจจัย เมื่อดับไปหรือไม่มีก็เพราะสิ้นเหตุปัจจัย ปฏิจจสมุปบาทก็คือสภาพที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นหรือตั้งอยู่ เป็นไปตามเหตุปัจจัย (ยถา ปัจจัยปวัตตนติ) เพราะฉะนั้นทั้งสามอย่างนี้ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ต่างกันแต่เพียงชื่อเท่านั้น

ปฏิจจสมุปป็นนธรรม ปฏิจจสมุปบาท สองคำนี้มีความหมายไม่เหมือนกัน ปฏิจจสมุปบาท แปลว่าการอาศัยกันเกิดขึ้น หมายถึง ตัวกฎ ส่วนปฏิจจสมุปป็นนธรรม แปลว่า สิ่งทีอาศัยกฎ คือ ปฏิจจสมุปบาทเกิดขึ้น หมายถึง ปรากฏการณ์ ตัวอย่างเช่น เราเห็นพัคลมพุดานหมุ่นอยู่ นั่นเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง เราเห็นฝนตกฟ้าร้อง นั่นก็เป็นปรากฏการณ์ เบื้องหลังแห่งปรากฏการณ์ย่อมมีตัวกฎอันเป็นเหตุให้ปรากฏการณ์เกิดขึ้นอย่างนั้น เช่น พัดลมหมุ่นอยู่ได้เพราะอะไร พอเราไปตัดความสัมพันธ์ของกฎเสีย พัดลมก็หยุดหมุ่น ฝนตกฟ้าร้องเพราะอะไร พอมีกฎอย่างนั้น ๆ เกิดขึ้น

ปรากฏการณ์คือฝนตกฟ้าร้องก็เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสรุปปฏิจจสมุปบาทและปฏิจจสมุปปันนธรรมของพระองค์ไว้โดยย่อว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี”

เมื่อสิ่งทั้งปวงเป็นมาयाแล้ว บุญและบาปจะมีได้อย่างไร บุญ-บาป ดี-ชั่ว เกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัย และดับไปเมื่อสิ้นเหตุปัจจัย ไม่ได้มีอยู่โดยตัวมันเอง จึงเป็นอนัตตา เป็นศุนยตา บุญ-บาป ดี-ชั่ว มีอยู่จริงในขั้นจริยธรรม แต่พอถึงขั้นโลกุตตรธรรมหรือปรมัตถสัจจะแล้ว ท่านสอนให้ละบุญและบาปเสีย ละทั้งดีและชั่ว เป็นผู้ไม่มีบุญไม่มีบาป ไม่มีดีไม่มีชั่ว ความเป็นไปต่าง ๆ เป็นเพียงกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ดังที่ท่านแสดงไว้ว่า “ผู้ทำกรรมก็ไม่มี ผู้เสวยกรรมก็ไม่มี ธรรมล้วนเป็นไปอยู่ นี่คือทรรณะที่ถูกต้อง” สรุปตามหลักพุทธศาสนาแล้ว บุญ-บาป ดี-ชั่ว มีอยู่สองแบบ คือ แบบที่เป็นอัตนัย และแบบที่เป็นปรนัย แต่ในระดับสูงแล้ว ท่านสอนให้ปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่เพติดเพลิน สมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “สพเพ ธมมา นาล อภินิเวสยา ธรรมทั้งปวงอันบุคคลไม่พึงเข้าไปยึดมั่นถือมั่น”

ศุนยวาทเป็นทฤษฎีสัมพัทธ์ชนิดหนึ่ง ทฤษฎีสัมพัทธ์ คือ ความที่สิ่งหนึ่งมีความสัมพันธ์กับสิ่งหนึ่ง ความที่สิ่งต่าง ๆ มีเหตุปัจจัยและเป็นไปตามเหตุปัจจัย ความมีอยู่ของมันเกี่ยวเนื่องด้วยปัจจัยอื่น ไม่อิสระอยู่โดดเดี่ยว หลักปฏิจจสมุปบาทของพระพุทธศาสนาก็เป็นทฤษฎีสัมพัทธ์ชนิดหนึ่งเหมือนกัน ซึ่งมีแม่บทอยู่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ (อิมสมิ สติ อิหิ โหติ, อิมสมิ อสติ อิหิ โหติ, อิมสสุปปาทา อิหิ อุปปชชติ, อิมสส นิโรธา อิหิ นิรุชชติ) โดยนัยนี้ หลักปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเป็นอันเดียวกันกับทฤษฎีของศุนยตา ท่านนาคคารุณเอาหลักปฏิจจสมุปบาทไปอธิบายในชื่อใหม่ว่า ศุนยตา นั่นเอง

ปฏิจจสมุปบาทธรรมอันใด ศุนยวาทก็อันนั้น สภาวะทุกสิ่งปรากฏ ไม่มีแก่นสารในตัวเอง สรรพสิ่งล้วนเกิดจากเงื่อนไขต่าง ๆ ประกอบกันขึ้นมา มีอยู่ในแบบอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น (สัมพัทธ์) ดังนั้นจึงไม่สามารถยึดถืออะไรได้เลย เพราะว่างเปล่าจากตัวตน และว่างเปล่าจากการยึดถือใด ๆ

ปฏิจจสมุปบาท หมายถึง การที่ธรรมทั้งหลายอาศัยกันและกันเกิดขึ้นพร้อม เป็นการที่สรรพสิ่งเป็นปัจจัยเอื้อแก่กันในการเกิดขึ้น หรือ การอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้นของสรรพสิ่ง การอุบัติขึ้นของปรากฏการณ์ทั้งปวง สรรพสิ่งทั้งหลายในโลก ล้วนมีความสัมพันธ์และเป็นเหตุปัจจัยของกันและกันไม่มีสิ่งใดที่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น

องค์ทะไลลามะ (2559) กล่าวว่า รากฐานคำสอนเรื่องปฏิจจสมุปบาท มาจากความจริงที่ว่า การอุบัติขึ้นของเหตุการณ์ทั้งปวง (ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับเรา สรรพสิ่งต่าง ๆ หรือ เหตุการณ์ทั้งหลาย) ล้วนเป็นเพียงผลของเหตุปัจจัยที่มาประกอบกัน หลักการนี้เป็นรากฐานของคำสอนเรื่องความว่าง (หัวใจของหฤทัยสูตร) ปฏิจจสมุปบาทมีองค์ 12 ดังนี้

1. อวิชชา คือ ความรู้ในอริยสัจ 4
2. สังขาร คือ ความปรุงแต่ง
3. วิญญาน คือ ความรู้แจ้งอารมณ์
4. นามรูป คือ สิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม
5. สฬายตนะ คือ อายตนะภายใน อายตนะภายนอก
6. ผัสสะ คือ สัมผัส
7. เวทนา คือ ความรู้สึก
8. ตัณหา คือ ความอยาก
9. อุปาทาน คือ ความยึดมั่น
10. ภพ คือ ภาวะชีวิต

11.ชาติ คือ ความเกิด

12.ชรามรณะ คือ ความแก่และความตาย

ด้วยปฏิจจสมุปบาทนี้เอง พระพุทธองค์สอนว่าสรรพสิ่งและเหตุการณ์ทั้งปวง รวมทั้งประสบการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นกับเรา อุบัติในฐานะที่เป็นเพียงผลของเหตุปัจจัยเท่านั้น เมื่อเข้าใจความจริงข้อนี้ก็จะเห็นว่า โดยธรรมชาติแล้วสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเกี่ยวเนื่องโยงใยซึ่งกันและกัน สิ่งหนึ่งเกิดขึ้นได้ก็เพราะเป็นผลของสิ่งอื่นและปัจจัยอื่นทั้งสิ้น มาธยมิกะจึงเห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันหมด เพราะฉะนั้น “ปฏิจจสมุปบาทธรรมอันใด ศูนย์วาทก็อันนั้น”

การสร้างความเข้าใจ

เราอาจจะถามย้อนกลับว่า ถ้าสิ่งนี้มีได้มีอยู่ตั้งแต่แรกเริ่ม แล้วเราจะต้องมาปวดหัวทำไมที่จะมาคิดว่ามันปรากฏว่ามีอยู่อย่างไร เมื่อจะพิสูจน์ว่าแท้จริงแล้วมันไม่ได้มีอยู่จริง แม้กับเรื่องธรรมดา ๆ ในชีวิตประจำวัน เรายังถูกหลอกให้เชื่อเป็นมันเป็นเหมาะว่ามีอยู่ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงไม่มี เราเชื่อโดยหลงคิดว่า ธรรมทั้งหลายมีสภาวะ หรือความเป็นอยู่ในตัวของมันเอง คือ มันสามารถตั้งอยู่ได้โดยลำพังแต่ที่จริงแล้วไม่ใช่

วิธีการที่จิตยึดติดอยู่กับความคิดเรื่อง ตัวฉัน มีหลายรูปแบบ ลองพิจารณาว่า เวลาที่เรามีความโลภ โกรธ หลง อารมณ์ของเราจะต่างไปจากเวลาที่จิตของเราสงบ เช่นเดียวกับ สภาพจิตของเรา ก่อนไปซื้อของกับเวลาที่เราซื้อของนั้นมาแล้วก็ต่างกัน จิตของเราจะครอบครองเป็นเจ้าของในสิ่งนั้น ทั้งที่ของสิ่งนั้น ก่อนที่จะซื้อและหลังจากที่เราซื้อมาแล้วก็เป็นของชิ้นเดียวกัน สภาพจิตเช่นนี้ถูกครอบงำด้วยอวิชชา หากไม่มีความยึดมั่นถือมั่นเสียแล้ว ความโกรธความเกลียดก็เกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าเราทำความเข้าใจในธรรมชาติที่แท้จริงของวัตถุนั้น เราจะตระหนักได้ว่า ของสิ่งนั้นไม่มีความเป็นอยู่จริง ความยึดมั่นถือมั่นก็ไม่เกิด ในเมื่อสภาวะของสรรพสิ่งไม่มีอยู่ สรรพสิ่งจึงตั้งอยู่ไม่ได้ด้วยตนเอง แต่อยู่ได้ด้วยการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน สรรพสิ่งที่เรารู้ได้มีธรรมชาติเป็น 2 ลักษณะ คือ สมมติสัง และปรมัตตสัง สำหรับสมมติสัง หรือความจริงระดับสมมตินั้น แบ่งได้เป็น 2 คือ สมมติสังแท้ และสมมติสังเทียม

การทำความเข้าใจกับความจริง 2 ระดับ เป็นสิ่งสำคัญเพราะเราต้องเผชิญกับสิ่งที่ปรากฏที่จะนำมาซึ่งผลประโยชน์และอันตรายแก่เราได้ ยกตัวอย่างเช่น เราจะจัดการกับเพื่อนบ้านที่ขี้โกงได้อย่างไร ถ้าเราจัดการกับเขาตามสภาพปรากฏของเขายกภายนอกโดยที่ไม่เข้าใจธรรมชาติภายในของเขา เราก็อาจจะสร้างปัญหาได้ ดังนั้นถ้าเรารู้จักเขาทั้งธรรมชาติภายในและสภาพที่ปรากฏภายนอก เราก็จะสามารถสร้างความสัมพันธ์กับเขาได้โดยไม่มีปัญหา ถ้าหากว่าสภาพที่ปรากฏภายนอกกับธรรมชาติภายในของเขาเหมือนกัน เราก็เชื่อใจเขาได้จากสภาพภายนอกว่าเป็นธรรมชาติที่แท้จริงของเขา แต่ในความเป็นจริงมิใช่เช่นนั้น แม้ว่าสภาพภายนอกของปรากฏการณ์ทั้งหลายดูเหมือนจะเป็นจริง แต่โดยแท้แล้วไม่มีอยู่จริง หรือมีอยู่โดยสภาวะหรือจะว่าไม่มีอยู่เลยก็ได้

พระพุทธองค์ทรงอธิบายความว่างของปรมัตตสังโดยการเปรียบเทียบเพื่อชี้ให้เห็นว่า นับแต่รูป มาจนถึงความเป็นผู้รอบรู้ธรรมทั้งหลาย มีความว่างทัดเทียมกัน ธรรมที่ว่าเป็นความว่างและมีธรรมชาติที่ว่างเปล่า มิได้หมายความว่า ธรรมนั้นจะไม่มีอยู่โดยสิ้นเชิง แต่ต้องถือว่า ธรรมนั้นมีได้ตั้งอยู่ด้วยตัวเอง ธรรมนั้นมีลักษณะของความมีอยู่เป็นอยู่ที่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น ดังนั้นมาธยมิกะปราสังฆกะ พุตถึง ศูนย์วาท หมายถึงธรรมชาติของธรรมที่อิงอาศัยกันเกิด

นาคารชุนอธิบายว่าเมื่อไม่มีธรรมที่ไม่อิงอาศัยกันเกิด จึงไม่มีธรรมที่ไม่ว่างเปล่า (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน, 2538) ดังนั้นความเข้าใจในศูนยตาจึงไม่ขัดกับสมมติสัจของธรรมนั้น ธรรมชนะที่เข้าใจความจริงเช่นนี้ เรียกว่าเป็น ธรรมชนะของมารชุนิก

พระพุทธองค์สอนว่าการที่สิ่งหนึ่งเกิดขึ้นโดยอาศัยอีกสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัยนั้น แสดงให้เห็นว่ามันจะต้องไม่มีแก่นสารที่เป็นเอกเทศในตัวมันเอง เพราะหากการมีอยู่ของสิ่งหนึ่ง ต้อง *อิงอาศัย* สิ่งอื่น ถ้าเช่นนั้นโดยตรรกะแล้วมันจะต้องไม่มีธรรมชาติที่เป็นเอกเทศจากปรากฏการณ์อื่น ๆ คือ จะต้องไม่สามารถ ดำรงอยู่ได้ในตัวมันเอง (ไร้สวภาวะ) ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า สิ่งใดก็ตามที่ต้องอาศัยสิ่งอื่นเกิดในความเป็นจริงแล้วสิ่งนั้นจะต้อง “ว่างเปล่า” เช่นกัน

แล้วเราจะเข้าใจมันได้อย่างไร ปฏิบัติสมาธิทออธิบายว่ารากเหง้าของชีวิตที่ไม่รู้แจ้ง เกิดจากปัจจัยแรกของปฏิบัตินิยาม ซึ่งได้แก่อวิชชา หรือ ความไม่รู้ถึงธรรมชาติอันว่างเปล่าของสรรพสิ่ง จิตวิทยาพุทธศาสนามีคำอธิบายที่ละเอียดพิสดารถึงวิธีที่จะบอกได้ว่า อะไรบ้างคือ อวิชชา และจะเอาชนะอวิชชาได้อย่างไร โดยพื้นฐานแล้วอวิชชาจะปรากฏอยู่ในรูปของปฏิภพที่เรตอบสนองต่ออารมณ์และกิเลสต่าง ๆ การจะเห็นชัดว่าการเข้าใจอวิชชาจะช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้อย่างไร ก่อนอื่นต้องพิจารณาธรรมชาติของกิเลสเสียก่อน

เมื่อสังเกตประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับเราอย่างละเอียด จะเห็นชัดว่ากิเลสมีบทบาทในชีวิตประจำวันเวลาที่เฝ้าสังเกต เราอาจรำพึงกับตนเองว่า “วันนี้ฉันรู้สึกสงบและมีความสุขมาก” หรือ “วันนี้ฉันรู้สึกง่วงและไม่เป็นสุขเลย” ข้อแตกต่างระหว่างสองกรณีนี้ คือ ในกรณีแรกสภาพจิตของเราถูกรบกวนโดยกิเลสไม่มากนัก ในขณะที่กรณีที่สองมีกิเลสเข้าครอบงำเต็มที่ ในความเป็นจริงที่จิตของเราว่าวันนั้นเป็นเพราะกิเลสตัวเดียว แต่เรามักโทษเหตุปัจจัยภายนอกกว่าเป็นตัวการ และคิดว่าที่เราไม่มีความสุขเพราะเราเจอคนที่ไม่น่ารักหรือเจอเรื่องร้าย ๆ ความทุกข์ร้อนไม่จำเป็นต้องทำให้จิตเป็นทุกข์เสมอไป แม้ในยามที่ประสบเคราะห์กรรม ต้นเหตุสำคัญของความทุกข์ก็คือจิตที่ขาดการฝึกฝนซึ่งอยู่ใต้อาณัติของกิเลส หากไม่เข้าใจความจริงในข้อนี้ เราก็จะปล่อยให้กิเลสเข้าครอบงำ อันที่จริงแล้วเราเองเป็นคนอ้าแขนรับและโหมกระพือให้กิเลสรุนแรงขึ้นด้วยการเติมเชื้อความโกรธ

เวลาที่เรารู้สึกว่า “วันนี้ฉันมีความสุข” หรือ “วันนี้ฉันไม่มีความสุข” นั้นเป็นเพียงอารมณ์ชอบหรือไม่ชอบที่เป็นตัวกำหนดอยู่เบื้องหลังเท่านั้น นี่มิได้หมายความว่าชอบหรือไม่ชอบอะไรบางอย่าง เป็นกิเลสในตัวมันเอง แต่เราจะต้องพิจารณาคุณสมบัติของความชอบและไม่ชอบนั้น ๆ ด้วย การกระทำทุกอย่างเป็นการกระทำทางกาย วาจา ใจ หรืออีกนัยหนึ่ง ทุกสิ่งที่เรากระทำย่อมกระทำผ่านทางกาย ทางคำพูด และทางความคิด พุทธศาสนาเรียกการกระทำเหล่านี้ว่า “กรรม” การกระทำทั้งปวงย่อมก่อให้เกิดผล ที่เรียกว่า กฎแห่งกรรม ผลที่ดี คือ กุศลกรรม ผลร้าย คือ อกุศลกรรม

กิเลสที่จัดว่าเป็นพิษร้ายในดวงจิต 3 อย่าง ได้แก่ ความอยาก (ความโลภ) ความโกรธ และความหลง กิเลสไม่เพียงแต่จะทำให้ตัวเราและผู้อื่นเป็นทุกข์เท่านั้น แต่ยังปิดกั้นไม่ให้เราเข้าถึงความสุขอีกด้วย ศัตรูภายในเหล่านี้ร้ายเสียยิ่งกว่าศัตรูภายนอก ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดกิเลสก็อาจผุดขึ้นได้ทุกที่ ศัตรูภายในนี้ยังเป็นศัตรูของเราไปตลอดกาล ไม่มีวันจะกลายมาเป็นมิตรกับเราได้เลย เราจะไม่มีวันหนีไปได้

หากเราเข้าใจความว่าง โดยมองเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่าปรากฏการณ์ทั้งปวง ทั้งตัวเราและผู้อื่นล้วนมีธรรมชาติอันว่างเปล่า ก็จะสามารถหลุดพ้นจากอารมณ์เชิงลบ ซึ่งหมายความว่า เราจะเป็นอิสระจากการก่อกุศลกรรม และจากอำนาจของศัตรูภายใน อาศัยความเข้าใจเรื่องความว่างนี้เอง เราก็จะค่อย ๆ คลี่คลายทุกข์ที่เกิดจากความยึดติดและอารมณ์รุนแรงที่เป็นผลพวงของความยึดติดนั้น ทันททีที่เราเริ่มมีปัญญาหยั่งรู้ธรรมชาติอันว่างเปล่าแห่งตัวตนและธรรมทั้งปวง กระบวนการของการไถ่ถอน

ความยึดติดที่เกิดจากความหลงผิดก็จะเริ่มขึ้น เมื่อมีปัญหามองเห็นธรรมชาติดังกล่าว เราจะเริ่มปลดปล่อยตนเองจากความเป็นทาสของอวิชชา เป็นเป็นอิสระจากการถูกศัตรูภายในทำร้าย เมื่ออวิชชาที่ทำให้เรามีความยึดมั่นเริ่มอ่อนกำลังลง เราก็จะเริ่มคลี่คลายสายโซ่แห่งเหตุปัจจัยที่ทำให้ชีวิตถูกอวิชชาครอบงำ เมื่อเราได้ถอนอวิชชาที่หลงยึดติดในตัวตน ซึ่งเป็นห่วงโซ่แรกของปฏิจจสมุปบาทได้แล้ว ก็เท่ากับป้องกันไม่ให้เกิดห่วงโซ่ที่สอง จนสามารถหลุดพ้นจากวงจรชีวิตที่ทุกข์ทรมานไม่รู้จบได้ในที่สุด

การควบคุมตนเองมีให้ออกุศลกรรมทางกาย วาจา และใจ เช่น อกุศลกรรมบถ 10 ประการ ได้แก่ การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ลักขโมย ประพฤติผิดในกาม พุดบด พุดส่อเสียด พุดหยาบ พุดเพ้อเจ้อ อยากรได้ของเขา ปองร้ายผู้อื่น และเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ในลำดับที่สอง เมื่อสามารถยับยั้งอกุศลกรรมได้ระดับหนึ่งแล้ว ก็ให้ใช้อุบายขจัดกิเลสโดยตรง ตัวอย่างเช่น หากจะขจัดความโกรธให้เจริญเมตตา และถ้าจะขจัดความยึดติดก็ให้พิจารณาความไม่เที่ยง อุบายเหล่านี้จะช่วยลดความรุนแรงของอารมณ์อกุศล

อย่างไรก็ดีวิธีที่ตรงที่สุดที่จะเอาชนะกิเลสได้ก็คือ การเจริญปัญญาจนตระหนักรู้ในความว่าง การปฏิบัติขั้นสุดท้ายนี้มิได้เป็นไปเพื่อกำจัดกิเลสเท่านั้น แต่เพื่อกำจัดอนุสัยอันเป็นตะกอนของกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในจิตด้วย ทั้งนี้จะได้ไม่เหลือเชื้อให้เกิดกิเลสขึ้นอีกในอนาคต

ดังนั้นอวิชชาคือรากเหง้าของกิเลสทั้งปวง และกิเลสคือรากเหง้าแห่งทุกข์ อวิชชาและกิเลสคือที่มาแห่งทุกข์และผลของมันคือความทุกข์โดยแท้ การมีปัญญาเข้าใจความว่าง คือ มรรคาที่แท้จริง และในบั้นปลาย อธิปไตยที่ได้รับจากการเจริญปัญญาดังกล่าวย่อมเป็นความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้แสวงธรรมจะต้องปลุกฝังความเห็นที่ถูกต้องซึ่งตรงกันข้ามกับความเห็นผิดที่หลงยึดถือว่า เหตุการณ์และสรรพสิ่งต่าง ๆ มีแก่นสารในตัวมันเอง ต่อเมื่อมีทรรศนะที่ถูกต้องเท่านั้น เราจึงจะสามารถลดแรงกิเลสที่ครอบงำเราได้

ท่านนาคคารุณอธิบายไว้ในมุลมาธยมิกการิกา ความว่างเป็นทั้งอุบายในการขจัดกิเลส และเป็นสภาวะที่เราจะเข้าถึงเมื่อเราได้ขจัดกิเลสหมดสิ้นแล้ว นาคคารุณเขียนไว้ว่า “เมื่อกรรมและกิเลสดับลง เราจึงหลุดพ้น กรรม กิเลสและมโนทัศน์ทั้งปวงเกิดแต่การปรุงแต่ง อาศัยความว่างนี้เป็นอุบาย การปรุงแต่งจึงยุติลง”

บทสรุป

พุทธศาสนานิกายมหายานิกะหรือศูนยวาทซึ่งมีพระนาคคารุณเป็นก่อตั้งนั้น กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ หลักธรรมทั้งหมดรวมลงที่ “ศูนยตา” โดยศูนยตานี้เป็นเนื้อหาของทางสายกลางที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนไว้ และท่านนาคคารุณได้นำมาขยายความอย่างละเอียดพิสดาร กล่าวคือหลักศูนยตาของพระนาคคารุณนั้น ไม่ได้หมายความว่า มิได้มีอะไรอย่างสิ้นเชิง แต่เป็นการปฏิเสธว่า ไม่มีสภาวะที่คงที่เท่านั้น เพราะสิ่งทั้งหลายในโลกไม่อาจหนีคำว่า ภาวะ อภาวะ ไปได้ พระนาคคารุณถือว่าภาวะคือสิ่งที่มีเองเป็นเอง แต่โลกเกิดจากเหตุปัจจัย ตามหลักปฏิจจสมุปบาท โลกจึงไม่ใช่ภาวะแต่เป็นศูนยตา คำว่าศูนยตา จึงมิได้หมายความว่าไม่มีอะไรเลย แต่หมายถึงการไม่มีอย่างภาวะ เป็นเพียงมายา เมื่อโลกเป็นมายา ความดับของโลกจึงเป็นมายาด้วย แม้ความหลุดพ้นก็เป็นศูนยตาด้วย เมื่อสังขตะเป็นศูนยตาแล้ว อสังขตะก็มิได้ เหตุนี้ นิพพานกับโลก เมื่อกล่าวโดยปรมาตถสัจจะแล้ว จึงเป็นอันเดียวกัน โลกอยู่ที่ใดนิพพานก็อยู่ที่นั่น นิพพานอยู่ที่ใด โลกก็อยู่ที่นั่น นิพพานไม่ใช่ภาวะหรืออภาวะ แต่เป็นการดับปญจธรรม ศูนยตาจึงเป็นเรื่องของ “สิ่งทั้งปวงไม่เกิดขึ้นเอง ไม่อาศัยสิ่งอื่นเกิดขึ้น ไม่เกิดขึ้นเองและไม่เกิดจากสิ่งอื่นรวมกัน”

มัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง คือ ความว่าง และความว่าง คือ การที่สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นและดำเนินไปในวงจรปฏิวัตรสมุปบาท ศูนย์ตานิภายมารยมิภะ จึงหมายถึงการไม่มี สวลักษณะ หรือ สภาวะ คือ ไม่มีสิ่งใดในโลกที่จะเป็นอยู่ มีอยู่ด้วยตัวของมันเอง โดยไม่มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ อีก และไม่มีสิ่งใดที่จะคงอยู่ถาวรตลอดไป

ปรัชญามารยมิภะของพระนาคารชุนมีหลายคนไม่เข้าใจและก็พลอยตำหนิตดิ่งด้วย แต่ในที่สุดท่านก็สามารถอธิบายแก้ต่างให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นว่าทั้งหมดเป็นเรื่องของปรมาตถสัจจะ ในขั้นของสมมติสัจจะแล้ว ทุกอย่างย่อมเป็นไปตามสมมติ ผู้ใดที่ปราศจากกุศลธรรมมีศีล เป็นต้น แล้วเกิดทิฏฐิในเรื่องศูนย์ตานิภายขึ้นผู้นั้นเป็นมิจฉาทิฏฐิ ดังนั้น ปรัชญาศูนย์ตานิภายมารยมิภะจึงมิได้หมายความว่าไม่มีอะไรโดยสิ้นเชิง แต่หมายความว่า สรรพสิ่งเกิดขึ้นด้วยความสัมพันธ์ของกันและกัน ปราศจากสภาวะที่มีอยู่เป็นอยู่ด้วยตัวของมันเองเมื่อสรรพสิ่งสัมพันธ์กันเกิดขึ้น จึงไร้แก่นสาร ความเข้าใจในสภาวะธรรมสูงสุดจึงเรียกว่า “ศูนย์ตานิภาย”

เอกสารอ้างอิง

พระครูสังฆรักษ์จัตถกร สมนตจิตโต (พลเยี่ยม). (2555). *การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสุญญตาของนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาหมณวินทร์ ปรีสุตโตโม. (2560). *ปรัชญามารยมิภะตามแนวคิดของพระนาคารชุน*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เอกสารการสอน.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน. (2538). *พระพุทธศาสนาแบบธิเบต*. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม.

พิชเนศ นิภารัตน์ (2555). *อิทธิพลของพุทธศาสนาดั้งเดิมต่อหลักคำสอนของพระนาคารชุนในปรัชญามารยมิภะ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วศิน อินทสระ. (2550). *สาระสำคัญแห่งพุทธปรัชญามหายาน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เมื่อดทราย.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2522). *ปรัชญามหายาน*. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2539). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสถียร พันธังสี. (2543). *พุทธศาสนามหายาน*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

อภิญวัณน์ โพธิ์สาน. (2549). *ชีวิตและผลงานของนักปราชญ์พุทธ*. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

องค์ทะไลลามะ. (2559). *ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

<https://philosophychicchic.com/nagarjuna/>. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 10 เดือน ธันวาคม 2560.

ความศรัทธากับพลังบำบัดรักษา

The faith and the treatment power

¹อริย์รัช เลิศอมรไชยกิจ และ พระมหามหาวินทร์ปัฐมโตโม, ผศ.ดร.

Arithaj Lertamornchaikit and Phramaha Maghavin Purisuttamo

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

¹Email: arithaj.lk@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความศรัทธากับพลังบำบัดรักษาในโลกตะวันตก และ 2) เพื่อศึกษาความศรัทธากับพลังบำบัดรักษาในโลกตะวันออก ผลการศึกษา พบว่า ในโลกตะวันตกนั้นพลังบำบัดรักษาที่แท้จริงอยู่ที่พลังเร้นลับที่แฝงเร้นอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนเรียกว่าพลังจิตใต้สำนึก การดึงพลังนี้ออกมาได้ต้องอาศัยวิถีแห่งความศรัทธาที่ปราศจากความสงสัยความศรัทธาคือสิ่งเดียวกันกับพลังแห่งการชี้นำ ซึ่งใช้พลังแห่งจิตใจไปในทางแห่งการสร้างสรรค์ให้จมดิ่งลงสู่จิตใต้สำนึก พลังแห่งจิตใต้สำนึกนี้ช่วยให้ความเจ็บป่วยหายไประยะหนึ่งและฟื้นฟูกลับมาใช้ชีวิตได้ตามปกติอย่างน่าอัศจรรย์ ความศรัทธาแบบตะวันตกนั้นไม่ใช่เรื่องของศาสนาเสมอไป ทุกคนสามารถเข้าถึงพลังจิตใต้สำนึกนี้ได้ผ่านการภาวนาโดยไม่จำเป็นต้องผ่านสื่อกลาง พิธีกรรมทางศาสนา และสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ ส่วนในโลกตะวันออกพลังบำบัดรักษามีหลักการหลายอย่างที่คล้ายคลึงกับทางตะวันตกเช่น การสวดมนต์อธิษฐาน โดยในปัจจุบันทางตะวันตกหันมาให้ความสำคัญกับการสวดมนต์ทำสมาธิตามลักษณะทางตะวันออกกันมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามพลังแห่งการบำบัดรักษานั้นส่วนใหญ่ทางตะวันออกมีความศรัทธาว่าพลังดลบันดาลการอยู่ดีมีสุข ความมั่งคั่งสมบูรณ์ และการมีสุขภาพที่ดีล้วนเป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่มีที่มาจากวัตถุ รูปเคารพ หรือสัญลักษณ์ทางศาสนาที่ตนนับถืออยู่ **คำสำคัญ** : ความศรัทธา, พลังบำบัดรักษา

Abstract

The objectives of this article were: 1) to study the faith and the treatment power in the West, and 2) to study the faith and the treatment power in the East. **The results of the study were as following:** In the western, the true treatment power is the mysterious power hidden in a human being that called the subconscious power. To connect with the power it requires faith without doubt, therefore, the power of guidance. Furthermore, the power of the creative mind sinks into the subconscious and helps the ill to recover and regain the normality life. The faith is not always a religious term in the Western meanwhile everyone able to access the subconscious power through prayer. This means the mediators, religious ceremony and the sacred symbols not necessary by the way. In the Eastern has similarity to the West in various ways of the treatment principles powers such as praying or giving a vow. Now a day the Western turns to focus on praying, meditation as same as with the East. However, the powers of treatments in the East mostly have a common background from the power of wishing to live happily, wealthy and healthy. All of those powers away are sacred that derived from the idolatry or religious symbol which were respected.

Keywords: Faith, Power of Treatment Therapy

บทนำ

มีคำกล่าวจากเหล่าบรรดานักปราชญ์และผู้ประสบความสำเร็จทุกๆ ท่านได้กล่าวไว้ว่า การมีสุขภาพที่ดีหรือการมีสุขภาพที่แข็งแรงทั้งกายและใจนั้นคือทรัพย์สินอันยิ่งใหญ่ที่ประเมินค่าไม่ได้ นั่นหมายความว่าทรัพย์สินสมบัติประการแรกที่มีมนุษย์ทุกคนควรแสวงหาเป็นอันดับแรกก็คือการมีสุขภาพที่ดีนั่นเอง แต่ในโลกแห่งความจริงทุกวันนี้เรากลับพบว่า ทรัพย์สินเงินทองนั้นกลับเป็นสิ่งแรกๆ ที่คนเราคิดถึงและทุ่มเทเพื่อให้ได้มามากกว่าการคิดถึงเรื่องสุขภาพ นั่นจึงเป็นเหตุให้เราทุกคนล้วนไขว่คว้าสะสมแสวงหาทรัพย์สินสมบัติเงินทองเหล่านี้เป็นอันดับต้นๆ มากกว่าสิ่งอื่นใดในชีวิต เพราะเงินเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตแทบจะทุกด้านหรือทุกมิติของชีวิตเลยก็ว่าได้ ซึ่งถือเป็นเรื่องชอบธรรมหากคนเรามีความคิดที่จะแสวงหาความร่ำรวยทางด้านทรัพย์สินและเงินทอง

การที่ต้องเริ่มกล่าวถึงเรื่องนี้ ทั้งที่บทความเรื่องนี้ผู้เขียนตั้งใจจะเขียนเกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ เหตุก็เพราะการแสวงหาทรัพย์สินสมบัติทางกายนั้นเกี่ยวข้องกับการมีสุขภาพดีอย่างแยกไม่ออก อีกทั้งผู้เขียนเองหลายปีที่ผ่านมาได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับสุขภาพของตนเองเป็นอย่างดี ซึ่งขอยืนยันเป็นอีกเสียงหนึ่งว่า คำกล่าวที่ผู้เขียนเกริ่นไว้เป็นความจริงอย่างที่สุด สุขภาพที่ดีนี่เองที่ส่งผลหรือนำมาซึ่งการปลดปล่อยศักยภาพหรือความสำเร็จในทุกๆ ด้านของมนุษย์ นั่นจึงเป็นไปได้ที่เราจะสามารถแสวงหาทรัพย์สินสมบัติภายนอกทุกสิ่งในขณะที่ร่างกายเจ็บป่วยและไร้พลัง ความเจ็บป่วยนำมาซึ่งความถดถอยของพลังความคิดและสติปัญญาของมนุษย์ เพราะความเจ็บป่วยภายนอกย่อมส่งผลถึงความเจ็บป่วยภายใน พอๆ กันกับที่สุขภาพที่ดีภายในย่อมส่งผลต่อสุขภาพที่ดีภายนอกฉันใดก็ฉันนั้น

อนึ่ง ที่ต้องกล่าวถึงเรื่องนี้ เป็นเพราะผู้เขียนเองซึ่งหลายปีที่ผ่านมาเป็นผู้ที่รักและดูแลสุขภาพของตนเองอย่างสม่ำเสมอ เพราะตระหนักถึงการมีสุขภาพที่ดีหลังจากมีประสบการณ์กับเรื่องสุขภาพและความเจ็บป่วย ดังนั้น จึงทำให้ผู้เขียนชอบที่จะค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องการดูแลรักษาสุขภาพ อ่านจากทั้งหนังสือและติดตามบทความต่างๆ เป็นเวลาหลายปีทีเดียว ซึ่งก็ได้พบว่าในปัจจุบันผู้คนส่วนใหญ่เริ่มหันมาให้ความสำคัญกับสุขภาพที่ดีของตนเองมากขึ้นกว่าเดิม เชื่อว่าผู้คนเริ่มตระหนักถึงสุขภาพเป็นอันดับแรกๆ เหมือนที่ผู้เขียนได้ตระหนักถึง และขณะที่ค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับการมีสุขภาพที่ดีนั้น ก็บังเอิญอ่านไปเจอเรื่องราวที่เกี่ยวกับความอัศจรรย์หรือปาฏิหาริย์แห่งการบำบัดรักษาเพื่อให้ได้คืนกลับมาซึ่งการมีสุขภาพที่ดีด้วยเหตุที่บางกรณีเป็นความเจ็บป่วยรุนแรงที่ไม่สามารถหรือหมดหนทางที่จะเยียวยารักษาได้ด้วยเทคโนโลยีหรือวิธีการทางการแพทย์ในสมัยใหม่ที่มีความก้าวหน้าล้ำสมัย ผู้เขียนได้ศึกษาและค้นพบว่า ผู้ป่วยที่ดูท้อแท้และหมดหวังกับหนทางรักษาด้วยวิธีวิทยาศาสตร์การแพทย์ในครั้งแรกๆ นั้น สามารถฟื้นฟูและกลับมามีสุขภาพที่ดีอย่างเหลือเชื่อราวปาฏิหาริย์ได้ด้วยสิ่งที่เรียกว่า “ความศรัทธา” ในเวลาต่อมา ซึ่งผู้ที่ใช้ความศรัทธาเหล่านี้เชื่อว่าในตัวมนุษย์ทุกคนนั้นมีพลังเร้นลับที่หากสามารถปลุกหรือกระตุ้นออกมา ก็จะสามารถนำพลังนั้นมาเยียวยาบำบัดรักษาและฟื้นฟูความเจ็บป่วยได้แม้แต่ความเจ็บป่วยเล็กๆ น้อย ซึ่งอาจเป็นการใช้ความศรัทธาควบคู่ไปกับวิธีการทางการแพทย์ อีกทั้งความเจ็บป่วยที่ดูเหมือนจะหมดหนทางรักษาด้วยวิธีการแพทย์ ซึ่งตรงนี้เองคือสิ่งที่ผู้เขียนรู้สึกสนใจว่า เหตุใด “ความศรัทธา” จึงเข้ามามีบทบาทในฐานะสิ่งที่สามารถรักษาเยียวยา และทำให้ผู้ที่ท้อแท้สิ้นหวังจากความเจ็บป่วยนั้นสามารถฟื้นฝ่าวิกฤตแห่งสุขภาพของตนเองจนกลับมาใช้ชีวิตได้ดังเดิมราวปาฏิหาริย์

บทความนี้ผู้เขียนได้พยายามค้นคว้านำเสนอความรู้และเรื่องราวของผู้ที่มีประสบการณ์การบำบัดรักษาทั้งทางตะวันตกและตะวันออกด้วยวิธีที่เรียกว่าการใช้ความศรัทธามาแบ่งปันให้กับผู้อ่าน ผู้เขียนเชื่อว่าคงมีประโยชน์ไม่มากนักน้อย ก็ไม่แน่ว่าความศรัทธาที่กล่าวถึงนี้อาจเป็นอีกหนทางหนึ่งในการบำบัดรักษา

ของผู้ใดหรือคนใดคนหนึ่งในวันข้างหน้าก็เป็นไปได้ เพียงแต่อยากให้ผู้ที่อ่านเปิดใจกว้างสำหรับเรื่องนี้ เพราะความศรัทธานั้นเป็นสิ่งที่เป็นามธรรม เป็นความเชื่อส่วนบุคคล ซึ่งในทรรศนะของผู้เขียนถือว่าเป็นรูปแบบของความคิดแบบหนึ่งเช่นกัน ความศรัทธามักเกี่ยวข้องกับเรื่องของสิ่งเร้นลับที่มองไม่เห็นจับต้องไม่ได้ เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เบื้องบน เกี่ยวข้องกับลัทธิและศาสนา ฯลฯ จึงมีคำกล่าวที่ว่า “มีแต่ผู้เชื่อในปาฏิหาริย์เท่านั้นจึงจะเห็นปาฏิหาริย์” การบำบัดรักษาที่เช่นเดียวกัน เมื่อการรักษาด้วยวิธีการทางการแพทย์สมัยใหม่ไม่สามารถพึ่งพาได้อีกต่อไป วิธีเดียวที่เหลือที่จะฝ่าฟันวิกฤตความเป็นความตายของชีวิตได้คงเหลือวิธีที่เรียกว่า “ความศรัทธา” หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ “ปาฏิหาริย์แห่งการบำบัดรักษานั้นเอง”

ผู้เขียนจึงไม่แปลกใจเลยว่าเหตุใดความเจ็บป่วยจึงทำให้คนเราตระหนักถึงการมีสุขภาพดีและแข็งแรง เพราะเมื่อความเจ็บป่วยมาเยือน สิ่งแรกๆ ที่คนเราคิดถึงก็คือการได้มาซึ่งสุขภาพที่แข็งแรงเหมือนเดิม เราไม่ได้คิดถึงเรื่องการแสวงหาทรัพย์สินเงินทองเหมือนที่เคยเป็นมาอีกต่อไป เพราะการแสวงหาทรัพย์สินหรือทรัพย์สินสมบัติภายนอกนั้นย่อมต้องใช้ความอยู่ดีมีสุขหรือการมีสุขภาพที่แข็งแรงนั่นเอง

จิตใจของมนุษย์ก็คือทรัพย์สินสมบัติที่มีค่ามากมายเกินกว่าที่จะเงินได้ เมื่อร่ำรวยภายใน (จิตใจ) ก็จรร่ำรวยภายนอก (ทางกาย) เช่นกัน ซึ่งหมายความว่าสุขภาพที่ดีก็ย่อมนำมาซึ่งพลังกำลังของร่างกาย ความคิดและสติปัญญาที่ดี อันจะเป็นบ่อเกิดหรือนำมาซึ่งทรัพย์สินสมบัติเงินทองภายนอกได้อย่างไร้ข้อกังขา นั่นคือเหตุที่ผู้เขียนได้เกริ่นถึงเรื่องนี้ไว้ในตอนต้นของบทนำนี้ ผู้เขียนจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความนี้อาจสามารถเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้อ่านหรือใครบางคนที่กำลังประสบปัญหาอยู่กับเรื่องโรคร้ายความเจ็บไข้ได้ป่วย กำลังท้อแท้หมดหวังกับชีวิตอันเนื่องมาจากสุขภาพที่ไม่ดีของตนเองไม่ว่าด้วยเหตุใดก็ตาม ขอให้มีความหวังและต่อสู้ฟันฝ่าจนมีชัยชนะได้ในที่สุดเพราะหลักคิดแห่งการมีสุขภาพที่ดีเป็นสิทธิอันชอบธรรมที่มนุษย์ทุกคนพึงมีได้อย่างเท่าเทียมกันนั่นเอง

ความศรัทธากับพลังบำบัดรักษาในโลกตะวันตก

ผู้เขียนได้เขียนเกริ่นไว้อย่างคร่าวๆ ไว้ในบทนำแล้วว่า ความศรัทธานั้นเป็นสิ่งที่เป็นามธรรม เป็นความเชื่อส่วนบุคคล เป็นรูปแบบของความคิดแบบหนึ่ง และมักเกี่ยวข้องกับเรื่องของสิ่งเร้นลับที่มองไม่เห็นจับต้องไม่ได้ เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เบื้องบน เกี่ยวข้องกับลัทธิและศาสนา ฯลฯ ในหนังสือ The Amazing Laws of cosmic mind power ของ Dr. Joseph Murphy ได้ให้คำหมายของคำว่าศรัทธาไว้อย่างน่าสนใจว่า ศรัทธานั้น หมายถึง วิธีการคิดหรือกิริยาอาการของจิตชนิดหนึ่งที่ทำให้เกิดผลลัพธ์ได้หลายอย่าง ไบเบิลพูดถึงความศรัทธาว่าเป็นความเชื่อมั่นภายใต้หลักเกณฑ์ต่างๆ ที่ไม่มีวันเสื่อมหรือแปรเปลี่ยนได้ง่ายๆ หรืออีกนัยหนึ่ง ความศรัทธาคือการหลอมความรู้สึกนึกคิดกับจิตวิญญาณจนกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างสมบูรณ์ จนสิ่งแวดล้อมหรือเหตุการณ์ใดๆ ก็ไม่อาจทำลายมันลงได้ ในคัมภีร์ไบเบิลบทที่ 11 ย่อหน้า 23 ของนักบุญมาร์ค พูดถึงพลังศรัทธาว่า “ฉันขอกล่าวกับพวกท่านว่าแท้จริงแล้ว ผู้ใดที่พูดกับขุนเขา (ปัญหาความยุ่งยากต่างๆ ในชีวิต) ว่าเจ้าจงขยับ (ถูกกำจัดออกไป) และถูกจับโยนลงทะเล (ทะเล คือจิตใต้สำนึกซึ่งทำหน้าที่รักษาโรค หรือแสดงหนทางแก้ปัญหาให้ประจักษ์) และเจ้าไม่กังกขาในดวงจิต เจ้าจะสมหวังตั้งใจปรารถนา” ข้อความนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามีพลังอำนาจหรือดวงปัญญาชนิดหนึ่งอยู่ในตัวเราที่สามารถช่วยให้พ้นจากความยากจนหรือความเจ็บป่วย และทำให้มนุษย์ชาติพบความสุข ความร่ำรวย เบิกบานใจ และใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางเพื่อนร่วมโลกได้อย่างสมานฉันท์ (Joseph Murphy, 2543, หน้า 34-35)

จากการที่ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องพลังบำบัดของทางตะวันตกนั้น ทางตะวันตกมีคำที่ใช้เรียกและอธิบายถึงพลังที่ว่านี้ในชื่อที่แตกต่างกันไป เช่น พระเจ้า พลังจักรวาล พุทธะ พลังอันไร้ขอบเขต พลังก่อกำเนิดสรรพสิ่ง วิญญาณ จิตวิญญาณ พลังจิต หรือพลังจิตใต้สำนึก ฯลฯ ซึ่ง Dr. Joseph Murphy คือหนึ่งในผู้เชี่ยวชาญทางด้านพลังที่ว่าเหล่านี้ แต่ไม่ว่าชื่อเรียกจะแตกต่างกันอย่างไร พลังเหล่านี้ก็คือพลังเดียวกัน

ในทางจิตวิทยาเรามักใช้คำว่าพลังจิตได้สำนึก แต่ในทางศาสนาพลังเหล่านี้กลับถูกเรียกขานในฐานะ “พระเจ้า” นั่นเอง พลังนี้เองคือพลังลึกลับที่แผ่ขานอยู่ในทุกสรรพสิ่ง และแผ่เร้นอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนอีกด้วย ในตะวันตกเชื่อว่าพลังแห่งจิตได้สำนึกหรือพลังแห่งพระเจ้านี้เอง ที่เป็นพลังดลบันดาลความโชคดีมีสุข ความร่ำรวย และการมีสุขภาพที่ดีให้แก่มนุษย์ ดังนั้นทางตะวันตกจึงมุ่งเน้นให้เรามีความเชื่อต่อพลังดลบันดาลนี้ และการที่จะเข้าถึงพลังนี้ได้ก็ด้วยความ “ศรัทธา” นี้เอง ไม่ว่าจะเรียกพลังนี้ว่าอย่างไร พระเจ้า พลังจักรวาล หรือพลังจิตได้สำนึก ก็ไม่มีความแตกต่าง

สรุปได้ว่าในโลกตะวันตกนั้นเป็นที่แน่นอนว่าพลังจิตได้สำนึก เป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังการบำบัดรักษาที่มีประสิทธิภาพและมหัศจรรย์เป็นอย่างยิ่ง และความศรัทธาก็คือกระบวนการบำบัดรักษานั้นเอง การศรัทธาต่อพลังแห่งจิตได้สำนึกนี้เอง จะทำให้อาการของเกือบทุกโรคร้ายไข้เจ็บล้วนถูกแสดงออกมาได้ในสภาวะถูกสะกดจิตโดยคำพูดชี้แนะ (Joseph Murphy, 2551)

ในทฤษฎีตามความเข้าใจของผู้เขียนนั้น สิ่งที่เรียกว่าการถูกสะกดจิตโดยคำพูดชี้แนะ หากจะอธิบายถึงวิธีการนี้อย่างง่ายๆ ก็คือ คำที่เรามักจะใช้กล่าว อธิษฐาน หรือภาวนาถึงสิ่งที่เราปรารถนาอยากให้เกิดขึ้นกับชีวิตของเราซ้ำๆ อย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลาซึ่งอาจเป็นตอนที่เราสวดมนต์อยู่ทุกเช้าเย็น ซึ่งสิ่งนี้นั่นเองที่เรียกว่าการสะกดจิต หากเราเจ็บป่วย คำที่เรากล่าวหรือใช้ในการอธิษฐานนั้น ก็จะเป็นไปในทางขอให้เรามีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรงฟื้นฟูโดยเร็ววัน เป็นต้น

D. Joseph Murphy ได้กล่าวถึงแง่มุมที่น่าสนใจไว้ว่า หมอวิเศษภายในจิตได้สำนึกนั้นรักษาแผลมีดบาดที่นิ้วของเราได้อย่างไร ถ้าไปหาหมอ หมอก็จะทำแผลให้พร้อมกับบอกว่า “แผลจะหายไปเองตามธรรมชาติ” แต่คำว่า “ตามธรรมชาติ” มิได้มีอะไรมากไปกว่าเป็นอีกชื่อหนึ่งของกฎแห่งธรรมธรรมชาติ หรือกฎแห่งจิตได้สำนึกนั่นเอง และสัญชาตญาณแห่งการปกป้องตัวเอง ก็คือกฎเกณฑ์อันดับแรกของธรรมชาติ ซึ่งสัญชาตญาณอันแรงกล้าที่สุดเท่านั้นที่จะมีอำนาจต่อการแนะนำจิตใจ ไม่ว่าผู้เชี่ยวชาญทางด้านโรคจิต นักจิตวิทยา หมอนวดกระดูก หมอกลางบ้าน แพทย์ และนักบวชต่างๆ ล้วนใช้กฎอันเป็นหนึ่งเดียวแห่งจักรวาล นั่นคือพลังที่แผ่เร้นอยู่ในจิตได้สำนึก ซึ่งทุกคนเคยอ้างว่าการบำบัดรักษานั้นขึ้นอยู่กับวิธีการหรือทฤษฎีของพวกเขาเอง แต่กระบวนการแห่งการบำบัดรักษาทั้งหลายนั้นคือทำที่แห่งจิตในทางสร้างสรรค์ หรือแนวทางของความคิดอันไร้ขอบเขตที่เรียกว่าศรัทธา การบำบัดรักษาเกิดขึ้นเพราะความหมายที่แน่วแน่ทำปฏิกิริยาในฐานะข้อเสนอแนะที่ทรงพลังต่อจิตได้สำนึกให้ปลดปล่อยพลังในการรักษาอันชะงัดออกมา แต่ทุกคนมิได้มีพลังรักษาอื่นใดมากไปกว่าคนอื่น ๆ เขาอาจจะมียุทธศาสตร์หรือวิธีการเป็นของตนเอง แต่มีเพียงกระบวนการบำบัดรักษาเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น คือ ความศรัทธา หรือกล่าวได้ว่ามีเพียงพลังบำบัดรักษาเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น คือ พลังจิตได้สำนึกนั่นเอง ฉะนั้น จงเลือกวิธีหรือทฤษฎีที่ชอบแล้วมอบความไว้วางใจให้มันอย่างเต็มเปี่ยม เพราะถ้าเรามีศรัทธาก็จะได้รับผลตอบแทนที่ต้องการ (Joseph Murphy, 2551)

ในหนังสือ The healing journey ของ Dr. O' Carl Simonton ได้กล่าวถึงเรื่องพลังแห่งการชี้แนะหรือสะกดจิตไว้ได้อย่างสอดคล้องกับที่ Dr. Joseph Murphy ได้กล่าวไว้ในข้างต้น Dr. O' Carl Simonton ได้กล่าวไว้ดังนี้คือ พลังจิตใจมีอำนาจยิ่งใหญ่เกินกว่าจินตนาการในเบื้องต้นของตัวเองจะหยั่งถึง ไม่เพียงเท่านั้น ยังเชื่อว่านอกเหนือจากร่างกายและจิตใจ ยังมีแง่มุมอื่นแห่งการบำบัดรักษาซึ่งจำเป็นต้องนำมาอภิปราย นั่นคือในแง่ของ “วิญญาณ” (ซึ่งในทฤษฎีของผู้เขียนก็คือสิ่งเดียวกับพลังจิตได้สำนึกนั่นเอง)

การทำงานของเรากับคนไข้ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า สุขภาพดีนั้นข้องเกี่ยวกับร่างกาย, จิตใจและวิญญาณ ขณะที่จิตใจเพียงลำพังสามารถใช้ในการโน้มน้าวสภาวะทางกาย และจะมีประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อมันล่วงรู้ถึงสภาวะแห่งวิญญาณ วิญญาณนั้นเปิดเผยพลังบำบัดรักษาอันยิ่งใหญ่เกินกว่ากระแสแห่งความเข้าใจอันมีขอบเขตจำกัดของเราจะหยั่งถึง และเราสามารถเรียนรู้เพื่อเอาพลังดังกล่าวมาสู่ชีวิตของตนเอง ความสอดคล้องกลมกลืน ดุลยภาพระหว่างร่างกาย, จิต และวิญญาณของมนุษย์ คือศูนย์กลางแห่งสุขภาพ สิ่งนี้

ประยุกต์ใช้ได้ไม่เพียงกับสุขภาพจิตใจ, ร่างกายของบุคคลเท่านั้น แต่ยังสามารถใช้ได้กับสัมพันธภาพของเขาหรือเธอที่มีต่อตัวเอง, ครอบครัว, เพื่อนฝูง, ชุมชน, โลก และจักรวาลอีกด้วย (Dr. O' Carl Simonton, 2538)

หนังสือ The cosmic power within you ของ Dr. Joseph Murphy ได้พูดถึงพลังแห่งความศรัทธาไว้ว่า ศรัทธาเป็นวิธีคิดชนิดหนึ่ง เมื่อใดที่ศรัทธาก่อตัวขึ้นในใจ เราจะเริ่มมีทัศนคติที่ดี และเกิดความรู้สึกมั่นใจว่าคำอธิษฐานของเราจะต้องบรรลุผล คำว่าศรัทธาในคัมภีร์ไบเบิลไม่ได้หมายถึงความศรัทธาในลัทธิศาสนาโดยเฉพาะเจาะจง แต่หมายถึงศรัทธาในกฎแห่งสภาวะจิตซึ่งเราทุกคนสามารถฝึกฝนและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตได้ มนุษย์แต่ละคนต่างก็มีศรัทธากันคนละอย่าง แม้แต่คนที่ไม่เชื่อเรื่องพระเจ้าก็ยังศรัทธาในกฎของธรรมชาติและกฎเกณฑ์ต่างๆ ในวิชาไฟฟ้า เคมี และฟิสิกส์ Dr. Joseph Murphy ยังตั้งคำถามถึงพวกเราด้วยว่าพวกเรามีศรัทธาในเรื่องใดบ้าง? หากเรายังลังเลว่าเรามีศรัทธาในเรื่องใดดี ก็ขอให้เรามีศรัทธาในศีลธรรม ความดี มีศรัทธาในความคิดที่สร้างสรรค์ และมีศรัทธาว่าพลังจักรวาลสามารถจะช่วยให้พ้นจากอุปสรรคทั้งหมด และทำให้เรามองเห็นทางออกในการแก้ไขปัญหาต่างๆ และมีศรัทธาอย่างมั่นคงว่า พระเจ้าเท่านั้นที่มีพลังบำบัดสารพัดโรค ทำให้เรามีพลานามัยดีทั้งกายและใจ ศรัทธาประเภทนี้เองที่จะพาเราก้าวพ้นวังวนแห่งความกลัว ความวิตกกังวล และขจัดจินตนาการเกี่ยวกับภัยอันตรายต่างๆ ที่คอยหลอกหลอนเราจนหมดความสุข (Joseph Murphy, 2543)

ประสบการณ์ความศรัทธากับพลังบำบัดรักษา

เพื่อให้ผู้อ่านได้มองเห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น จากนี้ไปผู้เขียนจึงได้คัดเลือกตัวอย่างผู้มีประสบการณ์ด้านความศรัทธาต่อพลังจักรวาลหรือพลังจิตใต้สำนึกเพื่อนำมาบำบัดรักษาฟื้นฟูสุขภาพให้กลับมาเป็นปกติได้อย่างน่าอัศจรรย์ ตัวอย่างเช่น ชายคนหนึ่งที่ได้รับการผ่าตัดครั้งใหญ่ได้แล้วว่าไตของเขาหยุดทำงานโดยสิ้นเชิง เขารู้สึกท้อแท้ หดหู่ และพรั่นพรึงกับตนเองว่าตัวเขานั้นไม่มีอนาคตอีกต่อไปแล้ว ทั้งๆ ที่อายุเพิ่งจะสี่สิบ เขาคิดว่าเขาต้องไม่รอดแน่ๆ และอดห่วงครอบครัวของเขาไม่ได้ สิ่งเดียวในตอนนี้ที่เขาทำได้ก็คือ “การภาวนา” ซึ่งเป็นแนวคิดที่เขาได้รับการแนะนำมา เขาคิดได้ว่าเป็นทางรอดสุดท้ายที่เขาเหลืออยู่ จึงได้ลองดูและนี่คือคำที่ชายคนนี้ใช้ภาวนา “...ณ. ที่นี้ ฉันรู้ว่าพลังบำบัดจักรวาลซึ่งเป็นผู้สร้างร่างกายและอวัยวะทั้งหลายในตัวฉันรู้ดีเกี่ยวกับกระบวนการทำงานทุกอย่างของฉัน และพลังบำบัดมหัศจรรย์กำลังแทรกซึมเข้าไปในทุกอณูในร่างกายเพื่อทำให้ฉันกลับมามีสุขภาพที่ปกติอีกครั้ง อวัยวะทุกส่วนของฉันถูกสร้างขึ้นมาจากความคิดของพระเจ้า และพระองค์กำลังทำให้ฉันกลับคืนสู่สภาวะปกติอยู่ในขณะนี้แล้ว ” ภายหลังจากการภาวนาจบลงราว 15 นาที ปรากฏว่าไตของเขากลับทำงานได้อย่างปกติซึ่งได้สร้างความยินดีให้แก่หมอของเขา มาก ขณะนี้มีความสุขสมบูรณ์ดีและกลับไปอยู่อย่างพร้อมหน้ากับครอบครัว ชายคนนี้รู้แล้วว่า การที่เขามีศรัทธาในคุณความดีของพระเจ้า มีศรัทธาในการนำทางของพระองค์ และในพลังสร้างสรรค์ของความคิดของเขาเอง จะทำให้ศรัทธาเหล่านี้กลายเป็นเรื่องจริงในชีวิต ทศนะใหม่นี้ช่วยให้เขาสามารถสร้างอนาคตที่เต็มไปด้วยความสงบราบรื่น มีสุขภาพพลานามัยดี มีใจที่สงบ และมีฐานะที่มั่งคั่งสมบูรณ์ตลอดไป (Joseph Murphy, 2543) ตัวอย่างนี้เป็นการยืนยันสิ่งที่ผู้เขียนเกริ่นไว้ในบทนำได้เป็นอย่างดีว่า ความมั่งคั่งสมบูรณ์นั้นเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันกับการมีสุขภาพที่แข็งแรงนั่นเอง

หญิงคนหนึ่งประสบอุบัติเหตุจนข้อมือซ้ายหัก ซึ่งแพทย์บอกว่ามือข้างซ้ายจะพิการไปตลอดชีวิต จึงทำให้หญิงคนนี้ต้องเรียนรู้การทำงานทุกชนิดด้วยมือข้างเดียวที่เหลืออยู่ หญิงคนนี้มีอาชีพด้านเลขานุการจึงจำเป็นต้องใช้มือทั้ง 2 ข้าง ด้วยความรู้เกี่ยวกับพลังจิตใต้สำนึก ในที่สุดพลังมหัศจรรย์ก็ช่วยประสานกระดูกและฟื้นฟูเส้นเอ็นต่างๆ จนดีเหมือนเดิม โดยใช้เวลารักษาอยู่ 3 เดือน จึงกลับมาทำงานได้ตามปกติ ซึ่งหญิงคนนี้ตลอดเวลาได้แต่พร่ำพูดแต่ประโยคที่ว่า “...พระเจ้าผู้สร้างข้อมือของฉันกำลังรักษามันให้หายดีเหมือนเดิม ” วันละหลายต่อหลายครั้ง (Joseph Murphy, 2543)

ช่างตัดเสื้อคนหนึ่งที่มาใกล้บอดสนิททั้งสองข้าง เพราะการตกเลือดในกระจกแก้วตาอย่างต่อเนื่องจนไร้หนทางรักษา หมอต้องขอร้องให้เขาเลิกอาชีพตัดเสื้อผ้าแล้วย้ายไปพักรักษาตัวที่ชนบท ด้วยการแนะนำถึงเรื่องพลังจิตใต้สำนึกนี้ ทำให้เขาไม่ย่อท้อและหมดหวัง เขาได้ภาวนาวันละ 10 - 15 นาที ดังนี้ "...ฉันมองเห็นความรักของพระเจ้า เห็นแสงสว่างแห่งธรรมะและความงามในบุคคลอื่นมากขึ้นๆ ทุกวันทุกคืน พระเจ้ากำลังช่วยรักษาตาของฉัน ฉันขอขอบคุณพระองค์ที่ทำให้ฉันมองเห็นได้ดีอีกครั้ง" จนในที่สุดก็ตาของเขาก็สามารถกลับมามองเห็นได้เป็นปกติตามเดิม (Joseph Murphy, 2543)

ในขณะที่เดียวกันนี้ ยังมีเรื่องราวในทำนองนี้อีกมากมายที่ผู้เขียนได้อ่านและศึกษา เป็นเรื่องที่น่าสนใจและน่าอัศจรรย์ใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องด้วยการเขียนบทความนี้ต้องจำกัดขอบเขตการเขียนไม่ให้ยืดเยื้อจนเกินไป ผู้เขียนจึงขอยกตัวเรื่องเอาไว้อีกสักเรื่องคงเป็นการเพียงพอ เรื่องนี้เป็นเรื่องของ มอร์ริส กู๊ดแมน ซึ่งปัจจุบันเป็นนักเขียนและวิทยากรระดับโลก เขาได้เล่าเรื่องของเขาให้ฟังดังนี้ เรื่องราวของเขาเริ่มขึ้นในวันที่ 10 มีนาคม 1981 นั่นคือวันที่เปลี่ยนทั้งชีวิตของเขาอย่างแท้จริง เขาจะไม่วันลิ้มเป็นอันขาด เขาประสบอุบัติเหตุเครื่องบินตก ต้องไปนอนเป็นอัมพาตทั้งตัวอยู่ในโรงพยาบาล ไขสันหลังแตกหลายเอ็ด กระดูกข้อที่หนึ่งและสองหัก กิริยาสนองในการกลืนถูกทำลาย สิ่งเดียวที่เขาพอทำได้คือการกระพริบตา แพทย์ทุกคนลงความเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่า เขาจะต้องนอนเป็นผักไปตลอดชีวิต เขากล่าวว่า "...สิ่งที่ผมยังทำได้คือกระพริบตา นั่นคือภาพของผมที่พวกเขามองเห็น แต่พวกเขาคิดอย่างไรนั้นไม่ใช่เรื่องสำคัญ สำคัญอยู่ที่ว่าผมคิดอย่างไรต่างหาก ผมวาดภาพตัวเองกลับคืนเป็นคนปกติและเดินออกจากโรงพยาบาล"

สิ่งเดียวที่มอร์ริสต้องทำในโรงพยาบาลก็คือ การจัดการกับความรู้สึกนึกคิดของตนเอง และเมื่อเขาควบคุมความคิดได้แล้ว เขาก็สามารถแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง เขาถูกโยงไว้กับเครื่องช่วยหายใจ เพราะพวกเขา (แพทย์) บอกกับเขาว่าชาตินี้เขาจะหายใจเองไม่ได้อีกแล้ว เนื่องจากกะบังลมถูกทำลาย แต่ในตัวของมอร์ริสเองมีเสียงเบาๆ ลังอยู่ตลอดเวลาว่า "หายใจลึกๆ หายใจลึกๆ ลี" และในที่สุดเขาก็ค่อยๆ หายใจได้เอง ท่ามกลางความงุนงงหาคำอธิบายไม่ได้ของทุกคน เขาไม่อาเจยอมนให้อะไรมารบกวนความคิด จิตใจที่แน่วแน่อยู่กับจุดหมายและภาพที่เขาวาดไว้ในจินตนาการ เขาตั้งเป้าว่าจะลุกขึ้นเดินออกจากโรงพยาบาลในวันคริสต์มาส แล้วเขาก็ทำได้จริงๆ เขาเดินออกมาจากโรงพยาบาลด้วยสองขาของเขาเอง ทั้งๆ ที่ทุกคนเคยบอกว่าไม่มีทางเป็นไปได้ เขาไม่มีวันลิ้มวันนั้นเลย

มอร์ริส กู๊ดแมนเป็นที่รู้จักในฐานะมนุษย์ปาฏิหาริย์ เรื่องราวของเขาปรากฏอยู่ในภาพยนตร์ชุดเดอะซีเคร็ต เพราะแสดงถึงพลังอำนาจอันลึกลับไร้ขอบเขตและศักยภาพอันไร้ขีดจำกัดของจิตมนุษย์ มอร์ริสรู้ว่าภายในตัวเขามีอำนาจที่จะทำให้สิ่งที่เขาคิดปรากฏเป็นจริงขึ้นได้ ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปได้ และเรื่องของเขาก็กลายเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้คนนับพันหันมาคิด สร้างจินตนาการ และรู้สึก จนร่างกายกลับมาแข็งแรง เขาคือผู้พลิกวิกฤติครั้งใหญ่ที่สุดของชีวิตให้กลายเป็นของขวัญล้ำค่า (Rhonda Byrne, 2551) เรื่องของมอร์ริสนี้สำหรับผู้เขียนแล้วเข้าใจได้ว่า มอร์ริสได้ล่วงรู้ความเร้นลับของพลังแห่งจิตใต้สำนึกหรือพลังจักรวาลที่แฝงเร้นอยู่ในตัวของเขา และเขาก็ได้ใช้พลังแห่งจิตใจของเขาไปในทางสร้างสรรค์ คิดในแง่บวก จนในที่สุดพลังแห่งจิตใต้สำนึกก็ส่งผลต่อการบำบัดรักษาอาการของเขาได้อย่างน่าอัศจรรย์

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นสอดคล้องกับแนวคิดของ Wallace D. Wattles ในงานเขียนหรือหนังสือของเขาที่ชื่อ The Science of Being Great เขาค้นพบและมีข้อสรุปดังนี้ คือ พลังอันเป็นแก่นสารที่ดำรงอยู่ ซึ่งในที่นี้ก็หมายถึงพลังจิตใต้สำนึกนั่นเอง การเข้าถึงพลังแห่งจิตใต้สำนึกก็คือการเข้าถึงหลักการแห่งสุขภาพที่แท้จริง พลังนี้ทำงานอยู่ในตัวมนุษย์อย่างแท้จริงเพื่อดูแลรักษาทุกอย่างไว้ ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นกับ "ระบบของร่างกาย" หรือแม้เมื่อต้องดูแลรักษาร่างกาย สิ่งนี้ก็จะถูกนำออกมาใช้งาน หากกระตุ้นให้พลังนี้ออกมาทำงานได้ อาการเจ็บป่วยก็จะหาย แต่ถ้าหากว่าไม่สามารถกระตุ้นหลักการแห่งสุขภาพหรือพลังแห่งจิตใต้สำนึกนี้ออกมาใช้งานได้ การบำบัดรักษา ก็จะล้มเหลว พลังจิตใต้สำนึกนี้มีอยู่ในตัวทุกคน จะอ่อนแอหรือแข็งแรง จะ

หายช้าหรือเร็ว ก็อยู่ที่ความคิดและขึ้นอยู่กับการนำไปใช้ของแต่ละบุคคล อาการเจ็บป่วยจะดีขึ้นได้อยู่ที่การเริ่มที่จะคิด ความเชื่อและความศรัทธา เป็นสิ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบำบัดรักษา ความคิดของมนุษย์นั่นเองคือต้นตอของการมีสุขภาพที่แข็งแรง(Wallace D. Wattles, 2554)

ดังนั้นผู้เขียนจึงสรุปได้ว่าในโลกตะวันตกนั้นพลังบำบัดเยียวยารักษาที่แท้จริงจึงอยู่ที่พลังเร้นลับที่แฝงเร้นอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนซึ่งเราเรียกว่า “พลังจิตใต้สำนึก” และการเข้าถึงหรือดึงพลังนี้ให้ออกมาทำงานได้ก็มีแต่มีวิถีแห่งความเชื่อหรือ “ความศรัทธา” โดยปราศจากข้อสงสัยนั่นเอง และความศรัทธาก็คือสิ่งเดียวกันกับพลังชี้แห่งการชี้แนะหรือสะกดจิต ซึ่งก็คือการใช้พลังแห่งจิตใจไปในหนทางแห่งการสร้างสรรคิให้จมดิ่งลงสู่จิตใต้สำนึกเช่น วิธีของการสวดมนต์อธิษฐานหรือการภาวนาด้วยถ้อยคำอันจะนำมาซึ่งความมีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรงซ้ำๆ อย่างต่อเนื่องทุกๆ วัน อันจะทำให้พลังจิตใต้สำนึกก่อเกิดพลังในการเยียวยาและบำบัดรักษา

ความศรัทธากับพลังบำบัดรักษาในโลกตะวันออก

การที่พูดถึงพลังเยียวยาบำบัดรักษาในโลกตะวันตกไปบ้างแล้วพอสมควร คราวนี้จะมาดูในฝั่งตะวันออกกันบ้างสักเล็กน้อย ซึ่งอันที่จริงจากการค้นคว้าและศึกษาในเบื้องต้นผู้เขียนเห็นมีความใกล้เคียงกับทางฝั่งตะวันออกอยู่หลายประการ จะแตกต่างกันไปบ้างก็ตรงที่ว่า การบำบัดรักษาในทางตะวันออก มักอ้างอิงอยู่กับหลักความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลัทธิ หรือศาสนาที่ตนเองนับถืออยู่ตัวอย่างเช่น ในหนังสือ มนตราสันตะเขื่อนของ วิศิษฐ์ ศรีพิบูลย์ ได้พูดถึงเกี่ยวกับชาวธิเบต ชาวธิเบตถือว่าทุกคนเกิดมาต้องใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับกฎจักรวาล และการสวดมนต์ถือเป็นพิธีกรรมสำคัญที่ต้องปฏิบัติทุกวัน การสวดมนต์ถือเป็นภาระกิจหลักของชีวิตที่ต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอ จากความเชื่อนี้นำไปสู่ประเพณีการใช้ธรรมชาติช่วยสวดมนต์

แต่ละบ้านก็จะนำบทสวดมนต์ซึ่งก็คือคำสรรเสริญคุณของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ไปเขียนไว้ในผืนธงแล้วนำไปปักไว้หน้าบ้าน เมื่อมีลมพัดธงก็จะปลิวพลิ้วสะบัด ซึ่งเชื่อกันว่าสายลมได้ร่วมสวดมนต์ไปกับพวกเขาด้วย ธงที่ใช้สวดมนต์ของชาวธิเบตเรียกว่า “ดาโช” คำว่า “ดา” หมายถึง การเพิ่มพลังแห่งชีวิต ความโชคดี การมีสุขภาพดี และความมั่งคั่งร่ำรวย ส่วนคำว่า “โช” หมายถึง สิ่งของที่สามารถรับรู้ความรู้สึกของคนได้ และธงนั้นจะมี 5 สี แต่ละสีสื่อถึง ดิน น้ำ ไฟ อากาศ และสภาวะความว่างเปล่าในท้องฟ้า ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 5 นี้ ถือกันว่าเป็นส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์และทุกสิ่งรอบๆ ตัว แนวทางการรักษาโรคในทางตะวันออกยุคหนึ่งเชื่อกันว่า การมีสุขภาพดีเกิดจากความสมดุลและสอดคล้องต้องกันของธาตุทั้งห้า ด้วยเหตุนี้ เมื่อมีใครเจ็บป่วยก็จะมีกรนำธงห้าสีไปคลุมร่างผู้ป่วยสักกระยะหนึ่งก็จะทำให้ร่างกายคนๆ นั้น ผลิตสภาวะทางร่างกายและจิตใจที่สอดคล้องและเชื่อมโยงกับธรรมชาติของสรรพสิ่งขึ้นมาใหม่อีกครั้ง แล้วจะหายป่วยในที่สุด

ชาวธิเบตเชื่อว่า การปักธงสวดมนต์ไว้หน้าบ้าน จะทำให้เกิดความรู้สึกสอดคล้องลงรอยกับธรรมชาติ เพิ่มพลังจิตวิญญาณในตัวเองอันจะนำมาซึ่งความสงบแห่งจิตใจ การที่ลมพัดธงจะทำให้เกิดพลังชักนำความสงบสุขและโชคความมาให้ เมื่อติดตั้งหรือปักธงเสร็จก็จะพูดว่า “เรา (ข้าพเจ้า) จะได้รับประโยชน์และความผาสุกจากสิ่งนี้” หรือ “ขอให้ทุกๆ สรรพสิ่งทุกแห่งหนได้รับประโยชน์และความผาสุกจากสิ่งนี้” ก็จะเป็นการเพิ่มพลังแก่ผู้สวดมากยิ่งขึ้น เกี่ยวกับเรื่องนี้ วิศิษฐ์ ศรีพิบูลย์ (2553) ได้สรุปไว้ว่า หลักการของธิเบตนั้นเป็นเรื่องเดียวกันกับเรื่องพลังจิตใต้สำนึกในตัวมนุษย์ผ่านพลังสันตะเขื่อนจากการสวดมนต์และอธิษฐานนั่นเอง

จากประเด็นนี้เองผู้เขียนก็มีความเห็นและข้อสรุปไปในทิศทางเดียวกันคือ พิธีกรรมของชาวธิเบตไม่ว่าจะเป็นการสวดมนต์ก็ดี การเชื่อในเรื่องธงห้าสีก็ดี หากเปรียบเทียบกับทางตะวันตกแล้วทั้งหมดเป็นเรื่องพลังความเชื่อ ความศรัทธา ซึ่งเป็นพลังแห่งจิตใจนั่นเอง ที่ไปเหนี่ยวนำและกระตุ้นให้พลังจิตใต้สำนึกอันเป็นพลังดลบันดาลความโชคดีมีสุข การมีสุขภาพดี และความมั่งคั่งสมบูรณ์ให้ออกมาสร้างผลลัพธ์ตามที่ผู้สวดปรารถนาทุกประการ ซึ่งผู้เขียนเองก็ขอเสริมอีกเล็กน้อยว่าในขณะที่ทางตะวันตกเชื่อว่าพลังบำบัดที่แท้จริงนั้นมาจากพลังแห่งจิตใต้สำนึกหรือพลังจักรวาลที่แฝงอยู่ภายในตัวมนุษย์ แต่ขณะที่ชาวตะวันออกซึ่งในที่นี้คือ

ชาวตะวันตกเชื่อว่าพลังลึกลับนั้นมาจากภายนอก สำหรับชาวตะวันตกเชื่อว่าความศักดิ์สิทธิ์ที่แฝงอยู่ในธงคือสิ่งที่นำความอยู่ดีมีสุข และสุขภาพที่แข็งแรงมาให้ เป็นต้น

การสวดมนต์คือพลังบำบัดรักษา

ประเด็นที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจในหนังสือมนตราสันตะเทือน ของวิศิษฐ์ ศรีพิบูลย์ อีกเช่นกัน ซึ่งได้พูดถึงงานวิจัยทางการแพทย์ที่สนับสนุนแนวคิดของชาวตะวันออกเกี่ยวกับการสวดมนต์ ภาวนา และการทำสมาธิจำนวนมาก พบว่า การทำสมาธิเป็นประจำทำให้อัตราการหายใจลดลง ร่างกายใช้ออกซิเจนได้เต็มประสิทธิภาพ แล้วถ่ายคาร์บอนไดออกไซด์ได้ดี ส่งผลให้ร่างกายต้องการอาหารน้อยลง และการย่อยอาหารได้ผลดี การทำงานของร่างกายเป็นไปอย่างสงบราบรื่น ปอดและหัวใจทำงานได้เต็มที่ คนที่นั่งสมาธิสักๆ ได้นานๆ พบว่ามีอัตราการเต้นของหัวใจต่ำ ปริมาณแลคเตสซึ่งเป็นฮอร์โมนหรือสารเคมีที่ร่างกายหลั่งออกมาเมื่อมีความเครียดในเลือดจะต่ำลง ความวิตกกังวลจะลดลง คลื่นสมองของผู้นั่งสมาธิก็จะมีอาการเปรียบเหมือนกับคนที่หลับลึกๆ ที่ได้รับการพักผ่อนอย่างเต็มที่

นอกจากนี้ ยังมีการทดลองนำเด็กออทิสติกซึ่งมีสมาธิสั้นมาสวดมนต์ระยะหนึ่ง พบว่าทำให้สมาธิของเด็กกลุ่มนี้พัฒนาดีขึ้น มีสมาธินานขึ้น

ในปี 1988 นายแพทย์ชาวอเมริกันชื่อว่า Randolph Byrd, M.D. ทำการศึกษาเรื่องการสวดมนต์ว่า การสวดมนต์ให้คนอื่นมีผลอย่างไร โดยศึกษากับกลุ่มคนไข้โรคหัวใจขาดเลือดในโรงพยาบาลซานฟรานซิสโก การทดลองได้แบ่งคนไข้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกมีการสวดมนต์ให้ อีกกลุ่มหนึ่งไม่มีการสวด ผลออกมาว่ากลุ่มแรกที่มีคนสวดมนต์ให้นั้นใช้ยาปฏิชีวนะน้อยกว่าเดิม 5 เท่า เกิดภาวะแทรกซ้อนน้ำท่วมปอดน้อยกว่า 3 เท่า ถูกใส่ท่อช่วยหายใจน้อยกว่า 12 เท่า การทดลองครั้งนี้ได้รับการยอมรับจากนักวิทยาศาสตร์ว่าเป็นผลการทดลองอย่างมีนัยสำคัญที่เชื่อถือได้

การวิจัยในวงการแพทย์แผนปัจจุบันจำนวนมากที่แสดงว่าการสวดมนต์ช่วยให้เกิดความสุข ความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ เช่น ทำให้สุขภาพจิตดีและช่วยแก้ไขปัญหาวิตได้ ตัวอย่างเช่น นายแพทย์ลารี ดอสซี ได้วิเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประมาณ 100 เรื่อง และพบว่าการสวดมนต์มีผลต่อการเจริญเติบโตของเมล็ดพืช และทำให้บาดแผลหายเร็วขึ้น นอกจากนั้นในงานวิจัยหลายชิ้นยังระบุอีกว่าการสวดมนต์สามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อราได้ เรื่องนี้สมาคมวิทยาศาสตร์ทางจิตแห่งรัฐเท็กซัส ได้เจาะเลือดอาสาสมัคร 32 ราย เมื่อแยกเอาเม็ดเลือดแดงออกแล้วใส่สารละลายที่จะทำให้เม็ดเลือดแดงบวมและแตกในเวลาต่อมา แล้วให้อาสาสมัครเหล่านั้นสวดมนต์ขอให้เม็ดเลือดแดงแตกน้อยลง ผลก็คือเม็ดเลือดแดงแตกช้าลง

สำหรับคนที่ไม่เชื่อถือตนเอง และต้องการผลพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ ผลการวิจัยที่กล่าวมา พอจะเป็นหลักฐานเบื้องต้นที่ทำให้เชื่อว่า การสวดมนต์ในรูปแบบต่างๆ ทำให้ผ่อนคลายทั้งร่างกายและจิตใจอย่างแน่นอน

เวลานี้จิตแพทย์ในประเทศสหรัฐอเมริกาจำนวนไม่น้อยนำการสวดมนต์มาใช้ในการบำบัดทางจิต ร่วมกับวิธีการรักษาทางการแพทย์ จากผลการสำรวจของนักวิจัยหลายกลุ่มพบว่า คนอเมริกันนิยมสวดมนต์กันมาก กล่าวคือ 70% สวดมนต์ทุกวัน 44% สวดมนต์เพื่อการบำบัดโรค และยังมีวิจัยจำนวนมากแสดงให้เห็นว่าการสวดมนต์ช่วยให้ผู้ป่วยมีอาการบรรเทา เช่น โรคหัวใจ โรคความดัน โรคเครียด และโรคซึมเศร้า เป็นต้น และแม้แต่ผู้ป่วยที่เป็นมะเร็งจะมีอัตราการตายต่ำกว่าผู้ป่วยที่ไม่สวดมนต์ นอกจากนั้นการสวดมนต์เมื่อปฏิบัติร่วมกับการทำสมาธิยังสามารถลดปัญหาการฆ่าตัวตายและการใช้ยาเสพติดได้ (วิศิษฐ์ ศรีพิบูลย์, 2553)

บทสรุป

ในโลกตะวันตกนั้นพลังบำบัดเยียวยารักษาที่แท้จริงจึงอยู่ที่พลังเร้นลับที่แฝงเร้นอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน ซึ่งเราเรียกว่า “พลังจิตใต้สำนึก” และการเข้าถึงหรือดึงพลังนี้ให้ออกมาทำงานได้ก็มีแต่มีวิถีแห่งความเชื่อหรือ

“ความศรัทธา” โดยปราศจากข้อสงสัยนั่นเอง และความศรัทธาก็คือสิ่งเดียวกันกับพลังแห่งการชี้แนะหรือสะกดจิต ซึ่งก็คือการใช้พลังแห่งจิตใจไปในหนทางแห่งการสร้างสรรค์ให้จมดิ่งลงสู่จิตใต้สำนึก เช่น วิธีของการสวดมนต์อธิษฐานหรือการภาวนาโดยการกล่าวด้วยถ้อยคำอันจะนำมาซึ่งความมีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรง ซ้ำๆ อย่างต่อเนื่องทุกๆ วัน อันจะทำให้พลังจิตใต้สำนึกก่อเกิดพลังในการเยียวยาและบำบัดรักษาโรคหรือความเจ็บป่วยตั้งแต่เรื่องเล็กๆ จนถึงโรคหรือความเจ็บป่วยที่แพทย์ได้ลงความเห็นว่ามีทางรักษาได้ ซึ่งพลังแห่งจักรวาลหรือพลังแห่งจิตใต้สำนึกนี้สามารถช่วยให้โรคหรือความเจ็บป่วยเหล่านั้นหายไปและและเยียวยาฟื้นฟูกลับมาใช้ชีวิตได้ตามปกติอย่างน่าอัศจรรย์ เช่น ช่วยให้ตกกลับมาทำงานได้ ช่วยให้คนตาบอดกลับมามองเห็นได้ ช่วยให้มือที่พิการกลับใช้งานได้ ช่วยให้ผู้ที่เป็นอัมพาตทั้งตัวกลับมาเดินได้ หรือช่วยให้ผู้ที่หายใจเองไม่ได้ต้องพึ่งพาเครื่องช่วยหายใจให้สามารถกลับมาหายใจได้เอง ฯลฯ ซึ่งความศรัทธาในแบบของตะวันตกนั้นไม่ใช่เรื่องของศาสนาเสมอไป ทุกคนสามารถเข้าถึงพลังจักรวาลหรือจิตใต้สำนึกนี้ได้โดยตรงผ่านการภาวนาโดยไม่จำเป็นต้องผ่านสื่อกลาง พิธีกรรมทางศาสนา และวัตถุหรือสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ใดๆ ทั้งสิ้น

ส่วนในโลกตะวันออกพลังบำบัดเยียวยารักษานั้นมีหลักการหลายอย่างที่คล้ายคลึงกันกับทางตะวันตก เช่น การสวดมนต์อธิษฐาน ซึ่งคล้ายกับการภาวนาของทางตะวันตก แต่ปัจจุบันทางตะวันตกก็หันมาให้ความสำคัญกับการสวดมนต์ทำสมาธิตามลักษณะของทางตะวันออกกันมากขึ้น แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตามพลังแห่งการบำบัดรักษานั้นส่วนใหญ่ทางตะวันออกมักเชื่อและมีความศรัทธาว่าพลังดลบันดาลการอยู่ดีมีสุข ความมั่งคั่งสมบูรณ์ และการมีสุขภาพที่ดี ล้วนเป็นความศักดิ์สิทธิ์อันมีที่มาจากวัตถุ รูปเคารพ หรือสัญลักษณ์ทางศาสนาหรือลัทธิที่ตนเองนับถืออยู่นั่นเอง และในปัจจุบันมีงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ซึ่งสนับสนุนแนวคิดเรื่องการสวดมนต์ การทำสมาธิของทางโลกตะวันออกกว่าสามารถเยียวยาบำบัดรักษาโรคได้จริง

เอกสารอ้างอิง

- วิศิษฐ์ ศรีพิบูลย์. (2553). *มนตราสั้นสะเทือน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บาบانا สวีท จำกัด.
 _____. (2553). *พลังเนรมิตร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บาบانا สวีท จำกัด.
 _____. (2554). *อธิษฐาน ปลุกวิญญาณแท้ในตัวตน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บาบانا สวีท จำกัด.
 Carl Simonton. (2538). *พลังจิตกับการบำบัดรักษา*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทยการพิมพ์.
 Joseph Jaworski. (2560). *พลิกชะตา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ OMG Books.
 Joseph Murphy. (2542). *พลังจิตเพื่อชีวิตที่ร่ำรวย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มาสเตอร์ พรินติ้ง.
 _____. (2543). *พลังจักรวาลในตัวท่านของวิเศษส่วนบุคคล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นไม้.
 _____. (2543). *จิตมหาสมบัติพิชิตทุกอย่างที่ขวางหน้า*. กรุงเทพฯ: บริษัทซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด.
 _____. (2543). *พลังจิตใต้สำนึก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เรือนบุญ.
 Ray Dodd. (2552). *พลังความเชื่อ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นไม้.
 Rhonda Byrne. (2551). *เดอะซีเคร็ต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์.
 Wallace D. Wattles. (2554). *ศาสตร์แห่งความสุข*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โพสต์บุค.

ปรัชญาการปกครองของฮั่นเฟยจื่อ Han Fei Tzu's Political Philosophy

พระมหาศักรินทร์ ธมฺมาโล และ พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.
Phramaha Sakarin Dhammalayo and Phramaha Maghavin Purisuttamo

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahamakut Buddhist University
¹Email: arithaj.lk@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอปรัชญาของฮั่นเฟยจื่อ โดยปรัชญาของเขานั้นคนจีนยุคใหม่ชอบใจเป็นอย่างมาก ตามประวัติศาสตร์แล้ว หลังจากเสร็จสิ้นการสงครามระหว่างแคว้นแล้ว คนในประเทศเริ่มพากันเบื่อหน่ายสงครามและไม่เห็นด้วยกับการแบ่งแยกชนชั้นในสังคม ดังนั้น สังคมในตอนนั้นจึงหันมาให้ความสำคัญกับกฎหมายมากกว่าระบบจารีตประเพณีและคุณธรรม จนในที่สุด จึงได้เกิดรัฐจิ้น ซึ่งเป็นรัฐแรกๆ ที่นำปรัชญานิตินิยมมาใช้ในการเมืองการปกครอง

คำสำคัญ : Political Philosophy, ฮั่นเฟยจื่อ, ปรัชญานิตินิยม

Abstract

This article aims to present the philosophy of Han Fei Tzu which is Chinese philosophy that was interesting by a new generation people. In Chinese history after the war between the regions there were tired of wars and anti with the social classes; therefore they turned to attend with the law rather than the customary and moral system. Finally, Chin state was the first Chinese ancient state that adopted the jurisprudence philosophy into its administration of the state.

Keywords: philosophy of government, Han Fei Tzu, jurisprudence philosophy

ทัศนะทางการปกครองของฮั่นเฟยจื่อ

ฮั่นเฟยจื่อเป็นนักปรัชญาสำนักนิตินิยม สำนักนิตินิยมเป็นสำนักที่เสนอแนวคิดแบบถอนรากถอนโคนที่สุดในบรรดาสถาบันนักคิดจีนโบราณทั้งหมด สำนักนี้ปฏิเสธมาตรฐานทางจริยธรรมของพวกขงจื่อ ปฏิเสธบัญญัติทางศาสนาของพวกมอจื่อ ทั้งนี้โดยใส่ใจในอำนาจ สำนักนิตินิยมไม่ยอมรับสิทธิอำนาจใดๆ นอกจากผู้ปกครอง และไม่แสวงหาแบบแผนแนวปฏิบัติจากอดีต (Wing-Tsil Chan, 1963, อ้างใน สุวรรณาสถาอาพันธ์, 2538) เพราะเขาได้ใช้จุดเด่นของนักปรัชญาหน้า มาเป็นรากฐานของตน โดยเฉพาะปรัชญาจากสำนักขงจื่อ แต่ที่ได้รับอิทธิพลมากที่สุดก็จากปรัชญาของเซิน เต้า เซนปู-ไฮ และซางหยาง นั่นคือซี ชู หรืออำนาจ ศิลปะหรือการใช้วิธีการใช้อำนาจ และกฎหมาย ฮั่นเฟยจื่อเสนอว่า “เมื่อพิจารณาทิศทางคำพูดของตน อย่าไปเปลี่ยน อย่าไปแก้ไข จงตรวจสอบคำพูดเหล่านั้นแล้วเปรียบเทียบกับผลที่เกิดขึ้น” ปรัชญาของฮั่นเฟยจื่ออาจจัดเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ 1. ปรัชญาสังคมและการเมือง 2. ปรัชญาชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมอุดมคติ (พิน ดอกบัว, 2542)

(ก) ปรัชญาสังคมและการเมือง

ฮั่นเฟยจื่อเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอนิจจัง เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ สังคมมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน ได้เปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ อย่างเช่น สมัยโบราณมนุษย์สร้างบ้านอยู่บนคาคบไม้เพื่อป้องกันสัตว์ร้าย กาล

ต่อมาเกิดต้นพบไฟจากการเอากิ่งไม้แห้ง 2 อันมาสีกัน ก็มีความภูมิใจอย่างที่สุด ในปัจจุบันหากใครยังสร้างบ้านอยู่บนต้นไม้และก่อกองไฟโดยเอาไม้มาสีกัน ก็จะเป็นที่ขบขันไม่ใช่น้อยเพราะปัจจุบันมนุษย์ได้ค้นพบวิธีการอื่นๆ ที่ดีกว่านั้นมาก ดังนั้น ฮั่นเพยจื่อจึงสรุปความเห็นของเขาว่า เพราะฉะนั้น ในปัจจุบันนี้ หากจะมีใครยกย่องสรรเสริญของพระเจ้าเย้า (Yao) พระเจ้า (Shun) พระเจ้าถัง (Tang) พระเจ้าหวู่ (Wu) ซึ่งเป็นกษัตริย์นักปราชญ์ทั้ง 5 ในอดีตว่าควรจะนำมาใช้ในปัจจุบัน ผู้นั้นย่อมตกเป็นที่ตลกขบขันเป็นแน่ ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่เป็นปราชญ์จึงไม่มีความมุ่งหมายที่จะปฏิบัติตามอดีต หรือกำหนดกฎเกณฑ์อะไรจากอดีต แต่เขาจะศึกษาเหตุการณ์ในปัจจุบันเป็นยุคสมัยของเขาอย่างถ่องแท้ แล้วคิดแสวงหาเส้นทาง เพื่อเผชิญกับเหตุการณ์ในปัจจุบันอย่างเหมาะสมกับกรณี (สกล นิลวรรณ, 2523)

ความข้อนี้จะเห็นได้จากนักปรัชญาสมัยก่อน ต่างก็ให้ความสำคัญต่อแบบอย่างของผู้นำในอดีต พวกนักปรัชญาดังกล่าว จึงถือปฏิบัติของกษัตริย์ราชวงศ์ต่างๆ เป็นสิ่งที่สมบูรณ์ ได้มาตรฐาน เป็นแบบอย่างตลอดไป แต่ฮั่นเพยจื่อกลับมีความเห็นว่าการยึดมั่นในอดีต ถึงแม้จะมีประโยชน์ด้านถ่ายทอดวรรณกรรมและสร้างเสถียรภาพแก่สังคม แต่ก็เป็นอุปสรรคขัดขวางความคิดใหม่ๆ และความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก จึงไม่เป็นผลดี ควรเลิกเสีย ฮั่นเพยจื่อได้ยกตัวอย่างความเขลาของการยึดมั่น ซึ่งเป็นวิธีการปกครองในเรื่องอดีตว่าไม่ควรนำมาใช้ในปัจจุบันอีก ตัวอย่างเช่น

ครั้งหนึ่งยังมีขานาอยู่คนหนึ่งในแคว้นซุง กำลังไถนาอยู่ในทุ่ง ขณะที่เขาไถนาอยู่ มีกระต่ายป่าตัวหนึ่งวิ่งมาอย่างรวดเร็วชนตอไม้ซึ่งอยู่กลางนา คอหักตาย ตั้งแต่นั้นขานาก็เลิกไถนา ไปคอยยืนดูที่ตอไม้ หวังว่าจะมีกระต่ายตัวอื่นวิ่งมาชนตอไม้ตายอีก จะได้เก็บเป็นอาหาร แต่ก็ต้องผิดหวังเพราะไม่มีกระต่ายตัวไหนมาชนตอไม้ตายอีก การกระทำของชายคนนั้น กลายเป็นที่ขบขันของคนทั้งแคว้นซุง ผู้ปกครองโดยยึดมั่นกับสิ่งอดีตปรารถนาจะใช้สิ่งอดีตมาปกครองในปัจจุบันผู้ปกครองนั้นก็เหมือนชายเฝ้าคอยกระต่าย

ด้วยเหตุนี้ ฮั่นเพยจื่อจึงตำหนิปรัชญาสำนักของขงจื้อว่า เป็นเพียงแค่ทฤษฎี ไกลจากความจริงนำมาปฏิบัติไม่ได้ การปกครองบ้านเมืองไม่ใช่ของเล่นสำหรับใช้ทดสอบทฤษฎีต่างๆ แต่ต้องใช้ความจริงที่สอดคล้องเหมาะสมกับยุคนี้ๆ มาปกครอง

อนึ่ง พวกนักปราชญ์มักแต่ถกเถียงกันในเรื่องการปกครองรูปแบบต่างๆ แต่ไม่คำนึงถึงความจริงที่มีอยู่ในปัจจุบัน กลับพูดแต่คุณความดีที่มีอยู่ในอดีต พวกนักปราชญ์เหล่านั้นไม่ศึกษาข้อเท็จจริงของกฎหมายบ้านเมือง ไม่พิจารณาศึกษาสภาพการณ์อันผิดปกติวิสัยของพลเมือง ดีแต่พูดถึงประเพณีที่ผ่านมามีแต่ยึดมั่นกับการเลียนแบบคุณความดีของนักปกครองที่ดีในอดีต พวกนักปราชญ์ในสำนักขงจื้อกล่าวออกมาอย่างไพเราะว่า “ขอให้ฟังคำแนะนำของเรา แล้วท่านจะกลายเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองที่ปรีชาสามารถ” คำพูดอย่างนี้เหมือนกับคำสวดอ้อนวอนของหมอผี เพราะฉะนั้น ผู้ปกครองที่ฉลาดย่อมไม่รับคำแนะนำเช่นนั้นเป็นอันขาด แต่จะใช้ปัญญาพิจารณาความเป็นจริง แล้วสกัดกั้นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ ผู้ปกครองที่มีสติปัญญาจะไม่ยอมฟังคำสั่งที่เรียกว่ามนุษย์ธรรม ไม่ยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม หรือคอยฟังคำแนะนำของนักปราชญ์ในลัทธิขงจื้อแต่ประการใด กล่าวคือ

“ถ้าผู้ปกครองต้องการหยุดการกระทำอันชั่วร้าย ผู้ปกครองต้องระวังให้คำพูดต้องตรงกับผลที่เกิดขึ้น กล่าวคือ คำพูดกับการกระทำต้องสอดคล้องกัน เมื่อขุนนางยื่นข้อเสนอ ผู้ปกครองมอบหมายงานแก่ขุนนางตามน้ำหนักแห่งคำพูด แล้วจึงเรียกร้องให้บรรลุผลงานตามนั้น ถ้าความสำเร็จต้องตรงกับงาน ถ้างานต้องตรงกับคำพูด เมื่อนั้นผู้ปกครองควรให้รางวัล แต่ถ้าไม่สำเร็จต้องตรงกับงาน งานไม่ตรงกับคำพูด ผู้ปกครองต้องลงโทษ ด้วยเหตุนี้ ถ้าขุนนางผู้ใดกล่าววาจาจาโค แต่มีผลงานเพียงเล็กน้อย ผู้ปกครองต้องลงโทษขุนนางนั้นมีโทษเพราะผลงานน้อย แต่เพราะผลงานไม่ตรงกับ “นาม” ที่ให้ไว้เพื่อกระทำกรณนั้น ในทำนองเดียวกัน ถ้าขุนนางผู้ใดกล่าววาจาจาคน้อย แต่มีผลงานอันยิ่งใหญ่ ขุนนางผู้นั้นก็ต้องถูกลงโทษเช่นกัน มีโทษเพราะผู้ปกครองไม่พึงใจในผลงานอันยิ่งใหญ่ แต่เพราะท่านพิจารณาเห็นว่า ความไม่สอดคล้องระหว่างนามกับการกระทำเป็น

ข้อคิดพลาตที่หนักหนากว่าผลงานอันยิ่งใหญ่มากมาย” (Burton Watson (Trans.) 1964), อ้างใน สุวรรณสถานานันท์, 2538)

(ข) ปรัชญาชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมในอุดมคติ

ฮันเพยจื่อเชื่อว่าธรรมชาติแท้หรือดั้งเดิมของคนนั้นต้องมีความเห็นแก่ตัว มุ่งแสวงหาและรักษาผลประโยชน์ของตน และเป็นนักวัตถุนิยม ทุกอย่างทีคนทำลงไปก็เพื่อผลประโยชน์ของตัวเองเท่านั้น ยิ่งได้ผลประโยชน์ตอบแทนมากก็ยิ่งทำมาก แม้แต่บิดามารดาในสังคมประเทศจีนก็มีความลำเอียง รักบุตรมากกว่าธิดา ทั้งนี้ก็เนื่องจากความเห็นแก่ตัวเช่นเดียวกัน

บิดามารดาที่ได้บุตรชายย่อมปลอบปล้ำยินดี แต่ถ้ามีลูกสาวจะเกิดความรู้สึกชิงชัง อาจทำได้แม้ฆ่าลูกของตนเสีย ทั้งนี้บิดามารดาคำนึงแต่ผลประโยชน์ที่ตนพึงจะได้รับในกาลข้างหน้า ก็ในเมื่อบิดามารดายังทำต่อลูกของตนถึงอย่างนี้ จะกล่าวไปไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนอื่น

ฮันเพยจื่อได้ยกตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตร เพื่อชี้ให้เห็นว่า แม้แต่ความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตร ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แห่งสายโลหิตก็ยังเป็นการสัมพันธ์โดยหวังผลประโยชน์ซึ่งกันและกันอยู่ดี

ทำไมผู้นำจึงควรนำปรัชญาของฮันเพยจื่อไปใช้

ใจความสำคัญของปรัชญาฮันเพยจื่อ คือ เขาต้องการให้พลเมืองมีความสุข สังคมเป็นระเบียบ ประเทศชาติมั่นคงและมั่งคั่ง ซึ่งการที่จะบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ รัฐจะต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. แต่งตั้งให้มีฮ่องเต้หรือกษัตริย์เป็นผู้นำของรัฐ มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง กำหนดคุณและโทษไว้ให้ชัด และคอยดูแลทุกอย่างให้ดำเนินไปตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด
2. ผู้นำของรัฐต้องแต่งตั้งบุคคลอื่นๆ ให้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ลดหลั่นกันไปตามลำดับ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของพระองค์ ทุกตำแหน่งต้องมีอำนาจและหน้าที่อยู่ในตัว ใครทำไม่ได้ตามกำหนดก็ให้ปลดออก ตั้งคนอื่นแทน
3. ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครองประเทศ ใช้กฎหมายเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินปัญหาทุกอย่าง ให้เลิกชนชั้นสูงต่ำ ทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกันในสายตาของกฎหมาย
4. รมรงค์ให้พลเมืองเป็นชาวไร่ชาวนาและทหาร เพราะชาวไร่ชาวนาสามารถหารายได้เข้ารัฐ ทำให้ประเทศชาติมั่นคง ไม่ถูกรุกราน ทำให้บ้านเมืองมีเสถียรภาพ สงบสุข ดังนั้น บุคคลทั้ง 2 ประเภท จึงได้รับการยกย่องมากกว่าการเป็นแค่กำลังสำคัญของชาติ แต่เป็นถึงพลเมืองที่มีค่าของประเทศ

บทสรุป

ปรัชญาของฮันเพยจื่อนั้นเป็นที่ชอบใจของคนจีนยุคใหม่สมัยหลังสงครามระหว่างแคว้นต่างๆ เพราะคนเบื่อหน่ายต่อสงคราม เห็นความไม่ดีของการแบ่งแยกชั้น และเมื่อมาพบแนวความคิดใหม่ที่นิยมใช้กฎหมายแทนจารีตประเพณีและคุณธรรม ทำให้เกิดความหวังใหม่ว่า กฎหมายคงจะช่วยได้ คงจะไม่ล้มเหลวอย่างการใช้ระบบจารีตประเพณีและคุณธรรมดังที่ผ่านมา ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐจีนซึ่งเป็นรัฐแรกที้นำปรัชญานิตินิยมไปใช้ และก็ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ทำให้รัฐจีนเป็นเลิศในทางสิทธิกรรมและการทหาร และรัฐจีนเองซึ่งเป็นรัฐเล็กๆ แต่ก็สามารถกำจัดแคว้นปรปักษ์ได้หมด จนกระทั่งสามารถรวบรวมแคว้นทั้งหมดเข้าเป็นอาณาจักรประเทศจีนประเทศเดียวกันได้สำเร็จเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์จีน ฮันเพยจื่อได้ปฏิบัติปรัชญาจีนที่ผ่านมา โดยใช้กฎหมายแทนที่จารีตประเพณีและคุณธรรม เป็นการนำเอาทฤษฎีใหม่มาใช้แทนทฤษฎีเก่าซึ่งยึดถือกันมานาน และจากอิทธิพลของปรัชญาฮันเพยจื่อจึงทำให้คนจีนยุคถัดมาเห็นความสำคัญของกฎหมาย จึงหันมาใช้กฎหมายเข้ามาแก้ปัญหาต่างๆ จนเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองต่อมา จนทำให้ชนชั้นกรรมาชีพเป็นพลังสำคัญของประเทศ

เอกสารอ้างอิง

สุวรรณ สตาอานันท์. (2538). *กระแสดารปรัชญาจีน*. กรุงเทพฯ: ศยาม.

พิน ดอกบัว. (2542). *ปวงปรัชญาจีน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสาร.

ชีวไซ. (2523). *ปรัชญาจีน: The Story of Chinese Philosophy*. แปลโดย สกล นิลวรรณ. พระนคร: โอเดียนสโตร์.

Gia Fu Feang and Jane English. (1973). *Tao Tzu: Tao Te Ching*. New York: Vintage Book.

Fung yu-lan. (1973). *A History of Chinese Philosophy*. (Vol.1). New Jersey: Princeton University.

Wing-Tsil Chan. (1963). *A Source Book in Chinese Philosophy*. Princeton: Princeton University Press.

Burton Watson (Trans.). (1964). *Han Fei Tzu: Basic Writings*. New York: Columbia University Press.

**“พุทธปัญญา
กับทศวรรษแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน”**